ARCHIEVEN

VOOR HET

NEDERLANDSCHE KRIJGSWEZEN.

JOURNAAL VAN ANTHONIS DUYCK.

GEDRUKT BIJ GEBR. GIUNTA D'ALBANI.

JOURNAAL

VAN

ANTHONIS DUYCK,

ADVOKAAT-FISCAAL VAN DEN RAAD VAN STATE.

(1591—1602)

UITGEGEVEN OP LAST VAN HET DEPARTEMENT VAN OORLOG,

MET INLEIDING EN AANTEEKENINGEN

DOOR

LODEWIJK MULDER,

KAPITEIN DER INFANTERIE.

TWEEDE DEEL.

'S GRAVENHAGE,
MARTINUS NIJHOFF.

ARNHEM,
D. A. THIEME.

1864.

EN

INHOUD VAN HET TWEEDE DEEL.

DERDE BOEK.

VIJFDE BOEK.

JOURNAEL

VAN TGEENE DAEGELIJCX GEPASSEERT IS IN DE OIRLOGEN DER STAETEN GENERAEL TEGENS DE SPANGIAERDEN ENDE ANDERE VIANDEN VANDE VEREENICHDE NEDERLANDEN,

ONDER TBELEYT VAN DEN

DOORLUCHTIGEN ENDE HOOCHGEBOOREN FURST MAURITS, GEBOOREN PRINCE VAN ORANGIEN, GRAEVE VAN NASSAU ETC.

BESCREVEN BIJ

ANTHONIS DUYCK,

DIE IN MEEST ALLE DE BELEGERINGEN PRESENT GEWEEST IS ENDE SULCX DAGELIJCX GENOTEERT HEEFT.

DERDE BOUCK.

DAERINNE MEEST VERVAT IS ALLE TGEENE IN DE TOCHTEN ENDE BELEGERINGEN VAN HULST, BERCK, MEURS, GROLLE, BREVOORT, ENSCHEDE, OETMAERSSEN, OLDENSEEL ENDE LINGEN, MITSGADERS IN DEN SLACH VAN TURNHOUT ENDE ANDERE AENSLAGEN, ALLIANTIEN ENDE BESENDINGEN GEPASSEERT IS TSEDERT DEN 1STEN JANUARIJ 1596 TOTTEN LESTEN DECEMBRIS 1597 TOE INCLUYS, HOUDENDE NOCHTANS MEESTAL NIET DAN DE NAECKTE EFFECTEN VANDE NOTABELSTE GESCHIEDENISSEN.

1596.

Tjaer 1596 begonst met een groote apparentie van oirloge aen alle canten, omdat men voor seecker het daervoor hielt, dat in Spangien een vloote toegerust werde tegen Engelant ofte de Staeten Generael vande Nederlanden, ende dat den Coninck van Vranckrijck noch gestaedelyck belegert ende beslooten hielt La Fere, sonder dat men sach, dat bij den Spangiaerden eenich sonderling devoir gedaen werde de plaetse te ontsetten, beneffens dat de tijdingen continueerden dat Draeck in de stadt Havane in Cuba gecommen hadde, ende dat daerover in Spangien een seer groote beroerte was, ende veroirsaeckt hadde, dat men verscheyden scheepen daerwaerts om hem thooft te bieden, hadde moeten senden. In t' Nederlant hielt den Graeve van Fuentes hem stille, versterckende sijn volck ende eenige nieuwe aennemende, verwachtende de comptste des Cardinaels van Oistenrijck, die naer de Nederlanden toequam met 23 vendelen Spangiaerts, sterck 3000 mannen, behalven eenich ander volck met hem gebracht vuyte garnisoenen van Italien ende 330 muylen gelaeden met sijn bagagie ende eenich gelt. De Staeten Generael hielden heur mede stille, verwachtende den saison, om te sien wat den viant soude voornemen, ten eynde heur dan daernaer te reguleren, te weten, soe den viant op dese landen sijn meeste gewelt te doen voornam, dat men op de defensive soude letten, ende soe hij gesint mocht sijn sijn meeste gewelt op Vranckrijck te gebruycken, dat men dan naer de gelegentheyt mede yet offensive soude doen. Ende hoewel heur volck seer geswackt was, en scheen nochtans niet dat se eenich devoir deden om dselve te doen versterckken. Onder den gemeynen man was over beyden sijden een groote expectatie totten pays, daertoe men meynde den Cardinael volcommentlijck gelast te sijn, ende dat te dien eynde met hem vuyt Spangien gecommen ende los gelaeten was den Prince van Orangien, om door hem in tstuck

vanden pays yet te mogen handelen [1], waeromme de coopluyden van Brabant ende Vlaenderen aende Francoisen hadden doen versoucken sauff conduict voor 8 maenden om vrijelijck te mogen trafficqueren, hoopende middelertijt pays ofte bestant, te meer (welck meest te beduchten was) omdat veelen het daervoir hielen, dat den Coning van Vranckrijck door den Paus dede handelen van eenigen pays metten Coning van Spangien, twelcke de Staeten Generael wel buyten heure reeckeninge soude setten, als de Francoisen heur verlieten, om dwelcke nochtans te assisteren ende tot oirlogen tegen Spaingien te confirmeren sijl. heuren staet soe seer geswackt hadden ende nu twedemael in pericule gestelt, waeromme wel te bemercken ende waerschijnlijck is, dat dit jaer niet weyniger vol oirlooge ende alderhande factien wesen en sal, als de jaeren 1594 ende 1595 geweest sijn, te meer soe in Ungarie de oirlogen mede seer moeten ontsteecken, ten waere den Turck gesint was dat lant weder te verliesen, omdat den Keysar Comorra ende Gran à la royale dede fortifieren met geweldige wallen ende bolwercken, sonder dat Sinan Bassa tselve const beletten, mits sijn volck voor een goet deel vanden Sevenburger geslagen was.

Onder alle desen hadden de Vereenichde Nederlanden dat voordeel, dattet niet starck en vroes, maer noch slap weder bleeff vanden j^{en} Januarij aff totten lesten toe, daermede den viant, die scheen voorgenomen te hebben mette eersten starcken vorst yet te doen, van sijn dessein ende meyninge versteecken ende belet werde.

De Staeten Generael achtende dat niet heur eer en soude konnen bederven ende gansch onder de voet helpen als een pays, omdat daerinne ter werelt egeen asseurantie van welstant ofte onderhout van dien en was. Oick dat eenich heftich aendringen ofte voorslaen van dien hier te lande wel eenige alteratie mochte maecken, insonderheyt soe de Duytsche fursten ofte den Prince van Orangien daertoe selffs hier in tlant quaemen. Ende daeromme gescreven hebbende aende Duytse Fursten om heur comptste te beletten ende achtende noodich daertoe mede aenden Prince voorn^{t} te scrijven, hebben terstont in tbegin van desen jaere een brieff aen hem gesonden vanden 22 December, daerbij sij hem congratuleerden vande verlossinge van sijne lange gevanckenisse ende verclaerden daerover seer verblijt te wesen, dan omdat den viant vuytstroyde, als soude hij door

[1] Cardinal is gebooren anno 1559, ende hadde nu 26 jaer in Spangien geweest. Prince van Orangien hadde nu 28 jaer gevangen geweest.

hem ommewerpen ende bederven tgeene sijn heer vaeder gebout ende met sijn bloet bevesticht hadde, twelcke heur van barten leet soude sijn, soe versochten se dat hij hier in tlant metten eersten niet en wilde commen, opdat sijn comptste geen veranderinge en maeckte, nochte hij anders bejegent werde, als de gelegenheyt van sijn persoen soude vereyschen, maer omdat se die ordre onderhouden, dat niemant sonder heur pasport hier in de landen mach commen, soe versochten se mede, indien hij hiernaer in dese landen wilde commen, dat hij sulcx heml. eerst wilde overscrijven ende laeten weeten, om tot sijn comptste met sulcken pasport voorsien te werden, als den dienst vande landen ende sijne qualiteyt sullen vereyschen, twelcke de Staeten te meer screven, om middelertijt sijn actien te beter te mogen sien ende weeten, waertoe die strecken souden, om daernaer hem tpasport te weygeren ofte te consenteren naer sij bevinden souden sijn actien te meriteren.

In tbegin van desen jaere creech men mede tijdinge dat Mondragon binnen Antwerpen, wasschende sijn handen om aen taeffel te gaen sitten, gestorven was den iij^en Januarij, ende dat den Hartoge van Arschot (mogelijck wat te veel geseyt hebbende in tstuck van het tracteren vanden pays, ende daeromme niet wel dervende verwachten de comptste vanden Cardinael) al over eenigen tijt naer Romen was verreyst om den Paus te gaen spreecken ende onderwege den xj^en Decembris tot Venetien was gestorven, alle twelcke in tstuck vanden pays (die met een groot naerdencken ende miscontentement vanden Coning, bij eenige Nederlantsche heeren wat heet was gedreven) wel eenige veranderinge mochte maecken, omdat den Coning seer wel hadde konnen oirdelen, dat een pays te tracteren sonder hem anders geen vuytcomptste soude konnen hebben, als van hem alle de landen te onttrecken.

Men creech mede tijdinge, dat den Graeve van Bossu gecommitteert was om met alle de ruyteren van Brabant te trecken naer Lutsemburch ende aldaer te bejegenen ende verseeckert in tlant te brengen den Cardinael van Oistenrijck ende dat dselve Graeff ende ruyteren al vanden vj^en Januarij waeren begonnen te vertrecken.

In tbeginsel van dese maent sijn Anthonis van der Hart geseyt Lanchaer ende Steelant op Cosselaum door bevel des Marckgraeven onthalst om verscheyden strooperien ende quaede feyten bij heur gedaen.

Den x^en Januarij was tot Bommel een brant gesticht met poppen, maer men en const den aucteur niet ontdecken.

Den xj^en Januarij wast schoen weder ende waeren in den Haege eenige

gedeputeerden van Eemden om te versoucken pasport om naer Bruessel te mogen gaen ende aldaer te versoucken dat se souden mogen blijven bij heur voorgaende neutraliteyt als andere rijcxsteden ende leden, wesende hiertoe geporret bij Graeff Frederick vanden Berch, die heur vuyte quartieren vande Twente oirloch hadde beginnen te maecken, tsedert sij der Staeten volck in stadt genomen hadden, ende hadde eenige borgers gevangen, daertegen die vande stadt wederom eenige vande Twente gevangen hadden ende waeren eyntelijck metten Graeve verdraegen, dat men den gevangenen ten weder sijde op borchtochte soude relaxeren ende voor ettelijcke maenden bestant houden, mits dat die van Eemden middelertijt van thoff te Bruessel bescheyt souden vuytbrengen, dat men se als neutraele achte ende hielt, om twelcke te becommen sij met pasport vande Staeten Generael over Hollant ende Zeelant naer Bruessel getoogen sijn. Dese gedeputeerden verclaerden dat tot Eemden gecommen was den Graeve vander Lippe met eenen Keyserlijcken heraut, om heur te hoiren op heure differenten tegen den Graeff, daertoe hij neffens den Hartoge van Braunswijck gecommitteert was, om die te beslichten, maer mits men hem geseyt hadde datse al beslicht ende verdraegen waeren, twelcke scheen dat de Keyser ende hij ignoreerden ofte sochten te ignoreren, en wisten de gedeputeerden noch niet wat sijn voordere meyninge soude sijn [1].

Den xiij^en Januarij sneeude ende vroes het eenichsins ende omdat op de laeste dachvaert van Hollant dien van Zeelant belooft was, dat men eenige gedeputeerden daer soude senden, ende dien van Hollant toegeseyt was, dat de Staeten van Zeelant te Zirckzee souden vergaederen, sijn vuyt Hollant daerwaerts getoogen den Heere van Mathenesse, den Advocaet van tlant Barnevelt, den Borgermeester van Delft van Zanten ende den Burgermeester Boom van Amsterdam, met Francois van Malson van wegen die van Noorthollant, met last die van Zeelant te verseeckeren, dat men totte bevrijdinge vande zee desen loopende jaere noch goet vont te onderhouden de ordre van tvoorleden jaer, ende voorts die van Zeelant te versoucken heur te willen conformeren mette andere provintien in tstuck vande munte. Ten tweeden heur te conformeren met die van Hollant in tstuck van justitie ende te dien eynde heur te willen submitteren den Hoogen

---

1 Drie dagen te voren hadden de Generale Staten Graaf Willem Lodewijk geautoriseerd „dat Sijne E. bij provisien de garnizoenen ten naesten ende bequaemsten Embden gelegen, mette minste schade vanden lande zal verstercken, om den noot vereysschende, dezelve te gebruycken met alle circumspectie ende discretie totte verzekeringe derzelve stadt Embden ende het maintenement van het Delffs'elsche Tractaet". (Resol. der St. Gen. 8 Januarij 1596.)

Raede ende daertoe in denselven Raede te stellen eenigen vuyten heuren in de plaetse vande geenen, die daer vuyt gegaen waeren ende in den provincialen hove te willen committeren eenen anderen in de plaetse van Borre, die overleden was. Ten derden, dat se niet en wilden retarderen heure extraordinaris consenten tot ondienst vande Generaliteyt, maer die eersdaechs doen innebrengen, ende doen betaelen tgeene sijluyden aende consenten vande voorleden jaeren noch schuldich waeren. Ten vierden, dat se heur consent wilden draegen tottet secours van Vranckrijck voor den loopende jaere. Ten vijffden, dat se wilden consenteren, dat alle de convoyen ende licenten mochten commen in eenen gemeenen borse ende dat de equippaige te water eenpaerlijck ende egalijck daer vuyt gedaen mocht werden, wel verstaende dat de respective collegien van Almiraliteyt souden blijven, maer dat men aende Staeten Generael maentlijck staet vanden ontfang op de comptoiren soude oversenden, die naer den noot penningen vuytet eene comptoir souden mogen lichten, om in t'ander te senden. Ten sesten, dat se omme te beter te voorcommen alle frauden in de convoyen ende licenten wilden consenteren dat men een derdendeel van dien mochte verpachten, omdat men meynde dat de pachters dan wel soe veel moeyten souden maecken om de frauden te ontdecken, dat den ontfang vande collecteurs daeromme te beter soude sijn, hoewel eenigen meynden, dat dit niet en soude konnen strecken, als om in dat stuck meerder dieven te hebben, ende dat de cooplüyden lichtelijcker den pachter voor sijn derdendeel sullen doen swijgen, als tvolle recht betaelen ofte eenigen in compagnie tvoors. derde selffs doen pachten. Hierop met die van Zeelant eenige volgende daegen tot Zierczee in communicatie geweest sijnde, naerdat de gedeputeerden ter dachvaert rapport aen heur principaelen genomen hadden ende weder gekeert waeren, hebben mede goet gevonden de ordonnantie van tvoorleden jaer op de bevrijdinge vande zee, ende voorts op t'eerste poinct verclaert wel te vreden te wesen heur te conformeren mette andere provincien in tstuck vander munt, mits dat tplaccaet van dien naer voorgaende bescrivinge van alle de provincien geresumeert werde, ende op de valeur van alle penningen beter gelet naer exigentie vande tijt. Op tweede poinct verclaerden seer blauwelijck metter tijt daerop te sullen letten, soe dat men wel sach indien sij de middelen hadden ende stoff vuyten heuren om een raet van justitie in heur lant op te rechten, dat se ganschelijck daertoe geneycht waeren ende niet alleen heur te onthouden vande justitie vanden Hoogen Raede, maer oick heur te ontrecken vuyte jurisdictie vanden Provincialen Hove. Opt iij^de poinct

verclaerden, dat hoewel sij nu lange tijt geclaecht ende bethoent hadden heure quote te hooch te wesen, sonder dat tot noch toe daerinne redres was gemaeckt, dat se nochtans om den dienst vande landen niet te retarderen eersdaechs heur consenten tottet ordinaris ende extraordinaris souden doen innebrengen al advenant de 19¾ in thondert met die van Hollant ende dit alleen voor desen loopenden jaere, versouckende dat middelertijt heur quote mocht geredresseert werden, maer noopende de restanten van den voorleden jaere, verclaerden voor' dese tijt daerop noch voorder niet te konnen furneren als de thien duysent gulden, die se getelt hadden ter tijt toe, dat se van alles naerder geliquideert sullen hebben. Op t' iiij^{de} poinct verclaerden mede daertoe bij heur gedeputeerden consent te sullen doen draegen. Op t'v^{de} verclaerden om veel redenen heur bewegende, daertoe voor alsnoch niet te konnen verstaen, daermede die van Hollant ten deelen verset sijn van haer meyninge, want omdat se in tstuck vande Almiraliteyt nu ettelijcke hondert duysent gulden verachtert waeren, meynden sij door desen middel die van Zeelant in deselve achterheyt te beknopen, ende als sij sijn verachtert te maecken, twelcke die van Zeelant mogelijck bemerct hebbende, daertoe niet en willen verstaen, maer verclaerden ingevalle men meynde dat de middelen van heur convoyen ende licenten niet behoirlijck geemployeert en werden, wel te mogen lijden, dat die van Hollant een vuyten heuren stellen in tcollegie van heure Almiraliteyt, mits dat sijluyden in elck collegie van Almiraliteyt in Hollant wesende van gelijcken een mogen stellen, om te letten dat de egaliteyt, soe wel in theffen als imployeren vande middelen mach onderhouden werden. Op t'vj^{de} verclaerden wel te mogen lijden dat een derde paert vande convoyen ende licenten verpacht werde, ende dat die van Hollant concipieren de ordonnancie ofte instructie, daerop men die verpachtinge soude willen doen, om dselve daernaer bij heur oick gesien ende aengenomen sijnde voorts geprocedeert te mogen werden totte verpachtinge, waermede de gedeputeerden van Hollant mosten scheyden, mits die van Zeelant tot meermaelen verclaerden anders in alle die poincten niet te konnen doen, ende sijn de gedeputeerden van Hollant weder in den Haege gecommen den xxix^{en} Januarij, ende hebben beginnen ordre te geven om de Staeten van Hollant metten eersten te doen vergaederen om heur rapport te mogen doen.

Den Graeve van Hohenloe, die in den voorleden jaere getoogen was naer Duytslant, quam den xxij^{en} Januarij weder tot Delft gedeguiseert in coopmans clederen, gecommen wesende alsoe met vijff peerden door tlant

van Cleeff op sGraevenweert. Ende hoewel hem dit wel geluckte, en was de saecke nochtans niet wijsselijck gedaen, want hadde hij gevangen geworden, soude tselve niet alleen gestreckt hebben tot sijn heele ruine, maer soude apparentelijck met geen gelt ransonnabel sijn geweest.

Ontrent den xxiij^en ende xxiiij^en Januarij was den Ritmeester Edmont in tStift Coelen mette drie vaenen ruyteren van Nieumegen om aldaer te executeren seeckere drie jaeren innecommens ofte pachten vande heerlijcheyt ende goederen van Betburch, die men de Gravinne van Nieunaer ende Moers onthielt tegen alle recht ende billicheyt, waeromme de Staeten Generael nu tweedemael dese executie hadden doen doen. Den Ritmeester voorn^t hadde gemeynt te krijgen den Abt van Steynfelt, maer dien gefailleert hebbende nam den prior ende kelder vande abdie mede als giselaers voor de betaelinge vande voors. pachten. De ruyteren deden noch eenige vuytplunderingen op tplatte lant, om met die maniere van doen den Biscop van Coelen te dwingen de restitutie van Betburch te doen doen, die hij tot noch toe belet hadde, tot seer groote schaede van sijn onderdaenen.

Den xxv^en Januarij regende het seer. Men ontfing seeckere brieven van Calvaert vanden ix^en deser vuyt Coussy, daerbij hij screeff dat den Cardinael Albertus den xvj^en vande voorleden maent in Lorreinen was gecommen, ende bij hem hadde 5000 mannen te voet ende ontrent 1000 peerden, ende dat de ruyterie van t'Nederlant sterck ontrent 1800 peerden ende 7 regementen knechten starck ontrent 4000 mannen gecommen waeren ontrent Marche in Famine om hem te bejegenen, dat hij niet en twijffelde off hij soude soucken la Fère te ontsetten, dattet mitsdien seer goet soude wesen, dat men de twee regementen knechten metten Heere van Nassau aldaer sijnde noch voor eenigen tijt continueerde, twelcke men wel vermoede, dat hij door last vanden Coning screeff. Hij screeff mede dat den Hartoge van Savoye door den Heere van La Roquette president van Chambery bij den Coning van Vranckrijck dede aenhouden, om met hem pays te maecken, presenterende Bercelonnette in Provence te restitueren, ende voor t'Marquisaetschap van Salussen te betaelen 300000 ducaeten ende aenden Coning over te setten andere steden ende plaetsen tot des Conings welgelegentheyt in Bresse, verclaerende dat den Hartoge met goede redenen hem vande Spangiaerden begonst te beduchten, die niet alleen dootgeslaegen hadden den Baron van Armance, die den Hartoge naer Vranckrijck aenden Coning gesonden hadde ende geschooten naer hem president op sijn vertreck, maer oick gesocht den Hartoge selffs te

vergeven, om alsoe tutelario nomine tlant van Savoyen ende Piedmont naer heur welgevallen te regieren ende de Francoisen daer vuyt oirloch te maecken. Screeff van gelijcken dat de saecken in Provence seer wel liepen, dat den Hartoge van Guise les Martigues avecq la tour du bouck, Graza ende meer andere plaetsen verovert hadde, dat den Hartoge van Espernon was gesprongen met buscruyt ende seer gequetst, maer niet doot, welck springen men vuyt andere brieven verstont gedaen te sijn bij een boer, die 400 pond cruyts op een esel, in plaetse van cooren, binnen Brignolles in thuys, daer den Hartoge was, gebracht hadde, ende belast de sacken te ontbinden, in welck ontbinden men hadde moeten trecken aen een coorde, die een vierslot in d'eene sack sijnde los tooch ende theele huys dede springen, daer 25 persoonen van tgevolch vanden Hartoge doot bleven, hebbende den aucteur hem gesalveert, terwijle twee persoonen, die hij onweetende daertoe gebruyckte, de sacken losbonden. Voorders screeff Calvaert dat den Hertoge van Nemours hem metten Coning verdraegen hadde ende gepresenteert in sConings dienst te brengen 2000 mannen te voet ende 500 peerden, mits dat men hem 25000 ducaeten furneerde tot heure betaelinge, daertoe den Coning ordre gegeven hadde op de quartieren van Lyon. Dat den Hertoge van Mercur in Britaigne bestant voor vier maenden gemaeckt hadde, innegaende den j^en^ deser, daeronder de Spangiaerden in dat land mede souden begrepen wesen, indien sij heur in heur steden ende forten wilden houden sonder excursien te doen. Dat den Hartoge van Lorreynen metten Coning verdraegen was ende dat men eersdaechs restitutie vande genomen plaetsen soude doen, maer dat t'accoort niet voltrocken en const werden, mits tgebreck van gelt om hem te mogen betaelen seeckere groote somme van penningen, die men hem schuldich bleeff. Dat den Hartoge van Mayenne te Soissons was, hem seer belovende vande clementie vanden Coning ende seer festoyerende alle des Conings dienaers, die daer quaemen, maer dat d'articulen van sijn reconciliatie noch niet affgedaen en waeren, omdat hij begeerde gedechargeert te wesen voor hem ende sijn geheele huys van t'assasinat vanden voorleden Coning, ende dat bij emologatie ende interinement van tparlament, die daerinne swaericheyt maeckten, omdat daermede benomen soude werden den middel van naer behoiren te rechercheren tselve assasinat; want d'een d'ander noemende, soude men mogen commen tot yemant, die men gedechargeert ende verclaert hadde daervan ontschuldich te wesen, ende soe men het assasinat niet en rechercheerde, maeckten de andere heeren, die bij de ligue geweest waeren swaericheyt, sustinerende

dat men dan alsoe groote suspicie op d'een als op d'ander soude hebben van tottet assasinat geconsenteert te hebben ofte daeraen schuldich te sijn, waeromme sij begeerden theurder ontschuldinge de recherche gedaen te hebben. De soen vanden Hertoge van Mayne genaemt Sommerive was bij den Coning ende mede geweest op seeckeren aenslach op Landrechies, die gefailleert was, op welcke voyage den Coning hem een witte escharpe gegeven hadde, hem belastende, die wel te bewaeren, ende soe hij die immermeer verloor, en soude den Coning noch hem nochte de sijnen niet connen beminnen. Van tbeleg van La Fère screeff Calvaert, gelijck men mede vuyt andere brieven verstont, dat tselve seer slappelijck voortging, datter seer weynich hoope toe was, dan met langheyt van tijt, dat des Conings volck bij gebreck van gelt seer verliep ende sterff, dat der Staeten volck t'meeste steunsel van tleger was ende daeromme ontbooden tleger te naerderen, dat men in tleger verwachtte den Hertoge van Bouillon om tsijnder comptste te trachten tbeleg ten eynde te brengen. Item dat de Prins van Condé tot Paris in de Catholijcke religie opgevoet werde.

Den xxvj^en^ Januarij regende het seer. Desen dach ontfing men in de Staeten Generael een brieff vanden Coning van Vranckrijck gescreven vuyt Foulembray vanden xiij^en^ deser, daerbij hij de Staeten Generael versocht tot continuatie vande twee regementen knechten metten Heere van Nassau daer sijnde, omdat hij meynde dat den Cardinael voor sijn eerste werck la Fère soude soucken te ontsetten ende datter veel aen gelegen soude wesen, soe wel voor de Staeten als voor hem desselffs eerste voornemen te mogen breecken ofte beletten. Dat hij van meyninge was naerder alliantie met dese landen te maecken ende daertoe eersdaechs affsenden soude den Heere van Sancy, dat se daeromme dvoors. twee regementen wilden doen continueren totten eynde van tbeleg van La Fère ofte totdat Sancy alhier gehoort sal sijn. Item dat de Staeten mede wilden resolveren totte continuatie vande Gascons, die se tsijnen dienste betaelen, daeraff hij tbevel gegeven hadde aenden Heere van La Noué, versouckende dat men op alle desen naerder wilde hoiren ende geloven sijnen Ambassadeur Busenval, die heur mede verclaeren soude de redenen waeromme Sancy noch niet gecommen en was. Bij dese brieven hadde Busenval overgelevert seeckere lange deductie, houdende dat tsecours der Staeten een vande voornaemste steunselen des legers vanden Coning was, ende alhoewel de victorie vande saecke aen heur niet geheel en hing, soe waer nochtans te beduchten, dat heur vertreck in dese conjuncture des Conings volck seer decouragieren souden, dattet daeromme niet alleen noodich en was die te

continueren, tsij totten eynde van tbeleg toe ofte totte comptste van Sancy, maer oick te doen continueren tsecours vande Gascons, om den Coning des te beter te verbinden tottet voortsvoeren in d'oirlogen tegen den Spangiaerts. Dat den Heere van Sancy op wech was geweest om naer Engelant te gaen ende van daer hier te commen, volgende de begeerte vande Staeten, maer omdat hem tot Diepe was bejegent een Ambassadeur van Engelant aenden Coning, was hij metten selven weder gekeert, om, naerdat die gehoort sal sijn, te mogen weeten offer geen veranderinge in sijn instructie en sal vallen ende oft noch evenwel noodich wesen sal naer Engelant te gaen, ofte dat hij recht vuyt Vranckrijck hier sal mogen commen, daertoe hij hem verhaesten soude. Voorders verclaerde hij, dat den Coning hem vanden xiij^{en} deser gescreven hadde, dat hij wel wist dat eenigen hem bij den Staeten sochten verdacht te maecken, als soude hij eenen pays willen tracteren metten Spangiaerden, daer doch niet aen en was, ende hem gelast te versoucken, als hij bij dien dede, dat se dien aengaende niemant en wilden geloven, al waeren het schoen vande meeste vrienden vanden Coning, ende dat se verclaerden sulcx wel te weeten ofte vuyt monde vanden Coning selffs gehoort te hebben, dat hij tot pays inclineerde, ofte dic tracteerde ofte besloot, omdat aen alle dien niet en sal wesen ende dat hij niet en sal tracteren. Tot verclaeringe van dese propositie staet te letten, dat den Coning te vooren noch gescreven hadde, dat hij den Heere van Sancy om nieuwe alliantie te maecken hier senden soude, daerop de Staeten Generael gescreven ende den Coning versocht hadden, dat hij den selven Heere ten selven eynde eerst wilde laeten gaen naer Engelant om alle jalousie wech te nemen. Ende nopende het stuck vanden pays verstont men genouch dat den Hertoge van Bouillon bij den Coning in dissidentie was, die daeromme tbevel vande Gascons hem benomen hadde ende gegeven aenden Heere van La Nouë, ende dat den Coning op den Hartoge hielt, dat dselve hem ter saecken vanden pays socht verdacht te maecken, waeromme hij screeff dat men hem niet geloven en soude, nochte yemant anders, daer hij noch scheen de Engelsen mede te meynen. Hoewel veelen vande Staeten Generael daervuyt affnaemen, dat den Coning voor seecker van pays dede handelen ende dat hij bij die maniere van doen den Staeten allcen socht in adem te houden, om daerdoor sijn conditien te beter te maecken ende meer doen verseeckeren.

Ontrent dese tijt waeren de ruyteren van beyde de Baxen, van du Bois ende Donck vuyt Bergen op den Zoem getoogen, die voor Maestricht het veerschip naemen, in meyninge de vaen ruyteren daer binnen leggende

vuyt te locken, maer omdat se niet vuyt en quaemen sijn se terugge getoogen, hebbende eenige canonycken ende andere borgers van Maestricht vuyt tschip genomen ende alle die Luyckse onderdaenen laeten gaen.

Den j[en] Februarij begonstet wat te vriesen ende continueerde totten ix[en] toe. Den x[en], xj[en] ende xij[en] doydet wederom, maer begonst den xiij[en] noch te vriesen ende continueerde totten xix[en] toe, met welcke vorst men daeromme te min becommert was, omdat alle de Brabantsche ruyteren vanden viant vertoogen waeren om te bejegenen den Cardinael van Oistenrijck, die tot Lutsemborch was, ende den viij[en] Februarij te Chiney in tlant van Naemen quam, daer den Biscop van Luyck hem quam congratuleren, mogelijck om yet secreets met hem te handelen [1]. Hiernaer den Cardinael voorts treckende is den xj[en] deser des naernoens ten 4 vuyren tot Bruessel gecommen, daer hij feestelijck ingehaelt werde, ende bracht met hem veel edelen ende heeren. Den Prince van Orangien reedt recht voor hem tusschen de Hartogen van Aumaelen ende Aerschot. Tvolck vanden Cardinael was meest onderwege gebleven ende onder den geenen die hij van nieus in tlant bracht was een soe grooten sterfte, dat de meeste helft onderwege doot gebleven was.

Den Hertoge van Pastrana, die metten Cardinael tot Lutsemborch was gecommen, verstont men dat aldaer sieckelijck gebleven was niet sonder naerdencken van vergift, omdat men tijdinge hadde dat den Prins van Ascoli in Spangien oick gedoot was, hem te laste geleyt sijnde eenige bouggerie, ende soe sommigen vermoeden alleen omdat se te groot ende den Coning suspect waeren.

Men verstont mede nu claerlijck dat den Prins van Orangien noch gansch geen hantlichtinge van goederen en hadde, dan vande goederen van Buyren, die noyt ten vollen geconfisqueert waeren geweest, maer tooch vuyte goederen van Bourgondiën alleenlijck seeckere somme tot sijn onderhout sonder dat hij oick eenige staet van sConings wegen hadde, anders als van tguldenvlies.

Men creech in tbegin van dese maent tijdinge dat den Turck Raab gevictailleert ende van volck ververscht hadde in t'aensien van des Keysers leger ende met grooten affbreuck van dien. Item dat den Sevenburger een groote neerlaege in Wallachie gehadt hadde, om te hebben willen indringen een Vayvode aldaer, tegen den Vayvode bij de Poolen gestelt, in welcke neerlaege de Sevenburchse Vayvode gevangen was geweest. Ende

---

[1] Zie hieronder den 21[en] Maart.

omdat den Sevenburger ende Poolen hierdoor in viantschap commen ende anders de Christenen Fursten jaelours sijn van alle conquesten die den Sevenburger op den Turck soude mogen doen, ende daeromme de oirlogen in Hungarie te slapper doen beleyden, is wel te vermoeden dat in desen loopende jaere d'oirloogen daer wel wat heet mochten affloopen.

Ontrent dese tijt dede den Cardinael tot Bruessel publiceren een placcaet bij den Coning vuytgegeven nopende de tytulen van edelluyden ende edeljouffrouwen, daerbij verbooden werde, dat men niemant bij gescrifte nochte bij monde en soude mogen intituleren Ex^cie^, dan die van wegen den Coning Gouverneur Generael soude wesen, ende dat men alleen dien van Oistenrijck ende van sConings bloede sal mogen intituleren Altese ofte Hoocheyt, dat men niemant als den Coning mach intituleren mijnen heer ofte Monseigneur, maer alleen Mijnheer ofte Monsieur, dat men in niemants titulen ofte gescriften van brieven sal mogen repeteren ofte dubbeleren twoort Monsr ofte Mijnheer, ofte Madame ofte Mevrouwe ofte Madamoiselle ofte Mejonckvrou op seeckere peyne, maer als ment eens gebruyckt heeft sal men den naem vande persoen moeten stellen sonder oick daervoor te stellen Heer, als Heer Jan, ten waere het waere een ridder vanden Coning geslaegen ofte een geestelijck persoen, op gelijcke peynen, welck placcaet men vermoede dat bij de Nederlantsche heeren nu over lange tot andere titulen gewent wel een jalousie mocht causeren.

Ondertusschen desen waeren de ruyteren van Risoir, Barchon, Merwe ende Heraugier vuyt Bredae, ende de ruyteren van Hohenloe, Graeff Willem ende Edmont vuyt Nieumegen getoogen in tlant van Lutsemborch, daer sij meynden een casteel inne te nemen, maer gefailleert hebbende, sijn op eenige dorpen gevallen, die geen contributie en betaelen, ende hebben die geplundert ende eenige huysen verbrant, ende quaemen den vij^en^ deser met eenigen buyt weder in garnisoen.

Den viij^en^ Februarij quam in den Haege de Heere Francois Vere, sijnde bij de Coninginne ontbooden om terstont in Engelant te commen met een schip expresselijck daertoe gesonden, sonder dat men wiste te wat fijnen dat geschiede [1]. Sijn Ex^cie^ ende de Staeten waeren hierinne al heel becommert omdat men niemant en hadde, die men tcommandement van dat quartier soe seeckelijck const bevelen, als hem, daerdoor tselve voor eerst van commandement ontbloot most blijven [2]. Dit compt meest toe omdat

[1] Zie hieronder, den 13^en^ Maart.

[2] Aan Vere was in het najaar van 1595 door de Staten Generaal het bevel over de garnizoenen in het land van Zutphen en Overijssel opgedragen. (Zie het 1^e^ deel, bl. 694.)

de Staeten te seer willen menagieren in tgeven van behoirlijck tractement aen twee ofte drie persoonen die gequalificeert sijn sulcke lasten te bedienen, waerdoor sij luyden nimmermeer wisselinge hebben van geexperimenteerde mannen in plaetse van yemant die compt te sterven ofte gecontremandeert te werden.

Ontrent dese tijt creech men tijdinge dat den Coning vuyt Spangien gesonden hadde eenige scheepen met volck naer America ende t'eylant van Cuba, om aldaer thooft te bieden aen Draeck (die men hielt dat La Havana ingenomen hadde ende starck maeckte) ende te beletten dat hij theele eylant niet en vermeesterde, ende waert mogelijck hem van daer weder te verdrijven, waeromme eenigen staet maeckten dat den voorn. Coning desen jaere daer soe veel werckx hebben soude, dat hij dese landen van vlooten tegen heml. te senden wel ongequelt mochte laeten, te meer soe men verstont dat de Coninginne van Engelant groote gereetschap maeckte, tsij om Draeck met amunitie ende volck te ververschen ofte eenich ander exploict voor te nemen, daerdoor sij Draeck mocht secoureren, twelcke geluckende wel een goet deel vande Indianen op de been mochte maecken om vande slavernie verlost te wesen.

Den xv[en] Februarij ontfingen de Staeten Generael eenen brieff vanden Prince van Orangien, dienende voor antwoort op heur voorgaende scrijvens, daerinne hij in seer generaele termen heur bedanckte vande congratulatie, ende dat hij bedroeft was, dat hij mits sijn detentie hemluyden ende de landen tot noch toe geen dienst nochte vruntschap hadde konnen doen, maer dewijle hij nu in vrijheyt gestelt was, verhoopte hij middel te sullen vinden om de Staeten ende de landen te bethoenen de goede affectie, die hij heur was draegende, begeerende dat men niet en wilde geloven, dat sijn comptste herwaerts anders, dan om de landen dienst te doen ende vruntschap te bewijsen ende dselve tot een generale ruste ende vrede te brengen, soude gedijen. Desen brieff was gescreven den j[en] Febr. vuyt Lutsemborch ende omdat se soe seer generael was, hielt men het daervoor, dat die metten Cardinael gecommuniceert was, ofte immers met sijn voorweeten gescreven.

Den xxij[en] Februarij wast regenachtich weder ende was beginnen te doyen vanden xx[en] aff, wesende dan weeck, dan schoen weder genouch de reste van dese winter.

Ontrent dese tijt creech men tijdinge dat den Cardinael niet hebbende konnen garnisoen binnen Bruessel brengen, 300 nieuwe Spangiarden binnen Liere geleyt hadde ende de oude daervuyt getoogen, dat hij mede

starck garnisoen geworpen hadde binnen Mechelen, Sichenen, Diest ende Herentaels ende in tveranderen vande garnisoenen vuytgaff, dat hij La Fère wilde gaen ontsetten ende daertoe selffs in persoen naer Camerick trecken, doende t'rendevous leggen den xij^{en} Marty ontrent Diest, twelcke aen d'een sijde een groot naerdencken gaff aen die van Bredae, omdat heur docht dattet een ongelegen saeke was tottet ontset van La Fère t'rende vous eer tot Diest als in Henegouwen te leggen, ende daeromme waeren beduchtende dat sulcx op heur wel mocht gedijen. Aen d'andere sijde maeckte tselve een groot naerdencken de gemutineerde Italiaenen tot Thienen, die vreesden dat sulcke versaemelinge tegen heur mocht geschieden, te meer soe den Cardinael heur hadde doen affvraegen off sij den Coning dienst wilde doen dan niet ende begeerde daerop peremptoir antwoort, waeromme sijluyden hem hadden doen presenteren tottet ontset van La Fère 500 peerden ende eenige voetknechten.

De Staeten van Hollant waeren vergaedert vanden xx^{en} Februarij om te hoiren het rapport vande gedeputeerden in Zeelant geweest ende voorts daerop ende andere poincten te besoingeren ende onder dien op t'resort van die van Zeelant onder den Hoogen Raede, daertoe de gecommitteerden van Zeelant in Hollant waeren om te handelen, naerdat bij eenigen vande heuren seer gearbeyt was geweest om aldaer een collegie van justitie op te rechten ende tselve affgeslaegen was met gemeen consent, soe om de groote costen van dien, ende dat se tot raeden geen stoffe in den heuren en hadden, als eenige andere inconvenienten. Maer mits men van nieus most concipieren een instructie, daerop men een derden deel vande convoijen ende licenten soude mogen verpachten, werde dese dachvaert geprolongeert ende de Staeten bijeen gehouden totten xv^{en} Marty toe, ten deelen mede met voorbedachtheyt, om te sien wat den viant soude willen voornemen, die in Brabant vergaederde, om daerop tijtelijck te mogen letten. Op dese dachvaert, van dat se lange duyrde, en werde bijnaest niet memorabels affgehandelt, omdat veel vande principaele poincten terugge gehouden werden, maer alleen geresolveert ende affgedaen eenige cleyne poincten als, dat innegewillicht werde in elcke van heur collegien van Almiraliteyt een vuyt Zeelant, omdat die van Zeelant een vuyten heuren in heur collegie te nemen, hiervooren ingewillicht hadden. Item omdat Graeff Willem van Nassau sach, dat hij de vaen ruyteren van sijn broeder niet en conde brengen op de repartitie van Vrieslant, ende dselve daeromme weder aen die van Hollant gerenunciceert hadde met versouck dat men die soude willen geven aen Louys de Rijhoven, Lieutenant, werde

dselve vaen denselven Rijhoven gegeven. Werde mede in de plaetse van Jan Pauli, die vuyten Raede van Staete soude gaen tegen May toecommende genomineert Mr. Francq Duyck van Leyden. Den Graeve van Egmont hadde een requeste gepresenteert om te hebben volle hantlichtinge van sijn goederen, maar creech daerop voor antwoort dat de Staeten bleven bij heur voorgaende resolutie. Men dede mede concipieren de instructie, daerop men van meyninge was een derde paert vande convoijen ende licenten te verpachten. Daer werden mede seecker placcaet gemaeckt bij twelcke een impositie gestelt werde op alle processen, te weeten op alle saecken waerdich wesende, ofte daer geeyscht werde vijfftich guldens ofte daerboven tot hondert gulden toe, dat den eyscher op den dach vanden eysch daeraff betaelen moste een gulden ende van alle saecken boven de hondert gulden 2 gulden, ende als men provoceerde van eenige sententie het dubbelt van dien, ende als men twedemael provoceerde het dubbelt van tdubbelt, ende soe voorts over alle provocatien, in welcke impositien den verweerder weder gecondemneert soude werden soe ten principaelen als neffens de provisien van namptissement, om die neffens de geeyschte somme ofte saecken te restitueren aenden eyscher. Ende hoewel in apparentie scheen dat dese impositie totte gemeene saecke wat sal importeren, nochtans omdat in elcke gerechtsbanck een ontfanger sal moeten wesen; ende dat anders de collecte seer onseecker sal sijn, sullen de gaigen vande selve ontfangers ofte heure gerechticheyden t'meestendeel verslinden ende wechnemen alleer aende gemeene middelen te commen. In tleste van desen dachvaert was met die van Zeelant getreden in handeling van t'resort vanden Hoogen Raede ende daerop eenich accoort ontworpen op t'wel believen vande Staeten van Zeelant, daer bij sij heur die justitie onderworpen, vuytgeseyt alleen de domeynen van Zeelant, mits hebbende drie raeden in tcollegie ende dat se vande officien vacanten (roerende dien raede) souden hebben de derde plaetse ende nominatie ende dat se in tverkiesen vanden President mede souden stemmen, waeromme op dese dachvaert noch geen ander president gemaeckt en werde in de plaetse van Nieuburch, die overleden was.

In t'eynde vande maent Februarius creech men een brieff van Calvaert, dwelcke screeff datten gesant van Engelant in Vranckrijck met eenigen vanden Coning in communicatie was geweest, ende soe hij hem wat hadde willen achterhouden op tstuck van tsecours aende Francoisen te doen, hadden de anderen hem geseyt, dat hij hem niet en behouffde achter te houden, dat den Coning van Vranckrijck bij hem selven machts

genouch hadde sonder haer secours sijn vianden te temmen, oick dat hem bij den Coning van Spangien soe advantagieuse conditien gepresenteert werden, dat hij dselve sonder schande wel soude mogen accepteren, ende soe hem selven met een tractaet vuyte oirlogen helpen, daerop den gesant van Engelant geseyt hadde geen last te hebben daerop te antwoorden, maer dat sijn meesteresse oick machtich genouch was haer ende haer lant tegen de Spangiaerden ende Francoisen te saemen te beschermen, vuyt welcke piçquante propoosten hij Calvaert meynde dat wel wat goets mocht commen ende dat die Coningen malcanderen beter souden commen te verstaen.

Men verstont noch vuyt andere brieven vuyt Vranckrijck commende dat den Coning alle neersticheyt dede om t'ontset van La Fère te keeren ende daertoe alle de troupen van Normandie en Picardie dede commen tot S' Quyntijn met seer veel edelluyden tegen den eersten Marty, daer hij dan selffs mede soude commen, ende hadde de Switsers met alle de troupen van Champainge ende Brye soe te peert als te voet tegen denselven tijt bescheyden tot Guyse, daer den Hartoge van Mayne mede soude commen om alsoe gesamenderhant den viant den innetocht in tlant te beletten.

Den lesten Februarij ontfing men een brieff van Caron houdende dat hij buyten Londres op een huys ontbooden was bij den Graeve van Essex ende eenige andere heeren vanden raede vande Coninginne, die hem aenseyden dat de Coninginne verstaen hadde, dat den Coning van Spangien de Staeten Generael schoone conditien, om tot een pays te commen, dede presenteren, hem affvraegende off hij daeraff geen scrijvens hadde, ende soe hij seyde neen, seyden sij dat hij dan de Staeten soude aenscrijven dat de begeerte vande Coninginne was, dat sijluyden souden willen blijven aen het tractaet mette Coninginne gemaeckt, ende sonder dselve tot geen handelinge van pays verstaen, sij gedachte mede te blijven in alles aent tractaet; — dat de Staeten heur niet te seer en wilden verlaeten op den Coning van Vranckrijck, dat sij het daervoor hielt, dat hij metten Coning van Spangien al was verdraegen ende dattet alleen gebrack aende volcomminge van eenige cleyne articulen, dat sij nietemin haer met sijn persoen soude dienen soe lange sij soude konnen, ende hem secours doen, maer ingevalle hij haer ende den Staeten affviel, was sij gesint niet alleen van haere petitie aende Staeten gedaen te desisteren geheelijck, als sij nu voor een tijt doet, maer oick haer secours herwaerts te continueren, jae naer den noot soe te verstercken, dat men machtich

soude wesen, soe wel de Francoisen als de Spangiaerts te wederstaen. Vuyt dese brieven werde vermoet dat de handelinge van pays hier door Lijsfelt begonnen haer een sonderling naerdencken hadde gecauseert ende mogelijck beweecht om te desisteren van haere petitie, ofte dat alle tselve versouck niet en is geweest dan een gemaeckte saecke om den Staeten wat naer haer te doen omdencken ende dat mogelijck tgeene sij vande Francoysen seyt alleen daertoe dient, om den Staeten in eenich bedencken vande actien vanden Francen Coning te brengen, opdat se heur niet te seer met hem inne en laeten. Altoes was aengenaem te verstaen dat sij van meyninge was van heur petitie te desisteren ende bij heur secours te blijven.

Ontrent t'eynde van Februarius sterff in Zeelant Mr Pieter de Rijcke, bij den Prince van Orangien H. M. als Heer van Sinte Maertensdijck daer gestelt om in de Staeten vuyten naem van Sijn Ex^tie voor te sitten ende te representeren den ganschen adel van Zeelant. Waeromme Sijn Ex^tie tegenwoordich, willende hem selven als Marquys vander Vere ende van Vlissingen doen continueren in dselve possessie, terstont derwaerts sont sijnen hoffmeester Malderé, om aldaer vuyt sijnen naeme voor te sitten ende den ganschen adel te representeren, daerinne men meynde dat den Graeve van Hohenloe als vuyten naem van sijn huysvrouwe administrator vande heerlicheyt van Sinte Maertensdijck hem belet soude doen, dan heeft sulcx terugge gelaeten, tsij om daerop niet gelet te hebben, ofte om andere saecken, hoewel het apparent was, dat men hem niet en soude hebben konnen vuytsluyten.

Ontrent dese selve tijt creech men tijdinge dat den Coning van Schotlant de oirlogen tegen de Spangiaerts verclaert hadde, omdat hij ontdeckt hadde, dat den Coning van Spangien door eenige geapposteerde Jesuiten sijn onderdaenen tegen hem socht op te maecken.

Van gelijcken quam ontrent dese tijt weder in Hollant den Graeve George van Solms, die den xxviij^en Septembris voorleden om sijn particuliere saecken naer Duytslant was vertoogen.

Omdatter oick in tlant alomme seer veel moyten was mettet gelt, soe tselve alomme tegen tlaeste placcaet seer was geresen, heeft men op den ij^en Marty in de Staeten Generael tumultuarie gearresteert een nieuwe ordonnantie op tstuck van tgelt, daerinne eenige specien van gout eenichsins geresen werden, ende om die van Zeelant ende Middelborch te induceren heur met dese ordonnantie te conformeren, heeft men daerwaerts gesonden Foeck, Aleman, Raeden van Staete, Casenbroot, Raet vande

Justitie ende den Secretaris Huygens, dan omdat de ordonnantie maer gearresteert en was bij provisie, ende soe verre die van Middelborch daerinne wilden consenteren, const dselve selffs in Hollant ende voornaementlijck tot Leyden niet innegewillicht werden, waerom te beduchten is, dat die mede niet en sal duyren.

Dvoors. Aleman, Foeck ende Huygens hadden mede last om naer Oisteynde te gaen ende aldaer een verdrach te maecken tusschen den Magistraet ende den Gouverneur ende tusschen denselven Gouverneur ende eenige officiers vande Generaliteyt, omdat den Gouverneur op die alles seeckeren haet ende viantschap geconcipieert hadde, ter cause sijluyden den Raede van Staete aengedient hadden verscheyden onbehoirlijcke exactien ende concussien bij den Gouverneur gepleecht.

Omdat men van alle canten verstont de preparatie die den viant in Brabant maeckte, hadde men Graeff Willem van Nassau ontbooden, die den iiij^en^ Marty snachts in den Haege quam, om met Sijn Ex^tie^ ende den Raedt op alle voorvallende occasien te delibereren, te meer soe die van Zeelant heur extraordinaris consenten bewillicht ende ingebracht hadden.

Den v^en^ Marty wast tamelijck weder, ende omdat den viant eenige ruyteren van Bredae hadde gemeent te slaen ende dselve naer Bredae vervolcht, hadde den Gouverneur van Bredae gescreven bij brieven die op huyden ontfangen werden, dat hij beducht was, dat den viant die stadt wel mocht commen beleggen ende versocht daeromme assistentie van volck ende amunitie in een beleg noodich, ende dat men ten minsten tvolck wilde doen verhaesten, opdat se niet beslooten en werden, alleer soe veel volcx daerinne was, daermede men den viant mochte wederstaen ende de stadt, die heel groot is defenderen.

Den vj^en^ Marty wast schoen weder ende was Sijn Ex^tie^ met Graeff Willem in den Raede van Staete om te delibereren op de saecken van Bredae, ende werde goetgevonden, dat men terstont noch 10 vendelen knechten derwaerts soude schicken ende noch 10 andere vendelen in de naeste plaetsen gereet houden om mede daerinne te mogen trecken soot noot waere, als wanneer mede daer binnen souden trecken de Oversten Duvenvoorde ende Jan van Egmont om elcx een regement knechten in stadt te commanderen ende den Lieutenant Colonnel van Vere, Dogwra om de Engelsen daer binnen sijnde te commanderen. In stadt werde mede gesonden den Lieutenant vande artelerie met eenige edelluyden ende canoniers om tstuck vande artelerie te beleyden ende commanderen, werde mede goetgevonden dat men metten eersten derwaerts soude senden eenige

nootelijckheyden, daerom die van Bredae gescreven hadden om neffens d'andere amunitie aldaer in voorraet bewaert te werden. Ende omdat den viant nochmael met eenige ruyteren ontrent de stadt was geweest, ontfing men van daege noch een brieff vanden Gouverneur om alle dingen te doen haesten [1].

Den vij^en Marty wast schoen weder ende werden verscheyden officiers ende oick volck naer Bredae gesonden.

Den ix^en Marty was t'heel schoen weder ende quaemen van Bruessel weder in den Haege de gedeputeerden van Eemden, hebbende vanden Cardinael ende Raet van Staete aldaer geobtineert een nieuwe acte van neutraliteyt, daer vuyt men vermoede dat den Cardinael wel waeter in sijn wijn socht te doen, om niemant meer te offenderen. Dese seyden dat alle tvolck van nieus metten Cardinael gecommen tot op 1500 naer bijnaest gestorven ende van ongemack vergaen waeren, dat den Cardinael geen garnisoen binnen Bruessel hadde konnen brengen, omdat de borgerie sulcx belette, maer dat hij alle de naest gelegen steden seer vol garnisoens hadde geworpen; dat den Graeve van Fuentes naer Milano gaet om aldaer gouverneur te wesen ende dat derwerts met hem ging Stephano d'Yvara; datter oick groote jalousie alomme was, sulcx dat haer niet en docht dat den Cardinael voor eerst veel soude konnen doen. Totte jalousie holp veel tvoors. placcaet op de titulen gemaeckt.

Den x^en Marty was tschoen weder. De Staeten Generael ontfingen brieven van Middelburch, dat aldaer gevangen was een Engelsman Jesuit, dwelcke bekende ter instigatie van een pater vande Jesuiten, genaemt George Holt, woenende tot Bruessel aengenomen te hebben de Coninginne van Engelant te assasineren, dat hij oick al in Engelant was geweest ende de Coninginne gevolcht hadde, maer soe veel empeschementen gevonden hadde, dat hij sijn voornemen niet en hadde konnen executeren ende daeromme nu weder naer Brabant tooch om dselve swaericheyden ende empeschementen te communiceren ende naerder daerop te beraetslaegen. De ontdeckinge van dit feyt sal de landen veel dienen om alle de werelt te mogen verclaeren wat pays den Spangiaert souckt te maecken, te weeten een pays met moort, verraet ende assasinaten gevoert.

Den xij^en Marty ontfing den Ambassadeur Busenval een copie van een

[1] De uitgebreide maatregelen, door Maurits en den Raad van State bij deze gelegenheid genomen, worden in de Resolutiën van dat Collegie van den 5den, 7den, 8sten en 11den Maart uitvoerig opgegeven.

brieff gescreven bij den Coning van Vranckrijck op den 28 Februarij vuyt Compiegne aen Villeroy ende noch een brieff vanden Coning aen hem vanden j^en Marty, houdende onder anderen dat den Hertoge van Guyse met intelligentie van eenige goede borgers binnen Marseille was gecommen ende de stadt innegenomen hadde, sijnde op de straet doot gebleven den Consul Casouls met sijn soen ende 60 Spangiaerden, dat Eschevin le Vigier gevangen was ende gerabraeckt soude werden, dat den Hertoge daer twee galeijen hadde becommen ende dat d'andere Spaensche galeijen, meynende de stat te secoureren aende eylanden van Martigues gehouden waeren, waerdoor men verstont dat alle de groote costen ende intelligentien bij den Spangiaert in die stadt gehadt hem niet en hadden volcommen meester vande stadt konnen maecken, maer nu te vergeeffs gedaen waeren. Dese victorie was groot voor de Francoisen, omdat se anders geen haven van importantie op de Middelsee en hebben, ende dat dit oick de beste haven vande Middelsee is, waeromme den Spangiaert soe veel moeyten gedaen hadde om die in sijn gewelt te krijgen, beneffens dat vuyt desen nu eenichsins bespeurt werde dat den Hartoge van Guise d'oirlogen tegen de Spangiaerden ter goeder trouwen beleyde.

Francois Vere die den viij^en Februarij in haeste naer Engelant vertogen was, quam den x^en deser wederom in Zeelant ende den xij^en in den Haege, ende hadde den xiij^en Marty audientie in de Staeten Generael, daer hij proponeerde bij monde dat de Coninginne verblijt was dat den Cardinael soe weynich volckx mede gebracht hadde, dat hij den staet van dese landen geen pericule en const toebrengen, te meer soe hij vertrout dat de Staeten heur met presentatien van pays niet en sullen laeten verleyden, als al te wel weetende dat den viant noyt pays en hadde geproponeert, dan als hij de landen meest gesocht hadde te ruineren, waeromme sij hebben toe te sien, dat sulcke practijcquen heur noch tvolck niet en bedriegen. Dat de Coninginne de Staeten verseeckerde dat se van heure sijde den welstant vande saecken derselver sal voorderen met sulcken sorge ende affectie alse tot noch toe gedaen heeft, ende en sal geen occasie laeten voorbijgaen, om den viant te doen gevoelen de vrucht van heur viantschap, ende is geresolveert daervan een prompte demonstratie te doen ende te executeren seeckeren aenslach, die se wel soude te kennen geven, indien de natuyre van dien toeliet die te openbaeren, ende omdat se daertoe sal behouven een goet getal ervaeren soldaeten, ende dat heur oude banden ofte trouppen in Irlant geoccupeert sijn ende sonder danger van daer niet en mogen getrocken werden, heeft sij goet gevonden van

hier te trecken vuyt heure subjecten 2200 mannen, soe vuyte ordinaris garnisoenen ende de drie compagnien, die te velde gaen als vuytet regement van hem Vere, begerende dat men daerinne geen refus en wilde doen, dewijle heur meyninge niet en is, de landen daervan te priveren, maer die alleen voor een cleyne tijt te gebruycken ende dan wederom te senden, ende soe den viant middelertijt eenich extraordinaris gewelt voorneemt, daerdoor de landen in danger mochten commen, sal sij de landen soe assisteren dat men bekennen sal mettet vertreck van desen niet vercort te sijn, insonderheyt gelet dat men oick in de meeste noot op haer secours geen sonderling ofte seecker fundament en kan bouwen. Hierbij versocht hij mede dat de Staeten in dese loopende maent naer den ouden stijl gereeckent de oirlogscheepen wilden doen toerusten, die Botley gesollicitcert heeft, volgende heur beloften (ende die doen commen in de haven van Pleymouth voorsien voor vijff maenden) omdat de Coninginne geresolveert is in t'eynde van dese maent haer vloote in zee te doen gaen, daerbij hij vouchde dat tgeluck van desen aenslach beruste in tverhaesten vande executie ende dat men de Coninginne daeromme hierinne wilde gelieven ende bethoonen dat men niet langsamer en is te consenteren tgeene sij totten gemeen beste versouckt, als sij gedaen heeft in regard vande Staeten, soe dickwils heur stant heml. in t'minste subject gegeven heeft haer behulp te versoucken. Dit leverde hij den xv^en^ Marty mede bij gescrifte over gedateert vanden 4^en^ Marty stilo veteri. Hierbij werde in tparticulier vuytgegeven dat de Coninginne dede presten 20000 mannen ende equiperen 120 scheepen, daermede sij tselve volck wilde wech seynden onder tbeleyt vanden Graeve van Essex ende de scheepen gecommandeert bij den grooten Almirael van Engelant. Dat oick de Coninginne Vere belast hadde mede te gaen als Lieutenant ende Mareschal du Camp vanden voorn. Graeff. De Staeten de propositie overgenomen hebbende, waeren mette saecke seer becommert, soe omdat heur niet geraetsaem en dochte dit te weygeren ende dattet consenteren seer veel costen ende de landen van volck ontblooten soude. Op dit versouck vielen verscheyden presumptien, eenigen meynende dattet tegen Irlant was, dat men dese preparatie maeckte, anderen dattet was om Draeck in de Havane te secoureren, maer de meeste (ende die metten tijt ende t'rendevous best over een quaemen) dattet was om den Coning van Spangien in Spangien soe veel wercx te geven dat hij Draeck met vreden liete, om te sien wat voordeel hij in t'eylant van Cuba soude konnen doen. Oick sach men hiervuyt ende vuyte brieven van Caron boven geroert, dat de Coninginne in tstuck

van pays al seer beducht was ende vrese hadde alleen in twit gelaeten te werden.

Den xv[en] waeren bij die van Hollant bijeen gescheyden alle de Raeden vande Almiraliteyt om te adviseren op de scheepen ende binnen wat tijt sij die souden konnen gereet hebben om naer Engelant te senden, daer goet gevonden werde, dat men volgende de beloften soude senden 24 scheepen, 16 vuyt Hollant ende 8 vuyt Zeelant, ende onder dien 20 oirlochscheepen ende 4 met proviande gelaeden, gemonteert om mede te vechten [1], mette welcke den Almirael Duvenvoorde ende den Vice Almirael Jan Gerbrantss. mede souden gaen om daerover te commanderen, staet gemaeckt sijnde dattet equipperen ende onderhouden van dien voor vijff maenden costen soude over de 300 duysent gulden. Den xvj[en] Marty waeren de Staeten Generael met Sijn Ex[cie] van 7 vuyren aff bij den anderen, gelijck mede den xvij[en] om op tversouck van Vere te delibereren, insonderheyt soe hij selffs voorgewent hadde, dat men tvolck in deser vougen soude konnen trecken, te weeten vuyt sijn regement 300, vande drie vendelen voors. 200, vuyt Vlissingen 300, vuyt Oisteynde 600 ende vuyten Briel 400. Ende naer veel delibererens werde goetgevonden dat men Vere voor antwoordt geven soude, dat se de saecken in deliberatie

---

[1] Volgens de resolutie van de Generale Staten op dien datum werd besloten, dat men „bij de collegien vander Admiraliteyt in Hollant ende Seelant zal doen equiperen negen schepen van oirloge, groot tusschen dry- ende vier hondert vaten. De zes daervan in Hollant, ende drie in Seelant. Noch andere negen schepen van oirloge, groot tusschen ontrent twee hondert ende hondert tachentich vaten, de zes daervan in Hollant ende dry in Seelant. Ende noch andere zes schepen redelijck geequippeert van ontrent hondert vijfftich vaten, die mede zullen voeren eenige proviande, te weten vier in Hollant ende twee in Seelant.”

Het doel van den togt werd voortdurend zeer geheim gehouden. „Von den vornemen dieser armade,” schrijft v. Reidt den 20[en] Maart (oude stijl) aan Stöver, „khan ich anders ni schreiben dan das sie anfenglich gerüst ist die newe Spanische armada, davon vergangen somer und dieser winter viel gesagt ist, zu kehren.” (Gr. v. Pr., Archives, II serie, tome I, pag. 364.)

„Capitein Draeck prosperiert noch zur zeit in India; möchte die neuwe armada zu ime khommen, solte one zweifel den Spanier grosser abbruch geschehen,” schrijft hij den 14[en] April 1596 (oude stijl) aan Stöver. (Arch. van Z. M.)

In een brief van den 1[en] Mei daaraanvolgende (oude stijl) drukt hij het vermoeden uit, dat de inneming van Calais door de Spanjaarden eene verandering in de plannen van Koningin Elisabeth maakte.

„Man vermuetete,” zegt hij, „das dise plötzliche verenderung bei der Königin newe rhatschläge solte verursachen, und dasz sie ire flotte nit so weit solte willen von sich schicken. Sie pleibt aber bei iren fürnemen beständig und fähret mit der expedition fort, welches neben dem das der Graf Essex, die eerste und würdigste person nechst der Königin, und Milord Howart der Admiral von Engelland selbst mitziehen, ungezweivelte vermuetung gibt das etwas grosses vorhanden.” (Id.)

geleyt hebbende mette Gouverneurs vande vereenichde Nederlanden ende de Raeden van Staete, vooreerst haere Ma[t] bedanckten vande continuatie van haer goede affectie tot dese landen ende vande vermaeninge om geen gehoir te geven tot eenige verhandelinge van pays (die se geresolveert sijn te volgen, in conformiteyt van heure verclaeringen tot meermaelen haere Ma[t] gedaen) ende vande aenbiedinge van assistentie tegen alle aenslaegen vanden viant. Ende hoewel sij nimmermeer ongelegener souden konnen missen eenich volck vuyt heure landen, vande geenen, die totte defensie van dien gedestineert sijn ofte extraordinaris costen buyten den landen deen, soe om de lasten daerinne sij steecken, dat heur volck van oirloge seer is geswackt, ende dat de neeringen stille staen, als omdat den Cardinael met nieu gewelt ende practijcken de landen bestaet aen te tasten, daertegen de landen geen middel en hebben heur met nieu volck te voorsien, als staet gemaeckt hebbende heur te behelpen mettet volck sij in dienste hadden ende die van tsecours, soe verclaerden sij nochtans om te behouden des Coninginnes gunste ende te secunderen haere aenslaegen op den gemeynen viant, niet te willen retarderen haere geliefte om van heur volck in haere besoldinge sijnde te trecken vuyt Oisteynde 600, vuyt Vlissingen 500, vuyten Briel 400 ende vuyte drie compagnien 200, vertrouwende dat sij op de versterckinge van tvolck in de voors. steden blijvende sal voorsien. Consenterende voorts dat vijff compagnien van tregement van Vere, in dienste ende betaelinge van tlant wesende, daertoe mede mogen gebruyckt werden, mits dat d'officiers ende capiteynen vande andere compagnien hier te lande sullen blijven om gebruyckt te mogen werden, op vertrouwen, gelijck sij oick de Coninginne bidden, tegen alle beswaerlijcke aenslaegen des viants, de landen met een prompt secours in recommandatie te houden. Verstaende den persoen van Vere in heuren dienst te behouden, niettegenstaende die tot dit exploict mede gebruyckt sal werden, verhoopende dat dese resolutie haere Ma[t] aengenaem sal wesen. Dese antwoorde was gedateert den xvij[en] Marty ende werde Vere daernaer behandicht. Middelertijt was men seer doende om de scheepen te equipperen, alles op vast vertrouwen dat de Coninginne hiermede van heure petitie soude desisteren.

Ontrent dese tijt arresteerden die van Gornichem alle de borgers van Nieumegen ende haere goederen, omdat die van Nieumegen binnen heur stadt seecker proces criminel maeckten eenen Hendrick Hanss. (weleer muntmeester op de heechmunte van Gornichem geweest) door last vanden Raede van Staete ter cause vande selve munte ende nopende eenige leve-

ringe op de heechmunte van Culemborch gedaen door last vande Staeten Generael, sustinerende die van Gornichem dat Hendrick Hanss. pardon van Hollant hadde, ende die van Nieumegen dat hem tselve pardon niet en const valideren, voor soe veel hij de Generaliteyt ofte Gelderlant misdaen hadde, ende datse via juris ordinary tegen hem procederende hem geen ongelijck consten verstaen werden te doen. Ende hoewel die van Gornichem daerinne ongefundeert waeren, te meer soe de voors. leveringe naer date van tpardon gedaen was, nochtans vresende dat Hendrick Hanss. yetwes vande voors. munte tot heuren laste mochte commen te lijden, soe men vermoede, soe wilden se hem met gewelt vuyt hebben alleer die van Nieumegen te relaxeren, niettegenstaende sulcke proceduyren tot groot naerdeel ende pericule vanden staet vande landen streckten, doch werde eyntelijck door tusschenspreecken van Sijn Ex[cie] geeyndicht meest tot voordeel van die van Gornichem, overmits die van Nieumegen Hendrick Hanss. mosten los laeten, betaelende hij alleen 300 gulden tot amende ende 300 gulden voor de schaeden, die de borgeren van Nieumegen bij de arresten geleden hadden, die anders veel hooger bedroegen.

Ontrent den xiij[en] Marty waeren vuyt Bergen op den Zoem vuytgereden 55 ruyteren om te slaen de vaene vanden Graeve Hendrick vanden Berge, die weder opgerust was ende in tlant van Naemen lach, dan sijnde op de heyde werden ontdeckt ende vervolcht bij ontrent 74 ruyteren vanden viant, sijnde vande compagnien van Mendo ende Comte Jaquemo de Beljeosa, ende al voort rijdende om heur te salveren, hebben ontmoet 15 peerden van Bredae, die mede op hasart waeren, ende met malcanderen sijnde naemen voor de voors. ruyteren vanden viant te chargeren, ende dselve verwacht hebbende, sijn daerop innegedruckt ontrent Bercheyck ende hebben se verslaegen, sonder dat se bijnaest een lancie braecken ofte eenen schoot deden. Daer bleeffer 9 op de plaetse vanden viant doot ende den Lieutenant van Comte Jaquemo met meest alle de anderen gevangen, sijnde anders vuyter maeten wel gewapent. Daer werden vanden viant gekregen 53 sadelpeerden, daeraff de ruyteren van Bergen hadden 46 peerden ende die van Bredae 7. Ende hoewel dit exploict van geen groote importantie en is, salt nochtans veel dienen om de vaenen van Bergen wederom te monteren, waepenen ende verstercken. Vuyt dese gevangenen werde verstaen dat den viant een goet deel van sijn volck onder tbeleyt vanden Marquys van Warenbon naer Artois gesonden hadde ende 72 vendelen knechten met 12 vaenen ruyteren gesonden hadden naer Maestricht, om naer den Rijn te gaen, waeraff de tijdinge in den Haege gecommen

sijnde den xviij^en, maeckte bij velen niet weynich naerdenckens in tversouck van Vere voorn' [1].

Den xiiij^en Marty wast sneeuwich stuyr weder, maer schoen den xv^en ende veel volgende daegen.

Ontrent dese tijt creech men tijdinge dat den pays tusschen den Coning van Vranckrijck ende den Hartoge van Savoyen op goede voet was, indien den Hartoge wilde restitueren Salussen ende Barcelonnette ende den Coning tsijne verseeckertheyt voor eenigen tijt in handen laeten de plaetsen, die hij in Bresse hadde, ende voorts sijn tweede soen in thoff vanden Coning senden ende sijn outste dochter desponderen aenden Prince van Condé.

De Heeren Aleman, Foeck ende Casembroot te vooren in Zeelant gesonden ende consten heml. voornamentlijck die van Middelborch niet induceren om heur te conformeren mette voors. ordonnancie vande munte, maer ter contrarie maeckten die van Zeelant ontrent t'eynde van dese maent een ordonnancie op heur selven op den cours vanden gelde, daerdoor alomme sulcken abuys quam, dat tgelt inordentlijck soe hooch rees, als elck particulier tselve opsteecken conde, tot groot naerdeel insonderheyt vande renthieren, ende omdat mette voorgaende (te groote) affsettinge vanden gelde tselve soe seer vuyten landen was verdreven, dat daeraff alomme een groote schaersheyt ende gebreck was, en dorsten de Staeten in dit onordentlijck opsteecken niet remedieren, dewijle men daerdoor noch eenichsints gelt in tlant creech.

In dese tijt waeren eenige gecommitteerden vande Staeten Generael tot meermaelen geweest bij den Ambassadeur Thomas Botley, om met hem yetwes te handelen van tstuck van sijn legatie, te weeten de petitie vande Coninginne, in welcke handelinge Botley voorgeslaegen hadde een middel daerdoor hem dochte dat men de Coninginne soude konnen contentement doen, te weeten, dat men alle jaeren haer leven lang geduyrende op heur geboortedach aen haer een legatie soude senden om heur te bedancken vande secoursen de landen gedaen, ende daer beneffens tot een recognitie mede brengen 20000 £ steerlings, maeckende in ons gelt twee hondert duysent gulden, ende dit geduyrende de oirloogen, maer soe die commen te cesseren bij haeren leven ofte dat alle de Nederlantsche provincien met malcanderen vereenicht werden, dat men dan heur vier jaeren alle jaers

[1] Den 18en Maart werden de steden Nijmegen, Bommel en Thiel, en de commandeurs op de forten van Nassau en 's Gravenweert bij missiven van de Generale Staten gewaarschuwd, dat de vijand een aanslag voor had op eenige van de voorschreven plaatsen. (Resol. van de St. Gen.)

op heur geboortedach alsboven soude brengen 80000 £ sterlings, daertegens de Coninginne de Staeten ende de landen soude quiteren van alle haere actien ende pretensien ter cause van heur secours, daeraff hij Botley in last hadde de liquidatie te vervolgen, wel verstaende, dat se dien aengaende in heur geheel blijven sal tegen de provincien, die nu mette vereenichde niet en zijn gereconcilieert, daermede gebroocken soude sijn het tractaet nopende tsecours met haer gemaeckt; dat men voorts thaerder discretie soude stellen de steden van asseurantie aende Staeten te mogen doen restitueren, ofte geduyrende de oirloogen te behouden; dat de Staeten nochte Coninginne d'een sonder d'ander geen pays metten Spangiaerden en sullen mogen maecken, volgende het tractaet, dat soe wel de Coninginne als de Staeten in de oirlogen tegen de Spangiaerden sullen continueren ende altoes als de Coninginne den Spangiaerden te waeter sal willen krencken ofte wederstaen; dat dan de Staeten heur oirlochscheepen daerbij willen vervougen, des souden de Staeten mogen versoucken een goet getal vande Engelse natie in heur dienst ende besoldinge te mogen houden. Ende hoewel desen voorslach bij Botley gedaen werde vuyt hem selven, soe hij seyde, en consten nochtans velen niet anders geloven ofte de Coninginne most daertoe last ofte hoope gegeven hebben, ende dat se begeerich was van die wereltse fanfare, dat men daer alle jaers met een ambassade soude commen heur seer bedancken ende dvoors. somme als een tijespenning tot een recognoissance van heur gedaen weldaden betaelen, ofte dat se socht dese landen te beneficieren ende te verbinden ten dienste vande geenen die se haeren erffgenaem soude willen designeren ende in allen gevalle, dat se des secours gevens moede was ende haer daeraff sochte te ontlasten. Niet lange naer dese oepeninge als op den xix^en^ Marty is Botley in de Staeten Generael gecommen ende heeft aldaer bij monde ende bij gescrifte geproponeert, dat hij daer niet gecommen en was om lange discoursen te maecken, maer om heur te doen gedencken dattet meer dan tijt was dat haer Ma^t^ wiste, waertoe sij heur verlaeten sal, nopende tgeene hij in laste heeft te vervolgen, dattet lang geleden was dat hij heur adverteerde, dat men doende was om heur contentement te geven; daertoe hij den Staeten openinge vande beste middelen gedaen hadde. Ende hoewel hij haer Ma^t^ daervan niet verstandicht en hadde, soe hadden se nochtans wel konnen affnemen vuytet geene hij totten gecommitteerden aen hem gesonden geseyt hadde, dat sij die voor aengenaem sal nemen, dat hij wel wiste, dat men seggen soude dat de saecke vol swaericheyden ende consideratien was, ende wel bekende datter eeni-

gen inne waeren, maer meer ten respecte vande forme vuyterlijck om daertoe te consenteren, dan vande saecke van tconsent selffs. Wat aenlangde de forme, dat hij onder de Staeten soe veel jaeren gewoent hebbende niet soe onwetende was gebleven, ofte hij wiste wel dat heur bij heure instructien toegelaeten was heur discretie te mogen gebruycken tot voorderinge van 'tgemeen besten, daer sij sulcx bevinden souden te behoiren ende evident prouffijt te mogen doen, sonder anders de Generaliteyt daermede te bemoyen, daervan oick geen inconvenient en mach commen, als er een wijse, mutuelle ende wel gedelibereerde resolutie genomen wert. Wat aenlangde de saecke datter niet inne en was, daeromme men die soude behoiren te prolongeren, dat se heur beswaert vonden het tractaet mette Ma^t gemaeckt te breecken, daerop hadde hij heur overlange door bevel vande selve Ma^t geseyt, ende seyde het noch, dat haere Ma^t dat wilde breecken ende al voor gebroocken hout, ende wel wilde dat alle de provincien overlang daervan verwitticht waeren geweest, daeraff men de effecten oick al soude gesien hebben, soe de gelegentheyt van heure tegenwoordige saecken ende de hoope die hij Botley haer hadde gegeven, dat men ernstelijck geoccupeert was om haer eenige eerlijcke satisfactie te doen, sulcx niet wederhouden en hadden, datter geen ander difficulteyt en conde voorgewent werden, want veel te spreecken vande jaerlijcxe betaelinge van 20000 £ dat is seecker niet ende is niet weerdich daervan veel te seggen, ende vande andere grooter somme als de landen in vrede sullen wesen, is noch minder, omdat hij achte dat de Staeten wel wilden dat dselve nu tegenwoordich soe betaelt most werden; ende wat belangt de andere articulen, dat die tot groot voirdeel vande Staeten selffs waeren, waeromme indien sij heure landen een seer groot goet wilden doen sij t'ijser slaen mosten terwijle het warm is ende niet laeten voorbijgaen de openinge van een soe advantagieusen partij voor heur selven. Hij seyde heur noch, als van hem commende, daervoor hijt wilde gehouden hebben, om de affectie, die hij totten Staet deser landen droech, dat indien men geen middel en vont om haere Ma^t metten eersten te contenteren, regard genomen op de groote costen, die se tegenwoordich tegen den viant deser landen doet, die heur meest om der Staeten wille viant is, ende de langheyt des tijts, dat hij nu dese saecke bijnaest twee jaeren lang gesolliciteert heeft, hoewel hij seecker hout dat de Coninginne niet doen en sal om desen staet te ruineren, dat de Staeten nochtans ontwijffelijck sullen moeten geloven, dat sij ende die van haeren raet heur vuyterste macht sullen aenwenden om den Staeten te bedwingen haer te betaelen. Ende

gelijck hij tot meermaelen aen eenigen van tcollegie der Staeten geremonstreert heeft ende de heer Veer heur claerder mach hebben geseyt, dat niet soe seer en is in de mont vande Coninginne, nochte in heur dagelijcxe communicatien als de ondanckbaerheyt vande Staeten ende heur verdrietige dilaijen, die heur pijnlijcker ende arger sijn als off men se plat affsloech. Ende voor sijn particulier seyde, dat hij wel wiste, dat de Staeten geen dienaer van haere Ma^{t} gehadt hadden nochte hebben sullen, die meer gesocht heeft alle saecken tot der Staeten contentement te accommoderen ende tot goede correspondentie met haere Ma^{t} dan hij gedaen hadde, daeromme twijffelde off de conceptien die de Coninginne nu van hem hadde sulcx waeren, dat se hem bequaem sal estimeren totte maniance van heure saecken, mits twelcke hij heur badt desen alles wel neerstelijcken ende wijsselijcken te examineren ende overwegen ende hem te depescheren ten eenen ofte ten anderen, tsij met een volcommen consenteren ofte gansch refuseren. Dat hij anders hebbende sijn vuyterste devoir gedaen gedelibereert was openbaerlijck tegen de vergaederinge der Staeten te protesteren ende dan te gaen. Dese propositie overgenomen sijnde, werde bij veelen die vande communicatie met Botley gevallen niet en wisten, al wonderlijck genomen, om de precysheyt van dien wille ende dat de Coninginne t'accoort gansch wilde breecken, maer de gedeputeerden in de Staeten Generael waeren gesint metten eersten daerop te antwoorden ende Botley aff te veerdigen.

Den xxj^{en} Marty quam in den Haege een ruyter van Herauguier, die in tlant van Luyck onder den viant was geweest ende verclaerde dat de 12 vaenen ruyteren ende 72 vendelen knechten, die naer Maestricht vertoogen waeren bij Maseyck waeren blijven leggen geweest, ende nu wederom opgetoogen waeren naer Tongeren, gaende de spraecke onder heml. dat se tot Turnhout souden commen om Bredae te beleggen, daertoe den bischop ende Staeten van Luyck belooft souden hebben te betaelen alle de amunitie, die men om de stadt te beschieten soude behouven. Seyde oick dat ontrent Bruessel noch 27 vaenen ruyteren laegen ende dat den Marquis van Warenbon boven desen noch eenige trouppen naer Artois genomen hadde, soe men seyde, om Cales aen te tasten; ende hoewel veelen meynden dat dit maer een vuytsteeck was ende gansch niet waerschijnlijck tgeene van die van Luyck geseyt werde, heeftet nochtans tvolck te vooren naer Bredae gedestineert, doen bijeen houden.

Ontrent dese tijt waeren de Staeten van Vrieslant vergaedert, ende onder anderen arresteerden in den heuren mede opterechten een Almi-

raliteyt, daertoe sij die van Groeningen ende Omlanden souden versoucken om heur daerbij te vervougen ende alsoe een gemeen Almiraliteyt voor beyde de provincien te maecken, om de middelen vande Emse, Lauwers, Reediep ende grensen van Vrieslant bij heur te behouden ende selffs te administreren, welcke middelen tot noch toe tot onderstant vande gemeen Almiraliteyt van alle de provincien waeren gecommen ende geadministreert bij tcollegie van Almiraliteyt tot Hoorn, ende om heur resolutie effect te doen sorteren, sonden den vij^{en} Aprilis hiernaer heur oirlochscheepen op de Emse ende op t'Reediep voor de Soutcamp. Die van Groeningen hielden heur desen aengaende noch achter, meest soe men vermoede om de Staeten Generael niet te offenderen, die se in heur proces tegen de Omlanden meynden seer veel van doene te hebben. Dese resolutie can in allen gevalle niet strecken als tot meerder demembratie ende affscheyden vande provincien, omdat hierdoor die van Gelderlant ende Overijssel veroirsaeckt sullen werden van gelijcken te doen, beneffens dat daermede niet alleen een goet deel vande middelen te waeter gedispendeert sullen werden in t'onderhout van soe veel collegien, maer oick elck de sijne naer sijn gerieff administrerende te bevresen is, dat de opsicht daerop ende de wachten ofte bewaeringen vande gemeene landen daerom te slapper sullen beleyt werden tot grooten ondienst vande gemeene stant vande landen, te meer soe de middelen vande equipagie te waeter alreede veel meer belast sijn alse wel verdraegen mogen, beneffens dat de inegaliteyt van theffen vande middelen (die gemeynlijck onder veel regieringen altijt valt) een verloop vande copmanschappen soude mogen veroirsaecken.

Ende omdat nu lange ende menichfuldich gedreven was, dat men Coevoerden soe behoirde te fortifieren, dat men middel hadde daer 1000 mannen te voet ende 500 peerden in garnisoen te leggen, daerdoor men achte dat geheel Vrieslant ende de Omlanden vande incursien ende roverien souden mogen bevrijt werden, twelcke tot noch toe meest terugge gebleven was, soe om tgebreck van middelen, als dat die van Overijssel daertoe niet en wilden verstaen, omdat die van Vrieslant heur garnisoen daerop hielden, soe hebben die van Vrieslant evenwel op heure vergaederinge geresolveert metten eersten de voors. fortificatie te beginnen ende daertoe gedraegen een consent van 50 duysent gulden, twelcke die van Overijssel ende andere provincien daerom suspect sal wesen, dat de Vriesen niet gewent en sijn soe groote consenten, sonder heur apparent voordeel ende prouffijt te draegen ende sullen apparentelijck daermede gestijft werden in de suspicie die sij hebben, als dat de Vriesen op heur lant

soucken te impieteren ende de provincie van Vrieslant te verbreeden ende vergrooten, meynende vuyte actien van Hasselt sulcx ten vollen gemerckt te hebben, daerom sij oick seer quaelijcken mogen lijden, dat de Vriesen Coevoerden (twelcke anders Overijssels is) met heur garnisoen gestaedelijck beset houden.

In tlaeste vande maent Marti waeren Sijn Ex[cie] ende Graeff Willem in de Staeten Generael seer becommert om te maecken ende ordonneren de quote van die van Groningen ende de Omlanden, die se voortsaen souden hebben te draegen in alle consenten soe ordinaris als extraordinaris, daertoe van Stadt ende landen seecker compromis op Sijn Ex[cie] ende Graeff Willem voorn[t] was, dan omdat die vande Omlanden van heure sijde het compromis te seer hadden geclausuleert ende gelimiteert, wilden de Staeten Generael niet lijden dat daerop vuytspraecke gedaen werde, maer sonden Rengers ten Helm naer Groningen om tcompromis te doen veranderen ende simpelijck op de vuytspraecke vande Stadhouders dirigeren ende dresseren, twelcke bij de Omlanden den v[en] Aprilis gedaen werde ende daernaer aende Staeten Generael overgeschickt. Hoewel Graeff Willem alweder naer Vrieslant getoogen was, eer tselve in den Haege aenquam, die gaerne gesien hadde dat de Stadhouders dien onvermindert heur vuytspraecke gedaen ende bij gescrifte gestelt, geteyckent ende toegesegelt hadden om daernaer te mogen geopent werden, twelcke de Staeten Generael niet en wilden toelaeten, ende middelertijt werde de quote vande stadt ende landen genomen tegen twee derden van die van Vrieslant, daer sij niet seer wel mede te vreden en waeren, sustinerende heur provincie te seer cleyn daertoe te wesen, hoewel die van Vrieslant daer tegen stelden de goetheyt van heur stat ende vanden gront vande landen, daerbij Vrieslant (anders vol meren ende waeteren sijnde) niet te vergelijcken en is, ende dat se voor de troubles altoes sulcken quote betaelt hadden.

In t'eynde deser maent Maerte werde door eenige geintercipieerde brieven ontdekt, dat den Abt van Rottum, Joachim Ubbena ende den Syndicus Hammonius (die geduyrende de belegeringe van Groninge van stadts wegen te Bruessel als gesanten waeren geweest) ontfangen hadden de somme van 20 duysent guldens om in de stadt te verstrecken, dat se oick eenige brieven vanden Ertshertoge ontfangen hadden, sonder dat se het een ofte het ander hadden ontdeckt, waeromme de Staeten Generael vermoede, dat dselve penningen gedestineert waeren om in stadt eenige correspondentie te maecken, ende de gelegentheyt hebbende dat den Syndicus in den Haege was, hebben hem gedaen aenhouden ende den Bur-

germeester van Arnhem Everard van Reede met heuren advocaet fiscael naer Groningen gesonden, om aldaer mede te doen apprehenderen den Abt ende Ubbena voorn[t] ende te saiseren alle heure papieren. Welck saisissement den ij[en] Aprilis gedaen is, maer hebben de gevangenen geseyt dat de voorn. penningen voor tverlies der stadt tot betaelinge vande soldaeten gedestineert waeren, maer daernaer heur ondergelaeten om te betaelen, soe d'een vande gevangenen seyde, eenige borgerschulden, ende soe den Syndicus seyt, om alleen daeraff te betaelen tgeene eenige borgers tot leeninge ofte onderhout der soldaeten verstreckt mochten hebben onder obligatie vande stadt, ende de reste ten aensien van heur particuliere geleden schaeden te behouden, maer omdat tselve alsoe niet wel en const gelooft werden, heeft men tegen heur doen procederen.

De Staeten Generael nu eenige daegen beesich geweest hebbende mette saecke ende versouck van Botley, ende overmerckt dattet niet geraeden en was aff te slaen de oepeninge bij hem gedaen om de Coninginne contentement te doen, hebben op den lesten Marty gearresteert d'antwoorde hiernaer volgende, te weeten, dat Botley de Coninginne verthoonen soude den staet deser landen, die haer secours nu alsoe seer als oyt van noode hebben ende daeromme haer versoucken dat tselve secours met haer goede geliefte ende faveur voortsaen in de voors. landen mach gecontinueert werden, maer soe tselve met haer goede geliefte ende faveur niet en mocht geschieden, dat se dan dese landen wilt vergunnen dat de Staeten van haere onderdaenen vande Engelse natie alhier te lande in dienste ende der Staeten besoldinge mogen onderhouden 4000 ofte 5000 mannen ofte so veel min als den noot vande landen sal vereyschen. Ende indien haere Ma[t] belieft haer te ontlasten van tsecours tot noch toe de landen gedaen, ende daeromme die te contremanderen, dat dan haer believe die niet te contremanderen, dan naer twee maenden naerdat sij dit contract beslooten ende sulcx verclaert sal hebben. Indien haer oick belieft haer te ontlasten vande garnisoenen, die se binnen Vlissingen ende den Briel thaerer verseeckertheyt onderhout, dat sulcx mede niet en geschiede dan t'eynden de twee maenden als boven, ende dat se dan de steden in handen vande Staeten weder wil overleveren, ofte soe thaer belieft die noch te bewaeren ende beset te houden totten eynde vander oirloge, dat se dat wel mach doen, mits dat t'onderhout vande selve besettinge niet en comme, tot laste vande Staeten, ende dat sulcx geschiede volgende het tractaet sonder vercortinge der voors. steden in eenige heur gerechticheyden ofte vande landen in t'generael, ende dat se t'eynde vander orloge die in niemants handen als vande Staeten en

sal mogen doen leveren, des sullen de Staeten theuren lasten dselve garnisoenen voorsorgen van cruyt, lonten, loot ende logysgelt volgende het tractaet. Voorts sullen de Staeten noch desen loopende jaere tegen den dach vande geboorte van Haere Ma[t] aen haer senden een staetelijcke legatie, die haer (opdat alle vuytheemsche potentaten notoir werde de faveur ende assistencie diese dese landen bewesen heeft ende dat alle de innewoenderen sulcx erkennen) naer alle hantcussinge ende eerbiedinge opentlijck vuyter naeme van alle de provincien bedancken sullen van tsecours bij haer dese landen gedaen ende tot een recognitie daervooren op haeren geboortedach als vooren Haere Ma[t] presenteren de somme van 20000 £ sterlings, ende die betaelen aende geenen die Haere Ma[t] bij ordonnancie met haer hant geteyckent daertoe believen ende sulcx gunnen sal, twelcke de Staeten alle jaers sullen continueren, te weeten: op de geboortedach van Haer Ma[t] sendende een eerlijcke legatie die t'elcken naer alle dangseggingе, hantcussinge ende eerbiedinge tot een recognitie presenteren ende op ordonnancie onder haer hant betaelen sullen gelijcke somme van 20000 £ sterlings, ende dit geduyrende de Nederlantsche oirlogen ende tleven van Haere Ma[t], overmits de Staeten heur met desen alleen hebben willen verbinden aende persoen van Haere Ma[t] ende van niemant anders; doch soe de Nederlantsche oirlogen mochten commen te cesseren, ofte dat de provincien met malcanderen alles vereenicht werden, in sulcken gevalle sullen de Staeten in plaetse vande 20000 £ (die daermede terstont sullen cesseren ende niet meer betaelt werden) met gelijcke danksegginge ende eerbiedinge presenteren ende betaelen de somme van 80,000 £ steerlings ende in deselve betaelinge continueren den tijt van vier jaeren, soe Haere Ma[t] soe lange in tleven blijft, soe niet alleen geduyrende haer leven, omdat men niet en verstaet, dat de voors. somme ofte recognitie sal mogen betaelt werden anders als op ordonnancie van Haer Ma[t] selffs. Ende om te ontgaen alle de moyten, misverstanden ende swaericheyden die tusschen Haere Ma[t] ende dese landen vuytet liquideren ende reeckenen van haer gedaen secours mochten commen te rijsen, sullen de Staeten door heur gesanten Haere Ma[t] doen bidden den Vereenichde Nederlanden in tgenerael ende elcx van dien in tparticulier quijt te willen schelden alle tgeene sij dselve verstreckt ofte geleent heeft met alle haere actien, crediten, pretensien ende interesten van dien op de landen spreeckende, soe wel van tgeene sij noch heeft, als dat se yemant op de landen soude mogen overgedraegen ofte geassigneert hebben, hetsij dan liquide ofte illiquide niet vuytgesondert, des sal sij in tgeheel mogen blijven in haere

actien ende pretensien, die se heeft op de provincien ende steden die tegenwoordich mette Generaliteyt niet vereenicht en sijn. Wel verstaende dat de reste van tractaet met Haere Ma[t] gemaeckt op den x[en] Augusti 1585 in sijn geheel sal blijven ende dat men volgende het xxv[e] art. van dien op de begeerte van Haere Ma[t] altoes deser landen oirlochscheepen bij de haeren sal vervougen om den gemeenen vianden te krencken ende affbreuck te doen ende de gemeene landen te beschermen. Dat men oick volgende het tractaet in de oirlogen tegen de Spangiaerden sal continueren sonder met heml. eenigen pays te mogen maecken dan met gemeen consent vande Coninginne ende de Staeten. Ende ten lesten dat men Haere Ma[t] sal bidden dese landen, ten opsien van alle swaericheyden ende gevaren, die de landen souden mogen overcommen in recommandatie te willen houden.

Overmits den viant de geheele maent van Maerte sich bijeen vergaedert hadde, meynde men dattet was om La Fère te gaen ontsetten, dan beginnende in tbeginsel van April te marcheren, dede een keer door tlant van Henegouwen ende quam daernaer met sijn leger onder tbeleyt vanden Cardinael selffs schielijcken voor Cales, daertoe hij te beter gelegentheyt hadde, omdat een goet deel van tgarnisoen vuytgetoogen was naer tleger van La Fère [1]. Voor Cales taste den viant eerst aen ende beschoot met

[1] Carnero en Coloma geven uitvoerig de redenen op, die den Aartshertog bewogen, Calais aan te tasten in plaats van eene poging tot het ontzet van La Fère te wagen. Hoofdzakelijk was het om de sterkte van het Fransche leger, hoezeer velen in den krijgsraad van meening waren, dat het ontzetten van La Fère te verkiezen was, daar de Aartshertog een leger onder zijne bevelen had van 21000 man, waaronder 6000 Spanjaarden, 2000 Italianen, 4000 Duitschers, 2000 Bourgondiërs en 3000 man ligte en zware kavalerie. Coloma, die eene mindere sterkte opgeeft, maakt nog bovendien melding van het weinige verdedigingsvermogen van Calais, en spreekt van den bevelhebber als van een jong mensch zonder ondervinding. Het besluit om Calais aan te tasten werd zoo geheim gehouden, dat, zooals Carnero zegt, geen drie personen er mede bekend waren. Geheel onverwacht was het echter van deze zijde niet, want reeds meer dan eene maand te voren hadden de Staten van Zeeland op de daaromtrent loopende geruchten opmerkzaam gemaakt. In de Resolutiën van den Raad van State van den 29[en] Februarij heet het: „Is gelesen eenen brief van die van Zeelandt, daerinne zij in effecte schrijven . . . . . . verders dat se uyt verscheyden rapporten ende schrijvens verstaen, dat den vijandt maeckende samblant La Fere te ontsetten (daeraff hij genoeg soude desperen) voorseecker van meyninge soude sijn Calais te belegeren; hebben daeromme den Gouverneur doen presenteren nog drie vendelen knechten; dat se voorts door Sally den Coninck en den Gouverneur„ (hier zijn waarschijnlijk eenige woorden uitgelaten) „dat de ordre mogte werden gestelt, dat deselve stede met allerhande noodwendigheden en een goedt aental van volck mag werden versorgt, dan soo se bedugten, dat men aldaer van alles onversien sal sijn, versoecken, dat den Raede op alles ijlents souden willen doen adviseren. Is goedgevonden 't selve schrijvens te communiceren aen Sijn Excellentie.„

Dat men ook in het Fransche leger volstrekt geen vermoeden had, dat de vijand voornemens was

7 stucken de Rijsbanck [1], beset met weynich volcx vuyt verscheyden vendelen, die hij terstont veroverde, omdat se niet houbaer en was. In de voorstadt van Cales lagen 2 vander Staeten vendelen van Le Gros ende Dominicque, dwelcke dselve presenteerden te houden ten minsten den tijt van 14 daegen, onder faveur van een hooge caye vuyten waeter opgemetselt met een leech waeter, hooch stijff seven voeten, dan den Gouverneur tsij door lacheté ofte anders dede dselve daervuyt trecken, de voorstadt verlaeten ende in stadt commen, hoewel sijl. die stercker achten te wesen als de stadt. Alleer sij desen verlieten was den Graeve van Sint Paul met eenich volck voor de stadt, ende hadde daer wel binnen konnen commen hadde hij gewilt, dan de jalousie vanden Gouverneur, die te vooren niet dan twee vander Staeten compagnien hadde willen innenemen vuyt vrese van gedepossesseert te werden, was soe seer groot dat hij oick geen Françoisen en vertroude. Met tverlaeten vande voorstadt bepam den Gouverneur hemselven den middel om de plaetse te houden totdat hij ontset hadde mogen werden, daertoe hij aende Staeten gescreven hadde ende Sailly aen denselve gesonden, want den viant dit voirdeel buyten hoope krijgende, dede terstont sijn geschut braqueren tegen de stadt op verscheyden plaetsen, mettet welcke hij daernaer begonst te schieten, ende geschooten hebbende telle quelle bresche tot drie plaetsen, gaff den Heere van Vidosan, Gouverneur, de stadt lachement in handen vanden viant over op den xvij^{en} Aprilis op conditien, te weeten, dat men de stadt noch voor den middach sal leveren in handen vanden Cardinael ofte sijn gecommitteerden ende hem toelaeten daer binnen te senden soeveel garnisoens alst hem believen sal, daermede den Cardinael de borgers in sijn protectie neempt, sonder dat heur overlast sal geschieden. Dat den Gouverneur, soldaeten ende anderen, die met hem sullen willen gaen binnen dselve tijt sullen trecken in tcasteel sonder daerop te mogen brengen eenich geschut dat in stadt was. Den Cardinael laet den Gouverneur toe te senden aenden

---

Calais aan te tasten, blijkt onder anderen uit een brief, dien Calvart den 30^{en} Maart aan de Staten-Generaal schreef.

„Van den vijant," zegt hij daarin, „ende het secours deser plaetse (La Fère) commen diversche advysen, alle t'samen gelijck de reste, vol onseeckerheyt. Vele van de claersiende achten dat den Cardinael 'tsecours deser plaetse verlatende, bij diversie yet anders soude mogen attenteren, 'twelck geschiedende, men vreest dat het op Monstreul soude mogen commen aff te lopen, om waerinne te versien, diversche personen van qualiteyt derwaerts met volck gedestineert worden." (Van Deventer, Gedenkstukken van Johan van Oldenbarnevelt en zijn tijd, II, bl. 103.)

[1] De Rijsbanck was een versterkte toren, die den toegang tot de haven van Calais bestreek.

Coning sijn meester om hem te verwittigen vanden staet, daerinne hij is, ende vergunt hem ses daegen binnen denwelcken alle hostiliteyt ten wedersijden sal cesseren. Terstont naer t'appoinctement gemaeckt dede den Gouverneur den viandt in stadt commen, staende de soldaeten vande Staeten noch aende bresche ende van geen appoinctement weetende, die den Gouverneur daernaer dede op tcasteel commen ende den viant wel hadde konnen den beck breecken hadde hij gewilt, in welck trecken op tcasteel de Francoisen selffs de stadt begonsten te plunderen.

Sijn Ex^cie^ was al van te vooren gesint om eenige saecken naer Zeelant te reysen, dan soe de tijdinge van dit beleg den x^en^ Aprilis in den Haege quam, vont men te meer goet dat Sijn Ex^cie^ naer Zeelant soude gaen om soe het noot waere die van Cales noch met meer volcx vuyt dese landen te assisteren, daerop Sijn Ex^cie^ den xj^en^ vertooch, dan onderwege tijdinge krijgende dat Cales quaelijcken van volck voorsien was, ontboot hij terstont 15 compagnien om in haeste te commen voor thooft van Middelborch ende dede daerwaerts mede commen eenige canoniers ende conducteurs met een goet getal met schuppen, spaijen, bijlen, houeelen ende andere instrumenten ende amunitie van oirlooge, om metten eersten daerwaerts te mogen senden, ende adverteerde de Staeten Generael daeraff vuyt Delffshaven.

Den xiij^en^ daeraen quam Sailly bij de Staeten mette brieven van Vidosan om secours te hebben, daerop aen Sijn Ex^cie^ gescreven werde sulcx te willen verhaesten. Sailly seyde dat op sijn vertreck den viant een sluyse aende stadt leggende ingenomen hadde, om de stadt alomme in twaeter te stellen ende dat hij de Rijsbanck met 7 stucken beschooten hadde.

Ontrent dese tijt is geemaneert een placcaet vande Staeten Generael vanden iiij^en^ Aprilis, verbiedende dat niemant naer des viants lant sal mogen reysen t'eynde twee maenden sonder van nieus pasport verkregen te hebben vande Staeten Generael, Raeden van Staeten ofte de Stadhouders met advis vanden magistraet domicily impetrantis op verbeurte van 300 gulden, dat niemant van des viants sijde sal commen sonder gelijck pasport op peyne van goede prijse te wesen; dat men geen correspondentie metten viant sal mogen houden; dat geen Jesuiten, aenhangers derselver ofte bij heur ter schoole leggende in tlant sullen mogen commen oick met pasport, ende die in tlant sijn, dat die binnen twe maenden sullen moeten vertrecken, ten waere sij den eedt van getrouwicheyt ende van abjuratie des Conings van Spangien doen; dat niemants voortsaen hem en sal mogen begeven in der Jesuiten schoole op peyne van inhabil te wesen

eenige ampten te mogen bedienen, ende alle maenden te verbeuren 100 £, daeraff vrij sullen wesen die tegenwoordich in die schoolen sijn ende binnen drie maenden sullen vertrecken; dat niemant in universiteyten onder den viant ter schoole sal mogen gaen op peyne van 1000 £ sjaers te verbeuren, ende die daer sijn sullen binnen ses maenden moeten vertrecken; dat niemant eenige Staeten sal mogen bedienen, die sijn promotie ses maenden naer desen sal nemen onder eedt vande Roomsche religie voor te staen, ende diese alreede soe verkregen hebben ofte binnen de ses maenden verkrijgen sullen, daervan ontslaeginge sullen moeten versoucken ende eedt van getrouwicheyt ende abjuratie doen, alleer staeten te mogen bedienen ofte in de landen te mogen woenen.

Graeff Willem van Nassau vertooch den xj^en Aprilis vuyten Haege naer sijn gouvernement om aldaer goede ordre te houden, ende quam den xiij^en tot Lieuwaerden ende den xix^en tsavonts tot Groningen, daer die vanden magistraet belast hadden, dat men hem met twee borger vendelen soude innehaelen, maer de borgerhopluyden deden alle de borgers in de waepenen commen, de stadt alomme besetten ende hem innehaelen, twelcke daernaer den Graeff ende de magistraet niet weynich suspect en was, omdat de borgerhopluyden onverandert gebleven ende noch dselve waeren, die bij den viant opgestelt waeren, die men daeromme als noch niet al te seer en vertroude, waeromme den magistraet voornam niet alleen gelijcke vergaederingen voortsaen te beletten, maer oick de voors. hopluyden mettertijt te veranderen. Van desen liep mede een tijdinge door de andere provincien eenige daegen lang, dat die van Groningen heur garnisoen vuytgeslaegen hadden.

Alleer Sijn Ex^cie vuyten Haege vertoog hadde hij neffens de Staeten goet gevonden om een raeffle door Walsbrabant te doen met alle de ruyteren, terwijle den Cardinael voor Cales wesen soude, ende heeft daertoe patente aen alle de ruyteren vuytgesonden, daerop de drie vaenen van Groningen als de verste gelegen wesende al begonnen te marcheren vanden xj^en Aprilis, om neffens de andere vaenen vande quartieren van Overijssel ende Zutphen den xviij^en in de Lijmers te mogen wesen ende den xx^en in tlant van Luyck ontrent Meeuwen, daer bij heur quaemen de Brabantsche ruyteren metten heere van Barchon, die alle de troupe soude commanderen. Dese sijn van daer vertoogen voorbij Haelen naer Loeven ende soe voorbij Parck naer Wavere, daer sij eenen nacht ende anderhalven dach bleven, ende naemen soe den pas boven door Walsbrabant naer Flerus, alles vuytstroopende wat sij vonden, twelcke niet veel en was, mits de boeren alles

meest gevlucht waeren. Flerus verbranden sij geheel, ende omdat de boeren van dien op den toorn gevlucht waeren, staecken sij den toorn mede aen brant, daer veel menschen jammerlijck om den hals quaemen. Van daer toogen sij voorbij Conroit naer Perwes. Onder thuys van Conroit stonden eenige troupen ruyteren ende voetvolck vanden viant, die Barchon ongeraeden vont in heur voirdeel aen te tasten ende daeromme voorbij tooch, waerop d'anderen met ontrent 50 peerden deden chergeren in den hindertocht, dan soe die wenden ende thooft booden, sijn sij weder affgeweecken naer datter eenigen gebleven waeren, ende doen verstont men dat meest al de gemutineerde Italiaenen van Thienen onder Conroit waeren. Perwes hebben de Staeten ruyteren mede verbrant met alle de dorpen ende huysen langes de Mehaigne gelegen tot aen tlant van Luyck toe ende sijn soe voorbij Hamuije weder op de casseije [1] gecommen, ende doen voorbij Haelen naer Meuwe getoogen, daer se weder van malcanderen scheyden, sijnde die van Brabant den lesten weder in garnisoen gecommen sonder merckelijcke buyt om redenen voors., hebbende alleen met heur gebracht den meijer ende anderen van Waveren (voor de brantschat van 4000 gulden die se belooft hadden om tdorp vanden brant te bevrijden) ende eenige particuliere brieven soe te Flerus als elders gekregen, met eenen Don Emanuel de Carillo, Spaens ritmeester onderwege in een herberge betrapt, maer hebben in alles ontrent 22 dorpen ten deelen verbrant, daerdoor men meynt dat se wederomme contributie sullen moeten betaelen, daervan sij cesseerden, omdat heur sulcx bij thoff op verbeurte van lijff ende goet verbooden was.

Sijn Ex^cie^ gecommen sijnde tot Middelborch heeft eerst ende alvoiren doen aennemen ende installeren in de Staeten van Zeelant den heere van Maldré, om vuyt sijnen naeme te representeren den ganschen adel van Zeelant, daertoe dselve Maldré bij provisie geadmitteert is. Hiernaer bijeen hebbende de xv compagnien ende amunitie voors. heeft den xvj^en^ een goet deel gesonden naer Cales, daer dselve quaemen den xvij^en^ voornoen op den tijt dattet appoinctement gemaeckt was ende alleer den viant noch in stadt was, ende het ancker voor Cales geworpen hebbende, verwachten op bevel vuyte stadt omdat se niet aenvaeren en dorsten sonder te weeten hoe het daer stont, dan omdat heur geen bevel gedaen en werde, sijn sij daer blijven leggen, soe dat de stadt in vougen als voiren verlooren gegaen is tot groot miscontentement vanden Coning, die den xviij^en^

[1] Chaussée — Straatweg.

daeraen tot Boulongie quam ende de capitulatie vande stadt seer quaelijcken nam, seyndende den heere van Campagnolle, Gouverneur van Bouloinge, met eenich volck om in tcasteel te commen ende dat te helpen houden, die den xxiij^en^ daer binnen quaemen. Den Còning hadde voor La Fère gelaeten den Connestabel (soe men seyde) met eenich volck ende dede de reste van sijn troupe van La Fère affcommen naer Bouloingen toe. Sijn Ex^cie^ noch niet weetende van tverlies vande stadt is den xvij^en^ selffs in zee geslaegen om voor Cales te gaen ende ordre te helpen geven, dan daer commende ende tverlies verstaen hebbende, is eens door de hooffden geseylt tot voor Boulongien toe, ende soe weder gekeert naer Zeelant mettet volck ende amunitie voor Cales gesonden, laetende daer alleen eenige oirlochscheepen.

Tbeleg ende verlies van Cales heeft in Engelant een groote commotie gemaeckt, soe dat de Coninginne verstaende tcasteel noch te houden in alder haeste heeft doen presten wel 25000 mannen ende een goet getal geschuts gesonden naer Dovere om onder tbeleyt des Graeven van Essex Cales te ontsetten, hebbende te voiren Robert Sidnei aenden Coning van Vranckrijck gesonden tot Bouloigne, om van hem te obtineren, dat sij Cales mochte behouden, soe sij t'ontsetten conde, daertoe den Coning gansch niet en wilde verstaen, maer nam quaelijcken, dat men hem nu t'mes soe op de keel setten wilde. Terwijle dese saecken aldus verhandelt werden ende den Graeff van Essex vast met veel volcx tot Dovere vergaederde, was den voors. heere van Campagnole binnen tcasteel van Cales gecommen met ontrent 250 mannen, ende seyde dat den Coning te Bouloigne was, dat sijn trouppen marcheerden, datter veel Engelsen te Dovere waeren ende dat Sijn Ex^cie^ met der Staeten volck voor de stadt op t'ancker laegen, dat se daeromme voorseecker ontset souden werden, waeromme den Gouverneur met een France lichtveerdicheyt sonder tbestant op te seggen, dede schieten een sentinelle vanden viant noch den xxiij^en^ Aprilis, daerop den viant terstont den alarme nam, begonst t'approcheren, ende dede dien volgende nacht soe veel dat hij 18 stucken plante, daermede hij den xxiiij^en^ vrouch begonst te schieten ende schoot seer furieuselijck tot ontrent 10 vuyren toe, waernaer hij begonst te stormen, de bresche geschooten wesende aen een oirt daer de grachte drooch was. D'eerste storm werdt affgeslaegen bij de twee compagnien vande Staeten die in tcasteel waeren, ende soe daernaer de Francoisen quaemen om heml. te ververschen ende den viant weder begonst te stormen, hebben de Francoisen seer leelijck sonder weer te bieden de bresche verlaeten ende sijn gaen loopen, daer-

door den viant in tcasteel gecommen sijnde alles omgebracht heeft wat voor de hant was, maer vande geenen, die in cameren, solderen ende toornen heur defendeerden, heeft hij alle der Staeten soldaeten quartier toegeseyt ende gevangen genoemen, maer de Francoisen alles meest (vuytgeseyt Campagnolle, die gevangen ende daernaer op rantsoen gestelt werde) omgebracht, ende onder dien den Gouverneur Vidosan, soe men vermoet omdat se de treves sonder crijsordre gebroocken hadden ende de schiltwacht geschooten. Nietemin indien sij hadden willen vechten als eerlijcke luyden hadden sij de plaetse noch wel gehouden ende een appoinctement becommen, niettegenstaende tcasteel heel swack was, omdatter over de 800 vechtende mannen inne waeren, daeraff sij op den eersten storm over de 30 mannen niet verlooren en hadden, maer sijn door de groote presumtie van heur selven ende lichtveerdicheyt in dit verdriet gecommen. De Francoisen sijnder meest al gebleven ende vander Staeten volck was te voiren geschooten den Capiteyn Le Gros, ende in den storm ende innenemen bleven de Lieutenant van Dominicque metten Vendrech van Le Gros ende alle heure soldaeten tot op 30 naer, die metten Capiteyn Dominicque (swaerlijck gequest) ende sijn vendrech gevangen ende op rantsoen gestelt sijn ende den vendrech met 8 soldaeten naer los gelaeten om t'rantsoen te haelen, twelck terstont bij Sijn Ex[cie] daerwaerts gesonden is, daerop de soldaeten alles losgecommen sijn, maer den Capiteyn en mocht om sijn quetsuyren wille niet vervoert werden. De vrouwen ende kinderen die op tcasteel in een kercke gevlucht waeren heeft den Cardinael tleven doen spaeren. Vanden viant wasser mede wel 400 ofte 500 meest op den eersten storm gebleven ende onder dien 4 Spaensche capiteynen, die in de bresche bleven. Tverlies van tcasteel heeft de Engelsen die tot Dovere waeren doen scheyden, omdat se nu geen hoope meer totte plaetse en hadden, te meer soe den Coning om eenige polytycque redenen in heur versouck niet en hadde willen bewilligen, soe men vermoede, omdat hij liever hadde dat de plaetse in handen vande Spangiaerden waere, die anders passen genouch in sijn lant hebben, als dat se souden commen in handen vande Engelsen, die geen passe in sijn lant hebbende hierdoor eenen souden becommen ende die noch anders recht totte plaetse pretenderen. In de Vereenichde Nederlanden heeft dit een groot geroup gemaeckt, veelen meynende off den Coning met obset dese plaetse hadde laeten verliesen om d'Engelsen d'oirlogen te beter te doen aennemen, ofte om die van sijn hals op Engelant te diverteren. In allen gevalle dat hij quaelijck metten Staeten gehandelt hadde, van heur getrocken hebbende

de 20 vendelen knechten om Cales ende Boulogne te bewaeren, dat hij nu soe slechtelijck laet verliesen, beneffens dat eenigen considereerden dat de navigatie van Spangien ende de vischerien (daerbij dese landen meest bestaen) hierdoor grootelijcx geincommodeert ende belet souden werden tot veel grooter laste vande Almiraliteyt (die doch te veel belast is) dan te vooren, omdat den viant nu niet steelsgewijs, maer met vlooten sal mogen op zee commen.

Overmits die van Vrieslant met heur resolutie nopende de fortificatie van Coevoerden voort wilden ende die van Overijssel heur daertegen opposeerden neffens die vande Omlanden ende de Drenthe, sijn den xvij^en^ Aprilis tot Lieuwarden gecommen Coomans ende Foeck, Raeden van Staete om met die van Vrieslant te handelen dat Coevoerden soe mocht beset werden, dat de fortificatie mocht geschieden met bewillinge vande andere provincien. Ende omdat de frontieren mits tlichten vande voors. vijfthien vendelen seer geswackt waeren ende insonderheyt de garnisoenen van Gelderlant, ende van Hel daeromme den xiiij^en^ geweest was in Vrieslant om te versoucken dat sij 12 van heure vendelen wilden naer de voors. garnisoenen doen gaen, hebben de voors. Comans ende Foeck des mede last gehadt te voirderen, hoewel die van Vrieslant eenige vendelen aen van Hel innegewillicht hadden, dan op t'eerste en hebben die van Vrieslant niet besonders geantwoordt, ende opt tweede wederom gegeven antwoort, dat se eenige vendelen senden souden, ende soe Comans ende Foeck den xviij^en^ daermede meynden te verreysen, hebben se onder weege brieven vande Staeten Generael gekregen, houdende dat den viant eenige versaemelinge aende Maese dede, ende dat se daerom niet vertrecken en souden alleer de Vriesche vendelen aen t'marscheren waeren, waermede sij wederom gevaeren sijn ende hebben sulcx geobtineert.

Hoewel veelen meynden dat mettet verlies van Cales t'exploict vande Engelse vloote geschorst soude sijn, soe sijn nochtans de scheepen t'Amsterdam ende in Noorthollant geequippeert, den xvj^en^ Aprilis Texel vuytgeloopen ende is den Almirael den xviij^en^ gevolcht om naer Zeelant te gaen ende sijn in t'eynde van April gelijckelijck vuyt Zeelant naer Pleymuth in Engelant geloopen, daer de Engelse scheepen vergaederden. Op deselve tijt ende mette selve scheepen vertoogen mede naer Engelant den Ambassadeur Botley ende den Colonnel Vere mette 2200 Engelsen, Botley om sijn antwoordt de Coninginne te rapporteren ende Vere om mettet volck mede naer Plemuth te trecken.

Den xxiiij^en^ Aprilis ontfingen de Staeten Generael een brieff vanden

Keyser vanden 25en Marty voorleden, houdende, dat hij volgende de resolutie vanden rijcxdach tot Regensburch van tjaer 94 van nieus gedecreteert hadde een staetelijcke legatie aff te seynden om saecken, daer t'rijck ende dese landen veel aen was gelegen, welcke legatie wesen soude, soe sijne als vande daertoe verordende Fursten ende steden, raeden ende gedeputeerden. Versocht daeromme dat men metten eersten soude willen ontbieden waer ende wanneer de Staeten Generael ofte heure gedeputeerden souden sijn vergaedert ende geleyde omme vrij ombeschaedicht te mogen passeren ende repasseren. Daer was bij een brieff vanden Biscop van Ments, Administrator van Saxen, Biscop van Saltsburch ende Palsgraeff van Nieuburch ende Spanheim, de stadt Nurenburch ende Colen ten selven fijne dienende, ende tgeleyde voor heur raeden ende gedeputeerden versouckende. De Staeten Generael wel weetende dat dit was vande handelinge van pays, daertoe sij gansch niet en wilden verstaen, hebben noch ten selven daege beslooten de antwoorde, die se aenden Keyser ende Fursten daerop souden geven, dewelcke sij den iiijen May vuytgaven aenden hoffdienaer vanden Keyser, die de brieven gebracht hadde, houdende een verhael vanden brieff, ende dat de Staeten wel vermoeden, dattet was om een vredehandelinge metten Coning van Spangien ofte Spaenschen raet te beginnen, daerop sij nu tot meermaelen verclaert hadden hoe sorchelijck dattet heur wesen soude met heml. in eenige handelinge te treden, dat oick de experientie ende ondeckinge vandes viants aenslaegen ende de laest geintercipieerde brieven van Havrés ende Tassis hem volcomentlijck hadden geleert dat sulcx strecken soude tot onderdruckinge deser landen ende om die weder onder die oude tyrannie te brengen, waeromme het spottelijck ende niet om verantwoorden wesen soude, dat se evenwel weder in handelinge traeden ofte daernaer hoirden ende dattet heur leet wesen soude dat den Keyser ende de Fursten (wiens onderdanige vrunden sij sijn) met sulcke saecken te vergeeffs geoccupeert souden wesen. Ende omdat sij daeromme gansch niet gesint en sijn metten Coning van Spangien ofte Spaenschen raet in eenige handelinge te treden, en hebben se oick niet geraeden gevonden (soe om heur ampt als tot conservatie van heur leven, wijff, kinderen, goederen ende dese Nederlanden, die se boven alles beminnen) desen des Keysers scrijven metten potentaeten buyten den landen daerbij geinteresseert ofte oick binnen slants naer behoiren te doen communiceren ende alsoe met eenige handelinge den staet deser landen te brengen vuyten goeden stant daerinne die is, sijnde heur leet dat se den Keyser niet en konnen hierinne believen. Een gelijcken brieff van

antwoorde screven se aende Fursten ende steden voors., verhoopende dat se daermede de gedreychde handelinge van pays souden voorcommen ende maecken dat de Duytsen daeraff scheydende ende als vertwijffelende van yet te connen vuytrechten selffs terugge bleven ende de handelinge achterwege lieten.

Desen ganschen tijt door soe van Meerte, April als tbegin van May wast seer schoen ende warm weder ende sulcken vrougen droogen voortijt dat in veel jaeren dies gelijcken niet en was geweest.

Den iij[en] May wast dachvaert der Staeten van Hollant voornaementlijck bescreven om te resolveren op t'aennemen van eenige waertgelders in den steden, ten getaele van 2000 voor heur quote, oick om penningen van nieus te vinden soe tot onderstant vande saecken hier te lande als tot assistentie vande Engelsen ende Francoisen, ende daertoe een capitaele impositie ofte leeninge te doen, ofte alle de middelen soe wel van verpondinge als anders den achtsten penning te verswaeren ende van alle desen ten volle gediscoureert sijnde ende een repartitie vande waertgelders voorgeslaegen, sijn de Staeten den iiij[en] gescheyden om rapport te doen ende den ix[en] weder bijeen te commen, om daerop ende eenige andere private poincten heur eyntelijcke last inne te brengen ende die aff te doen, hebbende die van Noorthollant onder anderen verclaert, dat de Almiraliteyt van heur quartier desen jaere wel 150 duysent gulden te corte soude commen, daervuyt men sach dat dan van heur quote niet veel commen en soude.

Sijn Ex[cie] sijnde in Zeelant was t'Oisteynde geweest om die plaetse te besichtigen, ende hadde daer bijnaest rontsomme nieuwe fortificatie geordonneert, ende daer binnen gesonden eenige Nederlantse compagnien, omdat de plaetse quaelijck bewaert was [1], ende voorts ontbooden dat men daer eenich geschut soude seynden, daerop den iiij[en] May geordonneert werde dat men derwaerts soude brengen 2 heele ende twee halve canons met gereetschap tot 1200 schooten ende eenige andere amunitie voor tcrijsvolck.

Ontrent dese tijt creech men tijdinge bij brieven van Caron vanden 25[en]

---

[1] In een brief van den 30[en] April 1596 geeft Maurits aan de Staten Generaal kennis van de maatregelen, welke hij genomen heeft om Ostende te beveiligen. Hij had onder anderen het garnizoen versterkt met 4 Zeeuwsche kompagnieën, 4 komp. uit Bergen-op-Zoom, 2 uit Breda, 1 uit Heusden, 1 uit Woudrichem. Verder was 1 komp. uit Willemstad naar Arnemuiden, 1 uit Clundert naar Goes, 1 uit Geertruidenberg naar Zierikzee verplaatst, waarbij nog twee kompagniën uit Steenbergen en Campvere (Veere) zonden gevoegd worden. Wanneer er nog meer versterking noodig was, waren daartoe aangewezen 2 kompagniën uit Breda en 1 uit Bergen-op-Zoom.

ende 28en voorleden, dat den Hertoge van Bouillon ende den Heere van Sancy met Calvaert in Engelant waeren, daeraff veelen in regard van Calvaert seer verwondert waeren omdat hij sijnde een ordinaris legger in Vranckrijck buyten last van sijn meesters, daervuyt vertrocken ende in Engelant gevaeren was.

In tbegin van May voeren weder twee scheepen van Amsterdam om achter de noortcap omme de vaert naer Chyna te vinden tot coste van een compagnie coopluyden van Amsterdam, dien bij de Staeten Generael toegeseyt was een recompense van 25000 gulden ende 2 jaeren vrijdom van alle waeren, die dselve compagnie met 8 scheepen naer Chyna soude seynden, soe wanneer se de vaert gevonden hadden. Men hoopte vastelijck dat desen de vaert beter souden vinden ende beter doorcommen, omdat se min beraets souden hebben.

Den vjen May ontfing men in de Staeten van Hollant een brieff van die van Zeelant, daerinne sij verclaerden in heure vergaederinge niet goet te vinden de verpachtinge van tderdepaert vande convoyen ende licenten, maer sloegen tselve voor alsnoch aff, waermede alle de moeyten in dat stuck gedaen te vergeeffs waeren. Desen dach vertogen de Graeve van Essex ende Vere over lande van Londen naer Pleymouth om van daer mette vloote voorts te vaeren.

Den vijen May ontfing men een brieff van Sijn Excie vanden vjen deser vuyt Middelborch, houdende dat hij van meyninge was te vertrecken naer Hulst, ende van daer naer Bergen op den Zoem ende Bredae om overal ordre te stellen.

Den ixen May werde naer Bergen op den Zoem gesonden viijm ℔ cruyts ende viijm ℔ lonten, omdat men verstont datter maer xvjc ℔ binnen en was. Dese plaetse werde daeromme minder in voorraet voorsien, omdat men het hielt voor een stadt die niet en const beslooten werden, ende die men bij noot altoes soude konnen voorsien.

Den xen May wast wederom dachvaert vande Staeten van Hollant die bij malcanderen bleven totten xvjen toe. Op heure dachvaert werde geconsenteert om penningen te vinden, dat de steden heure verpondinge bij anticipatie souden betaelen, dat se noch daetelijck op souden brengen 100000 gulden, daeraff de Staeten renthen tegen acht ten hondert souden betaelen, — dat men soude lichten tot laste van die van Hollant 2000 mannen om in waertgelt te houden, verdeylt in 16 vendelen ende twee colonnelschappen, ende omdat hiermede de lasten van die van Hollant in dit jaer ordinaris ende extraordinaris souden bedraegen 3,736,000 gulden,

daertegens t'innecommen van alle de opgestelde middelen, imposten ende verpondingen van tlant niet meer en bedroech als 3,236,000 gulden, ende dat tegen de reste niet meer en was te verwachten als de voors. 100,000 gulden ende vanden impost vande processen 50,000 gulden, werde mede goet gevonden dat men op de naeste verpachtinge alle de middelen soe van verpondinge, imposten als andere, die in de landen geheven werden sal verhoogen ende beswaeren den achtsten penning, welcke verhoogingе beraemt werde vuyt te sullen brengen 350,000 gulden des jaers, daermede men meynde te geraecken tot furnissement vande voors. lasten. Daer werde mede lange gedisputeert op de bevrijdinge vande zee, mits tverlies van Cales, daerop men eenige instructien ende ordonnantien concipieerde, om met die van Zeelant daernaer gearresteert te mogen werden.

Den xen ende xjen May wast schoen weder ende werde vuytgestroyt een tijdinge van een assasinat soe een Italiaen op de Coninginne van Engelant gemeynt hadde te executeren, maer gefailleert was, daervan den grooten Almirael van Engelant Milord Hauwert mede beschuldigt ende gevangen soude sijn, dan tsedert verstont men dattet mer een vuytsteeck en was, daerover selffs eenigen in Engelant waeren gestraft, ende dat den Almirael den xjen met een goet getal scheepen van Dovere naer Pleymuth was gevaeren.

Den xijen May wast schoen weder ende quam Francq Duyck in den Raede van Staete in plaetse van Jan Paulij, die den xjen daer vuyt scheyde, ende den xiiijen quam Ittersum van wegen die van Overijssel in denselven Raede in de plaetse van Jan Witten daer vuyt gescheyden.

Ontrent dese tijt creech men tijdinge dat die van Vlaenderen geconsenteert hadden 1,200,000 gulden te furneren totte costen van tbeleg van Oisteynde, soe men die plaetse wilde belegeren, waeromme de Staeten noch eenige compagnien voetknechten derwerts sonden.

Den xvjen May wast schoen weder ende creech men eenige tijdinge vuyt Engelant, dat den Hertoge van Bouillon ende anderen aldaer handelden om een gemeene alliantie offensyff ende defensyff te maecken, maer datter noch niet affgedaen en was. Men creech mede tijdinge dat de scheepen van Draeck meest wederom waeren gearriveert in Engelant met een goede quantiteyt van silver ende gout, dat se in de Havana waeren geweest, maer mits men aldaer van heur comptste van te voiren al was veradverteert ende sij de casteelen niet hadden konnen krijgen, hadden se die weder moeten verlaeten, dat in twederom commen Draeck van t'roode melisoen was gestorven.

Den xvj[en] May wast schoen weder ende quam Sijn Ex[cie] over Geertruydenberch naer Bredae ende den xix[en] weder in den Haege.

Den xx[en] May wast schoen weder ende creech men vast veele tijdingen van tparlamenteren van die van La Fere, daerover veelen seyden dattet al den x[en] overgegaen was bij appoinctement. Ontrent dese tijt sloegen eenige ruyteren van Donck ende van du Bois onder tbeleyt vanden cornet van Donck ende Driesken van Beeringen ontrent Weert in tlant van Hoei twee vaenen ruyteren vanden viant, wesende Italiaenen van nieus metten Cardinael gecommen, daervan sij 45 peerden kreegen.

Den xxj[en] May wast schoen weder ende waeren ontrent 80 ruyteren vande Baxen met 80 voetknechten voor Antwerpen, maeckten ontrent Borgerhout een gat in de wal vande buytenie ende quaemen alsoe voorbij de Roopoorte naer de Kipdorppoorte om tvee te nemen. De borgers dit siende vielen met grooten hoopen vuyt, maer werden bij de soldaeten terugge gedreven met sulcken furie datter eenigen doot bleven ende eenigen gedwongen werden in de grachten te springen. De ruyteren kreegen ontrent 200 schaepen, diese daeraff brachten naer Bergen, hebbende alleen die bravade gedaen.

Den xxij[en] May wast schoen weder ende creech men tijdinge dat den viant met een grooten ijver Cales fortificeerde ende daer een Almiraliteyt opgerecht hadde ende een vloote vuyt Spangien verwachte, om als oirlochscheepen met vlooten ende niet als piraten meer te vechten, ende dat den Cardinael voor Ardres lach, daer den Graeff van Belijn binnen was wel met 1800 mannen, soe men seyde [1]. Om de fortificatie van Cales was

[1] Het bezit van Ardres, dat op den 23[en] Mei schandelijk werd overgegeven, was voor de Spanjaarden van het hoogste belang. Slechts drie mijlen van Calais gelegen, zou het in handen der Franschen eene voortdurende bedreiging voor die vesting zijn, te meer daar Ardres, nog nimmer in voorgaande oorlogen veroverd en daarom de maagd van Frankrijk genoemd, eene zeer sterke plaats was. — „La qual (Ardres),” zegt Carnero, „si quedase en poder de Franceses les pareçia que Cales quedaria medio sitiada siendo necesario un exercito para revituallarla cada ves.” — Dit was ook het algemeen gevoelen bij de Spanjaarden, zoo als onder anderen blijkt uit een brief, die den 19[en] Mei uit Bergen op Zoom aan de Staten-Generaal geschreven werd, en waarin het een en ander wordt medegedeeld van het relaas van een spion, die tot in het Spaansche leger was doorgedrongen en zich daar eenigen tijd had opgehouden. „Het en schijnt niet,” zegt de schrijver, „dat onder de soldaeten des vijants de reputatie van den Ertshertoge yet can vermeerdert sijn door het innemen van Cales ten sij hij Ardres crijge, want sij daer anders genoch gevangen schijnen.” Iets verder zegt hij, van den Aartshertog sprekende: „De Spaignaerts en noemen den hertoge niet anders als Roo-mutse, de Waelen victorie-mutse, ende de Neerlanders toot-mutse, seer op hem schimpende behalve de Duytschen. Hij sal hem machtich moeten weren en veel betalen eer het beteren sal.” (Lias loopende, 1596, Rijks-Archief.)

alomme in dese landen seer veel swaericheyts onder den vaerenden man. Men creech oick tijdinge dat den viant een aenslach op Groeningen hadde, waeromme men die van Groeningen versocht wel toetesien. Dese tijdinge gaff noch meer naerdenckens op de saecke vanden Syndico vande stadt ende den Abt van Rottum.

Dese maent door wast heel schoen ende drooch weder boven gewoente totten xxv^{en} toe, wanneer de locht begonst te betrecken ende eenige volgende daegen seer te regenen, donderen ende stormen.

Den xxiiij^{en} May toogen de 3 vaenen ruyteren vuyt Nieumegen met ontrent 70 mannen te voet ende 25 peerden met Jasper Barnart gecommen, ende in tlant van Gulick quaemen bij heur ontrent 100 peerden van Bredae beleyt bij de cornetten, daermede sij voorts toogen ende quaemen den xxviij^{en} in tlant van Lutsemborch voor Echternach, daer se dien nacht twee poorten met twee petars oepen sloegen ende quaemen daernaer door een corps de guarde binnen de derde poorte, die se mede oepen sloegen ende reeden alsoe binnen de stadt, die se lichtelijck vermeesterden ende plunderden. In de stadt waeren noch wel 300 borgers, waeromme sij alles meest een goeden buyt kregen, ende naemen van daer met heur gevangen den Abt, den Scholtus ende eenigen vanden Magistraet met ontrent 30 borgers, die se in garnisoen brachten, waeraff den Abt sijn rantsoen naerderhant maeckte op 12000 rijcxdaelders ende voor de monicken op 4000 rijcxdaelders. De voetknechten hadden heur meest voorsien van peerden in tlant van Gulick ende de Eyffel, maer die hebbende doen blijven buyten Echternach in bewaeringe van eenige soldaeten sijn een goet getal boeren gecommen die alle dselve peerden hebben genoemen ende de bijwesende soldaeten daervan gedreven, waeromme de voetknechten niet sulcken buyt daervan en konden brengen als sij wel meynden. In twederkeeren meynden eenige Trierschen heur te Pruyn te schutten, maer vielen daer soe dapper inne dat se heur mosten laten passeren ende tot ransonnement van tdorp ende gevangenen geven 4000 rijcxdaelders. Van gelijcken dreven se terugge tot in de stadt toe die van Straelen, die heur meynden den pas daer ontrent te beletten, in twelcken 2 ofte 3 van heure peerden geschooten werden ende daermede quaemen se voorts vrij met heuren buyt tot in heur garnisoen. Desen aenslach was langerhant beleyt bij den cornet van Rijhoven ende den tocht gecommandeert bij de ritmeesters Edmont ende Rijhoven voors. De Gulicksche Raeden claechden daernaer seer over desen tocht aenden Raede van Staete, omdat de boeren met sulcke innelegeringen bedorven werden, maer omdattet niet moge-

lijck is den ruyteren inne te houden en const men daerinne niet remedieren, te meer soe men sach dat de Gulickse Raeden selffs meest tot nieuwicheyt daer in tlant inclineerden, ende alle de landen van Gulick, Cleeff ende anders onder de Kayserse gehoorsaemheyt sochten te brengen ten dienste vande Spangiaerden, daertoe sij den xxviij[en] May thuys te Goch in affwesen vanden Drost hadden doen innenemen ende besetten met garnisoen, ende sulcx mede tot Gennep getracht te doen daer tgefailleert was. Indien nu de Fursten van Brandenburch ende Sweybruch noch heur oigen niet en oipenen, om heur gerechticheyt van successie te beschermen tegens gelijcke beleydingen vanden Keyser, soe moeten se te seer slecht ende sorgeloes wesen, insonderheyt soe den Keyser selffs naer lang ophouden ende schoone woorden heml. gegeven, eyntelijck verclaert heeft, dat hij niet alleen als leenheer de regieringe vande voors. landen wilt aen hem nemen, maer oick als naeste bloetbewant ende erffgenaem vanden vuytsinnigen Hertoch.

Ontrent dese tijt was Graeff Willem wederom beschreven naer den Haege te commen om neffens Sijn Ex[cie] de vuytspraecke te doen vande quote van Groningen ende d'Omlanden, maer omdat die van Vrieslant eenige gedeputeerden aende Staeten Generael gesonden hadden om heur te verwittigen dat se van meyninge waeren Coevoerden te fortificeren, daertegens die van Overijssel, Groningen, Omlanden ende Drenthe heur opposeerden, ten waere men heml. contentement nopende de besettinge van dien dede, ende Graeff Willem bevreesde soe hij vertooch dat de Vriesen mette saecke op heur eygen auctoriteyt souden voortgaen, twelcke naederhant meerder moeyte soude mogen veroirsaecken, en is hij niet gecommen, maer tot Groeningen noch gebleven, om de saecke te helpen middelen, te meer soe die van Overijssel wel lieten verluyden, soe men mette saecke voorts wilde, sonder heur contentement te doen, dat de fortificatie van die eene plaetse wel veel plaetsen soude mogen doen verliesen.

Den Heere van Warmont, Almirael, wesende mette 24 oirlochschepen onder Engelant gecommen, ende de Coninginne vande goede ordre ende equippagie van dien bericht wesende, schreef den 26 May deses jaers een brief aen denselven Almirael, inhoudende dat sij daegelijcx advertentie creegh vande hoofden van haere vloote, vande goede rustinge ende equippagie van t'volck ende schepen, die hij daer gebracht hadde, ende dat hij dselve met so goede promptitude gevoucht hadde bij de haeren, ende daerom niet hadde willen naerlaten deur haeren dienaer Grevil hem te

laten weten, hoe aengenaem haer sulcx was, niettegenstaende sij wel wiste, dat hij met tselve haer sochte singulierlijck te believen om de groote obligatien die d'ingesetenen van dese landen opentlijck bekenden haer schuldich ende gehouden te wesen, omdat se van tijt tot tijt haer geemploijeert hadde tot deser landen bescherminge tegen de onrechtveerdige verdruckinge ende tirannie derselver vianden, daertoe de landen altoos heure toevlucht genomen hadden, ende dat se daerom te vlitiger de rustinge ende equippage van dese landen bij de haere vouchden, omdat se wisten dat heure particuliere defensie ende welstant van heur staet daeraen mede was gelegen, doch dat se evenwel niet en conde voorbijgaen van mits dien hem te openbaeren vande goede gedachtenisse ende gedencken die se hadde ende altoos behouden soude vande liefde ende respect, die de landen haer in desen toedroegen, twelcke oick versterckea soude de goede opinie, die sij alreede geschept hadde van sijne deuchden, die se oick begerich was te bethonen met nieuwe effecten, naer dat den tijt ende gelegentheyt dselve sal doen toedraegen, ende die weerdich mogen wesen een princesse die favoriseert dese landen in tgenerael ende hem is in tparticulier seer geaffectioneert. Geteickent Elisabeth R.

Den xxvij^en^ May creech men tijdinge van tverlies van Ardres twelcke bij appoinctement overgegaen soude sijn, ende dat die van binnen noch heel starck vuyt getoogen waeren, twelck veelen te meer naerdencken gaff, dat de Francoisen met opsette wille die plaetsen deden verliesen om de Engelsen te dwingen heur ernstelijck te assisteren, off de Spangiaerden soe naer aen Engelant te doen commen alse mochten om te sien off se door de begeerte van Engelant Vranckrijck mochten commen te verlaeten ende de oirloogen naer Engelant te brengen.

Alle dese daegen door continueerde de tijdinge van t'overgaen van La Fere aenden Coning van Vranckrijck, twelcke heur seer dienen sal tot bevrijdinge van tlant van binnen, mits die plaetse heel diep in tlant lach ende daeromme heur veel meer importeerde dan Cales ende Ardres.

Ontrent dese tijt ontfingen de Staeten Generael een brieff van Caron vanden xix^en^, houdende dat de Coninginne den Hertoge van Bouillon affscheyt gegeven hebbende ende hem gedaen aentellen 20000 croenen (wesende geen coninckllijcke assistentie) die se geconsenteert hadde den Coning van Vranckrijck te leenen, ende hij wechveerdich sijnde om te vertrecken, hem hadde noch doen blijven, ende verclaert haer naerder bedacht te hebben, ende daeromme naerder met hem te sullen doen handelen, wesende alsoe weder in communicatie gecommen. Dat se hier en

tusschen hem Caron ontbooden hadde ende in tlange geopent tversouck vanden voors. Bouillon te wesen om een alliantie defensyff ende offensyff tusschen haer ende den Coning van Vranckrijck te maecken, daerinne men dese landen mede soude begrijpen, daerop sij discoureerde seer veel consideratien, die hem te lange waeren nu te scrijven, maer die hij metten eersten scrijven soude, dat nietemin de conclusie van haer seggen genouch indifferent was geweest, ende dat hij voorseecker meynde dat den Heere van Sancy ende Calvaert dan terstont hier souden commen om naerder oepeninge vande poincten van alliantie te doen, daerbij hij vouchde dat Botley in Engelant seer wellecom geweest was, waeromme hij meynde datter van wegen de Coninginne een goede verclaeringe volgen soude op d'antwoorde hem mede gegeven. Ontrent dese tijt waeren in den Haege gecommen Graeff Jan van Manderscheyt ende een edelman Quaet genaemt, gedeputeert bij den Biscop ende capittel van Coelen, die den xxviij^en May audientie kreegen in de Staeten Generael ende daer verclaerden (den Graeff twoort doende) dat sij gecommen waeren om te betaelen ende contenteren de Gravinne van Nieuwenaer vande verloopen jaeren pachten, daeromme die van Coelen ende Westphaelen geexecuteert waeren, ende noopende tvoirder verloop ende het toecommen haer aenteseggen, dat men gesint was met haer te handelen ende accorderen, indien se volmachtigen tot sulcx tot Bonne wilde seynden, om aldaer aff te handelen, ende versochten daeromme dat de Staeten Generael heur hierinne als middelaers wilden laeten gebruycken ende de hant daeraen houden, dat sulcx naer reden ende billicheyt mocht gedaen werden. Ende omdat op dit pretext seer veel fouten, excursien ende strooperien op tlant van Coelen geschiet waeren, dat se die ordre wilden stellen bij alle garnisoenen, dat daervan mocht opgehouden ende tvoors. lant bevrijt ende verschoent werden.

Den xxix^en May wast seer stormich weder ende was een algemeyn biddach door de Vereenichde Nederlanden. Den Ambassadeur Busenval ontfing desen dach een brieff vanden Hertoge van Bouillon, houdende dat hij goede hoope hadde in Engelant te effectueren tgeene daertoe hij gesonden was, ende dat dan Calvaert metten eersten herwerts soude commen, ende dat se in Engelant tijdinge hadden dat La Fere aenden Coning was overgegaen.

Den lesten May wast taemelijck weder. De Staeten Generael ontfingen een brieff van Calvaert genouch van denselve teneur als den Ambassadeur den xxix^en van Bouillon ontfangen hadde.

Den iiij^en Junij wast schoen weder. De Staeten Generael ontfingen noch

een brieff van Calvaert vanden xxviij[en] May, houdende dat hij den xxix[en] soude vertrecken om herwerts te commen, ende dat den Hertoge van Bouillon met Sancy naer Vranckrijck vertoogen waeren, hebbende vande Coninginne geobtineert de versochte alliantie defensyff ende offensyff op seeckere conditien, die se den Coning soude doen teyckenen ende aggreeren, ende dat middelertijt de Coninginne naer Vranckrijck soude seynden 4000 Engelsen [1]. Item dat La Fere den xxij[en] May in handen vanden Coning van Vranckrijck bij appoinctement overgegaen was. Men achte dat de Coninginne nu goede middel soude hebben tvoors. volck in Vranckrijck te seynden, omdat men in tseecker wiste dat in Irlant alle de oirlogen geslist waeren met seecker accoort den xxix[en] Aprilis tot Dondach gemaeckt, bij twelcke de Heere Odonneel ende den Graeff van Tiron belooft hadden voor de Coninginne een voetval te commen doen ende heur voirts te houden onder haere beschermenisse. Ende de andere edelluyden hadden den voetval voor den Generael Noreys gedaen ende daerop alle heur volck geeasseert, ende Norreys hadde de Engelsen in garnisoen doen leggen.

Den v[en] Junij wast schoen weder ende quam Calvaert voorn[t] in den Haege. De vloote in Engelant toegerust bleeff in tlaeste van May tot Plemuth noch stille leggen, omdat de scheepen van Draeck weder commende in een ander cust van Engelant aengeloopen waeren ende van nieus voorsien mosten werden om mede te gaen, hebbende den Graeff van Essex ende Milord Hauwart, hooffden vande vloote, vuyt doen geven seeckere gedructe verclaeringe (die ontrent dese tijt in den Haege quam) dat sij heur voyagie voorgenomen hadden tegen den Coning van Spangien ende alle sijne onderdaenen; ende voor viant te sullen houden alle degeenen die denselven Coning eenige toevoer sullen doen van waepenen, amunitie ofte vivres, ende dat alle scheepen sijnde in de havenen van Spangien ofte Portugael, die voor geen viant en sullen willen gehouden sijn, daervuyt daedelijck sullen hebben te vertrecken. Item dat se voor vrienden sullen houden ende wel tracteren alle de scheepen, die bij heure vloote sullen commen, welcke verclaeringe veelen achten alleen vuytgegeven te sijn, om

[1] Volgens den Heer Fruin (Tien jaren uit den tachtigjarigen oorlog, bl. 372) werd er, behalve dit openbaar gemaakte traktaat, tusschen Engeland en Frankrijk tezelfder tijde nog een ander gesloten, hetwelk geheim gehouden werd, en waarbij het aantal hulptroepen, die Elizabeth aan Frankrijk zou leveren, op de helft verminderd werd. De Heer van Deventer beweert in zijne gedenkstukken van Johan van Oldenbarnevelt (bl. XIX), dat zoodanige bepaling slechts in een later additioneel artikel zou gemaakt zijn. (Men vergelijke hierbij de nadere ontwikkeling van het gevoelen van eerstgenoemden schrijver in den Nederlandschen Spectator, 1862, bl. 219.)

onder dexel van dien alles prijs te maecken wat heur soude bejegenen.

Den vj^en Junij wast schoen weder ende creech men vaste ende seeckere tijdinge dat naer veel handelens ende tracterens La Fere eyntelijck bij appoinctement was overgegaen aenden Coning den xxij^en May, ende dat den viant was vuytgetoogen met waepenen, bagagie ende een stuck geschuts. Men creech mede seeckere tijdinge dat den Graeff van Belijn, Ardres bij appoinctement hadde overgegeven den xxiij^en May, sonder eenich effort op de stadt geleden te hebben, dewijle den viant noch niet dan twee stucken geschuts geplant hadde op een berch, soe verre vande stadt, dat hij daermede geen quaet en conde doen, dat in tvuyttrecken de Francoisen noch sterck waeren over 1500 mannen, van welck lelijck overgeven den Coning hem als seer verstoort hielt.

Naer t'overgaen van Ardres dede den viant terstont sijn leger naer Vlaenderen daelen, tsij omdat hij verstont dat den Coning met sijn macht naer hem toequam ende logeerde tusschen Amiens ende Abbeville, ofte om te accommoderen die van Vlaenderen, die nu lange tijt aengehouden badden, dat hij tleger voor Oisteynde soude willen brengen, ende belooft hadden te furneren 400,000 gulden soe haest tleger daer vooren soude wesen, ende voorts alle maenden 400,000 gulden tot dat de plaetse soude verovert wesen. Nietemin hoe het was liep de tijdinge dat den viant voor Oisteynde quam, waeromme die van Zeelant vivres ende amunitie van oirloge derwerts sonden ende de begonnen fortificatien seer deden verhaesten. Screven oick aende Staeten Generael, dat men ordre wilde stellen om penningen daer binnen te seynden.

De Staeten Generael ontfingen noch eenen brieff van Caron van dat de Coninginne heur seer belooffde [1] van tseynden vande 24 oirlochscheepen tot haere vloote, ende dat se nu sach dat de Staeten met haer eenen lijn toogen ende de hooffden te saemen staecken, twelcke sij tot meermaelen gerepeteert hadde. Item dat de Coninginne begeert hadde dat de Staeten ambassadeurs aen haer wilden seynden nopende de saecke bij Botley bevoirdert. Ende hoewel hij Caron haer daerom verthoint hadde, dat sulcx niet wel en const geschieden, ten waere sij eerst verclaerde aentenemen de antwoorde bij Botley gebracht, soe die leyt, omdattet daernaer niet mogelijck wesen soude daerinne yet te veranderen, dewijle den gesanten sonder nieuwe volle vergaederinge vande Staeten Generael (daer t'elcken langen tijt toe loopt) geen ander last als volgende d'antwoorde en const

[1] Prees.

gegeven werden, soe hadde sij daerop geantwoordt, dat se om soe een geringe penning alleen verbonden aen haer persoen ende niet mede aen heur successeur te betaelen, niet en const quijtschelden soe groote merckelijcke somme als heur vande Staeten quam. Nietemin dat men evenwel de gesanten soude seynden, sij wilde se ontfangen ende tracteren als die van haer lieffste vrienden quaemen. Hier vouchde Caron mede bij dat t'accoort in Irlant gemaeckt was.

Den vij^{en} Junij wast regenachtich weder. Calvaert dede in de Staeten Generael rapport vande besoinge in Engelant gevallen, verhaelende dat naer veel moeyten de Coninginne geconsenteert hadde tottet aengaen van een alliantie offensyff ende defensyff tegen de Spangiaerden op seeckere conditien geteyckent bij den Hartoge van Bouillon ende Sancy ende die vanden Raet vande Coninginne (die men voor alsnoch niet vuyt en gaff) ende dat Bouillon ende Sancy vertoogen waeren naer Vranckrijck om dselve bij den Coning te doen aggreeren ende teyckenen, waernaer Bouillon weder in Engelant commen soude om die bij de Coninginne mede te sien teyckenen ende besweeren, ende ter selver tijt soude de Coninginne gesanten seynden naer Vranckrijck om den Coning die mede te sien besweeren. Dat de generaele conditien waeren dat men op gemeyne costen lichten ende gestaedelijck onderhouden soude een suffisant leger, om d'een d'ander niet alleen te defenderen, maer oick om den viant te offenderen ende op de gelegenste plaetsen aen te tasten. Dat d'een sonder d'ander geen pays nochte bestant metten Spangiaert en sal mogen maecken nochte vuytet verbont scheyden, ende omdat men siet dat den Coning van Spangien ganschelijck tracht een generaele heerschappie over de heele crystenheyt te verkrijgen, dat men daeromme gesanten sal seynden aen alle Coningen, Princen, Heeren ende Staeten van Crystenrijck om dselve alles in dese ligue tegen de Spangiaerts te trecken, die men oick alles, mits contribuerende totten leger daertoe sal ontfangen. Dat de France gesanten hadden geseyt, dat se meynden de Princen van Italien lichtelijck in dese ligue te trecken, ende de Coninginne meynde sonder swaericheyt sulcx bij den Schotten te konnen te weege brengen, beyde en twijffelden aende Staeten Generael niet, ende hoopten seer veel vanden Coning van Denemarcken ende verscheyden Duytse Princen. Ende omdat totte lichtinge van dit gemeen leger ende tottet verseeckeren vande alliantie tijt sal moeten gaen, hadde de Coninginne belooft bij tleger vanden Francen Coning bij provisie te seynden den Generael Norreys met 4000 Engelsen ende hem daermede te assisteren. In sijn particulier seyde Calvaert, dat hij lange

in Vranckrijck aenden Coning om dese ligue te willen maecken aengehouden hadde, ende soe den Coning nu daertoe inclineerde ende van hem begeert hadde, dat hij mede wilde naer Engelant gaen, hadde hij sulcx niet derven weygeren, te meer soe den Coning geseyt hadde dat hij derwerts soude gaen om sijn meesters ten vollen te mogen informeren van alle tgeene aldaer verhandelt soude werden, derhalven hij verhoopte dat de Staeten Generael hem dit ten besten affnemen souden, welcke excuse meest aengenoemen werde, hoewel veelen te vooren verscheydentlijck van sijn trecken naer Engelant sonder last der Staeten, gesproocken hadden.

Hiernaer was Gilpijn (ordinaris raedt vande Coninginne in den Raede van Staete) bij den Staeten Generael ende versocht vuyten naem vande Coninginne, dat men de gesanten bij de antwoorde van Botley belooft metten eersten naer Engelant wilde seynden, die de Coninginne als van haer beste vrunden commende wilde ontfangen.

Desen dach werde bij de Staeten Generael gearresteert de antwoorde voor den Graeff van Manderscheyt, te weeten: dat de Staeten de Graevinne van Moeurs niet en conden dwingen om tot haere desavantaige tot Bonne te laeten handelen; — dat oick in desen geen quaestie en was alleen van eenige jaeren gepercipieerde vruchten, maer van alle de vruchten tot desen daege toe gepercipieert, van tdaedelijck restitueren van alle haere goederen, daervan de vruchten commen, om die thaeren welgevallen te mogen gebruycken ende administreren, ende van alle de vruchten die gepercipieert sullen werden, tot dat dvoors. goederen daedelijck gerestitueert ende gerustelijck in heuren handen gestelt sullen sijn. Dat de Staeten daeromme mette executie niet en conden ophouden ofte yet veranderen in heur voorgaende resolutie, soe lange die voors. restitutie niet en sal sijn gedaen ofte dat die van tStift Coelen de usurpateurs van die daer vuyt niet en sullen hebben verdreven. Ende wat belangt de generaele clachten over de foelen, verclaerden dat heur sulcx leet was maer dat die van tStyft Coelen daervan selffs oirsaecke waeren, omdat sij soe partijdelijck in verscheyden poincten als van Berck ende anders tegen dese landen handelden ende alsoe selffs mishandelden tegen de neutraliteyt diese wilden genieten, datse daeromme eerst mosten doen afschaffen ende remetieren alle tgeene bij heur tegen de neutraliteyt gedaen ofte gedoocht is, alleer men heur in deselve soude hanthaven ofte die ten vollen konnen doen genieten. Dese antwoorde werde hem den ix^{en} behandicht, daermede hij niet en scheen tevreden te wesen, omdat hij noch lang hiernaer in tlant bleeff ende den x^{en} naer Zeelant om tlant te besien vertooch.

Op den avont ontfing Sijn Ex^{cie} een brieff vanden Almirael Nassau vuyt Vranckrijck, houdende dat den Coning seer verstoort was van tschandelijck overgeven van Ardres, ende begonst te spreecken van eenigen te doen coppen (daerop nochtans niet en is gevolcht). Item dat den Coning tvolck met hem Almirael daer gecommen oirloff gegeven hadde om weder naer t'Nederlant te vertrecken, ende dat hij metten eersten naer Diepen marcheren soude, versocht voorsien te werden van scheepen om over te commen. Dese tijdinge van twedercommen van tvolck was seer aengenaem bij Sijn Ex^{cie}, omdat de tijdinge van tcommen vanden viant voor Oisteynde soe seer continueerde, dat men desen dach resolutie genomen badde, dat Sijn Ex^{cie} selffs naer Zeelant soude gaen, om op alle swaericheyden ordre te mogen geven, doch met versouck der Staeten, dat hij binnen Oisteynde niet en wilde trecken, om sijn persoen in geen gevaer te brengen, dewijle men niet en wiste wat inventien sij mochten hebben de haven te sluyten ende de vuytcompste te beletten, ende dat in allen gevalle tvertrecken daernaer vuyter stadt dien van binnen meer decouragieren als moet geven soude, maer dat hij hem tot Middelborch wilde houden. Sijn Ex^{cie} verstaende dat de stadt aen d'een sijde tegen tleege lant aen ongefortifieert was, omdat tselve leege lant t'elcken metten vloet onderliep, ende ontdeckt hebbende vuyt eenen brieff dat den viant middel meynde te weeten dat ondervloeijen te beletten met eenige sluysen daerontrent in den dijck sijnde, heeft last gegeven de sluysen inne te slaen, ende dat men terstont mede beginnen soude de stadt aen die sijde te fortificeren.

Ontrent dese tijt was mede in den Haege gecommen eenen Monsr d'Ansel, Secretaris vanden Coning van Vranckrijck om naer Duytslant te gaen, daer hij nu eenige lange jaeren als agent gelegen hadde.

Den x^{en} Junij regende het vuytermaeten seer. Sijn Ex^{cie} vertooch vuyten Haege naer Zeelant, hebbende verscheyden compagnien van Gornichem, Heusden, den Bosch ende Bredae derwerts doen gaen, om die binnen Oisteynde te mogen werpen, wesende ganschelijck gesint waert mogelijck die plaetse te doen behouden ende den Cardinael daer te steuyten.

Den xj^{en} Junij regende het seer, ende omdat de Staeten Generael niet seeckerlijck en wisten dat den Coning van Vranckrijck tvolck metten Almiral Nassau daer wesende, gelicentieert hadde, hebben se van dage aenden selven Almiral gescreven, dat hij bij den Coning aenhouden soude om gelicentieert te werden, ende dan terstont overcommen, hem accomoderende tbeste hij soude konnen mette schepen, die hij tot Diepe ofte daerontrent soude vinden.

Den Prince van Orangie tot Bruessel noch genouch gevangen wesende, hadde aende Staeten Generael doen versoucken pasport om in neutrale landen te mogen vertrecken ende hem tot Coelen houden, ende hoewel men niet en twijffelde of tselve geschiede met voorweeten ende kennisse vanden Cardinael ende vanden Spaenschen raet, die daermede apparentelijck yet voor hadden, en heeft men nochtans hem sulcx niet willen weygeren, maer is hem huyden geconsenteert, hoewel men in veele dagen hiernaer noch niet en vernam dat hij van Bruessel vertogen was.

Den xij^en Junij wast tamelijck weder. De Staeten Generael ontfingen een brieff van Sijn Ex^cie, houdende dat hij tot Middelborch gearriveert was, ende noch geen naerder advertentie van Oisteynde en hadde ontfangen, als dat den viant in Vlaenderen was, doch voor de stadt noch niet gecommen. Item dat hij scrivens hadde dat tvolck in Vranckrijck gelicentieert was, dat men daeromme dselve met schepen om over te mogen commen wilde voorsien.

Den xiij^en Junij verstont men dat den viant met eenige scheepen op t'eylant van Biervliet hadde getracht te commen, daerover Sijn Ex^cie selffs met eenige compagnien derwaerts was gegaan.

Desen dach ging de vloote van Engelant van Plemouth tseyl ende sloech in zee met 180 seylen [1] seer wel geequippeert ende voorsien, soe men seyde, om in Spangien in eenige haevenen aen te varen, doch onder dit getal waeren verscheyden victaille scheepen, die niet even so als de anderen ten oirloge geequippeert waeren.

Den xv^en Junij was t'regenachtich weder. De Staeten Generael ontfingen een brieff vanden Almiral Warmont vanden lesten May, houdende dat tvolck vande vloote begonst gescheept te worden ende dat de equippagie wonderlijck schoen ende groot was, ende dat hij meynde dat se metten eersten in zee souden slaen.

Den xvij^en Junij wast regenachtich weder. Sijn Ex^cie vertooch selfs naer Oisteynde om te sien hoe de fortificatie voortging, niettegenstaende tversouck der Staeten Generael, daerinne geen pericule en was, omdat den viant noch daer vooren niet en was gecommen. De Staeten Generael ontfingen eenen brieff vanden Coning van Vranckrijck vanden vij^en deser vuyt Abbeville, houdende dat hij heur ontboden hadde, waerom den Hartoge van Bouillon ende Heere van Sancey naer Engelant gegaen waeren, dat

---

[1] Boven dit getal is in het manuscript later eene 4 geplaatst; welligt was het de meening het cijfer 184 aan te geven, dat ook bij Bor wordt gevonden.

Calvaert heur refereren soude wat daer gehandelt was tot voordeel van beyde de cronen ende vande staten deser landen, dien hij blijde was dat als souverains daerinne souden begrepen werden. Dat Calvaert door last van Bouillon ende Sancey heur seggen soude de swaericheyt van sijnen staet, ende de middelen daermede hij moet geholpen worden om sijn frontieren te bewaren tegen den viant, die geheel op hem valt, dewijle sijn forcen gedistraheert ende sijn saken in sulcken poinct staen, dat hij den viant bij hem selven niet en kan resisteren, ten ware hij geassisteert worde vande Staten, als Busenval naerder sal verclaeren, ende hoe dselve assistentie eer compt, hoe se hem prouffijtelijcker ende aengenamer wesen soude ende hij in de Staten meer gehouden. Dat hij het tractaet van Engelant so veel mogelijck sal voorderen, dat daeromme de Staten op sijn secours willen letten ende Calvaert wederom seynden geinstrueert so op tgenerael van alle saken als partyculierlijck op dit secours, twelcke hij verwacht.

Den xviij^{en} Junij wast tamelijck weder. Den viant willende al sijn gewelt op Vlaenderen gebruycken, ofte Sijn Ex^{cie} in Brabant abuseren, hadde alle sijn ruyteren van Overijssel ende Gelderlant naer Brabant doen commen, die desen dach door Maestricht naer tlant van Namen passeerden. In conformiteyt vande voors. brieven vanden Coning proponeerde den Ambassadeur Busenval in de Staeten Generael, dat men den Hertoge van Bouillon ofte Heere van Sancy hier al soude gesien hebben, hadde het tractaet met Engelant sijn prefectie gehadt, die naer Vranckrijck gekeert waeren om den Coning tselve te doen teyckenen ende sweeren, die daernaer arbeyden soude om alle Christenen Princen daerinne te trecken ende oick de Staten van dese landen in sulcken plaetse als heure oppositie tegen de tyrannie van Spangien ende de goede officien den Coning ende Croen van Vranckrijck gepresteert meriteren. Dat den Coning Calvart hier gesonden hadde om den Staten te informeren van tgeene in Engelant gepasseert was ende met verthoninge vanden staet van Vranckrijck te prepareren tot een goede resolutie. Dat men God moet dancken dat de Coninginne hiertoe beweecht wesende een duere geopent heeft aen alle Princen om totte gemene vrijdom tegen de Spangiaerden te lopen. Dat hij de vrucht van die alliantie niet en behouft te verhalen, omdat de Staten die genouch weten, ende mettet openen vanden wech totte wederstant der Spaensche tyrannie genouch daerinne al sijn ende anderen daertoe getrocken hebben, maer dat hij hier twee objecten moet solveren, t'een bestaende in de cleyne macht om die staende te houden, ende tcleyne secours dat de

Coninginne doet, van waer nochtans men het meeste verwachte, daerop te letten staet dat de naem alleen van dese alliantie tfrancois volck sal doen moet nemen, mits tsecours dat sij van anderen hoopen, daertoe tcontinuel onderhout van 4000 mannen veel sal helpen, ende dat de Coninginne die nu in Irlant ende totte vloote noch groote costen doet metter tijt naer den noot noch meer sal doen, gelijck alle wichtige saken van cleyn groot worden. Het ander, bestaende in tcleyn prouffijt dat de geconfedereerden van Vranckrijck hebben te wachten tegen heure groote costen, die se sullen moeten doen, daerop te letten staet dat de ligue niet en is voor Vranckrijck, maer tegen de tyrannie der Spangiaerden, die nu meest in Vranckrijck woeden, ende wilde Vranckrijck wel dat se vrij mochten wesen met secours in andere landen te seynden. Dat men wel meer gelijcke liguen gesien heeft tot prouffijt alleen van een, als men sach dat naer sijn ondergang anderen souden moeten pericliteren, als anno 1495 d'Italiaenen heur ligueerden om den Coning van Napels weder in sijn lant te stellen tegen de Francoisen ende metten Keyser tegen dselve Francoisen om Francois Sforce te restitueren, ende als Hertoch Maurits van Saxen hem ligueerde mette Francoisen ende anderen om den Hertoge van Saxen ende den Lantgraeff van Hessen te helpen, in welcken graet den Francen Coning noch niet en is, maer naer apparentie soe haest soude konnen wesen in staet om sijn viant te krencken als hij nu is om secours te versoucken, dewijle hij met sijn eygen deuchden sijn sake alrede so verset heeft, dat den Spangiaert hem vreest ende mogelijck wel met vreden soude laten, so hij verseeckert ware te mogen behouden tgeene hij nu heeft. Dat men daeromme te sien heeft hoe nut de despensen sijn die geschieden om so grooten quaet te vlieden, ende op hope van so grooten toecommende goet, waerom oick alle Princen ende republycken (die de sake innesien) niets en behoiren te sparen om so een Prince ende staet te verbinden in de oirlogen tegen de Spangiaerden tot een bolwerck tegen de tyrannie ende den gemeenen viant, ende dat insonderheyt de Staten meest geinteresseert, daertoe niets en behoiren te sparen, om wech te nemen alle afkeer die den Coning ende sijn raet souden mogen nemen om die niet ten eersten te confirmeren, maer heur houden als t'middel om de alliantie bijeen te doen blijven, sonderling so den Coning meest om heuren twille ende de assistentie diese hem gedaen hebben, dese alliantie voorts gedreven heeft om also haren crijch daermede te justificeren, dat anderen Princen dselve in heure liguen begrijpen, ende dat den Coning oick sijn saken niet versekert en acht, so die van dese landen

niet mede versekert en sijn, ende oick om den staet van dese landen, die op de macht vande geconfedereerden soude mogen steunen, te verseeckeren, ende also te verlichten vande costen die se nu bijnaest alleen metten Coning moeten doen, ende ten lesten om dese landen daermede te meer reputatie te geven, dat se als andere heeren in de alliantie commen volgende de possessie diese mette wapenen ende lang gouvernement verkregen hebben. Dat den Coning meest mettet oirloch geopresseert wesende, ende veel gelts verschoten hebbende om t'meestendeel van sijn lant weder te krijgen, geen middel en heeft om extraordinaris yet te trecken vande geenen, die noch niet wel onder hem gevesticht sijn ende nochtans om reputatie ende lust aen elcx vande ligue te geven, daeromme versouckt dat men hem continuere het secours van 4000 mannen te voet, te weten het onderhout vande 2000 Gascons ende van 2000 anderen, die men sal lichten in de plaetse vande regementen metten Almiral Nassau daer geweest, ten ware men die met anderen te seynden mocht refraischeren. Dat hij voorts versocht dat de Staten hem bijschickten eenige van heure troupen tottet bederven vanden ougst in Artois ende Henegouwen, ende ware t'mogelijck dat men daertoe het rendevous leyde in des viants landen om bij den anderen te commen ende so den viant in t'binnenste te bederven, daertoe den Coning gansch gesint is. Dat in alle desen de Staeten willen gedencken dat se den Coning d'oirlogen tegen den Spangiaerden hebben doen verclaren, mits hem assisterende met 5000 mannen te voet ende 500 peerden, daerover alle de Spaensgesinden noch tegenwoordelijck seer clagen dat daerdoor alle de plagen over Vranckrijck commen, dat se daerom den Coning voorder willen assisteren om hem in de oirlogen te doen continueren sonder eenich tractaet van pays ofte bestant, daertoe hij niet en sal verstaen, ten ware hij so geabandonneert werde dat hij des gedwongen werde te doen. Dat den Coning sulcken vertrouwen vande Staten heeft, dat se hem niet meer als te voren sullen verlaten, daeraf hij de memorie niet en sal verliesen, maer heur van gelijcken doen als hij sal konnen. Hierbij leverde Busenval over een brieff vanden Hartoge van Bouillon ende den Heere van Sancy vanden 28 May vuyt Gravesende, houdende dat men genouch verstaen heeft, waeromme sij daer gecommen waeren ende dat den Coning begeert hadde dat de Staeten als sijn beste vrunden alder eerst mochten geadverteert worden van tgeene aldaer gehandelt was, dat se daeromme dubbelt van alles aen Calvaert gegeven hebben, die daer beneffens eensamentlijck sal verthoinen den gront vanden Staet van Vranckrijck ende met Busenval daerover so versoucken dat men daeraff meer

niet en behouft te scrijven, maer heur geloven als hem Bouillon ende Sancy selfs, so se hier hadden mogen commen, dewijle sij ten vollen verthoinen sullen wat den Coning op dese tijt vande Staeten verwacht, daertoe sij niets en doen, omdat se wel weten wat gewichte de begeerten des Conings bij den Staeten sijn. Op dese propositie ende versouck en werde in lange in de Staeten Generael niet met allen gedaen, omdat men voor de hant sach dat den Cardinael dese landen ander werck smeedt, ende dat tvolck metten Almirael daer sijnde noch niet wederom gecommen en was, maer vuyten brieve van Bouillon ende Sancy sach men dat Calvaert in Engelant over tsecreet vande misse niet en was geroupen geweest, dewijle sij hem hadden moeten subministreren de besongien aldaer gevallen, ende dat hij meer derwarts gesonden was om daernaer hier secours voor den Coning te versoucken als om vande handelinge volle kennisse te hebben.

Den xx^en^ Junij werde in de Staeten Generael op tversouck van Gilpijn geresolveert dat men metten eersten een staetelijcke legatie naer Engelant seynden soude, volgende de begeerte vande Coninginne, ende dat men den Heere van Brederoode daertoe versoucken soude, maer denselven Heere weygerde het daernaer met vele excusen.

Ontrent dese tijt waeren vuyt Bergen op den Zoem ende Breda bijeen gereckt ontrent 250 peerden, meynende tot Leeu in Brabant te vinden d'officiers vande gemutineerde Italiaenen, maer so se die failgeerden ende wederom naer Breda keerden, sijn eenige ruyteren van du Bois ende Barchon vanden hoop afgereden, meynende over Maes te gaen ende daer een buyt te halen, dwelcke vervolcht sijnde bij de compagnie van Grobbendonck, sijn desen dach ontrent Maestricht in een dorp daer se vande peerden afgetreden waren ende geen goeden wacht en hielden, overvallen ende meest gevangen genomen, in vougen dat du Bois daer verloor 34 peerden ende Barchon 4, betalende also de peyne van haer giericheyt ende versuym.

Den xxj^en^ Junij ontfing men brieven vanden 18^en^ ende 19^en^ deser van Sijn Ex^cie^ vuyt Oisteynde, houdende dat den viant tusschen dselve twee dagen snachts voor Oisteynde was geweest met 400 ofte 500 mannen om te besichtigen, maer dat hij weder afgetogen was. Men creech mede tijdinge dat de vloote van Engelant den xiij^en^ deser vuyt Plemouth affgevaeren was ende in zee geslagen om naer Spangien te gaen, daerdoore men wat goets van heur begonst te verhopen.

Den xxiij^en^ Junij ontfing men brieven van Sijn Ex^cie^ vuyt Middelborch,

houdende dat hij tot Oisteynde was geweest ende de fortificatien in seer goeden doen gevonden hadde, ende dat men totte voorderinge van dien metten eersten noch penningen derwarts soude moeten seynden. Daer waeren bij brieven van die van Zeelant, houdende dat Sijn Ex[cie] daer verclaert hadde wel gesint te wesen selfs binnen Oisteynde te gaen so den viant daervoor quam, daerop den xxiiij[en] bij den Staeten Generael aen Sijn Ex[cie] gescreven werde, dat hij doch binnen Oisteynde hem niet en wilde begeven ofte laten besluyten, maer tegen de importantie van Oisteynde overleggen wat den landen aen sijn persoen ware gelegen. Nietemin den viant te hardt vindende op Oisteynde te bijten, is met sijn leger beginnen af te trecken naer Gent, daerover men begonst te vresen of hij wel yet op Hulst mochte voornemen, ende om op alles ordre te stellen reysde Sijn Ex[cie] op huyden derwaerts met eenich volck.

Den xxv[en] Junij tooch den viant alles voorbij Axel naer tlant van Waes ende dede tgeschut vuyt Brugge getogen daer wederom binnen brengen ende de reste, wesende 18 stucken de Lieven afbrengen ende starck convoyeren naer Gent toe, hem aenstellende als of hij op Hulst ofte ergens in Brabant yet wilde doen, want hij nu een tamelijck leger van ontrent 12000 mannen bijeen hadde ende noch een regement Duytsen ende 2 regementen Walen dede lichten.

Graeff Willem, die lange becommert was geweest mettet beraemt fortifieren van Coevoerden, te meer so die van Vrieslant twee van heure compagnien daerop hadden, heeft middel gevonden dselve met een habiliteyt daervan te trecken ende heeft daerop geleyt een Omlants vendel ende een Vries vendel, daeraff sijn broeder Graef Lodewijck hopman was, waerdoor hem verseeckert houdende dat de Vriesen mette fortificatie niet en souden voort gaen, alleer de Generaliteyt op de beswaernissen vande andere provintien gedisponeert hadde, is hij volgende de begeerte vande Staten Generael den xxvij[en] Junij in den Hage gecommen, so om op deselve beswaernissen mede te besongieren als om met Sijn Ex[cie] de vuytspraecke te doen vande quote vande stadt ende landen van Groningen. Desen dach ontfingen de Staeten Generael brieven van Caron vuyt Engelant, houdende dat de vloote af was ende dat heur last was in Spangien aen te gaen ende in eenige havens alle de scheepen te verbranden, ende waert mogelijck eenige vaste havens inne te nemen ende te behouden ende tvolck op tlant te setten ende daermede de oirlogen in Spangien beginnen ende den Coning so werck in sijn eygen landt te geven.

Den xxviij[en] Junij wast schoen weder. De Staeten Generael kregen

snachts brieven van Sijn Ex^cie^, houdende dat den viant met sijn leger ende geschut om Gent was ende seer veel platboomde schuyten bij hem hadde, daerover te vresen was, dat hij soude trachten in tlant van Hulst te commen, screef daerom om meer volcx. Doch den viant siende dat Sijn Ex^cie^ ontrent Hulst heur gestaedelijck voor de neuse was, waerdoor hij tot sijn gevallen niet en conste in tlant commen, heeft een stratageme voorgenomen om Sijn Ex^cie^ te diverteren, ende met sijn leger vertogen sijnde naer de reviere van Antwerpen maeckte de maniere als of hij daerover gewilt hadde, gevende niet alleen secretelijck vuyt dat hij t'oog op Breda hadde, maer belastende oick aen eenige regementen om naer Breda te marcheren, om also Sijn Ex^cie^ van Hulst te mogen wechtrecken ende dan in tlant vallen als men tsedert verstaen heeft. Desen dach quamen in den Hage verscheyden gedeputeerden van Vrieslant om bij de Staeten Generael te obtineren de fortificatie van Coevoerden ende om die tegen de Overijsselse ende Omlantse gedeputeerden te debatteren.

Den xxix^en^ Junij kregen de Staeten Generael een brief vanden Gouverneur van Oisteynde, Eduart Norreys, houdende dat den viant nu Oisteynde verliet ende sijn geschut ten dele tot Brugge hadde doen opleggen, wesende voorbij Oisteynde geconvoyeert met alle de ruyteren ende 3000 mannen te voet; dat den viant den omgelegenen boeren weder binnen Oisteynde liet commen om heur contributie te betalen ende dat hij veradverteert was dat den viant het oog op Bredae hadde om dat te beleggen, daeromme die van Brugge so seer gestoort waren dat den Cardinael tgelt, dat hij op hoope van tbeleg van Oisteynde seer veel van hem getrocken hadde, wederom most doen geven ende selfs daerom binnen Brugge niet en was geweest.

De geheele maent van Junio was het seer windich weder sonder eenige hette, maer den lesten was het tamelijck weder. Op denselven des morgens vrouch ontrent 9 vuyren quamen aende Staten Generael in den Hage brieven van Herauguier, Gouverneur van Bredae, houdende dat den viant naer de Schelde toequam ende gereetschap maeckte om over te commen, waeromme hij tbeleg aldaer bevreesde, te meer so de Overijsselse ende Gelderse ruyteren naer Antwerpen toegecommen waren, versocht daeromme volck, meerder proviande ende amunitie, maer insonderheyt, dat men hem terstont volck wilde seynden, omdat hij niet dan 8 vendelen knechten daer binnen hadde. Hierop vergaderden de Staten Generael ende Raedt van State terstont, depescheerden last op verscheyden compagnien om derwerts te gaen ende versochten dien van Dordrecht om de stadt van Geer-

truydeberch ende de schantse vande Clundert te willen doen besetten met borgers, ende die van Gornichem om de stadt Woudrichem te willen doen besetten, om also alle de soldaten daervuyt te mogen trecken. Screven mede aen Sijn Ex^cie^ om eenich volck naer Bredae te seynden. Oick trocken terstont naer Sijn Ex^cie^, Fr. Duyck, Aleman ende Arnsma, Raden van State, om met Sijn Ex^cie^ op alles te besoingieren. Desen dach vrouch hadden de vanen ruyteren van Diest, Herentals, den Bosch, ende Maestricht een embuscade gemaeckt voor Nieumegen ende quamen daernaer met eenige peerden, een goet deel beesten voor de stadt halen, daertegen de ruyteren van binnen vuytvielen, maer en quamen totte embuscade niet, vresende tgeene daer was. Den viant meynende heur altoes tot daartoe te trecken, bleef voor de stadt wel drie vuyren schermutserende ende toog ten lesten weder af, sonder yet vuytgerecht te hebben anders als van 15 mannen ende eenige peerden verloren te hebben, ende van die vande stadt drie mannen dootgeschooten ende wel 30 peerden so geschooten als gequetst te hebben [1].

Den j^en^ Julij wast schoen weder. Duvenvoorde, Gouverneur van Geertruydenberch toog desen dach door last vande Staten binnen Breda. Noch toog derwerts tvendel van Nicolas Spelt van Amsterdam. Den viant in de voors. meyninge lach met meest al sijn volck aende Schelde, hebbende eenige ruyteren over doen schepen, waeromme Sijn Ex^cie^ met een partie van tvolck vuyt Hulsterambocht aen Saftingen was gecommen om derwerts te gaen daer den viant hem heen souden mogen wenden [2].

Den ij^en^ Julij wast eerst heet weder, dan donderde, regende daernaer seer. Sijn Ex^cie^ vresende voor Bredae, mits den viant staet maeckte om over de reviere te scheepen, sondt van Saftingen drie vendelen derwerts, daeraf t'een desen dach binnen Breda quam ende d'andere twee den iij^en^.

---

[1] Eenige nadere bijzonderheden van dit ruitergevecht worden medegedeeld in een brief van Arnold van Groenevelt, gedateerd uit Nijmegen den 24^en^ Junij 1596 (oude stijl), berustende op het Rijks-Archief (Lias loopende van 1596).

[2] De Staten-Generaal hadden den Prins herhaaldelijk doen verzoeken, zich niet binnen Hulst te doen insluiten. Dese, hoezeer geneigd aan dat verzoek toe te geven, begreep evenwel, dat zijne tegenwoordigheid nog gevorderd werd, en zoo oordeelden ook de drie gecommitteerden, Duyck, Alcman en Arnsma, die aan de Staten-Generaal schreven:

»Wij sullen van tijde tot tijde aen Zijne Ex^cie^ aenhouden dat hij in desen wil naecomen Uwer M. E. goede geliefte, hoewel wij nochtans achten dat sijne presentie in desen conjuncture dienstelick, jae gans noodich geweest is, zoo om alle goede ordre ende discipline onder t'chrijschvolck tot soulagement van de ingesetenen te onderhouden als oock mede omme de selffve moet ende coragie te geven.» (Brief van den 4^en^ Julij 1596. R.-Arch.)

Den iij[en] Julij wast schoen weder. Den Grave van Hohenloe bij den Staten versocht wesende tot Geertruydenberch te willen gaen om van die sijde ordre tot behoudenisse van Bredae te geven, is desen dach aldaer gecommen [1].

Den iiij[en] Julij regende het seer, ende omdat den voors. Graef tot Geertruydenberch was gecommen, sijn desen dach vuyt Bredae om hem te begroeten gereden den Gouverneur Herauguier, Duvenvoorde ende meer anderen. Binnen Bredae quam tvendel van hopman Appel sterck 140 mannen. Desen dach scheepte de viant voor Antwerpen over de reviere 5 regementen knechten ende eenige peerden, die se seer langsaem overbrachten, omdat naer rate vanden tijt den hoop grooter schijnen soude, daertoe hij mede dede vuytgeven dat se wel 15000 mannen starck waeren, hoewel hij den meesten hoop van sijn volck bij hem hielt.

Den v[en] Julij wast tamelijck weder. Binnen Bredae quamen van Oisteynde, de compagnien van Graef Ernst van Nassau (met 180 mannen) van Wingaerden ende van Jaques Meurs, ende vuyt Nieumegen de compagnien van Hopman Calf ende Winbergen. Men creech tot Bredae tijdinge dat den viant een goet deel van sijn voetvolck op gisteren voor Antwerpen overgescheept hadde ende nu sijn ruyterie oversette, waeromme men aldaer de wachten dede verswaren [2]. Ende, want men daer nu eenigen tijt doende was geweest om de grachten vande stadt te verdiepen, die alomme meest seer ondiep waren, ging men evenwel daermede voort, omdattet so nodich was, ende dat men terstont alst noot doen soude twater weder in de grachten conde laten commen, die anders op den boom heel hart waren. Men verbreede mede de grachten om beter dienst te trecken vande overgroote bolwercken, die daer bij den ingenieur Kemp geordonneert waren, daerof eenigen so groot waren, dat men de facen vande gordinen qualijck met musquetten const flancqueren, ende daeromme bij velen te groot geoordeelt worden. Des nachts creech men tijdinge binnen Bredae, dat den viant met veel volcx te peert ende te voet was gecommen tot

---

[1] In het Rijks-Archief (Lias loopende, 1596) bevindt zich eene volledige opgave van het emplacement van het geheele leger op den 8[en] Julij. (Zie dat stuk hierachter in de Bijlage.)

[2] In een brief van de regering van Breda aan de Staten-Generaal, van den 5[en] Julij, lezen wij:

»Den roep blijft continueren op deze stadt, ende laet oick den vijant hem verluyden, dat men wel vrempt opsien sal, soo wanneer twee steden met eenen leger beleght sullen wesen. Wat tselve te seggen is en connen wij nyet bevroeden. Tsal Uw M. E. gelieven daerop te letten en mede te bedencken oft den vijant oick opten Clundert oft Ter Tholen nyet en is loerende.« (Rijks-Archief.)

Hoochstraten, waeromme men seeckerlijck meynde dat ten minsten sijn meyninge was de reviere van Bredae te sluyten.

Die van Gornichem waren ontrent dese tijt mede doende om haer stadt aende bovensijde te vergroten, maeckende daer nieuwe wallen, ende breeckende de ouden, die de landen van Hollant neffens de voordere fortificatien vande stadt gecost hadden over de 180000 gulden, tot welcke nieuwe wallen die van Hollant weder mosten contribueren, omdat se claechden dat de oude wallen so qualijck geleyt waren, dat se de stadt niet wel en conden flancqueren. De oude wallen waeren op ordonnancie van Kemp geleyt, ende off tclaegen van die vande stadt warachtich ware dan niet, meynde men evenwel, indien Kemp noch geleeft hadde, dat hij om sijn werck staende te houden t'nieuwe soude verhindert hebben.

Den vj^{en} Julij wast schoen weder ende quamen noch eenige compagnien binnen Breda, so datter nu 23 vendelen knechten te voet inne waren, maeckende ontrent 2000 mannen ende 4 vaenen ruyteren sterck 270 ruyteren, ende de magistraet maeckte haer sterck voor 1000 vechtende borgers. Men creech tot Bredae eerst tijdinge dat den viant noch tot Hoochstraten lach met 3 Spaensche, 1 Wals ende noch 1 ander regementen ende 11 vanen ruyteren, maer daernaer dat hij na den Ouden Bosch toog, daerom advertissement gedaen worde om in tlant vander Tholen wel toe te sien. Den Graeve van Hohenloe quam ontrent den middach met 8 peerden tot Breda ende ging de wallen besichtigen. Men hadde daer al van des morgens vrouch twee halve manen besteedt te maken, d'een voor de poorte van Antwerpen ende d'ander voor de ,poorte vanden Bosch, beyde heel starck ende vast met een grachte van 30 voeten breete ende van 3½ voet waters diep op tleege water, de roede te maken om 18 gulden. Dese halve manen werden gemaeckt om de vuytvallen te faciliteren ende te beter te flancqueren, daeromme men oick eenen maken soude voor de Ginnicsepoorte. Den Graef noch sijnde tot Bredae, quam tijdinge dat den viant naer Shartogenbosch toog, waeromme den Graef vertreckende metnam 30 ruyteren om in de Bommelerweert te doen waken op den dijck, ende dede de garnisonen van Hoesden, Bommel ende Creveceur adverteren om wel toe te sien, dan daernaer creech men tijdinge dat den viant weder binnen Hoochstraten gecommen was ende desen nacht noch bleef. Sijn Ex^{cle} meynende dat den viant thooft seeckerlijck naer Brabant hadde ende Hulst niet en meynde, ende oick vresende voor tlant vander Tholen, daer niet dan borgers van Middelborch en waren, heeft den Grave van Solms (die te voren om tot Hulst te commen bescre-

ven was) ontboden ende hem aengeseyt, dat hij nu vertrecken moste om naer Brabant te gaen ende daer toe te sien, vraegde daeromme met hoeveel vendelen knechten boven tgarnisoen vande stadt hij meynde tlant van Hulst te konnen bewaren, dat den viant daer niet inne en quam, daerop den Graef antwoorde sulcx met 10 vendelen te konnen doen, doch heeft Sijn Ex^cie hem laten nemen 12 vande beste vendelen ende hem een scriftelijcke geteyckende last gegeven, waernaer hij de wachten alomme soude doen besetten, ende dat hij voorts selfs so wel toe wilde sien dat den viant in tlant niet en quame, waernaer hij mette resterende vendelen (sijnde seer weynich) naer Bergen op Zoem vertogen is.

Den vij^en Julij quamen de 18 vendelen metten Almiral Nassau vuyt Vranckrijck weder in Zeelant, ende werden terstont in tlant vander Tholen gesonden om dat te bewaren, Sijne Ex^cie vresende dat den viant soude evenwel trachten in tlant van Hulst te commen, heeft den Graef van Solms aengescreven, dat hij doch scherpe wacht wilde houden om des te beletten ende sonderlings aende tranchee vanden Stoppeldijck doen arbeyden om d'overcomptste des viants van Absdael te mogen weren.

Den viij^en Julij wast schoen weder. Den Graef van Solms screef aen Sijn Ex^cie, dat hij desen dach met 200 man aenden Stoppeldijck hadde beginnen te wercken, omdat hij eer geen gelt en hadde gehadt, ende dat die van Zeelant hem nu 1200 £ hadden gesonden; dat den viant hem in tlant van Waes noch stille hielt mettet meestendeel van sijn volck, sonder dat hij wiste met wat intentie; dat eenen soldaet van Cotwis aenden viant overgelopen was op gisteren, dat men sien soude wat hierop soude volgen, dat hij wel 30 ofte 40 ruyteren daer in tlant van noode hadde ende die versochte, ende in alle diligentie soude aenwenden al dat tot behoudenisse van tlant van noode soude wesen. Maer den viant, mogelijck aengeritst sijnde bij den voors. overloper ofte anders, siende sijn saken nu claer, mits Sijn Ex^cie naer Brabant was vertogen, is met alle tvolck dat noch in tlant van Waes aende reviere vande Schelde lach, haestelijck opgetogen naer Hulst, ende op den avont gecommen sijnde aende schantse vande Bloem ofte Fuentes met 11 schuyten, heeft dselve over tslick naer de creecke doen brengen, om daermede sijn volck over te scheepen op tlant tusschen de Moervaert ende Spitsenburch, maer omdat die schuyten swaer waren, sijn drie van dien op tslick blijven sitten, die niet voorts en conden gebracht worden, ende d'anderen in de creecke gebracht hebbende, heeft sijn volck beginneu over te setten, in twelcke noch 2 schuyten in de gront getreden sijn, ende overmits den Capiteyn Ber-

ohem, dien sulcx belast was ende de Capiteynen Ingenhave ende Kotwis, de wachten op tvuyterlant niet wel beset en hadden, gelijck als bij Sijn Ex^{cie} geordonneert was, heeft den viant overgeset ontrent 350 mannen, alleer de schiltwachten des gewaer werden, dan daernaer sulcx gewaer wordende hebben den alarme gemaeckt, daerdoor Ingenhaven ende Cotwis met hun vendelen vuyte groote raep derwaerts gevolcht sijn, ende heeft Ingenhaven sijn lieutenant met weynich soldaeten op tslick nae den viant gesonden ende bij hem doen commen ontrent 30 soldaten, die in de cleyne raep ofte schantsken lagen, beleyt bij den sergiant van Ingenhaven, Raescop genaemt, ende also tselve schantsken gebloot hebbende, is sonder eenich devoir te doen, gaen lopen hij ende Cotwis, daerdoor sijn lieutenant doot gebleven is, ende den viant tschantsken innegenomen heeft ende alsoe verkregen een plaetse om hem versekert te mogen houden ende thooft vuyt te bieden, twelcke naderhant veroirsaeckte tverlies van tlant ende eyntelijck oick vande stadt, daerinne niet alleen te beschuldigen waren dvoors. drie Capiteinen van geen goeden schiltwacht vuytgestelt te hebben ofte van geen beter devoir gedaen te hebben om den viant te slaen, doen hij noch nat ende vuyl was ende gansch onseecker van tlant, maer oick den Graef van Solms ende anderen in stadt het beleyt hebbende van geen beter ende menichfuldiger ronden gedaen doen te hebben. Hierdoor den alarme alomme ontstaen sijnde, is den Scheepscapiteyn Banckert met sijn bootsgesellen op den viant, die altoes passeerde, aengevallen ende heeft hem drie van sijne schuyten benomen, waeromme den viant maer drie schuyten om te passeren en behielt, mette welcken hij altoes ende gestadelijck oversette.

Den Graef den alarm in stadt hoirende ontrent 11 vuyren, heeft terstont vuytgesonden, om eygentlijck te weten watter te doen was, den sergiant major vande stadt Joos Prince ende ondertusschen tcrijsvolck doen in de wapenen stellen. Prince commende aenden Cruysdijck heeft aldaer gevonden den Hopman Ingenhave met een deel van sijn volck ende van hem verstaen, dat den viant over was, sijn Lieutenant verslagen ende de cleyne raep ingekregen hadde, daerop hij den selven Hopman belaste terstont in de Moervaert te trecken (daerin maer eene compagnie en lach) ende daer te blijven tot nader bescheyt, ende is weder naer de stadt gekeert den Graef aenseggen tgeene hij bevonden hadde, die doende wesende om tvolck in ordre te stellen ende daermede vuyt te vallen, is den selven Prince mette hopluyden Pottey ende Giselaer nochmael vuytgereden om beter bescheyt te vernemen, ende sijn gecommen tot ontrent de Cruysdijck,

daer se den viant (die door tverloopen vanden tijt ende gestadich passeren nu starck geworden was) vonden arbeyden om daer te logeren ende verseeckeren. Dit den Graef weder aenseggende ende den dach nu beginnende aen te commen, dede den Graef tvolck ter stadt vuyt marcheren naer den viant toe om hem vuytet lant te slaen, doende een deel metten oversten lieutenant Jan van Egmont marcheren voorbij de Moervaert tot op tvuyterlant, ende een ander deel den dijck langes trecken recht op den viant aen, ende een derdedeel metten Major Prince ende de Hopluyden Giselaer ende Hanja door een binnenwech van achteren op den viant, die so dapper op hem aentroffen, dat se hem vuyten Cruysdijck deden opwijcken met sulcke confusie dat wel 50 ofte 60 mannen in twater spronggen ende overswommen (daervan den viant naderhant eenigen op den Moerdijck dede hangen) maer omdat se tvoors. cleyne schansken hadden ende een troupe daerbij vast staende, ende oick starcker waren van volck als den Graef van Solms, hebben se heur aldaer meest gerallieert. Daer wasser te vooren 200 vanden viant op den wech van Hulst aenden molen gelogeert om dien pas te bewaren, maer siende heur andere trouppen vluchten ende dat se bij die vande stadt daer van gesneden waren, hebben mede alles de vlucht door tvelt genomen. Den Graef van Solms hadde te voren aen Egmont doen bevelen, dat hij altoes een gros vast bij hem soude maken te houden ende op tvluchten vanden viant selfs mede bij de troupen gecommen sijnde ende in t'najagen in tbeen gequetst, ende die vande stadt meest in desordre gecommen wesende ende eenigen aen tplunderen gevallen, is den viant (die anders geen vuytcompste en sach dan om te vechten ende meester te worden ofte te verdrincken mits het water gewassen was) nu wat gerallieert ende versamelt sijnde, weder op die vande stadt aengevallen, ende heeft se met grooter confusie doen vluchten als sij selfs te voren gevlucht hadden, te meer so Egmont geen sonderling gros bij hem hebbende, siende de confusie, opweeck sonder resistentie te doen, daerdoor den viant hemluyden niet alleen den Cruysdijck weder afgenomen, maer oick tot in de stadt ende de Moervaert doen vluchten heeft met sulcken loop, dat se niet en conden opgehouden worden, niettegenstaende sij met weynich volcx den viant aenden Cruysdijck (vuyte retranchementen bij den viant selfs daer gemaeckt) hadden konnen schutten, so Egmont met sijn voors. volck ofte de anderen de resolutie gehadt hadden den viant daer weder thooft te bieden. Den viant is daerdoor meester van tvelt gebleven, sijnde dien nacht over twater in tlant geset ontrent 1500 mannen. In dese schermutsele (die wat heet afliep) bleven

vander stadtsijde gevangen de Capiteynen Pottey ende Nievelt ende wel 100 mannen doot, ende vanden viant so men tsedert verstont den Oversten Tijsseling met 4 Capiteynen ende 200 mannen. Tottet verlies van tlant van Hulst in deser vougen en heeft niet weynich geholpen, dat om der huysluyden appelen ende kerssen te conserveren de Staten van Zeelant niet en wilden gedogen, dat men in tlant van Hulst tusschen de Moervaert ende Spitsenborch eenich volck logeerde (als men te vooren in gelijcke conjuncturen gewoenlijck was te doen, opdat de wacht aen twater sijnde van achteren terstont gesecoureert mochten worden) maer wilden die in stadt gelogeert hebben, waerdoor bijquam dat men de wachten niet sulcken ontset en conde doen in tbegin als den noot wel vereyschte, immers so daer nu volck gelegen hadde souden se sonder twijffel met cleyne moeyten den viant in t'overcommen verslaen ende konnen keeren hebben. Boven desen hadde Sijn Ex^cle^ in tlant van Hulst doen commen 30 ruyteren om de wacht te houden, maer omdat se den boeren te veel stroys costen, mosten die mede wederom vertrecken, ende om de boeren op geen coste te brengen, werde belet dat de boeren met peerden selfs wacht souden houden ende daeraff betaelt worden. Oick bleef den Graef van Solms naerdat tvolck al in de wapenen waren noch wel drie vuyren in stadt stille, wachtende den dach, daerdoor den viant tijt won om volck over te brengen. Desen selven viij^en^ dach vertoog tvolck vanden viant van Hoochstraten wederom naer Antwerpen om mede naer Hulst te gaen. De Staeten Generael hadden eenen geintercipieerden brief van Otto Hertius aen die vande Graef, houdende dat den Cardinael dien van Vlaenderen belooft hadde Oisteynde te leveren, ende daerop veel gelts van heur getogen, maer de plaetse gedaen besichtigen hebbende ende te starck achtende, hadde heur in plaetse van Oisteynde Hulst ende Axel belooft, doch omdat hij gestadelijck in thooft gehadt hadde Graef Maurits van Nassau, hadde hij in tlant van Hulst niet konnen commen, waeromme hij bedocht was een goede partije volcx naer Brabant te doen gaen om Graef Maurits derwerts te trecken ende also in tlant van Hulst (ontbloot sijnde) te commen. De meyninge van desen brief heeft effect gesorteert, hoewel se te laet in handen quam om den Staten te mogen dienen tot advertissement.

Den ix^en^ Julij (mits dat den viant aldus in tlant gecommen was) werde meest doorgebrocht met cleyne schermutselen. De Raden van State, Duyck, Aleman ende Arnsma, wesende noch binnen Hulst, quamen desen dach over Nassau daervuyt naer Saftingen. Den viant dede terstont tcleyne schansken versterckеn ende sijn volck in den voors. Cruysdijck retranche-

ren, daer noch de schantse vande Moervaert nochte van Spitsenborch op hem niet flanqueren en conden. Sijn volck begonst oick door tlant te loopen ende kregen noch eenigen cleynen buyt van beesten, maer de meeste waren al wech naer tlant vander Goes. Sijn Ex^{cie} tot Bergen al gisteren avont verwitticht werdende dat den viant weder naer tlant van Hulst toog en verweeck niet, so omdat hijt niet volcommentlijck en konde geloven, als omdat hij niet en conde vertrecken sonder tlant vander Tholen in evident pericule te laten, mits den viant starck in Brabant ontrent Breda was, maer desen dach seekerheyt krijgende dat den viant in tlant van Hulst was ende dat die van Brabant vertogen, is op den naernoen met 13 vande France vendelen ende 3 anderen tscheepe gegaen ende noch desen avont in Saftinger gat gecommen, daer hij niet geraden en vont tvolck te lande te brengen, omdat hij verstont dat den viant al over de 3000 mannen in tlant was. Hoewel eenigen hem willen beschuldigen dat hij gisteren op t'eerste advertissement niet en sij vertogen (twelcke periculeus was) ende dat hij nu terstont sijn volck onder faveur vande schantsen van Spitsenburch ende de Sandbergen niet te lande en wierp, sustinerende dat den viant noch den derden dach geen 2500 mannen en was, die hij sonder pericule, mits tfaveur vande voors. schantsen ende met behulp vuyte stadt lichtelijck hadde konnen vermeesteren ende weder te lande vuytdrijven, twelcke naer apparentie meest terugge gebleven is, omdat men meynde dat de stadt beter gehouden soude werden.

Desen dach ontfing Calvaert een brief vanden Coning van Vranckrijck vanden iiij^{en} deser, houdende met wat groote moeyten hij de alliantie tusschen de Coninginne ende hem gevoordert ten besluyte gebracht hadde, die hij nu hadde aengenomen ende gearresteert, hoewel de conditien van dien niet heel vruchtelijck nochte eerlijck voor hen en waeren, maer hoopte dat se mettertijt beter worden souden, dat hij daerom den Hertoge van Bouillon metten eersten soude doen naer Engelant gaen om de alliantie te sien besweeren ende dan van daer in t'Nederlant seynden tot bevoorderinge van dien, ende dat hij middelertijt op de frontieren een inval soude doen. Van t'addresseren van desen brief aen Calvaert, die hier nu privateus was, waeren veelen verwondert, meestal het daervoor houdende, dattet daerom geschiede, omdat Calvaert in dese reyse als een gedeputeerde vanden Coning gebruyckt was, ende opdat Calvaert (sijnde een instrument naer des Conings hant) metten eersten weder daerwerts mocht gesonden worden, beneffens dat velen meynden dat den Cardinael wel most weten hoe hij metten Francen Coning stont, dewijle hij sijn

hele leger voor Hulst engagieerde. In den brief van Calvart stont mede van tsecours van dese landen te voirderen als of dese landen oick noch nu wat conden ontbeeren, daer se nochtans selfs so weynich volcx hebben, dat se in gevaer staen van Hulst te sullen verliesen.

Den x^{en} ende xj^{en} Julij schermutseerden den viant ende der Staten volck tegen malcanderen, ende onder dien werde een Zeeus capiteyn genaemt Berchem met een grof stuck vanden viant doot geschoten, dselve die te vooren de wacht mede hadde gehadt doen den viant over quam; sijn vendrech werde oick tbeen afgeschoten. Desen dach quamen eenige compagnien volcx in de stadt bij Sijn Ex^{cie} gesonden, ende den Graef van Solms screef aen Sijn Ex^{cie} dat hij om schoppen ende spaden gescreven hadde, ende dat hij seer arbeyde sonderlings om de contrescharpe vande Moervaert langs op te snijden, dat hem docht dat men den viant tpasseren soude konnen beletten, indien men trencheen toog vande groote raap naer de cleyne toe, als hij door La Corde hadde doen adverteren, dat den viant heel perplex was ende dien nacht niet veel volcx gepasseert en hadde, ende hij versocht met Sijn Ex^{cie} te mogen communiceren op de middelen om heur alle secours af te mogen snijden. Sijn Ex^{cie} dede een halve mane voor de schantse van Spitsemburch slaen, om daer geschut te stellen ende het overvaren vanden viant te difficiliteren ofte beletten, omdat den viant eenige stucken geplant hadde voor de schantse vande Bloem, daermede hij de schantse aende Moervaert bij waterpas const beschieten, onder faveur van twelcke hij sijn volck ende vivres bij schonen dage overscheepte, te meer so geen vande scheepscapiteinen vander Staten sijde so naer waeht houden dorste, dat se den viant het passeren hadden konnen verhinderen, twelcke ten delen toequam, omdat se geen volck en hadden gehart om haer te laten vinden daer de pericule wat groot is, tsij dat sulcx door haere giericheyt quam, mits sij die naer behoiren niet en wilden gagieren ofte omdat haer volck in geen continuelen dienst wesende, maer t'elcken gecasseert ende dan weder

(Te dezer plaatse ontbreken in het handschrift twee bladzijden (66 en 67), die er opzettelijk uitgeligt schijnen te zijn. Uit den Index, achter het Journaal gevoegd, en waarin gelezen wordt: «Graef van Hohenloe, suspitie bij hem, onseker, bl. 67», blijkt, dat zij het een en ander omtrent dien krijgsoverste behelsden, die omtrent dezen tijd door Adriaan Joppen uit Dordrecht bij de Staten beschuldigd werd, zich van het opperbevel binnen Geertruidenberg te willen

meester maken om zoo doende tot de administratie der familiegoederen in de baronnie van Breda te geraken. De onmiddellijk hier achter volgende woorden van Duyck doelen op dezen voorgewenden aanslag, zooals duidelijk blijkt uit Bor, die een groot gedeelte van het derde boek van Duyck genoegzaam woordelijk weèrgeeft.)

Nietemin hoe het sij werde hiermede een fundament geleyt, dat men den Graef voortaen nergens toe, sonderling om in eenige steden te leggen, en sal derven gebruycken, ende so hij totte sake ontschuldich is, werde hem een leelijcke baste gespeelt vande geenen die sulcke suspicie van hem genomen ende voorgedragen hebben, immers werden die van Dordrecht vande vrese diese hadden bevrijt, mits den Graef (of van geen archwaen wetende ofte constelijck dissimulerende) so goedelijck aennam te vertrecken.

Den xiiij^{en} Julij wast schoen weder. Men ontfing in den Hage brieven vuyten leger, houdende vande groote schade die den viant met schieten dede so aende schantse als halfve mane, waeromme de Staten Generael ende Raedt van State lange vergadert waren om te adviseren waermede men Sijn Ex^{cie} soude konnen assisteren, ende om metten eersten meer oirlochschepen naer Zeelant te doen gaen, te meer so men tijdinge creech dat den viant op de vloote voor Lillo yet hadde willen tenteren. Desen dach vertoog den Graef van Hohenlo naer Zeelant met 8 vendelen knechten, om bij Sijn Ex^{cie} voor Hulst te commen [1]. Die van Zeelant sonden den Pensionaris van Zanten in den Hage om aen te houden dat gelt ende amunitie naer tleger mochten gesonden worden ende dat den Raet van State collegialiter derwerts mocht gaen, omdat de gedeputeerden daer sijnde niet dan gelimiteerde last en hadden ende in de principale poincten niet en consten eyntelijck resolveren, ende dattet te langsaem was t'elcken hier om resolutie te commen. Binnen Hulst was men seer arbeydende om de wallen te verdicken, ende omdat men vrese hadde dat den viant mettertijt de stadt aentasten soude aen tgroote ravelijn, hadde den Grave van Solms tselve doen mineren, welcke mine gebracht wesende tot in t'midden van travelijn met cruyt gevult ende gestopt werde door last vanden capi-

[1] De Staten-Generaal hadden denzelfden dag dat zij de hierboven bedoelde mededeeling uit Dordrecht ontvingen, „gheresolveert ende den Greffier belast den Raedt van State aen te seggen, dat d'Heeren Staten goedvynden dat haere E. den Welgeboren Heere Grave van Hoenloe zullen aenschrijven ende verzuecken diewijle den vijant uit Brabant vertrocken is, ende eenen inval in den lande van Hulst gedaen heeft, dat zijne L. gelieve hem derwaerts bij zijne princelijcke Excellentie te transporteren ende denzelven zijne Ex^{tie} aldaer in voorvallende saecken te secondereu".

teyn vande mineurs, niettegenstaende de mineurs rieden dat men se voorts trecken soude tot onder de wal ende parapet ende dan langes de wal heen maken om den viant sijn graven in de wal te mogen beletten. Den Graef van Solms screef aen Sijn Ex[cie] dat hij doende was om een gracht aende lantsijde vande contrescharpe te maken ende begonst hadde vande Moervaert af, die hij meynde dat op morgen gedaen soude wesen ende meest alle sijn wercken in defensie gebracht, doch omdat zeer veel volcx daermede geempescheert worde, versocht hij noch 3 ofte 4 compagnien daer binnen te hebben om naer Nassau toe de gelegentheyt beter te besetten. Versocht mede ordre op de wachten ende distributie vande amunitien, dat den viant vast eerde opwierp om sijn geschut tegen de Moervaert te planden ende anders hem stille hielt, hebbende Don Gaston doen versoucken een paspoort voor sijn broeder om vuyt Spangien over Zeelant in Vlaenderen te commen ende laten weten dat Nivelt ende Potey gevangen sitten ende soude tracteren als andere vande heuren. Den viant van buyten en was oick niet stille, maer dede een prouve ofte aenval op de contrescharpe in meyninge die inne te drucken ende so de Moervaertse schantse vande stadt af te scheyden, doch werde bedwongen met verlies vande sijnen weder af te trecken.

Den xv[en] Julij donderde en regende het seer, ende wert naer beter. Vuyten Hage werde naer Sijn Ex[cie] gesonden den Generael van tgeschut Verdoes ende den commis Moyalen met penningen. De gedeputeerden van Hollant quamen van Geertruydeberch wederom, haer van die sijde versekert hebbende. Daer werde mede last gegeven om noch 2 heele ende 2 halve canons met veel behouften tottet geschut ende tot elcx 300 schueten mede te nemen ende naer tleger te brengen, daer de halve mane voor Spitsemborch volmaeckt ende de 2 halve canons ingestelt waren. Bij de Staten Generael werde geresolveert dat den Raet van Staete naer Middelborch ofte Bergen op den Zoem soude gaen om naerder bij Sijn Ex[cie] te wesen, maer die vanden Raede waren daerinne weygerich, ten ware men het leger van gelt ende alle andere behouften wel voorsage [1]. Den Graef

[1] Reeds eenigen tijd te voren hadden de Staten van Zeeland aangedrongen op het zenden van Gedeputeerden uit de Staten-Generaal. In een brief van den 11[en] Julij uiten zij hevige klagten over de weinige hulp, die hun verleend wordt. Zij dringen aan op de toezending van manschappen en geld, en verlangen „Eensamentl. om eenige Raeden neffens den persoon van Zijn Ex[cie] te committeren versien met behoirl. middelen, credit ende authoriteyt als tot preservatie vanden lande tegen tgewelt van zoo machtigen viandt behoort . . . . terwijlen men verstaet dat die Cardinael van

van Solms screef drie brieven vuyte stadt aen Sijn Ex^cie^, meest houdende dat den viant van meyninge was oick vande sijde van Nassau over te commen ende dat alle dagen so binnen als buyten de stadt mosten waken 19 vendelen knechten, daeromme maer 10 vendelen telcken bleven om te wercken, versocht daerom noch 5 ofte 6 compagnien knechten, ten minsten alleen voor een tijt tot dat de wercken wat over thoochsten souden wesen. De regementen vande Spangiaerden die dus lange weygerich waeren geweest in tlant van Hulst te trecken, togen desen dach over tot 4 regementen toe, elcx van 8 vendelen.

Oostenrijck last heeft vanden Coninck van Spaignen zijn mr. zijn vuyterste te doen tot recouvrement vande zeesteden ». (Rijks-Archief.)

Eenige dagen later komen de Gecommitteerde raden van Zeeland met nog meer aandrang daarop terug: « Uwe M. E. », schrijven zij den 14^en^ Julij, « sullen connen verstaen hebben zoo vuyt ons voorich menichfuldich scrijvens ende vermanen als deur verscheyden onse Gedeputeerde die wij derwaerts ten opsien vanden vuytersten noot hebben affgeveerdicht, dat emmers niet langer en dient verslapt die bewaernisse ende toesicht van dese quartieren. Ende want wij tot noch toe op alle onse debvoiren anders nyet en hebben vernomen dan dat alhier gecommen sijn Zekere Uwe M. E. gedeputeerde sonder middelen sonder credit ende sonder authoritheyt tersaecken noodich. Ende dat ons nyet mogelijcken en is de saeck alhier langer gaende ende staende te houden, deurdyen onze comptoiren ende magazijnen gantsch gebloot zijn, soo is ons seer ernstich ende vruntel. begeiren Uwe M. E. gelieve in alderhaest die directie vande saecken alhier aen te nemen, ende behertigen, sulcx als tusschen bontgenooten betaemt eer het te late wert. Want alles dat men noch zoude meynen te connen winnen op den viant bestaet in acceleratie ende prompte datelicke effectuatie van goede resolutie, doende ten dyen fyne subministreren middelen van volcke van gelde ende van allerhande behoeften daartoe noodich. Wij willen voor Godt ende alle de werelt onschuldicht blijven van onse debvoiren ende trouwherticheyt in desen gedaen ende bewesen. Hebbende opgestelt alle onse middelen ende credit, daerinne wij wel begeeren te continueren naer onse macht, zoodat ons nyet te wijten en sal zijn zoo hier (dwelk Godt verhoede) eenich meerder ongemack toequame. Ende ons betrouwen Uwer M. E. voorsichtige wijsheyt ende discretie. Dese eyndigende enz. »

Het besluit om Fr. Duyck, Aleman en Arnsma, die zich reeds geruimen tijd bij den Prins bevonden, volmagt te geven om op alle voorvallende zaken in het kwartier van Vlaanderen te helpen voorzien, was reeds den vorigen dag in de vergadering der Staten-Generaal genomen. De authorisatie luidde als volgt (volgens een minute van de hand van Aerssen in de Lias loopende, op het Rijks-Archief):

De Staten Generael der Vereenigde Nederlanden hebben gecommitteert ende geauthoriseert, committeren ende authoriseren mits desen den erentfeste end'hoochgeleerde Mr. Francq Duyck, Ferdinand Aleman ende Christoffel Arentsma Raden van State vande Voorsz. Vereenigde Nederlanden, om hen geduirende de jegenwoirdige beleydinge ende directie van oirloge int quartier van Vlaenderen ten meesten bij van Sijn Ex^cie^ persoon tonthouden, Sijn Ex^cie^ met raedt ende daet te assisteren ende met desselfs advis op alle vorvallende saken den wederstant des vijants aengaende te disponeren gelijck deselve voorde conservatie ende meeste versekertheyt vande stadt ende het lant van Hulst mitsgaeders vande andere frontieren van Vlaenderen sullen bevinden te behoiren. Belovende te houden van weerden tgene bij de vsz. heeren Raden daerinne voor het gemeyne beste sal werden gedaen.

Aldus gedaen den xiiij Julij 1596.

Den xvj^en Julij wast tamelijck weder. Men schermutseerde vast alle dagen in tleger ende daer bleef volck van beyden sijden, men arbeyde seer aende tranchee ofte contrescharpe naer de Moervaert gaende, die men langes den midden opdolf als vooren, om vande lantsijde mede bedeckt te wesen ende werde aende selve sijde de sloote geschooten van 12 voeten wijt ende 6 voeten diep, die men beraemde vol palen te slaen. Den viant brocht ondertusschen sijn geschut over, elck stuck in een platte pleyte, die met een saloupe daervoor royende overgebrocht worde. Den Graef van Solms screef aen Sijn Ex^cie, dat hij alle dagen in stadt dede wercken 9 compagnien, dat de wercken van buyten oick redelijck voortgingen, dat hij de contrescharpe noch hielt, dat hij van sijn quetsure sieck was, ende dat een soldaet vande sijnen aenden viant was overgelopen ende een ander, die bij de amunitie was ende van gelijcken socht te doen gevangen, dien hij soude doen straffen ende versocht alsnoch dat men 6 compagnien wilde seynden, als in sijn voorgaende. Die vanden crijsrade sonden aen Sijn Ex^cie Jan de Wit ende Capiteyn Ram om dselve te informeren van heure gelegentheyt ende van tvoornemen vanden viant soe veel sij conden oirdelen.

Den xvij^en Julij wast regenachtich weder. Men creech tijdinge datter vanden viant alrede veel gebleven waren meest vande regementen van La Barlotte ende Thijsseling voorn^t, ende dat den Cardinael al den xiiij^en naer Bruessel vertogen was, omdat de Spangiaerts metten eersten geweygert hadden over te trecken, hoewel sij nu meest over waren. Aende sijde vande stadt arbeyde men seer om de contrescharpe te versteroken. Sijn Ex^cie metten Graef van Hohenloe ende de gecommitteerde Raden van State togen binnen Hulst om op alle noodicheyt ende ordre te voorsien. Den viant bracht noch al sijn geschut met pleyten over.

Den xviij^en Julij wast tamelijck weder. Sijn Ex^cie siende hoe noodich mettertijt wesen soude het begonnen ravelijn voor Duvelsgat, ende de faute die daer was begaen, dat men tselve so lange geabandonneert ende sonder daeraen te bouwen verlaten hadde, dede daer weder wacht innestellen ende belaste dat men de voordere opbouwinge van dien aenbesteden soude. Oick hadde Sijn Ex^cie ontboden de ruyteren van Marcel Bax, du Bois ende Donck, die aende Kalversteerte aencommende ende in tlant rijdende wel 140 vanden viant dootsloegen ende namender wel 60 gevangen, vande welcken sij noch een goet deel over boort wierpen ende verdroncken, omdat den viant een trompetter van heur geschoten hadde. Den viant prepareerde ondertusschen een batterie in een hof dicht aenden

Cruysdijck ende plante desen nacht daerinne 9 stucken, hij approcheerde mede in den dijck naer de contrescharpe toe onder faveur van een halfve mane die hij int velt gemaeckt hadde om onvoorsiens niet overvallen te werden, waeromme Sijn Ex^cie twee batterien dede opmaken in de voorn. contrescharpe, om tselve halfve maenken te beschieten met 2 halve canons, daertoe al aende Bagijnepoorte gebracht, maer worde alles bij den viant voorgecommen in deser vougen. Vuyt 7 gevangenen binnen Hulst gebrocht verstont Sijn Ex^cie dat den viant van meyninge was noch desen nacht te overvallen de voors. contrescharpe naer de Moervaert lopende ende so de schantse vande stadt of te snijden, waeromme Sijn Ex^cie 14 vendelen knechten so in de schantse als tranchee dede waken om die te bewaren. Tsavonts ontrent 10 vuyren begonst den viant mette 9 stucken te schieten op een contrescharpe leggende voor de schantse vande Moervaert, daer hij dicht bij geapprocheert was ende een goede wijle geschooten hebbende, dede onder faveur van dien drie personen approcheren om dselve te besichtigen, twelcke vernomen sijnde bij eenige Vriesen (wel tot 70 toe daerinne leggende) sijn dselve terstont sonder weer te doen gaen loopen. Hopman Bievrij, Gouverneur vande schantse aencommende ende sulcx siende, heeft se willen ophouden ende eenigen van dien doorsteecken, maer siende dat se niet te houden en waren, is alleen aengevallen tegen de drie vanden viant, heefter 2 doorsteecken ende den derden daer vuyt gedreven, maer daernaer dede den viant met meer volcx een aenval daerop ende overviel die ontrent een vuyre. Om dit schieten was Sijn Ex^cie in de stadt ende alle tvolck in de voors. contrescharpe op de bene, dan vernemende dat den viant hem hier naer stille hielt, ende naer t'veroveren vande contrescharpe voor de schantse aftoog, meynden dattet daermede gedaen was, waeromme tvolck in de contrescharpe op de wacht wesende alleen op heur wachte letten, dan so men daernaer weder eenich rumoir hoirde heeft Hopman Khael sijn Lieutenant aenden Graeve van Hohenloe gesonden hem sulcx verwittigen, ende dat hij meynde dat den viant noch aencommen soude, ende versochte in de begonnen batterie, daer hij lach, geassisteert te mogen worden met eenige musquettiers, dan den Graef niet meynende datter yet van commen soude, seyde ten sal geen mangel sijn, hout man goede wacht. Dselve Lieutenant musquettiers versocht hebbende aen Frederick van Dorp ende 20 verkregen, en was niet so hacst in tquartier van sijn vendel gekeert, als ontrent 3 vuyren in den morgen, stont den viant met een groot gedruys ende haesticheyt aenquam op de groote contrescharpe tusschen de stadt ende schantse, daerdoor de senti-

nellen perdue in tvelt den alarme gaveń. Den viant op t'midden vande tranchee aengedrongen ende met rijsbossen ende anders over de grachte gecommen sijnde op de voet die buyten de contrescharpe noch heel breet lach, heeft begonnen hant aen hant te vechten, ende is over de tranchee ingecommen aen tquartier van Damman ende den Almiral Nassau, besluytende also tusschen beyden de compagnie van Hopman Kael, die daer overvallen ende selfs doot geslagen worde. De compagnien die naer de stat toe in de contrescharpe lagen, sijn terstont naer de stadt gevlucht ende d'anderen, die naer de schantse toelagen, als Frederick van Dorp, Ingehaven, Bernevelt ende anderen sijn naer de schantse gevlucht, lopende altoes met so groote confusie dat den Graef van Hohenloe, die die nacht in de tranchee meest geweest was, ende nu in stadt gegaen, weder vuyt commende, die niet en conste ophouden ende Hopman Renier van Oldebernevelt vluchtende met sijn compagnie naer de schantse, werde alleen bij drie mannen vanden viant gevolcht ende en const evenwel niet opgehouden worden, so dat se met dese desorde verlaten ende den viant ingeruymt hebben een plaetse, die anders houbaer was ende daeraf sij te voiren met veel minder volcx den viant afgeslagen hadden, doen selfs de plaetse min houbaer was, brengende hiermede de schantse aende Moervaert in pericule, die anders geen gevaer en const hebben.

In de voors. vluchte is Hopman Damman onder de voet gevallen ende bijnàest doot getreden sijnde, eyntelijck bij den viant voorts omgebracht neffens veel anderen die in de vluchte bij den viant sijn ingeloopen ende alles sonder yemant gevangen te nemen, dootgeslagen veelen mettet swaer eynde vande roers, in vougen datter vander Staeten sijde wel doot gebleven sijn 300 mannen, ende mits dattet leeg water was sijnder noch veel ontcommen, die over de trencheen sprongen naer de watersijde ende over tslick heur in de stadt salveerden, die anders mede souden hebben moeten blijven. In t'eerste aencommen verloor den viant mede veel volcx van tschieten vande roers ende musquetten, maer naer dat hij ingebroken was, seer weynich. Hij en creeg in de contrescharpe niet dan een ijsere stuck, omdat de 2 halve canons noch bij geluck aende poorte gebleven waren. Desen nacht werde den Capiteyn Haen in de trenchee sijn been afgeschooten. Sijn Ex[cie] binnen de stadt op de been wesende was wel confuys die plaetse so haestelijck verloren te hebben, alleer hij tot behoudenisse van dien naerder ordre hadde konnen geven.

Den xix[en] Julij wast tamelijck weder. Den viant met dese victorie moet gekregen hebbende ende hem nu niet onmogelijck achtende, heeft vrouch

op de schantse vande Moervaert beginnen te schieten, welcke schantse aende lantsijde niet al te wel gefortificeert en was, waeromme ende om den schrick die de verlopenen daer gebrocht hadden, ende dat den viant met schieten totten naernoen toe daerop continueerde, hebben de soldaten van binnen beginnen te muyten, welcke muyterie bij vele officiers, als Frederick van Dorp, Rollé, Bernevelt ende anderen niet voorbout, nochte gereprimeert wordende, is so verre gecommen dat de soldaten niet en hebben willen vechten, daerover Dorp ende Rollé den Hopman Bievry daer commanderende (die de plaetse wilde houden) so verre geporret hebben met heur vragen, wat last hij hadde ende wat hij alleen doen wilde, dat hij geconsenteert heeft dat se den trommel mochten doen slaen om tot parlamenteren te commen, twelcke doende, gaven sij tegen den avont de schantse op aenden Mareschal du Rhosne, mits vuyttreckende met vliegende vendelen, wapenen, bagagie ende voorts wat huer toequam, ende belovende in eenige maenden in tlant van Hulst niet te dienen, in welck appoinctement Bievry niet en wilde consenteren nochte dat teyckenen, hoewel den viant op de intercessie vande anderen evenwel beloofde hem oick ombeschadicht vuyt te laten trecken. Sijn Ex^cie worde hierdoor noch meer ontset, omdat dien dach in stadt noch gecommen waren 4 Vriesche vendelen met de compagnien vanden Graeve Ernst van Nassau ende Jaques Meurs, ende hij met den Grave van Hohenloe in deliberatie geleyt hadde van dien avont te tenteren den viant weder vuyte contrescharpe te slaen, waeromme Sijn Ex^cie om oick buyten ordre te stellen op de forten van Spitsenborch ende Sandtbergen noch dien avont weder vuyt Hulst (naerdat hij daer de beste orde hem mogelijck sijnde gestelt hadde) vertogen is naer Saftingen metten Grave van Hohenloe ende de gedeputeerden vanden Raet van State. Die vande stadt siende dattet nu op heur most aencommen hebben met meerder macht beginnen aende wallen te arbeyden, de borstweringe op te setten ende te verdicken om tegen het geschut te mogen staen. Den viant creeg in dese schantse een halve canon ende 3 ijsere stucken met eenige amunitie.

Den xx^en Julij wast schoen weder. Sijn Ex^cie quam aen Saftingen om daer ordre te stellen. Den Generael vande artelerie Verdoes vertooch mede vuyt Hulst, hebbende daer gelaten eenige edelluyden van tgeschut met een goet getal canoniers ende mineurs. Den Graef van Solms screef aen Sijn Ex^cie dat den viant met alle macht naer Absdael marcheerde om den pas van Nassau aftenemen, versocht daerom dat men hem de provisien volgende tlaeste afscheyt wilde seynden ende sonderlings den Colonnel

Piron, omdat de wercken seer slap voorts gingen, mits hij duer sijn sieckten daer niet alomme bij conste wesen. Den viant hem nu genouch versekert houdende vande contrescharpe ende na de stadt denckende, heeft desen dach beginnen te approcheren midden vuyt de contrescharpe na de Bagijnepoorte toe met een slechte enckele loopgraef, ende om sijn werck eenige bevrijdinge te doen, heeft niet alleen hem versterckt aen tboerenhuys op den wech vande Bagijnepoorte, maer oick aldaer doen planten 2 stucken geschuts, daermede hij noch desen avont begonst te schieten op tcleyne ravelijn, daer men nu wederom begonnen hadde te arbeyden, waerdoor de aennemers vande wercken daer vuyt scheyden, niet dervende daer langer wercken, hoewel velen meynden dat ment wel voorts op hadde konnen maken so de aennemers des hart gehadt hadden, gemerckt het wel een mans lengte hoog vuyte eirde al was.

Ontrent dese tijt wasser dachvaert vande Staten van Hollant die geduyrt hadde vanden xvj^en^ deser af, meest op de poincten van gelt te vinden, nieu volck te lichten, ordre op de convoyen ende licenten te stellen ende scheyde eerst den xxvij^en^ deser, hebbende extraordinarie geconsenteert 100000 gulden op te brengen tot vervallinge vande costen, die men alomme moet doen, ende dat men 2000 mannen sal mogen lichten tot laste van heure provincie, tsij Engelsen, Schotten, Duytsen ofte inlanders, naerdat Sijn Ex^cie^ des best geraden soude vinden, daertoe de Staten Generael metten eersten eenige gedeputeerden aen hem sullen schicken om sulcx te verstaen.

Den xxj^en^ Julij wast schoen weder. Den Graef van Solms screef aen Sijn Ex^cie^, dat den viant was commen logeren op den dijck vande oude haven ende daerom beduchte dat hij geschut daer planten soude om de toevoer te besuaren, versocht mitsdien, dat men hem metten eersten de nodige provisien ende affuyten wilde seynden ende sonderlings tvolck datter noch binnen commen soude; versocht mede justicie over die vande Moervaert, opdat die vande stadt (die anders mede veel seer lache waren) huer daeraen mochten spiegelen. Den viant ging met sijn approcheren vast voort ende begonst een gelijcke loopgraef van tboerenhuys voors. af naer de Bagijnepoorte toe, ende hoewel dese loopgraven mer enckel en waren, daerop die van binnen met vuytvallen groot voordeel doen conden, en werde evenwel des niet getenteert, so omdat men in stadt veel te wercken hadde aende wallen ende anders, als omdat meest alle de capiteynen de vuytvallen afrieden, ten eynde sij geen volck en verloren, die se anders genouch van doene hadden, welcke opinie bij velen seer schadelijck geacht

werde, omdat daerdoor den viant haest op haer grachten sal commen, daer se anders hem veel dagen hadden konnen affhouden. Sijn Ex^cie^ siende, dat hij nu niet veel prouffijts en conste doen mettet houden van leger ontrent Saftingen, heeft 300 Schotten vuyt verscheyden compagnien met 5 capiteinen in de schantse vande Raap geleyt ende dselve voorsien voor eenigen tijt van vivres ende amunitie ende tgeschut daervuyt getogen, met last dat sij geen geschut verwachten, maer so den viant geschut daervoor bracht een eerlijck appoinctement maken ende tvolck met heur geweer salveren souden. Want hoewel hij nu geen prouffijt en sach met die schantsen te doen, so en achte hij nochtans niet geraden, nochte eere genouch te wesen dselve te verlaten ofte doen verlopen, mer meerder eere te wesen dat den viant daervooren commende, dselve bij appoinctement creech, beneffens dat men hoopte dat sulcx hem eenigen tijt soude doen verliesen. Om dese redenen begeerde Sijn Ex^cie^ mede dat capiteyn Vaillant met gelijcke last ende op gelijcke voet in de schantse vande Sandbergen trecken soude met sijn vendel, dan so dselve daerinne eenige extraordinaris swaericheyt maeckte ende seyde, dat men hem op een vleesbanck leyde, werde Sijn Ex^cie^ so quaet, dat hij hem casseerde ende verboot bij de compagnie niet weder te commen of soude hem den cop af doen slaen, ende liet so de compagnie metten vendrech alleen daer binnen blijven, omdat den lieutenant absent was. Men meynde dat sijn importune proposten geholpen sijnde, dat hij in Vranckrijck niet evenwel metten Almiral Nassau en hadde konnen overcommen, ende dat dselve tsijnder wedercomptste over hem hadde geclaecht dese oneerlijcke cassatie veroirsaeckt hebben. Dit gedaen sont Sijn Ex^cie^ alle de Schotten met verscheyden andere compagnien naer Bergen op den Zoem om te refraischeren ende eenige anderen naer heur garnisoen, alleen bij hem houdende sijne guarde, ende die vanden Grave van Hohenloe mette Vriesche compagnie van Graef Lodewijck van Nassau, die hij tscheepe op de Honte dede leggen, hebbende tgansche lant van Hulst rontsomme met oirlochschepen beset.

Den xxij^en^ ende xxiij^en^ Julij en geschiede niet besonders. Den Graef van Solms screef den xxij^en^ aen Sijn Ex^cie^ dat de borgers meest vuyte stadt liepen ende daerom groot gebreck hadde van timmerluyden, smeden ende slootmakers, die hij daerom versocht hem gesonden te worden, dat hij een tromslager vanden viant in stadt niet en hadde willen laten commen om niet te ontdecken, ende begeerde mede dat men Jan Bouvi sijn instrumenten wilde seynden vuyt Bergen op den Soom ende der Vere, dan dat den viant vast approcheerde so vande contrescharpe als boerenhuys

ende oick naer de oude haven toe, daer hij opwierp een groot corps de guarde, onder defensie van twelcke hij op den dijck stelde 2 stucken geschuts ende begonst daermede, hoewel van verre, op de schantse van Nassau te schieten. Dat hij mede veel eirde opwierp ontrent de cleyne galge tegenover de Moervaert. Die vande stadt hadden al van te voiren beginnen af te keeren ende af te nemen een nieuwen dijck, die van ontrent de schantse naer de oude haven liep ende tHulsternieulant besloot, vresende dat den viant over op Nassau soude willen approcheren, ende screef den xxiij^{en} noch aen Sijn Ex^{cie}, dat hij met 1500 man alle daegs arbeyde, ende noch ontrent 12000 ℒ hadden versocht, daerom dat men hem metten eersten noch gelt wilde seynden eer den pas afgesloten was; dat men Jan Bouvy sijn voors. instrumenten wilde seynden; dat hij noch sieck te bedde lach; dat den viant naer tcleyne ravelijn bij de Bagijnepoorte approcheerde ende dat hij den viant op morgen dacht een camisade te brengen; dat den viant naer Absdael toog, ende dat hij noch smit, noch timmerman hadde, die huer stuck verstonden ende daerom seer begeerde dat men hem Plucket, Lieutenant van tgeschut, sondt. Desen dach quamen noch in stadt de compagnien van Pouillon ende Potter.

Den xxiiij^{en} Julij wast schoen weder. Den viant quam met eenich volck op Absdael ende begonst hem daer te retrencheren ende plaetse te bereyden om geschut te planten, ende daermede de schantse van Nassau van d'andere sijde te beschieten, meest trachtende hierdoor so men vermoet de vaerte op Hulst langes de kreecke van Axel te beletten, omdat hij anders de schantse niet veel quaets en conde doen als te verre af wesende. Hoewel al van te voiren in de stadt in den crijsraede geresolveert was, dat men soude moeten vuytvallen ende daeromme geloot wie eerst ende wie daernaer vuytvallen soude, ende veelen daerover seer riepen dat men niet vuyt en viel, en is evenwel tot desen dage toe niet vuytgevallen, maer omdat Matthijs Helt, dien tvuytvallen mede onder de eersten te buert gevallen was ende den Major Prince (die in plaetse van hopman Cats, die sieck was, presenteerde mette Zeeusche soldaeten vuyt te gaen) seer aendreven om een vuytval te doen, is sulcx bewillicht met ontrent 600 mannen, ende omdat de brugge aende Bagijnepoorte ten deele afgebroocken ende ten dele afgeschoten was ende de Bagijnepoorte gevult, moste men langes de spoor vuytcommen, daer alleen een brugesken lach van een deel breete om vuyte stadt daerinne te commen, maer daervuyt conde men over beyden sijden langes de cingel ofte contrescharpe. De beraminge vanden vuytval was, dat men se doen soude op den rechten

middach, ende dat Helt ende Prince met heur volck recht aenvallen souden op de loopgraef, die den viant vande contrescharpe af hadde beginnen te maken, ende dat Pieter Cheuwen met de Vriesen langes de contrescharpe soude aenvallen, om den geenen die in de loopgrave waren daervan af te snijden, ende dat se aenvallen souden als den wercktrommel soude beginnen te slaen. Helt ende Prince met heur volck bedectelijck vuytgecommen wesende achter de cingel vande stadt ende Cheuwen noch in tvuytcommen sijnde, werde den trommel onvoorsichtelijck geslagen, omdat men meynde dat Cheeuwen mede al vuyt was, d'anderen sijn op den trommelslach aengevallen ende hebben de tranchee ofte loopgrave overrompelt ende den viant daer gansch vuytgeslagen, ende omdat Cheuwen wat te laet quam hebben veelen middel gehadt om heur te salveren, die anders mede souden hebben moeten blijven, dan so den viant hiernaer vanden Cruysdijck ende molen aenquam om den sijnen te secoureren, sijn die vande stadt weder terugge getogen, in twelcke den Major Prince gequetst worde in tbeen. Vanden viant sijn in desen vuytval tusschen de 200 ende 300 dootgeslagen ende onder dien 3 capiteinen, omdat velen mits de hitte vanden dach slapende waren, ende vande stadtsijde boven de 7 ofte 8 mannen niet ende seer weynich gequetst. Ende hoewel men bij desen claerlijck sach wat schade ende retardement tvuytvallen den viant doen conde ende hoeseer men geabuseert was tselve dus lange vuytgestelt te hebben, en conste noch evenwel hier naer niet geraden gevonden werden meer vuyt te vallen, daertoe de blooheyt van eenige capiteinen, die voor slagen vreesden, seer veel hielp ende dat den Graef niet dadelijck genouch daerinne en voorsach ofte selfs mede van contrarie opinie was, niettegenstaende hij nu veel compagnien knechten in stadt hadde, daervan seer weynich soldaeten in de Moervaert waren verstroyt geworden, want van dage quamen noch in de stadt de compagnien vanden Almirael van Zirczee ende van Tutelaer, daertegen vuyte stadt tooch die van Jan de Giselaer. Den Graef van Solms screef desen dach aen Sijn Ex^cie^ vanden vuytval voors. ende dat se wel beleyt ende geluckelijck afgelopen was, versocht voort noch eenige affuyten, drie ofte vier hondert halve canoncogels, 600 musquetten ende so veel roers, ende bij ander brieven, dat den viant op Absdael was, maer noch niet gelogeert, daerop men een goet exploict soude konnen doen; datter een halve canon in stadt geborsten was ende een ijsere stuck op Nassau, versocht noch 2 halve canons te hebben ende den geborsten weder vuyt te seynden; dat hij meer bootsgesellen daer binnen versocht te hebben; dat den viant naer t'ravelijn vande Bagijne-

poorte approcheerde, welcke poorte hij daerom hadde doen vullen ende een wal van 40 voeten achterleggen, opdat de minen ter stadwerts inne niet en mochten slaen, als men die soude doen springen, so wanneer den viant in de poort soude willen logeren; dat hij oick een halve mane hadde begonst te maken, hebbende op d'eene face 200 ende op d'ander 240 met 50 voeten schouders ende 100 voeten gordijns. Screef mede aende Raeden van State dat hij t'magasijn vande vivres noch niet en hadde doen aentasten, maer dat hielt voor den noot ende dan met ordre soude laten aentasten, versocht mede dvoors. 600 musquetten ende soe veel roers ende 400 halve canoncogels. Sijn Ex^cie^ vertoog desen dage naer Ter Neuse, om ordre te stellen dat Axel, Terneuse ende Mauritsfort mochten versterckt werden. Op den avont voeren drie scheepen vuyt Hulst, die amunitie daer binnen gebrocht hadden, dwelcke niet achtende op t'advertissement heur aen tfort van Nassau gegeven, dat se op den nacht niet en souden varen ofte ten minsten wachten, dattet water binnen de boorden vande creecken gevallen ware, aenden gront gecommen sijn, so dat se heur schepen hebben moeten verlaten, die den viant daerop vuytvallende in brant gesteecken heeft.

Den xxv^en^ Julij wast schoen weder. Den viant schoot wel eenige schueten op tfort van Nassau sonder prouffijt, maer in t'approcheren van sijn loopgraven haeste hij hem seer. Desen dach creech den Lieutenant van Khael de compagnie, gelijck mede de Lieutenanten van Berchem ende Le Gros, die binnen Cales gebleven was. Den Graef van Solms screef aen Sijn Ex^cie^ ende versocht dat men hem twee beslagen affuyten wilde senden in de plaetse vande onbeslagen hem gesonden ofte hem de smeden ende timmerluyden van tleger toeschicken met noch 5 ofte 6 ijsere stucken, omdat den viant vast seer approcheerde.

Den xxvj^en^ Julij wast schoen weder ende werde binnen Hulst gebracht 2 halve canons ende eenige schepen met amunitie ende vivres geladen. Den Graef van Solms screef vuyt Hulst aen Sijn Ex^cie^ dat de bootsgesellen daer gecommen waren, maer dat se de amunitie niet wel en conden inbrengen om niet jachten genouch te hebben, versocht daerom noch 5 ofte 6 jachten ofte saloupen; versocht noch 2 halve canons om de geschuerden weder vuyt te seynden; item dat op Absdael den viant over de 800 niet sterck en was, die men wel een goede metten soude konnen geven; dat den viant den voorleden nacht vier stucken geplant heeft niet wijt vande spoer ende daer met van daege door de huysen geschooten, indien men op Absdael yet doen wilde, ende dien van binnen daeraf

adverteerde, dat sij niet failgeren en souden; dat Sijn Ex^cie^ binnen Middelborch wilde doen accommoderen de familie vanden dijckgraef die in stadt goet devoir dede. Bij derde brieve, dat se den viant met huer canon van cartier hadden doen veranderen ende daerom vreesden mettertijt amunitie te derven, hoewel sij noch 60000 ℔ polvers hadden, versocht daerom noch meer cruyts ende scherpen; dat die van binnen in huer devoir niet failleren en souden, ende dat hij meynde haest weder alomme te konnen gaen; dat men hem doch gelt wilde seynden met 30 ofte 40 scheutvrije rondassen ende helmetten ende waert mogelijck de rondasse van Sijn Ex^cie^. Den xxvij^en^ Julij screef hij noch dat den viant op Dingsdach wilde beschieten de stadt ende Nassau, maer dat se geresolveert waren huer wel te ontfangen, ende versocht noch een vendel Vriesen tot Axel wesende met noch een ander compagnie om tusschen de stadt ende Nassau te waken; item noch een metalen mortier voor Bovy; dat sijn fortificatie wel voortging ende alleen gebreck van gelde vreesde, mits hij over de 1000 gulden naerde alreede besteede wercken niet en soude houden om leeninge ofte anders te doen, ende daerom niet en wiste hoe de Staten het met hem voor hadden; dat hij de rondasse ende helmet van Sijn Ex^cie^ ontfangen hadde ende dattet wat heet door de stadt te gaen werde, omdat den viant gisteren wel 1000 schooten gedaen hadde, ende versocht sonderlings in haeste hem gesonden te worden 5000 ofte 6000 £. Ende omdat in de Staeten Generael niet eyntelijcx en const gedaen worden nopende de fortificatie van Coevoerden, mits de Vriesen heure penningen totte fortificatie niet en wilden verschieten, dan mits tfort hebbende in heuren handen ende d'andere provincien daertegen waren, is Graef Willem van Nassau tot noch toe in den Hage geweest sijnde naer Zeelant vertogen om aldaer met Sijn Ex^cie^ te handelen ende d'vuytsprake te doen vande quote van die van Groningen ende Omlanden. Voorts ontfingen de Staeten Generael eenen brief van Caron, houdende dat aldaer veel gestroyt worde vande Engelse vloote, maer datter noch geen seeckerheyt en was. Item dat den Hertoge van Bouillon alle dagen in Engelant verwacht worde om de Coninginne de alliantie te sien sweeren, ende dat in Engelant gereet lach den Grave van Serosbery om dan terstont naer Vranckrijck te gaen ten selven eynde. De Staten Generael siende dat de belegeringe van Hulst begonst te verswaren ende datse weynich middels hadden om tottet ontset van dien yet te doen, screven aen Caron, dat hij bij de Coninginne soude aenhouden ende versoucken, dat sij volgende de goede beloften door den Colonnel Vere op t'consent vande lichtinge

vande Engelsen vuyt dese landen doen doen, nu dadelijcke eenige Engelsen alleen voor een corten tijt wilde doen overcommen, om die tottet ontset van Hulst te mogen employeren, dewijle de landen nu in sulcken noot waren, dat se sonder dat secours Hulst qualijck sullen connen ontsetten, omdat den Cardinael heur nu op tweeckste aengetast hadde.

Den xxviij[en] Julij quamen de gecommitteerde Raden van State in Zeelant geweest wederom in den Hage, refererende dattet aldaer tamelijcke wel stonde, datter noch geschut ende amunitie in stadt was gecommen, dat den viant slappelijck approcheerde ende datter geen sonderlinge vrese voor tquartier en was, indien de soldaten heur naer behoiren wilden quijten, hoewel naderhant anders bleecke, te weten dat den viant so seer haestich approcheerde, dat hij desen dach op de grachte gecommen was voor de poincte van tgroote ravelijn ende aldaer de gracht begonst te vullen, waerdoor men bemerckte dattet qualijck gedaen was, de mine in t'midden van t'ravelijn gestopt ende niet tot onder de walle ende borstweringe gebrocht te hebben, waeromme men die weder opende, t'cruyt vuytnam ende voorts begonst te maken, onseker sijnde of men nu oick den viant soude konnen voorcommen, die lange voorgecommen ware geweest, so men se niet ontijdelijck en hadde gestopt. Den viant oick wesende nu tot op de grachte gecommen, begonst hem tegen het vuytvallen te versekeren met verscheyden corps de guarden die hij maeckte, ende die hij te vooren niet en hadde konnen maken, mits hij alleen in alderijl arbeyde om aende gracht te commen, waerdoor men te beter kan bemercken tgroote versuym van die van binnen, die om heure wercken binnen te advanceren niet vuyt en vielen, doen de gelegentheyt ende de ombewaertheyt van des viants approchen selfs hemluyden daertoe lockte, daer se nochtans met heur vuytvallen den viant hadden konnen matteren ende noch wel drie weecken van huere grachten afhouden ende nu onseecker waren of alle huere wercken van binnen huer so veel verseeckertheyts ofte tijts souden konnen geven. Den Graef screef aen Sijn Ex[cie] dat den viant drie batterien maeckte ende daermede haest soude schieten, dien sij meynden aende bresche wel te ontfangen ende daerom versocht noch so veel compagnien te hebben als Sijn Ex[cie] ontberen mochte, omdat se binnen veel volcx verlooren ende compagnien so starck niet en waren als men wel meynde, te meer so men altoos die lichtelijck soude konnen wederom seynden, versocht noch 30000 ℔ cruyts, omdat se veel schieten mosten, dat men hem oick gelt seynden wilde, dat hem seer bederf was, dat hij meynde dat den Cardinael in tleger gecommen was, dat hij onge-

loffelijck aende wallen gearbeyt hadde, ende dat in twee dagen de borstweringen souden volmaeckt sijn, dat Nassau wel in defensie was beter als de stadt.

Den xxix^{en} Julij wast tamelijck weder. Den Graef van Solms destineerde aen Sijn Ex^{cie} Matthijs Helt om hem te verthoinen de redenen, waerom hij meer volcx versocht ende de difficulteyten die in stadt waren, sont noch een jongen vanden viant gevangen gekregen ende screef dat den viant nu dicht aen tcleyne ravelijn was geapprocheert, daer se nochtans meynden denselven wel te resisteren. Sijn Ex^{cie} vertoog weder naer Bergen op den Zoem, daer veel volcx lach, omdat men een nieuwe schantse aende haven op thooft maeckte heel groot ende met 5 bolwercken, ende dat men een walle maeckte van deselve schantse naer de poorte vande stadt tot aen twerck dat voor de poorte mede gemaeckt worde om also tlant besuyden de haven tusschen de stadt ende thooft leggende binnen te bouwen ende bewaren, ten eynde men daer tusschen inne niet en quam logeren. Oick meynde men dat tvolck tot Bergen aende hant gehouden worde, om op den viant yet te doen so sulcx geraden mocht gevonden worden. Ontrent dese tijt wasser in den Hage een Agent vanden Coning van Denemarcken, van Bruessel ende Antwerpen gecommen, daer hij eenige costelijcheyden gecoft hadde die op tcouronnement van sijn Coning souden dienen, ende waren hem daer vanden Cardinael voor sijn meester geschoncken twee seer schone hackeneen costelijck behangen, daertoe hij een schip hier versocht om die te mogen doen halen, ende dat men voorts sijn credyt voor eenige penningen wilde starcken. Dese stroyde seer veel vuyt vande cloucheyt ende vigilantie vanden Cardinael, meynende dat de saken veel soude veranderen. Daertegen men desen dach vuyt een schipper van Sinte Lucas met noch andere 8 scheepen gecommen den iij^{en} deser verstont, dat d'Engelse vloote den xxviij^{en} Junij gecommen was in de baye voor Cadis, ende daer gevonden hadden 24 galeijen in een halve mane ende 4 galionen, daeronder een van 800 lasten, op hebbende 80 stucken genaemt St Philippo ende 4 pinassen elcx op hebbende 16 stucken, die bij den Coning daer waeren gesonden. Dat den Almirael van Engelant ende deser landen tselve groote schip waren aengevallen ende in brant geschoten hadden, invougen dattet mette innehebbende menschen ende amunitie alles was vergaen, dat van gelijcken waren vergaen drie galeijen ende drie ontloopen, ende dat alle de andere schepen ende galeijen eenigen tijt gevochten hebbende heur hadden overgegeven, ende dat de vloote daerbij noch wel 30 groote coopvaerders naer Indiën gedestineert ende 2 scheepen met 150 stucken geschuts geladen om naer Lisbona te gaen, gekregen

hadde. Dat se den xxix^en vermeestert hadden de brugge van Suaco gaende van t'eylant op tvaste lant ende aldaer verslagen 500 edelluyden te peerde tot bewaringe vande brugge gesonden. Dat se den lesten Junij stormenderhant innegekregen hadden de stadt Cadis ende alles omgebracht, dat se in de wapenen gevonden hadden wel tot 7000 toe, dat se den j^en deser verovert hadden de stadt Rotta ende den ij^en innegekregen ende verbrant Puerto St Marie, ende den iij^en voorts te lande inne waren getogen naer Xeres, waerdoor men hier te lande begonst te hoopen dat tselve de oirlogen op dese sijde wel wat mochte verlichten, ende Sijn Ex^cie om den viant een naerdencken te geven, dede hier over binnen Hulst ende d'omleggende forten vieren ende triumphschooten doen, hoewel men tsedert verstont dattet so breet niet waerachtich en was als hiernaer geseyt sal worden.

Den xxx^ste Julij wast regenachtich weder. Den viant gevult hebbende de grachte voor de poincte van tgroote ravelijn dede desen dach met sijn wacht twee distincte aenvallen daerop doen ende werde t'elcken met verlies vande sijnen afgeslagen. Dese aenvallen als oick meer volgende alleen bij de ordinaris wacht gedaen werden daernaer bij den Grave van Solms ende den sijnen voor stormen gereeckent, ende hoewel den viant in vougen alsvooren afgeslagen was, so begonde men evenwel in stadt te bedencken, dat den viant mettertijt, tsij met sapperen ofte overvallen dit ravelijn soude innekrijgen ende daernaer middel hebben te commen op de Bagijnepoorte ende de walle vande stadt, waeromme men noodich hadde geacht daer binnen een retrenchement ofte halve mane te maken, dwelcke desen dach seer begonst te hogen, ende was aengeleyt vande Schuttershof af tot aende rosmolen toe, onder op de breete van tsestich voeten ende boven op den cruyn 40 voeten ende 2 voeten hoger als de walle aende Bagijnepoorte, daerop men setten soude een borstweringe van 20 voeten dicke, wesende een swaer werck, dat in weynich dagen niet en soude konnen volmaeckt sijn, ende dat in allen gevalle den soldaten van binnen noch meer sal matteren ende tottet vuytvallen onbequaem houden, waeromme oick niemant gevonden en worde die tselve wilde aennemen te maken, so dat den Graef genootsaeckt was tselve werck over de compagnien in stadt leggende repartieren, ende aende capiteinen voor elcke roede wercx te beloven 110 gulden, ende omdat de Zeeusche compagnien meer swaricheyts als d'anderen in twercken maeckten, beloofde den Graef heur 120 gulden voor den roede, welcke onwillicheyt van wercken veelen een quade vuytcomste vande sake dede bevresen, ende dat twercken oick niet so wel voorts en soude gaen, als het anders gewillichlijck aengenomen

wesende wel soude doen, beneffens dat veelen meynen dattet een onvoorsichticheyt was so swaren werck ten eersten aen te leggen, ende dattet beter ware geweest alleen een retranchement met een baricade voor eerst geslagen, om tvolck verscher ende disposter op de defensien ende vuytvallen te houden ende oick om op andere plaetsen daer het node soude doen mede te mogen arbeyden. Doch den Graef ging evenwel met sijn begonnen werck voort, doende de huysen afbreecken daer de halve mane heene liep. Daer waeren 2 catten in stadt, d'eene achter de Schuttershof ende d'ander achter de rosmolen, maer so seer enge ende onhooch dat men qualijck tgeschut daerop verdraijen conde. In de stadt quamen noch 2 compagnien knechten ende screef den Graef dat den viant seer approcheerde, dien se anders terugge hielen so veel sij mochten, dat de wallen seer hoochden ende oick de halve mane, dat hij soude trachten sijn devoir te doen, dat se 3 stucken tegen tgroote ravelijn geplant hadden, maer dat hij noch geen grooter batterie en vernam, dat hij noch van geen gelt en vernam ende daerom sijn wercken soude moeten doen slabacken ende den soldaten vivres vuytdeylen, die men anders noch lange soude mogen conserveren, ende om dit ende andere difficulteyten door last vanden crijsrade te verthonen, sont hij aen Sijn Ex^cie^ Matthijs Helt. Desen dach creech men nog eenige tijdinge van t'exploict vande Engelse vloote, verschelende vande voorgaende in tgetal vande veroverde scheepen ende in den dach van tsucces, maer oick noch niet geheel mette waerheyt overeencommende, ende voegden daerbij veel vanden schrick in Spangien ende van het dwingen vande Nederlantse schippers ende bootsvolck om te dienen, als oft bijnaest daer in tlant al op rollen hadde geweest.

Den xxxj^en^ Julij wast regenachtich weder ende was Sijn Ex^cie^ weder tot Cruyningen gecommen, maer vertoog nochmael naer Bergen op den Zoem. Desen dach werde in stadt in thooft gequest den Colonnel Piron [1] met een schoot, waerom den Graef sulcx aen Sijn Ex^cie^ screef ende dat hij daeraen veel verlooren hadde, omdat alle de reste hem niet meer en assisteerde dan offer niet en waren, ende versocht daerom een ander clouck man in de plaetse van hem als Sidenisky ofte yemant anders, opdat hij mede gequetst wordende de plaetse bij faute van hooft niet verlooren en ging; dat heure halve mane haest gemaeckt soude wesen ende dat se noch in goeden doen waren; dat de plaetse was om eere te halen, daertoe hij

[1] De Kolonel Jan Piron was den 19^en^ Julij in de stad gekomen om het bevel te voeren in plaats van den Graaf van Solms, die gekwetst was.

trachten soude so lang hem thart in tlijf soude cloppen; dat hij verwondert was van tlange absenteren van Dorp ende sonderlings daer binnen versocht een man daer tlant af mocht gedient wesen ende hij behulp trecken.

Den eersten Augusti wast regenachtich weder. Den viant arbeyde vast tegen het groote ravelijn ende om hem alomme te verseeckeren sonder dat die vande stadt noch meer als den eenen vuytval gedaen hadden den xxiiij[en] Julij voorleden, daerinne veelen al seer verwondert waren, meynende dattet tegen de ordre van oirlogen was so slechtelijck de grachten te laten verliesen sonder vuyt te vallen, daer doch die van binnen veel volcx inne hadden ende noch open waren aen d'een sijde om so veel volcx inne te mogen krijgen alst van node wesen soude, ende en wisten niet wien dit toe te scrijven, dan meynden dat de indispositie vanden Graef van Solms vermengt met eenige sorgeloosheyt, ende dat Francois de Bruges (geen man tot sulcx) als Sergiant Major van tvolck, t'meeste gebiet hadde, dese gelegentheyden lieten voorbij gaen, meynende mogelijck daernaer met heur begonnen halve mane den viant te sullen konnen keeren. Desen dach vertogen vuyten Hage eenige gedeputeerden vande Staten Generael, als den Advocaet van Hollant Oldenbernevelt, tJong, Vosbergen, vander Wercken, Hottinga ende Aertssens, om met Sijn Ex[cie] te spreecken vande lichtinge van eenige Waertgelders ende ander volck, oick van eenige swaricheyden tusschen die van Groningen ende d'Omlanden ende van tstuck vande quote derselver ende insonderheyt om daer bij de hant te wesen, dewijle men sach dat den viant de stadt van Hulst ernstich meynde. Sijn Ex[cie] was desen dach van Bergen weder tot Cruyningen gecommen ende screef aenden Graef dat hem leet was te verstaen de quetsure van Piron; dat hij ontboden hadde den Colonnel Dorp om in stadt te gaen, die anders in tlant vander Tolen was gesonden om dat te bewaren; dat hij Sidenisky noch niet en const derven, omdat hij niemant anders bij hem en hadde om te employeren; dat hij hem noch sont 18000 ℔ cruyts, die met tgeene hij hem noch gesonden hadde maeckten 40000 ℔ ende 1200 ballen tot halve canons alles vande provisie vuyt Hollant gecommen, dat hem te veel dochte dat men alle daegen 1500 ℔ cruyts vuytdeylde, ende dat hij daerom op de dieverie die daerin gebuert wilde doen toesien; dat Graef Ernst van Nassau mede naer de stadt ging Den Graef screef mede aen Sijn Ex[cie], dat hij met groote devotie gelt verwachte, omdat hij daer teynden was ende den viant starck op den hals hebbende veel wercken alomme most beginnen, om de stadt, die anders seer swack ende onhoubaer was, met wercken ende industrie te defenderen, versouckende dat

men tgelt wilde haesten ende hem noch seynden 2000 halve canoncogels, dewijle sij met schieten den viant seer beschadichden, ende omdat tegen de sappe, daermede den viant hem aengreep niet seeckerder en was als minen, die veel cruyts wechnemen, dat hij daerom van die van Zeelant noch 30000 ℔ cruyts ontboden hadde; dat hij de Bagijnepoorte viermael hadde doen mineren ende tgroot ravelijn tweemael, die hij mits sijn begonnen halve maen beter soude konnen doen spelen; dat den viant twee dagen op de grachte van t'ravelijn hadde gelegen, maer noch niet begonnen hadde te vullen. Op den avont quam in de stadt het cruyt voors. ende 2 halve canons. Den viant heeft desen nacht noch een aenloop op t'ravelijn gedaen, als wilde hij tselve inneloopen, maer werde met verlies vande sijnen weder afgekeert.

Den ij[en] Augusti wast schoen weder ende quamen de voors. gedeputeerden tot Cruyningen bij Sijn Ex[cie]. Desen dach screef Sijn Ex[cie] aenden Raedt van State dat den Capiteyn Matthijs Helt vuyte stadt gecommen was, die hem de gelegentheyt hadde verthoint, ende versocht volck ende gelt ende meer amunitie, daerop hij naer de stadt geschickt hadde de vendelen knechten van Holsteyn, Wingaerden, Brog, Egger, Strachen ende Balfour met 21000 ℔ cruyts, ende begeerde dat den Raet van State ordre wilde stellen op de penningen derwaerts te seynden ende noch 1000 halve canoncogels ende hem met ander cruyt ende amunitie te voorsien, seyndende daerbij een lijste vande provisien binnen de stadt sijnde. Item dat den Colonnel Jan Piron in sijn hooft geschooten was ende dat hij Frederick van Dorp (gebruyckt als Colonnel) daer binnen geschickt hadde. De quetsure van Jan Piron werde schadelijck geacht, omdat men meynde datter niet een Colonnel in stadt en was, die in neersticheyt ende experientie bij hem was te vergelijcken. Desen dach des morgens begonst den viant met 15 stucken batterie te schieten op tgroote ravelijn ende de Bagijnepoorte (ondertusschen quamen in de stadt de voors. 6 vendelen knechten metten Graef Ernst van Nassau) ende geschoten hebbende ontrent 1700 schueten, begonst op den naernoen met sijn wacht op t'ravelijn een aenloop te doen, dan werde met verlies van veel vande sijnen afgeslagen. In desen aenloop bleven vander stadt sijde 8 ofte 9 personen doot ende eenige gequetst. In tschieten borsten 2 halve canons in stadt. Den viant hiernaer continuerende in tschieten begonst oick t'ravelijn te sapperen, om also tselve langerhant te vermeesteren, maer onder desen oick een aenval gedaen hebbende op tcleyn ravelijn leggende voor Duvelsgat, heeft tselve met gewelt ingedruckt ende verovert. Op den avont quam een overloper

in stadt, seggende dat den Marischal du Rosne, Lieutenant Generael van dit leger desen dach thooft afgeschooten was met een grof stuck, ende dat t'regement van La Berlotte op 200 mannen gecommen was, ende dat Graef Harman vanden Berch in tleger gecommen was om in plaetse van Rhosne te commanderen [1]. Dese nacht worde last gegeven aende timmerluyden, om de twee bruggen tusschen cleyne ravelijn ende de stadt leggende wech te nemen ende de palen totten water toe af te sagen, gemerckt sij sulcx noch bedecktelijck conden doen, omdat den viant hem achter de walle van t'ravelijn hielt, maer sijluyden verveert sijnde en namen mer eenige deelen af ende lieten alle de reste staen, twelcke den viant naderhant tot bruggen om aende wal vande stadt te commen hadde mogen dienen, hoewel hij hem naderhant daermede niet en beholp. Die vande stadt mosten de Bagijnepoorte met gabions repareren.

Den iij^en^ Augusti wast schoen weder. Sijn Ex^cie^ screef aenden Graef van Solms dat hij hem sondt 6000 ofte 7000 gulden om hem in den meesten noot mede te helpen; dat hij vuyte listen hadde gesien dat den lesten Julij daer binnen noch waren 40000 ℔ cruyts ende hem andere 40000 hadde doen seynden vande provisie van Hollant; dat de Staten van Zeelant hem hadden gescreven dat se noch 15000 ℔ naer de stadt sonden ende 1000 halve canoncogels, ende den Graef screef aen Sijn Ex^cie^ dat den viant naer Absdael meer volcx sont ende soude trachten dien pas af te nemen; dat hem eenige canoniers geschooten waren ende versocht daerom anderen; dat hij op tcruyt so veel mogelijck dede letten, maer dat men bijnaest gestadelijck schieten moste. Den viant schoot noch seer op t'ravelijn ende dede desen dach 2 aenloopen op t'ravelijn, dat hij innecreech, maer werde met gewelt daer weder vuytgeslagen, daerinne de Schotten te vooren in stadt gecommen heur seer wel queten ende bijnaest alle de anderen thart onder den riem staken. Den Graef van Solms screef evenwel eenige brieven vuyte stadt, so aende Staten Generael als Staten van Hollant in sulcker vougen, dat men daer vuyt niet vernemen en conde als een groote vertwijffelinge aende sake, als hiernaer geseyt sal worden.

---

1 Acht dagen te voren hadden de gedeputeerden van de Staten-Generaal berigt naar 's Gravenhage gezonden omtrent de vermeerdering van des vijands magt: „Vuyt sekere geintercipierde brieven verstanden hebbende, dat de Cardinael het meeste crijgsvolck vuyt Overijssel over Rhyn heeft doen vorderen, ende G. Herman belast met twee duysent man int leger bij hem te commen. Ende alhier compt tijdinge dat het nieuwe crijgsvolck in Lutzenburch vergadert mede in des Cardinals leger soude sijn gearriviert. Soodat apparentel. schijnt dat de slach alhier wel wat swaer soude mogen vallen.” (Uit een brief van den 25^en^ Julij, berustende in het Rijks-Archief.)

Onder dvoors. aenvallen schooten die vande stadt seer op de loopgraven vanden viant. Den Capiteyn Suits creeg desen dach de compagnie van Vaillant te vooren gecasseert.

Den iiij^en^ Augusti wast noch schoen heet weder. Men ontfing in den Hage dvoors. brieven van Sijn Ex^cie^ vanden ij^en^, daerop men terstont ordre gaf om cruyt naer Sijn Ex^cie^ te doen brengen ende cogels naer Hulst, maer tgelt te vooren derwarts gesonden wesende, werde desen dach bij Eeuwout den Bout daerinne gebrocht. Den viant gelogeert blijvende voor in t'ravelijn en onderliet niet die van t'ravelijn in gestadigen adem te houden met gestadich vechten ende aenvallen, die hij meest maeckte met sijn ordinaris wacht in de trencheen, die tot aende contrescharpen geextendeert waren, derwelcker aenvallen hij desen nacht noch twee dede, maer werde met verlies vande sijnen noch afgeslagen. Een overloper vanden viant in stadt commende verclaerde datter in tleger noch gecommen waren 3400 Walen ende 2600 Duytsen van nieus gelicht. Desen dach sterf in den Hage den Heere van Barchon, die tsedert den laesten tocht bij hem in Waesbrabant beleyt, ende dat de menschen te Fleru also vande toorn sprongen met een gestadige frenisie over t'afspringen van een vrouwe gequelt was. Ontrent dese tijt vertoog Calvaert van sijn Ex^cie^ om naer Vranckrijck te gaen.

Den v^en^ Augusti wast heet schoen weder. Den Graef van Solms screef aen Sijn Ex^cie^ dat hij tgelt verwachte, maer dat die somme hem niet en mach helpen, versouckt daerom meer gelts, omdat de wercken dangereuser sijn ende meer costen. Versocht mede eenige seylen totte corps de guarden, omdat se alles aende wal logeerden; dat den viant aen t'ravelijn sappeerde ende nu al vier stormen daerop gedaen hadde, maer telcken weder afgeslagen was; dat den viant in t'ravelijn mineerde, dat hij daerom t'cruyt vuyte sijne hadde doen nemen ende een ander mine leger hadde doen maken, die desen avont gemaeckt soude wesen; dat men de halve mane op eenige plaets ende parapet begonst op te setten, dat vande reste van sijn cruyt wel 10 ofte 12 duysent al verschooten was. De Gedeputeerden vande Staten Generael vertogen naer Axel ende Ter Neuse om de fortificatien daer te besichtigen. Den viant hielt dien van t'ravelijn in gestadige alarmen, dan met schieten ende dan met aenvallen, derwelcker hij noch een van dage op den naernoen dede, dan en const die vande stadt daervuyt niet verdrieven. Hoewel hem dese aenvallen veel volcx costen, ter oirsaken hij bloot vuyte trancheen t'elcken moste aencommen ende aftrecken, daer tgeschut vande walle ende vande catte aenden Schuttershof dan met teer-

lingen opschoot. Op de wallen werde dootgeschoten den Capiteyn Balfour ende eenige anderen vande stadtsijde, waerom den Graef van Solms den lieutenant beval de compagnie van Balfour als capiteyn te commanderen ende verwittichde daeraf Sijn Ex[cie] met versouck hem mette compagnie te voorsien. Des nachts schoot den viant noch seer ende socht noch te vergeefs met eenige aenvallen t'ravelijn (daer hij nu bijnaest ten halven wege innelach) te vermeesteren. Die van binnen mineerden seer in t'ravelijn, opdat den viant minerende t'ravelijn mettet volck niet en dede springen, ende bemerckten nu seer wel heur faute, want indien sij van te vooren de mine totte grachte toegebracht hadden, souden se nu veel beter middel gehadt hebben niet alleen om t'sapperen vanden viant te beletten, maer oick om den viant te mogen doen springen. In de stadt verschooten de soldaten alle daegs mette roer ende musquet ontrent 1600 pont cruyts ende was desen dach noch in t'magasijn 60000 ℔ cruyts.

Den vj[en] Augusti wast schoen weder. De Staten Generael ende de Staten van Hollant ontfingen elcx dvoors. brieven vanden Grave van Solms vanden iij[en] deser, houdende van t'effort den ij[en] snachts op t'ravelijn gedaen, daerbij hij aenrijginge dede, dat t'ravelijn de eenige flancque was; dat den viant dat wilde sapperen, om daernaer met die van binnen in des stats wallen te commen logeren; dat de stadt ront niet starck ende sonder flancque was, dat hij sijn beste doen soude, ende so verre sijn eere hem eenichsins geboot om de stadt te houden; dat hij al doen soude dat hem mogelijck was; dat hij wel wenschte dat de stadt so haest fortifiabel ware geweest als den Staten is geweest, die van alle vivres ende amunitien te voorsien; ende in den brief aende Staten Generael noch, dat hij met devotie tgelt wachte totte leningen van tvolck ende om de wercken te doen continueren. Dese brieven en behaechden velen niet wel, omdat se scheenen voorts te commen van degeenen die selfs aende behoudenisse vande plaetse vertwijffelde, te meer omdat vreemt dochte alomme te scrijven vande swackheyt vande stadt, daer de plaetse haest sterck genouch behoirt te wesen, die men t'elcken van volck ende amunitie kan refraischeren, waeromme eenigen oick meynden dat hij hiermede de gemoederen alomme wilde prepareren om daernaer verdrachtelijcker van t'appoinctement so t'moste gemaeckt worden, te hoiren ende achten daeromme verlooren coste so veel vivres ende amunitie daer binnen geworpen te hebben. Nietemin dewijle den viant alle daegs te vergeefs t'ravelijn bevochte, meynden oick eenigen dat hij sijn leger aldaer niet langer en soude konnen houden, te meer so men

hoopte dat tverlies van eenige aenvallen, dien van binnen veel soude couragieren ende dien van buyten vermoedelijcken, daer vuyt dan wat goets soude mogen volgen. Desen dach quamen de gedeputeerde vande Staten Generael van Axel wederom, niet achtende dat Axel houbaer was, ofte dat ment so haest soude konnen fortificeren dattet te houden soude sijn, maer om tfort van der Neuze te mogen houden, daer seer veel aen was gelegen, hebbense, volgende seecker nieu besteck in de groote van ontrent 600 roeden wals, t'maken van tselve fort aenbesteet voor de somme van ontrent 4200 gulden. Den viant die, so t'wel bleeek, in t'ravelijn gemineert hadde onder faveur van alle sijn aenvallen, dede desen dach ontrent 10 vuyren een mine springen daer 25 mannen vande stadt voor in t'ravelijn sijnde bleven ende d'anderen verliepen t'ravelijn met groter confusie, heur salverende over de bresche, twelcke den viant siende ende willende sijn victorie vervolgen, is mede over t'ravelijn tot op de bresche gelopen ende wel met 50 mannen wel gewapent gecommen tot aende gabions, daermede de bresche gerepareert was, maer die vande stadt dreven den viant so dapper weder vande walle, dat die daerop gecommen waren meest doot bleven, ende dat hij een deel van t'ravelijn weder most verlaten, niettegenstaende een goet deel van sijn leger marcheerde om voorts te stormen, so dat hij niet meer en conste behouden als tgene de mine hadde bedorven. In desen aenval liet den viant 4 capiteinen ende veel volcx op de bresche doot. Een capiteyn Alfero, Italiaen, gevangen wordende, verclaerde dat van heur regement geweest waren 500 geappoincteerden, daeraf niet eenen en resteerde. Men verstont mede dat vande Iren, die mette Italianen gemuyt hadden seer veel gebleven waren. Vande stadtsijde werde in den aenval met een grof stuck doot geschoten Capiteyn Egger, Schotsman, ende een Vries hopman genaemt Wigbolt Barels met een musquet geschoten neffens ontrent 200 soldaten ende veel anderen gequetst. Den Graef van Solms belaste den broeder van Egger wesende lieutenant de compagnie als capiteyn te commanderen ende screef daerop aen Sijn Ex[cie] den viij[en] deser, ende de broeder creech daernaer de compagnie. Graef Ernst van Nassau vocht op de bresche bij de voors. twee capiteyns met een pieck in de hant ende queet hem eerlijck, maer den Graef van Solms sijnde de gansche nacht aende bresche geweest, was recht te vooren aen sijn logement gegaen om hem vuyt te doen ende wat te ververschen, in vougen dat hij bij theeste van desen aenval, die de meeste was, niet en was, maer op den avont siende dat hij t'ravelijn qualijck langer soude mogen houden, mits den viant so seer aendronge, ende dat

eenen vanden viant al in tgat van sijn mijne in t'ravelijn leggende geweest was, vresende dat hij de coorde afsnijden ende de mine t'onbruyck maken soude, dede deselve lostrecken, die niet sulcken schade en dede als men daermede wel gehoopt hadde te doen. Hoewel men vuyte doden in de grachten ende op de stadts wallen geworpen conste oirdelen dattet niet heel sonder schade en was geschiet. Ende hiermede is den viant des nachts ontrent een vuyre meester van t'ravelijn geworden, dat hem veel volcx gecost hadde ende noch dien dach over de 300 mannen ende onder dien mede Don Louys de Mandricques, om denwelcken Graef Harman des anderen dages een trompetter sont, meest daerdoor dat den viant à la foule niet weder en const passeren een plancke, daerover die vande stadt te vooren in t'ravelijn quamen ende daerom meest in twater mosten springen. Ende is wel te vermoeden so die vande stadt so veel moeyten met vuytvallen gedaen hadden om den viant van heur grachten te houden, als sij nu gedaen hebben om dit ravelijn te defenderen, dat den viant mogelijck naer t'ravelijn noch niet en soude gekeeken hebben. Immers liepen tsedert tijdingen dat den viant alreede over de 3000 mannen verlooren hadde ende onder dien veel officiers, welck verlies den Graef van Solms met sijn scrijvens seer voorts gaf, hoewel eenigen meynen dattet so groot niet en was. Den Graef van Solms screef met Euwout den Bout aen Sijn Ex^cie van sijn verlies van volck ende versocht noch 2 ofte 3 compagnien te hebben ende dat hij over lange wel gevreest hadde dat se het ravelijn souden verliesen. Desen nacht waren die vande stadt so confuys, dat se de bresche aende Bagijnepoorte gansch ongerepareert lieten leggen, alleen met gabions tegen het overloopen opgeset, twelcke een groote onvoorsichticheyt ende geen teecken en was van lange te houden.

Den vij^en Augusti wast heet weder. Den viant meester geworden sijnde van t'ravelijn, hielt hem stille, soe men vermoede om hem daerinne te verseeckeren ende approprieren om sijn volck inne te mogen houden, maer desen nacht dede hij eenige plancken overworpen om tot aende walle te mogen commen, twelcke men hem niet en conste beletten, mits de walle geen flancke en hadde. Die van binnen hadden drie minen in de walle ende waren doende om de wallen aende sijden daer de halve mane aencompt af te snijden, om so heur halve mane beter te defenderen, ende naer deliberatie daerop gehouden, begonnen de bresche aende Bagijnepoorte te repareren, als of se al vertwijffelt hadden aende sake, sonderling so bij eenigen den moet begonst te sincken, so dat Popke Roorda, hopman al van appoinctement hadde beginnen te spreecken ende den predi-

cant versocht daeraf aenden Graef vermaen te willen doen. Desen dach sont den Graef van Solms aen Sijn Ex^cie^ den voors. gevangen Alfero ende veradverteerde dselve van alle de geschiedenisse van gisteren ende van sijn groot verlies, omdat men nergens in de stadt wesen en mochte sonder vrese van gequetst te worden, ende versocht daerom als noch 3 ofte 4 compagnien volcx hem gesonden te worden, ende verhaelde daerbij dat de bresche aende Bagijnepoorte niet wel te repareren en was, doch dat de halve maene meest was volmaeckt om huer te seconderen indien den viant huer soude trachten te overvallen, ende nopende tgeene Sijn Ex^cie^ gescreven hadde, dat men alle dagen so veel volcx om lichte quetsuren vuyte stadt liet, verclaerde dat men niemant daer vuyten liet dan op attestatie vanden Chirurgijn, vuytgeseyt alleen den Capiteyn Holsteyn. Den Cardinael was desen dach selfs in tleger tot in de schantse vande Bloem gecommen. Desen dach vertogen de gedeputeerden vande Staten Generael naer Bergen op den Zoem om de fortificatie aldaer begonnen te besichtigen. In den Haege werde den Heere van Berchon, alsof hij dadelijck Marischal de Campo was geweest, begraven met een banderol, wapenrock, helm, sweert, stock, gantelets, sporen ende 2 peerden.

Den viij^en^ Augusti wast schoen weder. Den Graef van Solms screef aen Sijn Ex^cie^ dat men niet geloven en soude hoe swack de Hollantse ende Zeeusche compagnien waren ende hoeveel volcx hij alle dagen verloor, versocht daerom een goede ververschinge ende de swacktste wederom te mogen vuytseynden; dat den viant altoes approcheerde ende sijn geschut verplante om beter in flanck te schieten; dat den viant tusschen travelijn ende de stadt noch niet begonnen hadde te vullen. Den viant vuytet rapport van eenigen eergisteren op de bresche geweest sijnde, verstaen hebbende mogelijck hoe het achter de Bagijnepoorte gestelt was, heeft den voorleden nacht sijn geschut verplant ende dat gestelt tegen het Duvelsgat, leggende westelijck vande Bagijnepoorte af, maer liet dese batterien eenige dagen stille staen ende heeft met andere stucken van dage seer beginnen te schieten op tbolwerck aende dubbelpoorte leggende, dan ontrent 8 vuyren is tvier in eenich cruyt gecommen ende heeft eenigen doen springen, waernaer den viant meest stille bleef om t'ravelijn te approprieren ende tot sijn defensie te begraven. In de stadt werde op de walle met een grof stuck doot geschooten den Capiteyn Schinckel ende oick een Engels lieutenant die d'Engelsen van Vlissingen daer binnen wesende commandeerde. Travelijn verlooren wesende, vreesden veelen dat den viant heur mogelijck ontrent Duvelsgat soude willen aentasten, daer heur halve

mane niet achter en quam, maer alleen de naeckte walle sonder flancke was, maer den Graef sulcx niet eygentlijck willende geloven en const hem niet resolveren om daer achter eenige defensie te maken, dewijle de groote halve mane niet volmaeckt en was, ende heeft daerom aen Sijn Ex^{cie} gesonden den Sergiant Major Prince om den staet vande stadt te verthoinen, meer volcx te versoucken ende met Sijn Ex^{cie} te handelen om met eenich volck op Absdael te commen ende met die vande stadt (die daertoe vuytvallen souden) den viant aldaer op te slaen. Desen dag screven de Staten Generael aenden Graef van Solms dat se sijne brieven vanden 3den ontfangen hadden ende blijde waren te verstaen tgoet devoir bij hem ende den crijsluyden aengewent in de stadt ende dat se huer voorders op de dapperheyt, voorsichticheyt ende vromicheyt derselver betrouden ende niet laten en souden hem te assisteren, naer dat de billicheyt ende der saken gelegentheyt soude vereysschen. Desen dach quam in den Hage Milord Lincolm om naer Hessen te gaen ende daer te heffen het kindt van den Lantgraef vuyten name vande Coninginne.

Den ix^{en} Augusti was het schoen weder. Den viant hielt hem gansch stille, vollende de grachten tusschen t'ravelijn ende de stadt, ende begonst eirde int cleyn ravelijn te brengen, om dat te verhoogen, als of hij daer een catte wilde maecken ende prepareerde mede sijne batterien tegens het Duvelsgat, waeromme den Graef siende dat se daer wel aengetast mochten worden, twelcke hij nochtans te vooren niet en hadde willen geloven, omdat hij meynde dat se over de grachten niet en souden konnen commen, ende daerom daer niet en hadde doen wercken, ende evenwel anders weynich moets totte sake hebbende, ofte door sijn eygen ofte der capiteynen weynich couragie (dat velen bij heur eygen soldaeten geexprobeert werde) vertwijffelende, heeft desen dach in crijsrade doen versamelen alle de capiteinen vande stadt, ende aldaer den noot ende periculen ende dat de stadt geen flancken en hadde in deliberatie geleyt, daer goet gevonden is, dat men noch den hopman Jan de Wit aen Sijn Ex^{cie} met credentie soude seynden om te remonstreren den voors. noot, pericule ende gelegentheyt vande stadt, ende dat men alle dage wel 50 mannen verloor (hoewel tselve niet duergaens waerachtich en was) ende dat tvolck mette wercken gematteert sijnde, veelen den moet begonden te verliesen om daerop te versoucken advys, hoe se heur voortaen sullen hebben te gedragen ende in allen gevalle te versoucken meer volcx ende een notabel persoen hem de fortificatie verstaende in stadt gesonden te worden om te besichtigen de wallen ende cleyne flancken vande stadt, daeraf niet mogelijck en was

defensie ofte den viant afbreuck te doen, ende voorts om in stadt te hebben een ingenieur om alle noodelijcke wercken te ordonneren. Hiervuyt begonst men claerlijck te sien dattet in stadt gedaen was ende dat se mer een pretexte van excuse en sochten, sonderlings omdat den Graef selfs altoes roemt dat geen ingenieur hem yet en soude konnen leeren. Men bemerckt mede de beesticheyt van so veel oversten ende capiteinen die heur seer weynich de fortificatien mosten bekennen te verstaen, dewijle sij dese instructie vuytsonden. Capiteyn Bruges maeckte hem gereet om met een brief van recommandatie aen Sijn Excie te gaen ende van denselven te becommen de compagnie van Hopman Schinckel daeraf hij daernaer belofte creeg. Den Sergiant Major Prince met Sijn Excie in communicatie geweest sijnde nopende de gelegentheyt vande stadt ende van den aenslach op Absdael, en heeft Sijn Excie niet goet gevonden den selven aenslach van sijne sijde mede te doen doen, omdat hij seer weynich volcx bij hem hadde, maer achte beter dat men het met een vuytval vuyter stadt dede, daertoe hij heur meer volcx soude seynden, ende nopende de gelegentheyt vande stadt, verclaerde te verhoopen dat den Graef ende garnisoenen daer binnen sijnde huer devoir ten vuytersten toe souden doen, ende het daerom den Major Prince weder naer stadt gaen ende sondt met hem in stadt de compagnie knechten van Sidenisky, van Cornput, van Steenhuysen ende 2 Schotse, die desen nacht in stadt quamen. Den Lieutenant van Damman creech desen dach de compagnie. Sijn Excie besoingeerde met Graef Willem tot Cruyningen op de quote vande stadt ende Omlanden van Groningen; vande welcken de Staten Generael geeyscht hadden de $^2/_3$ van Vrieslant, bedragende tegen elcke 100,000 £ bij de vier contribuerende provincien te furneren 8860 £ 5 ß ende daerop die vande stadt ende Omlanden gepresenteert hadden te geven als die van Utrecht, te weeten 6645 £ 6 ß 4 §. Ende naer overlegginge vande macht vande provincie ende regard genomen op den eysch ende bot, vonden goet ende verclaerden voor vuytspraeck, dat se tegen elcke 100,000 £ bij de vier contribuerende provincien te furneren betalen ende daerboven geven souden de somme van 8250 £, ende dat die quote heur aengereeckent soude worden niet alleen nu voortsaen, maer oick bij retrotractie vanden tijt af haerder reductie, daerop men met hemluyden soude liquideren ende dien volgende volck daerop repartieren. Daerinne die vande stadt ende landen so veel versuymt hebben, dat se te vooren mette Staeten Generael hadden konnen accorderen op de somme van 7752 £ 17 ß 4 § obl., wesende een deylinge van tverschil tusschen den eysch ende het

bot, die de Staten Generael heur gepresenteert hadden, maer bij heur gedeputeerden niet en was geaccepteert ofte aengenomen, omdat se daertoe niet gelast en waren, mits twelcke nu wesen sullen vijf contribuerende provincien, gevende in de hondert duysent gulden die van Hollant 59554 ℒ 12 ß 10 ₰, die van Zeelandt 14607 ℒ 10 ß 7 ₰, Vrieslant 12277 ℒ 14 ß 5½ ₰, Utrecht 6138 ℒ 17 ß 2¾ ₰, Groningen ende Omlanden 7621 ℒ 4 ß 10¾ ₰.

Den x^en Augusti wast schoen weder. Den viant hielt hem stille, arbeydende om aende walle te commen. Die vande stadt sonden Jan de Wit naer Sijn Ex^cie mettet voors. bevel ende credentie vanden Graef van Solms ende instructie vanden crijsrade, twelcke Sijn Ex^cie hoirende niet wel tevreden en was, maer ontboot terstont de gedeputeerden vande Staten Generael tegen morgen bij hem te commen. Dewijle die vande stadt Jan de Wit vuytgesonden hadden om advis, lieten sij alle saken berusten tot op heur wedercomste, sonder selfs eenich nieu werck ofte defensie te beginnen aende sijde daer den viant heur nu dreychde aen te tasten, maer dede evenseer aende groote halve mane arbeyden, waeromme men wel sach datter geen ordre nochte couragie in stadt was. Veelen namen het daervoor dat den Graef selfs vande sake most despereren ofte t'eynde raet wesen, omdat hij vuytseyndende om advis binnen middelertijt dede stille sitten ende den viant liet begaen ende sonder hinder doen wat hij wilde, vuytgeseyt dat men altemet eens schoot, in welcke La Berlotte yet willende besichtigen swaerlijck gequetst was, hoewel den Graef aen Sijn Ex^cie screef dat de 7000 gulden hem laest gesonden, geexpendeert waren ende daerom meer gelts versocht, omdat de wercken voortaen periculeus waren ende hij den soldaten alleen met gelt daertoe moste coopen. Die van Zeelant hadden desen dach in stadt gesonden noch 2 scheepen met koorn, twelcke men in de stadt niet en wiste te solderen, mits de huysen so seer gebroocken waren, waerom dat Graef van Solms die weder vuytsondt, ende des nachts vuytvarende, quamen aenden gront bij versuym, werden vanden viant overloopen ende in brant gesteecken. Hierdoor werde dit koorn ende schepen verlooren, twelcke den Graef met beter ordre in de stadt in de scheepen hadde konnen doen houden.

Den xj^en Augusti wast schoen weder. Die vande stadt hielden heur noch stille ende den viant ging altoes met sijn wercken voort. De gedeputeerden vande Staten Generael quamen bij Sijn Ex^cie ende daer werde nochmael Jan de Wit voors. in tlange gehoort, ende naer veel delibererens op de sake goetgevonden dat men terstont wederom seynden soude met

brieven aenden Graef, dat Sijn Ex^cie alreede ordre hadde gestelt dat in de stadt noch souden trecken de compagnien van Sidenisky, Steenhuysen, Cornput, Vermeerten ende Michel ende ontrent 70 man vande compagnie van Strachen, makende wel 600 mannen; dat hij Graef beter verstont ende const oirdelen vande fortificatien als anderen; dat hij oick geen ingenieur aende hant hadde, maer boven alles begeerde dat hij in stadt onder den capiteinen ende alle de officieren ordre wilde stellen (indien den viant eenig generael assaut ende op verscheyden plaetsen wilde geven) dat elcx soude mogen weeten wie eerst den storm soude afslaen ende wie dien seconderen; dat hij hem in noot daerbij wel soude vinden ende sonderlings de dangereuste plaetsen mette beste capiteinen niet bij lotinge maer duer sijn bevel doen besetten; dat hij voorts niet en twijffelde ofte de capiteinen, officiers ende soldaeten souden hem daerin gehoirsamen ende in alles assisteren als den dienst vande landen, huer eedt, eere en reputatie sullen vereyschen; dat men hem metten eersten penningen soude doen hebben ende dat hij hem middelertijt mette penningen totte fortificatie ende de leeninge der soldaten mochte dienen, ende andere brieven aenden crijsraet, dat men niemant en wiste in stadt te seynden, die men de sake beter betroude als den Graef van Solms; dat se daeromme hem volgen ende gehoirsamen wilden ende hier maken haer eere te quijten ende vuyterste devoir te doen, volgens men heur vertroude om dese plaetse te behouden ware het eenichsins mogelijck. Sijn Ex^cie was van advys geweest den Graef toe te scrijven dat hij eenen goeden storm soude afslaen ende daernaer hem naer de gelegentheyt der saken reguleren, maer de Gedeputeerden vande Staten Generael wilden wijser wesen ende meynden dat se de stadt al te haest souden verliesen ende deden daeromme generaelder scrijven, twelcke naderhant veroirsaeckte dat men niet eenen storm en verwachte, daer se in gevalle van t'advis van Sijn Ex^cie apparentelijck die verwacht souden hebben. Sijn Ex^cie verclaerde tot Jan de Wit ende Bruges niet wel tevreden te wesen, dat men t'maken van nieuwe defensien achter Duvelsgat dus lange vuytgestelt ende niet eer begonnen en hadde, ende dat tvolck van binnen weynich gemoet waren ende dat men sijn vuyterste devoir behoirden te doen om de plaetse te defenderen. Men achte mede voor een wonderlijcke sake dat den Graef dus vuytsondt, alsof dese stadt heel cleyn sijnde met 37 vendelen knechten ende noch achter open sijnde ende geen gebreck van eenige dingen hebbende niet en souden konnen behouden worden, daer alle andere steden, daer men inne kan commen, genouch voor ontset gehouden worden, waeromme men

begonst onmogelijck te achten een stadt als Breda (driemael so groot als dese) wel te konnen doen bewaren, ten ware men 100 vendelen knechten daerinne wierp.

Ontrent dese tijt was de Gravinne van Hohenloe tot Emmerick geweest om met haren broeder den Prince van Orangien te spreecken, die haer daer te commen bescreven hadde, dan omdat hij niet en quam keerde sij wederom sonder hem langer te verwachten.

Den xij^{en} Augusti wast schoen weder. Den Graef screef aen Sijn Ex^{cie} dat de halve mane bijnaest volmaeckt was ende daerom gelt soude van doene hebben, oick totte wercken die noch mosten begonnen worden, twelcke hij niet en hadde, versocht daerom tselve te verhaesten om alle inconvenienten die door dilay van dien mochten overcommen, dat hij mer 2400 gulden noch hadde ende daertegen wel 6000 gulden schuldich was van wercken; dat den viant nu eenige dagen seer flauwelijck hadde geapprocheert ende in sommige plaetsen niet met allen; dat hij middelertijt geen tijt en verloor maer hem altoes versceckerde ende op morgen een vuytval naer Absdael gedacht te doen, ende werden Jan de Wit ende Bruges weder naer de stadt gesonden daer sij eerst den xiij^{en} met pericule innequamen, sijnde bij den viant so naer gevolcht, dat se heur over tslick mosten salveren, daeromme Jan de Wit seyde den brief aenden Graef vau Solms gescreven in tslick geworpen ende vertreden te hebben, maer die aenden crijsraet bragt hij binnen. Eenigen meynen dat hij ende Bruges den brief aenden Graef opgebroocken hadden om te sien watter innestont ende daernaer wech geworpen, op dat den Graef hem daernaer niet en soude rechten, altoes en deden sij geen rapport in stadt om d'anderen moet te geven. De gedeputeerden der Staten Genérael vertoogen desen dach van Sijn Ex^{cie} om weder naer den Hage te gaen, hebbende bij die van Zeelant geobtineert dat se tot lichtinge vande Waertgelders souden verstaen, ende bij Sijn Ex^{cie}, dat hij sulcx voor t'eerste voor goet insach ende geraden vont, dat men de Engelsen soude versterccken ende alle de vendelen op 150 hoofden maken ende daartoe een racruete vau 400 mannen doen commen. Item dat men nog twee nieuwe Schotse compagnien soude lichten elcx van 150 hoofden met een racruete voor t'regement van 300 mannen. Ende omdat men t'overgroote bedroch der capiteinen langs so meer vernam ende datter niet geacht en worde om eer daerinne te konnen remedieren, dan tvolck hooft voor hooft te doen betalen, daeraf men een preuve wilde doen, was mede geresolveert dat men de Waertgelders specialijck aennemen soude met die voorwaerden

dat men heur volck hooft voor hooft soude betalen, om ingevalle men tselve goet vont, dat men dan de andere compagnien metter tijt alles daertoe mede soude brengen. Totte lichtinge vande racruete vande Engelsen hadde Sijn Ex^cie bescreven Henry Dogwra, overste lieutenant van t'regement van Vere. Den Graef van Solms merckende dat den viant van Absdael naer twater toe vast approcheerde ende dat die in de loopgraven waren qualyck bij den heuren mochten gesecoureert worden, heeft, volgende het advys van Sijn Ex^cie, hem bij den Major Prince gebracht om op Absdael vuyt te vallen, desen nacht vuyte stadt in tfort Nassau doen trecken 600 mannen, van elck regement 150, om daermede op morgen een vuytval te doen.

De Staten Generael hadden al in t'begin van dese belegeringe door Caron de Coninginne van Engelant om eenich secours tottet ontset van Hulst te hebben, maer ontfingen ontrent dese tijt een brief van Caron, houdende dat de Coninginne sulcx afgeslagen hadde ende geseyt voor dese tijt geen volck vuyt haer lant te mogen ontberen [1].

Den xiij^en Augusti wast schoen weder. Sijn Ex^cie screef aenden Graef van Solms dat hij blijde was te verstaen dat den viant hem begonst tijt te geven om sijn fortificatien te voorderen; dat hij metten Staten gesproocken hadde om hem gelt te doen seynden ende tselve alle vuyren verwachte, ende versocht dien van Zeelant hem middelertijt te willen seynden 3 ofte 4 duysent gulden; dat hij daerentusschen soude aenspreecken tgelt tot leeninge der soldaten gedestineert ofte eenige vivres vuytet magasijn vercoopen. Den Graef van Solms gedaen maeken hebbende een brugge van schuyten dicht onder tfort van Nassau in de canal mettet leeg water, die om de hoochte des Schoors bij den viant niet en const gesien worden, heeft den vuytval daerover naer Absdael doen doen. Vooraen toog den vendrech van Brucseaux met 50 musquetters vuyte schantse mede genomen, daernaer volchde Brucseaux met 100 mannen van tSeeus regement, achter hem Zaechman met 150 man van tVries regement, daernaer Stracken met 150 mannen van tSchots regement ende eyntelijck den lieutenant van Graef Ernst van Nassau met 150 mannen vande Hollantse compagnien, wesende gevolcht bij 50 bootsgesellen om tgeschut af te brengen ofte vernagelen. Dese gaven so dexterlijck op den viant dat se forceerden de tranchee voor tgeschut; item die daer tgeschut stont ende noch twee trancheen daer achter alles doot slaende, dat niet tijdelijck en conde wech

---

[1] Zie de beide brieven van Caron onder XCIX en C, in van Deventer's Gedenkstukken van Johan van Oldenbarnevelt, blz. 119 en 125.

commen, ten getale van ontrent 70 mannen, daeronder waren 4 capiteinen so men vuyt een Schots capiteyn (die den Coning wel 30 jaren gedient hadde) ende een Spangiaert, die gevangen worden, verstont, maer so den viant te voet ende te peert vande Berchems kreecke aenquam om de vluchtende van Absdael te secoureren, sijn die vande stadt in goede ordre weder afgetogen, hebbende verlooren den Lieutenant van Pr. Cheeuwen ende een sergiant van een ander vendel. De bootsgesellen niet konnende tgeschut afbrengen, om eenige diepe creecken wille, ende geen goet verstant hebbende van tselve te vernagelen, ende dat daertoe eerst af te schieten, wierpen heur aen tplunderen ende versuymden daermede tgeschut naer behoiren te vernagelen.

De voors. gevangenen confirmeerden dat La Berlotte gequetst ende vuytet leger vervoert was. Vuyte gelegentheyt van desen vuytval sach men noch so die vande stadt dselve met 1500 mannen also wel gedaen hadde als met 600 dat se naer apparentie theele leger tot Absdael wel souden opgeslagen hebben, ende dat se daeromme te beschroomt handelden, dewijle sij volcx genouch binnen de stadt hadden. Die vande stadt hadden een mine in de walle ontrent de Bagijnepoorte, daer se gestaedelijck innehielen eenige musquettiers, die niet eenen schoot en schooten sonder yemant vanden viant te treffen, omdat se in tvullen ende overgaen vande grachte heur heel naer quamen, twelcke nu een goede wijle geduyrt hebbende, eer den viant des gewaer werde, dede hij t'elcken met geschut schieten op eenen grooten steenen toorn vande poorte meynende dat men daervuyt schoot, maer den viant desen dach sulcx vermerckt hebbende, heeft 2 ofte 3 personen gesonden om de mine te stoppen, die sulcx gedaen hebben, daeraen gecommen wesende, terwijle die vande walle qualijck wacht hielden. Die van binnen merckende dat heur die mine nu niet en conde dienen ende dat dselve mogelijck oirsake soude wesen van te ontdecken heure groote mine, hebben daerinne geleyt een halve tonne cruyts, die toegemaeckt ende daernaer doen springen, op hope dat dselve voor vuyt soude slaen, daer se minst bewaert ende niet dan in haeste bij den viant gestopt was, twelcke also gebuert is, ende heeft veelen vanden viant die voor op t'ravelijn ofte aen tvullen vande grachte waren wechgeslagen ende met eirde overdeckt, waernaer den viant vrij ende onbecommert tot aende walle conde commen ende begonst hem in den voet van dien te logeren over beyden sijden vande Bagijnepoorte, twelcke ten deelen veroirsaeckte dat den Graef qualijcken wilde geloven, dat den viant hem bij Duvelsgat soude willen aentasten (niettegenstaende hij noch van

dage de cingel ofte contrescharpe ontrent Duvelsgat doorsneedt ende eenigen den Graef daerom aenseyden dattet hooch nodich was aldaer toe te sien ende tegendefensie te maken) daerom oick tvoorsien daartegen terugge bleef. Den Graef van Solms screef aen Sijn Ex[cie] dat alle saken in stadt noch wel stonden, daerom den viant vande stadt niet veel en hadde te hoopen als hij te vooren gescreven hadde, dat den viant over den Havendijck gecommen was ende scheen of hij huer daer meynde aen te tasten om van Nassau af te snijden, twelcke hij hem met vuytvallen ende geschut wel soude beletten ende hem als een soldaet quyten so lange het God soude believen, verhalende voorts den effect van tvuytvallen ende de mine ende dat hij noch twee minen gereet hadde, ende versocht gelt om sijn wercken te mogen volmaken.

Den xiiij[en] Augusti was tschoen weder. Die vande stadt deden wederom een vuytval over de Spoor [1] naer de Moervaert, daer se ontrent 40 mannen vanden viant dootsloegen, twee kleyne vendelen met twee roode escharpen kregen ende de gabions, daermede de loopgrave beset was, in brant staken. Hiernaer screef den Graef tselve aen Sijn Ex[cie] ende mits sij gestadelijck schieten mosten, ende daermede ende mette minen veel cruyts consumeerden, so versocht hij noch 40000 ℔ cruyts ende een goede quantiteyt musquetten ende roers ende sonderlings dat men doch tgelt niet en wilde vergeten, also hij wel voor 30 duysent gulden wercken al gemaeckt hadde, als men se ten hoochsten soude estimeren, ende vouchde daerbij dat Jan de Wit hem over tslick hadde moeten salveren ende van dage met groot pericule daerin gecommen was ende daerom sijn brieven in tslick getreden hadde, daerdoor hij tbevel van Sijn Ex[cie] niet en hadde konnen verstaen. Den viant verseeckerde hem vast over beyden sijden vande Bagijnepoorte in de walle, daertegen anders van binnen weynich devoirs gedaen worde, daeromme men wel sach dat se mettertijt de sake ten eynde souden laeten loopen ende nimmermeer de extremiteyt verwachten, te meer so den viant twater vuyte grachte begonst af te trecken door een oude sloot tusschen Duvelsgat ende de Bagijnepoorte, die daerom t'anderen tijden bij die van binnen was gevult. Hieronder begonnen Popke Roorda ende Jan de Wit te samen van een appoinctement te maken te spreecken, souckende eenige anderen daertoe te persuaderen, ten eynde sij de sake totte vuyterste noot niet en lieten commen, daertoe Jan de Wit vougde dat hij laest vuyt wesende vande Staten selfs wel verstaen hadde, dat se de stadt voor ver-

[1] De Spoor was een klein ravelijn, ten oosten van de Bagijnenpoort.

looren hielden ende wel wilden datter so veel provisien niet inne en waren, twelcke onwarachtich was, gemerckt dselve geseyt hadden dat men hem in dese plaetse behoirde te evertueren om den viant te steuyten, ende dat men daerom so veel provisien daerinne geschickt hadde, twelcke bij hem, die verveert was, aldus verdrayt worde om anderen mede verveert te maken. Sijne Ex[cie] screef aende Staeten Generael met oversendinge vanden brief vanden Graef van Solms vanden xij[en] om in der haest te hebben voor de saken van Hulst noch 12 ofte 13 duysent gulden sonderlings so in Zeelant daertoe geen middel en wort verclaert te wesen, ende so die van Zeelant bij hem quamen ende verclaerden gans geen middel selfs tot 3 ofte 4 duysent gulden te wesen, heeft hij nochmael aende Staten Generael sulcx gescreven ende versocht dat men tgelt doch wilde verhaesten om den Graef ende soldaten in stadt niet te decouragieren. De gedeputeerden der Staten Generael in Zeelant geweest, quamen desen dach wederom in den Hage, daer van gelijcken quam eenen Pieter Regemorter, die met Graef Lodewijck van Nassau op de Engelse vloote mede was gevaren, sijnde bij den Heere van Warmont ende Colonnel Vere afgesonden met credentie, om Sijn Ex[cie] ende den Staten te verhaelen, hoe het mette vloote afgeloopen was, wat sij vuytgerecht hadde ende waerom sij Cales weder hadden moeten verlaten ende eensamentlijck te verclaren dat se op heur wedercomptste waren. Dese gehoirt sijnde, verclaerde dat de vloote den xiij[en] Junij van Plemouth seyl gemaeckt hadde ende eerst ondeckt was vande galeijen tusschen Sinte Lucas ende Rota, die daer van te Cadiz advertentie deden den lesten Junij so de vloote voor de baije quam, ende mits den starcken wint niet en const debarqueren; dat se in de baije vonden de vloote naer Indien gedestineert met 21 oirlochschepen tsamen starck 57 scheepen, ende onder dien de Galioenen St. Philippe, St. Thomas, St. André ende St. Matthieu elcx 54 metale stucken ende 700 mannen ophebbende, twee ragousiers voerende 32 stucken, drie fragatten elcx met 18 stucken ende geladen met metale geschut elcx (so men daernaer vande gevangenen verstont) met 200 stucken om te Lisbona te brengen ende een ander vloote te monteren. Den Almiral ende Vice Almiral waren scheepen, voerende elcx 40 stucken om de vloote naer Indien te convoijeren, d'andere gemene oirlochschepen 24 ofte minder stucken voerende, der coopluyden schepen waren Spaensche scheepen vuyt Galicien ende Biscaye met drie ragousiers; onder Cadis lagen 22 galeijen. Den j[en] Julij sijn alle de Spaensche scheepen naer Port Real geseylt, maer de 4 galioenen voor Puntal geanckert ende de galeijen gebleven om het debar-

quement te beletten. Vande Engelse vloote heeft Vere met eenige ondiepe schepen mette galeijen gevochten om die te verdrijven, die naer een vuyre vechtens ende datter 3 onnut gemaeckt waren de retraicte namen achter de galioenen, die men mits tlege water niet clampen en conste, maer verwachtende den vloet heeft meest al de vloote daertegen wel vier vuyren lang geschooten. Hier onder is Capiteyn Willem Hendricxz. van sijn eygen vier opgevlogen, daerdoor die vande stad seer begonden te roupen, dan corts daernaer hebben de galioenen seyl gemaeckt ende sijn op tdrooge gevaren, tvolck over boort springende om hem te salveren, waerdoor den Graef van Essex genootsaeckt was pijnassen ende cleyne scheepen naer de galioenen te seynden, vresende tgeene geschiede dat se den brant daerinne steecken souden. De Galioen St. Philippo geabbordeert sijnde is in brant gecommen ende de pijnasse mede verbrant, tvolck haer bergende in schuyten. De Galioen St. Thomas is mede verbrant, maer die van St. Matthieu ende St. André gesalveert ende naer van tsant gebracht. Die vande stadt die hierop haer hoope gesteld hadden sijn dit siende seer gedecouragieert. Op den naernoen is tvolck aen t'Puntal gedebarqueert sonder resistentie ende is d'eerste troupe van ontrent 900 mannen gemarcheert naer de stadt, daer ontrent 300 cavalgieres van Xeres (te vooren in stadt tot secours gecommen) ende 600 mannen te voet om te schermutseren vuytquamen, dan dvoors. Schutten, daer den Graef van Essex bij was ende 400 piecken vanden adel voluntaire onder tbeleyt van Graef Lodewijck van Nassau op huer aendringende sijn alles in confusie gecommen ende naer de stadt gevlucht, de ruyteren velen haere peerden abandonnerende om de poorte inne te dringen, d'anderen vluchten naer een nieu bolwerck dat daer gemaeckt werde ende salveerden huer daerover in stadt, daerop Graef Lodewijck tselve bolwerck mede dede beclimmen ende brocht sijn volck also in stadt, mits den viant sijn peerden verlatende hem over de wal ende daer díe naest aen zee compt salverende den wech daertoe wees, ende hebben so met weynich verlies de straten, wallen ende marckt gewonnen de innewoenders ende 2 vendelen soldaten van tgarnisoen huer meest gesalveert hebbende in de castille, sijnde over de sijde vande Engelsen over de 25 mannen niet gebleven ende weynich vande stadt [1]. Vuyte huysen werde eenige defensie met steenen gedaen, maer

[1] In een brief van Essex aan de Staten Generaal, gedateerd „de la rade de Cales Males ce 6me de Juillet, stile angloise,” komen de volgende woorden voor, betrekkelijk het wakker gedrag van den jeugdigen Graaf Lodewijk: „De la vertu et merite de Monsr le Comte Luys de Nassau je me sens obligé de rendre tesmoignage. Je vous asseure que son courage a esté un esperon a toute

gaven daernaer haer op. Die vande castille wilden op secours wachten, maer hoirende dat de brugge mede met volck gedaen besetten was met 3 regementen, hebben des nachts haer appoinctement gemaeckt ende huer lijf gerantsoent op 120,000 ducaten. So in de stadt als castille waren ontrent 9000 personen ende wel 6000 meest werbaer ende in stadt een magasijn des Conings met wapenen voor 6000 mannen, behalven menichte van masten, delen, eycken planckten ende alle equippagie ter zee. Den ij[en] Julij werde door de Proveidor Don Pedro de Heriera de vloote der coopluyden naer Indien gedestineert gerantsoent op 2 milioenen ducaten, maer den Hertoge van Medina Sidonia dede dselve op den naernoen in brant steecken neffens de oirlochscheepen, wesende naer tseggen vanden Proveidor het derde vande oirlochschepen vanden Coning, die oick seer sullen verhinderen de vloote van 30 schepen tot Lisbona geequippeert, daervan St. Philippo Almirael soude geweest sijn, die tot betalinge vande garnisoenen ende equippagie vande custen van Vranckrijck ende Brittangien op hadde 2 milioenen ducaten derwerts alle dese oirlochschepen ende geschut in de fregatten gesoncken mede gedestineert waren, waerdoor den Coning wel 1200 stucken geschuts onnut gemaeckt waren met de hoope van retour voor het toecommende jaer van dese Indische vloote, geestimeert bij velen van qualiteyt wel op 10 milioenen ducaten, omdat dit een seer rijcke vloote was. De galeijen sijn den iiij[en] Julij naer de brug gevaren ende hebben die door gesmeeten ende sijn also ontcommen, omdat men op hoop vanden viant aen te locken die onbeset gelaten hadde. Immers de Spangiaerden op de andere sijde sijnde en dorsten noyt overcommen om de trouppen vande Engelsen aen te doen, omdat se ongeoeffent ende daertoe niet gewapent en waren ende anders tlant van binnen swack ende tegen goet beleyt niet gefortifieert; dat men de stadt hadde moeten verlaten, omdat men die voor 5000 mannen daer te laten niet en const provianderen mits tgebreck van vivres in de stadt, ende dat men die niet seeckerlijck vuyt Engelant, Nederlant ofte vanden Coning van Maroco const verwachten ende middelertijt de vloote aldaer ledich houden ofte den Graef van Essex, Vere ende den voluntairen adel op so onseeckeren secours laten engaigeren, ende daerom die in brant gesteecken hebbende met alle de equippagie tot rustinge van scheepen, is tvolck den xv[en]

nostre noblesse Angloise, et qu'il eust esté le premier qui entra dans ceste ville, si je n'eusse pas usé mes bras aussi bien que mon autorité pour le retenir. Pourtant comme vous aves estes tresheureux en ceste tresnoble maison, ainsi vous vous pouves promettre que ce brave jeun Seign[r] monstrera tresbien d'ou il extraict.» (Rijks-Archief, Lias loopende, 1596.)

Julij geembarqueert ende den xvj^en tseyl gegaen in meyninge den Coning van Spangien noch meer te water te desarmeren, ende waeren daerom den xxiij^en Julij wederom aengevaren aenden Cabo St. Marie om de vloote te wateren, mits tot Cadis geen water en was, ende hebben daernaer de stadt Faraon verbrant ende so haer course naer de reviere van Lisbona ende anderen genomen, oick met meyninge also op de vloote van Indien te passen. Seyde mede dat hij ontrent Cabo St. Marie vande vloote gescheyden was ende in tparticulier verhaelde noch aen eenigen dat tot Cadis in t'magasin een groote somme gelts geweest was die schielijcken verloopen was, niet sonder suspicie op Essex van die voor hem genomen te hebben, omdat se verloren werde als sijn compagnie dselve bewaeckte. Item dat de Coninginne noyt last gegeven hadde om Cadis te houden ende dat anders de Engelse scheepen om lang te blijven niet al te wel geproviandeert waren; dat den Graef van Essex voor t'rantsoen voor tleven vande borgers belooft met genomen hadde 160 gijselaers vande principaelste borgers. Corts hiernaer ontfing men een brief van Caron houdende aldaer verstaen te hebben vande geenen die aende Coninginne was afgeveerdicht bijnaest als hiervooren verhaelt is, vuytgeseyt alleen dat hij verclaerde dat de borgers huer lijf verrantsoent hadde op 60,000 ducaten ende dat in t'magasijn geweest waren aen wapenen ende ander provisien voor 100,000 £ steerlings ende 150,000 £ steerlings aen gelde; item dat de drie regementen naer de brugge gesonden, hoirende vande veroveringe vande stadt, de brugge hadden verlaten ende naer de stadt waren gecommen om mede buyt te krijgen, daerdoor de galeijen de middel hadden gehadt haer te salveren. Ende vuyt veel andere particuliere verstont men dat se huer tot Cadis met schoffieren van vrouwen ende jonge dochteren seer leelijcken hadden aengestelt ende verscheyden matronen noch schandelijck van hare clederen berooft ende bijnaest naeckt laten loopen, twelcke een rouwe sake is, hoewel de Spangiaerden in ander landen niet min en doen. Doch nopende tbeleyt sag men claerlijck daerinne veel gefailleert te sijn, dat se de scheepen niet eerst ende de stadt naer aentasten, omdat den Spangiaert meer verlies mettet nemen vande scheepen als verderven vande stadt conde lijden, hoewel anders tverlies van desen seer groot voor hem was ende billicx voortaen wat naerdencken voor sijn lant sal maken, siende dat men also wel in sijn, als hij in anderer lant kan vallen, behalven dat de Staten niet drovich waren te verstaen, dat de vloote wederom quam, omdat sij mettet volck van dien so veel versterckt sullen worden.

Den xv^en Augusti screef Sijn Ex^cie aenden Grave van Solms dat hij be-

droeft was dat Jan de Wit so quade rencontre hadde gehadt, dat hij sijne brieven hadde moeten wech werpen ende sondt daerom hem copie van tgeene hij hem te vooren met advis vande Staten Generael ende van Zeelant ende van Graef Willem hadde gescreven, ende omdattet schijnt dat den viant meer moeyten in de sake vindt als hij wel gemeynt hadde ende tbeleg niet beginnen en soude, indien hijt niet en hadde begonnen, als hij van alle canten verstont, vertroude hij oick dat die met hem in de stadt waren te meer gemoet souden wesen tgeene daertoe huer den dienst van tlant ende huer eere verbont; dat hij bevont dat in stadt waren gesonden 1000 so musquetten als roers, die hij meynde niet alles en consten geconsumeert sijn, omdat in 5 jaren, dat hij te velde was gegaen niet so veel verdaen en waren ende daerom bij den soldaten mosten verwisselt worden, begeerde daerom lijste van alle de amunitie; dat hij hem sont 10000 ℒ cruyts, 600 halve canoncogels ende 100 so musquetten als roers, ende dat die van Zeelant belooft hadden totte fortificatien noch te sullen seynden 3 duysent gulden ende dat hij noch gelt vuyt Hollant wachte. Aenden crijsraede screef hij genouch in deselve substantie als vooren, vuytgeseyt van amunitie ende tgelt ende veradverteerde van alles de Staten Generael, ende dat hij hoopte dat se huer in Hulst daer naer souden reguleren ende thoinen wat ijver sij hadden om den landen dienst te doen, ende versocht daerbij voor de sake van Hulst noch gelt. Den viant was voor Hulst meest stille altoes sijn wercken advancerende, ende om twater te beter vuyte grachte te trecken, gebruyckte daertoe eenige blicke pompen ende begonstet ontrent het dubbel bolwerck mede aftetrecken, in vougen dat hij so veel vuyttoog dat de grachte aent dobbel bolwerck bijnaest droog was, maer tusschen de Bagijnepoorte ende Duvelsgat bleef noch veel waters. Die vande stadt waren mede stille ende veel schandelijck moedeloos, om de welcke noch meer te decouragieren Roorda ende Jan de Wit alles aenwenden wat sij consten ende begonsten met malcanderen te complotteren om noch eenige capiteinen te winnen ende dan in den crijsrade te doen resolveren dat men parlamenteren ende metten viant appoincteren soude, meer door vrese ende verveertheyt als malicie daertoe gebracht wesende. Desen nacht begonst den viant de grachte te vullen tusschen de Bagijnepoorte ende Duvelsgat, maer omdat tgeschut van Duvelsgat daerop domineren conde ende huer seer beschadichde, verlieten sij dselve vullinge ende prepareerden al huer geschut om op morgen te schieten. Desen dach sondt den viant een gewapent man met een rondas door de grachte tot aen tdobbel bolwerck, om dat te besichtigen, die ombeschadicht weder afquam.

De gedeputeerden vande Staten Generael deden desen dach rapport van huer gebesoingeerde bij Sijn Ex^cie ende vande resolutie die se genomen hadden op de fortificatie vander Neuse, ende men begonst daernaer in de Staten Generael te handelen met Henry Dogwra, Lieutenant Colonnel van Vere, om metten eersten in Engelant te lichten 400 mannen tot racreute ende versterckinge vande Engelse compagnien, die men alles van 150 hoofden soude maken. Men nam mede aen twee Schotse capiteinen als James Coddel ende John Hamylton, om elcx van nieus te lichten een vendel knechten van 150 hoofden ende met eenen vuyt Schotlant te brengen een recreute van 300 mannen voor de andere compagnien. De Staten Generael belasten mede den Raedt van State om naer Sijn Ex^cie te gaen ende met hem op alle voorvallende noot te helpen adviseren. Screven mede aenden Grave van Solms, dat se van alle canten verstonden de verslagentheyt, die onder den viant was om de dappere resistentie, die se binnen Hulst vonden ende tgroot verlies van overicheyt dat se daer leden, daer se nochtans huer volck op de frontieren tegen den Francoisen daer vergadert, wel van doen hebben, als hij vuyt huere proceduyren selfs wel const bemercken ende daerom niet alleen de eere soude ofdragen vande stadt wel beschermt te hebben, maer oick den Cardinael sijn reputatie soude doen verliesen, vermaenden hem daerom tot continuatie vande resistentie, opdat men oirdelen mochte dat hij ende de soldaten bequaem waren ter defensie ende offensie, so wel als yemant anders, twelck huer alomme een roem ende reputatie soude maken, dat de Staten daerentusschen niet onderlaten souden hem in alles te secunderen ende met behulp vande Francoisen ende Engelsen sijn ontset procureren ende sijne ende der soldaten diensten naer behoiren te recompenseren daertoe sij huer verlieten, ende versochten desen brief alle tvolck te doen voorhouden, daervan sij Sijne Ex^cie mede adverteerden, ende dat die van Hollant eenige penningen binnen Hulst souden schicken ende dat den Raet van State bij hem soude commen.

Den xvj^en Augusti was tamelijck weder. Den viant begonst vrouch op Hulst te schieten, ende naer drie schooten dede de stadt opeyschen, daerop den Graef van Solms dede antwoorden, dattet de maniere hier niet en was steden also op te geven; so den Cardinael Hulst begeerde moste hijt dier om menschenvleys coopen. Dit antwoort dede den Graef met advis vanden crijsraet geven, die desen dach alles aen sijn hant beloofden met hem te leven ende te sterven ende huer beste te doen om de stadt te behouden, hoewel niettegenstaende dien bij veelen de couragie besweecken

was, twelcke den Graef wel behoirt hadde gemerckt te hebben, dan of hij door onvoorsichticheyt sulcx niet gewaer en werde, ofte dat hij heml. alles door dese beloften socht so te verbinden, dat se van geen appoinctement souden mogen spreecken, heeft hij desen dach een brief aen Sijn Ex^{cie} gescreven, daerinne verhalende het opeyschen vande stadt ende de antwoorde bij hem gegeven ende dat se alles sonderling wel gemoet waren tsamen te leven ende te sterven ende den viant te verwachten ende wederstaen. Naer de antwoorde ontfangen dede den viant met 21 groote stucken ende 5 cleyne in batterie schieten ende continueren tot des avonts toe ende beschoot de Bagijnepoorte, het Duvelsgat ende tdobbel bolwerck, ende naerdat hij ontrent 3200 schoeten gedaen hadde, bracht hij alle sijn leger in slachordre als of hij hadde willen stormen, hoewel daerop anders niet en volchde. Die van binnen stelden huer ter defensie ende repareerden de breschen so veel mogelijck was, waerdoor die aen Duvelsgat ende het dubbel bolwerck noyt bequaem om te stormen en waren. Onder faveur van dit schieten bracht den viant in tgat bij hem den xiij^{en} in de cingel gesneden een brugge van een lange pleyte ofte ponte op tonnen, om die in de gracht te voeren ende daermede over te commen, dwelcke so bij de musquettiers als tgeschut vande stadt onbruyckbaer gemaeckt worde; brachten noch twee andere bruggen op wielen aen, die mede onbruyckbaer geschoten worden, alleer aende gracht te commen. Begonsten oick de grachte te vullen recht over Duvelsgat, werpende duer gewapende mans op beyden sijden gabions ende in t'midden rijsbossen, horden ende plancken op tonnen, daerdoor sij in corten tijt de grachte vulden, daerover tegen den avont 16 ofte 20 mannen gewapent in de voet vande walle liepen ende begonsten huer daer met horden, plancken ende anders te logeren ende tegen het overwerpen te verseeckeren ende noch desen nacht in de walle te sapperen, gelijck mede deden die aende Bagijnepoorte in de walle lagen. In de stadt en stonden de saken ten besten niet, want niettegenstaende dit vuyterlijck gelaet, waren eenigen al heel flau in den bosem ende anderen, als Roorda ende Jan de Wit en onderlieten niet tvolck noch meer flau te maken, so in tverthoinen vande periculen als om heml. te induceren om tottet maken van een appoinctement te verstaen, want Jan de Wit bij hem ontboden hebbende de hopluyden Langvelt ende Matthijs Helt, heeft huer aengeseyt dat Roorda des anderen daegs dien nacht ende desen dach bij hem was geweest ende verthoint hadde de periculen daerinne sij waren, dat tvolck alles moedeloos was, datter geen middel en was de stadt te houden ende daerom versocht dat

bij heml. soude ontbieden, sulcx aenseggen ende versoucken dat sij in den crijsraede de sake daertoe wilde helpen beleyden, dat den Graef van Solms mocht versproocken worden om tot een appoinctement te verstaen ende alsó desen schoonen hoop volcx van tvuyterste bederf preserveren. Ende hoewel dese twee hopluyden hem seyden liever doot te willen wesen dan sulcx te doen, en hebben se daerop niet afgelaten, maer heeft Roorda noch versocht aen Schroots, Edelman vanden Graef, om denselven Graef de periculen te willen verthoinen, ende dat hij toe wilde sien, dat hij door sijn opiniatreteyt tvolck niet alles om den hals ende tlant in gevaer brachte, waermede sij ondersteecken hebben, dat veelen ongesint werden eenigen storm te verwachten, maer liever tot een appoinctement verstonden. Hierbij viel noch dese faute, die vande stadt hadden 2 faulse sortien, over elcke sijde van Duvelsgat een, die huer mochten dienen niet alleen om te hoiren wat den viant in de walle dede, maer oick om ten wedersijde in de walle te mineren om also t'mineren ofte sapperen vanden viant te beletten. Dese dede den Graef op den avont stoppen ende met cruyt vullen, benemende hem selven daermede de middel van te weeten hoe het met sijn walle stont. Den Graef van Solms bemerckende dat veelen in stadt begonden te verflauwen ende dat den viant tot drie plaetsen in de walle lach ende (hoewel sij noch over de 3000 mannen starck waren) dat se qualijck voorder de extremiteyt souden verwachten, omdat se in de wal hant aen hant lagen ende tvolck swack ende seer geharasseert waren van waken ende wercken ende niet so starck als Sijn Ex^cie wel meynde, heeft op den avont eenen Hoorntgens (dien bij Graef Willem van Nassau bevolen was de compagnie van Wigbolt Barels te beleyden bij provisie) naer Sijn Ex^cie geschickt, ende dselve een brief met sijn eygen hant gescreven mede gegeven, innehoudende tgunt voors. is, ende dat de couragie noch eenichsins continueerde ende dat hij, de colonnellen ende capiteinen noch gedelibereert waren, doch dat hij geloofde bij veelen den moet ontsoncken te wesen, siende den viant so naer ende in drie oirden van huere walle, daerom oick het duyren periculeus soude wesen, als den brenger naerder soude verclaren; hadde voorts Hoorntgens belast Sijn Ex^cie in tbreet te adverteren vande periculen daerinne sij waren ende te versoucken advys of sijt voorder souden houden ofte sien appoinctement te becommen, dewijle men in allen gevalle de stadt niet veel langer en soude konnen houden. Dese is des nachts bij Sijn Ex^cie gecommen, die niet wel te vreden en was sulcx te verstaen, als veel beter gehoopt hebbende, maer merckende dat huer couragie was vervlogen ende

dat met onwillige honden quaet hasen is te vangen, heeft hem gelast weder naer de stadt te keeren ende den Graef aen te seggen dat hij verhoopte, dat den Graef ende soldaten haer eere souden betrachten ende die naer behoiren quyten, ende sondt noch desen nacht den brief naer de Staten Generael om hemluyden hiervan te verwittigen, te meer so hij desen dach noch een ander brief naer de Staten voors. gesonden hadde wel van ander inhout, te weeten die van t'opeyschen vande stadt ende vanden antwoorde daerop gegeven. De Staten Generael hieraf niet wetende, hadden desen dach den voorgaende brief vuyten Hage naer Hulst gesonden, om den Graef ende alle de soldaten daermede te vermanen van huer devoir ende te encouragieren met de belofte, dat men huer niet verlaten en soude, maer van alles wat se nodich mochten hebben ten overvloet doen voorsien. Die van Zeelant sonden desen nacht in de stadt 20 oxhoofden francen wijn, om den soldaten te verschencken bij tijde van storm ofte als het noot wesen soude, in dier meyninge dat men de stadt soude houden.

Den xvij^en^ Augusti wast tamelijck weder. Den Capiteyn Hoorntges werde weder naer de stadt gesonden met tvoors. antwoort ende een brief van Sijn Ex^cie^ aenden Graef houdende dat hij bedroeft was te verstaen dat den viant in huer wal lach, ende so voorts alle saken naer t'ooge souden moeten beleyt werden, en sach hij niet hoe hierinne hem te dienen van ander advys, maer hem verlaten tottet geene hij selfs soude doen ende oirdelen nodich voor den dienst vande landen. De Staeten Generael noch alles goets vande stadt hoopende, screven aen Sijn Ex^cie^ dat sij beduchten dat den viant dien van binnen soude soucken te matteren met wercken ende wachten, dat den Graef daerom meer volcx versoucken soude, daertoe hij vuyt Oisteynde noch soude mogen lichten 500 Engelsen ende vuyt Vlissingen so veel doenlijck soude wesen ende die dan daer binnen seynden, daerinne de Gouverneurs geen swaricheyt en souden maken, overmits sulcx der Coninginne meyninge was, ende so middelertijt Vere wederom quam ofte eenich ander volck vuyt Engelant, dat hij die bij hem in gros wilde houden om den viant alle mogelijcken afbrueck te doen. Ende om die van binnen beter moet te geven, dede Sijn Ex^cie^ in haeste derwaerts brengen de voors. 10000 ℒ cruyts, 600 cogels ende dvoors. musquetten ende roers, maer onderwege verstaende dattet in stadt niet wel en stont, sijn terugge naer de oirlochschepen gekeert ende daerduer behouden. Want tvoors. ondersteecken van Jan de Wit ende Roorda ende dat anders meest alle capiteinen so flau waren, dat se geenen storm en dorsten verwachten,

heeft te wege gebracht dat desen dach vrouch een vergaderinge van crijsraet is gehouden sonder den Graef ende op een extraordinaris plaetse, te weeten in tlogement van Hopman Zaegman, alwaer naer verhael van alle de periculen gedaen bij Taco Hittinga, Jan van Egmont ende Frederick van Dorp als Colonellen in stadt, bij Roorda (die daer diende voor Secretaris) ende Jan de Wit voors., eyntelijck is geresolveert, dewijle den viant oick aen Duvelsgat ende so tot dry plaetsen in de walle lach, dat hij dry voeten waters vuyte grachte hadde afgelaten ende dat tgarnisoen niet starck genouch en was om de plaetse tegen gewelt te bewaren; dat men den Graef sulcx soude verthoinen ende versoucken dat die vanden crijsrade tot meerder behelt vande plaetse ofte tcrijsvolck mogen resolveren. Op t'nemen van dese resolutie was veel oppositie gevallen, want Matthijs Helt hadde expresselijck verclaert daertoe niet te konnen verstaen, dat men ten minsten behoirde een storm te verwachten ende hadde gepresenteert met 600 mannen den viant vuyte wallen te slaen ende daertoe over de walle te vallen, maer is vuyte vergaderinge geroupen bij Jan de Wit, die hem seyde: wat wilt ghij spreecken van vechten, daer en sal niemant wesen die u sal willen volgen, gedenckt de propoosten die ick u gisteren seyde, de clocke is al van gisteren gegooten ende de Staten houden selfs de stadt voor verlooren. Oick is hij anders van binnen seer tegengesproocken bij Hittinga die hem vraegde of hij meynde dat de Staten van Hollant ende Vrieslant wel wederom andere troupen vande bomen souden konnen schudden als dese hier verdorven ofte omgecommen waren; bij Frederick van Dorp, die hem vraechde of hij eenich middel wiste om den viant vuyte walle te houden ende bij Roorda die seyde, dat tvolck niet gestelt en was om te vechten ende in de neuse al hadden, dat men daerom van appoinctement te spreecken vergadert was, ende dat eenige muyterie ofte onwille te bevresen soude sijn, daerdoor men het naderhant wel soude moeten doen ende dat in allen gevalle sijn stemme maer eene stemme en was. Langvelt ende Steenhuysen waren van opinie dat men noch een prouve soude doen om den viant vuyte walle te slaen. Den Major Prince was van opinie dat men eerst een storm behoirde afteslaen ende in allen gevalle aen Sijn Ex^{cie} eerst te scrijven om advis, seggende de periculen so groot niet te wesen ofte men conste noch wel eenige dagen houden ende tegen het overloopen van Duvelsgat, daer de meeste pericule was een barricade maken, dan dese alle werden bij den voors. Hittinga, Dorp, Roorda ende Jan de Wit mette voors. redenen wederstaen ende mette meerderheyt van stemmen gedaen overstemmen, ende dienvolgende de

resolutie als vooren nemen, dwelcke bij de Colonnellen ende Roorda aenden Graef van Solms gerapporteert werde met versouck als vooren, daerop den Graef te vooren al gedespereert hebbende vande behoudenisse vande plaetse naer eenige swaricheyt, daerinne consenteerde ende hem mette selve huere resolutie te nemen te sullen conformeren, mits dat se dit huer versouck ende resolutie te nemen bij gescrifte souden stellen ende gelijckelijck teyckenen, sonder anders ter contrarie te vermanen ofte couragieren, sijnde een groote onvoorsichticheyt vanden Graef indien de periculen so waren, dat hij dselve niet eer en hadde konnen mercken ofte een groote flauwicheyt, indien die so niet en waren, dat hij so lichtelijck hiertoe condescendeerde. De voors. Oversten ende Capiteinen al te vooren geresolveert wesende wat se begeerden te doen, deden terstont dvoors. redenen ende swaricheyden neffens tvoorgaende versouck bij gescrifte stellen bij Roorda ende voor resolutie daerbij vougen, dat se ten diensten vande landen ende tot conservatie van tvolck geraden vonde dat men metten viant in accoorde soude treden door de bequaemste middelen ende de stadt op lijdelijcke conditien overgeven, ende deden dit gescrift terstont bij huer ende alle de capiteynen teyckenen twelcke velen seer geerne, weynich onwillich deden ende tselve den Graef terstont ter hande stellen. Dese was evenwel beraemt dat men de middelste mine aende Bagijnepoorte soude doen springen ende met faveur van dien een vuytval doen op den viant die tegen de walle aenlach, daertoe de Schotten gereet stonden, maar omdat de mine geen goede operatie en dede, en hebben se meer niet konnen vuytrechten, als den viant die hooch in de walle lach tot beneden toe doen wijcken, die terstont wederom op quam. Op t'aenhouden van Roorda sont den Graef des naernoens over den spoor tegen de contrescharpe vande Moervaert leggende een tambourijn aenden viant om in communicatie van tractaet te commen met presentatie de stadt aenden Coning over te leveren, so men huer goede conditien wilde geven, daerop den viant terstont 2 Spaensche Capiteinen in de stadt sondt, ende die van binnen sonden vuyt Popke Roorda, ende Capitein Michel Schotsman, maer den viant sondt daernaer Roorda wederom, begerende dat Graef Ernst van Nassau met een Colonel vuytquamen ende dat se daertegens in stadt souden seynden den Graef van Sore ende Marquys de Trenicques, dwelcke in stadt commende, sijn dselve Graef van Nassau ende Johan van Egmont vuytgesonden. Den Graef van Solms gedaen ontworpen hebbende de conditien die hij versochte, ende onder dien om tgeschut, amunitie ende vivres mede vuyt te mogen brengen, is den Marquys daer-

mede bij den Cardinael (die in de schantse vande Bloem was) gegaen, ende daer en tusschen screef den Graef van Solms aen Sijn Ex^cie^, dattet hem leet was te moeten scrijven de haestige veranderinge van sijn staet, want gedelibereert wesende noch 2 ofte 3 dagen te houden, was den viant den voorleden nacht so verre in huere wal gecommen, dat hij wel 400 voeten lengte daervan meester was ende veel waters vuyte grachte hadde getogen ende hadde huer daermede gedrongen om te ontgaen het evident ongeluck, twelcke tot schande vande landen ende van Sijn Ex^cie^ ende huer aller ruyne sij niet en consten ontgaen, hij ende alle de colonnellen ende capiteinen goet gevonden hadden aenden viant te seynden om te parlamenteren, terwijle sij meynden de conditien noch naer huere sin te konnen krijgen, daeraf hij noch niet en const verseeckeren, mits de ostagiers laet op den avont vuyt ende in waeren gegaen. Op den avont is Jan van Egmont sonder verlof vanden viant weder in stadt gecommen, latende den Graef van Nassau daer alleen, twelcke niet wel genomen en worde. In den Hage was men seer doende mette hopluyden te hoiren, die de Waertgelders souden lichten, mits men hemluyden te vooren afvraegde of sij op half gelt ende die conditie wilden dienen, dat men huer volck hooft voor hooft betaelde ende of se moet hadden die binnen drie weeken te konnen lichten. Men ontfing mede een brief van Caron vanden xij^en^ deser, houdende vande Engelse vloote als vooren verhaelt is.

Den xviij^en^ Augusti wast betrocken weder. Sijn Ex^cie^ ontfing den voors. brief tot Cruyningen ontrent thien vuyren, ende niet weynich in de sake ontset wesende, sondt terstont den selven brief naer de Staten Generael om huer daervan te verwittigen, dan omdat men in den Hage van dese schielijcke veranderinge noch niet en wiste, sijn de Raden van State naer Zeelant vertogen om met Sijn Ex^cie^ op alle voorvallende noot te adviseren, latende alleen eenige gedeputeerden in den Hage om op de swaricheyden vande reeckeningen van Zeelant te besoingeren. De gedeputeerden van Hulst bij den viant sijnde, hebben vuytgeseyt van tgeschut, amunitie ende vivres vanden viant alles geobtineert dat se begeert hadden, te weten dat se mogen vuyttrecken te water ofte te lande met vliegende vendel, slaende trom, brandende lonten, ballen in de mont, wapenen, bagagie, peerden, karren, wagens, schepen, saloupen ende anders wat huer toehoirde, ende treckende te landen geconvoyeert souden worden ende met wagens geassisteert; dat alle gevangenen ten wedersijden geen rantsoen gemaeckt hebbende sullen los gaen, betalende huer costen. Item dat de borgers met

al huer goet mede sullen mogen vertrecken ende een jaer hebben omme huer roerende ofte onroerende goederen te mogen vercoopen ofte die mogen doen administreren, mits op neutrale plaetsen gaende; dat de geweeckenen vuyte stadt weder in sullen mogen commen ende alle huere goederen, onder des Conings gehoirsaemheyt gelegen, genieten; dat de stadt mede behouden sal haere privelegien ende vrijheyden met vergetinge ende vergevinge van alles ende sonder ondersouck ofte inquietatie vande voorgepasseerde saken voor den geenen die daer blijven, mits dat se huer als goede ondersaten des Conings dragen, twelcke den Cardinael (seggende geinclineert te wesen om te favoriseren den geenen die in tstuck vande wapenen huer devoir doen) hemluyden in princelijcke woorden beloofde te houden. Daer tegens beloofde de Graef van Solms metten eersten de stadt ende de schantse van Nassau aenden Coning over te leveren, alle neersticheyt te doen om metten eersten schepen te becommen om wech te gaen ende so haest die gecommen sijn de stadt ende schantse te ontruymen ende van terstont af t'regement vanden Marquis de Trenicques te doen logeren op de bresche vande stadt, daer tegen die van binnen in handen souden houden den Graef van Sore ende Marquis voors. Hiervuyt const men wel sien dat den viant also begerich was geweest de stadt te hebben, als die van binnen om die quijte te wesen, omdattet apparent is indien den viant de victorie ongetwijffelt hadde voor hem gehouden, dat hij dan die van binnen selfs appoinctement versouckende, wel eenige harder conditien soude gegeven hebben, al en ware het niet geweest dan om in eenigen tijt niet te dienen, mits hij daermede de Staten van een groot deel van hare macht soude ontbloot hebben [1]. Dit accoordt sondt den

[1] Het aanbod van de bezetting om te capituleren was den Spanjaarden even welkom als onverwacht. Zij geloofden op dat oogenblik nog niet aan de mogelijkheid om de vesting spoedig in hunne magt te krijgen. Carnero zegt het zelf, dat de verovering den Aartshertog nog wel de helft van zijn leger had kunnen kosten (Guerras civiles de Flandes, Cap. XII). Ook andere Spaansche schrijvers getuigen het hoe weinig de vijand er nog op gerekend had (Coloma, Guerras de Flandes, en Don Diego de Villalobos y Benauides, Comentarios, aangehaald in Fruin's Tien jaren, bl. 352).

Het blijkt uit het geheele relaas, dat de Graaf van Solms zijn pligt niet gedaan heeft. Niet dat er, onzes inziens, aan flaauwhartigheid of eenige onteerende handeling van zijne zijde te denken valt, maar hij was voor zijne taak niet berekend. Overigens een moedig soldaat, bezat hij de eigenschappen en vooral de kundigheden niet, die in een opperbevelhebber in eene belegerde plaats vereischt worden. De slechte verdediging der buitenliggende werken, het bijna geheel nalaten van uitvallen, de gebrekkige wijze van mineren, het afmatten van het garnizoen door het opwerpen van retranchementen binnen de vesting, welke later bleken geheel nutteloos te zijn, de aanvrage, eerst in de laatste dagen van het beleg gedaan, om een »notabel persoon hem de fortificatie verstaende«, terwijl hij zelf, zooals Duyck vrij schamper aanmerkt, altijd roemde, dat geen ingenieur

Graef van Solms noch desen dach aen Sijn Ex^{cie} met een brief, houdende dat hij siende de desordren van dach tot dach wassen, gedwongen was geweest de stadt over te leveren, versocht dat men hem wilde seynden tgetal van 50 ofte 60 scheepen, twaelf ofte 15 aen tfort van Nassau om de bagagie inne te laeden ende de reste aenden Calfsteert, daer hij bequaemst achte tvolck te scheepen, ende dat middelertijt de bresche was ingeruymt aen t'regement van Trenicque, die van binnen altoes bewarende de houcken aende halve mane, ende dat den Graef van Solre ende Trenicques voors. voor ostagers in stadt waren ende dat hij de reste vuytstelde tot dat hij bij Sijn Ex^{cie} soude commen. Sijn Ex^{cie} sondt noch des nachts den brief mettet accoort nae de Raden van State met een brief hem vuyt Axel bij vanden Broucke gescreven (houdende dat daer maer twee compagnien waren ende daerom versocht te weten waernaer hij hem soude hebben te reguleren, indien den viant aldaer quam) dien hij begeerde dat men mette Staten Generael soude communiceren, terwijle hij daerop alles alle mogelijcke ordre soude stellen ende gaf ordre om de schepen bijeen te halen. T'overgeven van dese plaetse sal den viant een overgroote moet geven ende den moet van tvolck vande Staten seer verminderen, omdat hierbij opgestelt is geweest alle de macht ende auctoriteyt vande Staten; want te verliesen een plaetse daer se alles in mochten seynden wat huer geliefde, ja een heel leger waert noot, ende daer se so veel innegesonden hadden als die van binnen selfs nodich achten ende

---

hem iets zou kunnen leeren, eindelijk de slechte krijgstucht, die blijkbaar onder het garnizoen heerschte, — dat alles zijn bewijzen genoeg, dat de Graaf van Solms niet wist, welke maatregelen hij in zijne gewigtige en moeijelijke betrekking te nemen had. En zelden was toch eene vesting in gunstiger omstandigheden om hardnekkig verdedigd te worden. Manschap, geld, munitie, levensvoorraad, alles was in overvloed voorhanden; de gemeenschap met Zeeland was niet afgesneden, zoodat het wegzenden der gekwetsten en het toevoeren van versche troepen tot op den laatsten dag mogelijk bleef, en de Aartshertog, zoo als Coloma verhaalt, juist op het oogenblik dat hem de tijding van het aanbieden der capitulatie gemeld werd, bezig was zich in persoon te overtuigen van de groote bezwaren, welke er in het verbreken dier communicatie gelegen zouden zijn, iets hetgeen toch tot het bereiken van het doel volstrekt noodig geoordeeld werd. Dat er overigens, toen de zaken eenmaal zooverre gekomen waren, toen de vijand reeds van een gedeelte van den walgang meester was en de grachten begonnen droog te loopen, bij de ellendige stemming van het garnizoen, reden was om te onderhandelen en de talrijke bezetting voor het vaderland te bewaren, kan misschien worden toegegeven. Niet in de capitulatie maar in de onhandige verdediging lag de fout. Dat de Staten van Zeeland na het verlies van de voor hen zoo belangrijke vesting den Graaf uit hunne bijzondere dienst ontsloegen is niet onnatuurlijk, maar evenzoo laat het zich ook verklaren, dat Maurits, die wel moet ingezien hebben, dat de groote fout hier was, dat niet de regte man op de regte plaats was gekozen, later door zijne voorspraak bij de Algemeene Staten bewerkte, dat zijn overigens niet onverdienstelijken bloedverwant voor het leger der Republiek behouden bleef.

meer, is om te desespereren vande macht van tlant, ende die te verliesen door cleynharticheyt ofte vrese van dien van binnen is een teecken van onvoorsichticheyt ende niet om verantwoorden, oick dat die geenen eenigen deckmantel van desordre willen voorwenden die selfs behoirt hadden beter ordre te stellen ende de desordren te corrigeren, en is niet lijdelijck. Ende hoewel den viant de plaetse metter tijt soude hebben moeten krijgen altoes innewaerts sapperende, so en sijn se nochtans niet excusabel van in den beginne niet beter toegesien ende den viant van huer grachten met vuytvallen (dewijle sij op geen verlies van volck en hadden te achten, als t'elcken konnende daervan gerefraischeert worden) gehouden te hebben ende van dat se daernaer niet eenen storm op de walle en hebben verwacht ende besocht of sij den viant mettet afslaen van dien ofte t'ophouden van noch eenige dagen hadden konnen doen veranderen van sijn voornemen, waeromme desen diverselijck ende tot oneere vanden Graef ende garnisoen bij meest alle man sal geduydet worden ende sonderling bij die van Zeelant, die niets gespaert en hebben om de stadt van alles te voorsien, te meer so vuytet getal van tvolck dat hier naer vuyte stadt toog te bemercken is hoe ongeschickt het is te seggen dattet garnisoen niet machtich en was gewelt te wederstaen. Desen dach quam Graef Harman vanden Berch in de stadt bij den Graef van Solms ende bleef des nachts binnen.

Den xix^{en} Augusti wast tamelijck weder. De Staeten Generael ontfingen eerst den brief van Sijn Ex^{cie} ende die vanden Graef van Solms vanden xvj^{en}, nopende t'opeyschen vande stadt, daervuyt sij moet schepten van dselve ten minsten noch eenige dagen te houden, dan ontrent den middach ontfingen sij den brief van Sijne Ex^{cie} vanden xvij^{en} met dien vanden Graef van Solms met Hoorntgens gesonden, daervuyt sij verstonden dat den viant op drie plaetsen in de walle lach, de verslagentheyt die in de stadt was, ende begonsten te recht te vresen voor de vuytcomptste vande sake, waeromme sij goet vonden in der ijl te scrijven aen Sijne Ex^{cie}, dat hij noch soo veel volcx daerinne wilde seynden als hij daer bij de hant hadde, om waert mogelijck de stadt te behouden. Screven mede aenden Graef van Solms ende tgarnisoen, dat se noyt getwijffelt en hadden of den viant soude metter tijt in de wallen commen logeren ende doch evenwel verhoopten dat die van binnen in huere goede resolutie vande stadt te defenderen souden continueren, dewijle sij wel wisten bij ervaerentheyt wattet was in de wallen te logeren ende daerom alle de binnenwercken gemaeckt hadden, ende mits den viant gedestitueert wesende van alle

secours van buyten en andere plaetsen een geruymen tijt goet gehouden hadde; dat sij oick niet min en behoirden te doen, konnende van alles gesecoureert ende van volck gerefraischeert worden, sonderlings so de Francoisen op de been waren om in de frontieren te vallen ende daerdoor den viant sijn leger soude moeten lichten, vermaenden huer daerom tot volstandicheyt met beloften van assistentie, secours ende recompense. Screven mede aenden Rade van State desen brief met eenige Engelsen ende so veel ander compagnien ende bootsvolck als bij de hant souden wesen in haeste binnen Hulst te willen seynden, omdattet te grooten disreputatie soude wesen te verliesen een plaetse die hij noyt en heeft konnen sluyten. Screven mede in deselve teneur aen Sijn Ex^cie^. Ende omdat dese tijdinge geen cleyne verslagentheyt maken en soude onder de innewoenderen vande landen, werde geordonneert dat men den brief vanden Graef secreet soude houden, daervuyt terstont veelen imagineerden dat se niet goets en moste houden. Die vande stadt hebbende huer appoinctement gemaeckt ende den viant de bresche aende Bagijnepoorte innegeruymt, oick hem gewesen de twee minen die noch daer onder lagen ende daermede sorgeloos sijnde vande vreese van overvallen te worden, begonsten huer seer dissolutelijck aen te stellen, want de wijn bij die van Zeelant daer binnen gesonden, werde verdeylt onder den soldaten, die daervan mitsgaders van cost ende dranck noch in stadt sijnde begonden te drincken ende clincken in sulcke sorgeloosheyt dat de wachten alomme onbeset bleven, ende so den viant met huer trouweloos hadde willen handelen hadde hij meer als te veel occasie heml. alles te overvallen ende den hals af te snijden. Ende hoewel in deselve ongeregeltheyden de periculen groot waren en werde nochtans daerinne noch bij den Graef, noch bij de andere overicheyt naer behoiren niet voorsien. De soldaten vercoften mede t'overgebleven cooren vuytet magasijn aen eenige borgers noch in stadt wesende om tselve te dissiperen, dewijle sij doch alle de vivres ende amunitie daer laten mosten.

Den xx^en^ Augusti ontfingen de Staten Generael den brief van Sijn Ex^cie^ vanden xviij^en^ ende dien van Solms vanden xvij^en^ in de nacht gescreven, daervuyt men sach dattet mette stadt gedaen was, niettegenstaende alle de moeyten ende costen bij den Staten gedaen om de plaetse te behouden, want de costen vande amunitie van oirloge ende vivres, van gelde ende anders daer binnen gesonden den landen weynich min sullen staen als op 400000 gulden, die mits de sorgeloosheyt van die van binnen meest alles te vergeefs ende vruchteloes sullen wesen, ende om redenen voors. werde mede goet gevonden desen noch secreet te houden, hoewel men

terstont wel conste oirdelen dat de Staten niet weynich becommert en waren. Die vande stadt begonden verscheyden personen ende soldaten à la file te doen vertrecken, so om huer getal bij den viant onaensienlijcker te maken als om te accommoderen degeenen die vuyte periculen begeerden te wesen, dwelcke bij de bootsgesellen met scheepen vuyt gehaelt worden, welcke bootsgesellen t'elcken mede namen sacken met coorn ende oick met cruyt, omdat t'magasijn ten besten was, terwijle die van binnen niet en deden dan drincken ende d'een ende d'ander vanden viant den Graef van Solms quam versoucken. De scheepen die naer de Calfsteert bescheyden waren, weder terugge ontbooden wesende, quamen desen dach aende vloote, daer men naer tfort van Nassau vaert. Ende omdat men verstont dat den viant d'een ende d'ander vander Staten soldaten persuadeerde bij huer te blijven ende eenigen gesuborneert hadden die onder den soldaten ommeliepen om dselve totten viant te doen keeren ende blijven, heeft den Graef van Solms op den naernoen den trommel schielijcken doen slaen ende tvolck noch dien dach vuyt doen trecken om aen tfort van Nassau (daer men sulcx best achte) tscheepe te gaen, als geschiede, elcx vande soldaten eenich cruyt mede genomen hebbende. De soldaten die vuyt stadt togen ende degeenen die noch in tfort van Nassau lagen waren te samen onder 41 vendelen noch starck 3075 gesonde mannen, ende heeft men tsedert verstaen dat in de stadt so gequetst als doot weerloos waren gemaeckt tusschen de 700 ende 800 soldaten, daervan de ²/₃ gequetst ende vuyte stadt vervoert waren, daervuyt men sien kan hoe seer sij volck gebreck hadden. Men heeft hiernaer mede in tseker verstaen dat den viant voor de stadt ende t'innecommen van tlant gelaten hadde niet dan ontrent 1300 doden ende daeronder veel overicheyts, capiteinen ende officieren met veel appointeerden, ende gequetst ende weerloos gemaeckt noch ontrent 800 mannen. Den Graef van Solms bleef noch in de stadt, daer den viant naer tvuyttrecken vande sijnen innequam, ende vondt 9 halve canons, 1 slange ende 4 veltstucken van metael, 8 ijsere stucken ende 2 metalen mortiers, ende in tfort van Nassau een halve canon ende 3 ijsere stucken, in vougen dat den viant so in de Moervaert als stadt ende schantse van Nassau becommen heeft 11 halve canons, 1 slange, 4 veltstucken, 2 mortiers van metael ende 14 ijsere stucken. De halve canons waren meest nieuwe ende veel mettet schieten verlopen. Vande 30000 ℔ cruyts die noch in stadt waren doe men begonst te parlamenteren, was so veel wechgedragen ende gedissipeert dat se over de 10000 ℔ niet en vonden, maer hoewel veel coorens aende borgers vercoft ende

anders ontvoert was, vonden se noch een groote quantiteyt in stadt van rogge, mout, tonnemeel ende anders. Den viant begonst sich terstont in de stadt moetwillich aen te stellen ende tegen het accoort den borgers (die daer noch gebleven waren) te plunderen, vrouwen ende dochteren te schoffieren ende oick eenigen doot te slaen. Desen dach vertoog vuyt Hollant naer Engelant den oversten Lieutenant Dogwra om aldaer 400 Engelsen te lichten. In den Hage waren die van Hollant doende om den hopluyden aen te nemen, die de Waertgelders souden lichten, daervan sij eenigen bij Sijn Ex^{cie} voorgeslagen aennaemen, ende de steden stelden naer gewoonte d'anderen, daerdoor men wel sach dat de saken totte oude inconvenienten souden vervallen; dat men tvolck soude hebben, maer in noot de soldaten niet. Sij naemen dan aen 15 Capiteynen als Michiel van Billesteyn ende Egbert Cornelissen, Onderschout van Amsterdam, die tot Amsterdam souden leggen, Louys Cousture ende Niclaes Gorissen, die tot Haerlem souden leggen, Abraham van Treslong, die tot Leyden soude leggen, Joost van Nylen, die tot Delft soude leggen, Geerlof Cluyt, Baillu van Schoenhoven, die ter Goude soude leggen, Adriaen van Arckel, die tot Gornichem soude leggen, Willem Janssens, wachtmeester tot Rotterdam, die aldaer soude leggen. Voorts waren bescreven . . . . Copier van Calslagen, Jacob van Telshout, Pieter van Castricum, Augustijn Humars, Jacob Sonck ende Adriaen van Dorp, dien in last gegeven was elcx te lichten 150 mannen, daertoe huer elcx 200 gulden tot loopgelt gegeven worde [1]. Oick werden huer ter hande gestelt de articulen daerop sij tvolck aennemen mosten ende de lijste daernaer sij mosten gewapent wesen met last die binnen drie weecken te moeten lichten. Veelen hielen het daervoor dat van dese lichtinge geen sonderlingen dienst ten prouffijte vande landen soude commen, maer dat se meest gedreven worde door eenigen dien bij de vervolgende capiteynen een propine [2] was toegeseyt.

Den xxj^{en} Augusti wast schoen weder. Den Graef van Solms bleef noch binnen Hulst tot den avont toe onder seeckere belofte daerbij huer toegelaten was 6 dagen in stadt te mogen blijven, die daer te doene hadden, maer op den avont vertoog hij naer tfort van Nassau ende bleef daer dien nacht. De Spangiaerden ende Italianen maeckten een groot rumoer

[1] Deze ligting geschiedde ten gevolge van een voorstel, den 9^{en} Augustus door Maurits en Willem Lodewijk aan de Staten Generaal gedaan om het leger door het werven van nieuwe troepen, het aannemen van waardgelders en het oprigten van vier regimenten vreemdelingen op een behoorlijken voet te brengen. Wij hebben dit stuk, dat op het Rijks Archief berust, als Bijlage opgenomen.

[2] Geldelijke belooning.

tegen malcanderen in de stadt, tsij om den buyt ofte om tquetsen van een dienaer vanden Marquis van Trenicques. Desen dach bracht den viant sijn gantse leger vuytet lant van Hulst voorbij tfort van Nassau over Absdael weder in tlant van Waes om te refrescheren. In den Hage quam door t'overseynden van t'accoort van Hulst seeckere tijdinge van tverlies van dien, dwelcke een groote verslagentheyt onder alle man maeckte ende sonderling onder den Staten, die hierdoor vande behoudenisse van verscheyden andere plaetsen begonnen te vertwijffelen ende occasioneerde dat meest alle menschen hoge ende lege standes vanden Graef van Solms ende tgarnisoen qualijck spraken, als of sij huer devoir niet gedaen en hadden, ende omdat Sijn Ex^cie^ gescreven hadde, dat men hem noch een canon ende 6 veltstucken met cruyt, scharpen ende amunitie soude seynden om naer den noot te mogen employeren, heeft men last gegeven tselve naer Sijn Ex^cie^ te vervoeren, ende de Staten Generael hebben mede gescreven aenden Rade van State, dat sij ongeerne verstonden dat de stadt aldus buyten haere meyninge was overgegeven, ende dat die van binnen niet beter en hadden gecorrespondeert op tdevoir van buyten tot behoudenisse vande stadt gedaen, dat men daerom op tselve ende alle de omstandicheyden van dien ende op de swacheyt der compagnien behoirlijcke informatie soude nemen, om daernaer daerop te ordonneren; dat se voorts met advis van Sijn Ex^cie^ op de verseeckeringe vande naeste plaetsen wilden letten ende namentlijck van Axel, daerbij de dijcken te doen duersteecken ende noch v ofte vj goede compagnien daerin te seynden, om de plaetse so doenlijck te conserveren.

Den xxij^en^ Augusti wast windich weder. Den Graef van Solms vertoog desen dach vuyt het fort van Nassau (daer bij hem gecommen was den Graef Ernst van Nassau, geconvoyeert bij veel heeren ende Graven vanden viant, ende bij den Cardinael vereert met een peert) naer Sijn Ex^cie^, niet hebbende willen begroeten den Cardinael, die sulcx instantelijck hadde doen versoucken ende begeerich was hem te spreecken, ende is desen dach metten Graef van Nassau bij Sijn Ex^cie^ gecommen tot Axel, daer hij sijn ontschuldinge gedaen hebbende van t'overgaen vande stadt, so hij best conde, is terstont voorts getogen naer Hollant, dwingende tot Terneuse een capiteyn van een oirlochschip, die mette gedeputeerden vande Staten van Zeelant daer was gecommen ende op huer wachten met hem te varen ende der gedeputeerden bagagie (die sulcx naderhant seer qualijck namen) daer op tlant te setten. Sijn Ex^cie^ bleef noch tot Axel met die van Zeelant om aldaer ordre te stellen, ten eynde men die plaetse (we-

sende sijn eerste conqueste) niet so terstont en verlore (hoewel dselve qualijck houbaer ende daerom bij de Gedeputeerden vande Staten Generael op de fortificatie van dien oick niet met allen geordonneert en was), waeromme oick Sijn Ex^{cie} voir sijn vertreck van daer in de stadt leyde den Colonnel Dorp met 10 vendelen knechten.

In Hollant begonst men vast de Waertgelders aen te nemen op de voet om te hebben halve soldie ende betaelt te worden hooft voor hooft.

Men creeg mede tijdinge dat Richardot van wegen den Cardinael in Vranckrijck was geweest ende versocht hadde renunciatie van alle alliantien, weder inlatinge der Jesuiten ende besluyt vande oirlogen tegen die vande religie, ende hoope gegeven hadde, die poincten also bij den Coning aengenomen wesende tot openinge van pays, maer men hoopte hier te lande, dat den Coning van Vranckrijck nimmermeer totte selve poincten soude commen ende dat daeromme den hoop van pays soude cesseren.

Den xxiij^{en} Augusti wast windich weder. Des nachts quam den Graef van Solms in den Hage bij sijn huysvrouwe. Den viant scheyde sijn leger van malcanderen ende leyde tvolck in verscheyden quartieren, mogelijck om t'muyten te beletten, twelcke anders gemeynlijck naer de prinse van een goede plaetse volcht. Des avonts quam den Raedt van State tot Cruyningen bij Sijn Ex^{cie}.

Den xxiiij^{en} Augusti screven de Raden van State aende Staten Generael dat sij de informatie begonden te nemen, doch dat de compagnien al voor haer comptste al in garnisoen verdeylt waren, dat de dijcken bij Axel waren doorgesteecken ende de advenuen met scheepen beset, dat se eenige penningen totte fortificatie vander Neuse gedaen tellen hadden, maer huer dselve niet willen aennemen, omdat se niet en wisten dat bij de Generaliteyt daerop resolutie was genomen; dat aen Saftinger gat een fort van node was, omdat men daer door tot Antwerpen kan seylen, dat de middelen totte fortificatie van Oisteynde dienen gevoordert ende dat men daerom metten eersten de versochte materialen wilde derwerts seynden. Graef Willem van Nassau quam in den Hage met sijn broeder Graef Ernst. Op de voornoen worde den Graef van Solms in de Staten Generael gehoort, die met vele hooge woorden van sijn gedaen devoir hem excuseerde nopende t'overgeven vande stadt, meest daermede dat se geen flancken en hadde gehadt ende daerom niet houbaer was geweest, ende dat hij genouch alleen in stadt was geweest ende seer weynich behulps vande capiteinen hadde gehadt, daeraf hij in tgenerael seyde dat se huer devoir niet en hadden gedaen,

maer specificeerde niemant. Oick toog hij aen dat die van Zeelant geen behoirlijck devoir en hadde gedaen om de plaetse te fortifieren, doen men het wel doen mochte ende oick de bewaringe naer behoiren niet willen gedoogen om den boeren te verschonen, hiervooren breder gespecificeert, ende meynde in summa dat hij ten vollen sijn devoir gedaen hadde ende meer dan men van hem wel behoirde geeyscht te hebben, mits houdende so geringen plaetse so geruymen tijt. Doch de Staten Generael niet alles konnende verstaen dat in Hulst vol devoir gedaen was, versochten dat hij sijn rapport bij gescrifte soude stellen ende overleveren, daervan hij hem excuseerde, seggende dat hem dat moeijelijker soude vallen als het devoir dat hij binnen Hulst gedaen hadde, gemerckt hij een soldaet was meer verstants vande wapenen als van scrijven hebbende ende versocht derhalven van sulcx ontheeft te wesen, maer naer nieuwe deliberatie bleven de Staten bij huer voorgaende resolutie, achtende dat de sake wel so veel meriteerde, ende dat hij van jongs op de scholen gevolcht hebbende tselve sonder groote moeyte wel soude konnen doen, te meer so den gemenen man alom ende in allen steden seer lelijck vanden Graef van Solms ende van t'overgeven van Hulst sprack, ende dat veelen het wel daervoor hielden, dat de stadt in tlaeste niet wel houbaer en was, doch meynden mede datter geen behoirlijck devoir in tvuytvallen gedaen en was, ende oick niet in t'wercken, ende insonderheyt dat men niet terstont achter Duvelsgat eenich retranchement en hadde begonnen, doe den viant sijn geschut verplante ende apparentie dede dat hij huer daermede soude willen aentasten. De Gedeputeerden van Zeelant en waren mede niet weynich ontset, hoirende dat den Graef huer principalen hier so opentlijck beschuldichde van tverlies van Hulst veroirsaeckt te hebben, sonderlings om dat doen in de vergaderinge vande Staten Generael mede present waren de Raden van State, ende van die van Hollant alleen over de 30 personen, die apparentelijck alles dat huer principaelen sulcx sullen rapporteren tot oneere van dien van Zeelant ende naemen daeromme voor huer principalen daervan te verwittigen, als sij daernaer deden.

Ende overmits naer Engelant gedestineert waren als gesanten te gaen den Cancelaer van Gelderlant, Loosen vuyt Hollant, Valcke vuyt Zeelant ende Franckena vuyt Vrieslant, was men seer besoingerende op huere instructien ende commissien, beneffens dat goet gevonden worde, indien sij in Engelant apparentie sagen vande Coninginne te konnen bewegen tot aenneminge vanden antwoorde Botley medegegeven, dat men dan de somme van 30000 gulden aldaer onder de principale heeren vanden Raedt soude

verschencken, daerom den gesanten oick macht gegeven worde, die alsdan op wissel te mogen doen trecken.

Den xxv^{en} Augusti was het schoen weder. Naer vele ende lange vuytstellen bij den Coning van Vranckrijck gebruyckt alleer eyntelijck aen te gaen ende te besluyten de alliantie met Engelant (mogelijck op hoope van door vrese van dien den Coning van Spangien tot pays met hem te bewegen, ende siende dat denselven Coning, daertoe niet en wilde verstaen) heeft hij ten laesten dselve aengegaen, doen approberen bij de parlamenten ende eyntelijck den Hartoge van Bouillon met seer grote staet weder naer Engelant gesonden, daer hij desen dach gearriveert is, om die de Coninginne te sien aengaen ende besweeren.

Desen dach heeft men mede tijdinge ontfangen dat de Engelse vloote meestal in Engelant te Pleymouth ende te Marigat gearriveert waren, hebbende tsedert de Cabo St Marie nergens meer in Spangien aen geweest, omdat de galeren voor Cadis ontcommen huer altoes costoyeerden ende in alle havenen advertentie deden van huer comste, dat se oick so aengecommen waren, dat veelen van hen niet voor drie dagen noch cost op de scheepen en hadden, waerdoor men hoopte dat de Nederlantse scheepen mede haest thuys souden commen ende dat de Engelse soldaten, die mede getogen waren, oick wederom souden commen, te meer so men verstont dat de Coninginne daerom hadde doen ophouden tlichten vande Engelsen bij Caron versocht om Hulst te mogen secoureren.

Den xxvj^{en} Augusti was het tamelijck weder. Men creech tijdinge dat den viant sijn volck in Vlaenderen hadde gedaen monsteren ende twee maenden gaige betalen, so men vermoede om t'muyten te beletten, houdende anders sijn volck in de quartieren van Waes noch stille ende vande anderen verscheyden.

Overmits de quote van die vande Omlanden ende Groningen nu gemaeckt was, met dien verstande dat se geretrotraheert soude worden totten overgaen vande stadt, werde den Tresorier Generael gecommitteert om dien volgende met huer te liquideren, dewijle men het daervoor hielt, dat se alrede tusschen de twee ende dry hondert duysent gulden te weynich souden betaelt hebben ende noch schuldich blijven, hoewel anderen meynden dattet beswaerlijck wesen soude die penningen te becommen.

Den xxvij^{en} Augusti wast schoen weder. Sijn Ex^{cie} hebbende tot Axel ende Ter Neuse alle mogelijcke ordre gestelt, is weder tot Cruyningen gecommen, ende aldaer verstaende dat den viant een deel van sijn volck over de Schelde scheepte ende in Brabant bracht, is mede naer Bergen

op den Zoem getogen ende heeft een deel van tvolck, dat hij bij hem hadde naer tlant vander Tholen gesonden [1]. Desen dach quamen in Hollant ende Zeelant aen eenige scheepen die mette Engelse vloote in Spangien waren geweest. De Staten Generael screven aenden Raet, dat se mette informatie van Hulst wilden voortgaen sonderlings omdat den Graef van Solms over tquaet devoir van eenigen geclaecht hadde, dat men een scharpe reveue van alle compagnien wilde doen doen; dat men totte fortificatien van Bergen op den Zoem, Breda, Oisteynde ende Terneusen den provincien een extraordinaris consent van 100 duysent gulden voorgeslagen hadde, dat daertoe hoope van bewilliginge was, dat se daerom de hant daeraen wilden houden dat men neerstich daeraen mochte wercken; dat se de Raden in den Hage wesende belast hadden de materialen voor Oisteynde te coopen, daertoe die van Hollant dselve met credyt souden stercken des noot wesende.

Den xxviij^en^ Augusti was het tamelijck weder ende quamen voorts aen meest alle de schepen mette Engelse vloote geweest ende meest alle de Engelse soldaten die vuyt dese landen getogen waren, behalven eenigen die voor eenige dagen in Engelant waren gebleven om hare vrunden te versoucken. Onder het Nederlantse bootsvolck werde seer geclaegt over de Engelsen, die in de poorten van Cadis de wacht hebbende heml. meest alle hueren buyt weder hadden afgenomen, ende over sulcx seer verongelijckt, hoewel eenigen noch eenen goeden buyt daeraf brachten, maer alle wat in de schepen geladen was sloegen die vande Almiraliteyt terstont aen, om tselve volgende heure ordinaris last te doen vercoopen ende de penningen als naer gewoente te destribueren. Velen begonden oick te mercken dat een goet deel vande schaden in Spangien gedaen in de Nederlanden thuys souden commen om de traffycq die se op Spangien doen,

---

[1] Omtrent denzelfden tijd nam Maurits ook nog maatregelen om de stad Bommel te beveiligen tegen eene overvalling, welke de vijand volgens loopende geruchten daarop voorhad. Hoezeer Duyck hiervan geen melding maakt, blijkt het uit een brief van den Prins, den 29[en] Augustus aan de Staten Generaal geschreven, en waarin het volgende voorkomt:

» Wij worden van vertrouwden persoonen gewaerschouwet dat den vijandt ende namentlijck den Colonnel Cocquel, so binnen den Bosch als elders, is practizeerende om de stadt van Bommel te overvallen. Ende dat hij daertoe vast zijne gereetschap veerdich heeft omme twelcke te voorcommen hebben wij den Cap[n] Mathijs Helt ende Jan de Witte in alder dilligentie van hier derwaerts gesonden. Ende hebben daer beneffens aende Raeden van d'admiraliteyt tot Rotterdamme geschreven datse terstonts beneerstighen dat den Maesstroom vande Vooren aff tot Hensden met drie ofte vier vuytleggers beset worde, omme svijants overcomste te beletten.» (Rijks Archief, Lias loopende, 1596.)

ende dat huere facteurs daer sijn berooft [1]; anderen dat de Coninginne bij dit middel alleen gesocht hadde de Nederlanders in Spangien so odieus te maken dat se van trafficqueren aldaer souden, so wel als de Engelsen, moeten desisteren ende dat t'ophouden van die traffycq wel veel armoede hier in tlant mochte maken.

Alle dese dagen door was gehandelt metten gesanten die naer Engelant souden gaen, den welcke voor eerst mede gegeven werde voor instructie alle de poincten die den Ambassadeur Botley op den lesten Marty voorleden ter antwoorde gegeven waren, hier vooren geinsereert. Voorts werden huer noch gegeven eenige memorien op deselve instructie, houdende dat men met alle redenen soude soucken de Coninginne te bewegen tot continuatie van haer secours in dese landen, die tselve niet en konnen derven, maer altoes verlies gehadt hebben als sij daervan ontbloot sijn geweest, wesende anders seecker dat den Spangiaert dese landen eens konnende vermeesteren, daer sal vinden volck, gelt, schepen ende havenen om t'meeste deel vande werelt inne te slocken, immers daertoe vuyte Nederlanden te samen konnen trecken over de 10 milioenen guldens alle jaers mette middelen die de Staten nu practiseren, ende hoewel maer een derden deel vande Nederlanden wesende, daermede over de 5 milioenen trecken, sonder dat hij soude behouven over zee met sware rysico die te verwachten, waerom niet te twijffelen is, dat Haere Ma[t] sulcx niet en sal laten geschieden, daertoe de gedeputeerden sullen vougen sulcke redenen als sij dienstelijck sullen vinden om de Coninginne sonderling in desen tijt tot continuatie van tsecours te induceren, ende so dat niet en can geobtineert worden, dat se dan op tvoorder sullen mogen handelen met voorbehoudinge van alle oude tractaten ende alliantien tusschen de crone ende rijcke van Engelant ende de landen ende steden vande Nederlanden, die men in geen twijffel en sal mogen trecken. Dat nopende de prestatie van penningen de Coninginne den Staten noch voor desen jare wilt voor geexcuseert houden ende daervan ontheffen, ten aensien vande groote lasten ende costen die de Staten moeten verdragen in d'oirlogen die den viant huer so hart opdringt, ende die se anders gedaen hebben totte equippagie

---

[1] Reeds bij een brief van den 10[en] Julij schreef de Hollandsche Admiraal uit zijn schip voor Cadix, na met weinig woorden de verovering van die stad vermeld te hebben, het volgende post scriptum aan de Staten Generaal:

»Het heet dat wij een stadt in Spaengien ingenomen hebben ende den Spaengiart grote affbreuck gedaen maer ick sorghe dat het die van Hollant ende Zeelandt smarten, ende de meeste schade doen sal.» (Rijks Archief, Lias loopende, 1596.)

vande vloote mette Engelse naer Spangien geweest. Nopende de 80,000 £ sterlings bij tijden van vrede ofte vereeninge van alle de provincien te furneren sullen de gedeputeerden huer mogen begrooten tot 100,000 £ sterlings toe, te betalen als in de instructie. Nopende de quijtscheldinge vande pretensien vande Coninginne sullen de gedeputeerden sorchvuldelijck moeten beleyden dat de Coninginne tegen dese landen niet en reservere de pretensien van Horatio Palavicino ofte dergelijcken, daertoe gebruyckende de beste redenen, die men sal konnen bedencken, ende sal men daerop moeten sien alle acten, contracten ende obligatien gepasseert, maer sal de Coninginne wel mogen reserveren haer actien op de gedesunieerde landen. Dat men t'articule vande oirlogen tegen den Coning van Spangien ende geen pais d'een sonder d'ander te maken sal nemen als een continuatie op 't tractaet van 85 ende daerin trecken eenige expresse clause van reciprocque verbintenisse tot conservatie van dat poinct, in de plaetse vande woorden van tractaet, il plaira à sa Ma[té] ende dat mette redenen den gedeputeerden bekent. Indien den Hartoge van Bouillon in Engelant comt sullen de gedeputeerden hem vander Statenwegen hartelijcken groeten ende ondertasten in wat staet de negotiatie vande alliantie staet ende sien te becommen de poincten ende articulen so die nu geredresseert mogen wesen ende bij den Coning aengenoemen met verclaringe dat de Staten hem verwachten, om op dat poinct mede te handelen, twelcke sij achten veel te dienen tot voorderinge vande gemeene sake. Dat se in Engelant versocht wordende om vuyten naeme der Staten te commen in de alliantie daertoe sullen mogen verstaen als principale partijen contractanten ende mette beste middel om de digniteyt vande republycke te conserveren, mits dattet in generale termen sij als de articulen vande alliantie houden, die men huer daertoe medegeven sal, ende so men huer eenige particulariteyten voorwent, sullen daervan versoucken copien ende rapport aen huer principalen, om daerop resolutie te verwachten. Ende so tusschen de Princen eenige swaericheyt viel die d'alliantie mocht retarderen, sullen de gedeputeerden de hant daeraen houden, dat dselve mocht voortgaen, ende sonderlings dat de Princen resolveren offensyven crijch tegen den Coning van Spangien te voeren, ende dat den Coning van Schotlant, Denemarck ende andere Rijcxprincen totte ligue mede versocht worden. Sullen mede de Coninginne versoucken dat se den Francois wilt persuaderen d'oirlogen in t'Nederlant te maken ende hem daertoe wilt assisteren. Ende so men voorwierp dat de macht der Staten nu niet en is als die voormaels is geweest, sullen antwoorden dat sulcx niet en comt om eenigen gecasseert

te hebben, maer omdat huer volck gedisperseert, is so in de gewonnen plaetsen als frontieren met beleg gedreycht, omdat se totte defensive gedrongen worden ende huer lasten mits de fortificatien ende provisien daerom te grooter worden ende sonderlings omdat huer tsecours vande Coninginne ontbreeckt. Sullen mede verthoinen hoe nodich het is oick voor de Coninginne dat men Calais belegge ende reducere alleer het gefortificeert sij, ende dat men d'oirlogen in Vlaenderen make om de commoditeyten wille, die daertoe dienen. Sullen oick trachten de Coninginne te bewegen om den Staten in dese tijt te recht te assisteren om den viant, die mits sijn victorien hooch dragende is op te houden ende de vervallen gemoederen so in Vranckrijck als hier te verquicken.

Ontrent t'eynde van dese maent Augusto vertoog Graef Willem van Nassau naer Vrieslant, daer men verstont dat groote beroerte ende miscontentement ontstack, so tegen Graef Willem als de Staten Generael. Tegen Graef Willem door aenritsinge vande partialiteyt van Roorda, die altoes tegen hem machineerde om hem een deel van sijn credyt te doen afnemen onder decksel van eenige veranderinge van sijn commissie, ende tegen de Staten Generael omdat se de fortificatie van Coevoerden belet hadden, die sij oick meynden van Graef Willem gesecundeert te wesen.

Den lesten Augusti leverde den Graef van Solms in gescrift over sijn rapport vanden overgaen van Hulst, veel generaelder ende met meer vanterende woorden als hij bij monde gedaen hadde ende gansch sonder yemant te beschuldigen, als of sij alles heur devoir wel gedaen hadden ende verhaelt daerin: dat hij niet en twijffelde of de Staten hadden volle kennisse vande defensie ende eerlijck devoir dat hij ende sijn soldaten binnen Hulst gedaen hadden, ende om te achtervolgen huer begeerte bij gescrifte gestelt hadde tgeene hij meest meynde te importeren tot voldoeninge vande geenen, die t'overgeven vande stadt mogen taxeren als qualijck gedaen. Dat hij veradverteert wesende dat den viant gereetschap maeckte om naer Hulst te commen niettegenstaende sijn indispositie hem volgende sijn devoir derwerts heeft vervoegt ende Sijn Ex^cie daer gevonden, metten welcken gecommuniceert hebbende, is Sijn Ex^cie om eenige advertissementen met eenige compagnien van daer naer Bergen vertogen ende
1 hij daer alleen gebleven met weynich soldaten (ten regarde vande groote besettinge in tlant ende de diverse aencomptsten) dat den viant 2 dagen
2 naer tvertreck van Sijn Ex^cie met 3 regementen knechten des nachts hem geworpen hadde in tlant daertegen hij naer den tijt ordre gestelt heeft ten bijwesen van Duyck, Aleman ende Arnsma, Raden van State, die

gesien hadden het devoir dat hij gedaen hadde om den viant, die al ge-
passeert was te beletten, daertoe niets sparende als sijn quetsure kan
betuygen die hem groote sieckte causeerde, geduyrende dewelcke den
viant de contrescharpe ende de Moervaert genomen heeft, so dat hem niet
dan de stadt ende tfort Nassau resteerde, dat tverlies vande contrescharpe
ende Moervaert alle den soldaten vrese ende schrick maeckte ende dede
despereren van te mogen houden so swacken plaetse, die sonder wal,
sonder borstweringe ende sonder flanck was, ende daeromme dede oir-
delen dattet niet mogelijck en soude wesen die te houden het vierendeel
vande tijt, die se gehouden is, dat hij dien niettegenstaende sijn volck
animerende tot defensie de schup in de hant heeft doen nemen ende in
3 weynich dagen over de 300 roeden wals doen maken met borstweringe
ende 2 catten, daertoe noch anders geen hulp als vande soldaten heb-
bende die nacht ende dach met hem daeraen hebben gearbeyt. Dat hij
buyten de stadt een ravelijn niet dan 100 voeten grachte hebbende ende
eenich flanck wesende, totten xij^{en} dach toe gedefendeert, ende met sijn
4 regement alleen negen stormen daerop verwacht hadde met sulcke clouc-
heyt, dat de glorie daeraf so van vrienden als vianden hem toequam,
twelcke hij ten lesten (dat niet langer konnende houden tegen tgewelt)
met groot verlies vanden viant hadde doen springen, welcke eenige flancke
5 verloren wesende hij hadde moeten gedogen dat den viant met hem quam
logeren in sijn walle, sonder daertegens yet konnen doen als met vier
ende stenen, ende gedaen maken hebbende een ander mine heeft den
viant ende den wech die hij aende bressche (wijt 40 roeden) hadde ge-
maeckt doen springen. Dat hij den viant in de walle gelogeert, opge-
houden ende van stormen belet heeft met sijn halve mane (gemaeckt in
drie weecken) tot twater vuyte grachte getogen, de stadt royalijck be-
schooten ende den viant met bruggen gepasseert ende naer sijn wil in de
wal gelogeert was, twelck hem noch tot wille vanden viant niet en hadde
konnen brengen, tot dat den viant sijn vuyterste mette sappe ende mijne
6 gedaen hadde ende die bereyt om binnen dry vuyren tcruyt daerinne te
7 leggen ende des volgende nacht die doen springen. Dit de capiteynen
siende, hebben, niettegenstaende huere resolutie van daegs te voren van
tsamen te leven ende te sterven, goet ende geraden gevonden metten
viant in communicatie te commen, om datter geen middel en was van
langer te konnen resisteren, dewijle den viant op verscheyden oirden huer
8 storm konst geven ofte mits tspelen van sijn minen huer datelijck te
overloopen ende dat den staet van tlant boven tverlies vande stadt in

groot pericule mochte vallen, so alle tvolck aldaer omgecommen ware
geweest, twelcke alles hij veel rijper overleggende, ende vresende dat dit
onder de gemeen soldaten commende hem soude dwingen over 4 ofte 5
vuyren met desordre te doen sonder hoop van goet, tgeene hij noch met
9 ordre ende tot sijn advantaige mochte doen, heeft bewillicht in t'advis der
capiteinen, terwijle den viant, niet wetende van huer vuyterste noot noch
blijde soude wesen in communicatie te commen, daertoe mede hielp dat
men bevreesde dat yemant vuyter stadt aenden viant overlopende (als in
dit beleg meer geschiêt was) ende sulcx aengevende, soude veroirsaken
10 tverlies vande plaetse ende van tvolck, ende in allen gevalle de onmoge-
lijcheyt ende cleyne apparentie van secours naer den noot vande stadt,
die daer was, om te verdrijven een leger van so grooten macht ende so
seer in sijn aenslach gevoordert, ende dat tvolck dat men huer binnen
sont niet machtich en was sulcken leger tegen te staen, twelcke wel van
11 500 voeten wals meer meesters als hij was, ende dat met reden kan
12 bewesen worden dat noch 1000 mannen daer binnen gesonden de stadt
niet meer en conden verseeckeren als die mettet volck van binnen ver-
seeckert was; want indien sijn wal ende gracht te vooren den viant belet
hadden de stadt te forceren ofte bevechten om de defensie, die sijn sol-
daten daervan deden alleer den viant daerinne logeerde, so moet volgen
dat den viant wal ende gracht tsijner devotie hebbende ende oick de
13 starckste sijnde huer lichtelijck mede belette hem te forceren, sonderlings
so geen defensie meer en resteerde nochte oick konde gedaen worden,
14 mits de incommoditeyt vande plaetse ende precipitatie ende weynich tijts
dat den viant huer gaf, tegen welcke inconvenienten de steden Haerlem
15 ende Maestricht voorsien van veel borgers ende goet garnisoen konde
remedieren, dien oick de retranchementen te maken mogelijcker waren
16 als hem, hoewel sij beyden t'ondergegaen sijn, omdat se van buyten niet
gesecoureert en werden. Doch dewijle bij veelen die dwalinge is dat een
stadt imprenabel is, die t'elcken van volck kan ververscht werden, twelcke
in desen als een seecker axioma soude mogen voorgeworpen worden, so is
nochtans seecker dat tgeene allenskens kan gewonnen worden oick also
17 kan verloren worden, als van buyten om tleger in tijts te doen oplichten
geen secours kan gedaen worden sonderling als een plaetse sonder flanc-
quen ende bequame grachten is, alle welcke difficulteyten hem in Hulst
waren wedervaren, daer hij een plaetse hadde bewaert, die gansch niet
gefortifieert was sonder hoop van secours in tijts ende sonder expres bevel
18 van hem ende alle tvolck daer te laeten verliesen om de reputatie van

tlant, wesende oick aen alle canten metten viant aende hant, twelcke hij
den Staten wel hadde willen verclaren on huer te verwittigen watter
19 gepasseert was ende hoe seer hij hem alomme in alle neersticheyt, voor-
sichticheyt ende getrouwicheyt hadde gequeten, begerende dat sijt wilden
aennemen als commende van een soldaet ende die bereyt is naerder ver-
claringe te doen van tgeene in desen soude mogen schijnen te ontbreecken
voor den geenen die niet genouch daeraf geinformeert konnen worden
vuyt dit cort verhael, daertegen hij den Staeten bad sijn eere te willen
20 voorstaen ende hem beschermen vande gemeente ende alle quaede tongen
met brieven in allen steden, opdat dselve geinformeert mogen worden van
21 sijn eerlijck devoir sonder jacteren ende van sijne soldaten, die met hem
hier een fortune gelopen hebben, twelcke den Staten eerlijck ende hem
ende sijns gelijck oirsaeck soude geven met gelijcke getrouwicheyt huer in
andere plaetsen te quiteren tot voorstandt van tlant ende de gemeene
sake, huer verseeckerende dat hij van sijne sijde altoes sal continueren,
geteyckent Georg Everard Comte de Solms. Dese verclaringe vanden Graef
is noyt sonderlings in disputen getrocken, omdat hij hem ten eersten
diende met eenige personen in de regieringe die hem seer droegen, hoe-
wel anders daerop wel behoirde genoteert volgende den cijffer daerbij
gestelt. Nu 1, dat hij daer soe veel volcx ende meer hadde als hij selfs
hadde begeert. Nu 2, dat den viant den eersten nacht qualijck overbracht
1200 mannen ende dat sulcx niet en kan excuseren de faute van geen
beter wacht te hebben doen houden. Nu 3, dit getal is veel, maer de
wallen en sijn mer verdickt ende borstweringe opgeset. Nu 4, dat de
Schotten veroirsaeckten thouden van t'ravelijn ende niet sijn alleen. Item
dat niet eenen storm, maer alleen aenloopen mette ordinaris wacht op
t'ravelijn sijn gedaen. Nu 5, so hij naer behoiren hadde doen vuytvallen
in tbegin, dat hij niet alleen t'ravelijn noch lang soude hebben behou-
den, maer oick belet dat den viant in de wal niet hadde commen logeren,
dewijle doch de vuijtvallen de eenige flancke van swacke plaetsen sijn.
Nu 6, de mine en was noch niet begonnen. 7 dat is wel den pretext
geweest, maer de verveertheyt ende desordre alomme de oirsake, die de
sake langerhant daertoe duerstack als boven geseyt is. Nu 8, dat diverse
steden met veel minder volcx de stormen aen verscheyden breschen heb-
ben afgeslagen ende oick hier wel doenlijck was, hadden sij hard gehadt
ende daertoe geresolveert geweest. Nu 9, dat dit sijn eygen flauherticheyt
thoient ende de vrese voor de gemeene soldaten sijn desordre. Nu 10
daeromme omdat se noyt gedelibereert sijn geweest een algemeynen storm

te verwachten. 11 Dit is bijnaest waerachtich als men van d'eene bresche totte anderen reeckent, maer den viant en was noch alomme so in de walle niet gelogeert dat hij alomme conde stormen ende de walle en was oick alomme noch niet tot bresche geschoten. Nu 12, is waerachtich als oick die anders niet geanimeert en souden sijn als de anderen meestal waren. Nu 13, den viant most die van binnen forceren wilde hij de stadt hebben, dan t'overlopen daertoe const hem wel met een baricade belet worden, behalven dat die van binnen expediter souden wesen om te vechten als den viant die sonder ordre ende niet gelijck over de wal const lopen. Nu 14, de precipitatie hebben die van binnen selfs gecauseert mits sij niet vuyt en vielen. Nu 15, dat dese steden van goet garnisoen ende beleyt voorsien waren heeft de daet gethoint, maer Maestricht en hadde niet veel borgers in ende op veel naer soe veel garnisoens niet als die van Hulst, dien oick ten lesten het cruyt ontbrack, ende Haerlem en heeft noyt veel meer garnisoens gehadt als Hulst, hoewel sij beyde wel de twee derdendelen grooter waren. Nu 16, dat se veel meer maenden hebben wederstaen als den Graef van Solms in Hulst weecken. Nu 17, dit is warachtich als men van t'middel van refraichissement geen ander prouffijt en treckt met vuytvallen als die van Hulst deden, maer als men dat middel soude willen tot vrucht brengen (als men alle andere middelen in der oirlogen moet doen) ende sonder op verlies van volck (die gesuppleert konden worden) te letten, gestadelijck vuytvallen, so soude dese solutie vals ende tvoorgaende axioma warachtich wesen. Nu 18, t'is wat rou, dat men geenen storm en soude mogen verwachten sonder alles om te commen, ende d'exempelen van Haerlem, Alckmaer, (daer seer cleyn garnisoen in was) Maestricht ende anderen hebben wel ter contrarie geleert. Nu 19, dat vande voorsichticheyt ende neersticheyt is noch seer disputabel. Nu 20, de gemeente sprack seecker alomme seer leelyck van desen. Nu 21, den verstandigen leser mach oirdelen of dit niet genouch gejacteert is, daer hij sijn eygen devoir so seer verheft ende der Staten soldaten, walle, grachte ende stadt, sijne soldaten, sijne walle, sijn grachten ende sijn stadt noemt. De Staten Generael sonden dit scriftelijck rapport terstont aen alle steden, ende oick aenden Raedt van State in Zeelant wesende met last om huer te informeren of de sake alomme oick so gelegen was, dan den Raedt tselve ontfangen hebbende ende daeraf gesproocken hebbende met den Lieutenant Colonnel Jan van Egmont, Taco Hittinga ende eenige anderen (vande meest verveerste) hebbent wederom gesonden, scrijvende dat Jan van Egmont ende eenige anderen

verclaerden de sake also gelegen te wesen. Den Graef van Solms oick niet tevreden wesende versocht te hebben dat men alomme soude scrijven om de gemeente te stillen, heeft over de hant noch doen vuytstroyen de acte daerbij alle capiteinen hem tottet appoinctement te willen maken, versocht hadden om also den roup op anderen te diverteren.

Den ij^en^ Septembris wast schoen weder. Sijn Ex^cie^ creeg noch meerder tijdinge van t'overscheepen van des viants volck in Brabant, waeromme hij alle de reste van tvolck voor Cruyningen leggende naer Bergen op den Zoem sont. De Raden van State screven aende Staten Generael dat se de reveuen hadden doen doen, ende versochten gelt te hebben totte voorvallende noot.

Den Almiral van Hollant, die mette Engelse vloote geweest was, quam desen dach in Hollant weder aen, dwelcke mette scheepen opgevaren wesende naer de reviere van Londres in meyninge van daer te lande naer de Coninginne te gaen, ontfing een brief van haer, daervuyt wel const afnemen dat se sijn comptste aldaer niet en sochte, mogelijck om eenige woorden wille tot Cadis tusschen hem ende eenige Engelsen gevallen, waeromme hij voorts naer dese landen was gecommen. Den brief was in date den xiiij^en^ Augusti ende hielt: dat t'rapport haer gedaen bij de Generaels vande vloote vande devoiren der geener die sulcken victorie hadden helpen verkrijgen tselve so grooten deel van dien toescreef de cloucheyt, industrie ende gewillicheyt van hem ende anderen haere vrienden vuytet Nederlant onder sijn bevel, dattet haer geest vervult hadde met blijschap, sonderling genoegen ende een begeerte om hem daeraf eenig gevoelen te communiceren, maer bij de hant niet hebbende als t'middel van brieven (eenichsins afmalende de conceptien van thart) hadde se huer daermede willen dienen tot op beter vrucht van dien ende nochtans desen willende afdoen, vont haer confus om niet te weeten waer te beginnen, omdat de groote van t'eenedeel de weerde van t'ander overtrefte, want den ijver ende gewillicheyt bij den Staten in dese actie gethoint haer hadde doen bekennen dat de goede genegentheyt ende weldaden, die se de Nederlanden hadde bewesen niet qualijck en waren geemploijeert ende de cloucheyt, dexterheyt ende goede ordre bij hem ende d'anderen onderhouden in dit exploict haer hadden bewesen dat de geheele natie weerdich was de faveur ende protectie van Princen tegen dengeenen die huer willen tyranniseren, ende dat de eerlijcheyt ende voorsichticheyt bij hem Almiral bewesen aenden Grave van Essex op sijn wedercomptste, doen hij verdwaelt was vande vloote in den nacht ende verlaten van hulp hem

vergeselschappende ende bijblijvende tot Plemouth toe, aen d'eene sijde recommandeerde sijn wijsheyt van met moeyte ende patientie voorcommen te hebben alle ongeluck, dat bij sulcken accident hadde konnen vallen op een vande hoofden vande vloote tot verminderinge vande victorie, ende aen d'ander sijde den ijver ende hefticheyt vande affectie die hij haer droeg, verdubbelende also d'obligatie die se hem bleef, die so groot in haer hant was, dat se huer selven daeraf eenichsins bij brieven moste ontlasten die hij soude willen thoinen alle haere goede vrienden onder sijn bevel ende huer verhalen, dat se huer mogen verseeckeren gelijck sij te vooren claerlijck bethoint hadde haere goede affectie tot huer vaderlant, dat se oick also haer nu geprickt vint duer dese huer devoiren ende verdiensten om haer goetheyt ende affectie te vermeerderen in alle manieren als een Princesse gevoelende de duechden ende danckbaerheden van so een weerdigen natie als dese eenichsins terstont ende terwijls soude blijven haer geaffectionneerde vriendinne.

Den iij^{en} Septembris wast schoen weder. Den Almiral dede in de Staten Generael rapport vande heele voyage, meest bestaende in tgeene Regemortis heml. te vooren gerapporteert hadde ende in clachten over de Engelsen, die het Nederlantse volck so qualijck getracteert ende hemluyden tverkrijgen van goeden buyt belet hadden. Doch omdat den brief bij hem vande Coninginne ontfangen voor een goet deel raeckte de landen ende ganschelijck diende om in tijden ende wijlen te bewijsen, dat de Coninginne vande Nederlantse scheepen goeden dienst getrocken ende goet contentement hadde, die daeromme wel diende in archivus bewaert, hebben de Staten Generael goetgevonden hem denselven brief af te nemen ende in archivus te doen leggen ende hem tot contentement ofte bewijs een copie authentyck te restitueren.

Omdat tot coste vande legatie naer Engelant gedestineert ende tgeschenck daer te doen in gevalle van goede hoope ende oick totte costen vande legatie naer Dennemarck op tcoronnement vanden Coning aldaer te destineren een goede somme van penningen moste gevonden worden, is over de 7 provincien gerepartieert de somme van 50000 £, daerinne die van Gelderlant souden geven 1000 £, ende die van Overijssel 500 £, ende d'andere vijf provincien de reste à l'advenant elcx quote, om die metten eersten gefurneert te hebben.

Den iiij^{en} Septembris wast schoen weder. Den Canceler Leoninus, Lozen ende Franckema, gesanten naer Engelant gedestineert, vertogen desen dach naer Zeelant om van daer metten Tresorier Valcke voorts naer Engelant te

gaen. Den Ambassadeur Busenval vertoog mede naer Zeelant om aldaer den Hertoge van Bouillon te verwachten. Omdat de Staten Generael bedacht waren naer Dennemarck een legatie te seynden op tcoronnement vanden Coning om aldaer te handelen vande vernieuwinge ende confirmatie vande oude alliantien volgende het affscheyt in den jare 94 genomen, hebben se geresumeert ende gearresteert de voorgaende instructie ende daerbij huer gesanten gelast met eerbiedinge huere brieven van credentie aenden Coning te leveren ende versoucken audientie; ende daernaer verhalen alsoe de goedertierentheyt van hem ende sijne voorsaten tegen den ingesetenen der Nederlanden in de hanthavinge van huere coophandel op sijn lant ende den Oostersche steden, ende in de conservatie van huere oude wel hergebrachte vrij ende gerechticheyden ende goede nabuyrschap sonderling groot is geweest, dat de Staten daerom niet en konnen laten sijn grootheyt ende sijner onderdanen geluck ter herten te nemen als haer eygen, omdat God hem oick begaeft heeft (boven andere gaven) mette kennisse van sijn evangelio ende een Cristelijck gemoet ende genegentheyt totten geenen die lijf ende goet opsetten tot conservatie vande ware religie, ende wes alle vromen betaemt. Daerom oick de Staten Generael in dese gemeine vruecht huer oick verblijden als een goet deel daeraen hebbende ende dese gesanten aen hem seynden met presentatie van alle demoedigen dienst ende goede nabuyrschap, ende wes sij meer vermogen; dat se huer verhuegen dat God hem over so veel coningrijcken gestelt ende doen cronen heeft, dat se hem congratuleren ende geluckige, voorspoedige ende langduyrige regieringe wenschen ende niet en twijffelen of de eere Gods ende Christi kercke sullen daerdoor gevoerdert ende gesticht worden, ende de gemeene sake tot confusie vande vianden van dien ende glorie van hem bevesticht. Ende also de gemeene Nederlanden ende oick eenige provincien ende steden derselver in tparticulier door beneficie van sijn voorsaten in sijn landen van Dennemarck ende Noorwegen van over eenige hondert jaren gehadt ende genoten hebben seeckere vrijdom ende privilegien naer luyt de brieven ende tractaten daervan wesende, die tsedert alle goede nabuyrschap tot voorderinge vande commercien ende gemeen welstant hebben doen onderhouden, sullen de gesanten bidden dat hij dselve privilegien, tractaten, vrij ende gerechticheyden so vande Nederlanden in tgenerael als vande provincien, quartieren, steden ende leden derselver in tparticulier, daervan nominatie sal mogen worden gedaen (te weeten vande geenen die eenige sulcke privilegien hebben ofte weten voort te brengen) wilt approberen, confirmeren ende vuyt Coninglijcke miltheyt vermeer-

deren ende den ingesetenen der Nederlanden altijt met genade bejegenen, daertegen de Staten huer also tegen hem ende sijn lant met dienst ende vruntschap sullen dragen, dat hij daeraen sal hebben contentement. Sullen mede der Staten dienst de Coninginne moeder aenbieden ende verclaren dat se niet en hebben konnen naerlaten op tcoronnement van haeren soen Cristiaen den vierden tot verhueginge ende congratulatie van sijn inauguratie huer gesanten te seynden ende dselve belast haere handen te cussen ende met eerbiedinge te congratuleren; dat God haer heeft laten beleven ende assisteren het coronnement van haeren soin tot haer contentement, twelcke altijts aenwassen ende geluckich sijn moge. Sullen mede der Staten gebiedenissen aende Chur ende Fursten, sonderlings den Evangelischen, die op tcoronnement sullen erschijnen (daeraen huer brieven sullen worden gegeven) ten besten huer mogelijck doen, wesende in effecte niet dan generale poincten.

Den v[en] Septembris screef den Raet van State aende Staten Generael dat se ontfangen hadden tdubbelt van t'rapport des Graven van Solms, ende dat se eenige oversten ende capiteinen daerop hadden gevraegt ende op tgeene binnen Hulst was gepasseert als Jan van Egmont, Tako Hittinga, Frederick van Dorp ende den capitein Brog ende huer belast huere verclaringe bij gescrifte te stellen, ende dat se dselve genoech conform vonden t'rapport voors. als hiervooren geseyt is, daeraen de Staten Generael scheenen gansch geen contentement te hebben, hoewel sij selfs naderhant den Graef noch meest droegen als tsijnder plaetse geseyt sal worden.

Den vj[en] Septembris creech men tijdinge dat den viant in alle haest op moste trecken naer Artois omdat de Francoisen op de been ende in Artois gevallen waren, alles afbrandende wat sij vonden.

Den vij[en] Septembris regende het seer. Dese dagen duer waren de Staten van Hollant vergadert om te delibereren op tstuck van noch eenige penningen te vinden, oick om ordre te stellen op de bevrijdinge van der zee, op tstuck van Almiraliteyt ende vande convoyen ende licenten, mits men sach dat die alomme seer in desordre liepen; voorts om met die van Zeelant te handelen op t'resort vande justitie so vande hoogen als provincialen hove, neffens andere particuliere saken vande provincie ende bleven seer lange vergadert, omdat se onder anderen te delibereren hadden op de westersche ofte Spaensche navigatie om die voor een jaer te doen schorssen, opdat den Spangiaert geen middel en crege door de scheepen vuyt dese landen daer commende hem van eenige geleden schade te verhalen. Ende om te beletten dat oick de oostersche schepen tot prejudicie van

dese landen daer niet en trafficqueerden of men een competente vloote soude vuytrusten ende voor ofte ontrent de custen van Spangien doen houden tegen alle degeenen die op Spangien sonden willen varen, daerinne die van Amsterdam so veel swaricheyts maeckten, dat den xiiij^en^ Septembris bij alle de steden daerop rapport aen huer principalen genomen worde om in de toecommende weecke naerder resolutie inne te brengen, ende sijn dien volgende weder bij malcanderen gecommen den xviij^en^, dan en conden op tstuck vande westersche navigatie noch niet accorderen, ende bleven oick ten deele langer bij malcanderen om de verwachte comtste van Bouillon. Ondertusschen consenteerden dat men eenich redres op tstuck van tcrijsvolck soude maken, twelcke sij aen Sijn Ex^cie^ ende Raden van State stelden, ende omdat se noch penningen te corte souden commen, sonderling als sij mede in de alliantie van Vranckrijck met Engelant souden commen, werde verdubbelt den impost van tsout, salm ende stuer, ende vande waech, ende ingewillicht den impost vande wolle ende sijde lakenen, nu eenige lange jaren gedreven, dan niet in treyn konnen commen, ende voorts een nieuwen impost gestelt op tdragen van sijde, ende flueele clederen ende op tboorden met silver, gout ofte met meer dan een sijde ofte fluele coorde ofte boort, daervooren die heele stucken van sijde ofte flueel sullen dragen des jaers souden betalen voor elck mensche 2 gulden, ende van meer als een boort een gulden, doch vader ende moeder met alle ongehuwelijckte kinderen souden mogen volstaen, mits betalende voor dry personen, bij welck middel men meynde een schattinge te trecken van 50000 £ tsiaers als het in treyn soude wesen ende alleen over de rijcken gaende, mits niemant daeraf geexcuseert soude wesen als die in actuelen crijsdienst waren ende de 13 edelen ter dachvaert comparerende, hoewel nochtans de eerste verpachtinge op veel plaetsen ten vijlen prijse gedaen worde. Den Graef van Egmont werde mede de hantlichtinge van sijne goederen, die hij ernstelijck versocht hadde, ontseyt, ende verclaert dat hij hem moste houden aende voorgaende resolutie op sijn sake genomen. De compagnie ruyteren vanden Heere van Berchon werde gegeven aenden jongen Prince van Espinoy, maer tbeleyt met alle de prouffijten aen Wagemans met die consideratie om den Prins van Espinoy in alle alliantien ende tractaten van vrede ende anders mede te doen begrijpen. De compagnie van Hopman Schinckel werde mede gegeven aen Francois de Bruges. Vele steden namen den xv^en^ deser wederom rapport op tstuck vande navigatie, terwijle men met die van Zeelant handelde op t'ressort vande justitie vanden Hoogen Rade,

daerinne so veel gedaen worde dat mette gedeputeerden op t'wel believen van huer principalen worde afgehandelt. In tlaeste van September begonstet den steden te verdrieten langer bij malcanderen te blijven alleen op tstuck om ordre te stellen op de convoyen ende licenten, so dat se niet langer konnende opgehouden worden gescheyden sijn den v[en] October, hebbende nopende de navigatie naer veel swaricheyden naerder rapport aen huer principalen genomen om daervan ter eerster aenstaende dachvaert voorder te handelen.

Den viij[en] Septembris was het schoen weder, ende omdat de tijdinge meer ende meer continueerde van tvertreck vanden viant naer Artois, sondt Sijn Ex[cie] meest alle tvolck in garnisoen ende delibereerde selfs weder naer den Hage te keeren.

Desen dach was in Engelant op Groenwits alle apparate gemaeckt om de alliantie te besweren, ende den Hartoge van Bouillon werde met groote magnificentie vuyt sijn logement tot Londres gehaelt ende aenden Thour geimbarqueert ende bij Groenwits weder magnifyckelijck ontfangen, alwaer in een capelle naer een gedaen gebet d'articulen vande alliantie gelesen worden ende bij de Coninginne mette hant op de borst slaende, ende daernaer die gevende aenden Hartoch, die se tusschen sijne handen besloot ende vast hielt, beswooren, daerover weder een gebet gedaen worde, ende eyntelijck magnifyck bancket gehouden, ende so ten laesten den Hartoge met meerder pompe weder naer Londres gevoert, daer de borgers hem magnifyckelijck ontfingen, roupende vive le roy et la reyne, so dattet scheen dat sulcx in Engelant onder de gemeente wonder aengenaem ende daerom te hopen was dat der vuyt wat goets in de oirlogen tegen Spangien soude mogen volgen.

Desen dach worde in Denemarcken gekroent den jongen Coning Christiaen de Vierde van dier name, daer de Staten mede gesint waren huere gesanten te hebben, maer omdat se een fray scheepken hadden doen equipperen om den Coning te seynden ende tselve niet wel en conde rede vallen, hebben se huere gesanten tot noch toe opgehouden, achtende dat se met meerder eere hem sullen konnen doen congratuleren als huere gesanten in de feeste van tcoronnement present hebben, die men mogelijck dan niet en soude weeten waer te setten ende of men se voor gesanten van een republycke ofte van rebellen soude achten, te meer so men seeckerlijck wiste dat den viant sijn gesanten daer soude hebben.

Den ix[en] Septembris was het schoen weder. Sijn Ex[cie] metten Rade van State vuyt Zeelant vertogen wesende quam tot Dordrecht. Desen dach

quamen in Texel aen wel 400 scheepen met cooren, daerdoor tcooren alomme seer afsloech, maer omdat in Spangien ende Italien tcooren seer dier was ende de coopluyden tselve in der haest opcoften om derwaerts te seynden alleer de navigatie verbooden soude worden, en duyrde denselven afslach niet.

Den x[en] Septembris was schoen weder. Sijn Ex[cie] quam in den Hage. Ende omdat men noodich achte naerder bescheyt te hebben vande gelegentheyt der zaken tot Hulst afgeloopen, hebben de Raden van State gelast den Fiscael vande Generaliteyt enqueste te doen ende informatie te nemen van alle oversten, capiteinen ende officieren binnen Hulst geweest sijnde, die men hem toe soude schicken, dwelcke terstont begonnen heeft dselve te beleijen.

Overmits men nu wat claerder verstont t'miscontentement van die van Vrieslant tegen de Staten Generael ende Graef Willem om tweygeren vande fortificatie van Coevoorden wille, ende dat se eyntelijck de commissie van Graef Willem wilden veranderen onder decksel dat hij die niet vande Provincie maer vande Staten Generael hadde, hebben de Staten Generael op den xij[en] Septembris derwaerts gesonden Hendrick van Brienen ende Adriaen Tjong om hemluyden wat ter neder te setten ende met goede redenen te induceren om de commissie van Graef Willem onverandert te laten ende eensamentlijck tottet dragen van eenige extraordinaris consenten te induceren, daeraf sij tot noch toe in gebreecke waren gebleven. Tstuck vande commissie is aldus gelegen: den Prince van Orangien H. M. gemaeckt wesende Stadthouder van Vrieslant was daeraf gedesisteert, ómdat hij in Vrieslant niet persoonlijck en conde wesen, ende doen was op tversouck van dien van Vrieslant selfs Graef Willem van Nassau bij den Staten Generael daertoe gecommitteert met die laste dat hij tstuck vande justitie soude gouverneren met advis van thof aldaer, tstuck vande policie met advis vande gedeputeerde Raden, ende tstuck vander oirlogen ende verlegginge vande garnisoenen met advis van eenige gedeputeerde Raden ofte Staten van tlant, op welcke commissie hij tot noch toe het stadhouderampt bedient heeft. Dan omdat in de jare 85 Graef Maurits van Nassau bij dien van Hollant als Stadthouder was aengenomen ende sijn commissie daertoe vande Staten van Hollant hadde ontfangen, hebben die vande factie van Roorda hiervuyt occasie genomen om Graef Willem een baste te speelen, ende sustineren dat die van Vrieslant also souverain sijn als die van Hollant, ende daerom hueren Stadthouder also wel behoiren commissie te geven als Hollant, daerbij nu treckende dat men claerlijck sach dat sijn commissie

nootelijck moste verandert wesen, dewijle hij onder dexel van dien tot ondienst van huere provincie tgarnisoen vuyt Coevoorden getogen ende daermede de fortificatie belet hadde, twelcke hij lichtelijck hadde konnen doen, omdat altoes eenige vande gedeputeerde Staeten met hem hielden ende niet en hadde konnen te wege brengen so hij daertoe advis van tvolle collegie hadde moeten nemen. Ende niettegenstaende sij wel wisten dat Sijn Ex^cie^ Graef Maurits approbatie van sijn commissie vande Generaliteyt hadde ende sijn commissie over Gelderlant, Utrecht ende Overijssel vande Staten Generael ontfangen hadde, so dreven se evenwel dat stuck seer om aen d'een sijde tot haer te trecken den geenen dien den naem van souverainiteyt wat ketelde, ende aen d'andere sijde dien tbelet vande fortificatie van Coevoorden op den krop stack, daerduer sij nu de sake soe verre gebracht hadden dat de Staten van Vrieslant begonnen hadden dat poinct in deliberatie te leggen, meynende of Graef Willem daermede te verdrijven (daertoe apparentie was indien de sake voort quame te gaen) ofte sijn auctoriteyt naer hueren wille te besnijden, om dan geheelijck van huer te moeten dependeren, twelcke den Staten Generael om de moeyte, die sij daervuyt bevreesden met die van Vrieslant te sullen hebben niet weynich suspect en was, ende achten noodich te wesen sulcx te beletten.

Den xiij^en^ Septembris regende het seer. De Staten Generael ontfingen eenen brief vande Coninginne vanden vij^en^ deser, houdende dat sij om t'arrivement vande vloote de nieuwe beraemde lichtinge hadde doen ophouden, maer verstaende van Caron dat de Staten eenich renfort begeerden tot huere costen, hadde geconsenteert dat men 500 mannen soude mogen lichten, bedanckte voorts den Staten seer van huer behulp totte voors. vloote, oick het volck van huer gedaen devoir met protestatie dat se voortaen daeromme te geneychder sal wesen den Staten te secoureren ende te beschermen die geenen, die in een exploict bij haer voorgenomen, huer so coragieuselijck ende getrouwelijck gequeten hebben, sonder dat se bij desen brief vuyt Gronwits gescreven eenige mentie maeckte vande alliantie, die se daegs daernaer so solemnelijck besweren soude. Dan men ontfing daerbij eenen brief van Caron houdende van tbesweren vande alliantie ende particulierlijck de magnificentie ende solemniteyten daerover gebruyckt.

Den xiiij^en^ Septembris was het schoen weder, so men doende was om den gesanten naer Dennemarck afteveerdigen ende de Staeten geerne gesien hadden dat tschipken voor den Coning gerust met tapijten hadde behangen geweest, ende dat daertoe te veel tijts soude moeten loopen om die te

maken, hebben sij geradender gevonden huer gesanten afteveerdigen ende in de plaetse vande tapijten doen coopen 6 appelgrauwe merrypeerden om in een coutse te jagen, daervooren sij van dage betaelt hebben 1800 gulden ende huere gesanten voorts gelast daermede naer Dennemarck te vertrecken, ende daertoe geordonneert Nievelt, Sille, Muylwijck, Malson vuyt Hollant, vander Wercke vuyt Zeelant, Swartsenburch vuyt Vrieslant ende Doctor Wijer, agent vande Staten Generael.

Men creeg oick tijdinge dat de Francoisen in Artois gevallen waren ende dat den v^en^ Septembris den Marquis van Warnbon (mette benden van ordonnantie vanden ouden Hartoge van Arschot, vanden jongen Arschot, van Bossu, vanden Graef van Solre, vanden Heere van Bucquoy, vanden Heere van Baillieul ende de sijne, mette compagnien lichte peerden vanden Graef van Beljeosa ende vier anderen) gemeynt hadde de Francoisen te keeren ofte te slaen, maer selfs bij den Francoisen geslagen ende gevangen was met den Heere van Linecourt, ende alle sijne ruyteren gebroocken ende op de vlucht geslagen, ende dat Beljeosa doot gebleven was met veel anderen.

Ontrent dese tijt was vuyt Bergen op den Zoem vrouch vuytgereden als op de jacht eenen Capitein Smit van t'regement van Vere, dwelcke met eenigen vanden viant, daer buyten houdende, gesproocken hebbende, weder in stadt gecommen ende als om te rusten te bedde gaen leggen was, dan so den Gouverneur daernaer te jacht wilde rijden, dede hij vragen of Smit mede wilde. Ondertusschen quam tijdinge in stadt dat den viant daer buyten hielt, waerom den Gouverneur een goet deel ruyteren dede opsitten om met te gaen. Smit commende ende dit siende vraegde, waertoe men dus veel volcx met nam, ende so den Gouverneur antwoorde omdat hij tijdinge hadde, dat den viant daer was, seyde den anderen dien morgen vuyt geweest te sijn ende geen viant vernomen te hebben, ende aldus te samen voorts rijdende is hem ontmoet een vrouwe, seggende dat den viant daer hielt ende dat eenen vuyte stadt vrouch daerbij was geweest ende met huer gesproocken hadde ende weder naer stadt gekeert was, ende opsiende sach Smit ende seyde dat haer dochte dat dat den man was die buyten was geweest, ende dat hij doen een roode sluijer gehadt hadde. Dit Smit hoirende toog een roode sluyer vuyte mouwe ende vraegde of dat den sluyer niet en was, daerop de vrouwe antwoorde ja, seyde hij totten Gouverneur geen viant gesien te hebben. Den Gouverneur ontset sijnde door dit seggen, sonderling so de vrouwe seyde dat hij van tpeert was geweest ende totten viant in de

heggen gekroopen, en coste nochtans evenwel niet geloven dat sulcx warachtich ware, omdat hij een gansch goet vertrouwen van Smit hadde, ende daerom voorts rijdende ende eenich wilt om te jagen opdoende, hebben begonnen derwaerts te rijden. Den Capitein Smit wetende sijn eygen gemoet ende daerom wat anders vresende, als men de sake bet soude naerdencken, heeft hem op de jacht verlooren, ende is naer den viant gereden ende op Woude gecommen, wesende onlangs hiernaer gevolcht bij de huysvrouwe van Capitein Appelman ende daernaer tot Bruessel gesien. In September 93 was in den Hage in Hollant gevangen geweest eenen Roger Walton, die men ontdeckt hadde een aenslach op Oisteynde te drijven door twee capiteins, waerom den Gouverneur Norreys een quaet ooge op desen Smit hebbende, hem naer den Raede van State in Octobri 93 versonden hadde, dan omdat Walton altoes sustineerde dattet een geveynsden aenslach was, die hij beleyde om eenigen vanden viant in attrap te brengen ende Smit noyt en wilde noemen, is dselve als doen laten gaen, doch evenwel bij Norreys altoes vuyt Oisteynde geweert, waeromme men te meer vermoyt dat hij wat sonderlings te doen voor gehadt moet hebben ende heeft willen effectueren op Bergen voors., insonderheyt so daernaer mede gelet werde, dat hij de fortificatie vande stadt seer nau besien hadde ende oick bij sijn soldaten de grachten doen peylen, daerop te voiren, mits hij capitein was, geen quaet oige en was genomen, daerover God te meer te dancken is, dat alle sijn voornemen met dit slecht incident is verhindert.

Den xv^en^ Septembris was het tamelijck weder. De gesanten naer Dennemarck gedestineert vertogen desen dach alles naer Enchuysen om daer tscheepe te gaen, ende mits sij goeden wint kregen, sijn corts hiernaer voorts naer Dennemarck gevaren. De gesanten naer Engelant gedestineert sijn ontrent dese tijt mede in zee geweest, dan mits contrary weder ende seer stercken wint met groot pericule weder terugge moeten keeren, wesende den Canceler Leoninus so seer sieck op twaeter geworden, dat hij hem aende Staten Generael terstont excuseerde van dese voyage te doen ende versocht dat men een ander in sijn plaetse wilde bestellen, daerover de Staten Generael aen hem noch screven so t'mogelijck ware, dat hij voorts wilde varen, ende aende anderen, dat se doch mette eerste gelegentheyt souden voorts varen ende den Canceler mede nemen, so hij mochte, so niet alleen sonder hem varen.

Den xvj^en^ Septembris wast tamelijck weder. In de landen van Hollant maeckte het alomme een groote opsprake ende bij veelen een miscontente-

ment, dat men de saken van Hulst also liet glissen sonder daerinne yet te doen.

Ontrent dese tijt was in den Hage een discours vuyt Brabant gecommen bij forme van invective gemaeckt op den Staten ende Sijn Ex^{cie}, spreeckende seer leelijcken van derselver actien ende crijsbeleyt.

Men screef ontrent dese tijt alomme aende capiteinen om huere compagnien te verstercken, ende omdat men hoe langer hoe meer bevont de frauden gebruyckt bij den capiteinen in tstuck vande monsteringe, daer duer sij tot grooten ondienst vande landen veel min volckx in dienste hadden als de landen mosten betalen, twelcke duergaens bevonden werde ruym een gerecht derde paert ende daerom geacht worde, dat de penningen, die also voor gestolen mannen betaelt worden, wel bedroegen ter somme van 800,000 gulden in tjaer, hebben de Staten van Hollant op huere dachtvaert nodich geacht daerin voorsien te moeten worden, ende daeromme voorgeslagen, dat men alle vendelen soude mogen maken op 150 hoofden, ende die man voor man betalen alle 42 dagen een maent solts, ende den capiteyn voor sijn tractement op elcken kop die hij dadelijck in dienst soude houden xv stuvers boven sijn gagie. Ende omdat men meynde, dat mits de betalinge hooft voor hooft de frauden souden voorcommen konnen worden, ende de xv stuvers op elck hooft den capitein souden bewegen om huere compagnien vol te houden, te meer so daermede sijn tractement op een corter maent meer als de helft soude verhoocht worden, werden Sijn Ex^{cie} ende den Raet van State versocht ende gecommitteert om volgende desen voet een goet redres in dit stuck te beramen.

Den xx^{en} Septembris was het seer regenachtich weder. Ontrent dese tijt arriveerde den Hartoge van Bouillon in Zeelant, daer hij bij den Staten met alle eere ontfangen werde, gelijck mede bij den Almiral Nassau, die van wegen Sijn Ex^{cie} ende de Princesse van Orangien hem daer ontfing ende bij Busenval die hem daer wachte. Werde oick gewellecomt bij den gesanten naer Engelant gedestineert, die met hem in communicatie vande alliantie commende hij tot haer seyde, dat dselve in Vranckrijck met gemeyne bewillinge vande Parlamenten ende Princen vanden bloede aengenomen was ende oick selfs met consent vanden nunce vanden Paus in Vranckrijck wesende, twelcke de gesanten terstont aende Staten Generael screven ende velen dede bedencken of den Paus wel meer steunsels als op Spangien alleen soude willen soucken.

Den xxiij^{en} Septembris wast schoen weder. Omdat men vast alomme in

tlant verscheydentlijck vande saken van Hulst was spreeckende, werde ontrent dese tijt bij de Staten Generael versocht overleveringe vande informatie bij den Raedt van Staete gedaen beleyden, maer omdat dselve niet besonders en was, hadden dselve Raden van State te vooren gelast den Fiscael vande Generaliteyt om de informatie naer behoiren te doen beleyden, daerinne ten laesten ontdeckt was de poltronnerie bij Jan de Wit ende Popke Roorda aengewent om alle de anderen te intimideren, mitsgaders dat de Graef ende veel anderen selfs niet so couragieus en hadden geweest als sij huer wel veynsden.

D'ambassadeurs naer Engelant gedestineert, hebbende goeden wint, sijn op desen dach vertogen ende met goede voorspoet in Engelant gecommen, den Canceler terugge gebleven sijnde, omdat hij vande vorige begonnen reyse sieck geworden ende noch verveert was.

Den xxiiij[en] Septembris was het schoen weder, ende omdat men tijdinge creeg dat den Hartoge van Bouillon op twaeter was om vuyt Zeelant naer Rotterdam te commen, is Sijn Ex[cie] met sijn broeder Gr. Hendrick ende de Grave van Egmont, Solms, ende Ernst van Nassau met veel heeren naer Rotterdam getogen om aldaer den Hartoge te verwachten, ende welcom te hieten. Die van Dordrecht gemeynt hebbende dat hij daer over soude commen, hadden te vergeefs een goede gereetschap gemaeckt om hem te ontfangen.

Den xxv[en] Septembris wast schoen weder. Den Hartoge van Bouillon arriveerde ten selven vuyren des morgens tot Rotterdam, daer hij des middachs bleef eeten, ende op den naernoen vertoog hij naer den Hage, ende passerende buyten om Delft, quam ontrent 5 vuyren in den Hage met Sijn Ex[cie] ende degeenen die tot Rotterdam toe hem tegen getogen waren. In tgeselschap vanden Hartoge waren boven verscheyden France heeren, edelluyden ende 2 conseillers, twe sonen vanden Graef van Emden, Graef Lodewick van Nassau ende de Heere Robert Sidnei. Den Hertoge werde in den Hage bij de schutterie ende tluijen vande clocke innegehaelt ende gelogeert in tlogys vande Princesse van Orangien, daer de soldaten vande compagnie van Telshout ende vande guarde hem verwachten ende met eerschoten ontfingen. Terstont hiernaer gingen de Staten van Hollant collegialiter hem verwellecommen met een corte redene gepronuncieert bij Oldenbernevelt, Advocaet van tlant, daer hij in tcorte huer danck seggende op antwoorde.

Den xxvj[en] Septembris was het schoin weder. Ontrent 11 vuyren gingen de Staten Generael collegialiter in tlogement vanden Hartoge van Bouillon,

hietende hem wellecom met corte woorden, die den advocaet van Hollant doen presiderende wederom pronuncieerde, denwelcken den Hartoge mede met corte woorden bedanckte. Des naernoens ontboot den Hartoge den voorn. Oldenbernevelt, verhalende dat hem in Engelant genouch te kennen gegeven was de langsaemheyt vande resolutien, die men hier te lande neemt, mits dat se op elcke swaericheyt rapport aen haer principalen nemen, waeromme hij bijnaest van meyninge was geweest herwerts niet te commen, dan omdat hij expres bevel hadde vanden Coning was evenwel selfs gecommen, verhoopende dat men hem hier haestiger soude afveerdigen, als men hem hadde willen wijs maken, ende omdat hij gesint was op overmorgen sijn propositie te doen, begeerde hij op den Advocaet voorn[t], dewijle hij daerinne veel vermochte, dat hij de hant daeraen houden wilde, dat men hem hier niet op en hielt met lange verdrietige vuytstellen, maer so corte resolutie geven als mogelijck wesen soude, dewijle hij om de affairen vanden Coning niet te retarderen ende om sijn private affairen wille hier niet lange soude konnen blijven, daerop den Advocaet hem beloofde sijn vuyterste devoir te sullen doen, om hem so haestige resolutie te doen hebben alst mogelijck wesen soude.

Den xxvij[en] Septembris wast schoen weder. Den Hertoge van Bouillon hielt hem gansch in sijn logement, meest met Busenval besoingerende ende gingen de Raden van State hem collegialiter wellecommen.

Den xxviij[en] Septembris waren de Staten Generael, Raden van State ende meest alle de Staten van Hollant in de camer vande Generaliteyt vergadert, daer ontrent 11 vuyren den Hertoge van Bouillon bij verscheyden vande Staeten Generael gehaelt werde, ende ingecommen sijnde met Sijn Ex[cie], Graef Hendrick, Busenval ende een conseiller, leverde over sijn credentie vanden Coning ende daernaer dede selfs de propositie bij monde, houdende de credentie, dat hij lang begeert hadde yemant van vertrouwen aende Staten te seynden, om huer te verthoinen hoe seer hij hen gehouden hiel in huere goede officien ende de continuatie van huere goeden wil begeerde; oick om te representeren den staet van sijne saken ende begeerte om hem naerder met huer te verbinden tot onderlinge bescherming tegen den viant; daertoe hij vercoren hadde den Hartoge van Bouillon ende hem belast naer huer te trecken om openinge van eenige poincten te doen, daerinne men hem soude willen geloven met verseeckeringe dat also lief als hem is t'onderhout vande onderlinge vrientschap, hem oick so lief sullen wesen de openingen die tot voorderinge van deselve mogen gedaen worden, en was van date den 16 Augusti 96. Bij de propositie

verhaelde hij gelast te wesen vooral den Staten ten hoochsten te bedancken van huer secours den Coning gedaen, daeraf desselfs memorie so vol was, dat hij altoes meest belaste, den danck daervooren niet te vergeeten, ende dat tselve hem meest hadde gemoveert niet te laten voorbijgaen dat tot verseeckeringe van huere staet ende vrijdom tegen den Spangiaerden mochte strecken ende daerom oick geresolveert was geen pays metten Spangiart te maken, selfs naerdat hij metten catholijcken in sijn lant was gereconcilieert ende den Paus daertoe seer trachte, opdat hij de Nederlanden in noot niet en soude verlaten ende of wel hem daerinne veel swaricheyden sijn bejegent vande principaelste van tlant, ende die scheenen de croone te beminnen, mits tverclaren vande oirlogen huer so diep daerinne soude brengen datter geen vuytcomptste en soude wesen, so hadde nochtans thart vanden Coning alle die swaericheyden gepasseert ende totte oirlogen doen verstaen om sijn vrienden niet te verlaten, ende de Staten voorsichtelijck hem noch doen assisteren met 3000 man te voet ende 500 peerden. Dat den viant tsedert t'oog wat naerder op Vranckrijck hadde geworpen, ende mits de inlantse divisien veel advantagien daerop hadde gekregen, die de Staten met seynden van secours so veel mogelijck hadden helpen weren, so om Camerick te ontsetten, als om la Fere te winnen. Dat den Coning tegen de ambitieuse beleytselen vande Spangiaerden over lange getracht hadde een goede macht te stellen ende daerom doen versoucken de geinteresseerde princen om in een ligue offensyf ende defensyf te commen, ende den noot van dien meer voelende naer tverlies van Calais ende Ardres ende hoopende dat door die approchen sijn nabuyren te beter daertoe souden verstaen, hadde hem in Engelant gesonden om de Coninginne daertoe te versoucken ende te consenteren dat van dit werck tfundament in huer lant geleyt worde om daernaer de andere Princen daertoe mede te bewegen, daerop de Coninginne terstont hadde doen ontwerpen ende besluyten d'articulen vande ligue, die men hier gesien hadde ende geconsenteert andere Princen ende republycken daertoe mede te versoucken; dat hij groote moeyte hadde gedaen om de Coninginne te doen goet vinden dat men een goet regard op de Nederlanden naeme, als Calvaert wel mach gerefereert hebben, twelcke de Coninginne meer vuyt goetheyt als vuyt noot, om met dese landen sich naerder te moeten verbinden, consenteerde ende dat men se mede naer huere weerdich soude versoucken. Dat hij naer tbesluyt met Sancy weder naer Vranckrijck gekeert was om de ratificatien te hebben, met dewelcke hij weder in Engelant was gecommen om vande Coninginne den eedt te

ontfangen met last om voorts hier te commen om dselve ligue oick metten Staten te sluyten, daer bij den Coning met huer in vaste ende eeuwige confederatie wilde commen ende in onderling verbant van elcx staet tegen den Spangiaert te beschermen. Dat men hem (die particulierlijck in dese landen was gehouden) wilde geloven, dat den Coning dese ligue grotelijcx gedreven heeft, omdat den staet deser landen haer te meer soude verseeckeren mette verbintenissen vande Princen, die in dese alliantie souden commen, ende dat den Coning daerom begeerde dat se mits desen willen vertrouwen, dat hij in de oirlogen tegen den Spangiaerden soude continueren ende van huer sake hem niet afscheyden, maer die houden bij sijn eygen. Ende begeerde mede dat men adviseren soude op de conditien die men bequaem achten soude om dese landen van des Conings sijde te verseeckeren ende op de middelen, die men aenwenden soude, om vuyt dese alliantie de meeste prouffijt te trecken tegen den Spangiaert daerinne den Coning hem so seer sal accommoderen als eenichsins mogelijck sal wesen. Dat men wel wist hoe seer Vranckrijck geaffligeert was dese acht jaren ende daerom noch gansch swack mits de resten vande divisien, die daer noch bleven, ende veelen so qualijck geaffectionneert maeckten, dat se liever tot ondergang als tot voirdel van tlant souden contribueren; dat den Spaignaert noch een groote voet in Brittangien hadde ende dattet in Provencen, Picardien ende Champaignen noch qualijck stont, ende dattet lant alomme so mette oirlogen als mette peste so gedesoleert was, datter geen middel en was daervan yet te trecken; dat men daerom regard wil nemen hoe noodich hij noch dient gesecoureert, om daermede ende met sijn macht een vast leger te maken om tegen den viant te stellen ofte hem te offenderen ende hem consenteren tsecours dat Busenval over eenige maenden versocht hadde, ende daerbij noch doen 400 peerden, twelcke den Coning soude doen continueren in de oirlogen ende doen commen tot revenge van alle t'ongelijck dat hij ende dese landen vande Spangiaerden hebben ontfangen ende den Francoisen de ligue ende geduyrige oirlogen daeraen geknocht, doen goet vinden ende dese landen verlichten van veel costen die se souden moeten doen, indien den viant met alle macht op huer viel, hoewel veelen sulcx niet en bedencken, met verseeckeringe dat den Coning het secours so wel sal besteden dat men de vrucht daervan haest hoiren sal, ende so haest sijn macht wat sal vercommen, dese landen oick ter noot secoureren ende dat hij met alle mogelijcke middelen soude procureren dat in tgeene hij vuyten naem vanden Coning beloven sal geen faut en sal geschieden ende de liberaelheyt

ende goede genegentheyt deser landen tot hem ende sijn croon so sal representeren, dat den Coning niets ontsien en sal dat tot voordeel deser landen mach strecken, geteyckent Henry de la Tour. Dese propositie gedaen, werde in tcorte geseyt so haest hij die scriftelijck soude gelevert hebben, dat men dan metten eersten daerop soude beginnen te besoingeren. Ende naer de gedaen reverentien werde weder bij deselve die hem gehaelt hadden aen sijn logement gebracht. Hiernaer werde in de Staten Generael een brief gelesen commende van een ombekent man in Brabant, houdende dat aldaer elck een hem niet genouch en const verwonderen, dat den Graef van Solms, Hulst so slechtelijck overgegeven hadde, gemerckt hij noch so veel volcx daerinne hadde ende dat den viant al begonst hadde te vertwijffelen aende veroveringe vande plaetse ende in deliberatie te leggen of men se weder verlaten soude.

Men creech tijdinge dat den viant met sijn volck noch in Artois waren, omdat de Francoisen huer noch te Pas op de grensen hielden, hebbende groote menichte van boeren gevangen gevoert naer Vranckrijck.

Den xxix^en^ Septembris wast schoen weder. Den Hartoge van Bouillon en leverde sijn propositie noch niet over, omdat hij verwachte naer een brief vande Coninginne van Engelant, dienende tot approbatie van tgeene hij hier handelen soude, die noch niet en was gecommen.

Dese heele tijt door was men vast doende om Zutphen ende Dousborch te fortifieren, daer de wercken vast slappelijck voortgingen omdatter altoos eenich gebreck of aen gelt, ofte aen arbeyders was. Den Grave Harman vanden Berch was tot Bruessel aenhoudende om eenich volck in tquartier van Zutphen te hebben, ende eenige van die steeden te mogen winnen alleer se meer gefortifieert ende de conqueste van dien difficylder gemaeckt ware, daerover oick ontrent dese tijt een brief van Graef Frederick aen sijn broeder Graef Harman geintercipieert worde, houdende dat men doch tseynden van tvolck derwerts wilde verhaesten, omdat hij niet en twijffelde of hij soude met cleyn volck theele lant aldaer in gevaer brengen, vuyt welcke brieven Sijn Ex^cie^ oirsake nam om de fortificatie van die plaetsen bij den Staten wat heftiger te doen vervolgen.

Den lesten Septembris wast schoen weder. Gilpijn ontfangen hebbende den voors. brief vande Coninginne aende Staten Generael, leverde dselve terstont over ende was in date den xj^en^ deser, houdende dat de verbintenisse, die se met dese landen hadde huer dselve dede communiceren tgeene nopende de gemeene sake gepasseert was, te weten, dat se bij den Coning van Vranckrijck heftich aengesocht sijnde om met hem in een

ligue offensive ende defensive tegen den Spangiaert, gemeen viant, te treden, daertoe hadde verstaen, niettegenstaende sij te voiren met haer exploicten op den Spangiaert ende de secoursen in Vranckrijck ende hier gedaen, genouch bethoint hadde haere vaste resolutie om de ambitieuse voornemen vanden Spangiaert te wederstaen ende dat daerom daertoe geen naerder ligue van node en was, die se nochtans evenwel metten Hartoge van Bouillon ontworpen ende besloten hadde, ende nu van beyden sijden was geconfirmeert, ende mits een articule daeraf inhielt, dat de contractanten te samen alle Princen ende geinteresseerde Staten souden versoucken daerinne te commen ende den Hartoge tot dien eynde naer den Staten Generael was gereyst ende huer de ligue ten vollen soude openen, dat sij om te voldoen van huere sijde de Staten daerop wel hadde willen seggen tgeene sij meynde ten propooste te dienen, te weeten dat niettegenstaende de verseeckeringe die sij van dese landen hadde ende de landen van haer behoirden te hebben om tgeene sij van haer hadden getrocken ende daerom niet nodich en was eenige alliantie op ander fundamenten te bouwen, sij nochtans redelijck achte den Staten tot dese ligue mede te nooden om de reputatie die huer daervuyt commen soude in hueren staet ende bij huer volck huer siende gesteunt, boven de faveur van haer, oick bij andere Princen die in de alliantie sullen commen, ende sonderling bij den Francen Coning, want of wel de meeste prouffijt van desen sal commen voor den selven Coning, so moet men nochtans oirdelen dat so veel als hij sterck wort om tvelt te mogen houden, van gelijcken so veel moeyte en coste van dese landen gediverteert wort, ende daerom onnodich is den Staten te prickelen tottet geene den Hartoge sal versoucken, ende dat de Staten selfs daerinne wel verstaen wat huer dienstelijck sij, ende dat huer seer aengenaem sal wesen tgeene de Staten daerinne tot voordeel vanden Francen Coning doen. Dat se Gilpijn gelast hadde dese over te leveren ende de handelinge te vervolgen, die se niet voirder met credentie behoufde te voorsien als sijn wijsheyt tot noch bewesen hadde ende so was, dat se op hem als op haer selven betroude. Naer t'overleveren van desen brief dede den Hartoge door Busenval den Staten Generael mede behandigen sijn voors. propositie in gescrifte ende versoucken dat men so haest mogelijck daerop wilde resolveren.

Desen dach ontfing men een brief van Calvaert, houdende dat den Coning staet maeckte om metten eersten te velde te gaen ende Dourlens aen te tasten, twelcke hij screef hem gedissuadeert te hebben, daervuyt eenigen meynden datter niet aen en was, ende dat Calvaert sulcx alleen screef om

voor te geven hoe groot hij bij den Coning was van tselve te hebben derven dissuaderen.

Den j^en Octobris wast tamelijck weder. Bij die van Hollant was men vast doende om de propositie vanden Hartoge van Bouillon vuyt te deylen, sonderling omdat eenige steden als der Goude ende anderen scheenen niet al te wel totte sake gesint te wesen, hoewel sij naderhant mede bewillichden om op tstuck van dese alliantie te handelen. Desen dach versocht Busenval in de Staten Generael dat men doch commissarissen wilde deputeren om metten Hartoge in handelinge vande conditien te treden, daerop men de ligue soude willen aengaen, omdat den Hartoge hier niet lange en soude konnen blijven, ende of wel hij vastelijck vertroude dat de sake evenwel soude gedaen worden, alware hij schoen vertogen, soe soude hij nochtans liever de saken nu afdoen, opdat niet en schijne dat hij te vergeefs dus verre gecommen is.

Den ij^en Octobris was het schoin weder ende waren de Staten Generael seer starck besoingerende om ordre op de convoyen ende licenten te stellen, daerinne die van Zeelant vast veel moyte maeckten, niet te rechte doende collecteren de middelen van dien, maer composerende so wel vanden pris van convoyen ende licenten als vande verbuerten, die bij contraventie vielen, beneffens dat se op huer eygen hant de listen verlichten ende de verboden havenen openden, daer mede sij veel vande negotiatien vuyt Hollant daer vertoogen ende de middelen vande Hollantse comptoiren vande Almiraliteyt seer verswackten, daerover de collegien vande Almiraliteyt seer claechden ende versochten met auctoriteyt vande Staten Generael daerinne voorsien te mogen worden. Men was mede seer arbeydende om de Westersche navigatie te verbieden, daertoe veel dreef dat men verstont dat den Coning in Spangien alle scheepen so wel van oosten als dese landen aengehouden hadde ende den schippers, ende bootsgesellen bedwongen in sijnen eedt ende dienst te gaen, doende sterven de weygerenden, als metter daet aen eenigen was geexecuteert. Dat mede die van Spangien den Coning geconsenteert hadden 3 milioenen cronen om een armade te water te equipperen ende sijn revenge van tverderf van Cadis op Engelant te nemen, dan omdat die van Amsterdam ende Rotterdam seer dapper daer tegen waren, ten eynde de navigatie niet verbooden en worde, en const men niet eyntelijcx daerop gedoen. Men was mede doende om eenigen te deputeren, die metten Hartoge van Bouillon souden handelen, committerende die van Hollant vuyten hueren den Advocaet van tlant ende vuyt elcke groote stadt een, maer d'andere provincien en hadden noch

geen last op huere gedeputeerden in de Staten Generael gesonden, die daerom totte handelinge niet en dorsten treden.

Desen dach quamen de gesanten van t'Nederlant tot Londres in Engelant.

Den iij[en] Octobris wast schoen weder. De Staten van Hollant waren seer becommert om te vinden de middelen van huere provincie, dewijle sij bevonden dat de verhoginge vande imposten met alle de nieuwe impositien noch niet commen en conden totte somme die dselve imposten ende middelen tvoorleden jaer ingebracht hadden, meest gecauseert omdat de neeringen alomme seer verslapt sijn ende datter geen gelt onder den man en is als het plach te wesen. Hiertoe dede veel dat de collegien van Almiraliteyt verclaert hadden dat huer incommen so seer was verloopen, dat se een seer groot subsidie souden moeten hebben ofte de equippagie te water moeten verlaten, ende de scheepen doen opleggen, tot welck subsidie de steden niet wel en wilden verstaen, so om tgebreck van gelt, als omdat se seyden dat de Almiraliteyt in dit verloop gecommen was door de eygen slappicheyt ende conniventie vande collegien van dien, die vast geene frauden meer gestraft en hadden, met welcke swaricheyt ende becommeringe de Staten scheyden om daervan rapport aen huer principalen te doen.

Den iiij[en] Octobris wast schoen weder. Op den naernoen begonnen de gedeputeerden van Hollant ende eenige anderen metten Hartoge van Bouillon te handelen op de formaliteyt van t'aengaen vande alliantie ende preparatie te maken tottet voorstellen ende versoucken vande conditien so haest d'andere gedeputeerden in Staten Generael bij huere Principalen souden gelast wesen.

Desen dach sterf van sieckte Gerrit de Jonge, Gouverneur van Sgravenweert, wesende een vande outste capiteynen die hem altoes seer getrouwelijck ende hartelijck gequeten hadde ende met veel eere Lochem ende Knodsenburch tegen de belegeringen vanden viant bewaert.

Desen dach vrouch hadde den viant een embuscade voor Swol gemaeckt ende des nachts doen halen eenige beesten vuyt Mastenbrouck, daeraf de crete in stadt commende, togen 60 soldaten te voet vuyt, om die te recouvreren, dan vallende in de embuscade werden meestal omringt ende gevangen genomen. De ruyteren van Graef Hendrick in stadt leggende mosten door importuniteyt vande borgermeesters mede vuytrijden, twelcke den viant vernemende sloech eerst doot alle tgevangen voetvolck ende verwachte daernaer de ruyteren, die se mede omringden ende meest gevangen kregen ofte doot sloegen, so datter ontrent 40 peerden verlooren werden ende daermede de vane genouch gedemonteert.

Ontrent dese tijt waren mede vuyt, de ruyteren van Breda ende Bergen op den Zoom met 500 mannen te voet ende ingenomen hebbende op den Demer tgeusenhuys, lieten het voetvolck aldaer, ende reden metten ruyteren in cleyn Brabant om de boeren van dien onder contributie te brengen, huer scheydende in twee trouppen, dan omdat se ontmoeten eenige personen op de jacht sijnde ende die naer reden, werden de clocken alomme geslagen, daerdoor de boeren gewaerschout wesende meest op huyskens weecken, in vougen dat se niemant en kregen, dan den Heere van Everberch, grand veneur de Brabant ende sijn soen, die in een bosch te samen op de jacht waren, ende kregen noch een advocaet die buyten Bruessel was gaen wandelen. Sij branden eenige houven ontrent thuys te Erp, omdat die van thuys naer huer schooten ende quamen also weder, den alarm binnen Bruessel toe gemaeckt hebbende.

Den v^{en} Octobris wast regenachtich weder. In Vrieslant ontstonden de miscontentementen hoe langer hoe meer, sonderlings omdat de gedeputeerden vande Staten Generael laestmael daer wesende aen eenigen van die van Vrieslant in tparticulier huer hadden geaddresseert, ende die in tlange verhaelt de redenen vande extraordinaris consenten ende andere middelen vande generale regieringe, ende dselve daerop geantwoort hadden dat huere gedeputeerden daarvan geen vol rapport en hadden gedaen ende beloofden de hant daeraen te houden dat sulcx mocht geremedieert worden, twelcke die vande factie adverse interpreteerden als secrete opritsingen om huere provincie in tweedracht ende muyterie te brengen. Ende was de sake hierdoor so verre gebracht, dat die van Vrieslant ontrent dese tijt alle huer gedeputeerden vuyte Staten Generael ende Raede van State terugge ontboden om van alle consenten ende de gelegentheyt vande generale regieringe ende t'rapporteren van dien te verandtwoorden ende vertoog dien volgende Camminga noch desen dach vuyten Rade van State, twelcke bij veelen een naerdencken maeckte, als oft om tbelet vande fortificatie van Coevoorden wel mochte wesen ende bevreesden daerom eenige schueringe. De Staten Generael oick wel siende dat metten eersten daerinne alle swaricheyden mosten voorcommen werden, hebben geresolveert wederom gedeputeerden derwerts te seynden om huer met redenen tot eenicheyt te persuaderen.

Den vj^{en} Octobris wast schoen weder. Den Prince van Orangien die tot twee malen toe sijn suster dach beteyckent hadde om malcanderen te sien ende spreecken, ende nu derdemael huer sulcx toegescreven, is desen dach tot Goch gearriveert ende heeft terstont sijn suster bij brie-

ven van sijn comptste verwitticht, ten eynde sij bij hem wilde commen.

Den vijen Octobris regende het seer. De Gravinne van Hohenloe ontfangende den brief van haren broeder, heeft haer terstont rede gemaeckt om naer hem te trecken ende scrijvende alleen een brief aen haer man, is van Buyren (daer sij was) den viijen vertogen naer Sgravenweert ende eyntelijck bij haer broeder tot Cleef gecommen sonder Sijn Excie ofte den Staten anders aen te spreecken. Sijn Excie sulcx verstaende ende vresende, dat se hem veel beclachs soude maken om de regieringe vande goederen van Breda, heeft derwerts gesonden den Raetsheer Hessels om hem te congratuleren ende met eenen te verhalen de gelegentheyt vande regieringe van Breda.

Den ixen Octobris regende ende stormde het seer. De voordere Gedeputeerden van Vrieslant als Hottinga vuyte Staten Generael ende Arnsma vuyten Raede van State, vertogen vuyten Hage om naer Vrieslant te gaen tegen den lantdach, die aldaer bescreven was. De Staten Generael siende dat se met een hele provincie te doen hadden ende dat die van Vrieslant op de Gelderschen niet veel en schenen te passen, hebben goet gevonden vuyt elcke provincie een derwerts te seynden, als vuyt Gelderlant Brienen, van Hollant Tjong, van Zeelant Aleman ende van Utrecht Foock, met last om die van Vrieslant alsnoch met alle mogelijcke redenen te induceren, dat sij huer nopende de gemeene regieringe daeraen vast wilden houden, dat se niet en wilden gedogen dat yemant van tgeene de Generaliteyt aenginck sijn particulier maeckte, ende dien volgende de auctoriteyt vande Generaliteyt niet en wilden crencken, nochte die vande Stadhouders ofte vanden Raet van State, dat de commissien vande Stadhouders als vande generaliteyt dependerende ende die vande gouvernementen van over de Drente, Wedde, Bellingwolde, ende de acte van Coevoerden mochten gecontinueert worden, dat niemant ten aensien van tprovinciael recht hem sal bemoeijen mettet leggen ofte verleggen vande garnisoenen voorder als de gemeene regieringe ende unie medebrengt; dat tcrijsvolck te water ende te lande sullen blijven ter dispositie vande generaliteyt ende daer haer commissie ontfangen ende eedt doen, behoudelijck elck sijn recht van repartitie ende advis van besettinge, inlegeringe ende duertochten binnen huer limiten; dat de directie vande Almiraliteyt aende Generaliteyt gelaten worde, sonder, terwijle men daerop delibereert eenige nieuwicheyt te maken, als met die van Groningen met separatie vande Omlanden voorgenomen wort; dat se huer restanten vande consenten vanden voorleden ende loopende jare promtelijck willen furneren volgende den staet daervan gele-

vert; dat se willen consenteren in de 300000 £ geleyt aende equippagie vande scheepen tot behulp vande Engelse vloote gerust; dat se mede 2 compagnien Waertgelders wilden lichten ende onderhouden; dat se willen continueren in de betalinge vande 2 regementen knechten bij de staten in Vranckrijck tot secours vanden Coning onderhouden ende veerdich sijn te presteren huer contingent in tgeene den Coning voorder in de alliantie mach belooft worden; dat se huer quote willen consenteren in de 20000 £ bij de Staten Generael aen Catherina Belgica, dochter des Princen van Orangien geconsenteert tot haer huwelijck; dat se metten eersten wilden treden in reeckeninge ende liquidatie metten Staten Generael vande administratie vande penningen vande Omlanden bij brantschat ende anders getogen, ende dat men se vertoone dat se geen recht van detentie en mogen hebben op eenige forten ter cause van verschoten penningen, die huer betalinge in huer quote gestreckt hebben, ende sonderling letten dat Graef Willem sijn commissie niet worde veranderdt omdat men vreesde alsdan mette Vriesen niet gevouchelijck te sullen konnen handelen ofte te rechte commen.

Den x^en^ Octobris regende het seer. Desen dach quam den Graef van Lincoln, die in tlant te Hesse geweest was om tkint vanden Lantgraef te heffen weder in den Hage ende vertoog corts naer Engelant.

Den xj^en^ Octobris wast schoen weder. Men creeg tijdinge dat de Francoisen noch 2 vaenen ruyteren ende eenige voetknechten, die een convoy naer Dourlens wilden doen, geslagen hadden. Ende omdat de gedeputeerden van Zeelant noch niet gecommen en waren ende oick de andere gedeputeerden in Staten Generael noch geen last en hadden ontfangen om metten Hertoge van Bouillon in handelinge te treden, en heeft men alsnoch met hem niet veel konnen beginnen. Ondertusschen hielt den Hartoge meest sijn camer, omdat hij hem met een spoor t'been gequetst hebbende ende tselve geclout, den haerworm daerinne gekregen hadde.

Ontrent dese tijt werde in Duytslant bij de Gravinne van Swartsenborch vast de gereetschap gemaeckt om tegen den xxiiij^en^ deser te celebreren de bruyloftfeest vande derde dochter des Princen van Orangien geprocreeert bij Charlotte de Bourbon, dwelcke nu seeckeren langen tijt bij de voors. Gravinne opgetogen was ende ging huwelijcken metten jongen Grave van Hanau in Franckerlant geseten.

Ontrent dese tijt was alomme in tlant van Hollant seer veel swaricheyt op t'invoeren vanden nieuwen impost op tdragen vande clederen gestelt,

ende hoewel de moeyte ende onwillicheyt meest gedaen worde bij den geenen die daerinne niet en souden betalen, so is nochtans deselve so groot geworden dat men se niet en const in treyn brengen, gevende geen cleynen crack aende auctoriteyt der Staten, ten aensien van so cleynen sake.

Den xiiij[en] Octobris was t'regenachtich weder. Op den avont quamen in den Hage de Gedeputeerden van Zeelant, daerdoor men meynde dat de handelinge met Bouillon haest soude begonnen werden. Op den middach gaf den Graef van Hohenloe een heerlijck bancquet aenden Hartoge van Bouillon, daer hij mede genoot hadde Sijn Ex[cie], de Princesse van Orangien, de Hartoginne van Airschot, den Graef van Solms met sijn huysvrou ende meer anderen, ende hadde daerbij oick doen nooden de Staten Generael ende gedaen versoucken dat se ten minsten vuyt elcke provincie een wilden seynden, dan omdat de gedeputeerden heel swack waren ende mogelijck om andere consideratien en quam daer niemant, dan alleen twee van Hollant. Tbancquet met alle mogelijcke feeste gehouden sijnde ende den Hartoge met Sijn Ex[cie] ende de vrouwen gescheyden wesende, begeerde den Graef van Hohenloe op den Graef van Solms ende op twee gedeputeerden van Hollant, als Willem de Jong ende Jan Jasparsz., dat se des avonts noch daer blijven wilden. Ende gebleven wesende begonst den Graef van Hohenloe eyntelijck tegen Jan Jasparsz. te klagen over de indigniteyten, die men hem bewees, dat Sijn Ex[cie], daer geweest was, ende noch in tcommen, noch in tgaen hem naulijcx aengesien hadde, daerbij vougende t'ongelijck dat Sijn Ex[cie] hem alomme dede in d'administratie vande goederen vanden Prince van Orangien, die hem toequam, verhaelde noch de indigniteyt hem bij de Staten Generael bewesen, dat se niemant daer gesonden en hadden, daer hijt nochtans so ernstelijck hadde begeert, ja selfs dat se huer niet en hadden doen excuseren, daerover hij tot een vuyre toe mette maeltijt opgehouden hadde, in vaste meyninge dat se commen souden, dat hij nu so lange tijt huer naergeloopen hadde om de liquidatie op sijn afreeckeninge, daertoe hij niet commen en conde, dat hij oick den Advocaet Oldenbernevelt in tparticulier hadde doen bidden, die mede niet en was gecommen, met meer andere woorden. Den Gr. van Solms aen sijne sijde beclaechde hem mede ten hoochsten vanden Rade van State ende vande Staten Generael, dat se so gansch scheenen van hem afgekeert te wesen, twelcke hij sonderling bemerckt hadde, doen hij quam om heml. te berichten ende te rapporteren tgeene in sijn gouvernement tot Hulst afgeloopen was, omdat doen den Raedt van State

naer de Staeten Generael gaende hem voorbij passeerde sonder eenichsins aen te sien ende vande Staeten Generael hadden eenigen hem in t'innecommen den rugge gekeert, anderen naulijcx ontfangen ende de reste hem so ontfangen, dat men wel sach dattet quam van een afgekeert gemoet, in vougen dat veelen sich naulijcx geweerdicht hadden aendachtelijck sijn rapport van so wichtigen sake te hoiren, als hij genouch bemerckte vuyt huer eygen propoosten, die sulcx waren, dattet scheen dat se hem niet gehoirt en hadden, ende wat vervolch hij voorts dede, bemerckte dat men hem met so weynich respects naer sijn qualiteyt bejegende dattet hem verdroot, met meer andere clachtwoorden, die hij met groote verachtinge vande Staten aldaer voerde. Wesende nochtans onder desen so veel onderscheyts, dat den Graef van Hohenloe aen Jan Jasparsz. apart ende op een sijde sijn clachten dede, maer Solms opentlijck ende met opgerechten hoofde, so dattet de Jonckeren ende dienaers daer staende aenhoirden, waerdoor men claerlijck sach dat beyde die Graven so vol jalousie ende miscontentement waren, dattet niet dienen ende voor de landen periculeus wesen soude, dat se de middelen in handen hadden om huer van dit miscontentement te gevoelen. Nietemin hadden eenigen op tbanquet gemerckt een seer groote coulicheyt in Sijn Ex^cie^ tegen den Graef van Hohenloe.

Den xv^en^ Octobris wast tamelijck weder. Ontrent dese tijt waren die vande Almiraliteyt in den Hage om op tstuck vande bevrijdinge vande zee te letten, daer den viant dese naerteelt niet veel quaets gedaen en hadde, mits alle de buyssen met een goede vang wederom quamen sonder eenige schade geleden te hebben tot groote verlichtinge ende blijschap vande vischerie. Dese tijt door disputeerden noch in Vrieslant de herdoopers tegen de gereformeerden, meynende veel goeden, dat daervuyt niet dan schueringe in de kercke soude commen.

Den xvj^en^ Octobris wast schoen weder. Men verstont dat de Spangiaerden ontrent dese tijt in Artois seer veel moetwils bedreven over den ingesetenen, meer als wel de Francoisen selve die viant waren.

Den xvij^en^ Octobris was t'cout weder, ende mits die van Zeelant nu gecommen waren, verclaerden alle de gedeputeerden in Staten Generael last te hebben om metten Hartoge van Bouillon te handelen ende sluyten.

Den xix^en^ Octobris wast schoen weder. Desen dach dede Busenval een heerlijck banquet aenden Hartoge van Bouillon, daer Sijn Ex^cie^ ende d'andere heeren alles mede waren, wesende somptueus doch heel sonder ordre gedient.

Den xx^en^ Octobris was tschoen weder. Den Colonnel Piron nu ettelijcke

malen gedaen besichtigen hebbende de gelegentheyt ontrent de dubbelpoorte van Hulst, ende wel wetende dat de grachte op beyden sijden gueabel was, ende sulcx te vooren door den lieutenant vanden Gr. van Solms ende gewesen wachtmeester van Hulst gedaen communiceren hebbende met Sijn Ex^cie^ ende aengeven dat hij tvolck langes de suytsijde vande oude haven naer de dobbelpoorte soude heen brengen, ende dan door de grachte de walle overvallen ende so in stadt commen, heeft desen dach tvolck doen versamelen.

Den xxj^en^ wast schoen weder ende was t'rendevous van tvolck totten aenslach op Hulst gedestineert ontrent Catshouck, daer se tscheepe bij malcanderen quamen.

In den Hage begonst men metten Hartoge van Bouillon te besoingeren, daer de Staten Generael presenteerden totte ligue te furneren 450,000 gulden des jaers, daerinne gereeckent het onderhout vande Gascons aldaer wesende, ende den Hartoge seer insisteerde om in allen gevalle bovendien te hebben 400 peerden. De Staten versochten noch dat in de alliantie mede begrepen soude worden alle de landen ende steden die binnen twee jaren huer onder de Generaliteyt souden begeven, daerinne den Hartoge niet veel swaricheyts en maeckte.

Den xxij^en^ Octobris wast noch betrokken weder. Desen dach vertoog tvolck van Catshouc naer Hulst om te nacht daer te wesen, ende opgevaren wesende als naer Axel toe, hebben in tverdroncken lant alle tvolck opgeset ende sijn also in den nacht beginnen marcheren over tslick ende de creecken naer de Stoppeldijck ende de oude haven toe, maer mits twater aen twassen was, sijn veel heel nat geworden ende eenigen terugge gebleven op tslick omdat se niet en costen overcommen, d'anderen sijn voorts gemarcheert, maer omdat die van Hulst al te vooren daeraf advertentie hadden ontfangen (mogelijck van eenigen in Zeelant) waren sij alles in de wapenen, ende hadden buyten de stadt een extraordinaris corps de guarde geleyt ende lieten daer wacht met peerden houden. Dese tvolck van Piron ontdeckt hebbende, hebben den alarm alomme gemaeckt. Piron dit siende ende hoirende dat alle tvolck van stadt in roere was ende daerom niet wel mogelijck yet vruchtbaers aen te grijpen, maer dat hij veel volcx qualijcx ten propoosten om hals soude brengen, is weder afgetogen, ende aen tverdroncken lant, daer hij de achtergeblevenen vont bij dage weder tscheep gegaen ende also wech gevaren latende de sake stillijck glissen tot op een ander gelegentheyt. Ontrent dese tijt creech men verscheyden tijdingen vande toerustinge van scheepen in Spangien,

tsij tegen dese landen ofte tegen Engelant, doch van tgetal der scheperi werde verscheydentlijck gesproocken. Dit gerucht veroirsaeckte dat de Coninginne van Engelant vande 4000 mannen in Vranckrijck belooft de helft afsneedt ende mer 2000 wilde laten overgaen [1].

Den xxiiijen Octobris was tamelijck weder, ende omdat nu lange tijt tot Bredae seer veel jalousie geweest was tusschen den Gouverneur ende den Wachtmeester ende anderen, daeraf de pretexte genomen werde op dien dat de compagnie vanden Gouverneur nu gestadelijck op tcasteel gelegen hadde, twelcke d'anderen heel suspect hielden, ende bij Sijn Excie tot noch toe also gemainteneert was, om meester van tcasteel te blijven, dan siende Sijn Excie, dat de jalousie so verre was gecommen, dat de wachtmeester ende andere capiteinen daerover requeste aenden Rade van State hadden gepresenteert, is Sijn Excie van dage derwerts vertogen om daerin te voorsien ende niet alleen de compagnie vanden Gouverneur van tcasteel te trecken, maer oick vuyter stadt te nemen de compagnie vanden wachtmeester ende van Pieter van Dorp, die meeste roervincken daerinne waren om also Dorp vuyte stadt te nemen ende den wachtmeester sonder macht te laten. Desen tijt door was men altoes handelende metten Hartoge van Bouillon op de conditien vande alliantie.

Den xxvjen Octobris was tschoen weder. Die van Zeelant nu langerhant een miscontentement genomen hebbende tegen den Graef van Solms ende meynende een goede occasie om sijnder ontledicht te mogen worden, nu becommen te hebben, hebben hem eenen brief gescreven, daerbij sij hem bedanckten van sijnen dienste ende sijn tractement ende compagnie opseyden sonder anders eenige redenen van dien te verclaren, dan dat se sulcx deden om hueren staet te redresseren, ende bij andere brieven verwittichden sij Sijne Excie ende de Staten Generael daervan. Sij bevolen voorts den Lieutenant de compagnie vanden Graef te beleyden ende deylden tvolck van huere repartitie in drie regementen ende gaven bevel van commandement aen Piron, den Almiral van Zirczee ende Frederick van Dorp, ende om de sake noch voort irreconciliabel te maken, gaven den Lieutenant brieven aen Sijn Excie om hem de compagnie te doen hebben.

Den xxvijen Octobris wast schoen weder. Desen dach was in den Hage een schipper vuyt Spangien ontcommen, die seer particulierlijck sprack vande equippage, die daer geschiede, te weten van 64 scheepen, daeronder waren 44 Oostersche ende Nederlantse scheepen, noch van 24

---

[1] Vergelijk bladz. 54.

scheepen, noch van 28 scheepen ende noch van 32 galeijen, ende dat se sijns oirdels t'ooge hadden op t'eylant van Wicht ende op Portmouth.

Den xxviij[en] Octobris wast regenachtich weder, ende omdat t'accoort metten Hartoge van Bouillon bijnaest geslooten was, werde Sijn Ex[cie] bij den Staten Generael naer den Hage te willen commen bescreven.

Den xxix[en] Octobris regende het seer. Sijn Ex[cie] hebbende vuyt Breda doen vertrecken dvoors. drie compagnien ende weder op tcasteel geleyt de compagnie van Nicolas de Luer, is desen dach van Breda gereyst tot in den Hage toe.

Den xxx[en] Octobris regende het seer. Ontrent dese tijt ontfing den Graef van Solms den brief van cassatie van die van Zeelant, ende de Staten Generael mede de brieven van advertentie voors., twelcke den Graef ende Staten Generael niet weynich en ontsette, ende hielen veelen dese cassatie sonderlings gefundeert te sijn op t'overgeven van Hulst bij hem gedaen ende sijn hooch ende hart spreecken tegen de Staten van Zeelant, daermede hij huer dagelijcx blasmeerde ende terchde, hoewel veelen wel wisten, dat se nu lange tijt niet gesocht en hadden dan eenige apparente occasie om hem daermede quyt te mogen worden, doordien sij al van langerhant een haet op hem geconcipieert hadden, meest daerom, dat hij verachtelijck altoes van huer sprack ende indiscretelijck in huer regard handelde ende evenwel huer altoes met extraordinaris costen ende lasten beswaerde.

Den lesten Octobris regende het seer. Desen dach worden metten Hartoge van Bouillon ende Gilpijn beslooten de conditien daerop de Staten Generael in de alliantie mede souden commen, ende bovendien noch eenige particuliere poincten tusschen huer ende den Hartoge van Bouillon alleen. De conditien vande alliantie hielden: Dat den Coning van Vranckrijck ende Coninginne tegen de ambitien vanden Coning van Spangien beslooten hebbende een ligue defensyf ende offensyf tot conservatie van huer personen, rijcken, landen ende onderdanen, ende goet gevonden daertoe mede te associeren de Staten Generael, als die so veel interests daerinne hadden als yemant anders ende daertoe huer gedeputeerden aen heml. gesonden, hebben wij Henry de la Tour, Duc de Bouillon, geassisteert met Buzenval, George Gilpijn ende Staten Generael gemaeckt ende maken mits desen de conventien die volgen, te weeten, dat wij Duc de Bouillon, geassisteert met Buzenval ende George Gilpijn in crachte van onse procuratien ende vuyten namen van Haere Mat[en] in de voors. ligue offensyve ende defensyve ontfangen ende geassocieert hebben, ontfangen ende associeren mits desen

de Staten Generael vande Vereenichde Nederlanden (als van Gelderlant met Zutphen, Hollant met West Vrieslant, Zeelant, Utrecht, Vrieslant, Overijssel, Groningen ende Omlanden, met alle de leden, steden ende inwoenders van dien, ende de Edelen, steden ende sterckten van Brabant ende Vlaenderen, die tegenwoordich onder de Generaliteyt sijn ende tlant van Drente ende de provincien, edelen, leden ende steden van Brabant, Luxemburch, Flaenderen, Arthois, Henegouwen ende andere Nederlantse provincien, die binnen twee jaren huer mette Generaliteyt sullen vereenigen) met alle huere souverainiteyten, gerechticheyden, privilegien ende vrijdommen ende dat op de clausulen ende conditien van deselve ligue daervan den teneur hiernaer volcht. In den eersten dat alle confederatien ende tractaten tusschen den Coning ende Coninginne ende huere rijcken die in vigeur sijn vast sullen blijven ende in heure oude cracht, sonder dat men verstaet in eenige pointen daervan te wijcken voorder als die met dit tractaet geinnoveert worden. Dat dese confederatie sal offensyf ende defensyf wesen tusschen den Coning ende Coninginne, huer rijcken, staten, ende heerlijcheyden tegen den Coning van Spangien, sijn rijcken ende heerlijcheden; dat alle Princen ende Staten (die daeraen gelegen is dat se huer voorsorgen tegen de ambitieuse machinatien ende invasien, die den Coning van Spangien tegen alle sijne gebuyren doet) tot dese ligue sullen genoot worden ende daerin mogen commen, daertoe de Princen contractanten metten eersten gesanten sullen seynden aen so veel Princen ende Staten als sij daertoe bequam sullen achten om dselve te vermanen in dese ligue te commen; dat een gemeen leger ofte heyr sal opgelicht worden vuyt gemeyne macht vanden Coning, Coninginne, Princen ende Staten, die in dese ligue sullen commen, om daermede te invaderen den Coning van Spangien ende alle sijne heerlijcheden; dat den Coning noch Coninginne geen pays ofte bestant sal mogen tracteren metten Coning van Spangien ofte sijne lieutenanten ofte capiteinen sonder elcx anders consent geteyckent bij de eygenhant vanden Coning ende Coninginne, maer omdat den Coning bestant in Brittangien gemaeckt heeft, beloven de gesanten als tselve sal vuyt wesen ende mocht vernieut worden, dat dan den Coning sal procureren so veel doenlijck dat noch Spangiaerden noch Britoenen onder dien niet en sullen mogen attenteren tegen t'rijck van Engelant ofte de onderdanen van dien; dat den Coning geen generael bestant sal mogen maken mette provincien ofte steden bij den viant beset sonder consent vande Coninginne, maer den noot vereyschende, dat de Gouverneurs bedwongen werden particulier bestant te maken mette gouverneurs

van plaetsen des Conings van Spangien, dat dan die niet en mogen verlengt worden over de twee maenden sonder expres consent vande voors. Princen. Beloven mede de Coning ende Coninginne onderling dat wie van beyden gebreck mach hebben eenige wapenen, cruyt ende ander amunitien van oirloge, die dselve selfs ofte door sijn commissarissen mach doen coopen ende sonder eenich beletsel in sijn rijck brengen, mits dat sulcx sonder quetse van des anderen staet mach geschieden, daerinne men gestaen sal mette verclaringe ende conscientie van elcx; dat den Coning ende Coninginne sullen beschermen de coopluyden van elcx lant, ten eynde sij so vrij mogen negotieren ende hueren handel drijven in des anderen lant als de natuyrlijcke onderdanen van dien sonder huer eenich beletsel te laten geschieden, sullen oick elcx des anderen leger gedogen, gespijst ende van nootelijcke provisien versien te werden so veel gevouchelijck kan geschieden; dat den Coning, nochte sijne successeurs niet en sullen toelaten, dat men eenige onderdanen vande Coninginne om de religie, nu in Engelant aengenomen duer inquisiteurs ofte anders aen lijf ofte goet quelle, maer sulcx met alle macht beletten ende de geleden schade doen restitueren. Op welcke ligue wij Staten Generael der Vereenichde Nederlanden in onse vergaderinge metten hooch ende doorluchtigen Heere Maurits geboren Prince van Orangien, Graef van Nassau, Marquis vander Vere ende van Vlissingen, Gouverneur ende Capiteyn Generael van Gelderlant met Zutphen, Hollant met West Vrieslant, Zeelant, Utrecht, Overijssel ende de steden ende sterckten van Brabant ende Vlaenderen, ende den Rade van State derselver Nederlanden ripelijck gelet hebbende, hebben dselve bevonden seer eerlijck nut ende noodich tot conservatie vande selve Nederlanden tegen de Spaensche ambitie, ende daeromme dselve ende alle de articulen ende conventien van dien geaccepteert, ende accepteren die bij desen, daer duer dvoors. Coningen ende huere successeurs in t'rijcke ende de voors. Staten Generael sullen wesen ende blijven gehouden ende verbonden tot observatie van alle ende elcx der poincten ende articulen in de voors. ligue begreepen, daeraf wij Hartoge van Bouillon geassisteert als boven, beloven binnen ses maenden eerstcommende ofte eer den voors. Staten Generael te doen hebben behoirlijcke brieven van ratificatien vanden voors. Coning van Vranckrijck voor hem ende sijn successeurs, gelijck oick wij George Gilpijn in cracht van onse voors. procuratie belooft hebben ende beloven te procureren, dat de Coninginne binnen den selven tijt huer mede levere brieven van ratificatie in behoirlijcke forme, ende daer en tusschen sal tvoors. tractaet

effect sorteren tusschen den Coning, Coninginne ende Staten voors. in alle poincten ende articulen naer sijn forme ende innehouden tot conservatie van elcx rijcken, landen ende staten, ende de staten, landen ende luyden van alle coningen, rijcken, princen, churfursten des rijcx, heerlicheyden ende republycken, die in dese ligue sullen commen ende aengenomen werden. Hier was geinsereert den voors. brief vanden Coning vanden xvj^en^ Augusti (fol. 150), ende den brief vande Coninginne van den xj^en^ Septembris hier boven verhaelt (fol. 153). Noch was geinsereert de procuratie vanden Hartoge van Bouillon, houdende in forme van patente aenden Hartoge voors.: Dat om te beter te resisteren den Coning van Spangien, die sijn lant wilde invaderen ende aende coninglijcke croon tasten, ende voorts alle landen troubleerde, hij geadviseert hadde tot hem te vereenigen de nabuyrprincen ende vrienden om met derselver hulp den Spangiaert tegen te staen ende te beschadigen, hebbende daertoe alrede een goet voordeel gegeven mettet besluyt vande ligue offensyf ende defensyf met Coninginne van Engelant gedaen tot conservatie van huere personen, rijcken, landen ende luyden tegen de invasien vanden Coning van Spangien voors. Ende want de Staten Generael der Vereenigde Nederlanden (daeraf hij van tijt tot tijt groote getuychenissen van huere vrientschap gehadt hadde) d'eerste waren onder de Princen, die hij begeerde in dese ligue te associeren, ende hij daerom bedacht was dselve tot sulcx te versoucken, om die met hem veel nauwer te verbinden als den geenen dien meest daeraen is gelegen ende oick om so wichtigen sake te tracteren noodich was te committeren een vande grootste ende geexperimenteerste officiers vande crone om mette verkiesinge van dien de importantie vande sake te bethoinen, ende daertoe geen bequamer en was als den Hartoge voors. so om sijn qualiteyten wille als om dese ligue in Engelant getracteert te hebben, ende tgoede vertrouwen dat hij van hem hadde ende van sijn suffisantie, getrouheyt, cloucheyt, experientie ende neersticheyt, so hadde hij hem gecommitteert met dese acte bij sijn hant geteyckent om te trecken in Zeelant ende Hollant tot bij den heeren Staten Generael ende met assistentie van Busenval sijn ordinaris ambassadeur dselve te nooden met hem ende de Coninginne in de ligue te commen, daervan te tracteren, transigneren, overcommen, accorderen ende besluyten met huer ofte huer gedeputeerden de nodige articulen, volgende de instructien hem daervan te geven ende op de voorderlijckste conditien voor sijnen dienst, die hij soude konnen verkrijgen, ende daervan te passeren behoirlijcke instrumenten van transactie, tractate ofte belofte in sulcker forme als

nodich wesen sal ende daertoe te verbinden hem ende sijn successeurs Coningen met alle het incommen, domaine ende patrimonie vande croon in sulcke termen als hij Hartoge best soude achten ende generaelijck in tgunt voors. is ende in de circumstantien ende dependentien van dien doen, als hij Coning selfs soude konnen ofte mogen doen indien hij present ware, al ware het so dat de sake specialder mandement requireerde als in dese acte is gespecificeert, bij dwelcke hij beloofde in trouwe ende woort van een Coning ende onder obligatie ende hypotheecke van alle sijne goederen, present ende toecommende, ende oick van alle de goederen van sijne successeurs in t'rijcke, ende die daertoe recht hebben, te houden voor aengenaem, vast ende bundich ten eeuwigen dagen alle tgeene bij hem daerinne sal werden gedaen, geprocureert, belooft, overcommen ende geaccordeert, ende tselve alles te confirmeren, approberen ende ratifieren so menichmael hij des versocht sal sijn, oick te observeren, voldoen ende onderhouden van punt tot punt, ende mede te doen observeren, voldoen ende onderhouden onverbreeckelijck sonder immermeer directelijck ofte indirectelijck in eeniger manieren daer tegen te doen, daertoe hij hem gaf volle macht, auctoriteyt, commissie ende speciael bevel. Gegeven tot Amiens den 9en Julij 1596, van sijn rijck het 7e, geteyckent Henry. Naer desen volchde: in oirconde van twelcke hebben wij Hartoge van Bouillon, Busenval ende Gilpijn geauctoriseert als boven dit tegenwoordich tractaet met onse handen geteyckent ende onse seegelen daerop gedruckt, ende wij Staten Generael daeraen doen hangen onsen grooten zegel ende doen teyckenen bij onsen Greffier op den lesten Octobris 1596 ende was geteyckent Henry de la Tour, Paulo de Choart, Busenval, George Gilpijn ende gecachetteert met huere wapenen, aenhangende twapen vande Staten in roden was ende geteyckent C. Aerssens.

De particuliere poincten, die den Hartoge van Bouillon boven dvoors. generale alliantie vuyten naem vanden Coning mette Staten Generael hadde beslooten, begonden mette selve voorreden als dvoorgaende generale alliantie ende de poincten waeren.

1. Dat men metten eersten om in dese ligue te commen sal doen versoucken de Coningen van Schotlant, Denemarcken, Chur ende andere Fursten des rijcx, ende alle Coningen, Princen, Heeren, Staten ende Republycken die interest hebben bij de Spaensche ambitie, ende dat dselve daerinne sullen mogen commen, daertoe de Staten huere gedeputeerden neffens die vanden Coning aende selve sullen seynden.

2. Dat men metten eersten mogelijck sijnde ende noch in tjaer 97 op

sulcken tijt ende plaetse als den Coning ende Coninginne goet sullen vinden, bijeen roupen ende houden sal een vergaderinge van alle de gedeputeerden vande geconfereerden om te delibereren ende resolveren op de middelen, die men sal aenwenden tot bevechtinge des Conings van Spangien, sijn rijcken ende landen op gemeene coste ende laste vande geconfedereerde ende mede om te letten op de executie ende voldoeninge vande ligue ende dat daeraf dependeert.

3. Dat den Coning binnen de maent van Maerte commende sijn leger sal brengen op de frontieren van Picardie ende Artois ende tleger der Staten, bestaende van 7000 tot 8000 voetknechten ende 1500 peerden met nodige equippagie van artelerie, sal op deselve tijt op sulcken plaetse commen als beraemt is tusschen den Hartoch ende Sijn Ex[cie], waernaer men malcanderen adviseren sal wat dselve twee legers sullen doen tot offensie vanden gemeinen viant, ten ware den viant daer en tusschen eenige aenslagen maeckte, daerdoor men de legers most diverteren op andere plaetsen, daervan men tijdelijck advis sal seynden [1].

4. Ten aensien vande groote lasten ende costen, die den Coning in de oirlogen tegen den gemeinen viant heeft moeten doen, sonderlings tsedert hij laestelijck de oirlogen heeft verclaert, hebben de Staten belooft tot

---

[1] De sterkte van het leger, hetwelk de Koning van Frankrijk volgens dit derde punt in Artois zou bijeen brengen, werd nog afzonderlijk bepaald op 10,000 man Infanterie, 2500 man Kavalerie en eene goede hoeveelheid geschut. Volgens de instructie door Hendrik IV gegeven, had hij eene grootere krijgsmagt van de Staten verlangd. Het een en ander blijkt uit de twee volgende stukken, die in originali op het Rijks Archief berusten, en waarvan het laatste eigenhandig door den Hertog van Bouillon geschreven is.

Nous Henry de Latour, duc de Buillon, Mar[al] de France, Ambassadeur pour le Roy tres Chrestien vers Messieurs les estatz des provinces unies, asseurons que l'armee de Sa Ma[te], quy sera sur la frontiere d'Artoys l'annee quy vient, sera composee de dix mil hommes de pied et deux mil cinq cent chevaux, avec une bonne bande d'Artillerye, sans en ce comprendre les assistances d'Angleterre, des provinces unies et des autres princes et estatz qui entreront a la Ligue. Pour assurance de ce que dessus avons signe ce present acte de nrė main. Faict a la Haye, le dernier jour d'octobre 1596.
HENRY DE LA TOUR.

Nous Henry de la Tour, duc de boullon ambassadeur pour le roy treschretien vers Messieurs les estats des provynses unies desclarons que aiant fet ung trecte de ligue ofansive et desfansive antre sa dite ma[te] et les dits S[rs] les estats suivant le pouvoir a nous donne amsamble convenus de certyns articles particulliers par lesquels les assistanses que prometent ceus des dites provinses y sont moyndres que ne portent mes instructions aiant trouve convenyr pour le bien public de passer les deux trectes sans nulle reservassion avons voulu neamoins fayre ce preasant acte sine de nre mayn et cachete du seau de nos armes, pour desclarer que le tout a este fet et areste soubs le bon plesir du roy. Fet a la haie le dernier jour doctobre 1596.
HENRY DE LA TOUR.

continuatie van deselve oirlogen ende om die met meerder macht op de Nederlantse provincien bij den Coning van Spangien gepossedeert te voeren voor tjaer 97 te furneren de somme van 450000 gulden, om daermede neffens de twee duysent Gascons onder de regementen van La Nouë ende Rignae noch te lichten ende onderhouden andere 2000 soldaten, waertoe dselve penningen van maent tot maent bij den commis vande Staten betaelt sullen worden op ordonnancie vanden Coning om geduyrende d'oirlogen tselve volck daervan te betalen, die voorts gehouden sullen wesen te gehoirsamen de generale officiers des Conings in sijn leger.

5. Indien geduyrende de voors. jare 97 den viant sijn meeste macht aenwenden op de Nederlanden om die geheel ofte in deel te overvallen ofte eenige plaets ofte stadt vande Generaliteyt belegerde, so belooft den Hartoch, dat den Coning dvoors. 4000 mannen in betaling vande Staten wesende op huer aenmaninge sonder eenige swaricheyt sal wederom seynden.

6. Belooft mede in den naem vanden Coning dat hij dien tijt geduyrende met alle macht de oirlogen tegen Artois ende Henegouwen sal continueren met excursien ende andere bedervinge, ende bovendien in gevalle als boven den Staten op huer versouck secoureren so verre sijn saken sulcx mogen lijden met 4000 man te voet ende 1000 peerden, onder tbeleyt van een heere van qualiteyt, om die mettet volck vande Staten te mogen employeren tegen den Spangiaert in de Nederlanden onder tgebiet vanden Generael ende Mareschal vander Staten leger, ende sullen den tijt van 3 ofte 4 maenden, dat se de Staten dienen sullen, bij den Coning worden betaelt.

7. Dat tot voorderinge vanden coophandel ende totte conservatie ende vermeerderinge van dien tusschen den Coning ende den Staten, alle oude tractaten, contracten ende privilegien in tgenerael ofte particulier vergunt, die bij andere volgende contracten niet expresselijck en sijn gederogueert, onderhouden sullen worden.

8. Dat den Coning ende sijn successeurs tegen de Vereenichde Nederlanden, steden ende luyden in tgenerael ende particulier sullen continueren huer goede gratie, gunst, assistentie ende recommendatie tegen alle ongelijck, dat men huer sal willen doen, opdat dselve landen ende luyden mogen varen ende trafficqueren op alle landen met sulcke vridom als de Francoisen selfs.

9. Ende dewijle den Prince van Orangien d'eerste fundamenten heeft geleyt om de Nederlantse vrijheyt, gerechticheyt ende privilegien tegen de Spaensche ambitie te beschermen, ende met verlies van goet ende bloet totten lesten toe daerinne heeft gecontinueert ende den viant daerom geoc-

cupeert heeft alle sijn landen ende heerlicheyden tot groote belastinge van sijn wed° ende kinderen, ende de Staten van Brabant ende Vlaenderen om hem eenichsins te verlichten, eenige accoorden ende conventien met hem gemaeckt hebben, sal den Coning ende sijn successeurs altoes favoriseren thuys van denselven Prince, sijn wed°, kinderen ende naercommelingen ende dselve assisteren tottet recouvreren van huere goederen ende verhalen van schaden ende behouden van huere actien ende gerechticheden.

10. Dat de onderdanen vanden Coning in de Vereenigde Nederlanden vrijelijck mogen copen, vercopen, reuylen, laden ende vervoeren alle soorten van coopmanschappen, gelijck mede de onderdanen vande Vereenichde Nederlanden sullen mogen doen in Vranckrijck op alle plaetsen, sonder dat d'een ofte d'ander gehouden sal wesen daervan meer lasten ofte gerechticheyden te betalen als de natuyrelle inwoenders vande plaetse daer men trafficqueert, doen.

11. Dat in geene plaetsen in Vranckrijck tegen de onderdanen der Vereenichde Nederlanden sal mogen gepractiseert worden t'recht van Aubeine, maer geheel sal cesseren, gelijck mede tselve recht in de Vereenigde Nederlanden sal cesseren tegen de onderdanen vanden Coning.

12. Dat tot bevrijdinge vande zee de oirlochschepen vanden Coning ende de Staten sullen mogen vervolgen de scheepen, die met commissie vanden Coning van Spangien in zee commen, ende dat prinsen sullen toebehoiren dien, die dselve eerst abordeert.

13. Ende opdat de Vereenichde Nederlanden mogen continueren sonder letsel in huere navigatie ende coophandel, sullen dselve sulcx vrijelijck mogen doen in alle landen, provincien ende plaetsen, ende sonderling in de rijcken ende steden van twest quartier.

14. Dat alle brieven van represalien ten weder sijden verleent nul ende crachteloos sullen wesen, ende voortaen geene verleent worden, maer sal elcx de justitie naer behoiren geadministreert worden, mits dat de onderdanen vande Vereenichde Nederlanden in tgenerael nochte particulier niet en sullen mogen gemolesteert worden aen lijf nochte aen goet over schulden bij de provincien ter cause vande oirlogen gemaeckt.

15. Dat de France scheepen vrijelijck sullen mogen trafficqueren ende laden in Oostlant alle waren, sonder die in t'Nederlant te moeten ontladen ofte vercoopen, al waert dat se met tempeest ofte anders in de havenen vande Vereenichde Nederlanden ingedreven worden, gelijck mede geobserveert sal worden in regard vande Nederlantsche scheepen van oost tot west varende ofte wederkerende ofte aborderende in de France havenen.

Alle welcke poincten geaccordeert, bedongen ende gepasseert sijn tusschen ons boven gescreven op den lesten Octobris 96 in den Hage in Hollant. Daervan den Hartoge mede beloofde binnen ses maenden de Staten behoirlijcke ende suffisante brieven van ratificatie te doen hebben, ende was ten oircondt bij den Hartoge, Busenval ende Staten geteyckent ende gesegelt als boven. De Staten hadden wel geerne eenige poincten vande alliantie wat claerder geexpresseert willen hebben, ende sonderlings tpoint, dat men oick sonder consent vande Staten geen pays ofte generael bestant en soude mogen maken, omdat in de ligue van Engelant daertoe alleen gerequireert worde tconsent vanden Coning ende Coninginne, maer omdat den Hartoge ende Gilpijn vuytdruckelijck verclaerden niet gelast te sijn eenen tuttel buyten dselve alliantie te gaen, ende het niet geraden en was de saken daerom terugge te stellen, heeft men moeten te vreden wesen met tgeene men heeft connen krijgen sonder anders van dat poinct ende eenige anderen verclaert te konnen worden.

Den eersten Novembris regende het seer. De soinen des Graven van Emden, die tot desen dage toe in den Hage bij den Hartoge van Bouillon geweest waren, vertogen wederom naer Emden.

Den ijen Novembris regende het seer. Den Hartoge van Bouillon hadde nu eenigen tijt bij den Staten ende Sijn Excie aengehouden, ten eynde dselve noch yetwes wilden voornemen om tvolck vanden viant naer Vranckrijck te diverteren, maer dselve niet weetende wat aen te grijpen dus laet in de winter, beraemden nochtans waert mogelijck een inval te doen over den Demer in cleyn Brabant, so omdat d'ingesetenen aldaer geen contributie en betalen, als om de creet so groot ontrent Bruessel te maken, dat den viant notelijck volck vande frontieren terugge soude moeten ontbieden, waeromme Sijn Excie verscheyden patenten vuytsondt, om den selven inval te doen met 30 vendelen knechten ende 13 vanen ruyteren, so vuyt Bergen, Breda als andere garnisoenen, dien alles huer rendevous gestelt worde tegen den viijen deser tot Bergen op den Zoem.

Den iiijen Novembris was tschoen weder. Desen dach werde bij den Staten van Zeelant geaggreert t'accoort met dien van Hollant gemaeckt, nopende het resort vanden Hoogen Rade, twelcke beginnen soude metten jen Januarij toecommende.

Den ven Novembris was t'regenachtich weder ende begonst tvolck vast tscheep naer Bergen voors. vervoert te worden.

Den vjen Novembris was t'regenachtich weder. In den Hage werde bij de Staten Generael een bancquet aenden Hartoge van Bouillon gedaen,

daer alle de heeren ende Raden van State mede waren, ende werden de clocke geluyt, pecktonnen gebrant, batement spel gespeelt ende alles aengerecht dat tot verhueginge ende verblijdinge vande menschen mochte dienen, om te bethoinen de blijschap, die de Staten hadden in t'aengaen vande voors. alliantie, hoewel sulcx velen niet seer ter herten en ging, omdat se altoes een quaet naerdencken vande France sake behielden.

Den vij^en Novembris wast regenachtich weder. Tvolck naer Bergen op den Zoem gedestineert begonst derwerts te commen ende met schepen voor thooft aldaer te vergaderen. Den Graef van Solms wel bemerckende dat hij mette cassatie bij die van Zeelant gedaen gansch geruineert soude wesen, mits hij vol schulden stack, dede op huyden daervan sijn beclach aende Staten Generael, seggende dat hij nu xiij jaren de landen getrouwelijck hadde gedient, ende in den selven dienst dickwils sijn bloet gestort, ende dat hij sijn commissie niet van die van Zeelant, maer vande generale provincien hadde ontfangen, sustinerende daerom dat hem ongelijck geschiede ende begeerde daerop te verstaen huere meyninge ende intentie, twelcke de Staten Generael terstont overscreven aen die van Zeelant ende versochten van haer te weeten de redenen vande cassatie, om daernaer den Graef te mogen antwoordt geven, ende verclaerden aenden Graef dat se hem voor dese tijt geen ander antwoort ofte bescheyt en wisten te geven.

Den viij^en Novembris was t'regenachtich weder ende vergaderde tvolck al vast voor Bergen aen thooft, maer omdat den Gouverneur Bax nu verstont dat de meyninge van Sijn Ex^cie ende den Staten was tvolck over den Demer in cleyn Brabant te gebruycken, ende mits den gestadigen regen niet alleen de heyde seer vol waters was, maer oick alle revieren so seer debordeerden ende overvloeyden dat niet mogelijck en was daerover te commen, ende daeromme beduchte dat se niet en souden konnen duercommen, heeft hij desen dach naer Sijn Ex^cie gescreven ende hem daervan verwitticht, om daerop verdacht te wesen.

Den ix^en Novembris vergaderden noch eenige compagnien voor Bergen, ende anderen quamen daer binnen in plaetse vande geenen, die men totten tocht daervuyt trecken soude.

Den x^en Novembris wast schoen weder. Den Heere van Sidenisky, die op den tocht soude commanderen, quam tot Bergen ende dede terstont vuyte naeste dorpen eenige wagens bescrijven boven de geenen, die bij den Gouverneur van Bergen te vooren bescreven waren, ende quamen mede tot Bergen de drie vaenen ruyteren van Nieumegen, die eenen nacht tot Rosendael ende eenen tot Woude gelegen hadden.

Den xj^{en} Novembris was tschoen weder. Den Heere van Sidenisky ontfing een brief van Sijn Ex^{cie}, houdende dat hij noch daer soude blijven ende op wijder bescheyt wachten, so men vermoede, omdat den Gouverneur te vooren gescreven hadde dattet niet mogelijck en was de revieren te passeren.

Den xij^{en} Novembris was tschoen weder, ende mits tbevel van blijven, vertoog Frederick van Dorp met 6 Zeeusche compagnien weder naer der Tholen om tlant aldaer te bewaren. Desen dach ontrent den avont quamen verscheyden monstercommissarissen tot Bergen op den Zoem om alle tvolck aldaer te monsteren. In den Hage quam Sijn Ex^{cie} metten Raet van State in de Staten Generael, daer se naer gewoonte van alle jaers proponeerden, dat de consenten mettet vuytgaen van tjaer expireerden ende geconsumeert waren in de tochten, diensten ende fortificatien desen jare gedaen ende gevallen, omdat den viant de landen wat harder als wel van te vooren hadde aengegrepen. Ende dewijle het apparent is, dat desen toecommende jare naer alle apparentie den viant twee royale legers te velde sal brengen, het een tegen Vranckrijck ende het ander tegen dese landen, dat men daeromme alhier eer meer als min volcx in dienste sal moeten houden, ende om de swacheyt vande frontierplaetsen dselve moeten fortificeren ende verstercken, dat de 200,000 £ ter maent ende de 900,000 £ eens bij de vier contribuerende provincien desen jare geconsenteert, oick mettet aendeel van die van Groningen niet en mogen voldoen de betalinge van tvolck, tractamenten ende andere ordinaris lasten, dat men tot onderhout vande ongerepartieerde vendelen noch sal moeten hebben 300,000 £. Tot extraordinaris costen vanden leger niet min als 200,000 £ tot onderhout vande Waertgelders (wesende tusschen de 3000 ende 4000, ende die noch versterckt sullen moeten werden met 1500 ofte 2000 mannen, die men noch aen Waertgelders ofte een ander regement sal moeten lichten) gereeckent ten minsten voor 5 maenden tegen volle betalinge, ende de 7 maenden halve betalinge de somme van 400,000 £, ende totte fortificatie vande nodige plaetsen noch 200,000 £. Ende hoewel die penningen beswaerlijck over de landen moeten gevonden worden, nochtans gelet op den tegenwoordigen noot, versochten dat bij de vier contribuerende provintien, als Hollant, Zeelant, Utrecht ende Vrieslant geconsenteert ende gevonden mochten werden de 200,000 £ ter maent ende de 900,000 £ eens, ende bij die van Groningen al advenant dien ter maent 16,500 £ ende eens de somme van 74,250, ende dat voorts bij de vijf contribuerende provincien tot betalinge vande ongerepar-

tieerde vendelen, waertgelders, fortificatien ende costen vanden leger de 1,100,000 ℒ (bedragende voor Hollant ontrent 652,906 ℒ, Zeelant 160,684 ℒ, Vrieslant 155,049 ℒ, Utrecht 67,527 ℒ, ende Groningen 83,834 ℒ) dadelijck sonder eenich aftreck gefurneert mogen worden aen handen vanden Ontfanger Generael binnen de eerste seven maenden om ten gedestineerden eynde bekeert te mogen worden, so tijdelijck dat de regieringe daerdoor geen verhinderinge en lijde. Versochten mede dat gelet mochte worden op de sake van Vranckrijck ende op t'redres van t'onderhout van ruyter ende knechten. Item dat die van Gelderlant ende Overijssel hare contributien so wilden verbeeteren, dat d'andere provincien daervan genougen mochten nemen, ende daeromme die van Gelderlant niet quartierlijck, als tot noch toe, maer provincie gewijse, consenteren 16,000 ℒ ter maent ordinarie ende extraordinarie 25,000 ℒ eens in tjaer, ende die van Overijssel ordinarie ter maent 10,000 ℒ ende extraordinarie eens 20,000 ℒ, de extraordinaris penningen mede dadelijck op te brengen in handen vanden Ontfanger Generael. Item dat die van Gelderlant, Vrieslant ende Overijssel in den opheve van huere contributien wilden volgen den voet van Hollant ende Zeelant om also de penningen eenpaerlijck ende gevouchelijck te vinden. Item dat de licenten ende convoyen mochten gecontinueert werden ende eenpaerlijck geheven tot onderhout vande equippage ter zee ende alle imposten, contributien ende verdingen, die geheven werden in de steden, forten ende ten platten lande in Brabant, Vlaenderen, Overquartier van Gelder, Overmaese, Drenthe, Lingen ende alle andere middelen op des viants bodem noch op te stellen. Ende eyntelijck versochten dat de Staten Generael hierop huer consenten wilden innebrengen voor half December, om in tijts op alle saken ordre te mogen stellen ende geen goede occasie tot dienste vande landen te moeten versuymen, als nu dickwils is geschiet. Dese propositie ofte versouck werde bij de Staten Generael overgenomen om huer principalen daervan te verwittigen. Omme nu te designeren waertoe dese penningen sijn gaende, so staet te letten dat die van Hollant op huere repartitie hebben 88 vendelen voetknechten beraemt op 13,400 man, daeronder de twee compagnien van Amsterdam ende tvolck dat tot Enchuysen ende in Texel leyt (boven de Waertgelders die se desen jare hebben gelicht ende vuyt een extraordinaris consent betaelt worden) ende de compagnien ruyteren van Sijn Ex^cie, Graef van Hohenloe, Graef Hendrick, Prins van Espinoy, Balen, Merwe, Rijhoven, Conteler, du Bois, Edmont, ende een deel vande ruyteren van Paul Bax, Marcel Bax ende Louys Laurens. Die van Zeelant hebben 29 vendelen

voetknechten op huere repartitie beraemt op 4400 man. Die van Vrieslant hebben 22 vendelen voetknechten beraemt op 4400 man. Die van Utrecht 11 vendelen voetknechten beraemt op 1700 mannen ende de vaen ruyteren van Smeltsing. Die van Groningen ende Omlanden hebben 9 vendelen, beraemt op 1550 man ende de vaen ruyteren van Onsten. Die van Gelderlant 5 vendelen knechten ende 30 man op Wageningen, beraemt op 600 man. Die van Overijssel 2 vendelen knechten van 113 hoofden elcx ende de ruyteren van Zallant. Die van Drente 2 vendelen knechten geestimeert op 313 hoofden, ende op Lingen 1 vendel knechten van 113 hoofden. Op de contributien van Brabant staen de ruyteren van Herauguier ende Donck, ende een deel vande ruyteren vande twee Baxen ende Louys Laurens. Boven desen sijn buyten repartitie 21 vendelen knechten beraemt op 3200 man mackende te samen, boven den ruyteren ende de Waertgelders voors. 29,902 mannen, indien de compagnien vol waren, maer d'experientie leert dat de overdadige giericheyt der capiteinen meer als een vierde deel ende bijnaest een derden deel daervan afhout ende verdoet, hoewel in effecte de provincien tvolck betalen ten getale voors. ofte al advenant de monsteringen daerontrent. Boven desen sijn de tractamenten van alle officiers noch met meenichte over de provincien gerepartieert, daeraen de reste van hare volle quote wort geconsumeert, die daeromme also bij de voors. Raden van State versocht worden, omdat geen consenten langer als voor een jaer worden gedragen.

Den xiij^en Novembris wast schoen weder. In dese tijt verliep den hopman Willem van Nassau, bastart van Graef Johan van Nassau vuyte Nederlanden, om sijn schulden wille, wiens compagnie niet lange daernaer vergeven worde aen Diederick van Dort, Lieutenant vanden Ritmeester Marcelis Bax.

Den xiiij^en Novembris was het schoen weder ende werde tot Bergen op den Zoom alle de compagnien daer sijnde bij verscheyden commissarissen gemonstert, te weeten binnen de stadt 23 vendelen voetknechten ende 8 vaenen ruyteren, ende buyten de stadt op de scheepen leggende 33 vendelen, daer onder noch eenigen tamelijcken starck bevonden werden, ende anderen swack, hoewel de capiteinen dickwils middel vinden de monsteringen altoes wel te voorsien.

Den Hertoge van Bouillon om eenige advertentien vuyt Vranckrijck seer haestende om wederom te keeren, is desen dach vuyten Hage naer den Briele vertogen, daer drie oirlochscheepen op hem wachten om hem naer Vranckrijck te brengen.

Den xv[en] Novembris bleef tvolck tot Bergen op den Zoom noch stille, ende om den huysluyden vande dorpen te accommoderen, werden eenige wagens gerelaxeert ende naer huys laten gaen. Den viant nu ten vollen verwitticht wesende vande vergaderinge tot Bergen, ende mogelijck vresende eenigen inval, sont desen avont tot Heckeren 2 regementen knechten ende 3 vanen ruyteren, tsij om te vernemen wat men dede, ofte den gedreychden inval te diverteren, daermede ten deele voldaen werde de begeerte des Hartogen van Bouillon, wesende om ten minsten een deel vanden viant van Vranckrijck af te diverteren. Omdat men nu vuyt verscheyden oirden ende sonderlings van eenige schippers vuyt Spangien ontloopen, verstont dat de Spaensche vloote in zee geslagen was, waren de Staten van Hollant seer schielijcken desen dach bij een ontbooden om te delibereren wat sij van huere sijde daer tegens souden willen doen [1], maer de sake in deliberatie geleyt hebbende, en achten sij niet nodich eenige equippagie daer tegens te doen, so omdat de havens van dese landen niet so lichtelijck en sijn aen te doen als dat se achten in drie ofte vier dagen so veel scheepen bij noot te konnen equipperen, om d'anderen alles (die geen haven souden hebben, maer op stroom moeten blijven leggen) te schande te maken ende met brantscheepen te lande vuyt te drijven ofte in huer gewelt te brengen, welcke resolutie wel conform was de couragie vande regierders vanden lande, maer niet de nootelijcke voorsichticheyt, omdatter noch seer veel quaetwilligen in tlant sijn ende te beduchten soude wesen, dat se thooft wel mochten opsteecken in gevalle den viant in dier vougen in eenige vande eylanden inviel, waermede niet alleen de voors. resolutien belet soude mogen worden,

---

[1] Eenige dagen te voren hadden de Gecommitteerde Raden van Zeeland aan de Staten Généraal geschreven, dat zij van eene geloofwaardige zijde kennis hadden gekregen, dat de vloot, die te Lissabon was uitgerust, op den 4[den] of ten laatste omtrent den 15[en] November van daar zou vertrekken, sterk over de 200 zeilen, „ende het crijchsvolck dwelck tot Lisbona op zijn loopplaetse gelast is te sijn int begin deser maent over die dertich duysent weerbaer mannen met alle gereetschap ende provisie tot sulcken exploict behouvende” (Rijks Archief, Lias loopende, 1596). In hetzelfde schrijven wordt gemeld, dat het gerucht liep, dat die vloot bestemd was eene landing te doen op Walcheren.

Tezelfder tijd kregen de Staten een Spaanschen brief in handen, die aan den gouverneur van Grave was gerigt, en waarvan de vertaling in het Rijks Archief berust. Daarin lezen wij onder anderen: „Escovar est venu en peu des jours et apporte nouvelles que larmee estoit en ordre avec douze mille espanols embarquez et que l'adelantado estoit general. Il sentend quil sera desja sorti et a ce que lon disoit pour Irlande, la ou les catholiques ont prins les armes contre la Royne d'Engleterre”.

maer noch de landen in gevaer gebracht van met gelijcke impetuositeyt verlooren te worden, als die anno 72 gewonnen sijn, welck gevaer men niet en soude staen, so wanneer men met voorgaende toerustinge den viant vuyte gaten hiel. Doch tgeene meest drong was, dat de landen geen raet om gelt en wisten om eenige toerustinge te doen, waeromme dese vergaderinge sonder yet anders te doen den xvj[en] wederom scheyde [1].

---

[1] Reeds twee maanden te voren had Maurits aangedrongen op de noodzakelijkheid om verbetering te brengen in den toestand van de oorlogsvaartuigen en van het scheepsgeschut, en daartoe het volgende voorstel aan de Staten Generaal ingediend:

Sijne Excellentie bevonden hebbende dat de landen jegenwoirdelijcken zeer qualijcken met schepen van oirloge, roygetuych ende geschut verzien zijn, omme in deze gelegentheyt ende ocasien die noch zouden mogen voorvallen, zoe jegens den vijant, als in anderen exploicten die bij mijn heeren de Generale Staten zouden mogen voergenomen werden zo ter zee als op de binnenwateren gebruyckt te worden, Heeft opt welbehagen vande voersz. heeren Staten goetgevonden dat dit naevolgende equipagie zoe haest tzelve zal doenlijck wesen opgemaeckt worde ende ten eersten:

Twelff groote nyeuwe schepen van oirloge ter zee dienelijck omme de zelve jegens den vijant te gebruycken, zoe wanneer hij yet met gewelt jegens dese landen te water wilde tenteren, ofte elders daert der Landen dienst zoude mogen vereysschen, want de Landen van diergelijcke schepen gantz onverzien zijn.

Daerbeneffens aengesien de landen gheene smackzeylen ter oirloge gemaeckt en hebben ende dat de ghene die althans in dienst zijn den landen toebehoorende, geheel affgesleten zijn, ende die gene die ghehuyrt worden nyet zoe bequaem en zijn, omme jegens des vijants invasien gebruyckt te worden, — Wordt noodich gevonden dat ontrent vier ende twintich van nyeuwes opgebouwet worden bequaem omme heele ende halve cortauwen daerop te setten, ende dat de voersz. smacken alle tzamen platbooms gemaeckt worden omme over alle droochten in alle quartieren vanden lande te mogen passeren ende gebruyckt worden.

Ende alzoe de landen van royegetuygh oick geheele onverzien zijn, wordt insgelix bij zijne Excellentie noodich gevonden dat bij elcke Collegie vander Admiraliteyt thien royjachten opt nyeuwe opgemaeckt worden, ende dat de zelve altijts ende tot allen occurentien gereet gehouden worden.

Ten vierden. Aengesien de voerscreven Collegien vander Admiraliteyt van geschut omme gewelt daermede te doen zeer qualijcken voorzien zijn, zal noodich wesen dat bij elck vande voersz. collegien twintich ijseren stucken in Engelant gegoten, ende elcx vier ende twintich pont ijsers schietende gecocht worden.

Ende alzoe de costen omme de voersz. schepen tzeffens op te maecken de landen zwaer zouden vallen, soude sijne voerscreven Excellentie goetvinden, dat voer t'eerste haer ten minsten vijff oft zes vande groote schepen, ende van gelijcken thien oft twelff vande smacken opgebouwet werden. Ende dat achtervolgende alzulcke verdeelinge onder de Collegien vander voerscreven Admiraliteyt als hiernaemaels zal mogen beraemt worden. Welverstaende dat gheene vande voersz. schepen ofte royegetuygh en zullen gemaeckt worden zonder caerte ofte besteeck die bij zijne voersz. Excellentie daerop zal gearresteert worden, omme alle onnodige costen te voercommen.

Ten lesten zal mijn heeren den Staten believen te bedencken bij wat middelen het zeevarende volck aender hant zal mogen gehouden werden, aengezien de zelve jegenwoirdelijck geen werck en hebben, waerdeur haerder veellichtlijck veroirzaeckt mochten worden, heur in svijants dienst te begeven. (Res. der St. Gen. 18 Sept. 1596.)

Desen selven dach werde ontrent 80 vander Staten ruyteren verslagen bij den viant te Bursem ontrent Coelen, die eenige dagen daer in tlant gereden hadden om te stroopen, ende onder dien verloor du Bois 22 peerden, Donck 32 peerden ende de Baxen 7 ofte 8 peerden; de reste ontreedet.

Den xvj^en^ Novembris wast schoen weder ende bleef tvolck noch tot Bergen stille, ende den viant tot Heckeren. Op den avont creech den viant een schrick ende maeckten huer alles in de wapenen, ende bleven so den heelen nacht, maer vertogen den xvij^en^ vrouch weder naer Aerschot ende den Demer, sonder dat men weet waer vuyt sij dien alarme namen.

Den xvij^en^ Novembris wast schoen weder. Sidenisky ende Verdoes screven vuyt Bergen naer den Hage, om te weeten hoe men het maken soude met eenige Engelse compagnien van tsecours, die geclaecht hadden geen gelt te hebben ende alleen om een tocht te doen ende niet om te blijven liggen daer gecommen te wesen.

Den xviij^en^ Novembris was t'buych regenachtich weder, ende omdat den wint contrarie liep ende den Hertoge van Bouillon niet wech en conde commen, keerde hij wederom naer den Hage, latende t'meestedeel van sijn treyn in den Briele.

Den xix^en^ Novembris was tschoen weder. Tot Bergen op den Zoom was onder de Vriesche compagnien seer groote swaricheyt, omdat de Staten van Vrieslant niet alleen niet en wilde gedoogen dat huere soldaten daer wesende naer huer vendelen trecken mochten, maer oick niet, dat men dselve compagnien eenich gelt tot huer onderhout vuyt Vrieslant brochte, ende bovendien huer sulcx vuytdruckelijck toe gescreven hadden ende veradverteert dat se al over lange patenten voor huer aenden Rade van State overgesonden hadden. Die van Vrieslant namen tot pretext van dese animositeyt, dat den viant eenige dorpen van huer lant van nieus onder contributie gebrocht hadde, hoewel het meest scheen te wesen om den afkeer, die sij vande Generaliteyt hadden, mits tweygeren vande fortificatie van Coevoorden. Den oversten Lieutenant Hittinga ende de capiteinen waren daerinne te meer becommert omdat se sonder consent van Sijn Ex^cie^ ende den Raedt van State niet en dorsten vertrecken, ende aende andere sijde geen gelt en hadden om huer langer te onderhouden, derhalven remonstreerden aende heeren Sidenisky ende vander Does huere swaricheyden die door advis van anderen van slants wegen daer noch wesende goet vonden huer met penningen voor eenige dagen te doen accommoderen, ende middelertijt Sijn Ex^cie^ ende den Raet van State

hiervan verwittigen, ende toog den voors. Hittinga noch desen avont mette voors. brieven naer Sijn Ex^{cie}, maer eer hij in den Hage quam, waren de patenten voor deselve compagnien al naer Bergen gesonden.

De gesanten in Engelant ettelijcke malen in communicatie geweest hebbende met die vanden Raedt vande Coninginne, ende niet besonders konnen obtineren van tstuck huerder legatie, dan alleen veel swaricheyden ende een refus, hebben tselve ontrent dese tijt overgesonden aende Staten Generael, daervuyt men sach, dat se vooreerst den Gedeputeerden gevraecht hadden of sij gelast waren te vermeerderen de antwoorde aen Botley in Maerte gegeven ende te solveren eenige difficulteyten daer vuyt rijsende, daerop de Gedeputeerden hadden geantwoordt dat de Nederlanden seer waren verswackt mettet verlies van Hulst, ende beroert in de victorien vanden Cardinael ende de versterckinge van sijn macht, ende daerom ten eersten hadden te bidden de Coninginne om continuatie van haer secours, ende so se enckelijck daertoe niet en wilde verstaen, dat se dan gelast waren te insisteren op de presentatien in Maerte gedaen, ende om de Coninginne te bidden dselve te willen accepteren. Die vanden Raet repliceerden dat in de andwoorde stont, dat men de Coninginne alle jaers op huer geboorte soude geven 20,000 £ sterlings, in betalinge van gelijcke somme, die men haer van wegen tsecours schuldich was, dat tselve soude continueren geduyrende de oirlogen, maer daernaer als de Staten in pays souden wesen, soude men betalen 80,000 £ sterlings, alleen voor den tijt van 4 jaren, ende terwijle souden tot laste vande Coninginne blijven de garnisoenen van Vlissingen ende vanden Briele, die ten tijde van tcontract beliepen jaarlijcx 21,000 £ st. doen de garnisoenen van beyden niet meer en waren als 1150 man, daer men nu tegenwoordich om de openbare ende heymelijcke aenslagen vanden viant in die plaetsen wel 1950 man gestadelijck moet onderhouden, bedragende wel tot 46,000 £ sterlings in tjaer ofte daer ontrent, die de Coninginne alle jaers seeckerlijck moet betalen sonder andere extraordinaris oncosten, in vougen dat de gepresenteerde 20,000 £ sterlings niet souden konnen strecken als in minderinge vande lopende jaerlijcxe lasten, die men huer altoos op den hals wilt laten, grooter als tdubble vande voors. somme, waeromme dselve in teecken van danckbaerheyt niet en konnen billicx geaccepteert worden, als tot naerdeel vande Coninginne streckende, al waert schoen also, dat men de plaetsen mettet eerste besproocken garnisoen van tcontract bewaren conde, als neen, omdat se dan noch evenwel so veel ofte meer soude vuytgeven, als sij soude ontfangen, twelcke

daerom geen reeden en geeft om geaccepteert te worden in de gepresenteerde forme. Wat aenlangt tpoint vande quytscheldinge van alle obligatien, remboursementen, liquidatien, crediten, actien ende interesten etc., hadde de Coninginne terstont op de aencomste van Botley verclaert daertoe niet gesint te sijn ende tsedert noyt bethoint, daermede satisfactie te nemen om de cleynheyt vande gepresenteerde somme ten regarde vande excessive dispence die sij gedaen hadde in elf jaren (sonder oyt eenige gratuiteyt genooten te hebben) die bij estimatie wel monteren soude tot 3 milioenen cronen, daeraf sij quitscheldinge begeren, ende daerom worde den gesanten geseyt, dat de Coninginne huer presentatien niet en const accepteren ten ware sij dselve vermeerderen om oick betalinge te mogen strecken aende groote dispence, die de Coninginne gedaen heeft. Oick en begeerde sij so generaelen acquit, wel lopende tot een milioen ponden sterlings vande costen aen tsecours gehangen in elf jaren niet te geven, ende daeronder te begrijpen tgeene sij huer in huere affairen in baeren gelde hadde geleent, daertegen de gesanten seyden dat men mogelijck wel obligatien van geleent gelt soude vinden, maer niet dat die van Hollant ende Zeelant daervoor responsabel waren voor een groot deel, daerop den Raet wederom seyde, dat die van Hollant ende Zeelant leden vande Generaliteyt wesende oick verbonden waren totte voors. geleende penningen, ende indien sij meynden daerin ongehouden te wesen, so en hadden se geen reden daeraf ontlastinge te versoucken, maer mochten sulcx terugge laten, mits men huer daerop voorder niet en soude aenmaenen als met recht bewijs bethoint soude worden dat se schuldich waren. Ende op tgeene de gesanten dickwils seyden huer niet te konnen vermeerderen nopende de 20,000 £ st. jaerlijcx gepresenteert, maer de andere betalinge naer t'eynde vande oirlogen vermeerderen op 100,000 £ sterlings, werde bij den Raet geantwoort, dat sulcx oick niet en const aengenomen worden, omdat den tijt daervan so onseecker was, dat se geen hoope en gaf tot behoirlijcke restitutie ofte satisfactie. Ende om een eynde te maken werde den gesanten voorgehouden of sij niet redelijck en vonden op dese antwoorde vande Coninginne eenige boden ofte brieven af te veerdigen aende Staten huere principalen, om huer die te communiceren ende huer versoucken om ampelder macht, daermede sij met breder presentatien de Coninginne mochten satisfactie doen, twelcke de gesanten accepteerden, begeerende aenden Raet huer gegeven te mogen worden een memorie van tgeene in dese handelinge gepasseert was, daerop huer tvoors. gescrift bij Robert Cecil geteyckent gegeven worde, dat sij terstont oversonden. Ende

of wel veelen meynden dat de meeste consideratien bij den Raet vande Coninginne gemaeckt op de 20,000 £ tjaers mette speculatien van t'onderhout vande garnisoenen van Vlissingen ende den Briele impertinent ofte qualijck verstaen waren, omdat die costen tot laste vande Nederlanden niet en redonderen, ende dat sij huer garnisoen daer vuyt nemende huer selven t'eenemael daeraf const ontlasten, so achte men nochtans dat de Coninginne voor seecker supponerende die niet te verlaten alle die poincten in consideratie dede brengen, om huere gansche genegentheyt tottet refus te beter te becleden, waeromme men oick te meer verwondert was, dat Botley hier wesende totte selve presentatien openinge gedaen hadde ende verseeckert dat die de Coninginne souden aengenaem wesen. Doch omdat men meer trachte de Coninginne in de continuatie van tsecours te houden als met huer af te handelen, sonderlings omdat men sach dat sij niet gesint en was Vlissingen ende den Briele te verlaten, heeft men de gesanten toegescreven dat den staet vande landen niet toe en liet breder last te geven, ofte men soude de defensie vande landen moeten verlaten, ende daerom op huere voorgaende last naerder insisteren, ende so se niet en conden obtineren, wederom keeren souden.

Den xxij[en] Novembris wast tamelijck weder. Tot Bergen quam een brief van Sijn Ex[cie], houdende dat men den tocht voor dese reyse soude opschorten om de difficulteyt vande passagie wille, ende dat men de Vriesche soldaten wederom naer Vrieslant soude laten vertrecken, daertoe de patenten mede gesonden worden, ende nopende de clachte vande Engelsen worde gescreven, dat men se met vivres voor eenige dagen soude onderhouden, binnen dewelcke men de patenten tottet vertreck van alle tvolck soude seynden. Dit bevel ontfangen wesende, werden terstont alle de boerenwagens, die te vooren opontboden waren, gerelaxeert. Ende om den viant noch eenigen afbrueck te doen ende oick in asem te houden, sondt den Gouverneur op den avont vuyt sijn lieutenant met ontrent 150 peerden van alle compagnien doen in stadt wesende om te gaen op de strate tusschen Liere ende Antwerpen, ende sien of sij t'convoy, twelcke morgen ordinarie gaet, souden konnen slaen, gevende huer strict bevel om bij malcanderen te blijven ende voorsichtich te handelen. Desen dach vertogen vuyten Hage de booden mette patenten voor alle tvolck tot Bergen op de scheepen leggende om weder naer huer garnisoen te trecken ende onder dien met een patente voor de compagnie vanden oversten Duvenvoorde om naer sGravenweert te trecken ende een acte voor hem, om aldaer als Gouverneur te commanderen in plaetse van Gerrit de Jong overleden.

Den xxiij^en Novembris wast regenachtich weder. Dvoors. ruyteren troffen tvoors. convoy aen tusschen Antwerpen ende Liere, daer veel verlicente ende boerengoederen bij waren, daerom de prince te min was.

Ontrent dese tijt quamen de gesanten vuyt Denemarcken wederom, wesende aldaer seer heerlijck bij den Coning onthaelt ende op twech gaen elcx vereert met een gouden keten. Den Coning hadde geapprobeert ende geconfirmeert alle de alliantien ende contracten met dese landen gemaeckt ende bij sijn vader te vooren geconfirmeert als de privilegien, vrijheyden ende ander contracten, dien van Amsterdam vergunt, maer de vrijheyden ende contracten van die van Enchuysen ende Schiedam, die sijn vader noyt geapprobeert en hadde, verclaerde hij also sonder voorder beraet niet te konnen approberen ende confirmeren, maer dat dselve steden sulcx aen hem mochten doen versoucken, dat hij dan daerinne doen soude alle tgeene de redenen souden konnen lijden ende toelaten.

Den xxiiij^en Novembris wast windich weder. Dvoors. ruyteren quamen met eenigen buyt wederom binnen Bergen.

Over eenige dagen was den Lantdach in Vrieslant gescheyden, op dewelcke niet eyntelijcx geresolveert en was op tstuck vande veranderinge vande commissie vanden Stadthouder, maer hadde elckeen met crijten ende roupen sijn passie gethoint, daervuyt men hadde konnen bemercken hoe quaelijck de saken in Vrieslant stonden ende hoe oneenich sij onder malcanderen waren. Nopende de consenten worde eenigen hoop gegeven van die te doen innebrengen, waeromme degeenen die vande Staten Generael derwerts gesonden waren met Arnsma ende Hottinga respective gedeputeert in den Raet van State ende Staten Generael desen dach weder in den Hage quamen.

Den xxv^en Novembris wast schoen weder, ende mits den wint vuyten suyt oosten begonst te waijen, vertoog den Hertoge van Bouillon vrouch vuyten Hage naer den Briele, daer hij des naernoens ten vier vuyren tscheepe ende tseyl ging om naer Vranckrijck te gaen, daertoe hij seer haeste, omdat den Coning hem gescreven hadde dat aldaer verscheyden saken gedreven worden, daertoe sijn presentie sonderling van noode was ende daeromme alles terugge laten ende hem haesten soude wederom te commen, met welcke brieven ende andere advertissementen te vooren gekregen den Hertoge so seer gecommoveert was, dat hij voornam (in gevalle den wint niet verandert en hadde) met 8 ofte 10 peerden door Duytslant naer Vranckrijck te loopen, doende hem alleen tot buyten de grensen vande Nederlanden convoyeren, waeromme veelen vermoeden, dat

niettegenstaende t'aengaen vande alliantie, aldaer de saken seer tot een pays metten Spangiaert ofte tot een treve gedreven mosten werden.

Den xxvj^en Novembris was tschoen weder. Dvoors. patenten tot Bergen op den Zoom gecommen wesende, werde terstont ordre gestelt op tvertreck van tvolck noch desen dach.

Ontrent dese tijt hadde die van Hollant wederroupen tprovisioneel accoort alleen voor een jaer met die van Zeelant gemaeckt ende tsedert noch drie jaren stilswijgens gecontinueert (daerbij verdragen was dat alle goederen naer Zeelant gaende in Hollant thalve recht souden betalen ende in Zeelant de wederhelft vande convoyen ende licenten aende commisen daer leggende, indien dselve voort naer viande lant gingen ofte anders, sonder last te breecken ofte opgeleyt te worden) omdat se verstonden daerbij seer vercort te werden, ende dat die van Zeelant niet en wilden volgen de nieuwe lijste op de convoyen ende licenten gemaeckt, om also de goederen vuyt Hollant eerst daer te trecken ende dan van daer voorts naer viande lant te seynden ende tlicent tot hueren prouffijte trecken, daerover bij die van Rotterdam so seer geclaecht worde, dat de Staten Generael op huyden resolveerden dien van Zeelant noch te vermanen de lijste te volgen ende de middelen vande comtoiren vande Almiraliteyt in Hollant niet te diverteren, opdat men niet geoirsaeckt en sij dien van Hollant te auctoriseren alle de middelen in huere provincie te heffen, alleer de goederen naer Zeelant te laten gaen. Dese swaricheyt quam meest omdat die van Zeelant de middelen van convoijen ende licenten niet en wilden laten commen in eenen gemeenen burse, daertoe die van Hollant met scrijven ende seynden van Gedeputeerden nu lange getracht hadden, ende dat die van Zeelant met dese practijcque huer comtoir vande convoijen ende licenten seer beneficieerden tot vercortinge vande Hollantse middelen.

Den xxvij^en Novembris was tschoen weder. Ontrent dese tijt quamen in Vranckrijck de 2000 Engelsen so lange belooft, om haer daer te vervougen bij 4000 Swytsers ende andere troupen vanden Coning ende also desen winter tlant te bewaren ende tegen de tijt de oirlogen te beginnen. Desen dach ontfingen de Staten Generael een brief van die van Zeelant vanden xiij^en, daerbij sij verclaerden den Graef van Solms gecasseert te hebben, omdat se met sijn dienst voorder niet beholpen en waren sonder andere redenen te verclaren [1].

---

[1] Deze brief van den 13^en November luidde aldus:

„Op Uw M. E. scrijvens van den zevensten deser daerbij deselve om op tvertoogh ende versouck vanden Welgeboren Heere Grave van Solms in haer M. E. vergaderinghe gedaen, zijn L. te connen

Den xxviij^en Novembris wast schoen weder ende mits in Seelant gestorven was den Hopman Valckenborch werde de compagnie op de nominatie van die van Zeelant ende verkiesinge van Sijn Ex^cie gegeven aen Joos Prince gewesen wachtmeester van Hulst, die aldaer hem wel gequeten hadde.

Den Grave van Solms verstaen hebbende dat de Staten Generael brieven vuyt Zeelant ontfangen hadden, heeft noch instantie gedaen om te hebben huere verclaringe op sijn versouck, ten eynde sijne eere te mogen verdedigen tegen alle dengeenen, die daerom hem souden willen aenspreecken, daerop hem geantwoort worde, dat men noch geen openinge vande redenen sijnder cassatie en hadde ende daeromme andermael aen die van Zeelant scrijven soude, als oick ten selven dage gedaen worde, te weeten dat men vuyt hare brieven geen redenen van cassatie hadde konnen afnemen, ende dat huere gedeputeerden huer geëxcuseert hadden daervan openinge te doen, twelcke nochtans nodich was, te weeten om de wichticheyt vande sake ende de importancie vande consideratien wille daerop loopende ten hoochsten de staet vande landen betreffende, niet om den Graef die te communiceren mer alleen om te dienen tot directie van huere resolutie ende den Graef daernaer een redelijck afscheyt te mogen geven ofte de sake met eenich expedient te accommoderen, twelcke sonderlings gescreven werde, omdat den Graef in de Staten Generael ende principalijck bij die van Hollant alreede so veel vrienden gemaeckt hadde, dat veelen hem heel heftich begonnen te dragen ende met alle middelen te soucken sijn sake te accommoderen.

Den xxix^en Novembris regende het seer. Ontrent dese tijt continueerden de tijdingen seer dat den Turck Agria in Over Ungeren bij appoinctement verovert ende allen den soldaten daer binnen geweest contrarie sijn beloften qualijcken getracteert hadde, ende corts daernaer tvolck vanden Ertshertoge in een onvoorsichtig schermutsel hadde getrocken ende daernaer daerop so seer was gevallen, dat hij desselven Ertshertogen leger ingedruckt ende tgeschut ende de bagagie genomen hadde, wesende de ruyteren met groote desordre gevlucht ende ontreden; met welck verlies naer

---

bejegenen vande redenen van ons bedancken van zijnen dienst, begeeren bij ons vande selve redenen bericht te worden, hebben wij nyet willen laten Uw M. E. te dienen voor antwoorde ons bedunckens geenen noot te sijn dyenangaende te particulariseren, hopende dat Uw M. E. wel versekert zijn tgene alhier geschiet is, met goeden fondamente ende welbedachten rade, ende naer vermogen onses ampts gedaen te sijn, ende sulcx die gelegentheyt vanden stant onzer saecken was vereysschende.»
(Rijks Archief, Lias loopende, 1596.)

alle apparentie scheen, dat gansch Over Ungeren ende Sevenburgen souden periclitеren, indien men geen ordre en stelde om tvolck te rallieren tot een verdrietigen inbreuck vande gansche Cristenheyt ende slavernie van so veel Christenmenschen, daertoe anders eenige teyckenen schenen te inclineren. Want op den dach vande nederlaeg vanden voors. Ertshertoge verbrande een groot deel van thof van Keyser tot Prague, ende de verblintheyt vanden Keyser was so groot, dat hij volgende den Raet van eenige Jesuiten om hem wesende, alsnoch sijn onderdanen in tstuck vande religie geen vrijdom en wilde geven, daerdoor dselve sulcken afkeer van hem hadden, dat se scheenen alles meer naer den Turck als naer hem te inclineren, so seer, dat den boerencrijch in Oistenrijck om de religie wille aengevangen noch met groote vehementie was duyrende, in welcke overgroote gevaren ende periculen den Keyser alleen so weynich gevoelen hadde, dat sulcx hem scheen niet ter harten te gaen, ende dat hij al willens desen grooten inbrueck de Cristenheyt, oick met verlies van sijn eygen landen ende rijcken wilde doen. Wesende anders oick een seer beclagelijcke sake, dat de Cristenen so seer op malcanderen verbitteren, dat se niet en gevoelen nochte aen en nemen de groote desolatien, die den Turck huer doet.

Den lesten Novembris was tschoen weder. De fortificatie van Bergen op den Zoem, die een mans lengte hooch vuyter aerden opgetogen was, werde ontrent dese tijt met een loose boortweringe opgeset ende also laten leggen om tegen het toecommende jaer te mogen voorts volmaeckt worden, mits men om de cortheyt der dagen ende de natheyt van tweder nu seer weynich doen conste, ende was dselve aengeslagen als in de volgende caerte [1].

Den j^en Decembris was t'betrocken weder. Dese tijt duer was men doende aende schantse van sGravenweert, die men van Weert afsneedt, latende alleen een dijck daeraen loopen van 50 roeden lengte, leydende vanden Weert recht op de brugge van tfort, ende over beyden sijden nam men de eirde wech tot aende reviere toe, twelcke gedaen worde, omdat men tselve fort aende Weertsijde so niet en const fortifieren, ofte men soude altoes op eenen nacht hebben konnen commen logeren tot aende walle. Den dijck werde onder breet gelaten 26 voeten, ende liep boven toe, ende omdat de revieren onder de brugge aen malcanderen quamen, werde dselve brugge aende Waelsijde tot in twater toe met plancken dicht

[1] De kaart, waarvan hier gesproken wordt, is in het manuscript niet aanwezig.

geslagen ende aende Rijnsijde opengelaten, twelcke men vast genouch achte, om te beletten dat de Waele beneden tfort geen schoot naer den Rijn en nam.

Den ij^en Decembris was t'regenachtich weder. De Staten van Hollant waren bescreven om desen dage in den Hage te wesen ende te delibereren op tdragen vande nieuwe consenten voor den toecommende jare 97. Ende omdat Hollant de machtichste provincie vande unie is ende veel meer geeft als eenige andere, werde bij denselven Staten altoes meest gelet dat huere consenten tijdelijk mochten gedragen worden ende ordre gestelt totten opheve vande middelen, daer vuyt men die soude mogen vervallen, welcke middelen oick in die provincie beter ende gemackelijcker opgebracht worden, als in eenige andere. De Staten voors. worden genoemt Ridderschap, Edelen ende Steden representerende de Staten vanden lande. D'Edelen, die in huere vergaderinge bescreven worden sijn de Heeren van Brederode, van Asperen, van Wingaerden, van Poelgeest, van Warmont, van Duvenvoorde, van Assendelft, van Schagen, van Cralingen, van Kenenburch, van Mathenesse, van Nievelt ende van Noortwijck, dwelcke alles in Staten comparerende met malcanderen eene stemme hebben. De steden die bescreven worden ende ordinarie compareren sijn Dordrecht, Haerlem, Delft, Leyden, Amsterdam, Goude, Rotterdam, Gornichem, Schiedam, Schoenhoven, Briele, Alckmaer, Hoorn, Enckhuysen, Edam, Monickedam, Medenblick ende Purmereynde. De andere steden worden thuys gelaten om huere cleynicheyt wille, ende dat se de costen van gedeputeerden ter dachvaert te seynden niet wel en konnen vervallen. Dese voors. Edelen ende Steden representeren in souverainiteyt den Prince vande landen ende en besoingeren niet dan op poincten van bescrijvinge ende tgeene dan daertoe valt, maer houden een collegie van finantie ofte Gecommitteerde Raden, daerin sitten, een vuyte edelen ende van Dordrecht, Haerlem, Delft, Leyden, Amsterdam, Goude, Rotterdam ende Gornichem elcx een, dwelcke administreren ende ordonneren alle penningen die bij de provincie opgebracht worden, vuytgeseyt dat de steden van Westfrieslant, als Alckmaer, Hoorn, Enckhuysen, Edam, Monickedam, Medeblick ende Purmereynde een collegie van finantie apart houden binnen Hoorn. In tlant van Hollant is noch een Advocaet vande landen, dwelcke dagelijcx mette Gecommitteerde Raden besoingeert ende mette selve bij gescrifte stelt de poincten daerop de Staten vergaderen sullen, die dan daertoe bij de Gecommitteerde Raden bescreven worden, hoewel alle tselve werck meest staet aenden Advocaet, dewelcke, mits sijn continuelle dienst, ende dat die van tcollegie dickwils

verandert worden, de meeste experientie heeft. Ende wanneer de Staten vergadert sijn, draegt desen Advocaet alle de saken voor ende colligeert daernaer de stemmen, waeromme hij gemeynlijck van seer grooten aensien is. Dese voors. Staten sijn nu bescreven geweest ende hebben den iij^{en} beginnen te vergaderen ende sijn bij malcanderen gebleven totten xxj^{en} deser toe, dat se van malcanderen scheyden. In welcke tijt gedelibereert hebbende op verscheyden poincten vande gemeene sake, hebben onder anderen eerst gedelibereert op tversouck bij den Rade van State den xij^{en} Novembris in de Staten Generael gedaen, ende mits men veradverteert werde, dat den viant hem versterckte met 4000 Italiaenen, 6000 Duytsen ende 6000 Walen, hebben ingewillicht ende huer gedeputeerden gelast in de Staten Generael te mogen consenteren over de vier contribuerende provincien huer quote in de 200,000 ℒ ter maent, ende tot onderhoudinge vande ongerepartieerde vendelen ende ander lasten 1,200,000 ℒ eens, noch totte oncosten vanden leger in de 200,000 ℒ eens; item totte fortificatie van Bergen, Oisteynde, Breda, Bommel, Nieumegen, Dousburch, Zutphen ende andere in de 200,000 ℒ ende tot onderhout vande Waertgelders ende anderen, die men sal mogen lichten 400,000 ℒ eens. Voorts huer quote in de 450,000 ℒ den Coning van Vranckrijck geconsenteert bij tlaeste tractaet vande alliantie, om de oirlogen in Artois ende Henegouwen te maken. Ende om tvolck van oirloge in beter discipline te brengen, lasten mede dselve Gedeputeerden om in de Staten Generael te mogen innewilligen vercortinge vande betaelmaenden, verhoginge vande soldie ende ordre om dselve hooft voor hooft te betaelen. Ende om te vervallen huer aendeel ofte quote in deselve consenten willichden inne naer verscheyden swaricheyden ende naerder last van huere principalen ontfangen, eerst alle de gemeene middelen mette verpondingen ende verhoginge van dien, mitsgaders het middel van tsout, so dselve in desen jare 96 betaelt ende geheven waren; willichden mede inne dat alle penningen tot laste van tlant op interest loopende voor een jaer sullen gecontinueert worden; consenteerden mede dat in den jare 97 geheven soude worden dubbelen impost van tsout ende vande wage, daerinne die van Hoorn ende Enchuysen huer conformeerden, niettegenstaende wij den voorleden dachvaert daertoe niet en hadden willen verstaen. Consenteerden dat men op elcke tonne swaer bier bij den tappers inne te leggen noch stellen soude eenen gulden, ende op vuytheemsche bieren al advenant, omdat den passerende man daerinne mede moet betalen. Consenteerden noch verdubbelinge vanden impost op tgemael, omdat sulcx op elcke 6

ponden roggenbroot maer eenen penning en bedraecht. Consenteerden noch extraordinairie over de huysen in de bemuyrde steden 100,000 £ te heffen volgende den voet van t'redres vande verpondinge, ende over de huysen ten platten lande gelijcke 100,000 £, daeraf d'een helft van tgeene de steden moeten dragen gefurneert soude moeten werden binnen de maent van Februario, wel verstaende dat de magistraten in de steden ende dorpen dselve sullen vinden op den voors. voet ofte eenige andere, ende dat mette verdubbelinge vande voors. imposten sullen cesseren de verhogingen vanden achtsten penning tvoorleden jaer daerop gestelt. Consenteerden mede alle de middelen vande convoijen ende licenten, ende om te beter op de veylinge vande zee te mogen letten, werde dien vande Almiraliteyt geconsenteert te mogen lichten vuyte middelen te lande 200,000 £ met last, dat men op de lijsten ende eenpaerigen opheve vande middelen te water so soude letten, dat geene steden in huere neeringen vercort en worden. Nietemin worde goet gevonden te verbieden de trafficque op Spangien, ende dat men den scheepen varende naer Italien ende de Soute eylanden [1] cautie sal doen stellen, ende dselve doen suyveren thuerder wedercomtste. Ende omdat Caron vuyt monde vande Coninginne gescreven hadde (ende men anders oick advertentie hadde) dat den Coning van Spangien, niettegenstaende seecker merckelijck verlies van sijn scheepen, evenseer equippeerde ende liet aensien als soude sijn meyninge sijn in Engelant te vallen (ofte so anderen screven voor den Cardinael conquesteren) ende dat sij van huere sijde niet laten en soude oick te equipperen alle tgeene huer mogelijck soude wesen om tegen de tijt een vloote van 200 scheepen in zee te seynden, ende selfs den Coning van Spangien te besoucken, so hij haer niet en prevenieerde, ende dat sij van dese landen daertoe versocht 20 goede geruste oirlochscheepen, consenteerden dvoors. Staten mede, dat men dselve equippagie tot last vande Generaliteyt soude mogen doen. Ende hoewel de Provincie van Hollant noyt sonderlinge dienst getogen en hadde vanden Heere van Sonsfelt, so werde hem nochtans op dese dachvaert bij den Staten toegeleyt 600 £ tjaers sijn leven lang. Ende op tvoordragen vanden Advocaet dat den Graef van Solms bij dien van Zeelant geen gelijck gedaen en werde, omdat sij niet en hadden willen overscrijven de redenen van sijn cassatie, ende dat men so rudelijck niet en behoirde te handelen met een heer van qualiteit ende hier te lande geallieert, is mede aende gedeputeerden van

[1] De Vlaamsche eilanden.

Hollant ter vergaderinge vande Staten Generael last gegeven, om mette andere provincien in desselven Graven sake te doen so sij goet ende te rade vinden souden, vuyt welcke generale last velen beslooten, dat den Advocaet hem ander tractement bij de Staten Generael soude doen geven ende hem mogelijck op de provincie van Hollant brengen. De compagnie van Gerrit de Jonge, Gouverneur van sGravenweert geweest, werde gegeven aen sijn soen Dierick de Jonge.

Den iij[en] Decembris was tbetrocken weder. Ontrent dese tijt sonden die van Hollant aende Raden van State een staet van 36,000 £, die sij in verscheyden tijden aen t'regement vanden Heere Vere hadden verstreckt, niettegenstaende den Raet van State tselve regement ten volle betaelt hadde, waerom den Raedt met dien staet niet weynich en was becommert, so om de cleyne correspondentie wille bij die van Hollant daerinne met huer gehouden, dat se in eene plaetse wesende van heml. niet eens en hadden gevoerdert hoe het mette Engelsen stonde, als omdat se bevreesden so men dese penningen soude moeten corten, als die van Hollant versochten, dat tselve regement ganschelijck soude moeten verloopen, ofte ten minsten so verswacken, dat men desen somer daeraf geen groote dienste en soude trecken (tot grooten ondienst vande landen, omdat men achte dattet tbeste regement was om voor den viant te mogen gebruycken) ende sonderling daerom, omdat apparentelijck dselve penningen bij den soldaten niet en waren geproffiteert, maer bij de capiteinen, ende dat veele capiteinen van tregement verandert wesende het harde wesen soude d'anderen, die in huer plaetse gecommen sijn ende de penningen niet geproffiteert en hebben, die te doen betalen.

Den iiij[en] Decembris wast schoen weder. Ontrent dese tijt werde vuyt een geintercipieerden brief ontdeckt, dat de rustinge vande Spaensche vloote bestont in 24 galioenen, 33 hulcken vuyt Nederlant ende Duytslant, 6 jachten ende 13 cravelen met 2 ofte 3 besanen, mogende tsamen voeren ontrent 28000 lasten ende op hadde aen provisien van tweeback 12837 quintal, wijn 696 pijpen, speck 1498 quintal, visch 100031 quintal, caese 682 quintal, rijs 631 q[t], Spaensche erweten 1728 sacken, olie 2838 amen, edick 849 amen, water 2294 pijpen, buscruyt 1800 q[t], lonten 700 q[t], loot 800 q[t], groote scherpen 3000, gemeen scherpen 95000, wagens 30, ossen 200, quernemeulens [1] 283. Dat dselve scheepen op hadden vande tierce van Gonçalo de Luna 17 com-

[1] Handmolens.

pagnien sterck 1800 man, vande tierce van Lisbona 13 compagnien sterck 1280 mannen, van Tierce van Andalousie 16 compagnien sterck 1635 man ende voluntaires 32 compagnien sterck 3410 mannen, makende tsamen 8125 mannen, ende bovendien 2600 peerden. Dat over de armade commandeerde Don Martin Padilla, Grave de Sta Gadea, Adelantado van Castilien. Dat van Seville bij de voors. scheepen noch souden commen 30 vlieboots met Don Sanchio de Leyva ende 2500 mannen. Dat in Vigo de Galicia noch was den oversten Cubior met 25 groote scheepen ende 16 pinassen ende 3500 soldaten vuyt Brittangie gecommen ende 800 vande tierce van Don Ferdinando Giron, ende dat mette vloote noch waren den Graef de Montes Claros, den Graef van Parma, de soen vanden Adelantado, Don Ferdinando de Toledo, Sr. des Garesa, de oversten Rodrigo de Orosco, Sancho Pardo ende Marcos de Arambura, noch Don Diego de Bracheno, Cristoval Faclon de Sosa, Stevin de Oliste, den Bischop van Irlant, veel papen ende monicken, veel mis- ende kerck-gewaet ende veel schickmeesters, timmerluyden ende steenhouwers. Ende hoewel dit vande selve equippagie vuytgegeven worde, en achte men niet dattet ten vollen also was. Vuyten selven brief verstont men mede dat den Adelantado den xxv^en^ Octobris vuyte reviere van Lysbona geloopen wesende om naer de Corunge te seylen, noch ten selven dage met een storm, die schielijck op quam so werde verstroyt dat veele scheepen op de clippen bleven ende anderen in zee verstoken, daermede men achte dat dselve equippagie voor dit jaer wel een crack mocht hebben, te meer soe men daernaer van andere canten verstont dat 14 galioenen ende wel 4000 menschen gebleven waren, ende so een Hollants schipper die custen kundich de anderen niet beter geaddresseert en hadde, dat se mogelijck meest alles souden gebleven sijn geweest, daerinne de hant Godes te bemercken is, dat de Engelse vloote in den somer sonder eenigen verlies huer exploot dede ende die vanden Coning van Spangien op t'eerste vuytloopen vande gaten met tempeesten bevochten ende tot so grooten verlies gebrocht wort.

De gesanten in Engelant geen naerder antwoort vande Coninginne nochte van die van haeren Rade konnende becommen, als sij te vooren hadden overgesonden, sijn weder terugge gekeert ende den vj^en^ Decembris in den Hage gecommen.

Den ix^en^ Decembris regende het seer. Ontrent dese tijt was tot Antwerpen onder den coopluyden een groot rumoer, omdat de Genevoisen tijdinge van Cortij hadden vanden xij^en^ Novembris, dat den Coning van Spangien gerefuseert hadde te betalen de wisselen van 3½ milion, die

men voor verseeckert hielt, ende wilde revoceren alle sijne assignatien ende oick surcheren alle sijne schulden, waeromme dselve coopluyden verstaende huere wisselen vande laeste Franckefurtse misse van Septembris aengenomen ende voldaen te wesen, ende dat men die van alderheyligen mede soude aennemen, hebben terstont alle huere wisselbrieven doen protesteren, ende den Cardinael, vresende naerder inconvenient, hadde alle protesten ende prosecutien op coopluyden doen verbieden, daervuyt men meynde dat wel eenige groote desordre soude mogen ontstaen; want hoewel men genouch achte dat den Coning van Spangien om eenige wisselen wille de Nederlanden in geen gevaer en soude laten vallen, so hielt men nochtans het daervoor, of dat den Cardinael de wisselen so abundant niet en soude trecken, ofte dat de coopluyden in tschieten van penningen meerder swaricheyt souden maken als van te vooren, sullende beyde dienen om den cardinael van gelt te benauwen ende om minder ordre op sijn saken te konnen stellen. Sommigen meynden dat dit gebreck wel bijcommen mochte, om de schade die de Engelse vloote in de somer tot Cadis gedaen hadde ende sonderlings aen tverlies vande 2 milionen, die den Coning van Spangien in tschip S[t] Philippo geleden hadde; anderen staken hierbij vuyt dat den Coning doot was.

Den x[en] Decembris regende het seer. Ontrent dese tijt was binnen der Vere een Schots edelman genaemt James Wims, out ontrent 27 jaren, outste soin vanden Baron van Logije, dwelcke vuyt Schotlant verdreven was omdat hij hem mede tegen den Coning gestelt hadde. Dese naderhant in Brabant gevangen wesende op suspicie van seeckeren brief, die hij aenden Grave van Essex hadde willen scrijven, om hem te versoucken dat hij de Coninginne soude willen vermanen, dat se de hant daeraen wilde houden dat de Schotsen adel also niet verjaegt en werde, is eyntelijck bij eenige Jesuiten, ende onder dien eenen Hamelton, bewillicht ende met schoone beloften daertoe gebracht, dat hij moste beloven den Coning van Spangien eenigen signalen dienst te doen, indien hij in de gevanckenisse niet en wilde vergaen, ende naer eenige handelinge daervan, hadden hem voorgehouden om bij eenige middelen de stadt van Vlissingen, Bergen op den Zoem, der Vere ofte den Briele aenden Coning voors. te brengen tot executie van twelcke hij soude mogen beloven 100,000 cronen, daervooren sij borge bleven, ende als hij daertoe eenigen bequamen tijt soude nemen, soude men so veel volcx ende sulcke verseeckeringe vande beloften seynden, dat des genouch wesen soude, dat hij daeromme in deselve met d'een ofte d'ander soe veel verstants maken soude, dat hij

mocht vermeesteren eenige poorte, om daer duer bij nacht dan in te laten tvolck, twelcke den Cardinael daertoe van Duynkercken ofte Cales soude seynden. Met welcke beloften hij vuyte gevanckenisse gecommen wesende, hadde hem vervougt naer Lillo ende aldaer kennisse gemaeckt met den hopman Rollé, die doen daer in garnisoen lach, dien hij te gaste noyde ende goede chiere aen dede, ende was daernaer gecommen ter Vere, daer hij hem eenigen tijt onthouden hebbende, heeft hem ten lesten geaddresseert aenden voors. Rollé, die van Lillo nu daer in garnisoen gecommen was ende alle dagen hem gehanteert, ende daernaer beginnen te toutsen ende verhalen vande quade gelegentheyt die daer was bij den Staten te dienen, ende hoe weynich advancements bij deselve was, ende mits Rollé hem daerinne wat volchde, heeft hem beginnen te ontdecken de groote macht vanden Coning van Spangien ende de recompense die hij dede aen degeenen die hem eenigen signalen dienst bewesen, ende also voorts commende, hadde hem eyntelijck voorgehouden, om den selven Coning eenigen dienst te doen ende in specie om de stadt vander Vere aen hem over te leveren daer sijns Rollés vader weleer Gouverneur geweest was. Rollé hem houdende of desen voorslach hem geviel, sneedt de proposten af, mits meer volcx noch in de camer was om geen suspicie te geven, ende bestemde een vuyre om op s'anderen daegs naernoen bij hem te commen ende met hem alleen te spreecken. Ende daermede van hem gescheyden sijnde, heeft desen den borgermeester Reygersberch geopenbaert, die goet vont dat Rollé voorts handelen soude, ende oick ware het noot sijn hant geven, om also dese heele sake te mogen ontdecken, dan omdat Rollé noch swaricheyt maeckte, ten ware hem een acte van decharge vande Staten gegeven werde, heeft hem Reygersberch des anderen daegs vrouch een acte van decharge vande Staten doen hebben, daerop hij wederom metten Schotsman in communicatie gecommen is, die hem voorgehouden heeft om op seeckeren tijt te saiseren de poorte aen thooft, ende dat men op deselve nacht daer soude doen commen 6000 mannen tscheepe van Duynkercken ende Cales om de stadt inne te krijgen, ende so het geluckte, beloofde hem te recompense een Colonnelschap met een vaen ruyteren ende bovendien aen gelde 40,000 cronen, ende te wesen Gouverneur vande plaetse. Ende omdat men trachte desen man te achterhalen ende men beswaerlijck vont sulcx mettet seggen van Rollé alleen te doen, heeft Reygersberch Rollé versocht bij eenige middelen scrift van sijn hant te becommen, ende ontworpen hebbende een acte van belofte voor de recompense, heeft Rollé dselve herscreven ende in tvoorts handelen den

Schotsman doen teyckenen, mits hij hem diets maeckte dat degeene, die hij met hem tot dit exploict bewillicht hadde eenigen schijn ofte bewijs vande beloften hem gedaen wilden hebben, daertegen den Schotsman wederom de hant van Rollé nam om tselve exploit te sullen effectueren, ende beloofde den Schotsman aen Rollé hem de eygen hant vanden Cardinael te sullen doen hebben binnen corten dagen, ende bestemde den xx^{en} deser voor den dach van t'exploict. Dit aldus geschiet wesende den viij^{en} Decembris, heeft den Schotsman sijn geteyckende acte in den boesem van Rollé gesteecken, seggende dat hij daermede sijn leven ende sijn hooft in sijnen handen stelde, ende heeft hij Rollé de contreacte in sijnen boesem doen steecken. Maer Rollé terstont daernaer de acte aen Reygersberch gelevert hebbende, heeft de Magistraet vander Vere noch dien avont den selven Schotsman bij den hals doen vatten, die eerst de gansche sake ontkende ende oick tgescrift dat hij aen Rollé gegeven hadde, seggende tselve niet gescreven nochte geteyckent te hebben, nochte oick de France tale (daerinne het scrift gemaeckt was) niet te konnen nochte te verstaen, maer naerderhant gebracht sijnde voor de bancke ende gedreycht mette torture, bekende tselve warachtich te sijn, ende dat hij bij de Jesuiten als vooren daertoe gebracht, ende expresselijck tot directie van dien binnen der Vere gecommen was, ende dat hij met niemant anders als met Rollé daervan gesproocken hadde, ende dat in Brabant niemant als den voors. Schotsen Jesuit Hamelton ende twee Spaensche Jesuiten met hem hiervan hadden gesproocken in vougen als vooren. Dit exploit, wanneer het hadde konnen geeffectueert worden, soude voor dese landen so gevaerlijck geweest sijn, dat naer apparentie den ondergang ten minsten van een deel van dien daernaer gevolcht soude hebben, ende so de quaetwilligen dan de oiren hadden opgesteecken mogelijck van alle de landen, omdat daermede Hollant van Zeelant gescheyden soude sijn geweest, ende de oirlogen niet op de frontieren, maer midden in de landen gestelt, ende als elcx hem al stille hadde gehouden, soude men evenwel alle de macht vande landen daer vooren hebben moeten employeren, ende middelertijt meest alle de frontieren den viant abandonneren, daeromme God Almachtich te meer te dancken is, dat hij niet gehengt en heeft dat dit aen yemant sij versocht, die daernaer geluystert hadde, ofte niet en sij vuytgevoert, ende dat men hierdoor nu claerlijcken kan bekennen met wat bedriegelijcke practijcquen den Cardinael ende de Jesuiten naer dese landen trachten, dselve leerende dat se binnen niet en behouven al te sorgeloos te wesen.

Den xiij^en Decembris wast schoen weder. Die vande Omlanden vreesende voor vorst, ende met dien voer eenigen inval in huer lant, screven aende Staeten Generael om noch 1000 mannen daer in huer quartier te hebben, daerop de Staten Generael den Raedt van State belasten met Sijn Ex^cie te spreecken ende derwerts te seynden alsulcke compagnien als sij goet vinden souden.

De commissarissen die gecommitteert waren totte wijdangie ofte terminatie van tproces tusschen de stadt van Groningen ende de Omlanden, hebben desen dach in de Staten Generael versocht, dat de partijen eens bij malcanderen mochten commen, omme te sien offer eenige hoope van accoort was, dan omdat so wel die vande stadt als vande Omlanden verclaerden dat daertoe gansch geen hoope en was, is tselve als noch te rugge gebleven.

Den xiiij^en Decembris was tschoen weder. Ontrent dese tijt werde aenden hopman Wingaerden bij den Staten van Hollant een acte gesonden om binnen Geertruydenberch te commanderen in plaetse van Duvenvoorde, twelcke hem bij den Advocaet van tlant geprocureert werde tegen de meyninge van velen, omdat hij een jong man was, ende men seer veel oude capiteinen hadde, die men met beter schijn daertoe hadde mogen advanceren.

Den xv^en Decembris was tschoen weder. Ontrent dese tijt vertoog Malderé naer Zeelant om van wegen Sijn Ex^cie gestaedelijck te compareren in de Staten aldaer, ende in sijn plaetse werde Audenfort hofmeester van Sijn Ex^cie gemaeckt.

Den xvj^en Decembris was tamelijck weder. Dese tijt door was Sijn Ex^cie sieckelijck ende gequelt met een hoeste, so dat hij niet vuyt en ging, te meer omdat tweder so seer ende tegen natuyre slap was, dattet scheen niet dan tot sieckten te inclineren.

Den xvij^en Decembris was tamelijck weder. Ontrent dese tijt ontfingen de Staten Generael een brief van Caron, houdende dat de Coninginne hem geseyt hadde, dat den Coning van Spangien niettegenstaende tverlies van sijn scheepen even seer equippeerde ende dat se daerom gesint was van hare sijde mede te equipperen ende tegen de tijt veerdich te maken een vloote van 200 scheepen, om mette selve in Spangien te vallen ende aldaer den Coning werck te geven, so hij huer niet en prevenieerde, ende dat se daertoe vuyt dese landen versocht 20 oirlochscheepen ende dat men die metten eersten wilde equipperen, waeromme de Staten van Hollant daerop mede geresolveert hebben als vooren geseyt is.

Ontrent dese tijt was in den Hage Jan Baptista Spinola, een Italiaens capitein van tregement van Trevicques, dwelcke hebbende seeckere querelle met een ander capiteyn van tselve regement ter cause van een bagagiepeert, daerover versocht hadde met hem in duelle te mogen vechten, ende tselve naer sijn sin vanden Cardinael niet hebbende konnen obtineren, herwerts overgecommen was om aen Sijn Ex^cie^ daertoe campo franco te versoucken, die hem sulcx geconsenteert hadde ende daertoe gedesigneert Bredae ende pasport gegeven voor sijn partije met een jongen ende een perrijn om vrijelijck aldaer te mogen commen. Dese gevraecht sijnde op den macht vanden viant, verclaerde dat den viant tegenwoordich in dienste hadde 13 compagnien Italiaense lanciers ende 12 Spaensche ende 5 Nederlantse ende 7 compagnien carabins, overmits onlangs 5 compagnien waren gecasseert. Dat hij oick in dienste hadde 4 regementen Spangiaerden van Mexia, van Velasco, van Huniga ende Medoça, 1 tregement Italianen van Trevicques, 1 regement Bourguignons van Balancon, 7 regementen Duytsen van Barbancon, Harman vanden Berge, Graef van Sults, Barlaymont, de Bye ende van Billelijn ende van Frederick vanden Berge ende noch 4 Walse regementen van Harchicourt, van Fresijn, van Busquoy ende van Gruson. Dat buyten dese regementen waren de garnisoenen van Antwerpen, van Gendt, van Duynkercken, van Nieupoort ende meer anderen, ende dat van tregement van Spinola mer 1 compagnie noch resteerde ende in Chastelet was; dat de Switsers afgedanckt waren, datter noch een Irlants regement was versterckt met Nederlanders, ende dat men van nieus dede lichten duer Alfonso D'Avalos 3000 Milanesen, duer Slegel een regement Duytsen ende oick een (als hij geloofde) duer den Marquis van Baden, dat den Hartoch van Saxen soude lichten 1200 peerden als men seyde, den Baron du Fresin een regement Lorrains, als men seijde, gelijck mede dat men een regement Luyckenaers ende een deel Nederlantse peerden soude lichten, ende dat men de Walse regementen soude renforceren. Hiervuyt ende anders bemerckte men wel dat den viant tsedert sijne legers van desen jare seer van volck verswackt was, ende seyde denselven Spinola mede dat 25 vendelen vande Spangiaerden vande regementen in Camerijck lagen ende een heel regement binnen Cales. Ende in de lichtinge meynde men voor seecker dat tgebreck van tgelt ende tsteuyten vande wisselen een groote verachteringe soude maken.

Den xxj^en^ Decembris regende het seer. Graef Willem hadde te vooren aende Staten Generael versocht consent om naer Duytslant te mogen gaen, ende doen geweygert wesende, versocht sulcx ontrent dese tijt

andermael, twelcke hem bewillicht werde, mits hij al vooren sulcke ordre in sijn gouvernement stelde, dat aldaer geen ongeval en quame.

Den xxij[en] Decembris regende het seer, ende omdat die van Zeelant vast voort gingen met de oude lijste, ende tgoet volgende dselve naer viande landen lieten gaen, hebben de coopluyden huer goet met menichte derwerts gesonden, waeromme die van Hollant, siende dat sulcx streckte tot groote vercortinge vande middelen der convoijen ende licenten in huer quartieren, ende daeromme voorgenomen hebbende alle goederen naer Zeelant gaende alhier vol recht te doen betalen met belofte tselve te restitueren indien sij deden blijcken huer goederen alleen in Zeelant gebracht, daer last gebroocken ende die opgeleyt te hebben, ofte dat se anders daer waren geconsumeert, hebben op desen dach ter Goude doen ophouden ontrent 3800 last coorens, met een schip masten die naer Zeelant wilden gaen, ende bevolen dselve niet te laten passeren, ten ware sij theele recht van licent alhier eerst betaelt hadden, onder beloften voors., omdat se meynden die van Zeelant daermede te bewegen, om de middelen in eenen gemeenen burse te laten commen ofte ten minsten de middelen vande provincie van Hollant voor haer niet te trecken.

Den xxiij[en] Decembris regende het seer. Ontrent dese tijt quam Hendrick van Brienen van wegen die van Gelderlant in den Rade van State in plaetse vanden Canceler Leoninus.

Den xxv[en] Decembris regende het seer. Desen dach werde bij die van Hollant volgende de resolutie vande Staten Generael vuytgescreven eenen biddach tegen den xxij[en] Januarij toecommende.

Omdat groote swaricheyt alomme veel op den impost van tdragen vande clederen, hebben die van Hollant mede belast op den ij[en] Januarij te publiceren dat alle de geenen die clederen dragen, daeraf men impost schuldich is, dselve aende pachters sullen hebben te betalen binnen een maent op peyne van dubbelen impost, om also den selven impost in t'reyn te brengen, hoewel des alles niet mocht helpen ende evenwel alomme tegengestaen worde.

Ontrent dese tijt exhibeerde Busenval in de Staten Generael een brief vanden Coning vanden xvj[en] deser aen hem gescreven, houdende dat hij verstaen hebbende t'rapport vanden Hartoge van Bouillon ende gesien de twee contracten bij hem gemaeckt metten Staten, dselve bij hem ende sijnen raedt waren geapprobeert ende last hadde gegeven de brieven van ratificatie op te doen maecken, die hij dan terstont soude overseynden, ende hadde middelertijt den Staten ende den Prins Maurits daervan wel willen veradverteren bij sijne brieven, op t'overleveren vande welcke hij

Busenval soude seggen, dat den Coning verblijt was te verstaen de vrijmoedicheyt daermede sij huer in de ligue hadden begeven, twelcke den Hartoge ·gerapporteert hadde niet alleen om huer particulier interest geschiet te sijn, maer oick vuyt affectie tot sijn saken, begerende dat men huer daeraf bedancke ende huer verseeckere, dat hij altoes gelijcke sorge voor huer sal dragen, ende dat sijn persoen ende croen niet gespaert en sullen worden voor de conservatie van huere vrijheyt, gelijck als voor syn eygen auctoriteyt als de effecten noch sullen bethoinen, daeraf de Staten huer souden mogen verseeckeren, gelijck hij bereyt is te doen van haren goeden wil, ende dat se daerom niet en willen geloven tgeene sal mogen vuytgestroyt worde, dat hij immermeer yet doen sal dat tegen sijn gedaen beloften sal mogen strecken, twelcke den viant altoes sal soucken vuyt te geven. Screef mede dat de Staten van tlant noch daer vergadert waren doen den Hartoge quam ende dat sijn comptste ende goet succes in de handelinge veel gedient hadde om alle saken tot redressement van sijn staet te doen voorderen, daervuyt hij haest een goede resolutie hoopte; dan d'inlantse oirloge alles hadde verwert ende bedorven ende daerom te meer tijts van noode was om te recht alles te remedieren; dat hij daernaer sijn deliberatie op tgeene den Hartoge hem geopent hadde, nopende de plaetse om met meerder schade vanden viant de macht te emploijeren, soude laten weeten, daerinne de goede correspondentie meest noodich is, ende dat daerom Sijn Ex^cie de besproocken preparatien wilde doen, om dan tvoorderlijckste te nemen, als hij Coning soude weten wat macht hij te velde soude konnen brengen, dewijle hij niet en wilde beloven tgeene hij niet en soude presteren, ende sonderlings begeerde met Sijn Ex^cie eens in een leger te mogen wesen, om so den viant te samen naer huere experientie aen te grijpen, dat hij daertoe arbeyden soude ende sulcx van Sijn Ex^cie mede begeerde, van wiens affectie themwerts hij volle satisfactie hadde; dat men hem neerstich moste voorsien, omdat den viant groote lichtinge dede volgende de bijgaende memorie, ende aengehouden hadde alle tgelt van Indien gecommen voor den coopluyden, dwelck hij meynde in specie over see in t'Nederlant te seynden, daerinne de coopluyden seer ontset waren; dat men op tselve overbrengen van gelt wat wilde passen; dat hij meynde dat de Spaensche armade, mits tgeleden verlies, niet voort commen en soude ende dat se in Irlant gedestineert was om daer te winteren ende tegen de tijt op Engelant te commen, dat men evenwel mocht op sijn hoede wesen, ende als hij wat claerder soude sien in sijn saken, soude hij, volgende de

articulen met den Staten beslooten, terstont in Engelant ende Schotlant seynden; dat hij oick neffens de ratificatien soude overseynden sijn intentie nopende de universiteyt van Leyden, die hij soude gratificeren so veel doenlijck, als oick alle de geenen die de Staten aen hem recommanderen souden. Op tvertreck vanden Hartoge van Bouillon hadde de Staten van Hollant op hem versocht, dat den Coning d'universiteyt van Leyden soude willen privilegieren, dat de doctoren daer gecreert, oick in Vranckrijck souden mogen staen ende huere titulen valabel wesen. De memorie bij den brief gesonden hiel dat d'Avalos soude lichten 4000 Italianen, den Marquis de Trevicques 2000, Eener van Saxen soude lichten 2 regementen Duytsen, Slegel een regement, Barbancon een regement, du Fresne een regement Lorrains, den Heer van Warp een regement Namuroisen, dat Barbançon ende Fresne binnen twee maenden souden konnen rede wesen, maer d'anderen eerst tegen de nieuwe tijt; dat Graef Harman eenich volck licht, dat de regementen van Barlotte ende Coquelle mer 1500 man en waren ende de 4 regementen Spangiaerden mer 2000, dat den Graef van Sults hadde ontrent 1500 man ende dat den viant in alles mer ontrent 800 peerden hadde, dat se metten winter Oisteynde soude willen aentasten, dat den Graef van Fuentes soude wederom commen met 3000 Spangiaerden ende ontrent Lion moeyte maken. Doch hielt men hier te lande de verclaringe van Spinola perfecter, ende wist men wel dat Barbançon geen nieu regement en lichte, maer versterckte t'regement van Tijsseling, ende so veel sach men altoes dat den viant hem met groote lichtingen seer socht te versterckEN.

Den xxvj^en^ Decembris regende het seer. Desen dach werde bij die van Hollant gescreven aende Almiraliteyten van Amsterdam, Rotterdam ende Hoorn, dat se naer den j^en^ Januarij geen goederen (vuytgeseyt turf ende bier, die apparentelijck naer den viant niet en gaen) en souden laten passeren naer Zeelant sonder vol recht vande licenten hier betaelt te hebben onder belofte van restitutie, als voren breder is verhaelt, twelcke bij hemluyden gedaen worde om daermede dien van Zeelant tot redene te brengen nopende de middelen van dien. Hoewel het te beclagen is, dat provincien met malcanderen vereenicht sulcke harde proceduyren tegen malcanderen moeten voornemen, daervuyt nopende de regieringe in tgros niet dan twist ende swaricheyt te bevresen staet.

Den xxvij^en^ Decembris regende tseer. Men creech tijdinge dat de vergaderinge vande Staten tot Rouen noch duyrde, dat de Staten ingewillicht hadden om vuyte ayden te betalen een merckelijck getal ruyteren,

dat se vast redresseren den staet van tlant ende vanden Coning, dat se wel gecasseert hadden aen exorbitante officiers de gagien van wel 800,000 croonen tjaers, daerinne sij nochtans so voorsichtich leefden, dat se niemant en casseerden die middel hadde om beroerten te maecken, dat op deselve vergadering eenige harde versoucken waren gedaen bij die vande gereformeerde religie, daertegen de Catholijcken andere gelijcke versoucken deden, maer werde hoop gegeven dselve bij eenige middelen te bevredigen. Veelen meynden dat die vande religie met goede wille vanden Coning onder de hant so hooch spraken, om dan den Catholijcken de periculen te mogen grooter maken ende so daer heen beleyden, dat se dien vande religie contentement deden, hoewel den Coning met huere versoucken vuyterlijck hem eerst hielt als geoffenseert, maer siende tbewijs daerbij gaende, hadde beter genougen daerinne genomen, te meer so die vande religie om tlant vande inlantse garnisoenen ende dissidentien te bevrijden, gepresenteert hadden alle huere steden te demanteleren, mits dat de Catholijcken van gelijcken deden, die wel vuytdruckelijck sulcx weygerden.

Den xxx^{en} Decembris wast droog weder. Den Graef van Solms hoopende door sijn gemaeckte vrienden sijn sake te doen accommoderen heeft nochmael inde vergaderinge der Staten Generael instantie gedaen om te hebben resolutive antwoort op sijn versouck, waerom dvoors. Staeten Generael noch echter screven aen die van Zeelant dat se tot noch toe verwacht hadden antwoort op huer voorgaende scrijvens, om te weten de redenen vande cassatie des Graven van Solms, ten eynde den Graef daernaer met antwoort te mogen bejegenen, dan so huer gedeputeerden alsnoch verclaerden geen naerder last te hebben, ende de wichticheyt van dese sake den staet vande landen ten hoochsten concerneerde, versochten se alsnoch dat die van Zeelant in huere aenstaende vergaderinge dese sake bij de hant wilden nemen, ende huere gedeputeerden hier wesende ofte die se tegen den x^{en} Januarij van meyninge sijn te seynden, te willen lasten openinge te doen vande redenen vande voors. cassatie ofte oick tselve over te scrijven sonder langer dilay, omdat sij gedachten naer dien tijt (tsij dat sij van Zeelant sulcx effectueerden ofte niet) in de kennisse vande sake te treden ende op des Graven versouck te disponeren, als sij tot meesten dienst ende welstant vande landen souden bevinden te behoiren, te meer so sij de redenen niet en begeerden te weeten om den Graef te communiceren, maer alleen om te dienen tot directie van huere resolutie in de sake, tsij om die te justificeren ofte naer gelegentheyt te accommoderen, ende gaven voorts den Graef voor antwoort, dat se noch aen dien van

Zeelant gescreven hadden ende daerop antwoort mosten verwachten alleer hem te konnen resolitive antwoorde geven.

Den lesten Decembris was tamelijck weder. Sijn Ex^cie ontfing een brief van die van Zeelant, daerinne sij claegden over de rouwe proceduyren van die van Hollant in huer regard ter cause vande waren ende coopmanschappen naer Zeelant gaende, ende versochten dat Sijn Ex^cie daerinne wilde doen remedieren, ofte sij souden moeten bij de hant nemen sulcke middel als sij souden vinden bequaem, om huer daer tegen te stellen. Sijn Ex^cie hierop ontbooden hebbende den Advocaat ende gecommitteerde Raden van Hollant, versochte dat men wat ordentlijcker daerinne wilde procederen, ofte ten minsten mette executie vande resolutie surcheren den tijt van thien dagen, om middelertijt gedeputeerden van beyde sijden bij malcanderen te doen commen om dese swaricheyt met gevougelijcke middelen te verdragen, maer den Advocaat ende gecommitteerde Raden weygerden sulcx wel expresselijcken, seggende dat se nu lange genouch dien van Zeelant verdragen hadden die tot geene redenen en hadden willen verstaen, daeromme bij den Staten van Hollant op huere vergaderinge staetsgewijse genomen was dese resolutie, daervan sij luyden de executie niet en conden surcheren.

Met alle dese handelingen, swaricheyden ende exploiten van oirloge eynde het jaer 96, niet naerlatende als alleen een hoope tot oirloge met wat beter commoditeyt als desen jare was geschiet, omdat de alliantie met Engelant ende Vranckrijck de sake wat meer oogs sal geven, maer evenwel niet dan oirloch en sal konnen voortbrengen, daerinne de Nederlanden nu dat goets hadden, dattet tot noch toe niet en hadde gevroosen, ende mitsdien den viant gansch geen middel gehadt om hem daermede te dienen, tsij tot aenslagen ofte om de stroomen te passeren, daertoe hij anders scheen te trachten, mits hij tot Turnhout eenich volck hadde doen vergaderen ende nu eenigen tijt blijven, ende sal den tijt leeren wat hij daermede sal willen voornemen ofte konnen vuytrechten, sijnde den Almachtigen God altoos te dancken, dat hij noch desen jare de landen so wel bewaert ende gesegent heeft.

FINIS.

T'JAER 1597.

Tjaer seven ende t'negentich begonst met groote apparentie van oirlooge aen alle canten. In Spangien ruste den Coning seer neerstelijck om tegen de tijt een machtige armade van scheepen in zee te brengen tegen Engelant ofte Irlant. In Engelant en was de Coninginne niet stille, maer ruste mede van heure sijde alle scheepen haer mogelijck wesende om huer lant tegen de invasien der Spangiaerden te bewaren ofte selfs met eenich exploict op Spangien den Coning te prevenieren, daertoe sij assistentie van scheepen in de Nederlanden gedaen versoucken hadde, die dselve oick gewogen waren te doen. Den Coning van Vranckrijck hielt vast aen bij de drie Staten van sijn lant om sulck redres op sijn saken te hebben, dat hij middel mocht hebben een gestadich leger te houden tot defensie van sijn lant ende offensie van sijn viant ende op hoope van goede resolutie, sonderlings om de assistentie die hij vuyt Engelant ende de Nederlanden toog, ruste hij vast so veel hij konde om tegen de tijt de oirlogen ter goeder trouwen te mogen beginnen, te meer so nu alle openingen van pays afgeslagen waren. Ende om sich hiertegen te mogen wapenen, dede den Cardinael verscheyden lichtingen doen, te weeten van 3000 Italiaenen in Milanese, duer den Mestro de Campo Alfonso d'Avalos ende van 10 vendelen Neapolitanen tot versterckinge van t'regement van Trevicques ende noch eenige Duytse regementen, als hiervooren breder is geseyt, ende versocht aenden Coning meerder Spangiaerden, wesende niet weynich becommert met gelt, omdat hij veel schuldich sijnde ende geen gelt crijgende groote verhinderinge in sijn lichtinge moste lijden, als hier naer noch geseyt sal worden. Ende ondertusschen hielt hij tot Turnhout tusschen de 3000 ende 4000 mannen, so men vermoede, om daermede wat voor te nemen op de eylanden, indien het sterck quame te vriesen, hoewel het noch meest quackelende ende doijende bleef totten xv^en^ Februarij

toe [1]. De Staten vande Vereenichde Nederlanden besoingeerden mede starck om een nieu redres in tstuck van huer crijsvolck te maken, om de maenden te vercorten, de soldie te verhogen, ende waert mogelijck het volck hooft voor hooft te doen betalen, om also huer volck beter in ordre te houden, ende volgende den contracte met Vranckrijck aengegaen tijdelijck te velde te mogen brengen, als mede hiernaer particulierder verclaert sal worden. Ende omdat sij metten ingaen van desen jare aenden Coning van Vranckrijck souden moeten beginnen te contribueren ende furneren de 450,000 £, die in twaelf deelen t'elcken vande twaelf maenden betaelt mosten worden, hebben sij daeraf een repartitie gemaeckt, volgende dwelcke die van Gelderlant daertoe ter maent souden contribueren 920 £ 16 ß 8 §, die van Hollant 21,417 £ 2 ß 8 §, Zeelant 5270 £ 17 ß 8 §, Utrecht 2215 £ 2 ß 1¼ §, Vrieslant 4430 £ 4 ß 2¾ §, Overijssel 495 £ 16 ß 8 §, Groningen ende Omlanden 2750 £.

Den Grave van Hohenloe, die bij hem selven seer qualijck te vreden was, hadde vande Staten Generael op sijn oude pretensien geobtineert een ordonnancie van 56,000 £, te betalen, een derde paert gereet, t'ander in Aprili toecommende ende het derde in Aprili 1598. Hieronder hadde hij doen handelen metten Grave van Egmont (die niettegenstaende alle voorgaende handelingen ende resolutien der Staten van Hollant in tlant bleef) om van hem te coopen de heele Graefschap van Egmont, die se hem oick verlaten hadde voor 150,000 £ gereet, twelcke bij veelen vande Staten niet weynich suspect en was, omdat se vreesden daernaer meer moeyten met hem te sullen hebben, so in tstuck vande regieringe over dselve landen, als omdat hij mogelijck alsdan mede in de Staten soude willen compareren. Boven desen bereyde hij hem om eenige sijne particuliere saken naer Duytslant te reysen tot in de Graefschap Hohenloe, ende is niettegenstaende tquade weder ende de begeerte van sijn huysvrouwe ter contrarie verreyst den xj^en deser naer Utrecht, om also over de Veluë door tlant van Cleef wech te reysen. Waeromme veelen naerdencken hadden,

---

[1] Volgens Carnero had de Aartshertog eene bepaalde onderneming in den zin, waartoe hij de troepen in Turnhout bijeen hield „Era fuerça” zegt hij, „tenerla alli hasta que se llegasen las recrutas y nuevas levias que se avian enviado a haçer para la execucion de la ympresa, que el Archiduque tenia pensada”. Coloma spreekt meer onbepaald. „Dos cosas movieron a su Alteza a ordenar que ymbernase alli este golpe de gente: la una tenerla junta para lo que se pudiese ofrecer, sin cargar a las villas adonde pudieran entrar de guarnicion; la otra a empedir a las del enemigo el cobrar las contribuciones des Pays de Campiña.” Deze tweede reden, het beletten dat de vijand in de Kempen contributiën hief, was volgens hem van het meeste belang.

dat hij sulcx dede om te sien of hij aldaer totte oirlogen tegen den Turck ende eenige eerlijcke conditie soude beroupen worden, omdat men nu gemerckt hadde, dat hij ettelijcke malen naer Duytslant was vertoogen, als men aldaer eenige groote lichtinge dede.

Den Colonnel Vere, die tsedert het toerusten vande Engelse vloote, ende dat dselve vuyt Spangien wederquam, in Engelant was gebleven, quam den iij^en deser wederom in den Hage, refererende vande equippagie, die men in Engelant dede als vooren. Sijn Ex^cie ende de Staten waren van sijn comptste seer verblijt, omdattet een ervaren voorsichtich crijsman was.

Den vj^en Januarij werde tot Middelborch gehangen eenen genaemt Capiteyn Gues ofte Trompetter (die weleer een scheepscapiteyn was geweest ende om sijn oneerlijck leven gecasseert) omdat hij metten viant tot Hulst eenige correspondentie hadde gehouden ende belooft hadde met eenige scheepen bij huer te commen, ende dat hij eenige beesten vuyt Zeelant hadde doen nemen ende des nachts naer Hulst voeren. Tot Vlissingen werde een bootsgesel om gelijcke saken gehangen.

Den viij^en Januarij werde ter Vere onthooft ende daernaer gequartiert den Schotsman die ter Vere was gevangen, omdat hij daer verraet hadde willen stichten, wesende tot noch toe opgehouden om beter kennisse vande sake te nemen. De sententie is gewesen bij de magistraet vande stadt met advis vande Staten van Zeelant.

Den ix^en Januarij ontfing men van Calvaert copie van twee geintercipieerde brieven, den eenen vanden Cardinael aenden Coning vanden ix^en Decembris, daerinne hij in tcorte verhael van sijnen staet maeckte, ende screef dat hij Charles Isenac met alle sijn despeschen over Calais gesonden hadde, dat hij swack van volck was ende dat sijn leger versterckt most sijn, dat hij daerom tot Milan bij Alfonso d'Avalos een tierce hadde doen lichten ende in Napels 10 compagnie tot versterkinge van t'regement van Trevicques, dat hij de Duytse ende Walse Colonnellen de versterckinge bevolen hadde, dat hij gecasseert hadde t'regement van Don Jan de Robles, omdat hij Gouverneur van Rijssel was ende in plaetse van dien een ander nieu vuyt Duytslant sal doen commen, dat hij de beloofde Spangiaerden over zee verwacht, dat de Francoisen hem te starck in cavalerie sijn ende dat sijne cavalerie qualijck in ordre is, ende seer noodich een hooft behouft, dat de benden van ordonnancie mede swack sijn, daerin hij ten besten sal remedieren, dat hij alder nodichst acht noch een goet deel Spaensche voetknechten te hebben, dat men die wilt

doen lichten, belooft dselve wel te tracteren ende te conserveren, dat hij door Standley le père Guillaume Olart ende Henryc t'elcken advis vuyt Engelant ende de eylanden hadde, ende dat se seer bequaem waren totte sake daeraf den Coning hem geadviseert hadde, dat hij vande armee van Lombres ende de advertentien van dien den Coning bedanckte, alles goets hoopte, mer noch niet gehoirt en hadde van huer arriveren, nochte vertrecken vuyte haven; dat de armee vanden Coning, mits de besettinge vande garnisoenen hier so gedestineert is, dat weynich daeraf in tvelt konnen gebracht worden ofte gebruyckt om den Francoisen tegen te staen, als men Calais ende de plaetsen in Vlaenderen moet beset houden, te meer so de rebellen op Hulst getenteert hadde, ende hij daerom de garnisoenen van daer noch van Sluys niet en conde verlichten; dat sijn leger so geharasseert was, dat ment hadde moeten scheyden ende doen refraischeren; de Francoisen noch in Picardie wesende met 12,000 ofte 14,000 man met alle nootelijcheyden, dat hij wel hoopte huer voornemen te beletten, maer niet en const diverteren, omdat d'anderen te veel machts versamelden, so dat hij tegen de tijt twee legers sal moeten maecken, tgrootste tegen Vranckrijck ende het cleynste tegen de rebellen, daertoe hem 20,000 ofte 25,000 man niet te veel souden wesen boven de garnisoenen; dat hij geen gelt en heeft ende Tisenac bevolen den Coning te reciteren tgeene hij hier gehoirt heeft; dat de meneen onder de infanterie niet en cesseren ende dat men de interesten multipliceert om die te contenteren, ende ingevalle den Coning geen gelt en sondt om daerinne te voorsien, dat hij niet en weet watter van commen sal, nochte oick vande lichtinge ende ander ordre die hij voorgenomen hadde te doen. Den anderen brief was van eenen Joseph Hartlieb geseyt Vaespron vanden selven date, gescreven aenden Grave van Franckenburch, Ambassadeur vanden Keyser in thof van Spangien, dienende niet weynich tot verclaringe vanden voorgaenden brief, omdat se hielt, dat tot Antwerpen een groote alteratie was geweest om seeckere advisen vande Genevoisen vuyt Cortij ontfangen vanden 12 Novembris, als dat den Coning de 5½ milioen, die men voor verseeckert hielt, gerefuseert hadde, ende wilde revoceren alle assignatien ende surcheren de betalinge van alle sijn schulden, daervuyt te bevresen is een gelijck decreet als in tjaer 75; dat Ambrosio Spinola, die de vloote van Lisbona most munitioneren ende die voor eenige dagen geretardeert hadde, daervuyt tverlies van veel scheepen was gevolcht, daertoe schult hadde; dat de coopluyden verstaende dat de factoren huere wisselen vande laeste misse van Septembris hadden voldaen, ende bereyt

waren die van alderheyligen aen te nemen, gelijckelijck huer brieven geprotesteert hadden, twelcke in andere landen groote desordre sal caus-seren; dat den Cardinael daeromme voor 12 dagen alle prosecutien op coopluyden hadde gesurcheert, verwachtende middelertijt advis vuyt Spangien van dese sake, daeraf hij, nochte de Spaensche coopluyden noch geen advis en hadden; dat hij meynde indien men dese sake niet soe schielijck beleyt hadde, maer als met een accoort daerinne gehandelt, dat men ondertusschen wel een goede somme gelts soude becommen hebben om daermede de sake hier te verlichten; dat den Cardinael vuyte Nederlanden geen penningen en kan trecken ende van tvoorleden wel 1½ milioen schuldich is, geassigneert op de eerste provisien, waerom men twijfelde of hij gevougelijck soude konnen geholpen worden, sonderling so tcrijsvolck tsedert het aftrecken van Hulst geen betalinge en was gedaen ende men hierom nu noch niet en soude konnen doen. Dat den Cardinael van hem begeert hadde te verstaen, off hij in desen noot hem op de Fockers soude mogen verlaten, dan dat dselve meer soucken huer vuyt dese handelinge te trecken als dieper in te laten, ende dat den twist tusschen Jan Focker ende sijn broeders kinderen veel quaets hierinne soude doen. Dat hij wenste dat Jan Focker alleen den Cardinael wilde accommoderen voor sijn particulier onderhout tot dat dit onweder passeerde. Dat de creet alomme so groot was, dat hij tot Antwerpen geen 106 ducaten en hadde konnen op wissel trecken. Dat den Cardinael seer verwachte den Almiral van Arragon, die te Weenen lang gewacht hadde om te weeten wat Maximilliaen soude in Ungeren doen ende nu naer Polen vertrocken was. Dat den Hartoge Maurits van Saxen gedepescheert was ende ontfangen hadde 5000 Philips daelders ende dat totte resterende 16,000 te betalen termijn genomen was tot in Februario. Dat men den 23 Novembris getracteert hadde metten legaet vanden Paus, den Hartoge van Aumale, den Marquys van Baden ende den Prince van Orangien. Dat Alfonso d'Avalos naer Italien was ende Trevicques noch daer, als oick de Duytse Colonnellen, omdat men huere assignatien niet en kan verseeckeren. Dat die van Iperen de poorten geslooten hadden tegen de Spangiaerden van Alfonso de Mendoça, die men daer in garnisoen sont, daeraf sij huer bij gedeputeerden voor den Cardinael doen excuseren; dat Baptista Tassis ende Bastardo den voorleden weecke vuyt Dennemarcken wedergecommen waren. Dat Barlaymont gesonden is aenden Biscop van Trier ende tegen de tijt naer Dennemarcken gaet; dat men twijfelde of den Coninck van Dennemarck hem totte France ende Engelse ligue wel soude willen inlaten

Dat men vuyt Zeelant screef, dat den Adelantado 16 galioenen verlooren hadde. Dat tot Seville ende andere plaetsen was gepubliceert, dat men dien van Hollant ende Zeelant weder vrije traffycq in Spangien consenteerde, daerover sij huer lieten beduncken, dat men huer daer niet en mocht derven; dat een goede pays ofte bestant wel noodich soude wesen. Hier en boven verstont men ontrent dese tijt, dat de swaricheyden vande wisselen noch niet afgedaen en waren, maer dat de Cardinael nu derde mael hadde doen verbieden alle prosecutien ende protesten voor ofte tegens coopluyden voor eenigen tijt, dat de borgerie van Antwerpen veel ten achteren was aende factoren, die voor t'hof de voorgaende wisselen genegotieert hadden, ende daerom neffens den selven factoren ende coopluyden seer confus waren ende huer achterstellen voor verlooren begonden te achten, sonderlings so se verstaen hadden, dat den Coning verclaert hadde van alle sijne schulden niet te willen betalen dan mits quytschel-dende ¼ ende ontfangende t'ander ¼ binnen sjaers ende d'ander twee quarten binnen tweemael twee jaeren daernaer, daervuyt men meynde wel sulcke verwerringe in de sake vanden Cardinael mochte commen, dat hij niet weeten en soude waer hem te keeren, ende dat sijn groote beraemde lichtinge wel tot niet mochte loopen.

Den x[en] Januarij quam in den Hage een persoen, dwelcke versocht met Sijn Ex[cie] van nootsaken te spreecken, ende voorgebracht wesende, versocht sijns lijfs genade, ende verhaelde daernaer hoe dat de Jesuiten hem ende eenen anderen daertoe gebracht ende gesuborneert hadden, dat sij hadden moeten beloven Sijn Ex[cie] om te brengen, dat hij hier gecommen was niet om sulcx te effectueren, maer te kennen te geven, ende so men hem wilde geloven meynde middel te konnen vinden om den anderen te attrapperen, omdat se malcanderen tijt geset hadden tot seeckere plaetse bijeen te commen, ende dede verhael hoe ende bij wien hij hiertoe gebracht was. Sijn Ex[cie] seyde hem aen dat hij hem tleven schonck, ende indien men bespeuren conde dat desen sijn aengeven waerachtich was ofte dat hij den anderen wist bij den cop te krijgen, soude men hem een goede recompense doen, doch en is tsedert hierop niet met allen gevolcht.

Omdat Sijn Ex[cie] sach dattet misverstant tusschen Hollant ende Zeelant ter cause vande convoijen ende licenten ontstaen, wel meerder swaricheyt mocht causseren, hadde hij die van Zeelant bescreven om eenige gedeputeerden in den Hage te seynden met last om hiervan metten Staten van Hollant te mogen afhandelen ende verdragen, volgende twelcke den xj[en] Januarij in den Hage drie van huere gedeputeerden als Vosbergen, van

Zanten ende Reygersberghen quamen, dan omdat se geen last en hadden in eenige handelinge te treden, ten ware die van Hollant eerst afdeden tgeene sij tegen huer voorgenomen hadden, ende die van Hollant sustineerden met recht voorgenomen te hebben ende daerom niet te konnen afdoen; item dat so heel noodich niet en was sulcx eerst af te doen, gemerckt men in twee ofte drie dagen de sake const afhandelen ten principale, indien men de gedeputeerden hueren last wilden oepenen, sijn sij ten lesten wederom gescheyden sonder yet te doen.

Den xiij^{en} Januarij quamen de ritmeesters van Brabant in den Hage, dien Sijn Ex^{cie} ter hande stelde een ordre bij hem ende de Staten beraemt om huer compagnien van nieus te wapenen, verclarende dat hij voortaen mer drie compagnien carabins begeerde te hebben, als Balen, Zallant ende Smeltsing, ende dat d'anderen pistolettiers souden wesen ende gewapent, te weeten elcken ruyter een casket op peyne van 4 ℒ elcke monsteringe te verbueren, een gorgerijn met voorste ende achterste vande rustinge op peyne van niet gepasseert te worden, beyde de schouderblaen mette twee armstucken ende tgantelet voor de hant vanden toom, op peyne voor elck schouderblat te verbueren 2 ℒ, voor elck halfblat 2 ℒ, voor elck armstuck 2 ℒ, voor tgantelet 30 stuvers. Dat elck ruyter sal voeren een roer van 2 voeten lengte volgende het patroen om met een hant te mogen schieten op peyne van 2 ℒ die een ander roer heeft ende van niet gepasseert te worden die geen en heeft; dat se oick sullen voeren elcx een cort sweert bequaem om steecken ende slaen volgende het patroen op peyne als boven. Onder elcke compagnie sullen wesen 25 vande beste ruyteren, hebbende elck eenen jongen ende bagagiepeert op sulcke gaige als men sal ordonneren, ende sullen 25 gewapent wesen, cascet, achterste ende voorste vande rustinge tegen een cort roer schootvrij ende voorts met beyde de taschetten ende knyestucken tot voor de knien, ende sal hueren jongen een roer als boven dragen om sijn meester te mogen subministreren op peyne van elcke taschet ende elck kniestuck 2 ℒ, voor t'roer vanden dienaar 4 ℒ, ende geen jongen, noch geen peert hebbende en sal geen gepasseert worden. Dat geen ruyteren noch tot dienstpeerden noch tot bagagiepeerden geen merrien sullen mogen hebben, ende dat alle de dienstpeerden sullen moeten wesen hooch 15 groote mans palmen, te meten vuyte hiele vanden voorsten voet tottet schouderblat op peyne van niet gepasseert te worden. Dat den Ritmeester, Lieutenant ende Cornet sullen moeten gewapent wesen als de 25 voors. ruyteren ende oick haere pagien. Dat men onder alle de ruyteren niemant als eygen meester sal passeren, al

waren schoen huere dienaers weerbaer. Dat alle de ruyteren casacken sullen dragen̄ als de lanciers nu doen op peyne van 6 ℒ. Dat alle boeten sullen verbuert worden t'elcken als men monstert ofte reveue doet ende bij den commissarissen ten prouffijte vande landen gecort. Dat de ruyteren vande voors. drie compagnien carabins sullen van waepenen, sweert ende peert voorsien wesen als d'andere gemeyne ruyters vande pistolettiers, maer een roer van drie groote mans voeten lengte sullen moeten dragen volgende tpatroen, op peyne als boven. Ende hoewel eenige ritmeesters hierinne groote swaericheyt maeckten, werde huer nochtans aengeseyt dat se huer volck naer dese ordre mosten wapenen ende tegen den x^{en} Aprilis gereet hebben, ofte so yemant ware die sulcx niet en soude begeeren te doen, dat die tselve soude seggen, men wiste wel anderen die t'geern ende getrouwelijck souden doen, daermede huer den mont soe gestopt worde, dat sij niet veel meer en wisten te seggen, beneffens dat seecker is, dat de ruyteren volgende dese ordre gewapent wesende, men daervan seeckerder dienst sal konnen trecken, indien de Staten alleen doen versorgen, dat de compagnien wat stercker mogen wesen.

Dese geheele tijt door besoingeerden de Staten Generael, den Raet van State ende Sijn Ex^{cie} seer op t'redressement vande betalinge van tcrijsvolck, daerinne voorgeslagen was, dat men, om af te schaffen de eeterie vande scrijvers vande compagnien ende in tseecker te mogen weeten, hoeveel volcx men in dienste hadde, dselve soude betalen hooft voor hooft; dat men in plaetse van alle 48 dagen t'elcken 42 dagen een maent solts soude betalen; dat men de betalinge onder alle compagnien naer verscheyden graden soude verhoogen, welcke voet wel scheen aengenaem te wesen, maer omdatter verscheyden groote swaricheyden inne waren, was men dus lange disputerende. D'eerste ende voorneemste swaricheyt was, dat de compagnien blijvende op de oude bestellingen ende getracteert naer den nieuwen voet de betalinge van dien bedragen soude ontrent 626,000 ponden des jaers meer als die tegenwoordich doet, daeraf men meynde de 300,000 ℒ te connen vinden, mits verminderende alle de bestellingen van ruyteren den thienden man ende van tvoetvolck van 150 op 130 hoofden. Ende vande andere 326,000 ℒ meynde men te konnen vinden, ontrent 200,000 ℒ vuytet consent vande waertgelders, so veel ongeveerlijck meer bedragende als er volcx aengenomen was; noch 100,000 ℒ vuytet overschot vande consenten vande provincien, gedragen tegen 12 maenden in tjaer, daer nochtans de betalinge mer gereeckent en worde dan al advenant 32 dagen ter maent, ende de reste soude men extraor-

dinarie over de provincien moeten repartieren. D'andere swaricheyden roerden alleen de particuliere ordre van tvolck, te weeten van tstellen vande commisen totte betalinge ende van t'rantsonneren vande gevangen soldaten, van t'rusten, wapenen ende monteren vande gedevaliseerde, ende waer gevonden souden worden de penningen, die men aende verloopende ende stervende soldaten niet en soude konnen corten, ende wie tottet onderhout ende nootdruft van tvolck t'elcken soude leenen, daerop men so gevougelijcke middelen niet en const beramen ofte men bevreesde voor tlant in een meerder verloop te commen, daeromme het oick noch niet eyntelijck en conste afgedaen worden.

Den viant hadde nu seeckeren langen tijt tot Turnhout in Brabant houden leggen de regementen knechten vanden Marquis de Trevicques, van la Barlotta, van Achicourt ende vanden Grave van Sults, daerover commandeerde den Grave van Waras, broeder vanden Marquis van Waranbon, om op den eersten vorst eenigen inval te doen ofte middelertijt eenigen aenslach te practiseren op de naest gelegen steden, ofte oick op tlant vander Thoolen, daertoe Jeronimo Dentice, sergiant major ende Gouverneur van t'regement van Trevicques, eenige malen over ende weer gereyst hadde aenden Cardinael. Ende omdat dese troupe volcx niet over de 4000 geestimeert en werde, heeftet de garnisoenen van Bergen op den Zoom ende Breda seer verdrooten, dat men dselve aldaer so lange liet nestelen, waeromme de ritmeesters in den Hage wesende, ende sonderlings Marcelis Bax bij Sijn Ex^cie aengehouden hebben tottet nemen van een resolutie om dselve te slaen, gelijck oick den Gouverneur van Breda met brieven gedaen hadde, daerinne Sijn Ex^cie bij hem selven eerstelijck seer veel swaricheyt maeckte, maer naer lange overwegens nam eyntelijck voor de fortuyne te tenteren ende te sien of hij daerop eenich voordeel conde krijgen, houdende het besluyt van dien bij hem selven so secreet, dat hij bijnaest niemant vande Staten Generael ofte Raedt van State sulcx en communiceerde [1], beramende de bijeencompste van sijn volck tot Geer-

[1] Wat Duyck hier zegt omtrent de strenge geheimhouding van dit plan, is, voor zooverre het betrekking heeft tot den Raad van State, overdreven. Immers den 14^en Januarij, dus den dag na de aankomst der ritmeesters te 's Gravenhage, werd in eene vergadering van dien raad, waarbij ook Duyck tegenwoordig was „met Sijnder Ex^cie gecommuniceert oftmen nyet en soude moeghen attempteren omme des vijants crijchsvolck tot Turnhout liggende een affbreuck te doen. 't Selve werdt goet gevonden, ende sonderlinghe dat zulcx op het alder secreetste mach geschieden". (Resol. van den R. v. St. 14 Jan. 1597.)

truydenberch te doen doen tegen den xxij^{en} Januarij, op den welcken over lange bij den Staten Generael een biddach vuytgescreven was.

Omdat de Staten Generael nopende tversouck vanden Graef van Solms aenden Raede van State gescreven hadden om advis ende sommier rapport vande sake tot Hulst afgeloopen, besoingeerden Sijn Ex^{cie} ende die vanden Rade van State den xiiij^{en} Januarij ende eenige volgende dagen seer op de informatien van Hulst, daerinne ontdeckt werde de vuylicheyt van Jan de Wit, Popke Roorda ende andere capiteinen, dan omdat Sijn Ex^{cie} hem daernaer begonst te prepareren totten aenslach naer Turnhout bleef t'resolveren daerop terugge.

Den xv^{en} Januarij ontfingen de Staten Generael eenen brief van die van Zeelant vanden x^{en} deser, houdende alsnoch dat sij den Graef van Solms van sijn dienst bedanckt hadden, omdat se daermede voorder niet beholpen en waren, daervuyt men claerlijck sach datse gansch niet geresolveert en waren eenige redenen te seggen.

Den Ambassadeur Busenval van meyninge wesende naer Vranckrijck te gaen, gaf den xv^{en} Januarij een bancquet ende vertoog den xvj^{en} naer Zeelant, om van daer voorts te varen, sonder dat men opentlijck wiste waeromme, maer men vermoede, dat hij ten delen vertoog, om metten Coning te handelen van tbeleyt van beyde de legers voor desen somer volgende t'reces metten Hartoge van Bouillon genomen ende de brieven vanden Coning vanden xvj^{en} Decembris daerop, so aende Staten Generael als aen hem ende Sijn Ex^{cie} gescreven.

Den xvij^{en} Januarij was tamelijck weder ende sterft tot Bergen op den Zoem van sieckte den Hopman Hans van Galen, wesende een goet ende slecht hopman.

VANDEN SLACH BIJ TURNHOUT.

Sijn Ex^{cie} als vooren ganschelijck geresolveert wesende een preuve op tleger vanden viant te doen, heeft bedectelijck vuytgesonden verscheyden commissarissen om t'volck daertoe noodich bijeen te brengen tegen den xxij^{en} deser voor Geertruydenberch ende daertoe patenten vuytgesonden aen 50 vendelen voetknechten ende 16 vanen ruyteren, welcke commissarissen den xv^{en}, xvj^{en}, xvij^{en} ende xviij^{en} vuyten Hage vertoogen. Den ritmeesters

van Brabant werde mede alles gelast naer huer garnisoen te gaen ende aen Marcelis Bax gaf Sijn Ex^{cie} te kennen den tijt ende de plaetse vande bijeencomtste ende wanneer de ruyteren vuyt Bergen souden moeten vertrecken. Den Grave van Hohenloe tot Rhenen wesende om naer Duytslant te gaen, sulcx hoirende, is mede terugge getogen naer Gornichem ende heeft hem daer twee dagen gehouden, wachtende op den dach vande vergaderinge om mede daerbij te wesen.

Den xix^{en}, xx^{en} ende xxj^{en} werde vast alle tvoetvolck tscheepe naer Geertruydeberch gebracht, ende de 7 vaenen van Nieumegen ende Overijssel quamen den xxij^{en} in de Langestraete. Den xx^{en} des naernoens ging Sijn Ex^{cie} in den Raede van State ende communiceerde met huer desen sijn voornemen, twelcke hij te vooren om de sake secreet te houden niet gedaen en hadde ende is daernaer den xxj^{en} vuyten Hage vertogen naer Dordrecht, van waer hij bescreven heeft de ruyterie van Bergen op den Zoom, om den xxij^{en} tsavonts daervuyt te trecken ende den xxiij^{en} voor dach bij Breda in den Hage [1] te wesen, volgens tgeene hij te vooren den ritmeester Marcelis Bax hadde in laste gegeven, ende is selfs den xxij^{en}, tijdelijck tot Geertruydenberch gecommen met den Grave van Solms ende de Heer Vere, ende sijn aldaer mede in min als twee vuyren tijts so van Dordrecht als van Willemstadt ende Gornichem gearriveert de heeren Sidnei, Cloetingen ende alle de scheepen mettet volck ende amunitie, waeromme Sijn Ex^{cie} terstont de ordre gemaeckt heeft om des anderen daegs te marcheren, te weeten dat vander Noot beleyden soude een bataillon van 6 vendelen voetknechten, daernaer de Heere Vere 8 vendelen van tsecours, Dogwra 8 vendelen van t'regement vande Engelsen, Murray 10 vendelen Schotten in twee troupen, Cloetingen 6 vendelen Nederlanders, Herauguier 6 vendelen Nederlanders ende La Corde 5 vendelen van tZeus regement ende een Hollantse compagnie, doch dat voor dese troupe van La Corde marcheren soude den Generael van artelerie met 2 halve canons ende 2 veltstucken ende ontrent 80 wagens met amunitie ende vivres geladen. Ende so dese ordre genomen was, is buyten meyninge van Sijn Ex^{cie} mede tot Geertruydenberch gearriveert den Graef van Hohenloe, den welcken Sijn Ex^{cie} terstont de geheele sake communiceerde ende versocht de cavalerie te willen beleyden. Dese ordre aldus gestelt wesende, is Sijn Ex^{cie} des morgens vrouch beginnen te vertrecken met alle tvolck ende heeft de ruyterie van Bergen, van Breda, van

[1] Prinsenhage.

Nieumegen ende van tZutphense quartier op de heyde van Oisterhout gevonden, dwelcke gestelt hebbende in vier troupen, die van Bredae voor aen, die van Bergen daernaer, dan die van Nieumegen met Louys Laurens ende ten lesten Parcker met de 3 Engelse vanen, ende die van Conteler is also voorts gemarcheert ende des avonts met seer groote moeyte commen logeren tot Ravels een cleyne mile van Turnhout, mits dat de wegen alomme so seer nat ende slickich waren dat tvolck naulijcx over wech conde commen [1], daerdoor oick bijquam, dat de arriere garde heel laet ende metten duysteren nacht eerst arriveerde, ende dat de wagens ende geschut gedoolt wesende vanden wech naer Turnhout in den mont vanden viant souden gereden hebben, so se niet bij eenige ruyteren (die Sijn Ex^{cie}, omdat hij des bevreesde daertoe vuytgesonden hadde) en hadden terugge geroupen ende naer Ravels geleyt geweest. Daer sijnde sondt terstont Sijn Ex^{cie} aen allen oirden seer stercke wachten vuyt ende leyde ondertusschen met Marcelis Bax in deliberatie, waer men den viant best soude konnen aentasten, so hij bleef leggen, ende waer men tgeschut profijtelickst soude konnen stellen, ende daerinne achtende, dat ment mettet meeste voordeel achter de herberge vanden spiegel soude planten om also over de heele plaetse te domineren, is tijdinge vande wacht gecommen dat den viant hadde doen besichtigen een brugge tusschen Ravels ende Turnhout, waerom Sijn Ex^{cie} vresende dat hij dselve soude willen ofte trachten af te breecken, derwerts gesonden heeft Marcelis Bax mette 4 vanen ruyteren van Bergen om dselve te bewaren, die daer totten morgenstont toe bleven ende eenigen so naer quamen, dat se de wachten vanden viant sagen, hoirden ende spraken. Want hoewel den viant eenige tijdinge ontfangen hadde van vergaderinge van volck ten Berch, so en hadde hij nochtans niet willen ruymen dan op seeckere teyckenen, om sijn eere niet te verre te verloopen, sonderlings omdat hij noch onlangs bij hem gekregen hadde de vanen ruyteren van Don Jan de Cordua, Don Alonso de Mondragon, Don Jan de Gousman, Nicolo Basta ende Grobbendonck,

[1] De ondervinding, op dezen marsch opgedaan, gaf Maurits eenigen tijd daarna aanleiding om bij den Raad van State aan te dringen op de vermeerdering van het aantal pionniers. »Sijn Ex^{cie} doet deur dheere thesaurier den Raede aensegghen dat Sijn Ex^{cie} op dese tochte bij experientie heeft bevonden dat deur gebreck van meerder pionniers het crijchsvolck int marcheren overmits de gebrooeken weghen hem was debanderende. Dat daerom Sijn Ex^{cie} nodich solde achten dat noch eenighe pyoniers ofte gravers in waertgelt werdden aengenomen. Is daerop goetgevonden dat capitain Treurnyet sall worden verscreven.« (Res. R. v. State 17 Febr. 159) Later werd besloten het aantal pionniers tot honderd te vermeerderen en daarbij behalve den kapitein eenen luitenant aan te stellen. (Id. 22, 24 en 26 Febr.)

maer dese nacht in tseecker veradverteert wesende vande comtste van Sijn Ex[cie] tot Ravels ende vande macht van tvolck, die hij bij hem hadde, als hij vuyte vieren, die dselve seer veel ende groote maeckten, mits sij meest nat waren, konden oirdelen, heeft ordre op sijn vertreck beginnen te stellen ende sijn bagagie met eenich voetvolck van alle regementen al van vier vuyren den xxiiij[en] Januarij des morgens vrouch wechgesonden naer Herentals ende is op tkriecken vanden dach met 38 vendelen knechten (te weeten 3 van 'tregement vanden Marquis van Trevicques genaemt de tierce de Napels, 12 van t'regement van La Barlotta, 8 van tregement van Achicourt (die nu t'regement van La Coquelle Gouverneur van Hesdijn heeft), wesende alles oude soldaten ende 13 van t'regement vanden Grave van Sults) ende dvoors. ruyteren vuyt Turnhout vertogen, ende over de engte ende twater vanden wech gecommen wesende, heeft sijn voetvolck elck regement in tochtordre gestelt van 9 ofte 11 de front, de musquettiers ende schutten voor ende achter, ende de piecken in t'midden, hebbende de ruyteren in drie troupen op de rechterhant, ende is also in goede ordre vertogen om een honorable retraicte te doen ende Herentals te mogen winnen [1]. Sijn Ex[cie] meest al den nacht overgebracht hebbende mettet overleggen van dese sake, is mede mettet kriecken vanden dach opgetogen, ende commende over t'heyken aende strate van Turnhout, en hadde hij noch geen tijdinge vanden viant, daerom hij verscheyden ruyteren daer bekent vuytschickte om kontschap, die hem daernaer voor tijdinge brachten, dat de bagagie vanden viant al lange wech was, ende dat de leste van huere troupe recht vuyte Vrijheyt getogen waren, waeromme hij goet gevonden heeft alle sijn cavalerie te doen advanceren ende tvoetvolck so veel mogelijck volgen. De cavalerie commende vast aende Vrijheyt, hebben dselve een weynich op de rechterhant laten leggen, ende omgereden wesende, hebben den viant ontdeckt aende

[1] De Spaansche schrijvers zijn eenstemmig omtrent het groote gevaar, dat de Spaansche troepen in het opene en onversterkte Turnhout liepen. Zelfs deelt Carnero de niet zeer vleijende bijzonderheid mede, dat de voornaamste aanvoerders om die reden niet bij hunne regimenten aanwezig waren en ze onder het bevel lieten van hunne luitenants. Varas noemt hij een » cavallero muy principal y gran servidor y aficionado al servicio del Rey, pero no tan resoluto como convenia en las cosas de la guerra «. Aan de besluiteloosheid van Varas wordt dan ook teregt de noodlottige uitslag van het gevecht hoofdzakelijk toegeschreven. Hij had te kiezen tusschen drie plannen: onversaagd voorwaarts rukken en den vijand aanvallen; zich in Turnhout zoo goed mogelijk verschansen en om versterking zenden; of wel terstond in goede orde den terugtogt aannemen. Hij koos, zoo als Coloma zegt, de slechtste partij, namelijk van niets te doen, en besloot eerst tot den aftogt toen het te laat was.

voors. enge waterige passagie, die so enge was, dat mer een man te voet t'effens daerover conde commen langes plancken ter sijde liggende ende so waterich dat de peerden totten sadel toe daerinne gingen, welcke pas een stuck wegs van Turnhout lach, dan was den viant naer veel belets daer over al gecommen, eer eenich voetvolck van Sijn Ex^cie conde bijcommen. Sijn Ex^cie nu aen denselven pas commende, heeft in deliberatie geleyt of men dien passeren soude dan niet, te meer so achter dien pas noch veel lantweren ende ruychten waren bequaem tot een embuscade, ende dat den viant daer eenige musquettiers gelaten hadde om dien pas te bewaren. De meeste deel vande crijshoofden als den Grave van Hohenloe ende Solms metten Heere Sidnei waren van opinie, dat men dien pas niet passeren, maer den viant laten wech trecken soude, omdat alle tvolck daer in desordre soude moeten commen, ende dan bij den viant lichtelijck konnen verslagen worden tot groote oneere van Sijn Ex^cie ende van tlant. Alleen Vere ende Marcel Bax waren van contrarie opinie, remonstrerende de verminderinge vande reputatie van Sijn Ex^cie ende huer alles, dat men den vluchtenden viant niet en soude hebben dorven volgen. Daerop werde goetgevonden dat men 200 musquettiers (80 vande guarde beleyt bij den Lieutenant vander Aa, eenigen van des Graven van Hohenloe compagnie, eenige van Capiteyn Suits, beleyt mede bij den Lieutenant ende eenige van Achthoven) soude doen advanceren, om den viant te verdrijven. Marcel Bax riep dat Sijn Ex^cie den viant nu in de hant hadde, dat se hem niet en consten ontcommen, ende is te water ingereden met seeckere 5 ofte 6 peerden, ende Vere, om d'ordre vanden viant te sien, gevolcht. De musquettiers vanden viant en deden geen sonderling weer, maer eens geschooten hebbende ende daermede ter doot getreft een vande peerden van Bax, sijn gaen loopen ende is so den pas vrij geworden. Vere ende Bax hebben den viant naer gejaegt om sijn ordre te sien, ende siende Vere den cans so schoon, heeft alle devoir gedaen om de 200 musqettiers voors. te doen advanceren, om daermede den viant te schermutseren ende op te houden tot tvolck soude commen, als hij oick daernaer dede, om so veel tijts te winnen dat tvolck van Sijn Ex^cie met ordre soude mogen aencommen. Cort daernaer is Sidnei mede voor aen gecommen bij Vere, die met Bax maeckten ontrent 12 peerden, daermede sij den viant dickwils met groote pericule aenvielen ende oick altemet deden staen, omdat den viant niet wel en conde sien hoe veel musquettiers sij hadden, schickende dickwils aen Sijn Ex^cie om doch de troupen te doen avanceren, twelcke om den quaden wech niet wel en const geschieden, ende men

tvolck duer gecommen wesende wederom in ordre moste stellen, daerdoor wel anderhalf vuyre verliep ende den viant vast veel wechs won, dwelcke gecommen wesende op de balderie ofte het Tielse hayken, heeft men perfect huere ordre ontdeckt, te weeten dat voor aen als avantgarde marcheerde t'regement vanden Grave van Sults, ende daernaer dat van Achicourt ende dan dat van La Barlotte, ende voor arrieregarde tregement van Trevicques doende de retraicte, daerbij den Graef van Waras selfs was, ende dat huere ruyteren in drie troupen op de rechterhant reden, daeraf eene altoes was neffens t'regement van Trevicques, waerom Vere niet geraden en vont de musquettiers op tvlacke te brengen, maer dede die achter de heggen omtrecken, om den viant also in t'onseecker te houden. Ondertusschen creeg Bax noch 8 ofte 10 peerden bij hem, die hem naergeschickt waren, daermede sij den viant aenliepen ende verscheyden faulse chargen op hem deden, die anders altoes voorts marcheerde om te winnen een engte t'eynde dit heyken leggende, daermede hij const gesalveert worden. Sijn Ex^cie^ hiervan verwitticht wesende ende siende dattet te lange soude vallen tvoetvolck over te brengen ende dan te marcheren, heeft hem geresolveert om den viant alleen bij de cavalerie te doen aengrijpen ende heeft den Grave van Hohenloe versocht mette 8 Brabantse vanen ruyteren voorts te rucken ende achter de heggen omme voorts te houwen om den viant op de heyde ende op t'ruym te benaeren ende vande voors. engte af te snijden, ende heeft Edmont gelast mette drie Nieumeesche vanen van achteren te volgen ende den viant aen te doen, ende daernaer oick doen marcheren Louys Laurens, ende eyntelijck Parker met 4 vanen ruyteren, ende tvoetvolck doen haesten soe veel sij mochten. Vere, die mette Heere Sidnei in groot pericule was, sondt aenden Graef van Hohenloe om eenich secours van peerden, maer denselven Graef, mogelijck meynende dat Vere al te veel wilde doen ofte te veel eere alleen halen, heeft des geweygert ende is in alle diligentie voortgereden om den viant aende rechterhant omme te onderscheppen, ende heeft so wel de gelegentheyt waergenomen, dat hij ontrent de avantgarde vanden viant op de heyde quam, ontrent een musquet schoot weechs alleer aende engte te commen. De ruyteren vanden viant dit siende, sijn gelijckelijk voor de avantgarde omgereden om op de slinckerhant van haer voetvolck te wesen ende huer also tusschen dselve ende de heggen te besluyten. Den Grave van Hohenloe merckende dattet meer als tijt was den viant aen te grijpen, heeft den Ritmeester du Bois gelast mette 4 vanen van Bergen op den Zoem in de arrieregarde ofte tregement van Trevicques te slaen, ende heeft de 4 vanen

van Bredae doen houden om op de cavalerie vanden viant te passen. Ondertusschen hadde Marcelis Bax de schermutsinge verlaten ende was naer sijn ruyteren toe gereden, ende verstaende van du Bois den last vanden Graef van Hohenloe, is met sijne ende sijns broeders compagnie op t'regement van Trevicques in flancke aengevallen, treffende recht op de achterste piecken ende musquetten, ende of wel die met een groote furie op hem schooten, en hebben se nochtans geen sonderlinge schaede gedaen, want hij onder heure piecken is gecommen alleer die (door onverstant ofte onachtsaemheyt) gevelt waren. Du Bois ende Donck (die hij meynde dat met hem de front chargeren souden) sijn hem op de slinckerhant gevolcht. Edmont met de vanen van Nieumegen is met een gelijcke furie van achteren op tselve regement gevallen, ende bij hem waren de Heeren Sidnei ende Vere, die gestadelijck aende schermutsinge gebleven waren geweest. De ruyteren vanden viant siende dat dit regement in desordre quam, sijn sonder weer te doen gaen loopen, nemende de engte eer t'huer const belet worden. De Duytsen van tregement vanden Graef van Sults begonnen terstont te beswijcken, waeromme den Graef van Hohenloe metten Graef van Solms ende de ruyteren van Herauguier, Wagemans, Merwen ende Risoir op deselve mede aenvielen, die sonder merckelijcke weer te doen gelijckelijck in desordre quamen ende huer wapenen afwierpen. Vele vande ruyteren van Breda, die wel bereden waren, jaegden de ruyteren vanden viant naer, d'anderen deden niet dan vluchtende voetknechten verslaen. Sijn Ex^cie^ mette ruyteren van Parcker aengecommen wesende, ende siende dat alle de ruyteren aenvielen als voren, heeft Louys Laurens mede doen chargeren ende daernaer tot Parcker geseyt, dat hij Conteler mede soude doen treffen. Parcker dit qualijck verstaende, heeft met alle de vier vanen den viant, die al in desordre begonst te commen, aengegrepen; anderen meynen dat Parcker voortrijdende om tselve bevel aen Conteler te doen, de ruyteren meynende dat hij begonst naer de charge te gaen, voorts gehouwen souden sijn, waerdoor aen d'een sijde de Napolitanen ende aen d'andere sijde de Duytsen met sulcke desordre drongen op de regementen van Achicourt ende La Berlotte, dat die huer niet en consten ontdoen nochte ter weere stellen, maer geraeckte also gelijckelijck op de vlucht. Daer was doen te sien hoe de cavalerie onder gebroocken infanterie kan wercken, ende hoet dat elcken slach ende schoete een mensche tleven nam, want in min als een quartiere vuyrs sloegen sij van dit volck over de 2000 menschen doot, ende kregen alle de vendels, wesende de cavalerie, die sulcx dede, mette geenen die

des viants ruyteren naer jaegden geen 800 peerden. Den Grave van Hohenloe, den Grave van Solms ende de Heeren Sidnei ende Vere queten huer hierinne wonderlijck wel, ende vande ritmeesters voornamentlijck Marcelis Bax ende Edmont, ende d'anderen deden oick alles seer goet devoir tot tverkrijgen van dese eerlijcke victorie, ende de ruyteren van Sijn Ex^{cie} waren mede meest so verwoet, dat se alles doot sloegen dat in huer handen viel, daermede sij den viant geen tijt en gaven om sich te r'allieren, hoewel veelen huere piecken naer sleijpende wech liepen om huer in d'eene cant ofte d'ander te bergen, so dat de heyde die vlack was ende hier ende daer veel waters hadde terstont vol doden ende vol wapenen lach, ende daeronder mede den Graef van Waras, die al in den begin doot geschooten werde. Dese victorie soude heerlijcker sijn geweest, indien daernaer niet gecommen en ware de groote desordre vande ruyteren van Sijn Ex^{cie}, omdat de ruyteren die den viant naerjaegden in desordre wesende ende eenigen gecommen sijnde aende bagagie vanden viant, ende die beginnende te plunderen, dselve ruyteren vanden viant (tsij omdat se, mits huere bagagiewagens in den wech stonden, niet wel duer en mochten, ofte omdat se de desordre sagen vande geenen die huer vervolchden) thooft gekeert hebben ende met 2 ofte 3 compagnien op huer vervolgers gechargeert, die terstont met sulcke desordre, als sij te vooren naerjaegden de vlucht oick namen ende quamen so confuselijck vluchten op tvoors. heyken, hoewel huer doen mer 40 lancien vanden viant volchden ende riepen so leelijcken dattet een attrap was, dat se oick meest alle d'andere ruyteren van Sijn Ex^{cie} (die mits tvervolgen ende verslaen van tvoetvolck waren verstroyt) met een grooten schrick deden vluchten, sonder te letten dat geen attrap en conste wesen, daer alle tvoetvolck vanden viant verslagen was. Tot dese laeste desordre holp veel dat de trompetten terstont alomme seer staken ende niemant bijnaest en wiste waer hem te rengieren, ende eenigen als Risoir ende meer anderen so seer vluchten, dat se selfs bij Sijn Ex^{cie} niet en conden opgehouden worden, die daeromme naulijcx 10 ofte 20 ruyteren const bijeenkrijgen om te mogen blijven staen, maer soude mede hebben moeten loopen, so Marcel Bax ende Edmont met 6 ofte 8 peerden bij hem niet en waren gecommen geweest om den viant thooft te bieden. Dese desordre is meest gestilt mit dat den viant terstont wech reedt ende konde daerom te min geremedieert worden, omdat men gansch geen ruyteren in ordre ofte troupe 'en hadde, om daertegens te mogen stellen, ende dat de ruyteren van Parcker onvoorsichtelijck hadden gechargeert ende niet volgende huer last bijeen gebleven waren, maer men bemerckte

wel, so den viant met 100 ofte 200 geresolveerde ruyteren doen aengecommen ware, dat hij alle de ruyteren van Sijn Ex^{cie} met sulcke confusie soude weggejaegt hebben, dat niettegenstaende het verslaen van haer volck de victorie bij huer soude geweest sijn. Want hoewel doen de regementen voetknechten van vander Noot ende de Heere Vere al op de heyde gecommen waren en consten veele vande vluchtende ruyteren oick huer daer noch niet resolveren om te staen, daerdoor mogelijck dselve regementen mede in de misericordie vanden viant souden gebleven sijn geweest ende hebben moeten beter vechten ofte verslagen worden met groot gevaer voor de persoen van Sijn Ex^{cie}. Oick const men daervuyt wel afnemen wat van dese sake soude gecommen hebben, so tvoetvolck vanden viant beter gevochten ende huer also niet en hadde laten brecken ende in desordre brengen, hoewel nochtans de desordre van tvolck van Sijn Ex^{cie}, den viant noch veel volck coste, omdat veele ruyteren doen de desordre quam huere gevangenen dootsloegen. Naerdat dese desordre gecesseert ende de ruyteren wederom in ordre gebracht waren, heeft Sijn Ex^{cie} ontrent een groot vuyre tvelt gehouden ende is tusschen dry ende vier vuyren des naernoens wederom vertogen naer Turnhout, niet dervende den viant voirder vervolgen, vresende eenige meerder desordre onder sijn volck als hij te vooren gesien hadde. In desen slach die geschiede ontrent 1 vuyre des naernoens sijn vanden viant op tvelt doot gebleven ontrent 2250 mannen [1] (soe men tsedert verstaen heeft vande boeren, diese begraven hadden) ende daeronder den Graef van Waras, den oversten Lieutenant van La Barlotte met meest alle de officiers ende capiteinen, ende onder de dooden waren veel soldaten ten overvloet met conjuratien ende caracteren om niet gequetst te mogen worden, voorsien. Sijn Ex^{cie} kreeg mede 37 vendelen (wesende t'38^{e} onder tvolck vermist omdattet mer een stenge en was) ende de cornet ofte vaen vande ruyteren van Mondragon, te vooren in t'naerjagen gekregen [2]. De gevangenen waren ontrent 500, daeronder Jeronimo Dentice, sergiant major ende voorneemste raet vanden Graef van Waras ofte beleyder vanden leger, 8 ofte 9 capiteinen ende een jonger Graef van Mansfelt, vendrech vande compagnie colonnelle vanden Graef van Sults. Van dese gevangenen waren oick veelen so seer gequetst, dat men der naderhant wel 150 tot Turnhout heeft moeten laten, die niet en conden ver-

---

[1] Volgens Carnero verloren de Spanjaarden meer dan 2000 man.

[2] Later werd aan elk soldaat, die een vaandel op den vijand veroverd en het aan Zijne Excellentie gebragt had, eene vereering van dertig gulden toegekend. (Resol. der St. Gen. 4 Februarij 1597.)

voert werden, ende van alle dese trouppen en sijn boven de 300 mannen niet ontcommen, daer of noch wel 100 doot bloeyden vande quetsuren alleer tot Herentals te konnen commen, behalven dat ontrent 300 mannen vuyt alle de regementen voor vuyt waren om de bagagie te bewaren, die alles mede ontcommen ende bij tvolck van Sijn Ex^cie^ niet gesien en sijn. De ruyteren vanden viant hoorende de defaicte hebben selfs meest alle de wagens ende bagagie geplundert ende sijn also ontreden. Vuyt alle desen is wel te bemercken dat dese victorie Sijn Ex^cie^ meer toegecommen is door seeckere gehenckenisse Godes ende de groote desordre vanden viant als alleen vuyte vromicheyt van sijn ruyteren, sonderlings so van deselve ruyteren mer 7 doot gebleven sijn ende weynich gequest, daeronder oick niemant van aensien als den ritmeester Donck in tbeen gequetst, omdat den viant meest te vroug, te hooch ofte te leeg schoot, ende daernaer gansch geen weer meer en dede. Sijn Ex^cie^ op den avont wederom tot Turnhout gecommen wesende, daer hij tgeschut mettet regement van La Corde aenden moelen hadde doen blijven, doen hij den viant vervolchde, en heeft den Capiteyn vander Delft, gesommeert wesende, thuys niet willen opgeven, waeromme men des nachts daervooren geplant heeft de 2 halve canons ende 2 veltstucken ende den xxv^en^ des morgens vrouch daermede beginnen te schieten, maer naer drie voleen gedaen, heeft vander Delft selfs begonnen te parlamenteren ende thuys overgegeven, mits aftreckende met wapenen ende bagagie, twelcke Sijn Ex^cie^ te meer consenteerde omdatter niet dan 60 man op thuys en was, ende dat hij daerom niet geraetsaem en vont dselve harde conditien voor te wennen, te meer so te voiren bloets genouch gestort was, ende hij metten eersten socht weder wech te wesen omme mette cortheyt van sijn reyse de victorie te merkelijcker te maken. Met tvolck van vander Delft is met een trompetter mede gesonden het doode lichaem vanden Graef van Waras, bij dewelcken onder andere papieren mede gevonden was een dubbelt van t'accoort op t'rantsoen van sijn broeder den Marquis van Waranbon gemaeckt, houdende dat hij soude mogen los gaen, mits betaelende 35,000 cronen in specie. Sijn Ex^cie^ soude alle de gevangen soldaten op twoort vande gevangen capiteinen hebben laten gaen, indien eenigen hem niet aengegeven en hadden, dat den Cardinael, op eenige plaetsen hadde doen publiceren het breecken van tquartier, waeromme Sijn Ex^cie^ metten voors. trompetter aenden Cardinael screef dat hij de gevangenen soude hebben laeten los gaen, maer eerst versocht verclaert te wesen ende te verstaen of hij gedacht quartier te onderhouden dan niet. Op thuys te Turnhout

heeft Sijn Ex^{cie} soldaten vande compagnie van Herauguier doen leggen, ende is noch ten selven daege weder gekeert naer Breda ende commen logeren tot Kaen, daer hem wederom een groote desordre vande ruyteren openbaerde, omdat veelen dien nacht vuytet leger reden, hier ende daer naer huer welgevallen, verlatende also tleger, Sijn Ex^{cie} ende huere vanen, waerdoor bijquam dat Sijn Ex^{cie} den xxvj^{en} tot Breda commende seer weynich ruyteren bij hem hadde, die van Bergen van hem gescheyden wesende om naer huer garnisoen te gaen. Den xxv^{en} snachts is Jeronimo Dentice voors. heymelijck opgestaen vande sijde vande ruyteren die hem gevangen hadden en also ontcommen, sijnde geen cleyn versuym, omdat men van hem mogelijck noch eenige secreten soude hebben mogen trecken, daertoe hij selfs gebruyckt hadde geweest.

Tvolck is meest weder gescheept ende naer huere garnisoenen gevaren den xxvj^{en} ende xxvij^{en}. Dese victorie heeft alomme in de landen een groote blijschap gemaeckt ende in allen steden daerover doen teyckenen van blijschap ende triumphe met luijen, schieten ende openbaer danck seggen maken, alse oick wel meriteerde, want behalven dat de Staten geduyrende dese inlantse oirlogen noyt sulcken victorie op den viant op een plaetse gehadt en hadden, nochte oick den viant op huer, so sal se den viant seer crencken ende in alle sijn voornemen veranderinge maken om tverliesen van so veel oude soldaten, daerdoor hij mogelijck naer sijn meyninge niet vrouch te velde en sal mogen commen, overmits de eerste nieuwe lichtingen niet meer en sullen konnen doen als de plaetse van dese vollen ende dat de lichtingen, die men noch sal willen doen te laet in den somer aenloopen sullen, ende daerom hem theele voorjaer houden in sulcken point, dat hij niet veel en sal konnen aenrechten, gelijc hij hier vooren selfs aenden Coning gescreven heeft. Sij sal oick den Francoisen ende Engelsen in den succes vande alliantie een goede hoepe ende gemoet geven ende voorts dienen om omme te stooten ende te renverseren alle handelingen van pays, die bedecktelijck mochten gedreven werden. Immers Busenval noch tot Middelborch wesende doen de tijdinge van dese victorie daer quam, ende eerst den xxvj^{en} vertreckende, hadde gescreven dat hij dselve so groot maken soude als hem mogelijck ware, om hem te beter mede te dienen. Dese victorie sal oick den Staten selfs sonderlings dienen, niet alleen om huer landen te bevrijden van eenigen inval, so het quame te vriesen, maer oick om de consenten bij de provincien te faciliteren ende lichtelijcker ende oick eer te doen dragen. Sijn Ex^{cie} is den xxvij^{en} vertogen ende gecommen tot Rotterdam ende den xxviij^{en} ten elf vuyre

in den Hage, sijnde niet dan acht dagen vuyt geweest, waerom oick den Raet van State, Staten Generael ende Staten van Hollant hem terstont gingen begroeten, welcommen ende over de victorie congratuleren ende bedancken, dien hij terstont de desordre van sijne ruyteren verhaelde ende versocht, dat men middelen wilde voernemen om die in beter ordre te brengen. Den iij[en] Februarij quam den trompetter naer den Cardinael gesonden wederom, met een brief vanden Cardinael vanden xxviij[en] Januarij aen Sijn Ex[cie], houdende dat hij Sijn Ex[cie] bedanckte vande courtosie aen t'lichaem van Waras gepleecht, dat hij noyt gedacht hadde tquartier te breecken als tegen sijn natuyre wesende, oick niet begeren en soude dat men hem oirsake daertoe gave, ende indien Sijn Ex[cie] den soldaten op twoort los liet, dat hij ordre soude stellen dat in gelijcke occurentien den soldaten van dese landen van gelijcken soude wedervaren, wesende anders den brief in slechte termen gescreven, in den Raet van State geparapheert ende onderteyckent u goede vrundt; maer die van Sijn Ex[cie] was onderteyckent geweest Uwe Altese onderdanige dienaer. Den trompetter bracht voor tijdinge dat t'lichaem vanden Graef van Waras aldaer so onaengenaem was geweest, dat ment terstont sonder eenige pompe tot Mechelen in de eirde hadde gesteecken ende hem trompetter niet eenen penning voor sijn moeyte willen geven. Tot besluyt van dese victorie werden alle de vendelen den iiij[en] Februarij in den Hage op de groote sale ten ooge van alle de werelt gehangen.

ANDERE GESCHIEDENISSEN.

Den xxj[en] Januarij werde in de Staten Generael met open dueren ten bijwesen vande gedelegueerde rechters gepronuncieert de sententie tusschen die van Groningen ende d'Omlanden, houdende dat se te niete deden de vuytspraeck vanden xvij[en] Februarij 95, dat Stadt ende Omlanden te samen eene heerlicheyt ende provintie maken ende onverscheyden sullen geregeert worden bij de samentlijcke staten van stadt ende landen, dat alle gerechticheyden ende opcomsten, die den Prince als heere heeft gehadt, ende oick alle penningen van contributien, gemeene middelen, imposten ende andere gemeene consenten geemploijeert sullen worden met gemeen advyse, — dat alle de cloostergoederen in stadt, omlanden, olde ampt ende goerecht

gelegen met gemeen advys ad pios usus verstreckt sullen werden, — dat totte administratie vande voors. penningen ende goederen ende om de gemeene resolutien te effectueren de tsamentlijcke staten vuyte stadt ende Omlanden sullen committeren personen in gelijcken getale, met sulcke last ende instructie als sij staetsgewijs sullen goet vinden, ende so lange sal t'collegie vande Gecommitteerde Raden mette instructie bij de voors. vuytsprake gestelt, gecontinueert worden, dat alle ampten ende officien, die bij den Prince als Heere plagen gegeven te worden, voortsaen bedient sullen worden op de collatie ende commissie vande samentlijcke Staten, — dat de camer van justitie ongestelt, ende den lieutenant ende andere officieren derselver (vuytgeseyt de vier hooftmans bij die van Groningen alleen te stellen) gecoren ende gecommitteert sullen worden bij de samentlijcke Staten, om vuyten naeme vande hooge overicheyt ende heerlicheyt van stadt ende landen recht te doen naer lant rechte ende oude gewoonte, in saken die tsedert den jare 1521 totten jare 60 gewoen sijn bij de Camere buyten de werve berecht te worden, verboden dattet eene lit ofte yemant derselver in tparticulier in tgeene voors. is ofte andere saken stadt ende landen in tgemeen rakende, niet en sal doen nochte gebieden, nochte den naem der Staten buyten de gemeen vergaderinge vande samentlijcke Staten gebruycken. Dat d'ingesetenen vande Omlanden met een yegelijck ende van alderhande goederen vrij mogen handelen naer haer geliefte, vuytgeseyt dat se geen waren in de Omlanden vallende ofte sijnde, als boter, kees, peerden, ossen, coorn ende diergelijcke coopmanschappen sullen mogen verhandelen ofte vuytvoeren, sonder eerst binnen Groningen ter stapel te brengen, maer sullen onder malcanderen tot huyses nootdruft ende tot beslach haers gebruyckx mogen verhandelen alle goederen ende waren sonder die te stapel te brengen. Ende indien partijen niet en connen verdragen in wat forme de stapel behoirt gebruyckt te worden, sullen haere differenten sommierlijck deduceren om bij de Staten Generael daerop gedisponeert te worden. D'ingesetenen vande Omlanden sullen mogen brouwen tot huyses nootdruft, maer niet om te vercopen, ende dat men mette tapmate in de Omlanden niet dan Groninger bier en sal mogen vuytslijten. Op tpossessoir mainteneerden die van Groningen in de possessie vel quasi van tvoorscrijven, voorsegelen, voorsitten ende voorstemmen, ende dat se neffens die vande Omlanden sullen hebben eenparige stemme in alle tgeene staetsgewijse verhandelt sal worden, ende de stemmen steeckende sullen met behoirlijcke wijse verdragen worden, ende so t'niet doenlijck en waere, sullen bij provisie, tot dat een betere voet

van vuytcomptste staetsgewijse geordonneert sal sijn, bij den stadthouder gedirimeert worden met adjonctie van seeckere personen van beyden sijden neffens hem te committeren. Dat de vergaderinge der Staten met gemeene aenstemmige ofte bij verscrijvinge vanden stadthouder ofte van degeenen, die daertoe staetsgewijse sullen wesen gelast, geleyt sullen worden tot alsulcke plaetse als dselve sullen goetvinden. Dat alle beletselen ende nieuwicheyden ten weder sijde ter contrarie gepleecht souden nul wesen met interdictie van meer te doen. Ende nopende tsubsidie bij de Omlanden tot vervallinge van haere oude schulden versocht, ende andere nootelijcke voorvallende oncosten, dat se daeraf voor de Staten Generael verclaringe souden doen, om partije daerop gehoirt, daerinne gedisponeert te worden naer behoiren, alles onvermindert de unien, verbonden ende tractaten tusschen de Vereenichde Nederlanden opgerecht, ende sonder vercortinge vande auctoriteyt der Staten Generael ende den Stadthouder, vuyt crachte vanden tractate van 22 Julij 1594 ofte andersins competerende, ontseggen ten wedersijden den voorderen eysch met compensatie van costen.

Den xxx[en] Januarij creeg men tijdinge dat die van Duynkercken groote schade onder de dogvaerders gedaen hadden ende wel 11 scheepen genomen ende de stierluyden daeraf gelicht, omdat mer een oirlochschip in plaetse van 7 daerbij en was. Men verstont mede dat die van Cales genomen hadden 3 scheepen van Enchuysen, die van Rouan met waren geladen weder quamen ende veel weerdich waren. Men hoirde mede dat eenige opgeboeyde ponten voor Coelen gecommen waren, daeromme men begonst te dencken off den viant wel yet op des Gravenweert mochte voorhebben, hoewel men meynde dat de tijdinge vande voorgaende victorie daerinne, ofte soe se yetwes op tlant van Cleef ofte Gulick mochten voorhebben, veel belets soude doen [1].

---

[1] Den 25sten Januarij hadden de Generale Staten de provinciën Gelderland, Holland en Overijssel doen verwittigen van de geruchten, die er liepen aangaande uitgebreide toerustingen, welke de vijand in Keulen deed voorbereiden, kennelijk met het doel om iets tegen een of andere frontierstad te ondernemen. Tevens schreven zij om inlichting aan hunnen correspondent te Keulen, Hendrik van Bilderbeke, die een jaarlijksch tractement van 100 gl. van de Staten trok (Resol. van de St. Gen. 17 Oct. 1597), en gelastten eenige dagen later dat eenige leden van den Raad van State met Zijne Excellentie in overleg zouden treden en terstond de noodige maatregelen nemen, die zij tot beveiliging van de bedreigde punten zouden noodig achten. Deze onderneming van den vijand, die waarschijnlijk tegen het Tolhuis of 's Gravenweert gerigt was, is echter niet tot uitvoering gekomen. Den 9den Februarij schreef de bevelhebber van 's Gravenweert aan de Staten Generaal:

„Den persoon op Cuellen gesonden, volgens U. E. bevelen, es alsnu wederomme gecomen, ende mij te kennen gegeven het vloth daermen van spreect noch aldaer es liggende, van omtrent twee

Overmits in Spangien, Portugal ende Italien het cooren seer dier was, lagen hier te lande, so in Zeelant als op de Maese ende in Texel seer veel groote scheepen met cooren geladen om metten eersten oostenwint derwerts te gaen, daeraf eenigen over de 23 weecken gelegen ende huer last om tverderven verscheyden malen moeten veranderen hadden, omdat den wint in so langen tijt niet vuyten oosten en hadde gewayt. Dese navigatie hadden de Staten van Hollant bij conniventie tegen huere resolutie moeten toelaten, omdat die van Zeelant dselve niet mede en wilden schorten, maer door toelatinge van dien een groote commercie in huere provincie meynden te trecken. Ende niettegenstaende veelen meynden dat den Coning in Spangien hem soude soucken te wreecken over de schade hem tot Cadis gedaen, en waren evenwel de coopluyden (altoes heet op prouffijt te doen) daeraf niet te raden, so dat over de 400 groote scheepen in Hollant ende in Zeelant in t'eynde van Januario gereet lagen, om derwerts te gaen meest met cooren als vooren geladen, daervan sij een groote dierte in tlant maeckten.

Den j[en] Februarij was t'regenachtich weder, ende omdatter een redres op de ruyterie was genomen, leenden de Staten aen elcken ritmeester 1000 £ om tvoors. redres te doen.

Den iij[en] Februarij sterf den ritmeester Donck vande quetsuyre ontfangen in den slach bij Turnhout om de accidenten die totte wonde in tbeen wesende sloegen, hoewel dselve anders niet lethael en was.

Ontrent dese tijt sondt den Coning van Vranckrijck aende Staeten Gene-

---

duysent 300 deelen ende denne masten, zoo dat men nyet anders can gepresumeren ofte ten es dienende tot enige brugge over eene riviere, oock mede preparerende zeeckere touwe ofte cabel van ontrent 200 vademen lanck, ende als een grooten mans arm dicke, alsoock andere gereetschap dairtoe dienende. Naer alle mijnen besten verduncken, noch ter tijt tselve nyet te achten noch te bedieden en is », enz. (Rijks Archief, Lias loopende, 1597.)

De bedoelde toerustingen werden noch eenigen tijd voortgezet, zoodat de Raad van State den 21[sten] Maart aan Z. Exc. schreef « dwijlen den Raede vast gewissche advertentien krijghen dat den vijandt met het opmaecken van die pontscheepen op de riviere van den Rhijn (voortgaet?); ende dwijlen genoechsaem gelijcke pontons in slants dienste sijn, ende men well andere scheepen daertoe soude kunnen gereeth maecken, dat Sijn Ex[tie] daerop gelieve verdacht te sijn oft nyet geraden en waer eenighe pontons bij provisie opden Rhijn te schicken, omme in tijden ende wijlen jeghens diezelve vanden vijant gebruyckt te moeghen werden ». (Resol. van den Raad van State.) Den 29sten derzelfde maand gaven zij den Staten Generaal in overweging: « oft nyet raetsaem en zonde zijn aende Stadt Colen te schrijven, beroerende..... het tymmeren aldaer van schepen, ponten ende andere gereetschappen tegen dese landen, alles tegens d'oprechte neutralité met dese Landen, met vermaninge daervan te willen datelijck desisteren, oft dat men anderssins veroirzaeckt zonde wezen tegens hen te procederen ». (Resol van de St. Gen.)

rael seeckere brieven aldaer geintercipieert, commende van Don Guillame de St. Clemente aenden Coning van Spangien van date den xxj^en Octobris vuyt Prague gescreven met seeckere poincten van propositie aenden Keyser gedaen bij den Almiral van Arragon, ende d'antwoorde vanden Keyser, houdende de poincten: 1°. dat den Keyser den Coning van Spangien wilde vergunnen het burchgraefschap van Besançon; 2°. dat hij sich opentlijck wil verclaren tegen den geenen die de handelinge van pays metten Staten beletten; 3°. dat den Keyser een Gouverneur ende een Raedt in Gulick stelle; 4°. dattet arrest tegen Aken sonder voordere vuytstel geexecuteert mach worden; 5°. dat hij de Aenzesteden van een promt remedie wil voorsien tegen de strooperien vande Engelsen; 6°. dat hij toelaete, dat den Coning van Spangien 6 ofte 7 regementen in t'rijck mach lichten om sijn onderdanen te bedwingen. Hierop antwoorde den Keyser den xiij^en Septembris 96: 1°. dat hij wel wist wattet den omleggende staten ende steden importeerde dat Besançon onder den Keyser bleef ende daerom tburchgraefschap metten eersten soude confirmeren; 2°. dat hij op t'ij^e poinct verwachte t'advis vande Gedeputeerden van t'rijck, ende middelertijt bij alle occasien aenden Coning van Spangien thoinen soude hoe geerne hij de Nederlanden in vrede sage; 3°. dat hij naer Gulick ende Cleef gedacht te seynden een ofte 2 rechte catholijcke personen om alle voorder quaet te beletten, dat daer en tusschen den Coning van Spangien daerop mede wil letten ende t'nodige secours daertoe gereet houden, daerinne men so dexterlijck moet handelen, dat de geinteresseerde Princen daervan geen achterdencken en krijgen, omdat den Keyser om den tegenwoordigen quaden tijt dselve moet aende hant houden; 4°. dat men tvuytgaen vanden tijt, dien van Aken geperfigeert, moet verwachten, in gevalle sij daer en tusschen niet en obedieren sal den Keyser naer sijne digniteyt ende tot gemeen ruste daerin voorsien ende totte executie de naestgelegen Princen ende oick den Coning van Spangien beroupen; 5°. dat hij nopende de clachten der Aenzesteden gescreven hadde aende Coninginne van Engelant, wiens antwoort so impertinent ende onredelijck was, dattet beter dient gesupprimeert dan gesien, waerom hij noch particulierder clachten verwacht, daerop de steden sijn hulp beroupen, die hij dan meynt so cloeckelijck te doen, datter niet aen gebreecken en sal; 6°. dat hij alleer de lichtinge van volck toe te laten, most sien t'advis vande gedeputeerden totten pays, ende so de Staten huer niet en vougen naer tgeene van huer devoir is, sal men harder remedien moeten gebruycken, dat daerom den Coning van Spangien niet te twijffelen en heeft aen sijn goede wille,

omdat hij hem over lange sulcke lichtingen heeft geconsenteert, ende aen sijn tegenpartije noyt, die huer lichtingen sonder sijn weeten, ofte dat hij naer sijn begeerte const beletten, gedaen hebben; dat hij moetende groote heyrcrachten tegen den Turck gebruycken sulcke lichtinge om tverwijts wille niet en dorste toelaten, maer wilt bij conniventie sulcx wel gedogen tot dat de staet van Hongrie hem anders toelate. Hierop replicerende den Almiral 1°. versocht, dat men doch het burggraefschap naer so lange vervolch wilde consenteren, sonder te letten dat de quaetwilligen eenige moeyte mochten maken, omdat ment dan so veeleer behoirt te doen, om auctoriteyt te thoinen ende meer remedien tegen tquaet te hebben, dat sich alomme thoint, ende so den Keyser het eens confirmeert volgende tvoorgaende verleen, sal d'executie lichtelijck volgen; 2°. dat hij doch tstuck vanden pays so wilt behartigen, dat men niet en schijnt tselve te vergeefs voorgenomen te hebben, ende verstaen hebbende t'advis vande gedeputeerden, dat hij de sake vanden Coning van Spangien van die van sijn rebellige onderdanen wilt onderscheyden ende opentlijck vuytcondigen aen wien het hangt dat de pays niet gemaeckt en worde ende den schuldigen in de peynen van des rijcx constitutien condemneren; 3°. dat den Keyser metten eersten nopende Gulick ende Cleef hem wilt verclaren, dat den Coning van Spangien middelertijt sijn macht gereet sal houden, dat hij oick wilt bevelen de geinteresseerde Princen, dat se huer niet en stellen tegen tgeene alleen vande macht vanden Keyser ende Coning hangt, dat hij oick wilt wederroupen de commissarissen van Dusseldorp als aucteurs van veel quaets, opdat den Coning niet yet anders en behouve voor te nemen, ende dat men op de geinteresseerde niet so veel regards en behoirt te nemen, dat men hem selven vergete; 4°. dat men ten regarde van Aken alle formaliteyten behoirt terugge te stellen, omdat se des onweerdich sijn, maer terstont totte executie te treden (omdat de terme gaet expireren) ende de middelen daertoe voor te nemen ende gereet te maken, dewijle geen hoope en is, dat de tijt huer beter sal doen gehoirsamen, maer eer insolenter maken, ofte den Cardinael sal selfs daerop moeten voorsien; 5°. dattet hooch tijt is, dat hij de Aenzesteden van promte remedie tegen de moetwil der Engelsen voorsie; 6°. dat men hem niettegenstaende dvoorgaende redenen brieven van permissie om volck te lichten, verleene, omdat den Keyser mede volck in tNederlant mach doen lichten tegen den Turck, dat de conniventie hiertoe niet genouch en is, omdat niemant sonder patenten volck derf lichten.

Hiertegen verclaerde den Keyser op den 18 Septembris wederom 1°. Dat

hij tprivilegie van tburchgraefschap nootelijck mette Princen van t'rijck most communiceren ende huer vermanen de hant daer aen te houden; 2°. dat den Coning tselve ten besten wilde nemen, dat hij in tstuck van sijn auctoriteyt tbeste soude doen nopende den pays bij hem so seer behartichi, so haest t'advis vande gedeputeerden sal gecommen wesen; 3°. dat hij de geinteresseerde Princen aen Gulick ende Cleef bevelen sal huer daer met niet te bemoeijen, als alleen hem competerende ende hoopte dat se sulcx niet souden doen; 4°. en 5°. dat hij nopende Aken ende Aenzesteden niet meer en const seggen; 6°. dat hij aenden Coning so generalen patente, om in t'rijck so veel volcx te lichten alst hem believen soude, niet en const verlenen, omdat sulcx te vooren noyt en was gedaen, maer const hem tegenwoordich wel consenteren de lichtingen van 1 regement op de plaetsen wijtste vanden Donau gelegen, ende soude sulcx gern vermeerderen, maer omdat hij sonder behulp vande Princen dese oirlogen tegen den Turck niet alleen en conste doen, ende bevreesde dat sulcx swaricheyt in sijn petitien soude maken, en const tselve voor alsnoch niet doen. Dat hij begeert dat den Coning in desen ende allen anderen kenne sijn goede affectie, ende dat hem dese ambassade aengenaem is [1]. De geintercipieerde brieven waren vijf, d'eerste houdende dat den Almiral daer quam den 24en Augusti, ende of wel sijn commissie maer en was geweest om den Keyser te visiteren, dat hij nochtans vande voors. poincten hadde gehandelt, omdat den Cardinael hem hadde gescreven, dat den Almiral al soude handelen wat hij Guillame goet soude vinden, ende dat se daerop goet gevonden hadden vande voors. poincten van Besançon, pays ende anders te tracteren. Dat se nopende Besançon alles gedaen hadden wat sij mochten ende wel sagen, dat se daeraf niet veel en souden trecken, ende daerom geradender gevonden de sake daer te laten, als die heel te breecken. Dat se op de lichtinge mede niet seer en insisteerden, omdat men twoort Legio voor 2 regementen geinterpreteert hadde, ende verclaert dat men die troupen altoes soude laeten vervullen, dat se so groote vrese daer hadden, dat se meynden niet dan costen te sullen verliesen. Dat hij blij was dat den Almiral gesien hadde wat swaricheyt de petitien vanden Coning daer hadden, dat hij totten pays bij monde alles geseyt hadde wat mogelijck was. Naer tvertreck vanden Almiral was

[1] Het bovenstaande is opgenomen in de Bibliotheca Duncaniana onder den titel: „Den Nederlantschen Morghenwecker. Vertooch ende versoeck ghedaen aen den Keyser deur den Admirael van Arragon van weghen den Coninck van Spaengien", met het antwoord des Keizers, de repliek en duplie ..

t'advis vande gedeputeerden totte pacificatie gecommen, dicterende dat den Keyser de preparatoire ambassade behoirde te seynden, niettegenstaende die van Hollant dat refuseren, dat hij daerom blijde was, doch bevreesde dattet wesen mochte om restitutie van eenige plaetsen te hebben, twelcke wesen soude tgevolch voor tprincipal stellen, maer hoopte evenwel dat se groote veranderinge soude maken ende daerom vervolgen soude, dat se doch heen ging, al en soude men daermede anders niet vuytrechten, als t'rijck verbitteren, so dat se de sake vanden Coning aengenamer hadden, twelcke noch veel soude wesen. Dat men een rijcxdach soude houden op de saken van Hungarien. Dat voor tsluyten van desen den Vicecanceler vanden Keyser hem hadde geseyt, dat t'advis vande gedeputeerden totte pacificatie was gecommen, houdende dat men noch soude scrijven ende daerbij prijsen d'antwoort bij den Cardinael gegeven, ende laecken die vande rebellen als onbequaem, omdat huer dunckt, dat men daerom dese handelinge niet en behoort achterweege te laten, maer om de auctoriteyt van t'rijck huer noch te scrijven ende versoucken, dat se de preparatoire ambassade willen toelaeten met gelijcke verseeckertheyt als den Cardinael die presenteert te ontfangen, die daernaer so wel vanden pays als vande restitutie vande plaetsen sal tracteren, diese occuperen ende van andere saken rakende tgemeenbeste, met dreygement so verre sij verherden in t'refuseren vande ambassade, dat t'rijck hem des soude moeten aentrecken ende andere middelen als tot noch toe tegen huer voornemen in conformiteyt van tgeene te vooren tot Ratisbona geresolveert was. Dat hem Guillaume nochtans dochte dat beter ware geweest dat d'ambassade sonder voorder scrijven voorts getrocken ware, als hij te vooren verstaen hadde ende hem alrede verwonderde, hoe sij also buyten hueren train waren gecommen, omdattet anders met huer nimmermeer eyndt en is. Dat hij den Cardinael oick van alles soude scrijven. Den ij^en brief van denselven date hielt dat den Keyser blijde was om tsecours van penningen hem gesonden, ende dat den Coning een vloote in de Middelzee hadde gesonden ende gescreven aenden Sevenburger ende den Legaet van Polen ende sonderlings van tgeene den Coning den Paus hadde doen antwoorden nopende dat den Keyser selfs te velde soude gaen; dat hij met alle mogelijcke middelen verhindert hadde het voornemen vanden Biarnois ende seer tegengesproocken, die eenen Coning van Vranckrijck noemden, als hij noch voorts doen soude; dat de handelinge metten Polen gebroocken was, omdat se niet en sochten dan huer te ontrecken mits tvoorwerpen van veel swaricheyden, om so den Keyser de

schult te geven, dat daerom den Paus daerbij seer bedrogen was ende dat hij de Legaet soude doen verstaen hoeseer den Coning hem achte; dat van Moscovien niet en was; dat hij totte vrijdom vanden Graef van Franckenburch niet veel raets en wiste, omdat hij buyten sijn last niet en dorst gaen; dat den ambassadeurs van Engelant die in Hessen waren geweest ende hij meynde dat mede in den Pals souden gaen, wederom vertogen waren; dat Pater Carillo onder dexel van d'oirloge daer was gecommen om den Keyser te ontdecken de onmannicheyt, die men in den Sevenburger ontdeckte, toegecommen bij toverie, als Carillo mede aenden Coning gescreven hadde. Den iij^en brief hielt dat hij op den Lopes, die hem in Ungeren wel queet ende op den Graef de la Croix t'oog hebben soude, hoewel hem docht, dat denselven Graef om de saken van Besançon te beletten niet en was gecommen, maer om te clagen dat men hem mede wilde doen contribueren tot tgeene die van Besançon aenden Biarnois hadden geschoncken. Den iiij^en brief hielt vande brigerie die hij dede om in t'marquisat van Final eenen te crijgen, diet metten Coning hielt ende dat den Keyser daerop geantwoort hadde, dat hij letten soude dattet tot contentement vanden Coning ende de ruste van Italien in voorsien moch worden. De v^e hielt van eenen Judas Iscariffi, ende vande hoop, die dselve in thof vanden Keyser maeckte van eenige beroerten tegen den Turck te wege te brengen, maer dat hij nochtans een quaet vermoeden van hem ende sijn aengeven hadde, omdat hij treckende vuyt Spangien den Graef van Quiera broeder van hem Guillame aengesprocken hadde ende geseyt dat hij met hem van saken van importantie ging spreecken. Hiervuyt sach men wel hoe seer den Spangiaert alomme wroete, niet alleen om alles naer sijn hant te hebben, als men vuyte handelingen van Besançon et Finale wel sach, maer oick om te accableren de Staten Generael ende alle tgeene hij meynde huer geen volle viant te wesen, als bespuert kan worden vuyte vervolgen tegen Aken, Gulick, Cleef ende nopende de Aenzesteden, ende sonderlings vuyte aendringinge vanden pays. Men mach daervuyt mede wel mercken, hoeseer den Keyser tegen dese landen geanimeert, ende hoeseer hij den Spangiaert geaffectioneert is, ende dat hij niet naerlaten en soude de Princen in Duytslant te offenderen, om dese landen te mogen helpen onderdrucken, indien hij den crijch vanden Turck niet op den hals en hadde, daerom hij aen d'een sijde de Duytse Princen van doene hadde, ende aen d'andere sijde tegen dese landen niet en const doen. Doch tgeene hij noch van meyninge mach geweest sijn te doen, en is niet weynich verachtert

nochte verhangen mettet verlies vanden slach in Ungeren den xxvij[en] Octobris daernaer gebuert, ende mette voors. deffaicte bij Turnhout geschiet, daermede den Keyser ende oick den Cardinael de vleugelen niet weynich gecórt en sijn om naer huer wille tegen Gulick, Cleef, Aken ende dese landen niet te mogen voornemen, tgeene sij anders beraemt mochten wesen te doen, want veelen nu geloofden dat de gereetschap boven ontrent Coelen gemaeckt, meest tegen het lant van Cleef soude gedijet hebben, hoewel men altoos t'oog op sGravenweert hielt, om te voorsien dattet daerop niet en geviel.

Ontrent den vij[en] Februarij creech men verscheyden tijdingen dat de equippage vande vloote in Spangien seer verflaude, ende dat veelen van tvolck van sieckte ende ongemack vergingen.

Den x[en] Februarij quam in den Hage een edelman du Verger Porte Manteau vanden Coning van Vranckrijck, medebrengende de brieven van ratificatie vande alliantie in beyde de contracten begreepen gescreven in franchijn, beginnende Hendrick bij der gratie Godes Coning van Vranckrijck ende van Navarre etc. met insertie vande contracten hier vooren verhaelt, houdende onder dien voor clausule ratificatoir, dat hij voor aengenaem hielt alle de poincten vande voors. contracten ende elcx van dien, die hij hadde hoiren lesen ende wel verstaen van woort tot woort in presentie vande Princen van sijn bloede, officiers vande crone ende heeren vanden Rade neffens hem wesende, ende hadde daerom dselve voor hem, voor sijn successeurs, erven, rijcken, landen, plaetsen, heerlicheyden ende onderdanen geratificeert, geapprobeert ende geconfirmeert, belovende op tgeloof ende in woorden van eenen Coning onder verbant van alle ende elck sijne goederen tegenwoordich ende toecommende dselve te onderhouden ende ten eeuwigen dage onverbreeckelijck observeren, sonder directelijck ofte indirectelijck in wat manieren dattet sij daertegen te doen ofte laten geschieden, ende hadde dselve geteyckent ende metten grooten segel laten besegelen den lesten Decembris 96 binnen Rouen, ende in tsegel sadt hij in sijn throen ende was gecontresegelt mette drie lelien in geel wasse aen een witte sijde steerte. Neffens desen leverde den Porte Manteau over eenen brief vanden Coning aende Staten Generael, houdende dat hij de brieven van ratificatie sondt, die Busenval soude overantwoorden ende voorts sijne wille verclaren op de observatie van dien, ende van nieus geven ende verbinden sijn geloof, twelcke hij nimmermeer en soude breecken, als hij vande Staten mede vertroude, ende dat se de hant aenslaen souden om die ten gemeen besten te doen dijen, als hij van

sijne sijde mede soude doen sonder tijt te verliesen, omdat hij siet dat sulcx noodich is, gemerckt de groote macht, die den viant versamelt van alle canten ·ende de practyquen, die hij aenwent, om hem vande Staten te scheyden. Dat men doch d'eerste te velde mach wesen om den viant in tsijn werck te geven, eer hij de anderen in thuer aentaste, twelcke wel om doen ware als elcx de hant wilde aenslaen. Dat Busenval mede soude verclaren de middelen ende gelegentheyt die hij hadde, ende dat men die naer gewoonte wilde aennemen. Desen brief was vanden 10 Januarij vuyt Rouen. Daer was noch bij een brief aen Busenval, die in de Staten Generael geopent werde, daervuyt de portemanteau daernaer extract overleverde, houdende dat hij hem de brieven van ratificatie in behoirlijcke forme sondt, dien hij de Staten leveren soude ende een recepisse van huer trecken ende tselve hem weder toeschicken. Dat hij bij de overleveringe van nieus verbinden soude sijn geloof op t'onderhout, van denselve, twelcke hij niet breecken en soude, dat se daerom alle rapporten ter contrarie willen verwerpen ende volcommen vertrouwen op hem ende op sijn vruntschap nemen als hij op de huere soude doen, te meer omdat men nu veel vuytstroyde van pays tusschen den Spangiaert ende hem, van twelcke vuyt te steecken eenigen oick tot haer eygen bederf professie maeckten, om alle goede wercken te beletten; dat hij daerom den Staten bidden soude huer geheelijck op sijn woort ende belofte te verlaten ende huer in sulcke geruchten niet te ontsetten, welck extract du Verger voors. teyckende in absentie van Busenval ende gaf tselve mette brieven over, waervooren de Staten Generael hem met eenen gouden keten van 500 gulden vereerden. Desen Porte Manteau bracht noch een ander instrument vanden Coning voor de universiteyt van Leyden, houdende dat de studenten daer studerende ofte gegradueert wesende in Vranckrijck sullen genieten alle alsulcke vrijdommen, preeminentien ende gerechticheyden als degenen doen, die in eenige andere universiteyten buyten Vranckrijck gegradueert sijn, vuytgeseyt dat de Doctoren in tcanonycke recht, theologie ofte medicijne in sijn rijck geen opentlijcke lesse sullen mogen doen sonder brieven van permissie.

Ontrent dese tijt werde bij de Staten van Hollant vuytgegeven een discours vanden slach bij Turnhout in dry talen, te weeten Latijn, François ende Duyts, maer niet volcommen naer de waerheyt ende met so lammen stijle ende quade tale (sonderlings in Latijn ende François) dattet naulijcx sijn lesensweerdich en was, wesende nochtans gedaen bij Mr. Joost de Menijn, die vande Staten 1200 gulden des jaers toog, om de historie

vande Nederlantse geschiedenisse te bescrijven tsedert den jaere 72, waeromme veelen meynden, of dat van die historie niet en soude commen, of dattet so onwarachtich ende lam wesen soude dattet op veel naer niet en soude meriteren tgelt dat hij toog [1].

Den xj^en^ Februarij wast tamelijck weder. Omdat den wint begonst vuyten oisten te waijen, ende eenige volgende dagen continueerde, liepen alle de scheepen met cooren geladen vuyt Hollant ende Zeelant wech naer Spangien ende Italien als vooren geseyt is tot groot contentement van veel coopluyden, die seer lange naer dit weder hadden gewacht. Tbegonst mede te vriesen ende vroos totten xxj^en^ toe, twelcke te min vrese maeckte, omdat den viant so onlangs te vooren so wel was gegroet, dat hem niet meer en luste, beneffens dat d'armoede so groot onder sijn volck was, datse alomme veel van honger verliepen, ende alleen van Hulst in weynich dagen over de hondert mannen overquamen, commende d'armoede meest daer heen, dat se geen betalinge en kregen bij gebreck van gelt.

Den xij^en^ Februarij waren in den Hage de ritmeesters van tquartier van Zutphen, Overijssel ende Omlanden om de nieuwe ordre voor huere compagnien te ontfangen met de penningen daertoe gedestineert.

Omdat die van Zeelant vastelijck verclaerden dat se geen redenen en wilden seggen vande cassatie vanden Grave van Solms, anders dan dat se sijns dienstes niet meer van doene en hadden, ende den Graef evenseer bij den Staten Generael aenhiel om daerinne geremedieert te hebben, hadden de Staten Generael aenden Rade van State (die informatie van overgaen van Hulst hadde doen nemen) om advis gescreven, omdat eenigen hart dreven, dattet in Duytslant een leelijcke roup soude maken, dat men alhier een heer also voor den cop stiet, hoewel anderen meynden dattet in allen gevalle minder soude wesen den Graef te offenderen dan de heele provintie van Zeelant. Nietemin hebben de Raden van State seer veel dagen ende dickwils met Sijn Ex^cie^ hierop gebesoingeert, ende eyntelijck ontrent den xx^en^ deser geadviseert, dat huer dochte dat bij die van Zeelant niet al te redelijck daerinne geprocedeert en worde, maer dat se wel behoirt hadden eenige redenen te verclaren, ende so men sonder offensie vanden gemeynen staet deser landen de sake bij provisie in eeniger vougen mocht accommoderen, sonder dien van Zeelant tot groote verbitteringe te

---

[1] Dit stuk met de beide vertalingen is opgenomen in de Bibliotheca Duncaniana; de Hollandsche titel luidt: „Warachtich Discours vande heerlicke victorie die God den Heere Almachtich den 24sten Januarij des jaers 1597 heeft verleent den Deurluchtigen hoochgebooren Furst ende Heere Maurits, gebooren Prince van Orangien, enz. — Gedruckt anno 1597 den thienden Februarij".

irriteren, dat se sulcx niet ongeraden en souden vinden, totdat in de saken van Hulst (daerinne sij den fiscael vande Generaliteyt belast hadden het recht vande landen te bewaren) eyntelijcke verclaringe soude sijn gedaen. Corts hiernaer verscheen in de vergaderinge vande Staten Generael den Grave van Solms, verclarende dat hij wel tevreden was ten dienste vande landen te remitteren de offensie hem bij dien van Zeelant gedaen, ende dselve niet meer te gedencken, maer wel tevreden te wesen in den dienst vande landen te continueren, indien men hem in eenige conditie naer sijn qualiteyt wilde emploijeren, daerover de Staten Generael hem bedanckten ende beloofden te despicieren naer eenige gelegentheyt, daerinne men sijn persoon ten dienste vande landen soude konnen emploijeren, sonder dat hem eenich antwoort alsnoch gegeven werde, hoewel veelen meynden dat men hem in tGeneraelschap vande cavalerie sonde willen steecken.

Den xxij^en^ Februarij begonstet wederom te doijen. De Staten Generael ontfingen eenen brief vanden Coning van Vranckrijck in date den iij^en^ Februarij, houdende dat Busenval daer was gecommen, doen hij eenen meynde derwerts te seynden om te weeten wat ordre men stelde tottet effectueren van tgeene bij de tractaten belooft was, twelcke hem nu bij Busenval verclaert wesende, versochte alleen dat ment also wilde doen, dat hij hem voorts verblijde vande victorie van Turnhout, daeraf hij de particulariteyten verwachte. Dat hij Busenval noch daer hielt, omdat hij noch geen antwoort en hadde ontfangen vande Coninginne op tstuck vande conferentie, die hij meynde tot Diepe te doen, om door hem den Staten volcommender van alles te mogen informeren, gelijck hij haest meynde te doen ende gansch noodich achte tegen de groote lichtingen vanden viant, om hem op te brengen tgeene hij anderen brout, daertoe hij van sijne sijde alle neersticheyt soude aenwenden, hebbende tamelijckerwijse naer gelegentheyt geeyndicht de vergaderinge der Staten bij hem beroupen, so dat hij nergens naer en wachte als naer t'antwoort vande Coninginne van Engelant voors. Dat du Verger daer en tusschen de ratificatien soude overleveren, die men totte comste van Busenval soude mogen bewaren, om alsdan met behoirlijcke ceremonien ende met verclaringe van des Conings wil op de observatie van dien overgelevert te worden, oick met verseeckeringe van sijn vruntschap ende woort, daeraf sij so volcommen vertrouwen mochten nemen, als hij van thuer nam. Dat men mede yemant naer Duytslant wilde seynden aende Princen om die (metten geenen die hij daertoe gesonden hadde) totte alliantie te nooden, opdat alles tottet ge-

meene besten mach commen, daertoe alle sijn intentien streckten. Desen brief was vuyt Rouan gescreven. Daer was mede bij een brief van Calvaert, houdende datter in Provence 400 Spangiaerden om eenen aenslach te maken gecommen ende gevangen waren ende op de galeije geset; datter een groote blijschap was over de victorie vanden slach van Turnhout; datter hoop was om noch een pays metten Hartoge van Mercure te treffen; dat den Coning van t'consent bij den Staten gedragen al 300,000 cronen bij anticipatie hadde doen lichten, om alle saken in tijts gereet te hebben; dat den Turck seer groote equippagie ter zee dede ende alomme bootsvolck dede arresteren; dat hij aenden ambassadeur van Vranckrijck binnen Constantinopele leggende, versocht hadde verclaringe of sijn galeijen bij noot retraicte souden mogen nemen in de havenen van Vranckrijck, daerop hij niet en hadde durven antwoorden, maer hadde aen sijn meester gesonden om advis, ende dat anders de saken in Vranckrijck noch tamelijck stonden, wesende anders niet weynich te beclaegen dat de Cristenen malcanderen so hart vervolgen, dat men mette Turcken moet handelen, ende die den Cristenen op den hals trecken om malcanderen te recht te wreecken.

Ontrent dese tijt liep mede tijdinge dat die van Marseille in Vranckrijck genomen hadden een schip dat vuyt Spangien naer Genes wilde seylen, ende daerin gekregen hadden wel 300,000 ducaten, naer t'Nederlant gesonden, twelcke geen cleyne smerte voor den Cardinael en soude wesen.

Op tvelt bij Thielen in Brabant waren vanden laesten slach daer gedaen seer veel wapenen gebleven, die de boeren in de kercke gebrocht ende bewaert hadden, ende so ontrent dese tijt die van Diest onboden hadden, dat men de wapenen daer soude brengen ende de boeren die op ses wagenen geladen hadden, hebben die van Breda (daervan verwitticht wesende) dselve wagens doen halen ende tot Breda brengen ontrent den xxiij[en] Februarij tot een meerder trophee vande victorie.

Den xxiiij[en] Februarij waren bescreven de Staten van Hollant om te resolveren op t'verdragen vande swaricheyt met dien van Zeelant, ende voorts te beramen een goede eenparige voet op tstuck vande convoijen ende licenten, oick op de equippagie, die men soude moeten doen tot resistentie vande vloote in Spangien gerust, ende daerom die vande Admiraliteyt met noch eenige penningen boven de voorgaende te subvenieren. Van gelijcken om bij den steden te doen anticiperen niet alleen de wederhelft vande hondert duysent gulden geconsenteert over tgetimmer, maer oick te anticiperen alle de verpondingen over den steden omgeslagen.

Voorts om tegen May eenige personen te committeren in de vergaderinge vande Staten Generael, vanden Rade van State ende vande Gecommitteerde Rade van Hollant, ende mede om met dien van Zeelant te procederen tot nominatie van dry bequame personen tot President in den Hoogen Rade, om bij Sijn Ex^cie een daervuyt vercooren te worden. Item om te delibereren op de beste middelen om dien van Dordrecht met die van Gorinchem ende Schoenhoven te verdragen, ende voorts op alle voorvallende saken te delibereren. Op dese poincten begonsten sij den xxv^en Februarij te besoingeren, verwachtende dien van Zeelant bij Sijn Ex^cie hiertoe bescreven, die evenwel niet en wilden commen, ofte die van Hollant souden eerst moeten afdoen alle de feytelijcke ophoudingen van scheepen ende waren, ofte t'ontfangen van penningen van dien, in wederwrake van twelcke sij oick verscheyden scheepen, die in Hollant convoy ofte licent betaelt hadden, feytelijck hadden doen ophouden, ende met afneminge van ankers, seylen ende roers gedwongen off te blijven leggen ofte aldaer noch eens te betalen, daervuyt veelen vreesden dat wel eenich quaet tot ondienst vande landen mocht commen te ontstaen, hoewel nochtans die van Zeelant al van te vooren in de Staten Generael hadden doen verclaren, dat huer consenten gereet waren. Op dese dachvaert ofte vergaderinge vande Staten van Hollant vielen mede groote swaricheyden tusschen dien van Amsterdam ende Haerlem ter cause van tleggen vande respective vrachtschuyten ontstaen. Item tusschen dien van Haerlem ende Leyden ter cause die van Haerlem huer sochten te ondercoopen ende ontrecken de say-neringe, daerop veel moyten ende deliberereus viel om dselve ter neder te leggen, maer verbleven ten laesten meest aende justitie. Willem van Nievelt sette sijne compagnie voetknechten over op sijn soen Arnout van Nievelt. De compagnie van Hans van Galen werde gereformeert omdat se swack ende qualijck in ordre was, ende dat de provintie van Hollant niet dan te veel en was beswaert, daertoe mede veel holp de menichte van sollicitanten ende recommandatien van zoe veel canten, dat men niet en wiste wien die te geven. De Staten van Hollant hadden mede voorgenomen te doen corten de wapenen (die aende Waertgelders verstreckt waren) in 24 betalingen, daerover bij veel vande Waertgelders groote morringe viel ende sonderlings tot Enchuysen bij de compagnie van Adriaen van Dorp, die de betalinge daerom niet en wilden ontfangen, daerop de Staten vuyt heure dachvaert screven, dat men dselve soude casseren. De Staten bleven voorts vergadert totten xv^en Marty toe, ende siende dat die van Zeelant even hart persisteerden van niet te willen

bijeen commen om tottet verdrach te verstaen, hebben eenen brief vanden xv[en] Marty doen scrijven aende Staten van Zeelant, dwelcke eerst den xix[en] Marty vuytging, houdende dat se met grooten ijver de gemeene sake ende oick den particulieren staet van Zeelant altoes seer hadden gevoordert, daerinne sij hoopen te continueren ende dat die van Zeelant oick sullen doen, hoewel men nu lange jaren hadde gespuert, dat se meer tot vervreemdinge als tot eenicheyt de saken dirigeerden, mits men tegen alle recht ende vrijheyt dien van Hollant over de stromen van Zeelant belet te varen, derwerts die van Zeelant selfs varen, ten ware sij de middelen vande Generaliteyt aldaer andermael betalen tegen de resolutie der Staten Generael in October met bewillinge van die van Zeelant genomen, dat men arresteert de scheepen die naer neutrale landen gaen, ende trecht betaelt hebben, tot groote schade ende belet van haere reysen, dat men niet en wilt ophouden, dat men refuseert op t'iteratyf scrijven vande Staeten Generael ende Sijn Ex[cie] bij deselve te commen om te adviseren tot slants beste, als of men de sake tot sulcke verbitteringe wilde brengen, dattet geen hoep meer toe en ware, daertoe den viant altoes practiseert, om een deel tot sijn devotie te brengen; dat men tot voorstant van dien veel vande regierders ende gemeente doet verstaen, dat tprovisionel accoort van d'een helft van tlicent ter plaetse vande ladinge te betalen ende de wederhelft in Zeelant, niet meer en wert onderhouden, ende dat men in Hollant vande goederen naer Zeelant gaende licent ontfangt, daer nochtans het provisionel accoort alleen voor een jaer op een preuve gemaeckt was; dat tjaer lang om is ende taccoort so misbruyckt, dat men tot meermalen ende oick noch in Junio lestleden tselve den gedeputeerden van Zeelant heeft opgeseyt ende niet langer en conde achtervolgen; dat t'misbruyck bestont in, dat die van Zeelant op eygener auctoriteyt de lijsten van verscheyden soorten van coopmanschappen hadden vermindert; dat men dede verstaen dat eenige soorten niet ventbaer en waren ende daerom geen licent en conden dragen, ende op t'rapport van commissarissen pro forma daertoe gecommitteert, heeft men somtijts de helft, ende somtijts oick meer tlicent vermindert; dat men van goederen een coopman toecommende daer fraude in is, alleen voor verbeurt hout tgeene verswegen is, contrarie de placcaten, dat men vande verbeurde goederen bij transactie tot welgevallen vande Gecommitteerden handelt, dat men scherp oick met incommoditeyt ondersouckt tegen den geenen, die in Hollant ofte elders geladen hebben maer niet tegen die in Zeelant hebben geladen; dat in Zeelant bij private auctoriteyt verbooden

havenen sijn geopent, alles om de neringen ende het meeste incommen in Zeelant te trecken tot particuliere dispositie van tcollegie aldaer, ende de Generaliteyt ende die van Hollant daervan te beroven. Dat men sulcx dickwils aende Gedeputeerden van Zeelant, ende naemaels bij Gecommitteerden aen haer selfs hadde doen verthoinen ende versocht tot goede rechtinge te mogen commen tot welstant vande Generaliteyt ende onderlinge eenicheyt van beyde de provintien, te meer omdat men datelijck bevont dat de eene dwalinge de andere mede treckende was, ende dat tcollegie de negotiatie ende t'meeste incommen der convoyen ende licenten tot hem getogen hebbende tegen huer plicht, de veylinge van der zee was verwerpende ende particulierlijck daerinne also disponerende, dat se veroirsaeckten inestimable schaden voor den zeevarende ingesetenen ende een groote disreputatie voor tlant. Onthoudende oick de Generaliteyt de kennisse vande beleydinge, lasten ende het innecommen der Almiraliteyt, ende in summa alles tot een scheuringe ende bijsondere regieringe dirigerende, daervuyt niet dan de ruine der landen in tgemeen en can volgen. Dat die van Hollant niet dan eenicheyt ende vruntschap begeerende, huer tot Zirczee anno 1596 met een solemnele deputatie hadden besocht, daerop belooft was, dat men in communicatie soude commen om alles tot een eenparige regieringe ende administratie te brengen, dan de gedeputeerden en waren in de maent van May daernaer niet anders gelast, als om nieu rapport te doen, ende de vergaderinge vuytgestelt tot in Junio. Verclaerden noch als vooren, daerop men heml. in competenten getale tvoors. provisionel accoort hadde opgeseyt met verclaringe dat die van Hollant huer souden reguleren naer de ordre vande Generaliteyt ende op de instantien daernaer aen die van Zeelant gedaen, was gevolcht een solemnele vergaderinge van alle de provintien in den Hage in September ende October, daer verstaen is, dat men eenparige lijsten ende instructien op tbeleyt ende den ontfang vande convoijen ende licenten soude maken ende resolveren op een eenparige regieringe ende administratie der saken ende middelen vande Almiraliteyt metten aencleven van dien, daertoe de gedeputeerden van Zeelant verclaerden gelast te wesen; de instructien voor den officiers sijn gearresteert ende in die vande collecteurs gestatueert, dat de convoijen ende licenten ter plaetsen vande ladinge souden betaelt worden, dan als men soude commen tot eenparige regieringe ende administratie, verclaerden de gedeputeerden van Zeelant daerop niet gelast te wesen, daerop goet gevonden worde, dat men tegen den j^en December met volcommen last daertoe weder soude commen, ende dat de voors. instructien souden worden achtervolcht,

ende bij commissarissen de officiers daerop geedicht, ende dat gedeputeerden van t'eene collegie vande Almiraliteyt in t'ander gesonden souden werden, om neffens eenige andere gecommitteerden scherp ondersouck vande frauden te doen, ende over de judicature vande frauden mette Raeden vande Almiraliteyt de kennisse nemen tot observantie vande placcaten, lijsten ende instructien; dat vier gecommitteerden vuyt verscheyden provintien hiertoe in Zeelant sijn gesonden geweest, die groote menichte van frauden ontdeckt hebben, ende in t'executeren van haere last met veele belettselen bejegent sijn, ende eyntelijck tot disreputatie vande Generaliteyt vande judicature der bevonden frauden gesecludeert; dat tcollegie aldaer tegen de resolutie der Staten Generael de verbooden haven vander Sluys hadde geopent, ende thalve convoy ende licent afgenomen van goederen in andere provintien geladen, die volgende de voors. instructien theele recht hadden betaelt; dat se op t'ernstich scrijven vande Generaliteyt van dese contraventien niet en hadden willen desisteren; dat se tegen den j[en] December niet en sijn weder gecommen, nochte oick sulcx geexcuseert hebben, twelcke de Staten Generael niet langer konnende gedogen, hadden de collegien vande Almiraliteyt geauctoriseert hem daertegens te voorsien, daerop de collegien van alle goederen naer Zeelant gaende (omdat se meest naer viande lant worden getransporteert) het licent aende officiers vande Generaliteyt hadden doen betalen, met sulcken verstande dat restitutie gedaen soude worden van tgeene in Zeelant opgedaen, geconsumeert, oft in andere forme verandert wort, ende van tgeene naer neutrale landen gevoert wort, tgeene het licent meer bedraecht als de convoijen, tot dat in Zeelant de resolutie vande Generaliteyt soude worden naergecommen, daerop die van Zeelant wederom haer gedeputeerden in den Hage hadden gesonden, dwelcke bij de Generaliteyt ende de Gedeputeerden van Hollant vruntlijck waren versocht in besoigne te willen treden om in tijts alle misverstant te weren, ende t'gemeen welvaren te voorderen, die tselve refuseerden, ten ware men heml. bij provisie toeliet te doen tegen de resolutien ende placcaten vande Generaliteyt ende dat t'remedie vande Almiraliteyt werde afgedaen; dat men hen daerop remonstreerde tselve niet redelijck te wesen, dat men in 1 ofte 2 dagen ten principalen conde resolveren, mits men gemeynt was huer in alle redelijcheyt te bejegenen ende huer so veel te gemoet te gaen als metten welstant vande landen soude konnen geschieden ende tbeleyt vande Almiraliteyt geensins vuyt Zeelant te trecken, maer alleen ordre te stellen op een eenparige regieringe ende de geswackte auctoriteyt, ordre ende ontsich deser landen over

de oirlogen ter zee op te rechten, t'middel van licenten (meest tot des viants laste commende) te conserveren ende den oprechten coopman daermede niet meer te beswaren als den quaden ende alle schade der coopvaerdie ende vischerie te weren; dat men dese aenbiedinge so onwaerdelijck hadde verworpen, dat men noch in communicatie treden, nochte anderen op de sake niet hooren en wilde; dat ter wedercomptste vande gedeputeerden alle de contraventien tegen de resolutien der Staten Generael in t'andermael afnemen van tgeheele convoy ende licent verdubbelt sijn ende gearresteert alle de scheepen, die mits contrariewint in Zeelant ingeloopen waren, dselve belettende huere reysen op Engelant, Vranckrijck, Italien ende andere neutrale landen, daertoe gebruyckende des Generaliteyts scheepen ende tvolck den viant de zee te vooren gevende, tot inestimable schade ende schande om also de Generaliteyt te dwingen tottet gedogen der voors. contraventien, verswijgende de belastinge op de greinen van tarwe ende ander gewas van daer in Hollant commende om geconsumeert te werden ende andere nieuwicheyden, sonder te letten datter geen middelen en ontbreecken omme de geleden schaden ende interesten ende die noch te lijden, te doen repareren; dat de onpartijdigen lichtelijck konnen verstaen waer de faute is; dat die van Hollant op haer eygen oirdeel niet en staen, maer geerne den onpartijdigen provintien willen laten oirdelen, wiens redenen de beste ende de landen dienstelijckste sijn, ende hoopen dat de auctoriteyt vande Staten Generael ende Sijn Ex^cie^ die van Zeelant mede daertoe sal bewegen, daer die van Hollant niet ongaerne partije formeel sullen wesen, ende evenwel huer beste vrienden blijven. Versochten dat die van Zeelant alsnoch haere gedeputeerden bij de Staten Generael ende Sijn Ex^cie^ willen seynden met volcommen last om op alles de gemeene sake te besten te helpen resolveren, ofte soe men heure patientie langer soude willen misbruycken ende alle auctoriteyt ende redenen verwerpen, dat se dan theuren leetwesen tegens het ongelijck ende gewelt sullen moeten versien, biddende dat sij de saken daertoe niet en laten commen, ende voor God ende de werelt heur daervan onschuldich willen houden. Dese brieven gingen eerst den xix^en^ Marty vuyt, ende hoewel die gedateert waren als vuyte dachvaert, waren se nochtans eerst naer tscheyden van deselve ontworpen. Van dese brieven werde dubbelt aen alle de steden van Zeelant gesonden met versouck daerop te letten ende de hant daeraen te houden dat die sake tot eenicheyt mochte gebracht worden. In de vergaderinge was noch veel moeyten gedaen alleer de sake noch hiertoe conde gebracht worden, daertoe den Heere van Brederode met sijn

auctoriteyt veel dede, ende nodich ende dienstelijck achte dat de machtichste de wijste waren, ende dat daerom die van Hollant de anderen behoirden aen te soucken. Op de voors. dachvaert werde noch geconsenteert de anticipatie vande verpondinge ende vande wederhelft vande 100 duysent gulden. Tot vergaderinge in de Staten Generael werde gecommitteert den Heere van Kenenburch, den Advocaet van tlant, die van tcollegie ende verscheyden vuyte steden als: Arnout Duyck, Doctor Sille, Doctor Frans van Malson ende anderen. In den Raede van State in plaetse van Comans werde gecommitteert Pancras van Castricum, Pensionaris van Enchuysen; in t'collegie van Hollant werden mede eenige personen gecommitteert, maer dat vanden President bleef terugge om die van Zeelant wille. Caerel Roorda hadde vuyt Vrieslant aende burgermeesteren ende oick den Secretaris van Enchuysen tot sijner ontschuldinge gescreven, ende dselve geadverteert van tgeene hem te laste geleyt worde, ende daerneffens vermaent tegen de desseinen van thuys van Nassau op haer hoede te wesen. Hiervan die van Enchuysen ter vergaderinge rapport gedaen hebbende, is geresolveert daertegens aen die van Vrieslant te scrijven ende naer tscheyden vande dachvaert, is mede een brief ontworpen vanden xv^en^ Martij ende eerst ontrent den xxvj^en^ gesonden, houdende dat se niet en twijffelden of die van Vrieslant hadden in goede gedenckenisse de loffelijcke resolutien, heerlijcke expeditien, exploicten ende actien bij H. G. den Prince van Orangien ende sijne broederen sonder verschoninge van lijf, goet ende bloet tot afweringe der Spaensche tyrannie ende voorderinge der Nederlantse vrijheden ende welvaren genomen ende gedaen, oick wat verlies van goet ende bloet, ende hoe hooge beswaernisse den huyse van Nassau daer duer is overgecommen, wat Sijn Ex^cie^ tegenwoordich ende den welgebooren Graef Willem Lodewick huer stadthouder, ten eynde voors. sonder gelijcke verschoninge nu veele jaren gedaen hebben ende noch doen, ende dat se als andere patrioten heur daerover mede verbonden houden aende voors. huysen ende huer mede mishaecht t'ongelijck, twelcke men Sijn Ex^cie^ ende Genaede aendoet. Dat die van Hollant sulcx ten hoochsten mishaecht ende huer leet wesen soude met raet, daet ofte conniventie daeraen paert ofte deel te hebben, maer so t'onder huer gebiet geschiede, souden tselve bij exemplare straffe doen remedieren, omdat ondanckbaerheyt in sulcke saken God ende allen eerlijcken menschen ten hoochsten mishaecht. Dat de Nederlanden in tgenerael ofte particulier niet en sijn in ruste ende vrede te conserveren sonder tot tbeleyt der gemeene saken te gebruycken heeren ende hoofden

van qualiteyt, daertoe geen te vinden ofte te bedencken sijn, die met meerder confidentie, verseeckertheyt ende dienste connen gebruyckt worden als de descendenten vanden voors. Prince ende sijne broederen ende consequentelijck Sijn Ex[cie] ende Genaede. Dat noyt in eenige provintien ofte steden te wege is gebracht een datelijcke inbeeldinge ofte apprehensie van eenige sinistre opinie tegen den voors. Prince, sonder dat seer corts daernaer bevonden is, dat den gemeynen viant sijn practijcquen, ende saet so seer daeronder heeft gebruyckt ende gesayt, dat niettegenstaende de gereformeerde religie ende des vaderlants welvaren ende vrijheyt in tbeginsel scheen ten hoochsten gesocht ende gemeent te worden, de saken in sulcken point sijn gebracht, dat geen middelen en hebben konnen gevonden worden of men heeft dselve provintien ende steden sien vallen in handen der gemeene vianden met verlies vande gereformeerde religie ende veranderinge vande vrijheyt in vuyterlijcke slavernie ende subjectie der Spangiaerden. Dat se hierom huer adverteerden overlange verstaen te hebben dat de passien van Carel Roorda so verre vuytgeborsten waren, dat bij hem niet onbedacht nochte naergelaten en wort, daer duer hij den persoen vanden voors. Graef Willem haer stadthouder in bedencken mocht brengen, ende hoewel sij sulcx van quaden exempele ende consequentie vonden ende huer verplicht hielden dien van Vrieslant te versoucken om in tijts daerinne te versien, om de gemeene sake ende huere particuliere van schade te conserveren, hadden nochtans, mits sij selfs kennisse daervan hadden, goet gevonden te beloven, dat sij daerinne naer discretie tot des gemeenen ende haer eygen welvaren ordre souden stellen, maer nu verstaende dat dselve factie so schadelicke inkanckeringe is doende, dat die haer extendeert tot in de provintie van Hollant, als vuyte brieven aenden Secretaris ende den borgermeesteren van Enchuysen gescreven te sien is, ende dat sijn meyninge is den provintien ende steden in oneenicheyt ende dissidentie te brengen, ende so wel Sijn Ex[cie] als Genade met groote ondanckbaerheyt ende manifeste calumnie aen te tasten, ende dat oversulcx dselve factie voor de gemeynen welstant ende oick van haere provincie veel dangereuser is als oyt factie van te voeren, ende sij (van Hollant) over sulcken persoen, indien hij onder huer gebiet ware, so exemplare straffe souden doen doen, als de gemeene welvaert ende conservatie vande loffelijcke reputatie van Sijn Ex[cie] ende Genaede souden vereyschen, so en conden sij niet naerlaten die van Vrieslant als goede naebuyren ende bontgenoten van tselve haer gevoelen vriendelijck te verwittigen, dat se sulcx ten besten willen verstaen ende op de importantie

ende consequentie van desen handel soe tijtelijck letten, ende daerinne sulcke ordre stellen, als de gemeene sake ende huer eygen welvaert vereyscht, tot tscrijven van twelcke huer niet anders en heeft beweecht als den dienst van haer gemeen geliefden vaderlant. Desen brief werde meest geresolveert te scrijven op t'aengeven vanden Advocaet van tlant, die anders in tstuck van Roorda mede seer gepicqueert was, om denselven daermede te meer odieus te maken, hoewel veelen meynden, dat desen brief niet goets en soude doen, maer offenderen alle die vande factie van Roorda, die veel sijn, ende hem als hiermede genouch geproscribeert wesende, tot sijn justificatie daertegen doen scrijven verscheyden poincten, die niet dan tot verwerringe ende verbitteringe vande regieringe souden strecken.

Den xxv^en^ Februarij creech Thomas van Staeckenbrouck de compagnie ruyteren vanden ritmeester Donck overleden.

Den xxvj^en^ Februarij wast schoen weder. Caron vuyt Engelant gecommen wesende mette ratificatie vande Coninginne op de alliantie, was in den Hage gearriveert den xxiiij^en^, ende den xxvj^en^ in de vergaderinge vande Staten Generael comparerende, leverde over een brief vande Coninginne van date den xxv^en^ Januarij, houdende dat Caron vertreckende, hoewel de Staten genouch verseeckert waren van sijn goeden dienst, sij nochtans hem desen hadde mede gegeven tot verclaringe, dat sijn verstandicheyt seer gevordert hadde de saken deser landen, ende hadde daerom liever hem als anderen de ratificatie onder haer groote segel, van t'aennemen deser landen ende luyden in de ligue, willen laten overbrengen, daeraf sij sochte een onverbreeckelijcke onderhoudinge, ende vande Staten verwachte sulcke liefde ende danckbaerheyt, als sij van wegen heure weldaden weerdich was, om also goede effecten vande alliantie tot afbreuck vanden viant te mogen trecken, daertoe Caron huer eenige particulariteyten soude communiceren. Hierbij leverde Caron mede over de brieven van ratificatie in Latijn, houdende: Elisabeth bij der gratien Gods etc., Dat wij doorsien ende doorlesen hebben seecker instrument gescreven ende gesegelt metten grooten segel der Staten Generael vande Vereenichde Nederlanden, oick geteyckent ende besegelt van wegen Hendrick de vierde Coning van Vranckrijck ende Navarre, bij den Hertoge van Bouillon ende den Heere van Buzenval sijn gesanten, ende van onsentwegen bij George Gilpijn onsen dienaer ende raet in den Raede der voors. Staten, innehoudende de handelinge gevallen tusschen den voors. Staten ende de dienaers so van onsen lieven broeder als van ons, te weeten, dat de voors. Staten seer geerne ende met alle vlijt in heure vergaderinge, met advyse vanden door-

luchtigen Heere Maurits Grave van Nassau, Prince van Orangien ende Gouverneur van verscheyden der vereenichde provintien, ende oick van die vanden Raede van State derselver landen, doorsien ende rijpelijck gelet hadden op seecker tractaet van ligue offensive ende defensive besloten tusschen onzen beminden broeder den Coning van Vranckrijck ende Navarre ende ons, om af te weren de machinatien ende ambitieuse desseinen des Conings van Spangien tegen alle Princen ende potentaten van gansch Cristenrijck, welcke ligue dvoorn. Staten achten eerlijck, noodich ende profijtich tot conservatie der voorseyde Nederlanden tegen de ambitie vanden Coning van Spangien, ende dat se die aennaemen met alle ende elcx sijne articulen ende conventien daerinne gespecificeert. Ende daerom begeerende onse ratificatie van t'aennemen der voors. ligue zo vanden voors. Coning als ons heur gelevert te worden, doen wij denselven Staten mits desen cundt, dat wij geerne approberen, dat sij ende huer landen, heerlicheyden, steden ende sterckten ende alle die daerinne woenen, begreepen worden metten voors. onsen lieven broeder ende ons in de voors. ligue ende alliantie offensyf ende defensyf; dat wij oick geerne ende ten besten aennemen heure goetwillige beloften van te voltrecken ende achtervolgen de conventien in de voors. alliantie begreepen, vastelijck vertrouwende, dat sij alles ende elcx besonder daerin sullen volharden ende in alle voornemen vanden voors. onsen broeder ofte ons tegen de attentaten des Conings van Spangien alle hulp en bijstant meesterlijck confereren. In geloof ende kennisse van twelcke wij desen onsen openen brieve met onse hant onderscreven ende met aenhangen van onsen segel doen bevestigen hebben. Gegeven te Westmonster den 4en Januarij in t' 39e jaer van ons rijck, was geteyckent Elisabeth R., ende noch leger bij de Coninginne selfs onderteyckent Careid, hebbende een aenhangende segel in groenen wasse ende dubble steerte. Ende hoewel men claerlijck sach dat de Staten seer flauwelijck daerinne worden aengenomen ende het disputabel was, of sij niet meer worden aengenomen voor gevolch vande ligue ende om d'anderen te helpen als voor principale partijen contractanten, most men nochtans evenwel daermede te vreden wesen.

Ten selven dage compareerde in de Staeten Generael dHeere Gilpijn ende leverde over eenen brief vande Coninginne vanden ven Februarij, houdende: dat notoir was de moeyte, die sij hadde doen doen, om tot rembourseement van heure verschooten penningen te commen, ende niet en wiste hoe te verantwoorden, dat op so billijcken sake geen eyntelijck besluyt en was genomen, gemerckt tselve huer eere te naer gaet ende den viant hem verhuecht, siende dat haer dit wedervaert vande geenen,

daerbij sij alles opset ende sonderlings voor haer onderdanen hardt valt, dat se in desen noot, te weeten vande groote equippagie vande Spaensche armaede tot haer eygen defensie niet een deel van haer verschooten middelen kan wederkrijgen. Ende so tbevreesde miscontentement van tvolck den Staten gedient heeft om de Coninginne tot afstant van haer vervolch te bewegen, behoirde tselve haer nu meer te bewegen tot continuatie van haer billick versouck, omdat sij om der Staten wille, ende dat se alleen tot geen openinge van pays en heeft willen verstaen, in desen noot compt, allegerende tselve alleen om te bethoinen dat de faveur, die se in de surcheantie van haer vervolch doet niet vuyt onvoorsichticheyt vande inconvenienten en geschiet, maer vuyt commiseratie ende goede affectie vander Staten staet, die haer te vooren in ruste levende, sonder eenich voordeel beweecht hebben hemluyden te secoureren ende haer nu bewegen oick te passeren over de flauwicheyden die se in heur regard in den Staten vindt. Doch omdattet nu meer als tijt is een goede resolutie te thoinen ende sij beraemt heeft als te vooren den Spangiaert in sijn lant te besoucken ende voor te commen, begeert se dat men 20 vande beste scheepen wel equippeert ende voorsiet voor 5 maenden, ende tegen den x^en^ Aprilis aende Duynen doet commen, om bij de heuren vervoecht wesende daermede te exploitteren naer men van tijt tot tijt sal oirdelen noodich, daeraf sij mede last gegeven hadde aen Gilpijn, ende begeerde dat men met Vere hieraf communiceerde, congratuleerde voorts den Staten vande laeste victorie, ende dat se daeraf liever tijdinge vande Staten als van anderen hadde vernomen, ende begeerde dat men huer in dit versouck geen weygeringe en wilde maken. Hierop verthoinde dHeere Gilpijn bij gescrifte, hoe dat de Staten in de alliantie waren genomen, hoe nodich de alliantie was om te wederstaen de ambitieuse actien vanden Coning van Spangien, die de Coninginne, omdat se heur met dese landen hadde ingelaten, naer leven, croen ende lant gestaen heeft, daerduer sij groote costen te water ende te landen tot heure defensie hadde moeten doen sonder eenich remboursement ontfangen te hebben. Verhaelde mede dat de voyagie van tvoorleden jaer op Cadis gedaen den Coning van Spangien in scheepen, volck ende amunitie seer verachtert hadde ende geoccasioneert de extraordinaris proceduyren tegen de negotianten ende t'failleren van veel groote comptoiren, die hem met gelde plagen te voorsien, daerdoor volchde, dat sijn volck ombetaelt ende den Cardinael in een swacken staet bleef, ende sijne provintien so seer most fouleren, dat alle saken tot een alteratie tendeerden, twelcke de Coninginne over-

merckende, was wederom geresolveert hem noch in sijn lant te gaen besoucken ende daermede de preparatien tegen haer gerust te voorcommen, versocht daeromme dvoors. 20 scheepen gerust ende tegen de tijt als in den brief, om also metter daet totte executie vande ligue te commen, daeraf Caron de approbatie gebracht hadde ende versocht hierop haestige resolutie. De Staeten Generael namen den brief ende propositie over, ende merckten wel dat de Coninginne niet ongeerne vande Staeten eenich verhael vande geobtineerde victorie soude gehadt hebben. Oick en becommerden sij huer so seer in dit versouck niet, als wel daerin, dat se bevreesden dat de Coninginne wederom eenige Engelsen hier vuytet lant soude trecken, ende also voor desen somer de landen van haer secours ontblooten ende dselve tegen den winter wederom seynden tot laste vande landen. Ende ingevalle sulcx soude geschieden, achten veelen beter ende voor de landen dienstelijcker te sullen wesen, dat men t'regement van Vere allenskens soude moeten doen verloopen om andere natien in plaetse aen te nemen, die men niet en soude behouven t'elcken vuyt te seynden [1].

---

[1] De onzekerheid, waarin men steeds verkeerde, omtrent het gebruik, dat men van de Engelsche hulptroepen zou kunnen maken, die, zoo als de ondervinding geleerd had, elk oogenblik door Koningin Elizabeth konden worden teruggeroepen, was voor de Staten, die hunne magtige bondgenoot nog te veel moesten ontzien, een voortdurend struikelblok bij het vaststellen van een plan tot hunne krijgsoperatiën. Den 14[en] Februarij besloten de Staten Generaal „den Raedt van State te verzuecken te communiceren metten Ridder Veer, om van den zelven te verstaen, wat verzekerheyt die landen van zijnen persoon, de Capiteynen ende Soldaten van zijn Regiment zullen hebben, dat zij hen inden dienst van den Lande alhier voer den toecomenden tijt zullen mogen gebruycken ende die landen nae dezen wintertijt nyet ontogen worden, gelijck de voergaende jaren geschiet is”. (Resol. van de St. Gen. 14 Febr. 1597.) In de Resolutiën van den Raad van State van den volgenden dag vinden wij het antwoord van Vere, hetwelk, zoo als trouwens te voorzien was, weinig zekerheid gaf. „De Ridder Vere”, lezen wij, „werdt in den Raede ontboeden ende Zijn L. (gecommunieeert?) tgundt bij den Greffier Aerssens op gisteren was geproponeert. Hij Ridder Vere andtwoerdt daerop zeer courtoiselijck dat hij alsnog egeene last en hadde hem met eenighe Engelsche forces elders te transporteren jegens die tijt. Dan en konde nyet geweeten wath bevel hem noch van weghen Haere Ma[t] mocht toegesonden. In welcken gevalle Zijn L. als wesende Vassael van Haere Ma[t] nyet en solde kunnen gelaten haere bevelen tobedieren. Dan naer sijn bedunncken, dat daertoe gheen apparentie was, dat hij Ridder Vere met eenighe forces elders solde ontboden worden, sonderling dwijlen Haere Ma[t] seecker advertentie hadde dat die armaede van Spaingien deur die peste end andersins zeer was gedissipeert, ende soo het mochte gevallen dat hij met eenighe forces elders bij Haere Ma[t] solde moghen werden geemployeert, achte dat tselve solde wesen ten sulcken aerd ende plaetse daer aen die generaliteyt oyck ten hoochste soude geleghen sijn”.

Tegelijk met het mededeelen van dit antwoord aan de Generale Staten, maakte de Raad van State de opmerking dat de Engelsche kapiteinen en soldaten den eed nimmer gedaan hadden aan de Generaliteit, maar alleen aan Vere, die den eed aan de Generale Staten had afgelegd, en stelde voor hierin verandering te brengen.

Den xxvij^en^ Februarij wast schoen weder. Den Graef van Egmont tot noch toe in den Hage geweest, vertoog desen dach naer Maeslantsesluys toe, om daer op morgen tscheepe, ende also naer Vranckrijck wederom te gaen, hebbende hier seer veel penningen op sijn Graefschap van Egmont gelicht tot betalinge vande welcken de Staten geconsenteert hadden vercoopinge van eenige landen van dien.

In tbegin van Meerte creech men tijdinge dat den boerencrijch in Oistenrijck meer als te vooren was ontsteecken om tstuck vande religie wille, ende dat veel treffelijcke heeren huer daerbij hadden gevoucht, ende Lintz op de Danou leggende ingenomen hadden, ende openbaerlijck vuytgaven vrijdom van religie te willen hebben alleer eenen penning ofte man tot Ungersen crijch te consenteren ende dat den Keyser even hart bleef bij de Jesuiterie, waervuyt men claerlijck sach dat de gansche ruine vande landen aldaer soude moeten volgen, so God Almachtich daerinne niet anders en versage.

Den vj^en^ Marty begonstet te vriesen ende vroos heel sterck totten xvj^en^ toe, als wanneer het weder begonst te doeijen, ende den xx^en^ begonstet wederom te vriesen, ende vroos totten xxvij^en^ toe, twelcke seer goet op tlant alomme was, so om de eirdvruchten niet te vrouch vuyter eirde te jagen, als om de wateren vuyte landen te doen verloopen ende dselve vrouch drooch te hebben.

Overmits die van Gelderlant eenen lantdach hadden vuytgescreven binnen Arnhem tegen den xviij^en^ deser, ende daerinne dese nieuwicheyt voornamen dat se geene jonckeren onder contributie vanden viant sittende op de vergaderinge souden admitteren, is Sijn Ex^cie^ den xiiij^en^ Marty vuyten Hage vertoogen om in persoen op den lantdach te wesen ende aldaer met sijn auctoriteyt te stillen de swaricheyden die daervuyt souden mogen vallen, ende voorts om den lantdach ten meesten prouffijte ende dienste vande landen te helpen beleyden, ende oick om daer in tquartier ordre op de fortificatien te stellen, daertoe hij van Arnhem naer Overijssel mede soude gaen, daer oick een lantdach binnen Swol bescreven was. De Raden van State sonden op dese lantdagen met eenige gedeputeerden om den noot vande Generaliteyt voor te dragen ende te versoucken innewillinge van hooger consenten als sij tot noch toe gedragen hadden. Sijn Ex^cie^ hadde op dese voyagie mede voorgenomen een aenslach op Berck te versoucken, daertoe hij verscheyden gereetschap tot Arnhem hadde laeten brengen, maer omdat hij meynde tselve met petars aen te grijpen ende naderhant bevonden werde dat de petars, die hij hadde,

op een muyr geen noodige operatie en deden, is alle tselve terugge gebleven [1].

Men hadde over eenige dagen geintercipieert eenige brieven van Graef Frederick vanden Berge vanden j[en] deser, die ontcijffert sijn den xvj[en] ende bevonden te houden een aen sijn broeder ende de ij[e] ende iij[e] aen Leauckema ende Sickinga wesende alles tot Bruessel, daerbij hij seer claechde, dat hij aldaer geen gelt en hadde, geen amunitie ende daerom weynich volcx, ende dselve noch qualijck in ordre, ende so daerinne niet voorsien en werde, dat hij niet en sach hoe tquartier aldaer te konnen behouden, maer dattet soude moeten ondergaen. Men verstont mede van andere canten, dat tot Bruessel de saken oick qualijck stonden, dat se noch geen gelt en hadden ontfangen, daeromme sij den steden ende dorpen vast seer schatten ende van tcrijsvolck lieten fouleren.

Ontrent den xviij[en] quam tijdinge dat Amiens bij den Spangiaerden overvallen ende met surprinse ingenomen was den xj[en] deser, welcke tijdinge eenige dagen daernaer van alle canten seer continueerde, ende ten lesten worde verstaen dattet warachtich was, ende dattet exploict beleyt was bij den Gouverneur van Dourlens, die des nachts ontrent 1500 man te voet ende te peert bij de stadt hadde doen commen, ende des morgens, so alle tvolck meest in de kerck was, eenigen in boerencledederen met sacken op den hals inde poorte van Dourlens hadde gesonden, daervan d'een een sac met nooten hebbende dselve liet vallen, ende die vande wacht daernaer grabbelende, was noch een wagen met hois aengecommen, daer noch meer soldaten in boerenclederen bij waren, dwelcke terstont te samen de wacht invadeerden ende dootschooten, daerop de anderen van buyten aencommende in stadt vielen, ende daervan meester worden sonder eenige merckelijcke resistentie, omdat de borgers meest in de kercken ende huysen overvallen worden eer sij van onraet

---

[1] Daar wij noch bij Duyck noch bij een der overige gelijktijdige schrijvers melding gemaakt vinden van eenigen anderen aanslag, waartoe Maurits voorbereidingen zou hebben getroffen zonder er den Raad van State kennis van te geven, is het misschien deze aanslag op Berk, die aan den Raad de aanleiding gaf tot de vrij scherpe aanmerking, welke wij in de Resolutiën van den 20[en] Mei daaraanvolgende opgeteekend vinden. » Ter wijlen «, heet het daar, » gedelibereert wordt over eenige zaken, te passen op zekere specificatie van den commis IJsbrandt Verdoes van oncosten gevallen op zeker exploict bij Zijne Ex[cie] over eenigen tijde voorgenomen daervan nochtans den Raedt gheen kennisse en heeft gehadt. Is geresolveert, dat te gelegendertijt Sijne Ex[cie] discretelijck sal voorgedragen werden, dat den Rade, die voor gheen chijffer en mach gehouden werden, zulcke exploicten behoiren wel gecommuniceert te werden, emmers beter dan aen voorsz. Verdoes oft aen dergel. die des Raedts dienaers zijn «.

wisten. Den viant heeft terstont de gansche stadt geplundert ende den innewoenderen noch gedrongen heur ende huers huysgesins leven te rantsonneren, om daernaer vuyte stadt te mogen gaen. In de stadt was begonnen te versamelen een magasijn van geschut ende alle amunitie van oirloge voor den Coning, twelcke mede in handen vanden viant viel. Den Grave van S[t]. Pol was in stadt ende salveerde hem te peerde. Den Coning den xij[en] de tijdinge tot Paris crijgende toog terstont naer Beauvois om op alle voorvallende swaricheyden ordre te stellen. Dese prinse sal ontwijffelijck alle de desseinen vanden Francen Coning veranderen ende mogelijck voor desen geheelen jare de oirlogen in Vranckrijck meest trecken [1]. Som-

---

[1] Deze onverwachte verrassing van Amiens had den grootsten invloed op de krijgsverrigtingen van de Republiek in het jaar 1597. De eerste maanden van dat jaar hadden niet veel meer dan vruchtelooze beraadslagingen over het hervatten der vijandelijkheden opgeleverd; het geldgebrek, de bedenkelijke twist tusschen de provinciën Holland en Zeeland en andere redenen meer, hadden belet dat men tijdig de noodige voorbereidingen nam, om, zoo als na de overwinning bij Turnhout de algemeene wensch was, tot offensieve bewegingen over te gaan. Zoo had men zich in het algemeen slechts tot defensieve maatregelen bepaald, en wel voornamelijk tegen de onderneming, die de vijand tegen het oostelijk frontier op het oog scheen te hebben, en waartoe zijne toebereidselen aan den Rijn moesten dienen (bl. 224). Den 31[sten] Januarij had men besloten om behalve de schepen, die reeds op de rivier lagen, nog vijf schepen van oorlog stroomopwaarts te zenden en de garnizoenen in Gelderland met 12 vendelen te versterken, waarover het bevel aan Vere zou gegeven worden. (Resol. van den Raad van State.) Drie weken gingen er evenwel nog met delibereeren voorbij, zoodat eerst op den 21sten Februarij de acte voor Vere werd gearresteerd, terwijl door Maurits werd voorgesteld, de Engelsche kompagniën voor die bezetting te bestemmen, „ deur dien geordineert was dat den Ridder Vere hem mede naer dien quartiere (hadde) te begeven; opdat Sijn L. daerover te beter hadde te commanderen; oyck dat die vast hier midden int lant laeghen, daer men se sonder eenighe swaericheyt konde lichten ”.

Den zelfden dag echter schijnt in den Raad het gevoelen de overhand gekregen te hebben, dat het beter ware de versterking van de Geldersche garnizoenen achterwege te laten, en liever offensief te werk te gaan, zoodat men besloot, „ dat Sijnder Ex[cie] solde in bedenck gestelt worden oft het volghens Sijnder Ex[cie] eyghen voerslach oerbaer solde sijn den vijandt met die bovengemelde versterckingen inde quartieren van Gelderlandt buyten noot te locken, dan oft het nyet beter en waere dat men gedelibereert hadde om the velde te trecken den vijant thoe prevenieren, daer hij nu zoe van weghen zijns credits in gelde, als die laetste neerlaeghe solde op het swackste aengetast worden, hem geen tijt te gheven omme hem the hervatten, ende om die mate te stellen int oorlooch te voeren, ende die nyet van hem tontfanghen ”. (Resol. van den Raad van State.)

De Prins vereenigde zich met dit gevoelen, doch bragt hierbij drie punten in bedenking, namelijk ten eerste dat men den Koning van Frankrijk ten spoedigste van dit voornemen zou verwittigen, „ om de saecke op de frontieren te seconderen ”; ten tweede dat men zonder verwijl de benoodigde gelden, ten bedrage van ten minste tweemaal honderd duizend gulden zou bijeenbrengen, en ten derde dat men eene buitengewone ligting zoude doen van 2000 man „ tot conservatie van de quartieren, soo de vijandt in sulcke gelegentheyt yet soude mogen voornemen bij diversie ”. (Secreetboeck der Staten Generaal, 22 Februarij 1597.) De Staten Generaal opperden hiertegen aanvankelijk eenige bezwaren; zij oordeelden „ dattet mit Franckrijck qualick solde willen vallen soe

migen hier te lande en achten dselve voor den Nederlanden niet schadelijck, so omdat daermede de oirlogen tegen Spangien te meer gevesticht worden (dewijle sij meynden dat den Spangiaert dese plaetse ende ander voordeel in Vranckrijck niet lichtelijck en soude willen restitueren, ende dat de Francoisen sonder restitutie niet en souden pays maken,) als omdat men hoopte dat door de wreede proceduyren der Spangiaerden de verbittertheyt wat beter tusschen huer ende de Francoisen soude commen,

---

langhe Sijne Ma^{t} van Vranckrijck met Haere Ma^{t} van Enghelandt nyet verdraghen waere, daertoe noch scheen sobere apparentie te zijn...... Behalve dat den Coninck villicht nyet en solde te payen sijn, mits onses crijchsvolcx deses oirts the velde te brenghen, alsoe Sijne Ma^{t} solde willen verstaen dat wij volgende het Tractaet gehouden waeren onse forcen bij de zijne te vonghen ». (Resol. van den Raad van State 24 Feb. 1597.) In eene namiddagzitting van dienzelfden dag evenwel schijnen de Staten Generaal tot andere gedachten gebragt te zijn ten gevolge eener mededeeling van Maurits, die zoo als uit alles blijkt, zeer voor het hernemen van het offensieve gestemd was. Wij lezen namelijk in het Secreetboek op dien datum het volgende: « Dheere Advocaet van Hollandt refereert ter requisitie van Sijn Ex^{cie} dat den Coninck van Vranckrijck alhier gesonden heeft seeckeren Edelman expres metten welcken Sijne Ma^{t} gehandelt soude hebben op seeckere entreprinse op eenige stadt vande Nederlanden, wesende jegenwoordigh int gewelt des Conincx van Spangien, om die te brengen in Sijn Ma^{ts} handen benevens andere conditien, ende beloften van gerede penningen, recompense ende jaerlijcx pensioen, dat de voorsz. edelman d'entreprinse geeffectueert wesende, over de voorsz stadt soude hebben te commanderen als gouverneur, tot dien eynde voor als nu bij Sijn Mat versien wesende met behoorlicke commissie daertoe dienende, ende andersints, versoeckende dat Sijn Ex^{cie} tot dese entreprinse hem soude assisteren met sesse hondert soldaten van dese sijden, ende de voorsz conditien ende commissie alsoo goet te willen vinden, maer dat Sijn Ex^{cie} hierinne niet en hadde begeeren te treden, sonder daer op te verstaen het goet gelieven vande heeren Staten, twelck Sijn Ex^{cie} begeerde, dat haer E. hem souden gelieven te doen verclaeren. Nae deliberatie is geresolveert, ende geconsenteert, dat Sijn Ex^{cie} nae de intentie van Sijn Ma^{t} desen aengaende in dienst vande selve, ende van dese landen sal mogen doen, gelijck deselve soude bevinden te behooren, ten aensien dat d'heeren Staten allensins dienelijck achten voor de Vereenichde Nederlanden, dat den vijandt affbreuck werde gedaen vande plaetsen jegenwoordigh in desselfs gewelt wesende ». Eene week later waren dan ook de Staten Generaal het, wat de hoofdzaak aangaat, met den Prins en den Raad van State eens. Ook zij begrepen « dat bij voorgaende experientien genoogh geleert is het voordeel, dat die Landen daervan gecomen ende genoten hebben op den vijandt, soo wanneer deselve den vijandt te velde hebben geprevenieert, ende ter contrarien oock het naedeel gevoelt, soo wanneer sij daerinne sijn geprevenieert geworden ». Zij vermanen dus den Raad al het mogelijke te doen dat de consenten van de provincien bij tijds ingebragt mogen worden. Alleen vinden zij het onraadzaam eene nieuwe ligting van krijgsvolk te doen, voordat de een en twintig ongerepartieerde kompagnien behoorlijk op repartie gebragt en de geldmiddelen over het algemeen beter geregeld zouden zijn (Secreetboek der Staten Generaal, 1 Maart 1597). Zoo was alles voorbereid om in overeenstemming met Frankrijk tot eenige offensieve onderneming over te gaan, toen de tijding van het verlies van Amiens eene geheele wijziging in de beraamde plannen bragt, en de groote vraag te berde deed brengen, of het nu niet veeleer zaak was, vooreerst alle ondernemingen uit te stellen om zoodoende den druk van den oorlog meer op de Fransche grenzen te brengen.

ende de oirlogen heeter doen beleyden, ende min reconciliabel maken, te meer so men onder faveur vande diversie vande oirlogen van dese landen, ende dat den viant in de geconquesteerde plaetsen tegen den Francoisen stercke garnisoenen sal moeten houden, hier te lande wel eenige prinse op den viant soude konnen doen, daerdoor men dese landen seer sal konnen verseeckeren [1].

---

[1] In den loop der vorige maand hadden de Staten Generaal in overweging genomen of het niet geraden was, den Koning van Frankrijk voor te slaan, dat zij over de troepen, die ten laste der generaliteit daar te lande onderhouden werden, een bevelhebber benoemden. (Resol. van de Staten Generaal, 19 Febr. 1597.) Hierover was intusschen reeds vroeger sprake geweest, want, zoo als blijkt uit den brief, dien von Reidt den 11[en] November 1596 aan Graaf Jan den Oude schreef (Groen v. Pr., Archives, IIe Série, tome 1, pag. 377), reeds in den loop van laatstgenoemd jaar had de Hertog van Bouillon den twee en twintigjarigen zoon van Jan den Oude, Graaf Lodewijk Gunther daartoe voorgeslagen, die zich reeds meermalen door zijne buitengewone dapperheid had onderscheiden (vergelijk onder anderen hierboven bladz. 109). De bedachtzame Willem Lodewijk had er evenwel van den beginne af groote bezwaren tegen, en het is dan ook waarschijnlijk vooral op zijn raad, dat Lodewijk Gunther den 24[en] April 1597 den volgenden brief aan de Staten Generaal schreef (Rijks Archief, Lias loopende):

„Alzoo Mijn Heer Vader ende oudste broeders mij trouwelijck geraeden hebben om mij t'ontschuldigen van soedanigen last als U Ed. geern gesien hadden, dat ick aennemen soude moegen, over twe duisent mannen bij U Ed. in Vranckrijck t'onderhouden. Gelijck mede Sijne Ma[t] verclaert heeft dat derselver mijne persoon sal aengenaem wesen. Waermede ick mij beide bij Sijne Ma[t] ende bij U Ed. hoeger vereert vinde, dan mijne kleine jaeren ende ervarentheit noch tertijt meriteeren, houdende mij verplicht ende verbonden om mit alle mijn uyterste vermoegen daernae te arbeiden, dat ick tot sulcke eer ende hoegen ampt bequaem werden moege. Connende nochtans voer dit pas anders nit doen dan Welgemeltes mijnes heere vader ende broeders raedt (gemerckt dat ick jonckheit halven mij selfs qualick raeden kan) gehoorsamlick te volgen. Soe heb ick nit laten sullen U E. hiervan te advertieren ende dienstelick te bidden dat dieselve dese mijne excuse in goeden aennemende, believen wille mij soelang te verschoenen mit soedaenen swaeren last, tot dat ick meerder bequaemheit ende ervaerenheit verkregen hebben sal, om denselven tot meerder dienst ende contentement van Sijne Ma[t] ende U E. te draegen ende te vollenbrengen. Ende alsoe tegenwoordelick eene goede occasie gepresenteert wordt om desen soemer indie kriegsexpeditie nae Hungarien mij te versoecken, twelck mijn Heer Vader ende broeders voorn. nit ongeraden vinden om jetwes te sien ende te leren ende mette tijt tot U[r] E. dienst dies te bequemer toe worden, Soe ist mijn neerstich versoeck, dat U E. hem sulcx van gelijcken willen gevallen laten ende mij verloff geven om desen soemer gedurende den voorn. tocht te moegen volgen ende bijwoenen. Bereet zijnde den aenstaenden winter, so mij Godt gesond spaert, wederom herwarts te verschijnen, stellende mede tot die wijse discretie van U E. of die selve tot haeren dienst geraeden vinden, bij Sijne Ma[t] deur den Agent Calvart gevoechelick te laten bemiddelen, dat die bovengemelte plaets oepengelaeten ende bij eenen vandie drij Mesters de Camp (dewelcke die Coninck over die twe duisent mannen voorn. gestelt heeft) provisionelick bedient wurde. Off velicht Sijne Ma[t] ende U E. believen mochte, mij int ander jaer daertoe te gebruicken, ende ick daerbeneffens oock ietwes stercker bevonden werden mochte om sulcken last toe draegen.

Groningen, 24 April 1597.

LUDWIG GUNTHER,
Graff zu Nassaw.

Er werd later geen afzonderlijke Nederlandsche bevelhebber tot die betrekking benoemd.

Den Advocaet van tlant van Hollant vertoog den xx^{en} Marty vuyten Hage naer tlant van Putten, ende screef een brief aenden Tresorier Valcke ende een aen van Santen, Pensionaris van Middelborch (die hij sont met den boode, die dvoors. brieven aende Staten van Zeelant droech) ende versocht daerbij dat ingevalle sij de sake wisten daer heen te beleyden, dat die van Zeelant yemant naer Putten ofte eenige andere quartieren daerontrent wilden seynden, dat hij daerbij soude commen om mette selve in particuliere communicatie te treden op de middelen die men ten wedersijden soude mogen voornemen om de swaricheyt ten besten ter neder te leggen, ende daernaer daerop te doen besoingeren, maer d'anderen, of tscrijven verachtende, ofte vresende door sulcx bij den hueren selfs suspect te worden, en hebben niet met allen daerop geantwoort, waerom hij re infecta den xxiiij^{en} wederquam. Dit particulier scrijven vanden Advocaet buyten kennisse vande Staten werde bij eenigen niet wel geinterpreteert als of sulcx te seer ambitieus ende de souverainiteyt smakende was, ofte dat hij daermede eenigen plasdanck bij die van Zeelant wilde winnen; anderen meynden dattet lijdelijck was, omdat alle personen, in dienste wesende, voor al tgemeen beste ende ruste behoiren ende mogen soucken te wege te brengen.

Dese tijt door maeckte men tot Delft seeckere forme van een brugge van 200 voeten lengte, die men tegen een walle van 40 voeten hoochte op soude konnen leggen ende also op twee raderen aenbrengen, om een grachte te overleggen, ende daerover te mogen stormen, dan hoewel men de oude kercke met plancken afgeschooten hadde om twerck secreet te houden, hebben de werckmeesters om een stuck gelts te hebben tselve alle man laten sien. Eenigen meynden dat tselve werck wel tot yet goets soude konnen dienen, anderen dattet qualijck in practijcque soude konnen gebracht worden, ende nergens als daer geen geschut en was gebruyckt mogen worden ende daerom hier te lande bijnaest onnut soude wesen, gelijck meest apparent was. Daer werde noch een ander brugge van swaer culck gemaeckt ende op een gevoucht, om op twater te mogen drijven ende den overloopende voor brugge dienen, die men oick van verscheyden stucken maeckte, bequaem om t'een stuck in t'ander te mogen vougen ende also een heele grachte overleggen, diè men meynde dan so vast te sullen wesen, dat 40 ofte 50 man te gelijck daerover souden mogen loopen. Dese brugge werde naderhant bij experientie, naerdat eenige defectuositeyten waren geredresseert, goet ende dienstelijck gevonden.

Den xxv^{en} Marty wast schoen weder. Desen nacht hadde den viant een aenslach gemaeckt op Steenwijck, meynende dat aende sijde van t'moeras,

daer de pallisade wat gebroocken was, te overvallen, daertoe Richard vanden Sande, Harman van Ens ende Malagamba metten Lieutenant vanden Grave van Stierum daer gecommen waren met ontrent 800 mannen, hebbende den pas van Ommen over t'moeras genomen, maer die van binnen te vooren advertentie hebbende van thengelen vanden viant daer ontrent, ende daerom de wacht verdubbelt, hebben sulcx bij eenen schiltwacht ontdeckt ende den alarme so tijdelijck gemaeckt als den viant begonst aende grachte te commen. Eenigen die voor heen door de grachte waren gegaen ende door de pallisade gekroopen, terwijl eenen die wat dovachtich was op de schiltwacht hadde gestaen, hebbense dootgeslagen. Den Lieutenant van Stierum was tbeen aen stucken geschooten ende bleef daerom buyten de stadt leggen, die men daernaer gevangen nam. Des anderen daegs vont men ontrent de stadt seer veel groote coorden, soe men vermoet om de pallisade mede af te trecken, ende veel ledders ende ander gereetschap, dienende om een plaetse te beclimmen.

Den xxvij^en^ Marty wast schoen weder. De Staten Generael waren lang in den Rade van State om eyntelijck af te handelen vande vercortinge vande maenden, die men gewogen was vooreerst alleen te nemen tegen 42 dagen in plaetse van 48, daerinne ontrent dese tijt genouch verdragen worde. Sij begeerden mede dat den Raedt van State de sake van Crayvenger bij de hant wilde nemen ende die eyntelijck afdoen.

Den xxx^en^ Marty vertoog Caron naer Zeelant om weder naer Engelant te gaen, sijnde sijn tractement geaugmenteert tot 6000 £ tjaers toe.

Ontrent dese tijt maeckte den Advocaet van Hollant ten overstaen alleen van twee van tcollegie eenen Cornelis vander Nieuburch, commissaris ende pagador vande Waertgelders, leggende tot Woerden, Amsterdam, Haerlem ende t'noorderquartier op de gaige van 40 £ ter maent ende 2 £ sdaegs vacerende, twelcke veelen vreemt dochte, omdat hij tot sulcx gansch onervaren was, ende dattet suspect was een man alleen sonder contrerolleur macht te geven van monsteren ende betalen, ende dat oick sulcx een fundement van alle desordre ende dieverie was, hoewel niet lange daernaer eenen Pruyssen weert tot Gornichem geweest ende gefailgeert tot gelijcke staet gecommitteert worde op 30 £ ter maent ende gelijcke 2 £ daegs vacerende, in alle schijn of men met opset in plaetse van ordre te stellen de desordre wilde aenwenden. Den Capitein Obbershuysen was in dese landen veel schuldich, ende hielt voorts seer quade ordre op de betalinge van sijn volck ende tgetal van dien, daerduer de Staten van Hollant hem subitelijck ende exactelijck deden monsteren, ende omdat sijn compagnie

doen gansch swack gevonden werde, heeft hij op sijne officiers willen verhalen dat sij in sijn afwesen niet beter sijn monsteringe en hadden gestoffeert, ende heeft daerom terstont naer de monsteringe gecasseert beyde de sergianten, twee corporals ende eenige adelborsten, dwelcke omdat se van heur achterwesen van hem niet betaelt en worden, in den Hage aende Staten voorn[t] daerover quamen clagen. De Staten hiervuyt nu de gansche gelegentheyt vande compagnie verstaende, hebben dselve terstont vande Voorne, daer se lach, doen lichten ende voor Gornichem op t'ancker blijven, ende op den lesten Marty daer doen casseren, twelcke bij den Raede van State niet ten besten en werde genomen, omdat hij sijn commissie niet vande Staten van Hollant in tparticulier maer vande Generaliteyt hadde ontfangen, ende screven daerover een brief aen die van Hollant vanden ij[en] Aprilis, houdende dat se wel verhoopt hadden, dat sij sulcken innebreuck in de gemeyne auctoriteyt niet en souden gedaen hebben, dewijle sij wel wisten hoe ongeerne men sulcke particuliere cassatien ende aennemingen van anderen hadde verstaen, hoeseer tselve de Generaliteyt altijts tegen de borst was geweest, ende wat eyntelijck daervuyt soude sijn te verwachten, ende vermaenden huer daerom dat gelijcke saken particulierlijck niet meer en mochten voorgenomen worden, maer ter contrarie dat se met heur de publycke auctoriteyt wilden helpen mainteneren.

Den lesten Marty ontfingen de Staten Generael een brief vanden Coning van Vranckrijck vanden xiiij[en] vuyt Beauvais, houdende dat so hij van meyninge was den Staten met besendinge over heure victorie te congratuleren den viant Amiens hadde overvallen door de poorte naer Dourlens, daerof eenigen in boerenclederen huer meester gemaeckt hadden, terwijle de borgerie meest in tsermoen was, dwelcke gevolcht sijnde bij 1200 ofte 1500 man te peert ende te voet sonder intelligentie van binnen ende sonder resistentie huer meester vande stadt hadden gemaeckt, so haest, dat den Graef van S[t] Pol in stadt wesende, daerinne niet en hadde konnen voorsien, dat se alle de stadt hadden geplundert ende den innewoenders bedwongen huere ende heure familien leven te rantsonneren, om daernaer dselve te mogen dootslaen ofte vuytjagen. Dat hij terstont van Paris naer Beauvais was gecommen om alle voorder ongeluck te voorhoeden, dat hij de macht van die provintie haest meynde bijeen te hebben ende daermede hem ten besten mogelijck te revengeren, versocht daerom dat men alhier mede wilde te velde trecken om den viant eenichsins te diverteren, ende dat men doch gelt wilde seynden voor de 4 duysent man hem te secours beloof{t}, opdat se bij gebreck van dien niet en verloopen; — dat hij Busen-

val metten eersten soude weder of seynden met openinge van tgeene hij desen jare soude mogen voornemen. Op desen brief screven de Staten Generael terstont aen die van Hollant ende ander provintien dat se dadelijck in handen van Philps Doublet wilden furneren de $\frac{2}{12}$ van 450,000 £ den Coning tot onderhout van 4 regementen knechten belooft ende dat so promptelijck als men voor sijnen dienst ende t'maintenement van tcredyt van tlant sal bevinden te behoiren, ende dat men voorts ordre wilde stellen dat de resterende maenden oick op heuren tijt mochten gefurneert worden om dadelijck te mogen voldoen de wisselen, die den pagador François Doublet in Vranckrijck sal trecken.

Den j^en Aprilis toog Sijn Ex^cie naer sGravenweert om de fortificatie aldaer te besichtigen. De Staten van Hollant verstaende dat die van Zeelant gesint waren op heure brieven niet alleen aende Staten, maer oick aen alle de principaelste steden van Hollant te rescriberen, hebben in haeste aen deselve steden dubbelt van tvoorgaende scrijvens gesonden, opdat se vande rescriptie niet gepreoccupeert en worden, ende sij ontfingen den ij^en Aprilis dselve rescriptie van Zeelant van date den xxv^en Marty, houdende dat sij onnodich achten te deduceren met wat promptitude sij de gemeen sake altoes hebben gevoordert, daertoe huer de eere Gods, de lieffde totten vaderlande ende de unien verobligeerden, maer dat sij huer niet en conden genoegen vande sobere assistentie huer den voorleden jare vuyt Hollant tegen het beleg van Hulst ende daernaer gedaen, daerduer sij in groote tachterheyt ende in een beswaerlijcken staet waren gecommen; — dat sij de saken tot geen vervreemdinge ofte schueringe en beleyden, maer de correspondentien nopende den gemeenen staet ende de unie tusschen beyden de lantschappen vrijmoediger ende vlijtiger hebben naer getracht als die van Hollant, twelcke genouch bewesen wort, mits dat sij boven de continuatie vande jurisdictie vanden Provincialen Rade, huer oick van nieus wederom hebben onderworpen t'resort vanden Hoogen Rade. Dat die van Hollant dan met belastinge vande vruchten van huere provintie, dan met auctoriteyt vande Staten Generael ende andere colueren die van Zeelant beswaren, de neeringen diverteren ende de consenten voor een goet deel met Zeeusche penningen betalen, contrarie de unie ende eenparige societeyt tusschen so oude verseeckerde vrienden; dat se niet en willen verhalen t'ongelijck heur gedaen metten lastigen impost op elcke tonne turfs, genaemt van ontgrondinge, als of huer ingesetenen die sloegen ende niet ter merckte neffens andere waren en coften, ende dat men die niet mede en hefte van turf, die bij geen ontgrondinge, maer bij delvinge ende

verbeteringe van landen gemaeckt worde, ende dat de sententien niet tegen anderen als haer en waren gewesen, ende naulijcx disponeerden van het thiende deel, dat men nu heft, ende dat men oick de laeste rijsinge vanden impost genomen aladvenant de verdieringe, niettegenstaende de verminderinge vanden prijs van dien noch continueerde; dat se niet en verhalen vanden impost vande 2 stuvers op de tonne biers naer Zeelant gaende, die vande zeepe ende die onlangs seer lastich op de wage gestelt is, die mede huer ingesetenen beswaren ende diverteren de neringen van brouwen, sout, verwen, zeepsieden ende andere, ende tegen de unie alleen gecontinueert worden, omdat men hem daermede wel bevint, maer dat se niet en konnen verswijgen dat gebesoingeert wesende op verscheyden saken vande Almiraliteyt ende op eenige onvereffende poincten reces genomen, die van Hollant, insisterende op tgeene sij nu lange hadden begonst te treineren op eygener auctoriteyt ende sonder huere wedercomste te verwachten, geinfringeert hadden t'accoort, dat naer veel moeyten ende goetvinden van Sijn Ex^cie voor een jaer gemaeckt ende tsedert 5 ofte 6 jaren met ruste gecontinueert was, die daerom niet vreemt en behoiren te vinden, dat men in Zeelant oick yet doet dat huer niet wel en smaeckt, twelcke op veel naer so exorbitant niet en is, als men tegen Zeelant doet; dat men breet afmeet de aenhoudinge vande scheepen daer bij contrariewint ingelopen, maer dat men te vooren in Hollant ongelijck meer hadde beswaert de goederen naer Zeelant, huer getrouste bontgenooten, gaende, twelcke een maent lang was verdragen alleer daertegen te doen; dat men hatelijck duyt dat sij theele licent ten prouffijte vande Generaliteyt ontfangen van goederen over haer stroomen voorbij Lillo ende Philippine naer den viant gaende, daer sij nochtans sulcx niet en hebben gedaen dan naer dat men heur tselve licent bij accoort huer toegekent, heeft onthouden, ende dat se altoos gesustineert hebben theele daer behoiren geheven te worden, ende daerom niet en konnen verstaen, dat om de expiratie van tprovisionelle accoort, die van Hollant sonder controversie souden mogen ontfangen tgeene voor t'aengaen van t'accoort controvers ende in debat was, maer dat huer so wel als Hollant vrij moet staen te behelpen mette gelegentheyt die se voor t'accoort hadden. Dattet meer een dichtsel is, om den gemeenen man in de oogen te werpen, dat men vuytgeeft dat dese nieuwicheyt bij den Staten Generael geresolveert is, wiens auctoriteyt die van Zeelant niet en respecteren, omdat de auctoriteyt vande Generaliteyt hierinne manifestelijck misbruyckt wort, dewijle notoir is bij den gedeputeerden in de Staten Generael ende de notulen in Septembri ende

Octobri gehouden, dat gebesoingeert wesende op t'redres vande lijsten vande convoijen ende licenten ende de instructien vande Generaels, collecteurs ende andere officieren, de voordere pointen sijn vuytgestelt totten x^{en} Decembris, sonder eenige mentie van tprovisionel accoort te maken, welcke bijeencomptste die van Hollant niet willende een maent later verwachten, hebben in heur particulier ende sonder bevel vande Generaliteyt de nieuwicheyden in twercke gestelt, naerdat se die in heure vergaderinge voor Kersmisse hadden beslooten. Dat de geresumeerde instructien van derogatie van t'accoort geen mentie en maken, maer dselve sijn die 6 ofte 7 jaren neffens het accoort sijn geobserveert. Dat de gedeputeerden van Zeelant in de derogatie van t'accoort niet en hebben bewillicht, maer rondelijck verclaert niet gelast te wesen op ofte van t'accoort te handelen, ende so men daeraf yet doen wilde, dat sij souden moeten vertrecken ende rapport doen. Op t'misbruyck geallegeert van tprovisionel accoort in conniventien, compositien ende andere abuysen, seggen, dat se t'accoort bij gerechticheyt ende niet bij gedogen ofte beneficie van Hollant en gebruycken, welcke gerechticheyt de gepretendeerde misbruycken van tcollegie huer niet en konnen doen verliesen, hoewel die van tcollegie heur tegen dese criminatien wel soude konnen verantwoorden, ende dat men daertegens behoirde overdacht te hebben, dat die van Hollant bij verscheyden telle quelle acten op den naem vande Staten Generael, in afwesen vande meest geinteresseerde provintien so nu als dan geimpetreert tlicent van haring, tijbocken, zeepe, peerden ende andere in dier vougen ende so verscheydentlijck hebben verandert ende vermindert, dat op t'redres vande lijsten niemant vande officiers ofte gecommitteerden wist pertinentelijck te verclaren hoe ofte wat dselve coopmanschappen schuldich waren. Dat in Hollant de collegien met correspondentie vande magistraten van huere residentie, om die van Zeelant ende oick malcanderen de neeringen te ontrecken so groffelijck hebben geconniveert, dat men in de principaelste steden de schipperen de booter, caes ende anders aenbesteet heeft thaeren pericule vrij van alle lasten te leveren ter gedestineerde plaetsen voor een derde ofte min van tgeene t'recht van licent was bedragende. Dat men den chergers verboden heeft den Generael in sijn bevelen te assisteren. Dat men den Generaels verboden heeft te appelleren, ende als er condemnatie tegen een fraudateur was gewesen ende de goederen openbaerlijck souden worden vercoft, men tot verhogen niemant en heeft geadmitteert als den ouden eygenaer ofte die bij hem daertoe vuytgemaeckt was, ende so om een duyt ofte oortgen weder laten innecoopen tgeene anders 2 ofte 3 stuvers weerdich

was. Dat men van een coopmanschappe twederhande paspoorten heeft verleent, ende dat de gedeputeerden vande Staten van Hollant op de voors. vergaderinge der Staten Generael sulcx selfs hebben verhaelt ende bekent ende ten deele dien vande Almiraliteyt present aengeseyt. Dat men huer beschuldicht dat se de havene van Sluys (vuyte welcke te vooren veel schade geschiede ende gansch Zeelant onveylich gehouden worde) ten dienste vande landen hadden geslooten ende tewege gebracht dat daervuyt geen descenten meer en geschiede, als oft niet te wenschen en ware dat mette andere Vlaemsche zeesteden van gelijcken gedaen worde, behalven dat dselve sluytinge in de Staten Generael met exhibitie van caerte ende demonstratie vande gaten is gejustificeert ende bij Sijn Ex^cie^ goet gevonden, ende dat bij expresse resolutie der Staten Generael genomen den j^en^ Septembris 1588 toegelaten wort te frequenteren op alle havenen daer men mach verbodemen gelijck tot Sluis notoirlijck gedaen wort. Dat se niet en bedencken waeromme men sulcx odieus maeckt, ten ware men jalous waere vande cleyne neringe, die huer God geeft ende geern sage, dat bij naerder approchement vanden viant ende onveylicheyt dselve van huere stromen naer Hollant delogeerde. Dattet niet en is eenige gepretexeerde ordre van auctoriteyt blijckt claerlijck daervuyt, dat men tsedert 2 maenden herwerts tegen de resolutie vande Staten Generael ende advis van Sijn Ex^cie^ tot schande ende ergernisse van alle de werelt ende den Coning van Vranckrijck dien van Rotterdam den voet gegeven heeft om de schadelijcke havenen van Duynkercken, Nieupoort ende Grevelinge te frequenteren, daer geen verbodeminge en can gedaen worden, daervan sij naerderhant met gedichte missive den Staten Generael als van gedaen sake alleen narrative hebben geadverteert. Dat se wel weten dat d'abuysen mettertijt in de saken te water ingebroocken geredresseert moeten worden, die se overbodich sijn te helpen rechten, maer dat se op de maniere om des te doen moeten gehoirt worden, daerom oick huer gedeputeerden telcken rapport hadden genomen, als bij die van Hollant ofte yemant anders yet nieus voorgewent worde, daerop sij niet gelast en waren, dat deputatie tot Zirczee aen haer gedaen anno 96 huer aengenaem was geweest ende dat se de gedeputeerden oick met alle redenen ende gevouchelijcheyt hadden bejegent ende noyt weygerich sijn geweest naer te commen tgeene daer toegeseyt was als blijcken mach vuyte admissie vanden gedeputeerde van Hollant in tcollegie van huer almiraliteyt, daer nochtans men de sake in Hollant so hadde beleyt, dat den gedeputeerden van Zeelant de commissie was geweygert tot cleynachtinge van die van Zeelant ende be-

schaemtheyt der personen daertoe verwillicht. Dat wel sijn mach dat men huer gedeputeerden in Augusto heeft verclaert, dat men het provisionel accoort niet langer en wilde houden, maer dat doen geen vergaderinge daerop als op t'maken van dien was geleyt ende dat ment behoirt hadde huer selfs ende niet de gedeputeerden tot andere saken sulcx op te seggen, daeraf tverhael niet en kan dienen, dan om te thoinen dattet het particulier werck van Hollant is, ende dattet tot disreputatie vande Generaliteyt met haere auctoriteyt becleedt wort ende dat beyde de partijen weder vermogen te gebruycken sodanige gerechticheyt als sij voor date van t'accoort hadden. Dat se in Septembri ende Octobri huere gedeputeerden gesonden hadden met volle last om mede te besoingeren in de vergaderinge op alle tgunt daerof bescrijvinge was gedaen, dwelcke verstaende dat men onder dexel van redres groote nieuwicheyt ende van eenparige administratie een nieuwe superintendentie met veranderinge van naeme poochde te maecken, met goede redenen rapport genomen hebben, omdat men tot Zierczee ende oick daernaer metten redresse verstaen heeft eenparicheyt in theffen vande middelen ende in de indicature ende de becledinge vande collegien met personen vuyt d'andere provintien, oick in communicatie vande lasten ende incommen naer den noot vande collegien ende in tdoen van jaerlijcxe reeckeninge ende diergelijcken, daerop huer gedeputeerden niet en hebben gerefuseert te handelen, maer dat sulcx niet en was te seggen, dat men een nieuwe superintendentie ende ontfanger generael maken soude, daeraf de equippagie ende traffijcque van Zeelant soude moeten dependeren, dat men sulcx niet openbaerlijck en hadde geseyt ende so ment gedaen hadde souden verclaert hebben als sij noch doen niet geresolveert te sijn in Hollant een collegie op te rechten dat over huere traffijcque ende eenich welvaeren soude disponeren, insonderheyt bemerckende dat men dan mette presentie ende auctoriteyt vande Staten Generael, dan van Sijn Ex^cie ende Raedt van State sijn prouffijt souckt te doen. Dat de geresumeerde instructien geen mentie en maecken van op Zeelant ofte andere geunieerde provintien licent ofte convoy te mogen heffen, twelcke men weder abusivelijck mette auctoriteyt vande Staten Generael souckt te becleden, omdat t'vij^e ende xxij^e articulen alleen spreecken van vuytgaende goederen over zee ofte de revieren, ende dat dselve conform sijn den ouden text, ende niet nieus en houden tot abrogatie van t'accoort, daertegen huere gedeputeerden niet en hadden te seggen, omdat t'accoort huer grief repareerde, ende dat niemant verclaerde dat tselve cesseren soude alst oick is theele jaer 96 geobserveert,

tot dat die van Hollant voor kersmisse in huere vergaderinge bij haer selven de afschaftinge van dien resolveerden ende dat de collegien vande Almiraliteyt aenscreven; dat voor t'resumeren vande voors. instructien ende lijsten expresselijck geseyt ende gedaen te boucke stellen was dat dselve besoinge niet en soude worden gehouden voor gearresteert voor ende alleer men op tvoorder beleyt vande Almiraliteyt soude wesen geresolveert; dat wel de besoingen gedruckt sijn, maer dat se in Hollant niet en worden geobserveert ende dat die van tcollegie van Rotterdam terstont daernaer aende Staten Generael quamen clagen over d'abuysen in de lijsten (wesende de principale besoingen vande vergaderinge) gecommitteert, die oick niet en hebben gevolcht tgeene men huer aenseyde, daernaer sij provisionelijck huer souden reguleren, maer teven de iterative resolutie de oude lijste gevolcht. Dat de gedeputeerden van eenige provincien siende dat men alleen achtervolchde tgeene den collegien vande Almiraliteyt ende den steden van huere residentie aengenaem was dvoors. besoingen hebben gedesavoueert, ende verclaert dat se huer daernaer niet en souden reguleren, dat se niet en verstaen dat tgeene een stadt ofte twee in Hollant mishaecht geen resolutie vande Staten Generael wesen soude, maer abuys ofte faute genaemt sal worden, ende dat tgunt dselve wel gevalt (hoewel niet gedacht veel min geresolveert) onder dexel van derselver auctoriteyt die van Zeelant soude worden geobtrudeert. Dat sij de extraordinaris deputatie om te recharcheren den scheepen seyl-rede leggende, goetgevonden ende gevoordert hadde, hoewel men volgende de pacificatie van Gendt behoirt hadde den Staten vande provintien daeraf eerst te adverteren. Dat se niet en meynen dat de gedeputeerden immers de discreetste met recht konnen clagen over eenich empeschement huer in t'rechercheren gedaen, ten ware sij empeschement reeckenden de intercessie aen huer gedaen om 2 ofte 3 scheepen vol volcx leggende gereet om naer Guinea ofte Indiën te gaen ende lang op de wint gewacht hebbende sommierlijck te expedieren. Dat se de kennisse der ondeckte fauten aen tcollegie vande Almiraliteyt aldaer gelaten hebben, omdat noch niet geresolveert en was, dat men de saken vande Almiraliteyt den ordinaris collegien soude ontrecken ende op commissie van een collegie generael bij gedeputeerden soude doen beleyden, daertoe bij de deputatie indirectelijck ende tot groot prejudicie vande onvereffende besoinge getracht worde. Dat voor t'nemen vande resolutie ende afseynden vande gedeputeerden eenige gedeputeerden vande steden secrete advertentie deden naer huere stadt om den coopluyden in tijts te waerschouwen, daerop eenige coopluyden met naerder ver-

claringe de recherchen gepoocht hebben voor te commen ende anderen huere goederen vuyte scheepen in lichters hebben geladen ende naer de recherche ontrent den Briele wederom ingenomen. Dat men in een ander stadt bij laste van personen op de besoinge gecommitteert (ende meest voor ende naer op anderen geroupen hebbende) op hunne namen so veel souts heeft doen aengeven ende verlicenten, als men in een half jaer conde sieden, in fraude vande geresolveerde verhoginge van t'licent, commende tselve sout van 45 op 100 gulden. Dat de scheepen voor den Briel geen recharche en hebben willen gedogen, maer boven arrest tseyl sijn gegaen, ende dat de scheepen van oirloge gedestineert om de recherche te assisteren mede sijn vuytgeloopen ende die convoy gedaen hebben. Dat den chercher in den Briel twee contrarie attestatien onder sijn hant gegeven heeft, d'een houdende dat se boven arrest tseyl waren gegaen ende d'andere dat hij huer daertoe consent gegeven hadde, twelcke tegen sijn last was. Dat de gedeputeerden gerapporteert hebben in wat vougen men de recherchen in Texel ende andere zeegaten heeft geresisteert, feytelijck ende met sulcke pericule, dat se met scroom rapport deden. Dat gebleecken is hoe verachterlijck ende geweldelijck gecontravenieert sijn d'arresten in den voorwinter van wegen de Generaliteyt gedaen ende dat den commissaris Crone aende Staten Generael heeft gerapporteert vande menichfuldige valsche ende gefingeerde pasporten, daermede particuliere coopluyden, gestijft bij de magistraten vande steden de publycke auctoriteyt openbaerlijck hebben geludeert, dat daerover geen straffe bij judicature vande ordinaris ofte extraordinaris gedeputeerden en was gevolcht ofte demonstratie van misnugen om ten minsten met vuyterlijcke apparentie de publycke auctoriteyt (die men anders altijt in den mont heeft) tegen so moetwillige ende schandaleuse infracteurs te mainteneren. Dat sij de heele maent van December vergadert wesende om middelen te vinden totte schulden, mits tbeleg van Hulst gecontracteert, de sendinge van huer gedeputeerden een maent hebben vuytgestelt totten x^{en} Januarij, ende den Staten Generael daeraf verwitticht, dat daerom die van Hollant niet en vermochten op eygener auctoriteyt tegen huer deffaut te decreteren tot huer particulier prouffijt ende achterdeel van Zeelant, ende so sulcx geleden mocht worden, ware het groot voordeel de Staten Generael altoes bij de hant te hebben ende hooch tijt, dat sij mede hueren keer kregen. Dat men sich wel behoirt hadde te vermijden van seggen, dat also sij den bestemden dach niet waer en namen de Staten Generael de collegien vande Almiraliteyt souden geauctoriseert hebben tegen de gedichte contra-

ventien te voorsien, want indien oyt de Staten Generael sijn geabuseert ende haere auctoriteyt bij yemant om sijn personagie te spelen is misbruyckt, dattet in desen met weynich oprechticheyt is geschiet, omdat die van Hollant geresolveert wesende voor kersmisse als geseyt is, more solito van doen hadden een resolutie vande Staten Generael om tselve te doen effectueren, daertoe de resolutie van October met glimpige apparentie niet en conde aengewent worden, hebben sij tcollegie van Rotterdam doen een personagie worden van desen (God geve) commedie, ende ex prescripto doen doleren over tcollegie in Zeelant, daerop te wege gebracht is, dat bij de Staten Generael mach geresolveert sijn, niet dat sij t'accoort provisionel souden violeren (als sij lange geseyt hadden te sullen doen) nochte de licenten ende convoijen heffen op de provincie van Zeelant, maer dat se ordre souden stellen dat de resolutien in Septembri ende Octobri genomen, werden geobserveert, daervan sij selfs de principaelste, te weeten de redresse vande lijsten eerst hadden geinfringeert ende tot heden toe niet achtervolcht. Dat die van Hollant ende eenigen die over tsuyvel gegaen hebben sulcx beter weten als sij. Dat de intentie vande gedeputeerden in Staten Generael immers van t'meerendeel so weynich is geweest tvoors. accoort te annulleren, dat se daeraf noyt gehoirt en hadden, nochte en wisten datter tusschen Hollant ende Zeelant een gemaeckt was, latende anderen oirdelen of dat een goede maniere van besoingeren is, ende of men so malcanderen sal abuseren ende pogen een voordeel af te sien. Dattet ridiculeus is te seggen dat men tlicent sal restitueren voor de goederen die in Zeelant opgedaen, geconsumeert ofte verandert worden, omdattet dagelijcx geheven wort van goederen, die men voor de hant wel weet dat sonder groot verlies naer den viant niet en connen gebracht worden ende oick in veele jaren niet gebracht en sijn, behalven dat men tot Rotterdam van verscheyden goederen in Zeelant gebracht aende pennewariers [1] vercoft ofte in pachuysen ende kelders opgeslagen, geweygert heeft tlicent te restitueren, niettegenstaende huer goet bewijs, pretenderende die van tcollegie dat niet ten vollen en bleeck, dat dselve goederen geconsumeert, in de mage verteert ofte versleten waren. Dat sij geerne souden weeten bij wat resolutie anders als van die van Hollant tvoors. collegie daertoe is geauctoriseert geweest, wat gemeenschap de gepretendeerde conventien van tcollegie vande Almiraliteyt in Zeelant is hebbende mettet invoeren van licenten ende convoijen tot laste van huere

[1] Kleinhandelaars.

schamele gemeente, die men nu 2 maenden, niet als oude verseeckerde bontgenoten, maer als vianden heeft mishandelt, dat dat de resolutie vande Staten Generael niet en is, ende dat se daertoe de collegien in Hollant niet en hebben geauctoriseert, ende dat se oick tselve geen gestant en sullen doen, indien hiervuyt meer inconvenienten (des God voorhoede) commen te ontstaen, ende so dit niet tparticulier voorstel van Hollant, maer een resolutie vande Staten Generael is, ende dat de collegien van Almiraliteyt in Hollant anders geen bevelen en obedieren, begeeren sij te weeten wie binnen xiiij dagen herwerts dvoors. collegien vande Almiraliteyt toegesonden hebben de laeste memorie ofte lijste, naer dewelcke sij huer in t'heffen vanden licent ofte convoy op Zeelant souden hebben te reguleren, ende of dselve niet in de vergaderinge van Hollant in Maerte naer veel disputen is gearresteert ende of men niet om d'een stadt van Hollant in d'eene ende d'andere in andere coopmanschappen te accommoderen ende derselver neringen niet te diverteren verscheyden soorten van goederen als bieren, steen, hout, rijs, calck, hoenderen, spellen, tonnevis ende diergelijcken en heeft gedispenseert, om sonder betalinge in Zeelant gevoert te mogen worden, off men niet tgeene de steden niet en sochten te verschonen (hoewel de schamele ingesetenen van Zeelant sulcx meest van doen hebben) boter, caes, greinen met licent, ende de manufacturen met convoy bij de voors. memorie belast en laet, ende of men niet mede goetgevonden heeft om tselve strickteliĳck te doen observeren (dewijle d'een van d'ander jalous was) vuytleggers te leggen op alle passagien van Zeelant om de scheepen te rechercheren. Dat sij huer hebben te beclagen, indien sulcx der Staten Generael resolutie is, ofte indien dat in huere notule staet, maer indien het twerck particulier van Hollant is, ende dat se daertoe tot schande vande landen misbruycken den naem vande Generaliteyt, van hare collegien, schepen ende volck van oirloge, so moeten die van Hollant verantwoorden d'inconvenienten bij de landen in tgenerael, leden ende steden derselver in tparticulier hier door geleden. Ende hoewel huer so wel als Hollant geoirloft was hiertegens sodanige middel van oppositie bij de hant te nemen, als sij tot voorstant bij huere ingesetenen ende tot weringe van so grooten grief, dienstich achten, dat se nochtans om voldoenswille gedeputeerden vuyte principaelste steden naer Hollant gesonden hadde, met last ende commissie om (dvoors. onverdraegelijcke nieuwicheyt afgedaen sijnde) metten Staten Generael de poincten in Octobri ongeresolveert gebleven bij handen te nemen ende te helpen vereffenen, die de grieven ende lasten verthoint hebbende, versochten dat

de nieuwicheyt mocht afgedaen worden, ende presenteerden daernaer sonder vertreck te treden in de besoinge vande Almiraliteyt ende wat daeraf dependeert, ende daerop geen ander antwoort konnen becommen, dan dat die van Hollant al over 2 jaren dese sake hadden geconsulteert ende wel overwegen wat tlant van Hollant in tgenerael ende de leden ende steden in tparticulier hiervuyt soude mogen overcommen ende eyntelijck metten ridderschap, edelen ende steden dit beslooten; dat men daerom tot geen afdoeninge en conde verstaen dat huer gedeputeerden voor ende naer dese communicatie aen Sijn Ex^cie huer beclach gedaen hadden van tgeene bij die van Hollant was aengerecht, die verclaerde met eenige gecommitteerden van Hollant gesproocken te hebben, maer dat hij se tot geen afdoeninge en hadde konnen induceren. Dat huere gedeputeerden daernaer in Staten Generael verclaert hadden bereyt te wesen bij handen te nemen tgunt in Octobri onvereffent gebleven was, mits dat alles gestelt werde in de poincten daert in Octobri gelaten was, daer die van Hollant presiderende belet hebben dat sulcx niet en geschiede, niettegenstaende meest alle de provincien daertoe inclineerden. Dat men wel presenteerde in besoinge te treden, blijvende middelertijt tgrief, ende ontfangende geheel licent van spijs, dranck ende anders in Zeelant te voeren in plaetse van thalve, dan de gedeputeerden van Zeelant hun expresselijck vindende ter contrarie gelast, en hebben daertoe niet konnen verstaen, maer meer als 3 weecken op ende neer gegaen hebbende, wachtende op naerder bedencken, waeren ten laesten sonder yet vuyt te rechten thuys gecommen, voor welckers wedercomptste ende niet daer naer die van Zeelant bij hande genomen hadden de middelen so van arreste als anders, daeraf die van Hollant scrijven, ende d'inconvenienten wel geresolveert te wesen. Dat men nopende de belastinge van greinen ende terwe huer niet ten quaetsten en can duyden, dat se in desen dieren winter ordre stellen om te behouden tgunt in huer lant gewassen is, daer men vuyt Hollant huer noch terwe, noch rogge, noch andere greynen, boter ofte eedtwaren en is toeseyndende, dan gelijck men die van Brabant doet, dat se op t'iteratyf scrijven van Sijn Ex^cie ende de Staten Generael verclaert hadden, so haest die van Hollant vande begonnen nieuwicheyden souden desisteren, dat sij dan bereyt waren huere gedeputeerden terstont te seynden, niet wetende anders waertoe sulcx soude mogen dienen, gemerckt sij al eens te vergeefs gesonden waren geweest. Versoucken ten laesten dat die van Hollant, aensiende den noot van tgemeen lant ende Godes kercken, niet en willen volherden in huer voornemen, maer de saken wederstellen in de pointen, daerinne

die noch in Decembri was. Dat se huere scheepen van oirloge, die niet tegen den viant maer tegen Zeelant, niet in conformiteyt vande unie, maer vuyt al te groote viericheyt ende evenwel te vergeefs vuytgeleyt sijn, willen doen vertrecken, twelcke gedaen, waren tevreden huere gedeputeerden liever naer den Hage als elders te seynden, om alles te vereffenen ende doen tgeene men met redenen ende billicheyt van so oude vertroude bontgenoten soude mogen vereyschen, blijvende evenwel so seer als oyt geresolveert de ware christelijcke religie ende het gemeene vaderlant tegens den algemeynen viant eendrachtelijck in alle occurentien voortestaen ende te beschermen. In dese missive sach men hoe seer die van Zeelant over tbeleyt vande Staten Generael sijn clagende oick over de verswaringe van huere quote ende watte trecken hier ende daer gebruyckt worden om malcanderen een voordeel af te sien. Men sach mede dat se niet so seer en antwoorden op tgeene huer te laste geleyt wort, als sij wel tegen die van Hollant recrimineren ende gewisselijck de sake wel ondertast wesende, sullen bevonden worden op beyden sijden veel ende menichfuldige abuysen, maer om de abuysen wille en volcht niet, dat de middelen van convoijen ende licenten niet en behoiren te commen in eenen gemeynen borse, ende met gemeen advyse niet en behoiren geadministereert te worden, ende dat sij in t'eynde seggen liever in den Hage als elders te willen commen, daermede willen sij beantwoorden tparticulier scrijvens bij den Advocaet van Hollant aen eenigen van heml. gedaen, ende in somma men sach, dat se op eenige particulieren in de regieringe heel verbittert waren.

Naer lange ende veel delibererens met Sijn Ex^cie^ ende den Raede van Staete op t'redres vande betalinge van tcrijsvolck, werde bij de Staten Generael eyntelijck geresolveert, dat men vanden j^en^ May toecommende af alle 42 dagen den soldaten een maent solts soude betalen, gelijck tot noch toe alle 48 dagen was geschiet, daerom sij op den ij^en^ Aprilis aen alle de provintien screven voertsaen haer volck also te willen betalen ende ordre stellen dat tegen die tijt dselve alomme exactelijck ende met stricter instructien den commissarissen te geven, mochten gemonstert worden, om alle frauden so veel doenlijck te voorhoeden, terwijle men op de betalinge hooft voor hooft naerder sal delibereren, daerinne men niet geraden en vint alsnoch te treden, omdat men tvolck metten eersten sal moeten te velde gebruycken [1].

[1] De gewigtige kwestie van het verbeteren van de soldijen had niet ten onregte veel en lang delibereren gekost. Aan den eenen kant stond de groote zwarigheid van de aanzienlijke offers, welke eene vermeerdering van uitgaven zou vergen; aan den anderen kant was men overtuigd, dat de betaling

Ontrent dese tijt waren in den Hage gecommen de 2 soinen van Don Anthonio van Portugael met eenen brief vande Coninginne aende Staten Generael ende wilden voorts naer Sijn Ex^{cie} vertrecken, dan omdat men

---

der manschappen, zoo als zij ruim tien jaren geleden was vastgesteld, in de omstandigheden waarin men thans verkeerde, ontoereikend was, daar, zoo als de Raad van State zelf verklaarde, alles sedert dien tijd de helft duurder was geworden. Dat daardoor niet alleen voor de ingezetenen, die het slecht betaalde krijgsvolk in kwartier hadden, maar ook voor het krijgswezen zelf eene menigte nadeelen voortsproten, blijkt onder anderen uit een brief van Groenevelt, den bevelhebber van Nijmegen, die den 27sten Maart 1597 aan de Staten Generaal berigt zond, dat de vijand op Rijn en Maas toebereidselen scheen te maken om Nijmegen of Tiel aan te tasten. Na dien ten gevolge de toezending van den benoodigden krijgsvoorraad te hebben aangevraagd, verzoekt hij nog dat » bovendien het garnisoen van voetvolck mach werden versterckt, overmits de Ruyteren vuytgereden sijn ende geschapen staen noch dickmaels vuyt te moeten rijden, want zij opentlick segghen indien sij luyden in garnisoen stadich moesten blijven dat haerl. niet moeghelicken is op hun soldie te onderholden ».

Nadat de noodzakelijkheid reeds geruimen tijd was ingezien om hieromtrent eenigen doortastenden maatregel te nemen, diende de Raad van State den 20sten Februarij 1596 bij de Staten Generaal een uitvoerig advies over dat onderwerp in. In dat stuk (te vinden in het Rijks Archief in de Lias loopende van dat jaar) worden hoofdzakelijk drie punten behandeld: Vooreerst het voorstel om de getalsterkte der kompagniën te verminderen, zoodat men de soldijen verhoogen kon, zonder tot meerdere uitgaven te geraken, ten tweede, de soldijen te verhoogen zonder het leger te verzwakken, hetwelk tot aanzienlijke uitgaven zou lijden, en ten derde dat men in ieder geval de scherpste maatregelen zou nemen om het bedrog bij de monsteringen en betalingen te voorkomen. Wat de beide eerste punten aangaat, hieromtrent was de Raad van gevoelen, dat het verminderen van de sterkte van het krijgsvolk te gevaarlijk en de verhooging van de soldij — die op ongeveer een vierde geraamd werd — te kostbaar zou zijn, en men stelde dus een middelweg voor, namelijk de kompagniën te brengen van 150 op 130 hoofden, en de betaling met $\frac{1}{7}$ te verhoogen door de soldij in plaats van om de 48 dagen om de 42 dagen te doen betalen, of, zoo als het heette, de maanden van 48 dagen te verkorten tot 42. Daarbij zou men de betaling behooren te doen hoofd voor hoofd en telken veertien dagen een derde van de soldij. Bij deze memorie van den Raad zijn drie tabellen gevoegd, waarop de betaling op verschillende wijzen geregeld, wordt aangegeven.

Herhaaldelijk kwam dat onderwerp in den loop van 1596 ter sprake, (zie hiervoren bl. 148, 188, 203, 209 en 253) zonder dat men tot eene beslissing kon komen.

Den 7^{den} Januarij 1597 leverde de Raad van State weder een zeer uitvoerig concept over, waarin de betaling der troepen besproken werd en de noodige bepalingen daaromtrent voorgesteld, terwijl tevens de middelen werden aangegeven om de meerdere uitgave van drie honderd zeventig à drie honderd tachtig duizend gulden 's jaars te vinden. Tot eene geregelde betaling werd voorgesteld het aanstellen van 17 penningmeesters, die in vaste districten van het land zouden verblijven, en het krijgsvolk betalen, dat in hun district in garnizoen lag. Om dit uitvoerbaar te maken stelde de Raad voor, dat dan ook voortaan de betaling van het leger zou geschieden door de generaliteit, en niet door de provincien, zoo als tot nu toe geschied was, daar de troepen, die ter repartitie van eene provincie stonden, dikwijls zoo ver uit elkander lagen, dat eene geregelde betaling aan de manschappen hoofd voor hoofd, niet wel door eenen penningmeester kon gedaan worden. Deed daarentegen de generaliteit de betaling, dan had ieder penningmeester slechts voor de troepen in zijn district te zorgen, onverschillig door welke provincie zij gerepartiseerd werden. Deze regeling, die

verstaen hadde, dat se in Engelant eenige personen hadden onderhouden, de Coninginne suspect wesende, en achten de Staten Generael niet geraetsaem dselve naer Sijn Ex^{cie} te laten gaen, maer deden huer verthoinen dat Sijn Ex^{cie} haest wederom hier soude wesen, dat se daerom hier wilden blijven, ende deden de Staten huere teercosten afspreecken. Sij hadden oick eenen brief vanden Coning van Maroccó, houdende dat hij huer in alles een goet vrunt wilt sijn, ende so se huer in sijn rijck wilden begeven, dat hij se naer huere qualiteyt soude ontfangen ende doen onderhouden, ofte so se oick yet gewogen waren voor te nemen tot recouvrement van Portugael, ofte om den Coning van Spangien oirloch te maken, soude hij huer wel konnen assisteren met volck, maer sij mosten de versorginge doen dat dselve mochten gewapent worden, ende dat se daertoe de wapenen mosten naervoeren ofte in sijn lant seynden.

Ontrent dese tijt werde bij de Staten Generael het tractament vanden Grave van Solms tot 1000 £ ter maent gecontinueert ende verclaert dat

---

zeker groote voordeelen aanbood, is nimmer tot stand gekomen; reeds op het hier bedoelde concept vinden wij door Aerssen aan de kant aangeteekend: „Wordt in deliberatie gehouden om mette provincien hierop te communiceren”. Verder bevat het ontwerp nog eene menigte bepalingen betrekkelijk het betalen der soldij aan absenten, het lossen van gevangenen, het korten op de soldij van de uitgaven voor wapens, vivres enz., en een voorstel om den artikelbrief te wijzigen. In eene memorie door den griffier van de Generale Staten geschreven en die, gedateerd op den 25 Januarij 1597, aan het concept gehecht is, worden nog eenige wijzigingen en bezuinigingen voorgeslagen, waarbij wij onder anderen de volgende aantreffen, die wel bewijst, hoe men op alle mogelijke wijzen besparing zocht in te voeren.

„Is in bedencken gehouden oft men langer de lieutenanten vande compagnien in den dienste vanden lande sal houden oft niet om daerop in tijde ende wijlen naerder te letten.

„Item goetgevonden dat men egheen Lieutenanten van compagnien meer en sal aen nemen daer egheen en zijn; ende daerinne Lieutenanten zijn, dat men die sal moegen laten vuytsterven”.

De hier bedoelde afschaffing van de betrekking van luitenant had evenwel geen plaats. In Februarij 1597 was men het eindelijk over de invoering der verkorte maanden eens geworden, en hoezeer Maurits tegen het einde dier maand, bij gelegenheid dat hij het voorstel deed om nog 2000 man te lichten, (blz. 249) in bedenking gaf om de daartoe benoodigde gelden te vinden door de invoering der hoogere soldijen vooreerst nog uit te stellen (Secreet-boek der Staten Generaal), oordeelde men dit niet raadzaam „ten aensien dat de provincien daerop geresolveert ende heure gedeputeerden ter vergaederinge der Heeren Staten Generael gelast hebben, ende dat oock tselve redres ende ordre de soldaeten alrede in den mondt is”.

De betaling hoofd voor hoofd schijnt evenwel nog onoverkomelijke bezwaren te hebben opgeleverd, zoodat toen den 2den April besloten werd, „dat men de provincien sal adverteren dat de vercortinge vande maenden totte betaelinge van het crijchsvolck in den dienst vanden Lande wesende, soude ingaen den eersten May toecomende”, men daarbij voegde „ende dat terwijle men doende is om te resolveren ende tot gelegener tijt te effectueren de genomen ordre op de hoofden gelijcke betaelinge, daerinne niet geraeden gevonden is voor dese tijt te treden, overmits men van meyninge is, het voorsz. crijchsvolck metten eersten te gebruycken”. (Secreet-boeck der St. Gen.)

tselve tot Januario toe soude betaelt worden bij dien van Zeelant, ende daernaer bij de Generaliteyt, sonder te wachten de vuyterlijcke verclaeringe in de saken van Hulst, daerom men al eenige capiteinen in persoen hadde doen citeren, die mogelijck in t'nijpen huer op den Graef sullen willen excuseren.

Sijn Ex^cie^ vertoog den iiij^en^ Aprilis naer Doesburch ende den v^en^ naer Zutphen om de fortificatien aldaer te besichtigen [1] ende zo veerts naer Swol te gaen, daer den lantdach den viij^en^ soude beginnen.

Ontrent dese tijt toogen eenige gedeputeerden van wegen de Staten Generael naer Groningen om de sententie aldaer ter executie te leggen, als Aelbert Foeck, Francois Francken, Leonard van Casembroot ende Pieter de Inojosa.

Den xv^en^, xvj^en^ ende xvij^en^ Aprilis werde volgende de last vande Staten Generael alle tvolck van oirloge in der landen dienst wesende gemonstert, daertoe menichte van commissarissen ende andere personen vuytgesonden waren.

Den xvj^en^ Aprilis sterff in den Hage van sieckte Christoffel Arnsma, van wegen die van Vrieslant nu langen tijt in den Rade van State geseten hebbende.

Omdat die van Zeelant nu in vougen als vooren gerescribeert hadden, hebben die van Hollant op den xvij^en^ Aprilis een dachvaert van Staten gehouden ende sijn vergadert gebleven totten xix^en^ toe, omme te delibereren wat men voorder in de sake van tdifferent met Zeelant soude doen, ende is geresolveert dat men huer noch soude scrijven ende in tvrundelijck versoucken, dat se tot een bijeencomptste wilden verstaen, dat men vastelijck vertroude aldaer de sake so te remonstreren, dat se bemercken souden moeten huer ongelijck, ende de gelegentheyt der saken niet geschapen te wesen als sij in huere missive sijn duydende, daertoe die van Hollant huer geerne souden onderworpen het oirdeel van Sijne Ex^cie^ ofte de onpartijdige provintien ofte sulcke andere raden, als die van Zeelant selfs souden goetvinden. Werde mede geresolveert dat men Sijn Ex^cie^ soude versoucken sijn auctoriteyt hiertoe te willen employeren om die van Zeelant daertoe te bewegen, dat se doch tot eenige onderlinge communicatie

[1] Uit een later ingekomen rapport van den Prins aan de Staten Generaal gedaan, blijkt, dat de fortificatien van de Geldersche steden, en vooral die van Zutphen en Doesburg in een ellendigen staat waren, zelfs » in zulcken gesteltenisse ende sobere fortificatien mits de vullinge vande grachten, dat den vijant drooghvoets zoe te peerde als te voete zoude connen gecomen tot aende mueren vander stadt «. (Resol. St. Gen. 26 April 1597.)

wilden commen. Desen volgende is aen die van Zeelant gescreven ende tvoorder resolveren op alles vuytgestelt ter naester dachvaert. Ende Sijn Ex^{cie} in den Hage commende den xxiiij^{en} Aprilis is hij mede tottet gunt voors. is, versocht geweest, daerop hij terstont aen die van Zeelant gescreven heeft, dat se eenige gedeputeerden tegen den j^{en} May wilden in den Hage seynden om tot eenige communicatie te commen, maer die van Zeelant excuseerden huer daernaer met dat sij een vergaderinge vande staten van huer lant geleyt hadden op den v^{en} May ende dat se oick niemant en consten seynden, alleer die van Hollant alle de aengestelde nieuwicheyden afdeden als sij altoes verclaert hadden.

Den xxv^{en} Aprilis ontfingen de Staten Generael eenen brief vande Coninginne van date den xxiiij^{en} Marty, houdende dat se dickwils doen aenhouden hadde om ontheft te wesen vande obligatie van Horatio Palavicino, daeraf t'interest om der Staten defaut bij haer betaelt tprincipael excedeert, des sij niet langer en dachte te lijden, maer dat de Staten huer daeraf souden quyten, dewijle Palavicino daer vooren wilde procederen op de stadt Londres als hem verbonden ende versocht hadde dat altoos in minderinge hem souden gegeven werden de panden die sij daer voor vande Staten hadde ende dat hij arrest in huer lant op alle der Nederlanden goederen mocht doen, daeraf sij den Staten verwittichde om ordre te stellen dat sulcx niet en quame te geschieden, des sij nochtans om haer te acquiteren niet en soude connen weygeren; dat se oick niet maken en soude dat sij haer beroude vande faveur den Staten gedaen, maer metten brenger maken de sake af te handelen, die daertoe tractabel wesen soude. De Staten waren hierinne niet weynich becommert.

Den j^{en} May quam den Ambassadeur Busenval wederom in den Hage ende werde den iij^{en} in de Staten Generael gehoirt [1], daer hij veel verhaelde vanden staet van Vranckrijck, ende seer verseeckerde dat den Coning evenwel in de oirlogen soude continueren ende met dese landen in vruntschap blijven, dat geen ongeluck ofte swaricheyt hem daeraf soude doen veranderen, ende versocht dat men hier doch metten eersten te velde wilde gaen om een deel vande macht vanden viant te diverteren ende van Vranckrijck af te trecken, dewijle den Coning daer sijn beste soude doen om die van Amiens so veel doenlijck te benauwen, maer mits

[1] Hier is waarschijnlijk een schrijffout ingeslopen, daar Buzenval niet den 3den maar den 8sten Mei in de vergadering der Staten Generaal gehoord werd. (Zie de Resolutien van dien dag, waar de geheele rede van den Franschen ambassadeur in opgenomen is.)

de consenten in de Staten Generael noch niet gedragen en waren, en conste men noch niet te velde gaen, hoewel dselve Staten den ambassadeur daertoe goede beloften gaven.

De dry vanen ruyteren van Nieumegen waren met eenich voetvolck vuytgetogen om eenige executie voor de Gravinne van Nieuwenaer op tlant van Colen te doen, maer commende ontrent Nuys op de lijnbaen werden sij so seer bij den viant vervolcht, dat se den iij[en] May huer mosten scheyden vande anderen ende also maken te ontcommen, gelijck sij deden ende ontquamen meest al, so dat boven 20 peerden in alles niet terugge en bleven, den Ritmeester Edmont nemende de wijck naer de Mase met een goet deel ruyteren.

De Heere vander Merwe hadde voorgenomen met eenige peerden een embuscade voor sHartogenbosch te maken ende also de ruyteren daervuyt te locken, dan mits hij tselve exploict naer sijn appetijt wilde beleyden, en wilden d'andere ritmeesters van Breda huer volck niet mede seynden. Louys Laurens tot Geertruydeberch leggende ende niet anders wetende of alle de ruyteren van Breda souden mede vuytgaen, heeft sijn lieutenant ende cornet met meest alle de ruyteren den iiij[en] May vuytgesonden, ende sijn des nachts op de heyde bij de ruyteren vander Merwe gecommen, ende daermede voorts gereden naer Boxtel ende aldaer over de Dommel gepasseert, ende so naer de stadt vanden Bosch gereden, daer sij met hunne peerden onvoordachtelijck hielen van smorgens den v[en] May af tot op den middach toe. Die vande stadt bemerckende dat se niet sterck en waren, sonden eenich voetvolck vuyt om een embuscade te maken ende deden doen haere ruyteren in cleyn getal naer die vander Merwe gaen, daerop Merwe treffende ende de andere wijckende, quamen in de embuscade, die so wel addresseerde, dat se veelen vande ruyteren dootschooten, ende onder dien den lieutenant van Louys, ende so daerop aenquamen de ruyteren vanden Bosch ende van Grobbendonck daer leggende, mosten de anderen vluchten ende sien te ontcommen ofte betalen de straffe van huer sotticheyt, die huer so verre hadde doen engaigeren, datter niet veel middels om te salveren overbleef, waerover den Heere vander Merwe selfs gequetst, gevangen werde met sijn lieutenant ende den cornet van Louys, ende vande vane vanden selven Louys, die voorreedt, bleven wel 11 ruyteren doot ende wel 23 gevangen (daeraf veelen so gequetst waren, dat se die terstont wederom sonden) ende 46 peerden, ende vande vane vander Merwe bleven ontrent 30 peerden ende eenige ruyteren doot ende gevangen, sijn cornet mette reste ontcommen wesende. Den viant

bracht den Heere vander Merwe metten anderen gevangenen terstont binnen den Bosch ende dreygden de ruyteren van Grobbendonck Merwe niet te sullen laten gaen, ofte de Staten souden huer quartier toescrijven. De onvoordachtheyt ende onervarentheyt bracht hem in dit verdriet. Dit verlies en quam den Staten niet wel, omdat se schenen metten eersten wat te sullen voornemen om te velde te gaen, daerom oick Sijn Ex^{cie} aen allen ritmeesteren gescreven hadde, dat se huere ruyteren souden innehouden ende niet vuyt laten gaen, om gereet te mogen wesen op t'eerste bevel.

Den v^{en} May waren de Staten van Hollant vergadert om op tdifferent met Zeelant te letten ende sien hoe men dat ter neder soude konnen leggen ende bleven vergadert totten x^{en} toe. Middelertijt besoingeerde Sijn Ex^{cie} in den Rade van State metten gedeputeerden vande onpartijdige provintien seer om een voorslach te vinden, daermede men dese sake soude mogen assopieren ende beyde de partijen so verre brengen dat se tot malcanderen te hoiren quamen ende vonden goet voor te slaen, dat men ten wedersijden onvermindert elcx resolutien ende sonder prejudicie van dien alle nieuwicheyt soude surcheren den tijt van een maent, naerdat die van Zeelant huere gedeputeerden met volle macht om vande sake af te handelen ofte huer te submitteren aenden Rade van State, Sijn Ex^{cie}, de onpartijdige provincien ofte sulcke onpartijdige rechters als sij selfs souden verkiesen, souden aenden Rade van State gesonden hebben, in welcke maent men alle de saken soude stellen in sulcken staet als die waren voor de resolutien in Septembri ende Octobri genomen, ende versochten dien van Hollant daerinne te bewilligen, die den x^{en} in de Staten Generael verclaerden tevreden te wesen huer te submitteren het oirdeel vande ompartijdige provincien, Sijn Ex^{cie} ofte den Rade van State, ende daerom daerinne te consenteren, daerover den xj^{en} bij den Raede van State aen dien van Zeelant gescreven werde, dat den Raet al overlange huer werck hiervan souden gemaeckt ende dien van Zeelant met besendinge versocht hebben, ten ware Sijn Ex^{cie} verclaert hadde sulcx te vergeefs te sullen wesen, alleer die van Hollant desisteerden; ende gemerckt nu de sake so verre beleyt was, dat die van Hollant presenteerden ofte van huere sijde accordeerden te desisteren den tijt van een maent als boven, ende dat die van Zeelant altoes gepresenteert ende gescreven hebben te sullen huer gedeputeerden seynden om in communicatie te commen so haest die van Hollant souden desisteren, so versochten se dselve eyntelijck in tgunt voors. is mede te willen bewilligen ende metten eersten huer gedeputeerden gelast

als boven over te willen seynden. Hiernaer scheyde de dachvaert van Hollant wederom, met dien verstande dat se noch bijeen commen souden so haest de gedeputeerden van Zeelant souden gecommen wesen.

Den xij^en^ May werde gescreven aen alle ritmeesters, aen theele regement van Vere van 13 vendelen, aen 3 vendelen van tsecours, aende 12 compagnien Schotten, aen 16 Vriesche vendelen ende aende compagnien van Graef Ernst van Nassau, Gystelles, Brant, Huyseman, Dort, Plettenborch, Smits ende Pottere, noch aen die van Cloetingen, Wingaerden, Bruges, Schaef, Gijselaer, Storm ende Muys, vande repartitie van Hollant boven de Schotten ende oick aen die van Duvenvoorde, Matthijs Helt, Nievelt, Steenhuysen, Cobbe, Meurs, D. J. Nobel ende Waten, vande repartitie van Noorthollant, maeckende tsamen 69 compagnien te voet, om huer gereet te houden tegen den xxiiij^en^ deser, om te velde te mogen gebruyckt worden so t'noot ware, ende daertoe huer elcx te voorsien van een wagen, daerop men heml. van dien dag af twagengelt soude betalen. Ende omdat men gansch geen Zeeusche compagnien en verscreef, meynden velen, dat de meyninge wel mochte wesen naer tquartier van Gelder ofte Zutphen te gaen, hoewel anderen meynden dat die van Hollant t'oog al seer op den Bosch begonden te nemen.

Den ritmeester Balen scheyde ontrent dese tijt vuyten dienst ende sijn compagnie ruyteren werde gegeven aen sijn Lieutenant Batenborch.

Den xiij^en^ May werden in de Staten Generael gedragen de consenten vande vier contribuerende provintien, daeromme men achte, dat men metten eersten wat soude konnen voornemen. Die van Zeelant hadden huer crijsvolck altijt betaelt tegen 45 dagen, hoewel sij tegen de Generaliteyt daervan niet en conden verantwoorden dan al advenant de 48 dagen, ende dat meest om redenen dat huer volck de geheele winters op de dijcken in tslick mosten leggen, daertoe sij weynich volcx souden konnen gekrijgen, indien sijluyden die niet beter als die van Hollant ende anderen en tracteerden. Om dese selve redenen betaelden sij nu naer t'nieuwe redres huer volck tegen 39 dagen, hoewel sij niet dan naer advenant de 42 dagen en sullen konnen daeraf tegen de Generaliteyt verantwoorden. Dese vercortinge meer als in Hollant en smaeckte veelen in Hollant niet wel, huer latende beduncken dat sulcx huere vendelen soude swack ende altoes miscontent houden.

Sijn Ex^cie^ hadde nu wel anderhalf jaer lang door seeckere drie schippers, die dagelijcx de Mase opvoeren naer Luyck ende tot Venlo seer wel bekent waren, een aenslach op de voors. stadt Venlo doen beleyden, die al over

lange so verre gecommen was, dat den eenen schipper een sleutel hadde vande duere vande Waterpoorte om bij de schotduere aen deselve poorte staende te mogen commen, welcken aenslach beraemt was in deser vougen: dat men een schip met eenich volck soude aenbrengen ende daermede in de morgenstont saiseren de poorte, als wanneer dese schippers in stadt wesende huer souden meester maken vande schotduere, om het toeslaen van dien te beletten, ende dat middelertijt de anderen van buyten aencommende de stadt voorts souden vermeesteren. Desen volgende hebben de schippers een schip van onderen opgebracht al over langen tijt tot dicht voor de stadt van Venlo, ende tselve aldaer op tlant doen halen om te doen timmeren, daertoe sij altemet eenige timmerlieden daeraen deden wercken, verwachtende den tijt tottet voors. exploict. Want omdat so dicht aen Venlo ende de plaetse daer men buyten een rondeel om kan commen tot op de kaije geen plaetse en was om eenich volck in embuscade te leggen ofte te bedecken, hadde men dat schip daer op tlant doen leggen, om daerinne de embuscade te leggen, ende met een ander schip van onderen opgevaren wesende, toegemaeckt om volck daerinne te mogen laden, heeft Sijn Ex^cie^ bescreven ontrent 2000 mannen te voet ende 10 vanen ruyteren om tegen den xix^en^ tot Nieumegen te wesen ende is selfs met cleyn gevolch den xviij^en^ May vrouch vuyten Hage vertogen naer Utrecht met den Grave van Solms, ende den Graef van Hohenlo is over Buyren mede naer Nieumegen gegaen. Den xix^en^ vrouch vertooch hij vuyt Utrecht ende passeerende tot Rheenen den Rijn quam des naernoens ontrent den avont tot Nieumegen, daer mede quam de Heere Vere met 7 vendelen Engelsen, den Colonnel Brederode met 4 vendelen knechten ende den Colonnel Marray met 4 vendelen Schotten ende eenige andere soldaten vuyte naeste garnisoenen. Den xx^en^ zeer vrouch vertoog Sijn Ex^cie^ vuyt Nieumegen, nemende den pas naer t'nieuclooster daer noch bij hem quamen de vanen ruyteren van Wermelo, Graef Henrick, Smeltsing, Conteler ende Parcker, Sidnei ende Vere, ende de 3 vanen van Nieumegen waren met hem vertoogen ende marcheerde also dien geheelen dach duer, in vougen dat hij met den doncker ontrent Stralen quam ende met meest alle tvolck ontrent den middernacht niet wijt van Venlo, wesende alles seer gematteert met den overlangen wech. Alleer dicht aen Venlo te commen toog Sijn Ex^cie^ met ontrent 300 mannen ende eenige wagenen met instrumenten om een poorte te breecken ende oick petarts geladen vande trouppe (daer den Graef van Hohenloe bij bleef om te commanderen ende van Solms mede) af naer de reviere ende de scheepen toe. Commende

aende scheepen heeft hij in tschip van onder opgebracht doen doen ontrent 40 soldaten onder tbeleyt van Matthijs Helt, ende eenige andere bootsgesellen onder tbeleyt van Schalck, die metten 2 principale schippers voor heen souden varen om de poorte te vermeesteren; den derden schipper blijvende in handen van Sijn Ex^{cie} voor ostagier, ende in tschip dat op tlant dicht aen t'rondeel vande stadt lach werde geleyt den capitein Upcher met ontrent 250 Engelsen, hebbende tot noch toe anders geen belet gehadt, als dat die van Stralen 2 groffschooten hadden gedaen. Tschip daer Helt ende Schalck met alle de noodige instrumenten innewaren was boven met coolen geladen ende quam voor dach tot Venlo aende kaije ontrent de waterpoorte, maer de Engelsen souden vuytcommen ende de anderen secoureren als de poorte soude vermeestert wesen. Dit bestelt, is Sijn Ex^{cie} met Vere wedergekeert naer de reste van tvolck dat buyten lach aende lantsijde in een embuscade so naer dat sij t'roupen vande stadt pas hoiren conden, ende bleven alles daer verwachtende op de vuytcomtste van t'exploict, want so haest als de poorte soude vermeestert ende bij den Engelsen beset wesen, soude men het gansche leger aen t'rondeel om doen trecken tot op de kaye ende also in stadt commen om daernaer een lantpoorte te openen ende de ruyteren inne te laten. Om tschieten tot Stralen gedaen bleef de poorte tot Venlo tot 6 vuyren des morgens den xxj^{en} May toe geslooten ende werde daernaer open gedaen. Den schipper ging in stadt om te vernemen offer onraet was ende niet vernemende is wedergekeert, tselve denuncieren, ende is doen den eenen metten sluetel vande schotduere binnen gegaen ende op de poorte gecommen, daer hij den wachter vande schotduere met sijn eygen helbaert den beck brack, ende den anderen schipper is met Helt, Schalck ende anderen aengecommen om de poorte te vermeesteren, daer sij veel volcx bij vonden, mits het so hooch dach was, ende omdat huere vierroers meest failgeerden ende sij huer metten sijdegeweere mosten behelpen, hebben de borgers aende poorte huer groote resistentie gedaen, ende naer veel dringens over ende weder, hebben se ten laesten eene poorte toegekregen, twelcke Helt siende, ende merckende dat de Engelsen te laet bij quamen om huer te secoureren, dat oick den alarme al groot in stadt ende de borgers heel op de been quamen, heeft de retraicte willen doen, maer is op de kaye dootgeschooten. Tusschen de poorten in tdringen over ende weder is capitein Schalck mede dootgebleven, want so eenige soldaten huere roers die gefailgeert hadden tusschen het clincket innestaken om te beletten het toedoen van dien, hebben verscheyden borgers ver-

scheydentlijck door tclincket geschooten, so dat se tselve ten laesten toe-kregen. De Engelsen wildende haestelijck vuyt huer commen om naer de stadt te loopen, is een solderinge in tschip gebroocken, die huer veel retardements gaf, sonderlings omdat se daernaer niet dan á la file door een gat en conden vuytcommen; die op de kaye met Helt ende Schalck waren geweest salveerden huer ten besten sij conden. Den schipper die bij de schotduere was dat siende, is afgelopen door de straten aen een ander poorte, daer hij so veel wist te seggen, dat sijn goet daer buyten lach ende dat de Geusen tselve plunderen souden, dat hij vuytgelaten worde ende also ontquam. Den anderen schipper meynende met springen over de muyre hem te salveren, spronck hem te borsten. Eenige soldaten ende bootsgesellen tot in stadt gecommen, werden dootgeslaegen ende een quartiermeester van Schalck gevangen, ende aldus failgeerde dit exploict, alleen ende sonderlings, soe men hout, omdat de Engelsen te laet bijquamen ende dat veelen vande bootsgesellen vooraen geweest so besich waren mette instrumenten reede te maecken ende op tlant te brengen, dat tgetal dergeener, die aende poorte waren te cleyn was tegen so veel borgers doen op de been, die huer oick noch niet behoirlijck verweren en conden, mits dat alle huere vierroers om den regen wille tot op 3 ofte 4 naer failgeerden, ende dat se in den beginne niet 8 ofte 10 mannen a la preuve gewapent en hadden om tegen den eersten toeloop, dergeener die aende poorte waren te stellen. Die vande stadt hebben noch ten selven daege den schipper, die te borsten gesprongen was gedaen quartieren ende den quartiermeester van Schalck doen hangen, ende sijn op dit exploict dootgebleven ontrent 9 ofte 10 mannen. Sijne Ex^cie^ siende dat de sake heel gefailleert was, is begonnen met alle tvolck wederom af te trecken, ende gecommen aen t'nieuclooster is daer gebleven ende heeft den xxij^en^ de ruyteren van tquartier van Zutphen ende Overijssel over sGravenweert naer huer garnisoen gesonden ende is met de reste van tvolck weder tot Nieumegen gecommen, van waer hij die elcx naer tgarnisoen gesonden heeft ende is selfs den xxvj^en^ weder in den Hage gecommen, daer sijne garde den xxiiij^en^ te vooren gecommen was. Ingevalle dit exploict hadde konnen gelucken, soude het naer apparentie een groote veranderinge in de saken vanden viant, ten minsten in tvoors. overquartier gemaeckt hebben, ende soude tvolck van Sijn Ex^cie^ een goeden buyt daer hebben becommen.

Den xix^en^ May wast schoen weder. In plaetse van Comans vuyten Raede van State gescheyden quam daerin Mr. Pancras van Castricum,

Pensionaris van Enchuysen mogelijck daertoe gepromoveert om dien van Enchuysen vanden pension te ontlasten.

Ontrent dese tijt failgeerde tot Delft Everart van Lodesteyn, ontfanger vande gemeene middelen, die wel schuldich bleef over de 80 duysent gulden, daeronder dat waren veele penningen bij hem ter ordonnantie vande Staten op sijn particulier credyt op interest gelicht, twelcke in Hollant wel eenige meerder benautheyt van gelde mocht maken, omdat de luyden bemerckende dat oick de ontfangers konnen failgeren, of meerder verseeckertheyt ofte restitutie vande penningen den ontfangers op interest gedaen sullen willen hebben.

Ontrent dese tijt verstont men vuyt brieven vuyt Engelant commende, dat den Coning van Vranckrijck totten Ambassadeur van Engelant geseyt hadde rondelijck vuyt, indien de Coninginne in dese noot hem niet hooger en wilde assisteren dan met 2000 mannen (die den Ambassadeur presenteerde te doen volhouden) dat hij dan soude moeten aennemen de conditien, die hem van wegen den Coning van Spangien gepresenteert worden, daerop den Ambassadeur niet en hadde derven antwoorden, maer hadde sulcx aende Coninginne overgescreven. Veelen meynden dattet in de macht vanden Francois niet en was een pays te maken, omdat den Spangiaert hoope hebbende totte heele conquesten tot geen pays en soude willen verstaen.

Ontrent den xxiij^en^ May quamen de gedeputeerden naer Groningen gesonden wederom, hebbende in tvuytrijden daer sulcken ongeluck gehadt dat de wagen hadde geholt ende omgeworpen was, daerduer Inojosa sijn been gebroocken was boven de kniede, maer d'anderen sonder groote weden ontcommen.

Den xxiiij^en^ May liepen tijdingen, dat de ponten ende andere scheepen, die den viant voor Coelen gehadt hadde, vol balcken, swalpen, cabels ende ander gereetschap den Rijn afgebracht waren, tsij naer Berck ofte Camillos schantse tegen over Roeroirt leggende, om aldaer haer begonnen werck secreter te mogen maken. Item dat den Coning van Spangien aen die van Dennemarcken ende Lubeck, ende sonderlings aen die van Hamborch versocht hadde dat hij tsijnen costen eenige oirlochscheepen op huere stromen ende de Elve soude mogen onderhouden om de vrije navigatie op west te conserveren ende sijn rebelle onderdanen van Hollant ende Zeelant beter te mogen bedwingen, maer dat hem sulcx afgeslagen was. Dat tsedert het verlies van Amiens de oirlogen tusschen Vranckrijck ende Savoijen weder aengingen. Dat de Polen tot een pays metten Turck

inclineerden. Ende nopende den Hungersen crijch, dat den Ertshertoge Maximiliaen Generael in denselven crijch was, ende den Marquis van Burgau in Ungeren Lieutenant Generael onder Maximiliaen. Dat den boerencrijch in Oistenrijck scheen te sullen eynden, ende dat men beraemde tegen den Turck te gebruycken vuyt Creyts van Beijeren 3000 voetknechten, vuyt Hooch Saxen 1000 peerden, vuyt Neder Saxen 1000 peerden, Creyts van Franckenlant 1000 peerden, vande cruysridders van t'rijck 900 peerden, van Sleyssingen 500 voetknechten ende 1500 peerden, vande Vrijheeren van Meerlant 2000 voetknechten ende 1000 peerden, van Denemarck 500 peerden, van Elsats 500 peerden, Bemen 6000 Walen te voet, Croaten 500 voetknechten ende 500 carabijns te peerde, Westphalen 500 carabijns te peerde, den Creyts van Swaben 3000 voetknechten, Hooch ende Neer Ungeren 10,000 peerden ende 10,000 voetknechten, Hooch ende Neer Oistenrijck 3000 peerden ende 3000 voetknechten, den Paus 3000 peerden ende 8000 voetknechten ende van Petsische [1] 15,000 voetknechten makende 51,000 voetknechten ende 24,200 ruyteren. Item dat totte oncosten vander oirloge voorts contribueren souden in gelde den Creyts van Over Rijn 120,000 rijcxdaelders, Hooch ende Neer Lausnits 60,000 rijcxdaelders ende den Graef van Tyrol 50,000 rijcxdaelders, makende in gelde 230,000 rijcxdaelders. Dat al veel volcx in den Pals lach ende veel moetwils dede, ende dat den Hartoge van Wirtemberch ende den Marquis Ernst van Dourlach dselve passagie duer huer lant weygerden. Doch meynden veelen dat dvoors. vuytgegeven lijsten meer een voorslach dan een geresolveerde sake was.

Den xxvij^en ende xxviij^en May begonst men bij de hant te nemen ende in den Rade van State te delibereren of men te velde soude gaen, ende mits de vercortinge vande betaelmaenden van tcrijsvolck, dede men den staet vander oirlogen resumeren naer advenant de 300,000 £ ter maent,

---

[1] Wat men door van Petsische voetknechten te verstaan hebbe, is ons niet met zekerheid gebleken. Waarschijnlijk is die naam afkomstig van den Heer van Petz, een der veldoversten van het Keizerlijke leger in den oorlog in Hongarije. In de Turcksche Chronyck van Nicolaes a Wassenaer, waarin de Chronycke van Hungarien van Ortelius is overgenomen, lezen wij (II deel, bl. 224), dat toen Tottis in 1597 veroverd was geworden, en van Petz daar tot gouverneur was aangesteld, men „den Opper Luytenant na Comorra ghesonden heeft om noch meerder proviande, connestabels ende Petzische soldaten te halen, ende die binnen Tottis te brenghen”. Iets verder lezen wij dat „het Petzische regiment” begon te muiten (bl. 339). Welligt is hij dus bij het begin van den veldtogt belast geweest met het aanwerven van eene troepenafdeeling, welke dien ten gevolge, zoo als meer gebruikelijk was, naar zijnen naam genoemd is.

Dat met „Bemen” Bohemen en met „Meerlant” Moraviё (Mähren) bedoeld is, is duidelijk.

bij welcken staet bevonden worde, dat men tegen 12 maenden in tjaer, maentelijck te corte quam over de 64,000 £ in minderinge van twelcke, indien men soude willen emploijeren de 200,000 £ totten veltleger geconsenteert ende de 200,000 £ totte fortificatien innegewillicht, men noch te velde gaen, nochte meer fortificeren soude mogen.

Ontrent dese tijt ontfing den Ambassadeur Busenval een brief vanden Coning van Vranckrijck in date den vᵉⁿ May, houdende dat Fauckerolles vuyt Engelant niet en brachte als excusen ende generale woorden, ende dat sijn depesche geremitteert was aenden Ambassadeur van Engelant, welcken Ambassadeur dselve excusen verhaelt hadde ende gefundeert op de troublen van Irlant, daer de Coninginne van nieus 7000 mannen hadde moeten seynden, ende op de sorge voor de Spaensche vloote, daertegen sij mede tot groote costen moste equipperen, aenrigende dat sij voldaen hadde alle tgeene sij in tlaetste tractaet hadde belooft, daer hij van gelijcken niet en hadde gedaen, so in t'rembourseren vande 20,000 cronen hem gedaen doen Bouillon ende Sancy daer waren, als van tverschot gedaen aende betalinge vande 2000 mannen, hem al tvoorleden jare gesonden, van welck remboursement sij nochtans voor dese tijt afweeck ende presenteerde te seynden 4000 mannen, indien hij die wilde betalen, seggende dat se huer vande redenen van dien soude justificeren voor God ende de werelt. Dat se op t'exploict op Calais nu niet en kan letten, omdat de plaetse stercker is als te vooren, ende dat se hueren macht op een ander moet gebruycken ende niet meer voornemen en wilde als sij soude konnen afdoen, maer dat men hiernaer daeraf breder soude konnen handelen. Dat hij haer daerop bedanckt hadde ende daermede wel genoegen soude, so hij totte betalinge middel hadde, dat hij capiteinen ende soldaten genouch hadde, maer alleen hem gelt ontbrack om d'armoede van sijn volck ende rijck. Dat hij bekent in haer veel gehouden te wesen, ter cause vande hulp in sijn meesten noot getrocken. Dat se met rede claechde dat hij het tractaet niet en voldeede als sij van haere sijde gedaen hadde, haer bedanckende van het tegenwoordich afwijcken van tvoors. remboursement. Dat sijn onvoordacht ongeluck ende niet sijn gebreck van wil belet hadden tvolbrengen van sijn beloften; dat hij haer altoos eeren ende beminnen soude; dat hij haer sijn noot hadde doen verthoinen als aen degeenen, die alleen hem helpen conde, dat hij geen middel hebbende de 4000 mannen te betalen, haer daeraf hadde bedanckt; dat hij niet en twijffelde of de redenen, die huer beletten beter te doen waren warachtich, die hij oick niet en wilde

debatteren; dat hij droevich was, dat hij niet in staet en was om haer nu te mogen assisteren ende dienen; dat hij oick geerne veel soude doen in tcontinueren vande oirlogen tegen den viant, als hij tot noch toe hadde gedaen, diens macht daer duer seer gediverteert was, maer vreesde sonder secours niet te sullen konnen continueren, om redenen haer door Fauquerolles doen aendienen, dwelcke alle dagen dringender worden, dat hij se daerom bad, dat sij wilde goetvinden dat hij tot sijn saecken voersage ende sijn behoudenisse door andere wege sochte, naerdien die vande cracht hem failgeerde; dat hij daertoe geperst worde bij sijn onderdanen ende dienaers, dien hij tot noch toe stantvastelijcker wederstaen hadde, als men wel in Engelant geloofde, maer nu niet meer en const doen, omdat sijn swacheyt hem dwonge hueren raet ende overvallende noot te volgen, ten ware hij sijn rijck verliesende, hem alleen wilde beladen mettet verwijt van sulcken ongeluck, dat hij wel wist hoe beschaemt, periculeus ende onseker dien wech was ende wel overleyde alle tgeene daerinne te beduchten stont ende een ander mocht voorsien, maer dat hem geen keure meer en resteerde, naerdien de Coninginne hem abandonneerde, ende dat hij den Staten van t'Nederlant niet machtich genoech en achte hem ende sijn rijck van so veel canten aengetast te konnen staende houden. Dat hij de vuytcomste soude mogelijck verwachten, indien tverlies van sijn staet den viant soude konnen ruineren ofte crencken, dat ter contrarie tverlies van sijn staet ontwijffelijck naertrecken soude oick tverlies van sijn vrunden ende geallieerden, twelcke hij beter soude konnen beletten, conserverende tgeene hem resteerde met een accoort, omdat den tijt occasien soude mogen geven voordeel op den viant te nemen ende sijn voornemen te traverseren, daertoe hij geen hoope en hadde, met so grooten achterdeel de oirlogen continuerende als hij nu 9 jaren gedaen hadde met so groote foute van anderen als van hem selven. Dat hij noch onseecker was vande inclinatie vanden viant daertoe sonderlings naer tverlies van Amiens, maer dat den Paus hem door sijn legaet hadde doen verseeckeren tselve ten eynde te sullen brengen, indien alleen hij daertoe wilde verstaen, ende dat hijt also soude doen dat sijns conings naem daermede niet vermengt en werde ofte hij eyscher daervan gestelt. Dat men daerop most considereren, indien hij des paus interventie aennam, dat die de Coninginne ende alle de anderen van contrarie religie soude willen vuytsluyten; dat hij beduchte dat den noot, die hem hiertoe dwonge, hem oick dwingen soude voorts te varen, indien hij hem hiertoe inliet, vuyt vrese, dat hij tusschen de pays ende oirloge sonder

middel van hem te konnen hanthaven blijvende, soude moeten wet ontfangen, tsij vanden viant, ofte vande geenen die aengenomen soude hebben hem vuyt dit gevaer te brengen, twelcke alle swacken subject waren ende hem van harten leet soude wesen, meer om sijn vrunden ende geallieerde willen (welcker beneficien danckbaerheyt men in sijn hart soude vinden oick naer sijn doot, daer quame of wattet mochte) als om sijn eygen consideratien wille, al ware sulcken nootdranck hem seer tegen thart, doch dat hij de gemeene behoudenisse voor alle particuliere consideratien moste stellen, daerom hij oick haer bad te geloven, dat hij al doen soude dat hem mogelijck ware om hem van haer niet te scheyden, indien hij handelen moste, maer huer daer onder te begrijpen so t'huer aengenaem ware, daerop sij nochtans niet en soude mogen staen, omdat hij sijns selfs niet meer en was, maer vanden noot vermeestert werde, doch dat ick haer van alle tgeene datter passeren soude, soude verwittigen. Dat den Ambassadeur ende Secretaris Edmont (mette voorgaende depesche aenden Ambassadeur gecommen) dit hoirende seer ontset waren ende hem vermaent hadden op sijn eedt ende sijn beloften, daertegen hij sijnen noot gestelt hadde. Dat den Ambassadeur als van hemselven daerop geseyt hadde, dat de Coninginne haer soude mogen accomoderen om hem de 4000 mannen te seynden ende de helft daeraf te betalen, mits dat hij verseeckerde d'ander helft te betalen, daerop hij geseyt hadde also weynich middels te hebben om de helft als om tgeheel te betalen, ende dat de 2000 niet dienen en conden als om hem meer te engageren totte continuatie vanden crijch, omdat se niet suffisant en waren hem te beschermen, ende hadde daerop gepersisteert bij den eysch vande 4000, hem nochtans inlatende om dselve mer voor 4 maenden bij de Coninginne onderhouden te hebben, binnen dwelcke hij meynde sulcken voordeel op den viant te winnen (mits dat men se hem sondt alleer den viant sijn macht, die van alle canten marcheerde, bijeen creech) dat hij daernaer met minder macht ende meerder geluck de oirlogen soude konnen continueren ende also ontgaen de pericule die hem dwingt ander partij te kiesen, daeraf den Ambassadeur beloofde de Coninginne te adverteren door Edmont sonder anders eenigen hoop daertoe te geven. Gescreven van St. Germain en L'aye.

Dese brieven werden bij Busenval eenigen vande Staten secreterwijse gecommuniceert, die niet weynich daerinne ontset en waren, want beneffens dat men nu claerlijck verstont dat de Coninginne totte alliantie alleen belooft hadde 2000 mannen voor een corten tijt onder belofte van restitutie

vande penningen, daer men nochtans den Staten 4000 mannen sonder sulcke beloften opgedruckt hadde, so verstont men oick dat den Coning al over eenigen tijt in dese handelinge van vrede most getreden sijn, omdat hij scrijft niet verseeckert te wesen hoe d'intentie vanden viant nu mits verlies van Amiens sal wesen, ende oick noch dat den Coning gansch totten pays inclineerde ende mogelijck tvuytgeven van desen brief houden soude als een insinuatie, opdat de Staten huer daernaer niet en hadden te beclagen. Anderen meynden dat de Staten voor alle huer secourssen anders niet hebben en souden als een genegentheyt tot dancbaerheyt, die men naer sijn doot in sijn hert soude vinden, als hij scrijft, ende was de saecke veelen daerom te suspecter, omdat men mede verstont, dat den Ambassadeur van Vranckrijck tot Romen seer heerlijck ingehaelt ende onthaelt was ende den Paus hem ten eersten openinge van pays gedaen hadde. Hoewel anderen meynden dat den Spangiaert, mits sijne victorien moedich, hem geen billijcke conditien en soude willen consenteren, maer dattet alleen om de Coninginne tot meerder secours te bewegen also geseyt worde.

In dese gelegentheyt hielen de Staten Generael huer seer stille sonder yet voor te nemen bij gebreck van gelde, daervan een groote schaersheyt alomme in tlant was, te meer omdat de consenten van meest alle de provincien so gerestringeert ende beswachtelt waren, dat men daervan nau gelt en sach te trecken om de Generaliteyt in huere verachtertheyt te secoureren, ende tgeene noch gereet const getrocken worden ging voor de wisselen van Vranckrijck, daer beneffens waren die van Groningen ende Omlanden aen huere quote ende voorgaende consenten seer veel schuldich gebleven, daeromme men den voorverhaelde gedeputeerden derwerts gesonden mede gelast hadde die te voorderen, maer en hadden tot eenige betalinge van dien niet alleen geen hoop gekregen, maer oick niet selfs totte betalinge vande loopende consenten ofte contributien, waerdoor de Generaliteyt verachtert ende so seer sonder gelt bleef, dat se niet doen en conden.

Ontrent dese tijt waren de ruyteren van Bergen op den Zoom met een goede partije voetvolcx vuytgetogen ende sloegen een brugge over den Demer ende toogen also in cleyn Brabant, daervuyt sij tusschen de 300 ende 400 beesten haelden ende tot Bergen brachten, omdat die van cleyn Brabant geen contributie en wilden betalen, maer naer desen tocht begonden eenige dorpen huere contributie te maken.

In t'eynde van dese maent creech men tijdinge, dat Calvaert in Vranckrijck van sieckte was gestorven.

Den xxx^en May creech Jacob van Telshout de compagnie van Rijnesteyn, omdat desselfs Lieutenant, die onlangs te vooren de compagnie hadde gekregen, gestorven was, ende den iij^en Junij hiernaer werde sijne compagnie waertgelders gecasseert, ende degeenen die noch dienen wilden gereduceert onder de ordinaris compagnie, die hem nu gegeven was, geschiedende de cassatie ten deelen omdat tlant van Hollant seer belast was, ende dat dselve waertgelders rontsomme den Hage so veel moetwils deden, dat men niet dan clachten daervan en vernam.

Den j^en Junij quamen in den Hage den Pensionaris van Middelborch van Zanten, Vosbergen vuytet collegie, Reygersberch, vander Vere ende een borgermeester van Zirczee, als gedeputeerden van Zeelant, om neffens de andere gedeputeerden in Staten Generael met die van Hollant in communicatie te treden op tdifferent nopende de convoijen ende licenten, ende gingen den ij^en bij Sijn Ex^cie aengeven d'oirsaecken van huere compste.

Die van Hollant te vooren verwitticht wesende dat die van Zeelant commen souden, hadden tegen den ij^en Junij een dachvaert vuytgescreven, maer liep wel aen tottet v^en toe, eer sij alles bijeen waren ende begonnen te vergaderen, ende naer eenige deliberatien op de swaricheyt met Zeelant, werde goet gevonden altoos in handelinge te treden, volgende t'aengeven selfs van die van Zeelant, te weten ter presentie ende overstaen van Sijn Ex^cie ende begonden daerop den vij^en heel vrouch te handelen, van wegen die van Hollant den Heere van Brederoode, Mathenesse, Oldenbernevelt Advocaet, Brasser ende anderen, ende van wegen die van Zeelant dvoors. gedeputeerden, ende bleven bij Sijn Ex^cie van smorgens af tot smiddachs toe, alwaer veel altercatien over ende weder vielen, daervuyt men claerlijck verstont, dat die van Zeelant sonderlings sochten voor te behouden dat de regieringe ofte tcollegie van Almiraliteyt soude bestaen bij haer Gecommitteerde Raden ende dengeenen, die men vuyt andere provincien daertoe soude moge vougen, ende dat in haer provincie tvolle recht vande convoijen ende licenten mocht betaelt worden van goederen over huere stromen vuytvarende ofte naer den viant gaende. Men meynde dat se tottet eerste trachten om altoos middel te hebben de anderen te mogen overstemmen, ende tottet tweede om haer casse altoos best gefurneert te houden, daer ment dan niet vuyt en soude konnen krijgen als met huer wel believen, doch omdat ment voorder niet en konde brengen in eenige volgende dagen, dan dat se naer veel moeyte ende disputen eyntelijck verclaerden tevreden te wesen nopende t'ontfangen van t'rechte wederom aen te nemen ende te achtervolgen t'provisionel accoort te voo-

ren met die van Hollant daerop gemaeckt ende eenigen tijt onderhouden, ende nopende de andere poincten de regieringe, becledinge van tcollegie, makinge van lijsten ende ordre, ende tdoen van reeckeninge dat se daerop tevreden waren in Staten Generael mette andere provincien te handelen ende besluyten, ten minsten op rapport ende wel believen van huere principalen, hebben die van Hollant, siende dat se voorder niet commen en conden, tselve also geaccepteert ende daermede meest afgedaen den twyst ende t'misverstant nu so veel maenden getraineert. Hiervuyt was te sien de groote inconsideratie van die van Hollant, dat se so seer moeten arbeyden om weder te becommen tgeene sij te vooren, naer so lange delibererens ende met so hoogen opnemen hadden verworpen, te weeten tprovisionel accoort, ende dat se al te lichtelijck gelooft hadden eenige crijters van tcollegie van Rotterdam, die tot sulcx hadden gearbeyt, ende meynden middel genouch te weten, om die van Zeelant naer haer sin te stellen.

Den iiij^en^ Junij arriveerde in den Hage Capitein Constabel van t'regement van Vere met brieven vande Coninginne van Engelant vanden 20^en^ May, houdende dat se over lange den Staten hadde doen verstaen, dat se most den Spangiaert voorcommen ende haer selven beschermen tegen tquaet dat hij haer dreychde, ende daerom den Staten hadde vermaent van gelijcken te doen, om nergens in te manqueren, ende dewijle nu den tijt daer was, ende sij vast geresolveert was in tgeene sij doen wilde, ende dat in alle exploicten assistentie van volck groot voordeel dede, dat se oick bij den Staten geprovoceert was hierop tijdelijck te letten, so versocht se dat de Staten geen swaricheyt en wilden maken om promptelijck te laten volgen 1000 musquettiers vande Engelse natie hier te lande in dienste wesende, ende in plaetse vande helft vande 20 oirlochschepen wilden seynden 15 dubble vlieboots ofte andere bequame schepen om tvolck tottet voorgenomen exploict te emploijeren, over te voeren. Van t'rendeveus ende de reste van desen souden sij verwitticht worden bij Vere ende Gilpijn ende oick bij hueren agent Caron, die se daerinne wel geloven mochten. Des naernoens vergaderden in Staten Generael Sijn Ex^cie^ ende den Raet van State, ende aldaer den voors. Constabel in tlange gehoirt wesende, en werde niet goet gevonden de Coninginne desen te weygeren, maer aenden Constabel noch ten selven dage geantwoort, dat men sijne petitie soude naercommen, ende Haere Ma^t^ tvolck ende de schepen seynden, daermede bij den v^en^ wederom vertoog. Hoewel bij veelen een bedencken maeckte, dat men tvolck des winters hier sondt om vuyt te winteren ende des somers

in dier vougen t'elcken ontoog [1]. Denselven Capitein Constabel hadde in den Hage tegen Jonckvrou van Bremieu geseyt dat de geheele voyage van Engelant gedestineert was op Cales in Vranckrijck, twelcke bij haer niet geswegen en werde. Hierdoor ende door andere redenen getogen vuyte voyage van Fauckerolles in Engelant ende anders werde alomme een seer groote mompelinge van Cales te beleggen, twelcke ten laesten den Cardinael so com-

[1] De Raad van State en Zijne Excellentie, door de Generale Staten geraadpleegd, gaven als hun gevoelen te kennen, dat „alhoewel het saisoen ende gelegentheyt van tijt ende zaecken onbequaem is, ende qualijcken can lijden het missen vande verzochte Engelschen, dat huns beduncken nochtans, men haere Ma[t] de verzochte musquettiers nyet en behoirt te weygeren. Mitz dat het volck, te lichten buyten Vlissingen ende den Briel, zal moeten genomen ende getransporteert werden met geheele vendelen ende nyet bij uytschot uyt alle de compaignien, stellende in bedencken oftmen daertegen, ten dienste ende voerde verzekertheyt vanden staet vanden lande, nyet en zoude in alle diligentie behooren te lichten andere duysent goede soldaten. Mitzgaders voer het toecomende ordre te stellen, dat het volck in deser manieren nyet meer en werde uytgetogen. Die voersz. heeren Staten tvoersz. advis gehoirt, hebben hun daermede geconformeert. Mitz dat daerbenevens den Ridder Veer zal werden vermaent inde voerscreven lichtinge nyet te willen procederen gelijck hij gedaen heeft in tvoergaende jaer, als wanneer hij de beste compagnien vuytgetrocken ende de slechtste inden lande gelaten heeft, oft dat dheeren Staten daerinne anders zouden moeten verzien". (Resol. St. Gen. 4 Junij 1597.)

De wijzigingen, welke Elizabeth verzocht met betrekking tot het aantal en de soort der schepen, die door de Staten zouden gezonden worden, werden eveneens aangenomen. Den 5[den] Mei was besloten, dat het toen door de Koningin gevorderde hulpescader bestaan zou uit 21 oorlogschepen met inbegrip van vier proviantschepen en twee jachten, „als bij het Collegie binnen Amstelredam vor schepen van oirloge: een proviantschip, ende een jachte. Tot Rotterdam drye schepen van oirlogen ende een proviantschip. Tot Horn oft Enchuyzen oick drye schepen van oirlogen, ende een proviantschip ende bij het Collegie in Seelant vijff schepen van oirlogen, een proviantschip ende een jacht". (Res. St. Gen.) Acht dagen later had men aangenomen „datter ordre zal werden gestelt, dat den Admiraal mette twee Vice Admiralen ende den Commissaris geadmitteert zullen werden in den Raedt om op alle voorvallende zaecken ende deliberatien present ende over te wezen, ende te helpen resolveren, gelijck voer het gemeene beste bevonden zal werden te behooren".

De instructie voor den hier bedoelden commissaris, waartoe, even als in het vorigen jaar bij den togt naar Cadix, Pieter de Regemortes werd benoemd, werd later (den 17[en] Junij) vastgesteld, en was in zeer algemeene bewoordingen vervat. Zij behelsde, „dat hij naede occazien ende occurrentien zal gehouden wezen in tgene den dienst vanden lande zal aengaen, gedurende de expeditie op Spaignien, den Heere van Warmont, Admirael, te gehoirsamen in tgene de zelve hem zal commanderen, ende voorts denzelven Heere Admirael te helpen effectueren de pointen van zijn instructie, daer van den voerscreven Regemortes tot dyen eynde copie zal werden gelevert".

Terstond na de ontvangst van den brief van Elizabeth, waarbij de uitrusting van het toe te zenden smaldeel gewijzigd werden, namen de Staten van Holland en Zeeland in overleg met den Prins de maatregelen, welke dien ten gevolge gevorderd werden, en reeds den volgenden dag werden de Admiraliteiten aangeschreven. Eene gedetailleerde opgave van de schepen en hunne geheele uitrusting vindt men in de Resolutiën der Staten Generaal van den 5[en] Junij 1597. Den 25[en] Junij ontvingen de Staten een brief van de Koningin, waarbij Vere naar Engeland ontboden werd om den togt mede te maken, iets waaraan zij, hoezeer dan ook met weerzin, hunne goedkeuring moesten hechten.

moveerde, dat hij niet alleen groote provisie van amunitie ende vivres daerinne sondt, maer ten lesten oick seer veel volcx, hoewel den Cardinael dese tijt duer noch so benaut van gelde was, dat hij niet alleen sijn volck niet en conde betalen, maer dat oick daerom alle sijne lichtingen seer geretardeert worden.

Ontrent dese tijt creech men tijdinge dat in Vranckrijck verscheyden verraderien waren ontdect, die beleyt werden bij den Gouverneur van Neufchastel ende verscheyden andere personen van aensien binnen Rouaen ende Paris, daerover seer veel alomme gevangen ende verscheyden gedoot waren. Item dat buyten Paris op de jacht naer den Coning was geschoten, maer den dader ontcommen. Niet lange hiernaer werde mede ontdeckt seeckere handelinge, die met voorweeten vanden Graef van Auvergne gedreven was metten viant, daerover Charrettier, Secretaris van denselven Graef was gevangen ende eyntelijck gedoot. Men verstont mede dat eenigen vuyt Mets metten viant waren handelende, door alle twelcke wel scheen dat Vranckrijck noch meer geplaecht soude moeten worden, hoewel veelen tselve goet te wesen achten, om den Spangiaert aen d'een sijde totten pays die den Paus socht te handelen, difficil te maken, ende aen d'andere sijde den Franchois tegen den Spangiaert in meerder dissidentie te brengen, ende also min geinclineert tot pays maken.

Ontrent dese tijt verstont men mede dat alomme in Oistenrijck een groote schrick was ende dat alle den rijcdom vuyt Weenen verliep vuyt vrese vande Turcken belegert te worden.

Den ix^en^ Junij quam Maximiliaen, Heer van Cruyningen, in den Rade van State van wegen die van Zeelant, die anders tot noch toe meest vuyte regieringe was gehouden, omdat hij anno 73 metten Grave van Bossu sijn neef de wapenen tegen tlant gedragen hadde, doch hem nu bij die van Zeelant so wel hadde geinsinueert, dat se hem in den Rade van State sonden. Ten selven dage creech Charles Rassart (te vooren lieutenant vande compagnie vanden Graef van Solms geweest) dselve compagnie voetknechten, gereduceert op 150 hooffden, terwijle hij nu eenigen tijt lang op acte van die van Zeelant dselve compagnie als capiteyn hadde gecommandeert, sonder nochtans behoirlijcke commissie te hebben.

Omdat den Ambassadeur Busenval seer aenhielt om tleger hier te lande te velde gebracht te worden, terwijle den Coning van Vranckrijck sijn meester, so hij seyde, alle devoir voor Amiens aenwende om tselve te benauwen, ende de consenten bij de provincien so seer waren gerestringeert, dat men naulijcx en sach, hoe men eenige penningen vande pro-

vincien soude konnen trecken, ende dat den Raet van State met Sijn Ex[cie] oick niet vrijelijck en mochten adviseren, waer men tleger prouffitelijcxt soude konnen brengen, mits elcx sijn consenten gebonden hadde aen tleger in huer quartier te hebben, ende men nu de swaericheyt tusschen Hollant ende Zeelant geweest, begonst te houden voor afgedaen ende wech geleyt, werde ontrent den xj[en] Junij geresolveert, dat den Raet van State in alle provincien gedeputeerden soude seynden om de consenten suyverder ende min gerestringeert te doen dragen, ten eynde bij den Raet ende Sijn Ex[cie] vrijelijck mocht geadviseert werden, waer men tleger prouffitelijcxt soude brengen, dewijle niet mogelijck en was huer alles te gelijck contentement te doen [1]. Twelcken volgenden op den

---

[1] Niet zonder invloed op het besluit van de Staten Generaal was de dringende en welsprekende rede (waarvan Bor eene gebrekkige vertaling geeft), die Busenval den 13[den] Junij in hunne vergadering uitsprak, en waarin hij hen niet alleen wees op de gevolgen, die er voor de Republiek uit zouden voortvloeijen, wanneer zij langer uitstelden tot eene meer krachtige medewerking over te gaan, maar waarin hij niet onduidelijk liet doorschemeren, dat de Fransche koning bij gebreke van dien het besluit zou kunnen opvatten, gehoor te geven aan de voorstellen tot vrede, die hem gedaan werden.

„C'est avec tresgrand regret", zegt hij onder anderen, „que je voy le peu de creance qu'on a donné à mes remonstrances, et le peu desgard qu'on a eu aux sommations que vous faisoit deslors Sa Ma[té] de mettre une armee en campaigne affin que lennemy commun qui sans doubte viendroit fondre en France incontinent quil verroit Sa Ma[té] presser le siege d'Amyens fut aucunement diverti par la jalousie que luy donnerez de vos armes. Et que par ce moyen toutes les forces des ennemiz ne vinssent a tomber sur les bras de Sad. Ma[té], qui cestoit promis plus de vigeur et de verdeur en vos effectz, plus de consideration en vos conseilz pour ce qui concerne la conservation de sa couronne, et mesmes des promesses tant de fois reiterees et couchees par escript, que vous mettriez une armee de sept a huict mil hommes de pied en campaigne et quinze cens chevaux, au mesme temps que Sa Ma[té] y feroit sortir la sienne. Je laisse la le temps de pres de trois mois qu'il y a que Monsieur le Marechal de Biron est devant Amyens, mesmes du coté du pays de lennemy, mais comment se pourra l'on excuser de ce que vous n'estes encores prestz, lorsque le Roy vous advertit qu'il est en personne en son armee, et qu'il appelle vos ennemis dans son royaulme? Vous direz quilz n'y sont pas encores, et que quant ilz y seront vous ferez ce qui sera en vous.

„Certes, Messieurs, il sera lors bien tard de soulager le siege d'Amyens, quand vous aurez laissé partir tous les ennemis de ce pays. Il sera bien tard de fermer et reboucher la digue quant toutes les eaux auront inondé la France. Possible que votre pays en sera plus secq pour un peu de temps, mais vous nous donnerez un mauvais exemple en nous apprennant de nous mettre aussy a couvert sans avoir esgard a noz amys et alliez, qui seront exposez aux orages du ciel quand nous en vouldrons chercher les occasions ....."

„Vous me permettrez de vous dire", gaat hij later voort, „quil y va et de vostre honneur et de vostre seureté en ce faict. De l'un pour le blasme que vous recepvrez d'avoir esté spectateurs oisifz des travaux et possible de la ruyne d'un prince qui est pour le jourdhuy une des principales coulonnes de la Chrestienté, et qui ayme et affectionne vostre etat, comme chacun scait quil faict. Il y va de vostre seureté pour le peril quil y a que les esclatz de ceste ruyne ne retombent bien tost sur vous, et pour la necessite en la quelle Sa Ma[té] sera reduite par lhabandon de ses amys

xv^en Junij vuyten Hage vertogen sijn Brienen, Castricum ende Camminga, Raden van State om naer Vrieslant te gaen ten fyne als boven, ende van daer voorts naer Groningen. Den xvj^en sijn naer Zeelant om dselve sake vertogen Gilpijn ende Aleman, Raden ende den Tresorier de Bie, ende den xxiiij^en de Heeren van Oijen ende Schagen, Raden metten Secretaris Huygens om naer Utrecht te gaen, daeraf Oijen ende Schagen omtrent den iij^en Julij wederom quamen met redelijck contentement van die van Utrecht ende den ix^en die naer Zeelant geweest waren van gelijcken met redelijcke satisfactie. Aen die van Hollant en was niet gesonden, omdat sij in loco waren ende men in alle occasien de sake met huer conde afdoen ende oick huer consent niet en was gelimiteert als wel de consenten vande andere provincien. De Gedeputeerden van Vrieslant als Brienen ende Castricum quamen den xij^en Julij wederom van gelijcken met redelijcke satisfactie, waeromme men terstont begonst te delibereren om tleger te velde te brengen, als hier naer geseyt sal worden.

Naerdat met die van Zeelant nu eenige dagen was gebesoigneert in de Staten Generael op de stucken rakende de regieringe vande Almiraliteyt ende sij bewillicht hadden over t'maken ende arresteren vande nieuwe lijsten te staen, ende die bij stricte instructie te doen onderhouden, oick dat de middelen vuytet eene collegie (twelcke meest te vooren soude wesen) souden mogen getrocken worden tottet collegie meest belast, ende in dier vougen de lasten gecommuniceert, ende dat daertoe alle jaren sende Generaliteyt soude worden gereeckent ende alle maenden pertinenten staet overgesonden, hebben sij noopende de voordere questieuse poincten op den xiiij^en Junij verclaert van huer principalen geen ander last te hebben, dan dat tcollegie vande Almiraliteyt in Zeelant, blijvende Gecommitteerde Raden vande selve provincie, dienen sal op de commissie, eedt ende instructie vande Staten Generael ende voorts tevreden wesen, dat vuyt andere provintien dry raden neffens deselve worden gecommitteert ende dat dselve vooral sullen besoigneren in de sake vander Almiraliteyt, sulckx, dat duer hare besoigne in de particuliere saken van Zeelant, de Generaliteyt ende tstuck vander Almiraliteyt niet en sal worden vercort. Dat sij het seynden van Raden vuytet eene in t'ander collegie tot decisie

de se laisser emporter dans des partis contraires a ses desirs, a ses actions passees et singulierement au bien de ces provinces. Estant notoire que quant la France sera constrainte de se retirer de ceste partye, ceux quy y demeureront en sentiront bien le faix plus pesant sur les espaules quilz ne font maintenant, et les despences triplees quil conviendra de faire pour les soustenir». (Resol. der Staten Generael, 18 Junij 1597.)

vande questieuse saken ofte anderssins, nochte oick vande jachten van oirloge, van t'eene quartier in t'ander niet en konnen goetvinden ofte daerinne bewilligen, dat sij nietemin op tbehagen ende rapport aen haer principalen tevreden sijn, dat over de judicature vande questieuse saken in tcollegie aldaer alleenlijck vier vande voors. raden sullen wesen ende sententieren neffens de dry raden vuyte andere provincien. De Staten Generael huer met dese verclaringe niet wel konnende genoegen, sonderlings omdat se insisteerden, dat men de penningen soude brengen in eenen gemeynen borse, dat de Gecommitteerde Raden vande Staten van Zeelant geen Raden vande Almiraliteyt souden mogen wesen; dat men gecommitteerde van t'eene collegie in t'ander soude mogen seynden om te staen over de judicature vande questieuse saken; dat men de schepen ende jachten van oirloge vuytet eene quartier in t'ander soude mogen seynden op de wachten, ende in summa tselve heele stuck so naer mogelijck in tgemeen ende niet in tparticulier te administreren. Hebben van alle desen eenigen articulen ontworpen, ende aen Sijn Ex^{cie} gesonden om daerop te hebben sijn advys, die den xxvj^{en} Junij daerop verclaert ende bij voorslach geadviseert heeft, dat hij dselve articulen wel soude goet vinden, maer aengemerckt de gedeputeerden van Zeelant verclaert hebben daertoe niet gelast te wesen, ende hij nochtans raetsaem vondt dat tot voorderinge vander landen dienste een provisionelle ordre op de voors. saken mochte gestelt worden, ende daerom bij maniere van een voorslach soude goetvinden, dat voor den tijt van een jaer eerst commende de seven gecommitteerde Raden vande Staten van Zeelant, mede vande Staten Generael sullen commissie ende instructie ontfangen als Raden vander Almiraliteyt ende aende selve Staten Generael oick eedt doen conform de voors. instructie met renunciatie van alle particuliere verbintenissen aende voors. Staten van Zeelant, de saken vander Almiraliteyt, convoijen ende licenten metten aencleven van dien aengaende, ende dat dselve seven raden den eersten werckendach vande maent vuyten hueren sullen verkiesen ende nomineren vier personen, die dselve maent geduyrende alleene mette dry raden vande andere provincien sullen kennisse hebben, ende staen over de judicature van alle voorvallende questien. Oick dattet besenden vande Raden van t'een in t'ander collegie ende vande schepen van oirloge vuytet eene in t'ander quartier in surcheantie sullen gehouden worden voor den tijt van ses maenden, om middelertijt naerder te letten, of tselve oick nodich sal wesen. Welcken voorslach ten selven dage in Staten Generael gelesen wesende, hebben sij alles huer daermede gecon-

formeert ende dselve geaccepteert, ende hebben die van Zeelant dien volgende mette andere Gedeputeerden op de nieuwe lijsten ende instructien begonnen te besoingeren. In dit besoigneren is geconfirmeert tcollegie van almiraliteyt in Vrieslant onlangs te vooren aengestelt ende geauctoriseert over dselve provincie ende over Groningen ende de Omlanden. Noch sijn boven de 2 Generals vande convoijen ende licenten als: Beaulieu ende Surck vier andere Generaels van nieus gemaeckt, als vuyt Hollant Lonck, Gelderlant Hendrick de Beijer, Noorthollant Lutgen Syverts. ende vuyt Vrieslant Evert Boonen, elcx met gagie van 1000 £ sjaers, in alle schijn of men mer trachte alle de middelen vande Almiraliteyt in officieren tractementen te consumeren ende de verachtertheyt vande Almiraliteyt noch meer te beswaren.

Ondertusschen was men alomme seer doende om de schepen te equipperen ende gereet te maken, die naer Engelant gaen ende huer bij de vloote vande Coninginne vervougen souden, daertoe men de Engelse voetknechten gedestineert om mede te gaen naer den Briel ende Vlissingen hadde doen marcheren om aldaer geembarqueert te worden. Den Colonnel Vere mede naer Engelant ontbooden wesende, doch anders noch onseker sijnde of hij mette vloote soude gaen ofte niet, so hij seyde, nam den xx^en deser in Staten Generael ende Raede van State sijn afscheyt ende vertoog den xxj^en naer Vlissingen. Den xxviij^en Junij liepen de schepen tot Rotterdam geequippeert naer den Briel ende quamen daernaer ontrent Vlissingen alles bij malcanderen ende liepen gelijckelijck den j^en Julij vuyt om de Engelse vloote over de Duynen bij Doveren te vinden, wesende seer wel gemonteert ende in ordre, gelijck men oick verstont dat de Engelse armade was, daerover den Graef van Essex nu alleen ende niet met adjonctie vanden Almirael als te vooren commanderen soude, omdat de Coninginne achte dat de diversiteyt vande resolutie van twee hoofden in de voorgaende voyage veel achterdeels gedaen hadde. De schepen tot Amsterdam geequippeert liepen al den xxiiij^en Junij naer Texel, maer mits sij geen wint en hadden om vuyte gaten te commen, bleven sij so lange leggen dat d'andere schepen al naer Engelant waren geseylt alleer sij tot Vlissingen conden commen, hebbende tschip vanden Almirael eenige disgracie in tbreecken van sijn mast gehadt [1].

[1] Uit de gedetailleerde opgaven, die door de verschillende Admiraliteiten van Holland en West-Vriesland in het begin van Julij aan de Staten Generaal werden overgeleverd (Rijks Archief, in de Lias loopende van 1597), en die hierachter als Bijlage worden medegedeeld, blijkt, dat de zeemagt

Dese geheele tijt duer waren alle de ruyteren van tquartier van Gelderlant, Zutphen, Overijssel ende Groningen in tlant van Lingen getogen om aldaer de contributien te executeren, ende togen van daer in de Stiften Munster, Paderborn ende anderen, ende lagen daer alomme op den bóer wel 24 ofte 25 dagen, hebbende niet alleen meest al het ampt van Lingen vuytgeplundert, maer oick groote schade ende vuytteeringe gedaen in de voors. Stiften ende quamen den xxvj^en Junij weder in tlant van Zutphen, sijnde eenige van huere ruyteren, die te verre afgereden waren om te stroopen, vande boeren dootgeslagen ende eenigen vanden viant gevangen, d'anderen brachten veele een goeden buyt mede.

Ontrent den xxiiij^en Junij quam den viant met eenich volck van Goer tot voor Zutphen (daer se wisten dat geen ruyteren inne en waren) ende huer geleyt hebbende in een schantsken buyten de stadt tot bewaringe vande beesten gemaeckt (daer de soldaten van binnen mits den grooten regen, ende dat geen corps de guarde om drooch te mogen wesen daerinne gemaeckt was, op den middach vuyt waren getogen) hebben op den

---

door die collegiën uitgerust, behalve de schepen, die ter assistentie van de Engelsche vloot waren afgezonden, eene sterkte had als volgt:

		Lands-eigendom.	Gehuurd.	Lasten.	Bemanning.
Voor de dienst buitengaats.	Adm^t van Rotterdam . .	13	2	970	946
	„ „ Amsterdam . .	28		2210	1800
	„ „ West Vriesland.	12	2	770	725
Op de binnenwateren.	Adm^t van Rotterdam . .	9	10	468	468
	„ „ Amsterdam . .	8	2	[1]	[1]
	„ „ West Vriesland.	12	2	770	725
		77	18	5188 [3]	4664
		95 [2]			

Tot versterking der Engelsche vloot waren gezonden door de Admiraliteiten van

Rotterdam: 2 schepen van oorlog en 8 dubbele vliebooten, te zamen van 550 lasten en voerende 276 man;

Amsterdam: 2 schepen van oorlog, bemand met 190 koppen, en 5 dubbele vliebooten;

West Vriesland: 1 schip van oorlog en 5 dubbele vliebooten;

terwijl de admiraliteit van Zeeland had geleverd:

5 schepen van oorlog, te zamen van 660 lasten en voerende 490 man en 2 dubbele vliebooten.

[1] Niet opgegeven.

[2] Hier moeten nog bijgevoegd worden de jachten van Z. Exc. en van den Graaf van Hohenlo, die vermeld zijn bij de schepen op de binnenwateren onder de admiraliteit van Rotterdam ressorterende, alsmede twee vaartuigen op de binnenwateren, door de admiraliteit van Amsterdam opgegeven, toebehoorende aan hunne kapiteins.

[3] Van een paar kleinere schepen is de grootte niet vermeld.

naernoen meest alle de beesten vande stadt op de sijde van Deventer gaende, genomen, wechgedreven ende daernaer gerantsoent op 9000 gulden. De borgers ende soldaten vande stadt vielen veelen hier tegen vuyt ende schermutseerden metten viant, daerover aen beyden syden eenigen doot bleven, maer quamen te laet bij om de beesten te recouvreren.

Omdat nu Gedeputeerden vanden Rade van State naer de provincien gesonden waren om de consenten te doen suyveren, hebben de Staten Generael bescreven Graef Willem van Nassau om in den Hage te commen ende aldaer met Sijn Ex[cie] ende den Raede van State te helpen adviseren waer men tleger best soude konnen brengen, twelcke volgende hij den xxviij[en] Junij in den Hage quam.

In tlaeste vande maent van Junio werde door last vande Staten Generael den Graef George Everard van Solms bij den Rade van State wederom aengenomen tot Colonnel over een regement voetknechten mette clausule om oick te commanderen over peertvolck in belegerde steden ofte sulcke andere plaetsen ende tochten als de Staten hem toe souden willen employeren op tractement van 1100 ℒ ter maent, te ontfangen vande Generaliteyt, daertoe hij sijn eedt dede, maer en werde noch op geen repartitie gestelt.

Tlaeste vande maent Junio ende tbegin van Julio was heel regenachtich tot wel half Julio toe, maer werde daernaer seer schoen ende heet weder bequaem tot alle vruchten vander eirde.

Den vij[en] Julij ontfingen de Staten Generael eenen brief van Carel Nutzel van Sonders Puhel, camerraet ende gesant vanden Keyser van xxvj[en] Junij vuyt Gulick, houdende dat hij vanden Keyser ende van trijck aende Staten Generael afgesant was met last om met derselver voorweten hem van pasport ofte vrijen pas te voorsien, ende want den Keyser ende t'rijck aende saken bij hem te proponeren ten hoochsten was gelegen, ende de Staten gepresenteert hadden excepta pacis tractatione, huer tegen des rijcx gesanten naer behoiren te bethoinen, so versocht hij dat se huer als rijcxlitmaten wilden verthoinen ende met brenger deser hem pasport laten toecommen met designatie vanden wech, die hij seeckerlijcxt soude mogen commen, dewijle sijn commissie niet principaliter den vredehandel, maer noch veel andere poincten concerneerde, als men vuyt sijnen last te sijnder aencomste naecktelijcker soude konnen vernemen. Hierop hebben de Staten Generael den xvj[en] Julij geantwoort, dat se uyt sijne missive niet anders en conden sien ofte hij soude huer proponeren saken den vrede rakende ofte doleren over de excursien ende executien bij huyr crijsvolck op rijcx-

bodem geschiedende, dat se op beyde de poincten hem met geen ander antwoort en consten nochte mochten bejegenen als sij te voere den Heere van Reydt ende den Keyser selfs hadden gedaen, te weten: dat se om redenen in deselve antwoorde verhaelt (die noch militeren) niet en verstonden dat se met vrucht binnen de vereenichde landen noch buyten dselve aende Coningen van Vranckrijck, Engelant ende andere potentaten, fursten ende republycken deser landen ende de gemene cristelijcke sake, vrunden ende verwanten yet souden mogen openen tot voorderinge vande selve vredehandel, noch daerop bij huer selven resolveren, ende dat noch veel min nu, ten aensien vande ligue offensyf ende defensyff, die se onlangs mette Coningen van Vranckrijck ende Engelant tegen den Coning van Spangien aengegaen ende geconcludeert hadden, daervan sij niet en gedachten te wijcken. Ende nopende de doleantien, dat huer van harten leet is, doordien den viant blijft innehoudende de steden ende plaetsen op den rijcxbodem geoccupeert, sonder dselve te willen ruymen, niettegenstaende verscheyden solemnele beloften ter contrarie gedaen (daerop de Staten van huere sijde de plaetsen op rijcxbodem hadden ingeruymt) ende dat oick de goederen dergener die huer onder hare protectie begeven ende in dese landen schuylen, denselven tegen alle billicheyt, reden, recht ende des rijcx constitutien worden onthouden sonder dselve te willen restitueren, niettegenstaende alle vruntlijcke vermanen ende bidde daerom bij den Staten gedaen; dat se daertegen niet en hebben konnen nochte mogen sulcke ordre stellen ende de gedecreteerde executien doen ophouden, als sij wel hadden gewenst, ende gedaen souden hebben, indien de ontruyminge vande plaetsen ende restitutie vande goederen ware geschiet, ende achten daerom ende andere groote consideratien meer, sijn comste in dese landen te sullen wesen sonder meerder vrucht ende daerom onnodich de pasport te seynden, om desselfs moeyte te sparen, sijnde anders bereyt in andere sake hem te believen.

Ontrent den xij^{en} Julij creech men tijdinge dat de schaertsheyt vanden gelde tot Bruessel noch continueerde, mits men geen vande negotianten contentement en dede, ende de Fockers huere procuratien geprotesteert hadden, dat se daerom huere lichtingen niet en dorsten doen voorts commen, vresende een mutinatie bij gebreck van betalinge. Dat de Spaensche armade tot Ferol was ende seer slappelijck geequippeert worde, so dat se aen d'een sijde zo veel verging, als sij aen d'andere sijde geadvanceert werde meest bij gebreck van gelt. Oick verstont men dat den Graef van Barlaymont vuyt Denemarcken wederom gecommen was, vereert

met schoone gouden ketenen, maer anders niet besonders vuytgerecht hadde, maer men verstont dat hij oick tot Lubeck bij de Hansesteden was geweest, ende den j[en] Junij daeraen gegeven hadde van wegen den Coning van Spangien ende den Cardinal, dat dselve Cardinal haer alle goede nabuyrschap aenboot mette vrijheyt vande oude privilegien, volgens tgeene den Coning van Spangien hem hadde belast. Dat den Coning van Spangien met haer goede nabuyrschap heeft onderhouden, ende hij ende sijn voorsaten haer vergunt veel privilegien, ende dselve vastelijck doen onderhouden. Dat Don Guilelmo de St. Clemente aenden Keyser goede devoiren gedaen heeft, opdat heml. mocht gerestitueert worden tgeene de Coninginne van Engelant huer tegen recht heeft afgenoemen. Dat sij daertegen mede behoirden voor te nemen sulcke middelen, die den Coning van Spangien dienstich mochten wesen tot vrijheyt vande hanteringen ende tot wederstant dergeener, die dselve beletten. Dat se ter contrarie den Hollanderen ende andere rebellen toelaten de hanteringe in haere steden ende met haer societijt maken, daerduer d'anderen so gestijft worden, dat sij God ende haer Overicheyt verlaten, ende alle vrije personen op de wateren derven beroven, daertoe sij gehanthaeft worden bij de Coninginne van Engelant om haer prouffijt. Dat den Coning sijne rebelle onderdanen tot geen gehoorsaemheyt en heeft konnen brengen met aengeboden abolitie van alle saken, nochte de intercessien van t'rijck, den Keyser ende ander fursten. Dat se daerom den rebellen alle coopmanschap voor een tijt in huere steden willen verbieden, om haer so te benauwen. So sij des niet en derven doen om de ligue met Engelant ende Vranckrijck gemaeckt, dat se dan de neutraliteyt willen doen houden, so wel met Cales, Grevelinge, Duynkercken, Nieupoort, Sluys ende Antwerpen, als metten rebellen, ofte tsoude groote partialiteyt wesen. Dat se in deselve plaetsen vrij ende sonder tollen ofte impositien sullen mogen coopen ende vercoopen, ende dat se gelast sijn den schipperen voor alle schaden ter contrarie te verseeckeren. Dat den Coning van Spangien huer aenboot in beschuttinge te nemen so sij des versoucken ende met gelt, volck, schepen ende munitie wilt voorsien tegen de Coninginne van Engelant, die huer de oude privilegien neemt ende meenich man berooft. Om de handelinge op Spangien voor de Hansischen vrij ende voer de rebellen geslooten te maken, waere den Coning tevreden een commissaris in de Hansesteden te stellen, die alle de packen soude verteyckenen, ofte dat sij selfs daertoe middelen wilden ramen. Dat den Cardinal geern den Keyser wilt bewegen tot executie van het decreet de anno 82 nopende de restitutie der

Hansische privilegien in Engelant ende daertoe een ambassade seynden, so sij des op hem versoucken, ende middelertijt, tot dat de rebellen tot gehoirsaemheyt sullen gebracht wesen, alle goede neutraliteyt onderhouden in vaste hoipe dat den Keyser ende trijck eens middelen daertoe sullen voornemen, ende om de Coninginne van Engelant ende Coning van Navarre, opweckers vanden Turck, naer verdienste te doen loonen in vergeldinge van huer roven ende schempbrieven, Dat den Cardinal hoipt dat se nu metten Coning van Denemarck sullen helpen voorderen de bewillichde legatie aende Coninginne van Engelant, Coning van Navarre ende de rebellen, ende dselve tot recht en billicheyt dringen. Twelcke den Coning ende Cardinal met vruntschap oirboodich sijn tegen de Hansischen te erkennen. Dat se dese poincten willen erwegen ende op spoedichste daerop resolveren ende huer laten toecommen scriftelijck de antwoorde op gisteren gegeven, om seekerder rapport te mogen doen. Uyt dese propositie verstont men niet dan al te wel wat den Cardinal alomme tot naerdeel vande Nederlanden ende Engelant was drijvende, ende dat de voorderinge in Denemarck, onder anderen tot tbesenden van een legatie was geweest, hoewel men dese tijt hier daeraf geen goet bescheyt en hadde, nochte oick wat daerop soude volgen. Dit ende vande benautheyt vanden Cardinael confirmeerde oick........ Fervau, Hofmeester van Graef Willem, die met pasport tot Bruessel was geweest ende aldaer sulcx van verscheyden personen verstaen hadde, gelijck hij den xvij^en Julij in den Rade van State rapporteerde [1].

Den xij^en Julij ging de Engelse armade vande Duynen tseyl naer Plemouth toe, om haer te verstercken mette schepen aldaer geequippeert. Ten selven dage gingen de Noorthollantse schepen van voor Vlissingen t'seyl om de anderen te volgen, wesende anders de Heer Vere mette Engelse armade mede gegaen als Mareschal, daeraf hij hem te vooren als onseker hadde gehouden.

Ten selven dage compareerde in de Staten Generael den Ambassadeur Busenval ende leverde over seeckere brieven vanden Coning van Vranckrijck gescreven vuytet leger voor Amiens den iij^en Julij, houdende dat Busenval verthoinen soude sijne staet ende resolutie van Amiens te beleggen ende in wat termen hij daer was. Dat hij om sijn rijck ende reputatie te conserveren sulcke resolutie hadde moeten nemen, meest gesteunt op de beloften vande Staten, dat se huer mede in tvelt souden werpen om den viant aen te grijpen; dat hij huer nu sommeerde van deselve beloften ende

[1] Zie de Gedenckweerdige geschiedenissen van Fredrich van Vervou, blz. 69 en volgg.

versocht daeraf d'effecten te sien sonder vertreck, omdat den viant dan min sal konnen resisteren al hadde hij schoen alle sijn macht al bijeen, des hij in ses weken noch niet en kan hebben, daerentusschen men sulcken voordeel op hem sal konnen nemen, dat se hem daernaer onnut sullen sijn ende lastich, dat de Staten geluckelijck volbracht hadden verscheyden groote aenslagen, doen se den viant so veel niet en conden crencken, ende hij huer behulp so seer niet van doen en hadde, doen se oick so seer in hem daertoe niet en waren gehouden, als sij nu wel sijn bij tbesworen tractaet vande alliantie, dat se het daerom nu meer behoiren te doen, omdat se meer prouffijt voor huer ende huer geallieerde daermede konnen doen, als hij altoes van huer verwacht hadde, ende daertoe getracht de macht vande geallieerde bijeen te trecken, ende daertoe oick dickwils vermaent de Coninginne, die dien raedt niet en heeft konnen aennemen, maer haer seylen anders gedresseert heeft, daertoe hij haer geluck wenscht, opdat haer wapenen ende goede wille haer ende de gemeen sake niet onnut en sijn, dat men daerom hier, ter wijle van dien, de macht gelijckelijck wilt employeren, ende so se daertoe sulcken middel niet en hadden, dat se den viant souden konnen afbrueck doen, dat se dan hem met een deel van huer volck wilden assisteren in sijn beleg, daeraen hangt de conservatie van hueren besten vrundt, die se immer hebben sullen, ende die eer hem selven sal ontwijcken als de beloften sijn geallieerden gegeven, so lang sij in sijn regard van gelijcken sullen doen, begeerende dat men anders van hem niet en gelove, niettegenstaende alle apparentien, die men ter contrarie soude konnen bemercken, maer dat se op sijn woort souden betrouwen, daer noyt yemant bij en was bedrogen nochte wesen soude, als Busenval naerder soude verclaren, die daerop verhaelde dat den Coning selfs in tleger was, seer dede arbeyden om de stat te besluyten ende te approcheren om sijn geschut te planten ende de stat te beschieten; datter goede hoope was, dat hij de stadt soude becommen, indien men alleen van dese sijde sulck devoir dede, als men schuldich was om den viant te diverteren, ende sommerende den Staten van huere beloften in de alliantie gedaen. Versocht dat men terstont een leger te velde willen brengen ende een plaetse van importancie aentasten om den viant te diverteren ofte tot renforcement van des Conings leger dadelijck seynden 4000 ofte 5000 mannen te voet, ende gebruyckte daertoe seer veel redenen. De Staten Generael gaven hem voor antwoort, dat se daerop soude delibereren ende metten eersten hem vruchtbare resolutie laten toecommen.

Ten selven dage was Sijn Ex^cie vrouch vuyten Hage vertogen met de guarde ende dede aenden Leydsendam een lange houten brugge prouven, die men over lande ende een grachte tegen een wal van een plaetse op soude konnen aenbrengen ofte cruijen ende so daerover stormen, ende naer dat se de brugge aengecroden ende in twater gebracht hadden, werde dselve so goet gevonden, dat wel 150 mannen daerop liepen sonder datter yet aen brack ofte dselve te seer insonck, ende mitsdien geacht, dat men hem daermede wel soude konnen dienen in plaetsen daer geen flancken en waren.

Den xiiij^en ende xv^en Julij waren Sijn Ex^cie, Graef Willem ende den Raede van State in de Staten Generael om te delibereren op tpoint van een leger te velde te brengen, ende naer lange overweginge ende sonderlings gedreven mettet dilemma van tversouck vanden Coning van Vranckrijck werde resolutie genomen, dat men tleger metten eersten te velde brengen soude, ende dat men daertoe uyt Vrieslant (mits tvertrecken vande Engelsen) soude moeten gebruycken ten minsten 15 vendelen knechten. Werde mede goetgevonden dat men eerst aentasten soude de stadt Rijnberck gelegen op den Rijn ende geenclaveert in tlant van Cleef, ende daernaer sien hoe de saken huer gedragen souden, om naer de Graefschap Zutphen te mogen gaen, doch men en conde het rendevous niet gevouchelijck leggen alleer verseeckert te wesen van Vrieslant, of sij oick tvoors. volck souden furneren, ende daerom werde den xvj^en bij den Rade van State aen huer gescreven ende versocht, dat se daerinne geen swaricheyt en wilden maecken, maer middelertijt eenige binnenlantse forten met burgers doen besetten, ende om alle tselve noch beter te doen accelereren vertoogh Graef Willem den xvij^en des avonts om naer Vrieslant te gaen. Middelertijt bescreef men mede d'een ende d'ander vande officiers, die men totten leger van noode soude hebben.

Den wagemeester Niclaes de Wael hadde sich in verscheyden ongetrouwicheyden in sijn ampt gepleecht, so in t'ontvinden van eenige heele wagens ende in exorbitante cortingen van dagen aende voerluyden vanden tocht in den jare 1595 gevallen, gedaen, die nochtans bij de landen betaelt waren, als in verscheyden valscheyden in der voerluyden quitantien gepleecht, seer verloopen, daerover hem bij den Fiscael vande Generaliteyt seecker criminel proces gemaeckt was, daervan eerst den xvj^en in den Raet van State ten overstaen van Sijn Ex^cie ende Graef Willem, ende den xvij^en noch ten bijwesen van Sijn Ex^cie de sake in tlange was bepleyt ende tegen hem versocht provisie van suspensie ende incarceratie. Maer sonder op

dese provisie te disponeren werde terstont bij Sijn Ex^{cie} bescreven Aert Helling van Utrecht (een man naer apparentie tot sulcken last veel min bequaem), die den xvij^{en} last gegeven worde alomme te trecken ende de wagens op te teyckenen ten getale waert mogelijck van 300, ende daerover bij provisie te commanderen, maer so hij tgetal hem belast niet en wiste te becommen, omdat Claes de Wael met sijne brieven onder den voerluyden een opritsinge ende weygeringe totten dienst hadde gemaeckt ende den tocht heel op de hant liep, ende ondertusschen Claes de Wael hem starck maeckte de wagens tottet volle getal toe noch tegen den gestelden dach gereet te hebben, heeft Sijn Ex^{cie} (die hem anders seer droegh) met dat pretext hem fintgens duergedragen ende in sijn staet doen continueren, onaengesien alle de voors. delicten, ende dat men hem eer behoirde gerechercheert te hebben op tscrijven van sulcke brieven ten ondienste vande landen, oick sonder de gestoolen penningen selfs te doen restitueren, daer nochtans apparent was, indien men den voerluyden de onthouden penningen hadde gerestitueert, men wagens genoech soude becommen hebben.

Den xviij^{en} Julij werde in den Hage noch een brugge van culck gemaeckt ende dick op den anderen gevest, geproeft, om daermede over een gracht te mogen loopen sonder die te vullen, ende werde so heel sterck bevonden dat wel 150 mannen t'effens daerop mochten staen. Dese brugge was als de voorgaende van verscheyden stucken, elcx van 10 voeten lengte aen malcanderen gehecht, ende gestelt elck stuck op 2 wielen, om daernaer met een loop in een grachte gebracht ende overgestooten te mogen worden, ende hadde alleen dat gebreck dat de wielen ende assen te swack waren, so dat se in t'innestooten meest braken, hoewel anders de brugge door tgewelt van tvolck evenwel voortging ende goet was, waerom Sijn Ex^{cie} last gaf dat men de wielen dicker ende swaerder ende op een eenparige hoochte maken soude. Op dese brugge const men noch een brugge brengen, die heel hooch opsloegh, als men achter de steert nederhielt, dwelcke met trappen gemaeckt was, ende dienen soude konnen om te stormen tegen een wal ofte muyre, sonder bresche te maken.

Over eenige dagen was tot Amsterdam gearriveert een heer uyt Polen, die eerst uytgaf in sijn particulier hier in tlant te commen, wesende genaemt Paulus a Djialyn ofte anders Paolo Zalensky, maer daernaer liet verluyden te wesen een Ambassadeur vanden Coning van Polen. Desen quam den xix^{en} Julij in den Hage, ging den xx^{en} Sijn Ex^{cie} begroeten ende bleef bij hem te gaste, ende den xxj^{en} dede audientie versoucken in de Staten Generael, die hij ten overstaen van Sijn Ex^{cie} ende den Raet van

State creegh, wesende bij eenigen vande vergaderinge gehaelt, ende daernaer met Sijn Ex[cie] innegecommen ontrent den elf uyren, leyde over een credentie van Sigismundus den derden, Coning van Polen, gedateert tot Warsou den 19[en] May, houdende aende Staten Generael, dat hij om veel ende seer wichtige saken, ende sonderling om den tegenwoordigen stant van Cristenrijck beweecht was geweest haer dese besendinge te doen, dien hij geloofde ende bad dat se souden hooren als van hare eygen saken spreeckende ende presenteerde daerbij sijn goede affectie. Hiernaer proponeerde den Ambassadeur in Latijn ten bijwesen van sijne dienaers (die in de camer bleven) dat sijn meester bij meest alle de potentaten van Cristenrijck was versocht, ende voorts in aenmerckinge vanden tegenwoordigen stant vande Cristenheyt, die bij den gemeenen viant den Turck so seer gedilacereert worde, beweecht was om aende Staten te intercederen, ten eynde sij huer metten Coning van Spangien hueren natuyrlijcken heere vereenichden, vougende daerbij dat den Coning van Spangien de machtichste potentaet van Cristenrijck was, die oick de meeste macht soude hebben hem tegen den Turck te stellen, ten ware sijne macht mette Nederlantse oirlogen ware gedestineert. Dat men daerom in achtinge wilde nemen de groote macht van thuys van Oistenrijck ende van dien machtichsten Coning van Spangien, daer duer naer apparentie geschapen is dat de Staten ten lesten souden moeten ondergaen ende dan de uyterste verwoestinge gedoogen. Dat se mede wilden letten dattet den Coningen eyntelijck toequam over huere onderdanen te commanderen ende gebieden ende den onderdanen te gehoirsamen. Item dat den Coning van Spangien seer goedertieren ende sachtmoedich was, ende bereyt om alles te vergeven, ende dat se daerom huer metten eersten metten selven vereenigen ende vergelijcken ende huer onder sijne gehoirsaemheyt wederstellen souden, mits dat hij huer soude vergeven alle tgeene tot noch toe tegen hem misdaen ware, daeraen de Cristenheyt een grooten dienst in dese sware oirlogen tegen den Turck ende sijn meester den Coning een welgevallen soude geschieden ende dese landen vande sware oirlogen ende de periculen daeruyt te verwachten bevrijt worden. In dese sijne oratie werde gelet dat hij dselve so luyde pronuncieerde als ware hij een monick op een stoel geweest, ende wanneer hij van sijn meester sprack, des dickwils geviel, dat hij dan hem opheefde, als en ware daer geen grooter als sijn meester geweest; dat hij spreeckende vanden Coning van Spangien desselfs goedheyt, sachtmoedicheyt ende goedertierentheyt so seer prees als en ware geen Prince in de werelt sachter ende goedertierender dan hij, ende

ten lesten dat hij de geheele oratie uitsprack met sulcken audacie ende confidentie als en hadde hij mer tegen een hoop jongens te doen gehadt, sonder hem oick te schamen den Coning van Spangien so seer te prijsen in presentie van Sijn Ex[cie], diens vader hij so leelijck hadde doen vermoorden ende noch hem oick naer sijn leven gestaen. Ende naerdat hij versocht was uyt te staen, waren de Staten niet weynich verwondert dese alarme van die cant te krijgen ende besloote dat men hem metten eersten, doch mette civylste termen antwoorden ende depescheren soude, ende gaven last aen Johan vande Wercken (uyten heuren) om in conformiteyt vanden antwoorde te vooren den Keyser gegeven, in tLatijn, die voor desen Ambassadeur te ontwerpen, ende om niet gebonden te wesen van precise op sijn vertooch te antwoorden ende te schijnen met hem in communicatie te willen commen, werde goetgevonden sijn propositie niet over te nemen, ende daernaer werde hem aengeseyt dat de heeren op sijn versouck letten ende hem metten eersten antwoorde laten toecommen souden met bedanckinge van sijne moeyte ende de aengediende goede affectie van sijn meester. Hiernaer leyde Sijn Ex[cie] hem over de groote sale af, daer hem gethoint worden alle de vendelen laest tot Turnhout vanden viant verovert, om te thoinen dat den viant so machtich niet en was, of men conste noch wel voordeel op hem krijgen, wesende een halve sauce op sijn propositie, maer hij passeerde voorts sonder hem merckelijck daermede te becommeren, ende des middags ging hij bij den Grave van Hohenloe eeten. Den xxij[en] waren de Staten Generael, Sijn Ex[cie] ende den Raet van State vergadert om te arresteren de antwoorde, die men den Gesant soude geven, ende naer dat se gearresteert was, werde goetgevonden, dat men hem die op t'avont in sijn herberge soude brengen, ende dat eenigen vande Staten Generael ende den Raet van State souden mede gaen, om hem die te presenteren, hem te vergasten ende voorts te bedancken ende defroijeren sonder desen voorder met huere principalen te communiceren, omdat se des niet noodich en achten. Hier en tusschen hadde hij hem familierlijck beclaeght, dat hem docht, dat veelen een afkeer van hem hadden genomen tsedert het doen van sijn propositie, dat se qualijck pondereerden den macht van sijn meester ende wat quaet ofte goet hij soude vermogen huer te doen met aenrijginge vande vruchtbaerheyt van Polen, vande menichte van koorn, twelcke daer wies ende alle jaren in dese landen gebracht werde, meynende mogelijck dat den Coning tselve transport soude konnen verbieden, daerop hem geseyt worde, dat tegen het kooren uyt Polen commende alle jaren oick een groote quanti-

teyt gelts van hier naer Polen ging, willende seggen dat de Polen also weynich tgelt soude konnen ontbeeren als dese landen huer kooren. Des avonts quamen bij hem uyte Staten Generael de Heeren van Noortwijck, van Nievelt, vande Wercken, ende vanden Raede, Brienen ende Foock metten Greffier vande Generaliteyt, ende naerdat vande Wercke hem bij monde in Latijn verhaelt hadde de resolutie ende antwoorde der Staten, werde hem dselve noch bij den Greffier gelesen ende daernaer scriftelijck overgelevert, opdat se niet en soude mogen verdrayt worden, houdende dat de Staten Generael met reverentie verstaen hadden tgeene huer vanden machtichsten Coning van Polen was gedaen remonstreren, daerop sij naer communicatie met Sijn Ex^cie ende Raedt goet gevonden hadden te antwoorden:

1°. Dat se geerne verstonden dat den Coning dese landen alle geluck toewenschte, daertegen sij hem weder toebaden lang leven, vruchtbaren ende gesonden raedt ende voorspoedich succes tegen sijne ende der Cristenheyts vianden.

2°. Dat se met droeffenisse hebben verstaen den macht vanden Turck, ende de periculen daervuyt te verwachten, hoewel sij van andere canten daeraf mede bericht waren.

3°. Dat de Staten metten Coning daeraf gelijck gevoelen hadden, dat, indien de Coningen ende Princen afleyden huer onderlinge querellen, ende de macht tsamen voughden, twelcke in de groote periculen tot noch toe niet en heeft konnen te wege gebracht worden, dat lichtelijck tvoors. quaet van Christenrijck afgeweert soude worden;

4°. maer bedroeven de Staten huer dat den Coning van huere viant so qualijck bericht is, dat hij meynt dat t'oirloogh, twelcke sij mette uyterste noot gedwongen, voeren, oirsake soude sijn waerom den Coning van Spangien sijn gelt ofte volck tegen den Turck niet en soude mogen converteren,

5°. gemerckt alle de werelt bekent is om wat saken sij nu so veel jaren dit sware ende calamiteuse oirloch voeren; oick en begeeren sij niet te disputeren wat auctoriteyt een Coning over sijn onderdanen heeft;

6°. maer tgeene alle man bekent is, dat dese landen noyt Coning en hebben gehoirsaemt ofte onderworpen geweest, maer alleen huere Princen, die niet min, als tvolck van dien met seeckere wetten gebonden waren,

7°. waerom, naerdien den Coning van Spangien nu veel jaren tegen dselve besworen wetten dese landen met onverdragelijcke tyrannie hadde verdruckt, hondert duysent menschen sonder reden hadde doen dooden,

de Ambassadeurs (heeren), in Spangien gesonden opdat vande wreedtheyt mocht opgehouden worden, hadde doen vasthouden ende naer, tegen allen volckeren recht, doen dooden, ongehoirde schattingen sonder consent der Staten hadde ingevoert ende een ontellijcke menichte van volcke van alderhande qualiteyt uyte landen hadde doen bannen, en is immers niet te verwonderen dat de patientie ten lesten gebroocken, ende God huer de wapenen heeft doen nemen, mette welcken, onder tgebiet vanden rechten gouverneur, den Prince van Orangien, eerst die van Hollant ende Zeelant, ende naer oick de andere landen huer in vrijheyt hebben gestelt,

8°. twelcke sij noch later gedaen hebben als de eeuwige tirannie ende wreedtheyt der Spangiaerden meriteerde ende de Staten ende heeren van andere landen ende rijcken wel souden gedaen hebben, die thonderste deel vande calamiteyten dese landen overgebracht, niet en souden hebben willen verdragen.

9°. Ende al hebben de Staten uyt aengebooren liefde tot hueren Prince alles getenteert gehadt, om dese oirlogen af te weren, ende den Keyser, den Coning van Vranckrijck, Coninginne van Engelant ende Fursten van Duytslant daertoe geintercedeert, so en hebben se nochtans tot sulcx niet konnen commen,

10°. twelcke de oirsake is dat sij, geen hoope tot een rechte pays meer hebbende, ende bemerckende dat den Coning van Spangien onder dexel van pays niet en trachte, als de verbontenissen der tsamentlijcke landen te breecken, de steden te overvallen, ende daerduer de andere landen te beswaren, naer veel duysent menschen in de oirlogen geslagen, veel steden geruineert ende naer alle calamiteyten geleden, tot anderen raet te nemen bedwongen sijn geweest,

11°. tgeene dan allen volcken altoos vrij heeft gestaen om de onverdragelijcke joucken oick der Coningen, af te worpen, als met veele exempelen soude konnen geleert worden, is oick vrij ende geoirlooft geweest t'aldervrijste volck vande Nederlanden, te weeten, dat se gecommen sijn totte rechtveerdige ende nootelijcke verclaringe, dat hueren Prins van alle sijn recht was vervallen, als over veel jaren wettelijck is geresolveert ende bij edicte gepromulgeert. Ende hebben daernaer tot heere gekooren den Hartoge van Alencon, broeder vanden Coning van Vranckrijck, ende naer sijn doot, als oick te vooren, de oirlogen tegen den Spangiaert altoos gevoert onder tbeleyt ende regieringe vanden Prince van Orangien,

12°. dwelcke schandelijck ende barbarischer wijse bij openbare prys

vanden Spangiaert daertoe gestelt niet in d'oirlogen, maer thuys verradelijck omgebracht wesende, ende den viant daerduer den staet deser landen niet alleen geturbeert, maer gansch verlooren achtende, is nochtans dselve duer de hulpe van God Almachtich, daerop de Staten alleen steunen, onder de regieringe van sijnen soen den Prince Maurits bewaert, ende de landen sijn met sijne jaren aengewassen,

13°. Ende aengaende den Coning van Spangien, wiens meyninge uyt tgunt voors. is, ten genoegen bekent wort, is openbaer, dat hij niet min en denckt als op het Turckse oirloch, maer alleen te becommen de heerschappie over alle Coningen ende Princen van Cristenrijck, onder pretext vande Romainse religie te voorderen.

14°. Wat reden heeft hij anders gehadt totte oirlogen tegen Engelant, ofte om hem te vermengen onder de France oirlogen, ende dat rijck te affecteren, ofte te trachten de landen van Gulick ende Cleef vande rechte erfgenamen te diverteren, twelcke onlangs, onder anderen oick den Almiral van Arragon bij den Keyser gehandelt heeft, alles boven de lagen, die hij die van Aken ende Besançon, ende oick veele Staten, Stenden ende steden des rijckx, so men het seggen mach, leyt, ten ware om van alle saken in de Cristenheyt directeur te wesen,

15°. Om tot twelcke te commen hij so seer tracht met aengeven van pays dese landen onder sijn gewelt ende derselver oude wetten onder de voet te brengen ende dan daerinne een magasijn ten oirloge te maken tegen aller rijcken princen, daerinne hij sijn gelt ende macht te water ende te lande soude houden,

16°. twelcke overlange bemerckende de Godsvruchtige Coninginne van Engelant, dese landen met haer heeft verbonden,

17°. ende om dselve saecke, onlancx mede een verbont opgerecht wesende tusschen den Coning van Vranckrijck ende dvoors. Coninginne, sijn oick dese Nederlanden daerinne aengenomen,

18°. waeruyt de heere gesant lichtelijck sal konnen oirdelen dattet in dese stant niet gelegen is yet te openen van sijn aengevens aende voors. Princen ofte particuliere Staten vande provincien,

19°. sonderlings in veelen geleert hebbende, dat bij den viant niet gedaen, nochte getracht en wort, dan om onder den soeten handel van pays sijn oirlochsrusen te bedecken ende d'onvoorsichtigen te bedriegen,

20°. twelck sij hoopen dat Sijne Ma[t] met ernst sal overleggen ende niet so veel toegeven de affiniteyt metten Spangiaert gemaeckt, dat hij niet noch meer en sorge voor de welstant vande gansche Cristenheyt.

21°. Aengaende de brieven van Coning Stephanus, voorsaet van Sijne Ma^t, daeraf mentie gemaeckt wort, is den raet van dien heerlijcken Coning in t'regieren van sijn rijcken ende landen seer aengenaem geweest.

22°. Ende de Staten niet meer trachtende dan alle de Coningen vande oirsaken deser oirlogen ende huere alle actien te voldoen, hebben oick neerstelijck daerop geantwoort, sonderlings om te bethoinen hoe seer sij achten des Conings van Polen goede genegentheyt tot dese landen te mogen behouden.

23°. In welcke genegentheyt tot sijne voors. Ma^t de Staten altoos sullen blijven, niet twijffelende of Sijne Ma^t sal oick onderhouden de gemeene coopmanschappen, die naer aller volcken recht, niet en mogen belet worden.

24°. Voorts dat de Staten Sijne Ma^t allerdemoedichste recommandeerden twelvaren ende de staet deser landen, daertegen sij weder alle neersticheyt sullen doen, dat se de goede genegentheyt van Sijne Ma^t niet alleen conserveren, maer met alle middelen mogen meerderen.

25°. Begerende oick dat de heere gesant desen Sijne Ma^t getrouwelijck wilt refereren, ende dese landen met sijn faveur vervolgen, des de Staten bereyt sullen sijn te verschulden so dickwils d'occasie daertoe sal gedragen.

Bij dese antwoorde worde hem mede behandicht een beslooten brief aenden Coning van Polen, houdende dat se met reverentie verstaen hadden tgeene sijnen ambassadeur in huere vergaderinge hadde geproponeert ende naer gewichticheyt der sake, metten Prince Maurits ende den Raede van State daerop gedelibereert sijnde, geantwoort hadden tgeene sij naer den tegenwoordigen stant ende t'argument vande legatie noodich geacht hadden, als dselve gesant Sijne Ma^t soude verhalen, begerende dat hij dselve antwoorde in gescrifte aenden gesant gegeven, ten besten wilde interpreteren, dat se in genegentheyt tot Sijne Ma^t alles sullen doen, wat in huer macht is, ende sonder prejudicie ofte schade vande Nederlanden kan gedaen worden, ende so metter daet sullen bethoinen, hoeseer sij altoos geacht hebben de goede genegentheyt der Coningen van Polen ende Sweden ende van Sijne Ma^t tot dese landen, biddende God, dat hij Sijne Ma^t ten gemeen besten vande rijcken van Polen ende Sweden, ende vande gansche Cristenheyt in lange gesontheyt wilt sparen. Dese brieven waren mede vanden xxij^{en}, ende alleen aenden Coning gescreven, omdat men niet en sach dat den gesant eenige credentie van t'rijck tot sijn legatie hadde. De gesant bedanckte de heeren voors. hierop menichmael vande eere, die men hem bewees, ende vande expeditie, met verclaringe dat hij sulcx sijn meester ten besten soude rapporteren, ende bleven daernaer

dvoors. heeren bij hem eeten, die hij alles uyt silver vergult dede dienen. Ende mits hij den xxiij[en] Julij wilde vertrecken, ging Sijn Ex[cle] voornoen tot in sijn herberge hem adieu seggen ende geluckige reyse wenschen, ende des naernoens waren lang bij hem om adieu te seggen de Graven van Hohenloe ende Solms, die hem veel propoosten vande tirannie vanden Coning van Spangien hielden, die huere beyde schoenvaders schandelijck hadde doen dooden, ende ten laesten vertoogh hij mette coetse van Sijn Ex[cle] naer Rotterdam, om over Zeelant naer Engelant te gaen, daer hij seyde mede commissie te hebben. Men hadde al terstont naer sijn audientie afgeveerdicht naer Engelant, om de Coninginne te preadverteren van sijn comtste, van sijn propositie ende audacieuse maniere daerinne gebruyckt, daeromme men meynde dat hij aldaer civylder soude moeten spreecken, ofte dat de Coninginne hem wel so soude mogen overvallen, dattet hem huegen soude. De Staten hadden ordre gestelt om hem van Rotterdam met een oirlochschip naer Zeelant te doen brengen ende oick uyt Zeelant naer Engelant, ende hem alomme defroijeren, ende hadden Doctor Wijer gelast met hem tot in Zeelant te gaen.

Den xxij[en] Julij wast schoen weder. Men creegh tijdinge uyt Vranckrijck dat den Coning voor Amiens seer dede arbeijen om de stadt te besluyten ende sijn geschut metten eersten te mogen planten [1]. Dat den Hertoge

---

[1] Het merkwaardige beleg van Amiens wordt door Carnero en vooral door Coloma uitvoerig beschreven. Onder de verschillende krijgskundige bijzonderheden, welke daarbij worden opgeteekend, vonden wij er eene, betrekkelijk het gebruik van lichtkogels met springlading, welke hier hare plaats moge vinden. Door alle schrijvers over de geschiedenis der artillerie, welke wij hebben kunnen raadplegen, wordt de uitvinding dier projectielen aan de Nederlanders toegeschreven, zoo als ook Landolt in zijn Militair woordenboek in het artikel „*Lichtkogels*” zegt: „Het voorzien daarvan van eene granaat is voor het eerst door de Nederlanders bij het beleg van Ostende in 1602 geschied”. Evenzoo lezen wij in de Etudes sur le passé et l'avenir de l'artillerie van Louis Napoleon (tome 3me, pag. 312): „On avait trouvé le moyen d'utiliser le projectile creux explosif en le plaçant à l'interieur d'une balle à feu ...... Ici une grénade en fer éclate quand la balle à feu enflamme la poudre qu'elle contient. Les Hollandais s'étaient servis de ce projectile à la défense d'Ostende, et les Espagnols en avaient appris l'usage à leurs dépens”. Coloma evenwel vermeldt er niet alleen het gebruik, maar bepaaldelijk de uitvinding van, bij gelegenheid van de verdediging van Amiens. „Començando”, zegt hij, „algunos soldados Españoles à hazerse inventores de artificios de fuego.... Labraron una cierta forma de granadas de fuego, para descubrir la campaña, y verlos que trabajavan; las quales arroxavan poniendolas en un trabuco, o morterete, y templando la polvora, conforme à la distancia adonde desseavan encaminalles (cosa que le tenian tanteada y reconocida de dia) davan con ellas por muy largo espacio mayor luz, que dieran doze achas encendidas. Tiravan de quando en quando otras con tal artificio, que por media hora tenian dentro de si materia que expeller, con daño de los circumstantes: y à dos ò tres vezes que lo hizieron, escarmentaron los enemigos, lo que bastó, para dexar arder à las unas y à las otras: creyendo que eran todas de aquella manera”. (Guerras de Flandes. Lib. X. pag. 449.)

van Mercur seer arbeyde om treves te hebben, ende dat den Heere Desdiguieres in Savoijen gevallen was ende daer ingenomen hadde Sint Jan de Moriane, een plaetse gansch bequaem om geheel Savoijen van binnen te ruineren ende den pas te sluyten voor alle volck van oirloge, die uyt Italien naer de Nederlanden soude willen commen. Sijn Ex^cie^ stelde vast ordre op tgeschut, dat hij te velde wilde nemen, als 15 heele ende 15 halve canons ende thien veltstucken. Men dede mede haver ende ander amunitie coopen, om in tleger te gebruycken.

Den xxiij^en^ Julij quam Witus Caminga, gecommitteert in den Rade van State in den Hage, ende bracht bescheyt vande Vriesche compagnien, daeromme men te meer alle saken begonst te verhaesten ende Sijn Ex^cie^ noch den xxiiij^en^ in den Raedt ging.

Den xxv^en^ Julij was tamelijck weder ende werde last gegeven aen Jan Aertss. de Roij om aen te nemen 400 treckpeerden ende daermede den xxx^en^ tot Gornichem te sijn ende den xxxj^en^ op den dijck tusschen Gornichem ende Dordrecht, om de scheepen te mogen optrecken.

Men hadde bescreven den Heere van Loockeren om in plaetse vanden Heere van Barchon als president in den crijsrade te besoingeren, dan gecommen wesende recuseerde sulcx, seggende dat hij daertoe niet wel qequalificeert en was, ende dat sijn private saken hem des oick niet toe en lieten, daerinne Sijn Ex^cie^ ende den raet geen contentement en namen ende deden daeromme daervan in de Staten Generael rapport, alwaer eyntelijck goetgevonden worde, dat men tot sulcx soude aennemen den Heere vanden Tempel, twelcken volgende met hem gehandelt worde op het tractement van 300 £ ter maent, daerop hij sijnen eedt dede den naestlesten deser.

Den xxvj^en^ Julij regende het seer. Men begonst de patenten alomme aen tcrijsvolck uyt te seynden, met last huer op den v^en^ vande toecommende maent te vinden aen het Tolhuys. Men dede mede laden alle de amunitie, ende men belaste de commisen de scheepen te leveren tegen den v^en^ aen sGraevenweert [1], ende opdat men so weynich doenlijck vernemen soude, waer men tleger wilde brengen, werde een goede quantiteyt broots in Hollant gedaen backen.

Ontrent dese tijt creegh men tijdinge dat die van Amiens twee uytvallen gedaen hadden ende op den eersten seer redelijck ontfangen ende

---

[1] Den 29^en^ Julij werd door den Raad van State „goetgevonden ende geresolveert, dat tot gerieff vande compagnien men yeder regiment zall toevoeghen een schip van vijftien ofte sesthien lasten „.

terugge gedreven waren, maer des anderen daechs wederom uytvallende, een goet deel van een approche opgeslagen hadden, daerinne gebleven was den Heere van Fauckerolles met eenige andere Colonnellen ende veel soldaten.

Ontrent dese tijt quam in den Raede van State van wegen Groningen ende Omlanden Roelof Batting, in plaetse van Rengers ten Post, daeruyt gescheyden.

Den xxvij^en^ Julij was tamelijk weder, ende terwijle men doende was om de patenten uyt te seynden ende de amunitie te doen laden, quam desen nacht eenen van Bredae in den Hage, seggende dat den viant met wel 800 peerden voor de stadt sich hadde gethoint, ende dat tvolck uyt Vranckrijck weder terugge quam, daerom Sijn Ex^cie^ den burgermeester Montes den xxviij^en^ derwerts reysende, belaste, indien apparentie was dat den viant daer soude willen commen, dat hij tvolck alles niettegenstaende de patenten soude ophouden, maer omdat men daernaer uyt brieven vanden Gouverneur van Bergen op den Zoom verstont, dat eenige ruyteren vanden viant tot Hoochstraten toe vervolcht hadden de ruyteren van Bergen, die in tlant tot aenden Demer waren geweest, ende dat se weder vertogen waren, heeft Sijn Ex^cie^ terstont naer Breda geschickt, om tvolck volgende de patenten te doen vertrecken, daertoe oick alle saken geprepareert worden.

Ontrent dese tijt ontfingen de Staten Generael een brief van eenen Escalles uyt Vranckrijck vanden ix^en^ Julij, houdende dat den Heere van Bellievres, ende den Generael vande Cordeliers seer handelden om een pays tusschen Vranckrijck ende Spangien te maken, dat se naer tleger voor Amiens bij den Coning getogen waren ende van daer naer Bappalme souden gaen, ende dat Villeroy daer oick volgen soude, so men seyde. Dat oick eenige brieven commende uyt Spangien waren afgeworpen, daeronder gevonden was een memorie bij den Coning selfs gescreven ende aenden Cardinael gesonden, houdende: dat hij den pays niet geheelijck conde tegenstaen, om niet geacht te worden alleen de Crystenheyt in roere te houden, maer wel pays wilde maken, als het tot sijne eere ende reputatie mocht wesen, te weten, dat de Francoisen vande Engelse alliantie renuncieerden ende huer met sijn onderdanen in Nederlant niet en bemoeyden, dat men Amiens soude mogen restitueren ende aenhouden om te behouden Chappelle, Dourlens ende Chastelet, ofte dat se ten minsten souden moeten gedemanteleert worden, maer dat hij Cales ende Ardres ganschelijck wilde behouden, gelijck mede Camerick, twelcke niet weynich

en verstijfde het quade naerdencken, dat men tot noch toe op de Francoisen gehadt hadde, te weeten dat alleen de hardicheyt vanden Spangiaert den pays belette.

Dirck van Sipesteyn commis vande scheepen, was bij de Staten van Hollant belast mede naer tleger te volgen ende op de scheepen goede opsicht te nemen, ende daertoe mette selve naer sGravenweert te gaen, maer omdat Sijn Ex^{cie} eenige suspicie van correspondentie metten viant op hem hadde, uyt eenige advertissementen hem daervan gedaen bij de beleyders vanden aenslach op Venlo [1], ende hij des nochtans niet claerlijck en wiste, ende evenwel bevreesde, dat hij vande quantiteyt vande amunitie ofte scheepen yet soude konnen adviseren, heeft hij hem belast niet mette scheepen, maer met hem over lant te volgen.

In t'eynde van dese maent worde geresolveert tpardon voor den heechmunter Hendrick Crayvenger, die nu vierdalf jaer gevangen hadde geseten, sonder dat men recht daerover hadde konnen doen, omdat die van Gelderlant hem begeerden in Gelderlant gerenvoyeert te hebben, ende de Staten Generael daertoe niet en wilden verstaen, ende om de protesten van Gelderlant wille nochtans tegen hem niet en consten doen procederen.

VAN TBELEG VAN RIJNBERCK.

Den j^{en} Augusti was t'regenachtich weder, ende omdat alle preparatien nu gemaeckt waren [2], is Sijn Ex^{cie} met Graef Hendrick sijn broeder, de Princesse, den Graef van Solms ende ande heeren vertogen naer Utrecht.

[1] Zie den 15^{en} September en den 10^{en} October.

[2] Om de krijgstucht bij het leger te bevorderen werd den 31sten Julij door de Staten Generaal bepaald, „dat men de generale ordonnancie, opte discipline militaire gemaect, zal trecken ende besluyten in weynighe substantiele pointen ende dezelve telcken monsteringe elck Regiment ofte compagnie (nae dat de monsteringe generalijck ofte particulierlijck zal geschieden) voorhouden, ende beasten daernae te reguleren".

Wij vinden hier voor het eerst melding gemaakt van de invoering van eenen maatregel, die sedert bij het leger der republiek in acht genomen is, en nog op onzen tijd in het voorschrift dat de krijgsartikelen maandelijks aan de manschappen moeten worden voorgelezen, is blijven bestaan. De krijgsartikelen van die dagen waren zeven in getal, zoo als blijkt uit de hierachter opgenomen bijlage. Zij waren den 19^{en} Maart 1597 vastgesteld. (Rijks Archief, Lias loopende 1597.)

Den Graef van Solms seyde op sijn vertreck, dat den Graef van Hohenloe naer Duytslant wilde, omdat Graef Willem, die men altoos voor hem vertoogh, mede te velde soude commen. Vuyten raede van State volchden mede Franc Duyck ende Camminga [1]. De ruyteren van Brabant quamen desen dach in de Betuë, ende alle de scheepen begonden desen dach van Rotterdam ende Dordrecht naer Gornichem te vertrecken.

Den ij^en Augusti was tschoen weder. Sijn Ex^cie bleef tot Utrecht stille, daer men monsterde de wagens, doch met minder ordre als oyt te vooren. De Princesse vertoogh metten Graef van Hohenloe, die seyde mede te velde te willen gaen naer Buyren.

Ontrent dese tijt hadde Graef Frederick vanden Berge dien vande landen van Lingen verbooden eenige penningen te furneren over de rantsoenen op de laeste executie gemaeckt, met welcken pretext die van Zutphen mede begonnen te quereleren t'rantsoen ter cause van huere beesten gemaeckt, seggende dat tgarnisoen de hant op de penningen wilde leggen over de executie op Lingen, ende daerom worde dickwils over ende weder gesonden, duer twelcke men goede cundtschap creegh, dat de saken vanden viant in dat quartier heel qualijck stonden, ende dat hueren meesten macht naer Vranckrijck moste.

Den iij^en Augusti was tschoen weder. Sijn Ex^cie vertoogh mette Princesse, sijn broeder, den Graef van Solms ende anderen naer Arnhem, daer Graef Willem ten selven dage mede quam. De scheepen quamen meest boven Thiel, ende mits den contrarien wint, setten sij tvoetvolck te lande, om ten geordonneerden dagen aen Tolhuys te wesen. De 15 vendelen Vriesen ende andere Overijsselse ruyteren ende knechten quamen bij Zutphen.

Den iiij^en Augusti blixemde ende regende het seer. Sijn Ex^cie bleef tot Arnhem stille. Den Graef van Hohenlo quam daer mede met sijn huysvrouwe, om terstont naer desen tocht te samen naer Duytslant te gaen. Desen dach quam tot Arnhem den gesant vanden Keyser, die tot Gulick geweest was, in intentie om voorts naer den Hage aende Staten Generael te gaen ende huer tweede alarm van pays te maken, wesende dit ende tgunt vanden Pool hier boven verhaelt is al vruchten vande voyagie vanden Almiral van Arragon.

[1] In de vergadering van den Raad van State van den 31sten Julij had de Prins voorgesteld aan de Generale Staten te verzoeken eenigen uit hun midden te committeren om nevens de gecommitteerden uit den Raad met hem en graaf Willem Lodewijk te adviseren. Dit werd echter toen door de Generale Staten onnoodig gevonden.

Den v^en^ Augusti stormde en regende het seer. Sijn Ex^cie^ vertooch met alle de heeren ende jonckvrouwen naer de schantse van sGravenweert. Tvolck quam oick meest daer, ende aen het Tolhuys ende tot Elten; de scheepen, geschut ende amunitie werden mede meest aende schantse gebracht. Sijn Ex^cie^ meynde mette Jonckvrouwen tgeruineerde clooster van Elten te gaen besien, maer tweder was so rou, dat hij wederkeeren moste. Op den avont duerstack een Burgundisch scherm^r^ den speelman van Sijn Ex^cie^, waerom hij wech most loopen tot contentement van veelen, die bevreesden dat hij wat quaets tegen Sijn Ex^cie^ voor mochte hebben.

Den vj^en^ Augusti regende het. Sijn Ex^cie^ dede het voetvolck meest passeren op de Cleefsche sijde ende oick eenige ruyteren. De Vriesen ende Overijsselse passeerden boven de spoeije van Cleef ende die aen Tolhuys waren beneden Halter. Men dede mede te lande brengen twee veltstucken om mettet volck te lande getogen te worden ende te mogen gebruycken tegen thuys te Alpen ofte anderen die eenich empeschement souden willen doen. Noch worde geordonneert dat men boven Halter een brug over de Wale slaen soude ende een ander bij het Tolhuys over de oude Wale, om also alle de wagens ende reste van tvolck bequamelijck over te brengen; noch worden eenige oirlochschepen den Rijn opgesonden om tot boven Wesel te gaen ende werden eenige commisen naer Wesel gesonden om aldaer broot te doen backen.

Den vij^en^ Augusti was tamelijck weder. De reste van tvolck ende de wagens togen alles over de brugge. De Princesse mette Jonckvrouwen vertoogh naer Nieumegen, latende haren soin Graef Hendrick bij Sijn Ex^cie^ om tleger te volgen ende t'ongemack vanden crijch te leeren verdragen ende also tyrocinium nemen. Naer haer vertreck quam Sijn Ex^cie^ met alle de heeren mede over de brugge, ende marcheerden also metten leger voorbij Cleef ende Calcar ende quamen logeren in tclooster te Marienboom met 21 vanen ruyteren ende 65 vendelen voetknechten (te weeten Engelsen 13 vendelen, Schotten 12 vendelen, Vriesen 15, Graef van Solms 9, Brederode 8, Duvenvoorde 6 ende de 2 compagnien vande guarde) hebbende last gelaten om de scheepsbrugge, ponten met geschut ende alle amunitie over nacht ende dach op te brengen tot beneden Berck toe.

Den viij^en^ Augusti was t'regenachtig weder. Theele leger vertooch vrouch naer Berck over de Regniet, ende commende voor Alpen dede Sijn Ex^cie^ dat opeyschen, die eerst versochten tijt om in de stadt Berck te mogen seynden, daer hare overicheyt was, maer gaven daernaer de plaetse over, mits mogende aftrecken met geweer ende bagagie naer Gelder (omdat sij

in Berck niet en begeerden te wesen), twelcke huer geconsenteert worde, ende daerop toogen op thuys 30 soldaten van Hopman Schaef, ende de 36 soldaten vanden viant, die daerop waren, togen den x[en] naer Gelder. Van dese werde verstaen dat uyt Alpen naer Berck vertogen was Hopman Benting met 30 man, ende dat een compagnie van Weert, een van Ruremonde ende een van Stralen daer binnen gecommen waren binnen 2, 3 ende 4 dagen herwerts, waeromme men estimeerde dat se binnen wel sterck waren 800 mannen, over alle dewelcke Hopman Snater commandeerde. Hiernaer tooch men voorts naer Berck, daer eenige ruyteren vande avantgarde begonnen te schermutseren tegen eenige peerden vande stadt, tegen dewelcke Graef Lodewijck van Nassau hem ongewapent wat verre bloot gaf, so dat hij van eenige voetknechten, in een grachte leggende, geschooten worde door de dijge van t'rechterbeen, maer was alleen een vleyswonde, sonder groote pericule, ende mits het seer laet werde eer de arriere garde met alle de carroye const aencommen, most tvolck alles op de heyde neder logeren ontrent 2 canonschuet vande stadt, daer se niet dan genst [1] en vonden om huer eenichsins tegen den regen wat te bedecken, want het regende bijnaest den heelen nacht. Sijn Ex[cie] reedt evenwel rontsomme om alle de advenuen te besichtigen, mits de gelegentheyt so is, dat men de stadt niet nau ende wel can besluyten, dan met veel volcx.

Den ix[en] Augusti regende het seer ende was Sijn Ex[cie] om redenen voors. noch seer doende om de stadt te besichtigen, daernaer die van binnen eenige schooten deden. Noch voor den middach quamen 3 vander Staten oirlochscheepen beneden de stadt met eenige soetelaersschuyten. De quartieren werden begrepen, dat beoosten de stadt tot op den Rijn leggen souden Sijn Ex[cie] ende de ruyteren van Risoir, Graef Hendrick, beyde de Baxen ende van Stakenbrouck mette 15 vendelen Vriesen, 13 vendelen Engelsen ende 6 van Duvenvoorde met de guarde; dat men de bergen bewesten de stadt soude retrancheren, ende dat daer soude leggen den Graef van Hohenloe ende de overende 16 vanen ruyteren ende de regementen vande Schotten ende den Graef van Solms mette compagnie vanden Graef van Hohenloe, ende dat Brederode met 8 vendelen leggen soude besuyden de stadt. Volgende desen sijn dvoors. regementen naer huer quartier vertogen, daer die van binnen eenige malen naer schooten, doch omdattet laet worde, en conden die met Sijn Ex[cie] waren huer quartier

[1] Brem (Genista).

noch niet begrijpen, maer bleven noch een weynich terugge. Des avonts quamen noch veel scheepen beneden de stadt, ende des nachts voeren 3 oirlochschepen voorbij de stadt den Rijn op, sonder dat die vande stadt dselve met huer schieten gerakten.

Ontrent dese tijt wesende den Poolsen gesant in Engelant gecommen, ende daer gedaen hebbende sijn propositie den iiij[en] Augusti deses stijls, ende daerinne met rouwen woorden verhaelt, dat de ondersaten van sijn meester in Engelant niet alleen van dese Coninginne met geen nieuwe beneficien waren bejegent, maer ter contrarie gepriveert vande weldaden ende vrijheyden, die haere voorsaten dselve hadden vergunt ende geconfirmeert ende also dselve van alle coophandel in haer rijck waren uytgeslooten. Ende dat de Coninginne seeckere edicten hadde laten uytgaen, daerbij sij tegen alle volcken recht, alle coopmanschap ende navigatie op Spangien hadde verbooden ende onder dat dexel verscheyden ondersaten van Polen huere scheepen hadde doen nemen ende dselve mette waren voor verbuert gehouden, daeraf hij versocht reparatie ende restitutie, ende dat dselve navigatie mocht vrij blijven den ingesetenen van Polen, ofte dat sijn meester sulcke middelen soude moeten voornemen, daermede dselve tot gebuerlijcke restitutie ende vrijheyt mochten commen, hadde de Coninginne de hardicheyt ende dreygementen van sijn oratie niet konnende verdragen, hem geantwoort: Och hoe ben ick bedrogen, ick meynde een legatie te hoiren, maer ghij en brengt mij niet dan clachten, door uwe brieven verstont ick u een gesant, maer nu bevinde een heraut te wesen, ick en hebbe mijn leven sulcken oratie niet gehoirt, ick verwondere mij seeckerlijck van so grooten ende ongehoirde stouticheyt in t'openbaer, ende mach niet geloven dat uwen Coning, so hij selfs hier ware, also spreecken soude, ende so hij u yet sulcx gelast heeft, daeraen ick twijffele, moet men tselve toescrijven, dat hij eenen jongen Coning is, niet bij successie, maer bij electie van nieus totte crone gecommen, die daerom niet perfectelijck en weet, hoe men gelijcke saken met andere Princen verhandelt, als wel sijn voorsaten met mij gedaen hebben, ende weten sullen te doen mogelijck die naer hem sullen commen. Ende soveel u aengaet, ghij schijnt wel veel boucken gelesen, maer princen boucken niet geraeckt te hebben, ende daerom gansch niet te weten wat onder princen eygent, want dat ghij so veel vermaent van aller volcken recht, so weet dit te wesen aller volcken ende der natuyre recht, te weeten als daer oirloch onder Coningen is, dat dan d'een mach aenslaen alle oirlochsgereetschap, van wat canten oick het den anderen toegebracht wort, ende also voor-

hoeden, dattet tot sijn schade niet en comme, dat segge ick is aller volcken recht. Dat ghij veel verhaelt vande affiniteyt van Ostenrijck moecht ghij daer tegen bedencken in tselve huys noch te wesen, die uwen Coning sijn rijck hebben willen afnemen. Ende wat de andere poincten aengaet, die veel sijn ende niet om hier te beantwoorden, omdat se particulierlijck moeten overwogen worden, heb ick eenige van mijne raden belast die t'oversien, daervan ghij u antwoort moecht verbeyden, ende daerentusschen weest gerust ende vaert wel. Den gesant hiermede wel dapper gewassen wesende, scheyde doen met groote confusie vande Coninginne ende van Groenwits, maer werde ontrent dese tijt bij die vanden Rade vande Coninginne versocht sijn oratie geheel scriftelijck over te leveren, daer hij hem bestont te excuseren ende te seggen, dat hij niet een poinct geseyt en hadde, twelcke hem niet expresselijck also belast was, ende dat hij tselve in gescrifte also soude bewijsen, ende thoinde daerbij sijn instructie bij sijn Coning in de vergaderinge van trijck geteyckent ende gesegelt, ende leverde voorts scriftelijck over sijn oratie. Doch al wast also, dat hij des last hadde, en smaeckte dvoors. antwoorde niet qualijck, noch voor hem, nochte voor sijn meester, die met so indiscrete woorden ende aengeven den Coning van Spangien socht dienste te doen, ende thoinde wat de voijagie ende negotiatie vanden Almiral van Arragon bij hem vermogen hadde.

Te desen selven dage hadde Carel Nutsel van Sonderspuhel, gesant vanden Keyser (niettegenstaende de brieven vanden xvj^en^ Julij, pasport verkregen hebbende) in de Staten Generael audientie, alwaer hij eerst overleyde twee brieven, den eenen vanden Keyser, in date den xxiiij^en^ Aprilis lestleden, ende d'andere van Wolfgang, Bischop van Ments, Frederick Willem, administrator in Saxen, Wolf Diederick, Biscop van Saltsburch, Philips Lodewijck, Palsgraef van Neunburgh ende de burgermeesteren van Coelen ende Nurenburch, in date den xvj^en^ Novembris 1596, houdende die vanden Keyser dat hij uyte brieven der Staten wijtlopich verstaen hadde, waerom sij sijne ende de Fursten ende Stenden-gesanten geen tijt, plaetse nochte geleije tot huere legatie en hadde willen vergunnen, dat hij tselve den Fursten ende Stenden hadde gecommuniceert, omdat de resolutie van tseynden vande legatie bij alle t'rijck was genomen, ende vonden daerom vreemt, dat men die acces ende audientie verweygerde, als uyte brieven der Fursten naerder te bespueren sal wesen. Dat hij den Staten altoes geneychten wille hadde verthoint, ende geen oirsake gegeven om misvertrouwen op hem te hebben, daerom hij oick niet en wist, waer-

mede men soude willen excuseren. Dat men nu sijne ende des rijckx legatien, gesonden in conformiteyt vande resolutien tot Regensberch ende Spier genomen, geen toegang ofte audientie wilde gunnen, twelcke van geen afgeseyde vianden en plach te geschieden, ende hem van geen Princen ofte potentaten was wedervaren, ende daerom te min den Staten sulcx toevertrout hadde, omdat hij ende t'rijck huer gesanten altoos geerne hadden gehoir gegeven, ende de Staten mette Duytsche natie verwant ende dselve toegedaen te wesen, dickwils hadden verclaert, daerom vermaende huer alsnoch om de redenen in den brief vande Fursten vervat ende van sijnent wegen, dat se niet minder als sijn broeder den Cardinael alreede bewillicht hadde oick metten eersten tijt ende plaetse designeren ende seecker geleyde geven om de gesanten vrij of ende aen te mogen commen ende gehoirt worden, daerop hij metten gesant verwachte scriftelijcke resolutie. Den brief vande Fursten hielt, dat se ontfangen hadden de brieven der Staten vanden xxiiij[en] Aprilis tot antwoort op haere brieven vanden xij[en] Januarij, ende vreemt vonden dat op haer versouck niet en worde geantwoort, te weten, dat se metten Keyser beslooten wesende een aensienlijck legatie te seynden, daertoe versocht hadden tijt ende plaetse tot aenhoringe van huere last ende seeckerheyt om te commen ende gaen, daeraf sij in de resolutie der Staten anders geen verclaringe en vinden, dan dat se niet gemeynt sijn om verscheyden redenen daerinne verhaelt eenige handelinge van pays aen te gaen metten Coning van Spangien, sijn gouvernement ofte yemant anders, dat se daerop voor dese tijt in geen debat en willen commen, nochte ondersoucken wat daertegen in den wege mach wesen, maer dat men den Keyser ende haer behoirde te vertrouwen, indien het tot een tractatie van pays quame (daertoe den Coning ende Gouverneur van t'Nederlant huer verclaren geneycht), dat sij dan van alle tgeene in redelijcheyt soude gehandelt worden op so goede assecuratie ende verseeckertheyt souden letten, dat men hen daerover eer soude hebben te bedancken als te beswaren, dan omdat de saken in die termen noch niet en sijn, ende den Keyser ende sijl. aen te geven hebben saken, daeraene trijck ten hoochsten gelegen is, ende der Staeten ende aller partijen welvaert mede gemeynt wort, so en konden sij niet versien, dat men de audientie, nominatie van tijt ende plaetse, ende de scriftelijcke ende levendige geleyde langer soude verweygeren, ende daerbij gedencken hoe goetwillich sij altoos op rijcx ende andere dagen verhoir hadden gekregen ende antwoort ontfangen, ende wat naerdencken het bij den Keyser ende rijcke maken soude, dat huer langer tegen aller volckeren recht ende de

loffelijcke hercommen van allen cristelijcken potentaten ende volckeren de audientie geweygert worde, ende of den Keyser ende t'rijck (die dit tot een schimp ende vercleyninge souden moeten nemen) niet oirsake en souden hebben, om op sulcke middelen ende wegen te gedencken, daermede sij huer in desen langen crijgh tegen alle lantschaden ende verderffelijcke excursien souden mogen bevrijden, daer ter contrarie den Gouverneur in de Nederlanden hem tottet verhoir ende geleyde verclaert heeft bereytwillich. Dat se daerom als noch versoucken verclaeringe, of men de audientie gemeynt is te vergunnen met nominatie van tijt ende plaetse, ende versochte verseeckerheyt, ende huer dat toeschicken, als wesende ten besten selfs vande Staten. Bij desen leyde den gesant over een extract uyt sijn instructie om te verexcuseren den ouden date vanden brief der Fursten, met dien dat dselve al tot Francfurt bij de raden der Fursten also was geconcipieert, ende daernaer aen alle de Fursten moste gesonden worden om gevisiteert te worden, ende doen aenden Keyser oick daertoe gebracht ende eyntelijck weder om geteyckent ende gesegelt te worden. Hierbij leyde den gesant over een gescrift in Latijn, houdende dat hij bij den Keyser ende Fursten aende Staten Generael afgesant wesende, in last hadde vanden Keyser huer aen te bieden alle genade, vande Fursten goede genegentheyt ende vande steden willigen dienst, ende daerbij overteleveren dvoors. brieven met begeerte, dat se dselve wilden ontfangen met een goet, sincere ende oprecht hart, als dselve huer gesonden worden vanden Keyser ende Fursten; — dat men uyte brieven soude verstaen om wat saken den Keyser ende rijck voorgenomen hadden een statelijcke legatie aende Staten te seynden, wiens meyninge daer heen niet en gestreckte, dat men den Staten tegen hueren wille eenigen pays metten machtichsten Coning van Spangien over den hals socht te drucken, die se nochtans meynden te konnen middelen op rechte, billijcke ende der Staten aengenaeme conditien, indien men se wilde aennemen, maer om te restaureren de oude alliantie ende vruntschap, die dese Nederlanden van over lange tijden mettet rijck hebben gehadt ende nu in velen verbroocken is. Ende want hij achte, dat den Staten daeraen so wel als t'rijck was gelegen, ende sach hij niet waerom de Staten van dese legatie tot noch toe sulcken afkeer hadden gehadt ofte voorder behoirden te hebben; — dat hij veel meer niet en seyde om niet te schijnen te twijffelen aen der Staten gebuerlijck respect ende geneygentheyt totten Keyser ende t'rijck, maer dat se de sake wel wilden overleggen ende sulcken resolutie daerop nemen, die den Keyser ende t'rijck mach aengenaem wesen met recommendatie

van hemselven aende Staten. De Staten Generael namen alle de voors. brieven over, ende verclaerden daerop te sullen letten ende metten eersten antwoorden, dan en konden ten besten niet verstaen, dat de Fursten screven, dat men de billicheyt der condilien van pays ende de assecuratie van dien aenden Keyser ende huer behoirden te laten staen, als of sij beter verstonden wat heml. noodich ende daertoe dienstelijck soude wesen, als sij selver, ende dat se daerbij noch een dreygement knoften, als of se niet genoech metten Turck te doen en hadden, maer noch wel een nieu oirloch soude willen beginnen. Nietemin gedachten metten eersten daerop mette billickste termen haer mogelijck te antwoorden.

Den x^{en} Augusti regende het seer. Sijn Ex^{cie} begreep sijn quartier, tvolck was alomme seer doende om te hutten, tquartier bewesten de stadt, daer den Graef van Hohenloe commendeerde, begonst men te retrancheren. Op den naernoen gaf Sijn Ex^{cie} last, dat men alle de schepen mette scheepbrugge, ende oick de ponten mettet geschut voorbij de stadt opbrengen soude, twelcke nochtans niet en geschiede, daertegen de scheepscapiteinen huer excuseerden dat den wint verslapt was, hoewel anderen meynden dattet versuymt ende tcommandement te laet voorts gegeven was. Des avonts schooten die van de stadt door tschip van Sijn Ex^{cie}, daer de gecommitteerden vanden Raede van State inne waren, ende beneden de stadt op stroom lach, met welcke schoot van Hel ende Foock in groot pericule waren, maer en raeckte niemant.

Den xj^{en} Augusti was het noch regenachtich weder. Men retrancheerde alomme het leger. Sijn Ex^{cie} niet wel tevreden sijnde, dat de scheepen niet boven de stadt en quamen, omdat sijn leger in groot gebreck van vivres was, is selfs beneden de stadt gereden, ende heeft met dreygementen alle de scheepen met vivres, amunitie, geschut ende scheepbrugge doen voorbij gaen, daer die vande stadt metten eersten wat naer schooten, maer siende dat se niet en raeckten, ende t'opvaren niet en conden beletten, hielden ten laesten van schieten op, ende daermede worde voor een groot deel geremedieert tgebreck in sijn leger. Den Hopman Schaef ende den Lieutenant van Gijselaer waren op naernoen met eenige werckmeesters heel dicht onder de stadt om te besichtigen hoe verre men bequaemelijck soude konnen approcheren, alwaer den Lieutenant voors. overvallen, gequetst ende gevangen worde, ende so men een trompet om hem aen stadt schikte, gaven sij voor antwoort, dat se hem souden doen cureren ende goet quartier met hem houden.

Des nachts dede men een schansken opworpen aenden bovenwech com-

mende uyte Casselpoorte, daer 2 vendelen van Duvenvoorde gingen waken. Op de oistsijde werde met 9 vendelen geapprocheert tot op 150 treden naer aende eerste grachte. Een bootsgesel van Capitein Jongbloet swom des nachts aen t'admiraelschip vanden viant, twelcke tegen de stadt aen op den gront lach ende haelde de vlagge daervan sonder dat de schiltwacht op de walle staende des gewaer worde, gelijck mede niet, dat men alle de ponten met geschut voorbij brachte.

Den xij^{en} Augusti regende het seer. Men dede noch veel schepen voorbij de stadt gaen, daer die van binnen altemet naer schooten. Aen tcasteel stont een seer hoogen dicken toorn, daer 2 stucken geschuts op stonden, mette welcke sij seer schooten in de approchen ten oosten gedaen ende quetsten ende doden eenigen. Boven de stadt lach een weert, daer een cleynen arm omme voorbij de stadt liep, over dewelcke men een brugge begonst te slaen, om over de weert bequamelijck aende scheepen op tdiep leggende te mogen commen. Desen dach creech men tijdinge dat in Lutsemburch aengecommen waren ontrent 4000 mannen vande lichtinge der Spangiaerden ende Italianen, ende dat de Graef Harman vanden Berge met eenige peerden tot Gelder gecommen was, waeromme Sijn Ex^{cie} socht de saken alhier te verhaesten, ende stelde ordre, dat se aende oistsijde desen nacht approcheren souden tot aende eerste grachte, ende so se des konden doen, meynde op morgen de batterien te konnen doen maken ende alle tgeschut daerinne planten, om op overmorgen te mogen beschieten de bolwercken achter 'tcasteel ende de Castelpoorte ende alle de cortijne tusschen beyden, die niet dan van muyre en was, waeromme men oick de plaetsen om tgeschut te stellen al hadde doen besichtigen, maer mits sij tot daeren toe niet en approcheerden tsij door onverstant ofte verveertheyt, liep sulcx in langer vertreck. Desen dach werden gevangen ende naer Meurs gebracht eenige ruyteren van Bax, die te vorde om voeragie waren geloopen.

Den xiij^{en} Augusti was het niet so regenachtich, ende omdat de soldaten claechden in de loopgraven niet vrij te konnen wesen, overmits tschieten vanden toorn van tcasteel, dede men plaetse besichtigen, daer men 2 canons ende 1 halve soude mogen planten, om also de bovenste defensien vanden toorn af te schieten, wesende d'eerste batterie, daer desen nacht de 3 stucken geplant worden. Men maeckte noch een schansken op den benedenwech uyte Casselpoorte commende, ende men approcheerde heel naer aende selve poorte, onder faveur van ontrent 300 mannen, die tot dicht onder de poorte stonden, om t'uytvallen te beletten, bij dewelcke

den Graef van Hohenloe van Wesel gecommen wesende wel beschoncken, des nachts mede quam, ende begonst terstont tegen die van binnen te roupen, die hem aen sijn sprake kenden ende also gewaer worde datter volck dicht onder de hameye was, maer en quamen evenwel niet uyt, twelcke een notoir teycken van verveertheyt ofte van swackheyt van volck ofte ander gebreck van binnen is ende om beter te beschermen de approchen aldaer, werde gemaeckt een ij[e] batterie, ende noch desen nacht daerinne geplant 3 halve canons, sonderlings om te beschieten de Casselpoorte ende de west cortine van dien. Aende Rijnpoorte quam men tot op 30 treden naer aende eerste grachte.

Den xiiij[en] Augusti wast schoen weder. Men begonst mette 3 stucken te schieten op den grooten toorn aen tcasteel, maer mits die vast ende van duyfsteen was, en deden dselve metten eersten geen groote operatie, doch bickten allenskens den toorn van boven af, behalven dat veel schooten overgingen, ende mits de ronte afschampten. Om dit schieten wille, deden die vande stadt oick grooten weer vanden selven toorn; ende schooten veel naer de loopgraven, naer tquartier van Sijn Ex[cie] ende naer de scheepen, ende dooden ende quetsten eenige menschen. De defensie vande Casselpoorte werde beter mettet schieten vande 3 stucken daer geplant belet, omdat die niet so vast en was. Men arbeyde voorts seer aende schanskens op de voors. wegen opgeworpen ende tusschen dien begonst men noch een derde schantsken te maken. Den Graef van Hohenloe hadde in sijn quartier behouden de 2 veltstucken, die te lande gevoert waren, om hem mede te dienen tegen de aencomtste van buyten, ende sont van dage om noch 4 veltstucken in sijn quartier te hebben, maer delayeerde Sijn Ex[cie] sulcx, totdat hij met hem naerder soude gesproocken hebben. Men begonst noch op te worpen seeckere batterie recht in t'midden tusschen de Rijn ende Casselpoorte genaemt de iij[e], ende een iiij[e] aende Casselpoorte bewesten tbolwerck, daer men desen nacht noch 2 halve canons plante. Den Capiteyn Jongbloet was met ontrent 25 man te lande inne naer Keysersweert getogen, om te gaen halen een vande oirlochschepen vanden viant aldaer aenden gront leggende ende maeckte tselve los, maer die vande stadt dat vernemende sijn uytgevallen ende hebben 2 van sijn gasten dootgeslagen ende hem gevangen, thoinende hoe neutrael dat se sijn. Tschip is nietemin afgedreven vol waters wesende ende commende den xv[en] snachts aende brugge in den Rijn begonnen, heeft dselve gebroocken ende is voorts gedreven tot beneden Wesel, ende aldaer tegen tlant gesteuyt ende blijven sitten.

Te desen dage arriveerden in Texel dry scheepen, die over twee jaren met hun vieren van Amsterdam tseyl gegaen waren om naer de Oist Indien te varen. Dese hadden het vierde schip bij gebreck van volck moeten verlaten ende verbranden, ende brachten mede verscheyden specerien van peper ende andere, maer en hadden in tlant van Java Major (daer se gedestineert waren) aende stadt Bantham niet willen laden, doen se des tot seer grooten proufijte wel doen mochten ende daernaer mette onderdanen daer alom niet gehandelt als coopluyden met eeren, die weder souden willen commen, maer als geweldenaers, twelcke sij huer niet en schaemden selfs in druck uyt te geven. Veelen meynden, indien men dese navigatie met veel schepen bij de hant nam, dat daerduer wel een groote traffijcke vande specerien van Portugael soude konnen op dese landen gediverteert worden.

Den xv[en] Augusti was tamelijck weder. Men schoot vast altemet op den hoogen toorn, ende die vanden toorn schooten veel in tleger ende in de trencheen, ende onder anderen schooten des morgens vroech door de tente van Sijn Ex[cie], dicht bij den toorn, daer hij innelach, ende dselve schoot, lichtende uyte eirde, ging voorts door de tente vanden Heere van Sonsfelt door thoofteynde van sijn bedstede ende door den brouck die hem op tlijf lach, sonder hem anders te quetsen, waerom Sijn Ex[cie] den volgenden nacht voor sijn tente, ende die vanden jongen heere, een walle liet opworpen om huer slaepplaetsen te verseeckeren. Men arbeijde seer om de approchen ende schantskens te verstercken, men begonst een trenchee te maken van tquartier van Brederode tottet quartier vanden Graef van Hohenloe, men maeckte voorts de batterien ende men stelde desen nacht in de iij[e] batterie 8 heele canons, 1 dryling ende een cleyn stuck van 18 pont ijsers, te weeten 4 canons tegen de Rijnpoorte, die men heel bloot ontdeckte ende de reste om te schieten op de cortine ende op den schouder, ende oick van achter in tbolwerck voor de Casselpoorte, welck bolwerck in t'midden so hooch lach, dat men de voeten conde ontdecken vande genen, die daerinne waren. Men plante noch 4 heele canons ende 2 halve voor de Casselpoorte in de iiij[e] batterie om te beschieten de defensien van tselve bolwerck, ende oick langes de cortine bewesten de poorte, maer omdat men desen nacht noch niet so en approcheerde, dat men duer de grachte conde commen, en const men oick van tgeschut met sulcken prouffijt trecken, als men gemeynt hadde, beneffens dat de batterie vande thien stucken van wegen den grooten toorn so onvrij was, dat niemant daerinne blijven en conde.

Den xvj^{en} Augusti was schoen weder. Men arbeyde alomme seer aende trencheen, aende schanskèns ende oick om tquartier van Brederode ende vanden Graef van Hohenloe aen malcanderen met een trenchee te brengen, gelijck mede om tquartier van Hohenloe tot beneden aende reviere te sluyten, twelcke meest volbracht worde. Die vanden hoogen toorn schooten in de iij^{e} batterie door een affuyt ende door een rat op een canon, waerom niemant hem in deselve batterie dorste behouden, ende men van buyten so lange op den selven toorn most schieten, dat men boven aen daerinne een gat creegh, ende daerduer de solderinge so quetste, dat se tgeschut daerop staende mosten terugge haelen ende van naernoen al huer daermede niet meer en mochten behelpen. Op den avont begonst men te schieten op de Rijnpoorte, om die inne te schieten ende also te beletten, dat men daerduer niet en soude mogen commen op de walle ende bolwerck daervoor leggende. Men begonst mede te schieten op de defensien van tbolwerck voor de Casselpoorte alles om te beneficieren de loopgraven, die tot op de grachte begonnen te commen, ten eynde sij seeckerlijcker mochten wercken, ende om in allen gevalle niet te versuymen worde op den avont besteet te maken een gaelderie tegen de westface van tbolwerck voor de Casselpoorte van 1200 gulden, dwelcke den aennemer meynde binnen 5 dagen ten langsten door de gracht aen te brengen. Men haelde des nachts uyte eerste batterie een halve canon die seer verloopen was, ende men stelde een heele in de plaetse. Men haelde mede uyte iij^{e} batterie tstuck van 18 pont, ende men stelde in plaetse van dien een halve canon, men voerde oick seer veel cruyts, scherpen ende anders in de batterien om gereet te hebben als men schieten soude.

Den xvij^{en} Augusti was tamelijck weder. Men begonst vrouch te schieten op de defensien van tolhuys achter tcasteel leggende, ende van tbolwerck voor de Casselpoorte, om de approchen te favoriseren. Den Graef van Hohenloe ende van Solms branden seer om in batterie te doen schieten, meynende dat mense daermede verduyvelen soude. Dien van Solms dreef mede om tbolwerck voors. inne te doen loopen sonder gelet te hebben off de walle van dien oick geflanckeert worde. Sijn Ex^{cie} stont alle desen entegen, niet willende doen schieten alleer verseeckert te wesen hoe tvolck de grachten souden passeren, daerinne konnen sapperen ende oick gesecoureert worden, ende mits de werckmeesters verseeckerden desen nacht te sullen commen aen een ravelijn buyten tbolwerck vande Rijnpoorte leggende, ende men dan met prouffijt in batterie soude konnen schieten,

dede Sijn Ex^cie^ op den weert noch 2 batterien opwerpen, d'een tot 5 stucken recht tegen het casteel aen, hier genaemt de v^e^, ende d'ander op den leegsten houck vanden weert tot 4 stucken, hier genaemt de vj^e^, ende dede planten in elcx 1 heele canon, 1 halve ende 2 veltstucken ende de v^e^ noch een dryling, maer de werckmeester failleerde so verre, dat hij van t'ravelijn afgroef, in plaetse van daernaer toe te graven, daeromme Sijn Ex^cie^ wel gewilt hadde tgeschut op de weert ongeplant te wesen, opdat den viant daertegen geen traversen en maeckte. Desen dach quamen in tleger de Heeren van Soppenburch, Frens ende andere gesanten van Coelen, ende versochten dat den Churfurst van Coelen sijnen tol binnen Berck mocht geconserveert blijven, ende dat men den burgers niet als vianden en wilde tracteren, wien geantwoort worde, dat men daerop letten soude, so wanneer de stadt soude overgaen. Des nachts swommen eenige bootsgesellen aende scheepen van oirloge voor de stadt leggende ende waren eenen goeden wijle daerop, meynende dselve los te krijgen, maer mits die vol waters waren, en konden sij tselve niet gedoen.

Den xviij^en^ Augusti was tschoen weder ende drongen dvoors. Graven hardt aen om te schieten met alle de stucken ende de stadt op te eyschen, maer mits men te nacht niet gecommen en was aen t'ravelijn ende Sijn Ex^cie^ geen voordeel sonderlings in tschieten en sach, heeft hij sulcx noch gedilaijeert ende is selfs de gelegentheyt gaen besichtigen, in twelcke hij bevondt dat den viant bewesten tbolwerck voor de Casselpoorte in de oude walle lach ende van daer flanckeren conde langes de westface van tbolwerck, ende daermede groot belet konnen doen den geenen, die tselve bolwerck aldaer souden willen inneloopen, ofte in de walle van dien approcheren ofte sapperen, ordineerde daerom, dat men te nacht noch een vij^e^ batterie maken ende opworpen soude tot 2 halve canons recht tegen de pointe van tbolwerck, dicht aende grachte, om daermede de voors. oude walle te mogen beschieten, daer noch desen nacht de 2 stucken geplanten worden. Desen dach begonst Bouvi met eenige vierballen in stadt te schieten sonder prouffijt daermede te doen. Des nachts approcheerde men voor de Rijnpoorte bijnaest tottet ravelijn toe; maer de gaelderie aende Casselpoorte en werde niet wel geadvanceert. De bootsgesellen haelden des nachts eenige jachten van voor de stadt wech.

Desen dagh sijn den gesant vanden Keyser 2 beslooten brieven voor sijn antwoorde gegeven, d'eene aenden Keyser ende d'ander aende gedeputeerde Fursten ende Stenden. Die aenden Keyser houdende dat se alsnoch

gedwongen waren te blijven bij de brieven die se hem overlange hadden gescreven, ende ondertusschen hooch achten de sorge, die hij ende trijck over dese landen droech ende dat hij huere brieven metten Fursten hadde gedaen communiceren, dat huer droefelijck is, dat vreemt gevonden wort, dat men de gesanten alleer te hoiren selfs acces verweygert, dat se huer wel erinneren dat huere gesanten bij hem ende trijck altijt goede audientie hebben verkregen, ende dattet so verre van daen is, dat sij sijne ende des rijcx legatien souden versmaden, dat se selfs veel jaren op de hulp ende bijstant derselver hebben gebout, maer hebben altoos verclaert als sij noch doen mits desen, dat se de legatie totten vredehandel metten Coning van Spangien voor dese landen onnodich, ondienstelijck ende bedenckelijck vinden, omdat se over lange om wittige redenen vande gehoirsaemheyt vanden selven Coning gescheyden wesende, strictelijck sijn verallieert, eerst over lange jaren mette Coninginne van Engelant ende nu nieulijcx ingelaten in tverbont tusschen dselve ende den Coning van Vranckrijck tegen den Coning van Spangien gemaeckt, so dat huer niet en soude gebueren gelijcke handelinge aen te nemen, te meer, omdat men altijt bevonden heeft dat den viant onder sulcke handelingen sijn practijcken gerechtet heeft om steden ende landen in tweedracht te brengen ende vande unie af te scheyden, bidden hem te willen geloven, dat se van hem ende t'rijck geen misvertrouwen en hebben, maer dselve alle reverentie begeren te dragen, ende dat hij desen ende huer voorgaende scrijvens niet anders en wilt duyden, als dat se met ronde openinge van huere meyninge sijne ende des rijcx reputatie willen conserveren, omdat huer van harten leet soude wesen, dat se so statelijcken legatie met andere antwoorde souden moeten bejegenen, als dselve mogelijck verwachten souden, sonder dat se anders dselve tot dese landen acces ofte hier audientie souden willen weygeren, omdat se wel weeten hoe se dselve met behoirlijck respect behoiren te ontfangen, verseeckeringe doen ende hoiren ende dselve ende andere heeren gesanten altijt goet genoegen gegeven hebben ende geven sullen ende refereren huer voorts totte brieven aende Fursten gescreven. Dwelcke hielden, dat se bedroeft waren te verstaen, dat men huer voorgaende scrijvens hielt als niet genoech beantwoordende de brieven van hem Fursten, daer se mer en hadden verclaert ende noch verclaren, om redenen daerinne vermelt, in geen tractaet van pays metten Spangiaert te konnen treden. Ende omdat de oirlogen altijt swaerder worden ende d'ambitie vanden Spangiaert, om de heele werelt te heerschen, meer ontdeckt, hebben tsedert het voorgaende scrijvens den

Coning van Vranckrijck ende Coninginne van Engelant, des oick gevoelende, daertegen een nieu verbont gemaeckt ende dese landen daerinne mede ontfangen. Dat de handelinge vanden Almirael van Arragon ondeckt, dat den Coning van Spangien oick vande saken des Keysers ende rijcks souckt meester te wesen ofte tselve mette wapenen te verkrijgen als uyt desselfs propositie wel te sien is, daer hij spreeckt vande rijcxsteden Besançon ende Aken, de landen van Gulick ende Cleve, de gepretendeerde vredehandel ende tlichten van terijsvolck, ende naerder bij de brieven van Don Guillame de St. Clemente, daer hij scrijft dese vredehandel alleen te dienen om de gemeente alhier oproerich ende t'rijck tegen dese landen op te maken, want of wel geen van beyden met sulcke ijdelheyt is op te maken, siet men nochtans evenwel de meyninge daer uyt, ende al mach den Coning ende sijn gubernator verclaert hebben tot vrede gesint te sijn, ende den Keyser ende Fursten des ten besten meynen, ende sij aen haere voorsorge ende genegentheyt niet en twijffelen, sijn nochtans de saken der landen in sulcken stant, dat daerop niet en mach gelet worden, omdat se wettelijck vande heerschappie vanden Coning sijn afgescheyden, ende eerst over lange met Engelant alliantie gemaeckt ende nu nieulijcx solemnele confederatie met Vranckrijck ende Engelant hebben aengegaen boven t'respect dat se noch andere Coningen, potentaten ende heeren schuldich sijn, ende dat uyt gelijcke verclaringen vanden Coning ende gubernatores te vooren niet anders en is gevolcht, dan dat de Walsche ende andere provincien sijn gedemembreert ende daeruyt dese oirlogen gecauseert, als vruchten vande vredehandelen van Leuven, Coelen ende anderen. Dat de meyninge vanden Coning daeraen blijckt, dat men in andere provincien d'inquisitie so in treyn stelt, dat onlangs binnen Bruessel een jonge dochter om de Cristen religie wille levende in de eirde gedolven is, dat hij d'Ausburchsche ende gereformeerde beyde voor ketters hout, ende die in d'oirlogen alleen gebruyckt om ketters met ketters te straffen, so hij seyt. Dat se niet en connen bedencken wat saken men hemluyden sonde hebben voor te dragen, daeraen t'rijck ende dese landen ten hoochsten mach wesen gelegen, als van wegen de excursien op rijcxbodem gedaen, daertegen genouch verthoint is, dat de vianden daervan d'oirsake sijn, die dese landen dwingen totte oirlogen voor haer leven, vaderlantse wetten, vrouwen, kinderen ende goederen, ende dat men van dese landen niet meer en behoirde te eyschen, als van anderen, die noch so goede discipline niet en houden, ende dat tegen de excursien altoes alle mogelijcke ordre gestelt is geweest selfs met verhoogen vande soldie, daerover oick niet en soude

hebben konnen gedoleert worden, indien men geprocureert hadde, dat den viant volgende sijn solemnele beloften, de plaetsen op rijcxbodem geoccupeert, hadde gerestitueert, om dewelcke te forceren, sij tleger nu daervooren tot groote costen ende periculen hadden moeten seynden ende verwachten goede uytcomtste. Dat deser landen gesanten in t'rijck dickwils goede audientie was gegeven, ende dat se wel gewenst hadden dat op de voorgebrachte clachten, alleer de sake dus verre waren verloopen, ware geantwoort, ende so datelijck geremedieert geweest, dat de grieven hadden commen te cesseren. Dat se tegen den Keyser ofte t'rijck niet en dachten te doen, dat tegen recht, redene ende aller volcken wetten soude wesen, maer naer huer vermogen in oitmoedige reverentie huer daertegen weeten te dragen. Dat notoir ende conform aller volcken wetten ende loffelijcke gebruycken altoos geoirlooft is te allegeren wettige redenen, waeromme men de comtste van eenige hoedanige gesanten niet noodich en acht, ende dat tselve niemaels bij eenige Princen ofte Potentaten qualijck is genomen, maer altijts ten besten geduyt, dat se te vooren daeraf sijn verwitticht om geen noodeloose costen ende moeyten te doen, daerom den Keyser ende Fursten sulcx tot geen vercleninge en behoiren te nemen, dewijle de meyninge der Staten niet daertoe en streckte, maer om neffens der Nederlanden welvaert ende verseeckertheyt alle mogelijcke satisfactie te geven. Dat de Fursten daerom op anders geen middelen en hebben te dencken, dan om den viant te helpen verjagen vanden rijcxbodem ende sijn excursien ende roverien te beletten. Dat se huere voorgaende brieven niet en hebben verstaen om t'alles te weygeren, maer om tijtelijck te waerschouwen wat antwoort de gesanten souden hebben te verwachten, opdat de eere vanden Keyser, t'rijck ende Fursten mocht geconserveert blijven, als sij naerder aenden Keyser hadden gescreven, ende baden dat men dese nochte huer voorgaende scrijvens niet anders en wilde duyden. Ende sonden aende Fursten dubbelt vanden brief aenden Keyser, vande propositie des Almirals van Arragon ende vande brieven don Guillamo de St Clemente, ende aenden Keyser dubbelt vanden brief den Fursten gescreven. Den gesant werde van sijn moeyte bedanckt ende gedefroyeert ende gebeden alles ten besten te willen helpen interpreteren. Ende al willens en werde op sijn propositie vande vernieuwinge der alliantien niet geantwoort, omdat sijne brieven beslooten waren geweest ende daervan niet en hielden, nochte credentie op hem mede brachten, ende men voor seecker hielt, dat op dese brieven noch langen tijt soude verloopen alleer dselve naer den Duytsen treyn souden gecommuniceert ende daerop gere-

solveert konnen worden, beneffens dat men meynde ende verhoopte dat de brieven van Don Guillamo ende de handelinge vanden Almirael bij den Fursten, die anders daerinne getaxeert worden, eenige wederwillicheyt souden maken.

Den xix^{en} Augusti was gansch heet weder ende drongen dvoors. Graven noch seer aen om te schieten in batterie, maer Sijn Ex^{cie} al van smorgens vrouch af hebbende doen schieten mette 2 laest geplante stucken ende eenige anderen op de defensien, ende hoopende onder faveur van tschieten aen t'ravelijn buyten de Rijnpoorte te commen, begonst naer negen uyren met alle de stucken te schieten ende dede naer dry voleen de stadt opeyschen, daerop terstont alle de soldaten van binnen op de walle huer bloot gaven tot een teycken van groote desordre, ende Snater in stadt commanderende versocht 3 dagen tijt om hem daerop te beraden, ende of wel den trompetter seyde dat Sijn Ex^{cie} sulcx niet en soude willen doen, begeerde hij evenwel dat ment Sijn Ex^{cie} soude aenseggen, ende hierentusschen lieten toe dat ons volck tot op hare grachten reedt ende dselve met gemack besagen, daeruyt men genoech oirdelde dat sij t'niet en souden houden. Sijn Ex^{cie} liet huer seggen, dat hij geen tijt en begeerde te geven, maer so sij eenige conditien met hem begeerden te maken, mochten sij terstont eenige gedeputeerden uytseynden, hij wilde wederom gijselaers daer binnen schicken. Hierop hielen sij van binnen wel een uyre lang beraet ende ontbooden bijeen alle capiteinen ende officiers van tvolck, ende gaven ten lesten voor antwoort, dat de vestinge starck was, datter goede soldaten innewaren, die den Coning wel 20 jaren hadden gedient, dat se niet en souden konnen verantwoorden de plaetse also over te geven, ende so men daerom de versochte 3 dagen niet en wilde vergunnen, dat dan elcx de ogen mocht open ende de handen toedoen, ende doen sijn beste, waermede alle degeenen die op huere grachte gecommen waren confuselijck in de trencheen liepen, wesende Sijn Ex^{cie} mette heeren in de vij^{e} batterie. Hiernaer begonst men voorts te schieten, onder twelcke de Vriesen quamen tot aen t'ravelijn buyten de Rijnpoorte, waerom Sijn Ex^{cie} op den naernoen ten 4 uyren alle tvoetvolck vanden leger uyte trencheen op tvelt dede brengen met een goet deel vande ruyterie ende dselve voor de stadt in 9 slachordren stellen, ende hebbende dien dach geschooten 2000 ofte 2100 schooten, verliet den viant t'ravelijn voors., daer een mine innelach, die se aenstaken, sonder yemant vande soldaten van buyten (mits sij noch niet dan tegen de walle aen en lagen) te beschadigen, waerduer Sijn Ex^{cie} de stadt nochmael dede sommeren, in twelcke de soldaten huer

wederom alomme bloot gaven, ende Snater bleef bij de versochte 3 dagen, ende om middelertijt stilstant van schieten te hebben, daerop den trompetter antwoorde, dat Sijn Ex^{cie} niet een uyre en soude willen ophouden, maer terstont voort schieten, seyde Snater dat ment dan doen mochte, ende mits elckeen daerop begonst afteloopen, riepen eenige soldaten van binnen hout, hout, men wil voorder spreecken, ende accordeerden daernaer dat se gedeputeerden uyt souden seynden, om conditien te maken, daermede men van schieten ophielt. Op den avont sonden sij uyt den Hopman Dulcke met een ander Hopman (Benting) ende den Almiral Pasman metten sergiant major vande stadt. In stadt togen de Capiteynen Schaef, Ingehaven ende Waddel, ende die uytgecommen waren maeckten terstont t'appoinctement, dat se op morgen voornoen uyte stadt souden trecken ende dselve aen Sijn Ex^{cie} overleveren, mits dat men huer soude laten vertrecken met vendelen, wapenen ende bagaige, ende dat men se daertoe soude assisteren met wagens, ende dat se souden mogen dienen daer thuer believen soude, maer niet mede wechvoeren eenige amunitie ofte waren ofte lakenen den Coning toecommende. Tot dit appoinctement waren sij meest gedrongen bij den soldaten, die ombetaelt waren ende niet en wilden vechten, daermede sij so veel te doen gehadt hadden, dat se niet en hadden dorven uytvallen, uyt vrese dat yemant soude gevangen worden ende Sijn Ex^{cie} daerduer vernemen, hoe se binnen stonden. Oick dede veel tottet appoinctement, dat t'ravelijn verloren wesende, de Vriesen al gecommen waren aende walle vande stadt aen het tolhuys, ende dat tbolwerck voor de Casselpoorte van achteren uyte groote batterie so ondeckt was, dat niemant daerin nochte achter de muyre daerachter duyren conde, ende veelen meinen dat de couardise der capiteinen daertoe oick veel heeft geholpen, die van binnen veel hadden laten wercken, ende nu sonder het op die wercken aen te laten commen, ende buyten merckelijcke noot de plaetse overgaven, omdat de muyre voors. huer niet en mochte hinderen, ende sij tbolwerck met een traverse op eenen nacht conden blinden. Des nachts ontrent 10 uyren werden tot Gelder 3 schooten gedaen ende daernaer noch 1, twelcke die van binnen bekenden naderhant een signael van seecker ontset te wesen.

Den xx^{en} Augusti was het heel heet weder. Des morgens vrouch werde tvoors. signael tot Gelder noch gedaen, ende men creegh tijdinge dat ontrent 3000 man te peert ende te voet marcheerde om eenich volck in stadt te worpen, waerom Sijn Ex^{cie} vrouch sijne guarde in stadt sondt met de wagenen tot huer vertreck om hem altoos vande stadt te verseecke-

ren [1]. Den viant toogh ontrent 12 uyren uyt onder 5 vendelen, sterck ontrent 850 mannen ende werden geconvoijeert tot een mile buyten den leger, daermede dese stadt geheel in handen van Sijn Ex^cie quam, die nooh al wel starck was ende veel volck soude gecost hebben, eer men die soude hebben konnen krijgen, indien die van binnen huer naer behoiren hadden willen quyten, omdat de grachte aende Casselpoorte niet dan met moeyte const gevuld worden, ende sij aen tolhuys de wal seer wel noch hadden konnen bewaren ende oick met gemack afsnijden. In de stadt waren geweest wel voor 170,000 £ aen wolle lakenen, gedestineert totte betalinge van tvolck over Rijn leggende. Van dese lakenen waren veel packen bij die van binnen in de bresche geworpen ende doorschoten; de reste worde leelijcken gedissipeert, meest bij de soldaten vande guarde, ende anderen die de approchen niet en hadden gemaeckt, nochte theetste vanden dach geleden, dwelcke nochtans (indien se bij een gebracht ende ordentlijck bewaert hadden geweest), genouch waren om alle tvolck vanden leger een nieuwe cledinge te doen. Noch was in stadt veel buscruyt ge weest, maer oick al meest gedissipeert, dan werden van metael ende ijser wel 50 stucken ende veel scherpen in stadt gevonden, ende onder de stucken wel 7 van batterie, doch al meest gequetst, ende de reste veel cleyne stucken gecommen vande oirlochschepen voor de stadt gesoncken, daeraf den Generael vande artellerie 2 heel cleynen naer hem nam met consent van Sijn Ex^cie. Vivres waren in stadt weynich. Voor de stadt lagen gesoncken 4 seer groote ponten ende 2 pijpers, wesende onder de groote ponten 3 vande geenen die tot Cuelen sijn geequippeert, daer so veel van gescreven is geweest. Noch waeren daer gesoncken 3 goede oirlochscheepen ende 2 oude met eenige ander schuyten ende aken, die Sijn Ex^cie den scheepscapiteinen schonck tot recompense van huere moeyte. Dese victorie is daerom heerlijcker omdat se in so corte dagen is geobtineert, ende dat op de stadt in alles niet dan 2870 schooten en sijn gedaen, ende anders van grooter importantie, omdat men voor seecker

[1] Volgens Coloma (Guerras de Flandes, Lib. XI, pag. 487) waren er 4000 man infanterie en 300 ruiters onder het bevel van Don Alonzo de Luna y Carcamo, gouverneur van Lier, bijeengebragt, niet zoozeer om het leger van de Republiek aan te vallen, als wel om de Maas te naderen ten einde spoedig versterking van garnizoen te kunnen werpen in Grave, 's Hertogenbosch, Gelder, Roermond en Venlo. „Verder”, zegt hij, „gingen de instructiën van Don Alonzo niet, want het is vaak noodzakelijk, dat men zich meer behelpe met het uitvoerbare, dan te trachten naar het meest wenschelijke, en het is de hoogste voorzigtigheid om het weinige, dat men bezit, niet te verkwisten”,

tijdinge van allen canten creegh dat den viant marcheerde tottet ontset, daerover den Almachtigen God oick wel te loven ende te dancken is, dat hij den viant van binnen met sulcken schrick heeft bevangen, dat se so vasten plaetse so lichtelijck overgaven, want nu dese stadt verlooren wesende is apparent dat theele quartier over Rijn sal volgen, ende dat den viant daernaer niet meer en sal uytsien.

Den Hopman Schaef die te vooren een aenslach op dese stadt gehadt hadde, daertoe Sijn Ex[cie] in April tot Arnhem een bijeencomtste van volck gemaeckt hadde ende terugge bleef, omdat men niet verseeckert en was dat de petars op muyre goede operatie souden konnen doen, hadde van doen al acte gekregen om in stadt te commanderen als gouverneur so het quame wel te gelucken, waerom Sijn Ex[cie] oick nu (omdat hij veel moeyten aengewent hadde om alle gelegentheyt in desen beleg af te sien ende aen te wijsen) hem committeerde bij provisie om over de stadt ende garnisoen te commanderen, ende toogh daerom des naernoens in stadt met sijne compagnie ende die van Muys, Dort, Plettenburch, Nobel ende Loen om aldaer garnisoen te houden.

Den xxj[en] Augusti was het heel heet weder. Sijn Ex[cie] begonst in beraet te leggen om de stadt metten eersten te doen verstercken ende fortificeren, oick om de approchen af te werpen, daertoe hij de stadt was gaen besichtigen, maer ontfing ontrent den middach tijdinge van Breda, dat den viant t'rendevous van tvolck tottet ontset van Berck gedestineert geleyt hadde bij Valckenburch tegen den xvij[en] deser, ende dat daertoe geemployeert souden worden 2500 mannen in Limburch gelicht, noch 2500 man ende 800 peerden bij den Keyser tegen den Turck doen lichten in tlant van Luyck, noch 3000 nieugecommen Italianen ende Spangiaerden met een regement Savoyarden van ontrent 1600 man, noch 4 regementen vande frontieren ende 3 uyt Vlaenderen doen commen, alles geestimeert op 12,000 voetknechten ende mette benden van ordonnantie op 2000 peerden. Oick dat den Cardinael door middel der coopluyden ofte negotianten ontfangen hadde een groote somme gelts; ende dat in t'ontsetten huere meyninge was den Rijn beneden ontrent Rees te besetten, ende met geschut te beletten, dat men niet wel op ofte af soude konnen commen. Hierom vont Sijn Ex[cie] goet alle de quartieren tot hem in een te trecken ende so hier te blijven, tot dat men sien soude wat den viant soude willen doen, ende of sijn beramingen mettet verlies vande stadt niet en souden veranderen, achtende, indien bij den viant hier trecken ende houden conde, dat hij den Coning van Vranckrijck daermede een

groote dienste soude doen, ende hem oick Amiens doen winnen, daer men verstont, dat hij al een ravelijn verovert hadde. Op den naernoen creegh men tijdinge dat de 3000 mannen voor heen naer Berck gemarcheert, waren gecontremandeert te commen naer Valckenburch, ende de wagens van Gelder wedercommende, verstont men dat tvolck uyte stadt getogen niet welcom en was geweest, ende dat men se tot Gelder niet en hadde willen inne hebben, noch eeten, noch drincken geven. De Coelsche gesanten nu nieuwe credentie ontfangen hebbende, versochten ontruyminge vande stadt als huer toecommende, meynende mogelijck dat men huer so lichtelijck dese plaetse soude overleveren (die se vanden viant, oick naer beloften met eede bevesticht, noyt en hadden konnen krijgen) nu men die met so groote costen vande landen, den viant hadde afgenomen, maer omdat noch Sijn Ex^cie^ nochte de gedeputeerden vanden Raede tot sulcx niet geauctoriseert en waeren, heeft men se behendelijck afgeset ende gewesen aende Staten Generael, om tselve aldaer te versoucken.

Den xxij^en^ Augusti was tamelijck weder. Alle tvolck uytet quartier vanden Graef van Hohenloe ende Brederode quamen beoosten de stadt ende logeerden besuyden tquartier van Sijn Ex^cie^ naer twaterken ende t'marasken toe naer den wech van Orsoy. De Ingenieurs ende werckmeesters waren in stadt om besteck te maken vande reparatie der vestingen aende stadt, maer omdatter gansch geen gelt in tleger en was most alle tselve so wel als de demolitie vande verlaten quartieren ende loopgraven ongedaen blijven. Op den middach quam in tleger bij Sijn Ex^cie^ den Graef van Hohenloe met sijn huysvrouwe om afscheyt te nemen, willende voorts vertrecken naer de Graefschap vanden Broucke ende so voort naer Dillenburch ende Duytslant, ende ging des avonts metten Graef vanden Brouck in stadt slapen. De soldaten uyt Berck vertogen, hadden aen Sijn Ex^cie^ versocht veylicheyt om 3 dagen onder Gelder, waert noot, te mogen blijven leggen, om middelertijt te weeten, waer se souden mogen trecken, twelcke huer geconsenteert was, ende daerom gebleven sijnde voor de poorte vande stadt tot op huyden ontrent den avont, hebben eerst eenige woorden mette wacht begonnen te maken ter oirsake men heml. de vivres te seer dier wilde vercoopen, ende daernaer hebben de wacht de poorte over den hals gedrongen, ende sijn gelijckelijk in de stadt gecommen ende hebben begonnen gelt te roupen ende te muyten, daer huer de soldaten van binnen mede bijvouchden, niettegenstaende Graef Hendrick vanden Berge selve in stadt was.

Den xxiij^en^ Augusti was schoen weder. Den Graef van Hohenloe ver-

toogh met sijn huysvrouwe naer Duytslant ende worde bij Sijn Ex^cie^ ende de andere heeren geleyt tot buyten den leger ende voorts geconvoyeert bij 8 vanen ruyteren tot op de grensen van tlant van Nassau, sullende desen nacht bij de Graef van Brouck vernachten. Tleger van Sijn Ex^cie^ lach seer stille meest bij gebreck van gelde, ende omdat men noch niet en wiste wat den viant soude willen voornemen; oick en was Sijn Ex^cie^ noch niet heel gelast om in tquartier van Zutphen te gaen, waeromme, naer eenige deliberatie mette aenwesende raden, goet gevonden worde dat Franck Duyck ende Casijn vander Hel naer de Staten Generael souden vertrecken om te procureren, dat tleger van gelt versien worde, ende eyntelijck te doen resolveren of men naer tlant van Zutphen soude gaen, die noch desen avont vertogen ende met huer den wagenmeester Claes de Wael om tot Utrecht ende andere plaetsen noch meer wagens aen te teyckenen ende in dienste te mogen nemen. In de stadt storte de solderinge vanden hoogen toorn inne, ende tgeschut daerop staende viel door alle de welfselen tot in de onderste kelder vanden toorn, omdat dselve met schieten so seer ontnestelt was. Die van Gelder gingen met huer mutineren voort, joegen alle huere overicheyt tot op de veltweybels ende gemeine weybels naer, wech ende ontbooden Graef Hendrick, so hij t'met huer niet en wilde houden, dat hij hem dan van daer maken soude, ende of wel hij mettc tranen in de oogen de soldaten socht ter neder te stellen, en conde hij nochtans tselve niet doen, maer most mede vertrecken. Den Heere van Gileyn voor de stadt commende, presenteerde huer 2 maenden solts, mits dat se eenige Spangiaerden op thuys lieten, twelcke mede afgeslagen worde, ende en wilden Graef Harman vanden Berge selfs niet hoiren spreecken ende namen de commissarissen Uytenham ende Grammay gevangen, waerduer men hoopte dat dese muyterie een grooten ondienst voor den Cardinael soude causeren, de comtste van den viant herwerts beletten ende meer andere plaetsen doen verliesen. Den Gouverneur van Muers een Spangiaert, genaemt Andreas de Miranda, vresende dat tbeleg op hem mocht commen, heeft den Lieutenant in Camillo schantse leggende, bevolen mettet volck daeruyt, ende terstont binnen Meurs te commen, twelcken volgende hij desen nacht de schantse heeft verlaten met sulcke confusie, dat hij geen tijt en nam tgeschut mede te nemen, maer heeft daerinne gelaten 1 heele canon, 1 halve ende een minder stuck. De bootsgesellen vande oirlochscheepen daer bij leggende sulcx gewaer wordende, hebben des morgens dselve schantse gesaiseert ende beset, ende so daervan meester geworden, die Camillo Sachino gebout hadde, ende

genaemt Mutiliana, ende in seecker cleyn capelleken daerin gemaeckt, gelaten dese inscriptie:

MUTILIANA ME FECIT.

MUTILIANAM SUPRA RHENUM FUNDAVI, UBI MORIAR NESCIO.

Camillus Sachinus, hanc inexpugnabilem arcem, cum virtute animi et propria pecunia fundavit anno salutis M. D. LXXXVII militans sub Alexandro Farnesio, in servitio regis catholici. In quo loco Atila Gotthorum rex, fundamenta urbis Asciburgi destruxit, olim fundati ab Ulisso et a Pub. Ennio consule romano restaurati.

Dese Camillo was een seer Godloos mensch ende lange tijt Gouverneur van Meurs, maer naderhant daeruyt getogen wesende, sterf op de frontieren van Vranckrijck.

Naerdat den gesant van Polen in Engelant sijn propositie bij gescrifte gelevert ende daerbij bethoint hadde tot alle tgeene hij hadde geseyt last vanden Coning ende rijck van Polen te hebben, hebben de Heeren Burgley, Hauward, Cecil ende Fortescuve uyten name vande Coninginne hem naerder geantwoort, dat de Coninginne met sijn comtste verblijt was geweest, als commende van haren broeder, die se onlangs te vooren, doen hem vanden Turck oorloch gemaeckt worde met hare intercessie eerst bestant ende naer pays geprocureert hadde, die hij noch met goede conditien geniet ende daervooren sij dancksegginge verwachte, omdat se die daer vooren tot noch toe niet en hadde vernomen; dat se hem hadde doen versoucken sich wat te rusten, maer op sijn beede hem met veel eere ende magnificentie hadde audientie vergunt, oick sijne credentie (die niet en hielt dan een broeder tot sijn suster een Coninginne behoirt te scrijven) gelesen. Ende of wel hij veranderende sijn persoen een lang oratie hadde begonnen, die sij noyt also en hadde gewacht, hadde se nochtans hem met patientie gehoirt ende in tcort Coninglijck geantwoort, dat men haer t'onrecht inculpeerde, ende dat se haere actien wel soude konnen justificeren ende hem also laten gaen om duer huere raden, getuygen van hare actien nu 40 jaren lang, bequame antwoorde te becommen, ende dat se geen viant als den Coning van Spangien en hadde, diens sake hij gesant seer hadde gedreven. Dat sij daerom sijn oratie met arbeyt gemaeckt, hadden bij gescrift begeert, ende gesien dat hij in sijn oratie niet en hadde geseyt dat buyten sijnen last ware, ende daerom niet en was te berispen, al waren sulcke propoosten buyten tgene de

Coninginne verwacht hadde. Om dan te antwoorden op sijn clachten bestaende in gedaen injurien, om eenige goederen wederom te hebben, ende om vrijelijck in Spangien te mogen varen, daer hij eerst geseyt hadde de onderdanen van sijn meester van dese Coninginne niet alleen niet gebenificeert, maer oick gepriveert te wesen vande beneficien bij haer voorsaten vergunt, ende also van alle commercie in Engelant uytgeslooten. Ende voorts geclaecht dat dselve onderdanen de navigatie in Spangien wort verbooden, huere scheepen ende goederen genomen, prijs gemaeckt ende also geinjurieert ende beschadicht, daeraf hij begeerde restitutie, ende dat die navigatie huer naer gemeen recht mocht vrij blijven, ofte dat sijn meester middelen soude moeten voornemen daermede de schaden van sijn onderdanen souden gebetert worden. Dat de Coninginne daerop met recht dede antwoorden, dat sijn meester qualijck bericht was, dat sijn onderdanen in Engelant van alle commercien waren uytgeslooten, dat men oick weeten most oft onderdanen van Pruysse ofte vande Hanse waren, omdat se niet en weet, dat eenige andere coopluyden tot London privilegien gepretendeert hebben; dat over 50 jaren onder den Coning Eduard de 6e, questie was geresen geweest vande validiteyt der privilegien vande Hanse, omdat se om de infractien van dien doen voor nul gehouden waren ende en hebben noyt konnen bewijsen huer daerinne ongelijck gedaen te wesen, maer daernaer is huer (meer als alle andere coopluyden vande Cristenheyt) geconsenteert, dat sij in den coophandel ende de tollen van dien, naer de meyninge der oude privilegien getracteert souden worden als de onderdanen van Engelant, ende die dat niet en hebben willen aennemen maer vanden handel in Engelant haer afgehouden hebben, en mogen immers niet seggen daervan uytgesloten te wesen, ten ware men huer tegen alle rechten meer behoirde te beneficeeren als de eygen onderdanen, twelcke tegen t'officie van een Coning is, dat hij eens anders rijck beter besorgen soude als tsijne, oick van een harder, die anders beesten beter soude weyden als de sijne, ofte van een voetster, die sijn kinderen soude vergeten om andere te voeden, sijn onderdanen arm maken om die vande Hanse alleen rijck ende handelers te maken, twelcke de Coninginne sonder tegen de wereltlijcke ende goddelijcke rechten te misdoen, daervan oick niet en mach doen, waerom sij oick niet mogen seggen uytgesllooten te wesen, daer se so vrij als de Engelsen selfs mogen handelen, ende vrijer als de Francoisen, Schotten, Vlamingen, Hollanders ende andere natien selfs van Duytslant. Dat de Coninginne niet en twijffelt of sijn meester sal veranderen van sententie, als hij dese redenen sal verstaen,

ende de staten van sijn rijck oick, omdat de clachten vande Hanse daerinne so ongerechtich sijn, dat sij twijffelt of dselve Staten in Polen oick oyt dese sake hebben overwegen naer behoiren ende niet eer alleen metten lichten op de clachten gelet; dat se so veel gepresumeert hadde vande dexteriteyt der Staten des rijcx van Polen (daeraen sijn meester bij electie ende geen successie comt) dat se niet heeft kunnen geloven, dat se yet so absurdelijck, ongehoorder sake, souden disponeren tegen de Ma[t] van so een Coninginne, die dese tijt geen grooter en heeft in goede daden, geen geluckiger in langheyt van regieren ende geen meerder coninglijke deuchden, twelcke daerom te onlijdelijcker is te gebueren tegen so een Coninginne van een Coning, die so veel in haer is gehouden omdat sulcx selfs over de particulieren ondeuchdelijck is, want sij met hare intercessie hem ende sijn rijck pays geprocureert heeft metten Turck, doen dselve sijn lant wilde overvallen, ende doen sijn vader anno 85 haer dede bidden een legatie in Moscovie te willen seynden om tot een pays te mogen commen, heeft se des onbeswaert gedaen ende met haere intercessie oick die van Sweden tot een eerlijcke pays metten Moscoviter gebracht, welcke beneficien sij daerom verhaelt om te thoinen, dat se met recht hehoirde te verwachten, dat sijn meester ende de Staten van Polen met een beter maniere tegen haer souden geprocedeert hebben, als wel sijn oratie bethoint gedaen te sijn, ende ten ware hij geseyt hadde sijn last oick bij tvolle rijck gegeven te sijn, soude men hebben mogen vermoeden dselve meest voort gestout te sijn bij eenige Spangiaerden ofte calumnierende Jesuiten, derwelcker veel in Polen sijn, van waer sij oick veel convitien vande Coninginne ende haer rijck opentlijck uytgeven sonder eenige straffe, ende te vermoeden is dat sij ende de Spangiaerden onlangs in t'rijck van Polen geweest, ende op den rijcxdach gehoirt dese legatie in faveur vanden Coning van Spangien hebben doen smeden. Dat hij hiernaer begeerde vrije navigatie in Spangien als sij vermoeden uyte recommendatie vanden Coning van Spangien, welcke navigatie sij nochtans nootelijck had moeten verbieden, opdat den Spangiaert huer openbare viant niet verstijft en soude worden met wapenen, scheepen ende coorn, om haer also beter ende langer oirloch te maken, daeraf hij sal moeten ophouden, indien hij sulcken behulp niet en mach krijgen ende pays maken, niet alleen met haer, maer oick met alle degeenen, dien hij t'onrecht d'oirlogen aandoet, immers dat de Coninginne gansch sulcx niet te lijden en const staen tot haer eygen bederf, ende dat hij gesant met veelen sustineert sulcx tegen alle volckeren recht te wesen, is selfs tegen trecht der natuyre,

die leert dat elcx hem tegen gewelt mach beschermen, welcke wet niet bescreven, maer in de mensche gebooren is, beneffens dattet oick bescreven wetten sijn, die toelaten te verbieden sijnen viant den toevoer van wapenen, koorn ofte yet anders dat hem tot crijch te voeren dienstelijck mach wesen, daeraf eene staet ff, lib. 39 tit. 4, de public. Cotem ferro subigendo necessariam hostibus quoque venumdari ut ferrum et frumentum et sales non sine periculo capitis licet, ende in de privilegien die vande Hanse vergunt staet uytdruckelijck, eerst in t'privilegie van Coning Eduard de j^e, dat de Hanse coopluyden huere goederen sullen mogen brengen boven ofte beneden sijn rijck, daer se willen, uytgeseyt totte notoire vianden van sijn rijck, welke clausule gerepeteert wort van Edouard de ij^e, Hendrick de iiij^e, de v^e ende de vj^e, ende daerom niet toe en laet daertegen te quereleren dengeenen, die anders geen recht als uyte selve privilegien en hebben. Dat se dit alles verhalen omdat se achten den gesant niet te weeten, dat dese questie over 2 jaren getracteert is geweest voor sijn meester, ter cause van eenige coopluyden van Dantsick, die over gelijck verbot van toevoer in Spangien te doen, geclaecht, ende een mandaet ter contrarie gekregen hadden, twelcke bij sijn meester op t'naeckte vertoogh van Doctor Parcker, daer gesonden, gerescindeert was. Dat se wel weeten dat sulcke verbooden dien van Polen schadelijck sijn, omdat se haer coorn ende gewas daerduer niet gevouchelijck en konnen vercoopen, dan dat daertegen staet, dat sijs veel in Engelant selfs konnen brengen ende vercoopen, oick in t'Nederlant, in Vranckrijck ende Italien, mits dat onder dien het in Spangien mer niet en worde gebracht, twelcke oick selfs den onderdanen van Polen verseeckerder sal wesen, omdat huere scheepen aldaer als in Spangien niet en sullen worden gearresteert ende met pericule van schepen ende schippers totten crijch gerust, als die van Dantsick ende anderen tot huere groote schade in Spangien dickwils besocht hebben, ende noch desen somer te Ferol veel schippers gehangen ende verdroncken sijn, omdat se huer ende huer schepen hadden willen vrijen. Dat se daerom tvoorleden jaer hadde doen publiceren, dat alle uytheemsche schepen also in Spangien aengehouden uyte havenen ofte vlooten vrij souden mogen ontloopen ende in haere vloote commen ofte naer huys seylen, ende dat haer volck oick veel schepen van Dantsick ende Hamburch hadden getracht vanden brant te salveren, die se in de Spaensche schepen gebracht hadden. Dat sij hem een dubbelt van die publicatie gaven ende meynden so sijn meester ende sijn rijck des hadden geweeten, dat se sonder te dencken op de voorgaende beneficien also

alles niet ten archsten en souden gedaydet hebben. Dat de Coninginne mede alleer sulcken verboodt van navigatie te executeren overal kundtbaer gemaeckt, ende den oostersen coopluyden doen vermanen heeft, dat se nootelijck tot defensie van haer rijck tegen den Spangiaert haeren viant sulck verbot hadde moeten doen. Dergelijcken oick andere Coningen dickwils gedaen ende namentlijck Coning Jan van Sweden vader van sijn meester, ende Coning Sigismund van Polen sijns moeders vader, die veelen Engelsen coopluyden alle hare waren hebben doen benemen, omdat se die in Moscovie tegen huer verbot wilden brengen, ende also veelen gansch arm gemaeckt, alsmede veel Deenen vande Sueden wedervaren is, daervan sij de authentycke commissien vanden Coning Sigismund vanden 26 May 1566 ende van 12 Marty 1569 konnen thoinen om te spolieren alle den geenen, die toevoer in Moscovie souden willen doen van pulver, bussen, salpeter, victualie ende ander oirlochsgereetschap. Dat se mede noch seer heftige brieven hebben vanden selven Sigismund aende Coninginne, daerinne hij met vele redenen sustineert tverbot van toevoer in Sweden ende der Nerve te doen, gansch recht ende billick te wesen, opdat de Moscoviters daermede niet gewapent nochte gesterckt en worden, ende dat hij daerom wachten op zee geleyt hadde om alles prijs te maken, die sij souden vinden contrarie te doen, daerinne dien wijsen Coning niet te berispen en is geweest. Dat se hem gesant gevraecht hadden wat hij daertegens wiste te seggen ende hij geantwoordt daertoe geen last te hebben, maer bevel alleen voor te dragen ende daerop antwoort te nemen. Dat se daerom hem op alle sijn geproponeerde voor antwoorde gaven, dat sulck verbot vande Coninginne gedaen was naer de wet der natuyren om haer te beschermen naer de civile wetten, naer de exempelen der Coningen van Sweden ende Polen ende naer de privilegien selfs dien vande Hanse vergunt, ende dat se daerom van geen ongerechticheyt en conde beclaecht worden, als noyt yet voorgenomen hebbende dat tegen recht ware, maer elck een daerover clagende bereyt was te hoiren ende recht te doen administreren, als sij oick hem soude bewijsen so verre hij eeniger Poolser onderdanen sake hadde te recommanderen, ende sij souden de sake van Lisman van Dantsick, den gesant gevolcht, so men seyde, om recht te versoucken op eenige petitien, selfs termineren alleer hij gesant vertogen hadde, ten ware hij sijn vertreck also verhaeste; dat se huere antwoorde lang hadden gemaeckt om sijn meester te bethoinen, dat hij tot veel poincten, streckende tot oneere vande Coninginne last gegeven hadde, daeraf hij nochtans qualijck geinformeert was, ende

verhoopten daerom, indien haere antwoorde mette clachten gecompasseert worde dat sijn meester ende den raedt van Polen niet min publyckelijck Haere Mat[e] actien sullen conserveren, als sij de clachten hebben gehoirt, ende daerop dese legatie afgeveerdicht, opdat men sien mach dat hij sulcken regard neme op de onderlinge vruntschap te onderhouden, als men van een broeder ende geconfoedereert Prince behoirt te verwachten. Gedaen tot Groenwits.

Vuyt tbeleyt van dese antwoorde sach men noch naerder de directien vande besongien vanden Almirael van Arragon in Duytslant ende Polen, ende dat men alleen trachte t'oirloch over dese landen te brengen ende daerom de gansche navigatie van Polen recht op Spangien te trecken, daerom den gesant oick in Engelant van geen pays en hadde vermaent, ende al was de antwoorde vande Coninginne voor dese landen niet quaet, omdat se de Polen sulcke navigatie op Spangien weygerde, so gaef se oick dien van dese landen een groot bedencken, dat de Coninginne gelijcke navigatie oick van huer niet en soude willen lijden. Desen gesant corts hiernaer uyt Engelant vertreckende, liet aldaer eenigen van sijn volck om te vervolgen de terminatie van eenige processen van particulieren, daerover hij mede geclaecht hadde, ende om te sien of se ten minsten eenige seeckere schepen met coorn souden mogen naer Spangien seynden.

Den xxiiij[en] Augusti was het heel schoen weder. Tleger lach stille ende men begonde een weynich te repareren de borstweringen vande stadt, die mettet schieten gebroocken waren, maer de demolitie vande buytenwercken bleef bij gebreck van gelde noch terugge. Op den naernoen creegh men tijdinge van tverloopen van Camilloschantse ende oick van t'mutineren van tvolck tot Gelder. Naer de schantse sont men eenich volck om tgeschut te halen, maer nopende Gelder en wist men noch niet veel te resolveren.

Den xxv[en] Augusti was tamelijck weder. Sijn Ex[cie] dede uyte stadt halen 5 metale stucken, die meest bedurven waren, veranderde mede de acte van Hopman Schaef, ende maeckte hem simpelijck Gouverneur ende verleende hem brieven aende Staten Generael om hem te doen hebben commissie ende tractement, screef mede aende steden op den Rijn, dat de stroom nu open was ende dat se daerom huere burgeren wilden toelaeten vrije trafficq op den leger te mogen doen. Men creegh voorts tijdinge dat de 3000 mannen, die vanden viant naer Berck gecommen waren, huer bij Aerssen op de Mase hadden nedergeslagen, ende dat de reste van huer volck naer Amiens mosten trecken. Hierom resolveerde Sijn Ex[cie] op morgen met 11 vanen ruyteren ende 1200 man te voet te

gaen naer Meurs om de plaetse te besichtigen, of men se met voordeel soude konnen aentasten.

De gesant des Keysers op sijn heftich aenhouden verkregen hebbende dubbelt vande brieven aenden Keyser ende Fursten, mogelijck om den Cardinael te communiceren, is van dage naer Antwerpen vertoogen om aldaer, so men vermoet, rapport van sijn besoinge te doen.

VAN TBELEG VAN MUERS.

Den xxvj[en] Augusti was t'mistich weder. Sijn Ex[cie] vertoogh vrouch mette voors. ruyteren ende knechten naer Muers, besichtichde de plaetse alomme, achte dselve wel om aen te grijpen, omdat de stadt geen flancken en hadde, ende dat tcasteel niet en soude mogen houden als de stadt verlooren soude wesen.

Den xxvij[en] Augusti was schoen weder. Sijn Ex[cie] begonst in deliberatie te leggen of men Meurs soude aentasten, dan niet. Eenigen vreesden indien Meurs opiniatreerde, dat men soude verliesen de occasie om tquartier over Rijn schoen te maken, dwelcke nu heel apparent was, mits tvolck aldaer qualijck betaelt ende qualijck in ordre waren, ende datter gansch geen ontset voorhanden en was. Sijn Ex[cie] geinclineert wesende Meurs aen te tasten ten deelen omdatter Spangiaerden inne waren ende hij eens sien wilde hoe die haer quijten souden, ofte omdat hij de Gravinne dien dienst wilde doen, ofte oick omdat hij achte de plaetse in haeste te sullen konnen hebben, heeft daertegen geseyt, dat bij de Staten Generael noch niet geresolveert en was, dat men tleger naer tlant van Zutphen soude brengen, dat hij oick daer niet en conde gaen sonder meer wagens, dat de wagens noch in thien dagen niet en conde veerdich wesen, dat men dien tijt evenwel soude moeten verliesen ende dat daerom beter was om den Rijn geheel te suyveren, dit voordeel noch te doen, ende resolveerde also op morgen naer Meurs te gaen, hoewel veelen dselve resolutie, indien Meurs opiniatreerde, te seer periculeus achten [1].

---

[1] Den 27[sten] Augustus schreef de Prins aan de Staten Generaal:

» Ondertusschen wij alhier sijn verwachtende de resolutie van UEd. op tghene wij deselve bij den Raetsheeren J. Casin van der Hel ende M[r]. Franc Duc (Duyck) versocht hebben aen te dienen,

Ontrent dese tijt ging de geheele armade van Engelant wederom tseyl, ende sloech in zee meest met dier intentie om in Ferol aen te loopen ende daer de Spaensche armade in brant te steecken ofte op de Indische vloote te passen.

Den xxviij[en] Augusti was betrocken weder. Tleger begonst vrouch naer Meurs te vertrecken ende toogen alle de regementen voor, daernaer volcbde de cariage, ende de vanen ruyteren van Louys Laurens, Herauguier ende Merwe beslooten den tocht. Tgeheele leger quam vrouch voor Meurs. De regementen van Brederode ende Duvenvoorde worden geleyt bewesten vande stadt in tbosch tegen de nieustadt aen, de reste van tleger ten noortoosten tusschen den galgenberch ende de stadt in een viercante trenchee van 160 roeden lengte ende 126 roeden breete. Tvoetvolck gelogeert tegen de trencheen, latende 20 roeden tot een alarm plaetse ende de ruyteren ende heeren midden in tquartier. Die vande stadt waren in de groote kercke buyten de stadt staende ende schermutseerden daer lang tegen ons volck, in twelcken eenigen gequetst ende oick dootgeschooten worden, dan verlieten op den avont de kercke. De scheepbrugge worde voor Berck opgebroken, ende alle de schepen ende geschut quamen noch desen dach aen Camilloschantse.

Den xxix[en] Augusti was schoen weder. De legers worden alomme getrancheert ende daermede desen dach meest duergebracht. Des avonts

---

ende bevindende dat wij ondertusschen, noch alhier, noch elders nyet en connen uytrechten, ende dat den vijandt dezelve middelen gelaten worden omme de licenten ende tollen vanden Rijn te genyeten die hij te voren heeft genoten, ingevalle de stadt ende tcasteel van Meurs in U E. handen nyet en wordt gereduceert, aengezien deselve nyet meer als een halve ure van Camilleschantze is gelegen, ende dat hij naer ons vertreck van hier altoos middel sal hebben deselve schantze wederomme tot zijnen wille te krijghen, ende te fortifieren, ofte een ander bequaemer op te doen maecken. Zoo hebben wij goet gevonden hem tzelve ondertusschen wij de voorsz. uwe E. antwoorde verwachten, te beletten. Ende zijn tot dien eynde gisteren van hier getrocken met eenighe ruyteren ende knechten omme de voorsz. stede ende casteel te besichtigen. Dewelcke wij zulcx hebben gestelt gevonden, dat wij verhopen, ingevalle den vijandt deselve nyet en compt secoureren, dat wij se met Godts hulpe binnen weynich daghen in U E. gehoorsaemheyt zullen reduceren. Waeromme wij geresolveert sijn tegens morgen van hier op te trecken ende de voorsz. onze resolutie int werck te stellen, enz.»

In een post scriptum wordt nog gezegd:

«Van deghene die uyt de voorsz. stede gecommen zijn, zijn wij bericht, dat omtrent acht hondert mans daer binnen zijn, van alle natie, ende diversche compaignien, zonder commandeurs, uytgenomen den Gouverneur ende eenen Alferez. Den vyandt geweest hebbende omtrent twee duysent mans te voet ende acht cornetten peerden in de voochdye van Geldern is wederomme terugge over de Maze getrocken. Maer en connen tot noch toe nyet weten, tot wat intentie». (Rijks Archief, Lias loopende, 1597.)

begonst men op de stadt te approcheren, in twelcke den Capiteyn Waddel (die ongewapent was) door de cop geschooten worde, wiens compagnie daernaer gegeven werde aen desselfs vendrech genaemt Andreas Morra met voorbijgaen vanden lieutenant, omdat de vendrech des colonnels neef was, maer tlichaem van Waddel werde tot Berck gebracht ende begraven. Den Gouverneur vande stadt liet desen dach losgaen eenige gevangen, die hij vanden leger hadde, ende sont se met een tambourijn in tleger, dwelcke verclaerde dat haer huer rantsoen geschoncken was, mits dat se alleen betaelden de costen. Sijn Ex^{cie} verwondert wesende mette nieuwicheyt vande sake, ende daerom niet wetende wat hij daermede meynde, ende of hij sulcx dede om duer sijn tambourijn tleger te doen besichtigen ofte in communicatie van handelinge te commen, sondt sijn trompetter wederom in stadt met eenen brief, daerbij hij hem bedanckte vande courtoisie, dat hij den gevangenen t'rantsoen hadde geschoncken ende dat hij hier gecommen was om de stadt ende casteel te winnen, dat hij niet en wilde toelaten, dat men de stadt bedurve, maer vermaende hem die te willen overgeven, ende daertoe eenige gedeputeerden aen hem seynden, dat hij oick de vrou Clouts met huere kinderen wilde laten uyttrecken. Hierop screef hij wederom: de gevangenen gedaen relaxeren te hebben op huer woort, dat se t'rantsoen souden seynden ende dat hij ende veel eerlijcke crijsluyden daer binnen waren, ende niet en gedachten de stadt als over te geven; dat hij de stadt lief hadde, maer niet so lief al waer se schoen sijne, ofte hij sach se liever branden als sijn eere te vercorten. Dat hij niet alleen de vrou Clouts ende allen anderen geerne soude laten vertrecken, maer oick mede laten nemen alle huere goederen. Hieruyt namen veelen af, dat hij de stadt ende casteel niet ten uytersten toe en soude soucken te houden, ende daerom de gevangenen hadde laeten gaen uyt vrese dat se doch mettet appoinctement souden los commen.

De Staten van Hollant waren in dese tijt vergadert, ende bleven bijeen totten xij^{en} Septembris, so om gelt te vinden totte betalinge van hue consenten, mits daervan alomme een groote schaersheyt was, als o tstuck vande Almiraliteyt te redresseren ende in de collegien van dien ve anderinge te maken, alwaer van nieus gestelt worden van Dordrecht J Brouwer, van Gornichem Snoeck, van Schiedam Willem Janss., van Ro terdam Aert Jacobss., van Enchuysen Jan Floriss., van Edam Velaer, v Alckmaer Nieuburch, ende uyt d'Edelen Jaspar van Poelgeest. Omdat desteyn gefailgeert was, hadden de gecommitteerde raden bij provisie den ontfang vande middelen van Delflant gestelt den commis Adri

Duyck, maer die van Delft met gewelt eenen uyten hueren daerinne willende hebben, hebben de sake daerheen gebracht, dat bij den Staten tottet selve ontfangerschap gecommitteert is Claes Adriaenss. van Adrechem, daerinne sij lichtelijck gevolcht sijn bij de groote steden, die van overlange die officien hebben beginnen te affecteren aen huere burgeren.

Den xxx^en^ Augusti was het schoen weder. Men retrancheerde voorts tleger ende men vermeerderde de approchen, daerinne die van binnen veel belets deden uyt eenige steenen toornen aende stadt staende, waerom Sijn Ex^cie^ naer tleger dede brengen van Camilloschantse 6 heele ende 6 halve canons mette behouften daertoe dienende. Vuyte stadt quam een dochter van Clout, wed^e^ vanden ritmeester Chynsky, dwelcke seyde dat tusschen de 800 ende 900 mannen in stadt ende casteel waren, ende daeronder eenige Spangiaerden ende Walen, maer datter mer 2 tonnen cruyts binnen en waren; dat se vier booden hadden uytgesonden ende huer inbeelden dat se op manendage ontset souden worden. Hierom reedt Sijn Ex^cie^ alle de advenuen besichtigen ende gaf last scherpe wacht alomme te stellen ende alle de wegen duer tbos lopende met bomen toe te storten. Voorts worde tusschen de kerckpoorte ende steenpoorte een batterie besteet voor 14 stucken op te maken mettet esplaneren vanden wech voor 250 gulden. Dese worde des nachts meest volmaeckt, so dat men de beddinge noch begonde te leggen. Graef Jan van Nassau quam in tleger om Sijn Ex^cie^ ende sijn broeders te besoucken ende om van wegen den Bisschop van Cuelen te versoucken restitutie vande stadt Berck, maer werde mede afgewesen. Des nachts approcheerde men vast aen, daer veel volcx gequetst worde.

Den lesten Augusti was schoen weder. Men volmaeckte voorts de batterie ende de beddinge van dien, so dat noch desen nacht dvoors. 12 stucken daerinne gebracht ende geplant worden met 2 overschietende gaten, om tgeschut te beter te draijen. Men creegh tijdinge dat den viant met eenige peerden eenich cruyt socht in stadt te brengen, waeromme men de wachten alomme noch dede verdubbelen ende de wegen noch beter toestorten met boomen. Men besteede mede een schantsken te maken buyten den slachboom op den wech vande kerckpoorte voor 450 gulden.

Den j^en^ Septembris was betrocken weder. Men dede vrouch eenige schooten op de voors. steenen toornen, die den viant terstont verliet sonder meer weers daer uyt te doen, daer duer men te beter mette approchen conde naerderen, die men meynde desen nacht tot 3 oirden aende grachte te brengen, ende daernaer dselve gracht met 3 biesbruggen te

overtrecken, om also in de walle vande stadt te commen, maer mits het op den avont begonst te regenen ende den regen den heelen nacht duyrde, quamen alleen de Vriesen aende grachte, maer de Schotten ende Engelsen niet, beneffens dat eenige werckmeesters met huere lynien niet recht geloopen en waren. De Vriesen sonden eenige soldaten in de grachten om dselve te meeten ende peylen, daerduer die van binnen sulcken schrick kregen, dat se den trommel alarm sloegen, maer omdat de anderen oick niet aende grachte en waren gecommen, en werden geen bruggen geleyt. In tleger was onder tvolck seer groote armoede omdatter so weynich gelts gesonden werde, dat bijnaest niemant van sijn soldie const betaelt worden [1]. Op den naernoen quam in tleger den Hertoge van Courlant uyt Lijflant, sijnde van geslachte vande Ketelers, ende bewant van smoeders sijde met Sijn Ex^cie ende quam om deselve te besoucken ende voorts tleger te sien.

Den ij^en Septembris regende het seer. Men naerderde vast de approchen om te nacht vrouch de 3 bruggen te mogen overtrecken ende de wal overrumpelen. Men schoot daer en tusschen altemet eens op de stadt om te beletten tschieten uyten toorn. Die van binnen mogelijck eenich gebreck hebbende ofte oneens wesende, ofte verveerde ende bloode louren sijnde, sonden op den achternoen ontrent 3 uyren een tambourijn uyt met last Sijn Ex^cie aen te seggen dat hem soude willen believen 2 giselaers in de stadt te seynden, sij souden wederom gedeputeerden met eenige articulen aen Sijn Ex^cie uytseynden, ende of wel den tambourijn sulcx seyde te doen uyt laste vanden Gouverneur ende tsamentlijcke capiteinen en const Sijn Ex^cie niet geloven dattet soude wesen om de stadt ende casteel tsamen over te leveren, maer veeleer om vande stadt alleen te handelen, ende also een deel van huer volck te loosen, doch vont evenwel goet derwerts te seynden den oversten lieutenant Gistelles, ende den Capitein Ingenhave, daerop uyte stadt quamen de Capiteinen Muchet ende den Lieutenant van Miranda Boecop, dwelcke versochten 3 dagen tijt om huer bagagie te packen ende middelerwijle stilstant van schieten ende wercken, ende dat se daernaer souden mogen uyttrecken met vendelen, wapenen ende bagagie ende metleyden een veltstuck geschuts,

---

[1] Het geldgebrek en de armoede in het leger waren zoo groot, dat de prins, zoo als de heer van Loenen in den Raad van State mededeelde, eene collecte onder zijn hofgezin had laten doen om in de betaling van een gedeelte der troepen te voorzien. (Resol. van den Raad van State 6 Sept. 1597.) De groote onkosten, welke de gewone uitgaven voor de krijgsmagt vorderden, kan men beoordeelen uit den »Staet vande oncosten vanden tegenwoordigen veltleger« (Rijks Archief, Lias loopende, Exh. 19 Aug. 1597), welken wij als Bijlage achter het Journaal hebben doen volgen.

ende daertoe met wagens ende peerden geaccommodeert worden, ende dat men des gouverneurs vrouwe te Lint wesende met goede verseeckertheyt bij haer man dede commen, waermede sij stadt ende casteel aen Sijn Ex^cie souden overleveren. Sijn Ex^cie hieraf verwondert wesende, omdat se noch goeden middel hadden de stadt eenige dagen te debatteren, ende daernaer met verseeckertheyt huer retraicte op tcasteel mogen nemen, twelcke noch tamelijck vast was, ende daerom souckende tijt te winnen, consenteerde huer alle de poincten die se versochten, uytgeseyt de 3 dagen tijt, rondelijck begeerende, dat se op morgen ten minsten naernoen souden moeten vertrecken, waerop t'appoinctement gescreven ende geteyckent in stadt gesonden ende aldaer buyten hoope geadvoyeert ende aengenomen worde. Dit sal Sijn Ex^cie een grooten tijt doen winnen totte conquesten vande plaetsen in de landen van Zutphen ende Overijssel gelegen, ende hem stellen buyten blame van dat hij dit beleg sonder last ende weeten vande Staten Generael hadde begonnen, die niet wel te vreden en souden geweest sijn, indien dit beleg bij opiniatreren van die van binnen in tverleng hadde geloopen.

Den iij^en Septembris regende ende wayde het seer. Men sondt vrouch in stadt om de amunitie ende vivres daer noch wesende, op te nemen. De compagnie vande garde toogh mede in stadt met 40 wagens bij den viant versocht, maer omdat men de wagens qualijck so lange soude konnen derven, dat se hemluyden tot Venlo brachten, heeft Sijn Ex^cie een open patente gedepescheert op die van Ouderkerck ende Nyerkerck, om van daer den viant voorts naer Venlo met wagens te accommoderen ende also de sijne wederom te mogen hebben. Op den naernoen toogh den viant uyt, met een vendel alleen sterck noch 830 mannen, allegerende tot huer excuse gebreck van cruyt. Sij waren bijeen geraept van verscheyden natien, maer meest arm volck ende dien de couragie scheen te manqueren, sonderlings so men verstont dat den Gouverneur selfs den burgeren opgerist hadde om aen te loopen ende hem te solliciteren tottet maken van t'appoinctement. De stadt was anders swac ende sonder flancken, maer noch niet so, of hij en hadde tleger aende stadt nog wel eenige dagen konnen ophouden, mits noch een goede grachte achter de walle lach, ende dan een goede muyre mét een voormuyre, dienende voor fause breye, die hen genoech const dienen om een seeckere retraicte op thuys te nemen, twelcke heel starcke, dicke wallen hadde, maer de bolwercken en flanckeerden niet wel, omdat de casamatten so dicht beslooten waren, dat se de facen niet en conden defenderen, doch de grachten

waren goet ende a fonds de cuyve [1], ende achter de bolwercken lagen noch achterwercken, in vougen dat men de walle soude hebben moeten sapperen ende dan geschut daerop planten alleer thuys te konnen vermeesteren, twelcke niet dan met groote verleng van tijt te doen was, die altoos tot een appoinctement genoech dient om de voorder tijt noch te winnen ende volck te sparen. Tstuck dat den viant mede wilde nemen was vanden Graef van Meurs ende qualijck geatteleert, so dattet een asse breeckende ter nederviel recht so het van tcasteel was, ende Sijn Ex^{cie} ander attellagie ende wielen daertoe moste leenen. Op thuijs bleven een heele canon (ongemonteert op de eirde nederleggende) 2 drylingen ende een minder stuck, daeraf last gegeven worde de heele canon ende een dryling af te halen. Noch waren op thuys gebleven 2 tonnen grof cruyt, eenigen haver ende weynich coorens in t'magasijn, maer bij den burgeren was veel cooren. In t'magasijn waren mede 4 groote cabels, elcx van 8000 ℔, die tot Ceulen geslagen ende op de groote ponten gedaen waren geweest, die Sijn Ex^{cie} mede last gaf wech te halen ende daertegen op thuys te doen 7000 ℔ cruyts, 100 piecken, 100 houeelen, 200 schuppen ende scherpen tot 300 schooten voor tgeschut datter bleef. Op de veste van thuys stont een inscriptie ter eeren van tpeert van Camillo Sachino daer begraven, houdende questa e. la tomba del gentil dottore, caval di guerra de Camil Sachino, con tua pace Rinaldo paladino, questo al Bajardo tuo leva l'honnore. Den burgeren worde geconsenteert te blijven neutrael ende bij huere privilegien. Op den avont toogh op thuys Gijsselles (daer sullende commanderen) met sijne compagnie, daermede dese plaetse in handen van Sijn Ex^{cie} quam buyten hoope van elcx ende op sulcken tijt, dat men begonst onvoordachtelijck ende tot groot naerdeel vande voorgenomen bevrijdinge vande landen van Zutphen ende Overijssel hier gecommen te sijn, waeruyt men sien can hoe goet de Almachtige God is, dat hij de herten der vianden also verschrickt ende wech neemt.

Den Generael vande artelerie vertoogh op den avont naer Hollant ende met hem eenige gedeputeerden van Gelderlant, om bij de Staten Generael noch aen te houden ende te vervolgen dat doch tleger over de IJsel mocht gebracht worden, ende aldaer gecontinueert tot dat tselve heele quartier mocht gesuyvert wesen, daertoe de occasie nu veel meer apparentie gaf als oyt te vooren, omdat den viant naer Vranckrijck moste, ende Berck

[1] Gracht à fond de cuve — drooge grachten met steile escarpe en contrescarpe onder gelijke helling.

ende Meurs gewonnen waren ende daermede alle hoop van ontset benomen; dat oick tvolck vanden viant in die quartieren alomme seer qualijck betaelt ende in ordre waren, die men daerom niet en mocht achten de extremiteyt te sullen verwachten.

Desen dach sterf seer subitelijck de Vorstinne van Cleef, niet sonder suspicie van vergift, ende werde in haer bedde des morgens doot gevonden, daerduer men vermoet dat veele swaericheyden in tlant van Cleve wel mochten cesseren.

Den iiij^en Septembris was schoen weder. De Raden van State in tleger wesende, dreven met huer schip naer beneden, omdat tleger in groote benautheyt van gelde was ende sij daerinne niet en wisten te remedieren, mits men geen gelt van beneden en sont. Sijn Ex^cie reedt in stadt om dselve te besien ende sond daernaer de compagnie van Gijselaer mede op thuys ende dede noch 2 lasten rogge daerop brengen. Men delibereerde mede op tvertreck van tleger, mits daer tijdinge vande Staten Generael gecommen was, dat men altoos tleger naer tlant te Zutphen wel mochte brengen, daerom men last gaf om tot Duysburch een groote quantiteyts broots te doen backen, om onderwege den soldaten uyt te deylen. Sijn Ex^cie dede de wegen duer tlant van Cleef besichtigen, of hij over dselve bequamelijck eenich geschut soude konnen brengen. Veelen meynden bequaemst te wesen, dat men tleger tusschen Orsoy ende Berck aen tGroenlant over Rijn brachte, om also den wech over Dorsten naer Grol te nemen, twelcke sij den harsten wech achten te wesen, daerom oick Mondragon in den jare 1595 commende tottet ontset van Grol dien wech hadde verkooren. Anderen achten beter van t'Groenlant al over de hoochte naer Wesel te passeren ende de Lippe daer doen bruggen met scheepen, om so over Bruine naer Boocholt te commen. Men creegh voorts tijdinge dat de soldaten vanden Gouverneur Miranda [1] tvendel vande stenge hadden geruckt, ende gedebandeert waren, omdat se bij hem niet betaelt en wierden. Dat oick die van Gelder seer heftich muyten ende de dorpen so wel Ceulsche, Gulickse als Gelderse bescreven hadden op peyne vanden brant om te contribueren, dat se een electo gemaeckt hadden, ende dat den Heere Gileyn binnen Wachtendonck was geweest ende tgarnisoen aldaer met eenige beloften van penningen uytet ampt Krieckenbeeck te furneren wat gestilt hadde.

Den v^en Septembris regende het seer. Tleger lach noch stille, mits dat

---

[1] Andres de Miranda, de gewezen bevelhebber van Meurs.

de wagens metten viant gesonden (die se gedwongen hadden mede naer Venlo te gaen, sonder op de wagens van Oldekerck ende Nyerkerck te willen wachten) noch niet wedergecommen en waren, ende men noch geen gelt uyt Hollant creegh. In tleger quam een jonger Graef van Nassau van Sarbrug, om Sijn Ex^cie ende tleger te sien. Men haeste vast tbacken van tbroot tot Duysburch, om, waert mogelijck, op Maendag te vertrecken. Ende omdat men ongeraden vont de schantse van Camillo te houden, worde dselve aenbesteet voor 300 gulden om geslicht te worden. Den Colonnel Brederode vertoogh naer Vianen in Hollant, sullende tleger over de IJssel weder vinden. Graef Harman vanden Berch toogh desen dach selfs in Gelder om met sijn presentie den gemutineerden te stillen, maer mits sij nergens naer en wilden hoiren, ten ware hij gelt hadde om huer te betalen, vertoogh hij wederom sonder yet uyt te rechten ende voeghde hem bij de 3000 mannen, die hij bij Aerssen noch bijeen hadde.

Den vj^en Septembris was tamelijck weder. Op den middach quamen de wagens vanden viant wederom, wesende bij hen al willens noch een dach opgehouden, waerom geresolveert worde op overmorgen te vertrecken ende tleger over Rijn naer Grol te brengen, ende last gegeven aenden brugmeester, dat hij afdrijven soude, ende de brugge slaen tegen over tGroenlant beneden Orsoy, die noch desen avont daertoe afdreef.

D'Engelse armade die den xxvij^en voorleden weder in zee geslagen was om naer Spangien te gaen ende tsedert altoos met storm ende contrarie wint was gequelt, quam ontrent dese tijt met groote moeyte weder in Engelant aen, God de Heere niet willende dat se weder naer Spangien ging, hoewel dat de costen daertoe gedaen daerom niet alles te vergeefs sullen wesen, omdat oick de Spangiaerden niet minders gelts in Spangien tot huere defensie hebben moeten spillen, ende mitsdien den Cardinael daervan in benautheyt laten.

Den vij^en Septembris was schoen weder. Men begonst uyten leger alles tscheepe te brengen, dat men te lande niet wel en soude konnen naer voeren. Men begonst de brugge tegenover tGroenlant te slaen, ende alles aen te stellen om op morgen te vertrecken. Sijn Ex^cie gaf last aenden Mancken adel om met sijn oirlochschip voor Ceulen bij Jongbloet te gaen leggen met last, indien hij quame te vernemen, dat den viant over Rijn soude trachten te commen, dat hij dan alle de ponten ende aken van Ceulen nederwerts soude wech nemen ofte in de gront booren, om also sijne overcomtste te beletten, daertoe Sijn Ex^cie oick noch andere scheepen naer Zons, Nuys ende andere plaetsen sondt. Graef Jan van Nassau toogh

naer Berch om de plaetse te besien. Den Hertoge van Courlant vertoogh uyten leger naer Duysburch ende voorts naer Duytslant. De Camillo schantse worde seer qualijck geslicht ende niet dan de borstweringen ende poorten afgeworpen, blijvende anders de eirde noch seer hooch ende periculeus leggen, ende die op eenen nacht wederom souden konnen verseeckeren, hoewel de besteedinge evenwel betaelt worde, als of de slichtinge naer behoiren ware gedaen geweest.

VAN TBELEG VAN GROLLE.

Den viij[en] Septembris was schoen weder. Tleger begonst heel vrouch te vertrecken, makende de avantgarde Edmont met 3 vanen ruyteren van Nieumegen starck ontrent 200 peerden, ende Onsten met Batenburch ende Smeltsing sterck 200 peerden ende de 15 vendelen Vriesen starck 1820 mannen, daernaer volchde alle de carroye. De bataille worde gemaeckt bij Marcel Bax met de vane ruyteren van hem, sijn broeder ende Stakenbrouck sterck ontrent 235 peerden, bij Louys Laurens met de vanen van hem, Herauguier ende Merwe, sterck ontrent 150 peerden, vander Noot met de compagnien vande garde ende den Graef van Hohenloe starck ontrent 300 mannen, 13 vendelen Engelsen starck ontrent 1100 mannen, 5 vendelen van Duvenvoorde starck ontrent 550 mannen, ende bij 5 vendelen van Brederode starck ontrent 500 man. De arrieregarde maeckten 5 vendelen vanden Graef van Solms sterck ontrent 480 mannen, 12 vendelen vande Schotten, sterck ontrent 1250 mannen, du Bois mette vanen van hem, Conteler ende Wagemans sterck ontrent 230 peerden, den Drost van Zallant mette vanen van hem, Sidnei, Vere ende Parcker sterck ontrent 225 peerden, ende Risoir mette vanen van Sijn Ex[cie] ende Graef Hendrick starck ontrent 180 peerden, makende tleger noch in alles ontrent 1420 vechtende ruyteren ende ontrent 6000 mannen te voet, behalven de maetrosen, heeren, officieren ende ander gevolch vanden leger [1]. In dese

---

[1] De hier aangegeven indeeling van het leger was dezelfde, die de Prins reeds bij het openen van den veldtogt had vastgesteld. In de resolutiën van den Raad van State van den 31[en] Julij lezen wij namelijk: „De Secretaris Zuylen belast zijnde omme van Zijnder Ex[cie] te vorderen de naemen van den overstens ende hoe die compagnien onder die coulonnelschappen gerepartieert, ende voer hoe veel Regimenten zijn Ex[cie] die cavallerie meynt te verdeylen....., rapporteert dat Zijn Ex[cie]

ordre voorts treckende quamen ontrent 9 uyren aende brugge, die wel 100 roeden lang was, ende begonnen daerover te trecken, maer omdat tpasseren vande carroye wel 8 uyren aenliep, werde het wel 5 uyren naernoen, eer sij alles over waren, ende bleven recht over den Rijn aen thuys te Woninge logeren, te meer omdat elckeen hem aende schepen, alles doen daer gecommen wesende, van vivres totten wech bequamelijck soude mogen voorsien, doch de ruyterie was verstroyt over de naeste huysen. Ende omdat geacht worde dat de brugge tot Dorsten niet goet wesen en soude om alle de carroie te mogen overbrengen, screef Sijn Ex[cie] aen die van Wesel, ten eynde sij een brugge op de Lippe wilden slaen, opdat hij bij faute van dien niet geretardeert ende genootsaeckt worde aen ofte ontrent huere stadt te logeren, daerop sij tselfde beloofden te doen. Op den avont begonst men de brugge wederom af te breecken ende mette selve ende alle de scheepen des nachts noch af te drijven.

Ontrent dese tijt verstont men uyt brieven commende uyten leger van voor Amiens, dat de saken daer met veel desordren ende gebreken van gelt ende andere nootelicheyden beleyt worden, doch dat den Coning geresolveert bleef de stadt wederom te hebben, ende daerom die met meerder couragie als force belegert hiel, daeruyt men hier wat goets imagineerde, achtende dat daerom den Cardinael te meer derwerts soude gaen om t'ontset te tenteren ende also aen Sijn Ex[cie] de handen open laten.

Den ix[en] Septembris was schoen weder. Tleger vertoogh vrouch ende passeerde de Lippe dicht bij Wesel over een brugge daer geslagen, bestaende de avantgarde in de troupen beleyt bij Risoir, Bax ende Louys, ende de regementen van vander Noot, Duvenvoerde, Brederode ende Vere; daernaer volchde de carroye, ende de resterende regementen ende trouppen maeckten de arrieregarde, die tot Bruyne in tlant te Munster quamen logeren, de avantgarde ontrent 3 uyren naernoen ende de arrieregarde heel laet in den avont. Die van Wesel namen Sijn Ex[cie] aende brugge waer ende vereerden hem met een stuck wijns. Tot Bruyne quamen bij hem eenige gesanten van Munster hem vereeren met een stuck wijns ende eenigen haver, ende om in Bruyne so weynich schade te doen als mogelijck soude wesen, ende datter geen sonderling pericule

voer almoch nyet en wiste hoe die compagnien onder de Regimenten solden zijn verdeylt, datter altijts voer coulonnels solden sijn dheere Grave van Solms, dheere van Cloetinghen ende de overste Duvenvoerde, ende dan het Vriessche Regiment, vorders d'Engelschen ende Schotten, ende aengaende de cavaillerie dat Zijn Ex[cie] die dacht te verdeelen in zeven esquaders ». (Resol. van den R. v. St. 31 Julij 1597.)

en was, werde tleger heel verspreyt ende gelogeert tot Bruyne, tot Dingen, tot Ringenberch ende daer rontom ontrent.

Den x^{en} Septembris wast schoen weder. Tleger begonst vrouch te vertrecken alleen met veranderinge van eenige trouppen ende toogen om de stadt Boucholt heen, ende quamen alles logeren tot Aelte in tdorp, logerende de peerden in de huysen ende tvoetvolck op tvelt, heel cort in een geslooten. Sijn Ex^{cie} ging met eenen besichtigen de advenuen van Brevoort, die hij seer difficil vont om de moerassicheyt vande plaetse. Hij hadde vrouch uytgesonden eenige ruyteren om naer Grol te gaen, die onderwege ontmoeteden eenige ruyteren van Grol op kuntschap gesonden ende 12 van heml. gevangen kregen, dwelcke seyden dat binnen Grol waren 3 vanen ruyteren, als van Don Sanchia de Leyva, van Comte Paolo Emilio Martenengo ende van Boetbergen, so sij meynden met last daer te blijven ende oick te laten besluyten. Seyde mede datter 12 vendelen knechten starck wel 1000 mannen te voet inne waren, ende dat daerover noch commandeerde Graef Jan van Limborch, Heer van Stierum, ende dat oick een stuck geschuts van Oldenseel in de stadt gebracht was. Item dat huer volck over eenige dagen Goor verlaten hadden, ende dat Oetmaerssen ende Enschede seer weynig beset waren. Sijn Ex^{cie} verstaende dat tot Doesburch noch eenich voetvolck gecommen was, gelicht uyte naeste garnisoenen in plaetse vande compagnien tot Berck ende Meurs in garnisoen gelaten, heeft den Commissaris Langley derwerts gesonden om tselve volck metten eersten naer tleger te brengen ende den Generael vande artelerie aen te seggen, dat hij alle tgeschut wilde gereet maken om metten eersten te mogen marcheren, ende dede hem convoyeren mette ruyteren van Parcker.

Ontrent dese tijt communiceerde den Ambassadeur Busenval aende Staten Generael eenen brief vanden Coning vanden j^{en} deser, daerinne hij screef verstaen te hebben tgeene den Keyser aende Staten hadde doen versoucken om te commen tot handelinge van eenen pays, dat tselve de artificien vanden Coning van Spangien waren om de confederatie tegen hem gemaeckt te breecken, dat hij hoopte dat de Staten daertegen so stantvastich souden wesen ende huer so wel weeten te beschermen als hij van sijne sijde hoopte te doen, sonderlings so nu der Staten wapenen voorspoet namen mettet veroveren van Berck, ende oick lichtelijck souden veroveren de andere steden op den Rijn ende Vrieslant gelegen, omdat den Cardinael alle sijn macht naer t'ontset van Amiens dede commen, dat daerom de Staten hadden moet te nemen ende voorts te varen ende te

considereren wat advantaige sij bij sijne crijch ende vande 4000 mannen hem geleent, toogen, daer anders alle de macht vanden viant op huer soude vallen. Dat hij begeerde, indien sij in Vrieslant haest gedaen hadden, dat se huer leger naerder aen hem brachten om hem te secunderen in sijn voornemen om naer t'veroveren van Amiens een intocht in Artois ende Henegouwen te doen, mits hem niet en docht dat de Spangiaerden van daer te verdrijven waren anders als mette wapenen, daertoe de Staten haer mosten vercrachten ende dienen mette advantagien van Berck ende andere plaetsen, meynende dat hij ende de Staten elcx huer beste doende dselve Spangiaerden wel haest de Nederlanden souden doen verlaten, daertoe hij meest trachte. Ende gelijck de woorden van desen brief goet waren (indien se mer gehouden worden) so was daer noch bij dese goede tijdinge, dat den Cardinael gesonden hadde ontrent 800 peerden om te besien de gelegentheyt van des Conings leger ende waer se best thuere souden mogen logeren, dwelcke gecommen wesende tot Guirieu den Coning huer was tegen gereden metten Mareschal de Biron ende den Heere van Montigny ende dselve aende passagie van Ancre so wel hadde aengetroffen, dat se alles waren gaen loopen, afwerpende lancien ende geweer sonder te dorven staen of te vechten, datter op de plaetse wel doot waren gebleven 130 mannen ende gevangen gekregen ontrent 120 mannen ende over de 250 peerden; dat onder de vluchtende waren geweest Don Gaston Spinola ende Tesseda Mrs. de campo, Contrairo commissaire generael, Don Ambrosio Landriano, Nicola Basta, Corradijn, le comte de Bucquoy, Don Jan de Bracamont, nepveu du comte de Fuentes, la Barlotte ende le capiteine Daniel des ingenieurs, om alles af te sien ende teyckenen, dat hij meynde dat dese soe goede apprehensie vanden schrick souden hebben, dat huer meer niet veel en soude lusten.

Den xj^en^ Septembris was het buych regenachtich weder. Tleger vertoogh vrouch voorbij Brevoort naer Grol, de avantgarde quam vrouch voor de stadt, ende de ruyteren vande stadt waren totten avont toe uyt om te schermutseren, quetsten eenigen ende schooten eenige peerden, ende eenen vande heuren worden gevangen, die tseggen vande voorgaende ruyteren confirmeerde. Middelertijt begreep Sijn Ex^cie^ tleger bewesten de stadt in een viercant van 2420 voeten lengte ende 1920 voeten breete, in meyninge sijn leger meest daer te houden om de stadt ten suyden aen te grijpen ende ten noorden ende oosten alleen met eenige schanskens te besetten, daertoe hij de regementen van Solms ende Duvenvoorde hadde gedestineert, ende daerom tot Beltrum laten logeren. In tquartier logeerde

Sijn Ex^cie^ in t'midden, in t'oosten de 5 regementen Vriesen, Onsten ende Edmont, in t'noorden de 2 regementen Engelsen ende Louys Lourens, in t'suyden de 2 regementen Schotten, den Drost van Sallant ende du Bois, ende in twesten Brederode, Bax ende Risoir.

Ontrent dese tijt ging den Heere vander Merwe los tegen eenen Spangiaert, daervooren hij aende soldaten beloofde te schencken 2200 gulden boven sijne verteerde costen.

Den xij^en^ Septembris was seer buych regenachtich weder. De soldaten van tleger waren alles doende om huer te hutten, t'retranchement van tleger worde afgesteecken ende de alarmplaetsen geeffent. Sijn Ex^cie^ sondt naer Doesburch ontrent 100 peerden ende eenige wagens, om mette wagens nieu aengenomen daer wesende een convoy van vivres in tleger te doen. Hij sondt mede derwerts alle de treckpeerden om metten eersten tgeschut te brengen, sondt oick derwerts den commis Moyalen om eenige penningen te halen, die daer waren, omdat tleger in een groote benautheyt van gelde was, ende daervan nu meer als oyt te vooren seer cort worde gelaten. Die vande stadt schooten eenige malen in tquartier, ende dooden daermede eenen tromslager.

Den xiij^en^ Septembris was tamelijck weder. Men retrancheerde theele quartier, twelcke vrouch gedaen was. In tleger quamen van nieus de vendelen knechten van Vermeerten, Rijsenburch ende Utenhove, die gerengeert worden onder den Graef van Solms, Jan Thoniss. voor t'regement van Duvenvoorde ende Aert van Brienen ende Lauick voor tregement van Brederode. Die vande stadt schooten altemet eens in tquartier, ende huere ruyteren waren gestadelijck buyten de stadt ende schooten eenen ruyter van Bax door den cop doot. Des naernoens ging Marcel Bax met Stakenbrouck ende ontrent 20 peerden besuyden de stadt, om den viant aen een schermutsinge te brengen, ende hebbende een lang roer op tlijf hangen, quam aen mettet rapier in de hant, als of hij daermede alleen wilde vechten, daerop eenigen vanden viant voortquamen, meynende mogelijck hem te krijgen, maer so hij t'rappier liet vallen ende t'roer aennam, liepen sij schielijcken wederom. Hieronder viel Bax den hoet van thooft, die den viant meynende te krijgen aenquam wel met 40 peerden, maer Stakenbrouck ende d'anderen dat siende settent mede in volle carriere daerop ende dreven den viant tot aende stadt toe, daer se eenen gevangen ende noch een peert kregen, ende eene vande ruyteren van Pauls Bax worde met sijn peert, twelcke niet wennen en wilde, tot in de stadt gedragen ende mede gevangen, ten wedersijden werden eenigen gequetst

ende den viant bleef in stadt. Des avonts begonst men te approcheren aende stadt ende men maeckte in tvelt 2 schanskens tot op 120 roeden ongeveerlijck naer aende stadt, t'eene ten suytwesten van tbolwerck achter t'clooster daer de Schotten approcheerden ende t'ander ten suyden vande stadt voor de Levelderpoorte, daer de Engelsen approcheerden, ende tusschenbeyde waren die van Brederode met last beyde de schanskens aeneen te sluyten met een trenchee, des sij oick desen nacht meest deden.

Den xiiij^en^ Septembris was tamelijck weder, ende was men seer doende om de schanskens ende loopgraven te verstercken ende van buyten mede met een gracht te maken om te beter t'uytvallen daerop te beletten. Die vande stadt deden eenige schooten daernaer. In tleger quamen noch de compagnien van Telshout voor Duvenvoorde ende die van Meydenburch voor Brederode, waermede de regementen wederom alles vol waren. Sijn Ex^cie^ sondt naer Doesburch sijne vaen ruyteren om van daer totten leger te convoijeren 6 heele ende 6 halve canons. Des avonts maeckten de Vriesen een schansken over de Levelderwech wel 60 roeden naerder als de Engelsen, die se meest desen nacht opwierpen, ende bleven met 3 vendelen daerinne ende slooten dselve schantse met een loopgraef aende Engelsen vast. Die van Solms ende Duvenvoorde maeckten oick een schantse aende brugge over de beeck op den wech naer Beltrum ende Burckelo, ten noortwesten vande stadt, ende bleven met 6 vendelen daerinne. Desen nacht worde veel rumoers in de stadt gehoort, als of sij eenigen alarm onderlinge hadden gehadt.

Den xv^en^ Septembris was tamelijck weder. Die vande stadt schooten seer op de approchen vande Vriesen ende van die van Solms, maer niettegenstaende dien versterckten de anderen evenwel huere approchen, ende maeckten se dubbel; oick liepen die van Solms ende Duvenvoorde over de brugge ende begonnen een trenchee naer de Schotten toe te maken, twelcke die van binnen willende beletten, wierpen uyte stadt ontrent 20 ofte 30 musqettiers, maer so haest de musquettiers van tleger daertegen begonden te speelen, togen sij wederom af, ende worde de trenchee volmaeckt ende totten Schotten toe aengetogen ende daermede de stadt beslooten van t'noortwesten tottet suytoosten toe, sonder dat die vande stadt eenigen merckelijcken uytval deden om sulcke besluytinge te beletten, daeruyt men begonst te hoopen dat se niet veel beter als alle de anderen souden doen. Desen dach worde tvoors. geschut uyt Doesburch gebracht ende bleef des nachts aende olde verbrande camp. Graef Jorien van Schouwenburch commende naer tleger om Sijn Ex^cie^ te besoucken worde bij de ruyteren van

Grol gevangen ende aende stadt gebracht, maer sijn swager Graef Jan van Stierum liet dselve terstont weder los gaen. Die van Grol sonden een trompetter in tleger, om den gevangen van gisteren, die hem laten volgen worde, seggende Sijn Ex^{cie} den trompetter aen, indien hij met geschut op Grol moste schieten, dat hij dan alle de ruyteren huere peerden afnemen ende demonteren soude, ende te voet over Rijn seynden, dat hij tselve den ruyteren wel mocht aenseggen, ten eynde sij daerop mochten verdacht wesen. Die van Brevoort kregen eenige wapenpeerden ende eenige personen gevangen, die voor tconvoy heenen gereden waren om in tleger te commen. De Vriesen begonnen desen nacht oistwerts op te approcheren naer twater ofte de beecke toe om de stadt also rontsom te besluyten. Sij approcheerden mede naer de Levelderpoorte. De Engelsen begonnen van gelijcken te approcheren naer de Levelderpoorte ende tbolwerck achter tclooster. Die van Brederode begonnen oick naer tselve bolwerck te graven, gelijck mede de Schotten, die anders mede naer de Beltemerpoorte approcheerden.

Desen dach worde tot Doesburch gevangen den commis vande scheepen Dirck van Sijpesteyn, op een missive vande heeren Staten Generael, als of hij correspondentie metten viant hadde gehouden, ende worde wel bewaert ende geslooten naer den Hage gesonden. Omdat Aelbert Smit van Bommel over lange een verrader van beyden sijden, aengegeven hebbende dat hij eenige heymelijcke aenslagen wiste te ontdecken, ende daerop verkregen hebbende pardon, uytgebracht hadde dat eenen Pieter Harinckman metten viant een aenslach hadde gedreven om den viant in tlant vander Tholen te brengen, welcken Harinckman daerop gevangen wesende voor principale complice den voors. Sijpesteyn hadde beschuldicht ende dat hij onthiet vanden selve om dien aenslach te voorderen tot Bruessel ende op Woude was geweest, ende oick daernaer seeckere memorie, hoe men den aenslach best soude mogen effectueren ende in twercke stellen, aenden viant hadde gesonden, ende dat Sijpesteyn belooft hadde so veel scheepen te wege te brengen als noodich wesen soude om aende Brabantse cant tvolck totten aenslach te laden, ende dat se aenden viant mede voorgeslagen hadden om uyte zee over Schevelinge een aenslach op den Hage te maken ende een deel vande rijcksten van daer te lichten. Dat den Cardinael de aenslagen alsnoch geen van beyden goet gevonden hadde, maer belooft metten eersten te laten weeten, waertoe hij huer behulp meynde te sullen konnen met voordeel gebruycken. Harinckman hadde noch beschuldicht, als van dese sake weetende den

Sergiant Major van tlant vander Thoolen, genaemt Parck, daerom bij de Staten Generael mede last gegeven was oick hem gevangen naer den Hage te brengen. Harinckman was een notaris ende hebbende eenige valsche acten gedepescheert, was daerover bij den Provincialen Rade verclaert infaem. Ende Sijpesteyn hadde verscheyden concussien, overspelen ende ontuchticheyden gecommitteert in de Staten vanden Baillu van Woerden ende vanden Hage, ende was bij den selven rade daerover mede verclaert infaem, ende of hij wel van die sententie hadde geappelleert, hadde nochtans huer gelijcke fortuyne oirsake gegeven om den voors. aenslach malcanderen te communiceren ende te trachten huer daermede van tlant ende over de voors. sententien te wreecken, als Haringman seyde.

Den xvj^{en} Septembris wast schoen weder. Men versterckte alomme de approchen seer; den voors. Graef van Schouwenburch quam in tleger, daer men seer veel gabions maeckte ende op den naernoen gebracht worde tvoors. geschut mette attellagie ende amunitie daertoe dienende ende nodich wesende. Sijn Ex^{cie} ging besichtigen de gelegentheyt voor de nieupoorte, ende dede daer afsteecken tquartier voor de regementen van Solms ende Duvenvoorde, die hij daer wilde logeren, ende hadde tot verseeckertheyt bij hem ontrent 400 mannen te voet ende een vaen ruyteren, daertegen die vande stadt met 30 ofte 40 peerden uytvielen ende naer een lichte schermutsele keerden naer de stadt. Des nachts vermaeckten de Vriesen een schanskens beoosten de stadt op de beecke leggende ende over 2 jaren bij heml. aldaer opgeworpen, ende logeerden daerinne ende slooten also de stadt an die sijde mede heel toe. De Schotten souden desen nacht tot op de grachte gecommen hebben, indien Sijn Ex^{cie} des goet gevonden hadde, maer tselve te vrouch achtende, liet se ter sijden uytwercken, alle de anderen quamen heel naer aende grachte. Die van Solms ende Duvenvoorde approcheerden vande Beltemer brug af naer den dam die aenden molen twater ophielt. Desen nacht quamen in stadt 20 peerden, die men vermoet te vooren uytgesonden geweest te sijn; die vande stadt schooten seer ende quetsten veelen.

Den xvij^{en} Septembris was schoen weder. De regementen van Solms ende Duvenvoorde togen heel vrouch in tquartier tegen de Nieupoorte aen op de noortsijde voor haer afgesteecken; de Vriesen maeckten een brugge over de beeck boven de stadt, om naer dselve regementen toe te mogen approcheren; beneden de stadt worde t'molenwater achter den dam om doorgesteecken ende afgelaten uytet colck; men versterckte de approchen alomme; men sondt een convoy naer Doesburch om vivres voor tleger

ende de mortierstucken totte vierwercken te halen. Desen nacht approcheerden de Schotten ende Vriesen ende quamen tot op de grachte vande stadt, de Schotten aen tbolwerck achter tclooster ende de Vriesen bij de Levelderpoorte. De Schotten wierpen noch een groot corps de guarde op tegen de poincte van tvoors. bolwerck. Desen dach op den avont worde gekregen een karre met een tonne met loot ende sout geladen, daerbij waren 2 soldaten, 1 gedemonteerde ruyter, 1 vrouwe ende 2 kinderen, daeraf de soldaten het ontliepen, maer den ruyter, vrou ende kinderen worden gevangen ende seyden tgoet van Enschede naer Grol te brengen, daeruyt men begonst te vermoeden, datter loot ende sout most ontbreecken, te meer so se desen nacht met roers niet so seer en schooten.

Den xviij^{en} Septembris was betrocken weder. Men ging besichtigen de plaetse, daer men tgeschut best soude konnen planten, in twelcke Guillaem Tolhuys, obsiender vande batterien geschooten worde, daeraf hij naer sterf. Sijn Ex^{cie} sondt aende stadt dvoors. 2 kinderen op gisteren gevangen, maer den trompetter en mocht in stadt niet commen, omdat den Sergiant Major buyten bij hem quam spreecken ende vraechde hem ettelijcke malen of hij geen ander last van Sijn Ex^{cie} en hadde, als of se niet ongeerne gesommeert en souden wesen. Desen dach quamen de gedeputeerden van Munster in tleger schencken aen Sijn Ex^{cie} 2 stucken wijns, eenige haver, hoenderen ende wel 200 hespen, om so veel doenlijck huer lant verschoint te hebben. Ende mits men alomme begonst aende gracht te commen, werden desen avont besteet te maken 2 batterien elcx tot 10 schietgaten, de j^{e} ten westen beneden de poincte van tbolwerck achter tclooster voor 234 gulden om daeruyt te beschieten de casamatte van tbolwerck aende Levelderpoorte ende de westcortijne van dien, met de westface van tbolwerck achter tclooster, ende oick de Beltemerpoorte ende halve mane daervoor leggende. De ij^{e} batterie werde gemaeckt tegen over de Levelderpoorte voor 250 ℒ om te beschieten dselve poorte, de oostface ende schouder van tbolwerck daeraen leggende, met noch de oistschouder ende face van tbolwerck achter tclooster ende de suytschouder ende face van toostbolwerck mette cortijnen tusschen beyden. In t'maken van dese werden wel 8 ofte 9 werckluyden geschooten, eenigen doot. Noch werden besteet te maken 7 gaelderien, vier op de cortijnen elcx voor 1500 ℒ ende de 3 op de facen vande bolwercken elcx voor 1300 ℒ, die se souden moeten opmaken binnen 6 dagen, ende indien se dselve eer opmaeckten, souden daervooren een vereeringe hebben, d'eerste van 46 ℒ, d'ander van 40 ℒ ende so aladve-

nant. Dese waren begrepen, d'eerste op de noortschouder van tbolwerck achter tclooster, de ij^e^ ende iij^e^ op de cortijne naer de Levelderpoorte toe, de iiij^e^ op de suytface van tbolwerck aende Levelderpoorte, de v^e^ tegen de Levelderpoorte aen, de vj^e^ op de cortijne naer t'oist ofte gasthuys bolwerck, ende de vij^e^ op de suytface van tselve bolwerck, om welcke te favoriseren ende beschermen men de voors. batterien in vougen als vooren hadde begrepen; oick om te beletten, dat se op morgen op de begonnen batterien niet te seer en schieten, heeft men in de approchen vande Engelsen 2 halve canons geplant om hier ende daer op de stadt te flanckeren, tot alle welcke wercken men de geheele nacht seer veel gabions ende andere instrumenten aenvoerde.

Den xix^en^ Septembris wast windich buych weder. Men schoot mette 2 geplante stucken altemet op de stadt, daertegen die van binnen seer weynich weers deden. Men versterckte de approchen seer ende men begonst de gaelderien te maken ende de beddinge tottet geschut te leggen. Den overste lieutenant vande Vriesen Tako Hittinga werde t'eene been beneden bij de enclauwe met een musquet aen stucken geschooten, wesende in t'eerste schansken, dat de Vriesen gemaeckt hadden. Men prepareerde voorts alle saken om te nacht tgeschut te planten als geschiede, ende werden in de eerste batterie geplant 2 heele ende 2 halve canons ende in de ij^e^ 4 heele ende 4 halve canons, om hier ende daer op de defensien te schieten tot bevrijdinge vande gaelderien. In tplanten van dese stucken worden eenige menschen ende 2 peerden geschooten. Men plante noch ten suyden vande stadt 2 mortierstucken om vierballen mede te schieten.

Den xx^en^ Septembris wast noch regenachtich weder. Men begonst ontrent 8 uyren mette 12 stucken hier ende daer op de defensien te schieten, ende men schoot op veel plaetsen dwers duer de borstweringen, sonderlings aen tbolwerck voor de Levelderpoorte, daer de heele poincte wech viel, ende men sien conde dat se tselve ontrent de schounderen afgesneden hadden. Die van binnen en schooten naulijcx eens met musquetten uyt, als of se geen weer en hadden willen doen, maer lieten alleen huere vendelen vliegen. Hierduer werde Sijn Ex^cie^ beweecht de stadt te doen sommeren ende sondt den trompetter daertoe aende stadt met presentatie van goede conditien, ende dat de ruyteren noch met huer peerden souden mogen uytrijden. Een van huer capiteinen buyten de poorte commende bracht voor antwoort dat sulcx noch te vrouch ende tijts genouch wesen soude als tvolck van Sijn Ex^cie^ gelogeert souden sijn daer sijl. van binnen

gelogeert waren (meynende op de walle), dat sij daerom niet en conden geloven, dat Sijn Ex^{cie} de stadt hadde doen sommeren, maer veeleer yemant vande Staten, die huer den crijgh niet en verstaen, daerop den trompetter seyde, dat huer verstant vanden crijgh oick al wat leegh lach ende ging heen. Gewisselijck t'is te verwonderen als sij de stadt souden meinen te defenderen, dat sij also sonder uytvallen tvolck van Sijn Ex^{cie} met gemack hebben laten commen logeren op huere grachten. Onder faveur van tschieten vande voors. 12 stucken verseeckerde men seer alle de approchen, ende men arbeyde seer om de j^{e}, iiij^{e}, v^{e} ende vij^{e} gaelderien tot in de grachte te brengen. Ontrent den middach vielen eenige peerden ter nieupoorte uyt ende schermutseerden tegen de wacht, maer reden haest wederom. Op den avont worden in tleger gebracht 3 gevangen Spangiaerden vande vane van Verdugo tot Lingen leggende, ende seyden dat huere peerden nu meest tot Enschede lagen, ende dat Graef Frederick noch tot Lingen was. Des naernoens quamen in tleger de Heeren van Oijen, Hel, Duyck, Foock ende Caminga, Gecommitteerde vanden Raede van State, ende den ontfanger Doublet met ontrent 8000 ℒ tot betalinge van tcrijsvolck van Hollant ende 30,000 ℔ tottet extraordinaris, twelcke tvolck van oirloge, die seer benaut anders waren, veel sal verlichten.

Des nachts besteede men een iij^{e} ende een iiij^{e} batterien te maken elcx tot 6 schietgaten, de iij^{e} voor 130 gulden, om te schieten recht op de cortijne naer tgasthuys bolwerck ende recht op de face ende schouder van tbolwerck voor de Levelderpoorte, ende werde daerom vande ij^{e} batterie wat ten oosten omgetrocken ende daeraen gevest. De iiij^{e} werde begrepen wat het naer tgasthuys bolwerck ende aenbesteet voor 105 ℒ om daermede te mogen beschieten de oist casamatte van tbolwerck aende Levelderpoorte. Tottet maken van desen werden meest alle de gabions aengebracht, gestelt ende gevult. Men quam desen nacht met de j^{e}, iiij^{e}, ende vij^{e} gaelderien tot in de grachten. Den Graef van Solms dede een schansken beginnen tusschen sijn quartier ende de beecke, om also van boven de stadt tot beneden toe dselve op die sijde mede met een trenchee te sluyten, uyt twerck van twelcke de wercklnyden vrouch liepen ende lietent half volmaeckt leggen, niettegenstaende sij het dien nacht wel hadden konnen opmaken.

Den xxj^{en} Septembris was het schoen weder. Men schoot altemet op de stadt, men ging mettet maken vande gaelderien voort, daervan de dry meer als een spieslengte in de grachte quamen, men maeckte oick de

beddinge in de nieu gemaeckte batterien. Ende omdat tschansken te nacht buyten de nieupoorte begonnen onvolmaeckt was gebleven, heeft men van dage daeraen gearbeyt om tselve voorts in defensie te brengen, ende een trenchee van daer tottet quartier van Solms te maken, om de arbeyders van dewelcken te defenderen den Graef van Solms eenige musquettiers aen tbegonnen schantsken geleyt hadde, daeraf veelen ontrent den middach naer tquartier waren gegaen. Dit den viant waernemende, dede op den naernoen een uytval met alle sijne ruyteren ende wel 300 mannen te voet, de ruyteren met alle macht aenrijdende om de werckers ende anderen die aen tschantsken waren te investeren. De werckers liepen terstont alles uytet werck, maer eenige musquettiers aen tschantsken werden beset ende door de onvolmaeckte gaeten van tschantsken overvallen, sonder dat se bij den ruyteren vande wacht aldaer konden ontset worden, omdat veel van deselve ruyteren mede naer tquartier gereden waren, ende de anderen huere peerden meest hadden ontoomt, waerduer den viant lichtelijck meester worde van tschansken ende begonnen trenchee, ende daer bleef houden tot dat Maerten Cobbe ende Jaques Meurs, capiteinen met veel musquettiers uytet quartier van Solms aenquamen, ende hem wederom verdreven, ende so hij in t'aftrecken was, quamen de ruyteren vande wacht eerst aen, willende doen mede den viant chargeren, maer den viant liet se op sijn voetvolck aencommen, die her so onder branden, dat se noch veele van huere peerden quetsten, ende so al schermutserende maeckte den viant sijn retraicte. In desen uytval sijn aende sijde van tleger doot gebleven den lieutenant ende 2 corporals van Waben, voorts eenigen gevangen ende anderen gequetst, ende vande stadtsijde bleven 2 mannen doot leggen, ende men sach dat sij der eenigen noch afbrachten, die seer schenen gequetst te wesen. Ende hoewel desen uytval niet te beduyden en hadde ende huer oick geen proufijt en conde doen, mits men van dier sijde niet en approcheerde, was het nochtans tvoornaemste dat se oyt gedaen hebben, ende hadden daerinne dat voordeel, dat de trenchee noch niet ontrocken ofte geslooten was, dat de musquettiers ende peerden vande wacht qualijck in ordre ofte op huer hoede waren, ende dat in de schantse beneden de stadt aende brugge mer een vendel knechten op de wacht was, want indien anders mer daer alleen meer volcx was geweest, souden se met een contrarien uytval die van binnen lichtelijck vande stadt hebben konnen afsnijden, waeromme men last gaf dat voortsaen aldaer meer volckx soude waken, ende dat men metten eersten 2 veltstucken soude doen commen om tegen gelijcke uytvallen aldaer gebruyckt te mogen worden.

Men schoot voorts aen stucken de west casamatte van tbolwerck aende Levelderpoorte. Op den avont worde uyte ij^e^ batterie gehaelt 2 heele canons ende gestelt in de iiij^e^ batterie. Noch worden daeruyt gehaelt 1 heele ende 4 halve canons ende geplant in de iij^e^ batterie, in vougen dat in deselve ij^e^ batterie mer 1 canon bleef. Met dese batterien aldus gestelt meynde men lichtelijck te konnen beletten ende wechnemen alle de flanckeringen op eenige gaelderien dominerende, waeromme men oick des nachts mettet wercken vande gaelderien seer voortging, maer die van binnen schooten tweemael door de iiij^e^ gaelderie met een heel cleyn stuxken, twelcke sij daertoe in de Levelderpoorte gestelt hadden, ende door een schietgat mede schooten sonder yemant te quetsen. Twas anders desen nacht seer regenachtich buych weder. Men maeckte het begonnen schantsken buyten de Nieupoorte op, ende men bracht daerinne 4 vendelen knechten, men dede mede tschantsken aende Beltemerbrugge met 5 vendelen knechten besetten, 2 uytet quartier van Solms ende 3 uytet quartier van Sijn Ex^cie^, die oick van daer voorts approcheerden naer den tweeden dam aenden watermoelen om dselve te mogen omdelven ende twater uytet colck ende uyte grachte te mogen aflaten. Desen dach schoot Jan Bovy tvier in stadt, maer werde haest geblust.

Den xxij^en^ Septembris was tamelijck weder. Men begonst vrouch te schieten om de heele defensie van tgasthuys bolwerck aende suytsijde wech te nemen ende de oist casamatte van tLevelder bolwerck inne te schieten. Men worde mede gewaer het stuxken in de Levelderpoorte, waeromme men oick de muyre van dien inneschoot ende tselve also weerloos maeckte. Men sondt een groote quantiteyt wagens naer Doesburch, geconvoyeert bij 100 peerden, om van daer te halen twee veltstucken met cruyt, scharpen, swalpen, plancken, balcken ende ander gereetschap so totte selve ende d'andere stucken behoiren als totte gaelderien ende minen noodich. Men ging mette begonnen gaelderien seer voort, daervan altoos de j^e^, iiij^e^ ende vij^e^ meest geadvanceert bleven, omdat de ij^e^ en ende iij^e^ over eenige slooten mosten commen, alleer aende gracht te wesen. De v^e^ hadde dat voordeel, dat de balcken vande brugge onder ende boven noch stonden, ende huer onder conden dienen tot vloer ende boven om op te decken. De vj^e^ worde van dage mede begonnen. Men sloot de trenchee oick ten oosten ende noorden om de stadt toe, die nu heel omgraven is. Jan Bovy schoot tvier in stadt ende brande so seer, dat de trommelen ende trompetten alarm in stadt sloegen. Tgeschut vande ij^e^ batterie sloech altemet duer de walle vande stadt tot in tleger

van Sijn Ex^{cie} ende quetste ende doode eenige personen. Des nachts approcheerde men seer. Men meynde duer te steecken den damme aenden watermolen voor de Beltemerpoorte ende daerduer twater uyte gracht af te laten, maer so men daermede doende was, vielen die van binnen daerop uyt ende dreven de anderen uytet werck.

Ontrent dese tijt waren in Engelant gecommen twee gesanten van Denemarck Arnout Witfeildt, Cancelaer ende Cristianus Barnikan, hoveling, bij huer hebbende een staet van veel edelluyden ende ander dienaers. Dese audientie gekregen hebbende op huyden binnen Londres, verclaerden vooral van hueren Coning in last te hebben om de Coninginne broederlijck te groeten ende met wensinge van veel gelucx haer te presenteren sijnen dienst, getrouwicheyt ende broederlijcke welgenegentheyt, dat se voorts souden verhalen de oude ende gestadige vruntschap tusschen de rijcken van beyden, die des Conings vader totter doot toe seer neerstich onderhouden hadde, ende oick de Coninginne voor oigen stellen de heftige begeerte van sijn vader om een pays tusschen haer ende den Coning van Spangien te maken ten besten van Cristenrijck ende de gemeen ruste, daertoe hij buyten twijffel de sake soude gebrocht hebben, indien hij langer hadde konnen leven. Ende ten derden, dat hueren Coning, volgende de voetstappen van sijn vader, dvoors. onderlinge vruntschap met alle middelen sal soucken te onderhouden ende vermeerderen, omdat hij seer begeerich is de weerdicheyt vande Coninginne ende huer gansche rijck te verbreyden, ende daerom lettende op de onseeckerheyt vande uytcomtste der oirlogen ende de periculen ende beswaernissen die dselve naer trecken over alle man, selfs den genen die neutrael sijn, ende daermede niet te doen hebben, ende tverderf dat de geheele Cristenheyt daerduer geschapen is, te lijden, ten ware die worden geeyndicht, so en wil hij oick volgende de voetstappen van sijn vader niet overslaen, dat tot een goeden vasten pays tusschen haer ende den Coning van Spangien ten gemeen beste vande Cristenheyt mach strecken. Ende, want dat is t'officie van een goet cristen Prince, so verhoopt hij dat de Coninginne als een suster ende met susterlijcke sinceerheyt tselve ten besten sal verstaen, ende toelaten dat hij hem vouge mette andere princen, die de gemeen ruste soucken, ende hem mette selve mede voor middelaer vanden pays inlate, sonderling so sulcke inlatinge nimmermeer anders sal geschieden, dan vooral wel gelet wesende op de conservatie vande Cristen religie (daerinne hij gedenckt te sterven) ende vande weerdicheyt vande Coninginne ende haer gansche rijck. Dat huer meester wel weet dat de

Coninginne genouch gecouragieert is om t'oirloch te onderhouden ende om geene saken meer soude soucken daervan ophoudinge, als opdat teristenbloet mocht gespaert worden ende dattet haer verdriet t'ongemack dat alle goeden ende selfs oick haere vrienden daervan moeten lijden, bidden daerom dat de Coninginne desen raet plaets wilt geven ende duer huer hueren meester te willen broederlijck laten toecommen de poincten ende articulen, daerop sij soude willen pays maken, dewijle huer meester het daervoor hout, dat den Coning van Spangien hem ende d'andere Princen tot de middelinge van so noodigen pays voor de Crystenheyt sal toelaten. Ten vierden versochten dat geduyrende den tijt vande handelinge alleen neutralen so vande Hanse, als andere onderdanen des rijckx ende van Dennemarck de traffijcque alomme vrij mocht toegelaten worden, ofte ten minsten bij openbaere edicte verthoeint, wat goederen sij niet en souden mogen voeren, opdat de coopluyden huer mogen voorsorgen ende verseeckeren van niet genomen ende van alle hare goederen berooft te worden vande Engelse scheepen, als tot noch toe is geschiet, waerom huer meester voor alle de neutralen dese intercessie heeft willen doen, opdat de coopmanschap niet geheelijck geweert, ende de Coninginnes naem daerduer te seer geblameert soude worden, ende begeert dat sij dit wilt nemen als van een broederlijck ende haer toegeneycht gemoet commende. Dat se niettemin sonderlinge in last hadden te intercederen voor de onderdanen van Denemarck, ende dat hemluyden ten aensien vande oude vruntschap ende verbonden ten minsten de vrije traffijck mocht toegelaten worden ende de navigatie op Spangien, sonder also vande Engelsen in zee als vianden getracteert te worden. Dat huer meester soude beloven sijn onderdanen te verbieden geen oirlochs amunitie, geen buscruyt, geen geschut ende gelijck gereetschap, voorder als tot huere reyse noodich, derwerts te brengen, daerinne sij verhoopten dat de Coninginne, al doen soude dat lijdelijck ware, ende huer goede antwoorde ende lijste vande waren, die men niet en soude mogen voeren, toecommen laten, ende dat men sonderlings die van Norwegen wilt toelaten vrijelijck te mogen vervoeren huer plancken, balcken ende hout, daervan sij leven moeten. Dat se noch voorder hadden te handelen vande geenen, die bij de Engelsen berooft waren ende van tvaeren ende vischen der Engelsen aen Noorwegen ende Islant, daertoe sij versochten gedeputeerden. Dat se oick metten eersten weder overleveren souden de ornamenten vande ordre vanden coussebant des Conings vader gesonden, sonder nochtans daermede te willen afgaen de onderlinge vruntschap ende verbonden, maer dat hij ten

lesten toe daerinne wilt blijven. Dat dit huer last was, dat se daerop versochten goede ende haestige expeditie, so om de aenstaende winters wille, als omdat se noch in t'Nederlant ende elders huere saken hadden te verrichten. De Coninginne dvoors. gesanten met patientie ende een blij gemoet gehoirt hebbende, heeft in t'corte daerop verclaert, dat dese legatie haer seer aengenaem was, ende dat se metten eersten daerop naer behoiren soude doen antwoorden, ende heeft de gesanten met groote eere, ende geleyt bij de beste van haer rijck, doen af ende aenlijden ende d'eerste vier dagen doen tracteren. Ende of wel huer maniere van spreecken wat beleefder was als vanden Pool, so sach men nochtans claerlijck dattet al uyt eene fonteine quam ende de vrucht mede was vanden Almiral van Arragons voyagie in Duytslant, ende vanden Graef van Barlaymont in Denemarcken, tenderende oick al om den pays te voorderen ende om cooren ende amunitie naer Spangien te mogen voeren, want dese gesanten in de naerder communicatie noch daertoe quamen, dat se versochten alleen ettelijcke duysent quartiers cooren naer Spangien vrij te mogen voeren, om daervooren huere notelijcke specerien te mogen krijgen. Ende men bemerckte daeruyt eene groote benautheyt in de saken van Spangien, dat se aldus alle de werelt bemoeyden, om ten minsten eenige verlichtinge in huere saken te mogen krijgen. Tscheen mede dat den Coning van Denemarck wat daer heen inclineerde om den Spangiaert hem niet entegen te maken, maer aende propoosten die den Cancelaer altemet apart voerde, hoirde men wel dattet rijck niet te seer totten Spangiaert geneycht en was.

Den xxiij^en^ Septembris wast seer buych regenachtich weder. Men ging mette gaelderien seer voort, daertegen die van binnen een stuck in de cortijne ingesneden hadden, ende schooten daermede eens over de ij^e^ gaelderie, maer men dede terstont so seer daerop schieten, dat tselve stuck niet meer gebruyckt en worde. Tsavonts quam tconvoy mette 2 veltstucken ende veel amunitie in tleger, maer omdat men gebreck van deelen totte gaelderien begonde te hebben, dede men van dage noch 8 ofte 10 wagenen derwerts gaen. De Heere Robert Sidnei quam mette voors. convoy in tleger, ende en wist noch niet van Amiens te seggen, dan dat men goede hoepe hadde. Des nachts meynde men den voors. damme te duersteecken, om twater af te laten, maer die van binnen hielden aenden dam so goede wacht, dat ment niet doen en conde. Men maeckte noch een batterie in de approchen van Brederode tot 2 stucken ende men plante de stucken daerinne, wesende de v^e^ batterie, om te beletten dat

se de cortijne niet meer also inne en sneden om de gaelderien te beschadigen, maer in t'maken van dese batterie worden wel 9 man dootgeschooten ende meer gequetst, mits de lichticheyt vande nacht. Men ging met alle de gaelderien wel voort, maer de iiij^e werde van dage d'eerste aende walle gebracht, doch niet heel bedeckt nochte geslooten. Eenige werckluyden ruckten palen vande pallisade vande stadt ende brachten die des anderen daegs bij Sijn Ex^{cie} ende andere heeren. Den Ontvanger Generael Doublet, die met penningen te vooren in tleger gecommen was, vertoogh desen dach weder.

Den xxiiij^{en} Septembris was seer buych regenachtich weder. Men besloot de iiij^e gaelderie aende walle van tbolwerck voor de Levelderpoorte, men ging mette anderen seer voort, men dede de 2 veltstucken brengen naer tquartier vanden Graef van Solms ende aldaer stellen in tschansken op den weeh van Enschede gemaeckt om t'uytcommen uyter stadt te beletten, men sondt een goet convoy naer Doesburch om delen totte gaelderien te halen, ende tsavonts quamen in tleger de wagens met deelen op gisteren daerom gesonden, die seer wel te passe quamen. Desen dach creegh men in tleger tijdinge van veel canten, dat den Cardinael voor Amiens geslagen was, maer daer naer werde bevonden dattet niet anders en was dan de rencontre den xxix^{en} Augusti geschiet hier vooren verhaelt. Des nachts schoot men met vierwercken in stadt ende men maeckte tot 2 plaetsen brant, dwelcke seer schrickelijck aenging ende t'merendeel vanden nacht seer brande, daerover groot rumoer in stadt was, doch hielden sij evenwel so goeden wacht dat men den dam om twater af te laten, noch niet en conde duersteecken.

Den xxv^{en} Septembris was seer stormich ende regenachtich weder. Men schoot dickwils op de stadt, men begonst in tbolwerck aende Levelderpoorte te sapperen ende onder duer de oistcasamatte van dien te mineren, om onder de walle te mogen commen. Men approcheerde mette andere gaelderien seer. Die vande stadt schooten altemet weder uyt ende quetsten d'een ende d'ander, die wat bloot gingen, ende onder dien worde Pr. Maerlijn, Sergiant Major van Duvenvoorde in den schouder gequetst ende Isbrant Verdoes commis vande artelerie in de rechter voet. Des naernoens worde een brant in stadt geschooten, die schrickelijck seer brande ende metten stercken wint van t'een eynde tottet ander gedreven worde. Onder dien worde den trompetter aen stadt gesonden om huer voor de laeste reyse te sommeren ende aen te seggen, so se noch de plaetse wilden overgeven, dat men se goet appoinctement doen soude, daerop den

Graef van Stierum, Boedbergen ende anderen huer excuseerden vanden antwoorde te vooren gegeven, als oft bij eenen onverstandigen ware gedaen geweest, versochten tijt om aen Graef Harman vanden Berge hueren stadthouder te mogen seynden ende hem huere gelegentheyt te remonstreren ende van hem verstaen, wat se souden mogen doen, daerop den trompetter seyde dat hij tot sulcx geen last en hadde, ende so se anders niet en hadden te seggen, dat hij dan weder afreedt, maer den Graef ende d'anderen riepen, dat hij tselve Sijn Ex^cie aendienen ende desselfs antwoort wederom brengen soude, maer Sijn Ex^cie sloech den tijt simpelijck af, doende seggen, soe se handelen wilden, dat se terstont eenigen mosten uytseynden, daerop sij den trompetter lang ophielden, ende verhaelden daernaer in tlange, dat se 1500 mannen noch daer binnen waren, dat de plaetse vast was, ende al verlooren sij schoin een bolwerck ofte twee, en waren sij noch niet verlooren, dat se seeckerlijck wisten datter ontset voor handen ware ende persisteerden daerom, dat men se soude willen tijt vergunnen om aen Graef Harman te seynden, ten eynde om te weten offer ontset was ende wat se doen souden, waernaer sij huer geerne wilden gedragen totte discretie van Sijne Ex^cie, ende so men des niet en begeerde te doen, mocht men voorts gaen als men begonnen hadde, daermede dan den trompetter wech reedt ende rapporteerde tselve. Ende omdat den viant tot noch toe buyten de Beltemerpoorte so scherp gewaeckt hadde, dat men den dam aldaer niet en hadde konnen duersteecken, plante men desen nacht achter de uyterste watermolen 2 halve canons voor vj^e batterie, om de Beltemerpoorte te beschieten ende den viant also inne te houden, ende onder dien was men oick doende om den dam duer te steecken, maer men en conste niet, omdat se met plancken ende balcken altewel beset was.

Mits den grooten storm, die nu eenige dagen uyten noortwesten gewayt hadden, vloeyden de wateren in de Noortzee heel ende excessivelijck hoogh, ende veroirsaeckte den innebraeck van veel dijcken in t'Nederlant, want boven alle de somerlanden, brack in Hollant inne de nieu bedijckte Zijpe, krijgende in de noortschinckel een gat wel van 100 roeden, ende in de Slickerdijck 8 ofte 9 gaten, hoewel de dijckers meynden dattet alleen bij was gecommen, omdat den dijck noch op sijn volle hoochte niet en was gebracht. Bij Haerlem brack den Velserdijck mede inne, ende verdronck alle tlant daer ontrent, hoewel dselve lichtelijck kan weder gemaeckt worden. In Waterlant brack oick duer den Schellingwoutsen dijck, die nu in veel jaren niet en was ingeloopen geweest ende inundeerde tlant daer

rontsom. In Vrieslant ende Groeningerlant dreven veele zijlen ofte sluysen wech, als vanden Delfsijl ende anderen, ende den nieuwen dijck van Honsterlant liep mede in, waerdoor alomme een seer groote schade geleden worde, ende men veel gelts alomme most furneren tot wederopmakinge vande dijcken, om die ten eersten ende eer de gaten grooter ende de schade meerder worde, weder te stoppen, daerinne die van Zijpe ende andere plaetsen in Hollant so neerstich waren, dat se huere dijcken noch voor de winter wederom opmaeckten.

Den xxvj^{en} Septembris was eerst getempert weder, maer regende op den avont seer. Men sappeerde so seer in tbolwerck aende Levelderpoorte, dat eenigen met piecken daerop liepen ende naer den viant staken, anderen wierpen berstfiolen ende berstpotten over, ende maeckten also dickwils daer den alarm, doch men arbeyde meest om een bequame operelle te maken, daer over 15 man de front souden mogen opgaen. De vij^{e} gaelderie worde mede aende suytface van tgasthuys bolwerck aengebracht, die men desen avont so wel prepareerde, dat men den nacht daeraen begonst te sapperen. De andere gaelderien advanceerden seer, men schoot altemet op de stadt ende op den middach wederom den brant daerinne. Ontrent 3 uyren naernoen sonden die vande stadt een trompetter uyt, om alsnoch te versoucken dat men huer 3 dagen tijts wilde geven om aen Graef Harman te seynden ten fyne als boven, maer Sijn Ex^{cie} antwoorde, dat hij se niet een uyre en wilde geven, maer soude se binnen 3 dagen alles den cop breecken, ende dat hij sulcx voor antwoort most seggen, ende sondt hem daermede wederom. Corts daernaer quam den trompetter weder, versouckende dat men dan 2 capiteinen in stadt wilde seynden, sij souden gedeputeerden uytseynden. Dien volgende worden naer stadt gesonden den Ritmeester du Bois ende den Capiteyn Assuerus, ende quamen uyt den Ritmeester Boedbergen ende Capiteyn Cortenbach, dwelcke verclaerden te vreden te wesen de stadt aen Sijn Ex^{cie} over te leveren, mits mogende uyttrecken met geschut, peerden, vendelen, wapenen ende bagagie ende daertoe geaccomodeert wesende met wagenen ende peerden, maer Sijn Ex^{cie} antwoorde, dat se souden mogen uyttrecken met wapenen ende bagagie alleen sonder meer ende moeten beloven in 3 maenden op dese sijde vande Maese niet te dienen, ende dat d'ontfangers vande domeinen ende andere middelen vanden Coning aenden Raede van State souden moeten reeckenen, met welcke antwoorde een van heml. naer de stadt soude mogen gaen ende morgen vrouch bescheyt commen brengen of sij des doen wilden dan niet. Cortenbach ging naer de stadt ende Boed-

bergen bleef. Ondertusschen en liet men niet met sapperen ende wercken voorts te gaen. Ses soldaten bij huer hebbende eenige plancken om huer te decken ende eenigen spijse om te eeten, gingen tot aenden dam aende Beltemerpoorte, groeven daer een gat om huer te bergen ende groeven daernaer buyten thoutwerck vanden dam om ende gaven also twater schoot om af te loopen, twelcke terstont met sulcken gewelt liep, dat tgat heel groot worde ende twater in corte uyren uyt alle de grachten wech liep, maer de gravers mosten des volgende daegs in tgat blijven ende huer tegen twerpen der steenen bedecken tot dattet stilstant van wapenen werde.

Den xxvij^{en} Septembris was tweder wat getemperder. Vrouch quam Cortenbach wederom ende verclaerde dat de ruyteren gesint waren liever in stadt te sterven als huere peerden te verliesen, bad daerom dat se de peerden, vendelen ende cornetten mochten mede nemen, dat men de ontfangers des Conings niet voorder en wilde beswaren als die van Berck ende verclaerden wel tevreden te wesen, d'eerste 3 maenden over dese sijde des Rijns niet te dienen, daerop Sijn Ex^{cie} verclaerde niet een poinct vande voorige antwoorde te willen veranderen, maer so de gecommitteerde vanden Rade van State daerop intercedeerden, ende in bedencken stelden oft niet beter en ware tijt te winnen ende huer noch yet te laten volgen, verclaerde Sijn Ex^{cie} tevreden te wesen alleen uyt courtosie den Graef van Stierum te laten volgen alle sijne eygen peerden, aen Paolo Emilio 10 peerden, aen d'andere 2 ritmeesters elcx 6 peerden ende aen elck capiteyn te voet 1 peert. Dat d'ontfangers vanden Coning alle huere registers in originali sullen moeten overgegeven, ende dat Cortenbach daermede naer stadt mocht gaen ende cort antwoort brengen, want Sijn Ex^{cie} sijn giselaers terstont dan uyte stadt terugge wilde ontbieden. Cortenbach wech gegaen wesende, disputeerden eenigen dattet beter ware tijt te winnen ende oick alle de peerden te laten volgen, anderen meynden, indien men dese so goet appoinctement gave, dat men dan bijnaest op alle plaetsen soude moeten approcheren ende op de walle logeeren, eer sij tsouden willen geven. Hiernaer quam den Capiteyn Rijkijn vande Sande uyt ende versocht seer instantelijck, dat men huer alle de peerden ende vendelen doch wilde laten volgen, seggende dat se liever wilden sterven als anders uyttrecken, daerop Sijn Ex^{cie} geckende vraechde of sij nu om eenige beesten wilden sterven ende huer laten dootslaen, dewijle sij liever de stadt wilden overleveren, als om den dienst vanden Coning ende de bewaernisse vande stadt sterven ofte daerin doot geslagen te worden; doch naer veel propoosten over ende weder op die materie gevallen, seyde Sijn Ex^{cie} ten

lesten, dat hij de conditien niet en begeerde te veranderen, maer om te bethoinen dat hij huer courtoiselijck wilde tracteren, was tevreden aen tvoetvolck de vendelen te schencken, ende dat daermede de swaricheyt van tvoetvolck gereddert was, ende so se die vande cavalerie mede wilden gereddert hebben, dat dan Comte Paolo Emilio most uytcommen, ende sulcx aen Sijn Ex^cie^ versoucken, die dan bethoinen soude wat hij in sijn faveur soude willen doen. Hiermede vande Sande wederom gegaen wesende quam hij op den avont metten voors. Emilio weder uyt, die Sijn Ex^cie^ versocht, dat oick de ruyteren huere peerden mochten houden, twelcke Sijn Ex^cie^ verclaerde in sijn favueur geerne ende uyt courtosie te doen sonder bij tcontract daertoe te willen gehouden wesen. Versochten oick dat men de burgerie bij huere privilegien wilde laten, ende ten besten tracteren; item dat alle geestelijcke personen ende burgers, die niet en souden begeren te blijven, mede vrij souden mogen vertrecken, twelcke mede also geconsenteert worde, blijvende altoos daerop, dat se in 3 maenden over dese sijde vande Mase niet en souden mogen dienen. Op alle welcke conditien t'appoinctement aengenomen ende gearresteert worde, ende dat se op morgen souden uyttrecken, daertoe men huer met 90 wagens soude assisteren, des beloofden sij dselve niet voorder mede te sleypen als tot den Rijn, ende vonden goet te passeren bij Emmerick, daertoe men aldaer ordre van ponten soude doen bestellen. Tot t'consenteren vande peerden ende vendelen holp veel den tijt, die men daermede meynde te winnen ende de seeckerheyt vande plaetse te hebben, alleer mogelijck van Amiens eenige quade tijdinge quame ende de sake meer beswaerde, overmits men daeraf noch geen seeckerheyt en hadde. Ende in tparticulier meynden veelen oick wat daer toe te doen, dat Sijn Ex^cie^ bevreesde eenige jalousie in de distributie vande peerden tusschen de gedeputeerden vanden Rade van State ende hem, ende dat men oick qualijck elck een naer sijn hoepe soude konnen voldoen, ende also veel miscontements maken. D'eerste stilstant van wapenen worde genomen, doen vande Sande d'eerstemael weder naer de stadt keerde, ende continueerde daernaer mits t'aengaen van t'appoinctement. Hiernaer gingen de gedeputeerden vande stadt op Boedbergen naer wederom ende Sijn Ex^cie^ seyde huer aen, dat hij huer op morgen vrouch wagenen soude seynden, ende een persoen, aenden welcken sij beloven souden in 3 maenden over dese sijde vande Mase niet te dienen. Des nachts besette men de wachten alomme even starck. Recht so t'appoinctement geslooten was, creegh men in tleger een copie van eenen brief bij eenen Resel op den xx^en^ Septembris

uyt Abbeville gescreven aenden Ambassadeur Busenval, houdende dat die van Amiens, siende dat tleger vanden Cardinael op een canonschoot naer aen stadt gecommen wesende ende eenich volck over de Somme geworpen hebbende, die terugge geslagen waren huer niet en hadde konnen secoureren, metten Coning den xix^en^ Septembris verdragen waren, dat se souden uyttrecken met wapenen ende bagagie, maer passerende duer des Conings leger uytdoen de lonten, oprollen de vendelen ende met een stillen trom gaen, doch duer tleger wesende, doen als huer soude believen ende met mogen nemen alle tgeene sij souden konnen dragen ende meer niet. Dat se versocht hadden 12 dagen ende geconsenteert waren 6 om te rusten, ende dat men meynde dat den Cardinael daer en tusschen soude trachten huer te secoureren, omdat hij renfort van volck gekregen hadde ende aenden Coning al gepresenteert slach te leveren, ende daertoe sijn volck tot binnen de canonscheut van tleger gebracht, daertegen veel geschermutseert, maer meest met geschut geschooten was, so dat se terugge mosten trecken, doch daegs daeraen weder waren gecommen tot op de riviere van Antye, ende dat se daer noch lagen. Ende hoewel men desen brief noch geen vol geloof toe en screef, soude se nochtans apparentelijck t'appoinctement voor die van Grol beswaert hebben, hadde se eenen dach eer gecommen.

Den xxviij^en^ Septembris was tgoet weder. Ontrent 8 uyren sondt men naer de stadt de compagnien vande guarde van Sijn Ex^cie^, van Graef Willem ende vanden Graef van Hohenloe om de stadt te besetten. Men sondt oick de wagens in stadt, ende den Heere vanden Tempel om ruyteren ende knechten in stadt wesende, beloften af te nemen over dese sijde vande Mase in 3 maenden niet te dienen, twelck sij alles bijeen gevoert gelijckelijck beloofden. Op den middach ging den Graef van Stierum bij Sijn Ex^cie^ eeten, ende des naernoens ontrent 1 uyren toogh den viant uyt. Vooraen toogh de compagnie van Boedbergen met 78 peerden, daernaer volchden de wagenen, karren ende tros, in getale 120 wagens ende karren, ende daerop sulcken quantiteyt van vrouwen ende kinderen geladen, derwelcker oick noch in sulcke menichte te voet gingen, dattet een verwonderen was, ende met de wagens togen wel 100 soldaten te voet uyt, waernaer volchde de compagnie van Don Sanchio de Leyva met 53 peerden, ende naer hem togen uyt de compagnien vanden Graef van Stierum, Graef Hendrick vanden Berch, Evert van Ens, twee van Cortenbach, die van Malagamba, Francisco de Rebeles, Rijkijn vande Sande, Tourneau, Decker, Worms ende Sickinga, gaende vooraen 94 schutten

ende musquettiers met huere officiers, ende naer huer 113 piecken met huere officiers, dan 12 vendelen met 80 officiers ende dubbelsolders, ende daernaer wederom 200 piecken ende lestelijck 85 roers ende musquetten met huer officiers, ende achter aen toogh de compagnie van Paoli Emilio met 50 lancien ende 44 carabins. Den Graef hadde bij hem ontrent 10 peerden ende in stadt bleven ontrent 66 mannen behoirende onder eenige compagnien tot Oldenzeel leggende, in vougen dat se alles te samen maeckten ontrent 750 man te voet ende 235 peerden, meest seer fray volck ende wel in ordre, met dewelcke Sijn Ex^cie^ noch sondt 4 vanen ruyteren om huer tot buyten tleger toe te convoijeren. De wagens souden vanden Rijn wederom commen, daer voorn. Fourneau in ostagie bleef. In t'uytrijden vande stadt waeren veel boeren ende burgers, dien de ruyteren huere peerden meynden te ontrijden, maer Sijn Ex^cie^ dede se weder geven. Men creegh noch 2 overloopers, die uyten hoop getoogen ende gevangen worden, ende den eenen daernaer gehangen. In stadt verstont men datter wel 100 vanden viant doot gebleven waren, ende men vont er inne 1 halve canon ende 3 slangstucken ende daeronder 1 van Utrecht, maer geen cruyt anders als de soldaten en hadden; vivres waren bij de burgeren noch tamelijck ende cogels uytet leger daerin geschooten een goede menichte, de wallen waren tamelijck vast, maer de grachten so veel de gaelderien des niet en beletten al droogh. Van binnen hadden se alleen een halve mane gemaeckt achter tbolwerck aende Levelderpoorte, die niet dienen en conde als om eenige uyren den overval op te houden, anders stont tbolwerck boven vol gevulde gabions, twelcke een groot voordeel soude gegeven hebben om daerop te logeren. Sij hadden oick een halve mane achter tgasthuys bolwerck begonnen, die gansch niet en soude hebben konnen dienen, waeruyt men wel sach, dat se lichtelijck alles om den hals souden gecommen hebben, so sijt noch eenige dagen hadden willen houden, te meer omdat de mine van Sijn Ex^cie^ aende Levelderpoorte verre onder de mine was, die se van binnen gemaeckt hadden. Men sach mede dat se veel gaten in de eirde gedolven hadden om huere peerden in te setten ende voor den brant te bewaren. Vande huysen waren wel 80 verbrant, maer de stadt was anders van binnen een seer vervallen vuyl gat daerinne niet een steenen huys als de kercke ende het clooster stont. Corts naer t'uyttrecken vanden viant quam Sijn Ex^cie^ in stadt om die te besien ende vondt aldaer den soldaten vanden viant, die naer Oldenzeel meynden te keeren, ende seyde huer aen, dat hij huer daerinne vrij stelde te doen wat se wilden, maer indien

sij huer lieten binnen de 3 maenden ergens belegeren ende hij se in handen creegh, wilde hij se doen hangen, ende liet se daermede den lesten deser weder naer Oldenseel keeren. Den Heere van Dort worde bij Sijn Ex^cie Gouverneur van Grol gemaeckt, ende op den avont toogen daerinne vande Hollantse compagnie Meyburch, vande Noorthollantse Jan Thoniss. ende Telshout, vande Utrechtse Rijsenburch ende Utenhove ende sonder repartitie Gossum van Lauick, ende doen quamen de compagnien te vooren in stadt gesonden weder naer tleger.

Den xxix^en Septembris was schoen weder. Sijn Ex^cie sondt vrough een convoy naer Doesburch ende mettet selve alle de crancken ende gequetsten, daermede oick vertoogh den overste Lieutenant Hettinga. Voorts dede Sijn Ex^cie aenbesteden alle de gaelderien ende andere approchen weder op te breecken ende de grachten te ledigen.

Op den naernoen quamen noch 3 vendelen Vriesen in tleger. Middelertijt delibereerde men vast Brevoort metten eersten aen te tasten ende op morgen t'Vriesche regiment daer heen te seynden, om de plaetse te besetten, dien sulcx oick aengeseyt worde. Des avonts creegh men seeckere tijdinge dat Amiens veraccordeert was den xix^en Septembris metten Coning van Vranckrijck op dese conditien: 1°. Dat de sepulture van Harventello, Portocarero ende van ander capiteinen met de epithaphien in huer geheel souden blijven, indien se niets en hielen tot oneere van Vranckrijck. 2°. Dat alle tcrijsvolck sal mogen uyttrecken met wapenen, peerden, bagagie, brandende lonten, slaende trom ende trompet ende met so veel goets als sij op huer ende huer peerden dragen konnen. 3°. Dat se tot Dourlens ofte Bappalme toe geaccommodeert sullen worden met wagens om huer gequetsten te voeren, ende die niet vervoert mogen worden, sullen mogen blijven, huer doen cureren ende dan vrij wech gaen. 4°. Dat de burgers ende innewoenders alles sullen mogen vertrecken met huer goet ofte blijven, ende huer goet gebruycken als vooren, mits eedt van getrouwicheyt doende. 5°. Dat se ongehouden sullen wesen te betalen de medicamenten, die se voor de gequetste genomen hebben, mitsgaders de 12,000 pont musquetlooden. 6°. Dat de gevangenen ten wedersijden los sullen gaen. 7°. Dat 3 vande stadt met 10 peerden naer den Cardinael sullen mogen gaen om hem van dit accoort te verwittigen, ende dat daerom stilstant van wapenen sal wesen ses dagen, die uytgaen sullen Donderdach toecommende, ende so se daer en tusschen niet gesecoureert en worden met 2000 mannen, die in stadt commen, dat se dan de stadt sullen overgeven aenden Coning op Donderdach toecommende, sonder ander accoort te

maken. 8°. Dat den Marquis van Montanaigre, nochte tgarnisoen geduyrende de 6 dagen niet en sullen mogen favoriseren tleger, dat tot haer secours soude mogen commen, ende dat de trencheen beset blijvende mette ordinaris wacht, die oick tegen de stadt niet en sullen mogen yet voornemen. 9°. Dat se tot seeckerheyt van dien aenden Coning sullen leveren tot ostagiers een ritmeester ende een capiteyn Spangiaerts, ende een Italiaen ende een Wals capiteyn, ende dat den Coning een ofte 2 mannen in stadt sal mogen seynden om te sien of se niet en fortifieren, ende of tsecours daerin commende van 2000 mannen sal sijn. 10°. Dat se geconvoijeert sullen worden tot Dourlens ende vrij mogen trecken tot Atrecht toe. Daeruyt men goeden moet creegh dat den Coning Amiens weder soude krijgen ende ten minsten de voors. 6 dagen wel op sijn hoede sijn.

Den lesten Septembris was betrocken vuyl weder, ende hoewel Sijn Ex^cie gisteren van meyninge was geweest een deel van tleger naer Brevoort te seynden, so dede hij nochtans tselve van dage wederom opseggen, achtende beter op morgen mettet heele leger te gaen, dan stucxgewijse, ende werde daerom vastelijck geresolveert op morgen alles te vertrecken, daerom men oick de halve canon uyt Grol naer tleger dede brengen, hebbende Sijn Ex^cie om eenige ijsere stucxkens naer Amsterdam gescreven, die men in plaetse soude stellen, ende eenich cruyt daer binnen doen leveren ende alles gereet maken tottet vertreck, doch omdat men niet wagens genouch en hadde om alle de amunitie wech te brengen, werde oick goet gevonden dat t'regement van Brederode ende 6 vendelen Vriesen in tquartier blijven souden, tot dat alle dselve mede soude wechgebracht wesen.

Omdat Jonckvrou Brabantine, vijfde dochter des Princen van Orangien geprocreert bij Charlotte de Bourbon, in Vranckrijck ging huwelijcken metten Heere van La Tremouille (tot vereeringe van welck huwelijck de Staten van Hollant op hare laeste vergaderinge ingewillicht hadden te geven 20,000 £) ende de Princesse Wed^e van Orangien dselve naer Vranckrijck over soude brengen (daertoe sij mede eenich subsidie meynde te verkrijgen) is van dage uyten leger naer den Hage getogen Graef Hendrick van Nassau haer soen, om sijn moeder ende halve suster voor haer vertreck noch te spreecken ende te congratuleren. Met hem vertoogh mede de Heere Sidnei. Thuwelijck vande voors. Jonckvrou en was t'meeste niet, nochte oick het minste, maer middelmatich, omdat den Heere van La Tremouille goet vande religie was ende van schoine middelen ende landen, maer anders van lichaem wat mismaeckt, corthalsich ende een oige grooter als het

ander hebbende, daerom veelen meynen, dattet voor haer beter soude geweest sijn te wachten of den Marquis van Rohan out wordende tot haer soude willen verstaen, die fray, veel machtiger ende van meerder huys was.

VAN T'BELEG VAN BREEVOORT.

Den j^en^ Octobris was het tamelijck weder. Tleger begonst vrouch te vertrecken naer Brevoort, nemende Sijn Ex^cie^ mette Engelsen ende 12 vendelen Vriesen ende de ruyteren van hem ende sijn broeder met sijne guarde, ende de compagnie vanden Graef van Hohenloe den wech naer Aelte om daer te logeren, ende sleypten naer 10 stucken batterie ende 2 veltstucken met so veel amunitie, als men wagens hadde ende laden conde. Den Graef van Solms met sijn regement ende de regementen vande Schotten ende Duvenvoorde namen den wegh naer Col ende Meisterees, twee bourschappen gelegen tusschen Brevoort ende Winterswijck ende alle de reste vande ruyterie naer Winterswijck voorn^t^ om in huysen te logeren ende refraischeren. In t'aencommen van Brevoort schooten die van binnen seer met geschut ende musquetten ende quetsten eenigen, waerom Sijn Ex^cie^ ordre stelde dat terstont eenige gabions gemaeckt worden, ende dede daermede noch desen volgenden nacht op den wech naer Meisterees planten 3 heele ende 3 halve canons voor j^e^ batterie, ende op den wech naer Aelte ende Doetechem 1 heele ende 1 halve canon voor ij^e^ batterie, om op morgen mede te schieten ende onder faveur van dien te beter te mogen approcheren, twelcke men desen nacht begonst, ende souden de Schotten heel naer de stadt gecommen hebben, indien den Graef van Solms des niet en hadde belet, ende om eenige consideratien verbooden, verachterende daermede so veel den tijt. Desen avont quamen wederom in tleger de wagenen, die metten viant aenden Rijn geweest waren, seggende dat den viant tot Emmerick was overgescheept, ende dat wel 130 mannen te voet ende 40 peerden van huer verloopen ende niet mede over Rijn gepasseert waren. Dat den Graef van Stierum binnen Emmerick hadde geslapen ende meynende daeruyt te vertrecken aldaer gearresteert was voor 700 rijcxdaelders, over beesten bij tgarnisoen van Grol t'anderen tijden uyte Hetter gehaelt, daeraf hij sijn gerechticheyt

hadde geprofiteert, ende dat hij de penningen hadde moeten betalen alleer te konnen wegh commen. Dat alle tvolck den eersten nacht tot Aelte hadde gelegen ende tot Brevoort in ende uytgereden waren, daeruyt veelen vermoeden, dat se die van Brevoort geanimeert souden hebben om mede t'uyterste te verwachten.

Den ij[en] Octobris was schoen weder. Men begonst vrouch mette geplante stucken te schieten hier ende daer op de stadt, daertegen die van binnen geen weer en deden, dan altemet een musquet te lossen. Ontrent 9 uyren quam een boer uyte stadt, seggende dat se binnen gansch oneenich waren ende dat hij vermoede, dat se souden parlamenteren, so haest sij gesommeert souden worden, waeruyt Sijn Ex[cie] oirsake nam den trompetter naer de stadt te schicken om huer te sommeren, maer die van binnen en wilden niet toelaten dat hij totte stadt toe quaem ende sonden eenen hem entegen, dien de sommatie gedaen sijnde, seyde dat se de stadt voor God ende den Coning wilden houden, ende geresolveert waren alles daerinne te leven ende te sterven, ende ging daermede wederom, ende terstont begonst tgeschut weder te speelen. Sijn Ex[cie] sondt heel vrough alle de wagens van tleger ende een deel vande treckpeerden om de resterende 2 stucken batterie ende tstuck uyt Grol gecommen, met so veel amunitie als sij souden konnen laden, naer tleger te brengen. Ende naerdat alle de amunitie soude in tleger wesen, souden Brederode ende de 6 vendelen Vriesen mede naer Aelte commen. Dese wagens quamen naer den middach wederom ende brachten een goet deel amunitie ende de voors. stucken mette mortier ofte brantstucken. Des nachts approcheerden de Schotten wel 400 treden naerder de stadt, daer se also wel den eersten avont souden hebben konnen commen, als nu, indien den Graef van Solms des niet belet en hadde, daerinne Sijn Ex[cie] so quaden genoegen hadde genomen, dat hij de Schotten hadde belast sonder den Graef te moeyen te advanceren so veel sij souden konnen. Ten noortwesten begonst men oick eenige loopgraeven te maken, nemende Sijne Ex[cie] voor de approchen met alle macht te beneerstigen ende met gabions ende rijs duer tlege lant te maken.

Den iij[en] Octobris was tamelijck weder. Men dede vast veel gabions ende rijsbussen maken, men schoot altemet op de stadt, men dede oick de iij[e] batterien ten westen tusschen de galge ende stadt maken, men besteede aldaer oick te maken een approche duer twaterich lant naer de stadt toe met gabions op een rije gestelt ende met rijsbussen in plaetse van eirde gevult, ende daer achter een wech met rijs te maken om also

naer de cingele vande stadt te commen, wesende de meyninge daernaer bresche op de stadt te schieten ende die tot eenen storm te prepareren, daertoe men oick van dage naer Doesburch sendende de 3 stucken op gisteren van voor Grol gecommen, die verloopen ende bedurven waren, last gaf van daer naer tleger te brengen noch 4 heele ende 4 halve canons. Men achte de gelegentheyt tot eenen storm bequaem, omdat de stadt cleyn ende dicht betimmert was van binnen ende van buyten beslooten met hooge muyren, dienende voor parapet totten wal daer achter leggende. Men achte mede dienstelijck den brant in stadt te doen schieten, omdat tvolck van binnen dan geen middel souden hebben huer te konnen bergen, ende daertoe worden de mortierstucken naer den Meesterwech gevoert. Men stack bij Aelte de dammen vanden waetermoelen duer, om also twater van tlant, dat anders onder hart was, te trecken, twelcke duer tgat so seer begonst te loopen, dat men merckte dattet voor de stadt verminderde, doch heel weynich, omdat den boesem vande verdroncken landen so groot was, dat niet veel tevens en const afloopen. Die vande stadt schooten altemet een schuete ende met dien in de ij^e^ batterie eerst een bootsgesel ende naer den vendrech van Quyrijn de Blau thooft af. Desen dach quam in tleger den Heere van Boecholt, gesant des Churfursten van Cuelen, om van Sijn Ex^cie^ te versoucken restitutie van Barck, als of sulcx aen Sijn Ex^cie^ ende niet den Staten Generael gestaen hadde, hoewel veelen anders meynden dat hij quam om te bespieden watter omging ende wat hoepe in tleger was. Graef Frederick sondt uyt Lingen een brief aen Sijn Ex^cie^, daerinne hij beclaechde dat Sijn Ex^cie^ gedreycht hadde te hangen de soldaten, die uyt Grol gecommen tot Oldenzeel in garnisoen behoirden, sustinerende dat sulcx onbillick was, dewijle sij mosten dienen, daer het den heere beliefde ende huer vendelen mosten volgen, maer Sijn Ex^cie^ screef hem wederom dat hij se geconsenteert ofte vrij gestelt hadde huere vendelen te volgen, doch so se huer ergens lieten belegeren ende binnen 3 maenden in sijne handen vielen dragende de wapenen, dat hij se soude doen hangen met verseeckeringe dat hij alsnoch daerbij bleef, ende tselve soude doen. Des nachts naerderden de Schotten ende Vriesen elcx ontrent 80 treden, men plante een heele ende 1 halve canon in de iij^e^ batterie, ende men soude aldaer duer twater geapprocheert hebben tot aen seeckeren cooltuyn bij de grachte vande stadt gelegen, maer bij gebreck van gabions om tvolck te mogen bedecken en const men tselve niet doen, ende men begeerde tselve niet te tenteren sonder te doen, uyt vrese dat die van binnen daertegens met een halve mane ofte anders souden voor-

sien. Om tselve gebreck van gabions en consten de Schotten oick niet naerder approcheren als voorseyt is.

Desen dach namen de Deense gesanten in Engelant oirlof vande Coninginne om weder te vertrecken so haest sij huere antwoorde ende voordere depeschen bij gescrifte souden hebben ontfangen. Huer was eerst voor antwoort gegeven bij den Raedt, dat de Coninginne huer meester seer bedanckte vande goede genegentheyt, die hij hadde verclaert haer te dragen. Dat haer mede lief was de genegentheyt die hij hadde om pays tusschen haer ende den Spangiaert te maken, ten gemeen besten vande Cristenheyt, maer omdat se Godes gunste tot defensie van hare rechtveerdige sake nu so seer hadde gevoelt, dat se niet dan een geluckige uytcomtste daervan en vertroude te hebben, so en sach se niet, dat se om eenige vrese willen den Coning van Spangien eenich gehoir ofte hoope tot pays soude behouven te geven, doch als God hem leedtwesen soude doen hebben van t'ongelijck dat hij huer hier te vooren heeft gedaen, ende hem een sinceren pays doen versoucken met haer ende de nabuyr Princen, dat se dan wel sal mogen lijden, dat den Coning van Denemarck ende andere gelijcke Princen totte handelinge van pays huer so innelaten, dat de eere van haer in tgeheel blijve, ende dselve handelinge ten gemeen besten vande Cristenheyt oick uytgestreckt worde totten Coning van Vranckrijck ende de Staten der Vereenichde Nederlanden. Nietemin dewijle de oirsaken van dese oirlogen over lange in tlicht sijn gebracht ende uytgegeven, ende den Coning van Denemarck laest gecroent door sijn jonckheyt tbegin nochte den voortgang van dien niet dan uyt relatie van anderen kan weeten, so was de Coninginne geneycht daervan eenige poincten bij gescrifte te stellen ende den gesanten tot instructie van hueren meester mede te geven, daerbij sal mogen blijcken dat den Coning van Spangien haer eerst oirsake tot dese oirloge heeft gegeven, doen sij noch niet onredelijcks oyt tegen hem gedaen hadde, als uyte selve poincten soude blijcken. Versochten voorts te weeten wat hoope ofte seeckerheyt huer meester hadde, dat den Coning van Spangien geneycht soude wesen de wapenen af te leggen ende een vasten pays met haer ende d'anderen Cristen Princen te maken, ende met wat andere Princen middelinge sulcx soude geschieden, ende dat se op de reste van huere propositie tevreden waren met huer in tsamenspreeckinge te commen. In dewelcke veele redenen over ende weder vielen, omdat de Raden vande Coninginne versochten dat den Coning van Denemarck strictelijck soude verbieden sijn onderdanen naer Spangien niet te voeren eenige waren,

daermede den Spangiaert sijne vlooten soude mogen equiperen tegen Engelant. Ende de gesanten daeraf versochten lijste ende verclaringe om die den coopluyden te mogen communiceren om huer naer te reguleren, ende de lijste ontfangen hebbende, verclaerden wel tevreden te wesen, ende dat huer meester alle dselve waren soude verbieden derwaerts te voeren, maer dat se geen last en hadden om te consenteren dat terwe, rogge ende t'meel van dien daeronder souden blijven staen als de Engelsen die gestelt hadden, nietemin waren so verre gecommen dat se versochten ettelijcke duysenden quartier coorens alleen naer Spangien te mogen brengen, om van daer huer nootelijcke specerien te mogen krijgen als vooren noch geseyt is, maer of wel de gesanten daerop hard aendreven worde huer nochtans evenwel geantwoort, dat de Coninginne meerder redenen hadde tvoors. coorn ende meel te verbieden, als wel eenige andere waren op de lijste staende, ende daerom niet en twijffelde als huer meester hem soude beraden met sijn crijsraden of hij soude wel verstaen, dat sulck verbot bij de Coninginne begeert gansch noodich was, ende dat se daerom daerbij bleef dat tselve cooren ende meel mede most verbooden blijven naer Spangien te voeren. De lijste der verboden waren was van tou, van cabels, van kannefas, van buscruyt, van geschut, van masten, sprieten, salpeter, pick, teere, terwe ende rogge ende de melen van dien. Hierbij worden haer gegeven in gescrifte een deductie vande redenen, waeromme de Coninginne de oirlogen tegen Spangien hadde moeten voornemen. Ende soe veel aenging de clachten vande geenen die van scheepen ende goederen bij de Engelsen berooft waren, werden sij gewesen aenden juge van Almiraliteyt, maer siende dat sulcx in tverleng soude loopen, ende dat se in de Nederlanden mede wesen mosten ende noch trachten voor den winter thuys te wesen, hebben sij eenige van huere dienaers daer gelaten om die saken te vervolgen, ende sijn corts hiernaer uyt Engelant vertoogen.

Den iiij^en Octobris was tamelijck weder. Men liet gabions in groote menichte maken, om te recht alomme te mogen approcheren. Men begonst eenen wech van achter Lintlo sijn huys recht duer t'moer naer Brevoort te maken, om daerover geschut te mogen brengen tot op seeckere hooge camp lants, leggende ten suyden aende cooltuyn voors. ende daermede niet alleen af te schieten de brugge aende Miesterpoorte, maer oick van achteren in t'ravelijn voor de Aelterpoorte so te schieten, dat niemant daerinne op de weer soude konnen blijven. Men gaf last aende Schotten ende anderen te naerderen so seer sij souden konnen. Die vande stadt hielden huer seer stille ende en schooten naulijcx eenen schoot tegen

degeenen die also huer approcheerden. Op den avont quamen de 4 heele ende 4 halve canons in tleger ende veel amunitie uytet leger voor Grol. Snachts plante men de 2 mortierstucken om aende Meesterpoorte met vierwercken te schieten ende de stadt in brant te brengen, maer men en vondt niet geraden daermede te schieten dan op den dach vande batterie, om den schrick te grooter te maken. De Schotten approcheerden bijnaest tot op de grachte, de Engelsen ende Vriesen quamen ten westen tot aende cooltuyn, daer se huer met gabions verseeckerden. Sij hadden begonnen in de cooltuyn te graven, maer de werckers liepen uyt vrese daer uyt ende lieten twerck leggen. Men stelde vast veel gabions op de voors. camp lants, om daer de iiij[e] ende royale batterie te maken, maer men en hadde totte beddingen van dien niet swalpen genoech. Ten noortwesten op de Aelterwech approcheerde men wel 60 gabions. Desen dach quam in tleger Graef Joost van Stierum om Sijn Ex[cie] te begroeten [1].

Den v[en] Octobris was tamelijck weder. Men verseeckerde alomme de approchen ende men maeckte de wegen duer t'moeras met rijs, om droogh in de loopgraven te commen, sonder dat die vande stadt daertegen yet deden. Men sondt vrouch eenige wagens naer Grol om de reste vande amunitie te halen, ende met dien braken de regementen van Brederode ende de Vriesen van daer op ende quamen naer tleger, gaende de Vriesen logeren tot Aelte in eenige huysen voor haer gehouden ende Brederode in eenige huysen ten noortwesten vande stadt aenden Alter ofte Doetechemer wech mede voor huer ledich gehouden, ende omdat men gansch geresolveert was in batterie bresche op de plaetse te schieten ende totten storm te commen sondt Sijn Ex[cie] van dage naer Doesburch den timmerman Proot om te halen 100 voeten vande curckbrugge ende 100 voeten vande breetste biesbrugge, om also tot 2 ofte 3 plaetsen over de grachten in de walle aenden storm te commen. Desen nacht quamen oick

---

[1] Den 4[en] October schreven de Godeputeerden van den Raad van State een dringenden brief naar 's Hage om geld voor het leger te bekomen. „Nu int naerder approcheren”, schreven zij, „heeft men die stadt van meerder sterckte bevonden als men wel gemeynt hadde, overmitz de morassen ende het groote waeter. Zulcx dat d'approchen nyet dan met schantskorven ende aenbrenginge van eerden ende rijs gemaeckt en connen wordden, dwelck U E. wel connen considereren dat met groote moeyten ende costen gedaen zal moeten worden „...... Wij en weeten nyet wat dencken”, gaan zij verder voort, „dat wij op allen onsen scrijvens gheen bescheyt oft vertroostinge van penningen en becomen”. Niet alleen dat er geen geld is, maar zij verzekeren, dat er reeds vele duizenden te kort komen, en dat zoo er in twee of drie dagen geene penningen gezonden worden „alle zaken in stilstandt ende confusie apparentelijck zullen moet comen”. (Rijks Archief, Lias loopende, 1597.)

de regementen van Solms ende Duvenvoorde tot op de grachte; ten westen ging men logeren tot aenden cooltuyn, alwaer den Hopman Jan van Nijl op de grachte gesonden om die te recognosceren, t'eene been aen stucken geschooten worde. Ten noortwesten naerderde men oick seer ende men plante alomme tot verseeckeringe vande loopgraven seer veel gabions sonderling aenden cooltuyn om bevrijt te wesen tegen de catte aende Miesterpoorte ende in de iiij^{e} batterie om daer 8 stucken te mogen planten. Noch begonst men een v^{e} batterie tot 2 stucken tusschen de ij^{e} ende iij^{e} om daer uyt te emboucheren de Aelterpoorte ende die so inne te schieten, dat niemant meer daerduer soude mogen in t'ravelijn commen, achtende dat men nu de plaetse wel tamelijck alomme conde aentasten.

Desen dach quam in den Hage in Hollant sulcke seeckerheyt van t'overgaen van Amiens aenden Coning, dat men daer de groote clocke van triumphe luyde.

Den vj^{en} Octobris was regenachtich weder. Men ging mettet verstercken vande approchen seer voorts, men maeckte de beddinge tottet geschut, men voerde menichte van gabions ende rijsbussen, so tottet maken vande approchen als vande wegen, ende achtende dat de bruggen desen nacht souden in tleger wesen, bracht men op den naernoen bij schoonen dage 2 veltstucken in de iij^{e} batterie, ende men trachte de 8 stucken in de iiij^{e} batterie te brengen, omdattet doenlijcker geacht worde bij dage als bij nachte, mits de engte ende slappicheyt vanden wech, ende werde eerst aengevoert een halve canon ende bijnaest aende batterie gebracht, maer sonck aldaer so in den wech, dat men se niet en const voorts krijgen. Noch worde een stuck weghs op denselven wech gebracht een heele canon, die daer oick innesonck ende so men de ij^{e} heele canon wilde aenbrengen, brack seeckere houten brugge aldaer gemaeckt, daer nochtans tstuck evenwel overging ende terstont in den wech innesonck, waermede men sach dat de brugge niet stijf genouch en was ende den wegh oick niet genoech met rijs aengemaeckt om daerover geschut te mogen brengen. Sijn Ex^{cie} gaf terstont last tottet hermaken vande brugge ende tverstijven vanden wech met rijs. Des nachts werden evenwel de 2 voorste stucken in deselve batterie gebracht ende geplant, ende men soude het derde daer mede gebracht hebben, ten ware tselve bij quaede toesicht in een sloote ware gevallen. De reste vanden nacht consumeerde men in t'maken vanden wech ende in tvullen van eenige slooten tusschen de cooltuyn ende stadtsgrachten leggende, die Hopman Jan van Nijl mede besichticht hadde. Ten noortwesten approcheerde men ten besten mogelijck. Men bracht oick

de stucken uyte ij^{e} batterie in de v^{e}, maer werden naederhant weder op de eerste plaetse gestelt ende 2 andere stucken daer geplant. Proot die om de curck ende biesbruggen getoogen was, en vondt niet wel doenlijck de curckbrug op wagens te voeren, dede daerom dselve op haer eygen wielen te lande doen, ende so atteleren om over te brengen, ende met die veranderinge verloore hij so veel tijts, dat hij noch desen dach van Doesburch niet en scheyde, duer alle welcke inconvenienten bijquam, dat men op morgen noch niet en soude schieten, als wel te vooren beraemt was, want Sijn Ex^{cie} niet en wilde doen schieten voor dattet alles bereyt ende gereet soude wesen.

Omdat den Coning Sigismund van Sweden oick Coning in Poolen was geworden, ende meest in Polen resideerde ende duer instinctie der Jesuiten trachte de Roomsche religie oick in Sweden meest in swanck te setten, sijnder allenskens in Sweden seer veel factien ende verscheyden wederwillicheyden tegen den Coning gegroeyt, die seer veel gestijft sijn mette auctoriteyt van Hartoch Caerle des Conings ohem, dwelcke vande Roomsche religie niet en was, ende daerom de andere in tlant socht te mainteneren, sonderlings om onder dat dexel hem te brengen in de gansche regieringe van trijck van Sweden, daertoe hij nu lange getracht hadde ende gewenst worde vande eedelen ende meeste stenden des lants, welcke factien alleenskens so verre waren gecommen, dat de gansche auctoriteyt vande regieringe in effecte was gevallen aenden voors. Hertoge Carel, hoewel den naem vanden Coning daertoe gebruyckt worde ende den Cancelaer vanden Coning de saken noch ten besten middelde tusschen den Coning ende de stenden, om de saken altoos in een poinct te houden, dat se recuperabel souden wesen. Maer omdat den Coning desen somer verscheyden veranderingen in de aengenomen religie aldaer hadden willen doen, waren de saken gecommen tot openbare wegen van feyten, ende so verre verloopen, dat se den Cancelaer ende alle degeenen, die de partije vanden Coning hielden, uyt Sweden hadden verdreven ende de gansche regieringe gebracht aenden voors. Hertoge Carel, sonder dat den Coning daerinne hadde konnen remedieren, omdat de Polen hem niet alleen daertoe assistentie verweygert hadden, maer selfs niet willen consenteren, dat hij in Sweden soude mogen trecken om naer sijn saken ende landen te sien, ofte dreyghden eenen anderen Coning te willen maken, met welcke sake veelen meynden dat hij wel so veel te doen soude krijgen, dat hem niet en soude lusten, ten dienste vanden Coning van Spangien yet op andere plaetsen ofte tegen andere landen voor te nemen.

Den vij^en^ Octobris was buych weder. Men begonst vrouch de voordere stukken in de iiij^e^ batterie te planten alles bij dage onder faveur van ontrent 200 musquettiers, die gestadelijck speelden. Men haelde tstuck uyte sloot ende worde mede geplant, sonder dat meer als een peert ende een mensche gequetst worde. Sijn Ex^cie^ hadde belast altemet uyte v^e^ batterie te schieten, maer naederhant achtende beter te wesen, die totten lesten toe bedeckt te houden, verbootet wederom. Men vulde voorts de slooten ende men trachten niet alleen te commen tot op de grachten, maer oick om gereet te maken de plaetsen, daer men de storm-bruggen, als sij gecommen souden sijn, soude mogen dresseren ende bequamelijck aenbrengen, om waert mogelijck noch morgen te schieten, dan op den middach liet Proot eerst weeten, dat hij de brugge niet voorts en konde krijgen bij gebreck van peerden, ende begeerde daerom dat men hem meer peerden wilde toeseynden, daerinne Sijn Ex^cie^ seer ontmoyet was om tlang verlies van tijt, ende gaf ordre om hem peerden ende noch meer wagens te seynden, ende dat men middelertijt alles ten besten soude prepareren. In tleger waren die van Utrecht gecommen om de veranderinge vanden magistraet, ende werde nu bij huer mede burgemeester gemaeckt den gewesen ritmeester Johan Huchtenbrouck. Eenen boer van Winterswijck terstont naer t'overgaen van Grol aen Graef Harman vanden Berch met brieven van Brouchuysen ende Gardot gesonden, was over eenige dagen weder gecommen, ende verstaende tbeleg van Brevoort, hadde de brieven verburgen, maer van dage voor Sijn Ex^cie^ gebracht wesende, dede daervan aenwijsinge, ende waren vier brieven, een aen Damien Gardot, een aen Brouchuysen, een aenden magistraet ende een aen de officiers ende soldaten, houdende de 3 laeste alleen, dat se ten uytersten de stadt ten dienste van Ma^t^ wilden behouden ende nu huer eere ende eedt betrachten, als hij huer toe betroude. In den brief aen Gardot schreef bij, dat hij geen raet en wiste om hem noch 300 mannen te seynden, omdat de passen op den Rijn te nau beslooten waren, dat hij daerom alle de officiers ende soldaten eedt afgenomen wilde te leven ende te sterven voor den Coning ende hem verseeckeren van tcasteel, als hij hem toevertroude. Des nachts quam men ten westen alomme op de grachte, men bereyde mede de blindingen tottet dresseren vande storm-brugge ende men stelde alle saken aen om te mogen schieten. Den Graef van Solms, beschoncken ende te verre gegaen wesende naer de stadt om yet te besichtigen, werde op sijn rustinge tegen den buyck geschooten, dat de rustinge berste en sijn wambois schuerde, maer en werde anders niet gequetst. Ten noortwesten was men gecommen

aen een hooge camp lants bewesten vanden weeh gelegen, daerinne men mede begonst te graven.

Den viij^{en} Octobris was tamelijck weder, dan stormde op den naernoen seer. Men verseeckerde alomme de approchen, men dede groote menichte van rijs hacken om in den tijt vande batterie ofte storm te dienen, die men mette wagens tot dicht onder de stadt bracht, sonder dat die van binnen eenige sonderlinge schade met schieten daerop deden, maer vluchten meest alle huer goet op thuys, als of se de stadt in den noot wilden abandonneren ende naer thuys wijcken. Voornoen quamen in tleger 10 stucken vande biesbrugge, maer de curckbrugge en const mits de swaerte niet wel voort commen, waerom Sijn Ex^{cie} noch meer peerden ende volcx daerom sondt, dewelcke 10 stucken daeraf op den naernoen in tleger brachten. Men sach nu op de executie de swaricheyden die nieuwe ongeexperimenteerde inventien naer trecken. Want men nu sach dat dese stucken te swaer ende te groot waren om op gemeene wagens over lant te voeren, ende dat de assen aende brugge wesende te swack, ende de raderen te cleyn waren om lange over lant te brengen, daerduer bij was gecommen, dat men de brugge niet en hadde konnen voorts krijgen ende dat veel stucken oick gansch ontramponneert waren ende de assen ofte wielen gebroocken, ende so men des geweten hadde, men soude wel eer de grachten met rijs gevult als de brugge verwacht hebben. Op den avont dede men de bruggestucken naer de stadt toebrengen ende men sondt de biesbrugge ende veel stormledders naer des Graven van Solms quartier, maer om de curckbrugge aende gracht te brengen, moste den wech veel breder gemaekt wesen, daerom men des avonts daeraen viel. Ende omdat die vande stadt seer met musquetten schooten ende wel 16 mannen in twerck quetsten, worden daertegen veel schooten met grof geschut gedaen ende so de nacht duer gebracht, in vaste intentie om op morgen te schieten ende naer 3 voleen de plaetse nochmael te sommeren. Hoewel veelen dochte sulcx niet dan tot meerder verlies van tijt op andere plaetsen te sullen strecken. Desen dach worde Jan Aertss. de Roy commandeur vande treckpeerden met eenige ruyteren gesonden om den wech naer Oldenzeel ende Enschede te besien, ende waer men best mettet geschut soude konnen heen commen, omdat men staet maeckte terstont naer tveroveren van dese plaetse derwerts te gaen.

Den ix^{en} Octobris was het buych ende stormich weder. Ontrent 8 uyren begonst men te schieten, ende naer 3 voleen dede Sijn Ex^{cie} de stadt nochmael sommeren, daerop sij versochten, dat men met schieten tot

morgen ten ixen uyren wilde ophouden, sonder dat se seyden wat se van meyninge waren dan te doen, waerom Sijn Excie den trompetter wederom sondt, seggen, so se eenich appoinctement wilden maken, dat se des terstont mosten doen, hij en wilde huer niet een uyre tijts geven, maer sij antwoorden met cort beraet, indien men huer die tijt niet en wilde vergunnen, so mocht ment laten, sij en wisten anders niet te seggen. Geduyrende dit over ende wedergaen liet Sijn Excie altoos schieten aende Miesterpoorte ende op de brugge van tcasteel, om die af te schieten ende dede seer wercken om den wech te maken, ende begonst eenige stucken vande curckbrugge te doen aenbrengen, maer naer de laeste ontfangen antwoorde dede hij in furie ende batterie schieten met alle de stucken, mette 4 vande ije ende ve batterie op de achterpoorte, met 6 vande iiije batterie op den houck van twestrondeel, met 1 op de cortijne ende met 1 op de catte ende met 4 stucken vande je batterie op de Miesterpoorte ende 2 op de brugge van tcasteel; de 2 veltstucken vande iije batterie speelden hier ende daer. Met dit schieten begonst de bresche aen twestrondeel ontrent 2 uyren naernoen heel apparent te worden, waerom Sijn Excie alle tvoetvolck dede uytvoeren ende voor de stadt in slachordre stellen. De Schotten begonden eerst aen te vallen een halve mane voor de Miesterpoorte leggende, die den viant verliet, ende of wel sij geen ander last en hadden, dan daerin te logeren, nochtans omdat 2 soldaten van Dallachy duer de halve mane tot aende poorte liepen ende daer inclommen duer een gat, ende d'anderen om aen te commen wenckten, hebben alle de gravers huer wercken verlaten ende sijn naer de poorte gelopen, sonder dat de officiers huer conden ophouden, ende niettegenstaende de bresche aldaer niet redelijck om stormen was, daerover wel 30 mannen gequetst worden ende wel 10 ofte 12 dootgeschooten, ende onder dien oick Capiteyn Jan Balfour, Capiteyn Egger worde in de borst gequetst, Capiteyn Potter in den hals ende Capiteyn Vermeerten in den arm. Corts hiernaer liepen die van Brederode t'ravelijn voor de Aelterpoorte in ende logeerden mede aldaer, daerover den Lieutenant van Bruges, Cardon, gequetst worde. Tusschen alle desen worde de bresche aen twestrondeel geheel redelijck ende bequaem om te stormen, daerom Sijn Excie ordre totten storm begonst te stellen, ende om een seecker signael te doen, daerop men aen alle canten soude aenvallen. Die van binnen dit siende begonden verveert te worden ende deden eerst tweemael den trommel slaen, staken daernaer eerst aende catte ende twedemael aende bresche een hoet op, deden ten laesten de vrouwen

aende bresche loopen om tot gehoir ende genade te commen, maer siende dat tselve alles niet en hielp, liepen ten laesten gelijckelijck naer tcasteel toe, verlatende de stadt met sulcken confusie, dat eenige kinderen ende een meeght vande brugge in de grachte gedrongen worden ende verdronken. Daer was wel veel geschooten op de brugge van tcasteel, maer en was noch so niet ontramponneert, of sij conden seer wel daerover commen. Naderhant seyden sij tot excuse van dit vluchten, dat se alleen de vendelen op tcasteel hadden willen brengen om te beter bewaert te wesen ende dat daerop de soldaten den schrick hadden genomen ende vanden walle afgeloopen waren. Eenigen vande soldaten van Sijn Ex[cie] die beneden aenden voet vande bresche waren, ende eenige bootsgesellen bemerckende dat de bresche scheen verlaten te wesen, liepen daerop ende deden teycken datter niemant en was, ende terstont liepen oick d'andere met groote menichte daerop ende op de catte. De Schotten dat siende liepen van huere sijde met 3 vendelen daerin, ende plante die op de catte ende de bresche. Eenigen van Brederode liepen doen mede aende Aelterpoorte inne ende plunderden de stadt alles so seer als sij konden, sonder dat noch eenich van tvolck totten storm gedestineert tot aende bresche gecommen waren, als alleen de 3 vendelen Schotten voors. Sijn Ex[cie] dat siende ging ten lesten mede in de stadt om ordre tegen tcasteel te stellen, maer die van tcasteel sonden terstont eenigen uyt om hem om genade te bidden, die daerop haer tleven toeseyde, maer dat hij voorders naer sijn discretie met huer wilde handelen, des mosten sij huer wapenen afleggen ende een deel van sijn guarde op thuys laten, twelcke sij also aennamen te doen, ende Sijn Ex[cie] ontboot sijne halve guarde ende liet se op thuys trecken. Middelertijt werde de gansche stadt duer geplundert, ende die vande guarde en deden niet min op thuys. Op den avont dede Sijn Ex[cie] alle tvolck wederom naer tquartier trecken. In stadt was mer eenen vierbal van Jan Bovy gevallen, (de reste over de stadt heengeworpen wesende,) ende daer met den brant in een huys geschooten, die wel ten deele maer niet geheel geblust was. Of nu dselve des nachts wederom aenging, dan of eenige soldaten uyt moetwille den brant in andere huysen staken, ofte met keerssen duer tstroy ende anders in de huysen hadden gesocht ende also brant gemaeckt, begonst des nachts den brant in stadt te commen, die mette menichte van stroy in de huysen wesende so dapper aenging, dat de heele stadt, kerck ende alles tot op 20 so huysen als hutten naer verbrande, omdat, als den brant begonst, mits het nacht was, niemant vande burgers van tcasteel af dorst commen om die te

blussen, ende de soldaten, die de stadt geplundert hadden, alles daer uytliepen. Het stedeken was cleyn, maer dicht betimmert geweest ende met fraye huysen ende straten. Ende den brant geschiede gansch buyten meyninge ende met groot miscontentement van Sijn Ex^cie^, hoewel dselve grootelijcx sal dienen om den schrick alomme in andere steden, die de extremiteyt souden willen verwachten, te vermeerderen. Den Capiteyn Damien Gardot en was niet mede op thuys gevlucht, maer hadde hem met een soldaet versteecken in een mine aende bresche, omdat de soldaten van binnen hem gedreycht hadden doot te slaen, indien hij op thuys quame, ter cause hij huer belet hadde te parlamenteren, doen se de laeste reyse gesommeert werden, maer hij werde desen nacht mede gevonden ende gevangen bij den vendrech vande compagnie vanden Graef van Hohenloe.

Degeenen die gesonden waren om den wech van Oldenzeel ende Enschede te besichtigen, rencontreerden desen dach eenige soldaten van Enschede, die op hasart geweest waren, die se naer eenige moeyte ende verwachten kregen ende aentroffen op een groot velt, ende sloegen 10 van dien doot ende kregen 36 gevangenen, ende brachten se noch desen dach tot Vrede, maer daer verstaende dat Brevoort verovert ende geplundert was, lieten 9 van dien die gequetst waren gaen om tijdinge vande andere gevangenen te brengen, ende brachten de 27 des volgende daechs in tleger, die een groote verswackinge in tgarnisoen van Enschede (welck anders cleyn was) sullen maken.

Den x^en^ Octobris was betrocken weder. In tleger was men doende om tgeschut vande stadt af te halen ende reede te stellen, om een deel weder naer Doesburch te seynden ende een deel mede te lande te nemen ende naer te voeren. Ondertusschen was gecommitteert den Heere vanden Tempel ende Advocaet Fiscael om alle de soldaten vande stadt huer rantsoen te doen maken, die daerop met elcx apart handelden ende meest al d'een duer d'ander deden beloven 20, 25 ofte 30 gulden te rantsoen, so dat vande gemeine officieren ende soldaten vanden jongen Heere van Anholt, daerover Brouckhuysen commandeerde, sterck noch 125 man sonder den Lieutenant Brouckhuysen ende Vendrech Boetselaer, quam te betalen over de 2300 gulden, ende vande officiers ende soldaten van Gardot boven hem ende den Vendrech, starck noch 77 mannen over de 1600 £, maer mette voors. 2 hoochste officiers van elcx en worde noch niet gehandelt, omdat men die op meerder rantsoen wilde brengen. De dochter van Brouckhuysen mede op 'tcasteel gevonden nam den Heere

vanden Tempel naer hem ende rantsonneerde die op 500 gulden, seggende dat Sijn Ex^cie^ die aen hem geschoncken hadde, hoewel Sijn Ex^cie^ naederhant des missaeckte. Men bescreef oick alle de burgeren uyte stadt op tcasteel gevlucht ende men eyschte huer af te samen de somme van 6000 daelders, wel verstaende dat den Drost ende rentmeester daeronder niet en waren begrepen, maer sij deden daertegen verthoinen huer armoede, den brant vande stadt ende dat se thuere alles hadden verlooren, presenteerden aen Sijn Ex^cie^ te geven 3 voederen wijns ende versochten daermede vrij, ende voorts met genaede bejegent te mogen worden, daeraff de gedeputeerden rapport aen Sijn Ex^cie^ deden, ende onderwijle worde voorts noch alles in stadt geplundert watter nae den brant mocht overgebleven wesen.

Desen dach worden bij sententie vande Heeren Staten Generael verordeelt ende in den Hage ter doot geexecuteert Pieter Haringman ende Dirck van Sipesteyn (niettegenstaende seer veel importune sollicitatien voor den selven Sipesteyn gedaen) om de handelinge van aenslagen, die se te samen metten viant hadden gedreven. Sypesteyn bleef totten lesten toe daerbij, dat hij geen verraet in de sinne hadde gehadt, maer alleen getracht hadde vanden viant eenich gelt te trecken, welcke excuse alle verraders voor t'aengrijpen van t'exploict hebben. De Staten Generael hadden gemeynt in sijn faveur de sententie te supprimeren, maer mits sijne vrienden kreeten, dat hem ongelijck was geschiet, worde de sententie ten laesten in druck gedivulgeert. Ende veelen hielden het daervoor dat van die handelinge nochte die personen niet goets en soude gecommen hebben ende dattet daerom voor de landen wel was gevallen, dat de sake also in tlicht was gecommen.

Den xj^en^ Octobris was schoen weder. Sijn Ex^cie^ sondt alle tgeschut op 12 stucken naer met sijn toebehoiren naer Doesburch, mitsgaders de curckbrugge, gaf last dat men de scheepbrugge van daer opbreecken ende naer sGravenweert brengen soude, ende alle de scheepen metten eersten doen vaeren naer Swol (daer men die best achte te sullen wesen, om de hardicheyt vanden wech, ende de commoditeyt van wagens, die men bij noot uyt Mastenbrouck meynde te sullen konnen krijgen) ende dat men 12 stucken batterie met huere toebehoiren over de Watten naer de Eemse soude brengen, om waert noot voor Lingen mede gebruyckt te mogen worden; laste oick dat men de crancken ende gequetsten soude wech voeren, ende sondt veel wagens naer Arnhem om broot te halen, aldaer gedaen backen tot onderhout van tcrijsvolck op den tocht. Voorts beweecht

sijnde met compassie over de arme burgers van Brevoort, oick omdat den Heere vanden Tempel seer voor huer intercedeerde om een particuliere beloften hem gedaen van eenen gouden keten van 200 cronen, scholt huer tgeeyschte rantsoen, inmiddels vande gedaen presentatie, quijte met verclaringe, dat hij huer alles, uytgeseyt den Drost ende rentmeester voors. soude nemen in sijn sauvegarde ende metten eersten van alle voordere destructie preserveren, ende sondt daertoe in stadt, om daer garnisoen te houden de compagnien van Gosuijn van Lauyck ende van Jan Thoniss. beyde uyt Grol ontbooden, daeraf Lauyck bij provisie soude commanderen. Dede voorts aenbesteden tot coste vande Generaliteyt de afwerpinge vande approchen ende gabions rontsom de stadt gedaen ende gestelt, hoewel de gedeputeerden vanden raedt ende anderen meynden, dattet bij de boeren, sonder coste vande Generaliteyt, wel soude konnen gedaen worden.

Den xij^en^ Octobris was tamelijck weder. Sijn Ex^cie^ sondt vrouch in stadt sijne brieven van sauvegarde voor alle de burgers, met last dat niemant huer yet meer soude mogen misdoen. Ende mits dat de Capiteinen Brouchuysen ende Gardot spraken ende beloofden voor t'rantsoen bij den soldaten gemaeckt, liet men dselve desen dach met een stock uyttrecken ende beloven in 3 maenden over dese sijde vande Mase niet te dienen, doch op eenige cleyne bagagie en besocht men huer niet. Naer tvertreck der soldaten trocken die vande guarde van thuys, ende die van tgarnisoen deden tselve besetten. Men handelde oick wel yetwes mette capiteinen ende vendrechs voor haer particulier rantsoen, maer men en const met huer niet accorderen, gelijck mede niet met den Drost, waerom alle dselve bij den Provoost mosten gaen, tot dat sij rantsoen gemaeckt ende betaelt souden hebben. In stadt sondt Sijn Ex^cie^ eenige amunitie om in tijt van noot te dienen, ende dede daeruyt lichten 2 stucxkens geschut, die met schieten verdorven waren. Men begonst de approchen alomme af te werpen ende men bestede aen de reparatie vande bresche vande stadt oick ten laste vande Generaliteyt. Den Graef van Solms vertoogh naer Hollant om eens in den Hage bij sijn huysvrou te gaen ende dan weder in tleger te commen. Den Capiteyn Egger in den aenloop der Schotten om dselve weder af te halen gequetst, starf van dage vande quetsure, ende den Lieutenant vanden Colonnel Morray, André Bercla genaemt, creegh de compagnie.

Don Emanuel genaemt Prince van Portugal, sijnde met sijn broeder over eenige maenden in den Hage gecommen, hadde tsedert dien tijt seer stricte conversatie beginnen te houden met Jonckvrou Emilia van Orangien, volle suster van Sijn Ex^cie^, tegens welcke conversatie in den beginne bij Sijn

Ex^cie ende die van sijnen Rade niet veel en was gedaen, omdat men vertroude dat de Jonckvrou so onvoordacht niet wesen en soude als hebbende hare jaren, dat se haer metten selven Don Emanuel voorder soude innelaten, als haer eere, welstant ende den raet van hare vrunden soude goet vinden, maer omdat daernaer dselve Jonckvrou hadde beginnen te laten verluyden, dat haer de partije tot een huwelijck niet qualijck en soude aenstaen, hadde Sijn Ex^cie ende sijnen raedt haer dickwils verthoint dat desen Don Emanuel een verdreven heer was, die niet eenen stuver aen goet en hadde, dat hij papist was, die daerom hier niet en soude konnen geemployeert worden, ofte tot advancement commen, ende dat men achte dat hij geen getroude soen, maer alleen bastard was, diens actie daerom totten rijck Portugal seer weynich soude waerdich wesen, dat se daerom wilde dencken op de digniteyt van thuys, daeruyt sij gecommen was, ende sulcke imaginatien uyt haeren sinne slaen ende haer vande voors. conversatie so veel mogelijck afhouden, twelcke sij ten besten dissimulerende nochtans de conversatie hadde laten onderhouden, daeruyt gevolcht was, dat al voor tvertreck van Sijn Ex^cie naer den leger aensouck was gedaen tot dit huwelijck, ende dat Sijn Ex^cie daerop geantwoorde hadde, dat hij op sulcken sake geen deliberatie konde nemen, alleer Don Emanuel sijn moeder soude hebben genoemt ende bewesen dat sijn vader dselve hadde getrout alleer hij daervan was gebooren.

De Jonckvrou mogelijck gestijft sijnde bij eenigen die niet noode eenigen twyst in thuys van Nassau soude sien ende ontsteecken bij de aenritsinge van Jan Baptista Rossa ende Jonckvrou de Jonge haer staetdochter ende anderen, die huer partije hier onder dapper speelden, ende oick vande natuyre wegen tot huwelijcken geinclineert, mogelijck oick gedepiteert dat haere jonger susters alles huwelijcken, ende dat voor haer geen sonderlinge partije en worde gemaeckt, heeft in absentie van haren broeder dese sake meer begonnen bij de hant te nemen ende laten aensien als of sij daermede duer wilde, daertoe sij duer den voors. Jan Baptiste wech treckende, in tleger voor Grol aen haren broeder hadde doen aenhouden ende den Raetsheer Brunincks aldaer in tleger treckende aen Sijn Ex^cie in last hadde daervan te adviseren, maer siende dat van alle dien niet en quam ende willende mette sake so tscheen duer, heeft geresolveert selfs naer haer broeder te trecken ende hem rondelijck aen te seggen, dat haer meyninge was mette sake voorts te gaen, onaengesien dat daeruyt te bevresen stont dat haer broeder haer soude mogen nemen ende in bewaerder hant op Dillenburch ofte elders seynden om haer so van tselve af te houden,

twelcke in haer nochtans veel naerdenckens gemaeckt hadde, dat sij, willende desen Don Emanuel gratificeren, haer coffer met alle haere jueelen aen hem dede leveren, seggende so se terugge bleef ende versonden worde, dat hij dan tcoffer soude behouden om daervan te leven, ende so se wederquam, dat se dan tselve oick wederom soude doen halen, ende heeft haer daermede op de reyse gegeven om naer tleger te gaen. Ende niettegenstaende Sijn Ex^cie haer een poste entegen sondt ende liet weten dat se soude willen wederom keeren, overmits hij mettet leger moste voorts trecken, is sij evenwel desen avont in tleger gecommen om hem ende Graef Willem tot dit huwelijck te persuaderen ende rondelijck haere meyninge daeraf te verclaren. Met haer quam oick een brief van Don Emanuel in tlange om ende van deselve sake scrijvende ende versouckende daertoe geneychtheyt, in dewelcke hij onder anderen verhaelde gebooren te wesen van vader ende moeder aen alle de werelt bekent ende wettelijck getrout sonder sijn moeder anders te noemen. Sijn Ex^cie was in t'midden van alle sijn victorien niet weynich met dese saecke becommert ende daerinne gequelt, ende hadde daerop tegen haer den xiij^en Octobris in presentie van Graef Willem veel propoosten, meest streckende om haer daeraf te dissuaderen ende te bethoinen dat hem tselve niet geraden en dochte nochte aengenaem soude wesen, dat se also haer soude wechworpen ende aen een uytheems arm heer tegen aller vrunden raet ende de digniteyt van haer huys soude huwelijcken, maer siende dat sij daertegen even hart bleef persisterende ende haer veel beclaechde dat haer jonger susters so goede huwelijcken deden, ende dat sij altoos ongehuwelijckt bleef ende dat bijnaest niemant voor haer eenige partije sochte; dat desen Don Emanuel een Prince was niet minder van qualiteyt als de anderen waren gehuwelijckt, dat se gewogen was in sijn armoede met hem te lijden, ende daarom niet meer en begeerde als met hem te mogen trouwen, seyde hij haer ten laesten aen, dat sijn meyninge niet en was dese sake selfs in naerder deliberatie te leggen, alleer Don Emanuel sijn moeder soude genoemt ende bewesen hebben getrout kint te sijn, ende dat se sonderlings dese hele sake wilde laten staen in sulcken stant als die tegenwoordich is, sonder daerinne yet meer te doen, tot dat hij selfs wederom in den Hage soude commen, ende liet haer daermede wederom naer den Hage trecken den xiiij^en Octobris sonder haer te willen ophouden om niet te incuereren eenigen opspraeck van hardicheyt ofte tyrannie tegen sijn eygen suster ende op hoope dat se haer noch soude bedencken ende altoos sijn comtste ten minsten wachten.

Den xiij^en Octobris was buych weder ende worde alle ordre beraemt om op morgen metten leger te vertrecken. De aenwesende Raden van State hadde wel doen aenbesteden de reparatien vande breschen, maer en wilde tottet repareren der poorten ende bruggen niet verstaen, achtende dat tselve den burgeren toequam te doen, ende omdat eenigen daerop te kennen gaven de onvermogentheyt der burgeren, werden se onderlinge so oneens, dat den Heer van Oijen met miscontentement naer Arnhem vertoogh, ende dat oick Sijn Ex^cie niet wel te vreden en was, dat men in deselve reparatie so veel swaricheyt maeckte, beneffens dat hij over de gedeputeerden seer claechde, dat se noch absent noch present eenige vaste ende noodige resolutie wisten te nemen, maer huer altoos in 't onseecker hielden, daertoe de anderen mogelijck beweecht waren, omdatter so weynich penningen in tleger quamen, dat men se wel tot noodiger costen als tot gelijcke reparatien hadden te employeren. Desen dach heeft den rentmeester van Brevoort, mits hij arm geestimeert worde, sijn rantsoen gemaeckt op 100 gulden. Des nachts regende het seer.

TLEGER NAER ENSCHEDE.

Den xiiij^en Octobris continueerde den regen den heelen dagh. De regementen vande Schotten, Solms ende Duvenvoorde, ende de Vriesen vertoogen alles naer Suytlo, ende men meynde aldaer mede te doen commen alle tgeschut ende carroije, maer omdat 2 heele canons omgeworpen wesende ende met veel moeyten weder opgerecht, een seer groot retardement gaven ende den wegh oick anders seer quaet ende boos was, most tgeschut mette carroije, mitsgaders d'Engelsen ende die van Brederode, die d'arrieregarde hadden, des avonts bij doncker met seer groote confusie ende desordre elcx hier ende daer op een camp ofte aen een hegge quartier nemen, ende den heelen nacht daer blijven meest sonder volck ende wacht, omdat Sijn Ex^cie met tvoors. volck al vrouch tot Suytlo was gecommen, ende oversulcx een groote uyre gaens voor was ende de achterste heel verre vande carroije mede mosten logeren, daerof oick veelen sonder eeten ofte drincken ende sonder soetelaers den heelen nacht in den regen onder den blauwen hemel mosten blijven. Vande ruyteren waren alleen mede gegaen die van Sijn Ex^cie ende sijn broeder, die tot Aelte gelegen

hadden, maer de reste was alles tot Winterswijck noch gebleven, in intentie op morgen mede te vertrecken.

Desen dach ontfingen de Staten Generael eenen brief vanden Agent Caron uyt Engelant van xxiiij^en Septembris stilo veteri, ende daerin geslooten eenen brief vande Coninginne, houdende die vande Coninginne dat haer aengenaem was alle tgoet succes, dat sij vander Staten saken hoirde, als daermede veel gemeens hebbende, ende dat se vande veroveringe van Berck ende anderen plaetsen den Agent selfs eerst hadde verwitticht ende dat tselve gevallen was naer de voordenckinge, die sij daeraf hadde gemaeckt, so haest sij hadde verstaen dat men geresolveert was hem te dienen mette occasie, dat den viant van dese frontieren moste aftrecken, ende indien men daerbij persisteerde, hoopte sij welhaest ander vruchten vande gerechticheyt der gemeen sake ende vande voorsichticheyt der Staten te sien, ende daerom den Staten verseeckerde de continuatie van haere vruntschap ende te persisteren in de gemeen sake. Maer in de postdate vanden brief screef se verstaen te hebben van Sidnei ende Gilpijn dat se duer haer last den Staten hadden voorgedragen tverbot van eenich cooren naer viants landen te voeren, sonderling naer Spangien ende Portugal, ende dat se daerop so seeckeren antwoorde niet en hadden ontfangen, dat men hem mocht verseeckeren dat se huer daermede souden conformeren, dat sij daeromme verclaerde daerinne gansch qualijck te vreden te wesen, dat se naer so veel sollicitatien tot een sake so redelijck nu ander middelen als van argumenten soude moeten voornemen, daeraf de Staten niemant als huer selven souden hebben te beschuldigen, omdattet haer lijdelijcker was injurien van haren viant te verdragen als verachtinge vande geenen, die gehouden waren haer alle respect te dragen. Caron schreef dat hem desen brief te Richemont bij den Secretaris Cecil behandicht was ende geseyt dat die vanden Rade van Hare Ma^t met hem wilden spreecken, ende gecommen in de camer hadde aldaer gevonden den grooten Tresorier, den grooten Almiral ende de Heeren van Buckhorst, Nort ende Fascues. Ende daernaer hadde den Tresorier verhaelt, dat Haere Ma^t sonderling ontset was in de antwoorde, die men hier te lande den Heeren Sidnei ende Gilpijn voors. op huer versouck van tverbot voors. hadde gegeven, ende dat men geseyt hadde, dat dese landen niet en soude konnen bestaen, ten waere men het zeevarende volck employeerde om tkooren van oosten te gaen halen ende tselve naer Spangien ende elders te brengen, twelck hem ende den Raedt so onredelijck dochte, dat se huer beclaechden dat huere princesse gescheept was met een staet die tot haer eygen

verderf ende vande Ma[t] hueren viant mosten voeden; dat daerom stont te bedencken in wat gevaer haere Ma[t] hier duer stont, so se daertegen niet tijtelijck en voorsage. Dat se geresolveert was tselve niet langer te lijden, omdat tleven van haer ende de haren daeraen hing, omdat se wel wiste dat den Coning van Spangien gesworen hadde alle sijn macht desen toecommende somer bijeen te brengen om haer te bespringen, dat hij daerom sijn vloote in Ferol bijeen hielt, sonder tot yet lichts te employeren, tot dat se starck genouch wesen soude om haer te meynen te overvallen. Dat de Coninginne desen toevoer den Staten niet en soude konnen consenteren, dewijle sij den Coningen van Denemarck ende Polen, sulcx ernstich versouckende, hadde geweygert, niettegenstaende d'ambassadeurs versocht hadden alleen eenige duysenden quartiers coorens in Spangien te mogen voeren, om van daer huere noodige specerien ende wijnen te mogen krijgen. Dat se van meyninge was dese toevoer bij publycke publicatie te doen verbieden ende voor prijs verclaren alle scheepen, die also geladen op Spangien souden varen. Dat dese clachten des Tresoriers groot ende bitter waren geweest ende dat hij seyde last vande Ma[t] te hebben hem sulcx te seggen. Dat de Coninginne mede verstaen hadde dat de Staten de havenen van Duynkercken, Nieupoort ende anderen bij den viant gehouden, hadden geopent, om vis, boter, kees ende coorn daerinne te mogen brengen, daer sij den haren op peyne vanden doot sulcx hadde verbooden, ende om der Staten wille in dese oirlogen was gecommen, twelcke tegen recht ende ongebruyckelijck was onder den geenen die met malcanderen in oirlooge waren ende bijnaest ongelooffelijck. Dat oick de vischers deser landen metten viant geaccordeert waren ende met 2 ofte 3 visschen vrij quamen, daer die van Engelant terstont genomen ende tyrannelijck getracteert worden. Dat hij noch meer clachten alle anderen te boven gaende daerbij hadde gevoucht, dat hij Caron getracht hadde daertegen voor excuse te seggen, dat hij de Coninginne te bedencken gaf hoe de Staten souden staen, indien men duer dese pretexten huer traffijck soude willen benemen, daer over de 30,000 zeevarende mannen sijn, die niet anders en konnen leven, ofte men soude se naer den viant moeten jagen. Dat den Raedt daerop seyde, dat de Staten noch traffijck genoech hadden ende voor alle de werelt trafficqueerden ende dat de inwoenders deser landen daerom ongelooffelijck rijck waren. Dat hij Caron ter contrarie geseyt hadde, dat de becostinge vande oirlogen in dese landen vande gemeente met grooter moeyte ende sorge getoogen worde, als van noode soude wesen, indien se so rijck waren, doch dat d'anderen daerbij

bleven dat de Ma[t] sulcke toevoeringe datelijck sonde beletten, dat men daerop mocht voordacht wesen, daeraf hij ongehieten om de importantie wille den Staten adverteerde, om naer haer discretie daerop te letten. Dat d'ambassadeurs van Denemarck gisteren haer oirlof hadden genomen ende extraordinarie daer waren onthaelt geweest, doch mer de 3 ofte 4 eerste dagen gedefroijeert; dat hem belooft was communicatie van tgeene mette selve was gehandelt ende dat ment aen Gilpijn soude seynden om den Staten gecommuniceert te worden. Dat evenwel nopende het point van pays metten Spangiaert de Coninginne hadde geantwoort, dat den Spangiaert haer eerst dickwils heeft geassailleert ende naer tleven doen staen, dat sij haer daertegen ten lesten heeft gedefendeert ende willen thoinen dat se thart ende middelen heeft om hem wel te resisteren ende oick selfs te invaheren, dat se niet geresolveert is met hem eerst te spreecken ofte conditien te maken, ten ware den Coning van Spangien berou van sijn attentaten bethoinde ende haer satisfactie dede, ende dat de vredehandel mede begreep den Coning van Vranckrijck ende de Staten Generael, daermede sij nieuwelijck een verbont tegen den Spangiaert gemaeckt hadde, daeraf sij niet en dacht te wijcken, ofte sonder de anderen tot pays te verstaen. Dat d'ambassadeurs op tstuck vande geinteresseerde coopluyden gehandelt hebbende metten juge vande Almiraliteyt, mer verkregen hadden belofte van goet recht ende voorderinge van justitie, ende dat se daertoe gecommitteerden laten, als den Pool gedaen hadde. Indien sij wat goets obtineerden (daeraen hij twijffelde) dat hij dan hoope hadde met die consequentie mede wat te verkrijgen voor dese landen, doch dat hij in sulcke saken aldaer noyt goet redres en hadde gesien. Dat hem dit geseyt was voor de principale substantie vande Coninginnes antwoorde. Dat Robert Knollis de zee niet konnende verdragen vande vloote wedergecommen was, ende dat dselve inseylde om de indische vloote te bejegenen omdat die op wech was. Dat d'ambassadeurs alleen op huer scriftelijcke depesche wachten ende dan over Zeelant ende Rotterdam naer den Hage souden commen. Tgeene Caron van de ambassadeurs verhaelde comt bijnaest overeen mettet geene daeraf hiervooren verhaelt is, maer tgeene hij ende de Coninginne screef van tverbot om naer Spangiën ende Portugal niet te mogen varen, ontsette de Staten al veel, omdat men niet en sach hoe tselve in dese landen, die veel bij die navigatie bestaen, soude konnen sonder moeyte belet worden, daerom sij een inevitabel gevaer daer uyt sagen te sullen ontstaen, sonderlings so veel coopluyden de handen al diep in de regieringe hebbende, daerover seer creeten.

Den xv^{en} Octobris regende het uytermaten seer, ende mits den wech seer quaet was, liep het heel op den naernoen eer tgeschut tot Suytlo conde commen, ende op den avond eer alle de carroije ende arrieregarde conde in tquartier wesen, waarom Sijn Ex^{cie} desen geheelen dach tot Suytlo moste blijven, ende last geven aende ruyterie om oick noch tot Winterswijck te blijven, uytgeseyt dat hy voorheen naer Enschede sondt het regement ruyteren van Onsten om desen nacht tot Epen te logeren ende also de wech veyligen. Twas een verdriet te sien tvoetvolck marcheren over so quade waterige wegen den heelen dach in den regen, die daerom veel sullen moeten cranck worden.

De Deense gesanten met goeden wint uyt Engelant in Zeelant gecommen wesende ende terstont voorts reysende naer den Hage quamen desen dach tot Rotterdam, daer huer entegen quamen de gedeputeerden vande Staten Generael, die huer voorts tot in den Hage geleyden ende aldaer logeerden in thuys van Braunswyck, ende op costen vande landen deden tracteren ende van alles defroijeren, hebbende tot sulcx als hofmeester gecommitteert Pijpenbuys. De gesanten waren bij haer selven magnifyck ende hadden wel 80 personen ende daeronder veel edelluyden bij haer ende deden s'elcken als sij souden gaen ter maeltijt op trompetten ende keteltrommelen speelen.

Den xvj^{en} Octobris was schoen weder. Sijn Ex^{cie} siende dat om het retardement van tgeschut te vooren alle de bagagie van tvolck tot groot discommodement van dien terugge hadde moeten blijven, vont goet daerop ander ordre te stellen ende sondt daerom alle dselve alleen mette vaen ruyteren van Risoir voor, ende dede daernaer marcheren alle de regementen voetknechten ende naerdien eerst tgeschut ende amunitie mette ruyteren van Graef Hendrick ende toogen also voorbij Stadtlo, ende quamen logeren met meest alle de regementen knechten tot Wessum, ende tgeschut bleef in een boerschap wat van daer niet wijt van Ahaus. De resterende ruyteren vertogen desen dach alles van Winterswijck ende logeerden des nachts tot Eepen ontrent Gruneau ende tot voor Enschede.

Den xvij^{en} Octobris was schoen weder. Alle de ruyteren voorts treckende quamen meest tusschen Oldenzeel ende Enschede. Sijn Ex^{cie} sondt wederom alle de bagagie voor uyt met sijne ruyteren ende quam selfs met alle tvoetvolck logeren tot Epen ende rontsom Grunau, ende mits tgeschut beneden Epen door de Dinckel moste passeren, bleef tselve mette ruyteren van Graef Hendrick in een boerschap ter zijden af.

Den xviij^{en} Octobris was schoen weder. Sijn Ex^{cie} vertoogh vrouch met

sijne ruyteren, daernaer volchden de regementen van vander Noot, de Schotten ende Solms makende de avantgarde, de Vriesen maeckten de bataille, de Engelsen, Duvenvoorde ende Brederode de arrieregarde, daernaer volchden de bagagiewagens ende naer dien tgeschut ende amunitiewagens, ende in dier ordre toogh hij dicht voorbij Grunau ende quam ontrent den middach voor Enschede, alwaer hij alle tvolck in slachordre dede stellen, ende terstont daernaer sondt hij sijn trompetter aen stadt om dselve te sommeren, de exempelen van Brevoort ende Grol te verthoinen ende te dreygen, dat hij se alles den cop soude doen breecken, indien hij mettet geschut een schoote moste doen, ende so se tgeschut wilden sien, mochten sij yemant daertoe uytseynden. Die van binnen naer eenige deliberatie hierop gehouden sonden uyt aen Sijn Ex^cie den Lieutenant van Grootvelt ende den Sergiant van Vasques, beyde daer in garnisoen leggende, die versochten tgeschut te mogen sien, ende daernaer waren tevreden aen te nemen alsulcke eerlijcke conditien als Sijn Ex^cie haer soude willen vergunnen. Dese gehoirt sijnde worden terstont te peert gestelt ende metten Generael Verdoes tgeschut entegen gesonden, overmits tselve noch niet aengecommen en was, ende tselve gesien ende de stucken getelt hebbende, quamen wederom, dien Sijn Ex^cie doen in gescrifte mede gaf, dat se terstont souden mogen uyttrecken met vendelen, wapenen ende bagagie, dat se souden moeten trecken over de Mase ende beloven in 3 maenden op dese sijde niet te dienen, des mochten de geestelijcke ende alle andere personen, die souden willen met huer uyttrecken. Hiermede in stadt gegaen wesende quamen corts daernaer weder uyt seggen, dat se mette conditien te vreden waren uyt te trecken, maer versochten alleen dat men se daertoe tijt wilde verleenen tot op morgen ende desen nacht alle tvolck vanden leger vande stadt afhouden, twelcke huer geconsenteert worde, omdat den avont heel begonst te vallen, des souden se heel vrouch moeten uyttrecken ende huer met wagens van stadt thueren costen mogen accommoderen, mits latende verseeckertheyt voor de restitutie van dien. Den voors. Lieutenant ende Sergiant gevraecht wesende of se vanden Graef Frederick geen last en hadden om binnen Oldenzeel ofte Lingen te trecken, seyden neen, daeruyt men vermoede dat Graef Frederick alleen trachten soude sijn regement mette beste eere ende ongedevaliseert over Rijn te mogen krijgen. Sijn Ex^cie geen tijt willende versuymen sondt noch desen avont besichtigen den wech naer Oldenseel, om op morgen vrouch derwerts te mogen trecken.

De Deense gesanten te vooren in den Hage gecommen, werden van

dage bij verscheyden gedeputeerden vande Staten Generael in hare vergaderinge geleyt, alwaer sij eerst overleyden een credentie brief vanden Coning Cristiaen de vierde van date den ix^{en} Augusti uyt Coppenhage, houdende dat hij de gesanten voors. aende Staten gesonden ende met instructie belast hadde mondelinge wervinge voor ende aen te brengen ende begeerde dat men se daerin als hem selfs soude geloven ende met sulcke resolutie bejegenen, als hij huer toevertroude, des hij boven de gunste die hij anders den Nederlanden toedroech, geneycht was te erkennen, ende daernaer proponeerden de gesanten 1°. Dat se vanden Coning gelast waren naer behoirlijcke groetenisse ende eerbieden den Staten Generael te indachtigen vande oude vruntschap ende alliantien tusschen sijn rijck ende de Nederlanden ende de getrouwe vruntschap in dewelcke Coning Frederick de tweede H. L. M. gestaen heeft met Willem Prince van Orangien goeder gedachtenisse ende de andere coninglijcke genegentheyden, daer mede de voors. Ma^{t} de ondersaten der Nederlanden menichmael metter daet bejegent heeft, waerom den voors. Coning hem ten ernstichste had laten gelegen wesen aende oirlogen ende beswaernissen in deselve Nederlanden ontstaen ende geen vlijt willen spaeren om dselve te weeren ende een vrede in deselve ende de gansche Cristenheyt te brengen, twelcke hij sonder twijffel ten besten vande Cristenheyt ende nutte vande Nederlanden soude volbracht hebben, indien hem God niet so haest uyt dese werelt en hadde gehaelt. 2°. Dat den tegenwoordigen Coning sulcx oick volgende niet alleen socht de voors. nabuyrlijcke ende wel hergebrachte vruntschap ende correspondentie te continueren, maer oick de Nederlanden alle vruntscap, trouwe, liefde, eere ende goet te bethoinen ende geern sien soude de welvaert derselver landen gedijen met afwendinge van dit beswaerlijck oirloch ende van alle tgeene dat huer nadelich mocht wesen, ende dat hij daerom huer hier gesonden hadde om aen te soucken oft hem sonder verdencken soude mogen wesen, dat hij neffens andere cristen Princen, die men daerbij soude mogen lijden, hem ondervonde de saken daer heenen te richten, dat sulcke langduryge schaedelijcke oirlogen met redelijcke onderhandelingen mochten nedergeleyt ende den vrede weder gebracht worden, met die hoope dat men den Coning van Spangien duer die intercessie mede tot sulcke onderhandelinge soude bewilligen ende bewegen. 3°. Dat de Staten den Coning souden mogen vertrouwen, dat hij niet trachten soude daerinne te doen yet dat tot verminderinge vande cristen religie (daerinne hij denckt te sterven) ofte tot nadeel vande Nederlanden soude konnen strecken, maer voorgenomen mogten worden de

middelen daer duer men bewaert mocht wesen, ende die tot welvaert mochten strecken, ende versocht daerom dat de Staten daerop goede resolutie wilden nemen ende hem articulen laten toecommen, daerop sij haer totten vrede souden willen innelaten. 4°. Dat huer meester oick tselve de Coninginne van Engelant hadde doen andienen ende de periculen der oirlogen voor oigen stellen die daeruyt gemeynlijck ontstaen, des hij nu den Staten mede dede vermanen. 5°. Versochten voorts voor de neutralen vrije commercien ende sceepvaert ter zee, mits dat men den viant geen toevoer en dede van crijchsamunitie ende sonderlings voor de onderdanen van huer meester om de erfverdragen vruntschap wille ende de weldaden, die de Nederlantse coopluyden in sijne landen wedervaert. 6°. Verhaelden noch dat Steyno Maltess., des Conings amptman op tcasteel te Bahuys den Staten Generael in Hollant ende Vrieslant een geruymen tijt mannelijck hadde gedient, ende dat hem daeraf noch een grote somme penningen bij afreeckeninge quam, daerom den Coning dickwils aende Staten gescreven ende selfs huere afgesanten gesproocken hadde, versochten daerom dat hij mocht gecontenteert worden ende geen oirsaeck houden om ander middel te versoucken, opdat de goede correspondentie mocht onderhouden ende vermeerdert worden. 7°. Wenschten ten laesten de Nederlanden veel welvaerts, ende dat den Coning hem aenboode om dselve den Staten ende huer coopluyden alle vruntschap, eere, liefde ende goet te bethoinen, volgende d'exempelen van sijn voorsaten ende van sijn vader ende recommandeerden de gesanten oick huer aende Staten in alle dienste, bevoorderinge ende om gunstige antwoorde op huer aengeven te verkrijgen. De Staten versochten daerop huer propositie in gescrifte met verclaringe dat de legatie huer aengenaem was, ende dat se op huer aengeven metten eersten souden resolveren ende huer antwoort toecommen laten, twelcken volgende de gesanten huer propositie den xix^en^ overleverden in gescrifte.

Den xix^en^ Octobris was schoen weder. Sijn Ex^cie^ sondt binnen Enschede de compagnie van Jaques Meurs ende dede den viant bij den Heere vanden Tempel afnemen den eedt van in 3 maenden over dese sijde vande Maese niet te dienen, die daernaer uyttoogh met 2 vendelen van Grootvelt ende Vasques sterck te samen ontrent 108 mannen. De stadt lach in eirde wallen, maer so heel smalle dat se tegen geen geschut en soude hebben konnen staen, de buytengrachte was anders tamelijck ende binnen noch een grachte, die alleen de huysen afsneedt, daer was mer een cleyn metale stucxken in ende een groote tonne cruyt, in vougen dat de plaetse niet dan met seer groot gevaer noch eenige dagen soude hebben konnen ge-

houden werden, hoewel thaestich overgaen van dien op dese laten tijt des jaers heel wel quam ende God Almachtich daerom te meer daerover behoirt gedanckt te wesen.

VAN T'BELEG VAN OLDENZEEL ENDE OETMAERSSEN.

Terwijle men den viant binnen Enschede den eedt afnam ende dede uyttrecken, vertoogh Sijn Ex^cie mettet heele leger naer Oldenseel, makende vander Noot ende de Vriesen de avantgarde, Engelsen, Duvenvoorde ende Brederode de bataille ende den Graef van Solms ende de Schotten de arrieregarde; daernaer volchde alle de bagagie ende naer dien tgeschut ende amunitien, ende in dier vougen quam Sijn Ex^cie noch voor den middach voor Oldenseel, ende toogh mettet heele leger ten noortoosten vande stadt, van waer hij terstont wech sondt de regementen van Solms ende van Duvenvoorde om naer Oetmaerssen te gaen ende die plaetse mede aen te tasten onder tgebiet des Drosten van Zallant, die de plaetse al te vooren berent ende met ruyteren beset hadde ende in gescrifte mede gegeven was t'appoinctement dat die van Enschede hadden genooten om tselve dien van Oetmaerssen mede te vergunnen so se de plaetse wilden overleveren. De soldaten, die uyt Grol naer Oldenseel waren vertogen, versochten aen Sijn Ex^cie geley, om daeruyt weder te mogen vertrecken, des huer geconsenteert worde, ende togen daerop uyt, twelcke men meynde dat een groote schrick in stadt soude maken. Daernaer logeerde Sijn Ex^cie sijn leger alles bijeen achter een berchsken in t'vlacke velt, te weeten in twesten de Schotten van haer oistwerts de Engelsen, bet op Brederode ende ten westen de Vriesen. Hiernaer sondt hij sijn trompetter aen stadt dselve sommeren ende verthoinen d'exempelen van Brefoort ende Grol, dat se daerop wilden letten ende huer de stadt ende alles watter in is in geen gevaer laten vallen, gemerckt doch geen ontset voorhanden is. So den trompet aen stadt quam, liepen de soldaten, burgers, vrouwen ende kinderen alles op den wal ende hoirden hem tgunt voors. is vermanen, twelcke een teycken van meerder desordre als couragie was, ende naer eenige deliberatie hierop gehouden, verclaerden dat se ter eeren de stadt also niet en conden overgeven, dat Sijn Ex^cie niet lief wesen en soude dat

eenige sijne soldaten sulcken plaetse also souden overleveren, ende dat hij thuer oick niet ten besten en soude konnen duyden, dat men daerom wat meer om de plaetse soude moeten doen, indien men die begeerde te hebben, wensten Sijn Ex^{cie} goeden avont, ende baden dat hij dese hare antwoorde ten besten wilde nemen. Daernaer begonden sij seer met musquetten ende geschut te schieten, als of se alleen gesocht hadden haer cruyt tijdelijck te spillen, schooten oick eenige malen in tquartier ende quetsten eenige Engelsen, daerom Sijn Ex^{cie} eenige musquettiers aen stadt sondt om haer van naerderbij wat te onderhouden ende middelertijt de plaetse te mogen doen besichtigen, ende of wel dese musquettiers op den avont wederom wech gingen, schooten die van binnen evenwel den heelen nacht duer so veel sij mochten. Tgeschut ende amunitie quam op den avont bewesten de stadt om, niet wijt van tquartier, maer omdat een heele canon omstorte en quamen niet dan 6 stucken tot in tquartier.

Den xx^{en} Octobris was schoen vriesende weder. Sijn Ex^{cie} sondt vrouch naer Oetmaerssen 4 halve canons met haren toebehoiren, om daermede de stadt te mogen beschieten, hielt voorts sijn leger stille om te mogen hutten, maer die van Oldenseel schooten seer so naer tleger als anders. Tgeschut gecommen wesende voor Oetmaerssen dede den Drost de plaetse sommeren, daerop Otto vanden Sande daerinne leggende ter antwoort gaf, dat hem van wegen den Coning ende Graef Frederick belast was de plaetse te houden ende niet over te leveren; dat hij oick niet soude konnen verantwoorden dselve also over te geven, maer dat men meerder daerom soude moeten doen, ende daernaer dede seer veel schieten, waerom den Drost des nachts de voors. 4 stucken daervooren dede planten ende seer veel in de contrescharpe graven om twater te mogen aflaten, daertoe hij bijnaest noch dien nacht quam. Voor Oldenseel begonsten de Vriesen op den avont te approcheren in t'oisten ontrent de molen ende maeckten daer de j^{e} batterie ende planten in deselve noch desen nacht 1 heele ende 1 halve canon. De Engelsen, Schotten ende Brederode approcheerden mede ten noortwesten, daer de Schotten de ij^{e} batterie maeckten ende mede 2 stucken inneplanten. Die van binnen dit vernemende schooten den heelen nacht uytermaten seer, dooden eenigen ende quetsten veelen.

Den xxj^{en} Octobris was heel schoen vriesende weder. Men dede hier ende daer op Oldenseel altemet mettet geschut schieten om de approchen te favoriseren, daer tegen die van binnen seer veel wederom schooten. Van gelijcken werden op Oetmaerssen 3 voleen gedaen ende daernaer de plaetse noch gesommeert, die terstont gehoir begonden te geven ende

eyntelijck aennamen t'appoinctement, twelcke Sijn Ex^cie den Drost in geschrifte mede gegeven hadde, te weten dat se souden mogen uyttrecken met vendelen, wapenen ende bagagie ende beloven in 3 maenden over dese sijde vande Mase niet te dienen, twelcken volgende sij corts daernaer de voors. beloften deden ende uyttogen ende accommodeerden huer met eenige wagens vande stadt, daerinne gevonden worden 2 metale falconnetten ende 2 ijsere stucskens met 800 ℔ cruyts, 2000 ℔ lonten, 4 tonnen meels, 115 scherpen ende eenige andere provisien. In stadt worde geleyt de compagnie van hopman Vermeerten, ende den Drost dede tgeschut terstont weder naer tleger brengen mettet regement van Solms, ende den viant die noch sterck was 120 mannen met sijn trompet geleyden naer Losseren ende den Rijn toe. Tgeschut ende regement van Solms quamen noch desen avont wederom in tleger, maer Duvenvoorde bleef noch voor Oetmaerssen stille om op morgen vrouch te volgen. Op den middach quamen in tleger de cancelaer ende den Heere van Hengel, Gesanten vanden Graef van Benthem, vereeren Sijn Ex^cie met een stuck wijns, 2 ossen, eenige schaepen ende 3 wagens met havere, ende versochten daerbij dat men huer lant so veel mogelijck wilde verschonen. Mette selve gesanten quamen veel hofjonckeren vanden Graef om tleger te sien. Terwijle Sijn Ex^cie aen tafel sadt quamen in tleger de Princesse Wed^e van Orangie, Graef Hendrick, broeder van Sijn Ex^cie, ende Jonckvrou Brabantine sijn suster, die naer Vranckrijck soude gaen om te huwelijcken metten Heere van La Trimouille voors. ende derwerts geleyt worden bij de voors. Princesse ende Graef Hendrick, indien Sijn Ex^cie ende de Staten des wilden consenteren ende quamen alle te samen om oirlof ende adieu aen Sijn Ex^cie te nemen. Met haer kwamen die vanden raet vanden huyse van Sijn Ex^cie, als Bruunincx, Hessels ende Chinscot om tlaeste afscheyt ende de brieven van agreatie van tvoors. huwelijck met Sijn Ex^cie te besoingeren. Noch quamen in tleger Witten ende Rengers te Helm, gedeputeerden der heeren Staten Generael om met Sijn Ex^cie ende de gedeputeerden vanden Rade van State te helpen delibereren op tvoorder beleyt vanden leger, ende te bevoorderen dat tot vervallinge vande costen van dien bij die van Munster (die geen cleyn prouffijt bij dese victorien souden doen) mede een goede somme mocht gefurneert worden in conformiteyt van t'geene Sijn Ex^cie dselve al van voor Brevoort duer last der heeren Staten Generael hadde aengescreven [1]. Sijn Ex^cie verstaende de

[1] Den 26^en Augustus hadden de Staten Generaal reeds besloten „die Munsterschen tot eenige redelijcke assistentie te verzoecken, ten regarde van de merckelijcke vruchten, die zij van dese expeditie

comtste vande voors. Princesse ende anderen, stondt van tafel op ende ging haer tot aenden wagen toe entegen, ende dede daernaer van nieus de spijse wederom aen tafel rechten. De Princesse toogh tegen den avont naer thuys van een edelman Twickel genaemt, leggende op den wech van Dennecam ende ging daer logeren. Des nachts dede men eenige gabions planten in twesten vande stadt om daer een iij^e batterie te maken tot 6 stucken. Men dede mede gabions planten voor de Bisschoppoorte om aldaer de iiij^e batterie te maken, wesende de meyninge een bresche te schieten op deselve poorte ende mette iij^e batterie bresche te maken op twee flancskens ofte cleyne bolwercken ten westen op de uyterwalle leggende, maer omdat d'aennemers van alsulcke wercken dickwils veel willen winnen ende daerom de werckers weynich geven, die dan geen groot gevaer willen staen, blijven sulcke periculeuse wercken dickwils onvolmaeckt als in desen geschiede, want omdat vande stadt seer geschooten werde, liepen de werckers wech ende de korven bleven ongevult, hoewel naderhant de ingenieurs dese aennemers noch so favoriseerden, dat se huer noch meer toeleyden als sij bedongen hadden, niettegenstaende sij veel min korven hadden gevult. Men hadde voorts gemeynt twater ten westen vande stadt aen t'overloop af te laten, maer omdat de Schotten in plaetse van met huere loopgrave derwerts ende naer de stadt toe te loopen, vande stadt afliepen, en const men tselve niet bequamelijck doen. Nietemin namen eenige maetroesen aen sulcx te doen ende groeven een gat in de contrescharpe, in meyninge des anderen daechs daerinne te blijven ende de duersteeckinge met gemack te doen. Desen dach worde t'rantsoen vanden lieutenant Brouchuysen gemaeckt op 500 france croonen, vanden vendrech Boetseler op 200 france croonen ende vanden Drost op 500 france croonen, vanden vendrech Blanckfoort op . . . . Den capiteyn Gardot en werde sijn rantsoen niet gemaekt, omdat hij een particulier gevangen was vanden vendrech vanden Graef van Hohenloe,

---

sullen commen te genieten, ende dat zij den vijant dus lange geassisteert hebben ». Eene maand later, toen Maurits voor Grol lag, en eenige gezanten van Munster zich in het leger bevonden, werd de eisch van de Staten meer bepaald geformuleerd, en ontvingen de gedeputeerden van den Raad van State last om te vorderen, dat het Stift Munster « tot het onderhout van de soldaten ende den Legher van dezer zijde zoude contribueren eene goede merckelijcke somme van penningen, namentlijk van hondert duysent rijxdalers, met instantie dat zij willen procureren, dat bij het Stift aengenomen werde de voersz. somme te betaelen, een deel daervan gereet, ende de reste op eenige redelijcke dagen, hem tot dyen eynde toeseggende, dat den vijant uyt dat quartier gedreven wezende zulcke goede ordre zal werden gestelt, dat de ondersaten van het voersz. stift van alle excursien sullen wezen bevrijet ». (Resol. van de St. Gen. 27 Sept. 1597.)

ende dat Sijn Ex^cie hem wilde ophouden, tot dat Claes van Geffen, lieutenant vanden Heere vander Merwe, ende Gillis de Muller onder Herauguier dienende, in Brabant gevangen, mede gelost ofte op rantsoen gestelt souden wesen.

Den xxij^en Octobris was schoen vriesende weder. Men schoot altemet op de stadt ende men prepareerde vast de loopgraven, om ware het mogelijck op morgen te mogen schieten, maer die vande stadt gewaer wordende uyt eenich cloppen, dat men doende was om twater of te steecken, hebben twee gewapende mannen uyte Dornigerpoorte gesonden, die de bootsgesellen in tgat overvielen ende den eenen so quetsten, dat hij voor doot bleef leggen (hoewel hij naderhant mede noch wech quam) d'andere twee worden mede gequetst, maer ontliepen het metten vierden. Ende of wel dese 2 mannen uyte stadt commende een grooten wech te voeten toe bloot mosten gaen alleer aen tgat ofte weder in stadt te commen, hebben nochtans de Schotten duer onverstant ofte anders niet getracht dselve met schieten af te weeren ofte den wech af te snijden, des sij nochtans alle beyde seer wel hadden konnen doen. 'Tregement van Duvenvoorde mede wedergekeert wesende, ging met dat van Solms logeren bewesten de stadt tegenover de Dornigerpoorte. In tleger quamen gedeputeerden van Overijssel om bij Sijn Ex^cie tvervolch vande victorien te doen naer trachten ende dit quartier nu vrij te maken. Op den naernoen tooch Sijn Ex^cie naer Twickelshuys bij de Princesse om met sijnen raet met haer te besoingeren op de brieven van approbatie ende ratificatie van thuwelijck van Jonckvrou Brabantine, ende terwijle hij daer noch was ende den Heere van Oyen in de loopgraven gegaen wesende, eenige schooten op de stadt dede doen, sonden die van binnen buyten hoope ende opinie van tgansche leger op den avont een tambourijn uyt, dwelcke versochte stilstant van vier ende anders te schieten tot op morgen, seggende dat die van binnen dan souden parlamenteren, omdat de burgers huer seer daertoe baden, ende dat huer dien dach tottet ontset gestelt was. Men sondt terstont aen Sijn Ex^cie hem daeraf adverterende, die daerop liet weeten, dat hij niet een uyre begeerde stille te staen ofte op te houden, maer indien sij wilden appoinctement maken, mochten terstont gedeputeerden uytseynden, hij soude huer gijselaers in stadt seynden ende gaf daertoe last aen Gijselaer ende Hoorntgens om in sulcken gevalle in stadt te gaen. Die vande stadt, of verveert, ofte verbaest wesende, sonden noch in den nacht aen Sijn Ex^cie den capiteyn Burchgraef metten vendrech van Egmont ende 2 burgermeesters vande stadt, dien Sijn Ex^cie voor appoinctement presenteerde uyt

te mogen trecken met vendelen, wapenen ende bagagie, mits dat se in 3 maenden over dese sijde vande Mase niet en souden mogen dienen, ende dat se morgen middach souden moeten uyttrecken, ende beloofde den burgers dat se getracteert souden worden als andere steden onder de Generaliteyt staende, welck appoinctement noch desen nacht also aengenomen worde, maer yetwes geinsisteert om met wagens tot huer vertreck geaccommodeert te worden, daertoe Sijn Ex^cie niet en wilde verstaen, maer dat se huer theuren coste met wagens vande stadt mochten doen accommoderen, ende so se seyden datter in stadt geen en waren, vergunde hij huer 2 maenden om de bagagie in stadt te mogen doen bewaren ende middelerwijle wech halen, daermede den capiteyn ende vendrech naer de stadt keerden ende de burgermeesters bleven bij Sijn Ex^cie. Tot dit uytseynden waren sij beweeght, so bij de burgers, die tverderf van huere stadt bevreesden, als omdat se so swack van volck binnen waren, dat se de stadt, die anders swack was, niet wel en sagen te beschermen, ende dat se oick onseker waren of men se noch weder sommeren soude ofte niet, ende daerom beter geacht hadden tseecker voor een waen te nemen. Onder dit parlamenteren worden vrouch in de voornacht alle de gabions vande batterien gevult ende ten westen 6 stucken geplant ende voor de Bisschoppoorte 3, wesende 1 stuck gelaten in de j^e batterie. Men soude oick twater duergesteecken ende afgelaten hebben, maer omdat t'appoinctement gemaeckt worde bleef tselve terugge. Dit appoinctement dede Sijn Ex^cie in 3 dagen de ganssche Twente winnen ende tegen den winter den tijt wonderlijck corten om Lingen noch mede aen te mogen tasten, thoinende de vrucht van tverbranden ende verwoesten van Brevoort daer vooren alle de steden schijnen te schricken. Hier beneffens so merckte men hier uyt claerlijck dat Graef Frederick aen sijn capiteinen geen ander last en most gegeven hebben, dan om huer compagnien ongedevaliseert over Rijn te doen brengen, om hem also sijn regement te conserveren, terwijle sijn stadthouderampt in d'asse liep.

Den xxiij^en Octobris was noch schoen vriesent weder. Men sondt vrouch naer de stadt de compagnien vande guarde van Sijn Ex^cie ende van Graef Willem, die ontrent 9 uyren in stadt gelaten werden, daernaer werde den viant de beloften afgenomen van in 3 maenden over dese sijde vande Mase niet te dienen, ende trocken eyntelijck ontrent den middach uyt de compagnien vanden Heere van Billy, overste, Boymer gouverneur, Egmont drost, Harman van Ens burchgraef ende Eilckema met 6 vendelen sterck ontrent 400 mannen met seer veel vrouwen ende kinderen. In stadt wer-

den gevonden 2 halve slangen ende een falckonet van metael met eenige ijsere stucskens, seer veel haacken ende wel 7000 ℔ cruyts; eetwaren waren bij den burgers genoech. Het stedeken lach ront, hebbende binnen een muyre sonder wal, daer buyten een grachte ende dan een buytenwal, die nergens so dyck aende cortijnen en is, dat se geschut soude konnen tegenstaen, dan heeft hier ende daer eenige cleyne verheven bolwercxkens, die so onverstandelijck gemaeckt sijn, dat de schouderen binnen de cortijnen commen ende voor traversen dienen. Beoosten de stadt vande Steenpoorte totte Bischoppoorte heeft se noch een walle ofte faucebreije buyten de buytenwalle voorn' t'elcken al met cleyne grachten beslooten, die men alles so aende Bischoppoorte als ten westen bij t'overloop aflaten conde. Hier ende daer was in de wallen veel gegraven, meest dienende om bequamelijck retraicte naer de stadt te nemen, maer nergens om tegen geschut te mogen staen. Naernoen ging Sijn Ex^cie, Graef Willem ende de Princesse mette Jonckvrouwen in stadt logeren, daer op den avont innequam de compagnie voetknechten vanden Drost van Zallant uyt Swartesluys gelicht, om aldaer in garnisoen te leggen. Sijn Ex^cie sondt noch desen dach uyt, om den wech naer Noorthoorn te maken ende de brugge over de Dinckel te repareren om daernaer tleger daerover te brengen.

VAN T'BELEG VAN LINGEN.

Den xxiiij^en Octobris wast noch schoen vriesend weder. Sijn Ex^cie sondt den Drost van Zallant met 10 vanen ruyteren ende 6 vendelen Vriesen voor heen naer Lingen, om alomme de wegen te besichtigen ende doen maken ende sondt met hem Capitein Eeuwout den Bout met brieven aende amptluyden ontrent Lingen, om te furneren schepen, balcken ende plancken, noodich tottet maken van een scheepbrugge over de Eemse beneden Lingen, daertoe oick meest alle de timmerluyden vanden leger mede gingen, nemende den wech over Noorthoorn. Van gelijcken werden een deel wagens naer Almelo gesonden, om daer eenige vivres ende andere nootdruften te halen ende daermede den leger te volgen, anders bleef tleger stille ende Sijn Ex^cie in de stadt, daer bij hem quamen dry jonge soenkens vanden Grave van Benthem metten Cancelaer ende den Heere van Hengel voors. met

noch een soinken vanden Grave van Weyda om hem noch te salueren ende te bidden in tvoorbij commen op Benthem bij den Grave te gaste te commen. Dese vertogen naernoen wederom naer Nieuwenhuys. Op den avont quam noch in de stadt Jaques Meurs met sijn compagnie, hij daer sullende commanderen ende in sijn plaetse binnen Enschede getoogen de compagnie van Pottere. Men stelde voorts ordre om wagens uytet lant te krijgen, die de bagagie vanden viant (meest in stadt gebleven) naer den Rijn souden brengen. Men besteede in tleger af te werpen alle de loopgraven ende batterien, ende men begonst des noch desen dach te doen, niettegenstaende gèen viant meer hier ontrent en was, ende dat de burgers dselve sonder costen van tlant wel hadde konnen afwerpen. Den Graef van Solms die in den Hage was geweest quam desen dach weder in tleger. Voorts resolveerde Sijn Ex[cie] mette gedeputeerden vanden Rade ende van Overijssel, dat men Enschede ende Oetmaerssen soude demanteleren ende alleen garnisoen in Oldenseel laten, waerom last gesonden worde aende compagnie van Pottere om naer de demantelatie tot Oldenseel te commen, ende aen die van Vermeerten om dan tleger te volgen. Men hadde over eenigen tijt duer Sijn Ex[cie] den Munsterschen doen aenscrijven, dat se bij Sijn Ex[cie] wilden commen om van hem ende den rade te verstaen saken, daeraen oick haer ten hoochsten was gelegen, waerop van dage eenige van huere regieringe tot Oldenseel quamen.

Naerdat de Staten Generael gelet hadden op de propositie vande Deense gesanten ende gearresteert heure antwoorde, hebben se van dage huer dselve behandicht, houdende: 1°. Dat sij met reverentie verstaen hebbende de voors. propositie, met blijschap aennamen, dat den Coning so goede gedachtenisse hadde vande vruntschap ende verbintenissen tusschen sijn rijck ende de Nederlanden, ende vande vertrouwe vruntschap van sijn vader metten overleden Prince van Orangien, ende off se aen des Conings genegentheyt tot dese landen noyt en hebben getwijffelt, sijn se nochtans blijde te verstaen, dat hij daerinne blijft continuerende, daervooren sij hem demoedich bedancken, verhoopende niet ondergelaten te hebben, nochte te sullen onderlaten dat sijne affectie tot dese landen niet en soude mogen continueren ende vermeerderen. 2. Dat se goede gedachtenisse hadden vande gunsten die Coning Frederik, deses Conings vader, den Nederlanden hadde bewesen ende van sijn ijver om dselve tot een vasten vrede te helpen, ende verseeckert waren, dat desen Coning oick was gesuccedeert in alle de deuchden van sijn vader ende in de wel hergebrachte vruntschap ende correspondentie met dese landen ende daerom

niet lievers en siet als de welvaert van dien ende de afweringe van desen swaren crijch, daeraf sij hem bedancken met bekenninge dat sulcke sijne affectie in dese groote swaericheyden huer altoos gestreckt heeft tot een vertroostinge, ende dat se hoopten dat den Coning uyte volgende redenen sal verstaen, dat bij den Staten in alle handelinge altoes alles is gedaen wat behouden de cristenreligie doenlijck is geweest om tot vrede te commen, ende bij den Coning van Spangien ende Spaenschen raet altoos is getracht om onder dat dexel de landen te onderbrengen. 3°. Dat tselve gebleecken is bij de eerste handelinge van vrede in den jare 74 begonnen tusschen den Heere van Champigny van wegen den Coning van Spangien ende den commandeur Don Louys Requesence ende den Heere van St. Aldegonde van wegen den Prince van Orangien voors. ende den Staten van Hollant ende Zeelant, die onvruchtbaer afgeloopen is, omdat men niet en wilde hoiren spreecken van eenige conditien, streckende tot ordre in de saken vande religie ende den welstant vande landen, ende wesende alleen de Spaensche meyninge daermede schueringe in de landen te maken ende de stadt Leyden te incorpereren ende so midden in Hollant te logeren, twelcke duer de getrouwe devoiren vanden voors. Prince, Staten ende innewoenderen vande stadt met behulp van God is verhindert. 4°. Dat van gelijcken niet goets en hadde konnen volgen uyte solemnele handelinge tot Breda in den jare 75 aengevangen bij intercessie vanden Keyser Maximiliaen, duer sijn gesant den Graef van Swartsenburch, duer dien men niet een jota en wilde veranderen in de religions saken, nochte toelaten de vergaderinge vande Staten Generael van alle de provincien, maer dat den viant doen in corte maenden dien van Hollant ende Zeelant meer afbrueeks hadde gedaen als andersins in ettelijcke jaren soude hebben konnen doen. 5°. Dat corts daernaer (de andere provincien oick van t'Spaensche jouck bevrijt wesende) de Staten Generael van alle de provincien waren vergadert (als den Spangiaert altijt meest getracht hadde te beletten) ende metten Prince van Orangien ende die van Hollant ende Zeelant tot Gendt waren gepacifieert op lijdelijcke conditien in de religie ende vergaderinge van Staten Generael. 6°. Dat daernaer Don Joan d'Austria commende in Lutsemburch veelen met hem hadden begonnen te handelen om hem als Gouverneur aen te nemen, daertoe sij alles accordeerden, maer die van Hollant ende Zeelant met huer geassocieerden hadden hem daertegens geopposeert, uyt dien den Coning van Spangien dselve pacificatie niet en hadde willen aennemen, nochte de ververgaderinge der Staten Generael toelaten, dan mits belovende de Room-

sche religie te onderhouden ende daerinne niet te veranderen. 7°. Ende omdat de andere provincien van Don Joan niet en wilden verdruckt nochte gedwongen wesen de oirlogen tegen die van Hollant ende Zeelant wederom aen te nemen, heeft hij hem in wapenen gestelt, de Spangiaerden weder terugge ontbooden met de Duytse ende de Walse garnisoenen gepractiseert ende gearbeyt om tcasteel van Antwerpen ende andere te occuperen ende gesaiseert tcasteel van Namen ende andere. 8°. Dat daernaer die van Hollant ende Zeelant huer weder mette andere provincien gevoecht hebbende, tsamen lange met Don Joan getracteert hadden om tot vrede te commen, dan geen redelijcke conditien konnende krijgen, waren met hem in oirloge gevallen, ende ten beyden sijden te velde getoogen. 9°. Dat doen den Coning van Spangien hadde gesonden den Baron van Selles, die in t'Nederlant opentlijck van vrede handelde ende onder de hant corrumpeerde eenige principale heeren ende hoofden vanden leger, daerdeur tselve bij Don Joan in desordre was gebracht ende nedergeleyt, ten tijden selfs als de Staten Generael om tot pays te commen voor Gouverneur hadden aengenomen den Ertshertoge Matthyas van Oistenrijck, 10°. die daernaer metten Prince van Orangien ende de Staten getracht heeft een nieu leger te formeren. 11°. Dat doen de handelinge van vrede weder was voorgenomen ende daertoe ten versoucke vanden Baron van Selles een vergaderinge geleyt tot Mechelen, daer de Staten den Grave van Boussu ende eenige ander heeren sonden, maer heeft Selles aldaer gecorrumpeert den Heere van Bours gouverneur ende de stadt voor den Staten doen verliesen. 12°. Dat op de solemnele handelinge van vrede tot Leuven ter presentie vande ambassadeurs vanden Keyser, Coning van Vranckrijck ende Coninginne van Engelant niet en hadden konnen geeffectueert worden, omdat men t'minste redres in saken vande religie niet en wilde lijden. 13°. Gelijck mede niet in de groote handelinge tot Cuelen, daer den Keyser intercesseur was bij gesanten van Churfursten ende Princen des rijcx, omdat men geen genoechsame verclaringe dede voor de gereformeerde religie, nochte voor de verseeckertheyt vanden staet vande landen conform de oude wetten ende gerechticheyt derselver, ende ondertusschen is te wege gebracht de afvallinge vande Walse provincien, ende van veele heeren oick vande stadt Shartogenbosch ende anderen, so met gewelt als met practijcken. 14°. Eyntelijck de Staten siende dat se met geene middelen tot vrede conden commen, hebben gedwongen geweest een anderen Prince aen te nemen, ende hebben t'merendeel aengenomen Francois, Hartoge van Anjou ende Alançon, eenige broeder

vanden Coning van Vranckrijck, naerdat se met volcommen deliberatie hadden verclaert ende opentlijck vercondicht, dat den Coning van Spangien was vervallen van alle de heerschappien, die hij over dese landen plach te hebben. 15°. Dat de redenen waerom tselve was geschiet ende moste geschieden notoir waren, maer hier nochtans diendt gelet, dat de voornaemste redene was, dat den Coning van Spangien de oude vrijheyden, politien, maniere van regieringe ende andere gerechticheyden van deselve landen heeft willen onderdrucken ende hier een stoel van raetslagen ende oirlogen stellen tot oppressie van alle nabuyr coningrijcken ende landen, ende besonder eerstelijck vande geenen die de Roomsche religie waren afgevallen, 16°. twelcke de voornaemste heeren ende Staten niet willende lijden, den Coning van Spangien in de landen gesonden hadde den Hartoge van Alva met gewapender hant om tselve in twerck te stellen. 17°. Ende heeft door hem doen apprehenderen de Graven van Egmont ende Hoorne, ende menichte van heeren, edeluyden ende gemene ondersaten, ende die alles publyckelijck doen onthalsen ende een groote menichte van ingesetenen doen bannen ende verjagen. 18°. Dat den Coning selfs in Spangien tegen sijn devoir sijn eedt den landen gedaen ende alle volckeren recht, hadde doen doden den Marquys van Bergen ende Heere van Montigny, bij de Gouvernante vande landen selfs derwerts gesonden om de swaricheyden van dien te verthoinen ende remedie te versoucken ende noch huere goederen hadde doen confisqueren. 19°. Dat hij in de principale steden, casteelen hadde gemaeckt, nieuwe forme van justitie ingevoert, een generalen bloet ofte raet van troubles gemaeckt ende daervooren d'ingesetenen van alle provincien betoogen tegen de privilegien derselver, ende onder het dexel van een pardon generael alle de privilegien vande landen te niete gedaen ende geconfisqueert om voorders alles naer sijnen sin te doen. 20°. Dat hij onder dien mette nabuyr princen ende rijcken occasie van twysten hadde gesocht om deselve met wapenen te overvallen, maer dat den Prince van Orangien van God middel ende macht gekregen hebbende, sulcx heeft verhindert met 2 heertochten, die hij in dese landen dede, om in sijn wettelijcke gouvernementen van Hollant ende Zeelant weder te commen. 21°. Dat den Coning van Spangien niet genouch was geweest dat in de Nederlanden over de 100000 menschen om de religie waren gedoot ende den Hartoge van Alva over de 20000 menschen duer buelshanden hadde doen ombrengen, geheele steden verwoest ende t'merendeel vande ingesetenen doen dootslaen als tot Mechelen, Zutphen, Naerden, Oudewater ende veel anderen, ende dat hij Coning

noch bovendien bij openbare edicte hadde doen vermoorden den voors. Prince van Orangie, daerduer de Staten noch meer geconfirmeert waren in huer voornemen. 22°. Waerom men dese landen met geen recht en kan vergen om weder onder den Coning van Spangien huer te begeven ofte met hem in tractaet van vrede te treden. 23°. te meer, omdat se in alle handelingen gespeurt hebben hoe sinceerlijck oick dselve bij de mediateurs sijn gemeynt geweest, dat de Spangiaerden daer onder niet anders en hebben gesocht als schueringe tusschen de provincien ende steden te maken als vooren ten deelen is verhaelt. 24°. Dat huer bedroch sonderlings is gespeurt in de particuliere handelingen mette steden Gent ende Brugge, daerinne de ministers vanden Coning schoone voorslagen oick in tstuck vande religie deden, maer en lieten niet toe in de handelinge daervan te vermanen, ende dat huer tyrannich voornemen oick is bespeurt in de viantelijcke proceduyren, nu soo veel jaren gecontinueert tegen de crone van Vranckrijck meest tot verdruckinge vande gereformeerde religie, ende sonderlings in den jare 88 voorgenomen tegens de Coninginne van Engelant met die groote armade, terwijle men met haer van vrede handelde. 25°. Dat se oick tot geen handelinge van vrede en konden verstaen, omdat se tot hooft van huere regieringe aengenomen hebben den Prince Maurits van Orangien, die met behulp vande Coninginne van Engelant de Nederlanden beschermt ende in meerder verseeckertheyt heeft gebracht ende de Staten met alliante aende voors. Coninginne daer vooren sijn verbonden van geen vrede metten viant te maken, omdat dselve de actien des Conings van Spangien vol ambitie ende voor de Cristenheyt heel bedenckelijck vindt. 26°. Dat daerom oick den Coning van Vranckrijck ende de Coninginne van Engelant een vaste alliante hadden gemaeckt ende de Staten Generael daerinne begrepen met verbintenissen van sonder gemeen consent geen vrede metten Spangiaert te maken. 27°. Dat se verhoopten dat den Coning van Dennemarcken oick in bedencken soude nemen het ambitieus voornemen vande Spangiaerden tegen alle Coningen ende Princen ende sonderlings die het pausdom hebben verlaten ende daerom hem oick totte voors. alliantie sal laten bewegen. 28°. Ende voorts naer sijnen wijsen raedt wel sal weeten te oirdelen hoe ongelegen het voor de Nederlanden is huer wederom onder den Spangiaert te begeven tot ondergang vande Cristenreligie ende van haer selven ende hoe ondienstelijck het wesen soude voor alle de nabuyr princen ende Coningen dat mette Nederlanden wederom onder de macht vanden Coning van Spangien souden commen alle het crijsvolck, bootsvolck, schepen ende midde-

len van gelde, die dselve duer den noot tot hare defensie moeten gebruycken, dwelcke over alle de Nederlanden alsdan gepractiseert ende tsijnder dispositie gebracht wesende, hem macht souden geven tottet onderhout van meer als 100000 man van oirloge, daermede hij aen alle de nabuyr Coningen ende potentaten, mits de gelegentheyt deser landen meer gewelts soude konnen doen als mettet innecommen van alle sijne rijcken, Indyen ende landen. 29°. Dat de regieringe van Spangien ende Portugael ende de inquisitie bewijsen, dat den Coning van Spangien een groot vervolger vande religie is, ende dat hij hem draecht als propugnateur vanden Paus, die hem den macht usurpeert, om de coningrijcken van d'een op d'andere te mogen transfereren. 30°. Bidden hem voorts te geloven, dat tbeginsel van vredehandelingen metten Coning van Spangien voor dese landen seer beswaerlijck ende bedenckelijck is, omdat se niet gevouchelijck en konnen afgesneden worden, ende dat dese landen van diverse provintien ende steden gecomposeert sijn ende daerom als in ander landen niet alleen de gemoederen totte oirlogen en souden vercouwen ende de middelen daertoe verachteren, maer oick groote inconvenienten konnen causeren, mits men alomme sich inbeelden soude, dat de Staten met een vast fundement van gewenste conditien totte communicatie waren gecommen. 31°. Dat den gesanten bij veele redenen verthoint was naer apparentie onmogelijck te wesen metten Coning van Spangien te accorderen sonder extirpatie vande religie ofte de landen onder t'absoluyt gebiet van hem te brengen. 32°. Dat de Staten wel overleyt hebben de swaricheyden bij de oirlogen geleden ende tbloet daerinne vergooten, de commoditeyten vanden vrede ende de onseeckere uytcomtste vande oirlogen, maer naedemael dat boven het interest vande nabuyrprincen thandelen van vrede metten Spangiaert dese landen so schadelijck soude wesen dat huer ondergang daeruyt soude moeten volgen, so en mach haeren staet niet lijden daerinne te treden, maer moeten een ander uytcomtste van God verwachten, tsy met vereeninge vande andere Nederlantse Provincien ofte anders, dat hij daerom sulcx ten besten wilt verstaen ende nietemin den Nederlanden sijn gunste continueren. 33°. Op de vrije commercien ende schipsvaert (mits men den viant geen crijchsamunitie toe en voerde) voor de neutralen ende sonderlings des Conings onderdanen, verclaerden de Staten ten hoochsten den Coning van Dennemarck verbonden te sijn mette erf verdragen naebuyrlijcke vruntschap ende de weldaden ende verseeckertheyt die huer ingesetenen in sijne rijcken genieten ende daerom vande aenbeginne deser oirlogen met hem ende andere neutrale nabuyren getracht

hebben alle goede correspondentie te onderhouden, ende oick dselve de commercien ende navigatien op Spangien, Portugael ende andere landen des Conings van Spangien westwaerts gelegen ende op alle neutrale rijcken so vrij hebben gelaten, als huere eygen ingesetenen die waren genietende, ende daerinne dachten te continueren so veel in huer was. 34°. Op de pretensien van Steen Maltes verclaerden geinformeert te wesen, dat dselve van sijn tractement als overste lieutenant van Graef Willem in Vrieslant geweest, ten vollen was betaelt ende op sijn afscheyt met een gouden keten vereert, ende daerom te dien regarde niet meer en heeft te voorderen, ende nopende sijne diensten, als hopman gedaen over de compagnie voetknechten (gerecht bij Schagen van Lantsaten) vanden 21 Octobris 1580 totten 1[en] Octobris 1586, dat sijn broeder Claes Maltes in sijn plaetse is gecommen, dat hij daervan voor hem ende sijnen jongen als ander capiteinen is betaelt, volgende d'ordre ende tgemeen gebruyck vande landen, daermede alle tcrijchsvolck huer te vreden houden, latende de voordere betalinge aenstaen totten eynde der oirloogen, ende daer anders met yemant gehandelt wort op huer aenhouden ofte om huere sobere gesteltenisse, dat tselve geschiet met so cleyne compositie, dat de behoirlijcke cortinge, volgende d'ordre vande landen daeraen gedaen wesende, hij op die voet seer weynich soude hebben te ontfangen van sijn achterstelligen dienst, ten welcken aensien sij vertrouden, dat hij Steyn Maltes liever de uytcomtste vande oirlogen sal verwachten, als so cleyne compositie aen willen gaen. 35°. Dat se ten lesten den Coning voor sijn aengebooden goede affectie seer bedanckten, biddende God dat hij hem ende sijne rijcken in lang leven ende voorspoet wilt sparen tot welvaert van sijn landen ende de gansche Cristenheyt, dat sij in huer oitmoedigen dienst aenden Coning sullen continueren ende die van tijt tot tijt vermeerderen. 36°. Dat se de gesanten van huer moeyten bedanckten ende versochten favorabel rapport aenden Coning van huer wedervaren ende toegeneychde getrouwe harticheyt te willen doen, ende den staet deser landen recommanderen. Gedaen in den Hage den xxiiij[en] Octobris.

Op t'overleveren van dese antwoorde als oick te vooren, werden metten gesanten wijtluftich gediscoureert vanden staet ende de gelegentheyt deser landen, ende hoe dselve in huere oirlogen tot noch waren bestaen, wat versterkinge den Coning van Spangien met accoort deser landen soude mogen krijgen, wat den nabuyrheeren alles soude staen te bevresen ingevalle van pays, wat vanden Spangiaert in tstuck van de religie was te verhoopen, dewijle sij noch onlangs tot Bruessel een jonge dochter levendich

hadden doen begraven om de religie ende in Artois eenigen branden. Hoe dat den Coning van Spangien alomme socht te heerschen onder dexel vande Roomsche religie te voorderen, ende hoe hij hem sochte te vermeesteren van alle landen ende regieringe, in somma dat dese landen met recht eens van hem gescheyden wesende, sonder in haer uyterste verderf te vallen hem niet weder en conden aennemen, dat hij de landen dus hadde getyranniseert, eer se oyt gedacht hadden de wapenen tegen hem te nemen, watter nu dan soude wesen te verwachten ende meer andere discourssen tot die materie dienende. Ende so veel van die propoosten oick met hefticheyt tegen den Cancelaer in tparticulier waren gehouden ende geseyt, dat men wel sach dat dit mer artificien van Spangien en waren, geprocureert bij den Almiral van Arragon ende Graef van Barlaymont, ende dat men hoopte dat den Coning van Dennemarck hem daermede niet te seer en soude laten verleyden, omdat het hem ende sijn rijck selfs niet voordelijck maer bedenckelijck conde wesen, mits d'oude desseinen weleer tegen sijn lant mede gestreckt, hadde dselve daerop verclaert dat hij metten mede gesant niet vrij en was, maer dat men hem hier wel mocht verseeckeren dat t'rijck van Dennemarck om des Conings wille totten Spangiaert nimmermeer en soude inclineren, ende dat hij mede wel const verstaen, dat den pays van dese landen huer bedenckelijck soude wesen, doch dat sij evenwel hadden moeten doen tgeene sij in last hadden, ende dat de Staten oick niet qualijck en deden rondelijck daerinne huere meyninge te verclaren. Naerdat se dese antwoorde hadden ontfangen, namen sij den xxvj^{en} huer afscheyt ende werden geheelijck van alle costen gedefroyeert, in vergeldinge dat de gesanten deser landen nu tweemael in Denemarck wel waren onthaelt.

Den xxv^{en} Octobris was cout stormich weder met vorst Men prepareerde vast in tleger alle saken om op morgen naer Lingen te vertrecken. Des voornoens waren die vande regieringe van Munster bij de gedeputeerden vande Staten Generael ende Rade van State, die men openinge dede van tvoordeel, dat se nu bij dese victorien soude becommen ende daerom oick wel behoirden tot subsidie vande oirlogen een goede somme penningen te contribueren, dat se daerom hadden te bedencken, hoeveel sij souden willen datelijck daertoe geven om huer lant nu voorts van alle inlegeringe vrij te houden, ende dat men niet genootsaeckt en worde tleger in huer lant te seynden om te refraischeren, daerop sij verclaerden tot sulcx gansch niet gelast te wesen, daervan oick niet geweeten te hebben, maer alleen om te hoiren tgeene men huer soude openen, ende daerop rapport

te nemen, versochten tselve huer principalen te mogen aendienen, twelcke huer also geconsenteert ende daertoe ses dagen vergunt worden.

Op den middach quam binnen Oldenseel den Graef van Benthem, om Sijn Ex^cie^ te congratuleren, ende dselve mette princessen ende andere Heeren te bidden, op morgen op Benthem te willen commen, des sij hem toeseyden, ende daermede vertoogh des naernoens weder naer Benthem, hebbende smiddags bij sijn Ex^cie^ gegeten, maer sijn jonckeren waren duer onachtsaemheyt vergeten, so dat se in de herbergen mosten teeren.

Den xxvj^e^ Octobris was tschoen vriesende weder. Tleger begonst heel vrouch te vertrecken, te weeten, 6 vanen ruijteren toogen duer Dennecam ende gingen logeren voorbij Eemsburen naer Lingen toe, tvoetvolck worde alles tusschen Benthem ende Dennecam omgevoert om over de gerepareerde brugge de Dinckel te passeren ende drooge wech te hebben, ende quaemen metten raet logeren voor ende ontrent Noorthoorn. Tgeschut ende amunitie met 3 vanen ruijteren quamen tot aenden Dinckel. Op den avont quamen mede tot Noorthorn de wagens die om vivres naer Almelo gesonden waren. Sijn Ex^cie^ met de Princesse, met sijn suster, broeder, Graef Willem, Graef van Solms ende veel andere heeren togen naer thuys te Benthem, daer den Graef van Benthem huer tegen quam met 30 peerden, ende de Gravinne mette Wed. Palsgravinne bejegenden huer aende poorte van thuys, alwaer een seer costelijck bancquet bereyt was om dselve alles te tracteren. Sijn Ex^cie^ hadde van sijn vane mede doen gaen ontrent 25 peerden ende sondt de reste mettet voetvolck, ende vande vane van sijn broeder waeren oick met hem ontrent 25 peerden, wesende de reste in de Twente gebleven, om de Princessen wederom naer Deventer te brengen. Oick bleef Sijn Ex^cie^ mette heeren ende jongvrouwen desen nacht op Benthem, daer se heerlijck getracteert worden, ende sijn Ex^cie^, de Princesse ende Graef van Benthem elcx bij een soenken van Benthem aen tafel gedient.

Den xxvij^e^ Octobris wast noch schoen vriesende weder. Tleger vertoogh alles naer Eemsburen ende logeerde daer rontsom, nemende dien wech mede om droogh duer te commen. Sijn Ex^cie^ ende andere heeren op Benthem geweest, namen naer een goeden inbijten huer afscheyt, ende quamen op den naernoen naer Buren voors. in den leger, wesende elcx meest beschoncken met eenige peerden vanden Graef van Benthem, die wel 12 ofte 13 peerden wech gaf. De Princesse haer soin ende jongvrou Brabantine vertoogen mede naer Oldenseel om weder naer Deventer ende Hollant te keeren, geconvoijeert mette ruyteren van haer soine. Tgeschut

ende amunitie quam tot voorbij Noorthoorn. Tegen den avont quam tot Buren bij Sijn Ex^cie den Drost van Sallant denuncieren, dat de scheepen, die men totte brugge over de Eemse soude mogen gebruycken op morgen gereet om te passeren souden wesen, dat Graef Frederick noch binnen Lingen was ende eenige halve manen tot defensie vande plaetse van buyten gemaeckt hadde.

Den xxviij^en Octobris wast al noch vriesend weder. Tleger vertooch vrouch, ende quam ontrent den noen aende Eemse, daer met ponten (endeling aen een geleyt) een brugge beneden de stadt ontrent thuys van Limburch gemaeckt was, daer duer tvoetvolck alles overtoogh, maer de ruyteren ende carroije reden alles duer de Eemse beneden de ponten langes een gué ende begonnen daernaer om de stadt naer de quartieren te trecken, ende Sijn Ex^cie ging op tvoors. huys van Limburch logeren ende sijn treyn meest tot out Lingen, daerbij, ende daerachter de 12 vendelen Schotten ende 4 vendelen van Solms ten noorden vande stadt. Duvenvoorde met 4 vendelen, ende Brederode met 6 vendelen bet treckende ten oosten de 13 vendelen Engelsen ende ten oosten treckende naer tsuyden de 18 vendelen Vriesen. De cavalerie werde alomme over de dorpen van Lingen ende daerontrent verstroeyt om breet ende op alle gemack te leggen. Die van Lingen dit siende, deden boven de stadt seer veel huysen afbranden, meynende daermede tlogeren te beletten, schooten oick verscheyden schooten naer tvolck, so se naer de quartieren toogen. Lingen leyt wel 700 passen vande Eemse in een santdberchachtige landouwe alomme seer verheven, maer alles naer de stadt ende thuys afloopende ende nedersackende, so dattet bijnaest als in een valleije leyt, thuys voorsien met hooge dicke eirde wallen, in plaetse van bolwercken met 4 rondelen, ende de stadt is oick met eirde wallen sonder flancke beschantst, maer Graef Frederick vresende voor beleg, heeft desen somer ten westen aende contrescharpe doen maken 2 groote ravelijnen ende vast rontsom verscheyden cleyne ravelijnkens ende halve manen ende tegen de stadt op casteel een seer hooge catte. In tcommen naer Lingen quamen bij Sijn Ex^cie eenige gesanten van Osenbrug, ende schoncken aen hem een fray peert. Tgeschut quam desen nacht alles ter sijde van Buren. Men hadde staet gemaeckt op de Eemse te hebben een goet deel schepen met 12 stucken batterie ende veel amunitie, al van voor Doesburch over de Watten gesonden, maer mits den gestadigen stercken oosten wint en hadden dselve over de Watten niet konnen commen, ende eenigen van dien waren oick tot Campen moeten blijven, omdat de gedeputeerden in den leger veel scheepen hadden

gecasseert ende dat naderhant den tijt ende goede wint voerbij liep eer men andere gehuyrt ende weder geladen hadde, tot een groot retardement van dit leger, twelcke voor eerst niet anders en kan hebben dan tgeene al van Brevoort te lande over naer gevoert wort, daeraf voor Oldenseel een goede partije verdaen is.

Den xxix^en^ Octobris quamen die van Lingen beneden de stadt uyt, ende staken daer den brant in een molen voor de kercke op den berch staende, twelcke Sijn Ex^cie^ siende, sondt terstont derwerts 300 Schotten ende 100 van tregement vanden Grave van Solms, om denselven molenberch te saiseren. Die vande stadt schooten seer veel daertegen met geschut ende musquetten, ende d'anderen van achter den berch wederom, niet konnende bij gebreck van schuppen (mits d'amunitie over lande noch niet en was gecommen) op den berch logeeren. De Engelsen ende Vriesen logeerden mede eenich volck achter de berchskens, om de approchen te beginnen tegen het casteel. Tlant rontsom (wesende meest santbergen) was tottet approcheren seer bequaem, sonderling so de stadt wel 700 passen vande Eemse afleyt als voorseyt is ende met hooch lant geslooten, hebbende alleen een beecke vande stadt in de Eemse afwaterende, maer so op den avont tgeschut mette amunitie in tleger quam, stelde men ordre om desen nacht de approchen alomme te verseeckeren ende op thooge te logeren, waerom de Schotten een schansken maeckten op den berch ten suyden vande kercke ende een ander schantsken ten westen van deselve kercke. D'Engelsen approcheerden oick in t'noortoosten ende de Vriesen in t'oosten tegen tcasteel. Die van binnen des wel vermoedende schooten den heelen nacht wonderlijck seer, als of de stadt in vier gestaen hadde, so met musquetten als met geschut, maer en deden sonderling geen schade.

Den xxx^en^ Octobris bleef tweder noch seer schoen vriesende. Die vande stadt schooten in den morgenstont uytermaten seer naer de begonnen approchen sonder merckelijcke schade, dan alleen dat se op den naernoen een constabel van tleger doot schooten, die op den berch bij de Schotten gecommen was om te sien, waer men de batterie daer soude maken. Sijn Ex^cie^ siende dat de scheepen over de Watten niet voort en quamen ende daerom vresende gebreck van scherpen te sullen krijgen ende oick van cruyt ende ander amunitie, sondt vrouch 200 wagens naer Swol om in allen gevalle van daer noch een goede quantiteyt cruyt ende scherpen te halen, stelde voorts ordre dat den volgende nacht 2 batterien mochten gemaeckt worden om op de defensien te schieten ende dede de gabions daertoe noodich maken. Op den naernoen quamen noch in tleger 6 ven-

delen Vriesen ende gingen logeren ten suytoosten vande stadt. Men dede voorts de gabions totte batterien noodich aenvoeren ende men maeckte des nachts de j^e^ batterie op den berch ten westen vande stadt, daer men 3 stucken inne plante, om daermede te schieten op de 2 ravelijnen ofte bolwercken aende contrescharpe van nieus gemaeckt, ende anders op de defensien. Men maeckte oick een ij^e^ batterie ten suytoosten op een berchsken, daer men mede 3 stucken plante om te beschieten de catte op tcasteel leggende ende de voordere defensie van tcasteel. Men bracht noch 3 stucken bij de Vriesen in t'oosten om op de voordere defensie gebruyckt te mogen worden, maer en worden niet geplant. Dese ses stucken werden duer de beecke gebracht ende so ten westen om de stadt gevoert naer tsuyden ende oosten. Men soude wel mede een batterie totte 3 ongeplante stucken gemaeckt hebben, maer omdat den viant ten 8 uyren tsavonts uytviel, liepen de werckers uytet werck, sonder daernaer het te dorven maken. Den viant viel uyt met ontrent 150 mannen, in meyninge te forceeren een corps de guarde vande Vriesen in t'oosten opgeworpen, daertoe sij huer in tween deylden. In t'aencommen quam huer buyten de loopgraven ongewapent recht entegen Capitein Pieter van Lieuwaerden (anders een goet soldaet) dien se metten eersten dootsloegen ende eenige 3 ofte 4 andere soldaten buyten tcorps de guarde wesende, maer aen t'innecommen van tcorps de guarde worden sij gesteuyt (hoewel men veel van tvolck voor tvier leggende slapen niet en const opkrijgen), ende 2 vande hueren dootgeslagen, die te diep hadden willen innedringen ende toogen weder af, naerdat se noch eenigen gequetst hadden. Indien de ruyterie op de wacht wesende aengereden hadde ofte oick tvoetvolck dat noch achter was, so hadden se den viant konnen den wech afsnijden ende beletten weder in stadt te commen, maer de ongereeheyt van d'een ende van d'ander liet de occasie voorbijgaen.

Den lesten Octobris was noch schoen cout weder. Men schoot mette geplante stucken altemet op de stadt, ende die vande stadt schooten met huere stucken oick seer, daermede sij vande Vriesen 3 soldaten met eenen scheut tbeen afschooten, ende een anders been worde met een overgaende cogel afgeschooten, maer met musquetten en schooten sij niet so seer.

In tleger quam noch een Vriesche compagnie van Cortenoirt, die mede bij de anderen ging logeren, sullende nu maecken elck regement van 8 compagnien ende die van Graef Willem mette andere vande guarden marcheren. Men ging besichtigen eenige plaetsen ten noortwesten om daer batterien te maken ende te mogen beschieten het ravelijn voor den dam

ofte retenue vanden moelen leggende, daertoe men de batterien te maken aanbesteede. Ende omdat men achte met gaelderien aen tcasteel te sullen moeten commen, daertoe men geen hout noch gereetschap en hadde, mits de schepen niet en quamen, heeft men den timmerman, meester Ulke naer Rheenen ende anders gesonden om hout, ten minsten tot twee gaelderien noodich, te coopen. Des naernoens in t'optrecken vande wacht schooten die vande stadt 3 Schotten met eenen schoot, de 2 doot ende d'ander gequetst, die daerom van doen voort bedeckter mosten omtrecken. Des avonts op den duyster schooten die vande stadt seer, maer evenwel worde so veel doenlijck geapprocheert. Die van Brederode ende Duvenvoorde, die te vooren mette Engelsen hadden geapprocheert, scheyden daervan om naer de Schotten toe te graven ende de Engelse slooten huere approche aende Vriesen, ende quamen alle beyde tot op een paer steenworp naer aende grachte, gelijck mede die van Brederode, maer de Schotten bleven voorder af. Men maeckte oick noch twee batterien in noortwesten, elcx tot 3 stucken, elcx op een berchsken. Die van binnen waren in de voernacht weder uyt om op de Engelsen een aenval te doen, dan omdat dselve alles in ordre stonden ende huer verwachten, togen sij terstont sonder yet te doen weder af.

Ontrent dese tijt verstont men dat tschip met Willem Barentss. ten noorden om gevaren (daervan te vooren tijdinge was, dattet duer gecommen ende in China gearriveert was) aen een eylant was aengecommen geweest, alwaer tvolck wel 10 maenden in groote miserie hadde geleeft, ende Willem Barentss. van armoede ende hertsweer gestorven, ende ten lesten willende wech varen was tschip in t'ijs gebleven ende eenige bootsgesellen mette jachte ontcommen, daermede het met die voyagie wel mochte uyt wesen.

Den j^en^ Novembris was schoen ende seer cout weder. Men was in tleger seer doende om de approchen te verstercken ende de corps de guarden te verseeckeren sonderling vande Schotten, die over de beecke met huere loopgraven gegaen waren ende vande Vriesen om huer tegen tuytvallen te bewaren. Die vander Cloppenburch sonden aen Sijn Ex^cie^ wel 30 carren geladen met een stuck wijns, eenich bier, haver, hammen ende anders, ende die vande stadt Munster sonden oick eenich bier, wijn, haver, hammen ende anders. Die van Lingen schooten altemet met huer geschut ende lieten als te vooren op tcasteel 2 vendelen vliegen ende 1 mette cornette op de catte. Voor de poincte van t'ravelijn voor den moelen lach een dam, dienende voor retenue, om twater voor den moelen op te hou-

den, maer mits de moelen gestadelijck geslooten bleef, steygerde twater alleenskens so hooch, dattet het lant aende noortsijde inundeerde, so dat d'Engelsen daeraf veel belets in huer approchen cregen, waeromme men nu veel getracht hadde aenden voors. dam te mogen commen, die af te snijden ende twater also buyten omme duer de beecke af te leyden, daertegen die vande stadt alle nachten seer veel viers hadden geworpen om tselve te beletten, maer quamen evenwel desen nacht die van Duvenvoorde daeraen, die wel middel souden gehadt hebben dselve duer te steecken, ten ware men bevreest hadde te verliesen den toegang ofte aencomtste naer t'ravelijn, omdat dselve van sandt was, ende dat men achte dat niet alleen dselve heel wech soude spoelen, maer oick sulcken tocht daer duer maken, dat alle de eirde, die men van travelijn soude mogen afschieten mede duer soude gaen, ende mitsdien om noch naerder advys te nemen, is tselve ten deelen terugge gebleven. Nietemin haelde men weder terugge de 3 ongeplante stucken vande approchen vande Vriesen ende de 3 noch in tquartier staende ende men plante se in de batterien ten noortwesten opgeworpen, te weeten de iij^e, ende iiij^e. Men maeckte oick een v^e batterie ten westen, een weynich noordelijck vande j^e, daer men de stucken uyte j^e batterie inne stelde. Men wierp noch een vj^e batterie op ten suyden vande stadt, om daer te stellen de stucken uyte ij^e ende beschieten de Leuckepoorte ende een cleyn ravelijn daervoor leggende, om also de uytvallen beter te beletten. De Engelsen ende Vriesen quamen aen een grachte buyten duer tlant loopende alleer aende grachte van tcasteel te konnen commen, alwaer sij huer met veel gabions verseeckerden, niettegenstaende die vande stadt den ganschen nacht seer schooten.

Ontrent dese tijt werde duer theele Graefschap Zutphen gepubliceert, dat men geen quartier meer en soude houden met eenige gevangenen vanden viant, ende op elcken persoen, die daer in tlant bevonden soude worden gestelt 30 gulden ten prouffijte vande geenen, tsij boeren ofte soldaten, die eenigen souden leveren levende of doot. Voerts alle de boeren belast huer van geweer te voorsien ende huer te beschermen tegen alle degeenen, die vanden viant daer souden commen stroopen.

Den ij^{en} Novembris wast noch schoen vriesend weder. Men begonst in tleger oick swaericheyt te maken om op t'ravelijn te schieten, omdat men niet veel meer als tot 700 schooten, scherpen ende cruyt hadde, ende dat de bresche gemaeckt ende t'ravelijn al ingeloopen wesende, men geen mandekens nochte saxkens en hadde, om daerin te logeren ofte tvolck te bedecken, daeromme men den commis Comans terstont naer Meppen,

Haseluynen ende andere plaetsen sondt om mandekens tot sulcx bequaem te coopen, op hoope dat men die morgen soude konnen hebben, ende dat men alle daechs tconvoy van Swol verwachte met cruyt ende scherpen, ende oick dat men te nachte in de pointe van travelijn soude konnen commen, den overloop bequaem maken ende de plaetse bereyden om tvolck bedeckt tot daer te brengen. Alle dese swaricheyden quamen den leger meest over, omdat de scheepen meest het Camperdiep niet en hadden konnen uytcommen, ende die uytgeloopen waren over de Watten niet en hadden konnen commen, ende sullen daerom hier meer tijts ende gelts doen consumeren, so dat (niettegenstaende 15000 gulden uyte Omlanden in den leger quamen) noch evenwel naer Hollant om gelt gescreven worde, omdat t'ander niet helpen en mochte. Nietemin quam op desen avont een boode van Eemden denuncieren, dat 19 vande scheepen over de Watten gecommen waren tot voor Emden den xxxj^{en} voorleden ende dat 1 schip met 8 affuyten was gesoncken, waerom terstont naer Meppen ende Haren gedepescheert worde den Commissaris Langley met 2 pontiers, om alle de ponten alomme op te nemen om tgeschut ende amunitie uyte schepen te mogen lichten, ende voorts naer tleger brengen, daertoe oick treckpeerden mede gesonden worden, maer daernaer creegh men tijdinge dat dselve schepen gisteren avont gecommen waren voor den Oirt (een huys vanden Graef vân Eemden) ende dat die van thuys de schepen niet en hadden willen laten passeren sonder consent te hebben vanden Graef, die op Esens was, ende dat se op de scheepen geschooten hadden, maer dat de schepen evenwel voorbij waren gevaren om naer Haren te commen, twelcke geen cleyne moet in tleger gaf. Desen nacht quamen d'Engelsen over de voors. buytengrachte met een brugge, maer de Vriesen en conden so verre niet commen, omdat eenige aennemers in huere approchen gequetst worden. De Schotten groeven oick seer weynich, ende die van Brederode ende Duvenvoorde maeckten een corps de guarde voor de pointe van t'ravelijn aende molenpoorte, ende bedeckten huere approchen daeraen met een schouder. Des worde goetgevonden dat men de puntdam soude duer snijden ende eerst balcken daer langes leggen om tgat inne te snijden, altoos gebrugt te houden, maer die des aengenomen hadden, vindende veel steenen in den dam ende niet veel arbeyts willende doen, lietent ongedaen om huere giericheyt, ende dat se te veel willen winnen. Desen dach quam in tleger de compagnie van Teylingen ende werde gerengieert onder Duvenvoorde. Mr. Ulke quam oick wederom tamelijck voorsien met plancken ende anders totte gaelderien.

Den iij^en Novembris wast noch schoin cout weder, ende omdat men sach dat den dam niet duergesteecken en was, werde recht daer duer gesappeert om bedeckt aen t'ravelijn te mogen commen, ende daernaer gewacht naer Sijn Ex^cie om te weten of men schieten soude, dwelcke ten 10 uyren gecommen wesende, mette 9 stucken in batterie dede schieten, daertegen die van binnen met 2 stucken vande catte ende 2 vande rondelen wederom veel schooten sonder schade, maer mette cleyne stucxkens, die op tsuytwest ravelijn stonden, demonteerden sij 2 stucken in de v^e batterie. Ontrent een uyren (als wanneer men van schieten dede ophouden) sondt men volck in de poincte om te sapperen, die huer daertoe met tafelen bedeckten, continuerende tsapperen tot des avonts toe. Maer omdat de Vriesen ende Engelsen mettet water in huer approchen ten oosten ende noortoosten beswaert waren, stack men tsavonts den voors. puntdam duer om twater af te laten, waerom de sappeerders, vresende dat twater so seer soude storten, dat men huer in de poincte niet en soude konnen helpen, uytet werck gescheyden waren ende en misreeckenden daerinne niet, want mits den gront sandich was, werde tgat terstont so groot, ende twater liep met sulcke snelheyt, dat een goet deel vande approche voir de poincte ende oick vande Schotse approchen wechliepen, so dat de buytengrachte vande stadt ten noorden haest droogh worde, tot aende burchpoorte toe, maer ten westen ende suyden en constet niet afloopen, omdattet met verscheyden andere dammekens opgesteygert was, daeraen men noch niet en was gecommen om die te mogen duersteecken. De Engelsen en deden desen nacht bijnaest anders niet als huer te verseeckeren over dvoors. buytengrachte, ende de Vriesen approcheerden meest naer de Leuckepoorte. Desen nacht worden noch 3 batterien gemaeckt, de vij^e ten oosten tusschen de Vriesen ende Engelsen, de viij^e ten suytoosten bij de Vriesen een stuck weeghs voor de ij^e, ende de ix^e ten noortoosten bij de Engelsen, ende men haelde uyte v^e batterie 2 stucken, uyte iij^e twee stucken ende uyte iiij^e een stuck, daeraf men 3 stucken plante in de vij^e batterie, 2 in de vj^e, ende de 3 stucken uyte ij^e batterie werden in de viij^e geplant, alleen om de defensien van tcasteel wech te nemen ende om mette vj^e batterie te beschieten een ravelijnken voor de Leuckepoorte leggende tot bewaringe van dien wech, die oick diende voor retenue om twater vande binnengrachte ende van tcasteel mede op te houden, in welck vertrecken van geschut eenige treckpeerden geschooten worden.

Den iiij^en Novembris was noch seer cout weder. Men begonst vrouch te repareren de loopgraven van Brederode ende Duvenvoorde, om weder aen-

de sappe van t'ravelijn te commen, maer worde wel 10 uyren eer men daertoe const commen. De Schotten repareerden oick huere loopgraven. De Vriesen deden uyte vj^{e} batterie seer op travelijn voor de Leuckepoorte schieten ende die vande stadt schooten seer wederom met geschut ende musquetten, waermede sij 2 canoniers met 1 schoot wech namen ende eenige anderen quetsten, maer quamen de Vriesen evenwel tot aende poincte van tselve ravelijnken ende begonnen te sapperen. De Engelsen maeckten gereetscap om noch een brugge over de voors. buytensloote te maken, des sij desen nacht mede deden. In t'ravelijn aenden molen worde den heelen nacht gesappeert, twelcke den viant afgesneden hadde over midde, ende in de naernacht worde daer in gevonden een mine met 3 tonnen cruyts, die se bij onvoordachtheyt opsloegen, ende de soldaten haelden met hoeden tcruyt daeruyt, maer so den viant veel met peckranssen overwierp, geraeckte ten laesten den brant in eenich cruyt, daerduer oick de reste aen brant quam ende sprong, ende sloeg vier menschen vanden leger ende oick eenigen vande stadt doot, waermede doen t'ravelijn heel open worde ende tvoorste bij den viant verlaten ende bij die van tleger gesaiseert. De Vriesen sappeerden seer aen huere sijde in tcleyn ravelijn. Omdat men nu seeckerheyt ontfangen hadde dat de schepen mette 12 stucken geschuts ende noch 2 uyt Vrieslant gesonden in de Eemse naer Haren gecommen waren ende in de ponten entegen gesonden voorts gebracht souden worden naer Meppen, heeft men 12 blockwagens met competent getal van treckpeerden naer Meppen gesonden om tselve van daer voorts over lande te brengen. Desen dach quamen in den Hage de Heeren Malderé, den Tresorier Valcke ende den Pensionaris vander Goes remonstreren, dat den Cardinael den xxx^{en} uyt Cortrijck naer Gent was vertoogen ende sijn volck tusschen Alewijn ende Meenen over de Leye dede passeren, in voornemen om Oisteynde te belegeren ende versochten daerom amunitie ende volck derwerts te hebben. De Staten Generael stelden terstont ordre om volck ende amunitie gereet te hebben, ende daer binnen te mogen worpen des noot wesende, ende of wel dit beleg tegen den winter te geschieden niet apparent en was, bevreesde men nochtans dat sulcx wel mocht voorgenomen werden om Sijn Ex^{cie} te diverteren, te meer omdat de saken in Vranckrijck so verre beleyt waren, dat den Coning geconsenteert hadde dat tot St Quintijn gedeputeerden van hem ende den Cardinael souden bijeen commen om te handelen van pays ende sien of se die souden connen treffen ende daermede voorts uyte velde gescheyden was, waerom veelen uytgaven datter tusschen hem ende den Car-

dinael heymelijck bestant was; ende of wel van tbestant niet geheel warachtich en was, so sach men nochtans, uyt dien hij de handeliuge van pays alleen contrarie de beloften vande ligue consenteerde, wat op hem te vertrouwen soude wesen, ende hoe schielijck hij de anderen soude verlaten, als hem meer goede conditien vande handelinge ende de hoep van in geen inlants oirloch weder te vallen daertoe apparent souden commen, ende om onder dien hier te lande een soete mont te maken, stroyde sijn ambassadeur uyt, dat den Coning van Spangien doot was.

Den v^en^ Novembris was het schoen warm weder. Men schoot altemet op de stadt ende men sappeerde vast seer in t'ravelijn aende Molenpoorte ende mede aende Leuckepoorte, daer den viant terstont naer den middach een mine dede springen (daer mer 1 vande Vriesen doot bleef) ende verlieten daermede tselve ravelijn, huer selven also benemende den wech van meer uyt te connen commen, ende dien van tleger gevende middel om oick twater uyte binnengrachte vande stadt ende mede van tcasteel te mogen trecken om de brug van tcasteel wech te schieten ende om te mogen commen aen t'ravelijnken in den hof aende principale retenue leggende. Terwijle dese mine speelde, werde seer veel van binnen ende van buyten geschooten, hoewel die van buyten met huer geschut wat becrompen schooten, omdat se so weynich cruyt ende scherpen hier hadden.

Op den middach quamen in tleger de gesanten van Dennemarck, om den leger te besien ende Sijn Ex^cie^ te begroeten, ende gingen des naernoens de loopgraven ende approchen alomme besichtigen. Met dese gesanten was gecommen uyt Hollant 40,000 ℒ voor huer crijsvolck ende 10,000 ℒ voor de extraordinaris lasten vanden leger, dan en werde niet geacht dattet noch soude mogen helpen. Noch quam in tleger den Drost van Teeckelenburch om aen Sijn Ex^cie^ van wegen die lantschap een geschenck te doen. Op den avont quamen eenige wagens van tconvoy van Swol wederom, die vooruyt gereden waren ende seyden dat d'anderen eerst op morgen souden konnen commen. Snachts sappeerden die van Duvenvoorde seer in t'ravelijn voor de Molenpoorte, ende de Schotten approcheerden tot aende grachte van t'ravelijn daer besuyden leggende, daer se de cingel mede duersneden ende also twater een goet deel uyt de buytengrachte ten suyden toogen, ende om dese te beter te favoriseren maeckte men de x^e^ batterie ten westen gansch in de leegte, die op de defensien van tselve ravelijn souden schieten. D'Engelsen quamen mede tot op de grachte van tcasteel. De Vriesen hebbende overbrugt ten oosten ende suytoosten de voors. buytensloot, quamen mede tot aende grachte

van tcasteel ende sappeerden desen nacht duer t'ravelijnken voor de Leuckepoorte tot aende brugge van dien.

Den vj^en Novembris wast betrocken weder sonder merckelijcken regen. Men sappeerde vast in t'ravelijn voor de Molenpoorte ende men bereyde de approche aende Leuckepoorte om te nacht den dam van dien om te graven, daer duer twater vande binnengracht vande stadt soude mogen afloopen ende oick van tcasteel als den dam aenden hof mede duersteecken ofte omgraven soude wesen, daertoe men in den hof naer t'ravelijn daer vooren leggende mede dede approcheren. Men besteede voorts 3 gaelderien te maken, d'eene op de noortflancke van t'oostrondeel van tcasteel voor 1600 ℒ ende d'ander op de suytflancke van tselve rondeel voor 1500 ℒ, ende de derde op de oistflancke van tsuytbolwerck voor 1400 ℒ, ende om dselve te bevrijden ende defenderen, dede men de vij^e batterie met 3 schietgaten verbreden voor 250 ℒ om met 3 stucken te mogen beschieten de oistflancke van tsuytrondeel ende met 3 andere stucken de oostflanck van t'noortrondeel ende voorts alom, ende de 3 stucken vande viij^e batterie conden beschieten de suytflancke van t'oostrondeel. Desen avont quamen in tleger een goet deel wagens van tconvoy van Swol gecommen, dwelcke neffens andere amunitie mede souden brengen cruyt ende scherpen tot 1900 schueten, dan veel wagens en conden om huere swaricheyt niet wel voortcommen, nietemin ontsette tselve tleger so veel, dat men voortsaen vrijmoediger sal schieten, insonderheyt so men verstont dat mette 12 stucken vande Generaliteyt over de Watten mede gecommen waren 160 tonnen cruyts ende scherpen tot 1700 schoeten, die men hoopte dat desen avont ontrent Meppen souden konnen wesen. Met dese stucken waren uyt Vrieslant noch gesonden 2 stucken ende 1½ tonne cruyts, als of ment al willens ende spottelijck so hadde willen doen, doch hadden te vooren uyt Coevoerden ende de Boertange gesonden 10,000 ℒℒ cruyts, meest nattachtich ende onbequaem.

De gesanten van Denemarck hebbende wederom wesen besichtigen de loopgraven, vertoogen op den naernoen om huer naer Denemarck te haesten, daer den Coning soude gaen trouwen de dochter van Marckgraef Joachim van Brandenburch. In tleger kwamen de gedeputeerden van Osenbrug ende Vastenau ende brachten aen Sijn Ex^cie een geschenk van wijn, bier, haver, schapen ende hammen geladen op 21 wagens. De gedeputeerden van Emden brachten mede eenige geschenken van wijn ende haver voor Sijn Ex^cie ende de gedeputeerden vanden Rade. Die vande regeringe van Munster quamen mede in tleger ende addresseerden huer

eerst aende gedeputeerden vanden Raedt ende Staten Generael om huer te excuseren vande penningen, die men se afgeeyscht hadde ende presenteerden aen deselve gedeputeerden eenigen wijn, hespen ende anders, twelcke de gedeputeerden recuseerden te nemen, maer sij lietent leggen ende ginge voorts naer Sijn Ex[cie] om dselve excuse mede te doen ende hem te beschencken met ossen, schapen, wijn, haver, hespen ende anders [1]. Desen nacht was men doende om den dam voor de Leuckepoorte te omgraven, maer men en conde het noch niet wel doen, ende most men evenwel eerst mede veroveren een halve mane ofte ravelijn, leggende voor de groote retenue in den hof, waeromme men de approchen daernaer meest dirigeerde. In t'oosten begonst men op te werpen de xj[e] ende royale batterie, om daer te mogen stellen 12 stucken geschuts ende daermede bresche te schieten tusschen t'oist ende suyt rondeel van tcasteel, die men daerom vrouger begonst te maken, omdat men dselve tegen de heele canon most wapenen. Ten noorden voor de burchpoorte was men doende om duer den wech twater vande buytensloote ofte grachte af te laten, in meyninge dat tselve mede eenich water van tcasteel soude trecken, ende om voorts dicht aende poorte te commen ende den dam, des noot wesende, oick daer af te steecken, daerinne een aennemer geschoten

---

[1] Den 2[en] November hadden de gedeputeerden van den Raad van State omtrent deze aangelegenheid aan de Staten Generaal het volgende geschreven:

„Aengaende die Munsterschen, waeren voer onse aencoemste tweemael verschreven, doch compareerden naederhandt, ende is denselven die meynung van U Mo. Ed. int lange voergeholden, met conclusie alsoe desen tocht tot haeren vordeel principael streckende, meer als vijfftien offte sestienmael hondert duysent gulden (die betailung der crichsluyden daerinne gerekent) beloepen solde, datt haer Ed. een derde offte ten weynichsten een vierdepart daerinne guetwillick behoerden te dragen. Waerop sie hun rapport aende landtschap te doen ende resolutie daerop gevolcht, op huyden offte morgen hebben beloefft inne te brengen, twelck wij van tijdt tot tijdt verwachten, om onse resolutie daernae te formeren. Hierentusschen hebben wij oock guetgevonden, met Sijn Ex[tie] te communiceeren, offmen van gelijcken aende Bisschopen van Oesnebrugge ende Paternborn niet behoerden te schriven, ten eynde sie mede hadden te contribueeren om dese sware oncosten te vervallen, want offwell ons bij memorie niet dan 't Sticht van Munster gestelt is, soe hebben wij nochtans uyt U Mo. Ed. discoursen, die voern. mede gecomprehendeert, met vast vertrouwen datt het U Mo. Ed. niet onaengenaem sijn solde. Sijn Ex[tie] hefft voereerst opt aenschriven aen die vant Sticht van Oesnebrugge te doen, swaricheyt gemaeckt, insunderheyt, soeverre men van pioneren, wagenvrachten ende andersins mentie solde maecken, voerstellende datt het bij den vorsten van Brunswijck, welckers broeder tegenwoerdich Bischop was, eenighe onlust muchte causeren, derhalven beter vindende dewijle sie doch niet verre van hier gelegen, datt men haer slichtelick verschriven ende die saecken mondtlick alsdan voerholden solde. Twelck volgens geschiet is, sijnde die missiven, bij expressen nae Oesnebrugge en Paterborn gesonden". (Rijks Archief, Lias loopende, 1597.)

De uitslag van deze onderhandeling en de reden van hare mislukking vermeldt Duyck hieronder op den 8[en] en 14[en] November.

worde. Die vande stadt hadden t'ravelijn voor de Molenpoorte eens over midden afgesneden ende noch eens aenden voet voor de moelen, maer in dese voornacht dede sij een mine springen, die geen schade en dede, ende verlieten daermede t'eerste afsnijssel van dien.

Jonckvrou Emilia sijnde uyten leger van haer broeder gecommen met dat bescheyt, dat den Prince van Portugal sijn moeder soude moeten noemen ende bewijsen dat se wettelijck ware getrout, alleer hij van haer gebooren worde, ende dat men in allen gevalle de saken soude laten in sulcken staet als die doen waren tot dat Sijn Ex^{cie} haer broeder in den Hage soude commen, ende genouch bemerckt hebbende aan haer broeder ende Graef Willem dat se van tselve huwelijck eenen afkeer hadden, oick in twederkeeren bij den voors. Prince bejegent sijnde ontrent Leyden, heeft voorgenomen de saken dien niettegenstaende te voorderen ende voor de comtste van haer broeder irreparabel te maken, waertoe metten Prince beslooten wesende, heeft op desen dage in haer camer ontbooden den hofmeester vanden Graef van Egmont ende eenige andere personen (onwetende wat men daer doen soude) ende eenen paep, ende terstont de dueren doen sluyten, dat niemant daer uyt en mochte, ende daernaer begonnen te verhalen, dat se van meyninge was den Prince van Portugael tot haren man te trouwen ende hemluyden alles daer ontbooden hadde om te hooren ende sien watter passeren soude, ende laste den paep daerop mettet trouwen voorts te varen, dwelcke scheen ongeerne des te doen ende excuseerde hem daerom, dat hij sijn gewaet niet en hadde, ende dattet verbooden was sulcke trouwen te doen op lijfstraffe, maer naer dat sij even hardt daerop insisteerde ende seyde hem tegen haer broeder wel te sullen garanderen, heeft den paep haer getrout, ende de beloften van dien den Prince in Latijn ende haer in Duyts gelesen ende is daernaer wech gegaen. Naer het trouwen hebben se tsamen eenen brief geconcipieert ende aende Staten Generael gesonden, dselve adverterende watter gepasseert was, ende dattet also was geschiet, omdat de papisten andere trouwen voor nul achten ende huere kinderen daerom vande actie tot Portugael niet en mochten versteecken worden, hoewel sij anders de solemnisatie naer de maniere vande religie hier geexerceert dachten te doen. De Staten Generael metten Raedt van Sijn Ex^{cie} hierop gedelibereert hebbende, sijn des naernoens op de camers van Sijn Ex^{cie} gegaen, ende hebben den Prince eerst afgevraecht wie hem so stout hadde geraden, sonder haer ofte Sijn Ex^{cie} consent daerop te verwachten, die hem daertegen excuseerde dat de jongvrou uytdruckelijck des also gewilt hadde, ende dat hij niet en meynde daermede

misdaen te hebben. Oick gevraecht wesende, waermede hij haer dachte te konnen onderhouden, seyde dat se te samen huer behelpen soude op de middelkens die sij hadde, ende als die niet en souden mogen basteren, ende hij aenden Coning van Spangien soude willen cederen sijn actie, meynde sijn leefdagen genoech te sullen hebben, ende of wel hem daerop geseyt worde, dat hij hem behoirde te schamen aenden Spangiaert te brengen een Jonckvrou, wiens vader bij den selven so schandelijck was doen vermoorden, bleef hij evenwel onder anderen daerbij persisterende, seggende dat de reste hem niet aen en ging. Middelertijt hadde men eenigen belast te bewaren de deure vande Jonckvrou ende te beletten dat desen Prince niet weder bij haer en quam, maer hij brack evenwel met een volle sprong tot haer camer in, ende doen de Staten Generael bij haer quamen, seyde sij dattet haer getroude man was ende dat se niet en gedacht hem te verlaten, dat geen menschen en conden scheyden dat God gevoecht hadde ende nam hem daermede in den arm ende hielt hem ongelooffelijck lang daerinne. Eyntelyck vraeghden de Staten mede onder anderen of hij se bekent hadde, daerop hij opentlijck verclaerde neen, maer apart twijffelachtich, waerom hem geinterdiceert worde bij haer niet meer te commen tot dat anders in de sake soude wesen verclaert. Veelen meynden dat de Princesse van Orangien, de Hertoginne van Aerschot ende Gravinne van Solms hierinne niet veel goets en hadden gedaen met twijffelachtige woorden ende om het gepresen te hebben de huwelijcken, die sij maeckten vande andere kinderen, ende dat eenigen niet ongeerne mogelijck dese Jongvrou voorder sagen vervallen als sij waren, maer veelen beduchten insonderheyt dat den viant hieronder sijn personagie wel mocht speelen ende duer dese middel trachten oick thuys van Nassau in sich oneens te maken ende in viantschap te brengen, sonderlings soe veelen mede meynden dat den Graef van Hohenloe die alrede seer tegen Sijn Ex^{cie} gepicqueert was haer hiertoe soude stijven om de partije tegen Sijn Ex^{cie} te grooter ende de viantschap meer te maken, hoewel veel anderen meynden dat denselven Graef discreter ende voorsichtiger was, dan sulcx te sullen ofte willen doen.

Den vij^{en} Novembris was regenachtich weder. Men was alomme doende om de wercken ten besten mogelijck te voorderen ende verseeckeren ende in t'ravelijn aende molen voorts te sapperen daertoe men altemet van buyten ende van binnen een schoot dede. Ende omdat men vreesde plancken te cort te sullen commen totte beddinge vande batterien, sondt men van dage verscheyden wagenen alomme uyt om eycken plancken op te soucken

ende in tleger te brengen. In de voornacht deden die vande stadt noch een mine springen aenden molen sonder schade, hoewel sij recht te vooren een groot rumoer met trommelen ende crijten maeckten, ende verlieten daermede t'ravelijn ende de moelen, maer hielden huer noch op de contrescharpe ten suyden vande moelen, daer se mede wat afgeschantst hadden. De Schotten sonden ten suytwesten 4 mannen duer de grachte, die meest afgeloopen was aen t'ravelijn aldaer, maer omdat t'ravelijn vol rijs lach ende sij niet en hadden als spayen en conden se daerinne niet commen, maer mosten weder afkeeren. Voor de Leukepoorte worde den dam omgegraven, so dat twater vande binnengrachte begonst af te loopen, maer omdat tgat cleyn ende vol steens ende pueyns was, verstopte tselve terstont wederom. Men naerderde altoos om te commen aen t'ravelijn ofte de halve mane in den hof ende men quam desen nacht tot aende poincte van dien. Sijn Ex^cie^ nu meest alom van nabij de stadt beslooten hebbende ontsloech de ruyterie vande wachten die se tot noch toe met 3 ofte vier vanen daervooren hadden moeten doen.

Den viij^en^ Novembris wast betrocken doch drogachtich weder. Men advanceerde de wercken alomme, men sappeerde ten westen in de moelen om in de contrescharpe te commen ende die mede te mogen afsnijden, daer van tgeschut van tleger selfs twee met eenen schoot geschooten worden. Die vande stadt hielen huer seer stille, maer schooten altemet eens met geschut van tcasteel. Tgeschut dat over de Watten gecommen was in ponten van Halte tot Meppen gebracht wesende, worde van dage daer te lande gestelt ende op blockwagens gedaen ende noch een stuck weegs naer tleger gebracht. Men creegh in tleger een goede competentie van plancken om beddingen tottet geschut te maken. Die vande regieringe van Munster verthoenden aende gedeputeerden vanden raedt ende Staten ende aen Sijn Ex^cie^ op tstuck vande geeyschte penningen, dat se daertoe niet en conden verstaen, oick des sonder groot pericule niet en conden doen nochte consenteren, omdat se neutrael waren, met desen crijghswesen ten eenen nochte ten anderen deele niet en hadden te schaffen, ende dat se sulcx oick noyt aenden viant publica auctoritate hadden gedaen, maer indien den viant eenige ingesetenen tot yt te geven hadde bedwongen, daer aen was hier onrecht gedaen ende bij de regieringe des noyt gestadet, maer daertegen geprotesteert ende behoirlijck geclaecht, ende dat se alsnoch niet en konnen verstaen, dat men huer anders yet als met groot onrecht tegen de neutraliteyt ende de rijcxconstitutien soude konnen eyschen, dat se verhoopten dat de heeren heml. also boven reden niet en souden willen

beswaren, veel min oirsake geven om aen andere oirden daertegen te moeten clagen, ende setten also fijntgens die sake daermede af, waerinne nu claerlijck bemerckt worde t'misverstant der heeren Staten Generael, die tegen het advis vanden Rade van State beter vonden de gansche regieringe tot dat point te bescrijven als de particuliere dorpen ende drostampten (gelijck den viant des gedaen hadde) elcx een seecker stuck gelts af te eyschen met dreygement van inlegeringe Men merckte mede dat Sijn Ex^cie^ seer coel in die sake was, tsij om tgeschenck, ofte dat hij dachte naer de veroveringe selfs heer van Lingen te sullen wesen, dien mogelijck dan niet qualijck en soude commen so daer yet te eyschen ofte schencken ware. Tsavonts liet men veel gabions totte xj^e^ batterie aenvoeren, die meest op verkeerde plaetsen gebrocht worden ende daermede belet, dat se desen nacht veelal niet en worden gestelt. Ten westen sappeerde men so seer in de contrescharpe vande stadt, dat die ten suyden vanden molen huer daerop beschantst hadden, verliepen, waerom terstondt dselve contrescharpe aldaer afgesneden worde ende daerduer twater vande binnengracht begonnen af te laten. De Schotten quamen ten suytwesten mede in de noortface van t'ravelijn aldaer ende sappeerden met andere instrumenten so verre daerinne, dat se een gat cregen, daer se bedeckt waren, ende om een vrijen toegang daertoe te hebben besetten se de noortsijde vande grachte met gabions, ende onder dien worde den Lieutenant van Michel geschooten. Ten suyden hadden de Vriesen in de halve mane in den hof niet wel dorven sapperen uyt vrese van een mine, waeromme men al van smorgens af daerinne hadde beginnen te mineren, daermede men op den naernacht een mine vondt, beset met een groote tonne cruyts ende een casse daer tslot inne lach. Desen dach quam in tleger om Sijn Ex^cie^ te besoucken een jonger Graef van Swartsenburch.

Den ix^en^ Novembris wast eerst mistich, maer naer droogh weder. Men was mede in deliberatie geweest de mine in den hof gevonden te doen springen, maer omdat men daernaer vreesde dat sulcx selfs buyten in de trencheen quaet soude doen, haelde men de tonne cruyts daeruyt, maer de casse liet men springen, die niet veel operatie en dede, doch evenwel verliet den viant corts daernaer de halve maen, daer de Vriesen seer inne groeven om aenden dam te commen, ende daeraen gecommen wesende, vonden dattet eenen steenen beer was, ter sijden naer den hof om, daer ment soude moeten afsteecken ende omgraven, noch met een forme van een houten beer van plancken gemaeckt, beslagen, waerom men in de halve mane een omgraefsel maeckte, ende daernaer een gat in den houten

beer sloegh, waerduer twater vande grachte van tcasteel noch desen avont begonst af te loopen. In t'maecken van tgat geschiede noch die faute, dat men tselve mer 2 voeten onder het water sloegh, daer ment lichtelijck een voet ofte twee leger hadde konnen slaen. Men dede de gabions te nacht qualijck gevoert naer de xje batterie brengen, daeraf eenigen noch van dage ende anderen te nacht geplant ende gevult worden. De Schotten sappeerden altoos voort, daertegen, als oick tegen alle de wercken, den viant weynich uyte stadt schoot, maer schoot meest uytet casteel. Op den middach quam in tleger den broeder vanden Hertoge van Lunenburch met een coetse ende 3 reysige peerden. Des naernoens quamen in tleger 15 stucken batterie ende 2 mortiers, waeromme men met alle vlijt arbeyde aende xje ende groote batterie om die gereet te hebben. Noch quamen in tleger de Heeren Valcke, Malderé ende den Pensionaris vander Goes Sijn Excie aengeven, dat den viant sijn volck over de Leije hadde gescheept ende hem aenstelde alsof hij Oisteynde hadde willen aentasten. Ende al wel de Staten Generael amunitie, vivres ende volck derwerts gesonden hadden, versochten sij evenwel dat Sijn Excie oick de hant daeraen wilden houden om, des noot wesende, noch een goede partije volcx derwerts gesonden mocht worden, tot dat de saken hier gedaen souden wesen, ende met volcommender macht daertegen moch voorsien worden, sonderlinge omdat se wel sagen, dat de saken nu hier so verre gecommen waren, dat men daeraf niet en conde scheyden. De voerluyden van tleger claeghden desen dach veel aen Sijn Excie, dat se geen gelt en kregen ende niet dienen en conden ende van honger sterven, maer men bevont dat den wagenmeester vast veel penningen ontfangen hadde, ende mits hij geen staet daervan en leverde, van dese clachte oirsake was. Des nachts trachte men in t'oosten so te approcheren, dat men alomme mocht op de grachte wesen. Ten westen arbeyde men om vande Molenpoorte langes de contrescharpe te commen tot aende Burchpoorte ende oick naer t'ravelijn, daer de Schotten sappeerden, maer bij de Burchpoorte hadde den viant twee retrenchementen in de contrescharpe gemaeckt om te beletten dat men in t'ravelijn daervooren gemaeckt niet commen en mochte, ende in t'ravelijn bij de Schotten dede hij ontrent 11 uyren een mine springen, daer wel eenige Schotten gesengt maer geen gedoot worden, ende verliet den viant daermede tvoorste van tselve ravelijn, hem houdende achter een retranchement bij forme van traverse daerinne gemaeckt, twelcke de Schotten wel overloopen souden hebben, so se niet en hadden gevreest met een mine te springen, waeromme men in tselve oick

dede mineren, om te weeten of den viant daer mine mocht hebben.

Den x^en Novembris was goet weder. Men sappeerde, men approcheerde, men ging mette gaelderien seer voort, den viant schoot duer de gaelderie aen tsuytrondeel, maer men dede terstont so seer schieten op t'oostbolwerck, dat se niet meer mettet stuck (twelcke duer de parapet ingesneden was) en conde schieten. Ende so meest alle de gabions vande xj^e batterie gevult waren ende de beddingen gemaeckt, heeft men tgeschut van alle canten derwerts gebracht, daeraf men desen nacht plante in de xj^e batterie 12 stucken, 3 stucken in de ij^e, 3 in de viij^e, 3 in de vj^e en 3 in de ix^e batterien, ende men liet een hele canon in de v^e batterie ten westen staen. Ten oosten socht men vast de gaelderien ende approchen te verseeckeren, loopende twater altoos duer tgemaeckte gat noch af. Ten westen sappeerden de Schotten al sachtges voort, wachtende tot dat mette mine besocht soude wesen, of den viant daer eenige minen mochten hebben. Die van Brederode approcheerden mede ten wedersijden langes de contrescharpe. Sijn Ex^cie dede de grachten achter tcasteel peylen, die bevonden worden tusschen t'oost ende suytrondeel te hebben in t'eerste innegaen een fossette van 3 voete diepte, maer voorts totte walle toe niet over de 2 voeten ende tot eenige plaetsen een voet ende tusschen t'oost ende noortrondeel duergaens noch 3 voeten, daeraf noch eenichsins het water uytging. Desen dach quam in tleger den Graef vander Lippe om Sijn Ex^cie te besoucken ende ging logeren bij Sijn Ex^cie. Oick quam den Graef van Benthem, die te Wijtmaerssen ging logeren.

Den xj^en Novembris was tgoet weder, maer begonst des nachts wat te regenen. Desen dach was men doende om de batterien alom te bereyden ende dselve te voorsien met amunitie ende scherpen voor elck stuck tot 100 schooten om so alles gereet te hebben tegen morgen om te schieten, hoewel uyte viij^e ende ix^e batterien tot bevrijdinge vande gaelderien ende om des viants schietgaten toe te worpen wat geschooten worde ende oick eenige malen mette canon vande v^e batterie. Noch arbeyde men seer om de loopgraven so breet ende wijt te maken, dat tvolck daerduer bequamelijck aenden storm mochte commen. De gaelderien en waren noch niet voorder gebracht, dan dat elcx 3 binten in de grachte hadde. Ende omdat men sach dat twater nu meest so leegh gevallen was, dattet aen tgemaeckte gat niet meer en conde uytloopen, heeft men eenige timmerluyden daerinne gesonden, die trachten souden met sagen tselve gat dieper te maken. Dese met veel moeyten maeckten tgat noch een goede halve voet dieper, daer duer twater wederom so veel sal moeten vallen ende noch meerder

soude gedaen hebben, indien men tgat metten eersten alst best te doen was dieper gemaeckt ofte den houder van onderen met een petart ofte anders wech geslagen hadde. Ten westen mineerde men vast voorts om van t'ravelijn bij de Schotten mede verseeckert te wesen, maer den viant des gewaer wordende, verliet tselve terstont naer den middach, daer mede de Schotten oick daervan meester worden. Desen middach aten bij Sijn Ex^{cie} den Graef van Benthem metten voors. Hertoch ende andere Graven, die met hem in de loopgraven waren geweest, maer die van Benthem vertoogh op den naernoen weder naer Wijtmaerssen. Des naernoens in t'aftrecken vande wacht werde met een heele canon dootgeschooten den quartiermeester vande Engelsen, die anders een neerstich stil man was. Die vande stadt schooten anders weynich, maer maeckten huer met trompetten te slaen seer vrolijck. Sijn Ex^{cie} hadde aen tschieten van desen dach beginnen te twijfelen of de eirde aende walle van tcasteel genouch soude storten om bresche te maken ende achte daerom seeckerder de plaetse met te sappe aen te tasten, die men onder faveur van tschieten soude mogen beginnen, ende om bedeckter aende walle te mogen commen so aen tsuyt als oist rondeel, dede hij desen nacht in de grachte (ter sijden vande gaelderien daer begonnen) stellen eenige schanskorven met rijs gevult om voor blinde te mogen dienen tegen tbolwerck, dat op den toegang mogt flanckeren, die mits de pericule ende moeijelijcheyt van in twater die te moeten stellen, aenbesteet waren elcx tegen 37 gulden, maer om de pericule wille en conden se alles niet gestelt worden.

Den viant meynende met verrassinge in Brabant eenige plaetsen te crijgen, terwijl hij in Vlaenderen maniere maeckte of hij Oistende wilde belegeren, hadde uyt verscheyden garnisoenen bij een geruckt ontrent 3000 man ende was desen nacht daer mede seer heymelijck gecommen naer Burchvliet met intentie Bergen op den Zoom te overvallen aende Bospoorte over een dam in de grachte geslagen tot ophoudinge van twater, terwijle men de grachte voor tbolwerck (die seer ondiep was geweest) verdiepen soude. Den Gouverneur van Bergen verstaen hebbende van eenige vergaderinge vanden viant, hadde naer ouder gewoente een corps de guarde van 40 mannen buyten de stadt doen houden om den ganschen nacht buyten de grachte ronde te doen. Twee van dese in ronde gaende, hebben in der nacht ontdeckt aende Bospoorte eerst 3 mannen ende naer noch 2 uyte grachte commende, so se de gelegentheyt ende den pas om duer te commen waren geweest besien, ende duer tvragen (wie sij waren?) verstaende dat se van La Barlotta waren, hebben geluyt gemaeckt ende

terstont geschooten, daerduer den alarm ten deele in stadt quam ende den viant oirsake nam om wederom te vertrecken sonder yet te tenteren [1]. Ende hoewel hij den xiij^en wederom met eenich volck tot voir de stadt quam en dorste hij noch niet aengrijpen, doch gaf die vande stadt daermede oirsake de dammen duer te steecken ende twater inde grachte te laten. Van gelijcken hadde den viant eenich volck bijeen getoogen ende

[1] Een geintercipieerde brief, den 28en October door den President Richardot uit Kamerijk geschreven, bragt op het vermoeden, dat men een aanslag op Ostende in den zin had. (Zie den brief van de Gecommitteerde raden van de Staten van Zeeland van den 1en Nov. berustende op het Rijks Archief.) Paul Bax, die als gouverneur van Bergen op Zoom voortdurend spionnen naar de zuidelijke gewesten zond, ontving ook dergelijke berigten, maar liet er zich niet door misleiden. „Huyslnyden, die door Antwerpen gepasseert sijn, als oyck de soldaeten, die van dien quartieren comen, rapporteeren mij „, schrijf hij in een brief van den 3en November, „ dat den vijant Ostende soude gaen beleggen, ende dat den Cardinael over drye daegen tot Brugge soude vernacht hebben, ende tot Ghent sonde verwacht worden, dat, „ voegt hij er bij, „ nochtans buyten dien wech is..... Hoewel tselve seer vrempt in desen saysoene ende gelegentheyt is luydende, „ zoo eindigt hij zijn schrijven, „ hebbe daerom niet mogen laeten Uwe M. E. daervan te adverteren, ende sal midlertijt wel op mijn hoede sijn „. (Id.)

Intusschen was het blijkbaar, dat de vijand, zoo hij al geen aanslag op Ostende voor had, toch de aandacht op die vesting wilde trekken, en de menigte brieven, welke omtrent dezen tijd tusschen den gouverneur Norreys, de Staten van Zeeland, de Staten Generaal enz. gewisseld werden, en die in de verzameling der ingekomen stukken op het Rijks Archief berusten, bewijzen, dat men ernstig bezorgd was voor een aanval. Onder den datum van den 7en November vinden wij eene lijst van de benoodigde vivres, munitie, gereedschappen enz, die men noodig achtte al dadelijk naar de bedreigde plaats te zenden, een lijst, die twee dagen later nader gespecifieerd en uitgebreid werd met bijvoeging van eene uitvoerige opgave van den Commies Pieter Kien, nopens den voorraad in de magazijnen aldaar aanwezig. In brieven van den 5en en 7en November deelen de Staten van Zeeland herhaaldelijk nieuwe bijzonderheden mede omtrent de groote toebereidselen door den vijand gemaakt met toezending tevens van eenige brieven van Norreys. Van dezen ontvingen de Staten Generaal den 13en November een uitvoerig relaas, waarin dag voor dag aangeteekend staat, wat hij van den vijand vernomen had, waaruit echter reeds eenigzins is op te maken dat het van de Spaansche zijde meer eene bedreiging dan een werkelijk plan tot belegering gold. Den 19en schreef hij dan ook: „je viens d'estre adverti que on a resolu le siege d'Oostende mais que ce serat en meillieure saison et que alors on employera les derniers efforts „, en voegt er als post scriptum bij: „Je viens presentement dentendre que le Cardinal est parti de Bruges et tous les regimens dissipez „.

Dat Maurits ook de noodzakelijkheid inzag om maatregelen tegen de mogelijke aanvallen des vijands te nemen, blijkt uit een brief, dien hij den 12en November, den dag van de overgave van Lingen, aan de Staten Generaal schreef, en waarin hij zijn voornemen mededeelt om in allerijl met het leger en het geschut naar Holland te komen. Verder dringt hij er op aan, dat de Staten van Zeeland eenige stukken naar Ostende zenden, en den kolonel Tiron en den luitenant van de artillerie Pluquet gelasten derwaarts te vertrekken. Aan den anderen kant echter vindt hij het onraadzaam, zoo veele compagnien van het Zeeuwsche regiment te verwijderen, „ want ondertusschen den vijandt hem zoude gelaten de voorsz. stede te belegheren, zoude hij lichtelijck yet op d'eylanden voornemen, dwelck voor al dient voorgecommen te worden „.

heymelijck in de Langestrate gebracht met intentie die daer in schepen te doen ende den xij[en] smorgens daermede aende Dortsepoorte van Geertruydenberch te commen ende die also te vermeesteren en houden, tot dat se bij eenige ruyteren ende knechten ontrent de Mede in een velt gecommen, souden mogen gesecondeert worden, maer so se oick met huer gebracht hadden een wagen met lange ledderen becleedt met douck, is tselve bij eenen boer uyte Langestrate ontdeckt ende aen die vande stadt veradverteert, die terstont alomme tvolck op de been holpen ende veel lichts maeckten, daermede de anderen van huer voornemen worden afgekeert ende wechtoogen sonder yet te doen. Dese aenslagen ende sonderlings die van Geertruydeberch hielden sij so seecker, mits aldaer aen t'openen vande Dortsepoorte s'morgens seer weynich volcx is, ende datter in beyde de steden veel waertgelders leggen, die se niet en schijnen te achten, dat se al commissarissen bij huer hadden om de wetten in de plaetsen terstont te veranderen, maer nu dselve aldus ontdeckt sijn, sullen se konnen dienen om voortaen beter toe te doen sien.

Den xij[en] Novembris was het schoen weder. Sijn Ex[cie] achtende alle saken genouch veerdich om te schieten, dede vrouch naer de loopgraven gaen alle de musquettiers vanden leger, om dselve in de trencheen te leggen ende onder tschieten oick op de stadt te mogen speelen, quam selfs oick vrouch in de loopgraven metten Hertoge van Lunenburch, den Graef vander Lippe, den Graef van Swartseburch ende andere heeren vanden leger, ende corts daernaer quam mede daer den Graef van Benthem. Hij dede al vooren hier ende daer op tcasteel schieten, maer ontrent 9 uyren dede met alle de stucken in batterie schieten tot 3 voleen toe ende daernaer hier ende daer op de defensien, onder faveur van twelcke ende vande musquettaden men de voordere gabions in de grachte dede planten tot over den midden toe tegen dvoors. 2 rondeelen, ende de reste overtoogh men met biesbruggen ende daernaer liepen eenigen over ende begonnen voor in beyde de rondeelen te sapperen ende oick te mineren, daer se eerst vonden veel pulvers in de voet geleyt om die te mogen doen springen, twelcke sij om des te beletten uyt namen ofte met water bedurven, ende een weynich in de walle gecommen wesende, bedeckten huer met tafelen ende begonnen daeronder mette sappe inne te gaen. Die van binnen worden wel gewaer, dat men aen t'oostrondeel begonst te sapperen ende wierpen daerom aldaer seer veel met steenen, maer aen tsuytrondeel, daer men nochtans eerst was geweest, en worden sij des niet dan heel laet gewaer. Om dese sappeerders te bevrijden, schoot men

heel dicht op deselve rondeelen ende de cortijne tusschen beyden, ende onder dien liep een mineur tegen de walle op ende ruckte een reecken [1] van boven af, ende naer wel 400 schooten, siende Sijn Ex^{cie} de sappe seer advanceren ende de sake nu tot sulcken staet, dat Graef Frederick soude moeten parlamenteren ofte de uyterste periculen loopen, heeft hij de stadt doen sommeren voor de eerste reyse, daerop Graef Frederick aen Sijn Ex^{cie} dede bieden goeden dach ende hem bidden een uyre van schieten te willen ophouden, opdat se met malcanderen mochten spreecken ende aen Sijn Ex^{cie} huer antwoort seynden, dan so Sijn Ex^{cie} hem weder dede seggen daer gecommen te sijn om Lingen te hebben ende nu lange genoech hier geweest te sijn ende geenszins van meyninge te wesen van schieten te doen ophouden, maer so hij conditien wilde maken tot overgevinge der plaetse, dat hij dan gedeputeerden mocht uytschicken, men soude gijselaers wederom naer binnen seynden, heeft Graef Frederick doen verclaren daermede te vreden te wesen, ende sijn van Sijn Ex^{cie} in stadt gesonden de Capiteinen Wingaerden ende Jaxley, maer daernaer dede men huer aenseggen, indien sij tschieten van binnen verbooden, dat ment van buyten mede soude doen ophouden, twelcke volgende, tschieten alomme opgehouden worde, maer so men even seer mette wercken ende sappe voortging, is eerst uytgecommen Bartholomeo Sancio, lieutenant van Don Guillelmo de Verdugo, versouckende oick surceantie van wercken, die doen mede geschortst sijn ende ten lesten is Evert van Ens uytgecommen, versouckende dat de soldaten, heeren ende officiers vanden Coning mette geestelijcke personen souden mogen uyttrecken met peerden, vendelen, wapenen ende bagagie ende daertoe geaccommodeert werden met 100 wagens, ende dat men de burgers soude laten bij de catholycke religie ende eenige andere cleyne dingen, maer Sijn Ex^{cie} verclaerde te vreden te wesen, huer alles in vougen als vooren te laten uyttrecken mits dat se oick in 3 maenden over dese sijde vande Mase niet en souden mogen dienen ende dat d'officiers vanden Coning eerst souden overleveren alle de blaffaerden, boucken ende charters, die se vande domeinen van Lingen onder hadden. Verclaerde voorts dat de burgers souden blijven bij huere privilegien ende in tstuck vande religie als andere getracteert worden ende dat hij den uyttreckende totte plaetse toe, daer se den eersten avont sullen blijven ofte logeren, accomoderen soude met 30 wagens ende een convoy van vier vanen ruyteren, twelcke ten lesten bij den Graef Frede-

[1] Hek- of paalwerk.

rick ende tgarnisoen also aengenomen worde, ende op den avont gingen in stadt bij Graef Frederick ende Graef Adolf (die bij sijn broeder in de belegeringe was gebleven) de Graven van Solms ende Ernst ende Lodewijck van Nassau, alwaer gegeeten ende goede chiere gemaeckt hebbende, sijn weder in tleger gekeert. Des nachts hielt men evenwel alle de loopgraven beset.

Men hadde nu over eenige dagen verstaen, dat den Coning van Vranckrijck tot St. Quintijn een vergaderinge hadde laten maken van sijne ende des Cardinaels gedeputeerden, om te sien of se met middelinge vanden legaet vanden paus een pays tusschen hem ende den Coning van Spangien souden konnen treffen. Ende of wel de Staten daerinne niet wel te vreden en waren, mosten sij evenwel sulcx op de directie Godes laten staen ende gedulden, dat se met so lichten man gescheept waren (indien hij mette sake voorts ging) ende middelertijt soucken te trecken so veel voordeels als sij souden konnen krijgen. Ende so alle daegs meer van deze sake geseyt worde, is den Ambassadeur Busenval van dage in Staten Generael gecommen, ende heeft op een brief vanden Coning in date den xvij[en] Octobris te vooren overgeleyt een vertoogh gedaen. Den brief houdende dat hij verblijt was in t'overgaen van Meurs ende nu goede hoope tot Grol ende de naeste plaetsen hadde. Dat hij tsedert tveroveren van Amiens een inval in Artois hadde gedaen tot dicht aen Atrecht toe om tlant te bederven ende den viant slach te presenteren, daertoe hij hem niet en hadde konnen brengen. Dat hij te Bronval gecommen was om Dourlens te belegeren, daer tusschen de 1500 ende 1600 mannen inne waren, ende dat hij des soude doen, indien hem den gestadigen regen daerinne niet en belette. Dat de victorien ten wedersijden tegen den Cardinael geobtineert, bewesen, dat men sijn hoogen moet lichtelijck kan reprimeren ende dat hij bijnaest alreede machteloos was. Dat hij ende sijn lant so veel gedaen hadden om Amiens te recouvreren, ende dat sijn frontieren daermede also geruineert waren, dat hem niet wel mogelijck en soude wesen in de oirlogen te continueren met die macht ende middel, als hij desen jare hadde gedaen; dat hij daertoe niet min couragie hadde, omdat sulcx hem lichtelijcker dochte als tot noch toe, maer dat tijt was te overleggen wat men best voor het toecommende jare soude mogen voornemen om met goede correspondentie van beyden sijden mette macht van dien meer vruchts te doen ende de oirlogen in die quartieren te vercorten, als hij meynde wel doenlijck te wesen, indien elcx hem daertoe wilt employeren, ende dat men den viant daernaer oick in Span-

gien soude mogen gaen besoucken ende van alle sijn actien ende quellingen
doen reeckenen. Dat de langduricheyt vande oirlogen Vranckrijck seer swackte
aende sijde vande Nederlanden, als hij nu 3 jaren besocht hadde, omdat
de steden vanden viant alles so gefortificeert ende so naer aen Vranckrijck
sijn, dat bijnaest totte minste ongelucken voor Vranckrijck geen remedie en
is, ende dat sijn voorsaten daeromme d'oirlogen van verre ende over tge-
berchte gevoert hadden, versocht dat men doch d'oirlogen aen die sijde wilde
cort maken, daertoe hij de Coninginne van Engelant mede hadde doen ver-
soucken sonder meer so verre te loopen. Dat hij daerom Busenval ontbooden
hadde bij hem te commen, ende hem vande meyninge der Staten daertoe
wel te onderrechten ende dat men hem daerom daervan wel wilde instrue-
1 ren ende geloven in tgeene hij voorts seggen soude. Tvertoogh van Bu-
senval was daerop, dat den Coning mette Staten sinceerlijck hadde gehan-
delt ende huer sijn noot van tijt tot tijt doen verthoinen ende beloven dat
de remedien, die hij daertoe soude moeten nemen ten minsten mogelijck
huer staet souden quetsen, omdat hij dselve singulierlijck wenste geconser-
2 veert. Verhaelde voorts alle de miserien van Vranckrijck, ende dat den
Coning mer twee middelen en sach, om daeruyt te commen, d'een vande
wapenen, die hij tot noch toe hadde gevolcht ende daerinne sijn persoen
3 so dickwils gewaecht. Ende oick daervan weynich wercks maeckte alst
mer mocht dienen tot conservatie van sijne ende sijner vrunden onder-
danen ende niet tot sijn seeckere ruine, die selfs mede sijn vrunden soude
quaet wesen, welcke ruine hij niet en kan ontgaen, indien hij d'oirlogen
4 most vervolgen met so swacken macht als tot noch toe geschiet was. Dat
hij mettet beleg van Amiens so uytgeput was van gelde, dat hem onmo-
gelijck was langer de groote heertochten vanden viant te wederstaen, ende
begeerde daerom te weeten met wat middelen de Staten souden meynen
de oirlogen te beleyden, om die ten besten mogelijck wat te verdeylen
5 ende diverteren. Dat de desordre in Vranckrijck so vermeerdert waren
ende de factien gewassen duer d'oirlogen, dattet hem niet mogelijck en
was die langer in tvertreck te brengen, als men tot noch toe getracht
hadde te doen, sonder dat men totte sieckten van sijn lant stercke reme-
6 dien emploijeerde. Dat men des lichtelijck kan doen, indien elcx evenseer
trachte om de Spangiaerden uyten Nederlanden te jagen, als bij de ligue
voorgenoemen was, ofte dat men se so nau van beyden canten bedronge,
dat se mede mochten voelen alsulcke preplexiteyten als sij Vranckrijck met
7 huer invasien in gestelt hadden. Daertoe sijn meester de Coninginne van
Engelant mede heeft doen versoucken, omdat hij gewogen was alles te

8 tenteren eer tottet tweede middel te commen. Dat de tweede middel is
accoort te maken mette vianden van Vranckrijck, welck middel den meren-
deel van des Conings raden ende onderdanen de seeckerste dunckt om
Vranckrijck te conserveren ende huer selven uyte wanhoepe te brengen,
dat de couragie vanden Coning daerinne nochtans weynich smaecks hadde
gehadt, al sach hij schoin daermede promptelijck uyt alle swaricheyt van
oirlogen ende desordren in sijn staet te konnen commen, alleen om de
inconvenienten die daerduer op sijn geconfedereerden souden vallen, die
hij niet geern in tverdriet soude laten, omdat hij altoos meer voor ande-
ren als voor hem selven gedaen hadde, ende so hij tottet accoort gesint
ware geweest, dat tselve al soude gemaeckt sijn geweest, omdat de Span-
giaerden hebben doen consenteren sulcke conditien, die lichtelijck souden
9 konnen bewegen yemant die moede van oirlogen is. Dat den Coning meer
betrachtende sijn eere ende beloften ende de genegentheyt tot dese lan-
den, als lettende sijnen noot, sijner onderdanen kermen ende d'intercessie
van veel Cristen Princen, de gedeputeerden vanden Cardinael so hadde
gehoirt, dat hij noch een oire voor sijn vrienden ende geconfedereerden
open hielt met een inclinatie van sijn oirdeel, indien hij in huer kan
mercken een vaste resolutie om mette wapenen haest uyte oirlogen te
10 mogen commen. Dat den Coning terstont naer de verhooringe vande voors.
gedeputeerden herwerts daervan advertissement hadde gedaen, ende dat
hij Busenval getrouwelijck hadde verthoint watter passeerde, so dat men
geen ignorantie en sal konnen pretenderen, ende altoos geseyt hadde, als
11 hij noch dede. Dat den Coning der Staten advis in sijnen noot begeerde
te weeten, ende dat se rondelijck wilden verclaren, wat sij van huere
sijde souden konnen doen tot continuatie vande oirlogen, ende om die met
meerder voordeel voor Vranckrijck te beleyden als tot noch toe was ge-
schiet, ende so men hem daerin bethoinde yet om hem op te konnen
funderen, (sonder dat hij yet onredelijcx begeerde) so presenteerde hij sijn
persoen, wapenen, macht ende rijck tottet volbrengen der oirloogen, ende
so men hier daertoe te swack was ende niets en soude konnen doen naer
exigentie vanden noot van Vranckrijck, ende gelijck men te vooren we
gedaen hadde, als men starcke legers te velde hadde ende den Coning
noch assisteerde in Vranckrijck, so en begeerde den Coning niet, dat men
om hem te secoureren oplayde een opspraeck vande gemeente, maer alleen
versocht, of men niet goet en soude vinden, dat hij tsijnen minsten quets
mette Spangiaerden afhandelde, ende dat men hem wilt openen (gelijck men
van hem soude willen begeren, indien het daertoe quame) hoe hij in di

handelinge sal mogen procederen om daeraf te minder quaet te verwachten, daertoe hij hem so sal accommoderen, dat men sal mercken dat hij van dese landen hem niet en souckt af te scheyden, ende dat hij oick daerinne niet en sal besluyten alleer te verstaen, wat de Staten daerop sullen verclaren, dan dat men d'antwoorde hierop in tverleng niet en sal mogen trecken ende suspicie geven, dat men tselve bij artificie dede, om met die onseeckerheyt tbeleyt van sijn saken te beletten. Dat den Coning daerinne so voorsichtelijck wilde handelen, dat hij hem Busenval in Vranckrijck geboođen hadde te commen om den staet van dese Nederlanden particulierlijck te verstaen ende oick sijn advis op dese sake te hebben ende gelast niet te precipiteren tegen de seeckerheyt die hij wilt, dat de Staten van sijn actien hebben, die hij ten meesten voerdeel van dese landen wilt beleyden. Dit vertoogh leverde hij oick bij gescrifte over. De Staten verclaerden, dat se daerop souden letten ende metten eersten mogelijck huere meyninge ende antwoorde daerop verclaren, maer waren mette sake niet weynich becommert, omdat huer niet wel mogelijck en was promte antwoorde van eenich secours hem te doen geven, mits de consenten noch niet gedragen en waren, ende dat se sagen dat bij aengaen van desen pays alle de oirlogen op hueren hals souden vallen ende aencommen, ende vreesden altoos dat den Francois, niettegenstaende alle de voors. schijnreden totten pays soude voorts varen, so hij mer eenige goede conditien conde obtineren. Ende so se in dese becommeringe stonden, sondt den voors. Ambassadeur aende Staten Generael den xiij^en^ een naerder verclaringe, houdende: dat hij den xij^en^ tsavonts een brief vanden Coning vanden lesten Octobris hadde ontfangen, die daerinne hem screef, dat hij de handelinge van t'accoort in surceantie hielt, tot dat hij vande Staten antwoort soude hebben op tgunt voors. is, ende dat hij den Mareschal Biron gesonden hadde om in Henegouwen ende Lutsemburch een aenslach op den viant te maken. Dat den Coning mede gesint was in Januario d'oirlogen in Brittangie tegen den Hertog van Mercur te beginnen (omdat de treves dan daer expireren) daertoe hij geroupen worde bij de edelen ende tgemeen volck, ende hoopte daerom binnen 2 maenden denselven met gewelt ofte gevouch tot reden te brengen ende dat dselve het liever met gevouch sal willen doen, omdatter so weynich vasticheyt in sijn sake is, doch willende den aenslach verseeckeren, versocht of de Staten hem Coning niet en souden mogen assisteren met eenige oirlochschepen om de reviere van Nantes te sluyten, ten eynde den voors. Hartoge geen secours uyt Spangien en crege. Versocht dat men hem dese assistentie niet en wilde

weygeren, omdat hij de saken daer so meynde te advanceren, dat hij tegen tbegin vanden tijt wederom sal mogen wesen op de frontiere van Picardie om d'oirlogen daer so veel vaster te maken om tbehulp dat hij hebben sal van tcrijsvolck, die hij daer heeft moeten onderhouden ten getale van 1600 Switsers, 6000 Francoisen te voet ende 800 peerden, ende dan op de voors. frontiere mede sal mogen gebruycken, ende begeerde daerop antwoort. De Staten en maeckten geen swaricheyt daerinne, indien den Coning in d'oirlogen wilden blijven, maer om de onseeckerheyt die se daervan hadden, ende de vrese dat hij metten pays te maken duer soude gaen, en quamen niet geerne tot tdoen van so veel costen ende hielden daerom des mede noch in beraet. Doch geduyrende dese handelinge hadde den viant wederom een aenslach op Amiens gemaeckt, om die plaetse noch eens te overrumpelen, maer tselve misluckte hem, gelijck oick aenden Marischal de Biron misluckte den aenslach gemaeckt op Avesne in Henegouwen daer veel van sijn volck al op de walle gecommen waren, ende aenden Hertog van Bouillon den aenslach op Luxemburch gemaeckt, daer hij 2 poorten achter malcanderen met petarts hadde doen opslaen ende aende laetste gesteuyt worden, souckende also elcx sijn voordeel onder pretext van het tractaet van vrede.

Den xiij^en^ Novembris was goet weder. Men sondt naer de stadt eerst 30 wagenen ende naer noch 10, maer omdat Graef Frederick versocht dat tvolck noch desen dach in stadt mocht blijven ende hem tselve geconsenteert werde, mits dat se tcasteel souden moeten ontruymen, is terstont Maerten Cobbe (die daer sal commanderen) met sijn compagnie daerop gesonden ende in stadt noch tot besettinge vande poorten ende wallen de compagnie van Teylingen. Smiddachs ging Graef Frederick met sijn broeder bij Sijn Ex^cie^ in tleger eeten. In stadt ende casteel werde gevonden 1 heele canon, 2 halve canons, 2 heele slangen (daeraf den eenen overlange geborsten was) 3 halve slangen, 1 falconet ende 1 mortierstuck met veel haken ende noch wel 12,000 ℔ cruyts, maer geen ander amunitie als den burgers toecommende, so men seyde. Men bevont dat de gracht van tcasteel in t'midden tegen de cortijnen tamelijck wijt was, maer tegen de rondelen niet veel over de 120 voeten ende dat se afgelopen was ontrent 2½ voeten, ende dat de binnen ende buyten grachten vande stadt slickerich waren ende meestal droogh geloopen. Tot Drost quam in stadt een Overijssels Joncheer Ittersum genaemt, ende tot rentmeester van tlant eenen Limburch. Terstont naer dat de compagnien van Cobbe ende Teylingen in stadt ende op tcasteel waren ende den viant van tcasteel in

stadt was getogen, heeft men alle tgeschut doen schoin maken ende weder naer de Eemse brengen om wechgevoert te worden. Men heeft oick de beddinge ende alle de amunitie doen wech nemen ende wederom in tquartier brengen. Ende omdat alle tvolck moede waren ende seer naer t'garnisoen haeckte, ende dat men bevreesde of den viant oick in Vlaenderen wel yet voornemen mochte, mits men noch geen tijdinge van sijn aenslagen in Brabant en hadde, heeft men de patenten aen alle tvolck van oirloge uytgedeylt ende veelen gelast op morgen te vertrecken.

Den xiiij^{en} Novembris was het schoin weder. De Schotten ende verscheyden Duytse compagnien vertoogen heel vrouch naer Swol om daer gescheept te worden ende naer garnisoen gevoert, ende worden terstont bij de Engelsen gevolcht. De vier vanen ruyteren van Bergen op den Zoom vertoogen mede ende namen den pas duer tlant te Munster ende tlant van Cleef naer de Betue toe, om also tlant van Zutphen te verschonen. Den viant toogh uyt Lingen ontrent 9 uyren met 3 vendelen knechten als vanden Graef, van Leauckema ende Innevelt, sterck ontrent 300 goede vechtende mannen ende de vaen ruyteren van Verdugo starck ontrent 30 peerden ende namen den pas over de Eemse naer Soltsbergen in tlant te Munster, om daer desen nacht te logeren ende worden geconvoyeert bij de 3 vanen ruyteren van Nieumegen ende die van Conteler, die voorts mede naer tgarnisoen toogen. In tleger was groote benautheyt van gelde, so dat niet alleen tcrijsvolck ende anderen sonder gelt naer garnisoen mosten, maer oick de wercken die voor de stadt gemaeckt waren niet en conden betaelt worden; ende evenwel wilde Sijn Ex^{cie} de reparatie vande stadtswallen ende t'afwerpen vande wercken, aenbesteedt ende op slants costen gedaen hebben, willende die van Lingen als sijn onderdanen daermede verschonen, ten onwille vande gedeputeerden vanden Rade, die nochtans niet vlackelijck daertegen en dorsten seggen ende anders oick bij Sijn Ex^{cie} weynich geacht waren, omdat se op meest geene poincten naer exigentie vande saken en wilden resolveren, daertegen sij in tparticulier wel claechden, maer voor de cop en dorstet niemant seggen. Men stelde voorts ordre om de reste van tleger op morgen te doen vertrecken ende men gaf last aen eenige scheepscapiteinen met huer volck bij tgeschut ende amunitie te blijven totdat dselve alles tscheepe gedaen souden wesen ende dan daermede de Watten over naer Hollant te keeren. Graef Frederick met sijn broeder, Verdugo ende anderen gingen des middachs noch bij Sijn Ex^{cie} eeten ende namen naer de maeltijt afscheyt om haer volck te volgen ende werden bij Sijn Ex^{cie} in verscheyden cleyne pretensien noch

seer gegratificeert. Die van Osenbrug waren mede bescreven geweest om eenich gelt te furneren, maer van dage daerop antwoordende namen dselve excuse, die de regieringe van Munster genomen hadde, doch met wat beleefder woorden, so dat men alomme de hant op een ledige stede leyde, omdat men vande landen in tgemeen ende publica auctoritate wilde opgebracht hebben, tgeene men van elck dorp met dreygementen van inlegeringe behoirde afgeschat te hebben ende huer daernaer laten disputeren, clagen ende tot conservatie van huere regieringe ende neutraliteyt protesteren.

Den xv^{en} Novembris was het tamelijck weder; de reste van tleger worde alles gebroocken ende naer garnisoen gesonden, ende Sijn Ex^{cie} ende Graef Willem vertoogen mede ende quamen desen nacht logeren tot Ulsen, maer de gedeputeerde raden bleven noch daerom wat naerder ordre te stellen, so op den kerckendienst vande stadt als andere saken. Sijn Ex^{cie} hadde voor sijn vertreck uyt Lingen doen lichten de gebortste slange ende alle de reste van tgeschut daer innegelaten, so men vermoede omdat de heerlicheyt sijne was, waerom eenigen meynden dat de gedeputeerden vanden Rade ten minsten de 3 stucken batterie noch daeruyt doen lichten souden hebben, maer tselve en worde bij huer niet gedaen ende daermede versuymt t'magasijn vande Generaliteyt met die partije te verstercken, twelcke men doen met gemack ende hiernaer niet dan met ongemack ende onwille sal konnen doen. Den Graef van Solms vertoogh naer Duytslant om bij sijn ohem de Stadthouder van Westfalen te gaen om sijn private saken te verrichten.

Den xvj^{en} Novembris was schoen weder. Graef Willem scheyde van Sijn Ex^{cie} ende nam den pas naer Emblichem ende Coevoerden, ende Sijn Ex^{cie} quam des avonts logeren tot Ommen.

Den xvij^{en} Novembris was tamelijck weder. Voor Lingen was men doende geweest om alle de amunitie in ponten te doen ende naer de scheepen te mogen doen brengen, ende so alle tcruyt was geladen ende alle de conducteurs ende bootsgesellen op tlant gegaen waren om wat te eeten ende voorder bevel te ontfangen, wat se voorts doen souden, is op den avont tvier in tcruyt gecommen ende heeft alle de ponten aen stucken geslagen ende so alle tcruyt doen vliegen met sulcken slach dattet alles beefde ende schudde watter ontrent was, dan mits de conducteurs op tlant waren en beeftet geen groote schade van menschen gedaen, dan van 2 bootsgesellen ende een vrou met een kindt, boven den scheepscapitein Cater, die daer ontrent mede was ende tbeen aen stucken geslagen worde, ende een tim-

merman die heel versengt worde, sonder dat men eenichsins heeft konnen weeten ofte verstaen, waeruyt dat ongeluck gecommen was, anders dan dat men vermoede dat de vrouwe een pot ofte yet anders met vier moet gehadt hebben om haer te warmen ende dat daeruyt den brant sij gecommen. Nietemin indien de conducteurs hierop naerstelijck ende naer behoiren hadden gelet ende wel toegesien, en soude dit apparentelijck aldus niet afgeloopen hebben. Mette voors. slach verloor tlant boven alle de ponten (die den luyden daer ontrent toequamen) wel 200 tonnen cruyts geestimeert ongeveerlijck op 15,000 £, twee ponten met cogels, daeraf veele weder becommen werden ende 2 stucken geschuts worden in de gront vande Eemse geslagen, doch weder uytgehaelt, ende so alle de andere amunitie niet voor en ware geweest ende wat afgedreven, soude se apparentelijck mede alles gevlogen hebben. De gansche wallen vande reviere waren wechgeslagen ende tlant alomme so overworpen met cruyt dattet alles swart sach, met verwonderinge dat noch so veel cruyts opgeworpen was sonder vier gevat te hebben. In dit stuck worde naderhant bij de regieringe noch die negligentie gecommitteert, dat geen van alle de conducteurs voor huer waerloosheyt aengesien ofte eens gereprehendeert werden om alleen in toecommende tijden beter te doen toesien. Sijn Ex^cie^ quam op den middach tot Swol, daer hij bij de magistraet maeltijt hiel ende ging des naernoens tscheepe om naer Sparendam te varen ende also metten eersten in den Hage te mogen wesen, omdat men noch niet seeckers en hoirde wat den viant voor Oisteynde mocht gedaen hebben ende men vast veel tijdinge creegh vande aenslagen op Bergen op den Zoom ende op Geertruydenberch. Men vermoede oick dat hij seer naer den Hage haeste te commen om de domestycque redenen van sijn suster, so dat hij op geen steden aen en voer ende den xix^en^ op den naernoen in den Hage quam.

De Staten Generael verhoirt hebbende vande comtste van Sijn Ex^cie^, deden den Prince van Portugal aenseggen, dat hij soude moeten vertrecken ende hem vooreerst moeten begeven binnen Dordrecht, Schiedam ofte den Briel, maer mits hij versocht, dat de Staten selfs plaetse kiesen souden is hem gedisigneert Schiedam ende hier in den Hage voor sijn verteeringe gesproocken ende hem geconsenteert tot Schiedam te mogen verteren 150 gulden ter weecke. Dit bevel geschiede, omdat men bevreesde dat Sijn Ex^cie^ commende hem eenich leedt mocht aendoen, daeraf eenigen yet gehoirt ofte geimagineert hadden. De Prince vertoogh den xix^en^ Novembris voornoen met sijn broeder met brieven aenden magistraet van

Schiedam om hem daer te doen accommoderen. Sijn Ex^{cie} in den Hage gecommen wesende dede terstont sijn suster aenseggen, dat se soude moeten uyt sijn hof vertrecken ende plaetse mogen nemen in thof tot Delft, des sij beloofde noch dien avont te doen, maer naderhant haer excuserende op haer swacheyt, is sij eerst den xxj^{en} naer Delft verthoogen ende Sijn Ex^{cie} so lange gebleven in thof vande Princesse van Orangien sonder haer te willen sien ofte spreecken ofte in sijn hof commen logeren, alleer sij vertogen soude wesen. Nietemin dede haer tot Delft noch accommoderen van alle nootelijcke diensten seer eerlijck. Sij hielt haer in hare sieckte seer qualijck met crijten ende kermen ende als seer te verlangen naer haren broeder den Grave van Hohenloe, die se seyde dat haer wel voorstaen ende tegen de Staten ende Sijn Ex^{cie} beschermen soude, ende belooft hadde de bewoninge van sijn huys tot Delft, ende dat haer in haer goet geen vercortinge en soude geschieden, daeruyt vermoet worde, of den voors. Graef haer in dit voornemen wel soude gestijft hebben ende belooft tegen Sijn Ex^{cie} te hanthaven, te meer, omdat se dickwijls seyde hem gescreven te hebben ende wel te weeten, dat hij haest hier soude commen, al waert schoin met gevaer van sijn persoen, so hij haer belooft hadde. Nietemin heeft men daernaer verstaen, dat den Graef hem daervan heeft ontdaen ende gelochent daervan te weeten ofte sulcx te hebben willen toestaen. Also en isser op dese eirde geen vreuchde volcommen, ende alle de voors. victorien en hebben Sijn Ex^{cie} so veel blijschap niet konnen maken ofte dese domesticke bedroeftheyt en heeftet alle verduystert, die voor de landen hier lijdelijcker wesen soude, indien men verseeckert ware dat den viant in de partije geen deel en hadde.

Ontrent dese tijt creegh men tijdinge dat d'Engelse armade versuymt hadde te krijgen de Indische vloote, so dat se daeraf niet en hadden becommen als 3 scheepen, die se den iiij^{en} deser in Engelant ingesonden hadden. Item dat de Spaensche vloote seyl hadde gemaeckt ende achter Engelants ende gesien was den v^{en} deser, ende dat d'Engelse vloote geheel den vj^{en} weder ingecommen was ende corts weder in zee gesonden naer de Spaensche, maer dat dselve daernaer met veel Engelse scheepen duer eenen noortoosten storm so waren verstroyt ende gedissipeert, dat men niet en wiste, waer se gebleven mochten sijn, uytgeseyt dat eenigen tegen Engelants eynde ende Irlant waren gestrangt, waerom men hoopte dat dselve Spaensche vloote voor dese tijt niet besonders uytrechten sal, ende naderhant verstont men dat se gemeynt hadden te Valmuyt in Engelant aen lant te brengen 10,000 man te voet ende 500 peerden.

Ontrent dselve tijt verstont men mede dat den General Johan Norreys ende oick Milord Borreis beyde in Irlant van sieckte waren gestorven.

Oick verstont men dat de Coninginne van Engelant openbare verclaringe hadde gedaen, dat se alles van goede prinse hielt wat op de Spaensche zee met vivres, amunitie van oirlooge ende gereetschap tot equippagie van scheepen geladen gevonden ende gekregen souden worden, waerduer meest alle heeren in Engelant scheepen equippeerden om daer buyt te maken, twelcke hier in tlant een groote becommeringe maeckte, omdat men bevreesde, dat met die verclaringe de gansche westersche navigatie in gevaer soude gebracht worden ende dat onder dien schijn alle waeren bijnaest onder den verboodenen souden konnen getoogen worden.

ANDERE GESCHIEDENISSEN.

Naer de comtste van Sijn Ex[cie] in den Hage heeft men verstaen dat den viant van Oisteynde weder afgeweecken was, omdat aldaer ontdeckt was een verraet van eenen sergiant van hopman Rollé, die al merckelijcke penningen daerop hadde ontfangen ende den viant van alle de advenuen wel geadverteert, ende wesende in suspicie gecommen duer t'uytgeven van meer gelts in pistoletten als een sergiant wel gemeynlijck heeft ende in t'examineren op veel variatien bevonden, is eyntelijck bij torture ontdeckt ende bij hem noch veel gelts met een pasport van Don Gaston Spinola gevonden, waeromme hij eyntelijck metter doot daerover gestraft is, waeruyt men claerlijck sach, dat den viant met practijcken socht weder te crijgen tgeene hij met gewelt verlooren hadde.

Den ouden Hertoge van Farrare gestorven wesende, achterlatende alleen een bastardtneef genaemt Don Cesare, hadde dselve hem terstont naer sijn doot, ende volgende desselfs testament in de erffenisse gesteecken ende hem doen hulden ende aennemen voor Hertoge, waertegens den Paus sustineerde dat tHartochdom aenden stoel van Romen was vervallen ende gaf daerom een monitoir tegen desen Don Cesare uyt, heel hard ende scharp om tot Romen te commen ende hem te verantwoorden vande usurpatie, die hij op goederen, dvoors. stoel aencommende, dede, dan mits den anderen daerop scheen niet te willen desisteren, heeft den Paus alle

gereetschap gemaeckt om hem te bevechten ende mette wapenen aen te tasten ende tselve Hartochdom also onder den stoel te brengen sonder dilay te willen vergunnen ofte eenige versachtinge te willen doen op de intercessie vanden Graef van Gilioli daertoe tot Romen gedaen, waerom Don Cesare hem mede wapende, de stadt ende sterckten repareerde ende met crijsvolck besette ende hem also ten besten mogelijck om te resisteren bereyde, hebbende vande Switse cantons, die de gereformeerde religie volgen ontrent 8000 man in sijn besoldinge gesocht aen te nemen, daertegen den Paus noch meerder getal in de papiste cantons hadde doen lichten, in vougen dat dese sake haer liet aensien, als soude se een groot vier in Italien gaen ontsteecken ende de oirlogen daer wederom brengen. Omdat men meynde dat d'andere potentaten van Italien den Paus met sulcken stuck niet en souden laten duergaen ende hem verstercken, daerinne alrede die van Venegie niet en hadden willen verclaren, dat se den Paus met dese oirlogen souden laten begaen sonder huer daerinne te bemoeijen ende dat den Gouverneur van Milan ende Viceroy van Napels, Don Cesare alrede in sijn Hartochdom hadden doen congratuleren, ende dat oick den Hartoge van Tuscane verclaert hadde, dat hij den Paus niet en soude konnen gestaden de conquesten van Regge ende Modene, omdat se onder tKeyserrijck resorteerden, ende dat men bovendien in Napels volck aannam onder pretext vande frontieren te besetten, so dat veelen het daervoor hielden, dat meest alle de potentaten van Italien huer souden verclaren tegen den Paus, indien men sach dat hij eenich voordeel ofte hoep totte conqueste creegh.

In tbegin van Decembris was men in de Staten Generael seer becommert om te vinden eenich gelt tot betalinge vande voordere oncosten vanden leger ende om te rembourseren den commis Moyalen, die eenige penningen in tleger hadde gesonden op sijn credyt geleent, ende aende wercken ende anders verstreckt, daervooren hij nu met grooten ondanck het naerloopen hadde, ende naer lange overweginge worde geconsenteert, dat men op interest soude doen lichten 50,000 £, ende dat men voorts de restanten vande extraordinaris consenten soude doen innen ende daeruyt betalen de voors. voordere oncosten ende onderhouden het ongerepartieerde crijsvolck.

Tot Bruessel was in dese tijt thof in rou over de Hartoginne van Savoien, dochter des Conings van Spangien, die van kinde gestorven was, ende onder dien dede den Cardinael daer overleggen twee credentien, d'eene vanden Coning van Spangien ende d'ander vanden Prince sijn soin beyde

gescreven uyt Sint Laurens den x^en^ Septembris lestleden, bij beyde onderteyckent maer bij eenen Secretaris de la Loe gedepescheert ende geaddresseert aen elcke provincie ofte de Staten van dien apart, mitsgaders aende collegien van Rade, houdende die van Coning, dat men wel tot meermalen gesien hadde de groote affectie, die hij tot sijne erf Nederlanden droegh ende de moeyten ende costen, die hij gedaen hadde om dselve tegen sijne vianden te beschermen ende te reduceren degeenen, die tegen hem waren gerebelleert, maer dat men nu sulcx veel claerder sal konnen bemercken uyte goede resolutie, die hij tot welvaert van deselve landen heeft genomen, die den Cardinael haer soude doen verstaen, ende hij begeerde dat men ten vollen geloven soude als hem Coning selver, omdat die so seer raeckte de welvaert vande landen, dat hij niet en twijffelde, ofte sij souden contentement daerbij hebben. Die vanden Prince hielt: gelijck hij in alles getracht hadde te volgen de grootheyt, magnamiteyt, duechden ende voetstappen van sijn vader, dat hij hem also mede geconformeert hadde in affectie totte Nederlanden om twelvaren, dat hij huer wenste, als blijcken soude bij tgeene den Cardinael van sijnentwegen soude proponeren, die men daertoe soude moeten gelooven ende volgen in tgeene hij soude verclaren, daeraf sij boven tplaisir dat men hem daerinne soude doen, selfs de meesten vrucht souden genieten, ende waren beyde dese brieven geparapheert ND. Op dese brieven proponeerde den president Richardot den iij^en^ Novembris in den Raede van State secrete ende finantie, dat de wille vanden Coning was, dat den Cardinael soude trouwen sijn dochter de Infante, ende dat hij met haer soude ten huwelijck hebben alle de Nederlanden vereenicht met eenen generalen pays met provisien van gelt om de oude schulden te betalen ende tot dat alle de landen gereduceert sullen wesen, ende dat hij bovendien noch soude jaerlijcx hebben 400,000 cronen geassigneert op tConingrijck van Portugal. Dat men eerst soude soucken pays te maken, ende so se niet en const getroffen worden met sulcke middelen als te vooren de oirlogen continueren, daervan in tlange tot voordeel vanden Cardinael ende om de landen op hem getransporteert te hebben, discours makende, ende dat daerbij tguldenvlies souden ontfangen den Cardinal, den Prince van Orangien, den Graef van Boussu, den Graef van Sore, den Hartoge van Arschot ende den Graef van Buckoy. Op dit overgeven vande landen worden terstont wonderlijcke discourssen gemaeckt, eenigen meynende dat den Coning buyten verstant ende sijn soin niet wijs mosten wesen, dat se so lichtveerdich souden scheyden van een stuck, twelcke huer meer als eenich ander, om tot een

monarchie te commen (daertoe sij altoos hadden getracht) konst dienen. Anderen meynden dat dit geschiede op t'aenhouden ende beleyt vande Staten van Spangien, die also dochten hueren Coning de hoep totte monarchie uyten hoofde te slaen ende huer selven also in pays te brengen, daertoe se anders niet en sagen te commen. Anderen meynden dattet altemael simulaet was, omdat men niet en hoirde dat de Gouverneurs van havenen ende casteelen, ende de Cancelaers ende Presidenten van provincien van huer commissie, die se mede vanden Coning hadden, souden ontslagen worden. Anderen die noch claerder in materie van Staet meynden te sien, lieten huer duncken, dat men in Spangien staet maeckte de Nederlanden mette oirlogen onmogelijck te reduceren, ende dat men claerlijck siende, dat se metten Coning van geen pays en wilden handelen, dit register hadden moeten trecken om dselve in pays te brengen, om daernaer de landen bij t'een ofte t'ander middel wederom onder Spangien te brengen, ofte dat se wanhopende vande dispositie vanden Prince om te genereren, seeckeren staet maeckten, dat oick Spangien aenden Cardinal soude moeten commen, ende met dien oick dese landen mede weder onder denselven heere. Welcke van dese opinien de beste is sal den tijt ontdecken ende ondertusschen wortet meest daervoor gehouden, dattet mer artificien en sijn om Spangien van een deel oirlogen te ontledigen, dewijle sij huer totte continuatien van allen onmachtich vinden. De Staten Generael ende anderen in de vereenichde Nederlanden meynden dattet voor huer in allen gevalle goet ende niet beswaerlijck was, tsij dat de overdrachte sincere ofte simulaet soude wesen, want geresolveert wesende geen pays te maken maer in de oirlogen te continueren, meynden, ingevalle de overdrachte sinceer ware, te doen te sullen hebben met minder macht ende tegen swacker viant als te vooren, omdat niet apparent is, dat de Spangiaerden, huer veel souden willen beswaren om voor een ander eenich goet te conquesteren, ende dat also den Cardinael de middelen van Spangien dickwils souden ontbreecken. Ende indien de overdrachte simulaet ware, meynden dat deselve in de Nederlanden onder Cardinaels gebiet noch wesende sulcken miscontentement soude maken, dat wel eenige veranderinge daeruyt mocht commen te ontstaen tot ondienste van denselven Cardinael.

De Staten van Hollant hadden een dachvaert uytgescreven om de consenten, schattingen ende middelen voor den toecommende jare inne te willigen ende om ordre op de veylinge vande zee te stellen, daartoe ende oick om te helpen verkiesen een president in den Hoogen Rade, sij die

van Zeelant mede bescreven hadden, ende naer dat die van Hollant al vanden j^en deser hadden beginnen te vergaderen ende op alderhande poincten veel voorslagen hadden gemaeckt, quamen die van Zeelant eerst den xv^en om te adviseren op de bevrijdinge van zee, maer niet om tot nominatie van een president te procederen, alleer sij verclaert souden wesen ende met acte verseeckert, dat men de naeste ofte ten minsten derde vergaderinge op gelijcke nominatien soude leggen binnen huer provincie, daertoe de Staten van Hollant niet gelast en waren ende oick veel swaricheyts inne hadden te maken omdattet huer te seer beswaerlijck soude vallen van elcke stadt een gedeputeerde in Zeelant te brengen. Op de bevrijdinge vande zee en worde niet seeckers gehandelt, omdat die van Hollant ende Zeelant malcanderen daerinne niet wel en conden verstaen ende dat men metter daet sach dat geen goede resolutie op dat stuck ofte op de regieringhe van Almiraliteyt immermeer achtervolcht worden, eensdeels omdatter bij tgroot getal van scheepen in zee tot bevrijdinge van dien, niemant gestadelijck in zee en was, geauctoriseert ende van aensien om daerover te commanderen ende anderdeels dat in de verkiesinge der capiteinen bij de collegien vande Almiraleteyt niet genouch voorsichtich en worde gehandelt om te hebben neerstige, getrouwe ende dappere mannen, maer d'een ende d'ander daertoe gestelt uyt faveur ofte andere private consideratien, die het capiteynschap dan alleen gebruycken om goet te conquesteren, sonder te houden huer getal van volck ofte mannen, die in tvechten huer souden konnen defenderen, ofte liepen anders in zee wesende, hier ende daer met huer scheepen, daer se huer meeste plaisir wisten, ofte den viant min meynden te vinden, daer duer bij quam dat tot besettinge vande gaten, nochte in tcruycen vande zee niet en worde gevolcht de ordre, die men arresteerde, ende dat 140 oirlochscheepen uyt Hollant ende Zeelant in zee wesende niet en konnen reprimeren de piraterie alleen van die van Duynkercken, ende als eenige oirlochscheepen al sagen ende vervolchden Duynkerckse scheepen, dat se dan die noch niet en dorsten clampen, maer noch dickwils metten buyt lieten wechvaren tot groote schade ende oneere van tlant ende disreputatie vanden crijgh te water, als of dselve heel verbastert waere, sonder dat oick de regierders vande landen, den capiteinen, die also den viant lieten varen of dede straffen, of casseren, bij welcke fauten meest in de executie van goede resolutien vallende, noch ontrent dese tijt die van Duynkercken eenige scheepen kregen, die hier te lande thuys behoirden ende seer rijckelijck geladen uyt Spangien quamen tot onverwinlijcke schade vande coopluyden.

Siende die van Hollant, dat se metten gedeputeerden van Zeelant tot geen redres op de voors. bevrijdinge conden commen, hebben voorts afgedaen de poincten vande consenten ende middelen totter oirlooge, omdat se wel wisten, dat metten langen leger, veel graven ende delven om tot so veel victorien te commen, veel fortificatien ende tgedreychde beleg van Oisteynde, de extraordinaris costen van desen jare seer hooch waren geloopen ende consequentelijck mede de quote van Hollant in deselve, ende hebben daerom geresolveert dat d'ontfangers vande gemeene middelen in huer lant voor een jaer op interest negotieren souden de somme van 200,000 ℒ, ende dat huer de middelen daervooren verbonden souden blijven, ende dat de gecommitteerde raden vande goederen vande domeinen ende geestelijcke so veel souden doen vercoopen, dat men dselve gelichte penningen mocht doen rembourseren, ende dat se ten selven fynen mede souden doen innen de reste vande reeckeningen ende ommeslagen, die noch ombetaelt mogen staen. Dat men voorts bij alle middelen ende met consenteeren van tsecours vanden voorleden jare ofte meer sal trachten den Coning van Vranckrijck in de oirlogen te doen continueren, ende tselve bij de Staten Generael souden doen procureren, ende dat bij deselve tot sulcx te voorderen naer Vranckrijck mochten gesonden worden de Heeren Justinus van Nassau, Almiral, ende Johan van Oldenbarnevelt, Advocaet van Hollant, om bij den Coning te intercederen ende doen steuyten waert mogelijck met beloften van secours de practijcken bij den Paus ende den Coning van Spangien gedreven, om den Francois uyte ligue te doen scheyden. Ende om te vinden de penningen daermede duer tvercorten der maenden de soldie beswaert is, beloopende over de landen wel 400,000 ℒ in tjaer, men de compagnien soude reduceren op 120 ofte 150 hoofden, ende mette beste discretie complet doen houden. Dat men alle penningen op interest gelicht noch voor een jaer soude continueren, mitsgaders oick alle de gemeene middelen so die nu in treyn sijn, hoewel anders op den impost vande wolle lakenen niet vastelijcks geresolveert en worde. Dat men oick continueren soude de verpondingen mette verhogingen van dien over de steden ende landen, als die in den loopende jare sijn geheven. Ende mits de 200,000 ℒ over getimmer niet meer practicabel en sijn ende de middelen vanden toecommende jare daerom 400,000 ℒ min sullen innebrengen als de quote in de gemeen consenten sal beloopen, te meer oick so den impost vande clederen af is, dat men daerom voor den toecommende jare bij vercoopinge van renthen op tlant sal maken te vinden 200,000 ℒ ende noch 200,000 ℒ bij de beste mid-

delen mogelijck. Ende dat men van nieus noch sal verpachten eenen impost op tstijfsel van 5 ℒ op elck hondert. Dat men sal doen continueren de convoyen ende licenten volgende de lijsten, ende dat men in de Staten Generael sal aenhouden dat de veroverde ende bevrijde quartieren mogen gehouden worden om te doen fortificeren de plaetse, die men tot huere bevrijdinge moet houden, ende hiermede scheyde de dachvaert voors. op den xxj^en Novembris.

Omdat men sach dat Joncvrou Emilia even hardt bleef om te willen hebben den Prince Portugal, sonder haer met yemants intercessie daervan te laten trecken, ende dat de Staten Generael niet en conden verstaen, dat tselve huwelijck conde strecken tot eere ofte voordeel van tlant, hebben sij gecommitteert Engelbertum vander Burch, burgermeester van Arnhem, Arent Duyck, Jan Rengers ten Helm ende hueren greffier om te gaen naer Schiedam ende den voors. Prince aen te seggen, dat hij uyte vereenichde Nederlanden soude moeten vertrecken. Dese toogen den vij^en Decembris derwerts ende quamen tsavonts tot Schiedam bij den Prince ende seyde hem sulx aen, daerop hij hem eerst seer seltsaem hielt, seggende wel te weeten dat Jonckvrou Emilia doot was ende dat hij daerom mede soude sterven ende niet voorder vertrecken als vanden herberge tot sijn graf, maer s'anderen daechs van haer yet anders vernomen hebbende, heeft hij geresolveerder gesproocken ende geseyt, dat hij sijn leven lang een dienaer vande Staten soude blijven, ende dat hij in naercomminge van huer bevel naer Wesel soude trecken, ende dat hij niet anders en versocht, dan dat hem mocht volgen sijn huysvrouwe, die hij voor God en de werelt getrout hadde, ende dat hem leedt was, dat de Staten sijn actie in desen so qualijck namen. Ende naerdat dvoors. gedeputeerden hem sijn costen tot Schiedam hadden afgesproocken ende hem doen tellen 1200 ℒ tot reysgelt, is hij den ix^en uyt Schiedam tscheepe vertogen naer Wesel. De gedeputeerden spraken in twederkeeren tot Delft met Jonckvrou Emilia, ende verclaerden haer, dat se uyt last der heeren Staten Generael den Prince Don Emanuel met sijn broeder uyt Schiedam ende alle de Nederlanden hadden doen vertrecken, ende dattet daerom tijt was, dat sij haer saken beter ging bedencken om haer hardt van hem af te keeren ende te disponeren te volgen tgeene haer broeder ende de heeren Staten haer ten besten souden raden, daerop sij antwoorde niet anders te begeren, nochte te wenschen van haer broeder ofte de Staten, dan dat se hem mocht volgen ende bij hem sijn, dat se niet en geloofde dat de Staten ofte haer broeder so tyrannich souden wesen, dat se haer van

haren man souden houden tegen de privilegien vande landen ende de vrijheyt, die haer als een overjarige dochter toecomt. Corts hiernaer dede Sijn Ex[cie] haer aenseggen, dewijle hij sach, dat se opiniaterlijck bleef persisterende om niet te volgen sijne ende hare naeste vrienden raet, ofte te letten op de digniteyt vanden huyse daeruyt sij is gecommen, maer haer wilt behelpen met hare overjaricheyt ende de sinistre clandestine trouwe, die se met Don Emanuel aengegaen heeft, dat hij daerom de hant van haer toogh ende niet meer en gedacht te houden voor sijn suster, ende alle sijn dienaers van haer wederom soude doen nemen, dat se oick hem soude restitueren alle juwelen, die se van hem hadde, daerop sijn wapen, inscriptie ofte naem stondt, omdat hij niet en begeerde, dat een Portugees dselve soude hebben ofte verteeren. Sij hadde mede getogen uytet sterfhuys 5000 ℒ sjaers, daer nochtans haer vaders testament haer niet meer toe en leyt als 3000 ℒ sjaers, waerom huer de 2000 ℒ sjaers mede opgeseyt worden. Doch en mochte alles niet helpen, want sij even hardt bleef, sodat se noch den xij[en] uyt Delft wechtoogh om hem te volgen ende daertoe den xiij[en] tot Rotterdam tscheepe ging om mede naer Wesel te gaen, sonder dat Sijn Ex[cie] alsnoch hem te hart daertegen wilde stellen ofte haer op doen houden om te ontgaen den naem van tyran in regard van sijn eygen suster, ende om veel andere consideratien in sijn regard daerop loopende, daerduer hem beter dochte de sake stillekens te laten glissen, als met meer moeytens meer opspraecks te maken.

Den x[en] Decembris vroos het seer. Sijn Ex[cie] ende de Raden van Staten gingen in de Staten Generael verthoinende, dat se al in de maent van Junio hadden overgelevert een staet vander oirloge om so naer doenlijck alle de ongerepartieerde lasten op ordinaris repartitie te brengen om eens te ontgaen alle de restrinctien die van tijt tot tijt op de consenten worden genomen, welcke staet naer de gelegentheyt der saken vande landen over lange behoirde aengenomen te wesen, opdat de provincien hadden mogen sien de verswaringe, die daerinne is gevallen, ende dat men tot afweringe van so geweldigen viant ter maent moste hebben 426,000 ℒ boven 500,000 ℒ totte extraordinaris oncosten vanden leger, ende de nootelijcke fortificatie, welcke verswaringe daerheen comt, dat men nu eenige jaren hadde moeten onderhouden 21 vendelen knechten op geen repartitie gebracht ende tusschen de 2000 ende 3000 Waertgelders, dat men de maenden een achtste deel heeft vercort, ende dat men de ruyterie mette trospeerden heeft verswaert, twelcke mede tusschen de 30,000 ende

40,000 £ in tjaer bedraecht. Verthoinende mede, dat se desen jare in de extraordinaris costen verre buyten haere gissinge waren vervallen, omdat alleen tgraven ende delven voor de steden te belegeren geestimeert op 24,000 £ geexcedeert was wel 90,000 £, ende eenige fortificatien beraemt op 40,000 £, aengebracht waren over de 100,000 £ boven noch alle extraordinaris costen bij de provincien tot laste vande generaliteyt vervallen. Dat voorts de landen om huer, wijf ende kinderen te conserveren nootelijck in dese oirlogen sijn gecommen, ende daervan geen ander uytcomtste als mette wapenen hebben, daertoe se daerom malcanderen moeten hou ende trou wesen, ende totte oirlogen elcx naer vermogen behoiren te contribueren, waeraf de consenten met dit loopende jaer expirerende, sij versochten, dat men voor het toecommende jare wilde innewilligen den voorgeroerden staet van oirloge ofte een andere beter beramen, ende bovendien totte extraordinaris costen vanden leger consenteren 300,000 £ eens, ende totte nootelijcke fortificatie noch 200,000 £ eens [1], ende so men tot sulcke inwillinge niet promptelijck en can kommen, dat men dan over de provincien van Hollant, Zeelant, Utrecht, Vrieslant ende Groningerlant wilt consenteren ende continueren de ordinaris 216,500 £ ter maent ende eens in tjaer 974,250 £ genoech als ordinaris nu eenige jaren geloopen ende voor t'ongerepartieerde crijsvolck 324,750 £ eens, om welck volck te onderhouden den Ontfanger Generael over de 200,000 £ op interest gelicht hadde ende noch tot betalinge vande Waertgelders ofte anderen in de plaetse aen te nemen 433,000 £, mitsgaders om uytet overschot van dien te mogen helpen vervallen de vercortinge der maenden ende verswaringe vande ruyterie. Ende dat se bovendien noch willen consenteren de voorverhaelde 500,000 £ totten leger ende de fortificatien, ende noch so veel als totte sake van Vranckrijck (die nootelijck moet gehanthaeft wesen) ingewillicht sal worden, welck consent men hier te lande soude moeten gebruycken (indien Vranckrijck uyter oirloogen scheyde) om twee legers te mogen onderhouden, t'een ten oosten ende t'ander ten westen, mits dat

---

[1] Den 3en November werd door den Raad van State aan den Ingenieur Adriaan Anthonissen opgedragen, dat hij » met eernst solde sien te maecken een caerte hoe men die Rijnstroom van Keysersweerdt tot Sgraevenweerdt ende voerts beneden die Waell aff tot Bommel oft Gorcum toe met Redouten oft anderssins sulcx solde moeghen verseeckeren dat men des vijants overcompste daerdeur soude moeghen beletten, regardt nemende op de plaetsen die onder srijcx bodem ende onder die Vereenichde provintien zijn gehoerende, gebruyckende tot aenwijsinge van dien d'assistentie vande capiteins vande scheepen van oirloghe op de stroomen best bekent zijnden als den Mancke Adel, Johan Lambrechtsz ende Jonckbloeth «. (Resol. van den Raad van State 3en Nov. 1597.)

alle de swaerte vander oirlogen op dese landen soude vallen. Dat de Staten Generael hierop huer consenten wilden innebrengen voor den x^en Januarij toecommende ende de ordinaris consenten ter maent ende in tjaer promptelijck doen betalen met die tottet ongerepartieerde volck ende waertgelders, maer dat men in de maenden van Meerte, April, May, Junius, Julius ende Augustus doe furneren de 300,000 ℒ totten leger ende de consenten totte fortificatien ende de saken van Vranckrijck op sulcke terminen, als men beramen sal, ende dat dvoors. penningen alleen ten gedestineerden eynde mogen beheert worden, ende tgeene de Generaliteyt aengaet in handen vanden Ontfanger Generael gefurneert, ter tijt toe dat de voors. staet van oirloge aengenomen sal sijn. Dat voorts die van Gelderlant, Zutphen ende Overijssel huer quote willen maken ofte volgende de unie huer daertoe submitteren omdat se daerinne huer selven niet en konnen rechten, nochte van anderen seeckere quote eyschen, als sij selfs niet meer en souden willen betalen als huer goetduncken soude, ende dat se behoiren te oirdelen, waerheen anders soude mogen gevonden worden het tecort vanden voors. staet, ende ondertusschen altoos te consenteren voor Gelderlant ende Zutphen principaelijck ende niet quartierlijck ordinarie ter maent 20,000 ℒ ende Overijssel 17,000 ℒ, ende in de extraordinaris consenten al advenant, ende dselve mede op de termijnen als anderen doen betalen. Ende omdat de Drente ende Lingen alsnoch onder geen contribuerende provincien resorteren dat de Staten Generael dselve sonder prejudicie willen vervangen ende op een quote stellen, ende daerentusschen mede consenteren ordinarie ter maent voor de Drente 7000 ℒ ende voor Lingen 3000 ℒ, ende in t'extraordinaris al advenant, te betalen op terminen als anderen. Dat men om dselve consenten in alle provincien mette beste ordre te mogen vinden wilt aennemen ende in treyn stellen de middelen bij die van Hollant ende Zeelant daertoe gebruyckt. Ende om tijtelijck alle periculen ende inconvenienten te mogen voorcomen, dat men den raet volgende huer oude instructie wilt auctoriseren om in valle van noot de landen te mogen beswaren met 100,000 ℒ eens.in tjaer. Dat men wilt continueren de middelen vande imposten, contributien ende verdingen in alle plaetsen in Brabant, Vlaenderen, Overquartier, Luxemburch, Namen, Overmase, Berck, Meurs ende Alpen ende al dat over plaetsen onder den viant staende mach gepractiseert worden. Dat men mede wilt consenteren den generalen impost van tsout, ende tot onderhout vande oirlogen te water de middelen van convoyen ende licenten mede continueren ende op alles ten haestichsten mogelijck resolveren om te voorhoe-

den alle inconvenienten, die uytet dilayeren van dien souden mogen ontstaen. Ende naer verscheyden andere propoosten hiertoe verhaelt ende eenige communicatien daerop gevallen, hebben de Staten Generael dit versouck in gescrift overgenomen ende geresolveert, dat ment terstont aende provincien soude seynden met verclaringe, dat oick sij luyden tselve redelijck ende so noodich vonden, ende dattet minder niet en soude mogen wesen, dat sij daerom huer gedeputeerden in Staten Generael wilden lasten om dselve te dragen tegen den gestelden tijt, sonderlings oick om te consenteren secours voor Vranckrijck, om hem daermede van pays af te keeren waert mogelijck, ende daermede de saken in tstuck vander oirlogen met een goede correspondentie te beleyden, daertoe den Ambassadeur Busenval oick seer insisteerde. Waermede tvoors. versouck den xj^{en} naer de provincien gesonden worde.

In t'midden van dese maent creegh men tijdinge dat den pays seer animeuselijck bij den Spangiaert aende Francoisen gedreven worde, ende dat se uytgeseyt Camerick alles presenteerden te restitueren dat se op de Francoisen gewonnen ende genomen hadden, ja quamen so verre, dat se om een treve van 2 jaren te verkrijgen een goet deel vande selve restitutie presenteerden te doen, daerom veelen meynden, dat se huer mosten verseeckert houden binnen dselve tijt de civile oirloogen in Vranckrijck weder te konnen aensteecken ende den Francoisen dan daermede so veel moeyte maken, dat se hem wel met vrede souden laten. Ofte dat de Spangiaerden staende de ligue huer stant niet en sagen te konnen behouden ende daerom dvoors. restitutie voor een treve alleen presenteerden, om so altoos de ligue te mogen breecken ende huer staet van dier sijde verseeckeren, ofte oick dat den Cardinael gifte vande Nederlanden gedaen wesende, ende hem te swack achtende so veel vianden te sullen konnen wederstaen, tot wat prijs dattet was hem socht aen d'een ofte aen d'ander sijde te bevredigen. Doch men verstont evenwel, dat den Coning van Vranckrijck tbesluyt vande selve pays ofte bestandt dilayeerde ende hem heel extraordinarie terugge toogh, so dat den viant selfs nau en wist wat van hem te vermoeden, hoewel veelen meynden dattet dilayeren daerheen quam, dat hij een ambassadeur naer Engelant gesonden hadde ende van daer ende uytet Nederlant verwachte bescheyt, met wat macht sij hem souden konnen assisteren ingevalle van continuatie vande oirlogen. Immers liep in tlaeste van dese maent tijdinge, dat den Coning eenich bedroch ofte onvermogen bespeurt hebbende in de procuratien vande gedeputeerden vanden Cardinael, dselve handelinge gansch hadde terugge geslagen ende

den Generael vande minnebroeders naer Bruessel gesonden hadde met eenen brief, daerinne hij versocht ander procuratien te sien ende noch veel andere conditien ende poincten totte handelinge, die bij den Cardinael so onredelijck geacht worden, dat hij bijnaest begonst aende uytcomtste te vertwijffelen. Veelen meynden dat den Coning hem meest terugge toogh uyt apprehensie vande civile oirlogen in sijn lant te sullen krijgen.

Thadde den ix^en^ ende x^en^ Decembris seer gevrosen, maer doeyde daernaer wederom, doch den xv^en^ begonstet weder te vriesen ende vroos sterck totten xxv^en^ toe, in vougen dat de Leck was gelegen, ende men vrese voor de Wale begonst te krijgen, waeromme men gereetschap hadde beginnen te maken om eenich volck aende revieren te brengen ende gescreven aen Graef Willem, dat hij met sijn volck soude commen ontrent Sheerenberge ende Sijn Ex^cie^ soude met eenich volck naer Gornichem hebben gereyst, om also de invasien over de wateren te voorhoeden, maer mits het den xxv^en^ met eenen grooten storm ende regen begonst te doeijen, bleef tselve alles terugge, ende daernaer bleef tweder quackelende totten lesten van tjaer toe.

Den xvj^en^ Decembris worde de feeste gehouden vanden Heere Justinus van Nassau, bastertbroeder van Sijn Ex^cie^, Almiral van Zeelant mette dochter vanden Heere van Peterssem, die den Gouverneur Morgan te vooren hadde gehadt ende van hem behouden 2 kinderkens, doch was dit huwelijck bij haer vader ende moeder geaggreeert ende sij met eenige partijen van goet tot dit huwelijck, ende de kinderen daeruyt commende gedoteert.

In t'eynde van dese maent creegh men tijdinge, dat de Staten van Brabant waren vergadert geweest om te antwoorde op de voorgewende overdrachte vande landen, ende verclaert hadden, dat huer lief soude wesen, indien men de Nederlanden soude konnen tot pays brengen, dat huer leedt was dat den Coning hueren heere huer soude verlaten, maer daerom verdragelijcker, dat se souden commen aen des Conings dochter ende den Cardinael, maer dat se van eenige provincien gedesunieert wesende de Staten van dien niet en conden representeren, ende daerom niet resolveren als Staten Generael om hem als heer over alle de Nederlanden aen te nemen in tgenerael, ende dat se oick niet geraden en sagen om in tparticulier hem als Heere van Brabant aen te nemen, omdat se bij huer selven te swack waren met wapenen de gedesunieerde landen te reduceren, ende oick niet geraden en souden vinden om tselve naderhant bij accoort te mogen doen, eenige veranderinge in de religie inne te laten,

dat hij daerom al vooren ander provisien tot onderhout vander oirlogen moste versorgen, tsij van penningen uyt Spangien ofte met alliantien in Duytslant te maken om geassisteert te worden, ofte dat hij alvooren die van Hollant, Zeelant ende andere gedesunieerde landen eerst mede soude moeten bevredigen ofte ten minsten daer heen brengen, dat se tot sijne aenneminge neffens de anderen verstonden. Noch quam tijdinge dat de resterende provincien van Lutsenburch, Vlaenderen, Artois, Henegouwen ende Namen huer antwoorde inne souden brengen tegen den x^en Januarij, die men meynde dat meest t'oogh op Brabant ende op huere antwoorde souden nemen. Boven de suspicien, die veelen toogen dat niet apparent en was, dat den Coning van Spangien sulcken wichtigen sake, alleen met so slechte credentie ende niet veel eer met een statelijcke ambassade soude willen doen verrichten, ende meynden daeromme dattet mer was om de vereenichde Nederlanden in slaep te wiegen ofte daerinne eenich oproer onder de gemeente te maken.

Men verstont uyt brieven van Caron, dat de Coninginne van Engelant hem ontbooden ende lange propoosten alleen gehouden hadde vande handelinge vanden Francois metten Spangiaert; dat se verwondert was van sijn groote lichtveerdicheyt, dat hij also alleen van pays ging handelen, so notoirlijck tegen den text vande laeste alliantie, die hij noch so onlangs eerst hadde besworen; dat se hem gedacht te laten begaen ende om sijn handelen wille in t'minste tot geen pays te verstaen; dat hij tselve den Staten Generael wel mocht scrijven ende verseeckeren, dat se gedacht in de oirlogen tegen den Spangiaert te continueren ende tegen dselve alle hostiliteyt voor te nemen. Dat se verstaen hadde dat den Coning van Vranckrijck haer een Ambassadeur wilde seynden, maer dat se al gescherpt was om hem te ontfangen ende sijn meesters lichtveerdicheyt te reprocheren. Dese verclaringe vande Coninginne verseeckerde de Staten Generael niet weynich, ende gaf hoope al viel Vranckrijck af, dat se nochtans tegen den Cardinael wel souden konnen subsisteren, ende veroirsaeckte mede, dat men, in de Staten Generael rapport gedaen wesende, vande meyninge van die van Hollant in de France saken, niet alleen goet en vondt dat de Heeren Nassau ende Oldenbernevelt naer Vranckrijck souden gaen om den Coning met beloften van secours vande handelinge van pays af te trecken ende in de oirlogen doen continueren ende daertoe met hem te beraetslagen, waer men tleger in den toecommende jare soude mogen brengen, maer oick beraetslaechde een ambassade naer Engelant te seynden om de Coninginne te versoucken tot assistentie aenden Francois ten fynen als

boven, ofte ingevalle van conclusie van pays in Vranckrijck te versoucken suppletie van tsecours dese landen over lange belooft.

Den xxviij^{en} Decembris quam Graef George van Solms wederom in Hollant, hebbende tot noch toe in Duytslant geweest bij den Kuerfurst van Cuelen ende sijn ohem den Graef van Solms, ende seyde dat den Cardinael in Duytslant aen alle de fursten gescreven hadde, dat de Nederlanden hem ten huwelijck waren gegeven ende versocht met hem gehouden te worden alle goede nabuyrschap ende neutraliteyt, ende dat men van alle saken der Nederlanden voortsaen recours tot hem hebbe te nemen, ende dat hij alle middelen sal aenwenden om die in vrede te brengen. Seyde noch dat den voors. Chuerfurst van Cuelen seer veel bij de Protestanten Fursten was ende met huer veel handelde, twelcke hier te lande heel suspect was, omdat men seer wel wiste, dat hij een viant van dese landen was.

Ontrent tlaeste van dese maent worden de Heeren Busenval, Ambassadeur van Vranckrijck ende Gilpijn, Raedt van wegen de Coninginne van Engelant elcx vande Staten Generael vereert mette somme van 1500 £ om een gouden keten te maecken in recompense van huer moeyten van mede over t'maecken vande ligue gestaen te hebben.

Hiernaer verstont men dat den Heere van Maysse gesant van Vranckrijck in Engelant was, ende uytdruckelijck geseyt hadde, dattet sijn meester niet mogelijck en was in de ligue te blijven met so cleynen behulp als hem tot noch toe was geschiet, ende so men hem met geen meerder macht wilde secoureren, dat hij dan soude moeten aengaen tgeene hem gepresenteert worde, ende so in sulcken gevalle de Coninginne mede tot pays wilde verstaen ofte begeerde dat sijnen meester eenige poincten tot haeren meesten voordel stipuleerde, dat se dan soude willen daertoe haer gedeputeerden mede seynden, ofte sijn meester van haere meyninge verwittigen, dat hij sijne handelinge daer heen soude rechten, dat se sonderlings tot haeren meesten voordel soude geschieden. Ende dat de Coninginne daerop hadde verclaert, dat sij niet gelooft en hadde, dat de Coning van Vranckrijck so lichtelijck in de wint soude geslagen hebben so solemnele beloften, so onlangs bij hem met eede bevesticht ende contrarie dien, alleen in de handelinge van pays soude getreden hebben. Dat haer niet gelegen en was voor dese tijt hem met meerder macht te assisteren, omdat se genouch in haer eygen lant te doen hadde, ende die saken niet en const verlaten, om hem te helpen. Dat se altoos hadde gemerckt, ende sonderlings in dese laeste handelinge in Vranckrijck, dat so dickwils

men aldaer van vrede hadde gehandelt, den Spangiaert een vloote tegen haer ende haer lant hadde uytgesonden, dat se haer daertegen most beschermen, dat se op geen voorslach van pays alsnoch yet wiste te doen, maer als haer gethoint soude wesen den last, die den Cardinael vanden Coning van Spangien hadde, om, so wel met Engelant ende de Nederlanden, als met Vranckrijck een vasten pays te maken, ende dat die last den Staten der Vereenichde Nederlanden mede soude wesen gecommuniceert ende bij den geconfedereerden in tgenerael geresolveert, wat men daerop doen soude, dat se dan wel soude weeten op wat poincten sij neffens de anderen soude willen pays maken, maer dat se nu noch niet en gedacht om der Francoisen wille eenigen pays aen te nemen. Doch veelen meynden dat de Coninginne noch evenwel de Francoisen meerder soude assisteren als het op het nijpen soude gaen, omdat se meynden de natuyre vande Engelsen te weesen nimmermeer ten eersten te verclaren tgunt sij in meyninge waren te doen, niettegenstaende sij oick geseyt hadde, dat se de 800 mannen, die se nu noch in Vranckrijck hadde, mede terugge wilde ontbieden, daerinne de Staten in de Vereenichde Nederlanden niet seer wel tevreden en waren, ende vonden daerom te meer noodich de legatie naer Engelant te doen gaen ende bij de Coninginne te intercederen, dat se doch den Francois mede wat wilde assisteren.

In t'eynde vanden jare was men seer becommert om te vinden de penningen daermede men de voordere lasten vanden leger mocht betalen, daerom in den Raede van State ende bij de Staten Generael goet gevonden worde, dat men metten eersten eenige gedeputeerden uyten Rade naer Zeelant, Vrieslant, Utrecht, Overijssel, Groningen ende Gelderlant soude seynden om te voorderen de restanten vande consenten extraordinaris in desen jare gedragen, om daeruyt dvoors. lasten af te doen.

Met alle welcke factien, becommernissen ende preparatien van oirloge ten eynde liep tjaer 1597, alle saecken in sulcken stant latende, dattet alsnoch niet en scheen dattet toecommende jaer minder vol factien ofte tot een gemene ruste beter gestelt soude wesen, ten ware de Heere Almachtich daerinne wonderlijck ende boven menschelijcke apparentie quame te wercken.

FINIS.

BIJLAGE I.

(bl. 67.)

EMPLACEMENT van het Staatsche leger op den 5en Julij 1596.

Bergen op ten Zoom.

Oppershuysen.
Hoboken.
Galen.
Vander Dussen.
Smith.
Horatio Veer.
Sweten.

CAVAILLERIE.

Paul Bax.
Marcel Bax.
Du Bois.
Doncq.

Steenbergen.

Pruyt.
40 van Assendelft.

Willemstadt.

70 nyeuwe aengenomene Schotten, tot versterckinge van Strachen.
60 borgers van Delff.

Clundert.

60 borgers van Rotterdam.
Lierre.

Noordam.

Liere.

Breda.

Herauguiere.
Lambert Charles.
Peeter van Dorp.
Marcquette.
Bovetis.
Jan vanden Eynde.
De heere van Loqueren.
Storm.

Sijn daerbeneffens bij mijn Heeren de Staten gesonden:

Willem van Nassau.
Assendelft.
Leeuwe.
Wabbe.
Rijswijck.
Appel.
Luyt Rijcxsz.
Wijnbergen.
Calff.
Duvenvoorde.
Niclaes de Leur.

Noch sijn vuyt Oostende comen:

Graeff Ernst.
Jacques Meur.
Wijngaerden.

CAVAILLERIE.

Herauguiere.
Risoir.
Barchon.
De Heere van Marwede.

Geertruydenberg.

Jacob vanden Eynde.
200 borgers van Dordrecht.

Worchum.

Borgers van Gorichum.

Werckendamme.

50 soldaten van Haveskercke.

Muggenschanse.

met t'volck van Boshuysen.

Louvesteyn.

Haveskercke.

Heusden, Hemert, Doeveren.

Den Heere van Cloetingen.
Willem van Plettenborch.
Rijnesteyn.
Marnicx.
Swaen.
Keerweder.

Crevecoeur.

Sprong.

Bommel.

Planitz.

Hedel.

van Planitz 20.

De Vooren.

Berendrecht.
Berensteyn.

Thiel ende Dweersdijck.

Vijghe.

Knodsenburch.

Arent van Nivelt.

Nimmegen.

Groenevelt.
Brandt.
Calff [1].
Schaeff.
Wenkom.
Bocholt.
Dormer.

CAVAILLERIE.

Den Grave van Hohenloe.
Edmondt.
Rijhoven.

's Gravenweert.

Gerrit de Jonge.
Gelder.
Renen.

Arnhem.

De halve compnie van Backer.

Bloxil ende Cuyndert.

Jan Thonisz.

Steenwijck.

Merten Cobbe.

---

[1] Deze naam is in het manuscript aangestreept en behoort ook niet hier, daar de kompagnie van Calff met die van Wijngaerden op den 8en Julij waarschijnlijk reeds op marsch was naar Breda, waar zij volgens Duyck den 5en aankwamen.

Teylingen.
Henrick von Brienen.

Vollenhove ende Toutenburch.

20 mans van Warmelo.

Hasselt.

Dierck Jorisz. Nobel.

Coten ende Berckscke Schans.

Lucas Hedding.
Wevert.

Swoll.

Coen van Steenwijck.

CAVAILLERIE.

Den Grave Henrick van Nassau.

Deventer.

Holsteyn.
Poelgeest.

CAVAILLERIE.

Warmelo.

Zutphen.

Schenckel.
Renselaer.
Lauwick.
Verhorst.
Bagnol.
Lauwick nyeuw aengenomen.

CAVAILLERIE.

Conteler.

Bronckhorst.

20 mans van Lauwick.

Lockum.

Coenersz.
Geeraert van Ree.

CAVAILLERIE.

Smeltsing.

Doesborch.

Docrey.
Utenhove.
Colonnel Vere.

CAVAILLERIE.

Parcker.

Deuticom.

Jaxley.
De halve comp^nie van Backer.
Rijsenborch.

CAVAILLERIE.

Vere.

s'Heerenberge.

Gistelles.
De halve comp^nie van Medekercke.

CAVAILLERIE.

Sidney.

Aenholt.

Spaen.
Hemert.

Weert.

20 mannen van Spaen.

Tessel, Wieringen.

Eelkaes.

Medenblick.

Appel.

Enchuysen.

Pekel.

Amstelredamme.

Roodenborch.
Swaen.

Muyden.

20 mans van Nivelt.

Woerden.

20 mans van Jacob vanden Eynde.

Bommenede.

een esquadre van Leeuwe.

Groeningen.

Steenhuysen.
Coeversz.
Heckman.
Kijff.

CAVAILLERIE.

Onsta.
Balen.
Lourent.

Naer Vranckrijck.

Het Schotsche Regiment.
Achthoven.
Kael.
Vermeerten.
Vaillant.
Ardenne du Bois.

Vuyt Zeelant.

Dorp.
Hane.
Bievery.

Naer Engelant.

Bel.
Basquerville.
Fervacx.
Connestabel.
Heden.
Colonnel Vere.
de halve comp^nie van Medekercke.
de halve van Lambert.

Binnen Hulst ende forten daer omtrent.

Catz.
Potey.
Berchem.
Rolle.
Nassau.
La Corde.
Ram.

Binnen Hulsterambacht ende de stadt met Zijne Ex^cie gecomen.

Vander Noot mette guardie.
Taco Hettinga.
Hannia.
Jan Sageman.
Michiel Hage.
Wigbolt Barels.
Popke Roda.
Hans de Vriese.
Jan de Witte.
Cortwitz.
Oldenbarnevelt.
Niveldt.
Gijselaer.
Egmont Lieutenant Colonnel.
Mathijs Heldt.
Ingenhaven.
Turqueau.
de Engelsche 120.

Binnen Ostende.

Colonnel Piron.
Grenu.
Theeuwen.
Mezenborch.
Damman.
Appelman.
Brakel.
Lanckveldt.
Plettenborch.
Sijdenborch.
Muys.
Brienen.
Buth.
De Rijcke.
Walraven.
noch 400 Engelsche.

BIJLAGE II.

(bl. 125.)

VOORSTELLEN van Prins Maurits en Graaf Willem Lodewijk tot versterking van het leger en betere bewapening van de ruiters en voetknechten.

Volgens die propositie der Heeren Gecommitteerden van de Generaliteyt, verklaren Zijne Excell[ie] ende Graeff Wilhelm Lodewick van Nassau etc. voor haer advis goet te vinden, dat in manieren als bij mijn Heeren de Staten Generael algereets geschiet is, beyde heure Ma[ts] van Vranckrijck ende Engeland versocht worden, omme den Landen in dese gelegenheyt van saecken, alle moghelijcke hulpe ende bijstandt te bewijsen. Ende opdat men des te sekerder gaen mach, achten sij noodich dat op het spoedichste ende voor d'eerste tot vervullinghe vande compaignien in der landen dienst wesende, ende tot last vande respective provincien staende geprocedeert worde. Ende voorts tot versterckinge vant Engelsche Regiment gelicht worden 400 soldaten omme elck vendel complet te maecken tottet getal van 150 coppen. Als oock dat het Schotsche Regiment gedresseert worde tot twaelff compaignien elcx van 150 hooffden, ende dat tot denselven eynde datelick twee nyeuwe compaignien van 150 mochten gelicht worden. Ende daerenboven noch 300 soldaten, omme d'andere compaignien daermede te suppleren. Ende omme nyet alleen in dese jegenswoordighe noot, die gemeene saecke staende te houden, maer oock in toecommenden tijde in diergel. ende meerdere zwaricheden den staet van den Lande te versekeren ende stercker te velde te connen commen, bij alle onversienlicke ende subite aenvallen des vijants. Approberen ende recommanderen de voorn. heeren de lichtinge van 6000 waertgelders, zoo voorheen bij die voorn. heeren Staten Generael in deliberatie geleeght is, midts dat hieraff tegenwoordich bij provisie datelick gelicht worden de rechte helfte tot 20 compagnien toe, van 150 hooffden. Lettende dat die officieren beyde bequaem sijnde, omme den Landen dienst te doene, ende mede credit hebben, goet volck, ende dat in diligentie te lichten, ende dat bij mijn heeren Staten ordre zoude gelieven gestelt te worden, tot continuatie vande voorsz. 3000 ende aenneminge vande resterende 3000. Ende nademael vooral bij tijde dient geleth, hoe men den vijandt bequaemelick hiernamaels het hooft zoude mogen bieden, hetwelcke apparentelick nyet geschieden en can zonder den vijandt met een tamelick leger van 12 ofte ten minste van 10,000 man int velt te connen bejegenen, insunderheyt indien den vijandt in twee quartieren den oorloghe weder begoste te voeren, zoo versoucken de vsz. heeren, dat mijn Heeren de Staten gelieven metten aller eersten in deliberatie te leggen, omme tot een sulck leger boven die noodige garnisoenen

te connen geraecken. Ende alsoo den voorn. heeren dunckt nyet mogelick te sijn, van dese natie altemael vuytgelezene soldaten in zulcke menichte te krijghen, bequaem zijnde, omme te velde te gebruycken, aenziende nyet alleen het exempel vanden vijandt, maer oock die beginselen ende eerste beleydt van onzer zijden in den oorloge. Stellen sij tot discretie ende goetduncken van mijn heeren de Staten voorn. oft nyet raedtsaem zijn en soude, ordinarie in der landen dienst te onderhouden, vier regimenten van vreempde natiën, neffens derwelcke vougende 50 oft 40 comp^{ien} van dese natie ende lande, men altoos een tamelick leger van bequaem volck zal connen te velde brenghen. Van welcke voorsz. vier regimenten vreemdelingen het Schotsche regiment versterckt zijnde als geseyt is, voor een zal connen strecken alsmede het Engelsche, hetwelcke ten minste oock tot 13 compaignien goet gevonden wort te houden, ende tegens die tijt daertoe te verstercken. Indien de vijff compaignien met Monsieur Vere wesende, daerentusschen nyet weder en commen. Voor dat derde conde men richten een duytsch Regiment, nemende uyt alle de compaignien algereedts in der landen dienst wesende, twelff ofte thien cap^{nen} van duytscher natie, die men soude belasten metter tijt opt bequaemste haere compaignien te maecken van anders gheene natie als van hoochduytsche. Voor het vierde soude men moghen tegen die tijt doen aennemen een Regiment Francoisen, deur een Franchois Edelman van qualiteyt, die religie ende gemeene saecke wel geaffectionneert sijnde, alsmede die capiteynen, die gehouden sullen sijn, hare officieren ende soldaten te werven uyt de quartieren, daerse professie doen vande religie.

Ende alsoo mede de cavaillerie ende Infanterie in der landen dienst wesende, zeer quaelick gewapent ende gerust is, zal mijne heeren gelieven goet te vinden, dat de compaignien zoo te voet als te peerde, gewapent ende gerust worden volgende de bijgaende memorie.

Aldus gedaen bij Zijne Ex^{cie} ende Gen. naer voorgaende communicatie mette gecommitteerde van mijn Heere de Staten generael. Tot Cruyninghe den ix^{en} Augusti 1596.

Maurice de Nassau.
Wilhelm Ludwig, Graff zu Nassaw.

De memorie, waarvan in het slot van dezen brief gesproken wordt, en waarvan eene copie te vinden is in de Resolutien van de Staten Generaal van den 15den Augustus 1596, behelst een voorstel tot het bewapenen van de infanterie en kavalerie, hetwelk klaarblijkelijk tot grondslag gestrekt heeft van de plakkaten van den 6den Februarij 1599 (Groot Placcaetboek, II, bl. 249 en 253), die daarvan slechts in enkele ondergeschikte punten afwijken. Den 13den Januarij 1597 werd de nieuwe bewapening der ruiterij volgens de hierin uitgedrukte denkbeelden van Maurits en Willem Lodewijk in werking gebragt.

Den 15den Aug. 1596 werd door de Algemeene Staten „geresolveert dat men zal terstonts aennemen twentich vendelen Wartgelders van hondert vijfftich coppen

elck vendel, die men *capitatim* zal betaelen, blijvende in de garnizoenen daer die opgenomen zijn, de helft vande ordinaris soldie gelijck het volck van oorloge in den dienst vanden Lande wezende betaelt wordt, ende buyten haerluyder ordinaris garnizoenen, gelijck andere soldaten, zonder dat zij nochtans restanten zullen mogen rekenen, behoudelijck dat de voorsz. compagnien egeen Lieutenanten en zullen hebben. Maer zal die Vendrich desselffs Lieutenans plaetze moeten bedienen, dat die compagnien zullen moeten gewapent zijn, d'eene helft daervan, daerinne begrepen die capiteynen, vendrich ende andere officieren met lanck geweer, ende dander helft halff met musquetten van calibre schietende xij oft xiij looden int pondt, ende dander helft calibres ende morilleenen, alles op de repartitie onder de Provincien vande voersz. compagnien ende de betalinge derzelver te maecken ». (Resol. St. Gen. 15 Aug. 1596.)

Den volgenden dag werd de repartitie dezer twintig compagniën vastgesteld als volgt:

Gelderland en Overijssel zamen eene compagnie.
Holland twaalf compagniën.
Zeeland drie compagniën.
Utrecht eene compagnie.
Vriesland twee compagniën.
Stad en Lande van Groningen eene compagnie.

BIJLAGE III.

(bl. 289.)

***DENOMBREMENT** der schepen van oorloge in dienste deser Vereenichde Nederlanden wesende, toegerust bij de collegien der Admiraliteyt residerende in Hollandt, voor desen jare xv^c zevenentnegentich.*

Eerst:

tCollegie der Admiraliteyt residerende binnen Rotterdam heeft geequipeert vijftien schepen van oorloge . . . xv schepen.
Als zeven toegerust tot bescherminghe vanden haringvaert, Zontvaert ende Visscherije . . . vij schepen.
Noch tot convoy zoo oosten als westen . . v schepen.
Opte kusten van Vlaenderen . . . . . j schip.
In de engte vander zee . . . . j schip.
Int Vlie . . . . j schip.

C^t xv schepen.

Admiraliteyt Amstelredamme.

tCollegie der Admiraliteyt tot Amstelredamme heeft toegerust . . . . xxvij schepen van oorlog.

(Dese xxvij schepen comen tgemeene landt toe.)

Te weten:

Voor de custen van Vlaenderen	ix schepen.
In de engte der zee	vij schepen.
Bij de zoutvaerders	j schip.
Ende tot convoy op de Zont, Noorwegen, Hamburg, Engelant, Vranckrijck ende resterende.	x schepen.

C[s] xxvij schepen.

Admiraliteyt West-Vrieslant.

tCollegie aldaer heeft toegemaect xiiij schepen van oorloge. xiiij schepen.

Te weten:

Voor de Vlaemsche custen	ij schepen.
In de engte vander zee	een schip.
Tot convoy op Engelant.	ij schepen.
Tot convoy op de Zont ende Noorwegen .	iij schepen.
Voor de doggers	ij schepen.
Tot bescherminge vande harinckvaerders. .	iij schepen.

C[t] xiiij schepen. [1]

Aldus overgegeven aende Ed. Mo. Heeren Staten Generael der Vereenichde Nederlantsche Provintien bij de respective gedeputeerden der voorsz. collegien, den iij Julij xv[c] zevenentnegentich.

PERTINENTE STAET vande schepen van oorloge soowel ter zee als op de binnenwateren dienende onder t'Collegie vande Admiraliteyt tot Rotterdam residerende voor den jaere van xcvij.

Eerst van schepen ter zee:

Schepen.	Capiteynen.	t'Getal van hoofden.
1. *Orangue*, groot ontrent 200 lasten, tlant toebehoorende .	Willem Diericxz. Cloyer	cxxxvj.
2. *Den Draeck*, groot ontrent 90 lasten, tlant toecommende .	Jacob Michielsz.	lxxx.
3. *Den Pelgrim*, groot 90 lasten, gehuert	Anthony Weyts.	xx.

[1] In deze gedetailleerde opgave moet ergens eene schrijffout ingeslopen zijn, daar het totaal 13 schepen in plaats van 14 aangeeft.

Schepen.	Capiteynen.	t'Getal van hoofden.
4. *Den Jager*, groot 84 lasten, gehuert	Jan de Wit	xx.
5. *De Hope*, groot 86 lasten, gehuert	Claes Janssen	xx.

Wesende alle schepen met spygels tot adsistentie vande Engelsche vloote.

Schepen.	Capiteynen.	t'Getal van hoofden.
6. *Den Dolphijn*, groot 80 lasten, bij tlant nieu gebout .	Lambert Henricxz	LXX.
7. *Den Zeeridder*, groot 80 lasten, tlant toecommende. .	Laurens Schot	LXIIIJ.
8. *Den Hollantschen tuyn*, groot 80 lasten, tlant nieu gebout.	Adriaen Cruyck	LXXIIIJ.
9. *Marcurius*, groot 80 lasten, tlant toebehoorende . . .	Adriaen Pack	LXX.
10. *Den Salamander*, groot 70 lasten, tlant toecommende .	Dierick Aertsz. Hoogemoet . . .	LX.
11. *Tonijn*, groot ontrent 65 lasten, tlant toebehoorende .	Lucas Jaspersz	LXV.
12. *Castor*, groot 80 lasten, tlant toecommende . . .	Maerten Maertensz.	LXX.
13. *Den Neptunis*, groot 80 lasten, tlant toebehoorende .	Adriaen Brechtsz	LXX.
14. *De Victorie*, groot 65 lasten, tlant toecommende. .	Jan Pauwels Quakaes	LX.
15. *St Sebastiaen*, groot 60 lasten, gehuert, is een boot .	Cornelis Diericxz	LXIIIJ.
16. *'tLant van beloften*, groot 60 lasten, gehuert, is een boot.	Jan de Zeeu	LXIIIJ.
17. Een boot, toecommende Noortholland, leyt int Vlie .	Symon Zay	XXX.
18. *De bon aventure*, groot 65 lasten, tlant toebehoorende.	Henrick Hartman	LXV.

Dese bovengescreven schepen sijn al te samen in dienste.

Schepen.	Capiteynen.	t'Getal van hoofden.
19. *Den Brack*, groot 60 lasten, tlant toecommende . . .	Leyt gereet ende men is besich om tvolck te monsteren ende in zee te helpen, sal hebben. .	LX.
20. *'tSerpentijn*, groot 45 lasten, tlant toebehoorende . . .	Als boven.	LX.

Dese twee schepen sullen vervullen de plaetsen van *Jacob Michielsz.* ende *Adriaen Pack*, die om de haesticheyt genomen sijn, d'een bij de Armade ende dander bij de visscherie.

Capiteynen op de binnenwateren :

	Schepen.	Capiteynen.	t'Getal van koom.
1.	tSchip van Sijne Ex^cie, tlant toecommende, groot 60 lasten.	Eeuwout den Bont	xxxvj.
2.	*De Hollantsche leeu*, voor den Admirael, tlant behoorende, groot LX lasten	Paluck van Heert	xxxiiij.
3.	Een gehuert carbeel, groot 36 lasten	Jan Lambrechtsz	xxvj.
4.	Een groot carbeel, bij tlant gehuert, groot 40 lasten	Jan de Raedt	xxij.
5.	Een carbeel, groot 25 lasten, tlant toecommende	Andries Becx	xxij.
6.	Een drummelaer, groot 40 lasten, tlant behoorende	Hercules Willemsz	xxij.
7.	Een gehuerde heude, groot 18 lasten	Jan Adriaensz. Wijchen	xxij.
8.	Een carbeelken, groot 16 lasten, bij tlant gehuert	Frans Janssen	xxvj.
9.	Een gehuerde heude, groot 18 lasten	Vos Jacobsz	xxij.
10.	Een heude, bij tlant gehuert, groot 25 lasten	Dierick Adriaensz. vande Cop	xxvj.
11.	Een heude, groot 24 lasten, bij tlant gehuert	Sijbert Sijbertsz	xxij.
12.	Een carbeel, groot 18 last, gehuert	Bors Adriaensz	xxij.
13.	Een gehuerde heude, groot 24 lasten, tlant behoorende.	Pieter Diericxz. Lieffkint	xxij.
14.	Een heude, groot 14 lasten, tlant toecommende	Reyn van Berck	xxij.
15.	Een heude, bij tlant gehuert, groot 18 lasten	Willem Coenen	xx.
16.	Een galeije, tlant toecommende	Pieter Willemsz	xx.
17.	Een heude, bij tlant gehuert, groot 18 lasten	Adriaen Florisz. Borschman	xxij.
18.	t'Oude schip van Sijn Ex^cie, tlant toecommende	Henrick Brienen	xxij.
19.	*Den Post van Oraingues*, tlant behoorende, groot 14 lasten		xx.

	Schepen.	Capiteynen.	t'Getal van hoofden.
10.	De jacht van Sijn Ex^cie^. .	Adriaen de Jong	xij.
11.	De jacht van Sijne Gen. van Hohenlo.		vj.

NAEMEN vande capiteynen, schepen van oorloge, mitsgaders de nombre vande hoofden, daer elck schip mede bemant es, dienende voor de lopende jaere 1597 *ter zee, ende geequipeert bij t'collegie der Admiraliteyt tot Amstelredamme; alle welcke schepen den lande zijn toebehoirende.*

Admiraliteyt Amstelredamme:

Eerst. Capitein Cornelis Claesz. op een schip genaempt *de Verguldे Leeu*, groot tnegentig lasten, ende bemandt met . . . . LXX hoofden.

Capiteyn Arent Rover op een schip genaempt *Havick*, groot tachtentich lasten, ende bemant met . . . . LX hoofden.

Jan Hen op eene pinasse genaempt *de Craen*, groot LXXV lasten, bemant met . . . . LXV hoofden.

Joachim Heynricxz. Zwarten Hondt op eene boot genaempt *den Aernt*, ende bemant met. . . . . LX hoofden.

Baernt Gorssen op eene pinasse genaempt *den Dolphijn*, groot C lasten, ende bemant met. . . . . LXX hoofden.

Rein Wersten op een schip genaempt *den Zeeridder*, groot C lasten, ende bemant met . . . . LXV hoofden.

Jan Jacobsz. Colers op eene pinasse genaempt *den Brack*, groot LX lasten, ende bemant met. . . . . LX hoofden.

Herman Corneliszz., op eene pinasse, genaempt *de Tijger*, groot C lasten, bemant met . . . . LXV hoofden.

Heynric Janss. Muyen op eene pinasse genaempt *den Tonijn*, groot LXXXV lasten, bemant met . . . . LXV hoofden.

Jan Albertsz. op eene pinasse, genaemt *de Sater*, groot tachentich lasten, bemant met. . . . . LXV hoofden.

Jacob Pietersz. Mol, op eene pinasse genaempt *den Jager*, groot tachentich lasten, bemant met . . . . LX hoofden.

Jan Jacobsz. Fortuyn, op eene pinasse, genaemt *den Gulden eenhoorn*, groot vijftich lasten, ende bemant met . . . . LX hoofden.

Jacob Andriesz. Roest, op eene pinasse, genaempt *de Mereminne*, groot LV lasten, ende bemant met. . . . . LX hoofden.

Marcus Willemsz. op eene boot, groot L lasten, bemant met. . . LX hoofden.

Loth Steyn op een boot genaempt *de Fortuyn*, groot LX lasten, bemant met . . . . LX hoofden.

Jan Dircxz. Bye, op eene pinasse genaempt *de Witte Valcke*, groot LX lasten ende bemant met . . . . LX hoofden.

Jacob Laurensz. Schagen, op een boot *de Zeewolf*, groot L lasten ende bemant met . . . . LX hoofden.

Harman Michielsz, op eene pinasse genaemt *den Haen*, groot L lasten, bemant met . . . . LX hoofden.

Broer Jansz. op een pinasse genaempt *den Vergulden Draeck*, groot CX lasten, bemant met. . . . . LXV hoofden.

Adriaen Cornsz. Drooch, op eene pinasse genaemt *den Vergulden Valcke*, groot tachentich lasten, bemant met . . . . LX hoofden.

Corn. Pietersz, op een boot groot LV lasten, bemant met . . . . LX hoofden.

Gerrit Jansz. Cater op een pinasse, genaemt *Samson*, groot XC lasten, bemant met . . . . LX hoofden.

Egbert Claesz. Paeu, op eene pinasse, genaempt *de Meerman*, groot LXXV lasten, ende bemant met . . . . LX hoofden.

Dirck Pietersz. Vosch, op een schip genaemt *de Wick*, groot LXXXV lasten, bemant met. . . . . LX hoofden.

Gerrit Gerritsz. Pater op een boot genaempt *de Lieffde*, groot LXX lasten, bemant . . . . LX hoofden.

Dirck Pietersz. Cleynzorge op een boot groot LXV lasten met. . . LX hoofden.

Martijn Zegersz. op eene pinasse genaemt *Neptunis*, groot ij^c lasten, bemant. . . . . C hoofden.

Aelbert Jansz. Cop op eene pinasse, genaempt *den Winthondt*, groot CL lasten ende bemant met . . . . XC hoofden.

ANDER DENOMBREMENT der schepen van oorloge leggende op den IJssel ende Rhijn toegemaect bij den collegie der Admiraliteyt tot Amstelredamme residerende, voor den lopenden jaere 1597.

De Gedeputeerden der zelve collegie verclaren alvoiren dat de xxvij schepen van oorloghe int eerste denombrement bij henluyden overgegeven den Lande toecommen, zoo ooc doen de twee schepen van oorlogh gedestineert tot secours van Hare Ma^t van Engelandt. Dan de vijff andere schepen totte proviande ofte anderssints mede geschict tottet selve secours zijn gehuyert geweest voor elck last tot iiij gl. iiij ß ter maent.

Hiernaer volgen de schepen op d'IJssel ende Rhijnstroom:

Voor Schravenweert een gehuyert schip den capiteyn toecomende.

Ende een ander, den Lande toecomende.

Een voor IJsseloort, den capiteyn toecomende.

Een voor Ree, dat gehuyert es.
Een voor thuys te Dyern, den lande toecomende.
Een voor Zutphen, dat gehuyert es.
Ende een int Vlie, den Lande toecomende.

Aldus overgegeven bij de Gedeputeerden vande voorn. collegie aende E. Mo. Heeren Staten Generael der Vereenichde Nederlantsche provintien den iij Julij 1597.

NAMEN vande capiteynen, mette nombre van hunne hoofden, dienende ter zee over den ja^re 1597, onder t'collegie der Admiraliteyt tot Hoorne ofte Enchuyzen.

Admiraliteyt Hoorne ofte Enchuyzen:
(Deze ende de naergetogen schepen behooren tgemene Lant toe.)

Capiteyn Jacob Symonsz. Trijntges op eene pinasse genaempt[1] ...., groot LX last, bemant met . . . . LV hoofden.
Garbrant Janss. Sael op eene pinasse genaempt ...., groot LX last, bemant met . . . . LV hoofden.
Cornelis Claesz. Prins van Hoorn op de boot genaempt ...., groot LV lasten, bemant met . . . . L hoofden.
Michel Waterschipsman op een boot, genaempt ...., groot LV lasten, bemant met . . . . L hoofden.
Sijtgen Reyniers op een boot genaempt ...., groot LV lasten, bemant met . . . . L hoofden.
Pieter Dercxs. op een boot genaempt ...., groot L lasten, bemant met . . . . L hoofden.
Gerrit Jacobsz. Urker op een boot genaempt ...., groot L lasten, bemant met . . . . L hoofden.
Marten Remmersz. op een schip, genaemt ...., groot LV lasten, bemant met . . . . L hoofden.
Jacob Rim op een boot genaempt ...., groot XLV lasten, bemant met . . . . L hoofden.
Jacob Duves op eene pinasse groot LXX lasten, genaemt ...., bemant met . . . . LV hoofden.
Ghijs Jansz. van Hoorn op een boot groot XXXV lasten, genaempt ...., bemant met . . . . L hoofden.
Rutger Claesz. van Hoorn op een boot groot LX lasten, genaempt ...., bemant met . . . . L hoofden.

[1] Als kantteekening is hierbij gevoegd: De Gedepnteerde van t'collegie der Admiraliteyt tot Hoorn ofte Enchuyzen residerende, verclaert dat de Raden aldaer eenige dagen geleden de naemen van dye schepen hebben bij missive aende E. M. Heeren Staten Generael overgesonden, daertoe hij hem refereert, alzoo hem de namen nyet bewust zijn.

Deze twee schepen zijn gehuyert:

Jan Pietersz. Bulleman van Enchuyzen op een boot groot LX lasten, genaemt ...., bemant met . . . . L hoofden.

Jacob Jansz. Moriaenshooft, op een huyerschip genaempt ...., groot LX lasten, bemant met. . . . . L hoofden.

De Gedeputeerde der Admiraliteyt van Westvrieslandt, verclaert dat vande xiiij schepen van oorloge bij de Raden aldaer toegerust, den Lande toecomen xij derzelver schepen, hebbende de twee resterende gehuyert. Zoo zij ooc gehuyert hebben vijff schepen tot secours van Haere Ma[t] van Engelandt om vivres ende volck te vaeren, dan aengaende tschip van oorloghe tottet zelve secours mede uytgeschict, compt tgemeen Lant toe.

Andere schepen leggende op de binnenwateren voor den jare 1597:

Eerst een leggende op d'IJssel boven Deventer.
Een voor Olst.
Een voor Wij.
Twee opt Zwarte Water.
Ende een in Texel, alle den Lande toecommende.

Aldus overgegeven bij den Heere Gedeputeerde aende E. M. Heeren Staten Generael, den iij Julij 1597.

BIJLAGE IV.

(bl. 307.)

GENERALE ARTICLEN voor het volck van oorloge wesende in dienste der Heeren Staten Generael vande Vereenichde Nederlanden, daerop deselve beedicht zullen wordden blijvende niettemin de andere articlen ende ordonnantien militaire niet contrarierende in haer geheel.

I. Alle ende een yegelijck in dienste ofte besoldinge der Heeren Staten Generael vande Vereenichde Nederlanden int beleydt vander oorloge te water oft te lande, te peerde oft te voet wesende oft kommende, van wat staet oft qualiteyt die zijn zullen onder den gedaenen ende te doen eedt verbonden ende gehouden wesen den Heeren Staten Generael voorn. mitsgaders den Staten ende particuliere

provincien ende steden daerinne zij in garnisoen geleeght sullen werdden, gehou ende getrouw te wesen. Denselven eerlijck getrouwelijck ende vromelijck te dienen een yegelijck in sijn beroepinge, ampt ende qualiteyt tot bescherminge der landen voorn., ende den goeden ingeseten derselver oock haere geallieerde ende vrunden, ende tot affbreeck der gemeene vianden mit haere aenhangeren, die ordonnantien ende bevelen der Heeren Staten voorn. haeren Generael, Raeden, Officieren ende andere gecommitteerde een yegelijck in zijn ampt ende last respecteren ende obedieren naer behooren.

II. Een yegelijck sal vromelijck ende getrouwelijck zijn ampt bedienen, ende waernemen ende en sullen geen officiers ofte soldaten van hare cornetten oft vendelen absenteren sonder expres scriftelijck consent van hare Capiteynen, ende als die cornette oft het vendel sal marcheren, alsdan sal een yegelijck hen daerbij houden ende tselve volgen sonder verlaten.

III. Nyemandt sal mogen steelen oft yemandt overlast, ongelijck oft gewelt aendoen, maer een yegelijck sal te vreden sijn met sijne besoldinge, ende het wettelijck voordeel, dat hij op den viandt weet te gecrijgen.

IV. In alle feyten ofte exploicten van wapenen, tsij int schermutseren, oft anders aengrijpen vanden vianden, met heimelijcken oft geweldige overvallen derselver, hare quartieren, steden, sterckten ofte plaetsen, en sal niemant hen begeven tot vangen vanden vianden, oft plunderen vande goederen, soo lange den generael commandeur (daer present zijnde) niet en sal hebben bevolen ende doen opsteken het teycken daertoe geordonneert.

V. Alle gevangens ende goederen, die int schermutseren, int doen van veltslagen, uit heymelijck oft geweldich overvallen vanden vianden, haere quartieren, steden, sterckten ofte plaetsen derselver, sullen verovert wordden, dselve sullen voor alle degheenen die totten exploicte bescheyden ende daer present geweest zijn, gemeen wesen, ende verdeylt wordden nade ordre daerop gemaeckt, sonder dat yemandt yet achter oft voor hem selven sal mogen behouden. Des sal vuyt het veroverde redelijcke vergeldinge gedaen werdden tot discretie vanden general den beschadichden in denselven exploicte.

VI. Niemandt en sal opte monsteringe int ontfangen van sheeren gelt, int doen vande parade, oft anderssints yemandt mogen doen kommen ende en sal oock niemandt mogen kommen sonder te wesen in gestadigen oprechten dienste vande cornette ofte het vendel daeronder hij gepresenteert wordt oft hem presenteert.

VII. Ende soo iemandt jegens dese pointen ofte eenich van dien doet tselve sal wesen op lijffstraffe sonder eenige genade.

BIJLAGE V.

(bl. 340.)

STAET vande oncosten vanden tegenwoordighen Velleger, mitsgaders vande ongerepartieerde partijen voor den tijt van drie maenden, dat de Leger geraempt wort te velde te zullen zijn.

Eerst de comp^{ie} vanden Colonnel Vere tot ij^{m} iij^{c} xxj ℒ. Noch xij Engelsche compagnien elck tot xviij^{c} ℒ ende viij andere comp^{ien} buyten repartitie zijnde, elcke tot xvij^{c} xLviij ℒ, f^{t} tzamen ter maent xxxvij^{m} ix^{c} v ℒ. Compt voor drie maenden	cxiij^{m} vij^{c} xv ℒ
Noch xiiij comp^{n} waertgelders op Hollandt ende j tot Utrecht, elck tot xvij^{c} xLviij ℒ ter maent, f^{t} xxvj^{m} ij^{c} xx ℒ. Compt voor drie maenden	Lxxviij^{m} vj^{c} Lx ℒ
De verhoginge vande bagagiepeerden van xvj comp^{n} ruyteren als de comp^{ie} van Sijne Ex^{cie} tegens xxxvij peerden, ende de reste elck xxv peerden, elck peert tot xL. Compt voor drie maenden.	xij^{m} iij^{c} Lx ℒ
Het tractement vanden Colonnel Veer met zijn hoge ampteren voor drie maenden	ij^{m} vij^{c} xc ℒ
De arbeyders van Cap^{n} Treurniet ter maent xij^{c} Lxxj ℒ, f^{t} voor drie maenden	iij^{m} viij^{c} xiij ℒ
De Grave van Solms is opte extraordinaris penningen bewesen ter somme van v^{m} ℒ	v^{m} ℒ
iij^{c} Wagens belopen ter maent xxviij^{m} viij^{c} ℒ. Compt voor drie maenden	Lxxxvj^{m} iiij^{c} ℒ
iiij^{c} Treckpeerden	xxxviij^{m} iiij^{c} ℒ
cxxx Schepen elck tot ij ℒ x ß sdaechs	xxxj^{m} ij^{c} ℒ
De dagelicxsche gravingen, approchen ende andere wercken, geraempt ter maent op viij^{m} ℒ, f^{t}	xxiiij^{m} ℒ
De Heere vanden Tympel presiderende inde crijchsrade ter maent iij^{c} ℒ	ix^{c} ℒ
De Edelluyden vander artillerie ter maent v^{c} Lxij ℒ. Hier . .	xvj^{c} Lxxxvj ℒ
xxv Conducteurs onder Verdoes, elck xx ß sdaechs	ij^{m} iiij^{c} ℒ
x Conducteurs onder Coomans, elck xx ß sdaechs	ix^{c} Lx ℒ
iiij Harnacqueurs elck xx ß sdaechs	iij^{c} Lxxxiiij ℒ
Een Cuyper sdaichs xx ß.	xcvj ℒ
Een Schanscorfmaicker.	xcvj ℒ
Een Chirurgijn vander artillerie sdaichs xxv ß	cxx ℒ
Een smith met twee knechts sdaichs iiij ℒ.	iij^{c} Lxxxiiij ℒ

Noch een smith onder de wagens ende treckpeerden	xLviij £
ij Wielmaeckers tot xxx ß elck met ij gesellen elck tot xx ß sdaichs	iiij^{c} Lxxx £
Een Rijswercker tot xx ß. Sijn knecht tot xv ß sdaichs . . .	cLxviij £
vj Conducteurs bij de treckpeerden, elck xx ß sdaichs	v^{c} Lxxvj £
Wagenm^{r} voor zijn persoon c £. Lieutenant L £. iiij Conducteurs te peerde tot xxx ß sdaichs elck ende drie te voete tot xx ß, f^{t} ij^{c} Lxxxviij £. Compt tzamen ter maent iiij^{c} xxxviij £. Compt voor drie maenden	xiij^{c} xiiij £
iij Conducteurs vande approchien, elck xxx ß sdaichs, iiij werckm^{rs} tot xx ß ende vj tot xij ß sdaichs	xj^{c} Lxj £ xij ß
ij Werckm^{rs} in de batterijen; j tot xLviij £, d'ander tot xxiij £ ter maent. Compt voor drie maenden.	ij^{c} xiij £
xxxviij Timmerluyden; ij tot xxx ß ende xxxvj tot xxv ß sdaichs.	iiij^{m} vj^{c} viij £
De verhoginge vande veltmaenden van Lxx canonniers ordinaris, elck tot iiij £ ter maent	viij^{c} xL £
Het tractement van xL extraordinaris canonniers tot xx £ elck .	ij^{m} iiij^{c} £
iiij Conducteurs onder Jan Boni elck xx ß sdaichs	iij^{c} Lxxxiiij £
x Conducteurs vande vivres, elck xx ß sdaichs.	ix^{c} Lx £
Het wagengelt van xxj comp^{en} ruyteren, elck xL £ ter maent. F^{t} viij^{c} xL £ genomen voor vijff maenden als hen vanden xxiiij^{en} May aengeschreven zijnde	iiij^{m} ij^{c} £
Het wagengelt van Lxvj comp^{en} knechten met noch xiiij wagens vande Colonnels ende andere Officieren. F^{t} Lxxx wagens elcken wagen tot xxx £. F^{t} voor vijff maenden.	xij^{m} £
De dagel. voorvallende onverdachte saken int leger ter maent gerekent op iij^{m} £. F^{t}	xij^{m} £
Noch gesonden opwaerts mettet leger xxx lasten havers costende.	iiij^{m} cxxv £
Noch gedaen aen verscheyden provisien van broot, bier ende kaes, mede int leger gesonden, bedragende	iij^{m} ciij £ x ß
Behalven de vivres daermede de compagnien, gaende vuyte garnisoenen versien zijn, die alle nyet gecort zullen connen worden, twelck gestelt wort bij	M^{rie}.

Somma iiij^{c} Lj^{m} ix^{c} xLvj £ ij ß.

Op een dergelijken staat, den 3^{den} October 1597 aan de Staten Generaal overgeleverd, wordt bij het bovenstaande nog het volgende in rekening gebragt:

Boven desen zijn in dienste aengenomen boven de iij^{c} wagens hier vooren gestelt, noch ontrent ij^{c} wagens, de welcke genomen alleenlijck voor ij maenden, bedragen	xxxviij^{m} iiij £

Item noch ontrent L schepen boven de CXXX hier vooren gebracht, dewelcke oock alleenlijck voor ij maenden genomen, bedragen . xvj^{m} ℒ

Item alsoe bevonden wort vuyten staet bij den Commis Moyalen alrede overgesonden, dat in de voorgangene twee maenden de approchen, galerien ende gravingen gecost hebben over de XL^{m} ℒ, in vougen dat voor dese maent van October naer advenant genomen nyet minder als XX^{m} ℒ gerekent sal mogen worden, bedragende teamen LX^{m} ℒ, waervan hier vooren niet meer als xxiiij^{m} ℒ eens gestelt zijn, zoe wort t'rest alhier vuytgetrocken, bedragende. . . . . xxxvj^{m} ℒ

Noch zijn behalven de vivres hier vooren gestelt zedert int leger gesonden XXV^{m} ℒℒ caes, bedragende ongeveerlijck . . . . iij^{m} ℒ

Somma xciij^{m} iiij^{c} ℒ.

Totalis Somma v^{c} XLV^{m} iij^{c} XLVj ℒ ij ß.

INDEX.

VIJFDE BOUCK.

DAERINNE VERVAT IS ALLE TGENE IN DE BELEGERINGEN VAN CREVECUER ENDE S[T] ANDRIES, ENDE IN DEN SWAEREN VELTSLACH IN VLAENDEREN BIJ NIEUWPOORT VOORGEVALLEN IS, MITSGADERS IN ANDERE AENSLAEGEN, HANDELINGEN VAN PAYS ENDE ANDERS GEPASSEERT IS, TSEDERT DEN EERSTEN JANUARIJ 1600 TOTTEN LESTEN DECEMBRIS DAERAENVOLGENDE INCLUYS.

HOUDENDE MEESTAL NIET DAN DE NAECKTE EFFECTEN METTE NOTABELSTE GESCHIEDENISSEN.

1600.

Tjaer 1600 begonst in regard vande Staten der Vereenichde Nederlanden met geen minder apparentie van oirloge als tvoorgaende geweest was, omdat scheen, dat sij noch alleen wesen souden t'wit, daer men naer soude schieten. Dewijle den Coning van Vranckrijck noch al scheen te trachten stille te sitten ende de vruchten vanden pays te genieten om sijn staet vast te maken (carresserende seer den Paus om te obtineren dispensatie van thuwelijck van sijn voorgaende huysvrou, die hem in tbegin van dit 'gulde jaer als een gulde werck bij den Paus vergunt werde) ende de Coninginne van Engelant ganschelijck scheen geinclineert te wesen, om mede een pays metten Coning van Spangien ende metten Ertshertoge te maken, hoewel sij daerbij voorder niet en conste prouffiteren als de vrije commercie van heure lantsaten in Spangien, daertegens de Staten anders geen hoipe en hadden als op haer eigen macht ende seecker cleyn secours ende faveur vanden Coning van Vranckrijck, ende tgeene den tijt voorders soude konnen mede brengen uyte handelinge vanden Hertoge van Savoyen ende vande Duytse Fursten, staende de saken alomme als volcht: In Spangien was den jongen Koning besich om sijn regieringe op de nieu begonnen forme vast te setten ende alle sijn rijcken daer eer deur collegien van regieringe als provincien dan deur viceroys te doen regieren ende dede alomme alle voorsieninge om te beletten de invasien, die der Staten vloote, die nu lang zee gehouden hadde, soude mogen doen, daeraen hij tvoorleden jare seer veel gelts gespilt hadde ende aen t'onderhout van volck in Spangien noch spillen moste, hoewel men verhoipte, dat den Ertshertoge ende Infante daerom te min secours uyt Spangien souden crijgen. Den Coning scheen mede alsnoch te continueren sijn hart voornemen tegen de Nederlanden int verbieden ende beletten van de traffycke, wesende anders veel becommert in sijn plaisirs mette Coninginne. In Italien was den Paus doende om sijn groot jubilee wel te doen clincken ende het

verspaerde gelt vande devoten met een groote pompe ende pracht tot hem te trecken voor menichte van aflaten, die hij abondantelijck uytdeylde, niet cesserende alle Princen ten uytersten te vermanen, om met alle macht heur te werpen tegen dengeenen, die professie vande ware religie Goods deden. De solemniteyt vande poorte te openen werde om sijn indispositie uytgestelt van Kersavont voorleden tot jaersavont, daartoe met groote pompe tot Romen gecommen was den Hertoge van Parma, ende vele andere heeren waren als mendicanten uyt devotie tot dese solemniteiten ende de aflaten van dien gecommen ende in de hospitalen gaen logeren. Onder andere goede wercken vanden Paus werde gedepescheert dvoors: dispensatie voor den Coning van Vranckrijck van thuwelijck bij hem anno 72 mette dochter van Vranckrijck gecontracteert ende hem toegelaten een ander te mogen trouwen, daertoe vele holp dat dien Coning ganschelijck scheen gesint te wesen een Italiaense vrouwe ende die uyten huyse van Florence te trouwen, daerdeur hij meynde dien Coning noch te beter aende hant te sullen konnen houden. Anders arbeide den Coning in Vranckrijck seer om sijn staet op allen oirden wel te vestigen, sonder dat men konde bemercken, waertoe sulcx konde strecken ofte wat de uytcomtste des Hertogen van Savoyen bij hem soude mogen voorts commen, mits men claerlijck sach, dat hij een groote voorsieninge van gelt ende vele andere saken ten oirloge dienende dede doen. De saken van sijn huwelijck mette nichte van Florence scheenen deur de verkregen dispensatie nu wat meer te sullen gedreven worden, hoewel daer en tusschen bij hem noch swanger was geworden de Jonckvrou van Entrague sijn bisit. In Engelant scheen de Coninginne heur heel de oirlogen te willen ontslaen ende een pays te maken, indien sij daertoe met voordel konde commen, waerom sij in tbegin van dese maent naer Bruessel gesonden hadde eenen Secretaris genaemt Mr. Edmonts, die in Brabant met veel blijschap ingehaelt werde om de gemeenten goeden moet te geven. Sij scheen oick haer nu absolutelijck te dragen, hebbende alle de factien van binnenslants onder gebracht, ende daerom noch gevangen houdende den Graef van Essex, die over lange scheen opgenomen te hebben de partije van die vande religie in plaetse vanden overleden Graef van Leicester. In Duytslant scheenen de beroerten mede te willen cesseren deur t'onderling misverstant vande Fursten op tbeleyt van heure saken, ende dat den Keiser uytermaten seer arbeide om alle de Fursten ter neder te setten ende in slape te wiegen, totdat hij een van sijn broeders tot Roomsch Coning mocht brengen, hoewel den Coning van Vranckrijck ende de Staten vande

Nederlanden seer arbeiden om dselve Fursten noch in alteratie te houden tot voorderinge ende verseeckeringe van heuren staet, ende hadden hoipe dat noch wel wat soude mogen ontstaen, omdat den Keiser eenige vande Merausche Graven, die tvoorleden jare heur penningen vanden Turcksen stuyr gecontribueert hadden tot der corresponts creytsen oirloge dede sommeren op peine vanden aacht tot prompte betalinge van deselve penningen totten Turcksen stuyr, daermede alle de heeren van sgravenbent seer becommert waren, ende den Fursten, die de creyts oirlogen gedreven hadden aensochten om met heure auctoriteyt bij den Keiser verdedicht te mogen worden. Den Keiser dede oick hoe langer hoe meer incorporeren tgehele lant van Sevenburgen ofte Transilvanien, twelcke de Polen heur schenen aen te nemen voor Sigismundo Battori, die sij liever daerinne souden houden. In Brabant ende de landen metten Ertshertoge houdende waren Isabel Albert ende Albert Isabel seer doende om heur selven alomme te doen hulden ende aennemen, om in volcommen gebruyck vande hoocheiden vande landen daer te mogen commen, ende d'een met des anders exempel te mogen verleiden, om also eer bij elck in tparticulier als bij alles tsamen te mogen aengenomen worden, opdat se oick te min becommeringe mochten hebben mette privilegien ofte de infractien daartegen gedaen. Sij continueerden anders tverbot vande commercien. Nietemin, omdat se so weinich gelts gaven ende bij tcrijsvolck hadden laten verluyden, dat se in heuren eedt noch volcomentlijck niet en waren, maer in eedt vanden Coning, ende dat daerom niet sij, maer den Coning heur most betalen, heeft tselve een sonderling naerdencken bij tcrijsvolck gemaeckt, die sij mits den vorst van December lang bijeen hadden doen houden op hoipe mogelijck van wat te doen, maer terstont naer den doye doen monsteren ende elcx een maent solts geven ende beloven, dat men se in garnisoen soude leggen, dan mits vele soldaten met die betalinge niet wel te vreden en waren, is den lesten van tvoorleden jaar een toeloop van velen van dien van verscheiden natien geschiet, die tstedeken Hamont in tlant van Luyck gelegen ingenomen ende aldaer beginnen te muyten hebben, opwerpende een Italiaen tot Electo, twelcke den almirante siende ende vresende noch meerder alteratie heeft de scheidinge van tvolck naer verscheiden quartieren doen verhaesten, als dat t'regement van del Villar naer t'overquartier Gelder soude trecken, t'regement van Çapena met 3 vanen ruyteren naer tlant van Limburch, t'regement van Don Carlos met 3 vanen ruyteren naer Namen, tgeschut ende ammunitie met 3 vendelen van Barlaymont naer Maestricht, tregement van Labourelotte

naer Helmont, van Busquoy half te Liere ende half te Crevecueur (omdat die schantse versterckt ende vergroot worde) de regementen van Graef Frederick ende vanden Graef van Emden te Eyndhoven met 9 vanen ruyteren, t'regement van Waranbon noch wesende van 20 vendelen tot Thienen ende t'regement van Davalos met eenige ruyteren in tlant van Lutsemburch, dat van Standlei bij Berck, de reste vande ruyterie te Herentals ende de 2 vendelen Yren te Weert, wesende de regementen van Slegel ende vanden Grave van Bijhe ofte Billia gecasseert. Ende of wel sij staet maeckten met dese wijde verdeylinge de muterien beter te voorcommen ende heur volck wel te refraischeren, verstont men nochtans dat vele steden geen volck inne nemen en wilden, waerdeur heur saken schenen seer te sullen verlopen ende minder vrese voor de Nederlanden te sullen maken die se anders seer dreychden of te overvallen ofte tot aenneminge van heur dominatie te dwingen, daertoe sij achten een groot middel te sullen vinden metten pays van Engelant, omdat sonder dien schijn de provincien met heur houdende niet wel en wilden verstaen tot so groote consenten als heur om te mogen uytvoeren de oirlogen voorgehouden worden. Sij en trachten oick niet alsnoch tcrijsvolck in nieuwen eedt ofte de castelen ende starckten vande landen in handen vande lantsaten te brengen, twelcke heur geen cleine misgunste en causeerde. De Staten Generael vande Vereenichde Nederlanden, siende dattet alles om heuren cop te doene was, resolveerden heur beste te doen om te resisteren ende drongen daerom hart aen bij de provincien om de consenten volgende de petitie vanden Rade van State inne te willigen ende sochten alle heur crijsvolck so te refraischeren, dat se die tegen de tijt bequaem mochten hebben om dienste te doen ofte oick gebruycken, indien den viant bij vorst wat soude willen voornemen, hadden daerom in de steden van Nieumegen, Tyel ende Bommel doen in voorraet brengen 300 lasten haver ende te Tyel noch 1200 voeder hoeys, om in sulcken val aen te mogen spreecken. Deden seer arbeiden om een pertinenten staet te maken so vande schulden vanden voorleden jare, als vande lasten van het toecommende jare om de middelen ende consenten so naer mogelijck daertegen te compasseren, ende middelertijt te verwachten, wat van haer vloote, die in zee was, ende daeraf sij noch geen tijdinge en hadden, soude commen. Omdat deur de equippagie van dien, deur tsluyten vande licenten bij den viant gedaen, ende anders deur quade regieringe alle de collegien van almiraliteyt tot sulcken verloop gecommen waren, dat niet mogelijck en was (indien dselve vloote sonder prouffijt wederom inne quam) dselve

sonder groote assistentie van gelde ende nieuwe middelen daertoe, staende te houden, uyt welcke gestaltenissen van landen ende regieringe tsedert in de Vereenichde Nederlanden afgeloopen sijn de volgende saken.

Tbeginsel vande maent van Januario was meest slap weder sonder vorst totten xvij^en toe, maer van doen af begonstet te vriesen ende vroos dese maent ende meest alle de maent van Februario deur, hoewel het tusschen beiden altemet eenichsins doeyde, doch niet so dattet ijs uyte water commen konde, in welcken tijt het oick seer veel sneus viel, meer als in eenige voorleden jaren was geschiet, ende in langen tijt en waren alle de stroomen vande Nederlanden niet so hart beleyt ende gesloten geweest, als in desen jare ende in de maent van Februario voorn^t.

In tbegin van dese maent creegh Joncheer Gerrit, outste soin vanden heere van Assendelft de compagnie van hopman Leeu, die aen sieckte gestorven was.

De Staten Generael ontfingen oick in tbegin van desen een brief vanden heere Verdoes vande vlote, in date den xiij^en Octobris, gescreven deur de linie ontrent de capo de Lopes Gonçales in tconingrijck van Manicongo, houdende dat hij bij de eilanden van Canarien vande weder gesonden schepen gescheiden wesende den iiij^en Augusti op t'ancker gecommen was voor t'eylant Majo ende aldaer eenige dagen was gebleven om te ververschen van water, dat daer in sijn handen waren gevallen een Venetiaens schip in Spangien geladen ende een Portugees schip ende 2 barcken gedestineert naer Bresilien, ende dat se daerinne veele goederen gevonden hadden, dat hij den xv^en Augusti weder seyl gemaeckt hadde naer de linie toe, dat hij doen in beraet leggende metten vice almiral, de voorneemste capiteinen ende de stuyrluyden de linie t'anderen tijden gepasseert hebbende, de gelegentheyt vande custen van Africa langes Guinea ende Manicongo, goet gevonden was bij deselve ende den oversten Lieutenant Storm t'eylant van St. Thomé voor eerst aen te doen, omdat de stuyrluyden verseeckerden, dat men daer op de reede ontwijffelijck wel so veel vinden soude, dat de costen vande vlote souden betaelt wesen, dat hij daerom derwerts ging, niettegenstaende de ongesontheyt vande lucht aldaer, die doch so swaer niet en was, als men die schilderde, dat alle tvolck, uytgeseyt den capitein Mota overleden, noch wel was ende dat de voyagie langer soude vallen als wel beraemt was, hoewel hij hoipten dat de costen rijckelijck betaelt souden worden. Dese brieven gaven bij eenigen een goeden moet vande vloote, maer anderen, achtende de locht van die quartieren seer ongesont, bevreesden tgeene al geschiet was, te weten bijnaest tgansche

verderf van deselve vloote, hoewel de Staten noch daervan niet en wisten. Bij sijnen brief was een lijste vande waren ende goederen bij hem vande schepen gekregen, bedragende ofte geestimeert ter somme van wel 100m £.

Den ijen Januarij creegh den baron van Reydt sijn afscheyt om weder naer Emmerick te mogen keeren [1], wesende bij de Staten hem vrij gestelt, om met sijn volck noch op heure costen daer te mogen blijven tot naerder last vande fursten op tscrijvens vande Staten aen deselve gedaen ofte de 2 compagnien Duytsen daeruyt te voeren naer Braunswijck, so als hij des metten Graef van Hohenloe te rade soude vinden, omdat denselven Graef deur last vanden Furst von Braunswijck tot tselve uyttrecken seer anporrede, waermede den heere van Reydt den iijen vertoogh.

De conservateur vande Schotten, hebbende sijn voor verhaelde antwoorde ontfangen, ende den ven deser oick sijn afscheyt (in twelcke de Staten hem baden de gansche antwoorde ten besten bij sijn meester te duyden, sonderlings nopende tverbot vande navigatie ende hem daertoe vereerden met een gouden ketinge) nam den vijen oick oirlof aen Sijn Excie ende vertoogh [2].

Den vjen January ontfingen de Staten Generael een tweden brief van Salentijn, den Graef van Manderscheyt ende Carel Nutsel van date den xxviijen Decembris lestleden, houdende dat sij ontfangen hadden der Staten rescriptie vanden ijen Decembris ende daeruyt sagen, dat de Staten heur persuadeerden ten volle van heur toecommende aengeven alrede bericht te wesen, dat se wel bekenden, dat se nopende t'eene poinct belast waren vanden Keiser om bij beide partijen aen te houden tot ontruyminge van de plaetsen op rijcxbodem ende restitutie vande toegevouchde schaden, maer nopende den vredehandel en waren daertoe niet gelast, maer bleef te verrichten ter gelegener tijt bij de gedeputeerden op den rijcxdach te Regenspurch anno 94. Das se nopende de overgesonden stucken seer wel wisten het misvertrouwen, dat tusschen den Coning van Spangien ende de Vereenichde Nederlanden nu eenige jaren was geweest tot groote schade vande heele Cristenheyt, dat oick den Keiser nochte Fursten geen ge-

---

[1] De baron van Reydt was bevelhebber van het krijgsvolk, dat in 1599 door het Duitsche rijk in Emmerik in garnizoen was gelegd om die stad tegen de Spanjaarden te beschermen, en van 10 vendelen Staatsche troepen, die Sidlenisky er in November van dat zelfde jaar had binnen gebragt toen de vijand met een beleg dreigde.

[2] Zie het antwoord van de Staten Generaal aan den afgezant van den Koning van Schotland, (hetwelk Duyck zoo als het schijnt reeds in zijn 4e boek had medegedeeld), in de resolutiën van den 1sten Januarij 1600.

vallen en hadden aende groote overlasten den rijcke toegevoucht bij d'een ofte d'ander partije ende sonderlings bij den Spaensen, ende daerom daertegens met behoirlijcke remedien hadden doen voorsien, nietemin om des hiernaer te voorcommen ende so handelen dat de rijcxlitmaten naermaels van gelijcke invallen mochten gevrijt blijven, waren sij aen beide de partijen gesonden als uyt heur aengeven hiernaer breder vernomen sal werden, twelcke also sij verrichten moeten, volgende heure last ende de Staten daervan geen wetenschap konnen hebben, so hoipten sij, dat men heur als Keiserlijcke gesanten tot verminderinge van des Keisers auctoriteyt ende reputatie de versochte pasbrief niet en soude weigeren ende heur schempelijck onverhoort (in saken die den Keiser voor den Nederlanden beste hout) afwijsen, maer dat de Staten heur toestaen sullen de verrichtinge van heure commissie, die se langer niet dilayeren en konnen ende daertoe pas ende audientie verleenen. Bij post date screven sij alle de stucken aenden Keiser overgesonden te hebben ende vanden selven so terstont naerder last ontfangen te hebben om heur commissie sonder vertreck te verrichten, ende daertoe nopende den versochten pas vande Staten cathegorijcke antwoorde te voorderen, die sij op tspoedichste wachten souden. De Staten bericht wesende dat de gesanten van meininge waren metten eersten naer Bruessel te gaen ende altoos voor seecker houdende, dat de meininge daertoe streckte om bij heur aenporringe van pays te doen, vonden goet den boode voor een wijle tijts op te houden ende te laten lopen op pretexte, dat eenige gedeputeerden bij de vergaderinge niet en waren om te konnen antwoorden, maer in der waerheyt om middelertijt wat naerder te vernemen wat de eigentlijcke meininge van dese legatie mocht wesen.

De Staten cregen desen dach mede tijdinge van t'mutineren te Hamont ende dat de gemutineerden getracht hadden oick Helmont in te nemen, maer dat se afgekeert waren met verlies van eenigen vande heuren.

Men creegh mede tijdinge dat die van tfort St. Andries in lange geen gelt en hadden gehadt ende daerom niet wel te vreden en waren, so verre dat den Gouverneur naer Bruessel was vertogen om ordre daerinne te doen stellen eer het te late werde.

Den Gouverneur van Oisteynde Eduart Norreys vertreckende naer Engelant ende siende dat mits t'vaste blockeren vande plaetse nu geen prouffijt meer in de contributien van Vlaenderen was te doen als te vooren wel was gevallen, maer dat nu niet dan slagen daer en stonden te wachten, hadde aende Staten Generael bij brieven vanden 22[en] Novembris versocht

ontslagen te wesen van sijnen dienste ende daertoe te hebben hehoirlijck afscheyt, twelcke de Staten Generaal bij brieven vanden vj^en Januarij hem verleenden ende met bedanckinge van sijn gedaen diensten, ontsloegen hem, niet rouwich wesende, dat se nu op die plaetse naer heur welgevalle mochten voorsien [1].

Ontrent dese tijt worde Joncheer Johan van Huchtenbrouck gemaeckt Colonnel over t'Stichtse regement neffens Groenevelt, ende ontfing daertoe sijn commissie op tractement van 300 £ ter maent. Ten desen eynde was hem oick onlangs te vooren gegeven de compagnie te voet vanden overleden capiteyn Jan Brant.

In dese tijt werde mede commissaris van monsteringe gemaeckt Francois Doublet op tractement van 60 £ ter maent.

Salentijn Graef van IJsenburch, met den Graef van Manderscheyt ende Carel Nutsel siende dat de Staten heur so haest geen eyntelijcke antwoorde en gaven om in de Vereenichde landen te commen, als sij wel gemeynt hadden, ende bij instructie belast sijnde mede naer Bruessel bij den Ertshertoge te gaen, is in't midden van dese maent vertogen om derwerts te gaen, twelcke den Staten te meer suspicie op heur wervinge maeckte.

Den Heere van Reydt in communicatie geweest sijnde metten Graef van Hohenloe op tstuck vande Duytsen binnen Emmerick ende goet vindende die te doen vertrecken, heeft se den xviij^en Januarij uyt Emmerick gevoert ende is den xix^en daermede voor Arnhem gecommen, alwaer bij hem quamen de Duytse knechten, die te Buyren, Leerdam ende daer ontrent gelegen hadden, ende uytet tolhuys ende out Zevenaer te vooren gecommen waren, ende is also met 3 vendelen knechten over de Veluë naer Deventer getogen om daer de IJsele te passeren ende voorts naer Lingen ende Braunswijck te mogen vertrecken, maer omdat die van Deventer heur den pas weigerden sijn sij bij Zutphen de reviere gepasseert ende alsoo wech getogen, blijvende de stadt Emmerick alleenlijck in de besettinge van der Staten volck.

Ontrent dese tijt bleef den Gr. van Essex in Engelant even vast gevangen sitten tot miscontentement vanden gemeinen volcke, die daerover veele

---

[1] In zijne plaats werd later tot gouverneur van Ostende benoemd de Heer van Cruyningen, die reeds den 1sten Januarij 1600 door de Algemeene Staten voor die betrekking was voorgedragen. Verschil van gevoelen, zoowel over het bedrag en de wijze van uitbetaling van zijn tractement als over enkele punten van zijne commissie en instructie schijnt de oorzaak geweest te zijn dat zijne benoeming verscheiden maanden werd uitgesteld, zoo dat hij eerst den 10den Junij den eed als gouverneur van Ostende aflegde. (Resol. van den Raad van State 10 Junij 1600.)

pasquillen uytstroyden, daerover den Raet voornam hem opentlijcke voor den volcke te discrediteren ende quamen sulcx tot London in starrecamer t'eynde een recht dach, daer eerst den grooten segelbewaerder verhaelde, dat den Graef volcommen macht ende auctoriteyt gegeven was onder slants grooten segel, om de oirlogen in Irlant te voeren, dat de Coninginne hem daertoe mede hadde gegeven 16$^{m.}$ uytgelesen mannen, die machtich souden geweest sijn gansch Spangien te dwingen, ende in negen maenden gecost hadden over de 300$^{m.}$ £ sterlings, met last dat hij in t'noorden den Gr. van Tiron soude aentasten, terwijle tvolck versch was, dat hij ter contrarie sijn volck hadde versleten in tsuyden om geen vianden achter te laten ende daernaer een vilen tractaet van treves hadde gemaeckt, ende dat hij ten lesten overgecommen was tegen het expres bevel vande Ma^{t}., daerom dselve tegen hem hadde moeten doen voornemen de proceduyren, die elck een bekent waren. Dit verhael werde geconfirmeert bij den Tresorier ende de andere heeren vanden Raedt alles naer malcanderen ende ten lesten seer particulierlijck bij den Secretaris Cicil ende deden alles tstuck vande costen vander oirloge seer clincken, om den ontdanck van tverdoen van gelt uyte gemeenten geschat op hem te doen sincken. Hier en was niemant bij van wegen den Graef, maer sijne vrunden en lieten evenwel niet naer hem daervan hier ende daer te ontschuldigen, seggende dat hij in Irlant niet gedaen hadde dan met raet vanden crijsraet, dat hij mer overgecommen was om mette Coninginne te spreecken ende weder te gaen, ende dattet tractaet van treves gemaeckt was op twel believen vande Coninginne. Hij worde mede beschuldicht veel ridders gemaeckt te hebben, eenigen onweerdich ende eenigen de Coninginne niet aengenaem. De sijnen seiden dat hij geen ander middel en hadde te recompenseren de edeluyden die hem volchden. Terwijle men hem aldus sochte te discrediteren werde hij dootsieck, waerover tgemeen volck met groote menichte in de kercken liep om voor hem te bidden, daeruyt men wel sach dat die proceduyren bij tgemeyn volck noch weinich operatie deden, ende dat de groote populariteyt vanden Graef hem den meesten haet maeckte. Anders verstont men dat de oirlogen in Irlant noch al aengroeiden ende dat de Yren den ridder Sauvadge, doende een convoy, geslagen hadden, ende dat se assistentie van buscruyt uyt Denemarck over Schotlant cregen, ende dat men daerom in Engelant doende was om den Lord Montjoye als oversten naer Irlant te senden.

Sijn Ex^{cie} heeft vast langerhant een aenslach gedreven op de stadt Wachtendonck, daer weinich garnisoens inne was, ende nu tot meermalen

was bevonden dat de grachte so ontdiep was, dat men daerdeur bequamelijck ende niet totten buyck toe nat wordende, aende walle konde commen, derhalven hij voorgenomen heeft metten selven aenslach voorts te gaen ende die te versoucken, ende destineerde daertoe 15 vanen ruyteren ende omtrent 800 man te voet te lichten uyte naeste garnisoenen, ende dat Gr. Lodewijc dselve soude beleiden ende commanderen ende met hem den Colonnel Edmonde. Hierom vertoogh Gr. Lodewijck den xiiij^en uyten Hage om op de Veluë te commen ende daer de notelijcke ordre totten aenslach te stellen. Hij vont goet met te nemen eenige petarts, eenige ledderen ende eenige amunitie op wagens. Den ritmeester Rijhoven hadde deur sijnen Lieutenant Mofke desen aenslach gedreven, daerom Rijhoven bij sijn Ex^cie toegeseyt was tgouvernement vande plaetse in val den aenslach geluckede. D'ordre alles gestelt bescreef den Graef alle de ruyteren te marcheren den xx^en, maer mits de vanen van Smeltsing, Conteler, Baetenberch, Parcker ende Vere in tlant te Munster waren, en heeft hij niet bijeen konnen brengen als de vanen van sijn Ex^cie, Panier, Edmont, Rijhoven, Clout, Sidnei, den Gr. van Solms ende de halve vane van hemselven, daertoe hij lichte uyt Nieumegen, Schenckenschantse ende Emmerick omtrent 800 man te voet, daermede sij bijeen quamen den xxij^en voornoen aen tclooster te Bebber bij Cleef, daer t'rende vous totte versamelinge geleyt was, wesende de wagens mette amunitie ende instrumenten aen Schenckenschantse overgeset met tvolck van Nieumegen ende de reste bij Emmerick. So haest sij bijeen waren marcheerden sij even starck deur recht naer Wachtendonck ende quamen metten duysteren nacht alles ter Nieuwerkerck niet wijdt van daer, hebbende onder wege gelaten eenige wagens, die niet volgen en konden, omdat de wegen veel onder water lagen, ende mits den starcken vorst niet en konden gebruyckt worden. Alleenlijck hadden sij met groote moeyte voorts gebracht een wagen met ladders ende een met cruyt. Ter Nieuwerkercke wat gerust hebbende togen voor dach voorts naer de stadt, ende omdat t'ijs in den arm vande Nierse (die se een half mijle vande stadt passeren mosten) noch niet over en droech, most alle tvoetvolck daer deur waden bijnaest tot aenden riem toe. In dat nacht passeren bleven de leste wagens mede terugge, sijnde de wagen met cruyt in een sloote gevallen, de voorste togen recht op de stadt aen, alwaer de grachten gebijtet waren ende tvolck tot over de knieden wederom mosten deur waden. Voor aen ging een soldaet, die de plaetse eenige malen besichticht hadde met 15 mannen, ende hem volchde den lieutenant van Rijhoven met andere 15 mannen, ende daerop Rijhoven selve met

50 mannen, ende naer hem eenige officiers vande Schotten ende anderen met verscheiden trouppen. De voorste clommen de walle op ende vonden weinich wachts, in vougen dat se alles meest op de walle waren eer yemant heur gewaer worde, doen ging den alarm aen, maer mits weinich volcx op de wacht was, vonden sij oick cleine resistentie ende druckten so ter stadt inne, slaende alles doot wat se op de straten vonden, ende maeckten heur also daervan meester, in twelcke ontrent 50 soldaten ende burgers doot bleven, ende vande onsen seer weinich. Sij vermeesterden daernaer de poorte ende sloegen die open recht tegen t'aencommen vanden dach. Tvoetvolck ende ruyteren, die den achtertocht hadden, verdwaelden vanden wech, twelcke den Colonnel Edmonde siende, reedt alleen vooruyt om den wech te soucken, so verre dat hij ten lesten geluyt van schieten hoorde, ende daerop aenrijdende, quam aende stadt, die hij doen bevont dat ingenomen was, maer dat die van tcasteel met 4 cleine stucxkens ende musquetten dapper schooten, sonder dat Gr. Lodewijck van alle tvolck die in stadt waren so veel mannen wiste bij de hant te crijgen om tcasteel te mogen aengrijpen, mits die alles in de huysen gevallen waren om te plunderen. Dit Edmonde siende is naer den achtertocht gekeert ende heeft die mede naer de stadt gebracht ende alles bijeen gehouden om tcasteel te bevechten. Daer was een houck van een wal aende stadt die seer flanckeerde over de eene gordijne van tcasteel, alwaer sij terstont een deel musquettiers leiden ende dapper deden schieten. Desen schooten doot den constabel van tcasteel ende eenige anderen ende quetsten den heere van Gijleyn in de caecke, daerdeur sij de wallen wat mosten verlaten. Middelertijt viel t'ander volck ende de ruyteren, die meest te voet doen afstaen waren, van beneden over de grachte aen, alwaer zij eenige boeren ledderen over de grachten schoten ende so daerover quamen, die doen de wallen beclommen, forceerden ende vermeesterden. Sij liepen terstont naer het Donjon, twelcke den heere van Gileyn naer eenich spraeck houden overgaf, omdat hij des niet houden en konde, ende so cregen sij dat mede inne, ende viel oick in handen van Gr. Lodewijck ontrent 3 uyren naer dat de stadt gewonnen was. Doen begonst Gr. Lodewijck mette anderen ordre te stellen op de besettinge vande stadt, waermede den tijt verliep tot op den naernoen, doe dede hij omme slaen, dat niemant meer soude mogen plunderen, maer die heure weerden gevangen hadden souden dselve mogen op lijdelijck rantsoen stellen. Hij dede mede preserveren een deel vande meublen vande vrouwe van Gyleyn, die hij heur wederom gaf, hoewel anders de meeste ende principaelste

al gepilleert waren. Terstont screef hij op een tafelbouck tgeluck van sijn aenslach ende sondt des naer sijn Ex^cie^ toe. Hij vondt in de stadt eene grousame menichte van koorn, ende so men daer seide wel ten getale van 20^m malder, ende oick eenich cruyt mette voors. vier stucxkens. Met den heere van Gileyn werde gevangen sijn broeder, die daer des avonts te vooren met hem van Bruessel gecommen was, alwaer hij was geweest om te versoucken, dat men doch niet meer volcx in stadt wilde leggen, mits hij meynde starck genouch daer binnen te wesen, om die te bewaren. In stadt ende casteel en waren in alles mer 80 soldaten, daervan ontrent de helft doot bleef. Den Gr. stelde Rijhoven aldaer tot Gouverneur ende ordonnneerde met hem in stadt te blijven alle tvoetvolck met gecommen, hoewel het mer stucken van compagnien waren, ter tijt toe, dat bij Sijn Ex^cie^ heele compagnien daer binnen souden wesen gesonden. Hij sondt oick uyt om te halen de wagenen met instrumenten ende anders die terugge gebleven waren, die hij in de stadt liet brengen. Ende op alles ten beste mogelijck voorsien hebbende ende last gelaten t'cooren so veel mogelijck bij een te houden, is hij mette ruyteren den xxiiij^en^ wederom van daer geruckt ende naer Nieumegen gecommen, alwaer sij brachten den heere van Gileyn voorn^t^ op hoipe van een goet rantsoen van hem te trecken, maer hij hadde hier in tlant soe veel vrunden, dat men ten lesten hem om cleyn rantsoen most laten gaen. Dese prinse werde bij velen geacht van grooter importantie, omdat Wachtendonck so diep boven in tlant leyt ende sonderlings sal konnen benauwen in alle toevoer de steden van Ruremonde, Berck, Gelder, Stralen ende Venloe ende faciliteren de contributien van over Mase ende van Lutsemburch, behalven dat de stadt tamelijck starck is ende so wel ende in so moerassigen lant leyt, dat die sonder swaer beleg niet wel en sal sijn weder te crijgen. Dat se oick alle de desseinen vanden viant sal versetten ende hem dwingen indien hij voortsaen vande sijde vanden Rijn wat sal willen doen, die eerst aen te tasten ende te belegeren, in welcken val men staet maeckte in Vlaenderen ofte Brabant een ander stat te sullen konnen crijgen, alleer hij dselve soude konnen veroveren. Hierbij gevoucht dat dese victorie den luyden in de Vereenichde Nederlanden couragie sal maken ende oirsake geven vande consenten te lichtelijcker te dragen, daerom oick de almachtige God te meer te loven ende te dancken is.

Den xxiiij^en^ Januarij quamen in den Hage seeckere gesanten van Munster ende van Cleve, die den xxviij^en^ in Staten Generael audientie cregen. De

gesanten van Munster versochten verschoint te worden van t'menichfuldich inne ende deurtrecken op heur lant, twelcke heur ontallicke schaden vast alle dagen toe vouchden. De Cleefse gesanten waren den heere van Wissem ende den raetsheer Kopper, die overleggende credentie brieven van heuren furst van 18en deser versochten restitutie ende ontruyminge vande stadt Emmerick ende het tolhuys Lobith. Item restitutie vande schantse Sgravenweert ende seer clagende over tgewelt heur bij den viant tegen alle billicheyt aengedaen, ende dat men heur onderdanen daeromme te meer niet en behoirde te beswaren, omdat den viant heur gewelt dede, maer veel eer compassie met heur hebben, ende daerom versochten sij sauve garde voor de burgeren van Rees ende Cleverham ende voor alle de bestialen ende goederen derselver, clagende seer dat men d'ingesetenen van dien seer hadde bedroeft onder dexel dat den viant sijn volck daerinne hadde. Dese propositie deden sij mede den xxixen in den Raede van State.

Den xxven Januarij tsavonts quam in den Hage tijdinge vande victorie van Wachtendonck, daerover den volgenden dach geluyt ende triumphe bedreven worde ende bij Sijn Excie ende Raede van Staten terstont ordre geraemt om daerinne 4 gotelingen te senden met amunitie van cruyt, loot, lonten, schoppen, spaden, bijlen, houwelen, spiessen, musquetten, roers ende anders noodich om de plaetse te houden ende mede om metten eersten heele compagnien daerinne te brengen ende de stucken vande compagnien uyt te trecken, maer mits de gotelingen, die men geerne wat groot hadde, niet wel bij de hant en waren ende oick den vorst, die nu eenige dagen geslapt hadde, weder hart aenging, vont Sijn Excie goet, dat men uyt Nieumegen eenich cruyt ende lonten (daeraf meest gebreck binnen Wachtendonck was) lichten ende derwerts brengen soude, alleen mette ruyteren van Nieumegen, tottet welcke te doen hij den Colonnel Edmonde daernaer last gaf.

Over eenige dagen was eenen Corn. Verhaem bij sijn Excie geweest, dwelcke voorsloech om een geveynsden aenslach op Heusden te maecken om Grobbendonck in den val te mogen brengen, welcken aenslach hij met voorweeten ende behulp vanden sergiant major tot Heusden soude driven. Sijn Excie bewillichde daertoe ende seide, indien Grobbendonck soude swaricheyt maken om de sake te geloven, dat hij dan eenen senden mochte om tot Heusden de gelegentheyt te commen besichtigen, ende hij soude ordre stellen bij den Gouverneur dat men deselve deur de stadt soude laten gaen. Dit dede sijn Excie op hoipe dat Grobbendonck daertoe weder

employeren soude den ruyter Jan, die hij te vooren binnen Bredae geschickt hadde totte directie vanden aenslach aldaer om so denselven Jan bij den cop te mogen crijgen ende schreef daerom aenden heere van Loockeren, indien Jan daer quame, dat hij hem bij den cop soude doen nemen ende terstont doen pijnen, om te weten wat aenslagen Grobbendonck noch mach drijven, ende indien het een ander ware, dat hij t'ooge daerop wel nemen soude, maer hem laten begaen. Hierop sondt Grobbendonck den xxv^en^ Januarij een man binnen Heusden die Jan genaemt was. Den Gouverneur meinende dattet dselve was, daeraf syn Ex^cie^ hem hadde gescreven, dede hem saiseren ende pijningen op sijn voorder wetenschap, maer hij persisteerde daerbij dat hij binnen Breda niet geweest en hadde, ende van anders geen aenslagen als dese en wiste, daerom men sach dattet een mislach was, die nu niet en was om te repareren ende daerom werde hij eenige dagen hiernaer ter doodt geexecuteert.

Den xxix^en^ Januarij was in den Hage gecommen een edelman uyt Schotlant met brieven vanden Coning aende Staten Generael ende aen Sijn Ex^cie^, in crachte vande welcken hij ten selven dage in de vergaderinge van Staten aenden Colonnel Willem Edmonde gaf de ordre van Sint Andries, ende verclaerde hem aldaer ridder van deselve ordre van wegen den Coning van Schotlant, versouckende dat de Staten ende Sijn Ex^cie^ hem Edmonde voortsaen in die qualiteyt wilden kennen ende doen respecteren conform de brieven daertoe bij den Coning gescreven. Edmonde was van geringe conditie in Schotlant ende hier te lande bij den crijgh opgecommen, waerom de Staten meynden dat dit aldus geschiede om hem aenden Coning met ede vande ordre te verbinden om tsijnen dienste te staen ende dat daerom den Coning te vooren hadde doen sonderen, of hij belofte gedaen hadde van op sijn bevel niet terstont naer Schotlant te commen. Dat oick desen geschiede om hem met meerder reputatie over tregement te doen commanderen, omdat voor den Coning van cleine eere soude geweest sijn, dat yemant die geen edelman en was, alle de Schotse edelluyden hier te landen dienende soude commanderen. De Staten bedankten den edelman vande eere aen Edmonde gedaen ende beloofden hem voortsaen voor sulcx te achten, ende deden den edelman tsavonts tot coste vande landen tracteren. Sijn Ex^cie^ dede gelijcke verclaringe ende daermede vertoogh den edelman weder wech.

Den Ertshertoge hadde over lange gemeynt naer Gent te gaen om gehult ende aengenomen te worden, maer was mits de comtste van Mr. Edmonts opgehouden geweest, in vougen dat hij mette Infante eerst in

tlaeste van dese maent tot Gent quam, daer hij van wegen tlant van Vlaenderen den xxx[en] gehult werde met groote pompe ende triumphe met verthoininge van alderhande geschiedenissen, onder welcke een was vande maecht van Vlaenderen, thoinende een doorne in haer voet, daermede sij Oosteynde meenden, waeraf de Infante bericht wesende, antwoorde Medebor. Die van Brugge waren mede tot Gent gecommen, om voor heur stadt de aenneminge te doen ende confirmatie van heure privilegien te versoucken, omdat den wech tusschen Gent ende Brugge moeijelijck ende periculeus was. Den Ertshertoge soude mette Infante eenige dagen tot Gent gebleven hebben, maer verstaende dat in Artois eenich miscontentement scheen te wesen, is schielijck naer Iperen (om daer vande stadtswegen gehult te werden) ende voorts naer Sint Omer vertogen, hoewel eenigen meinen dattet was om naerder op de frontieren te wesen totte handelinge met Engelant, mits Mr. Edmonts naer Vranckrijck was vertogen om aen den Coning te versoucken plaetse totte handelinge in sijn lant, ende dat de Coning dselve handelinge met sijn auctoriteyt wilde helpen voorderen.

Den xxx[en] Januarij werde in Engelant tot Viceroy in Irlant gestelt den heere van Montjoye op gagie van 50 gulden des daechs, ende gecommitteert om metten eersten derwerts te gaen, omdat de vianden vanden Gr. van Essex sijn saken in tverlenge toogen ende sochten hem heel te discrediteren ende onder de voet te brengen.

In tlaeste van dese maent ging den vorst dapper aen, waerom sijn Ex[cie] noch eenige compagnien knechten dede marcheren naer Hesel, naer de Voorne ende naer Bommel om alle aenslagen ende excursien over t'ijs te beletten.

De lesten Januarij screven de Staten Generael antwoort aen Salentijn ende andere gesanten vanden Keiser, excuserende tlange ophouden vanden bede op de absentie van eenige gedeputeerden, maer weder bijeen gecommen wesende eendrachtelijck niet en konden goet vinden heur iterative versouck, hoewel sij niet lievers en souden doen als conserveren de reputatie vanden Keiser ende van alle Fursten ende Stenden des rijcx, dewijle sij gesanten uytet voorgaende scrivens hebben konnen afnemen waerom de Staten heur metten Spangiaert ofte Ertshertoge in egeene handelinge konnen inne laten so ten respecte van heur landen, vanden nabuyr, Evangelische princen ende landen, ende vande ingesetenen der landen suchtende onder de Spaense tyrannie, als vanden Keiser ende t'rijck selver, voor alle welcke sulcx ongeraden is, om de redenen vande voor-

gaende brieven, ende die dagelijcx meer aenden dach commen. Dat se nopende de restitutie vande plaetsen op den rijcxbodem tot heur defensie, ende costen beset te vooren heur oprechte meininge hebben geopenbaert ende dat nu oick bij heur sijn gesanten van Cleef ende andere nabuyren, die nopende tselve stuck propositie gedaen hebben, die se so verhoipten te bejegenen, dat den Keiser ende t'rijck daerbij souden nemen contentement, dewijle sij niet eenen voet lants buyten de Vereenichde Nederlanden en begeren, nochte gedogen willen dat eenige nabuyren een stuver schade gedaen wort, daervooren sij caveren [1] willen ende Emmerick ende tolhuys ruymen so haest als den viant van gelijcken sal doen, dat se mede bereyt waren te verseeckeren op den rijcxbodem voorts geen plaetsen inne te nemen, geen sterckten te maken, nochte tochten daerover te doen, mits dat den viant van gelijcken doe, dat sulcke verseeckeringe kan geschieden met beloften van beiden sijden, ende verclaringe vande naestgelegen Fursten dat se den geenen die daer tegens doet, sullen houden voor vianden van t'rijck ende alle infractien sullen afweren; dat se over eenige jare gelijcke aenbiedinge hadden gedaen, selfs mede aenden Churfurst van Ceulen, twelcke indien aengenomen ware geweest den rijcke niet en soude wesen overgecommen vande vianden sulcken schimpelijcken onheyl, als de laeste 15 maenden is geschiet, so dat alle de werelt heur verwondert, hoe den Keiser ende Fursten des sullen konnen vergeten ofte vergeven. Dat den viant wel Rees hadde doen verlaten, maer dat sulcx mer was geschiet om den Duytsen ter neder te setten ende de Fursten ende Stenden, die heur dese proceduren aennamen, te doen veranderen van resolutie, ende waert mogelijck den Staten daermede ongunste te causeren, hoewel sij noch blijven behouden de stadt Berck ende alle man daermede plagen ende in tlant van Luyck innemen ende plunderen steden ende dorpen ende heur vanteren tot alle stonden de steden van t'rijck te konnen weder crijgen. Versochten daerom den gesanten in sviants hof daernaer te vernemen, ende meynden dat sijt voor seecker so souden vinden, ende dat den Almirante van Arragon, die alle die schandelijcke proceduren op t'rijck hadde doen doen, heeren ende luyden doen vermoorden, schoffieren, beroven, steden van wetten, politien ende religie doen veranderen, in plaetse van straffe met eerlijcke staten ende officien was vereert ende ridder van der ordre vanden gulden vliese gemaeckt. Item dat den viant des rijcxleger eerst bedriegelijck hadde geilludeert naer bespot ende eyntelijck heel

[1] Zich verbinden.

willen met gewelt ruïneren, daeraf de Staten volcommen bescheyt onder heur hadden ende meynden dat de gesanten daer wel sonderen souden. Dat den Ertshertoge schimpelijck oirdelt van alle Fursten des rijcx so Evangelische als andere, ende dat hij mette Infante ende Spaensen raedt, meer als oyt te vooren geneycht sijn tot vergietinge van tbloet vande religions verwanten ende tot heerschinge over andere natien, daeromme alle Fursten ende Stenden heur te meer behoirden aen te stellen om so grooten onheyl te wreecken ende den vianden in sulcken pointe te stellen, dat se daervooren niet meer en hadden te vresen, begerende dat sij gesanten daeraen de hant willen houden ende der Staten proceduyren interpreteren als den Keiser ende rijck dienstelijck, die sij daerom oick alle respect toedragen. Aldus bleven de Staten persisterende vande voors. gesanten geen geleide te willen geven.

In tleste van Januario ende in tbegin van Februario viel het veel sneus, twelcke een groote couwe maeckte ende den vorst seer dede aengaen, in vougen dat alle de revieren begonnen te leggen so vast, dat men alomme over mochte. Uyt Gornichem waren vertogen naer Hesel de compagnien knechten daer leggende, ende mits die stadt deur de nieuwe fortificatien heel groot was sondt de magistraet aen sijn Ex^cie ende de Staten om in plaetse van 3 compagnien van daer vertogen, 5 ofte 6 anderen in stadt te hebben, omdat se vreesde, dat den viant op heur stadt eenigen aenslach mochte maken. Sijn Ex^cie dede hierop lichten de Engelsen uyt Delft ende Rotterdam ende dselve naer Gornichem trecken den iiij^en Februarij.

Die van Ceulen hielden ontrent dese tijt vast gevangen een minister vande gereformeerde religie ende schenen de hele religie uyt heur stadt te willen verdriven, daerom de Staten Generael ende sijn Ex^cie aen heur screven, dat se in dat stuck als neutralen ende niet als vianden heur wilden dragen, opdat daerop bij heur crijsvolck geen pretext om der stadtburgeren schade te doen, genomen en werde, in welcke brieven de magistraet naer seer ontstelt was, willende de religions verwanten van tprocureren van die brieven beschuldigen.

Den iij^en Februarij vertoogh den Colonnel Edmonde naer Nieumegen, om van daer tconvoy van cruyt ende lonten naer Wachtendonck te doen, twelcke hij daernaer dede met 9 wagens den v^en ende vj^en deser ende keerde den viij^en wederom tot Nieumegen sonder eenige rencontre te krijgen, te meer so het den iij^en, iiij^en ende v^en so uytermaten hart vroes dat se overal over reden. Hierom sondt sijn Ex^cie naer Bommel om in die quartieren te commanderen den heere Sidlenisky, met last volck op te

ontbieden ende sijn Ex^cie^ te verwittigen so haest hij verstaen soude, dat den viant versamelinge maeckte ofte begonst te marcheren, twelcke daernaer een groote onlust causeerde, omdat den Gr. van Hohenloe sustineert in die quartieren Lieutenant Generael te wesen, ende dat daerom sonder sijn prejudicie sulcken commandement aldaer niemant kan gegeven worden.

De Staten Generael antwoorden desen dach aende Cleefse gesanten nopende Emmerick ende tolhuys, dat se die niet ingenomen en hadden om op de neutralen te impieteren, maer tot heur notelijcke defensie tegen de invasien vanden viant ende afweringe van derselver tyrannie over dese landen ende oick des rijcx stenden, naerdat sij seeckerlijck wisten, dat den viant naer dselve plaetsen trachtede, dat se die daerom tot heuren costen hadden beset, nietemin wel te vreden waren die te ruymen so haest den viant soude ruymen de plaetsen, die hij noch op rijcxbodem heeft ende bovendien te verseeckeren geen meer plaetsen op rijcxbodem inne te nemen ofte daer forten te maken ofte oick innelegeringen ofte deurtochten te doen voornamentlijck niet op den Cleefschen bodem, mits dat den viant van gelijcken doe ende daeraf behoirlijcke brieven passere, daermede sij hoipen dat den Furst hem sal benoegen. Nopende Sgravenweert seiden op veel voorgaende legatien vanden Furst, den Keiser ende Creitsen verthoint te hebben, dat die schantse anno 86 bona fide is geleyt op de Gelderse gront tot costen vande Staten ende heure notelijcke defensie, met presentatie so den Furst daerop yet wilde pretenderen, dat die van Gelderlant te vreden waren volgende den verdraghe van tjaer 44 daerop wettige decisie te verwachten, daerbij de sake gebleven sijnde, de Staten voorts bona fide gecontinueert hebben in bevestigen ende bewaren van deselve schantse ende daeraene veel hondert duysenden daelders costen in 14 jaren gedaen, daerom sij meinen, dat men boven de voors. presentatie heur tegens recht totte restitutie vande voors. plaetse quelt, mits sij alsnoch tevreden sijn volgende toonsent van Gelderlant dese sake volgende den voors. verdraghe te laten beslichten. Sij accordeerden de sauve garde voor de burgeren van Rees ende van Cleverham met presentatie indien dselve tegen reden eenige schaden toegevoucht waren, dat se daeraf voor den Rade van State souden mogen versoucken reparatie, die heur daerop met billickmatich recht souden bejegenen. Aende Munsterse gesanten gaven sij voor antwoort, dat se alle mogelijcke ordre bij heur volck van oirlog souden doen onderhouden om heur landen van alle onbehoirlijcke overlasten te verschonen.

De saken schenen in Engelant totten pays noch twijffelachtich te wesen,

omdat vele vreesden dat bij die middel sij afgeweert souden worden vande vaert van Oost Indien, ende dat die dan alleen vallen soude voor de Vereenichde Nederlanden, van wien dan alle de werelt weder soude trachten paspoorten te nemen, als wel eer in den jare 73 was geschiet, alleer den Engelsen almiral hem daermede begonst te bemoeijen.

Den v^en^ Februarij sterf in den Hage van sieckte de soine vanden raetsheer Gilpijn, die tsedert dat hij de compagnie van Norreys hadde gehadt noyt gesont, nochte bij de compagnie was geweest. Sijn compagnie werde den xiiij^en^ deser gegeven aen Thomas Freyer sijn lieutenant.

Desen v^en^ Febrvarij gebeurde op de Vuchtse heide bij Shertogenbosch een rou ende hart conflict tusschen den heere van Briauté van onse sijde ende den lieutenant van Grobbendonck, Leckerbeetgen genaemt, van des viants sijde, elcx bij heur hebbende 20 ruyteren ende 2 trompetters. D'oirsake daeraf was dese geweest, dat den lieutenant van Briauté was te vooren uytgereden geweest met ontrent 20 ruyteren vande compagnie meest Francoisen, die se meestens namen, omdat se eenspannigers ende selfs meesters vande peerden sijn, ende dat dselve heur onvoorsichtelijck gescheiden hebbende in tween, bij den ruyteren van Grobbendonck uyt Diest was overvallen ende gevangen, waerom Briauté aen sijn gevangen lieutenant screef: Je suis bien esbahy que vous avecq vingt maistres vous estes laissé battre de quarante coquins. Desen brief commende in handen van Leckerbetgen voorn^t^, screef dselve weder aen Briauté, dat hij daeraf niet weder en behoufde verwondert te wesen, dewijle sulcke coquins so goede soldaten waren, dat se niet alleen in meerder getal tegen sulcke meesters souden derven gaen, maer oick wel in gelijck getal, ende so hij Briauté des wilde beproeven met 20 meesters tegen hem Leckerbetgen met 20 ruyteren van sijn compagnie, so soude hij plaetse ende tijt noemen, sij souden hem daerinne goet commen. Hierop worde so lang over ende weder gescreven, dat eyntelijck de plaetse (mits Leckerbetgen hem nergens en dorst vertrouwen) genomen worde op de voors. Vuchtse heide op beloften ten wedersijden, dat men sonder bedroch vechten soude ende dat den vechtende geen moeyte van yemant als vande gedestineerde partije en soude geschieden. Hierop was Briauté vertogen uyt Geertruydenberch met sijn partije, ende sliep den iiij^en^ snachts te Loen op tSant, alwaer hij die papist was, des morgens vrouch een misse dede doen ende reedt doen voorts naer Vucht, alwaer Grobbendonck heur sondt Spaense wijn, broot ende case, daeraf Briauté niet en nutte, maar wel sijn volck, ende naerdat Leckerbetgen met sijn partije voorts gecommen was tot op de

heide voorn^t, hebbende de trompetters van partije adverse, elcx anders partije gaen tellen, twelcke geschiede ontrent een uyre naernoen ende daernaer van beiden sijden heur bij malcanderen gevoucht om de charge te slaen, waerop dvoors. partijen malcanderen met grooter furie chargeerden, in welcke eerste charge van Briauté selfs dootgeschoten werde in den cop den voorn. Leckerbetgen, ende van anderen Leckerbetgens broeder ende swager, ende van Briautés sijde bleven doot sijn quartiermeester Plisson ende een Francois Beau Hubert genaemt. Hierdeur hadde Briauté groot voordel, indien hij dat wel waer genomen hadde, mits de commandeurs van sijn vianden gebleven waren, maer hij was so haestich ende furieus, dat hij sijn volck noyt en rallieerde, twelcke hem in tverdriet bracht, want of wel de commandeurs vanden viant gebleven waren, so deden sij als soldaten ende railleerden heur t'elcken ten besten mogelijck. Briauté d'eerste reise den viant gepasseert wesende, wende hem terstont sonder rallieren ende charge wedcrom, in twelcke sijn peert geschoten werde, ende doen werden vande sijnen geschoten 3 ruyteren met namen Cajou, Morieau et le Coing. Hij dede daernaer afsitten een ander ruyter genaemt Siguré ende quam so weder te peerde, ende ging doen derdemael aende charge, in dewelcke sijn peert weder geschoten werde ende vande sijnen noch eenen doot bleef genaemt la Rilliere. In dese charge waren mede te voet geraeckt noch 3 van sijn ruyteren, la Rose, de Noyer ende Bremont ende vochten alles te voet, ende mits de quade ordre die hij hadde gehouden was den viant hem nu te stijf geworden, daerdeur de couragie aen eenige vande sijnen begonst te failleren, in vougen dat eenen La Pierre, ende een ander du Lyon genaemt met volle carriere wech reden ende hem abandonneerden. Eenen genaemt Uyteneing, die lichtelijck gequetst was, reedt mede wech, mitsgaders oick Sint Amant, dien beide de armen aen stucken geschooten waren; een ander genaemt La Tarte reedt daernaer oick daervan, hem excuserende op sijn peert, dat verschrickt was ende hem tegen sijn wille wech gedragen hadde. Van gelijcken werden geaccuseert van hem verlaten te hebben Campagne ende Barou, die doch heur daernaer van sulcx hebben willen excuseren. Nietemin hij aldus verlaten wesende ende mette andere ruyteren te voet een wijle gevochten hebbende, gaf hem ten laesten gevangen op toeseggingе van goet quartier, gelijk mede deden La Rose, de Noyer ende Bremont, ende ten lesten oick sijn neef du Tibau, die noch te peerde was ende seer lang vocht. Briauté werde daernaer gedaen sitten op tpeert van sijn trompetter ende naer den Bosch gebracht, daer se doen bevonden dat

Grobbendonck een embuscade van voetvolck hadde doen houden. Middeler tijt advertentie van sijn gevanckenisse aen Grobbendonck gedaen wesende ende dat sijn lieutenant doot was, laste dselve (so men daernaer verstaen heeft) dat men Briauté mette sijnen mede soude dootslaen, twelcke schandelijck ende tegen sijn gescreven beloften was, maer dat en mochte Briauté niet helpen, want gecommen wesende in de wech ofte strate vande galge, werde gedaen afsitten ende aldaer schendelijck vermoort met degenen, die met hem gevangen waren tegen tgeloof van tquartier heur toegeseyt ende tegen Grobbendoncks eigen beloften te vooren gedaen. Den cornet van Grobbendonck ende Grobbendoncks dienaers ende meer anderen holpen den ongeluckigen Briauté ende de sijnen vermoorden ende poingarderen. Aldus liep dit gevecht voor Briauté qualijck af, daeraf niemant hem te vooren hadde konnen afkeeren, selfs niet tverbot van Sijn Ex^cie^ aen hem gedaen ende de remonstrantien dat hem hieruyt geen eere ter werelt en stont te verwachten, omdat degeenen die hij de eere doen wilde, verraders van Geertruydenberch waren ende alles over lange ter galge gecondemneert. Twas anders een seer wreet ende rou gevecht, omdat vande sijnen op de plaets doot bleven 6 personen, ende vanden viant 3 ende wel 24 ofte 25 peerden, ja was so hard afgelopen, dat mer 4 vanden viant ongequetst waren gebleven, die de ontwijckende van Briauté eerst wat vervolchden, maer daernaer wederkeerende Briauté mette sijnen naer de stadt brachten, daer hij alsvooren vermoort worde. Velen meynden dat dit mettertijt voor Grobbendonck, tsij uyt Vranckrijck ofte dese landen wel swaricheyt mocht maken.

Ontrent dese tijt verstont men dat de Ertshertoge aenden Prince van Orangie geconsenteert hadde hantlichtinge van sijne goederen in Burgundien, mits dat hij uyte selve jaerlijcx soude moeten betalen 3^m^ £ bij den Coning van Spangien daerop gestelt ten proufite vande erfgenamen vanden moorder van sijn vader, tot een exempel vande Spaense wreetheyt, opdat den armen Prince dat leedt also altoos mocht voor oigen hebben, doch dat den Prince hem hierinne so magnanime hadde gethoint, dat hij liever wilde alle de goederen derven als die schentvlecke committeren, daer deur de goederen hem noch een geruymen tijt onthouden werden, alleer dselve hem van den voors. laste vrij laten volgen wierden.

In dese tijt was den Hertoge van Savoyen noch bij den Coning, tracterende van sijn sake, daerinne scheen dat den Coning Salussen plat uyt weder hebben wilde, sonder dat men noch hoirde wat uytcomtste sijn sake soude hebben.

Den x^en^ Februarij creegh sijn Ex^cie^ eenige geintercipieerde brieven, commende vande Spaense officieren tot Cuelen wesende ende oick van Ferdinando Lopes, in dewelcke sij alles seer claechden van t'innenemen van Wachtendonck ende wat verachteringe dat sulcx in heuren crijgh soude maken, omdat heur docht dat den crijgh niet ten eynde en soude mogen commen, dan ten ware die vanden Rijn nederwarts naer Hollant beleyt worde, in twelcke groote verhinderinge soude doen, indien de Staten heur nu so hooch vast maeckten. Eenige officiers vande vivres screven dat een groote quantiteyt coorns in tlant van Wirtsburch was, gelijck mede in den Pals, twelcke lijdelijcx coops soude te becommen wesen ende versochten advys of den crijgh ontrent den Rijn soude vallen ende sij tcooren ten dienste vanden Ertshertoge souden mogen coopen, meynden mede dat men ten eersten most voorsien op Kempen, omdat daer oick een groote quantiteyt van cooren was ten eynde der Staten volck heur daermede niet en versterckten.

Sijn Ex^cie^ de amunitie van cruyt, loot, lonten, schuppen, spaden, pycken, bijlen, houwelen, spiessen, musquetten, olie, stockvis, haring ende anders totte voorsieninge van Wachtendonck van noode gedaen brengen hebbende naer Arnhem, heeft aen Gr. Lodewijck last gegeven met 17 vanen ruyteren alle tselve goet naer Wachtendonck te convoijeren, te weten mette ruyteren van sijn Ex^cie^, Gr. Hendrick, Gr. van Hohenloe, Gr. Lodewijck, beide Graven van Solms, Edmont, Rijhoven, Clout, Wermeloe, Ittersum, Smeltsing, Batenberch, Onsta, Hamylthon, Panier ende Sidnei; heeft hem oick gegeven patenten voor de compagnien te voet van Berendrecht, Heeckeren, Uytenhove, Bilsteyn, Serlambert ende Bronchorst, die binnen Wachtendonck souden gaen, ten eynde hij tvolck daer uyt lichte ende dese heele compagnien in de plaetse leide, ende nu langerhant gedreven hebbende een aenslach op de stadt Venloe, daer met desen vorst eenige bedrivers vanden aenslach bij nacht eenige malen in ende uytgegaen waren, heeft hij Gr. Lodewijck oick in laste gegeven dien te tenteren ende versoucken ende goetgevonden dat men sulcx onder dexel van dit convoy soude doen ende de instrumenten daertoe mede nemen, ende tot meerder versterckinge van dien heeft hij de beste ende starckste soldaten doen lichten uyte France ende Engelse compagnien in Hollant leggende ende dselve metten Gr. voornt. ende alle de ritmeesters doen vertrecken den xiij^en^ Februarij mette Lieutenanten Colonnel Dommarville ende Sutton om de Francoisen ende Engelsen te commanderen. Maer in deselve tijt begonst in Brabant mede te versamelen den Colonnel la Bourelotte met sijn regement ende tregement van Busquoy ende quam

naer Sint Oedenroye, daer hij bij hem meende te crijgen, onder dexel van eenige beloften, een deel vande gemutineerden van Hamont, die doch doen het op t'uyttrecken quam, daerinne swaricheyt maeckten. Tscheen dat sijn dessein was te passeren voorbij de schantse van Sint Andries, van daer een goet deel volcx mede te nemen ende so in de Tielreweert te commen, in welcke meininge hij naer de stadt vanden Bosch toequam, maer mits eenige commissarissen den xv^{en} deser tvolck in de schantse Sint Andries meynden te monsteren, ende die daertoe buyten de schantse op de contrescharpe hadden gevoert om te beter te weten, wie se dan mede souden mogen nemen, begonst tselve volck te muyten, omdat sij den commissarissen vraechden wat gelt sij naer de monsteringe souden ontfangen ende dselve antwoorden een daelder, een maent solts aen laken ende 2 pont broot daeghs, welck laken sij seiden te Bruessel te wesen, waerop de soldaten riepen, ten Bosch ende te Graef is laken genouch, wij hebben elcx maer een maent solts gehadt tsedert dat tleger vertoogh ende nu wilt men ons van hier brengen sonder gelt. De commissarissen ende capiteinen dit geroup hoirende ende vresende ongeval, begonnen naer de schantse te wijcken, ende eyntelijck te loopen, maer de soldaten drongen met heur mede in, ende in tselve dringen wierpen sij een soldaet vande brugge af in twater, maer de overicheyt souckende dit rumoer te stillen, gaven elcken soldaet een daelder, twelcke eerst wat scheen te doen, dan evenwel maeckten de soldaten tsavonts ten 7 uyren alarm ende schooten over de schantse ende quamen so alles in de wapenen bijeen, doen gingen sij naer de logementen vande capiteinen, die plunderden sij ende namen alle de overicheyt gevangen, in twelcke veel officiers gequetst worden. Den xvj^{en} sonden sij alle heur overicheyt naer den Bosch ende seiden te willen hebben 30 maenden solts ende dat tgeschut ende amunitie vande schantse alleen so veel ende meer weerdich was. Sy plunderden oick tlogement vanden Gouverneur die absent was ende vonden daer ontrent 1700 Philips daelders ende 300 cronen aen gelt, ende stelden heur aen om plat uyt te degen te muyten. Die van Crevecoeur dit verstaende, begonnen den xvij^{en} mede te muyten. Dit schielijck muyten ende refus van die van Hamont, heeft la Bourelotte so het schijnt van sijn meininge ofte voornemen afgestoten.

De Heer Sidlenisky, die tot Bommel gesonden was, de eerste aencomtste verstaende screef den xvj^{en} naer Gr. Lodewijck ten eynde hij mette ruyteren die bij hem waren in alle haest naer Tyel ende Tyelerweert soude afcommen, die den xvij^{en} daerop uyt Arnhem vertoogh ende naer Tyel quam, doende de ruyteren van Panier, die tot Panderden gecommen

waren oick wederom keeren, ende dede vele andere ruyteren mettet voetvolck in de Betuë sacken. Hieruyt ende uytet commandement aen Sidnisky gegeven schepte den Gr. van Hohenloe sulcke indignatie, dat hij Sidlenisky dreyghde te deursteecken. Sijn Ex^{cie} daer en tusschen siende, dat t'ijs overal even hardt worde ende hoirende dat den viant in Brabant begonst te versamelen, schreef den xv^{en} ende xvj^{en} dat men alomme bijten soude, volgende d'ordre te vooren geraemt ende dat die van Dordrecht mede heur stadt rontsomme souden doen bijten (heur imputerende daerinne alle te grote negligentie) ende dat se deur de boeren doen bijten souden van Dordrecht af naer de kercke van Papendrecht toe, ende van daer voorts achter Crayesteyn omme tot Heinengat; item vande stadt af naer Pittershouck toe ende deur de Kille heen tottet open water toe. Hij adverteerde oick alle steden ende plaetsen wel toe te sien ende op heur hoede te wesen, maer den xvij^{en} advertentie crijgende dat den viant marcheerde ende noch niet wetende van t'contremanderen bij Sidlenisky aen Gr. Lodewijck ende sijn volck gedaen, sondt terstont in poste naer den selven Graef om hem met sijn volck naerde Tielerwaert te doen commen ende vertoogh selve naer Gornichem den xviij^{en}, doende so veel volcx marcheren van alle canten als mogelijck was, daerom hij oick bescreef de Brabantse ruyteren. So haest hij tot Gornichem quam, creegh hij brieven van Sidlenisky, adverterende dat hij Gr. Lodewijck gecontremandeert hadde ende van t'miscontentement dat den Gr. van Hohenloe van sijn commandement hadde. Hij creegh oick tijdinge dat Gr. Lodewijck al tot Tyel was ende dat de garnisoenen van S^{t}. Andries ende Crevecueur waren gemutineert, ende dat la Bourelotte daerdeur in sijn reise niet alleen en was geretardeert, maer oick ganschelijck begonnen was weder terugge te keeren om sijn volck van een te scheiden, mogelijck mede eenige alteratie vresende, waerom sijn Ex^{cie} goet vont te scrijven aende gemutineerden van S^{t}. Andries, dat hij een voorstander van alle soldaten was ende niet liever en dede als dselve tot heure gerechticheyt te helpen. Dat se dat hadden konnen bespeuren uytet geene hij te vooren gepresteert hadde aende Italianen van Sichenen, die tot gelijcke extremiteyt gecommen waren, dwelcke niet alleen van hem bescherminge hadden ontfangen, doen sij vervolcht werden, maer oick met vivres ende amunitie waren geassisteert, twelcke hij oick willich was heur te doen, indien sij des van hem begeerden, ofte so se met hem wilden handelen op t'overleveren vande plaetse, soude hij met heur doen accorderen, heur betalen ende in dienste nemen ofte pasport verleenen te trecken waer sij souden willen.

Desen brief ontfingen sij, maer en gaven tsedert daerop geen antwoort. Deur dese mutinatie brack den tocht bij la Bourelotte voorgenomen aen d'een sijde ende oick den tocht bij Gr. Lodewijck voorgenomen aen d'andere sijde, omdat dselve mede daernaer den doye op tlijf crijgende, niet anders als tconvoy en konde doen, want of wel sijn Ex[cie] verseeckert wesende van t'wechtrecken van la Bourelotte, terstont aen Gr. Lodewijck schreef, dat hij met sijn tocht voorts gaen soude, ende Gr. Lodewijck daerop den xviij[en] weder naer boven marcheerde, so en quam evenwel van hem besonders niet, omdat sijn Ex[cie] noch den xix[en] wederom schreef, dat hij noch blijven soude, dewijle den viant noch scheen bijeen te blijven, waerdeur de wagens aen Sgravenweert ontladen wierden ende naer Arnhem gesonden, twelck Gr. Lodewijck siende, ende dat den doy op de hant quam, sondt hij alle de Francoisen ende Engelsen weder naer garnisoen, verlatende den tocht op Venloo, ende bleef met de reste noch eenige dagen leggen om tconvoy te doen, om den viant middelertijt daervan min suspicie te doen nemen. Ende hiermede giug over dese lange ende harde vorst, in dewelcke alle stromen over de dry weecken gansch vast gelegen hadden, ja so vast dat in Februario voor Dordrecht over tijs naer Papendrecht gebracht werden eenige veltstucken leggende op heur affuyten, daeraf de swaerte op thooft van een nagel moste drayen, sonder dat bij den viant met die occasie yet anders gedaen werde, als de voors. cleinen tocht van la Bourelotte, daer se nochtans lang naer sulcken occasie schenen gewacht te hebben, daerinne de goetheyt Godes te bemercken is, dat nu t'ijs lach, hij de sake vande vianden so dirigeerde, dat se niet doen en konde dat dese landen mocht schadelijck wesen.

De oirlochschepen vande Staten hadden over eenigen tijt genomen ende in Zeelant ingebracht eenige schepen gedestineert op Cales in Vranckrijck, waerover den Coning hem aenden Agent Aerssen seer hadde beclaecht ende met groote toornicheyt geseyt, dat hij hem ende sijn lant also vande Staten niet en soude laten gourmanderen, maer dat hij daeraf sijn reden soude hebben, al soude hij doen dat hem leedt, ende dese landen geheel bederffelijck ware, tsij met schepen ofte volck tegen dselve te lichten ofte die totten pays te dringen, waeraf denselven Agent de Staten Generael verwittichde. Den Coning hadde bijnaest met gelijcke hevicheyt gescreven aenden Gouverneur van Cales, den heere van Vicqué, daeraf den Agent Sailly mede aende Staten screef, hadde oick seer hardt aen sijn ambassadeur Busenval gescreven, die daerop ontrent dese tijt een seer harde intercessie ende propositie dede.

Den xv^{en}, xvj^{en}, xvij^{en} ende xviij^{en} Februarij was men alomme seer doende omme te bijten, twelcke geschiede van Pittershouck ende de Kille bij Dordrecht naer de stadt, naer Papendrecht ende Heinengat toe, ende van daer voorts naer Gornichem ende van Gornichem af meest alle de Linge. De Lecke werde gebijt van Crimpen af totte Grebbe toe ende noch veel binnenwateren, daertoe de boeren alles op de been ende in de wapenen waren ende togen vele mette vliegende vendelen om te bijten, twelcke wel tot groote costen van tplatte lant streckte, maer wederom groote verseeckertheyt gaf, dewijle t'ijs seer dick ende stijf was.

Den xv^{en} Februarij creegh men mede seeckere tijdinge dat de vloote vande Staten oppet wedercommen was ende veel te Plemouth voor ofte inne de haven waren ende eenigen hier onder tlant. Dat den Generael Verdoes al lange doot was geweest, ende op Sint Thomé gestorven, dat meest alle tvolck mede vande quade locht gestorven was, hoewel sij anders eenen goeden buyt in tplunderen vande stadt gemaeckt hadden. Tverlies vanden persoin vanden Generael, mitsgaders van so groote menichte van crijghs ende bootsvolck werde voor een swaer ongeluck gereeckent ende van importantie, omdat bijnaest niemant in dese landen en bleef om gelijcke voyagien meer te commanderen. Nietemin om noch so veel mogelijck was de reste vande swaricheyt te voorcommen, sonden die van Zeelant terstont alderhande schepen van oirlogen in zee, om de schepen vande vloote te bejegenen ende te ververschen van volck, ende also in tlant te brengen, sonderlings omdat men verstont dat op veel schepen niet so veel gesont volcx en was, datse souden in tlant konnen gebracht worden. De sware vorst veroirsaeckte mede, dat se veelal de custen ofte haven vande Wielingen mosten nemen, waerom de Staten Generael naer Zeelant sonden den commis Dirck van der Does, om met die vande Almiraliteyt aldaer terstont te procederen tot inventorisatie van alle de goederen op de schepen bevonden. Een schip te Wielingen innecommende met 2 coopvaerders, naemen onversiens de custen van Vlaenderen wat naer, daerom de galeijen den xv^{en} op heur uytquamen ende alle dry de schepen namen. Op dit schip en waren mer 12 gesonde mannen, die alles metten capitein swaer gequetst werden eer tschip werde verovert. Twas een vande grootste proviantschepen ende hadde ingeladen 420 suykerkisten, met alle twelcke de schepen naer Sluys gebracht werden. De coopvaerders quamen uyt Vranckrijck ende bij faute van heur stierluyden in dit verdriet. Anders quam den xxj^{en} in den Hage den stierman die in tginsvaren op tschip vanden Generael ende in twederkeeren op tschip van Cornelis

Leyenss. Vice Almiral geweest was, dwelcke in de Staten Generael rapporteerde, dat de vloote, den xix^{en} Octobris op t'eilant van Sint Thomé leggende onder de linie equinoxsiael gecommen was, daer se op de rede 2 schepen gevonden hadden een van Amsterdam ende een van Rotterdam die geladen waren, dat se terstont aen lant ende naer de stadt die open lach waren gevallen, dat alle de innewoenders al van smorgens vrouch so se de schepen van verre hadden sien commen naer tgeberchte gevlucht waren, in vougen dat se recht voor den middach daer aen lant commende in de stadt binaest niemant en vonden, dan op tcasteel was den Gouverneur vande plaetse met eenich crijsvolck; dat den Generael naer veroveringe vande stadt den innewoenders deur tgeberchte hadde willen vervolgen ende daerover seer vermoeyt geworden wesende een peert ontboden hadde, waerop meinende te stigen brack der stegelreep, omdat die deur de groote hitte versengt was, ende hij was ter eirde nedergevallen ende hadde hem van dier tijt af qualijck bevoelt tot sijn doot toe; dat hij evenwel ordre hadde gestelt om de castelen te doen beschieten, die heur terstont overgaven, daermede den Gouverneur ende anderen van tlant in sijn handen quamen; dat hij op tprincipael casteel hadde gevonden 26 metale stucken, daeronder 2 waren van 12$^{m.}$ ℔ swaerte elcx; dat op t'ander casteel gekregen waren 4 metale stucken. Dat in t'eerste innenemen vande stadt den Lieutenant Colonnel Storm de voortocht hadde gehadt ende mer een man verlooren hadde, omdat tvolck alles wech was. Dat se in de stadt gevonden hadden 28^{c} suyckerkisten bij estimatie weerdich ontrent 300$^{m.}$ ℒ; noch 160 pijpen Spaense wijn met veel olie, wolle, catoen ende manufacturen van laken, bayen, grof greinen ende anders bij de voors. 2 schepen daer gebracht. Dat se oick eenich gelt gekregen hadden vande rantsoenen dergeener, die op de castelen waren. Dat se den Gouverneur mede herwerts hadden gebracht, dat den buyt in alles wel weerdich was over de 600$^{m.}$ ℒ ende noch meer wesen soude, indien de voors. 2 schepen met heure ladinge mede prijs mochten wesen, die daertoe medegebracht hadden. Dat den Generael den xxiiij^{en} Octobris was gestorven, clagende seer over de infectie vande locht, die hij te vooren niet geacht en hadde; dat hij heimelijck op t'eylant was begraven, opdat d'ingesetenen hem maer niet op en graefden ende schendelijck mishandelden. Dat hij voor sijn doot 7 schepen gedestineert hadde voorts naer Bresilien te gaen onder tcommandement van Broer Janss. van Medenblick, van dewelcke tvolck niet aen lant en was geweest in Sint Thomé ende daerom naer apparentie niet so seer gequelt en sijn geweest mette infectie, dat deselve schepen

oick derwerts sijn gevaren. Dat se in t'eilant 17 dagen doende waren geweest om te laden alle tvoors. goet, ende dat tvolck daer en tusschen heur weinich voor de groote hitte vande quartieren hadden gewacht, maer evenwel weinich op t'eylant gestorven waren. Dat in twederkeeren den Vice Almirael Cornelis Leynss. tcommandement over de schepen, ende Gerard Storm over terijsvolck naer de doot vanden Generael hadden gehadt. Dat se voor heur wech gaen eenige stucken vande castelen hadden doen springen ende de stadt gansch verbrant, die lichtelijcker brande omdat se gansch van hout was, dat se oick verbrant hadden 5 schepen ende 2 barcken voor de stadt bevonden, omdat se die bij gebreck van volck niet en konden mannen; dat se den iiij^en^ Novembris wederom tscheepe gingen, maer noch bleven wachtende op t'rantsoen vanden Gouverneur vande plaetse, twelcke niet commende, maeckten den v^en^ weder seyl, om naer dese landen te commen, met last bijeen te blijven so veel mogelijck, ende so se versteecken werden op zee, malcanderen te Pleimouth in Engelant te wachten. Dat de sterfte seer starck was gecommen onder haer volck, naer dat se van t'eylant af waren, in vougen dat meest alle de capiteinen te lande ende in min als dry weecken tijts wel 11^c.^ menschen op de vloote gestorven waren, meest so se vermoeden, omdat se uyte hette van die lucht in dit coude saison tegen de coude aangecommen waeren, dat heur infectie seer verswaert ende de doot doen volgen hadde. Dat se den xxiij^en^ Januarij met een tempeest alles van malcanderen waren versteecken, ende tsedert malcanderen weinich wederom hadden gesien. Dat tsedert noch veel volcx was gestorven ende dat mitsdien de schepen alles seer weinich volcx op hadden ende daerom te Pleymouth niet hadden derven blijven, maer recht deur naer de landen gecommen waren. Dat den colonel Gerard Storm hier ontrent de hoofden gestorven was ende sijn broeder in de canal, dat hij niet en wiste dat vande capiteinen te lande in tleven waren anderen als Calvaert ende Renier du Camp; dat vande scheepscapiteinen mede doot waren Cloyer, Loot, Steyn ende meer anderen, ende in summa seide so veel, dat men niet dan te veel verstont de groote ongesontheyt van die quartieren ende t'jammerlijck verlies van volck, welcke infectie men daernaer vernam hij gecommen te wesen, omdat se in die heete landen heur niet genouch en hadden gewacht, maer den landsaten deur tgeberchte met heur wapenen hadden willen vervolgen, ende als sij te warm geworden waren, dat se dan totten hals toe in twater liepen, twelcke daer so pestilentiael is, dat de landsaten heur alleen totte cuyten toe niet en durven int water baden; bovendien en hadden sij heur niet genouch getempert van dranck (twelcke daer oik

dangereus is) maer gevolcht den raet van heuren apotheecker Jacob Janss., die heur riet te drincken ende daermede hem selven ende veel anderen veel te corte dede. Aldus quam de voors. vloote met de cousse op thooft wederom thuys tot een merckelijck verderf van alle almiraliteiten van tlant, die niet dan te veel verachtert wesende, heur selven hiermede gan-schelijck in tverloop gestelt hadden, en mits geen suffissant retour en quam, daerinne verdruckt bleven.

De Grave van Hohenloe, die een groot miscontentement hadde van tcommandement Sidlenisky gegeven, verstaende dat Sijn Ex^{cie} op Leerdam geweest was, quam den xx^{en} Februarij met een opgeset gemoet tot Gornichem, daer hij hem terstont adresseerde aen Sijn Ex^{cie}, clagende over de oneere die men hem aendede, dewijle hij daer in tquartier was; dat men een ander sondt om daer te commanderen, seggende dat hij daerover so gemoeyt was geweest, dat hij Sidlenisky hadde gemeynt te deursteecken met meer andere woorden, daerop Sijn Ex^{cie} antwoorde, indien hij ofte yemant anders yemant deurstack ofte quetste, die in sijn last geemployeert waren, dat hij dat reeckenen soude als geschiet aen sijn eygen persoin, waerop den Graef wederom vraechde, waervoorn Sijn Ex^{cie} hem dan hielt, ende Sijn Ex^{cie} antwoorde voor een neef, broeder ende goet vrundt, ende den Graef weder seide, of hij hem oick niet en hielt voor sijn lieutenant in Hollant, Zeelant ende in de Tielreweert, daerop Sijn Ex^{cie} antwoorde neen ende hem daertoe noyt last ofte commissie gegeven te hebben. Den Graef hierdeur wonderlijck ontset sijnde, liet ten lesten sijn propoost varen, seggende blijde te wesen dat Sijn Ex^{cie} hem vlack uytseide sijn meyninge ende bleef noch den xxj^{en} tot Gornichem, maer vertooch den xxij^{en}, versouckende Sijn Ex^{cie} eenige malen op Leerdam te willen commen, die des weigerde. Velen meynden dat hieruyt wel wat quaets mocht rijsen ende dat nu begonst uyt te breecken de misgunste die se malcanderen nu so langen tijt gedragen hadden ende hieldent daervooren, dat den Graef de saken daerbij niet laten en soude, mits hij t'anderen tijden vernieuwinge van sijn commissie van die van Hollant hadde gehadt, daerop anderen meynden dat die van Hollant niemant en mochten committeren tot Lieutenant sonder consent vanden Stadthouder ende sonderlings niet over Zeelant, de Tielre ende de Bommelerweert. Sijn Ex^{cie} sustineerde dat met sijne commissie alle commissien van sijn heer vader ende anderen mosten gecasseert blijven [1].

---

[1] In het archief des Konings ligt de brief, dien Hohenlohe den 2den Maart 1600 over deze aangelegenheid aan Maurits schreef. Hij verontschuldigt zich daarin over hetgeen hij in tegen-

Die vande schantse S[t] Andries gingen evenseer met muyten voort ende maeckten tot electo een Wael genaemt Anthoine de Sancy ende tot Gouverneur over tsluyten ende ontsluyten vande schantse ende bewaringe vande amunitie ende om met alle partijen te spreecken een hooch Duyts genaemt Andries Breder, scriver geweest van Clockman, mits sij also waren verdragen, dat d'eene natie den electo soude kiesen ende d'andere den Gouverneur. Sij stelden noch tot Sergiant Major een jong edelman van thuys van Achicourt genaemt Gabriel de Nouelles, sij reformeerden 6 compagnien ende maeckten daeraf 8 compagnien Walen ende 5 compagnien Duytsen ende stelden capiteinen daerover, makende heur stuck so vast, of sij altoos souden willen muyten. Die van Shertogenbosch sulcx vresende, screven den xviij[en] een brief aen heur, daerbij sij heur vermaenden de eere vande Walsche ende Duytse natien voor te staen ende tfort voor den Coning ende voor den Ertshertoge te willen houden totten lesten toe, dat sij tot Bruessel hadden gesonden ende de gelegentheyt der saken van tfort doen remonstreren ende versoucken daerop remedie gestelt te worden, dat se niet en twijffelden daer soude haest inne voorsien worde, so dat se contentement souden crijgen; dat se middelertijt uyt heur stadt alle proviande ende nootelijcheiden mochten doen halen ende genieten alle goede gebuyrschap als oyt te vooren, twelcke sij screven om te sien of sij heur daermede in devotie

---

woordigheid van den Prins gezegd had, doch dringt aan op zijne erkenning als Luitenant Generaal, op grond van de commissie, welke Willem I hem had verleend.

Den 9den Maart antwoordde hem de Prins in zeer beleefde termen, doch verklaarde tevens bepaaldelijk, dat hij ongeneigd was eene commissie als die, waarop Hohenlohe zich beriep, te erkennen. „Zoo wij dan oock," schrijft hij, „dyenvolgende uyt oprechte ongeveynsden gemoede aen U. L. verclaerden geen U. L. bestendighe commissie gesien te hebben. Nyet dat ons onbewust was in wat manieren de welgedachte Heeren Staten bij verscheyden hunne resolutien veelerley merckelijcke veranderingen naer noottruft vanden beswaerlijcken staet vanden landen int stuck vande regeringhe gedaen hadden. Waermede van tijde tot tijde zoowel hunne eygene commissien ende ordonnantien als te voorens onses gelieffden heeren ende vaders hoochl. mem. vernyeticht oft verandert ende vernyeuwt zijn geworden, behalven dat men deselve bij S. V. G. droevigen affganck verstonde te cesseren. Maer omdat ons mede wel indachtig was, dat naer de acte van resolutie op U. L. vertooch ende versueck uytgegaen den j[sten] Februarij 1590 (dewelcke ons erachtens in desen deele de leste geweest is) noch van der voorn. Heeren Staten noch van onsen tweghen daerop tzedert yet gevolght noch gedaen zij, ende dat U. L. sich oock de forme van Lieutenance, daerbij voorgestelt, nyet en liet bevallen mits welcken wij oock geene materie en hadden, ons dyenaengaende te verclaren, ende t'selve alsdoen nyet geschiet zijnde, bevinden ons tegenwoordelijck nyet bevoeght, naer verloop van zoo veel jaeren, daerinne yetwes te duyden nochte doene. Ten waere welgemelte Heeren Staten, naer hunne aendachtighe wijsheyt ende voorsichticheyt ons daertoe van nyeuws mochten veroorsaecken, als wanneer wij ons des naerder hadden te berichten."

konden houden. Desen brief quam met een tambourijn ende een soldaet die veel vrouwen ende de uytgejaechde officiers naer den Bosch gebracht hadden ende werden tusschen den Bosch ende de stadt gevangen gekregen bij eenige onse soldaten uyt Hesel, doch liet den Colonnel Huchtenbrouck den brief (naerdat hij copie [1] daervan genomen hadde) metten tambourijn naer tfort van Sint Andries gaen ende sont een ander tromslager mede om t'rantsoen te halen.

Den xxij^{en} Eebruarij was dachvaert vande Staten van Hollant om t'arresteren de middelen noodich om te vinden de penningen vande consenten vanden tegenwoordigen jare, daerinne verscheiden voorslaegen waren, so vande verhoginge vande verpondinge, van tlastgelt behoirlijk in treyn te stellen, van te verhogen de impositie van tgemael, te stellen een impositie op alle waren, die mette ronde maete gemeten worden, te induceren ende te dwingen alle personen, die in de capitale impositie yet hebben gegeven, noch tweemael so veel te furneren ende renthen te coopen, maer naer lang bijeen blijven ende disputeren werde anders niet gedaen als verdubbelt de impositie van tgemael ende geordonneert dat den xx^{en} Marty alle commissarissen vande capitale impositie weder souden commen in heur quartieren, om degeenen die te laech gestelt waren te verhoogen ende die te hooch gestelt waren naer billicheyt te verlaegen en te doen geven noch tweemael so veel, ende dan lijfrenthen daervooren te nemen den penning seven ofte losrenthen den penning twaelf. Op dese dachvaert werden mede vergeven verscheiden compagnien, als die van Haveskercken mettet casteleynschap van Louvesteyn aenden ij^{en} soine vanden heere van Asperen genoemt Gedeon Heere van Langerack. De compagnie vanden Heere van Cloetingen aen sijn soin Walraven mer 3 ofte 4 jaren out, mits de moeder quijtscholt haeres mans afreeckeninge ende werde voorts nominatie gedaen totte compagnien van Briauté, Jan van Egmont, Renier van Oldenbarnevelt, Huyge Muys ende van Hendrick van Meyburch, die onlangs te vooren was overleden, daermede de dachvaert duyrde totten xj^{en} Marty toe.

De saken van Essex bleven als te vooren, hoewel hij hem totte Ma^{t}. gesubmitteert hadde ende metten Secretaris Cicil eenichsins was gereconcilieert, meest omdat hij sijn beschuldinge niet en wilde advoyeren.

---

[1] Dese copie is te vinden in de verzameling der bij de Staten Generaal ingekomen brieven op het Rijks Archief als bijlage bij een brief van den Prins van den 19den Februarij 1600. Het opschrift luidt: „Den Eedelen, Erentfesten, Eersamen, manhaftigen ende vroomen officieren ende alle gemeyne soldaten beyder natioenen Hoochduytscher ende Welscher op het fort van St. Andries, tsamentlijck ende elck van hen besonders.”

Den xxiiij^{en} Februarij begonstet heel starck te doyen, waerom sijn Ex^{cie} in haeste van Gornichem weder naer den Hage quam, vresende indien hij te lange bleef niet wech te sullen connen commen. Gr. Lodewijck maeckte mede gereetschap om metten eersten tconvoy naer Wachtendonc te doen, want hebbende te vooren wech gesonden alle de Engelsen ende Francoisen ende de wagenen wederom doen commen naer Schenckenschantse, ende die aldaer in haeste hebbende doen laeden, is mette 17 vanen ruyteren ende de compagnien te voet van Berendrecht, Bilsteyn, Uytenhove, Heeckeren, Olivier, Serlambert ende Bronchorst binnen Wachtendonc gedestineert te gaen, ende met hondert wagens, daerop dvoors. amunitie geladen was, vertogen den xxiiij^{en} ende commen logeren mettet voetvolck ende wagens ende eenige ruyteren te Bebbur, ende de reste bleef noch achter Cleef. Den xxv^{en} vrouch is hij begonnen voorts te marcheren naer Marienboom, ende deurde regnieten, ende tsavonts met alle de troupen ende convoy commen logeren ter Nieukerck, sonder eenige fortune te loopen. Den xxvj^{en} vrouch sondt hij alle de wagens met eenige ruyteren ende dvoors. voetknechten naer Wachtendonc met de patenten om t'ander voetvolck uyte stadt te trecken ende naer hem te doen commen. De wagenen quamen alles in stadt, werden terstont ontladen ende quamen mettet crijsvolck te voet weder uyt, daerinne sulcke diligentie gedaen worde, dat se des middachs meest al wederom ter Nieukerck quamen, daerom Gr. Lodewijck op den naernoen begonst te vertrecken, nemende den wech langes Zanten heen. In tvertrecken reedt den ritmeester Panier met sijn lieutenant ter sijden af ende sagen 6 ofte 7 ruyteren, die se meynden van heur volck te wesen, doch den ritmeester op heur aencommen twijffelende, keerde weder ende sijn lieutenant blijvende staen, en werde niet eer gewaer wie sij waren, tot dat hij gevangen worde. Den viant hadde oick gehoirt dat den ritmeester Gent ende eenige anderen binnen Zanten waren ende hadde daerom een embuscade gedresseert aen een holle strate, maer siende dat de trouppen van Gr. Lodewijck nu lange wech waren ende niemant uyt Zanten en quam, braken sij op, ende corts daernaer quam Gent uyt met ontrent 20 peerden ende volchde de anderen, die alles dien nacht sonder ander gevaer quamen te Marienboom ende den xxvij^{en} aen Schenckenschantse, daer de wagens weder overtoogen ende alle tcrijsvolck scheide, hebbende Wachtendonck nu van alles so wel voorsien, dat niet en scheen, dat se eerstdaegs eenich gebreck souden konnen hebben, ofte dat den viant op heur wat soude konnen doen.

In dese tijt quamen ontrent 11 schepen vande vloote in Zeelant aen,

die de Gecommitteerde Raden vande provincie terstont aentasten ende deden inventarieren, sonder den commis Verdoes ofte die vande Almiraliteyt daertoe te admitteren, die sij seiden sulcx niet te konnen toelaten, alleer de Staten vergadert souden wesen, twelcke met dese vorst niet en const geschieden, waeraf Verdoes den Staten Generael verwittichde, die den xxv^en^ Februarij noch naer Zeelant sonden den Almiral Warmont met eenigen uyte Almiraliteyt tot Rotterdam, om daer tegen te wesen ende ten minsten te beletten dat se de hant op de Hollantse schepen niet en leiden, te meer omdat uytgestroyt worde, dat se t'meestendeel vanden buyt voor heur wilden houden. In de Mase quam mede aen een schip met 220 suyckerkisten, d'andere daer niet wel dervende commen om t'ijs.

Ontrent dese tijt was van sieckte gestorven den capitein Ram, wiens compagnie in Zeelant gegeven werde aen........

In deselve tijt was mede een vergaderinge vande Duytse protesterende Fursten tot Cassel, volgende den recesse van Francfurt ende wachten seer op de comtste vanden Hertoge van Braunswick, om ordre op heur saken te stellen, in vougen dat wat goets van heur mocht verhoipt worden, dan den voorn. Hertoge ging hem steecken in groote moeite tegen de stadt Braunswick om eenige tollen van tinne ende andere waren, twelcke velen meinden dat de resolutie vande anderen wel soude konnen veranderen.

Omdat den Coning van Vranckrijck seer qualijck genomen hadde het aenhalen vande France schepen op Calais gedestineert, hadden de Staten Generael dadelijck doen ontslaen dselve schepen ende ordre doen geven, dat men alle de France schepen ende Francoisen bij provisie op Cales vrij sonder hier te lande eenige licenten te betalen soude laten trafficqueren ende screven den xxv^en^ Februarij aen denselven Coning dat hij noch wel indachtich was dat de heeren Nassau ende Oldenbarnevelt hem hadden verhaelt de hoochdringende redenen waerom sijluyden deur heur Agent hem so instantelijck deden solliciteren om voor een tijt te consenteren tverbot van traffijck op de haven van Cales, sonder hier le lande licent te betalen, te weten dat sij geen ander middel en hadden om heur schepen ter zee te onderhouden dan die vande licenten ende convoyen quamen, welcke licenten met alle de coopmanschap vande landen souden commen te cesseren, indien hij tvrije transport op die haven wilde open houden, omdat den viant siende, dat hij deur een haven, hem so naer gelegen, sijn volle commoditeyt konde krijgen, te opiniaterder bleef om de licenten niet toe te laten, om so dese landen vande commercie te priveren, ende als den Coning daerbij soude willen persisteren, so souden sij

ten lesten totte desperatie moeten commen ende toelaten de vrije traffijck op alle de havenen van Vlaenderen, waermede dan de traffijck op Cales soude cesseren ende sij mette licenten niet alle commersien verliesen. Ende dewijle hij lang gedilaijeert hadde aenden Agent daerop te antwoorden, so hadden sij, alles goets van hem voor heur staet vermoedende, tselve dilay aengenomen voor conniventie ende daerom getracht de traffijck op die plaetse te beletten, te meer so de geheele behoudenisse van heur sake naest God meest van sulcken verbot hangt, ende hadden gehoipt dat hij tselve niet voor usurpatie maer voor loutere noot soude genomen hebben. Doch verstaende sijn miscontentement daerinne hadden alleen te dien aensien dvoors. resolutie van ontslaginge ende toelatinge genomen. Ende want sij niet lievers en doen dan hem believen ende daerom geerne heur staet souden conserveren om hem dienste te doen, dat hij heur staet tot noch toe so goede affectie heeft gedragen, dat oick uyte voors. traffijck hem ende de sijnen so weinich prouffijts comt ende voor dese landen een onuytspreecke schade, so hoipten sij dat hij siende de groote noot, hem ten lesten eens soude resolveren, om sulck verbot toe te laten ofte anders te ordonneren dat sij daeraf deselve vrucht mochten commen te genieten, ende hadden daerom heuren Agent Aerssens op alles doen instrueren, versouckende dat hij daelve goede audientie wilde verleenen, ende uyt sijn Coninglijcke gratie tvoors. verbot toelaten, dewijle de ruine ofte behoudenisse van heuren staet daervan dependeerde. Sij screven mede vanden selven date aenden Hertoge van Bouillon, aende heeren van Villeroy, Rhosny ende du Plessis, dat sij overdenckende de groote schade die sij leden, indien den viant deur de haven van Cales conde so veel prouffiteren ende trecken, als hij te vooren uyt alle de Vereenichde Nederlanden gedaen hadden, ende interpreterende het dilay vanden antwoorde vanden Coning voor conniventie tot tverbot van dien, omdat hij wel geinformeert was vanden noot van dese landen, die geen ander middel en hadden heur oirlochschepen te water te onderhouden, sijluyden geprocedeert waren tot tselve belet, te meer so de geheele conservatie van heur staet daeraf dependeerde, ende dat den Coning bedencken konde, dat als sij heur schepen vande custen van Vlaenderen souden moeten wechnemen, dat dan terstont ende metter daet de traffijck op Cales soude cesseren ende uit desperatie op deselve custe vrij toegelaten soude werden om mette licenten niet alle de commercie tot ondergang vande landen te verliesen, maer verstaende t'miscontentement dat den Coning daeraf hadde geschept, dat sij hem hadden doen representeren, dat de extreme noot heur tot

sulcx gedwongen hadde om heur staet ten dienste vanden Coning te conserveren ende den viant van sijn hoipe te frusteren sonder gedachten tot presumptie ofte usurpatie te hebben met oitmoedige bede heur tselve verbot, twelcke heuren staet kan conserveren ofte ruineren, toe te laten, dewijle het doch weinich prouffijts voor hem ende dselve stadt doet. Dat se evenwel de aengehouden Francoisen hadden doen ontslaen ende vrij laten trecken, op hoipe dat den Koning beter geinformeert wesende van heure intentie, te sijnen dienste heuren staet sal conserveren ende heur tverbot voors. toelaten ofte anders daerinne ordonneren, dattet heur tot gelijcke vrucht comme, als sij naerder vanden Agent sullen verstaen. Ende dewijle sij wisten, hoe seer die heeren de behoudenisse van heuren staet ter harten namen, so baden sij dselve voor heur aenden Coning te intercederen ende met heur credyt te wege te brengen, dat den Coning tvoors. belet niet anders en wilt interpreteren dan naer heur oprechte intentie, ende uyt coninckliјcke affectie heur wilt consenteren tvoors. verbot op Cales niet te mogen traffickeren sonder licent, dewijle heur behoudenisse daerin was gelegen, ende dat se deselve heeren daerom altoos verplicht souden blijven. Dese brieven werden aldus gescreven om den Coninck ter neder te stellen, hoewel dselve naer om tottet verbot te commen weinich operatie deden.

Hiernaer begonstet heel te doyen ende regende ende waide den xxvj^en^ veel, maer de locht bleef noch so cout, dattet bijnaest alle nachten vroes, waerom t'ijs seer langsaem uyte water quam.

In dese tijt was weder naer Engelant gekeert den Secretaris Edmonts, die tot Bruessel seer gefestiveert ende onthaelt was, selfs vanden Ambassadeur van Spangien. Ende men verstont dat den Ertshertoge tot handelaers vanden pays tusschen Engelant ende hem, genomineert hadde denselven ambassadeur, den president Richardot ende Verreicken, ende dat hij denselven Verreicken met Edmonts naer Engelant hadde gesonden om de volmachten ende commissien te thoinen, so wel van Spangien als van hem. Men hoirde anders dat die van Thienen evenseer bleven mutinerende ter cause den Ertshertoge heur niet en wilden betalen, als vanden dach af, dat sij gehuldet waren, ende met de reste van heur achterstellen wilden wijsen op den Coning, dien tcrijsvolck ongelegen was in Spangien te gaen executeren. Oick verstont men dat bij den viant een uytnemende schaersheyt van gelde was, so dat niet mogelijck en scheen, dat se in deselve muterie lichtelijck souden konnen remedieren, daerom velen hier te lande hoopten dat sijn saken noch in meerder verwertheyt

souden vallen, ende dat hij nu eerst soude beginnen te genieten de vruchten, van dat hij met so groten costelijcken leger in twee jaren tijts niet uytgericht en hadde.

In tbegin van Maerte liet sijn Ex^cie^ tgeluyt lopen dat hij naer Zeelant wilde trecken om die provincie totte consenten te bewegen ende ordre op den crijgh te water te stellen ende waert mogelijck te helpen beslichten de swaricheiden ontstaen in tstuck vande almiraliteyt om heur groote verachtertheyt ende in t'aenslaen vanden buyt vande vlote, hoewel het mer en geschiede om te beter te deguiseren sijn voornemen in andere aenslagen.

Omdat die van Groeningen ende Omlanden niet en voldeden de oude restanten vande consenten nochte oick ordre stelden om heur quote debite te betalen, ofte meer compagnien op heur repartitie te nemen, was nu dick - ende menichmael in deliberatie geleit dselve te doen executeren ende op de forme, die men daerinne soude houden, ende siende dat geen vermaningen nochte intercessien heur conden tot reden bewegen, waren de Staten Generael ende Raet van State den xxvij^en^ Februarij vergadert geweest ende hadden besloten de executie tegen heur dadelijck bij de hant te nemen, ende dat men tselve soude doen deur den heere van Tijmpel met 6 vanen ruyteren als van Graef George van Solms, Graef Frederick van Solms, Hamylthon, Parcker, Vere ende Balen met de vendelen knechten van Garnet, Aldriche, Tourmentieres, ..., Hannecrot ende Nassau, die trecken souden naer de Drente ende noch eenige Vriesche compagnien lichten uyt Delfsijl, Bourtang ende Coevoerden, ende daermede trachten souden te commen binnen Groningen, de stadt te vermeesteren ende dan heur ende die van tlant tot betalinge te dwingen mette gereetste middelen van lontrecht (dat is executie bij soldaten te doen). Hiertoe werden denselven heere de patenten ende instructien besloten mede gegeven met last de patenten tot Utrecht te openen ende de instructie als hij in de Drente soude gecommen wesen, waermede hij den iiij^en^ Marty uyten Hage naer Utrecht vertooch. Veele vreesden dat dit voornemen yet quaets soude konnen causeren ende meynden, dat men eer behoirt hadde bij andere wegen daerinne te procederen, dan te commen tot so extreme schadelijcke wegen van executie, ende dat men niet alleen en behoirde te besorgen dat tgunt gedaen werde nu goet ware, maer hiernaemaels oick so mocht geacht worden, omdat sulcken extremen middel dickwils alta mente repostum blijft ende noch lange daernaer oirsake tot quaet ende vindicte maeckt.

Graef Lodewijck in twederkeeren naer den Hage bracht daer den iiij[en] Marty met hem den jongen heere van Rhosne, die sijn rantsoen van 3[m] gulden betaelt hadde, daerover naderhant veel moeite geviel, want niet tegenstaende hij als borge voor den Grave van Busquoy was blijven sitten voor noch 8[m] gulden, daervooren denselven Graef belooft hadde, nochtans omdat des Conings van Vranckrijck suster, nu marquise du Pont, voor hem uyt Lorraine gescreven hadde aenden ambassadeur van Vranckrijck, insisteerde dselve met sulcke vehementie ende onbeleeftheyt daernaer aende Staten Generael, sijn Ex[cie] ende den Raet van State, dat men gedwongen wert hem te ontslaen op sijn woort, van te sullen wederom commen, indien den Graef van Busquoy niet en betaelde tegen consent ende wille vande geenen, die totte 8[m] £ gerechticht waren, in vougen dat de Generaliteyt voor deselve penningen beswaert most worden, hoewel den Graef van Busquoy naer te wege bracht dat de sake bij transactie afgedaen werde. So seer ongelijck ist voor een cleine republycke de groote heeren aende hant te moeten houden of dselve te moeten caresseren, omdat se dan de cleinen deur vrese van eenige heure ongunste altoos alles afdrucken wat heur gelieft, hoe onrechtveerdich het oick is.

Naerdien den Coning van Spangien in de voorgaende jaren van 98 ende 99 veel schepen in de landen van Hollant thuys behoirende aengeslagen hadde ende aldaer als verbeurt dede vercoopen aen Oosterlingen ende andere natien, dwelcke mette selve schepen als heur eigen oick op dese landen quamen handelen, daertegen de eerste eigenaers met moeiten mosten procederen, so hebben de Staten van Hollant den iiij[en] Marty laten uytgaen een placcaet, daerbij sij ordonneerden dat d'eerste eigenaers heur schepen op de stromen van Hollant vindende, simpelijck souden mogen aenslaen, sonder dat degeenen, die se gecoft ofte in dese landen gebracht souden hebben daerop yet anders souden mogen pretenderen ofte voor remboursement ofte moeite van hier brengen eischen, als de vracht der goederen bij heur bedongen, ordonneerden dat de magistraten vande plaetse daer de schepen aengetast werden, dien volgende goet cort recht souden doen, ende dat men daeraf niet en soude mogen provoceren nochte appelleren, omdat se verstonden dat den Coning van Spangien heur ongelijck dede, dat hij de navigatie gedoogende ende daeraf sijn rechten ende tollen treckende, sonder voorgaende opseggiuge dselve hadde doen saiseren ende aenslaen.

Ontrent dese tijt hadde den doye so veel gewonnen dat alle revieren ende plaetsen meest opengingen ende navigabel werden, hoewel dese heele

maent deur noch seer cout bleef ende meest alle nachten noch vroos.

Ontrent den viij^en^ Marty continueerden vast de tijdingen van t'muyten vanden viant ende van heur gebreck van gelt, daeraf sij niet dan hoipe van wissel hadden, waerom Sijn Ex^cie^ ontsloot, niettegenstaende het vrouch in tjaer was, seer cout ende uytermaten claddich ende sneuwich, daermede sijn prouffijt te doen ende den viant de schantse van Creveceur af te nemen om te sien of hij noch middel soude hebben hem te bewegen ende sijn volck bijeen te trecken, indien jae, hem mettet veroveren van die plaetse stille te houden ende te sien wat uytcomste de vergaderinge van des viants volck onbetaelt ende half gemutineert nemen soude. Indien oick neen, naer gelegentheyt oick aen te tasten de schantse van S^t^. Andries (de eenige conqueste (naest Berck) ende vrucht van des viants so groten leger in twee jaren) ende hem oick die af te nemen, om so dese landen wederom mette Mase te sluyten. Tot dit exploict beraemde hij voor eerst te gebruycken 50 vendelen knechten te voet ende 14 heele canons, 8 halve canons ende 3 veltstucken ende amunitie tot 500 schoten voor elcx; item 100 wagens, 220 treckpeerden met schepen, schuyten, jachten, menichte van pallisaden ende andere instrumenten daertoe noodich. Hij beraemde mede vooreerst geen ruyteren te gebruycken, maer bij noot, daernaer alleen naer hem te doen commen de 12 vanen Brabantse ruyteren ende met sijn leger te vergaderen. den xix^en^ deser voor Dordrecht, latende ondertusschen een rumoer loopen als soude hij naer Zeelant gaen, om te min bedencken hierop te geven. Dit exploict werde alle de volgende dagen seer beneersticht ende gedreven sonderlings so men daernaer noch vernam, dat de Staten van Brabant een groot miscontentement in de mutinerie van heur volck hadden, heur daerover seer beclaechden ende daerom niet conden innewilligen heur quote in de 3 milioenen gulden, nochte de 2 gulden op elcke schouwe ofte haertstede bij den Ertshertoge geeist, ende dat die van sHartogenbosch daertegen expresselijck geprotesteert hadden.

Ontrent dese tijt hadde Verreicken in Engelant audientie bij den Raet vande Coninginne te Richemont, daer hij de commissien voors: thoinde ende verhaelde dat de Infante niet en sochte dan te verheffen thuys van Bourgondien ende alle oude alliantien mette nabuyren te onderhouden, ende alrede gelust hadde den Engelsen so veel te verschonen als mogelijck ware, excuseerde veele saken vande oirlogen ende onder anderen dat de privilegien de Nederlanden gegeven uyt devotie vande heeren aende geestelijcken ende uyt miltheit aende wereltlijcke Staten behoirden bij den Princen als gevers geinterpreteert te worden ende hadde daerop in tlange

versocht datter middel mocht gevonden worden om de Vereenichde Nederlanden mede in de vrede te brengen. De Heeren Almirael Chamberlain, Hunsdon Tresorier, Fortiscuë ende Secretaris waren lang met hem handelende, ende den xij^en deser hadde hij tweedemael audientie, in dwelcke schenen de heeren daertoe geneicht om de saken meest met hem voorheen te prepareren, maer mits hij geen commissie daertoe en hadde, most hij om naerder last scriven.

Naernoen tooch den raet naer thof ende Verreicken werde daernaer alomme seer gecarresseert ende gefestiveert van meest alle de heeren vanden Raet in tparticulier. Daer en tusschen scheen dat de meeste swaricheyt aencommen soude op tgelt dat de Coninginne eischende was vande Nederlanden metten Ertshertoge wesende als 20^m £ sterlings anno 77 geleent ende aen Swevegem getelt, 40^m £ anno 78 totte comtste van Casemirus geleent, noch 8^m £ aenden Marquis van Havre getelt, noch 50^m gelijcke ponden aen Horatio Palavicino afgesproocken, welcke sommen men metten interesten scheen te begrooten tot op 280^m sterlings. Men verstont mede dat den coopluieden in Engelant belast was op te soucken heur vridommen in Spangien ende in Nederlant, ende die te hove te leveren om in tracteren daerop gelet te worden ende dat se schenen so gansch gesint te wesen om te handelen, dat men al begonnen hadde voor te slaen eenigen om totte handelinge te deputeren, als namentlijck den Tresorier Bouchorst, S^r. Jan de Fortescuë, Milord Cobham ofte Nort metten Secretaris vanden Raet Beale, ende omdat den Tresorier ende Fortescuë niet lange en souden konnen absent wesen, dat daeromme der meininge was de saken veel al voorheen te prepareren, ende omdat Verreicken om naerder last moste scriven, werden alle saecken voor een maent uytgestelt.

Den Grave van Hohenloe een groot miscontentement hebbende van tgeene hem tot Gornichem van Sijn Ex^cie wedervaren was, quam den x^en Marty in den Hage om daerover sijn beclach te doen aende Staten ende den xj^en (op den lesten dach vande vergaderinge vande Staten van Hollant) deur Stelant ende Dimmer sijne Raden dselve Staten van Hollant voordragen, hoedat hij alle sijne jonge jaren in den dienst deser landen hadde versleten, veel periculen, gevaren ende quetsuren uytgestaen, hoedat hem bij hooger memorie den Prince van Orangien gegeven was commissie als Lieutenant Generael over Hollant, Zeelant, Bommel ende Tielreweerden, dat hij die ten dienste vande landen met alle getrouwicheit hadde bedient, dat dselve commissie hem bij den Staten van Hollant anno 90 was vernieut, ende dat dien alles niettegenstaende hem nu tot Gornichem bij

Sijn Ex^{cie} was geseit, dat hij hem voor geen Lieutenant en kende, niettegenstaende dselve seer veel brieven aen hem hadde gescreven, daerbij hij in d'opscrift hem intituleert Lieutenant Generael etc. Dat van gelijcken veel Coningen, Fursten ende heeren hem in dier qualiteit hadden bekent ende brieven aen hem gescreven, in vougen dat hij nu sonder sijne groote ende onlijdelijcke oneere daeraf niet scheiden en mochte ende versocht daerom bij heur, als representerende de Souverainiteyt van tlant remedie in dese sake, ende dat se hem souden willen mainteneren in de voors. qualiteyt ende sijn Ex^{cie}, metten welcken hij niet dan alle vruntschap en socht te onderhouden, te willen bewegen, dat hij hem oick daer vooren wilde kennen ende houden. De Staten op tscheiden wesende, waren seer verwondert van dese nieuwe glissende swaricheyt, vonden oick bedencken in de commissie van tjaer 90, als of die niet met volle kennisse en was verleden ende meynden in allen gevalle seer ondienstelijck te sullen wesen den voors. Graef te hanthaven tegen tbelieven van Sijn Ex^{cie}, committeerden daerom den Advocaet van tlant met die van tcollegie vande Staten om Sijn Ex^{cie} van desen te spreecken, ende waert mogelijck te induceren tot afdoeninge van dese swaricheyt, ende om den Graef te laten blijven bij sijn commissie. Den Graaf bleef wel 4 dagen in den Hage alleer Sijn Ex^{cie} aen te spreecken, doch ging den xiiij^{en} eens te hoof eeten, ende hielt even starck aen bij de gecommitteerde raden om ordre op sijn sake te hebben. Den Advocat mette gecommitteerde Raden gingen den xvj^{en} Marty bij Sijn Ex^{cie} ende spraken hem vande sake, maer dselve verclaerde ront uyt, dat hij t'anderen tijden aenden Graef doen presenteren hadde hem commissie als Lieutenant Generael te vernieuwen ende dat deur de heeren van Sonsfelt ende Oldenbarnevelt; dat dselve dier tijt sulcx hadde gerefuseert, dat hij hem tsedert noit tot Lieutenant en hadde gestelt nochte daervooren gekent. Dat met sijn commissie van Stadthouder cesseerden alle commissien van sijn vader ende anderen gegeven, dat men hem tsijnen onwille geen Lieutenant en mochte stellen, ende dat daerom de Staten anno 90 de commissie niet en hadden mogen vernieuwen, sonderlings niet over Zeelant, over Bommeler ende Tielerweerden. Dat hij den Graef nergens inne en dacht te gebruycken, nochte oick begeerde dat de Staten hem gebruycken souden in eenige crijsdiensten, dat hij geen Lieutenant Generael en begeerde, ende als hij der een stellen soude, dat hij dan noch den Graef niet en soude willen gebruycken, ende bleef met veel propoosten vast daerbij, ende dat hij niet passeren en conste dien hoin, dat den Graef in sijn presentie gedreicht hadde te deursteecken de

officieren die hij in twerck hadde gestelt, twelcke hij seide in sulcken schijn gedaen te wesen, als of den Graef hem selfs hadde willen aentasten. Ende op tgeene sij hem verclaerden dat den Graef een groot miscontentement hadde, dat men hem geen exploicten ter werelt en communiceerde, seide Sijn Ex^{cie} dat warachtich was, dat hij hem in lange jaren niet en hadde gecommuniceert ende alsnoch niet en begeerde te doen, omdat hij geen dingen en const swijgen, tsij dat hij uyter natuiren sulcx niet en konde doen ofte dat hijt niet en wilde doen om sijn voornemen te traverseren, meynde mede dattet ondienstelijck was hem ergens te gebruycken, omdat hij nu langerhant bespeurt hadde, dat den Graef de actien ende dienst van tlant meer socht te traverseren als te voorderen, ende dat bovendien den Graef bijnaest met meest alle de colonnellen, ritmeesteren, capiteinen ende officieren van tlant, gelijck oick vanden voorleden Duytsen tocht particuliere querellen ende symulteiten hadde, die sulcx nimmermeer wel met hem en souden konnen dienen, waeruyt ende uyte continantie van Sijn Ex^{cie} dvoors. heeren wel sagen, dat niet meer raets tot dese sake en soude wesen, ende dat de jalousie ende miscontentement te verre gecommen waren. Meynden mede dat de traversen tvoorlede jaer bij de Duytse Fursten gespeelt, hiertoe seer veel hadden geholpen ende lieten de saken daerom daerbij berusten, niet weinich daerinne becommert wesende. Sij deden den xvij^{en} hieraf eenich rapport aenden Graef, maer niet ten vollen om de verbitteringe niet groter te maken. Den Graef hielt hem seer qualijck, claechde wonderlijck over t'ongelijck dat men hem dede ende versocht dat de Staten met heur auctoriteyt daertegen mochten voorsien. Sij seiden mer gecommitteert te wesen om de saken in tvrundelijck af te doen ende daertoe heur beste te sullen aenwenden ende gaven de beste woorden mogelijck.

Den xiij^{en} Marty quam den heere van Rijhoven uyt Wachtendonck in Hollant om te verthoinen eenige poincten totte fortificatie ende behoudenisse vande plaetse van noode ende te versoucken acte van sijn Ex^{cie} om te commanderen.

Over eenige dagen was in den Hage gecommen geweest Jan Ameling, Burgemeester van Emden met brieven van credentie vanden Graef van Emden vanden iij^{en} Februarij ende vande stadt vanden viij^{en}, in crachte vande welcken hij den j^{en} Marty in Staten Generael audientie hadde gehadt, van wegen den Graef ende de stadt, den Staten seer gegroet ende alle goede affectie aengeboden, ende daernaer hem seer beclacht over tverbot vande Spaensche navigatie onlangs bij den Staten gedaen ende bij

placate uytgegeven daerbij sij alles prijs wilden maken, wat sij souden vinden op Spangien te trafficqueren, seggende dat sij vrije rijcxonderdanen waren, die met deser landen crijgh niet te doen en hadden ende meynden daerom tegen alle recht ende redenen te wesen, dat men heur in heur vrije negotiatie soude willen verhinderen ofte vercorten ende versocht daerom dat tselve verbot in heur regart mocht afgedaen ende heur toegelaten worden de vrije traffijcke op Spangien, ofte so de Staten in heur voornemen hoewel tegen de billicheyt souden willen voorts varen, dat se dan ten minsten vrijdomme wilden consenteren voor de schepen van Emden, die in de rijcken van Spangien waren ende derwerts waren gevaren voor ofte naer date van tvoors. verbot, onweetende dat eenich sulck verbot hier uytgegeven was ofte uytgegeven mocht worden, daermede heur die navigatie conde verboden werden, welke ignorantie hen immers niet en behoirde te schaden, mits dat se te vreden waren voortsaen ordre te stellen dat niemant uyt heur stadt meer derwerts soude varen sonder believen vande Staten. Hierop antwoorden de Staten den xiij^en^ Marty, dat se den Graef ende de stadt bedanckten vande aengeboden affectie ende groetenisse, dat se met den Graef ende stadt altoos alle goede neutraliteit hadden onderhouden, dat se in desen niet en deden dan naer vermoegen de Keiserlijcke ende aller volcken rechten die heur toelieten heur viant te becrencken ende te beletten dat hij van niemant gestarckt en werde, dat se daerom in crachte van heur placcaten souden trachten te achterhalen alle schepen op Spangien ofte eenige rijcken van dien handelende ofte traffijckeerende, dat se meynden metten Graef ende stadt so goede vruntschap onderhouden te hebben, dat die niet trachten en souden tegen heur verbot met heur vianden te negotieren ende dat heur leedt was nu anders te verstaen. Dat se nietemin te vreden waren onder de voors. presentatie vrij te laten alle de schepen te vooren op Spangien gevaren, hoewel sij niet en meinen, dat die van Emden ignorant van tverbot sijn geweest, mits dat de goederen, die se gevoert hebben ofte wederbrengen sullen den burgeren van Emden ende niet den vianden ofte heur adherenten toecommen, maer en dencken voortsaen daermede niet meer te conniveren, doch willen geerne in alle andere saken den Graef ende stadt alle goede vruntschap bewijsen ende oprechte neutraliteyt met heur houden, mits dat se van gelijcken doen ende in heur stadt niet meer voor en nemen alsulcke proceduren tot voordel vanden viant ende naerdeel van dese landen, als onlangs gedaen is geweest tegen Vincent Franss. Beiert van Rotterdam, maer alle sulcke partijdige saken af ende naer dese landen heenwijsen.

Tegen den xv^{en} Marty hadden de Staten Generael in den Hage ontboden alle de Raden vande Almiraliteiten van Hollant om te adviseren op de continuatie vanden crijch te water ende op de middelen daertoe voor te nemen ende te delibereren of men niet eenige nieuwe equippagie op Spangien en soude konnen doen [1], maer so men in die besoingie meynde te treden, quamen ten selven dage in den Hage de heeren Malderé, van der Warck, van der Hooge ende Joachimi bij die van Zeelant gesonden aende Staten van Hollant, om daer te remonstreren de sobere gestaltenisse van heur lant, tverloop vande middelen van heur almiraliteyt, t'apparent verderf ende cessatie van alle heure neeringen ende consequentelijck van heur lant, indien tegen de galeijen van Sluis niet en werde voorsien, die heur stromen bij calm weder onvrij maken ende den coopluyden daervan doen scromen. Met welcke intercessie van Zeelant tvoornemen van die van Hollant om nieuwe equippagie tegen Spangien te doen, werde belet, ende afscheyt genomen mettet stellen alleen van eenige ordre tot bevrijdinge vande zee, vande negotiatie ende vande vischerien van dese landen.

Ontrent dese tijt quam in Hollant een Frans edelman genaemt Hauquincourt, neef vanden dootgeslagen heere van Briauté om Grobbendonck uyt te dagen ende te bevechten ende so te vangeren de doot van Briauté. Hij seide dat noch seer veel edelluyden in Vranckrijck waren die gansch gesint waren den doot van Briauté te wreecken, metende tselve à la Fran-

---

[1] Reeds den 1sten Februarij was dit punt in de Vergadering der Staten Generaal uitvoerig besproken. „Geadviseert wesende," lezen wij daar, „opte advertentien bij de Gecommitteerde Raden ter Admiraliteyt in Zeelandt gedaen, bij derselver brieff den 29^{en} Januarij ontfangen vande galeijen, die in Spaignen alnoch gereet souden leggen om met het eerste bequaem weder ende wint, herwaerts over oick gesonden te worden, is geresolveert dat men de collegien ter Admiraliteyt sal aenschrijven ende deselve belasten dat sij tegen den eersten Meerte naestcommende een ofte twee vuyt haerl. collegien respective willen alhier senden gelast ende geauthorizeert om d'heeren Staten te onderrichten vande qualiteyt ende quantiteyt vande schepen, die soo binnen als buyten slants in dienste sijn, hoe die gemant ende met geschut, munitien van oorlogen ende anderssints versien sijn, om in eenen noot den vijant te bejegenen. Mitsgaders hoe veele schepen datter ledich leggen, de generaliteyt toecommende, die men daertoe soude moegen gebruycken, ende om met Sijn Excellentie te communiceren ende advysen, wat men soude moegen doen ende voornemen om den vijant (mette voorschreven galeijen over commende ende anderssints) te bejegenen, mitsgaders op het nootelijck commandement in de vlote ende de besettinge vande haven vander Sluys ende andere zeegaten, daerinne, dat den vijant hem soude mogen begeven." (Resol. der St. Gen.)

Veertien dagen later zond de Admiraliteit van Zeeland eene uitvoerige lijst van hare schepen met bijvoeging van de gevraagde opgaven, maar verontschuldigde zich omtrent het zenden van een afgevaardigde op den 1sten Maart (Resol. der St. Gen. 16 Februarij 1600), waartoe zij intusschen later toch overging.

coise wat breet af. Hij leverde aen sijn Ex^{cie} een brief vanden ouden heere van Briauté, daerbij dselve hem seer bedanckte vande eere sijn soine hier bewesen, beclaechde t'onrecht denselven van Grobbendonck aengedaen ende schreef dat hij sijn ander soin uyt Italien ontboden hadde om de doot van sijn broeder te commen wreecken ofte dat hij hem voor sijn soin niet en konde houden, een exempel van een hete vader. Desen Hauquincourt versocht van sijn Ex^{cie} assistentie van een trompetter om een cartel aen Grobbendonck te mogen senden, daerbij hij hem scholt voor een oneerlijck man, indien hij tegen hem niet en quam vechten ende presenteerde te vechten een tegen een, thien tegen thien ofte 20 tegen 20 ofte met een partije van hondert ofte meer. Sijn Ex^{cie} liet met desen cartel sijn eigen trompetter naer Shartogenbosch gaen ende schreef aen Grobbendonck dat desen edelman hem tot assistentie van een trompet hadde gebeden, dat hij des niet en hadde konnen weigeren ende dat hij daerop antwoorden mochte tgeene hem geliefde, twelcke hij also schreef om hem de sake niet te schijnen aen te nemen ende den trompetter vrijer te doen gaen ende keeren. Maer Grobbendonck verclaerde naer hem ongelegen te wesen met alle de Francoisen te vechten ende omdat hij Gouverneur was in sijn particuliere querellen niet te mogen uytgaen vechten sonder expres consent vanden Ertshertoge, die hij daeraf soude veradverteren, ende naer lange beiden en quam daeraf anders niet dan dat Hauquincourt sonder yet te doen ten laesten weder vertooch.

Den Heere van Tijmpel met sijn volck gemarcheert wesende naer de Drente, heeft Graef Willem daeraf verwitticht, die tot Lieuwaerden was. Den Graef liet hem terstont weten, dat hij de 4 vanen ruyteren weder terugge soude senden ende alleen bij hem houden de ruyteren van beide de Graven van Solms ende daermede voorts marchéren so dat hij den xvj^{en} deser smorgens voor de stadt van Groningen mocht wesen. Hij schreef mede aende gedeputeerden vande Stadt ende Omlanden, dat de compagnien, die se op heur repartitie hebben mosten, marcheerden ende dat se daerom orde souden stellen dselve terstont onder te brengen, opdat se niet genootsaeckt en werden op den boer te vallen tot groote schaede vande landen. Hierop quamen den xiiij^{en} bij hem twee gedeputeerden van Stadt ende Landen om te versoucken afwendige vanden aentocht ende te verthoinen dat de schaden, die tcrijsvolck heur aendoen souden, heur souden benemen de middelen van voldoen ofte betalen, trachtende evenwel d'een de schult op d'ander te leggen. De Graef seide dat de last so precys was, dat hij des niet en konde verhinderen, ende dat billicker was, dat sijluy-

den, die in faute waren, de schaede leden als de goetwilligen provincien ende toogh so den xven met heur naer Groningen met de heeren Castrickom, Junius ende Sirxma, gedeputeerden vande Staten Generael ende Raet van State, daer ten selven dage mede quamen verscheiden commissarissen om de 11 compagnien in stadt ende Schuytendiep leggende te monsteren. Den Heere van Tijmpel terug gesonden hebbende de 4 compagnien ruiteren, marcheerde met de reste voorts. De commissarissen stelden in stadt ordre totte monsteringe ende brachten onder dat pretext den xvjen de 11 compagnien vrouch op de been ende alles in stadt, dwelcke terstont in plaetse van monsteren de marckt ende poorten besetten. Daernaer quam den Heere vanden Tijmpel aen met 13 vendelen te voet ende 2 vanen ruyteren, so hij toegewassen was vande compagnien uyt Coevoerden, Boertang, Delfsijl ende anders. Ende den Graef mette gedeputeerden vande Staten ontbooden bij heur de burgemeesteren ende eenigen vanden Raet van Groningen, heur rontuyt aenseggende dat se alle tselve volck mosten innenemen. Sij beclaechden seer t'ongelijck dat men heur dede, dat men se aldus boven het tractaet beswaerde, dattet niet heur maer der Omlanden schult was, dat de quote ende oude restanten niet voldaen en worden, sij namen raet met de gemeenten ende gildens ende brachten wederom in veel beclachs ende protestatie van ongelijck ende en konsten niet consenteren t'innenemen van tvolck; de burgeren hielden heur hier en tusschen alomme seer stille. Den Graef dat siende ende dat terijsvolck voor de poorte nu al veel uyren in een seer dicke sneeu gestaen hadde, heeft de oosterpoorte doen openen ende alle tvolck inne trecken. Tvoetvolck werde voor eerst in eenige kercken gewesen ende de ruyteren bleven noch lange op de marckt te peerde sitten, dan werden ten lesten gebilletteert ende so onder gebracht. Den xvijen dede den Graef aende burgeren verbieden meer wacht te houden ende versocht aende burgermeesteren alle de reste van tvoetvolck mede te willen doen onderbrengen, mits dat men ordre soude stellen, dat de servicien bij den Staeten souden betaelt worden, ende dat de soldaten op heur gagie souden leven; hierop brachten sij se onder. Hij versocht mede, dat men se terstont elcx een half maent solts wilde doen hebben, om alles desordre te mogen voercommen. Daerop depescheerden de Gecommitteerde Staten terstont ordonnantie ende souden voorts sien metten Graef ende gedeputeerden in besongie te treden, om de saken gansch af te mogen maken. Dit intrecken in stadt geschiede sonder moeite ende sonder yemant te beschadigen, ende daerom hoipten eenigen dat de saken noch ten besten souden commen,

anderen meynden, dat men van nu af de stadt altoos in bedwang soude moeten houden tot grote costen vande landen, ofte dat te bevresen soude wesen, dat se heur noch dapper souden soucken te wreecken. Daer waren nu in stadt 24 compagnien te voet ende 2 vanen ruyteren.

De Staten Generael beslooten ontrent dese tijt Graef Hendrick van Nassau, broeder van Sijn Ex^{cie}, te stellen in den Raede van State om de regieringe van dese landen te leeren kennen ende gaven hem daertoe commissie met last mede vois als een ander te hebben ende te sitten boven alle de gedeputeerden vande provincien, doch en soude geen beurte van Presidentschap hebben, twelcke blijven soude bij de gedeputeerden vande provincien, maer om alle dagen mede in den Raet te commen ende met de anderen te besongeren, ende dien volgende brachten hem in den Raet van State den xvij^{en} Marty de heeren van Hel, van Barnevelt ende Renes van de Aa, daer hij sessie nam als boven ende den ganschen voornoen bleef sitten naer gelegentheyt mette anderen mede besongerende, wesende doen out 16 jaren. Dit worde geacht seer dienstelijck voor den Graef te wesen om hem vrouch in de saken van State te oeffenen ende aen te doen commen, maer de anderen vanden raet en waren daermede niet seer verblijt, omdat se tegenwoordich altoos met bedencken van Sijn Ex^{cie} ende sijn actien sullen moeten spreecken.

De gedeputeerden vande Staten van Zeelant voors. waren den xvij^{en} Marty bij de gecommitteerde Raden van Hollant ende verthoinden daer eerst bij monde ende leverden naer den xx^{en} bij gescrifte over, dat se wel gehoipt hadden den Staten van Hollant in competenten getale bijeen te vinden, doch vertrouden dat de gecommitteerde raden volcommen rapport aende Staten souden doen so van desen verthooge als anderen heur te vooren van wegen de Staten van Zeelant ende Almiraliteyt gedaen, daerop sij alleen gelast sijn vruchtbare resolutie te vervolgen, te meer so het saison voorhanden is, dat den viant sijn voorgenomen aenslach op Zeelant soude meinen te effectueren, twelcke alle dagen bevreest wert, ende dat de t'achterheyt vande Almiraliteyt so groot is, dat daeruyt seditien staen te verwachten so verre daerinne niet voorsien en wort ende dat d'ordinarise lasten so veel excederen de middelen, dat die vande Almiraliteyt t'onderhout vande ordinarise schepen niet en konnen continueren ende dat de Staten dselve niet langer daertoe en konden assisteren. Dat se alle mogelijck devoir gedaen hadden totte beschermenisse vande landen ende goet employ van heure contributie ende betalinge van tcrijsvolck met betrouwen, dat men de provincie van Zeelant niet en soude willen verlaten ende

daerom versocht hadden assistentie tot onderhout vande schepen vande Almiraliteyt ende tot defensie vande landen tegen de galeijen, omdat tlant rontsomme open leit sonder crijsvolck, ende de steden ongefortificeert tegen so groten macht vanden viant; dat se aengewesen hadden de middelen, daermede dselve landen in verseeckertheit souden konnen gebracht werden. Hierop werde heur bij de gecommitteerde Raden van Hollant geseit, dat sij gesint waren heur alle goede vertroostinge te doen hebben, maer dat de resolutie van dien most genomen worden in de vergaderinge vande Staten Generael, daer sij beloofden de hant daeraen te houden dat sij souden gesecoureert werden. Verhaelden heur voorts de meininge ende resolutie bij die van Hollant genomen tot continuatie vanden crijgh te water ende te lande ende de middelen daertoe geconsenteert, mits dat een liquidatie werde gemaeckt onder de provincien om te sien wie meer ofte min voldaen hadde. Daerop seiden die van Zeelant weder, dat de resolutie van die van Hollant was heerlijck ende te prisen, maer mits men dselve generalijck in Staten Generael soude moeten nemen, ende sij niet gelast en waren daerop in deselve Staten in deliberatie te treden, so en konden sij geen seecker fundament daerop bouwen, te meer so se oick niet gelast en waren in de voors. liquidatie te treden, ende verclaerden daerbij, dat die van Zeelant tot beschermenisse vande landen alles sullen doen wat heur mogelijck is ende geen moeite sparen om so grote somme van penningen bijeen te brengen, als sij met alle vlijt sullen konnen verwerven, maer siende voor oogen den soberen ende dangereusen staet van heur lant, so om den tractate tusschen Engelant ende Spangien, als de galeijen die den viant alrede heeft ende noch verwacht behalven tverlies van navigatie ende traffycke, die noch alle dagen verminderen ende andere swaricheiden meer, so versochten sij nochmael, dat die van Zeelant promptelijck mochten worden gesecoureert, dewile tselve kan geschieden mette tegenwoordige macht vande landen, ende dat tvoornemen tegen de galeijen is de importantste entreprinse, die men in dese gelegentheit soude konnen aengrijpen. Ende so verre hierop geen vruchtbare resolutie en valt met dadelijcke executie, so sijn sij bedwongen ende specialijck gelast, dewijle die van Zeelant alleen den viant niet en konnen keeren, indien eenige swaricheit hierover quame te ontstaen, dat sij voor God ende alle de werelt daervan begeeren onschuldich geacht te worden ende van alle ongelucken, die voorders daeruyt souden konnen volgen, die sij bidden God te willen voorhoeden ende dengeenen die auctoriteit in de regieringe hebben te verleenen sulcken advys ende raet als tot verseeckertheyt vande

landen van Zeelant wort vereist, ende was bij alle de vier gecommitteerden onderteyckent.

Den Grave van Hohenloe, wesende den xviij^{en} Marty weder te hove wesen eeten, schepte daer noch meerder onvrede, omdat Sijn Ex^{cie} hem wederom niet met allen en communiceerde vanden aenslach, die hij nu voor hadde te doen.

Den xviij^{en} Marty vergaf Sijn Ex^{cie} de compagnie ruyteren vanden heere van Briauté aen Lambert vander Wel van Delft, die mede op de nominatie van dien stont, een jong aencommende man, die nu eenige jaren onder de cavalerie de wapenen hadde gedragen. De compagnie van J^{r}. Jan van Egmont gaf hij aen desselfs lieutenant genaemt Martijn du Cigne, de compagnie van Oldenbarnevelt aen desselfs vendrech, genaemt Jacob van Helmenduynen ende de compagnie van Meyburch aen Charles vander Houve. Ende so de patenten aen tcrijsvolck uytgesonden waren ende die van alle canten begonnen te varen naer Dordrecht, derwerts mede gebracht werde de amunitie, is hij selfs met sijn guarde den xix^{en} mede vertogen naer Dordrecht, alwaer hij alle dingen meest gereet ende tcrijsvolck op t'ancker vont, ende den wint snachts waijende uyten westen, is hij ten 3 uyren tot Dort tscheepe gegaen ende s'anderen daechs ten 10 uyren gecommen tot Gornichem, daer hij aen lant ging eeten, om middelertijt de reste vande schepen inne te wachten. Ten een uyre naernoen ging hij wederom tscheepe ende quam des nachts aen thuys te Hemert, dan mits den wint op den avont heel ging leggen en konden alle de schepen daer niet commen. Denselven xix ende xx^{en} Marty wast heel cout weder ende vroos starck.

De Staten Generael ontfingen desen dach een brief van die van Ceulen vanden vj^{en} deser, houdende dat se de brieven vande Staten ende Sijn Ex^{cie} eerst den iij^{en} hadden ontfangen ende verwondert waren dat de Staten so hart screven voor den predicant Bourgois, die in heur stadt tegen de gemeine ruste ende religie hadde gedaen, ende niet alleen nieuwicheyt in de religie hadde willen innevoeren, maer selfs onder sijn toehoorders een forme van magistratische regieringe (daermede sij de consistorie meynden) hadde innegevoert, dat se hem daerom hadden gevangen ingetogen ende bij ordinaris wegen van justitie tegen hem deden procederen, konde hij hem excuseren ende verantwoorden, soude hij geabsolveert worden, konde hij hem niet verantwoorden, moste hij de gebeurlijcke straffe lijden, ende gelijck sij heur niet aen en namen, hoe de Staten deden procederen tegen dengeenen die van andere religie waren, als sij in heur lant deden leeren,

so meynden sij dat de Staten heur oick niet en behoirden aen te nemen, hoe sij procederen tegen dengeenen, die nieuwicheyt in heur stadt willen maken, ende verclaerden dat se niet uyt passie, maer bij recht tegen den gevangen souden doen procederen, ende versochten dat de Staten het daervoor niet en wilden houden, als souden sij daerom de neutraliteyt willen breecken, daerinne sij met alle vlijt geneicht waren te continueren. Bij dit scrijven en namen de Staten geen groote satisfactie, omdat heure meininge niet en was te lijden, dat men de religions verwanten also tot Ceulen soude uytroeijen.

BELEG VAN CREVECUEUR.

Den xxj^{en} Marty sneeude ende stormdet seer. Sijn Ex^{cie} toogh voorts met alle de schepen naer Bochoven, ende daer commende sondt Graef Ernst met 10 vendelen knechten naer Heel, den Gr. van Solms met 10 vendelen knechten over de andere sijde vande Diesse om daer te logeren ende de schantse te besluyten. Tregement vande Francoisen ging leggen te Engelen ende retrancheerden heur daer. De Engelsen bleven te Bochoven bij Sijn Ex^{cie}. De schantse van Crevecueur was gebleven op sijn oude forme, maer den viant hadde een vergrotinge aende Bochovense sijde daer om doen trecken van 3 bolwercken, die alles massyf waren begonnen te maken, in welcke vergrotinge, hoewel die noch niet volmaeckt en was, tvolck meest logeerde, te weten 2 vendelen vande schantse ende ontrent 200 man uyt S^{t}. Andries op huyden daerinne gecommen.

Desen dach depescheerde de Coninginne van Engelant den audiencier Verreicken, om weder naer Bruessel te gaen, omdat hij geen last en hadde om op de differentiale poincten vande handelinge in naerder openinge tot preparatie van dien te procederen, ende sondt met hem den Secretaris Edmonts met brieven aenden Ertshertoge ende Infante, daerbij sij heur veel gelucks ende voorspoets in heur regieringe wenste. Dat se gesien hadde de commissien bij den audiencier gethoint ende met hem daerop geerne hadde doen treden in naerder openinge vande poincten, die differential sullen vallen om so de sake daertoe prepareren, dat de gedeputeerden met apparentie van vrucht hadden mogen bij malcanderen commen; dat Verreicken hem hadde geexcuseert daertoe geen last te hebben;

dat se hem daerom met Edmonts weder sont, om deur hem ofte anderen naerder last te senden, om de differentiale poincten so naer te prepareren als mogelijck, sonder welcke voorgaende preparatie sij niet en meynden, dat men yet goets soude konnen doen, hoewel sij anders gansch geneicht was tot vrede ende om de Nederlanden eens in ruste te sien, indien tselve met gevouchelijcke conditien konst geschieden.

Den Grave van Hohenloe, siende dat hij voor dese tijt in den Hage niet en konde uytrechten, ende dat Sijn Ex^cie^ vertogen was sonder hem aen te spreecken ofte te versoucken mede te gaen, is desen dach naernoen wederom vertoogen naer Buyren, nemende den wech over Delft bij Don Emanuel, daer hij seer groote kennisse aen hielt tot meerder bedencken van Sijn Ex^cie^.

Ten selven dage gaven de Gecommitteerden van Hollant scriftelijcke antwoorde aende gedeputeerden van Zeelant, te weten, dat die van Hollant verstaen hebbende, dat de Staten Generael ende Sijn Ex^cie^ die van Zeelant aengescreven hadden om heur gedeputeerden tegen den j^en^ Marty in den Hage te senden met last om neffens de andere provincien te helpen adviseren ende resolveren op de tegenwoordigen staet, welstant, conservatie ende defensie vande landen ende op t'beleit vande oirlogen te water ende te lande met datter aencleeft, eenige dagen naer dselve hadden gewacht, maer van heure comtste niet vernemende, weder waren gescheiden. Dat se gehoopt hadden indien die van Zeelant waren gecommen geweest, dat de andere provicien heur naer den meesten noot ende beschermenisse vande landen souden hebben geconformeert gehadt. Nietemin dat se bij heur gecommitteerden gelaten hadden so goede resolutie, dat op alles soude goede ordre gestelt konnen werden, indien mer die van Zeelant mede gelast waren. Dat de Staten van Hollant wel bedacht hebben, dat den viant desen jare d'oorloge sal willen voeren, daer hij de meeste prouffit meynt te doen, ten ware men hem bij preveniere de wet stelle ende de plaetse wijse, daer hij se moet voeren. Dat se mede wel bedacht hebben de groote verachteringe van alle de provincien in tgemeen boven alle de middelen van dien ende namentlijck vande provincien van Hollant ende Zeelant, so met gelichte penningen op interest, vercofte landen ende renthen, ende dat de middelen totte oirlogen te water in groot verloop sijn, in vougen dat in de regieringe van dien wel eenige inconvenienten staen te bevresen, indien geen promte ordre worde gestelt om de almiraliteiten te subvenieren, wiens lopende middelen op veel naer niet suffisant en sijn tegen de lasten van dien, doch hoipen dat met goet devoir van

alle de provintien, ende voornementlijck van Hollant ende Zeelant ende goede eenicheyt van dien deur Godes genade alle dselve swaricheiden, gelijck te vooren in meerder occurentien gebeurt is, wel sullen worden overwonnen, want men gesien heeft dat de landen met goede devoiren heur selven hebben konnen helpen als den viant veel plaetsen in Hollant ende Zeelant hadde ende meerder macht als nu ende dat de Staten veel minder middelen daertegen ende niet soe veel steden in andere provincien hadden, dat men daerom nu beter moet behoirt te hebben nu de middelen meer ende de landen van Hollant ende Zeelant vanden viant genouch vrij sijn, dat de Staten so veel steeden ende sterckten in Brabant ende Vlaenderen hebben ende meer crijsvolcx om des viants overvallen te weeren ende daer en boven noch faveur bij bijnaest alle de nabuyr Coningen ende Princen; dat de macht vanden viant te water wel grooter is geweest ende dat ment noch wel sal konnen overwinnen, indien mer de landen elcx heur naer behoiren willen evertueren, omdat de forcen die den viant te water uyt Spangien heeft gekregen ofte noch verwacht niet so groot en sijn, dat men dselve veel heeft te vresen, ofte dat se bij t'een ofte t'ander middel niet en konnen te niete gebracht worden. Ende daerom hebben de Staten van Hollant last gelaten om met de andere provincien die gereet sijn ende die van Zeelant promptelijck te resolveren op de consenten, als wesende het nootelijck fundament van alles, ende die gedragen wesende bij sijn Ex^cie^ met den Raet van State ende Raden ter Almiraliteit geresolveert te worden ten meesten dienste ende defensie van Hollant ende Zeelant ende om den viant selfs afbreuck te mogen doen. Dat die van Hollant de saken van Zeelant so gerecommandeert sullen houden als men van so oude bontgenoten soude konnen vereischen, wel weetende dat die van Zeelant geen onheil en kan overcommen of die van Hollant ende Westfrieslant moeten daerom mede lijden ende daerom so wel alle swaricheit van Zeelant met alle middelen sullen helpen afweren als van Hollant selfs sonder te meinen dat die van Zeelant alleen behouven den viant te resisteren, maer dat sulcx volgende de unie met gemeen macht moet geschieden, daertoe sij altoos willich geweest, ende te volherden noch geresolveert sijn, hoipende dat die van Zeelant van gelijcken sullen doen, ende dat alle wegen, die tot voedinge van misverstanden mogen strecken, sullen wech genomen werden, ende dat de gedeputeerden van Zeelant niet en sullen vertrecken voor dat op alles volcomentlijck geresolveert sal wesen, opdat van alles wat goets mach verwacht worden, sonderling voor Hollant ende Zeelant.

Den xxij^en^ Marty was sneewich ende claddich weder. De ruyteren van Breda vertogen naer tleger deur last van Sijn Ex^cie^ ende de 5 vanen ruyteren van Bergen togen mede uyt deur gelijcke last om eens deur tlant omme te rijden ende te vernenen wat den viant dede, ende of hij eenige gereetschap van bij een te commen maeckte. Tvolck van Sijn Ex^cie^ begonnen naer de schantse van Crevecueur te approcheren meest noch vande sijde van Engelen, daer de gront wat sandich ende hooch was. Aende sijde van Bochoven werde mede snachts een batterie gemaeckt niet wijt vande Mase, ende bij Sijn Ex^cie^ quamen noch 6 vendelen Vriesen, die in schepen bleven leggen.

Den xxiij^en^ Marty was schoin weder. Desen dach ging Sijn Ex^cie^ mette approchen al voorts ende dede des nachts de batterie meest volmaecken ende de gabions daer planten ende vullen.

De Staten Generael ontfingen eenen brief vanden xviij^en^ deser uyt Groningen van Graef Willem, daerinne hij heur adverteerde van tgeene den xvj^en^ ende xvij^en^ tot Groningen afgeloopen was als hier vooren is verhaelt, daeruyt eenige hoipe namen dat de sake een beter uytcomtste noch soude nemen.

Den voors. xxiij^en^ Marty waren de gedeputeerden van Zeelant oick in Staten Generael, daer sij in tlange de noot van heur provincie remonstreerden, meest bij de voorgaende middelen, ende versochten mede ordre tot heure bescherminge ende daertoe assistentie van gelt ende volck. De Staten Generael beloofden op heuren noot te sullen letten ende tot heur defensie alles te doen wat den staet vande landen sal konnen verdragen ofte toelaten. Naer desen nam de heere Oldenbarnevelt die van Zeelant alleen, ter cause den Agent Aerssen hem gescreven hadde, dat die van Zeelant deur Sailly aenden Coning van Vranckrijck souden hebben doen scrijven, dat tverbot vande navigatie ende handelinge op Cales tegen heuren wille was gedaen, ende dat daeraf niemant oirsake en was als denselven heere van Oldenbarnevelt, om hem also al den haet ende onlust van dien op den halse te dringen, twelcke hij heur reprocheerden, maer sij extenueerden de sake ende seiden, dat also noit gescreven en was geweest ende dat deselve heere daeraf te milde bericht was, daermede tselve daer bleef.

Den xxiiij^en^ Marty was seer claddich ende regenich weder, ende so tgeschut voor Crevecueur gereet was om te schieten, quamen ten 7 uyren dry gedeputeerden uyte schantse, dien Sijn Ex^cie^ presenteerde uyt te mogen trecken met vendelen, wapenen ende bagagie ende geconvoijeert te worden

naer den Bosch, uytgeseyt die uyt S[t] Andries gecommen waren, die weder-om daer souden mogen gaen, twelcke Sijn Ex[cie] heur consenteerde, ende vouchde daerbij so eenigen gesint waren aen der Staten sijde te dienen, dat die daer aengenomen souden worden, elcx twee maenden solts op de hant crijgen, ofte so se alles wilden blijven, dat hij se soude doen rangeren onder vendelen, ende officiers uyten heuren daerover stellen ende van gelijcken twee maenden solts genieten. Indien eenige anderen niet van S[t] Andries gecommen daer heen souden willen gaen, dat se des mochten doen, maer indien die van S[t] Andries hiernaer belooft worde een somme gelts, dat se daeraf niet en souden mogen participeren; die souden willen naer huys gaen soude men pasport geven ende een stuck gelts. Indien den electo ende Sergiant Major in der Staten dienst wilden commen, soude men heur eerlijck tractement geven, daermede hij heur ten 8 uyren weder naer de schantse sondt met last terstont te verclaren of sij t'appoinctement wilden aennemen ofte niet, ende dat se binnen twee uyren daernaer souden moeten uyttrecken. Ontrent 10 uyren quamen sij wederom uyt, aggreerende tvoors. appoinctement ende togen voorts op den naarnoen uyt. Tvolck uyt Sint Andries gecommen, gingen weder daerheen starck ontrent 150 mannen, daernaer lieten se van tvolck van Sijn Ex[cie] inne commen in de cleine schantse 200 mannen ende de twee resterende vendelen knechten vanden viant bleven in de buytenschantse, daeraf t'eene was van Graef Cristoffel van Emden, die consent versochten om aen haer overicheyt te mogen senden om perdon, ende so se des crigen conden, souden sij wederom derwerts gaen ende so niet wilden alles debanderen. T'ander wesende een out vendel Walen van tregiment van Achicourt ging in dienste vande Staten op de paye ende voet van tlant, mits genietende op de hant twee maenden solts ende was starck ontrent 100 mannen. Sijn Ex[cie] nam desen so liberalijcken aen om te sien of hij daermede die van Sint Andries soude konnen locken [1].

Eenigen uyten Bosch hadden naer Helmont ende Eynhove gecreven om eenige soldaten, die niet gemutineert en waren naer Crevecueur te doen

---

[1] Onder het opschrift » Poincts et articules que Son Ex[ce] a accordé a ceulx de la Republique de Crevecoeur, » wordt in het Rijks Archief in de Lias loopende van 1600 de overeenkomst gevonden, die Maurits den 24[en] Maart met de bezetting sloot, waerbij tevens twee brieven aan de Staten Generaal, een van den Prins en een van de beide gedeputeerden, Joost van Giessen en Willem van Beveren, waarin ook het voornemen gemeld wordt om naar S[t] Andries te trekken en op het toezenden van penningen wordt aangedrongen, daar tot het insluiten van deze in laag en overstroomd land gelegen schans vooral veel geld zou gevorderd worden.

commen tot ontset vande schantse, ende scheen of heure meyninge was te sien of sij se binnen den Bosch hadden konnen brengen. Den viant dede daerop ontrent 500 uytgelesen soldaten marcheren, Spangiaerden, Italianen ende Walen onder tbeleit van eenige capiteyns. Dese quamen den xxiiij^{en} vrouch voor de stadt vanden Bosch makende semblant als of se deur de stadt naer Crevecueur wilden trecken vande Ortense sijde. Den burgers was dit suspect ende en wilden de poorte niet openen, maer seiden dattet nu te laet was binnen Crevecueur te commen, omdat Sijn Ex^{cie} tfort veel te nou hadde beset. Hierop keerden sij ten lesten wederom naer Helmont ende rencontreerden bij hasart onderwege de 5 vanen ruyteren van Bergen, die, om alomme den staet vanden viant te ontdecken, uytgereden waren. Dese vielen tvoetvolck terstont over tlijf, sloegen wel ontrent 250 daervan doot, kregen wel 150 gevangenen, daeronder 2 capiteinen ende een sergiant majoor van een Spaens regement. Sij lieten de gevangen soldaten alles gaen op de voors. 3 capiteinen ende 7 officiers naer, die voor t'rantsoen vande selve soldaten spraken, ende sij reden noch dien nacht naer Bredae toe, om daer ontrent te blijven, daer se noch eenige ruyteren van Grobbendonck rencontreerden, die se meest alles dootsloegen in wrake vanden heere van Briauté ende legerden voorts dien nacht ter heide om vrij te wesen. Hoewel dese victorie cleyn was, werde dselve nochtans van importantie gereeckent naer de tegenwoordige gelegentheyt van des viants volck, die voor een groot deel mutineerden.

Sijn Ex^{cie} schreef desen dach aende Staten Generael van t'accoort met die van Crevecueur gemaeckt, dat hij morgen noch hier soude blijven leggen om ordre te stellen ende dan naer St Andries soude gaen, daer hij mits dit natte weder weinich soude konnen approcheren.

Ten selven dage repliceerden de gedeputeerden vande Staten van Zeelant op de antwoorde vande gecommitteerde Raden van Hollant, dat se de Staten van Hollant bedanckten vande toesegginge alomme bij de antwoorde gedaen ende namentlijck dat se presenteren alle swaricheiden op Zeelant so wel met alle macht af te weren, als of se op Hollant geattenteert werde, maer also sij noch geen meerder verseeckertheyt van promte resolutie ten regarde vande assistentie aen Zeelant te doen en vinden, dan sij in de mondelinge communicatie hadden verstaen, so sijn sij gedwongen alsnoch te blijven bij tgeene bij heur verbalijck is verhaelt ende bij gescrifte overgelevert, vougende daerbij dat sij alhier niet en sijn gecommen ter oirsaken van eenige bescrivinge, maer afgeveerdicht bij den Staten van Zeelant om te verthoinen de hoochdringende noot die geen

uytstel en mach lijden ende promt secours te versoucken, sonder in eenige deliberatien te treden, twelke de last is vande gedeputeerden van Zeelant ter vergaderinge vande Staten Generael; dat die vande Almiraliteit in Zeelant tegen den j^{en} deser heur gedeputeerden hier hadden gesonden om mette gedeputeerden vande andere provincien te resolveren op de poincten van bescrivinge. Dat nietemin heur niet en ontbreeckt aen auctorisatie ofte goede resolutie, gemerckt die van Zeelant presenteren, alle terijsvolck van heure repartitie ende alle heure middelen te employeren (die so groot ende meerder sijn ende nu veel jaren geweest hebben dan van eenige andere provincie) op onroerende goederen, consumptien, quotisatie ende alle tgeene men voorder soude mogen opbrengen, twelcke t'uyterste is dat goede bondgenoten d'een vande andere souden mogen begeeren ende dat alrede bij die van Zeelant wat gepresteert, niet twijfelende so verre de saken van Hollant ofte West Frieslant waren in den staet gelijck tlant van Zeelant nu is, so ten regarde vande galeijen als andersins, daertegens sulcke voorsieninge soude gedaen worden als gelijck noot ende gelegentheyt vereist. Dat de heeren Staten van Zeelant noch wel in memorie hadden de genade die God dese landen heeft gedaen als sij min macht ende min faveurs van Princen hadden ende mede betrouwen dat God van dese oirlogen een goede uytcomtste sal verleenen, maer gelijck alsdoen de quartieren, daer den noot meest vereischt heeft, behoirlijck voorsien ende de steden ende landen van Hollant, Zeelant ende Westfrieslant onderlinge d'een d'anderen hebben geassisteert, twelcke die van Zeelant oick hebben bethoint in t'ontset vande benaude stadt van Leiden, so moet men nu oick doen ende voerts den segen van God verwachten. Dat terwijle niet volcommentlijck op alles is geresolveert, evenwel des viants voornemen dient geprevenieert, daertoe crijsvolck ende middelen sijn van noode, volgende tgeene dat Sijn Ex^{cie} heeft belieft goet te vinden, dat redene is dat tlant van Zeelant werde geassisteert met 6 compagnien knechten staende op heur repartitie, die tot Oisteynde leggen, dat daerom anderen daer mogen gesonden worden. Dat se versoucken dat daerinne worde voersien bij de middelen, raet ende advys van die van Hollant, ende dat de gedeputeerden van Zeelant ter vergaderinge vande Staten Generael daerinne mogen werden geassisteert, also sij niet mogen blijven, ende geen last en hebben dan secours te versoucken ende de presentatie in heur eerste gescrift vermelt te doen, dat se weder naer Zeelant moeten, daer der Staten vergaderinge naer heur comtste wert opgehouden, niet hebbende willen weigeren op tbegeeren van Sijn Ex^{cie} eenige dagen hier te blijven ende noch morgen dien dach te

verbeiden op hoipe dat naerder ende vruchtbaerder resolutie sal genomen werden, dwelcke, indien so haest niet en kan genomen werden, bij de ordinairis gedeputeerden van Zeelant sal ontfangen ende bij de Staten met groote devotie verwacht werden. Dit gescrift was gedateert den xxiiij^{en} maer werde eerst den xxv^{en} overgegeven.

Den xxv^{en} Martij was tamelijck weder. Sijn Ex^{cie} bleef metten leger stille leggen om ordre op de schantse van Crevecueur te stellen, dede in de schantse commen de compagnien van Sprong, Keerweer ende Helmenduynen. Hij dede de retranchementen vande quartieren alomme afwerpen ende reedt een goet stuck weeghs naer den Bosch toe om de gelegentheyt te besichtigen. Hij was oick seer delibererende of hij op den voet bij den viant aengeslagen de vergrotinge vande schantse Crevecueur soude nemen, ofte dat hij die anders soude maken, mits die forme hem niet wel aen en stont. Van tvolck vanden viant in Crevecueur geweest waren ontrent 45 die niet dienen en wilden, dese cregen elck een croen ende werden in een schip naer Dordrecht gesonden om voorts naer Cales gebracht te worden, d'andere Walen scheurden heur vendel ende gingen tot 100 toe in dienste van Sijn Ex^{cie}, daerover tot capiteyn gestelt werde Jan Gilson, die als Sergiant Major in tfort was geweest ende t'anderen tijden een vendel gedragen hadde. De compagnie van t'regement vanden Graef van Emden tooch met ontrent 40 man naer Bochoven om op bescheit te wachten, doch ging naer mede in dienste vande Staten, werdende onder andere vendelen verdeilt. Sijn Ex^{cie} siende dat hij mette wagens in den leger geen prouffijt en konde doen, omdat de wegen alomme even quaet waren, dede hij die voor een groot deel casseren, gelijck mede vande treckpeerden.

De ruyteren van Bergen op den Zoem desen dach voorts rijdende naer Bergen, rencontreerden noch eenige soldaten van Woude die se mede dootsloegen.

BELEGERINGE VAN S^{T}. ANDRIES.

Den xxvj^{en} Marty was vochtich weder. Sijn Ex^{cie} sont vrouch den Colonnel Huchtenbrouck met de Vriesen naer Alem met 2 veltstucken ende een halve canon om thuysken te Alem inne te nemen, daer eenigen vanden viant op lagen. Dese daer commende, deden den viant sommeren ende tgeschut thoinen, die terstont de plaetse als niet houbaer wesende

overgaven, ende trocken daeraf met 20 mannen ende gingen naer de schantse toe. Hiernaer dede Sijn Ex^cle alle sijn leger gaen naer S^t. Andries ende bij Alem logeren in schepen. Hij sont eenige compagnien tot Rossum om aldaer aenden dijck wacht te houden, dewijle mits de hoochte van twater daer weinich vrese was ende dat die vande schantse daer niet dan met schuyten en konden commen. Hij dede noch ten selven avont 300 man gaen op den Weert tusschen Maren ende de schantse, om daer de approchen te beginnen ende een batterie te maken ende op de schantse te mogen schieten, daerover den lieutenant van Quirijn de Blau gequetst werde.

De gecommitteerde Raden van Hollant desen dach naerder antwoordende op tversouck van die van Zeelant, verclaerden dat sij bereit waren metten gedeputeerden vande andere provincien in tgemeen ofte met die van Zeelant ende andere provincien die gereet souden wesen dadelijck te resolveren op de consenten bij Sijn Ex^cle ende den Raet van State versocht sonder langer te wachten naer degeenen, die niet gereet en waren, opdat terstont mach werden gedelibereert op de gemeen defensie vande landen, ende sonderling van Hollant ende Zeelant, houdende voor seecker dat de consenten van Hollant ende Zeelant (bedragende bijnaest de 5/7 deelen van alle de consenten) gedragen wesende, sulcken gewicht sullen hebben bij de andere provincien; dat sij de haeren oick sullen spoedigen, sonder dat sij konnen verstaen dat op generale belofte van alle de middelen te willen emploijeren in plaetse vande consenten sulcke verseeckerde fundamenten konnen geleit worden, als der landen dienst is vereischende, gelijck van tbegin deser oirlogen altoos is bevonden, dat de landen niet met generale maer met speciale consenten sijn geregiert ende gedefendeert, ende daeromme hebben die van Hollant verclaert te vreden te wesen met die van Zeelant de consenten vanden voorleden ende lopende jare te bewilligen gelijck die versocht sijn so wel tot beleit vanden oirloge te lande als te water, ende begeeren als noch dat de gecommitteerden van Zeelant hem daerop rondelijck willen verclaren, omdat de quote in Hollant ende Westfrieslant niet met min beswaerlijcheyt gevonden en wort als in Zeelant, daer se heur boven de gemeine lasten met Zeelant noch beswaren met vercoopinge van renten ende anders, veel hooger als in Zeelant, daerom sij niet konnen bedencken wat bij goede bontgenoten meer soude konnen gedaen worden, als bij die van Hollant metter daet gedaen wort ende in alle occurentien in Zeelant gedaen hebben ende noch te doen geresolveert sijn, op hoipe dat die van Zeelant van gelijcken sullen doen ende niet ge-

hengen dat bij die vande Almiraliteit ofte anderen yet gedaen worde dat tot voedinge van misverstanden mach strecken. Nopende de ses compagnien leggende binnen Oisteynde, daerop sullen die van Hollant gaerne helpen adviseren ten meesten dienste vande landen, waermede die van Zeelant oirlof namen om te vertrecken, heur anders bij monde alle goede toesegginge gedaen wesende.

Den xxvij^en^ Marty was schoin weder. Twater wies so seer in de revieren ende in de Mase, dat Sijn Ex^cie^ de begonnen approchen op de Weert voor Maren most doen verlaten, waerom hij terstont 3 batterien dede maken op den dijck van Maren, de twee recht boven de kercke ende de derde beneden de kercke, om daerinne geschut te mogen planten ende in de schantse naer de huysen ende rosmolen te mogen schieten, tot bewaringe van welcke stucken hij eenige compagnien knechten aen denselven dijck dede op de wacht gaen. Hij sondt een trompetter aende schantse om heur appoinctement aen te bieden, maer die vande schantse schoten naer hem, niet willende hem hoiren spreecken, daerom hij weder afkeerde. Ende omdat men advertentie creegh dat den viant eenich volck ontrent de Mase begonst te versamelen, sont Sijn Ex^cie^ den Colonnel Gistelles met sijn regement naer Littoijen, om daer voorts deur te steecken den dijck, ende twater also in tlant van Brabant te laten loopen, op tgat te schantsen ende te logeren, om den viant daer te steuyten ende te beletten, dat niemant tgat wederom en stopten. Snachts dede Sijn Ex^cie^ op den dijck bij Maren planten 12 stucken geschuts, te weten in elcke batterie vier om naer de schantse te schieten.

Die van sHertogenbosch heur bevindende in groote swaricheit, screven desen dach aenden Ertshertoge [1], dat heur leedt was dat heur saken so jammerlijck stonden, dat se tot noch toe aen hem niet en hadden konnen scriven dan van swaricheiden ende elenden, daerinne sij ende die vande meijerie waren, dat sij nu noch meer subjects hadden te clagen aen hem als heuren heere als oit te vooren, omdat sij naer so veel geledenen schaden vande mutinatien der soldaten noch hadden verlooren de schantse Crevecueur den xxiiij^en^, ende dat den viant voorts was gevallen voor de groote schantse S^t^. Andries met so veel schepen ende oirlochgereetschap, dat se niet en wisten wat van die plaetse soude vallen, te meer so den

[1] Eene copie van dezen brief en van de daarbij gevoegde lijst (waarvan de inhoud, behoudens enkele min beduidende afwijkingen, naauwkeurig door Duyck wordt weergegeven) is te vinden in den Lias loopende op het Rijks Archief.

viant om tsecours te beletten vast deur stack de dijcken te Littoijen,
twelcke van sulcker importantie is, dat indien den Ertshertoge daertegen
niet promptelijck en voorsie hiernaer tsecours te doen, seer difficil sal
vallen, onaengesien men seit dat die van binnen heur wel houden, hoewel
sij hoopten dat den Ertshertoge volgende sijne brieven vanden xxiijen Marty
daertegen so soude voorsien, dat den viant soude belet werden, waertoe
ende om heur in tijts te voorsien tot resistencie sij hem bedanckten van
gescreven te hebben; dat se hem souden adviseren van tgeene sij daertoe
van noode mochten hebben, ende hebbende gedelibereert daerop met Grob-
bendonck, hadden gestelt de bijgaende lijste, versouckende dat se haest
daeraf goede vrucht mochten vernemen, om daermede heur selven te beter
te mogen beschermen, twelcke sij totten uytersten toe geresolveert waren
1 te doen. De lijste hielt: dat se volgende de ordre vanden Ertshertoge
mochten wederom crijgen de 15675 ponden cruyts, 1550 scherpen geleent
aenden Cardinael van Oostenrijck ende om gerepareert ende gemonteert
te hebben de stucken, die denselven Cardinal gerestitueert heeft, meest
verloopen ende sonder affuyten; item 192 schuppen, 150 picken, 150 hou-
2 welen, alles den voorleden somer geleent. Dat hij in voorraet naer de
stadt wilde senden 5 heele ende 5 halve canons, omdat heur geschut
3 meest vervoert ende ontrocken is. Daertoe cruyt, scherpen, duble affuyten
ende raeden, mits dan den Ertshertoge hem daermede altoos sal mogen
dienen; 12 canoniers boven degeenen die in stadt sijn ende gelt tot
heur onderhout ende vande ruyteren ende knechten in stadt leggende
ende nu veel ten achteren wesende, daer deur confusie soude mogen
4 commen. Noch eenige ingenieurs ende middelen tot heur onderhout.
5 Een goede somme gelts in voorraet om in occurerende noot ende armoede
6 te mogen aenspreecken ter ordonnantie van Grobbendonck. Dat hij heur
wilde auctoriseren om af te moogen breecken ontrent de stadt alle preju-
diciable plaetsen, tsij geestelijck ofte weerlijck, ende om de hoochten te
mogen beschantsen, ofte in stadt voeren, mits redelijcke recompense in
tijden ende wijlen te doen, voorraet van coorn om de armoede te sub-
venieren (mits de Meijerie is bedurven ende heur coorn midden uyt Brabant
moet commen) die men niet en sal aentasten dan in de uyterste noot ende
anders ten dienste van sijne hoocheit sal blijven. Dese brieven werden
geintercipieert ende aen Sijn Excie gebracht, daer uyt men sien konde de
deplorabelen staet van die stadt, die geconsumeert werde met een seer
cleyn vier ende langerhant.

De Staten Generael hadden goet gevonden dat Sijn Excie eenen brief

aenden Ertshertoge soude scrijven, in faveur vanden capiteyn van tschip uyt S^{t}. Thomé gecommen ende tot Sluys genomen ende daertoe seecker concept ontworpen, daernaer Sijn Ex^{cie} aenden Ertshertoge screef, houdende dat dselve van sijn eigen crijsvolck apparentelijck genouch bericht was van tgoet quartier, dat hij met alle gevangenen te lande ofte met armade te water om oirloch aentedoen uytgesonden hadde gedaen, tsedert hem bij den Staten den crijgh te water ende de oirlogen van t'merendeel te lande waren opgeleit, ende die alles op redelijck rantsoen doen uytgaen, sonder dat yemant hem kan beclagen. Hoewel vanden beginne is gebruyckt geweest ende noch bij de Almiraliteiten gebruyckt wort, dat diegeenen, die gecregen worden op zeroverie van vischers ofte coopvaerders ende daerop steelsgewijse varende, volgende de placcaten worden gestraft, maer niet die uyt eenige armaden sijn gevangen geweest als in den jare 88 aen ettelijcke honderden van alle qualiteiten is gebleecken ende anno 98 aen een goet getal op Cales in Vranckrijck gesonden, die mede in sijnen handen gevallen waren, dat hij niet en twijffelde of den Ertshertoge soude gelijcke voet gebruycken tegen dengeenen die in sijn handen waren gecommen uyte armade van Staten, van ontrent 70 schepen den voorleden jare naer de custe van Spangien gesonden met canon ende macht om te water ende te lande oirloch te maken ende heur te wreecken vande proceduren voorgenomen tegen de schippers ende bootsgesellen, die in Spangien ende Portugael alle commoditeyt gebracht ende de tollen ende andere gerechticheyt betaelt hebbende sonder waerschouwinge aldaer bedriegelijck sijn aengehouden ende wredelijck getracteert. Doch verstaende dat den schippers ende tbootsvolck van een proviantschip vande voors: armade bij ongevalle voor tgat vander Sluys was gevallen in handen vande galeijen seer rouwelijck getracteert worden, sonder dat men die op redelijck rantsoen wilt vrij laten. Dat van gelijcken op deselve galeijen als slaven getracteert werden eenige schippers ende bootsgesellen als vooren in Spangien aengehouden, die aen dese sijde gelijcke ofte meerder rouwicheyt mochten causeren tegen dengeenen, die men alreede heeft ofte noch mach becommen, twelcke tegen de nature van Sijn Ex^{cie} wesende, hij niet en meynde dat bij eenige Princen soude goet gevonden worden, so hadde hij desen aen hem gescreven om te versoucken dat dselve gevangenen beter mochten getracteert ende op een redelijck rantsoen gestelt worden, presenterende van gelijcken te doen.

De Staten Generael screven mede van desen dage wederom naer Cuelen, dat heur leedt was, dat heur tweede intercessie voor den predicant Jan

Bourgeois ende anderen bij heur geen gront en vatte ende dat die van Cuelen in plaetse van heur als heure goede nabuyren daerinne te believen de sake ten hoochsten tegen de gevangenen opnamen, daer de Staten niet uyt curieusheit in de Ceulse regieringe, maer uyt medelijden tot heure religionsverwanten, dwelcke de Spaense tyrannie ende heur vaderlant hadden verlaten ende om heur gewisse vrij te wesen binnen Cuelen waeren gecommen daervooren intercedeerden, niet meinende dat men heur in so geringen sake niet en soude believen, dewijle sij dien van Cuelen in meerder alle faveur aengeboden hadden, sonderlings als die van Cuelen souden bedencken dat den ijver tot God die menschen hadde doen tsamen commen om Gods woort te hoiren, ende dattet een groot abuys is (voor den onpartijdigen) dat men tkiesen van ouderlingen ende diaconen om den armen te besorgen ende den siecken te troosten ende anders, als in de oude ende gereformeerde kercke altoos is gebruyckelijck, soude achten voor seditie ende te willen treden in t'ampt vande wereltlijcke overicheit, dewijle des verre een ander meininge heeft. Dat oick de intercessie vande Staten streckt tot onderhoudinge van goede neutraliteit ende vermijdinge van alle misverstanden, die anders uyt de sware proceduren tegen de gevangenen mochten rijsen, daerom sij noch derdemael intercederende versochten, dat die van Cuelen de continuatie van heur vruntschap wilden weerdiger achten, als anderen ten gevalle te gebruycken rigeur met verclaringe, dat sij de ontslaginge der gevangenen met dancbaerheit sullen erkennen, ofte so sij des niet en willen doen, dat se dan heur de informatie vande saken willen toesenden om wider inconvenienten te voorcommen. De Staten hoipten met dese derde intercessie dselve gevangenen te garanderen als sij oick deden, maer naer lange ende verdrietige gevangenisse ende veel tormenten den gevangenen aengedaen.

Den xxviij^en^ Marty was schoin weder. Sijn Ex^cie^ dede eenige schooten naer des viants fort schieten, daertegen die van tfort mede schoten; daernaer wilde hij een tambourijn naer de schantse senden, maer sij en lieten hem niet aencommen ende schoten wederom naer hem, waerover Sijn Ex^cie^ wel 300 schoten op de huysen van tfort dede doen, om die metten rosmolen waert mogelijck te incommoderen, welcke schooten veel meer operatie deden dan Sijn Ex^cie^ wel wiste, omdat se meest met een vallende cogel in de schantse quamen, deur dien de batterien so verre afstonden, ende men heeft naer verstaen dat bij aldien Sijn Ex^cie^ in furie hadde laten voort schieten, dat hij dien dach bedurven soude hebben alle heur amunitie, rosmolen, cruyt ende anders dat tot behoudenisse vande plaetse van

noode is, omdat geen plaetsen binnen in de schantse verseeckert ofte bewaert waren tegen tschieten vande sijde van Brabant, maer alleen tegen tschieten vanden Tielrewaert, so verre dat niemant in de schantse hadde mogen blijven, maer hadden heur alles in de contrescharpe moeten begeven, ende dat se apparentelijck noch dien dach souden hebben moeten beter coop geven, maer omdat Sijn Ex^cie niet en wiste, dat tschieten so veel schade dede, liet hij daervan ophouden, waermede die van tfort tijt ende gelegentheyt cregen om heur rosmolen ende amunitiehuysen met eirde wallen tegen tschieten vande sijde van Brabant te wapenen ende heur selven middel te geven langer te konnen houden. Sijn Ex^cie dede mede de kercke van Alem beschantsen ende eenige vande hoochste gelegen huysen van tdorp binnensdijcks om voor sijn persoin ende stalle met eenige heeren daer te logeren. Daer en tusschen werde twater in de Mase so seer hoich, dat alle de uyterlanden ende binnelanden onderliepen, so verre dat men niet dan de dijcken met de schantse en sach boven water leggen, daerom Sijn Ex^cie alle tcrijsvolck noch most in schepen laten, te weten de regementen vanden Graef van Solms, Francois Vere, Horatio Vere, La Noue, Edmonde, Graef Ernst ende Huchtenbrouck, omdat hij naer de veroveringe van Crevecueur vast meer volcx bescreven ende tot hem doen commen hadde. De ruyteren van Bredae hadde hij terstont op sijn vertreck van Crevecueur wederom gesonden ende in de Bommelerweert laten commen ende tot Amelroy ende Wel logeren, de vanen van Graef Hendrick ende Conteler om wacht te houden.

Den xxix^en Marty was tamelijck weder. Sijn Ex^cie liet altemet naer tfort schieten, ende die van tfort schooten wederom, in twelcke sij in een schip leggende recht beneden Maren quetsten 7 soldaten, waerom veel vande schepen wat lager afdreven, maer twater werde so hooch, dat men niet en wist waer mette schepen te blijven, .omdat se rontsomme op tlant dreven, ende men daermede geen diep en wiste te houden dan tegen de schoordijcken.

Dese tijt deur liepen seer deur tlant tijdingen van eenige fregaten ende cleine galeijen, die tot Duynkercken gemaeckt waren, ende dat den viant daermede vanden zeecant een aenslach wilde maken, tsij in Zeelant op tlant vander Goes ofte in Hollant op tlant van Voorne, ofte oick op Scheveling om een berovinge in den Hage te maken. Dit rumoer hadde nu eenigen tijt seer gecontinueert ende veroirsaeckt, dat Sijn Ex^cie al voor sijn vertreck in deliberatie geleit hadde om den Hage te beschantsen ende te retrancheren, daerinne seer veel swaricheyt gevonden worde, maer de

Staten Generael hoorende dat de tijdingen al meer continueerden, sonden een commissaris om van Bredae in den Hage te doen commen de vaen ruyteren vanden Prince van Espinoy, daer Wagemans over commandeerde met een vendel knechten te voet, latende last om op t'eerste bevel noch een vaen ruyteren naer den Hage te doen commen [1].

Den xxx[en] Marty was betrocken regenachtich weder. Sijn Ex[cie] siende dat nu alle tplatte lant van Brabant onder water stont van Os ende Geffen af tot voorbij den Bosch, Vlijmen ende Bochoven toe, ende dat daerom den viant tot hem niet en soude konnen commen, als over de dijcken, nam voor dselve alomme wel te vernagelen ende besetten, dede daeromme seer arbeiden aende begonnen fortificatie te Littoijen, dede mede weder opmaken tschansken vanden viant te Kessel, alles om de aencomtste te difficulteren, waerom hij oick liet besichtigen de kercke van Empel ende de gewanden ofte sluysen een half mijle boven Empel leggende om daermede te schantsen om so t'ontset tot dese schantse te beletten. Hij laste bij dage alle uyren 4 schoten op de schantse te schieten ende alle nachts t'elcker uyre een.

Den lesten Marty was stormich claddich weder, ende twater seer hooch, daerom Sijn Ex[cie] noch stille most leggen, advancerende alleen de begonnen wercken op de dijcken. Ende omdat weinich voeders in de Bommelerweert was te crijgen, sondt hij de ruyteren van Graef Hendrick ende Conteler weder naer garnisoen, ende de nieuwe compagnie Walen van capitein Gilson sondt hij in garnisoen tot Emmerick.

---

[1] De Staten Generaal namen uitvoerige voorzorgsmaatregelen tegen de aanslagen, welke de vijand aan de zeezijde in 't zin scheen te hebben. Twee en dertig oorlogschepen onder het bevel van een commandeur generaal en een Vice Admiraal, wien vier raden, — 3 uit Holland en 1 uit Zeeland — werden toegevoegd, werden bestemd om de havens van Calais, Grevelingen, Duinkerken en Nieuwpoort te bezetten. Aan een ander commandeur werd bijzonder gelast, met zev.n oorlogschepen het gat van Sluis te bewaken, terwijl zes buizen met zware steenen beladen aan de vloot zouden worden toegevoegd om de haven van Duinkerken te versperren. Al deze strijdkrachten moesten uiterlijk half April op de hun aangewezen standplaatsen zijn. Verder verzochten de Algemeene Staten, hoewel zij niet geloofden, dat de vijand eene landing op de kust van Holland zou durven ondernemen, dat de Gecommitteerde raden van Holland en Zeeland zorg wilden dragen dat langs het strand de noodige bakens werden opgerigt om in geval van nood de aankomst en de bewegingen van den vijand te kunnen overseinen, terwijl twee bemande jachten bestemd werden om tusschen Maas-Katwijk en het Brouwershavensche gat te waken, en berigt te geven wanneer zij mogten ontdekken dat de vijand eenigen aanslag aan die zijde op het oog had. (Resol. van de St. Gen. 30 Maart 1600). Tot commandeur op de kusten van Vlaanderen werd later aangesteld Jan Garbrants, tot Vice-Admiraal Cornelis Leunissen, en tot commandeur voor het gat van Sluis de kapitein Logier. (Resol. van de St. Gen. 8 April 1600).

Hauquincourt, die Sijn Ex^cie^ naer den leger gevolcht was ende over eenige dagen van Grobbendonck op sijn cartel antwoorde ontfangen hadde, is ontrent dese tijt uyte landen vertoogen, willende so hij seide naer Bruessel gaen om daer beter sijn beroup tegen Grobbendonck te vervolgen. Maer niet lang naer sijn vertreck quam hier noch een ander Frans edelman van den huyse van Mongommery, dwelcke aen Grobbendonck schreef, dat hem leedt was, dat Haucquincourt hem in tberoep hadde geprevenieert, dewijle hij oick om dselve querelle hier gecommen was, daerom hij versocht dat Grobbendonck in tselve gevecht een adjonct wilde nemen ende hij soude hem bij Haucquincourt vougen. Hierop antwoorde Grobbendonck naer, dat hij bedacht was geweest tegen Haucquincourt in partije te vechten ende met dat gevecht te volstaen sonder yemants cartellen meer te accepteren, maer dewijle den Ertshertoge hem des expresselijck verboden hadde, en const hijt niet doen, excuseerde hem daerom ende verclaerde voortsaen geen cartellen meer te sullen ontfangen ende sondt daerbij over de copie vanden brief vanden Ertshertoge, daermede Mongommery mede vertooch.

Den j^en^ en ij^en^ Aprilis stormdet uytermaten seer, daeromme Sijn Ex^cie^ noch most stille leggen.

Den iij^en^ Aprilis stormde en vriesdet seer, twater was noch uytermaten hooch in de reviere in vougen dat de scheepen mettet crijsvolck meest naer Dryel mosten afsacken. Daerentusschen dede Sijn Ex^cie^ sijn begonnen wercken seer voorderen, om den dijck alomme wel te besetten. Hij gaf mede last tot Empel de kerck te beschantsen, daer den dijck heel enge was, op d'een sijde hebbende de reviere ende op d'andere sijde tverdroncken lant, waerom dien pas te besetten heel advantagieus was, sonderlings omdat recht beneden de kercke een gat was, daer deur men met schuyten uijtet verdroncken lant const commen in de Mase. Om dselve redenen gaf hij oick last aende gewanden ofte sluysen boven Empel de vervallen Knolschantse wederom op te maken.

In tleger bij Sijn Ex^cie^ quamen de gedeputeerden van Zeelant om daer noch te versoucken, dat ander volck binnen Oosteynde mocht geleit worden, ende dat de compagnien op heur repartitie staende, daeruyt getogen ende in Zeelant geleit mochten werden ende verthoinden heur alomme even verveert. Sijn Ex^cie^ seide heur toe de compagnien metten eersten uyt Oisteynde naer Zeelant te sullen senden, ende sondt daertoe patenten aen andere compagnien om naer Oisteynde te gaen, waermede dselve gedeputeerden weder vertoogen.

Den Grave van Hohenloe was ontrent dese tijt int leger geweest ende

hadde seer aengehouden dat Sijn Ex^cie hem op Buyren eens wilde commen besoucken, twelcke Sijn Ex^cie willende alles dissimuleren beloofde te doen.

Den iiij^en Aprilis was schoin vriesende weder. Sijn Ex^cie ging naer Buyren, daer hij ende alle die van sijn hof heerlijck getracteert worden, maer quam op den avont weder in tleger.

In den Hage in Hollant was men noch al evenseer becommert ende bevreest voor de galeijen van Duynkercken, welcke vrese seer aengestout worde bij die van Zeelant om die van Hollant dselve te doen apprehenderen ende also beter te bewegen om naer haeren houck ofte naer Sluys tleger te brengen. Hierom hebben die vanden Hage op van dage wapenschou gedaen van heure schutterien, daer anders op den avont noch quam de compagnie voetknechten van captein Frederick van Nievelt om de wacht op thof te houden ende tegen den noot bij de hant te wesen[1].

Den Coning van Vranckrijck hadde verclaert dat hij desen jare waert mogelijck soude doen restitueren 200^m cronen, te weeten elck vierendeel jaers 50^m cronen, ende mits die van t'eerste vierendel jaers gereet waren, vertooch ontrent dese tijt naer Vranckrijck den commissaris Francois Doublet om dselve penningen te gaen halen.

Den v^en Aprilis was regenich weder, ende tleger lach noch al stille.

Den vj^en Aprilis was seer schoin weder. Sijn Ex^cie liet naer gewoente altemet op de schantse schieten, ende omdat men sach dat veel huysen in de schantse gebroocken waren, vermoede hij dat de moelen oick ge-

[1] Uit alles blijkt, dat er in die dagen een algemeene ontsteltenis langs de kusten van Holland en Zeeland heerschte ten gevolge van overdreven geruchten aangaande de plannen van den vijand. De Staten Generaal zagen intusschen, zoo als uit hunne resolutiën blijkt, teregt in, dat er geen gevaar was voor een eigenlijken inval of landing op groote schaal, eene onderneming, waartoe de Spanjaarden volstrekt niet in staat waren. Dat het hun veeleer te doen was om op enkele onbewaakte punten kleine strooptogten te ondernemen, of over het algemeen, daar waar zij de kans schoon zagen, zooveel mogelijk schade toe te brengen, blijkt onder anderen uit een brief van de Admiraliteit van Enkhuizen, den 30sten Maart aan de Staten Generaal geschreven, waarin het volgende voorkomt: „Wij en connen nyet naelaeten Uw. Ed. M. te verwittigen dat dye Duynkerckers met drye scheepen geweest zijn den xxiij^en deser maent voor Texel ende aldaer genoomen twee scippers coomende vuyt Engelandt, waerdoor binnen deser steede Enchuysen onder dye gemeene burgerije grooten oproer was, sulcx dat dye heeren burgermeesteren derselver steede beneffens de gecommitteerden van anderen steeden ter selver tijde om tslants affairen hyer wesende goet gevonden hebben den Vice Admirael Jan Garbrantss. met een wel bezeylt schip en met lxxxv hooffden terstonts nae zee te senden, tot bevrijdinge vande zeegaeten deses quartiers ende crenckinge vanden vijandt. Hebben wij tselve mede geapprobeert omme den ingesetenen vande steede contentement te doen." (Rijks Archief, Lias loopende 1600).

broocken soude wesen, ende daerom mogelijck sij binnen gebreck hebben, sondt hij van dage sijn trompetter aende schantse met twee brieven, d'een in Francois ende d'ander in Duyts om heur te verthoinen den soberen stant daerinne sij waren ende de cleine ofte onmogelijcke hoipe van ontset, ende te versoucken dat se daerom tijdelijck met hem wilden handelen, hij soude heur met billicke conditien ende verseeckeringe van betalinge bejegenen. Sij lieten den trompetter tot aen twater commen, vraechden wat hij begeerde, ende so hij seide brieven te hebben, riepen sij dat se geen brieven en wilden ontfangen, maer hadde hij mondelinge last, die mochte hij seggen. Hij antwoorde anders niet dan dat Sijn Ex^cie de schantse begeerde te hebben ende daerop met haer te handelen. Sij riepen wederom het ware noch 8 ofte 10 dagen te vrouch, ende als hij trompetter ofte yemant anders weder naer heur soude commen, dat hij dan most commen vande sijde van Herwerden, want sij en souden voertsaen niemant meer hoiren vande sijde van Rossum. Sommigen hielden dit voor een goet teycken, omdat se nu voertsaen scheenen sprake te sullen houden in plaetse dat se te vooren altoos hadden geschooten ende niet willen spreecken. Desen dach quam in den Hage de vane ruyteren van Wagemans om op Strange wacht te houden.

Den vij^en Aprilis was schoin weder. De tijdingen begonnen te loopen, dat den viant hem vast hier endé daer begonst te versamelen, alsof hij eenich ontset hadde willen doen, ende omdat sulcx onmogelijck scheen, indien mer Sijn Ex^cie de dijcken wel dede besetten ende bewaren, beval hij de wercken te Littoijen ende te Kessel seer te voorderen, gelijck mede aende gewanden ende te Empel; ende omdat de schantsinge te Alem cleyn genomen was alleen op de hoochte van tkerckhof, dede Sijn Ex^cie noch een ander trenchee maken om alle de huysen van Alem daerinne te besluyten ende bij noot sijn leger daer te mogen houden; dede voorts altemet op de schantse schieten, daertegen die van binnen wederom schooten. Hij dede mede een batterie te Rossum maken, wesende de iiij^e batterie, ontrent 200 roeden van tfort, ende laste met eenen den dijck boven Rossum (daer se vande Mase aende Wale loopt) aenden cop te scharperen ende met borstweringen op te setten. Hij dede oick maken een corps de guarde achter de kercke van Rossum bij forme van redoute, breet 6 ende lang 9 roeden Dede noch een gelijck corps de guarde achter den dijck maken ontrent 130 roeden boven de kercke aende Mase sijde, ende een gelijck corps de guarde wat cleynder in tbegrip op den dijck aende Wale sijde, tusschen welcke twee laeste corps de guarden

recht op den cop vanden dijck dvoors. iiij^{e} batterie gemaeckt worde. Hij gaf oick last aen Gistelles om op morgen met eenige stucken geschuts te trecken naer thuys te Batenburch ende dat inne te nemen.

Desen dach cregen de Staten Generael een brief van Caron, houdende dat Verreicken in Engelant wonderlijck gefestoijeert wesende, doch niet beschoncken, wederom vertogen was, hebbende corte audientie gehadt bij de Coninginne, ende voor antwoort: Indien den Ertshertoge ende Infante voor heur selven ende voor den Coning wilden innewilligen niet te vermanen ofte insisteren in het toecommende tractaet van tstuck vande cautionaire steden, van tcontremanderen vande Engelse soldaten, die in de Vereenichde Nederlanden dienen ofte oick vande vrije traffycke op Antwerpen te doen effectueren voor de Engelsen ofte voor de Brabanders ende Vlamingen op Engelant, dat sij dan wel gewogen was in handelinge van vrede te treden ende anders niet, ende dat hem een maent tijts gegeven was om daerop naerder verclaringe vanden Ertshertoge ende Infante inne te brengen. Eenigen meynden dat tverleng aldus in dese handelinge viel om tijt te winnen ende te sien waertoe de saken souden loopen, behalven dat in allen gevalle die poincten niet dan seer voorderlijck en konden wesen voor de Vereenichde Nederlanden ende hoipten daerom altoos tbeste uyt dese handelinge, sonderlings so niemant van verstant en const begrijpen, waerom de Coninginne ofte oick den Coning van Vranckrijck souden naer den ondergang vande Vereenichde Nederlanden wenschen, die hemluyden ende heur landen niet dan ten hoochsten in gevaer en souden konnen brengen.

Den viij^{en} Aprilis was cout weder met veel hagels. Den Colonnel Gistelles ging vrouch met 5 vendelen knechten naer Batenburch om des te investeren, ende dede noch 3 compagnien met 2 stucken geschuts volgen. Die van thuys geen middel van houden hebbende, gaven de plaetse over, mits uyt te mogen trecken naer de Graef, ende toogen daeraf ontrent 24 mannen. Gistelles leide op thuys de compagnie knechten van Swits, ende tooch wederom naer Littoijen. Snachts dede Sijn Ex^{cie} 2 halve canons planten in de iiij^{e} batterie bij Rossum gemaeckt om op morgen daermede te schieten.

De gemutineerden van Hamont waren so verre verdragen, dat se ontrent dese tijt van Hamont naer Diest toogen, daer men met heur naerder op heure betalinge soude handelen.

Den ix^{en} Aprilis was seer cout weder, Sijn Ex^{cie} dede mette 2 stucken van Rossum naer de schantse schieten, daerop die vande schantse weder

so dapper schooten, dat se t'eene stuck demonteerden ende in de mont raeckten; anders dede Sijn Ex^{cie} alomme seer wercken. Des avonts quam in tleger de heere Foock ende bracht met hem 64$^{m.}$ £ uyt Hollant, daervan de 30$^{m.}$ waren tot betalinge vande ongerepartieerde soldaten ende extraordinaris lasten.

Den x^{en} Aprilis hageldet seer, ende omdat de tijdingen meer ende meer liepen vande versamelinge vanden viant, ende dat hij ten ontsette wilde commen, dede Sijn Ex^{cie} den tijt waernemen ende de wercken alomme voorderen, ende vresende of den viant wederom op Crevecueur mochte commen, dede hij saiseren een hoochte over de Diesse ontrent 150 roeden van tfort op den houck vanden dijck, ende laste dat men daer een redoute beginnen ende maken soude om te beletten dat den viant van over de Diesse geen approchen tegen tfort en soude mogen doen ende voor hem selven de gelegentheyt te houden om altoos bij noot sonder pericule sijn volck over de Diesse tegen Crevecueur aen te mogen logeren, twelcke hij de eenige behoudenisse vande plaetse achte te wesen. Hij beschreef voorts eenige ruyteren uyt Gelderlant naer den leger te commen om bij de hant te wesen, latende alsnoch de Brabantse in garnisoen.

Den xj^{en} Aprilis was tamelijck weder. Sijn Ex^{cie} dede noch de wercken alomme seer voorderen ende de redoute over Crevecueur beginnen, dede mede een trenchee met een flanxken opwerpen van t'redouteken aende gewanden langes tcolck heen naer de Mase toe, om die plaetse ende tselve gat wel te bewaren ende alle aencomtste van daer te beletten. Ende omdat tschansken aende Kercke te Empel enge ende cleyn soude vallen, omdat de plaetse daer so nau was, so dede hij oick afsteecken beneden tschansken een stuck hooch lants om daer te begrijpen ende te retrancheren een dergelijck quartier, om bij noot volck daerinne te mogen leggen.

Den xij^{en} Aprilis was schoin cout weder. Sijn Ex^{cie} creegh tijdinge dat den viant met 4 regementen knechten te Geldorp gecommen was ende een partije gelts bij hem hadde om binnen S^{t}. Andries te brengen, daerom hij te meer noch alle wercken dede verhaesten, hoewel genouch onmogelijck scheen dese schantse te ontsetten ofte gelt daerinne te brengen, mits tgansche lant van Brabant tusschen de Maesdijck van Os ende Geffen langes Neulant ende den Bosch tot achter Vlijmen ende Bochoven ende aende Heechuysse Mase toe in twater stont, hebbende geen binnewegen nochte landen die te gebruycken waren om ergens aen te mogen commen, ende dat de dijcken so wel beset ende geretrancheert waren, dat niet mogelijck en scheen daerover te sullen konnen commen. Twater in de

reviere begonst allenskens te vallen, waerom Sijn Ex^{cie} voernam metten eersten sijn leger (twelcke boven Driel in de schepen te veel over malcanderen lach) te scheiden ende naer Herwerden te senden de regementen van Graef Ernst, Edmonde ende Huchtenbrouck ende mogelijck oick de Switsers om de approchen van dier sijde te beginnen, ende hij meynde vande sijde van Rossum te doen approcheren bij de Engelsen, Francoisen ende Vriesen mettet regement van Solms. Tsavonts op tbegin vanden duyster ontstont een groot rumoer tusschen de Francoisen ende Vriesen, ter cause van 2 personen, die metten anderen gespeelt hadden, ende mogelijck malcanderen ongelijck doende daerover begonnen te vechten, bij wien terstont 8 ofte 10 Francoisen heur vande partije maeckten ende aende andere sijde eenige Vriesen, ende mits veele metten toeloop daerbij quamen ende van beiden sijden starck werden, begonsten sij malcanderen met rappieren, stocken ende steenen aen te vallen, daerdeur t'rumoer so groot werde, dat veelen arm begonnen te roupen ende heur lang geweer uyte schepen te halen, ende sprongen se van beide de partijen tegen wille ende dancke van heure officiers uyte schepen aen lant so dat schrickelijck om sien was. Onder de Vriesen was dat misverstant, dat bijnaest geen capiteinen uyte schepen aen lant quamen om heur volck te houden, maer bleven tscheepe om de reste van tvolck in de schepen te houden. Vande Francoisen ging den overste lieutenant Dommerville deur sonder hem bij tvolck te laten vinden. Den Graef van Solms quam ten lesten daer onder te peert ende dede met groot gevaer veel om heur te scheiden, gelijck mede deden de Fransse capiteinen Cormieres ende Brusse, die selfs verscheiden personen van huer natie quetsten, omdat se niet terugge en gingen. Brusse werde in de foule onder de voeten geloopen ende met een piecke in den hals gequetst. Cormieres creegh mede dry cleine quetsuren. Den Graef creegh verscheiden stocken ende steenen naer tlijf, doch brachten so veele te wege, dat se tvolck van malcanderen cregen, daerover Sijn Ex^{cie} met sijn garde oick aencommende dselve voorts vanden anderen dede scheiden ende tscheepe gaen ende scharpelijck verbieden niet meer te vechten. Vande Francoisen was doot gebleven een edelman, page vanden Coning geweest, genaemt Rerac ende noch 10 gequetst, ende vande Vriesen 3 personen doot ende 6 ofte 7 gequetst. Naderhant op tfort informatie genomen wesende, en const men niet ontdecken dan dattet onverhoets toegecommen was, ende alleer de officiers dochten dattet so verre gaen soude, daertoe veel hadde geholpen dat se mette schepen so seer onder malcanderen lagen, daerom Sijn Ex^{cie} besloot heur op morgen

alles van malcanderen te leggen om gelijcke swaricheyt te voorcommen. Snachts deden die vande schantse een signael ofte vierteycken, daertegen ten Bosche 2 schoten gedaen werden, ende doen deden die vande schantse wederom twee schoten, twelcke men naer verstont te wesen, omdat seeckere vier soldaten, die se uytgesonden hadden om medicamenten ende chirurgijns te hebben weder ingecommen waren ende met gebracht hadden eenige medicamenten, maer geen chirurgijns, omdat niemant mede en hadde willen gaen.

Den Ertshertoge schreef desen dach aende Coninginne van Engelant, dat hij haere brieven vanden xxj^en Marty met Edmonts ende Verreicken gesonden hadde ontfangen, dat om de courtoisien in beiden gebruyckt hij ende de Infante heur hielden in de Coninginne verbonden, dat sij wederom souden thoinen hoe seer sij geneicht sijn tottet geene haere Ma^t. soude behagen, ende nopende de principale sake, haddent vanden beginne daer voor gehouden, dat de seyndinge van Verreicken weinich vrucht soude baren, doch dat se heur mette begeerte vande Coninginne hadden geconformeert ende gemeint dattet mer soude geweest hebben om te openen de principale poincten, om de deliberatie ende resolutie daerop te laten totte bijeencomtste vande gedeputeerden, maer dat hij deur hare brieven ende tgeene Edmonts verhaelt hadde sach, dat de Coninginne meerder verclaringe begeerde alleer voorts totte handelinge te commen, twelcke hem docht in die sake buyten propooste te commen. Versocht daerom dat se te vrede wilde wesen alles te laten staen totte bijeencomtste, in dewelcke men malcanderen naerder sal konnen verstaen, met hoipe dat de saken daer tot contentement vande partijen sullen konnen geaccommodeert worden, verclarende dat van sijne sijde niet obstinatelijck en sal gedreven worden yet dat tegen reden is, omdat sijn intentie is alleen sinceerlijck ende rondelijck te handelen, om ter eeren Godes af te doen tgeene begonnen is, ende so hij meynde dat daeraf niet en soude vallen, dat hij dan geen gedeputeerden en soude willen senden, die hem meer schadelijck als prouffitelijck souden wesen, dat hij daerom met Edmonts gaerne beraemt hadde een seeckere tijt totte bijeencomtste vande gedeputeerden, maer dat Edmonts sulcx niet en hadde willen doen, dan onder de goede gelieften vande Coninginne, ende sulcx beraemt den xxj^en May stilo novo, om dan tot Bouloigne bijeen te commen, daertegen hij de sijnen gereet sal houden ende wachten op bescheit vande Coninginne, hoipende dat God de saken sal segenen tot ruste vande Cristenheit, hem ende de Infante recommanderende in haer goede gratie.

Den xiij^{en} Aprilis was schoin weder. Men schoot altemet. Sijn Ex^{cie} creegh tijdinge dat den viant voorseecker marcheerde so tscheen naer Ravesteyn, waerom hij niet goet en vont sijn approchen noch te beginnen, omdat dselve een groot deel van sijn leger verletten souden ende sonder oneere niet en souden konnen verlaten werden, daerom hij beter achte sijn leger fris ende bijeen te houden, ende noch eenige dagen te sien wat den viant van buyten soude willen doen, scheide nietemin de regementen wat van malcanderen ende hielt se noch al in schepen bij Alem, doch vresende voor Crevecueur, sondt noch snachts derwerts de compagnien van Dirck de Jonge ende van Calf, om de redouten daer begonnen te beter op te maken. Hij dede voorts dapper alomme wercken.

Den xiiij^{en} Aprilis was schoin weder. De tijdingen continueren noch al van t'marcheren vanden viant, waerom Sijn Ex^{cie} mette gedeputeerden vanden Raet selfs de wercken naer Crevecueur toe ging besichtigen, ende commende aende gewanden, vondt hij de redoute daer noch weinich geadvanceert ende de trenchee naer de Mase toe noch naulijcx begonnen, daerinne hij gansch t'onvrede was, ende laste dat men in alle haest daeraen arbeiden soude, omdat hijt daer vast genouch achte als mer de wercken daer gemaeckt waren. Hij ging voorts naer Empel, daer tschantsken aende kercke tamelijck geadvanceert was, maer tquartier beneden de kercke was naulijcx begonnen. Boven de kercke aenden dijck lach een hoochte van een molewerf, die Sijn Ex^{cie} achte bedenckelijck voor de wercken aldaer, omdat se op de kercke seer konde commanderen, achte daerommo noodich dselve te doen wech karren, maer so naer overlegginge geacht werde, dat minder costen soude die te beschantsen, werde geordonneert daeraf te maken een half bolwerk om voor flancke aende kercke te dienen, ende den dijck van daer totte schantse lang ontrent 46 roeden te scharperen ende met een borstweringe op te setten, daer men terstont mede aen dede vallen. Hij ging noch naer Crevecueur, daer hem de meeste nieuwe vergrotinge vanden viant niet aen en stont, daerom hij op de hoochte besuyden een bolwerck wilde doen beginnen bij forme van ravelijn so nochtans dat ment metter tijt soude konnen aentrecken ende de andere wercken daernaer approprieren. Hij hadde mede gaerne doen beginnen de twee bolwercken over de Diesse beraemt te maken, maer omdat se veel costen souden, liet hij des noch terugge. Hij dede de twee compagnien van de Jonge ende Calf gaen logeren aende redoute daer begonnen om die te beter ende te eer op te maken ende sulcx heur schepen in de Diesse opbrengen met t'oirlochschip vanden capitein Haerst

om d'ander schepen te bewaren. Hij hadde gaerne de Diesse doen stoppen, omdat twater dapper daer uyt schoot, maer en hadde geen rijs bij de hant om des te doen, twelcke hij daerom dede ontbieden. Hij tooch voorts naer de Heechuysse Mase om die te besichtigen ende ging op lant tot aende kercke van Heechuys, dan en vont niet dat den viant van daer yet besonders soude konnen doen ende mitsdien onnoodich daer eenige wercken te beginnen, waernaer hij wederom naer tleger keerde, daer tsavonts bij hem quam den Graef van Hohenloe, die de Wale op was commen seilen tot bij Rossum toe, daer die vande schantse naer sijn jachte schietende dselve bijnaest geraeckt hadden.

Den xv^en Aprilis regende den heelen dach uytermaten seer. Sijn Ex^cie ging evenwel besichtigen alle de wercken te Maren, daer men de kercke begonst te beschantsen ende noch een redoute in tvelt maeckte ende te Kessel, daer men thuys beschantste ende de voorige schantse vanden viant opmaeckte ende in een swaer werck veranderde ende te Littoijen daer men de gansche beneden cante van tgat beschantste om tselve te bewaren ende open te houden.

Tot Alem quam een tambourijn vanden viant, willende naer Heusden om eenige gevangenen gaen ende so men vermoede om de gelegentheyt van ons leger te besien. Dese seide van heur volck tot Lieshout gescheiden te wesen ende dat se daer ontrent vergaderden ende noch wachten de regementen uyt Lutsenburch met de helft vande gemutineerden van Diest; dat se noch niet veel ruyteren bij heur en hadden, dat Louys de Velasco soude commanderen ende la Bourelotte als Mareschal wesen. Men verstont van andere oirden mede, dat den viant tot Lieshout gecommen was ende wel 6^m. man te peert ende te voet bijeen hadde. Men schoot altemet naer de schantse, die des naernoens tot bravade in de halve mane aende Maessijde een scheepsvlagge lieten vliegen, wesende een princen vlagge, die den voorleden winter van een jachte de Wale afcommende bij heur genomen gekregen was.

Den xvj^en Aprilis was schoin weder. Sijn Ex^cie was evenseer doende om de wercken alomme te doen voorderen, ende hoirende dat tot Kessel noch een binnenwech was, genaemt den Nollerwech, die mer gebruyckt werde om de thienden ende thoy inne te halen, dwelcke hooch ende vast was, daerover den viant soude konnen aencommen, ging hij dselve besichtigen ende bevont se te leggen beneden de schantse bij hem daer doen maken, doch opdat se daerover niet konnen commen nochte dan trachten over t'uyterlant tusschen de Mase ende Kessel deur te commen, laste hij eenige

groote gaten daerinne te maken, om den wech die onder water lach incommodieuser te maken ende ordonneerde op t'uytcommen vanden wech een redoute te leggen bij forme van corps de guarde, laste noch een ander schantsken te maken tusschen daer ende Kessel ende noch twee andere schanskens tusschen denselven Nolderwech ende Maren om so dien pas ende alle andere overcomtste over tlant te stoppen. In sijn leger quamen de ruyteren van Onsta, Hamilthon, Vere ende Parcker, ende die van Smeltsing volchden mede, ontbooden om in de Bommelerweert wacht te houden, indien den viant naer Crevecueur ende de Heechuyse Mase mocht trachten te commen ende gingen daertoe logeren tot Wel ende Amelroye, daer men bij noot mede lichtelijck konde crijgen de vanen die te Heusden ende Tyel lagen. Die vande schantse schooten van dage veel ende dooden bij Rossum 4 mannen, ende een werd er tbeen afgeschoten. Twee Francoisen te peerde dienende quamen vanden viant over seggende, dat se op wech wesende om herwerts over te commen, gevallen waren in handen vanden Graef van Busquoy ende hem so wel hadden bereddet, dat hij se bij hem hadde gehouden ende elcx met een peert voorsien hadde, daermede sij nu overquamen, seiden dat daer vergaderden de regementen van Çapena, van Warenbon, van La Bourelotte, van Busquoy ende van Barlaymont, dat Velasco soude commanderen ende La Bourelotte Mareschal wesen; dat se noch meer volcx verwachten ende daer en tusschen heur te Lieshout ende daer ontrent hielden ende de advenuen naer dese sijde beschantsten, omdat se vrese hadden van overvallen te worden.

Den xvij^en^ Aprilis was schoin weder. Sijn Ex^cie^ dede besteden t'opdelven vanden Nollerwech ende de redouten daer geordonneert, ende om bij Kessel meer volcx bij de hant te hebben so tot voorderinge vande wercken als bewaringe van dien, sondt hij tsavonts om daer te logeren t'regement vanden Colonnel Edmonde met last oick t'uyterlant vanden dijck van Kessel af totte Mase toe te beschantsen ende bewaren ende de Kesselse creecke ende andere wateren daer te bruggen, ende als die wercken opgemaeckt souden wesen, soude hij de andere regementen naer Herwerden senden om van die sijde de approchen te beginnen. Desen dach begonst men de Diesse te stoppen ende met rijs toe te sincken, om twater te beter in tlant te houden, daerom men eerst de schepen uyte Diesse weder in de Mase liet commen, wesende de redoute aldaer bijnaest in defensie. Snachts ten 10 uyren quamen twee Walen, daeraf den eenen een corporal was uyte schantse met een brief om naer den Bosch te gaen. Dese

quamen swemmen over de Mase ende d'een was al overgecommen aenden uyterweert voor Maren ende sijfelde om den anderen te doen derwerts commen. De maetrosen van Frans den Duyf hoirden dit ende quamen naer hem toe, eenigen langes de Weert ende anderen in een cleyn schuytgen, daer en tuschen den anderen Wale noch in de reviere wesende werde bevangen van coude, ende en const niet meer swemmen, daerom hij om hulp riep ende bij tschuytgen naer gevaren wesende, werde half doot gevist. Sij waren beide in themde, hadden een pongiaert op den rugge ende een briefken in was beslooten. Die overgecommen was wilde hem te weer stellen daerdeur ende deur t'roupen vanden anderen rumoer gemaeckt werde, twelcke den alarme in de schantse maeckte. Men bracht se beide bij Sijn Ex^cie^ noch snachts, die den brief opbrack ende las ende lang met heur alleen sprack. Sij seiden ende den brief hielt, dat se de schantse hielden voor God ende heur betalinge ende daerom begeerden daervan verseeckert te wesen ende te weten of sij ontset souden werden ofte niet, ende dese personen waren gelast te sien ende wel te letten wat hoipe ofte apparentie van ontset daer bij de hant mocht wesen om daernaer resolutie te nemen. Sij seiden noch niet gebrecks te hebben ende niet lievers te sullen sien, dan dat men se met gewelt aentaste, omdat se dan thoinen mochten dat se soldaten waren. Naer veel handelinge met Sijn Ex^cie^ presenteerden sij heuren dienst om tleven te behouden, ende den corporal nam aen metten brief voorts te gaen naer den Bosch, om antwoort daerop te halen ende mede aen Sijn Ex^cie^ te brengen, ende dat voor de verseeckertheit den anderen bij Sijn Ex^cie^ soude blijven, die heur beide beloften van gelt ende advancement dede, indien sij die vande schantse tot handelen met Sijn Ex^cie^ konden brengen. Den corporal was in dit stuck animeus, maer den anderen hielt hem meer achterwerts ende scheen te veinsen, doch liet hem geseggen als soude hij metten corporal dit stuck wel beleiden. Den corporal begeerde eenich gelt om onderwege te mogen geven om den wech te doen wijsen, daerop Sijn Ex^cie^ hem dede geven 8 cronen, waermede hij al voer den dach weder wech gebracht werde naer Geffen, ende so in themde metten brief laten gaen naer den Bosch toe.

Den xviij^en^ Aprilis was schoin weder. Sijn Ex^cie^ hoipende dat uyte handelinge van dese gevangenen wat soude volgen, heeft den Here Beveren naer den Hage gesonden om vande heeren Staten te verstaen, hoeveel gelts men bij noot dit volck soude mogen beloven ende of de penningen gereet souden wesen. Item om te verthoinen de menichte ende nootelijc-

heit vande wercken alhier ende daertoe mede de betalinge te voorderen. Anders arbeide men seer om den Nollerwech met groote gaten open te graven, twelcke te moeijelijcker was, omdat de wech onder water lach, in vougen dat men eerst cleine dammekens most maken, dan twater uytoosen ende so op te graven. Men arbeide mede seer aen alle de wercken te Kessel. Die vande schantse schoten seer naer Rossum, omdat se scheenen te sien, dat men daer een stuck in een ander affuyt sette ende daertoe daer treckpeerden mette affuyte hadden sien commen, maer en raeckten niemant. Desen avont werde ten Bosch eenige malen geschooten, twelcke men achte te wesen om t'innecommen vanden man mette brieven.

Anders verstont men dat den Ertshertoge aen die vanden Bosch gescreven hadde, dat hij Velasco sondt om de schantse S[t]. Andries te ontsetten ende heure stadt te verseeckeren, ten einde die niet belegert en werde, nochte aenslagen daerop gemaeckt, daermede velen ten Bosch niet ten besten te vrede en waren.

Den xix[en] Aprilis was schoin weder. Men arbeide alomme even seer ende sonderlings te Kessel. Tusschen Empel ende de gewanden werde gevangen een timmerman, die van Empel naer Alem quam, met noch een ander die dootgeschoten werde. Tsavonts in de voornacht quam den corporal die ten Bosch geweest was weder in tleger ende bij Sijn Ex[cie], wesende met een schuyt vanden Bosch gebracht tot dicht achter de kercke van Maten, ende hij quam tot aenden dijck sonder dat yemant hem gewaer werde ende hadde een brief van Don Luys de Velasco, houdende dat hij sijn volck vast versamelde ende voorseecker de schantse soude commen ontsetten, dat se daerom goet houden wilden, men soude heur alles vol op betalen. Sijn Ex[cie] instrueerde hem ende den anderen soldat om weder naer de schantse te gaen ende daer te seggen, dat niettegenstaende dien brief sij wel hadden gesien dat gansch geen hoipe nochte apparentie en was, dat se ontset souden worden, ende dat se sien souden met dien pretext tvolck vande schantse te induceren om met Sijn Ex[cie] te handelen. Voorts dede hij heur veel beloften van gelt ende advancement ende beloofde aenden corporal een compagnie voetknechten, indien hij goet officie dede, ende liet se daermede tsamen wederkeeren naer de schantse. Hij hadde gaerne gesien dat den corporal alleen ware wedergekeert ende daer geseit hadde dat sijn camarade in t'uytcommen ware gevangen geworden, omdat Sijn Ex[cie] den anderen soldat niet al wel en vertroude, maer den corporal begeerde hem eyntelijck mede te hebben, ende was so heet in tstuck, dat hij meynde, dat hij den soldaten sonder swaricheyt

soude konnen diets maken, datter geen ontset en was, ende dat hij se tot handelen met Sijn Ex^cie^ soude konnen brengen, ende indien sij des niet doen en wilden, so soude hij sien heur te persuaderen om den Gouverneur wederom te ontbieden, ende dat hij de last mocht crijgen hem te gaen halen, waernaer hij denselven in handen van Sijn Ex^cie^ soude leveren. Op twech gaen seide hij, dat hij plat uyt seggen soude hier gevangen geweest te sijn ende dat Sijn Ex^cie^ heur vrijelijck hadde laten voorts trecken om te sien de apparentie van ontset ende weder te mogen keeren, dat hij met Sijn Ex^cie^ hadde gesproocken ende dat die gepresenteert hadde heur volop te betalen. Ende of wel Sijn Ex^cie^ hem seide sulcx vol pericule te wesen, bleef hij even heftich, seggende verseeckert te wesen vande soldaten ende wel genouch gehoirt te hebben wat in alle corps de guarden ommeging, ende daerom begeerde hij oick dat Sijn Ex^cie^ morgen voor den middach een trompetter aende schantse wilde senden, twelcke Sijn Ex^cie^ mede te precipitant meynde te wesen, maer de hefticheit vanden man was te groot. Hij openbaerde aen Sijn Ex^cie^ meest alle de gelegentheyt vande schantse ende waer se gemeynlijck heur boden uyt laten gaen, ende meynde de soldaten van binnen wel so veel te seggen, dat se wel sien souden datter geen hoipe van ontset en was, waermede sij van Sijn Ex^cie^ scheiden, hebbende den soldat die hier gebleven was van denselve een pack clederen gecregen, omdat hij in themde was. Maer so se snachts in de schantse gecommen waren, hoirde men daer terstont een groot rumoer, twelcke een goede wijle lang duyrde ende ging so verre, dat eenigen riepen slae doot.

Den xx^en^ Aprilis was schoin weder ende om voorts naer te commen tgeene mette voors. soldaten besloten was, liet Sijn Ex^cie^ ontrent 8 uyren aen alle batterien verbieden meer naer tfort te schieten, ende sondt daernaer sijn trompetter vande sijde van Rossum naer de schantse met brieven, daerbij hij heur screef, dat Don Luys de Velasco 4 ofte 5^m^ man in Brabant hadde, dat geen apparentie en was dat dselve heur soude konnen ontsetten, dat hij oick hier alomme so wel begraven ende verseeckert was, dat niet mogelijck en was heur te ontsetten, dat se daerom op een ijdele hoipe bedrogen souden werden en ten lesten alle heur achterstellen quyt wesen. Dat de schantse verloren moste gaen ende dat men heur dan altoos wijten soude, dat se met heur alteratie t'verlies van dien hadden veroirsaeckt. Indien sij daerom wilden verseeckert wesen van heur betalinge, dat se wel souden doen met hem te handelen ende hij soude heur sulcke satisfactie ende contentement doen, als sij souden mogen begeren.

Den trompetter commende aende schantse scheen vol apparentie, dat se souden willen handelen, omdat ten eersten alle de soldaten meest boven op de contrescharpe quamen staen, ende of wel sij hem buyten lieten blijven, seide nochtans den Sergiant Major tot hem, dat hij trompetter Sijn Ex[cie] wilde seggen, dat hij sijn beste totte sake doen sonde, ende vraechde wat tractement men den officiers hier soude doen. Eenige bootsgesellen tot hem uytcommende, seiden, dat sijt daer moede waren ende dat men in Hollant so goeden broot bieck als daer. Sij ontfingen tsamen de brieven, gingen binnen ende hielden lang gemeyn metten anderen, daerinne de resolutie so liep, dat se de schantse voor den Coning wilden houden.

Den corporal die heet in dit stuck was, wert verraden vanden anderen soldat, die met hem was geweest ende gevangen. Sij deden den trompetter buyten tracteren, ende gaven hem ten lesten een brief wederom aen Sijn Ex[cie] houdende, dat se hem seer bedanckten vande presentatie, dat hij heur niet schuldich en was, ende dat se hem niet te eischen en hadden. Dat den Coning, aen wien sij met eede waren verplicht heur schuldig was ende rijck genouch om heur te betalen. Dat se totten lesten toe de schantse voor hem wilden houden [1]. Neffens dese brieven gaven sij den trompetter wederom 5 cronen over den corporal gevonden (de reste apparentelijck wesende verteert) ende de clederen die Sijn Ex[cie] den anderen gegeven hadde. Naer tvertreck vanden trompet schoten sij verscheiden schooten binnen in tfort met musquetten als of sij yemant harquebuseerden ende daernaer rontsomme met heur geschut, daer deur men vermoede, dat se den corporal depescheerden, twelcke warachtich was, want sij lieten hem tsavonts doot met een quade schuyte afdrijven met een briefken dat hij daer also lach om St. Andries te hebben willen verraden, ende dat se hem naer Sijne Ex[cie] sonden om te ontfangen de compagnie hem belooft. In t'begin Sijn Ex[cie] siende dat se alles op de walle stonden so den trompetter eerst aenquam, hadde dselve so goede hoipe vande sake geschept, dat hij al naer gelt begonst te vragen, indien men met heur quame te handelen, dan naer den ontfang vanden voors. brief keerde hij

[1] In de lias loopende op het Rijks Archief ligt de brief, waarin Maurits van het een en ander aan de Staten Generaal kennis geeft. Daarbij zijn als bijlagen gevoegd copieën van zijn schrijven aan de bezetting in het Fransch en Hoogduitsch met het opschrift „Messieurs et bons amis (Edele ehrenveste liebe besundere undt gute Freunde)”, en het onderschrift: „Votre bien affectionné amy a vous faire plaisir (Eure guetwilliger freundt)”, en het antwoord eveneens in beide talen, gedateerd uit het Fort St Andries, den 20[en] April 1600, en onderteekend: „Respublica Ibidem”.

hem weder om de wercken tot verseeckeringe van sijn leger te doen verhaesten. Ende omdat d'advertentien liepen dat Velasco t'ontset soude tenteren, tsij aende sijde van Littoijen ofte van beneden vande sijde van Bochoven, sondt hij naer Littoijen 2 veltstukken om die aldaer op tgat te gebruycken. Hij stelde oick ordre om 10 stucken met alle heuren toebehoiren gereet te hebben om in de Bommelerweert tegen over Bochoven ofte elders naer den noot te mogen gebruycken ende wilde theele quartier te Alem so doen beschantsen, dat alle tvolck, alle de schepen ende de schipbrug mochten bewaert blijven, ende was niet wel te vreden dat de wachten achter Alem ende Maren so slap waren, dat den viant alle nachten vanden Bosch met schuyten tot aen sijn quartier quam, sonder dat sij des vernamen, daerom hij selfs op morgen naer de Knolleschants gaen wilde om de gelegentheyt naerder te besichtigen, ende sonderlings vande sluyse van Alem tegenover Driel, daer tlant hooch leit ende een diepe kille heeft om van den Bosch met schuyten aen te commen, daerom hij noch desen avont daer een compagnie ruyteren dede waken.

Den xxj[en] Aprilis was tamelijck weder ende begonst tsavonts wat te waijen. Sijn Ex[cie] ging vrouch naer de Knolleschantse ende dede aende Alemse sluyse eenige jachten over den dijck trecken, daermede hij de diepte ofte kille deur voer tot bij St. Annenkerck toe, ende de gelegentheyt bemerckende, als dat men daerdeur met pleiten van den Bosch bequamelijck soude mogen aencommen, dede op deselve sluyse een redoute afsteecken tot bewaringe van dien pas. Hij ging tot aende Knolleschantse ende vont onderwege in tslick veel voetstappen als van volck daer geweest. Hij keerde cort wederom ende ging voorts naer Littoijen mede de gelegentheit noch besichtigen, tooch oick te lande inne tot tot ontrent Os toe. Tot Littoijen was tbegonnen schansken cleyn, omdat den dijck over beiden sijden in twater lach, daerom hij niet en vertroude de veltstucken daer te laten. Hij verstont dat den viant met 3 ofte 4[m] man te voet ende 7 vanen ruyteren was commen logeren te Erp ende Vechel aende Aade leggende ende dat se daer heur stille hielden ende verseeckerden. Hij en onderliet niet alle plaetsen evenseer te besichtigen, begaen ende bepeilen om alomme wel verseeckert te wesen. Hij sondt des avonts opwaerts het regement van Graef Ernst om te gaen logeren bij Edmonde te Kessel, blijvende tvolck altoos in de schepen bij gebreck van stroy, ende omdat t'Alemse velt so naer de sluyse als Maren groot ende breet was ende alles droogh lach, dede hij daer een vaen ruyteren op de wacht trecken. Den Grave van Hohenloe wesende wat bij drancke, wilde een

carriere loopen met sijn peert tegen den capiteyn Brock op den dijck tusschen Maren ende Kessel, in twelcke sijn peert struyckelde ende met hem vanden dijck afviel met groot pericule van sijn persoin, dan en werde niet dan aen t'aengesicht wat gequetst ende in de borst wat geperst. Snachts deden die van de schantse een viersignael ende schooten 5 schooten.

Den xxij[en] Aprilis was schoin weder. Men begonste op de Aleınse sluyse een redoute te maken om die plaetse te bewaren, ende aende Drielse sijde daer tegenover werde een verheven batterie gemaeckt, om alle tvelt op beiden sijden vande sluyse te flanckeren. Men verstont tsavonts dat la Bourelotte met eenich volck op de been was geweest, om deur tbrouck van Hees naer Os te commen, maer dat tbrouck noch te nat was ende daerom wederom hadde moeten keeren, hoewel men eerst seide dat hij tot Os was gecommen. Den Graef van Hohenloe vertooch van dage naer Buyren, om hem daer met gemack te doen cureren vande quetsinge op gisteren gekregen.

Tot Groningen verliepen de saken seer tsedert het innenemen van dien, omdat die vande stadt ende lantschap seiden geen middel te hebben om so groote achterstellen te betalen, ende in tloopende te mogen continueren ende even hart bleven disputerende op de quote van elcx, ende hoeveel de stadt ofte hoeveel tlant daerinne dragen mosten. De Gedeputeerden vande Staten die daer waren ende de wapenen in handen hadden gingen met een auctoriteit deur van te willen de restanten betaelt hebben ende deden daerom groote uytscrivingen over tplatte lant, die se met soldaten executeerden, onvermindert heure questie op de quote. Sij hadden die vande stadt eenige malen versocht om uyt heur burgeren te willen doen opbrengen een goede partije vande selve restanten, dan waren in plaetse van gelde altoos bejegent met swaricheiden bij den raet ende gemeinte voorgeslagen, daerom sij mede voornamen feitelijck daertegen te procederen, ende om tselve met min gevaers te doen, deden eerst alle de burgeren ontwapenen ende daernaer heur mede dreigen met executie. Die vanden magistraet riepen altoos, dat men heur quote eerst soude verdeilen ende termineren, ende dat se dan alle mogelijck devoir souden doen, maer de gedeputeerden dreven daertegens, dat se betalinge begeerden dien onvermindert, ende wilden daeromme rontuyt hebben, dat die vande stadt souden aen tbetalen vallen ende sulcke middelen in stadt opsetten ende brengen, daeruyt vervallen konden werden de betalinge vande restanten ende loopende lasten van der oirloge, twelcke de burgerie plat uyt niet en wilde, consenteren, niettegenstaende de magistraet veel dede om heur daertoe te

persuaderen, overmits eenigen scheenen de burgerie daertegens te stijven, daer onder de voornaemsten werden geacht te wesen den afgegaen burgermeester Alting, den Raet Joost van Cleef ende de Sindicus Jan Houflin, daerom de gedeputeerden dselve ontbooden ende heur aenseiden last vande Staten Generael te hebben om heur naer den Hage te senden, ende vraechden heur of sij uyt heur selven derwerts wilden gaen, ofte dat men se daer brachte. Sij namen aen selfs te gaen ende vertrocken naer den Hage. Tvertreck van desen besette den burgeren veel, so verre dat de magistraet meynde, indien de gedeputeerden vande Staten noch eene hevige intercessie totte sake wilden doen, dat de burgeren heur tot reden souden vougen. Maer de gedeputeerden ende voornementlijck de heere Junius, bleven obstinaet, seggende genouch versocht ende geremonstreert te hebben, ende dat tegen de reputatie vande Staten soude wesen meer versoucken te doen ende daerom bleven de saken daer meer verbittert als geaccomodeert ende in poincte om alle saken met gewelt te moeten drijven. Ende omdat voor de staet vande landen onverdragelijck scheen, dat men in Groningen altoos so swaren garnisoen soude houden, hadden den ingenieur Rijswijck daer gesonden om te sien of mogelijck ware daer een vast retranchement van eirde bij forme van casteel te maken, om also de schantse met cleine macht te besetten ende de stadt in devotie te houden, daerop den ingenieur mette gedeputeerden daernaer wederom screven de gelegentheit tot sulcx wel te wesen ende beraemt ende afgesteecken te hebben een retranchement met 5 bolwercken voor de oosterpoorte, daeraf sij een plante sonden ende dat se achten dat men tselve met 50^{m} ofte 60^{m} gulden soude konnen maken. Op dit heur advys werde goet gevonden dit retranchement bij der hant te doen nemen, ende dien volgende werde begonnen te maken, twelcke naderhant bevonden sal worden al seer schrickelijck veel meer te costen, hoewel sommige meynden dat men alle die costen soude hebben konnen leedich stean, mits accommoderende alleen metten burgeren de sake die apparentelijck t'minste vande voors. achterstellen sullen moeten betalen, dan de vehementie vande gedeputeerden droech dit also wech tot een seer schadelijck exempel ende consequentie in onse sake, die altoos meest geclaecht hebbende dat den Coning van Spangien deser landen vrijheyt mettet leggen van castelen hadde verdruckt, nu selfs castelen gingen maken tot een sonderling opspraecke vanden viaat, die daeruyt soucken sal occasie om der Staten regieringe mede te mogen callumnieren.

Den xxiij^{en} Aprilis was tamelijck weder. Sijn Ex^{cie} en dede niet dan

de wercken alomme dapper te verhaesten ende ging daerom noch selfs naer Littoijen, twelcke den apparentsten pas voor den viant scheen te wesen om aen te commen, ende omdat tusschen Littoijen ende Lit veel velts drooch lach, dede hij naer Lit trecken de compagnien ruyteren van Onsta ende Panier (uyt Thiel doen commen) om daer te logeren ende wacht te houden, die desen nacht eenige peerden tot Os toesonden om te vernemen wat den viant maeckte. Die vande schantse staken van dage alle heure vendelen op de wallen, tsij om te braveren ofte dattet sondach was. Tsavonts quam bij sijn Ex^cie^ de heere Sidnei, Gouverneur van Vlissingen, om tleger te besichtigen.

Den xxiiij^en^ Aprilis was schoin weder. Sijn Ex^cie^ ging mette de heere Sidnei wederom naer Littoijen, om daer plaetse te maken om eenich geschut te stellen tot afkeeringe vanden viant, indien hij mocht trachten daer deur te booren, daertoe hij mits de cleynheit vande plaetse geen metalen geschut en dorste wagen, maer laste twee ijseren gotelingen daer te brengen ende te stellen voor aen tgat, daer hij tot sulcx de wal wat hadde doen esplaneren. De ruyteren te nacht naer Os geweest, denuncieerden hem dat den viant noch te Vechel ende Erp stille lach, ende dat se wel op wech waren geweest om naer Os te commen, maer wedergekeert waren. Ende omdat hem niet en dochte, dat men bij noot den viant te recht te Littoijen soude konnen steuyten, indien hij met gewelt aendronge, liet hij te meer de wercken te Kessel verhaesten, die groot, breet ende menichfuldich waren, omdat daer wel 400 roeden advenue was, meest over hart ende drooch lant, nu twater bestont te vallen, op de welcke men staet most maken den viant te keeren ende thooft te bieden, ende daerom dede hij tegenover Kessel op de Mase in tquartier vande Schotten een cleyn schantsken maken ende over de uyterlanden met trencheen trecken tot Kessel toe ende vougen aen tgroote werck aldaer op den dijck naer Lit gemaeckt, hebbende voor een groote starcke poincte ende daer achter een proper schantsken beslooten om in deselve poincte te commanderen. Van tschansken af werde weder een groote trenchee getogen naer thuys te Kessel toe ende voorsien met een degelijcke batterie. Thuys te Kessel werde binnen sijn grachten mede beschantst ende van daer wederom met een trenchee getrocken naer een cleyn schantsken toe, gemaeckt tusschen den Nollerwech ende Kessel, ende van daer een ander trenchee getogen naer de Nollerwech met last metten eersten de trencheen oick te trecken totte kercke van Maren toe, die mede beschantst was. Op thuys te Kessel werde mede geordonneert een batterie te maken ende daertoe

werden snachts eenich geschut in ponten derwerts gevoert, om daer ende in de voors. poincte gebruyckt te werden ende de 5 resterende compagnien van Huchtenbrouck, mits de anderen te Crevecueur, te Empel ende op de Knolschantse lagen, werden mede derwerts gesonden.

Den xxv^{en} Aprilis was schoin weder. Bij Sijn Ex^{cie} quam een vanden viant over, seggen, dat heur leger noch te Vechel ende Erp lach, dat La Bourelotte op wech was geweest om te besichtigen, hoe men best dese schantse soude konnen ontsetten, ende siende dat hij om twater nergens deur en konde, was wedergekeert ende nu vertogen naer Bruessel, ende dat men in heur leger seide dat onmogelijck was dese plaetse te ontsetten. De Heere Sidnei vertoogh vrouch naer Nieumegen om daer ende op de Voorne alle de wercken mede eens te besichtigen.

Den xxvj^{en} Aprilis was schoin weder. Men arbeide noch seer aende wercken van buyten om die in volle defensie te brengen, te meer omdat twater so lacch viel, dat men nu de approchen wel soude konnen beginnen, om aen dewelcke te mogen vallen Sijn Ex^{cie} gaerne gesien hadde, dat de buytenwercken al waren gemaeckt geweest. De heere Sidnei quam desen avont weder in tleger, ende in de Bommelerweert quam mede de compagnie van Smeltsing, die eenige dagen meer als de anderen getardeert hadde. Tot Bommel sterf van hertsweere ende sieckte den capitein Swam, seer gedepiteert dat den Generael Vere hem sonder merckelijcke redenen, so hij meynde, gecasseert hadde, dewijle hij alleen begeert hadde sijn afreeckeninge te hebben ende dat hij tegen tverbot van Vere uyten Hage vertoogen ende sijn compagnie in den leger vervolcht hadde. Sijn Ex^{cie} ontfing ontrent dese tijt een brief vanden Almiral Nassau, daerinne lach een cleyn briefken hem uyt Brabant gesonden, geteyckent B. S. innehoudende dat sonder twijffel een groot verraet op eenige quartieren van Zeelant gedreven worde, daerop den Almiral versocht, dat Sijn Ex^{cie} wilde doen letten eer de sake in Zeelant ruchtmaer werde ende meer verslagentheit mocht causeren onder de gemeenten.

Den xxviij^{en} Aprilis was stormich ende regenich weder. Vrouch quam een man van Os bij Sijn Ex^{cie} seggen, dat den viant noch tot Vechel ende Erp lach, omdat hij over tbrouck van Hees niet en konde commen. Dese meynde indien twater voorts viel alst begonst te doen, dat tbrouck in twee dagen drooch genouch wesen soude om te gebruycken, ende dat den viant uytgaf dan naer de Mase te willen commen. Sijn Ex^{cie} ging naer de Alemse sluyse, Knolschantse, Empel ende Crevecueur om de wercken te besichtigen ende die te doen verhaesten, ende vresende voor aencomtste

vanden viant, laste tot Kessel in de schantsen 8 stucken te planten so op de poincte als de trencheen aan thuys ende in de schanskens naer de Nollerwech ende Maren toe, te weten 2 stucken in de poincte, 1 op Kessel, 1 op de Nollerwech in de Vriesche schantse, 2 in de Switser schantse ende twee in de France schantse om so alle de advenuen rontsomme te flanckeren, laste mede te Littoijen te planten 2 gotelingen. Tot Crevecueur commende verstont hij, dat wederom 2 soldaten uyt S[t]. Andries ten Bosch gecommen waren ende den wech genomen hadden over de Wale deur de Betuë ende so deur Masenwale ontcommen, dat den dach van tsecours heur belooft op gisteren uyt was, ende dat se gecommen waren om voorder naer heur secours te vernemen. Hierom besloot Sijn Ex[cie] die vande schantse op morgen wederom met brieven te doen aensoucken.

Ontrent dese tijt quam uyt Vranckrijck wederom den commissaris Doublet mede brengen 50[m] cronen over den eersten termijn van t'remboursseement desen jare te doen, maer mits het altemael nieu Frans gelt was ende van goeden gewichte, so dede den ambassadeur tselve eerst altemael verslaen in hierlantse rijcxdaelders, om also 4[m] ofte 5[m] gulden daerop te winnen.

Den xxviij[en] Aprilis was schoin weder. De Heere Sidnei vertooch vrouch wederom naer Vlissingen ende Sijn Ex[cie] sondt een tromslager aende schantse met 2 brieven, een in Wals ende d'ander in Duyts, daerbij hij heur aenscreef, dewijle den dach van heur belooft ontset overstreecken was, dat sij wel sagen dat geen ontset heur helpen en konde, nochte commen soude, ende so se daerom nu noch gesint waren met hem te handelen, dat hij se goet contentement op heur betalinge soude doen volgens tgeene sij met hem souden konnen accorderen, daertoe sij yemant uytsenden mochten met vermaninge dat se op heur stuck mosten letten ende tijdelijck handelen, ofte en souden ten lesten niet met allen crijgen. Den tambourijn aen tfort commende, liepen wederom veele van heur volck op de contrescharpe. Sij lieten den tambourijn buyten goede chiere maken, ende ontfingen de brieven, brachten die binnen, hielden lang gemeyn, ende naer den middach gaven sij hem 2 brieven, houdende dat Sijn Ex[cie] met bedroch ommeging om heml. te verleiden ende te persuaderen datter geen ontset voorhanden en ware, daer sij ter contrarie wel wisten ende verseeckert waren, dattet ontset naerbij was, ende dat se eersdaechs hoipten de Spaense trommelen ende trompetten te hoiren. Hierop nam Sijn Ex[cie] deliberatie ende vont goet den tromslager nochmael aende schantse te senden met brieven, dat hij met geen bedroch omme en ging, maer hemluyden de waerheit ver-

claerde ende so yemant begeerde buyten te commen, dat hij heur sulcx soude thoinen ende met oogen laten sien, ofte so se yemant uytsenden wilden om met hem te handelen ende te accorderen, dat hij wel tevreden was t'accoort so te maken, dat sij daernaer een bequamen tijt souden hebben om in des viants leger te gaen ende naer heur ontset te vernemen ende tselve te solliciteren, ende so het binnen den gestelden tijt heur konde ontsetten soude t'accoort afwesen, ende indien niet, souden hem de schantse op de gestelde condilien overgeven. Op t'aencommen vanden tambourijn liepen veele wederom op de contrescharpe, maer werden doen afgaen. Sij ontfingen de brieven ende gaven voor antwoort, dat se veel waeren ende daerom op die poincten niet haestich en souden konnen delibereren, dat den tambourijn wederom mocht gaen, dat se daerop naerder souden beraetslagen ende met een tromslager morgen ofte overmorgen antwoort laten weten. Terwijle van desen dede Sijn Ex^cie^ te Littoijen de 2 gotelingen planten ende noch eenige groote stucken in de poincte ende aen thuys te Kessel. De tijdinge quam in tleger, dat den viant van Vechel ende Erp opgetogen was, maer men en wiste noch niet waerheen, twelcke den tromslager de laeste reise die van S^t^. Andries mede hadde geseit, die tselve niet en wilden geloven, hoewel eenigen meynden dat se mogelijck tvoorder antwoorden daeromme uytstelden, om daeraf eerst verseeckert te wesen. Daernaer schoten sij eenige maelen met geschut uyte contrescharpe, daerom men merckte dat se oick geschut daer gebracht hadden. Sijn Ex^cie^ dede te Maren noch verscheiden wercken maken, so om de schantkens alles tot aende kercke vast te sluyten, als om de wercken vande kercke wederom totten dijck toe te sluyten. Snachts vierden die vande schantse lang ende schooten ten lesten 3 schooten soe men vermoede om signael te doen, maer die van Shertogenbosch en schooten niet weder. Daer waren vande sijde van Rossum eenige Engelsen gegaen naer de grachte vande schantse om die te besichtigen, dan mits sij bij heur niet en hadden als sijdgeweer ende sij over de grachte vonden verscheiden sentinellen vanden viant, mosten sij wederom afkeeren.

Desen dach waren de Staten Generael vande andere sijde tot Bruessel bij malcanderen vergadert, om te letten op de defensie van heure landen ende de middelen daertoe noodich, alwaer den Ertshertoge dede proponeren, dat de Staten de vergaderinge seer hadden begeert uyt affectie tot tgemeen beste, twelcke heur scheen te verlopen. Dat haer hoicheiden tsedert heur comtste niet lievers en hadden gesien ende dat se die al lange souden doen bijeencommen hebben, indien de ceremonien ende reisen

van huldinge heur niet en hadden belet gehadt, twelcke voor moste gaen om tvolck te contenteren ende te voldoen tgeene op de laeste vergaderinge belooft was voor tvertreck vanden Ertshertoge. Dat se alles genouch wisten waerom sij daer gecommen waren, te weten om remedie totte swaricheit bij te brengen op tgeene heur aengescreven was, daerop haer hoicheiden eer begeerden te verstaen wat de Staten als de beste kennisse vanden staet vande landen hebbende, heur souden willen daerinne voorslaen, als dat sij selfs den Staten yet souden van nieus proponeren anders dan dat se hier sijn om met den Staten te leven ende te sterven ende alles doen dat goedertieren Princen betaemt, op hoipe dat de Staten weder doen sullen wat goede subjecten schuldich sijn. Dat de Staten voorts willen considereren den staet vande landen, die anders is als sij gaerne sien ende dat heur leedt is, dat de Staten so seer beswaert sijn, twelcke sij heur noch lichter noch swaerder willen maken, nochte heur wanhoipe ofte idele scheppingen inbeelden, dat de difficulteiten veel sijn ende dat men moet sweten ende arbeiden om die te overwinnen; dat se noch duysent middelen hebben om den staet te conserveren ende in beter termen te brengen, ende daertoe machts genouch hebben, indien sij heur mer willen helpen met tgeene sij sijn ende sij hebben. Dat tprincipael subject vande vergaderinge is, dewijle men so veele clachten ende swaricheit overal siet ende de desordren, die dese harde lange oirlogen maken, dat elcx sich disponere om haere hoocheiden te raden ende voor te slaen de middelen die se bequaemste achten tot redressement vanden staet ende de eenicheyt van dien ten gemeen beste vande landen in wat manieren dattet is. Dat haere hoicheiden blij sullen wesen daerinne der Staten wijsen raet te gebruycken als niet souckende dan wel te doen als sij metter daet sullen bethoinen. Dat men daerom moet resolveren of totte pays of totte oirlogen, hoewel de pays beter passen soude als sij alles ende heur princen, als uyter natuyre daertoe inclinerende, noch meer sijn begeerende om de landen in rusten te regieren so daer middel toe is, dat men die wilt proponeren dat de princen des geerne sullen hoiren ende verstaen ende ontfangen die geenen, die verleit sijn om dselve weder aen tligchaem te vougen, daeraf sij tot heur groot ongeluck ende vande andere landen op aenritsen van eenigen gesepareert sijn, met sulcke obstinatie, dat tot noch toe geene redenen, presentatien ofte middelen ter werelt hebben mogen helpen om heur te doen wedercommen. Ende so tselve noch niet en soude willen vallen, hoewel men noch arbeit, so moet men hen disponeren totte oirlogen, daertoe sij veel advantagien hadden, omdat God segent de recht-

veerdichste partije als de heure is, dat se stercker waren als de andere landen; dat se dat groote steunsel vande monarchie van Spangien hadden ende behulp vande tresoren van Indien, die den Coning liberalijck ten behouve van sijn eenige suster heur princesse gebruyckte. Dattet nochtans niet al van daer en conste commen, maer dat se oick heur selven mosten helpen om uyte miserien te commen ende daerom hier geroupen waren om te adviseren totte middelen daertoe noodich, totdat se tot een pays mochten commen. Dat se 200ᵐ cronen ter maent uyt Spangien cregen, dat de reste totte oirlogen noodich uyte landen most gevonden worden, dat se mochten adviseren waertoe sij liest de middelen van Spangien ende vande landen sullen willen emploijeren om goede ordre te houden, tlant te verlichten ende de clachten te doen cesseren, dat se ordre mosten stellen op d'promte betalinge van heur crijsvolck ende om de frontieren te fortificeren die in soberen staet waren, dat reden is dat elcx van tsijne leeft, dat de Princen in dese landen daertoe geen ander patrimonie en hebben dan de domeinen, daeraf de voorsaten heeren van dese landen weleer hadden geleeft, maer tsedert dese landen aen Spangien waren gecommen, waren de Princen so machtich geweest, ende hadden so veel goederen gehadt, dat se niet meer gelet en hadden om heur onderhout uyt dese landen te halen, maer de domeinen van dien liberalijck verset ende belast hadden in heur oirlogen tot bescherminge deser landen gevoert, so dattet incommen naulijcx bedracht de renten, die daerop staen. Dat se daerop mede mosten letten ende dat se gehouden waren selfs te dragen de schulden om haerentwille gemaeckt ende sulcx de domeinen daeraf te vrijen; dat de princen middelen om te leven mochten hebben, sonder heur gemeenten te beswaren, twelcke in corte jaren sal konnen geschieden mette middelen, of bij den Staten te ramen ofte bij haere hoicheiden voor te slaen, ende begeren daer en tusschen dat men heur middelen verleene om te leven. Indien alle tselve mach voldaen worden, sal men tcrijsvolck in discipline mogen houden, de desordren weren ende de clachten voorcommen, die daegelijcx tot leedtwesen van haere hoocheiden ende allen goeden commen. Dat se daerop tsamen wilden beraetslagen ende met ordre procederen als kinderen van een lichaem, ende konnen se niet accorderen sullen haer hocheiden heur doen openen de middelen, die sij bedacht hebben dat gevonden ende in treyn gebracht konnen worden om tsamenderhant desen staet, die so florissant plach te wesen te beschermen ende hanthaven. De Staten waren dapper becommert in desen grooten voorslach ende sonderling van tbevrijen der domeinen ende bleven

daerom noch lange bijeen, sonder yet eyntelijcx daerop te resolveren, dan alleen op eenige provisionele middelen totter oirlogen, ende van dese sijde hoopte men dat tselve bij veelen een dapper bedencken soude maken.

Den xxix^en^ Aprilis was windich weder. Sijn Ex^cie^ creegh seeckere tijdinge dat den viant vertoogen was naer Aste ende Someren ende bij hem doen commen hadden alle de ruyteren met 2 vendelen knechten uyte Graef ende eenige ruyteren uyten Bosch, ende vermoede daerom dat den viant wel naer Wachtendonck mocht trachten te commen. Smiddachs quam in tleger bij Sijn Ex^cie^ den heere van Chastillon, Almiral van Guienne, d'outste van dien huyse, om dese landen te besien ende den crijgh wat te hanteren, mogelijck ter begeerte van die vande religie om schier ofte morgen steunsel aen hen te hebben. Hij was een jongman van 16 ofte 17 jaren, tamelijck lang van persone, van blijden gelate, ende cousijn germain van Graef Hendrick, broeder van Sijn Ex^cie^. Sijn Ex^cie^ dede noch evenseer aende buytenwercken arbeiden, om dselve op te maken ende dan de approchen te mogen beginnen, anders liet hij desen dach meest van schieten ophouden om te sien wat die vande schantse op sijn brieven souden doen.

De Staten Generael hadden vanden lesten Maerte aende Coninginne van Engelant gescreven om, waert mogelijck de handelinge van pays te beletten, ofte ten minsten dat daerinne niet mocht getracteert worden dat tot prejudicie van dese landen mocht strecken, ende hadden ten selven fyne mede aen Caron gescreven. Van dage ontfingen sij brieven van Caron vanden xxij^en^ Aprilis, houdende dat hij heur brieven den xv^en^ hadde ontfangen; dat hij de brieven niet en hadde overantwoort dan op den xxj^en^ so den Secretaris Edmonts wederom gecommen was den xix^en^. Dat hij de Coninginne gevonden hadde van goeden moet, mits alle den raet meest vertogen was op den termdach naer Londen, dat se der Staten brief goedertierenlijck ontfing ende met attentie las, ende commende tot het poincte daer verhaelt werde van de forcen die den Coning ter zee ende te lande soude houden, herlas sij dat poinct ende seide wel verseeckert te wesen dat hij nu geen forcen ter zee en hielt, omdat se in alle havenen van Spangien onlangs gesonden hadde, die nergens geen forcen noch toerustinge en hadden bevonden, dan van 8 schepen om de caracken uyt Oost Indien te halen, daeraf sij noch onseecker waren, mits de Engelsen niet en hadden gerust, ende dat der Staten vloote ontdaen was. Naerdat se den brief geheel gelesen hadde seide sij dat Edmonts weder gecommen was ende dat men haer seer presseerde tottet senden van gedeputeerden

totte handelinge, nietemin naerdien sij Edmonts gelast hadde te verclaren, dat se geen gedeputeerden en const senden ten ware den Ertshertoge eerst resilieerde vande dry poincten bij Verreicken voorgehouden rakende den staet ende landen vande Staten (te weten t'overgeven vande cautionare steden aenden viant, tverbot van traffické van haere subjecten met der Staten landen ende dat die den Staten niet en souden mogen dienen ende sulcx om met haer in alliantie defensive ende offensive te commen) hadde den Ertshertoge hem daervan geexcuseert, seggende, dat noit gehoirt nochte gebruyckt en hadde geweest, dat men van te vooren conditien soude stipuleren, daertoe alleen de tsamencomminge van gesanten diende, dat se hoipten dat men den Coning van Spangien so veel cleinicheit ende disreputatie niet en soude willen doen van daerop te willen insisteren, dat anders den Ertshertoge alles soude doen wat hem in dien mogelijck ware om de Coninginne contentement te doen ende om een vrede te treffen, dewijle anders de handelinge heur tot groote prejudicie soude strecken, indien sij met ongedaen werck mosten scheiden, omdat tselve heur gemeente soude descouragieren ende doen despereren, des de Coninginne niet en hadde te wachten, dat sij daerom nu wetende de intentie vande Coninginne heur daertoe so naer souden accommoderen als mogelijck ware. Dat den Ertshertoge bij sijne brieven de Coninginne seer beleefdelijck versochte totte communicatie vanden vrede, ende dat men haer niet en soude proponeren yet dat tot hare oneere, schade ofte ongelijck van haer subjecten mochte strecken. Dat de Coninginne hem noch geseit hadde van Edmonts verstaen te hebben, dat men tot Bruessel op deselve dry poincten seide, dat indien sij de cautionaire steden wilde houden, dat se immers soude beloven die aende Staten niet te sullen restitueren, dat se immers nopende de negotiatie soude verbieden ende niet toelaten dat der Staten onderdanen onder couleur vande haren op Spangien souden handelen, maer dat de goederen also betrapt geconfisqueert souden mogen werden. Dat de Coninginne heml. heure havenen soude helpen openen om op Engelant te mogen trafficqueren; dat de Coninginne daerop seide, dat men nopende de twee eerste poincten wel conste bedencken of sij tselve soude willen ofte begeren te doen als t'contraire belooft hebbende. Dat nopende de havenen Edmonts hadde geseit, dat daertoe cleine apparentie was, omdat de Engelsen op deselve havenen niet en souden durven traffyckeren, daer schepen van oirloge buyten ende binnen souden wesen, ende om de smale traffycke tot Duynkercken te doen niet en souden willen vallen in de costen vande cooplieden daer te doen convoijeren; dat tot

Sluys om der galeijen willen altoos mede wacht soude wesen ende dat de traffycke daermede cleyn soude vallen ende periculeus, dat niemant daerom daer soude willen wesen, gelijck mede heur niet adventureren tot Antwerpen om de periculen die daer dickwils vallen deur de muterie vande Spangiaerden op den castele leggende. Dat de Coninginne scheen aengenaem te wesen, dat Edmonts dese objectien hadde gedaen ende dat se hem voor loos ende wijs hielt ende daerom hem lang in Vranckrijck gebruyckt hadde. Dat de Coninginne seide, dat men daeruyt sien konde in wat poinct die saken stonden; dat de Staten op de Coninginne wel mochten vertrouwen ende dat se so resolutelijck daerinne geresolveert was, dat se om al dat in de werelt was egeen saecke en soude willen beginnen, die haer tot onvruntschap ende misvertrouwen metten Staten mochte brengen; dat sij nimmermeer beginnen soude den Staten ongelijck te doen; dat se op den Staten seer vertroude ende geloofde tgeene sij haer screven ende daerom den Ertshertoge ende Infante hadde ontboden niet te willen nu tegencommen tgeene sij in de aencomtste aen haer crone hadde geswooren, te weten, dat se soude onderhouden alle alliantien bij haer voorsaten metten nabuyr, coningen, princen ende heeren gemaeckt; dat de crone van Engelant veel alliantien hadde gemaackt met de Graven van Hollant ende Zeelant, eer dselve onder Burgundien quamen met meer andere propoosten, die se met affectie scheen te spreecken. Dat hij, Caron, gevraecht hadde of sij haer gesanten soude senden ende dat se daerop hadde geantwoort met Edmons mer eens gesproocken te hebben ende daerop meerder te moeten delibereren, maer dat se hem t'meerder progres sal doen verstaen, ende dat hij den Staten verseeckeren soude, dat se op haer mochten staen, als op een rotse die heur niet en soude begeven, ende doen hij van haer scheide, seide si noch modice fidei quare dubitasti, ende bevalt hem wel te onthouden als wetende wat sij daermede meynde. Hij screef anders dat de nieuwe forcen van Engelant nochte oic Dogwra noch niet in Irlant waren, maer op scheepen wachten. Dat scheen dat den Graef van Turon van Dogwras dessein om in tnoortquartier te landen moste weten, overmits hij in de provincie van Munster alle de heeren ende edeluyden hebbende doen sweeren van nieus de catholijcke relegie getrou te blijven, vertogen was in tnoortquartier ende daer verscheiden plaetsen dede fortifieren. Dat den Graef van Orimond hem hadde gevolcht, meinende hem wat te slaen maer niet gedaen. Dat den Graef van Essex in sijn huys noch evenseer bewaert bleef. De Staten waren in dese tijdinge, ende sonderlings in de verseeckeringe, die de

Coninginne heur vande vredehandelinge dede doen, seer verblijt, hoipende dat die saken noch ten besten souden loopen, ende beraemden metten eersten hierop een brief van dancksegginge te scrijven.

Den lesten Aprilis was schoin weder. Sijn Ex^{cie} dede voor desen dach met macht noch arbeiden aende buytenwercken, om verseeckert te wesen of den viant wat soude willen doen, ende sondt daer en tusschen den tambourijn aen tfort om heur antwoorde te halen, dan so sij hem niet en wilden hoiren spreecken, maer mette hant afwesen ende niet en lieten aencommen, besloot Sijn Ex^{cie} metten eersten de approchen te doen beginnen, daertoe hij van dage bij de ingenieurs de velden vande sijden van Rossum ende Herwerden dede besichtigen, ende laste daerom aen Gistelles tegen morgen avont 8 vendelen van sijn regement te Kessel te senden ende selfs voor 3 ofte 4 dagen met de andere dry noch te Littoijen te blijven, ende daernaer den capiteyn Foeuilleau daer laten met 10 mannen uyt elcke compagnie van sijn regement, die hij voor tvertreck vande anderen daeruyt soude lichten om tschantsken te bewaren ende dat d'andere 3 vendelen mede souden vertrecken. Snachts sondt hij de ingenieurs wederom op de voors. velden om die te besichtigen ende te gaen totte grachten toe, waert mogelijck, twelcke vande Rossumse sijde geschiede, maer aende Herwerdense sijde niet, omdat den viant daer te veel sentinellen hadde.

Den eersten May was stormich regenich weder. In tleger quam de heere Oldenbarnevelt om de wercken van dien te besichtigen ende te helpen voorts drijven, dat men de approchen mocht beginnen, ende hij bracht met hem uyt Hollant 60^m ℒ tot vervallinge vande extraordinaris lasten vanden leger, daertoe die van Hollant seer gesolliciteert waren, omdat seer groot gebreck van gelde in tleger was ende wel voor 30^m ℒ aen wercken al gemaeckt, daerop noch mer 18^m ℒ betaelt waren. Sijn Ex^{cie} nam voor de approchen t'avont te beginnen ende dat met een groot getal van volck om de eerste approchen so naer te setten als mogelijck ware, dewile weinich uytvals was te bevresen, ordonneerde daerom tot gravers om de approchen te maken 900 mannen, te weten 360 aende sijde van Rossum uyte Engelsen ende Vriesen ende de reste aende sijde van Herwerden uyte regementen van La Noue, Graef Ernst, Edmonde, Huchtebrouck, Gistelles ende de Switsers, welck getal so groot was, dat hij noit voor eenige plaetsen met gelijck getal van gravers geapprocheert hadde. Hij ordonneerde mede ontrent 1200 mannen om op beiden sijden in de wapenen te houden tot bescherminge vande gravers. Des naernoens sondt Gistelles

8 van sijne vendelen te Kessel, hebbende uyt elcx 10 man te Littoijen doen blijven, daerbij hij noch selfs bleef. Sijn Ex^cie^ dede de gemaeckte schanskens tegen de aencomtste van buyten met ordinaris wachten alomme besetten, ende sondt sulcx in de schantse te Kessel de compagnie van Castricom, die van Buth in de muggeschantse ende op thuys te Kessel, die van Cotwis in de Vriesche schantse aenden Nollerwech, die van Weincum in de Switsers schantse bet naer Maren, die van Hamet in de France schantse bij Maren ende die van Hans Meijer om te besetten tschansken aenden Molenberch ten suytwesten van Maren ende de redoute op de Alemse sluys. Tsavonts ging men aende approchen, daerinne de gravers dat voordel hadden, dattet seer quaet ende regenich weder was, ende die van binnen consequentelijck te minder op heur geweer ende wachten pasten. Die vande sijde van Rossum eer se begonnen, deden verscheiden sentinellen op tvelt voeren, daerinne een sergeant ende 4 soldaten bij den viant overvallen ende gevangen genomen werden ende naer tfort gevoert, ende daermede weeck den viant daer van tvelt. Dit maeckte eenich retardement, maer weder andere sentinellen uytgevoert wesende, begonst men evenwel de approchen, die men ten eersten sette met een linie naer de Wale, ende met een ander treckende naer de Mase tot op 20 roeden naer aende grachte ofte Lorrevaert, die daer buyten de contrescharpe leit, twelcke sij daerom te beter hadden te doen, omdat se een vasten rugge hadden aende sijde van Rossum, die al lang te vooren beschantst was, ende daer desen nacht noch 4 heele canons geplant waren, niet wijt vande 2 halve canons daer staende om dese approchen beter te defenderen. Die van binnen schooten weinich ende quetsten daerom aen die sijde mer 2 personen. Aende sijde van Herwerden en hadden de gravers geenen rug so naer, daerom sij oick so naer niet en konden approcheren, maer beraemden heur vast te maken ontrent 160 roeden van tfort op de Mase ende Wale, ende om tselve met meerder verseeckertheit te doen, was Graef Ernst selfs den heelen nacht bij tcrijsvolck doende een linie beginnen om tlant vande Wale totte Mase af te snijden. Sij hadden aen die sijde buyten veel sentinellen perdue, die metten eersten alle de gravers ende arbeiders verveert maeckten ende op de vlucht brachten, maer Graef Ernst mettet crijsvolck hielt se staende ende dede de approchen verseeckeren sonder dat daer yemant gequetst werde, mits tweder quaet ende sij noch verre afwaren.

Ontrent dese tijt schreef de Coninginne van Engelant aenden Ertshertoge, dat se sijne brieven vanden xij^en^ deur Edmonts, hadde ontfangen ende hem ende de Infante bedanckte vande genegentheit die sij verclaer-

den te hebben om een vaste eenicheit te maken tusschen haer ende de crone van Spangien met heure Staten, begerende dat se wilden geloven dat sij van haere sijde gelijcke dispositie hadde. Dat sij meynde dat heure laeste propositien daerop sij verclaringe begeert hadde alleer in tractaet te commen omdat se extreme ende onmogelijck waren, niet en waren buyten reden ende maniere van tracteren, dewijle sulcke niet en konnen bij gedeputeerden gedebatteert werden, maer dat de rechte wech is in so sware saeken om goede voortgang te nemen, dat vooreerst de partijen malcanderen wel verstaen op de principale poincten sonder fondement te nemen op eenige imaginatien, die de gestaltenisse der saken niet en kan lijden ende die meer dienen om partijen te verbitteren als te verdragen, thoinende daerbij haere sinceriteit, dat se heur heeft willen doen verstaen, dat haere eere ende goet in deselve poincten so verre geinteresseert is, dat se heur daerop niet en wilt lange verletten ofte onderhouden, dewijle tselve doch niet en kan geschieden, ende dat sij begeert getrouwelijck te achtervolgen tgeene anders geaccordeert sal werden, ende die getrouwicheit aenden anderen so wel als aen haer selven te thoinen, vertrouwende dat men een vaste ongeveynsde vruntschap niet anders en kan bouwen als op de reden ende consideratie van beider partijen interesten. Nochtans om te thoinen dat se haer verseeckerde vande beloften vanden Ertshertoge, dat op de vergaderinge alle poincten geaccommodeert souden worden naer reden ende elcx eere, so beloofde sij haer gedeputeerden naer Boulongie te senden tegen den xxiiij^en^ May toecommende, hoipende dat God op alles een goede uytcomtste sal verleenen.

Den ij^en^ May was noch regenich ende windich weder, bij dage werden de approchen te nacht begonnen, voorts verseeckert, verdickt ende pertinenter opgemaeckt, daerop die vande schantse veel schoten, ende onder dien schoten 2 Engelsen tot Rossum aenden dijck elcx een been af, ende om de approchen te Herwerden met beter ordre te doen, laste sijn Ex^cie^ dat Graef Ernst, de Francoisen ende Huchtenbrouck langes de Wale ende de regementen van Edmonde, Gistelles en dede Switsers langes de Mase aencommen ende approcheren souden, ende dat aen elcke sijde alle nachts een Colonnel ofte Lieutenant Colonnel soude in persoin waken, daertoe hij voorts alle de Switsers dede naer Kessel gaen logeren, ende wederkeeren bij Huchtenbrouck de compagnien van Calf ende Dirck de Jonge, hebbende de redoute bij Crevecueur doen besetten uyt Bommel, te meer omdat de Diesse gestopt wesende ende nu heel toegemaeckt, twater daer ontrent veel dede rijsen. Snachts approcheerde men wederom, in dewelcke

die van Rossum weinich arbeiden ende in effecte mer voorts uyt toogen de linie vande Wale naer de Mase ende een ander weder togen naer de Wale met weinich voorderinge ende die se oick niet half en volmaeckten, omdat die vande schantse uytermaten seer veel schoten, daermede sij daer doden 2 Vriesen ende quetsten noch 3 Vriesen ende 7 Engelschen, daerom sij tvolck niet wel in den arbeit en hadden konnen houden. Aende Herwerdense sijde approcheerde men een goet stuck weeghs, ende quamen tot ontrent 100 roeden naer aen tfort ende ontrent 70 naer aende halve maenen ofte ravelijnen daer buyten leggende, daer anders weinich vande heuren gequetst worden, omdat se noch tamelijck verre af waren. Desen dach waren eenige ruyteren uyt Heusden naer des viants leger gereden, twelcke noch tot Someren ende Aste lach, ende rencontreerden eenige voeragiers, daeraf sij eenigen gevangen cregen met 3 ruyteren ende terstont daer naer quamen daer mede een groote partije ruyteren van Bredae, die mede op de voeragiers vielen ende cregen so tsamen wel 60 voeragie peerden ende vervolchden de anderen tot aenden leger toe. Uyte gevangen ruyteren verstont men dat se te peert ende te voet starck waren ontrent 6m mannen, te weten de regementen van Don Carlos Columna, Caspar Çapena, Graef van Busquoy, La Bourelotte, Don Alfonso d'Avelos ende een trouppe Duytsen, ende t'regement vande Bourguignons lach tot Helmont, de ruyteren stonden alles onder tcommandement van Don Jeronimo de Monroy ende waren van hem, vanden Graef van Solms, Miguel de Telles, Guliermo Verdugo, Gagliego, Don Frco de Guevarra ende Juan Cesate met 50 peerden van Grobbendonck, ende dat se van Erp ende Vechel vertogen waren, omdat se geen raet tottet ontset en sagen ende een ongeluck bevreesden, deur dien sij gehoirt hadden dat tot Bredae 10 vanen ruyteren lagen.

De Staten van Vrieslant hadden in de voorleden maent lang vergadert geweest op de inwillinge vande consenten, ende bemerckende dat se voorts so swaer werden, dat niet mogelijck en was die meer te vervallen uytet floreengelt over de platte landen, vonden de leden van Ostergoe, Westergoe ende de seven Wolden noodich tot subsidie vande floreengelden inne te willigen de gemeene middelen op 6 specien van wijn, bier, asijn, brandewijn, sout ende smout ende die van wegen de gemeine lantschap te doen verpachten, dan overmits de steden nu eenige jaren lang dese middelen in de steden hadden geheven tot furnissement van heur twaelfde deel in de quote ende lasten vande provincie ende afgeschaft het corporgelt, daeruyt tselve twaelfde deel over de huysen vande steden te vooren was gevonden geweest ende sij nu dese middelen consenterende, tselve

corporgelt weder op souden moeten stellen, so en hebben dselve daertoe niet willen verstaen nochte des consenteren, ende naerdat dese questie lang gedisputeert was, sijn ten lesten de volmachten gescheiden, blijvende die van de dry Goon daerbij, dat men dselve 6 middelen openbaerlijck voor de lantschap soude verpachten, ende indien die van Lieuwaerden des tegenstonden, dat dan heur gedeputeerden souden vertrecken ende heur collegie leggen in eenige stadt, die de middelen niet tegenstont. De Gedeputeerde Staten naer tscheiden vanden lantdach sloegen de billetten terstont rontsomme aen, maer die werden bij de magistraet van Lieuwaerden terstont afgetogen, ende siende dat die van Lieuwaerden met geen redenen om de verpachtinge te gedogen en konden beweecht worden, hebben de gedeputeerden van Ostergoe ende Westergoe sulcx heur principalen verwitticht ende daerop bevel ontvangen dat se tcollegie in een ander plaetse souden leggen, waerop Haye Roussel, Johan Hottinga, Wijarda, Echo Andries, gedeputeerden met den Secretaris Echo Isebrandi op van dage vertogen van Lieuwaerden naer Franicker mettet segel ende de boucken, ende hebben mette magistraet aldaer gehandelt omt collegie daer te mogen leggen, op hoipe dat die vande seven Wolden, die de voors. middelen mede ingewillicht hadden, souden volgen, maer de gedeputeerden vande steden des siende, hebben die vande seven Wolden aen heur getoogen ende geinduceert tot Lieuwaerden te blijven, sulcx dat daer deur een apparente scheuringe in de regieringe van Vrieslant te bevresen is.

Desen dach schreef den Ertshertoge antwoort aen Sijn Ex^cie^ nopende de gevangenen vande reys van St Thomé, te weten dat den overleden coning altoos, ende hij tsedert sijn comtste in dese landen (om aen heur gesepareerde subjecten ende allen anderen te thoinen, hoeseer sij tot sachtmoedicheyt geinclineert sijn) buyten coustumen gebruyckt tegen onderdanen, die de wapenen tegen heuren heere dragen, toegelaten hadden tegen de gevangenen deser landen tselve recht, als of sij te doen hadden tegen eenen rechten viant ende niet subject aen heur, ende dien volgende tselve gracelijck laten rançonneren, jae eenigen laten ontslaen sonder yet te geven, op hoipe van daermede meer bij haer te gewinnen, dan met rigeur vande oude rechten, ende so menichmael als men op dese sijde dselve wech heeft gevolcht tegen sijne ofte des Conings onderdanen, heeft hij tselve gehouden voor aengenaem om sulcx te verschulden, omdat die courtosien selfs onder vianden te prijsen sijn, dat se niet souden te clagen hebben gehadt over tquaede tractement aen heur schippers hier te landen ofte in Spangien gedaen, indien sij niet gebruyckt en hadden ende continueerden

de wreedtheit tegen tscheepsvolck in sijn dienste wesende, op zee gevangen, dselve doende met groote trouppen ende coelen bloede ophangen als piraten, schelmen ende dieven sonder aenschou op de commissien, die se van hem hadden, ende dat se in sijn soldie waren, om te water tegen sijn vianden te oirlogen, tsij in vlooten ofte met schepen apart, naerdat se des seeckerlijcste souden konnen doen, dien doch tgetal ofte grootheit vande schepen niet en behoirt te maken van arger conditie als alle ander crijsvolck ofte die te doen achten (als men met onrecht doet) voor piraten ofte rovers waerinne van der Staten sijde sulcken exces was gedaen, dat men selfs niet en hadde gespaert den geenen, die heur overgegeven hadden op belofte van goeden crijgh te genieten, nochte oick die geenen, die onlangs gevangen waren in neutrale landen van sijn vrunden ende geconfedereerden, Immers dat se so verre waren gecommen, dat se selfs den doden op de schepen gebleven bij den levende hadden doen ophangen, daeromme sij niet vreemt en behoiren te vinden, dat van sijne sijde tot sijn leetwesen ende om te reprimeren die groote wreedtheit geordonneert is het tractement daeraf Sijn Ex^cie scrijft, niet wesende so wreedt als tgeene men tegen sijn volck gebruyckt, daerop hij achte, dat men toecommende regard soude nemen, om daerinne te remedieren. Hieruyt sach men claerlijck dattet hem sonderlings stack, om oick te water een quartier te doen gebruycken, opdat hij also mettertijt meerder macht mocht ter zee crijgen ende daer beter meester werden.

Den iij^en May was eerst tamelijck maer regenich weder. Sijn Ex^cie souckende alleen tijt te winnen, sondt vrouch sijn tromslager aende schantse om heur noch te sommeren met brieven ende te presenteren met heur op hunne betalinge te verdragen, dewijle sij nu sagen, dat men heur ernstelijck meynde, ende konden weten dat heur ontset vertogen was. Op t'aencommen vanden tromslager liepen sij veel op de walle, haelden sijn brieven over ende versochten stilstant van wapenen ende wercken, om vrijelijck te mogen delibereren. Sijn Ex^cie wesende selfs in de approchen, consenteerde des ende dede seggen, dat men daertoe naer Herwerden soude senden, maer dewijle den ommegang groot ende lang viel, mochten sij selfs uyte schantse dien van Herwerden aenroupen, indien sij oick daer stilstant begeerden, twelcke sij also deden ende waren so onverdacht op heur stuck, dat se verscheiden personen lieten tot op de grachten commen, ende dselve wel besien. Sij hielden tsamen gemeyn tot op den naernoen ende sonden doen brieven weder uyt, daerbij sij versochten stilstant van 14 dagen ende consent om middelertijt te mogen senden aenden Ertsher-

toge om secours, volgens tgeene Sijn Ex^cie^ heur op den xxviij^en^ Aprilis gepresenteert hadde. Hierop deliberatie genomen, schreef Sijn Ex^cie^ wederom, dat se sijn brieven qualijck verstaen hadden ende dat hij heur geen tijt om ontset te verwachten en hadde gepresenteert, dan mits eerst met hem op de overleveringe vande plaetse ende heur betalinge verdragen wesende, doch dat tsedert de saken waren verloopen, dewijle hij heur nu tot bijnaest op de grachten geapprocheert was ende den viant heur ten ontsette gecommen, daertoe geen raet siende, vertogen was, dat se daerom dadelijck mosten delibereren of sij met hem wilden handelen op heur betalinge ofte niet, ende of sij gesint waren van elcke natie daertoe een competent getal te committeren ende bij hem te senden, om malcanderen bij monde te spreecken, also men meer in 3 ofte 4 uyren soude konnen handelen bij monde als in vele dagen met scrijven over ende weder; dat se heur desen avont noch daerop mosten verclaren, omdat hij niet en dachte den toecommende nacht te verliesen ende sijn werck te verachteren, maer voorts approcheren wilde, ende sondt tselve tegen 6 uyren naer de schantse. Sij ontfingen de brieven ende hielden daerop gemeyn ende versochten naer stilstant van schieten ende wercken voor desen nacht, omdat se so veel hoofden waren ende daerom niet so haest resolveren konden, maer beloofden op morgen vrouch eyntelijck antwoort te verclaren. Hier en tusschen was de nacht gecommen, daer deur die van buyten begonnen te wercken ende die van binnen te schieten, maer Sijn Ex^cie^ naer consenterende stilstant, werde van wercken opgehouden.

Ontrent dese tijt screven de Staten Generael aende Coninginne, dat haere affectie ende weldaden aende Nederlanden bewesen, om dselve tot noch toe te conserveren tegen den Spangiaerden ende heure adherenten, vianden vande religie ende usurpateurs van alle rijcken ende landen heur deden geloven, dat sij naer haere wijsheyt noch geen accoort metten Coning van Spangien ofte den Ertshertoge en soude willen maken, aengesien dselve so machtich te water ende te landen gewapent sullen blijven, immers dat se sal letten op alle tgeene dienen mach tot bewaringe van hare persone ende landen tegen so onverdragelijcke vianden, dwelcke estimeren tvioleren van heuren eedt ende contracten met personen van andere religie aengegaen voor wercken van verdienste. Dat haer oick believen sal aende Nederlanden (die haer dienaers sijn ende altoos om haer lang leven ende goede prosperiteit bidden) te continueren haer faveur ende affectie ende nimmermeer in tractaet yet toe te laten dat der selven staet soude mogen crencken ofte haer beschermenisse verhinderen, gelijck sij dick-

maels sijn verseeckert geweest deur last van haer ende noch nieulijcx deur heuren agent Caron, daeraf sij haer bedanckten, ende baden dat sij wel soude willen overleggen, hoe men met sulcke bedriegelijcke vianden, die altoos gewapent blijven, soude mogen handelen, daerbij bewaert soude konnen blijven haer persone, landen ende luyden ende dese landen in geenen deelen vercort ofte vermindert vande goede affectie van haer ende d'Engelse natie tot desen staet. Dit screven de Staten om waert mogelijck noch eenich belet in de handelinge te doen ofte ten minsten de Coninginne naerder op heuren staet te doen letten.

Den iiijen May was schoin weder. Sijn Excie sondt vrouch naer de schantse sijn tambourijn ende met hem den capitein van der Aa met last heur antwoort af te voorderen ende te vermanen dat se wel voor haer souden sien wat se deden, aengesien heur ontset vertogen was, ende indien sij de sake langer lieten verloopen, dat Sijn Excie heur niet eenen penning en soude geven ende dattet oick onverstant was te eischen 14 dagen stilstant, daer Sijn Excie heur nu in minder tijt met gewelt tot overgeven const dwingen, ende daerom gansch geen tijt en wilde vergunnen, maer so se yet doen wilden, mosten sij stracx gedeputeerden uytsenden. Sij en wilden van der Aa niet dan overluyde hoiren spreecken, omdat se malcanderen niet en vertrouden. Eyntelijck ontrent den middach verclaerden sij dat se 2 ostagiers souden uytsenden énde dat se begeerden dat Sijn Excie 2 persoinen wilde committeren, om aende schantse te commen ende met heur daer te handelen. Sijn Excie committeerde hiertoe den Colonnel Huchtenbrouck ende capitein van der Aa, om aende schantse te gaen ende ging selfs met meest alle de heeren in de approchen, om te beter de sake te voorderen. Sij sonden over 2 officiers onder heur commanderende, die se over de grachten deden brengen, maer en wilden niet toelaeten dat se vande grachte afgingen ofte dat yemant met heur sprack, uyt vrese dat men se corrumperen ofte particuliere beloften doen soude. Sij en lieten oick den Colonnel ende capitein niet voorder commen als op de contrescharpe, daer verscheiden personen met heur handelden ende spraken, meestal overluyde ende gaende veel anderen af ende aen. Sij stonden altoos seer op heure betalinge, ende om tijt te hebben om ontset te verwachten; sij meynden dat heure betalinge veel bedragen soude ende begeerden, indien eenigen in dienste wilden blijven, dat men daeraf heele compagnien soude moeten maken ende uyten heuren capiteinen ende officiers daerover stellen; sij lieten ten lesten den tijt van t'ontset vallen tot op 8 dagen. Dit duyrde lang ende op alle swaricheiden quam Huchten-

brouck ofte van der Aa over om Sijn Ex^tie rapport te doen, die meest stack tegen den tijt van t'ontset te wachten, ende begeerde dat se heure pretensien begrooten souden om dan daerop te bieden. Naer lang handelen (in twelcke sij altemet met malcanderen eens droncken) lieten sij den heelen tijt van t'ontset glissen ende bleven alleenlijck staen op heur betalinge ende om compagnien geheel mette officiers uyten heuren te hebben, vande geenen die souden willen blijven dienen ende op de begrotinge van heur t'achterheit seiden tselven so haest niet te konnen doen, maer dat se morgen naernoen daervan pertinenten staet souden maken ende overleveren. Sij seiden dat de 4 vendelen vanden Marckgraef niet besonders ten achteren en waren, maer alleenlijck bij heml. gebleven, om mede de contributie te genieten, die men daerom een gratuiteit soude mogen doen, ende meynden dat men dit fort niet en soude konnen crijgen van heur dan mits wel betalende ende versochten daerop voorder stilstant. Sijn Ex^tie dede heur seggen dat hij tstilstant consenteerde, mits dat sij heur wachten mosten van eenige schooten met geschut ofte musquetten te schieten, ofte hij soude terstont doen voorts wercken ende approcheren, ende nopende tgelt, dat se wilden eischen, dat se heur dien aengaende se in reden mosten vinden dat de somme so groot niet en werde, dat men met een derde ofte de helft van dien de schantse met gewelt mochte winnen, daerop sij seiden te sullen letten, ende daermede scheide dit eerste parlament, in twelcke Sijn Ex^tie heur mede hadde doen seggen, indien eenigen waren, die geen gelt en wilden ontfangen, dat hij die, indien sij des begeerden, tot binnen Diest toe doen convoijeren soude om bij de andere gemutineerden te commen. Sijn Ex^tie was wel gesint een goede somme gelts aen desen te wagen, eensdeels om tijt te winnen, anderdeels omdat de plaetse tamelijck vast was, so dat men wel 70^m ofte 80^m £ soude moeten te coste leggen aen schieten ende graven alleer die te crijgen, boven tverlies van volck ende de pericule van eenich opwater, behalven dat men nu van alle dit volck ende heur amunitie noch dienste soude konnen trecken in een saison dat den viant aldermeest belemmert is ende meynde daerom wanneer het ten uytersten om 150^m £ te doen was, dat men de sake niet en soude behoiren af te slaen. Desen dach sonden die vande provincie van Utrecht in tleger tottet extraordinaris 10^m £. Snachts was alomme stilstant. Die vanden Bosch geen schieten hoirende, ende mogelijck vresende datter gaende was, vierden snachts seer ende schooten 5 schooten, die vande schantse en schoten niet wederom.

Ontrent dese tijt verstont men dat de Coninginne gecommitteert hadde

om naer Boulongie te gaen totte handelinge metten Ertshertoge te doen Doctor Harbart, Mr. Robert Beale (die de principaelste last hadde) S^r. Herry Nevels haer ambassadeur in Vranckrijck ende den Secretaris Edmonts, ende dat se in laste hadden daer meest te handelen vande vernieuwinge van alle de oude contracten ende tractaten met Engelant gemaeckt, dat de Engelsen in Spangien ende Indien vrij mochten traffickeren ende dat se malcanderen geen oirloge en souden maken, maer dat se insisteren souden, dat men nopende de cautionaire steden ofte d'Engelsen uyt der Staten dienst te doen gaen, ofte de traffijcke op de Nederlanden geen veranderinge soude maken, doch voornementlijck bedingen de restitutie van alle de penningen bij de Coninginne geleent, ende dewijle sij mer met gedeputeerden vanden Ertshertoge souden handelen, dat se insisteren souden om te hebben tvoorsitten ofte de preseancie alleer in eenige besongien te treden, ende dat dselve met die last eersdachs naer Boulongien souden vertrecken.

Den v^{en} May was schoin weder. Vrouch quam de compagnie van Gribbeval vande redoute te Hesel in tleger ende ging logeren bij Huchtenbrouck. Voor den noen sont Sijn Ex^{cie} een tromslager aende schantse, om heuren eisch bij gescrifte te hebben, daerop sij seiden, dat heur den tijt te cort viel, doch dat se t'avont een uyre voor t'optrecken vande wacht die souden leveren. Des naernoens brachten sij een man op de contrescharpe, bonden hem aen een pael ende herquebouseerden hem ten aensien van ons volck, roupende mer te vooren dat men niet qualijck en wilde vinden, dat se justitie deden. Naderhant verstont men dat desen soldat hadde willen sustineren dat de penningen, die se bij verdrach van Sijn Ex^{cie} souden konnen crijgen egalijck in capita souden verdeilt worden ende datter wel 300 in de schantse waren, diet met hem also verstonden, ende begeerden te hebben. Dit dootschieten werde genomen voor een trotse ende een quaet teycken. Naernoen ontrent 4 uyren ging Sijn Ex^{cie} met de gedeputeerden vande Staten ende andere heeren naer de loopgraven ende wachten daer wel een uyre, doen quamen wederom over 2 ostagiers ende op de contrescharpe werden gesonden Huchtenbrouck ende vander Aa, aende welcke den Gouverneur bracht een papier wel van 10 articulen, houdende 1°. Dat se versochten tijt van acht dagen om uyt te senden ende middelertijt naer secours te wachten. 2°. Volle betalinge van heur verachterde soldie ende achterstellen, behoirlijck naer t'overstrijken vande voors: 8 dagen te reeckenen, ten overstaen van vier vande outste soldaten van tfort, behoirlijck daertoe te eeden. 5°. Dat se mochten doen innen ende

ontfangen alle de contributien bij heur met consent van haere hoocheiden uytgescreven ende deur dit beleg ofte anders onbetaelt gebleven, 4°. monterende alle dselve sommen ten minsten wel tot 204m Philippus van 30 st. tstuck. 5°. Dat alle degeenen, die bij Sijn Excie in dienste souden willen blijven geredigeert souden werden in compagnien ende gecommandeert bij capiteinen ende officiers uyten heuren daerover te stellen ende dat se getracteert souden worden op denselven voet ende met so hoge gagie als sij bij den Coning waren getracteert geweest, ende dat men se een geheel jaer soude leggen in garnisoen, sonder te velde gebruyckt te worden. 6°. Dat Sijn Excie pasport soude verleenen aen alle degeenen die souden willen vertrecken ofte wech gaen. 7°. Dat de soldaten van Crevecueur gecommen so wel souden betaelt worden van haeren dienst ende de contributie als anderen. 8°. Dat de weduwen vande geenen, die geduyrende de mutinatie gestorven waren, mede souden betaelt worden. 9°. Dat pardon soude verleent worden aen alle overloopers ende allen anderen onder den heuren gecommen van wat sake dattet mocht wesen. 10°. Dat men den paep ende coster met heur gewaet, mitsgaders alle de commisen, backers, brouwers, hantwerckers ende de habitanten van tfort met alle heur goet vrij sal laten vertrecken, ende de siecken ende gequetsten boven heure betalinge doen cureren ende dan de vendelen laten volgen, ende dat se in tfort souden blijven tot dat se alles betaelt waren.

Hierop nam Sijn Excie deliberatie ende antwoorde naer op deselve poincten. Op t' 1°, dat hij nu meermalen hadde verclaert daertoe geen tijt te konnen geven. Op t' 2°, 4°, 7° ende 8° verclaerde hij, dat sulcken naerreeckeninge te doen voor hem te seer intricaet ende verwerret soude sijn als geen bescheit hebbende van heure diensten nochte vande betalinge van dien ende daerom om alle dispute te ontgaen was te vreden voor alle heure pretensien in deselve articulen geroert te geven eens 125m £, die sijluyden onder malcanderen souden mogen verdeilen naerdat sij souden bevinden te behoiren, aengesien sij onderlinge daervan veel beter repartitie souden konnen maken als hij. Op t' 3° verclaerde hij des niet te konnen consenteren, omdat met geen reden naer de reductie vande plaetse sulcx soude konnen gepractiseert worden tot lasten vanden geenen, die in de voors. 125m £ heur aenpaert mede souden moeten dragen. Op t' 5° was tevreden sulcx alles te consenteren, mits dat se getracteert souden werden als andere compagnien in dienste vande Nederlanden wesende, dewijle hij heur om de consequentie wille niet anders en const doen tracteren nochte exempteren van te velde te gaen bij noot, maer

was wel tevreden heur so veel te favoriseren als mogelijck soude wesen. Op t' 6e, 9e, ende 10e verclaerde simpelijck tevreden te wesen dselve poincten also te consenteren, twelcke hij heur bij gescrifte leverde, ende sont se wederom naer tfort om te beraden mette anderen of se des also aennemen wilden ofte niet, dewijle Sijn Exce meynde dselve redelijck te wesen ende verclaerde meer niet te konnen doen. De uytgesonden officiers namen de antwoorde aen, maer estimeerden die so weinich, dat se meinden dat daerop niet gedaen en soude worden, dat se nietemin tselve mette gemeine soldaten souden communiceren. Huchtenbrouck vermaende heur wel te gedencken in wat staet dat se waren ende dese antwoorde wel te overleggen, ende dat Sijn Excie heur tijt gaf, om daerop te delibereren tot morgen middach met stilstant van alles so lange, ende daermede scheiden sij van malcanderen. Tsavonts ontrent 10 uyren, naer dat se met malcanderen gesproocken hadden, riepen sij uyt dat de soldaten van binnen met de presentatie heur gedaen niet tevreden en waren, ende dat daerom elcx sijn beste mochte doen, ende begonnen terstont daernaer te schieten ende selfs tbestant te breecken, deden oick daernaer een signael teycken, twelcke bij velen mede vermoet werde te geschieden tot een trotse om den Staten te brengen tot meer gelts te geven, ofte op aenritsinge vande geenen, die desen niet wel aen en stondt ende daerom tbestant so schielijck deden breecken, om dese handelinge af te snijden eer de gemeine soldaten heur wel quamen daerop te bedencken ende te beslapen. Tvolck van Sijn Excie dat siende ende mits de consenteerden stilstant niet gereet wesende om te approcheren, liepen terstont naer de quartieren om materialen te halen, ende daermede liep t' meeste deel vanden nacht wech, in vougen dat desen nacht niet veel besonders gearbeit en werde, doch werde aende Rossumse sijde noch een conducteur vande approchen geschoten deur tlijf, genaemt Raef Depter, een vande stoutsten van allen, met groot pericule van te sterven, hoewel hij naer noch genas.

Den Graef Harman van Manderscheit met Carel Nutsel, Keiserlijcke paysgesanten, waren gecommen tot Emmerick ende dreven van daer met een schuyte af naer Schenckenschantse; doch commende aende spoeye van Cleef, bleven daer leggen ende sonden den Secretaris van Nutsel met een edelman vanden Graef aenden Gouverneur van Schenckenschantse aengeven dat se geerne naer Hollant souden gaen ende versochten te weten, of sij vrij mochten passeren, daerop den Gouverneur antwoorde dat hij niet en vermochte eenige gesanten deur te laten sonder pasport vande Staten Generael ofte van Sijn Excie, indien sij pasport hadden, mochten sij vrij

commen, indien niet, eerst paspoort versoucken. Dit refus dede haer gaen naer Cleef, van waer den Graef desen dach schreef aenden Gouverneur van Nieumegen versoucken daer te mogen commen, om naer Sijn Ex^{cie} ende de Staten te gaen ende en vermaende van Carel Nutsel niet, mogelijck om so beter deur te commen. Den Gouverneur hem vindende daerinne beswaert, dede terstont deur Hendrick de Beijer, Generael vande convoyen, Sijn Ex^{cie} daeraf verwittigen om te weten of hijt soude mogen consenteren ofte afslaen.

Den vj^{en} May was schoin weder. De Heere Oldenbarnevelt siende dat die vande schantse heur so trots hielden, dat se tbestant self braecken, toogh wederom over Heusden naer Hollant. Terstont daernaer quam in tleger Hendrick de Beijer, die met Sijn Ex^{cie} sprack nopende tversouck vanden Graef van Manderscheit, maer Sijn Ex^{cie} en vont niet goet, dat men se tot Nieumegen souden laten commen sonder consent vande Staten Generael, en dat den gouverneur hem daerom soude excuseren op sijn last, ten ware den Graef pasport hadde, twelcke Beier terstont aenden Gouverneur ontboot. Sijn Ex^{cie} dede met alle neersticheyt de approchen alomme verseeckeren, vermeerderen ende verstercken ende dede vele op de schantse schieten, daer tegen die van binnen oick veel schooten. Anders quam noch in tleger bij Sijn Ex^{cie} de heere Bocholts, gesant vanden Bischop van Ceulen, om te clagen over de excursien in tlant te Munster, ende in sijn particulier om te commen sien, hoe de saken vanden heere van Gileyn, sijnen neef, stonden, dwelcke op 6^{m} £ te rantsoen gestelt was, hoewel vermoet werde dat hij meest quam om te sien wat in den leger ommeging. Snacht approcheerden die vande sijde van Herwerden seer magnifickelijck ende quamen so aende Wale als aende Mase sijden tot op 8 ofte 10 roeden naer aende halve manen, leggende buyten de contrescharpen tegen de twee rivieren aen (eensdeels daer gemaeckt om de cracht vande revieren te breecken ende anderdeels om te flanqueren op de revieren ende op de grachten buyten de contrescharpe daer leggende). Dese approchen waren groot ende lang, ende alle de gravers hadden eerst moeten op tplatte velt bloot staen ende en hadden geen rug van geschut ofte musquetterie van naerbij, daerom de vianden tot buyten op de contrescharpe quamen loopen, ende schooten dapper naer de gravers daer hij wel 13 ofte 14 man dootschoot ende wel 40 personen noch quetste. Met dese approche waren sij nu daer voorts uyte meeste pericule, ende en hadden geen anderen meer met sulcken gevaer te doen, omdat se voortsaen uyte selve een rug souden hebben. Aende Rossumse sijde hadden de

gravers een groten rug ende waren al naer geapprocheert, waerom aldaer mer 2 personen gequetst werden.

Den vij^en May was schoin weder. Sijn Ex^cie dede noch uyte Tielerweert commen de compagnie van Appelman, om in de schantse te Maren te gaen logeren, ende die van Achthoven om mede te gaen in de schantse van Kessel, ende die vanden Heere van Kessel om te gaen bij Huchtenbrouck. Men graefde ende delfde evenseer in alle approchen, ende men schoot veel over beiden sijden met stucken. Die van binnen schooten oick veel steenen uyt met een mortierstuck. Snachts vierden die vande schantse seer ende schooten signael schooten; die van buyten approcheerden evenseer; aende sijde van Rossum quamen se vast dicht op de grachten ende wierpen daerop dry batterien, d'een op t'Rossumse hooft aende Waelsijde ontrent 150 roeden van tfort, wesende de v^e batterie, d'andere heel dicht bij de schantse ontrent 12 roeden vande grachten om de defensien wech te nemen aende Mase sijde, genaemt de vj^e batterie, ende de derde aende Mase, om de defensien naer de Wale wech te nemen, ende daer achter bet naer de Mase toe werde begonnen een batterie totte vierwercken, die de viij^e soude wesen. Aande Herwerdense sijde quam men heel naer op de grachten van beiden de halve manen, ende men maeckte daer een ix^e batterie aende Mase ontrent 40 roeden vande grachte, ende een x^e aende Waelsijde wat veerder af. Ende omdat de Middelweert tusschen de schantse ende Maren bestont drooch te worden, maeckten sij daer oick een batterie ontrent 150 roeden van tfort, wesende de xj^e, ende stelden also alle saken aen om metten eersten den viant tgeschut voor de neuse te brengen ende te trachten met bruggen, gaelderien ofte vlotten in heur contrescharpe ende halve mane te commen.

De ruyteren van Stakenbrouck hadden wederom gevangen gekregen 11 ruyteren van Verdugo, die se alles loslieten, ende hielden den fourier voor t'rantsoen, dien se van dage voor Sijn Ex^cie brachten. Dese seide dat bij den viant versch gecommen waren de ruyteren van Boedbergen, datter te voeren mer 5 vendelen Duytsen waren geweest, ende datter nu van nieus noch bij gecommen waren 6 vendelen van Graef Fredericks regement, 6 van Barlaymont ende 1 vanden Graef van Emden regement, so dat se nu waren 18 vendelen tsamen starck ontrent 14^c man, dat de twee Spaense regementen starck waren elcx ontrent 5^c ofte 6^c mannen, dat t'regement vande Italianen ongereformeert was gebleven ende starck noch ontrent 8^c ofte 9^c man, dat de Bourguignons binnen Helmont leggende heel starck waren, maer de Walse regementen van Busquoy ende la Bourlotte mette

2 vendelen Yren heel swack. Seide dat Don Jeronimo de Monroy alle de ruyteren commandeerde, ende dat se starck waren wel 500 peerden. Dese seide mede dat den viant gereformeert hadde de vanen ruyteren van Contreras, den jongen Corradijn, Hermando Salasar, Acugna, Gilus, Malaise, Conte Decia ende van capitein Francois. Item dat heur leger stille lach ende dat se geen hoipe en hadden dese plaetse te konnen ontsetten. Bij Sijn Ex^cie quamen desen dach een edelman vanden Graef van Manderscheit ende den secretaris van Nutsel met copie vande instructie die dselve heeren in last hadden bij den Staten Generael te verrichten om so te versoucken pasport om naer Hollant te mogen gaen, thoinden dselve copie ende verclaerden dat heur meesters principaliter van pays niet en souden handelen, maer alleen van middelen voer te nemen tot bevrijdinge vanden rijcxbodem ende om te commen tot ontruyminge van Berck, Emmerick ende andere plaetsen van t'rijck, ende dat se meer accessoire vanden pays en souden verhalen ende heur daerinne contenteren mette antwoorde, die men se geven soude. Sijn Ex^cie en wilde de pasport niet vergunnen, maer sont se naer de Staten Generael, sulcx sij den volgenden dage derwerts gingen.

Den viij^en May was tamelijck weder, ende men was seer doende omme de approchen wel te verseeckeren. Men schoot veel op beiden sijden. Die van binnen siende dat men heur de maet naer begonst te leggen ende datter geen hoipe van ontset en quam, bestonden te vresen, dat se metter tijt tfort ende oick tgepresenteerde gelt souden verliesen, riepen daerom ontrent den middach uyt offer niemant van wegen Sijn Ex^cie in de loopgraven was, ende geantwoort sijnde neen, vraechden naer yemant die Francois spreecken konde ende seiden doen, dat se bedacht waren noch eens met Sijn Ex^cie te spreecken, dat men daerom aen denselve wilde senden, ten einde hij yemant bij heur sondt, ende begeerden middelertijt stilstant, twelcke geschiede. Sijn Ex^cie ging naernoen naer de loopgraven ende sondt terstont aende schantse de capiteinen Cicil, van der Aa ende Jaxley, daertegen 3 ostagiers uytquamen. Sij persisteerden alnoch bij heur voorgaende versouck ende insonderheit vande volle betalinge van heur soldie, begerende dat Sijn Ex^cie wel wilde letten dat de schantse een vaste plaetse was ende sij veel couragieus crijsvolck, die gesint waren liever op malcanderen te sterven als heur betalinge niet te hebben. Sijn Ex^cie dede daerop seggen, dat hij heur sijn eyntelijcke meininge hadde verclaert, dat hij meer niet en conste, nochte ende begeerde te doen, ende als se niet gesint en waren dselve aen te nemen, en hadden sij niet behoufft wederom

te spreecken, dat se daerom eyntelijck heur mosten verclaren of sijt aennemen wilden ofte niet. Dese hiervan rapport aende soldaten doende, deputeerden sij uyt, om selfs met Sijn Ex^cie te spreecken den gouverneur met 2 andere officiers, die veel seiden vande starckte vande plaetse ende van tvolck ende insisteerden alsnoch op heuren eisch bij gescrifte gedaen. Sijn Ex^cie seide datter mer dry poincten in debat waren als, vanden tijt om secours te wachten, twelcke hij niet gesint en was toe te laten, vande betalinge vande verlopen soldie ende vande contributie, die sij wel wisten dat hij niet schuldich en was ende daerop hij haer geboden hadde 125^m £ eens. Dat hij niet en conste lang dingen, maer sijne meininge ront uyt hadde verclaert, ende dat hij meer niet en conste nochte begeerde te geven; dat tgeene hij heur boodt mer een schenck en was, ende dat den Prince van Parma t'anderen tijden geen grooter voor Geertruydenberch (een onbelegerde onwinnelijcke plaetse) en hadde gedaen; dat se bedencken mosten dat velen vanden heuren noch souden geadvanceert werden, ende nopende het tractement verclaerde om de consequentie wille heur niet anders te konnen tracteren als anderen ofte heur meer in garnisoen houden, maer dat hij se in alles favoriseren soude so veel doenlijck ware, ende dat hij selfs niet en sochte sijn volck te hasarderen ofte verliesen, maer in sijn dienste te conserveren ende te behouden. Seide mede dat hij den gesanten tsamen in tparticulier soude bedencken, ende dat se daermede weder mochten keeren in tfort, raet nemen ende hem terstont antwoort laten weten, omdat hij niet en dachte desen nacht te verliesen, maer indien sij mette gepresenteerde penningen tevreden waren, mochten sij gedeputeerden bij hem schicken, hij soude heur de articulen in forma doen depescheren ende teyckenen, ende sij souden in tfort blijven tot dat se heure betalinge souden ontfangen. Dese gingen hierop weder in de schantse, ende ontrent half acht uyren quamen eenigen wederom uyt, seggen, dat se de presentatie aennamen, ende daermede tevreden waren ende gingen voorts met Sijn Ex^cie in tquartier om de articulen in t' net te ontfangen, die Sijn Ex^cie eerst den volgenden dach depescheerde, omdat hij eerst gelt uyt Hollant moste hebben, daertoe hij terstont in poste naer den Hage screef. Desen dach vertoogh oick naer den Hage de heere Bocholts ende geduyrende de voors. onderhandelinge werden bij Sijn Ex^cie gebracht eenige brieven gevonden over een verdroncken man, gescreven aende garnisoenen van Sint Andries op den xxij^en Aprilis van Don Luys de Velasco ende la Bourelotte elcx apart, ende houdende dat se wilden betrachten de eere vande Walse ende Duytse natie ende de plaetse vromelijck houdende, dat

sij se voor seecker souden commen ontsetten, sonder nochtans daertoe tijt te noemen. Van die vanden Bosch waren gelijcke brieven vanden xxviij^{en}, maer met so sobere termen gescreven, dat se selfs schenen vande sake te dissideren.

Den ix^{en} May was tamelijck weder. Sijn Ex^{cie} dede vrouch de articulen van tverdrach instellen ende expedieren op den dach van gisteren, houdende 1°. dat hij heur accordeerde 125^{m} ℒ om binnen 8 dagen onder heur gedistribueert te worden op sulcken voet als sij sullen konnen accorderen. 2°. Dat de gequetsten ende siecken in gasthuysen ende steden sullen gesonden worden tot dat se gecureert sullen wesen ende evenwel mede heur deel vande voors. penningen ontfangen. 3°. Aende weduwen mede daeraf een gratuiteit, naerdat se sullen konnen accorderen. 4°. Dat de overlopers pardon sullen hebben ende heur deel uyte penningen genieten. 5°. Dat degeenen die willen vertrecken boven heur aenpaert in de penningen daertoe pasport sullen hebben, maer die naer den viant wederkeeren willen sullen geen gelt ontfangen. 6°. Die in dienste willen blijven sullen getracteert werden als de beste compagnien ende in alles wat mogelijck is gefavoriseert. 7°. Al die uyt Crevecueur gecommen sijn sullen heur deel in de penningen mede mogen genieten. 8°. Als eenigen eenigen tijt gedient sullen hebben ende heur pasport begeren sal heur die gegeven worden, mits dat se daelve niet en eischen buyten reden, dat men heur geen verwijt en sal doen van datter gepasseert is. 9°. Dat se onder advoy van Sijn Ex^{cie} 8 capiteinen sullen mogen kiesen vande Walen uyte regementen van Achicourt ende den Marcgraef. 10°. Dat alle de commissarissen van amunitien, provoosten, brouwers, backers, soetelaers, ambachtsluyden ende habitanten van tfort sullen vrij mogen vertrecken ende daertoe ist noot geconvoyeert worden met tromslager ofte trompetter. 11°. Dat den paep met al sijn kerckgewaet mede vrij sal mogen vertrecken ende convoy hebben als boven. 12°. Dat de sergianten ende corporals die gereformeert wesende advantagie getogen hebben tselve tractement onder Sijn Ex^{cie} sullen behouden. 13°. Dat Sijn Ex^{cie} op morgen commissarissen sal senden om de compagnien te formeren, daer af de capiteinen, te kiesen als boven, mette soldaten eedt sullen doen van getrouwicheyt ende tfort te sullen houden ten dienste van Sijn Ex^{cie} onder heure officiers, tot dat se betaelt sullen wesen vande voors. 125^{m} ℒ, welcke betalinge men doen sal aen d'een compagnie voor ende d'ander naer, mits dat d'een compagnie van tfort treckende, Sijn Ex^{cie} daerop een ander sal doen gaen. 14°. Dat de commissarissen den capiteinen ende officiers sullen assisteren om metten

soldaten te liquideren van tgeene elcx uyte voors. penningen commen sal. 15°. Dat Sijn Ex^cie oick morgen commissarissen sal senden om op te teyckenen tgeschut ende amunitie, opdat daeraf bij den Coningschen niet vermindert en werde. 16°. Wesende uyttet fort getogen sullen eedt doen als alle andere soldaten ten dienste vande Staten, ende so haest sij sullen gemonstert wesen, sal men heur een maent solts betalen.

Hiermede gingen de gedeputeerden metten Colonnel Huchtenbrouck (die vooreerst als Gouverneur daer gedesigneert werde) naer de schantse toe, ende die geagreeert wesende, werden de commissarissen Orsmael ende Storck daer gesonden, om alle tvolck in eedt te brengen, opdat men dan de wachten mocht wech nemen. Sij swoeren meest alle, dat so lange sij in tfort souden wesen, sij tselve houden souden ten dienste vande Staten ende Sijn Ex^cie, tot dat se ontfangen souden hebben tgelt heur bij Sijn Ex^cie belooft, ende dat se souden gehoirsamen de capiteinen ende officiers over haer te stellen, ende dat se renuncieerden den eedt, die se aenden Coning ofte Ertshertoge mogen gedaen hebben. Huchtenbrouck om heure saken so veel mogelijck irreparabel te maken sondt uyte schantse wech den paep, coster, backers, brouwers, houtwerckers, de bootsgesellen ende anderen, die in der Staten dienste niet en wilden treden. Hij dede mede vertrecken de commisen vande magasinen ende die opnemen bij persoinen uyten leger. Die van binnen koosen hiernaer elf capiteinen, te weten 8 uyte Walen van Achicourt ende den Marckgraef ende 3 uyt alle de Duytse vendelen, die se Sijn Ex^cie voorstelden, uyte Walen met namen Anthoine de Sancyes (die electo was geweest) Gabriel de Nouvel (die sergeant major was geweest) Jonas Durant, Francois Marischal, Francois Marlye, Philippe la Lou, Jan Nemmery et Jan de Bou; uyten Duytsen Andries Breder (die Gouverneur was geweest) Jurich Weckerley ende Lucas Reser, dese waren dselve dien in tbeleg tcommandement gedefereert was geweest. Sijn Ex^cie agreerde se ende liet se toe oick lieutenanten ende vendrechs te kiesen. De Walen versochten bovendien een regement te mogen blijven mette compagnie van Gilson uyt Crevecueur gecommen ende tot Colonnel te mogen hebben Sijn Ex^cie broeder Graef Hendrick van Nassau om beter tegen alle injurien gegarandeert te wesen so men vermoede, twelcke Sijn Ex^cie als aennemende scheen te glissen om heur geen naerdencken te maken. Sij en hadden te vooren niet konnen bewilligen dat de gepresenteerde penningen in capita souden verdeilt worden ende hadden daerom eenen, des sustineerende, geharquebuseert, maer dat was nu bij de gemeine soldaten deurgedrongen. Sij waren anders seer kitteloorich ende

werden noch seer beroert dat eenige onse soldaten heur aengeroupen hadden ende gescholden voor verraders, daerom Sijn Ex^cie heur consenteerde dselve bij den cop te nemen. In tfort waren 1 heele canon, 2 France canons, 4 halve canons, 1 slange, 2 halven ende 3 cleine stucken van metael met een mortier ende 4 ijsere stucken; ontrent 13^m ℔ cruyts, 3^m scharpen ende 40 lasten rogge, garste ende mout[1], maer tfort was van binnen wonderlijck ontramponneert met schieten, omdat de wallen naer de Mase toe nergens op hare hoochten opgemaeckt en waren, daerom de vrouwen ende kinderen daerinne seer miserabelijck gelegen hadden. Ende doen verstont men, indien Sijn Ex^cie den xxviij^en Marty dapper hadde doen schieten, dat hij se van die tijt af wel swack soude gemaeckt hebben. Snachts vierden ende triumpheerden alle de omleggende plaetsen seer over de victorie. Sijn Ex^cie willende noch beter bevrijden de Bommelerweert van alle excursien, dede boven tgat vande Heechuysse Mase een redoute maken om te beletten dat niemant daeruyt commen soude.

Den x^en May was tamelijck weder. Men wachte vast op tgelt om de soldaten vande schantse te betalen ende die daeruyt te trecken, dewijle men sach dat se uytermaten kitteloorich waren ende daertoe veel verweckt werken bij d'een en bij d'ander, die droncken ende vol wesende heur qualijck toespraecken. Op den naernoen versochten sij, dat se t'avont mede mochten schieten ende triumpheren, twelcke Sijn Ex^cie niet geerne toe en liet, maer siende heur groote begeerte daertoe, consenteerde des tsavonts, doen in tleger gecommen was den commis Sproussen mette beloofde 125^m £, daerinne die van Hollant een uytnemende neersticheit hadden gedaen om tselve naer tleger te senden ende also tlant vande vrese van dese plaetse te bevrijden. Tgelt uyt Vranckrijck was wel gecommen, maer mits den ambassadeur des dede vermunten om naer gewoonte een goede prouffijt daeruit te halen, en const men tselve noch niet gebruycken. Eenige Duytse Fursten hadden aende Staten heimelijck doen beloven eenige penningen om crijsvolck te onderhouden ende die te employeren met heur andere macht tot bevrijdinge vanden rijcxbodem, indien den viant wederom over Rijn soude willen commen. Van welcke penningen nu juist bij wissel op Amsterdam gecommen waren 40^m £, die seer wel te passe quamen, om in de voors. somme gesonden te werden.

---

[1] Eene uitvoerige „Lijste van geschut ende amunitie ende anders datter gevonden is int fort St Andries overgegaen den 9^en May 1600", met eene gedetailleerde beschrijving der vuurmonden is te vinden in de Lias loopende, 1600, op het Rijks Archief.

Dit stuck vande Duytsen werde seer secreet gehouden ende daerom bij velen vermoet dat de voors. penningen gecommen waren in rembourse-ment vande penningen ende amunitien heur geleent in den crijch voor Rees. Tsavonts schoten die vande schantse selfs over heur selven van triumphe met dry salven met musquetten ende daernaer alle haer ge-schut met scharp geladen. Die vanden Bosch dat hoirende meynden dattet accoort weder gebroocken was, so dat se mede begonnen te vieren ende signaelschooten te doen.

Den xj^{en} May was schoin weder. Tgelt werde in de jachte van Sijn Ex^{cie} gesonden tot voor de schantse ende heur aengeseit dat tgelt daer was, dat se daerom alles op de contrescharpe wilden commen ende tot besettinge van tfort binnen 40 musquettiers vande garde oplaten, twelcke sij niet en begeerden te doen, maer wilden tfort selfs houden tot dat se betaelt waren, ende dat se d'een compagnie voor ende d'ander naer souden laten aftrecken om betalinge te ontfangen ende voorts uyt te trecken. Sijn Ex^{cie} hadde voor de schantse doen commen de compagnien van Graef van Hohenloe ende vanden Graef van Solms, om vooreerst op de schantse te trecken, maer siende dat se niemant opnemen en wilden, dede hij op tvelt noch commen 600 Engelsen musqettiers ende pieckiers, ende die in slachordre stellen ende blijven om, of noch eenige moyte ontstaen mochte, volck bij de hant te hebben. Hij dede in tgat vanden Lorregraef tegen de contrescharpe aen leggen een brug van 2 eyndelinge ponten [1] ende deden 3 tafelen op de contrescharpe stellen om tgelt te ontfangen, ende dat elck soldaet gelt ontfangen hebbende terstont soude aftrecken, ende opdat se min bedrogen mochten worden, begeerde hij, dat se selfs eenigen bij de be-talinge souden committeren om te sien wie gelt ontfing ende te letten dat niemant tweemael en ontfinge. Hij sondt oick 4 ponten ende eenige jachten aende schantse om te laden de vrouwen ende bagagie vande schantse, en hadde in de Wale doen commen 6 sambreusen, om alle

[1] Het is ons niet mogen gelukken met zekerheid te weten te komen, wat Duyck hier en later nog op verscheiden plaatsen, door »een brug van eyndelinge ponten« verstaat. Waarschijnlijk is het een brug, waarbij de ponten niet, als gewoonlijk, ook bij de tegenwoordige pontonbruggen, in de rigting van den stroom gelegd worden, maar loodregt op die rigting en met de uiteinden aan elkander. Het is duidelijk dat men zoodoende veel minder ponten behoefde, doch ook een veel smaller brug verkreeg. Dit vermoeden wordt bijna tot zekerheid, wanneer wij in het VI boek van Duyck op den 10^{en} Julij 1601 lezen: »Desen dach werde de voeragie met groote menichte over den Rijn gehaelt over de brugge daertoe beneden geslagen, dwelcke in tmidden volmaeckt, maer op de einden met eindelinge ponten aengeleyt was om te beletten, dat geen wagens over en voeren.«

torijsvolck vande schantse inne te laden ende naer garnisoen te senden. Ontrent 10 uyren begonst men te betalen ende men gaf se elcx voor hooft 106 ℒ ofte weinig meer, naerdat de specien van gelde quamen, daermede die afgingen, ende vergaderden buyten op tvelt bij malcanderen. De weduwen ontfingen half gelt ende werden betaelt vande Walen capitein Antheine de Saucyes 91 man starck, Jonas Durant 89 man ende 4 weduwen, Francois Mariechal 74 man ende 1 weduwe, Francois Marlye 83 man ende 2 weduwen, Philppe La Lou 88 man ende 5 weduwen, Jan Nemmery 80 man ende 1 weduwe, Jan de Bou 75 man ende 3 weduwen, ende Gabriel de Nouvel 84 man ende 1 weduwe. Vande Duytsen werden betaelt Andries Breder 141 mannen ende 3 weduwen, Lucas Reser 127 mannen ende Jurich Weckerley 148 mannen ende 4 weduwen, makende tsamen 1080 mannen gesont ende cranck ende 25 weduwen. Noch werden betaelt 16 canoniers ende 1 weduwe ende 14 bootsgesellen met 1 weduwe, die hier wilden blijven, makende tsamen 1110 mannen ende 27 weduwen. Ontrent 4 uyren naernoen de leste compagnie betaelt wesende, trocken op de schantse de 40 musqettiers vande garde mette 2 voors. compagnien daertoe gedestineert. D'Engelsen togen mede naer heur quartier ende tvolck vande schantse in de sombreusen, mits men heur beloofde op morgen voorts te tellen tgeene de betalinge van dage gedaen te corte soude commen aende 125^m ℒ, ende daermede was in handen vande Staten gebracht een plaetse, daerop den viant scheen so te staen, dat die alleen genouch was om de Vereenichde Nederlanden in te drucken, wesende de eenige reste van sijn voerdel, twelcke hij verkregen hadde met so grooten machtigen leger ende tot so groote costen in 2 jaren tijts ende daerom hij hem so in schulden hadde verloopen, dat hij nu aen alle canten met mutineren gequelt worde. Een plaetse daerdeur hij altoos den Staten de wet const setten ende beletten ergens leger te brengen, omdat dselve gelegen was op beide de revieren, een gereet oversetten daer hadde, en doende marcheren 4 ofte 5^m mannen deur dese plaetse, bijnaest midden in heur lant quam ende eygentlijck scheen te dienen om daerdeur innebreeckende alle de provincien van malcanderen te scheiden, dwelcke oick om die redenen de Staten so veel importeerde als eenige andere frontiere vande landen, omdat se oick beide de stromen conste sluyten ende dwingen, ende daerom nu den Staten wonderlijck dienen sal tot versterckinge van heure frontieren ende bevrijdinge vanden Bommelerweert, behalven dat dit overgeven uytermaten wel gelegen quam, mits twater in de revieren begonst te wassen ende so hooch al was ge-

worden dat de laechste loopgraven al in twater stonden, welcke t'approcheren wonderlijck geincommodeert soude hebben. Stakenbrouex ruyteren hadden wederom eenige ruyteren vanden viant gekregen, die seiden dat bij Velasco mede gecommen was t'regement van d'El Villar met eenige garnisoenen uyt Vlaenderen ende Brabant ende noch 8 vanen ruyteren uyt Lutsemburch, ende meynden dat den viant nu wel starck soude wesen 8m man te voet ende 1000 peerden, endat se naerder aenden Bosch souden commen, twelcken volgende men snachts verstont, dat se desen dach meest alles waren commen logeren te St Oedenroye, so men vermoet om onder de stadt vanden Bosch te commen ende die te verseeckeren tegen theleg.

Den xijen May was claer, maer seer windich weder. Sijn Excie gaf patenten aen tvolck uyte schantse gecommen om in garnisoen te gaen, de 8 vendelen Walen te Gornichem, Rotterdam, Delft ende Leiden ende 2 vendelen Duytsen tot Dordrecht ende 1 tot Utrecht. Hij dede mede met heur reeckenen vande reste vande 125m ℒ heur noch te tellen, belopende voor elcken man noch ontrent 5 ℒ 5 st., daermede sij noch tsavonts afdreven naer Bommel ende Gornichem. Sijn Excie dede in de schantse trecken de compagnien van Huchtenbrouck, Buth ende Weineom ende gaf last op capitein Haeften, om daer mede te commen. Hij gaf oick last om alle de trencheen af te werpen ende tgeschut ende amunitie tscheepe te brengen. Hij vont goet tot bevrijdinge vanden Bommelerweert te houden de redoute aende Heechuysse Mase, de wercken te Crevecueur ende te Empel, de Knolschantse, de redoute op de Alemse sluyse, den toorn van thuys te Alem ende den toorn van thuys te Kessel. Hij dede voorts van nieus besteden op den dijck van Kessel daer de creecke begint een redoute voor 15c ℒ, ende dat op de plaetse daer de punte te vooren was gemaeckt om die mede te houden ende dan alle de wercken daer af te werpen. Hij dede oick een redoute maken te Littoijen op tgat, om dan mede alle de voordere wercken daer af te werpen. Hij stelde ordre op de waterwachten vande Wale ende Mase ende begonst alle saken te prepareren tottet breecken vanden leger. Hij ging selfs naernoen te Kessel, daer hij bevont dat uyt een onverstant begonnen was af te werpen de schantse aenden dijck, die nochtans gelast was te houden ende beset te blijven bij de vendelen van Achthoven ende Castricum, tot dat de redoute daer gemaeckt soude wesen, daerom hij belaste tselve wederom op te maken ende in defensie te brengen. Den viant lach noch te St Oedenroy ende schoot daer snachts 7 schoten ende vierde veel. Eenigen vanden

Bosch waren snachts met schuyten gecommen tot achter Alem, ende namen daer uyte weide eenige wagenpeerden. Desen dach quam in tleger den Heere van Cruningen om tselve te besien ende tsavonts quam daer oick den Graef van Hohenloe om de schantse te besien. Sijn Ex^cie^ hadde last gegeven om de redouten in de Tielerweert bij Hesel af te werpen, gelijck mede de redouten bij Rossum gemaeckt, maer op begeren gaf hij de redoute te Varick aenden heere van Varick ende de redoute te Rossum naestbij de kercke aende vrouwe van Rossum, om die te mogen bewonen, omdat se so seer met dese legeringen ende schantse verdreven waren, dat se geen plaetse bijnaest op heur goet en hadden om te wonen [1].

Den xiij^en^ May was schoin weder. Sijn Ex^cie^ dede vast vele wercken afwerpen, maer beval dat men de Vriesche schantse aenden Nollerwech ende de Mugge schantse laest afwerpen soude. Hij gaf patente aende compagnie van Marlije om naer Woudrechem te gaen. Anders werden noch in tleger gebracht tot betalinge vande wercken 20^m^ £ ende 16^m^ £ tot een maent solts voor tvolck uyte schantse gecommen om op de eerste monsteringe te betalen, maer mits tvolck vertogen was, werde tgelt metten commissarissen wederom gesonden naer de garnisoenen. Den viant quam desen dach te Beerlicum met sijn leger ende sondt eenige compagnien voorheen naer den Bosch om door de stadt naer Orten te trecken ende daer te schantsen, maer die vande stadt en wilden se niet deur laten, daerover een groot rumoer in de stadt was, omdat se daer geen schants nochte casteel en begeerden.

Desen dach quamen weder in tleger den edelman van Manderschei[t] ende scriver van Nutsel, vande Staten Generael geobtineert hebbende pas-

¹ Een bewijs van de gruwelijke verwoesting, waaraan de omliggende landstreek in het vorig jaar had blootgestaan, vinden wij in de correspondentie tusschen de Staten Generaal en den Prins. Den 11^en^ April 1600 schreven de eerstgenoemden:

»......... wij achten dat den seeckersten wech soude zijn om den vijant verhinderinge te doen in dese gelegentheyt ende occurentie van saken bij soe verre deselve hem nae die quartieren met sijn leger soude begeven, dat men hem in sijn dessein prevenieerde met het afbranden vande huysen ende dorpen in de quartieren daeromtrent gelegen daermede hij hem ende sijn leger soude mogen dienen ende accommoderen.« (Rijks Arch. Minuut van de hand van Aerssen in de Lias loopende.)

Waarop Maurits drie dagen later ten antwoord gaf:

»......... waerop wij U. E. nyet hebben willen onthouden dat den vyant den vergangen somer alle de dorpen hier ontrent sulcx geruineert ende geraseert heeft, datter bijnae geene menschen is waerse gestaen hebben, uytgenomen tot Lith ende Litthoyen, alwaer noch eenige huysen sijn staende gebleven, dewelcke wij, bij soo verre den vyant hem derwaerts soude willen begeven, achtervolgende U. E. begeerten sullen doen afbranden.« (Rijks Arch. Lias loopende.)

port voor heur meesters om naer den Hage te mogen commen ende daer heur propositie te doen, omdat sij den Staten verseeckeringe hadden doen doen, dat se principaliter vanden pays niet en souden spreecken.

Den xiiij[en] May was betrocken weder met weinich regen. Sijn Ex[cie] ging selfs naer Littoijen, de Voorne ende Kessel om te besien in wat staet hij die wercken laten soude op sijn vertreck, daertoe hij alle ordre begonst te stellen, liet daerom te Alem een brug van eyndelinge ponten maken tegen Rossum aen ende de groote scheepbrug afbreecken, met de brug te Kessel leggende om die te mogen doen wech brengen. Hij gaf mede last om meest alle de wagens ende treckpeerden te casseren tot op een cleyn getal naer. Vanden viant en hoirde men anders niet dan dat se noch te Beerlicom lagen.

Den xv[en] May was heel schoin weder. Tleger lach noch stille, preparerende Sijn Ex[cie] alle saken tot vertrecken om den viant geen oirsake van ontrent den Bosch te blijven te geven ende die vande stadt te min veroirsaken om garnisoen inne te nemen. Anders tooch hij heel vrouch mette gedeputeerden vande Staten naer Crevecueur om de wercken daer te besien ende met eenen te besteden tgeene men vooreerst tot defensie van die plaetse nodich soude vinden, om dselve mettertijt te brengen totte forme vande plante ofte besteck, daeraf gemaeckt. Snachts quamen wel 30 vanden viant met schuyten tot achter Kessel om daer de ruyterwacht op te lichten, maer bij een boer heur geseit sijnde datter anderhalve vane op de wacht was (hoewel des onwarachtich was) en dorsten sij niet aencommen ende versuymden also voordel op deselve te nemen, latende verluyden dat se de volgende nacht veel starcker weder souden commen.

In dese tijt stonden de saken bij den viant so, dat hij de gemutineerden van Diest most auctoriseren met sijn patenten om feitelijck te executeren heur uytgescreven contributien over verscheiden steden van Henegouwen, mits selfs daervan genietende den iij[en] penning so geseit werde, daermede de gemutineerden in tlant getogen wesende, dreichden alles om de steden af te branden ende dwongen sulcx die van Bergen te geven 32[m] ℒ, die van Valenchijn 15[m] ℒ, die van Dornick 12[m] ℒ ende die van Rijssel 18[m] ℒ. De edelen ende ingesetenen vande landen hadden gaerne heur daertegen mette wapenen gedefendeert, maer omdat den Ertshertoge heur sulcx doende, dreichde te houden voor rebellen, mosten sij des lijden ende tgelt opbrengen, sonderlings so sij sagen dat men meest alle de andere plaetsen op gelijcke voet tracteerde. De gemeenten werden daerom seer qualijck tevreden ende scheenen een grooten afkeer vande regieringe

vanden Ertshertoge te nemen, die alles absolutelijck ende met pracht wilde regieren. De gedeputeerden vande Staten protesteerden vast daertegens, maer de becommeringe ende benautheyt van gelt liet veel passeren. Hierom drongen dselve Staten altoos om pays mette andere provincien te maken, ende de vereenichde Nederlanden hoipten dat dit metterlijt noch alle de saken vande Ertshertogen op rollen soude brengen.

Den xvj^{en} May was tamelijck weder. Den viant creegh vrouch tusschen Kessel ende Lit gevangen 4 mannen, die se met schuytgens naer den Bosch brachten. Sijn Ex^{cie} creegh tijdinge dat tcrijsvolck vanden viant seer qualijck tevreden was ende dat se uytgaven op morgen te sullen vertrecken naerde Mase. Item dat se veel rijsbossen bij de Grave deden maken als of se daer yet wilden aengrijpen, waerom hij heur de handen wilde open geven ende sijn leger breecken, daertoe hij alle de patenten van dage uytgaf om op morgen te vertrecken, doch vont goet dat Graef Ernst in de Bommelerweert soude blijven met 22 compagnien te voet ende 2 vanen ruyteren ende hem houden te Hedel, Wel ende Amelroy, totdat den viant vertoge, met last so den viant naer de reviere quam dselve te costoyeren, ende indien hij wechtooch, sijn volck in garnisoen te senden. Die met hem blijven souden waren vande Engelsen Morgan, Knouleis, Schot, Ogel, Hamont ende Daniel Vere; vande Francoisen Mariscot, Hallart, Hamelet; vande Duytsen Stael, Embiesen ende Nassau; vande Schotten Hinderss. ende Kirckpatrick; vande Switsers, Meijer ende du Puys; vande Vriesen Blau, Kijf ende Edsart Grovesteyns, van Gistelles, Marquette, Kessel ende Treslong. De 2 vanen ruyteren waren Smeltsing ende Onstae. Boven desen bleef Littoijen beset met Fouilleau ende Rijswijck, Kessel (tot opmakinge vande redoute aldaer) met Achthoven ende Castricum, Sint Andries met Huchtenbrouck, But, Appelman ende Weincum, de redoute aende Alemse sluyse ende de Knolschantse met Groesfelt, Empel met Telshout, ende de Voorne ende Crevecueur met heur oude garnisoenen[1]. Desen dach werden te Crevecueur bestedet te maken 3 bolwercken met heur gordijnen voor 27^{m} ℒ, daermede men achte de plaetse roijalijck gefortificeert te wesen. Snachts dede Sijn Ex^{cie} een embuscade te Kessel maken, op of den viant wederom uytquam, die men niet en vernam, mogelijck om dattet seer regende.

Den Secretaris Edmonts keerde ontrent dese tijt andermael wederom

[1] Eene gedetailleerde opgave van de indeeling van het geheele leger in de verschillende garnizoenen is te vinden in de Lias loopende op het Rijks Archief. Zij is gedateerd van den 16^{en} Mei 1600.

naer Engelant, niet hebbende konnen nopende de 3 poincten vanden Ertshertoge anders obtineren, dan dat die mosten blijven staen tottet tractaet, daerom hij ende de andere gedeputeerden heur prepareerden om metten eersten naer Bouloigne te vertrecken.

Overmits in de landen van Hollant de lasten vande contributien tvoorleden ende desen jare seer beswaerlijck waren geweest ende dat alle de geenen, die bij den viant ende in neutrale landen woenden ende heur goederen in Hollant hadden min waren beswaert met de capitale impositie, de middelen op de consumptie ende andere personelle lasten als degeenen die in de landen woenden ende de goederen vande voors: absenten oick mosten beschermen, so werde op den xvj^en^ deser bij den Staten uytgegeven een placcaet, daerbij gestatueert werde dat alle degeenen die met consent bij den viant woenden voor de jaren 99 ende 1600 souden moeten contribueren t'elcken de helft van tsuyver incommen vande goederen die in Hollant ofte West Vrieslant leggen, ende die bij de neutralen woenen in elcken jare tvierde paert van tsuyver incommen, te betalen d'een helft binnen 2 maenden ende d'ander helft den j^en^ Decembris toecommende, ende dat de administrateurs ende debiteurs van deselve goederen de weerde vanden incommen souden moeten aenbrengen binnen ses weecken sub poena quadruplj, te verdelen d'een helft voor den aenbrenger ende de wederhelft voor den officier ende den armen, ende dat de Gecommitteerde Raden daerover als over andere contributien sommier recht souden moeten doen, meinende de Staten daeruyt een goede partije penningen voor dese 2 jaren te vinden.

Den xvij^en^ May stormde ende regendet seer. Alle tleger brack van een, uytgeseit de compagnien, die met Graef Ernst in de Bommelerweert souden blijven. Sijn Ex^cie^ ging naer Heusden om daer de gelegentheit te besien ende des avonts weder te keeren naer Bommel, daer hij eenige dagen ende tot dat den viant vertogen soude sijn, meynde te blijven. Hij dede besteden de verhoginge vanden gront van Sint Andries in de hoochte van 4 voeten, ende daerom alle de hutten van dien wechbreecken ende op de contrescharpe stellen, tot dat de verhoginge soude gedaen wesen. Hij dede oick afwerpen de borstweringen bij den viant in haeste gemaeckt, om daernaer de schantse behoirlijck op te mogen maken. Hij dede mede aenbesteden de stoppinge van alle de gaten in de schantse geschooten om dselve also te doen repareren. Den viant bleef daer en tusschen noch al stille te Beerlicom.

ANDERE GESCHIEDENISSEN.

Den xix^{en} May was schoin weder. Sijn Ex^{cie} tooch vrouch van Bommel naer den Hage om metten Staten te delibereren op tgeene men voerder soude mogen aangrijpen. Hij dede oick besichtigen Sgravenweert, om te weten in wat vougen men best den beer daer soude konnen hermaken om te blijven staen ende de grachte diep te mogen houden. Den houten beer was daer te winter met pressinge van t'ijs meest wech gebroecken, omdat t'ijs in de Wale steeckende de stroom geheel naer den Rijn ging ende twater daer so hoech dede rijsen, dat den beer des niet langer en hadde konnen houden. De grachten nu gepeilt wesende, werden bevonden dat den Rijn daer deur in de Wale liep ende diepte maeckte, ende datter noch niet veel ondiepte in de grachte en was, dat daerom niet ongeraden en soude wesen den beer mer een stucks weegs wider te maken ende een groot gat daerinne totten deurtocht te laten om te beletten dat deur rijsinge van twater op d'een sijde meer als d'andere dselve niet lichtelijck weder en quam te breecken, ofte dat men se van nieus soude moeten maken ende van buyten met een rijsendam beslaen ofte tusschen seeckere staeckeramen inne besetten met viercante balcken, twelcke beide veel costen soude. Men bevont mede dat de Weert ontrent 150 roeden vande grachte van tfort seer afnam ende scheen te willen deurspoelen vanden Rijn̄ in de Wale, twelcke men mettet slaen van een hooft soude moeten beletten.

Den Grave van Manderscheit toe Blanckenheim met Carel Nutsel, Keiserlijcke gesanten, verkregen hebbende pasport vande Staten Generael om in den Hage te mogen commen, sijn desen dach van Cleef afgecommen ende de Wale nedergevaren naer Nieumegen ende voorts op Buyren, daer se eenige dagen bij den Graef van Hohenloe bleven.

Den xx^{en} May was windich buych weder. De Staten van Hollant tot noch toe vergadert wesende, scheiden van dage met dat besluyt dat men Duynkercken metten eersten soude aentasten ende belegeren, om also de landen van Hollant te ontheffen vande groote costen die se jaerlijcx totte equippagie ter zee mosten doen, te meer omdat Sijn Ex^{cie} veel beswaerlicheiden vont in tbelegeren van Sluys, ende om hiertoe meer volcx bij de hant te hebben, beslooten de Staten binnen heur lant noch te lichten 3^{m} mannen onder verscheiden capiteinen voor den tijt van 3 maenden, daertoe sij terstont

den trommel alomme deden slaen. Ende souden die van Amsterdam lichten 3ᶜ man, Dordrecht, Haerlem, Leiden, Delft, Rotterdam elcx 2ᶜ, Goude, Gornichem, Alckmaer, Hoorn, Enckhuysen elcx 150 man, Schiedam ende Edam elcx 100 ende Munickendam, Meedeblick ende Schoinhoven elcx 50 mannen.

Ontrent dese tijt deden die van Oisteynde een uytval, in dewelcke gevangen werde den capiteyn Daem Verhorst, den lieutenant van Augustijn Humans, den sergiant van Tutelaer ende meer anderen ende verscheiden soldaten dootgeslagen ende den viant imputerende aenden sergiant verscheiden roverien in Vlaenderen gedaen, dede hen terstont ophangen.

Den xxjᵉⁿ, xxijᵉⁿ, xxiijᵉⁿ ende xxiiijᵉⁿ May wast noch seer cout weder ende tegen de saison vanden tijt, daerdeur alle de eirdvruchten so ingehouden werden, dat niet bijnaest opwassen en konde tot groote bedroeffenisse vanden bouman. In dese tijt quamen de gedeputeerden vande Coninginne van Engelant tot Bouloigne, om aldaer metten gedeputeerden vanden Ertshertoge te tracteren van pays, maer omdat den Ertshertoge mede last hadde te tracteren voor den Coning van Spangien, wilden sijn gedeputeerden de preseancie boven die van Engelant hebben, daertegen die van Engelant sustineerden dat niet dese gedeputeerden, maer den Ertshertoge procuratie vanden Coning van Spangien hadden, sulcx dat sij ten opsien van Spangien mer en waren gesubstitueerden ende in effecte geen principale procuratie en hadden als vanden Ertshertoge, dat sij daerom heur de preseancie ofte voersitten niet en konden gunnen, ende dat oick geen reden en ware, dat de gedeputeerden vanden Ertshertoge preeminencie souden hebben voor gedeputeerden vande Coninginne van Engelant, waerop de alteratie vande gedeputeerden so seer wies, gesustineert bij hun meesters, dat se naer lange vergaderen ende disputeren ten lesten noch scheiden, sonder in openinge vande principale poincten vanden handel te commen.

Den viant was ontrent dese tijt vertogen van Beerlicom naer Sint Oedenroy ende voorts naer Asten ende Someren, hebbende naer den Bosch gesonden een deel geschuts ende amunitie.

De gedeputeerden vande Omlanden waren nu een geruymen tijt in den Hage, clagende seer over de precysheyt vande commissarissen der executie van Groningen ende dat dselve in geen consideratie en wilden nemen de penningen bij heur betaelt, maer heur noch evenseer beswaerden, alsof sij so weinich als de stadt betaelt hadden, presenteerden vande schulden des ontfangers op heur te nemen 150ᵐ £ ende de Generaliteit van de hooft-

somme ende interesten van dien te vrijen, mits dat se des met gemack mochten lossen ende daermede van tvoorgaende gestaen, versouckende voor het toecommende gratieuse quote ende billicke egaliteit tegen de stadt, maer dit werde ten lesten in de Staten alles afgeslagen, daerom sij met groote verbitteringe weder wech toogen, imputerende desen meest de heere Oldenbarnevelt, die sij meinden dat te seer precis ende hardt in desen was, ende daerom alles verwierp om tlant mette executie te verderven ende gansch te verarmen, jae quamen so verre dat vele opentlijck seiden, dat se noit van tyrannie te recht en hadden geweten, noch onder den Coning van Spangien, noch onder Duc d'Alva, maer dat se sulcx nu te recht leerden ende beproefden.

Den xxv^en^ May was noch cout weder. Den viant tooch weder naer Erp ende Vechel om naer de Mase te commen. Desen dach sterf van sieckte de Gravinne van Meurs, hebbende bij testamente ende legate aen Sijn Ex^cie^ gemaeckt de Graefschap Meurs mette heerlicheiden van Cracou, Vrimerssem ende de andere daer onder gehoirende, te vooren aen hem mede gegeven donatione inter vivos, aenden Graef van Benthem alle haere goederen ende heerlicheiden gelegen in de stifte van Ceulen ende Westfalen, ende aen Graef George Everard van Solms de Graefschap Hoirne mette heerlicheit van Weert, pantschappen van Kuyck, Berck ende Kessel, ende denselven Solms en sijn huysvrouw bij sijn versterven voorts geinstitueert universeel erfgenaem van alle hare voordere onroerende goederen in den Nederlanden gelegen ende van alle haere roerende goederen, mits betalende haere schulden, hebbende bij haer testamente versocht de heeren Staten Generael tot executeurs van haer uyterste wille, twelcke noch wel groote verwerringe in veel saken mocht causeren.

Den xxvj^en^ May was schoin weder. Den viant quam aende Mase in tlant van Ravestesteyn, alwaer hij met eenich geschut overscheepte ende naer Batenburch vertoogh, om dat huys te beschieten ende weder inne te nemen. Den Grave Ernst dit vernemende, ende vresende voor Littoijen, sondt van dage noch derwerts de 2 Schotse compaguien van Hindersson ende Kirckpatrick, ende quam met sijn volck in de Tielerweert boven op Hemert, om op de Voorne ende anders te mogen voorsien.

Desen dach begonnen die van Hulst in Vlaenderen te mutineren ende tgansche lant rontsomme te quotiseren ende bescrijven, twelcke in des viants saken noch wel groote verwerringe mocht maken, sonderlings so Sijn Ex^cie^ seer groote gereetschap maeckte, om met een leger naer Vlaenderen te gaen, daertegen hij de patenten hadde doen gereet maken voor

10^m^ man te voet ende 2^m^ ruyteren om te marcheren tegen den v^en^ Junij, indien hij mer schepen genouch konde crijgen om alle tvolck over te brengen, die men beraemde te moeten hebben wel ten getale van 800. Hoewel hem dien tocht seer tegen de borst was ende tegen sijn advys, meinende beter aende Brabantse cante den viant werck te maken, daertoe Graef Willems advys mede liep, dan gebonden aende precysheyt vander Staten resolutie om die van Zeelant te assisteren, moste hem daermede conformeren [1]. Die vanden casteele van Antwerpen, die volgende tlaeste verdrach met leeningen onderhouden werden, hadden oick wederom in de stadt geschoten ende voortsaen meerder leeninge willen bebben. Die van Diest joegen oick ontrent dese tijt de commissarissen vanden Ertshertoge weder uyt, niet willende denselven langer laten volgen den iij^en^ penning van heur uytgescreven contributien, ende ontfingen weder alle man bij heur, die aenden Coning van Spangien ten achteren waren met belofte heur aen heure betalinge te helpen, in vougen dat de saken vande Ertshertogen seer scheenen te verwerren ende in trouble te commen. Terwijle dselve doende waren om alle de ingesetenen van d'ander sijde te doen consenteren den iij^en^ penning van heur jaerlijcx incommen totten crijgh, tot welck consent te dragen d'ingesetenen seer onwillich waren ende schenen dese desordren totten crijgh niet veel te sullen helpen.

Den xxvij^en^ May was tamelijck schoin weder. Den viant maeckte eenige approchen voor thuys te Batenburch, plante geschut ende begonst daerop te schieten, in twelcke den capitein Swits met een musquet int tlijf geschoten werde, ende siende dat hij thuys tegen tgeschut niet en konde houden, dede metten viant parlamenteren ende accordeerde de plaetse over te geven ende daeruyt te trecken naer Littoijen ende de Voorne, waermede dit huys noch desen dach aenden viant overging. Graef Ernst vresende of den viant mocht trachten deur Masenwael op de Wale te commen, heeft terstont naer den Doyeweert gesonden de 3 compagnien Vriesen van Blau, Kijff ende Edsart Grovesteyns, onder tbeleit van sijn overste lieutenant Huseman, die hij laste uyt Tiel mede te nemen een derde van sijn compagnie ende een derde vande compagnie van Eyndhove. Hij sondt te dien eynde oick aenden dwersdijck de 2 compagnien ruyteren van Wermeloe ende Ittersum, om daer de wacht op de reviere te houden, ende bleef middelertijt tusschen Tiel ende Ophemert leggen.

[1] Het is welligt niet zonder belang op te merken, dat deze geheele volzin, te beginnen met het woord »Hoewel«, oorspronkelijk niet in den tekst van Duyck voorkwam, maar er later, ook door hem zelven, als aanteekening is tusschengevoegd.

Desen dach quamen de voorn. Gesanten vanden Keiser in den Hage, hebbende tot noch toe op Buyren bij den Graef van Hohenloe geweest, sonder dat men eygentlijck verstont, om wat saken sij daer so lange waren gebleven.

Den xxviij^{en} May begonstet weder te versachten ende te regenen, twelcke alomme op de landen seer gewenst ende aengenaem was, omdat noch gras, noch lof mits de groote coude hadde konnen wassen ende alle de huysluyden daerom met heure beesten in groote armoede waren. Den viant tooch uyt Masenwael naer tlant van Ravesteyn.

Den xxix^{en} May regendet noch. Den viant ging logeren boven de Grave in tlant van Cuyck tusschen Linden ende Cuyck, daer hij tsedert eenige dagen bleef leggen.

Den xxx^{en} May was schoin warm weder. Voornoen werden de gesanten vanden Keiser bij den jongen heere Graef Hendrick van Nassau ende dry gedeputeerden vande Staten uyt heur logement gehaelt ende naer thof gebracht, daer noch bij heur quam Sijn Ex^{cie}, ende gingen doen tsamen naer de Staten Generael, daer sij heur propositie deden, daerbij sij overleiden heur credentie vanden v^{en} Novembris voorleden ende de Staten van wegen den Keiser seer groeteden ende oick van heuren twege ende mede van wegen Salentijn Graef van Ysenburch heur mede gedeligeerde, ende daernaer commende tottet geene heur bij instructie bevolen was, seiden dat twee voorneemste poincten van dien waren om te versoucken ontruyminge vande plaetsen op rijcxbodem geoccupeert ende restitutie ofte reparatie vande toegevouchde schaden, ende daerbij dat de legatie anno 94 tot Regenspurch gedecreteert mocht geadmitteert werden, daerop sij verscheiden scrivens vande Staten ontfangen hadden, die heur niet en scheen dat des Keisers ende rijcx intentie te recht hadden verstaen, daerom sij dselve pointen wat naerder ontdeckende, verclaerden dat de Staten heur den 31 Januarij lestleden gescreven hadden, dat se niet eenen voet lants en begeerden buyten de Nederlanden nochte eenige stenden theure te onthouden, maer dadelijck wilden restitueren, mits dat den viant Berck ende andere plaetsen mede ruymde, dat sij den Keiser des hadden gerefereert ende dattet hem gevallen hadde, maer seer vreemt vont, dat men dien niettegenstaende, daer den viant Rees, Emmerick ende Lobith hadden geruymt, van wegen de Staten dselve plaetsen ten delen terstont hadde ingenomen. Dat heur oick onbillick ende onlijdelijck dochte dat d'een partije nopende de ontruiminge hem soude excuseren op de verweygeringe van d'andere partije, maer dat elcx eer voer hem selven behoirde te ge-

hoirsamen ende naer te commen de begeerten vanden Keiser ende t'rijck, ten ware hij hem daervan viant wilde thoinen ofte den Keiser ende t'rijck oirsake geven om hem met gewelt tot reden te brengen. Dat men daerom sonder dilay ofte excusen te nemen ofte te pretexeren partijen contumacie, die den Keiser niet langer denckt aen te nemen, de ontruyminge dadelijck wilt doen. Dat de Staten de ontruiminge van Sgravenweert weigeren, omdat dselve geseit wort op Geldersen bodem te leggen, daerop hadden dselve te bedencken dat den Furst van Cleef van deselve plaetse in seer lange ende rustige possessie is geweest, sonder yemants tegenseggen, uyt welcke possessie hij also de facto niet en const gestoten werden om eenige pretensie vande Geldersen, alleer die in tpetitoor heur actie hadden geinstitueert, ende daerop recht verkregen. Ende opdat d'een partije niet langer pretext en naeme op de weigeringe van d'andere, so versocht den Keiser dat van beiden sijden geconsenteert mocht worden de restitutie van Sgravenweert ende van Berck mette schantsen daer over te doen op eenen selfden dach, daertoe te raemen, mits dat heur daervan binnen een maent verclaringe geschieden, ende om wech te nemen de pretexten van t'recht van die van Gelderlant, dat men 's Gravenweert ten uytdrachte van trecht soude consigneren in de bewaringe van commissarissen des Keisers ende des rijcx, die aenden Furst van Cleef ende die van Gelder onpartijdich waren, opdat also tgansche rijck eenmael ontledicht mocht werden van alle dese foulen ende deurtochten ende de stromen totte commercien mochten open ende vrij blijven, te meer so de Staten bij haere brieven vanden 31 Janij selfs verclaert hebben, dat men vrijelijck alle de geenen, die eenige foulen op rijcxbodem doen voor vianden mach houden. Nopende de reparatie vande aengedaen schaden insisteerden sij mede daerop, sonderlings so van sviants sijde aengeboden was daerop verdrach te maken. Dat die van Aken den Keiser hadden geclaecht, dat men in heur lant was gevallen ende eenige houven ende moelens afgebrant hadde, ter cause sij geweigert hadden te betalen contributie vanden kelmijn, die vanden kelmesberch binnen Aken vercoft wert, ende dat d'officiers vande contributien dien van Aken noch alle dagen met executie dreigen om tgunt voors. is, om te beletten dat sij mette kelmispachters niet en souden mogen handelen, ende dat contrarie de intercessie vande creitsgedeputeerden laest uyt Ceulen gedaen, ende onaengesien de presentatie van die van Aken van so wel van der Staten onderdanen allerlei waren, die men tot Aken wil brengen te sullen copen als den kelmijn voors. dat den Keiser ende t'rijck die sake gansch onbillick achteden, omdat den viant met gelijck

recht ofte pretext soude mogen verbieden aen alle de rijcxsteden van niet te coopen kaes, booter, vis ende anders uyt Hollant ende Zeelant commende, dat se daerom tselve langer niet en konnen lijden, maer versoucken, dat men des wilt afschaffen. Claechden voorts seer over de executien van wegen de Gravinne van Meurs in Westfalen gedaen ende oick te Dormagen in tStift Coelen ende landen van Gulyck, ende dat in de selven daer groote schaden waren gedaen, daeraf sij ernstelijck gelast waren reparatie te versoucken ende aen te geven dat den Furst van Cleef boven maten was beswaert, dat de Staten heur onderstonden over sijn onderdanen recht te doen ende jurisdictie te exereeren als onlangs was gedaen ten opsien van die van Geelekercken, die men met een trompetter seeckere pretensie sententie hadde toegesonden tot groot naerdeel van des Fursten hoocheit, die in sijn lant noyt yemant justitie verweigerde. Claechden mede dat de Fuggeren van Auspurch in Vrieslant met partijdischen rechten onthouden werden heure renthen, onaengesien alle tgeene Carel Nutsel over 3 jaren deur last vanden Keiser daerop hadde aengegeven. Dat de Keiser den Staten te bedencken gaf of men om te commen tot reparatie van alsulcke den rijcxstenden toegevoechde schaden niet en behoirt te verleenen represalien, die hij doch liever niet en soude verleenen ende tot noch toe niet verleent en heeft, op hoipe dat de Staten achtervolgende heur presentatien heur so tegen den rijcke sullen houden, dat men heur vreedsamich gemoet met effecte mach speuren. Nopende de legatie van Regenspurch de anno 94 sagen sij dat de Staten heur lieten bedunucken, dat men beide de partijen den vrede daermede wilde opdringen, dewijle sij protesteren vande motyven die se hebben om met heur vianden niet te accorderen, maer dat sij niet en weten wat voerslach van vrede de gedeputeerden van Regenspurch meinen te doen ofte op wat conditien ofte asseeuratien sij meinen een onpartijdige vredehandelinge te konnen voorgeven, daerom oick de motiven om niet te handelen billickx niet aen heur (die daertoe niet gelast en sijn) maer aende voors. gedeputeerden behoirden verthoint te worden, nietemin dat de Staten konnen weten wat Carel Nutsel over dry jaren deur last vanden Keiser heur op dat stuck heeft verthoint, te weten dat dselve gedeputeerden van wegen den Keiser ende noch veele andere onvermijdelijcke ende hooch bewegende motiven aen beide de partijen ende aen heure principalen als met-leden van t'rijck, hadden aen te geven, die sonder groot schade van t'rijck ende de onderdanen van dien niet langer ongewideert ofte geduldet konnen blijven, maer dat se uyt noot (men

wil dan tot vrede verstaen ofte niet) moeten handelen om t'rijck van alle dese deurtochten, overlast ende belet van commercien te bevrijden ende daervooren trachten verseeckeringe te crijgen van beiden sijden ten ware d'een partije heur viant van t'rijck wilden verclaren; dat se de Staten daerop te bedencken gaven, of sij mettet verweigeren van sulcken legatie heur selven niet alomme suspect en maeckten, als of sij heure proceduren tegen den rijcxstenden voorgenomen niet en wisten te justificeren met redenen, ende daerom geen communicatie daerop en wilden hoiren, ende versochten dat men eenigen uyten staet wilde committeren om met heur op alle de voors poincten particulierlijck te handelen, die daervan getrou rapport konden doen, die dan datelijck sullen bemercken dat de intentie des Keisers ende des rijcks niet anders als voor de geunieerde Nederlanden voordelijck ende proufitelijck is Ende dewijlen de Staten scheenen noch ter tijt tot geen vredehandelinge te willen verstaen, dat sij oick daeraf niet en wilden vermanen, maer versochten te weten of de Staten tot vermijdinge van dus veel bloetvergietens niet en souden willen verstaen tot een bestant ofte treves van wapenen voor een seeckeren tijt, ende meinden indien sij hiertoe de intentie vande Staten konnen verstaen, dat den Keiser ende t'rijck aende Burgundische sijde tselve mede wel verhoopten te wege te brengen, alle twelcke sij uyt ernstich bevel vanden Keiser aengaven, ende versochten op elck poinct van dien sulcken antwoorde, als den Keiser ende t'rijck vande Staten in goede toeversicht verwachten. Dese propositie was geteyckent bij den Graef ende bij Carel Nutsel ende werde bij den Staten overgenomen met verclaringe dat se metten eersten daerop souden letten ende antwoorden.

Den lesten May was schoin ende warm weder. Sijn Ex[cie] siende dat hij de schepen totten tocht van Vlaenderen so haest niet en konde gereet crijgen, ende dat hij dselve tocht met meerder macht soude konnen doen, als die van Hollant heur volck gelicht souden hebben, heeft dselve noch voor eenige dagen uytgestelt.

Ontrent dese tijt quamen tot Amsterdam aen eenige scheepen uyt Oist-Indien, die ingeladen hadden 200 lasten nootemuscaten, 65[m] ponden fouille ende een seer groote menichte van nagelen, wesende tselve retour een seer groote schat weerdich.

Den j[en] Junij was noch schoin ende warm weder. Vrouch gingen uyte Staten Generael bij de gesanten vanden Keiser de heeren Oldenbarnevelt, Sille, van Zanten ende Alberda om met heur in naerder communicatie te commen volgende heur begeren op de articulen van heur propositie ende

tot naerder openinge vande meininge in alle dien ende vander Staten wegen, te seggen alle de consideratien die daerop voor dese landen mogen loopen om, als men heur meininge terecht sal hebben ingenomen op alles ten meesten dienste ende reputatie vande landen te mogen antwoorden.

Sijn Ex^cie verstaen hebbende de doot vande Gravinne van Meurs laste terstont den ritmeester Clout met 2 vanen ruyteren naer Meurs te rucken ende de plaetse inne te nemen, maer eer hij daer quam, hadde den Hertoge van Cleef de stadt ende casteel als een vervallen leen al ingenomen, daerinne Sijn Ex^cie niet seer te onvrede en was, omdat sij de plaetse als neutrael houden, ende hij die saiserende mogelijck den viant soude verwecken, daerop aenslagen te maken. Anders ging hij van dage in Staten Generael mette Graef van Solms om daer te exhiberen het testament vande Gravinne van Nieuwenaer ende Meurs ende heur te versoucken den last van executeurs van dien aen te nemen.

Ontrent dese tijt was in Zeelant gestorven Jan de Haen capitein, wiens compagnie gegeven werde aen Jaspar de Busigny sijn lieutenant.

Den Hertoge van Cleef hadde in den Hage gesonden den licentiaet Kopper, Raedt van Cleef, dwelcke ontrent dese tijt audientie hebbende in Staten Generael, aldaer met veele redenen verclaerde, dat de gront daerop de schantse Sgravenweert leit van allen tijden onwederspreeckelijck Cleefs was geweest, ende dat den Furst van Cleef altoos aldaer geexerceert hadde alderhande jurisdictie, so over twater, als over tlant sonder eenich tegenseggen van yemanden ofte selfs van die van Gelder, dat hij oick tbeslach vanden Weert altoos hadde verpacht ende daervan in rustige possessie was geweest van over veele jaren ende gebleven, tot dat Maerten Schenck den Furst feitelijck turberende in sijn possessie, daer een schantse hadde geslagen, dat den Furst sulcx niet en hadde toegestaen, maer van tijt tot tijt alderhande noodige protestatien daertegen gedaen ende bij veele besendingen sijn recht doen verthoinen ende t'ongelijck dat men hem dede. Ende naerdien tegen alle rechte was, dat men een neutrael Vorst sulcke feitelijcke vercorting soude doen ofte gedaen wesende, den gront disputeren alleer hij in de possessie van dien sij geredintegreert, so versocht hij van wegen sijn meester ontruyminge van deselve schantse, opdat de Hispanischen daerop geen pretext en namen, voortsaen meer gelijcke inneminge op de Furstenlanden te doen, te meer so den Furst sonder notoire verbreeckinge vande neutraliteit den Staten niet en kan toestaen de behoudenisse van dese plaetse, so notoirlijck ende feitelijck op sijn gront geslagen ende hem tegen de Hispanischen van gelijcken willen doen stellen. Ver-

socht mede ontruyminge van Emmerick, daer toch de Staten gansch geen pretentie op en hadden. Dese gesant vresende of hem ofte des Keisers gesanten hieruyt yet mocht bejegenen van tstuck van Meurs, bracht met hem veel papieren ende scriften, daermede den Furst van Cleef wilt sustineren dat hij tbeste recht tot tlant van Meurs heeft.

Den ij^{en} Junij regendet boven in de Betuë seer, maer was beneden in Hollant seer schoin weder. Den viant bleef noch al leggen in tlant van Cuyck ende Graef Ernst beneden Thiel en tvoors. volck aenden Doyeweert.

Den iij^{en} ende iiij^{en} Junij was seer regenich, donderich ende vuyl weder naer den tijt seer groijende ende den boeren seer aengenaem.

Den iij^{en} Junij sondt Graef Harman van Manderscheyt een credents aende Staten Generael vanden Biscop van Trier met een gescrift, daerbij hij van wegen den Bischop seer claechde dat der Staten crijsvolck seer veel foulen ende excurssien op sijn lant deden, sonderlings tegen de vrije commercien met ophouden ende plunderen van wagens ende karren, die met coopmanschap deur ende over sijn lant voeren op pretext dat die uyt Brabant quamen ofte derwerts gingen, ende versocht afschaffinge van dien, ende dat men aen alle crijchsoversten daerop sulcken verbot wilde doen, dat sijn landen voortsaen van sulcke berovingen mochten verschoinet werden.

Den v^{en} Junij was tamelijck weder. Sijn Ex^{cie} bemerckende dat hij totten tocht in Vlaenderen te doen niet alleen veel schepen ende amunitie, maer oick veel volcx soude van doene hebben, ende dat den heere van Tijmpel met seer veel crijsvolcx nu langen tijt binnen Groeningen geweest was, daer t'retranchement meest in defensie was gebracht, hadde denselven bescreven naer hem te commen mette 2 vanen ruyteren ende 6 compagnien te voet, om die mede te gebruycken totten voors. tocht, welck bevel van dage binnen Groningen quam. D'executie tegen die stadt voorgenomen, hadde aldaer de gansche regieringe verset, mits deur last vande Staten daeruyt naer den Hage ontboden waren den burgemeester Alting, den raetsheer Joost van Cleef ende den sijndicus Houflijn, omdat men meinde dat die voor een groot deel de onwillicheit in tbetalen der quote met te seer groote animositeit hadden veroirsaeckt. Die vande nieuwe regieringe bij Graef Willem aldaer aengestelt, bemerckende dat de persoin van Houflijn wat seer gehatet was ende mogelijck oick sijn dienste moede wesende, hebben denselven desen dach deur den raetsheer Alberda doen casseren.

Den vj^{en} Junij regendet seer. Graef Ernst leggende noch bij Tiel, ontfing bevel van Sijn Ex^{cie} om terstont naer garnisoen te laten gaen de 2

vanen ruyteren, die senden dwersdijck lagen ende naer Dordrecht in t'magasijn te senden de 7 veltstucken die hij onder anderen bij hem hadde, mogelijck om mede naer Vlaenderen te gebruycken. De ruyteren begonnen noch van dage te vertrecken ende tgeschut werde gereet gemaeckt om af te varen. Sijn Ex^{cie} beschreef voorts den commis vande treckpeerden om bij hem te commen.

Ontrent dese tijt quam van wegen die van Vrieslant in den Raede van State Frans Janss., Burgemeester van ....[1]

Desen dach hebben de Staten Generael geantwoort aende gesanten van-
1 den Keiser, dat se denselven Keiser seer bedanckten van sijn aengeboden salutatie ende hem baden heur staet tegens de Spaense ambitie ende
2 tyrannie te houden voor gerecommandeert. Dat se te voôren uytet rijck ende van Bruessel verstaen hadde dat dese legatie alleenlijck diende om te versoucken ontruyminge vande plaetsen op rijcxbodem, reparatie vande schaden den rijcke toegevoucht ende admissie vande legatie uyten rijcxdach te Regensburch de anno 94., dat se daerom bij heure brieven vanden ij^{en} Decembris, lesten Januarij ende x^{en} May heur oprechte intentie op de voors. poincten hadden verclaert, sulcx sij meinden tot den welstant deser landen ende om den Keiser ende Fursten aengenamen dienst te doen, te strecken, hoipende dat heur devoiren daerinne gedaen dselve niet onaengenaem en sullen wesen, al mach der gesanten instructie wat verschelen
3 vande advisen bij heur ontfangen, ende sijn daerom blijde dat de gesanten dselve heure brieven mette presentatie van alle plaetsen op rijcxbodem te ruymen aenden Keiser hebben gesonden, maer bedroeft dat den Keiser meint dat sijluyden Emmerick, Rees ende Lobith bij den viant geruymt wesende, souden hebben doen innenemen ende daermede den viant ver-
4 oirsaeckt van gelijcken te doen. Aengesien kennelijck is dat sij in t'eynde van Decembris 98 den viant met gewelt uyt Emmerick verdreven hebbende, dselve plaetse deur den Prince Maurits aenden Furst van Cleef hebben doen leveren onder belofte dat hij se den viant niet weder inne en soude ruymen, die evenwel den viant in tbegin van tjaer 99 weder met gewelt heeft ingenomen, doch die niet konnende houden, hadde se in April weder verlaten. Dat de Duytsen daernaer de stadt hadden beset, omdat den viant Rees met gewelt tegen heur innehielt ende daernaer met ge-

[1] De naam van de plaats is in het manuscript opengelaten. Er moet gelezen worden: Leeuwarden, zoo als blijkt uit een brief van den 14^{en} Mei 1600, door de Gedeputeerde Staten van Vriesland aan de Staten Generaal geschreven en uit Leeuwarden gedateerd, waarin Frans Jansz. genoemd wordt, „der stadt burgemeester". (Rijks Archief, Lias loopende 1600.)

welt den Duytsen verdreven hebbende uyt Gennep, ende vermetende van gelijcken uyt Emmerick te doen, hebben sij de Duytsen geassisteert met crijsvolck, ende sijn so in de stadt gecommen, ende naer tvertreck vande Duytsen gebleven met goede ordre ende discipline tot costen van heur staet. Dat den viant Lobith noit heeft ingehadt nochte konnen restitueren, maer so den viant in t'eynde van 98 ende begin van 99 alderhande gewelt op des rijcxgoederen dede, hebben sij tot heur defensie ende tot heur eigen costen ende lasten moeten besetten Huyssen, Lobith ende oudt ende nieu Zevenaer, maer den viant vertreckende naer de Bommelerweert, hebben sij alle dselve plaetsen aende Duytsen ingeruymt, die naer uyt Lobith vertreckende heur de plaetse weder ingeruymt hadden, ende naerdat se den winter over bewaert was, is verlaten ende aende Cleefsen gerestitueert, gelijck sij Emmerick altoos bereit sijn geweest te restitueren, mits dat den viant Berck ende andere plaetsen op den rijcke geoccupeert mede
5 verliet. Dat sij wel verstaen dat den Keiser ende trijcke niet en bevalt, dat d'een partije op de onwillicheit van d'andere haer excuseert, maer meinen daeraf onschuldich te wesen, omdat se in den jare 90 d'eerste sijn geweest, die den rijcxbodem ingeruymt hebben alle plaetsen op heur viant genomen onder belofte dat den viant van gelijcken soude doen ofte mette macht van t'rijck daertoe gebracht worden, die doch evenwel Berck ende andere plaetsen bleven occuperen, sluytende de vrije traffycque, ende die beswarende met licenten ende tegen alle rechten mette tollen van Gelderlant, Hollant, Zeelant, Utrecht ende Overijssel, daer de Staten veelvoudich te vergeefs aenden Keiser ende t'rijck over geclaecht hebben om remedie ende om heur beloften te voldoen, totdat se selfs in den jare 97 met groote costen den viant mosten verdriven uyt Berck, Alpen, Meurs ende andere forten daerontrent, dat se doen Alpen ende Meurs heure rechte heeren hebben ingeruymt ende in den jare 98 aenden Bischop van Ceulen verclaert, dat se oick tevreden waren hem in te ruymen de stadt van Berck ende te beloven op rijcxbodem geen andere plaetsen inne te nemen nochte te fortifieren ofte daerover passagie te nemen, mits dat den viant van gelijcken beloofde. Dat den viant ter contrarie in tselve jaer sulcken grouwelijcken gewelt op 'trijck heeft gedaen, dat te verwonderen is, dat niet elcx met macht de reparatie van dien en voordere. Dat de Staten in den jare 99 noch derdemael d'eerste sijn geweest om de plaetsen op den rijcxbodem te ruymen op vertrouwen dat men den viant daertoe mede soude bedwingen, die des doch niet en hebben willen doen ende daerom meinden de Staten, dat men heur nu voor de vierdemael daertoe

niet en behoirde te voorderen, gemerckt heur volck binnen Emmerick
sonder schade te daen leeft ende den viant Berck blijft behoudende tot
inestimable schade van t'rijck ende belet van alle de commercien. Dat
se nietemin om t'respect vanden Keiser ende t'rijck tevreden waren noch
voor de vierdemael d'eerste te wesen ende Emmerick te verlaten op
belofte dat men die heur viant niet weder inne en ruyme ende op ver-
trouwen dat den Furst van Cleve metten Staten ende den Prince Maurits
ende Graef van Solms in tgenieten van heure rechten uyten testamente
vande Gravinne van Meurs rechtmatich ende redelijck sal handelen om alle
6 misverstanden in tijts wech te nemen. Nopende Sgravenweert versochten
dat den Keiser ende t'rijck wilde considereren, dat se in den jare 86
ontdeckt hebbende, dat den viant daer wilde schantsen om van daer alle
commercien te beletten ende invasien op t'rijck ende de Nederlanden te
mogen doen, sij hem geprevenieert hebben ende thaeren costen ende
defensie tot bevrijdinge vande commercien ende niemants interest, daer op
een calen gront een fort hebben gemaeckt, niet op Cleefsen maer op
Geldersen gront, dewijle de souverainiteit vanden gront notoirlijck Gelders
is (al quame schoin alle jurisdictie van dien den Cleefsen toe, des noch
questieus is), dwelcke competeert t'recht van sterckinge, bewaringe ende
7 besettinge van denselve. Dat in den jare 91 aenden Keiser ende t'rijck
bethoint is dat de souverainiteit van die plaetse Gelders is, ende gepresen-
teert, so den Furst van Cleef daertegen wilt sustineren, het different te
laten beslichten volgende de concordaten tusschen Gelderlant ende Cleef
8 opgericht. Dat se tsedert het fort bona fide beseten, gesterckt ende beset
hebben ende daeraen veel hondert duysent daelders ten coste gehadt heb-
ben, sonder dat den Furst kan sustineren oyt possessie van tfort gehadt
9 te hebben ofte dat hem tselve sij afgenomen. Dat se tfort gemaeckt heb-
ben theurder defensie op een calen gront, omdat naer natuyrlijcke ende
bescreven rechten oick geoirloft is sijn schade te weren op een anders
gront, ende daerom veel meer op eigen gront ofte bona fide daervooren
10 behouden. Geloven daerom niet dat den Furst van Cleef daerop instantie
soude doen, ten ware des gedreven werde deur practycquen van heur
11 viant. Geloven oick niet dat daervan ten coste van t'rijcke sequestratie
soude werden begeert om mede veel duysenden daeraen te hangen, ten
ware om den viant te believen ende hem middel te geven alle oppressien
tegen t'rijck te doen ende de commercien op t'rijck te turberen, die doch
niet en soucken dan een groot deel vande lasten van heur oirloge op des
rijcx onderdanen te vinden ende heur volck tot laste van denselve te hou-

den, als notoir is, daerom de Staten met goede redenen versoucken, dat men dien als viant van trijck behoirt te tracteren, ten minsten tot dat se mede ontruyminge doen ende verseeckeringe tegen alle occupatien, ende excessen voortsaen daer te doen, gelijck de Staten altoos gepresenteert
12 hebben ende noch presenteren. Nopende de reparatien vande schaden, dat den viant die behoirt te doen, omdat hij met ordre vanden hove tot heur ontlastinge ende belastinge van t'rijck, dselve heeft beschadicht met inlegeringe van heele regementen, exactien, brantschatten ende afdwinginge
13 van contributien, daermede hij sijn volck onderhouden heeft. Dat de Staten met heur last geen exactien ofte beswaernissen op t'rijck hebben doen doen ofte tot heur ontlastinge heur daermede beholpen, maer dat se ter contrarie over den rijcxbodem inestimable schade geleden hebben, omdat men den viant de overtochten, nochte occupatien op denselven bodem niet en
14 heeft belet. Dat heur leedt is dat tgeene sij daertegens over des rijcxbodem tot heur defensie hebben moeten voornemen, niet en heeft konnen
15 geschieden sonder schade. Doch dat se om die te voorhoeden met rigeureuse ordonnantien heur crijsvolck verboden hebben schaden ofte exactien op t'rijck te doen ende dselve altoos met restitutie ofte straffe der daderen
16 hebben doen repareren, naerdat de oirloge heeft konnen lijden, gelijck
17 sij voortsaen noch gesint sijn te doen. Dat se die van Aken niet en sullen beswaren indien sij in tstuck vande kelminen den viant niet meer als
18 heure officiers en favoriseren ende heur in rechte neutraliteit houden. Dat se niet en weten van eenige schaeden in Westfalen, Ceulen ofte Gulick op executien gedaen, maer meinen dat die saken mette verdragen tusschen den Bisscop van Ceulen ende Gravinne van Meurs afgeleit sijn, ende indien yet daerenboven is gedaen, sullen op clachte van partije daerop
19 ordre stellen. Dat se sullen voorsien dat den Furst van Cleef nochte die van Gelekercken niet en sullen hebben te clagen van usurpatie van juris-
20 dictie. Dat se overlange geerne hadden geaccordeert het different tusschen die van Vrieslant ende de Fuggers, ende daertoe noch arbeiden willen, ende konnen se niet accorderen, maecken dat volgende de unie der landen den Fuggers goet recht sal gedaen werden, dewijle sij niet lievers en doen dan heur landen, oick met contentement van alle de rijcxstenden ende
21 nabuyren ende weringe vande Spaense ambitie te beschermen. Nopende de legatie van Regensburch vertrouwen de Staten dat den Keiser ende t'rijck heure redenen, waerom sij metten Spangiaerden ofte heur adherenten sonder groot gevaer van dese landen niet en konnen in handelinge
22 commen, voor gefundeert sullen houden. Dewile nu meer als te voren

blijckt dat des Conings ende Spangiaerden eyntelijcke meininge is den Nederlanden tegen de vrijheiden van dien voor altijts den Spaensen raet te onderwerpen, twelcke nu niet meer uyt secrete dispositien ofte renversalen en behouft bewesen te werden, maer blijckt openbaerlijck uyte brieven
23 van donatie op de Infante gedepescheert ende gepubliceert, daerbij blijckt dat sij ende haren man met eede sijn verplicht voor altoos den staet ende vrijheiden der Nederlanden naer den Spaenschen raet te beleiden ende die hebben moeten onderwerpen de perpetuelle substitutie in de successie derselver tegen de rechten ende vrijheiden van dien, gelijck mede de Spaense voochdie over den jongen Prince. Item de macht om de jongen Princen ofte Princessen te huwelijcken naer haer gevalle, twelcke over Spaense Indianen, maer niet over de vrije Nederlanden kan gepractiseert werden ende veel min, dat dselve een Spaens leen souden wesen (omdat se so vrij ofte vrijer sijn als Spangien selfs ende heur Princen Spangien met huwelijck gecregen hebben) ofte dat de Princen vande Nederlanden schuldich wesende heur ondersaten welvaert te voorderen, dselve souden moeten verbieden de vrije navigatie op neutrale rijcken ofte landen, ofte bij eede verbonden blijven altoos de Roomsche religie te moeten onderhouden, ende dat erger is, dat elck point van dien soude moeten onderhouden werden op verbeurte vande Nederlanden ten prouffijte van Spangien ende dselve also als slaven vande Spangiaerts soude maken, twelcke alles in de voors. donatie nochtans wert bevonden, dienende tot onwederspreeckelijcke justificatie vande rechtveerdige sake der Vereenichde Nederlanden, omdat daeruyt blijckt dat de Spangiaerts voor altoos tot naerdeel ende interest selfs vanden Keiser ende van t'rijck ende alle andere naebuyr-Princen over de religie, staet, princen, welvaert ende ingesetenen vande Nederlanden willen heerschen, daerom de Staten te meer gemoet sijn met een oprecht Nederlants gemoet heur rechtveerdige sake uyt te voeren, hoipende dat oick de andere Nederlanden haest sullen sien, dat se metterdaet daertegens moeten voorsien, ende dat den Keiser ende t'rijck haest sullen verstaen wat schade ende interest sij daeruyt hebben te wachten, ende alle nabuyrprincen, hoe schadelijck dit Spaens voor-
24 nemen voor heur eigen rijcken ende landen is. Ende boven dat claer bewijs ende andere secrete dispositien ende renversalen schijnt openbaerlijck dat de verhardinge vanden nieuwen Coning, Ertshertoge, Infante ende vanden Spaensen raet geschiet om de Nederlanden te renverseren, dwelcke in plaetse van met soete proceduyren te winnen de faveur vande Nederlanden, vanden Keiser ende alle nabuyrprincen, heur regieringe aenge-

vangen hebben met so wrede proceduren, dat se aller gemoederen vervreemden in de Vereenichde Nederlanden ende in de verheerde Nederlanden, als oick in Spangien ende Portugael selfs ende aller nabuyrprincenlanden.
25 Dat den Coning fidem publicam hadde gevioleert in tvangen van veel zeevarende luyden uyt dese landen bij conniventie van sijn vader in Spangien ende Portugael gecommen om daer allerhande waren te brengen ende andere van daer te halen, die sulcx de landen prouffijt deden ende des Conings tollen ende incommen vermeerderden, welcke luyden daernaer wredelijck op de galeijen waren gestelt ende als slaven getracteert, twelcke t'eerste exploict is daermede den Coning de Nederlanden in goet ende bloet heeft beschadicht tot groote schade van sijn eigen onderdanen van
26 Spangien ende Portugael, die heur ruine wel mocht naersleipen. Dat den Ertshertoge selfs oick hadde doen violeren voor sijn vertreck sijn pasporten ende sauve conduiten gegeven aende arme zeevisschers, doende dselve op haer neeringe binnen den tijt van heur pasporten nemen ende in gevanckenisse werpen. Dat hij mede gecommitteert heeft den almirante van Arragon, die de steden van Cleef heeft ingenomen ende theele rijck vervult met moort, roof ende afschattinge van gelt, dwingende Wesel de religie te veranderen, ende innenemende op den rijcke als op sijn viant, steden ende sterckten voor tweede exploict van desen Prince. Ten derden hadde den Ertshertoge op de naem vande Infante doen smeden een placcaet, daerbij sij de Vereenichde Nederlanden, die heur noch met belofte, noch eede verbonden sijn, condemneren voor rebellen ende verbieden mette ingesetenen van dien eenige commercien ofte handelinge te doen.
27 Dat men daerbij mach setten t'ombrengen van een jonge dochter om de religie, ende de grote confusie in alle saken ende desordre onder tcrijsvolck ingevoert, daermede Antwerpen ende alle steden ende dorpen boven alle reden seer gequelt worden, gelijck mede die van Luyck ende andere rijcxstenden, vervreemdende daermede aller menschen gemoederen, die mercken dat bij den Ertshertoge ende Infante noch eer, noch trou, noch geloof en is, dat tot een onuytspreeckelijcken Spaenschen pracht meer costen gedaen moeten worden als de Nederlanden oit aen Keiser Caerle ofte den voorleden Coning tot die sware oirlogen met Vranckrijck jaerlijcx hebben geconsenteert; dat noch ordre, noch discipline onder tvolck van oirloge en wert onderhouden; dat de Spangiaerts meer gesachs in den staet vande landen usurperen als oyt te vooren; dat de principaelste sterckten in heur handen blijven, niettegenstaende de beloften ter contrarie; dat de privilegien ende wetten werden vertreden ende de platte landen alomme

seer bedurven, ende dat men alle willens ruineert ende depopuleert de principaelste steden, als Antwerpen, Gent, den Bossche, Brugge ende
28 anderen. Dat den Keiser ende t'rijck daeruyt wel sullen oirdelen dat geen tractaten metten Ertshertoge ofte Infante te maken dese landen eerlijck
29 noch dienstelijck konnen wesen. Nopende de verseeckeringe van op den rijcxbodem niet te attenteren, verclaerden niet anders te wenschen dan dat sulcx bij beide de crijgende partijen mocht gedaen worden tot contentement vanden Keiser ende t'rijck, alwaert oick dat niet een ruyter
30 ofte soldaet op des rijcbodem gewapent, soude mogen commen. Dat se dit aenden Keiser ende rijck met alle reverentie gaven voor antwoort, versouckende dat se den staet deser landen in genadige recommandatie wilden nemen, ende dat de gesanten des ten favorabelsten wilden rapporteren.

Den vij^{en} Junij was tamelijck weder. Den Heere van Tijmpel obtineerde van Graef Willem volgende tversouck ende last van Sijn Ex^{cie}, uyt Groeningen te mogen trecken de 2 vanen ruyteren ende 6 compagnien voetknechten, als van Formentieres, Pontaubert, Duxberi, Garnet, Arnsma, ende van Assuerus, omdat Graef Willem noch in stadt behielt 16 compagnien te voet meest vande Vriesche ende Omlantse repartitie ende daeronder alleen twee Engelse vendelen van Madisson ende Alderits. Mette voors. 2 vanen ruyteren ende ses compagnien te voet tooch Tijmpel noch van dage naer Meppel, om over de Veluë naer Hollant te commen, ende onderwege quam bij hem den overste lieutenant Hittinga met noch vier Vriesche vendelen uyt Delfsijl, Bellingwoldersijl, Boertang ende Coevoerden, om die mede naer Hollant te brengen volgende de laste van Sijn Ex^{cie} [1]. Ten selven dage ontfing Graef Ernst bevel om alle tvolck, die hij bij hem hadde terstont de patenten te geven ende te doen vertrecken naer heur garnisoenen om heur voor eenige dagen te refraischeren ende terstont alle de schepen die bij hem waren af te dancken. Dat hij de resterende stucken onder Tiel soude doen brengen ende daerbij doen blijven 2 oirlochspleiten ende selfs terstont naer den Hage commen. Daer quam mede

---

[1] „Volgende 't geene UE. gelieft heeft mij toe schrijven,” luidt het in een brief van Willem Lodewijk aan de Staten Generaal van den $\frac{28 \text{ Mei}}{7 \text{ Junij}}$ 1600, „heb ick op huyden mettes heere van Corbeke neffens die twe vanen ruyter, 2 fransse ende twe engelsche compaignien noch ses van mijn regiment nae Blocksijl gesonden, waermede ick soe dese stadt als die forten soe seer hebbe ontblotet, dat ick nyet een eenigen soldaet meer missen kan, ten regarde vant welcke ick UE. vrunteliјck sal versoecken dat UE. daerop, of die noot des mochte verheisschen gelieven wille te letten, dat geen soldaten meer van hier gevordert werden.” (Lias loopende 1600, Rijks Arch.)

bevel op de resterende oirlochspleiten om terstont naer Dordrecht ende Rotterdam af te varen ende heur te voorsien voor spijse ende cost voor 2 maenden, ende van sulcke andere takel ende scheepsgereetschap, als heur daer aengeseit soude werden, twelcke sij alles binnen 10 dagen binnen scheepsboort mosten hebben, overmits Sijn Ex^cie^ alle dselve mede totten voors. tocht wilde gebruycken.

Ontrent dese tijt quamen tot Middelburch in Zeelant aen 2 schepen uyt Java met 90 lasten peper ende veel andere properheiden, ende commende daer te corte van gelde, was een coopman van daer met heur gecommen om hier sijn betalinge te ontfangen.

Den viij^en^ Junij was tamelijck weder. Alle tcrijsvolck vertooch van bij Tiel ende ging naer garnisoen. Tgeschut ende ponten die daer noch waren werden onder Tyel gebracht ende men begonst de voordere schepen af te dancken. Des viants volck vertooch ontrent dese tijt uytet lant van Cuyck naer de Mase toe.

Den ix^en^ Junij was tamelijck weder. Men was in dese tijt in Hollant seer doende om schepen op te scrijven, daermede Sijn Ex^cie^ sijn crijsvolck, ruyteren ende anders om den tocht in Vlaenderen te doen soude mogen overbrengen, dewijle hij staet maeckte derwerts mede te nemen 125 vendelen voetknechten, 25 vanen ruyteren, 100 wagens, 250 treckpeerden, 16 hele, 14 halve canons ende 7 veltstucken. Men was mede seer doende om voor alle tvolck voors. te doen backen voor 24 dagen broots, de 12 dagen om ten eersten uyt te leveren ende de reste om in voerraet te houden tegen gebreck bij eenich onweder, met alle welcke saken als wesende nodich tot dese extraordinaris voyagie, men seer becommert was.

Ontrent dese tijt quam in den Hage Hans Ernst, Furst van Anhalt, broeder vanden regierende Furst, om in dese landen den crijgh voer eenigen tijt te sien, om welcke saken mede uyt Engelant in dese landen quamen Milord Gray ende Sr Drury.

Den Ritmeester Parker hebbende verlaten sijn compagnie ruyteren, werde dselve ontrent dese tijt gegeven aenden Heere Edouart Cicil, neef van wijlen den groten Tresorier Cicil.

Den x^en^ Junij was betrocken weder. De gesanten vanden Keiser deden de Staten Generael communiceren veel bryeven ende stucken heur vande Cleefse Raden gesonden nopende tstuck van Meurs, ende gaven daerbij aen dat den Furst van Cleef met veel rechten sustineerde de plaetse van Meurs sijne te wesen, — dat de plaetse was een leen van t'rijck in allen gevalle ende dat alle Fursten ende republycken heur regalia ende rechten

aenden Keiser te versoucken hebben, daerom so Sijn Ex^cie eenich recht op de landen van Meurs meinde te hebben, dat hij tselve of bij den Keiser ofte tcamergericht behoirde te voorderen, sonder eenige datelicheit tegen den Furst, als een rijcxlitmaet voor te nemen, versochten daerom den Staten niet toe te willen staen dat met datelijcheit in dat stuck geprocedeert werde, ofte so ter contrarie geschiede so protesteerden sij dat den Keiser ende t'rijck niet souden konnen naerlaten de datelicheiden te weren, dewijle sij den wech van justitie geerne open deden, ende vermaenden den Staten dit heur versouck wel te willen behartigen ende innenemen ende sonder voerweten vanden Keiser ende des rijcx ter contrarie niet te laten voornemen, ende versochten daerop scriftelijcke antwoorde. Sij gaven mede aen dat uytet huys Wachtendonck seer beswaerlijcke excursien ende beschadinge op des rijcx onderdanen werden gedaen tot groot verderf vande arme neutralen, ende om dselve hen voorders te weren, versochten dat de Staten tselve huys ende tstedeken in de neutraliteit wilden laten commen ende van d'een ende d'ander crijgende partije vrij ende neutrael te laten maken. Dese vertogen namen de Staten mede over om daerop te antwoorden, maer sagen wel dat dese lieve gesanten van tijt tot tijt in instructie souden hebben te versoucken alle tgeene ten dienste vanden viant mocht strecken, uyt dien sij heur niet en ontsagen een plaetse, notoirlijck Gelders wesende ende den Staten van Gelderlant toecommende als Wachtendonck is, totte neutraliteit te versoucken, omdat se den Ertshertoge ondienst kan doen nu se hem afgenomen is, ende die men immers met geene redenen en kan seggen meer neutrael te behoiren te wesen als Ruremonde, Venloe, Gelder ende Stralen in deselve quartieren leggende ende daerom besloten sij dselve cort afscheit te geven ende te laten vertrecken.

De Staten oick antwoordende op de propositie ende versouck des gesanten van Cleef nopende Sgravenweert, gaven hem dienaengaende dselve antwoorde die des Keisers gesanten was gelevert becleedet mette selve middelen, maer nopende Emmerick verclaerden tevreden te wesen die plaetse te doen verlaten ende den Furst wederom inneruymen op vast vertrouwen dat den Furst van Cleef metten Prince Maurits ende den Graef van Solms nopende de landen van Meurs ende de goederen vande overleden Gravinne van dien so billick ende beleefdelijck soude handelen, dat dselve geen reden en souden hebben van clagen ende sulcx de Staten ledich mochten blijven van als executeurs vanden testamente vande voorn. Gravinne, dselven tot heur recht te moeten helpen, ende om van heure sijde

heur promte willicheit te thoinen, deden de patenten depescheren, ende lasten een commissaris metten gesant derwerts te gaen ende tvolck terstont uyte stadt te lichten ende die den Furst voors. inne te ruymen, welcke resolutie voor een groot deel mede scheen genomen te worden, omdat men tselve volck totten tocht in Vlaenderen mede wilde gebruycken.

Sijn Ex^{cie} niet willende metten tocht in Vlaenderen tlant altemael openlaten ende meinende den viant wat te konnen amuseren, sondt weder naer Ophemert in de Betue 2 regementen knechten elcx van 10 vendelen onder de Colonnellen Duvenvoorde ende Wingaerden (die nu van nieus mede Colonnel gemaeckt was) met 8 vanen ruyteren ende dede den Graef van Hohenloe deur de Staten versoucken daerover te willen commanderen ende op de defensie van tlant daer passen, ende dede de patenten daertoe terstont wech gaen, ende de compagnie van Nievelt vertoogh daertoe mede uyten Hage. Anders screven de Staten Generael aenden Raede van State om te niet te doen ende te revoceren de sententie bij heur tot last van die van Geelenkercke uytgegeven ende heur van gelijcken te doen voortsaen te wachten. Dit geschiede also niettegenstaende de kenisse in gelijcke saken, daer ons crijsvolck vande neutralen beswaert wort, bij expresse placcaten aenden Raede van State was gestelt.

Ontrent dese tijt ruckten uyt des viants leger mutischer wijse wel 2^{m} man te voet ende te peert, dwelcke den xj^{en} innenamen tstedeken Hammont, leggende in tlant van Luyck, denwelcken Don Luys de Velasco naer sont een boode met brieven, daerbij hij heur vermaende wederom te willen commen, belovende dat men se metten eersten betalinge soude doen hebben, maer sij namen den bode ende hingen hem met een mande aende galge ende seiden hem, dat se hem aen sijn hals souden doen hangen, indien hij meer met gelijcke brieven aen heur quam.

Den xj^{en} Junij was schoin weder. Sijn Ex^{cie} willende den viant noch meer amuseren, sondt van dage patenten aen een goet deel crijsvolcx om met schepen te varen naer Hemert bij Heusden ende daer sijn bevel te wachten, om die van Shertogenbosch in bedencken te brengen, ende meinde die te contremanderen ende tegen den xviij^{en} weder vrouch voor Dordrecht te doen commen. De preparaten waeren alomme uytermaten groot ende costelijck ende veel meer dan in lange oyt gedaen was, omdat men veel volcx ende veel amunitie most hebben.

De Keiserlijcke gesanten niet tevreden wesende met de antwoorde heur den vj^{en} deser gegeven, gaven van dage over een gescrift bij forme van 1°. replycke, houdende dat se uyte antwoorde niet en bevonden dat de Staten

heur eyntelijck verclaerden op eenige poincten bij heur voorgegeven, dan alleen op tstuck van Emmerick, ende niet vande ontruimigo vande andere plaetsen op rijcxbodem ofte de reparatie der toegevouchde schaden, hoe-
2°. wel sij heur te vooren daertoe gepresenteert hadden. Item dat se nopende Sgravenweert ofte in communicatie te commen metten rijcxgesanten de
3°. anno 94 in afslag ende weigeringe bleven. Hoewel de communicatie meest daertoe soude dienen om te verstaen de noot van beide de partijen ende dan daerinne ende tegen de beswaernissen van t'rijck te mogen remedieren.
4°. Dat se daerom niet en konnen verstaen, waerom de Staten dus veel redenen tegen heur gesanten gebruycken om heure sake te justificeren (dewijle sij gesanten tot sulcx niet gelast en sijn) ende tselve niet liever en doen tegen des rijcxgesanten de anno 94 selfs, die immers onpartijdich
5°. ende van beide de religien sijn. Dat se daerom nochmael met ernst daerop wilden letten ende sonder voorder verweigeringe ofte diffidentie (daertoe des rijcxgesanten heur geen oirsake gegeven en hebben) tselve heilsaem ende nut werck, niet difficulteren maer bethoinen dat se heur proceduren tot noch toe wel konnen justificeren, ende oick een goede affectie hebben totte ruste van Cristenheit ende om den Turck af te weren.
6°. Dat se nopende de Sgravenweertse schantse niet en geloven, dat men met exempelen soude konnen bewijsen, dat men op andere heeren gront sulcke forten soude mogen maken sonder desselfs consent, ofte dat tselve oyt billick is geacht, gelijck des fursten van Cleefs gesant heeft gedemonstreert, ende de Staten selfs wel oirdelen konnen, dat denselven Furst tot sulcx niet en kan conniveren sonder verbreeckinge van neutraliteit bij den huyse van Burgundien, nochte tselve bij t'rijck soude konnen verantwoorden, behalven dat de Bourgundische daer deur altoos oirsake hebben te seggen, dat de Staten den rijcxbodem niet gehelijck en ruymen, ende heure ontruyminge daerop te weigeren tot meerder onrust ende naerdeel vande neutralen ende versoucken daerom naerder antwoort op de voorge-
7°. slagen sequestratie. Dat de Staten naerder willen letten op tgeene sij nopende tlant van Meurs protestando hebben aengegeven ende daerop scriftelijck antwoorden ende sonder voorweten vanden Keiser ende t'rijck (dien toecomt vande gerechticheit van dien kennisse te nemen) daertegen niet prejudicieer-
8°. lijcx ofte daetlijcks voornemen. Dat de Staten heur oick scriftlijck willen
9°. verclaren nopende de versochte neutraliteit van Wachtendonck. Dat de Staten mede vruchtbare antwoort willen geven op de versochte afschaffinge van t'roven in tlant van Trier ende sulcx heur crijsvolck ernstelijck te willen verbieden, alle twelcke sij gesanten bereit sullen wesen weder te verschulden.

Hierbij cregen de Staten noch een ander alarme, want tsavonts in den Hage quam een trompetter vanden viant, commende over Geertruydenberge met een besloten brief aenden heere Oldenbarnevelt, daerinne besloten lach eenen anderen brief houdende aende Staten Generael, dewelcke geopent wesende bevonden werde sonder date, geteyckent bij den Graef van Bassigny, Philps Benting Heer van Biecht ende Mr. Hendrick Coet, Pensionaris van Yperen, daerbij sij versochten pasport om hier bij Staten Generael te commen ende heur voor te mogen dragen tgeene daertoe sij vande Staten Generael van heure sijde waeren gelast, ten hoochsten concernerende heur ende onsen staet. Den trompetter werde naer totten provoost doen setten om niet alomme te mogen gaen.

Den xij^{en} Junij was schoin weder. Men was alomme evenseer doende om alles te prepareren ende men laste 8 halve canons in cleine schepen te laden ende naer Oisteynde te brengen, maer alle de reste van geschut, amunitie ende vivres in raseils. Item om de wagens ende treckpeerden met de Overmaesche ruyteren te schepen tot Schoinhoven ende Gornichem, ende dat de ruyteren van Wagemans metten treyn van Syn Ex^{cie} ende de naeste compagnien te voet souden gescheept werden tot Rotterdam ende Delfshaven ende de reste van tvoetvolck tot Dordrecht, Willemstadt ende in Zeelant, ende de Brabantse ruyteren te Bergen op den Zoem. Anders quam in den Hage den heere van Tijmpel, hebbende de 2 vanen ruyteren gelaten op de Veluë ende de 10 compagnien te voet in schepen doen commen naer Dordrecht. Desen dach gaven de Staten Generael naerder antwoorde aende gesanten vanden Keiser om die eyntelijck af te veerdigen
1°. ende te doen vertrecken, houdende d'antwoorde: dat se gesien hadden heur tweede gescrift ende dselve versochten te geloven, dat op haer propositie ende de mondelinge communicatie wel ende rijpelijck was gelet ende sonderlings mede op de poincten vande ontruyminge der plaetsen op den rijcxbodem ende vande reparatie der schaden, ende dat se vertrouwen dat den Keiser ende t'rijck met heure redenen ende presentatien contentement sullen nemen, dewijle sij, behoudende den welstant deser landen,
2°. geen ander resolutie en kônnen nemen. Dat se mede vertrouwen dat den Keiser ende t'rijck ende de gedeputeerde fursten ende stenden de anno 94 uyte redenen van heure antwoorde sullen oirdelen, dat de saken der Nederlanden tsedert dien jare so sijn verandert, dat noch voor t'rijck, noch voor dese landen dienstelijck kan wesen op dat poinct andere verclaringe
3°. ofte presentatie te doen. Dat tstuck van Sgravenweert bij heur antwoorde ende voorgaende de deductien ende bewijsstucken so is gejustificeert ende

den licentiat Copper met sulcke redenen bejegent, dat se hoipen dat den
4°. Keiser ende t'rijck daeraen genoegen sullen hebben. Nopende Meurs, dat
den Prince Maurits deur transport ende cessie ende als den viant daeruyt
verdreven hebbende, deur de Gravinne van Meurs selfve daervan possessie
hadde, daeraf hij bij den Cleefsen geweldelijck is gespolieert, dat de gesanten
daerom wilden aenhouden dattet t'spolium mach werden gerepareert
om daernaer met rechtmatige middelen tot een accort te commen, ofte
5°. dat ontwijffelijck beswaerlijcke inconvenienten daeruyt sullen ontstaen. Dat
se niet en konnen verstaen waerom de gesanten Wachtendonck neutrael
begeeren gestelt te hebben, dewijle de plaetse notoir Gelders ende op den
viant genomen is, ende te voeren vande Spaensen noit sulcx is begeert,
nochte alsnoch begeert wort nopende Ruremonde, Venloe, Stralen, Gelder,
Maestricht, Limburch, Karpen ofte andere plaetsen veel naerder den rijcke
gelegen als Wachtendonck ende daeruyt veel schadelijcker excursien ge-
6°. schieden. Nopende tversouck van Trier sullen naer heur vermogen beletten
dat sijn onderdanen van heur crijsvolck geen schade en lijden nochte sijn
landen aengedaen werden, ende indien eenigen gedaen sijn, sullen de
daders daerover gestraft ofte tot reparatie gehouden werden, mits sij
metten Bischop van Trier als met andere fursten alle goede nabuyrschap
willen onderhouden. Ende versochten vande gesanten van desen mede
getrou rapport te willen doen ende heur staet te houden voor gerecommandeert.
Neffens dese antwoorde, werde voor de gesanten pasport verleent
om te mogen vertrecken, ende dat men se van heur teercosten in
den Hage gedaen soude defroyeren ende voorts vereeren den Graef met
een gouden keten van 2^m^ ℒ ende Nutsel met een keten van 1^m^ ℒ, gelijck
d'selve te vooren tot Bruessel hadden gehadt. Anders screven de
Staten Generael aenden Furst van Cleef om af te doen het spolie van Meurs,
ende de landen van dien aen Sijn Ex^cie^ te restitueren, ende dselve metten
Graef van Solms niet anders als met reden te bejegenen, opdat voorhoet
mogen werden alle onlusten anders daeruyt te ontstaen. Screven oick
aende commissarissen van Cleef binnen Meurs wesende, dat se terstont de
plaetse souden verlaten ende overleveren aenden gemachtichde van Sijn
Ex^cie^ om alle onlusten te voorhoeden.

Den xiij^en^ Junij was schoin weder. Den Greffier vande Staten Generael
leverde aende gesanten dvoors. antwoorde, las die haer voor, ende leverde
heur daerbij een pasport om te mogen vertrecken te water ofte lande,
daer se souden willen, seide heur aen, dat men se defroyeerde ende
leverde heur dvoors. presenten ofte kettingen, maer sij en schenen daerbij

geen contentement te nemen ende de sake te willen dilayeren, alsof se hadden willen wachten oick naer de aentwoorde aen Bassigny te geven, maer naderhant siende dat alles uyten Hage vertooch, gingen mede wech, nemende den pas naer Zeelant, om voorts naer Brabant te gaen, ende aldaer van alles, ende oick vande equippagie tegen Vlaenderen gedaen, te mogen rapport doen.

Desen dach dede sijn eedt eenen Hans Bernard Sanino, Switser, die een compagnie Switsers hier in tlant gebracht hadde, ende bij den Staten tot capitein daerover aengenomen was.

De galeijen tot Sluys liepen desen dach uyt naer de zee toe, daerom velen metten eersten vermoeden, dat se haer daer niet langer en dorsten houden om de preparaten vanden tocht naer Vlaenderen, ende werden bij eenige onse schepen gevolcht tot onder Blanckenberge, maer eenen nacht in zee geweest sijnde, keerden wederom naer Sluys.

Den xiiij^{en} Junij was schoin weder. Tcrijsvolck ende ruyteren begonnen rontsomme gescheept te werden.

Den xv^{en} Junij was tamelijck weder. Men was alomme seer doende om volck ende amunitie te schepen ende de gescheepte naer heur respective rendevous te brengen. Sijn Ex^{cie} selfs willende vertrecken, ging oirlof nemen des naernoens aende gesanten vanden Keiser, dwelcke ontdeckende met wat geest sij gedreven waren, verclaerden, dat se mede naer Zeelant ende voorts op Brabant wilden gaen, daerinne Sijn Ex^{cie} wat ontset was, maer gliste tselve, als of daeraen weinich ware gelegen. Daernaer ging hij naer den Raet van State om mede oirlof te nemen, dewijle sij niet mede en gingen, maer als gedeputeerden alleenlijck mede sonden de heeren Boulens3. ende Aleman. Anders quam in den Hage Hans Adolf, broeder vanden Hertoge van Holsteyn, om desen somer voerts hier den crijgh te sien. Tot Ophemert quamen desen dach bijeen de 20 compagnien voetknechten onder de Colonnellen Duvenvoerde ende Wingaerden om voor een tijt daer te blijven ende den viant te amuseren ofte de reviere te bewaren, indien den viant soude willen trachten over te commen ofte in de Betuë te passeren.

Den xvj^{en} Junij was betrocken weder. Tcrijsvolck voer noch al elcx naer heur rendevous met cleine schepen om daer in swaerder schepen verscheept te werden; de compagnie vande garde vertooch uyten Hage mette ruyteren van Wagemans om tsamen tot Rotterdam gescheept te worden. Desen dach screven de Staten Generael met advys van Sijn Ex^{cie} aen Bassigny ende d'anderen, die pasport van heur versocht hadden,

dat se verblijt waren uyt heur scrijvens te verstaen, dat de Staten van d'andere sijde op den welstant der landen wilden helpen letten, dat alle de actien vande Staten aen dese sijde daertoe dienden, dan dat se claerlijck sagen, dat de Spangiaerden ende Spaensen Raedt totten ganschen ondergang der landen streckten, selfs so tscheen bij wille vanden Ertshertoge ende vermaenden heur daerom dat se tegens de actien der Spangiaerden behoirden te voorsien ende presenteerden heur daertoe de assistentie van dese landen. Ende alleer tselve soude wesen gedaen, en meinden sij niet dat heure comtste in dese landen konde vrucht doen, maer indien sij meinden eenige wegen te konnen voorslaen, daermede de landen van dit verdrietich oirloch konden verlost werden, dat se dan dselve middelen ofte heure last wilden bij gescrifte stellen ende oversenden, dat men van dese sijde daerop behoirlijck soude antwoorden, welcken brief gelast werde den trompetter te geven, maer omdat Sijn Ex^cie^ op sijn vertreck stont, werde gelast, dat men hem noch eenige dagen soude ophouden naer desselfs vertreck ende dan over Geertruydenberch laten wech gaen.

Den xvij^en^ Junij was schoin weder. Sijn Ex^cie^ met sijn broeder ende den Hertoge van Holsteyn, den Prince van Anhalt, de heeren van Chastillon, Gray, Vere, Drury, de Graven van Solms ende veel anderen vertogen uyten Hage naer Delfshaven, om daer tscheepe te gaen ende naer Dordrecht te varen, alwaer in schepen gearriveert was meest alle tcrijsvolck te peert ende te voet, ende de schepen met amunitie quamen oick meest alle desen nacht aldaer ende de reste volchde vast aen. Den Graef van Hohenloe tijdinge crijgende dat den viant met 135 vendelen knechten ende 500 peerden marcheerde naer de voochdie van Gelder [1], tooch selfs

---

[1] Het is mogelijk, dat deze overdreven opgave van des vijands magt aen Hohenlo door een van zijne kondschappers is medegedeeld, doch uit een brief, dien hij eenige dagen later (13/23 Junij) aan de Staten Generaal schreef, blijkt, dat hij toen beter was ingelicht. „Zij zeggen," schrijft hij, „dat het geheele leger van ruyter ende knechten geen zessduysent sterck soldo zijn, ende jegenwoordich geen vyer hondert gewapende ruyteren bij sich en hebben." Overigens had de detachering van de troepen onder den graaf van Hohenlo in het land van Maas en Waal, behalve dat zij als defensieve maatregel gevorderd werd, nog het voordeel, dat zij den vijand in onzekerheid hield en zijne aandacht afleidde, te meer daar het gerucht liep, dat die krijgsmagt veel sterker was dan inderdaad het geval was. Den 23sten Junij 1600 schreef Groenevelt, die binnen Nijmegen het bevel voerde, aan de Staten Generaal, dat hem berigt was geworden, dat Graaf Herman van den Berg naar Vlaanderen zou trekken, „waerom sij te Bosch ende meer andere steeden seer in beroerdt sien, ende en wetten oock niet te verdencken wat Sijn G. van Hogenloe met al het volck hier te Nijmeghen doet ende soo die spraeck bij haer gaet noch vier mal meer te sien. Konnen sich niet genoch verwonderen dat de Hollanders, so sij se hetten, twee legers te velt hebben". (Rijks Archief, Lias loopende van 1600.)

naer Nieumegen, daer 4 vanen ruyteren inne lagen, ende ontboot derwerts de 20 compagnien van Ophemert, ende de 4 andere vanen ruyteren in de Graefschap Zutphen gebleven, daeraf de 3 derwerts quamen, maer niet die van Smeltsing, omdat se op particulieren buyt was gaen rijden. Den Graef bleef hiernaer eenigen tijt tot Nieumegen leggen. De gesanten vanden Keiser vertogen mede uyten Hage om naer Zeelant te gaen.

Den xviij^{en} Junij was noch schoin weder. De Staten Generael in haeste beslooten hebbende selfs mede naer Vlaenderen te gaen, so om de hant daer aen te houden dat desen tocht op Duynkercken mocht gedirigeert ende nergens anders gediverteert werden, alsmede om op alle swaricheiden bij de hant te wesen ende waer t'mogelijck de contributien van Vlaenderen in een vasten trein te brengen ende op alle de dorpen een hoogen brantschat uyt te scrijven, op twelcke sij so vasten staet maeckten, dat sij een extraordinaris ontfanger, te weten den commis Sijpesteyn ende tot contrerolleur Jan Speelman mede namen [1], ende sijn sulcx desen morgen tsamen mette voors. heeren Boulenss. ende Aleman uyten Hage vertoogen om Sijn Ex^{cie} te volgen. Sijn Ex^{cie} vertooch vrouch met alle de schepen van Dordrecht ende quam selfs met een goet deel vande best beseilste schepen op de Schelde, maer de anderen bleven meest voor Vianen ende Sint Annelant.

Den xix^{en} Junij was schoin weder. Sijn Ex^{cie} quam mette voorste schepen voor Ramekens ende wierp daer t'ancker, daer meest alle de schepen bij hem quamen, oft voor thooft van Middelburch ende eenigen vande laesten voor Armuyden. Sijn Ex^{cie} en wilde selfs uyte schepen niet gaen, om geen oversten, ritmeesteren, capiteinen ofte oick soldaten oirsake te geven om mede aen lant te gaen, opdat tvolck so bij de schepen mocht blijven ende t'allen uyren gereet wesen om seil te mogen maken. De gesanten vanden Keiser quamen mede voor Middelburch des avonts, ende gingen in de stadt logeren om voor eenige dagen daer te blijven, totdat de gansche vloote vertogen soude wesen ende dan naer Antwerpen te gaen, dewijle Sijn Ex^{cie} niet en wilde consenteren dat sij, die nu meest alle sijn equippagie gesien hadden eer naer Antwerpen souden gaen ende so den viant van alles mogen berichten.

---

[1] Uit de instructie, aan den commies Sijpestein gegeven, blijkt hoe hoog de Staten Generaal in dit opzigt hunne verwachting spanden, die later zoo zeer te leur gesteld werd. Niet alleen toch, dat men zware contributiën in het land van Vlaanderen zou heffen, maar Sijpestein moest „voorts daerop letten oft men niet gevuechelijck eenich quartier van de andere provincien daeromtrent gelegen als Arthois ende Henegouwen soude kunnen reycken, cotoyeren ende in ordinaris contributie aen dese sijde brengen”. (Minuut van Aerssen, in de Lias loopende 1600.)

Den xx^en Junij was tamelijck weder. De Staten Generael quamen vrouch tot Middelburch ende toogen terstont naer Vlissingen, maer mits de wint strarck uyten westen ten noorden wayde ende sulcx recht in den wint voor Sijn Ex^cie was, most hij blijven leggen, alwaer meest alle de schepen bij hem quamen. Hij siende den wint dus strack ende contrarie, vresende dat sijn cavalerie tscheepe groot gebreck soude lijden, ontboot naernoens bij hem de Staten Generael om met heur te delibereren of niet goet en ware, verwachtende tweder, te gaen naer Sluys om daer in te nemen de schantse op de haven ende so de uytcomtste vande galeijen te beletten, ofte anders in Vlaenderen ergens te landen ende deur tlant naer Oisteynde te mogen gaen, doch de Staten vresende dat de minste diversie bij occasie soude mogen diverteren den heelen aenslach van naer Duynkercken te gaen, daerop sij heel vlamden, ende vonden niet goet yet anders voor te nemen, maer dat men noch wachten soude tot morgen om te sien of tweder niet en soude veranderen.

VANDEN TOCHT IN VLAENDEREN.

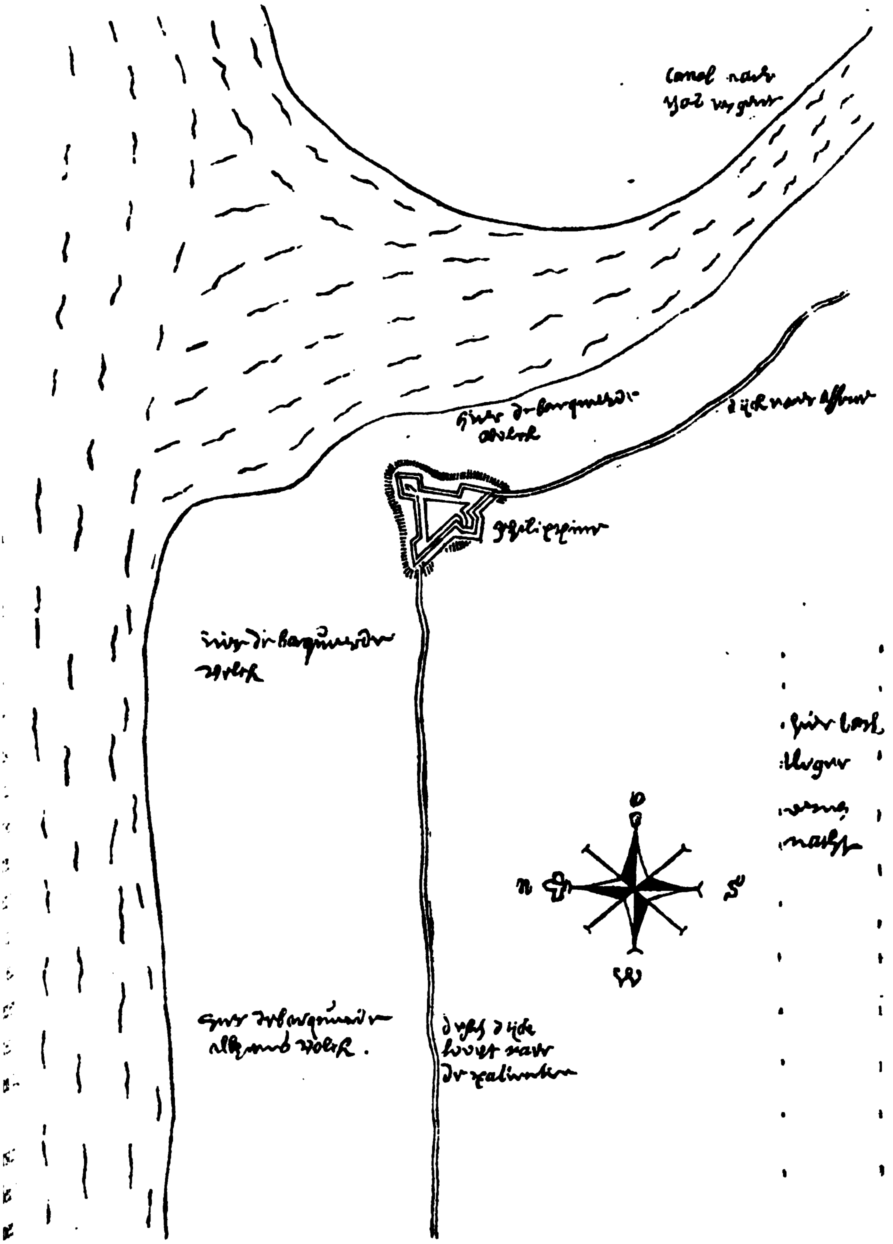
Den xxj^en Junij was wel tamelijck weder, maer den wint waide noch starcker uyten westen ten noorden. Daer quamen noch eenige schepen bij Sijn Ex^cie, maer mits desen contrarien wint werde noch al grooter swaricheit in tvoornemen van desen tocht gevonden, die beraemt was over zee te doen tot in de haven van Nieupoort ende daer tvolck te landen om die stadt aen te tasten ende terstont voorts naer Duynkercken te gaen, waarom Sijn Ex^cie noch bij hem ontboot de Staten om naerder te delibereren op tgeene te doen soude staen, dwelcke alsnoch om de vrese vande diversie niet goet vindende yet voor te nemen op de schantse voor Sluys met Sijn Ex^cie beslooten, dat men alle tpeert ende tvoetvolck met 6 halve canons soude senden naer Philippine ende daer doen landen, om de schantse aldaer inne te nemen ende so achter Brugge omme te trecken naer Oisteynde toe, ende dat men tegen sondage toecommende den xxv^en alle de schepen met bagagie, vivres ende amunitie derwerts oick soude doen commen. In desen tocht hadde Sijn Ex^cie geordonneert 3 heeren te gebruycken als principale commandeurs, om over verscheiden regementen te commanderen, te weeten den Grave Ernst van Nassau om te beleiden sijn regement, t'regement van Edmonde, van Jan Piron ende van van der

Noot, den Grave George van Solms om te beleiden de regementen vande Francoisen, de Walen, de Switsers, van Gistelles ende van Huchtenbrouck ende de Heere Francois Vere om te beleiden de regementen vande Engelsen, ende vande Vriesen. Graef Lodewijck van Nassau soude als Lieutenant Generael commanderen alle de cavalerie, die anders particulierlijck noch verdeilt waren in 7 regementen ofte trouppen. Tvoetvolck waren starck 128 vendelen knechten, verdeilt onder de regementen als volcht: Graef Ernst van Nassau hadde onder sijn regement sijne compagnie, die van Huseman, Stael, Nassau, Embiesen, Cotwis, Balthasar van Eussum, Pithan, Eyndhove, Graef Ernst oude compagnie, Crimnits, Andries Breder, Lucas Reser ende Jurich Weckerle. Edmont hadde onder sijn regement Schotten sijn compagnie ende die van Brog, Steuart, Caddel, Barclay, Andro Murray, Kilpatrick, Hindersson, Michel, Niesbet, Cair ende van Stracchon. Jan Piron hadde onder sijn regement Zeeuwen sijn compagnie ende die van Bievry, Busigny, Gistel, Dominicque, Jan de Horst ende Maximiliaen Reniers. Van der Noot hadde onder sijn regement Zeeuwen sijn compagnie ende die van Ingenhaef, Turqueau, Prince, Walraven, la Grappe ende Rollé, alles van tbeleit van Graef Ernst van Nassau. Tregement Francoisen vanden heere van La Noüe hadde sijne compagnie ende die van Dominarville, Rocques, Dessau, la Simendiere, Mariscot, Hamelet, Hallart, Bruce, Cormieres, du Fort, Formentieres, Verneuil ende Pontaubert. Den Heere van Marquette hadde onder sijn regement Walen sijn compagnie ende die van Anthoine de Sancy, Jan de Bou, Francois Marly, Francois Mareschal, Philippe la Lou, Jan Nemmery, Jonas Durant, Gabriel de Nouvelle ende van Jan Gilson. De 5 compagnien Switsers waren van Hans Crijgh, Hans Sax van Onderwalde, Hans Meyer, Guillaume du Puys ende Hans Bernart Sanino. Den Heere van Gistelles hadde onder sijn regement Hollanders sijne compagnie ende die van Bruges, Eneas van Treslong, Graef van Solms, la Mouillerie, Langvelt, Ruys ende Fl. van Wingaerden. Den Colonnel Huchtenbrouck hadde onder sijn regement Nederlanders sijne compagnie, die van Marlijn, Heere van Tijmpel, D. de Jonge, Heere van Kessel, Loen, Rijsenburch ende Calvaert, alles van tbeleit van Solms. De Heere Francois Vere hadde onder sijn regement Engelsen sijne compagnie ende die van Jaxley, Denis, Daniel Vere, Honiwod, Hamont, Ogle, Tyrrel, Forfax, Calistenes Brouck, Forster, Garnet ende Hoolcraft. Den Colonel Horatio Vere hadde onder sijn regement Engelsen sijne compagnie ende die van Sutton, Knouleis, Pyrton, Cicil, Morgan, Metkercke, Schot, Vavasour, Cees ende Duxbery. Tregement vande Vriesen hadden daer de

compagnie van Taco Hittinga, overste lieutenant ende commanderende tregement met die van Caspar van Eussum, Michel Hage, Fr. Grovesteyn, Oistheim, Hans Vries, Saechman, de Blau, Edsert Grovesteyn, Kijff, Egbert Hoving, Holsteyn, Assuerus, Sidlenisky, Gerrit Schay, Arnsma ende van Ripperda, tsamen van tbeleit vanden Generael Vere. De compagnie vande garde ende vanden Graef van Hohenloe marcheerden tsamen onder tbeleit van van der Aa altoos mette advantgarde. De cavalerie was aldus verdeilt, te weten dat Graef Lodewijck particulierlijck commandeerde sijne vaen ruyteren met die van Sijn Ex^cie^, van Graef Hendrick ende van Batenburch. Graef Frederick van Solms commandeerde sijne compagnie, die vanden ouden Graef van Solms, van Jan Bax ende van Clout. Den Heere van Risoir commandeerde sijn compagnie ende die vanden heere van der Merwe ende van Herauguier. Du Bois commandeerde sijn vane ende die van van der Wel, van Wagemans ende van Conteler. Marcel Bax commandeerde sijn vane ende die van Paul Bax, van Lasale ende van Panier. Stakenbrouck commandeerde sijn vane ende die van Tijmpel ende van Hamylthon, ende Balen commandeerde sijn vane ende die van Cicil ende van Vere, makende tsamen 25 vanen ruyteren, met alle welcke trouppen Sijn Ex^cie^ lach voor Ramekens, maer d'ordre als vooren gestelt wesende, vertooch Graef Ernst mette regementen van sijn commandement ontrent 2 uyren naernoen met goede wint ende getije naer Biervliet ende tlant van Philippine toe ende Sijn Ex^cie^ met alle de reste van tvoetvolck volchde ontrent 4 uyren, doch en voer niet voorder als onder Biervliet. Graef Ernst quam ontrent 5 uyren bij Philippine aen, ende begonst sijn volck op tlant te setten, vooraen de regementen van Piron ende van der Noot. Die vande schantse dat siende, staken in brant eenige huysen voor de schantse staende. Graef Ernst dede terstont de schantse sommeren, maer die van binnen en wilden den tambourijn niet hoiren ende schooten naer hem; daerop dede den Graef tvolck approcheren ende aencommen, in twelke ter doot geschoten werde den sergiant op tfort commanderende ende noch 3 soldaten met hem. D'anderen dat siende begonnen te parlamenteren, gaven tschantsken op ende toogen af alleenlijck met heur bagagie ten getale van 27 mannen. Tschantsken lach op den houc vanden dijck en docht niet, ende daerinne werde gevonden een ijsere gotelinge.

Den xxij^en^ Junij was schoin weder. Sijn Ex^cie^ dede terstont alle de schepen met ruyteren, wagens, peerden ende anders geladen met eenige schepen met amunitie van voor Ramekens naer hem toecommen, ende voer doen met dselve ende tvoorder voetvolck op naer Philippyne, daer tslick

tamelijck steyl was, ende dede alle de schepen mettet hooge water boven op tslicke setten om mettet lage water dselve alles te debarqueren ende op

tlant te setten, daerinne hij dat voordel hadde, dat tslick so groot ende lang was, dat bijnaest alle de schepen daer mochten varen ende elcx de sijne, sonder naer anderen te wachten met gemack debarqueren, ende so smiddachs twater al veel gevallen was, begonst tvolck terstont te debarqueren ende deden sulcken devoir, dat se dien naernoen alles aen lant quamen ende tsavonts so binnen als buytendijcks op tvelt gingen logeren. Middelertijt delibereerde Sijn Ex^cie al vast op den wech, die hij soude moeten houden, ende werde goet gevonden te volgen den wech van Assenede, Eeckelo, Male, ende so voorbij Brugge naer Oudenburch ende Oisteynde. De Staten Generael quamen mede bij Philippine aen ende wilden mede gaen om de beraemde contributie ende brantschat te beter te executeren. Sij hadden gemeint uytet lant van Axel 30 wagens te konnen crijgen, maer dewijle des niet mogelijck en was, mosten sij eenige wagens voor heur selven uytet lant van Walcheren ontbieden. Sommigen hadden geerne gesien dat Sijn Ex^cie tschantsken vande Patientie mede hadde aengetast, maer om hem selven met geen geringe exploicten te empescheren, en wilde hij des niet doen. Hij dede de gotelinge uyte Philippine nemen ende naer Axel voeren, ende laste tschansken Philippine af te werpen.

Den xxiij^en Junij was betrocken regenich weder. Sijn Ex^cie dede tleger vrouch vertrecken naer Assenede, hebbende Graef Ernst met sijn regementen de avantgarde met de regementen ruyteren van Graef Lodewijck, Risoir ende Stakenbrouck. Den Grave George van Solms hadde met sijn regementen ende de ruyteren van Graef Frederic ende du Bois de bataille, sijnde de 6 halve canons op blockwagens ende alle de carroije voor hem gemarcheert. De Staten mosten lang naer wagens wachten, ende ten lesten nemen de wagens vande amunitie, daermede sij mette arrieregarde (die den Generael Vere met sijn regementen ende van Balen hadde) seer laet te Assenede quamen, ende omdat alle de schepen van tdrooch niet en konden commen ende de laeste amunitie bij gebreck van wagens noch niet geladen en was, bleef bij Philippine snachts leggen Marcel Bax met sijn 4 vanen ruyteren. Graef Ernst vrouch gecommen wesende te Assenede, bevondt dat den viant verlopen hadde een steene redoute, daer aenden dijck leggende, maer dat ontrent 30 man noch lach op thuys vanden heere van Wackene, dwelcke hij dede sommeren, maer sij en wildent niet opgeven, waerom hij terstont gereetschap dede maken om twe halve canons te planten, ende de plaetse die mer van steen en was te beschieten. Die van binnen dat siende gaven de plaetse op, mits uyttreckende met heur

sijdgeweer alleen. In thuys was seer veel goets toecommende de boeren, diet daerop gevlucht hadden. Graef Lodewijck sondt ontrent den middach uyt wel 200 peerden om te gaen tot voor Gent, dwelcke tsavonts wederom quamen met veel peerden ende koeijen tot onder Gent gehaelt, daer se mede gevangen gekregen hadden een capitein vande souvereins, genaemt Siclijn, een paep van Wontelgem ende een goet deel boeren. Die van Gent waren heel starck uytgevallen, maer mits de onsen te swack ende oick sonder voetvolck waren, mosten sij wederkeeren. Aende sijde van tSas van Gent liep veel voetvolcx om buyt, daervan velen bij eenigen ruyteren op tSas leggende, gevangen genomen werden. De Staten Generael sonden deur eenige gevangen boeren uyt verscheiden brieven van brantschat [1] aen veel dorpen van Oost Vlaenderen, ende onder dien mede

[1] Deze brieven van brandschat luidden als volgt:

„Die Staten Generael der Vereenichde Nederlanden. Alzoo alle de werelt kennelick is, dat die Spangiaerts ende haere adherenten, vianden vanden welstant der Nederlanden, niet jegenstaende het slaeffsche transport vande Nederlanden opte Infante onbehoorlijck gedaen, niet alleen onder haer gewelt houden die voorneempste steden ende stercktes der Nederlanden, maer oock in de Nederlanden alsnu meer gesachs usurperen als oyt te vooren, doende die Provincien, Quartieren ende Steden onder de handt bij den volcke van oorloge brandtschatten, ende alle serten van moetwille, hoemoet ende tyrannie over denselven pleegende, sulcx dat noch prelaten, noch heeren, edelen, burgers, noch huysluyden oft haer goederen verschoont en worden, ende dat men siet d'eene swaericheyt de andere voort te brengen, oock dat all willens eenige provincien, steden ende dorpen overgegeven worden tot een openbaer rooff, waerdeur de Prelaten, Heeren, Edelen, burgers ende huysluyden mitter daet bevindende, dat sij bedrogen zijn, menende deur de Eertshartogen de saecken tot een welstandt te brengen, wel verstaen, dat nootelick, conform voorgaende Resolutie bij gemeen consent der Nederlanden genomen, de Spanjaerts, Vreempdelingen, ende haere Adherenten vuyte voorsz. steden, stercten ende landen sullen moeten verdreven worden, omme eens de Nederlanden in haren ouden welstandt te brengen, ende wij van tselve gevoelen, ende overzulex geresolveert zijn in onse devoiren tot dien eynde te continueren, op een vast vertrouwen, dat Godt den Heer Almachtich ons voornemen mit sijnen goddelicke genade vorder zegenen, ende die voorsz. Prelaten, Heeren, Edelen, burgers ende huysluyden zulcx animeren sal, dat sij tot haeren ende onsen besten gelijcken cours als wij sullen nemen, ende redelick is, dat zulcken nootelicken werck voor den gemeenen welstandt der Nederlanden bij alle ingesetenen derselver, gehanthavet werde mit furnissement van penningen ende anders. Soo worden bij desen precise versocht die van......... somme binnen vier dagen te furneren in handen van........ die somme van........., soo andersints geproceleert sal wordden nae den noot ende gelegentheyt der saecken ende gelijck jegens dengeenen, die den welstandt van haere vaderlandt ende het verdrieven der Spangiaerden ende vreempdelingen wederstaen, behoort.”

Aan het einde van de minuut van dezen brief, die in de Lias loopende van 1600 op het Rijks Archief gevonden wordt, heeft Oldenbarnevelt nog de volgende volzin toegevoegd: „Mits betalende de voorsz. penningen wordden die van....... genomen in protectie vande Heeren Staten Generael ende Sijne Ex^tie voor veerthien dagen (hiervoor heeft hij daarna in de plaats geschreven „een maent”, zoo als het ook gebleven is), omme middelertijt op hare maentelijcke contributie gehandelt te wordden naer redenen ende billicheyt.”

een aenden magistraet van Gent om binnen 4 dagen tot afcoop vanden brantschat te furneren 60m £ ende daermede te behouden alle de molens ende huysen om de stadt staende, maer mits de boeren alomme seer waren verloopen, so dat men niemant thuys en vont ende dat de brantschat oick seer hooch was genomen (als al advenant de dorpen laest gegeven hadden, ende dan die somme verhoocht ofte gemultipliceert met 3¾ mael so veel voor maentlijcke contributie, ende voor de brantschat dan noch dselve somme thienmael t'effens te betalen) werde bij veelen vermoet dat daerof niet commen en soude, omdat de boeren meinen souden vrij te wesen als mer tleger voorbij ware, ende bovendien gaf veelen uytermaten vreemdt, dat de Staten de beslooten steden als Gent op brantschat stelden, om te betalen binnen 4 dagen, daer sij met heur leger geen 4 dagen ontrent Gent souden derven blijven ende in allen gevalle die steden met heur scrijvens spotten souden [1].

Den xxiiijen Junij vrouch was schoin weder. Tleger begonst vrouch te vertrecken, bestaende de avantgarde bij de ruyteren van Graef Lodewijck, du Bois ende Graef van Solms, vande compagnien vande garde ende de regementen van tbeleit des Graven van Solms; daernaer volchde alle de carroije. Den Generael Vere hadde de bataille met sijn regementen ende de troupen ruyteren van Marcel Bax ende Balen. Graef Ernst hadde de arrieregarde met de ruyteren van Risoir ende Stakenbrouck, ende over-

---

[1] Den 29en Junij schreven de Algemeene Staten aan den Raad van State: „Wij hebben onderwegen verscheyden quartieren van Vlaenderen bescreven ende gesommeert om haerlieder verachterde contributien te betalen ende voor de toecommende met ons te accorderen, maer tot noch toe en is niemand vuytgecommen.” (Minuten van uitgegane brieven der Staten Generaal, Rijks Archief.) Toen de naar Gent en Brugge gezonden brieven na eenige dagen bleken zonder uitwerking te blijven, werden deze beide steden den 1en Julij nogmaals aangezocht om de gedane vermaningen niet te verwerpen, „aengesien deselve niet alleen tot onse maer oock uwe ende der gemeene Nederlanden bevrijdinge ende bijgevolgh derselver welvaren sijn streckende”. De Staten verklaren verder, dat zij hun voorstel nog eenmaal aan de betere inzigten van den magistraat der voornoemde steden onderwerpen, omdat zij vernomen hebben „dat het voorsz. verwerpen bij toedoen van eenige gespanioliseerden is veroorsaect, ende dat de opregte liefhebbers des vaderlants aldaer mede oordeelen onze vermaningen ende begeerte den eenigen middel van eene gemeene verlossinge der Nederlanden vuyte jegenwoordige miserien te wesen”. — „Het beletten der betalinge van de contributien van de dorpen”, heet het verder in dat stuk, „sal mede brengen eene geheele verwoestinge ende ruine derselver, hondertmael overwegende de lasten van de contributien”; terwijl het geheel met eene kwalijk verborgen bedreiging eindigt: „Uwe E. kunnen selfs oordeelen wat ruine wij in dese expeditie alreede souden hebben kunnen doen indien wij niet meer geresolveert en waren geweest Uwe E. bij versoucken tot haren ende onsen besten te inviteren als de wederhoricheyt int contribueren bij roof ende brant te straffen, hoewel de wreetheyt over ettelijcke onser soldaten gebruyct eenige schaden veroorsaect heeft”. (Rijks Archief, Lias loopende Julij 1600.)

mits Marcel Bax met de resterende amunitiewagens aengecommen was, ende dat te nacht alle de schepen van bij Philippine op tdiep gecommen waren ende meest weder naer Ramekens gekeert, tooch tleger in ordre als vooren voort naer Eckeloe, verlatende de gansche watercant ende treckende te lande inne, daer se gansch geen steunsel meer en hadden, dan op heur eigen cracht, ende passeerden also deur Bassevelt ende Caeprijcke naer Eckeloe, daer de avantgarde al ten een uyre naer middach quam, maer de arrieregarde heel laet, omdat den wech quaet ende lang was, ende dat deur t'retardement van tgeschut een groote desordre quam, mits de avantgarde verre voor was, ende de bataille verre achter, daer deur de Staten heure wagens deden stille houden bij Bassevelde om ruyteren bij heur te crijgen, ende tgeschut al eens vanden rechten wech afgedoelt was, deur de bedecktheit ende onbekentheit vanden wech, so dat se den wech naer Gent naemen in plaetse van die van Eeckeloe, maer werden weder op den rechten wech gebracht, ende is te vermoeden, indien den viant bij die desordre met weinich peerden daer ontrent ware geweest, dat hij alle de carroije meest te schande soude hebben konnen maken, dewijle die in een gansch uyre noch van vooren, noch van achteren niet hadde konnen gesecoureert werden. In t'aentrecken naer Eeckeloe werde geseit, dat eenige van onse soldaten vande boeren gevangen ende aen boomen opgehangen waren, ende dat een soldats vrouwe doot gevonden was, aen wien de borsten afgesneden waren. Dit maeckte een groote ontsteltheit onder alle tcrijsvolck, hoewel men een perfecte seeckerheit daervan en hadde, die den boeren hier wel seer schaedelijck mocht vallen. De Staten hadden gemeint al van Assenede gelijcke brieven van brantschat te depescheren aende dorpen ende quartieren van West Vlaenderen ende de stadt Brugge, maer mits thaestich vertrek, en konden die niet gerect wesen. Vanden viant hoirde men dat de ruyteren van Nieupoort al gisteren in haeste naer Gent getogen waren, omdat se daer gemeint hadde dat tleger op tSas wilde vallen. Den Graef van Hohenloe noch tot Nieumegen leggende, creegh tijdinge dat den viant weder naer de Mase toogh, ende daerom nam hij voor metten eersten een convoy bij Sijn Ex^cie^ te vooren belast naer Wachtendonck te doen.

De xxv^en^ Junij was schoin weder. Tleger vertoogh heel vrouch, maeckende den Generael Vere de avantgarde met de garde ende de ruyteren van Graef Frederick ende du Bois, daernaer de carroye, dwelcke gevolcht werde bij de bataille, bestaende vande regementen van Graef Ernst ende de ruyteren van Stakenbrouck. De arrieregarde maeckten de regementen vanden Graef

van Solms met de ruyteren van Risoir. In t'marcheren werde de carroije wat beter bewaert ende met volck beset als gisteren was geschiet, omdat men de desordre van dien gesien hadde, in vougen dat se also in goede ordre togen voorbij thuys te Maeldegem, daeraef de boeren verloopen waren, ende quamen logeren tot Male onder Brugge. In t'uyttrecken van Eeckeloe werden alle de huysen van dien aengesteecken ende verbrant in wederwraeck van thangen van tvolck, twelcke uytgestroyt werde op gisteren geschiet te wesen, ende dien heelen dach en dede tcrijsvolck niet dan branden alle de huysen die se ergens vonden. Sijn Ex^cie^ hadde al van 2 uyren voor den dach wech gesonden Graef Lodewijck met de ruyteren van sijn conduite, van Marcel Bax ende van Balen om tot voor Brugge te gaen, ende sien wat buyt sij daer maken konden, dwelcke ontrent 6 uyren smorgens voor de stadt quamen ende daer cregen wel 1200 coy, calf ende ossebeesten, wel 150 peerden ende wel 40 menschen gevangen, meest vrouwen, knechts, jongens ende arme luyden. Die van Brugge schooten seer veel met geschut naer dselve ruyteren ende quamen te peert ende te voet uyter stadt, doch niet op de sijde van Malen daer de ruyteren van Graef Lodewijck hielden. Men creegh een soldat gevangen, dwelcke seide, dat 550 man getogen uyte forten voor Oisteynde met de ruyteren van Nieupoort naer Gent getogen waren, omdat men seide dat der Staten leger voor tSas van Gent lach, maer hoirende dattet leger optooch naer Brugge, waeren wederom gekeert ende den voorleden nacht tot Brugge gecommen. Men verstont oick dat den viant hadde doen verlaten de forten van Oudenborch ende Bredene om tvolck naer Brugge te trecken, met sulcker haest, dat se binnen Bredene verlieten 2 metale halve slangen ende 2 ijsere stucken, die die van Oisteynde, bemerckende tverlaten vande plaetse, daeruyt deden halen. Desen morgen hoirde men seer op de zee buyten Sluys schieten, daerom men vermoede dat de galeijen uyt waren, ende naer verstont men dat veel schepen met bagagie van crijsvolck ende van soetelaers op gisteren uyt Zeelant waren uytgelopen tegen last vanden Almiral, daeraf eenigen in de nacht voor Oisteynde waren gecommen ende t'meeste deel gestreecken voor Blanckeberge bij den oirlochsman, capitein Banckert, daerop 2 galeijen ende eenige salouppen van dage waren uytgecommen, ende hadden wel 20 schepen van dien genomen, ende onderanderen mede alle de bagagie vanden heere Sidnei, Gouverneur van Vlissingen (die met Sijn Ex^cie^ mede te lande gecommen was) vanden Lord Gray ende de heeren Dury, Sidlenisky ende van eenige ritmeesters, dat se de schepen hadden gebrant ofte in de gront geboort ende tvolck veel om

hals gebracht ende eenige gevangen ende om te roeijen met gevoert. Dat de galeijen oick groote moeite tegen den oirlochsman hadden gedaen ende dapper tegen hem geschooten, ende daermede gedodet den capitein Banckert ende veel van sijn volck, ende ten ware geweest dat veel schipperen daerop gevlucht waren, die tschip holpen defenderen, soude tselve oirlochschip mede verloren sijn geweest. Eenigen vande schepen voor Blanckenberge leggende werden met groote moeite noch gesalveert. Desen avont sonden de Staten deur een gevangen boer alle de brieven vanden brantschat vande dorpen van West Vlaenderen naer Brugge aende gedeputeerden van tvrije om aen alle dorpen bestelt te worden tot voorhoedinge vande schaeden derselver. Sij sonden oick met een trompetter een brantbrief aen die van Brugge ter somme van 62^m ℒ. Den boer werde in stadt gelaten, maer neer den trompetter werde geschoten, die doen niet en dorst voorts gaen, nochte en bedacht sijn brief mede aenden boer te geven. Die vande stadt wenckten daernaer den trompetter om aen te commen, maer hij en dorste des niet doen ende keerde wederom naer tleger, van waer hij nochmael naer de stadt gesonden werde, daer hij doen sijn brieven leverde ende quam wederom. Voor de stadt van Brugge op de suytoost sijde sach men leggen eenige vendelen voetknechten tot dicht op de grachte, die men verstont van Oudenburch ende Bredene gecommen te wesen, van welcken sij desen nacht innenamen 5 vendelen, maer en wilden de anderen noch niet inneneinen. Onder de ruyteren die voor stadt op de wacht waren, werde een haes opgedaen ende daerom seer geroupen, twelcke veroirsaeckte dat theele leger deur alarme geroupen werde ende elcx in roere quam om een sake van niet.

Den xxvj^{en} Junij was schoin weder. Tleger begonst vrouch te vertrecken, hebbende de avantgarde Graef Ernst mette ruyteren van Graef Lodewijck ende Risoir, daernaer volchde tgeschut ende carroije, ende de bataille volgende was gecommandeert vanden Graef van Solms over sijne regementen ende de ruyteren van Stakenbrouck ende du Bois. De arrieregarde hadde den Generael Vere met sijn regementen ende de ruyteren van Graef Frederick, M. Bax ende Balen. In dese ordre tooch tleger de gantse suytsijde vande stadt om, van Male af tot op den wech vande Gentse poorte so naer, dat die vande stadt seer veel naer tleger ende den trayn van dien schooten, doch sonder schade, ende alles gepasseert wesende over de steenen brug ende voorts over de brugge van t'Minnewater, werden de ruyteren vande avantgarde wel geleit ende gebracht voorbij Sint Andries op den rechten wech naer Oudenburch, maer trostvolck ende

meest alle de wagens werden qualijck geleit ende uyten wech gevoert so verre dat se tot Lophem quamen, eer se wisten waer sij waren, van waer sij weder mosten keeren dicht naer de stadt om so op den rechten wech te commen. Doen namen se noch een groot stuck weeghs den wech van Dixmuyden, van dewelcke deur tbosch aftreckende, quamen sij ten lesten mede op den rechten wech. Hierinne bemerckte men de onseeckerheit vande guyden, dewijle sij alles meest van contrarie opinie d'een tegen den anderen waren ende veel de wegen tot een deel stroopers wel weten, maer weinich tot een tochte van een leger. Met dese verdolinge werde den tocht van tleger wel 4 ofte 5 uyren verachtert, so verre dat de ruyteren vande avantgarde wel 4 heele uyren stille waren blijven staen, ende dat men voorder niet logeren en konde als tot Jabbeecke, passerende voorhij Vassenare, alwaer de arrieregarde meest op den duysteren nacht volchde. Dese dolinge was seer groot ende confuys, ende bij aldien den viant hierontrent geweest ware, soude met weinich volcx ons leger in een sonderlinge confusie konnen gebracht hebben, omdat de trouppen so verre van malcanderen waren gescheiden ende dat seer veel cavalerie voor de stadt bleef houden tegen heur uytval. Sijn Ex^cie^ was selfs aende houten brugge gebleven tot dat tgeschut, carroije ende de bataille over soude wesen, om min desordre voor de stadt te laten ende daerom en wist hij niet dan heel laet vande verdolinge vande avantgarde. Die vande stadt wierpen wel een vaen ruyteren voor de poorte, maer die en quamen noit vande stadt af om yet te doen. In tdeurtrecken branden onse soldaten noch veel huysen af dicht onder de stadt staende, daeronder eenige fraye speelhuysen waren. Men hoirde desen dach wederom veel op zee schieten, ende men verstont daernaer dat den Almiral van Hollant met een deel vande schepen met geschut ende amunitie desen nacht was uytgeloopen om naer Oisteynde te commen, hebbende bij hem wel 16 oirlochschepen ende dat van dage op hen waren uytgecommen 4 galeijen met eenige saloupen, doch dat hij alle de schepen hadde doen cort bijeenhouden, te landewaerts van hem ende alle de oirlochschepen ter zeewaert met last vast te houden ende met 3 ofte 4 schepen op een galeije te vallen indien sij aenquamen. Dat de galeijen dat siende niet en hadden durven aencommen, maer alleenlijck van verre veel geschoten hadden, sonder ander schade te doen, ende dat den Almiral met alle de schepen tot Oisteynde was gearriveert, dat de galeijen daernaer in zee waren gesteecken ende daer gekregen hadden 2 schepen van buyten commende, die se in brant staken. Den Graef van Hohenloe verstaen hebbende dat den viant uytet overquartier in haeste

vertogen was naer Maestricht, tooch uyt Nieumegen met 7 vanen ruyteren ende 1000 man te voet om 6 ijsere stucken ofte groote gotelingen in Wachtendonck te brengen met veel amunitie van oirloge ende vivres, ende werde op den avont ontmoet bij Rijhoven met 300 man ende so quam tconvoy snachts binnen, daerom den Graef des anderen daechs, naerdat alle de wagens waeren ontladen, wederom wech toogh naer Nieumegen toe.

Den xxvij^{en} Junij was schoin weder. Tleger begonst vrouch te vertrecken naer Oudenburch, hebbende Graef Ernst de avantgarde met de garde ende de ruyteren van Graef Lodewijck, Graef Frederick ende du Bois. De bataille hadde Vere met de ruyteren van Marcel Bax ende Balen. Graef Ernst hadde de arrieregarde mette ruyteren van Risoir ende Stakenbrouck. So haest Sijn Ex^{cie} tot Oudenburch quam, dede hij de schantse besetten, die tamelijck groot ende goet was, maer en hadde geen diepe grachten. De schantse was viereant, hebbende cortijnen van 20 roeden, schouderen van 5 roeden ende facen van 10 roeden. De stede ofte burch was gansch geruineert ende al met oncruyt overwassen, so dat mer een stuk vande kercke ende vande abdije binnen in de schantse stont. Daer lagen noch eenigen vanden viant op een cleyn schantsken genaemt Passendale aenden overtoom vanden Bredensen dijck, die men dede sommeren. Sij gavent op ende toogen af. Daernaer ordonneerde Sijn Ex^{cie} dat den Colonnel Piron binnen Oudenburch soude blijven met sijn regement ende noch de ruyteren van Wagemans ende van der Wel als tleger voorts soude trecken om dien pas beset ende gesloten te houden ende alle dagen de bane van Brugge te doen rijden om contschap te crijgen, ende ordonneerde daerom dat men tselve volck op de schantse te blijven vooreerst voorsien soude met vivres voor 8 dagen, ende dat men terstont op de schantse soude brengen 2 gotelingen met scharp ende cruyt tot 30 schoten elcx. Hij ordonneerde mede dat den lieutenant Colonnel Bruges met 5 vendelen, getogen uyte 5 regementen van tbeleit vanden Graef van Solms soude blijven op Bredene met een vaen ruyteren om dien pas mede te besetten, ende werden geordonneert de compagnien van Bruges, van Hallart, van Gilson, van Kessel ende van Hans Barnard ende de vane ruyteren van du Bois, doch dat anders die ruyteren tot Oisteynde souden mogen blijven. Daernaer sondt hij den Graef van Solms met sijn regementen ende noch 7 vanen ruyteren van Graef Frederick, ende Balen naer Oisteynde om daer terstont te investeren de schantse Albertus, leggende ten westen vande stadt op de duynen, daertoe hij oick 3 halve canons naer Oisteynde sondt, ende laste de andere 4 halve canons daer in schepen gecommen op lant te brengen. Hij bleef

selfs metten leger tot Oudenburch ende dede alle de amunitie wagens ontladen om naer Oisteynde om broot ende bier te gaen. De Staten Generael togen mede naer Oisteynde. Den Graef van Solms dede noch des nachts de approchen voor de schantse Albertus beginnen, die moeijelijck om maken waren, omdattet in de duynen in drooch sant moeste geschieden.

Den Ertshertoge Albertus willende tegen desen intocht datelijck voorsien, hadde mette gemutineerden van Diest so verre doen handelen, dat hij dselve op borchtochte (so men seide vanden Hertoge van Aerschot) willich gemaeckt hadde om dienst te doen, in vougen dat se geconsenteert hadden hem te senden 614 ruyteren ende 1^m man te voet, meest Spangiaerden, dwelcke hij alles in haeste hadde doen marcheren om de Schelde bij Antwerpen te passeren. Hij hadde oick in haeste naer hem ontbooden Don Luys de Velasco met alle tvolck, die in t'overquartier van Gelder met hem geweest waren (die desen dach marcheerden van Maestricht tot Antwerpen) ende dede voorts alle devoir om een bequaem leger bijeen te crijgen ende der Staten volck te mogen keeren, van alle twelcke nochtans Sijn Ex^{cie} in sijn leger noit yet en vernam.

Den xxviij^{en} Junij was schoin weder. Sijn Ex^{cie} quam selfs tot Oisteynde om op alles naerdere ordre te stellen ende metten Staten naerder van alles te delibereren, doch tooch op den avont weder naer Oudenburch ende soude gaerne op morgen voorts gemarcheert hebben, indien hij de vivres hadde konnen bij de hant hebben om alle tleger voor 4 dagen te voorsien. Middelertijt werde vast voor de schantse Albertus geapprocheert, ende plaetse tot batterien gemaeckt, een beneden op de strange ende d'ander op de duynen. Men wilde naernoen derwerts brengen 2 halve canons, daervan d'een tot Oisteynde deur de brug brack ende op tjock bleef sitten, sulcx dat men se daeruyt most winden met een bock. Eenige Francoisen gingen schermutseren tot voor de schantse Elisabet ofte Isabelle, alwaer den capitein Cormieres, die om tgeselschap mede gegaen was door tlijf geschoten worde; daernaer branden die van Isabelle de brug tusschen de schantse Albertus ende heur af. Tsavonts werden voor de schantse Albertus gebracht 4 halve canons ende snachts geplant, de 2 op de duynen ende d'anderen op de strange, in twelcke capitein Joos de Brugseaus deur den armpijp geschooten worde. Snachts werden de approchen wat genaerdert, ende voor Oisteynde quamen op de reede de reste vande amunitieschepen ende die met geschut geladen waren, geconvoyeert wel met 12 oirlochschepen.

Desen dach quam den Ertshertoge mette Infante, den Almirante van

Arragon, alle de Spaense Colonnellen ende veel crijsvolcx van Bruessel te Gent, om daer de Infante te laten ende voorts naer Brugge ende naer ons te commen, daervan wij geen andere tijdinge en cregen, dan dat alleenlijck eenige ruyteren noch naer Brugge gecommen waren, hoewel den Ertshertoge selve wel met 16^{c} peerden, 8^{m} mannen te voet tot Gent gecommen was ende met sulcken resolutie om tleger van Sijn Ex^{cie} te slaen, daertoe hij geschut ende amunitie uyt Brugge mede nemen soude. Dat Sijn Ex^{cie} so weinich van desen vernam quam bij, omdat tlant rontsomme viant was ende dat de boeren alomme so verlopen waren, dat men nergens in den heelen tocht tsedert tscheiden van Assenede volck ofte menschen en hadde gevonden.

Den xxix^{en} Junij was schoin weder. Den Graef van Solms dede ontrent 8 uyren mette stucken op de schantse Albertus schieten, twelcke seer langsaem aenging, sonderlings so de stucken op de duynen gestelt tegen de schantse Isabelle niet wel gewapent en waren, van welcke schantse daerop geschoten werdende, dselve stucken meest niet en konden gebruyckt werden. D'andere stucken deden weinich schade, doch verschrickten die vande schantse so dat den capiteyn Michel Meron, daerop leggende, begonst te parlamenteren ende op den naernoen de plaetse overgaf, mits uyttreckende met geweer ende bagagie ende belovende in 6 maenden in Vlaenderen niet te dienen, ende togen also over Isabelle uyt starck 140 mannen. In de schantse werde geleit de compagnie van Pouillon uyt Oisteynde. Tschantsken was fray gemaeckt boven in de duynen, altemael van soden opgeset, viercant, ende hadde 8 roeden cortine, 2 roeden schouderen ende 6 roeden facen; binnen in tschansken was een versche putte, daeruyt die van Isabelle ende de schantse Clare meest haelden water om mede te coocken, ende t'ander versch water om heur mede te behelpen mosten sij alles halen ontrent Albertus schantse uytet water dat langes de duynen hene gehouden werde tusschen de duynen ende een slaperdijck daer achter leggende. In tschantsken waren noch 2 cleine metale stucken ende 3 ijsere. Sijn Ex^{cie} was tot Oudenburch noch doende om sijn volck de vivres te doen uytdeilen voor 4 dagen ende morgen te mogen marcheren. Hij laste mede dat men van Oisteynde in schuiten soude brengen noch 3 halve canons om voorbij Snaeskercken te lande te doen ende hem te volgen, ende dat den Graef van Solms met alle sijn volck ende 2 stucken soude trecken naer Nieupoort de strange langes. Hij dede den wech naer Leffingen maken om te mogen commen naer den nieuwendam (die alle de wateren boven Nieupoort besluyt) ende de schantse

daer leggende inne te crijgen, daer de guiden meinden van Leffingen .. te konnen commen, mits makende alleenlijck eene brugge, ende doen repareren alle de bruggen tot Leffinge toe, daertoe de timmerluyden .. dage uytgesonden werden. Desen dach sterf van quetsure binnen Oi.. eynde den capitein Cormieres.

Den Ertshertoge quam van dag met sijn leger tusschen Gent ende Brug.. ende marcheerde in grooter haeste om bij der Staten leger te mog.. commen, die daeraf noch niet met allen en vernamen.

T'EERSTE BELEG VAN NIEUPOORT.

Den lesten Junij was schoin weder. Sijn Ex^cie dede trecken in Oude.. burch den Colonnel Piron met 6 vendelen knechten van sijn regement ende de 2 vanen ruyteren met last dat de sevende compagnie noch sou.. besetten de schantse van Snaeskercken. Hij dede mede binnen Breden.. marcheren dvoors. compagnien van Bruges, Hallart, Kessel, Gilson ende van Hans Barnard met last op de vane ruyteren van du Bois om mede daer ofte tot Oisteynde te blijven ende op Bruges om Plassendael te doen besetten. Daernaer begonst hij vrouch te vertrecken naer Leffingen toe. Vooraen togen de ruyteren van Graef Lodewijck, doen de regementen vande Vriesen, vander Aa ende de Engelsen met de ruyteren van Bar, daernaer volchde alle de carroije met 3 stucken geschuts. De regementen van Graef Ernst met de resterende ruyteren bleven tot Oudenburch ..., wachtende op tgeschut dat van Oisteynde soude commen. Sijn Ex^cie tooch metten leger over seer veel bruggen voorbij de schantse van Snaeskercken, die den viant verlaten hadde, daerop doen tooch de compagnie van Jasper de Busigny volgende de last te vooren gegeven. Hij passeerde noch eenige verlaten steenen redouten ende tooch deur Leffingen wech tot dat hij quam ter sijden van tdorp Slijpe tot op een half mijle naer aenden Nieuwendam, alwaer hij seer veel waters vont, dat hij niet en conste passeren, dewijle hij 2 wateren soude hebben moeten overbruggen, breeder als hij brugschepen bij hem hadde, ten ware hij regt op de schantse wilde aentrecken, twelcke hij niet geraden en vondt, meinende dat de schantse starcker was als die naderhant bevonden werde, ende hoewel hem geseit werde, dat

mits makende een brugge over de Yperley ende vullende eenige sloten, hij wel soude konnen commen tot Mannekenswere, en wilde hij des niet doen, bevresende al te veel difficulteits ende vont geradener weder te keeren naer Leffingen ende daer te passeren de brug over de Yperley ende so naer de duynen te commen. Hij keerde wederom met alle den leger ende tooch over de brug, doch vont noch so quaden wech ende so veel grachten te dempen ende te vullen als hij mogelijck naer Mannekenswere soude gehadt hebben, in vougen dat wel middernacht werde alleer alle tvolck aende duynen uytcommende bij Mariekercke op een musquetschoot naer aende schantse Albertus konde commen. In tpasseren schoten die vande schantse Isabelle eenige malen naer den tocht van tleger, doch sonder schaede. Hierdeur en conde Graef Ernst (die om twachten naer tgeschut laet gereet was geworden) niet voorder commen als tot Leffingen, dwelcke in tvoorbijtrecken binnen Snaeskercken noch een compagnie van sijn regement dede blijven, te weten van Hans van Eyndhove, omdat sijn Ex^cie^ achte dat die schantse mette compagnie van Bussingy alleen niet genoech bewaert en was om den pas daer wel te bewaren. Nietemin omdat men nu weder de strange most kiesen, sach men wel dat deur misverstant tgeschut van Oisteynde daert veel naerder was, gebracht was naer Oudenburch ende Leffingen, omdattet binnen een half uyre van Oisteynde hadde konnen commen, daert nu in 10 uyren niet en konde gebracht werden. Sijn Ex^cie^ sondt een tambourijn aende schantsen Isabelle, Clare ende Colombijn, die den viant voor Oisteynde noch hielt met eenige redouten om te weten of sijt opgeven wilden ofte niet. Den Graef van Solms die vrouch van Oisteynde vertogen was, quam met sijn regementen ende 7 vanen ruyteren met 2 halve canons voor Nieupoort, daer hij ging logeren ten noortoosten vande stadt dicht bij Westeynde, daer die vande stadt eenige schooten naer hem deden.

Den Ertshertoge quam desen dach met alle sijn leger te Brugge ende hielt de wegen so wel beslooten, dat Sijn Ex^cie^ noch geen advertentie daeraf en creegh, so men vermoede, omdat de boeren generalijck alomme verlopen waren, ende dat de Staten heur vastelijck geimagineert hebbende dat den viant geen volck en soude konnen bijeen crijgen om heur te resisteren, Sijn Ex^cie^ selfs ende alle anderen daerom versuymden curieuselijck ergens naer te vernemen.

Ontrent dese tijt cregen de Staten Generael brieven van Caron vanden 19^en^ nieuwes stijls, houdende dat de Coninginne van Engelant in tstuck vanden Grave van Essex gecommitteert hadde de heeren van haren raede

met 4 Graven, vier banderen ende 4 hooftjusticiers van Engelant om in desselfs Graefs sake, naerdat hij gehoirt soude wesen te oirdelen, sulcx sij in de gerechticheit souden bevinden te behoiren. Dat dien volgende op den xv^en^ deser in thuys vanden grooten Cancelaer in de groote sale van dien vergadert waren geweest den Cancelaer, den Aertsbisschop van Cantelberch, den grooten Tresorier, den grooten Almiral ende de Graven van Serosbery, Cumberlant, Huntington ende Woester, ende de banderen Milord North, Sr Robert Cicil, Knoulleys ende Fortiscue met de voors. 4 hooftofficiers geseten aen een lange tafele, dwelcke met open deuren ende naerdat veel heeren ende edelluyden ende ander personen in de sale gecommen waren daer oick hadden commen den Graef van Essex, dwelcke met groote reverentie ende humiliteit naerderende tboven eynde vande tafel hem op sijn kniede hadde geset ende daerop was gebleven tot dat den sergiant vande Coninginne (die d'eerste aenclachte ende accusatie tegen den Graef dede) wel 1½ uyre hadde gesproocken, doch dat eenige vande heeren met malcanderen spreeckende den Graef hadden doen opstaen, alleer den sergiant noch al geeyndicht hadde, omdat den Graef flauachtich was. Dat hij opstaende ende lenende aen een want daer ontrent was gebleven, totdat den voors. sergiant, den advocaet, den procureur ende de solliciteur vande Coninginne alles tot sijn accusatie d'een naer den anderen geseit hadden, dat heur goet docht, twelcke wel 3 uyren hadde geduyrt, bestaende meest daerinne dat de Coninginne den voorleden somer in handen vanden Graef naer sijn eigen begeren geset hadde een seer royael leger, wel van 18^m^ man te voet ende 14^c^ peerden, immers so vele als hij selfs prescribeerde te hebben om in Irlant een eynde vanden oirloge te maken, so hij selfs geseit hadde die forcen bestant te wesen, niet alleen om daer een eynde te maken, maer andere landen noch te conquesteren. Dat men tselve volck van tijt tot tijt so wel hadde doen voorsien, dat hij selfs bij geen van sijne brieven van gebreck geclaecht hadde. Dat de Coninginne voor sijn vertreck dickwils in den raedt gecommen metten selven raedt ende hem hadde geresolveert, dat hij d'eerste exploicten van oirloge dirigeren soude tegens thooft selve, ende dat hem sulcx belast was, recht toe recht aen te gaen naer den Grave van Teron. Dat den Graef misprisende dselve last naer lang vertreck met sijn forcen getogen was in de provincie van Munster ende daer oick weinich uytgerecht. Dat hij diverse vande rebellen (die veel wreedtheiden hadden bedreven tegen de Engelsen ende den ridder Harington met wel 300 Engelsen hadden verslagen) in gratie hadde genomen ende met pensioenen ende schenckagien gebeneficieert,

hem noch van denselve latende bedriegen. Dat hij sonder voorder te trecken weder naer Dublijn is gecommen, hebbende geconsumeert t'merendeel van tvolck ende van des Coninginne tresoir, daerom de Coninginne hem hadde moeten last op last senden om naer den rebellen Teron te trecken; dat hij ten laesten hadde gedaen, doen hij so swack was, dat hij qualijck 4m mannen bijeen hadde, so dat hij selfs gerapporteert heeft dat den viant wel 4 tegen een was. Dat hij daernaer mettet hooft vande rebellen getracteert hadde sonder der Coninginne wete ofte consent mont tegen mont ende alleen sonder datter yemant bij was, ofte hoiren mochte watter passeerde. Dat hij selfs dickwils Jan Norreis geblameert hadde, omdat hij (mer een hant vol volcx hebbende) metten viant hadde moeten tracteren ende in vollen rade geseit, dat Norreis punitie weerdich was van metten viant te handelen sonder wete vande Mat. Dat hij oick in handen genomen hadde om aende Mat te brengen sulcke onredelijcke conditien vande rebellen, dat sij liever soude willen sterven, dan die alles te consenteren, als streckende tot hare oneere ende prejudicie. Dat hij uyt Irlant selfs de Coninginne hadde gescreven, dat den Coning van Spangien een groote armade van volck ende schepen bereide, om op Irlant ofte Engelant te commen, ende so de Mat verstont, dat hij daerom in Engelant wilde commen, hadde sij hem gelast van daer niet te vertrecken, maer daer alle goede ordre te stellen, indien den viant daer yet mocht voornemen. Dat de Coninginne noch vernemende dat hij evenwel wilde commen, hem belast hadde, op peine van haer indignatie ende van desobedientie daer te blijven, tot dat se hem ontbieden soude. Dat hij al tselve misprijsende tot Londen was gecommen, latende alle saken in sulcke desperatie ende desordre in Irlant, dat den viant terstont in de provincie van Munster was gevallen ende hem daer meester gemaeckt hadde. Dat hij in verachtinge van der Coninginne bevel den Graef van Suythampthon gemaeckt hadde Generael van cavalerie ende tegen alle manieren van doen rydders met groote menichte gemaeckt hadde, sommigen des niet meriterende ende die geen 10 pont steerlings weerdich en waren, ofte middel hadden heur te onderhouden. Dat hij met incivile comportementen, meer auctoriteyts vande Coninginne hadde geextorqueert om naer Irlant te gaen dan oit Conings broeders ofte soinen te voren hadden gehadt, met meer andere cleine actien, smakende verachtinge ende desobedientie. Ende naerdat dese vier officiers hadden geseit, dat den Graef doen wederom gevallen was op sijn knieden voor de tafel ende met groote oitmedicheit geseit, dat hij niet van meininge en was hem te pur-

geren ofte van dselve fauten te excuseren, die hij moste bekennen, dat wel geschiet waren. Dat hij God danckte gebooren ende subject te wesen vande misericordieuste Coninginne vande werelt, die sijn joncheit wat soude toegeven, die hij beclaechde te seer gevolcht te hebben ende dat hij geen beter raedt en hadde gehadt. Seide op sijne misdade dat hij altoos een getrou subject van hare Ma[t] was geweest ende voorts sijn leven lang wesen soude, dat hem noit valsheit in thart was gecommen, dat hij daeromme de Coninginne ende de heeren daer present badt, dewijle de fauten niet en waren geschiet door malitie, dat men sijn ignorantie wat soude willen toegeven ende hem ten besten helpen excuseren, gemerckt men hem de commissie van Irlant genouch hadde opgedrongen als meermaels geprotesteert hebbende tot dien last niet genouch bequaem te wesen. Dat hij voorts sijne antwoorde wel een uyre lang hadde gecontinueert ende bijgebracht alle excusen die hij konde. Dat daernaer den groten Canceler een lange harangue hadde gedaen tot faveur vande Coninginne ende blasme van Essex, die den Ertsbiscop met corter redenen volchde. Dat den Tresorier mede seer lang hadde geharangeert op tselve subject ende daernaer oick den Almiral, die opnemende tpoinct dat hem de commissie opgedrongen soude wesen, seide dat de Coninginne naer dode van Norreis daertoe genomineert hadde den Baron van Montjoie, dat hij daertegen seer gearbeit hadde ende geaustineert dat mender behoirde te senden een personnagie van sulcke qualiteit ende so afgebeelt, dat de Coninginne selfs geseit hadde, dat hij heur wilde wijsen als met een vinger, dat se hem Graef behoirde te seinden. Dat de reste vande heeren elcx op heur tour hadden gesproocken ende elcx redenen geseit, duyrende van alles weder wel 4 uyren ende concludeerden ten lesten elcx naer sijn advys, dat den Graef van Essex niet meer en soude wesen vanden Raet vande Coninginne, dat hij gesuspendeert soude wesen vande Staten als Marischal van Engelant ende Generaelmeester vande artellerie ende alle andere administratien, dat hij daermede wederkeeren soude naer sijn huys onder bewaernisse als vooren, totdat de Coninginne anders soude hebben geordonnert, refererende also theele stuck aende voordere dispositie vande Ma[t], die mogelijck het advoyeren of desadvoyeren aen haer gereserveert hadde. Dat dese geheele actie sonder dat yemant vande heeren uyt sijn plaetse ging, wel hadde geduyrt van smorgens ten 8 uyren tot tsavonts over 6 uyren. Hij schreef mede dat de extraordinarise demoedicheit bij den Graef in alles gethoint de Coninginne seer scheen beweeght te hebben ende dat sulcx mettertijt wat goets van sijn sake soude wesen te hoipen.

Van anderen werde uyt Engelant gescreven, dat of wel den Graef hem seer oitmoedelijck hadde verthoint, dat nochtans sijn antwoorde so bundich was geweest, dat alle onpartijdigen wel hadden konnen oirdelen, dat alle dese calangie hem meer op tlijf geworpen werde uyt haet ende jalousie om hem te vernederen ende uyt geen oprecht fundament, ende dat de summa daerinne bestont, dat den Graef al te groot ende voor velen vreselijck geworden was, tot een exempel van alle personen, die in heeren hoven groot werden, dat se heure macht ende auctoriteit so beleiden, dat sij weinich menschen te viant maken ofte eenige oirsake geven om op heur te vatten, dewijle het nimmermeer aen vianden sal gebreecken. Anders schreef Caron mede, dat op de vredehandelinge tot Bouloigne noch niet en was gedaen, dat de commissarissen noit bijeen en waren geweest, maer dat se t'exhiberen van elckanders commissie ende tstuck vande preseancie met veel scrivens over ende weder hadden gehandelt. Dat de Coninginne de heuren ontboden hadde naer Engelant te keeren indien die vanden viant langer insisteerden. Dat Richardot heur hadde gepresenteert de preseancie, indien sij in tlogement vanden ambassadeur van Spangien wilden commen tracteren. Dat d'Engelsen daerop hadden geseit dat daer te handelen so veel ware als of se in Spangien ofte Nederlant handelden, twelcke nochtans de Coninginne ontseit hadde. Dat de Engelse gesanten daerop weder gescreven hadden om advys, dat de Coninginne tselve bleef weigerende ende heur noch belast hadde weder te keeren in val daerop geinsisteert werde. Hieruyt schepten vele hoipe dat van dese handelinge niet commen en soude, maer dat de disputen op de formaliteiten van voorsitten ende anders mogelijck meerder viantschap ende verbitteringe souden causeren, die de Nederlanden niet dan goet konnen wesen.

Den j^en^ Julij was schoin weder. Sijn Ex^cie^ toogh vrouch op, de strange langes naer Nieupoorte toe, alwaer hij ontrent 8 uyren tlaege water vont ende deur de haven dede passeren alle tvolck van Vere ende vanden Graef van Solms, met 4 regementen ruyteren van Graef Lodewijck, Graef Frederick, Bax ende Balen met de 2 halve canons met Solms gecommen ende ging logeren ten westen vande stadt in de clingen. In tdeurcommen vande haven was een compagnie ruyteren vande stadt op de westsijde uyt, maer siende ons volck dapper overcommen, gingen weder naer de stadt toe. Graef Ernst met sijn regementen ende de ruyteren van Risoir ende Stakenbrouck met 6 halve canons, quam op den naernoen mede aen, ende ging logeren ten noortoosten vande stadt mede in de clingen, daer se elcx quartier begrepen om leger te houden.

Desen morgen waren van Oisteynde tseil gegaen veel scheepen van soetelaers ende met amunitie, die mette ebbe al laverende (mits de contrarie wint) voor Nieupoort quamen ende mettet wassende water tegen den avont met gedruys in de haven liepen, als of se aldeur daer souden blijven, waerdeur eenigen heel hooch op tslick quamen. Op den naernoen sondt Sijn Ex^cie een deel ruyteren naer Veurne om op de bane te rijden, dwelcke daer seer veel beesten cregen, daerop die van Veurne eenige malen schoten. Tegen den avont quamen de ruyteren vande stadt weder uyt om heur voetvolck van tschantsken aende cleine vierboete op de haven leggende te halen, ende dselve te branden, maer de onsen druckten te peert ende te voet so seer daerop, dat die van binnen het mosten verloopen ende tschansken verlaten met 2 cleine stucxkens daerinne, twelcke seer wel quam voor de innecommende schepen, daerover dit schansken const domineren. In desen aenval werde den ritmeester Baetenberch door tbeen geschoten. Den viant wech loopende brande eenige huysen, ende ten lesten oick de huysen op de sluyse benoorden de stadt met meer anderen dicht om de stadt leggende. Tsavonts verliep den viant de schantse vanden Nieuwendam, die Graef Ernst terstont dede besetten met ontrent 150 mannen uyt verscheiden compagnien onder tbeleit vande lieutenanten van Embiesen ende Huseman, ende den vendrech van Edmonde, twelcke onse sake scheen veel voordeels te sullen doen. Den Colonnel Piron op Oudenburch leggende niet met allen vernomen hebbende, nochte wetende vanden viant ofte desselfs comtste tot Brugge, sondt desen dach uyt 90 peerden vande 5 compagnien ruyteren ende 30 bidets ende wel 150 man te voet van sijn garnisoen van Oudenburch op pretext van kuntschap vanden viant te gaen crijgen, maer principaelijck om voor Brugge te gaen ende daer een buyt van beesten ende anders te halen. Dese om bedeckt te wesen namen den wech van Dixmuyden ende misten daerom den viant, ende daernaer commende dicht bij Brugge, verstonden sij dat den viant met al sijn leger naer Oudenburch getogen was, daerom sij verschrickten ende van malcanderen debandeerden. Tvoetvolck wilden wederkeeren naer Oudenburch maer de ruyteren met heur guide Jaspar Olvoet namen den wech achter Brugge om, daeraf eenigen dootgeslagen werden in tlant, ende eenigen quamen mette guide deur verscheiden omwegen naer den Isendijck (alwaer den man van t'oirlochschip heur niet wel konnende ofte willende aen boort halen ende salveren) sij naderhant alles gevangen werden, wesende heur guide daer in een creecke verdroncken. Tvoetvolck over den wech van Dixmuyden wedercommende bij Oudenburch ende geen leger

vernemende, omdat den viant de plaetse beset hadde ende voorts getogen was ende daerom meinende dat heur volck noch in de schantse was, sijn recht op de schantse commen aenloopen, daer se vanden viant meest dootgeslagen ende eenigen gevangen werden. Want den Ertshertoge desen dach van Brugge voorts gecommen wesende voorbij St Andries, Vassenaer, Jabbeecke tot voor Oudenburch met sijn heele leger ende 4 halve canons met 2 coleuvrinen, hadde terstont sijn geschut doen gereet maken ende de plaetse sommeren. Den Colonnel Piron in de schantse noch niet voorsien wesende mette 2 ijsere stucken nochte mette gedestineerde amunitie, daerom hij desen dach mede ontrent 100 man naer Oisteynde gesonden hadde, vondt hem seer becommert ende bemerckte doen eerst de faute bij hem gedaen ende sijn groote onvoordachtheit van so veel volcx op eenen tijt uyte schantse gesonden te hebben, want de 6 vendelen te voet van sijn regement niet veel over de 500 mannen starck en waren, waervan met dese onvoordachtheit uytgesonden hebbende over de 250 man, en bleef hem in de schantse niet veel over 250 mannen, die niet machtich en waren de wallen vande schantse te besetten tot grooten ondienst van sijn meesters ende een uytnemende gevaer voor de landen, omdat se daerom principalijck ende schielijck mosten verlaten een plaetse, die men eigentlijck beset hadde met dier intentie om den viant, so hij naer ons commen wilde, te steuyten ende voor eenige dagen op te houden, immers hadde in dese conjuncture veel konnen doen, indien hij den viant aldaer alleenlijck 8 ofte 10 uyren hadde konnen ophouden. Doch nu geen middel siende om de plaetse te houden, heeft terstont ende sonder schieten ofte geschut te verwachten geaccordeert de plaetse dadelijck over te leveren ende heur vendelen te verlaten, mits uyttreckende met geweer ende bagagie, welck appoinctement den Ertshertoge selve teyckende. Ende omdat Piron wel wiste dat Snaeskercken niet houbaer en was, bedong hij in dit accoort mede, dat die verlatende heur vendelen mede soude mogen uyttrecken met geweer ende bagagie, twelcke bij den Ertshertoge mede geteyckent was alsvooren, ende daerop tooch Piron met sijn volck uyt, ende siende dat de trouppen vanden viant begonnen voorts te trecken, sondt de copie van tvoors. appoinctement aen die van Snaeskercken, lastende heur, daerop uyt te trecken ende de plaetse te verlaten ende naer Oisteynde te commen. In t'uyttrecken van Oudenburch werden veele ruyteren contrarie t'appoinctement van heur peerden gestoten, veel soldaten van heur bagagie berooft ende eenigen oick doot geslagen. Die van Plassendael dit hoirende deur een vrouwe van Oudenburch commende, verschrickten seer ende ver-

liepen de plaetse naer Bredene toe, alleer viant te sien, doch verwachten onderwege tvolck van Piron. Dvoors. vrouwe ende eenigen uyt Plassendale verloopen gaven den alarme aenden lieutenant Colonnel Bruges, leggende binnen Bredene, dwelcke mede verschrickende in deliberatie mette capiteinen leide om de schantse van Bredene te verlaten ende te trecken naer Oisteynde, dan bemerckende dat eenige capiteinen swaericheit maeckten wech te gaen alleer viant te sien ende dat capitein Gilson de plaetse niet verlaten en wilde, sondt hij denselven Gilson naer Oisteynde aende Staten om te verstaen wat sij begeerden gedaen te hebben, ende middelertijt desen capitein naer Oisteynde was, dede Bruges desselfs compagnie vergaderen ende uyte schantse trecken, ende persuadeerde daernaer de anderen so wel, dat se mede goetvonden de plaetse te verlaten, alleer viant te sien ofte daervan noch yet seeckers vernomen te hebben, anders als van tseggen vande vrouwe voorn. ende die uyt Plassendale ontlopen waren, in vougen dat hij niet en wachte naer tbescheit vande Staten, maer al lange de schantse verlaten hadde doen tbescheit quam, wesende dat se niet openiaterlijck maer wijsselijck handelen souden indien den viant heur naerderde. Doch Bruges tooch evenwel uyt, sonderlings omdat hij van verre een trouppe volcx sach commen, die hij meinde den viant te wesen, maer gecommen wesende tot onder de duynen ende van anderen hoirende, dat tvolck die van achteren aen quamen vanden Colonnel Piron waren, is daer gebleven dselve verwachten om voor heur niet binnen Oisteynde te commen. Ende aldus werden uyt vrese verlaten de schantsen van Plassendale ende Bredene, die den viant noch lang negligeerde te besetten, overmits hij hij naer de veroveringe van Oudenburch terstont voortsgetogen was naer Leffingen ende Snaeskercken. Die van Snaeskercken heur betrouwende op t'appoinctement tot Oudenburch gemaeckt togen met heur geweer uyte schantse om die te verlaten ende naer Oisteynde te gaen, maer so de gemutineerden vanden viant de avantgarde hadden, vielen sij dselve contrarie dvoors. beloften over tlijf, massacreerden de 2 capiteinen met alle de officieren ende meest alle de soldaten, daeraf seer weinich deur de wateren ende moerassen ontquamen. Ende dit was t'eerste begin van tbloetvergieten dat hier ontrent sal geschieden, ende daeruyt sach men hoe weinich den viant op beloften past als hij mer voordeel siet te doen, daeraf den Ertshertoge selve niet te ontschuldigen en is, dat hij also sijn geteyckende beloften sonder ondersouck ofte straffe liet violeren. Anders quam den Ertshertoge deur dese onvoorsichticheit te boven alle obstaculen, die hem mochten verhinderen ende met apparente voorspoet dien avont logeren

ontrent Leffingen met sijn leger. De Staten wesende tot Oisteynde ende hoirende eerst vande comtste des viants, en wilden des niet geloven, ende oick naer, hoirende tverlies van Oudenburch ende tverlopen vande andere schantsen, en konden noch niet geloven dat den viant so starck ware, omdat noyt advertissement als van cleine trouppen was gecommen, sonden daerom in de voornacht naer Sijn Ex^cie den ritmeester Wagemans, die uyt Oudenburch gecommen was, ende seide alle de trouppen gesien te hebben om dselve daeraf te adverteren. Sijn Ex^cie sulcx hoirende, eerst deur eenigen uyt Snaeskercken ontcommen ende naer van Wagemans, werde ontset ende en const hem eerst niet wel inbeelden, dat den viant so heel starck was, omdat hij mer gehoirt en hadde van 5^m mannen. Doch om tijt te winnen ende den viant op te houden, vondt hij goet dat Graef Ernst morgen heel vrouch soude marcheren mette regementen vande Schotten ende van der Noot met 2 halve canons ende de vanen ruyteren van Risoir, Merwe, Stakenbrouck ende Tijmpel naer de schantse Albertus om te besetten den wech van Leffingen (die Sijn Ex^cie deur gecommen was ende hij ongebroocken hadde gelaten) opdat den pas naer Oisteynde voor hem also mocht open blijven ende hij morgen op alles naerder mocht delibereren. Daernaer creegh Sijn Ex^cie particulierder tijdinge van tverlies van Snaeskercken, ende t'ombrengen van sijn volck uyt eenige ontswommen soldaten, ende namentlijck dat den viant naer Leffingen ofte den Nieuwendam quam, twelcke hem te meer dede haesten om den wech van Leffingen naer de duynen van Mariekercke te doen besetten, ende was nopende sijn leger in sonderlinge becommeringe, omdat hij sijn volck vande westsijde op de oostsijde vande haven niet brengen en conde als met een laech water, twelcke niet wesen en soude voor s'anderen daechs ten 9 uyren, ende daerom ging dien helen nacht voorts deur met beraetslagen.

VANDEN SLACH BIJ NIEUPOORT.

Hiernaer begonst te lichten den bloedigen dach vanden ij^en Julij met een schoin weder ende een tamelijcke wint uyten westen ten noorden, wesende een sondach, de visitatie van onser vrouwe Marie, die bij de papisten seer is geestimeert, in dewelcke de faicten van oirloge aldus be-

gonnen. Smorgens vrouch mettet criecken vanden dach vertoogh Graef Ernst mette 2 regementen voorn' starck 19 vendelen, de 4 vanen ruyteren ende 2 halve canons naer Mariekercke ende de schantse Albertus toe. De avantgarde vanden viant tooch mede vrouch op ende nam den wech vanden Nieuwendam, maer den Ertshertoge verstaende dat den wech van Leffinge naer Mariekercke gemaeckt ende ongebroocken was blijven leggen (een faute die groot ende onverantwoordelijck was) tooch mette bataille dien wech inne ende contremandeerde de avantgarde om hem te volgen ende anticipeerde daermede Graef Ernst op dien wech, dwelcke daernaer commende tot Mariekercke aen t'uytcommen van dien wech, ende bevindende dat den viant met een groote partije van sijn volck de engte van dien al gepasseert was, stelde sijn volck achter den dijck vande duynen in slachordre ende plante op den dijck de 2 stucken, twelcke wederom een faute was, want den viant deurgecommen wesende was hem onmogelijck die aenden dijck te keeren ende behoirde daerom plaetse tot sijn volck genomen te hebben bij de schantse Albertus, houdende den wech naer Oisteynde open ende de stadt op de rugge, om den viant, commende naer de schantse Albertus, te mogen steuyten, ende willende naer Sijn Ex^cie, in bedencken te houden met sijn trouppen, doende Sijn Ex^cie van alles verwittigen. Maer de graef bij hemselven niet dervende veranderen den last hem gegeven, dede sijn beste om den viant noch te keeren, stellende de Schotten op de rechterhant ende t'regement van van der Noot op de slinckerhant ende de 4 vanen ruyteren mede op de slinckerhant bij Mariekercke. De Staten tot Oisteynde hoirende vande comtste van Graef Ernst aldaer, dede met moeite de trouppen van Piron ende Bruges marcheren naer de schantse Albertus, om den Graef Ernst te seconderen[1], omdat dselve trouppen noch seer verschrickt waren ende daerom qualijck buyten de stadt te crijghen, ende vande ruyteren van du Bois, Wagemans ende van der Wel conden sij naulijcx 70 peerden bijeen crijghen om mede naer den Graef uyttetrecken, die doch naderhant evenwel niet voorder en

[1] De meening van Maurits was geweest om Piron en Bruges met hunne troepen bij het hoofdleger te trekken, ten einde dit zoo veel mogelijk te versterken. Hij schreef daartoe in den nacht van den 1en op den 2en Julij aan de Staten Generaal een briefje, dat evenwel door eene of andere onbekende oorzaak zijne bestemming niet bereikte, en eerst den 10 Julij teregt kwam, zoo als blijkt uit de woorden: rec. 10 Julij, die op het adres onder de woorden cito, cito, cito aangeteekend staan. In datzelfde schrijven, dat onder de ingekomen brieven van de Algemeene Staten berust, wordt ook gelast, de brug te Leffinghem af te branden en de dammen, tusschen die plaats en de duinen te vernielen, wat toen trouwens niet meer mogelijk zou geweest zijn.

quamen, dan tot bij de schantse Albertus ende deselve niet en dorsten passeren. Den viant siende de trouppen van Graef Ernst aldus in ordre stellen, ende mogelijck meinende dat Sijn Ex^{cie} mettet heele leger daer quam, dede een groote halte, om sijn volck bet te doen aencommen ende in ordre te stellen, waerom Graef Ernst eenige malen mette stucken naer de trouppen dede schieten. Den viant dede daernaer een deel ruyteren aende rechtersijde ofte op de slinckersijde van Graef Ernst deur tvelt omtrecken, als of hij de 4 vanen ruyteren van Risoir staende aende kercke, hadde willen vande schantse Albertus afsnijden. Onse ruyteren dat siende namen terstont de vlucht naer de duynen ende de schantse toe sonder eenige charge te doen ofte te wachten. Graef Ernst sondt heur Edmonde naer om te doen keeren, maer sij en waren daertoe niet te brengen. Met heur wechloopen gaven sij sulcken schrick aen tvoetvolck dat dselve alles begonnen te deisen. Den Graef mette Colonnellen deden veel moeite om heur te animeren ende staende te houden, maer d'anderen siende de ruyteren vanden viant aencommen met een goede resolutie ende oick sijn voetvolck naerderen, sijn metten schrick overwoogen, ende veel afwerpende heur wapenen, in confusie op een haestige vlucht gecommen, verlatende tgeschut ende de plaetse. Hadden sij nu alles de duynen gehouden ende geweecken naer de schantse Albertus, so souden sij minder schade hebben konnen lijden. Tregement van van der Noot volchde meest dien wech ende weeck meest langes de duynen naer de schantse, maer de Schotten liepen meest deur twater achter den dijck leggende, deur de duynen op de strange ende openden sulcx aende cavalerie vanden viant den wech om heur met beter gemack te verslaen ofte in zee te doen verdrencken als geschiede, omdat voor die geen hoipe van ontcommen en bleef. Daerentusschen waren alle onse ruyteren op de vlucht ende weecken met volle loop bijnaest tot Oisteynde toe. De troupen van Piron ende Bruges dit siende, namen mede alles de vlucht sonder selve onder de defensie vande schantse Albertus te durven blijven staen, ende indien de cavalerie hadde willen ofte derven ommewenden om eens te chargeren ofte alleen semblant daervan gemaeckt hadde, so hadden sij veel menschen konnen salveren, die noch in de vlucht in de duynen op strange ende achter de schantse dootgeslagen werden van weinich ruyteren vanden viant, die voorbij de schantse gereden waren, dan de vrese was so groot dat de stadt van Oisteynde heur nau en conste verseeckeren. Ende die in de schantse Albertus waren, hoewel de plaetse tegen een aenloop vast is, waren mede so verschrickt dat se niet alleen den viant weinich met schieten incom-

modeerden, maer dat de overicheit den soldaten oick qualijck in de schantse konden houden, dat se niet mede en gingen loopen, immers eenige soldaten hadden liever van boven over de walle af te springen ende dootgeslagen te werden als in de schantse blijvende heur te salveren. So veel vermach sulcken schrick. Daer bleven doot vande Schotten wel 600 mannen ende daeronder 7 capiteinen, de outste ende beste van t'regement, als Stuaert, Barclay, André Murray, Kilpatrick, Michel, Niesbet ende Stracchan, met meest alle de lieutenanten, vendrechs ende officiers vande compagnien; alle heur vendelen werden verlooren ende de ontcommen hadden heur geweer afgewurpen. Van tregement van van der Noot bleven doot ontrent 150 man mette capiteinen Turqueau, Walraven ende la Grappe. Van Pirons regement bleef capitein Gistel met oick een deel soldaten, die metten eersten wat hadden willen staen. Van Bruges bleeffer weinich, omdat se vrouch weecken, ende de cavalerie en leedt geen sonderlinge schade. Nietemin was tverlies in desen boven tgeschut wel tusschen 800 ende 900 mannen vande onsen, daertegen den viant seer weinich volcx verloor, anders als van tgeschut, omdat de onsen geen aenval nochte slach en hadden verwacht.

In de schantse Albertus was den schrick so seer om de dootslagerie, die se gesien hadden, dat niet apparent en is dat se de plaetse een half uyre souden gehouden hebben, indien den viant daertegen yet voorgenomen hadde. Den Ertshertoge schreef naer dese victorie aen die van Brugge, dat hij de avantgarde van Graef Maurits geslagen hadde ende denselven mette reste van sijn volck naer twestquartier so wel beset, dat se hem niet ontcommen en mochten, waerop noch desen dach tot Brugge, ende volgens in andere plaetsen triumphe geluydet werde. Hiernaer beraet nemende wat hij doen soude, of de schantse Albertus aentasten, ofte terstont naer Nieupoort naer ons leger trecken om de victorie te vervolgen. Tot aentasten vande schantse liep de opinie van meest alle de outste Spaense capiteinen ende colonnellen om ons also alle hoipe van ontcommen te benemen, daerbij den Almirante hem mede vouchde. Veel jonge heeren met de Nederlantse colonnellen waeren van opinie, dat men de victorie most vervolgen om een einde vande oirlogen te maken, ende daerbij vielen veel Spangiaerden als Don Juan de Braccamonte, Don Rodrigo Lasso ende meer anderen, die een presumptie hadden dat de Geusen heure voeten niet en konden sien ende noit in tvelt ofte op tvlacke tegen heur hadden durven staen, ende meinden dat ontdaen wesende een derde van tleger van Sijn Ex^cie^, groote onbedachtheyt wesen soude, dat men de reste

niet en soude derven aentasten, verseeckerende heur selven dat de reste soude gaen loopen, gelijck de Schotten ende anderen gedaen hadden. Hiertoe inclineerde den Ertshertoge mede, maer in tdelibereren van dien, in tvervolgen vande voorgaende victorie ende t'ramasseren van sijn volck liep een goede wijle tijts wech, ende de schantse Albertus bleef onaengetast. Tleger vanden Ertshertoge was metten toeval vande garnisoenen van Brugge ende Sluys gewerden van wel 10^{m} man te voet ende 16^{c} vechtende peerden, van dewelcke tot Oudenburch met Don Luys de Velasco ende de meeste bagagie tot bewaringe van dien ende besettinge vanden pas geblevenwaeren ontrent 2^{m} mannen. Immers was den viant desen dach in sijn tocht noch wel starck 8^{m} man te voet ende de 16^{c} ruyteren doen hij de Schotten sloech. Sijn Ex^{cie} was metten eersten starck geweest 128 vendelen voetknechten ende 25 vanen ruyteren, maer mits de afsendinge ende besettinge vande forten voors. en was hij niet starcker als 96 compagnien te voet, daeruyt noch de besettinge van Nieuwendam getogen was ende 18 vanen ruyteren, makende ten hoochsten mer 10^{m} man te voet ende 12^{c} peerden, twelcken ten naesten bij de macht op beiden sijden is geweest, daermede sij hier naer malcanderen slaen, daertoe de saken aldus gedirigeert werden. Terwijle Graef Ernst van voor Nieupoort vertogen was, dede Sijn Ex^{cie} mettet hooge water voor den dach alle de schepen uyte haven van Nieupoort in zee gaen, uytgeseit 24 ofte 25, die ten delen selfs versuymden tijdelijck uyt te commen ofte te hooch op tslick gelopen waren. Met lage water daernaer ofte ontrent 8 uyren, eer twater op sijn laechste was, dede hij deur rijden 4 vanen van Graef Lodewijck met de vane van Conteler, ende terstont volgen alle de carroije ende tvoetvolck. Ondertusschen quam een advertissement, dat den viant naer den Nieuwendam quam (apparentelijck daeruyt geschept, dat des viants avantgarde eerst dien wech gehouden hadde) daerom Sijn Ex^{cie} op tschantsken vande vierboete ging, om ordre op tstuck vanden Nieuwendam te stellen ende sondt den heere van Tijmpel derwerts, om den soldaten te vermanen, dat se souden willen goet houden ende de plaetse defenderen, ende aen te seggen dat Sijn Ex^{cie} heur sal secoureren tot wat prijs dattet oick ware. Dese ordre te stellen hadde hem bijnaest sijn tijt doen verliesen, want terwijle hij daer was, begonst den viant hem van verre te thoinen op de strange naer Oisteynde, ende doen en waren mer deur de haven noch gecommen de 5 vanen ruyteren voors. die daer in esquadrons stonden, ende achter heur de wagens, die van verre de strange mede seer swart maeckten ende den viant mogelijck deden vermoeden dat meer volcx over waren.

Graef Lodewijck gesonden hebbende om te recognosceeren oft oick viant ware, ende sulcx in tseecker verstaende, adverteerde terstont daeraf Sijn Ex^{cie}, die doen tvoetvolck in haeste dede marcheren ende mette clederen deur de haven trecken om geen tijt te verliesen, ende al advenant de regementen overquamen, werden dselve in slachordren ende verscheiden bataillons gestelt. De Engelsen ende Vriesen met vander Aa hadden de avantgarde, daeraf de Engelsen ende Vriesen elcx in 4 bataillons gestelt werden, ende vander Aa in een; daernaer quam mede deur de trouppe ruyteren van Marcel Bax, die mede voor de avantgarde op strange reedt ende hem vervouchde bij de trouppen van Graef Lodewijck. Den Generael Vere commandeerde de avantgarde, ende siende den viant aencommen, was van opinie, dat men behoirde te retrancheren ten noortoosten vande stadt ende daer den viant te wachten, maer Sijn Ex^{cie} wetende dat Graef Ernst smorgens geslagen was, twelcke hij dissimuleerde ende in den raet van Vere geen uytcomtste siende als schendelijck geconsumeert te werden ende in ruine te commen, heeft hemselven geresolveert slach te leveren, hoe eer hoe liever, terwijle sijn volck noch clouck was, ende van tslaen vande Schotten niet en wisten, achtende dat hij desen dach victorie most vechten ofte dat se alles mosten verdrencken ofte verslagen werden, sonder aenschou te nemen oft tlant daermede aen een sijden draet hing ofte niet, dewijle men des nu niet voorbij en konde ende de Staten dese voyagie uytdruckelijck so gewilt hadden als of haer staet anders niet en hadde konnen bestaen, ende daerom liet hij aen Vere weten, dat hij slach leveren wilde, dat men slaen moste, dat bloet most vergoten werden desen dach, dat hij daerom geen ander retranchement en wilde maken als van piecken ende musquetten ende dat hij Vere sulcx alle sijn volck totten slach wilde bereiden ende in goede ordre houden. Hij dede oick de bataille overtrecken, bestaende in de regementen vande Francoisen, Walen ende Switsers, beleydt bij Graef George van Solms, ende hadden bij heur de ruyteren van Graef Frederick, die mede terstont alles in slachordre gestelt werden, te weten tvoetvolck in 4 trouppen ende de ruyteren in 4 trouppen. Hij hadde aende cleine vierboete doen maken een brug op jachten ende schuyten om tvolck vande arrieregarde, als de regementen van Graef Ernst, Gistelles ende Huchtenbrouck, die hij tot besettinge voor de stadt gelaten hadde, oick mettet hooge water over te mogen doen commen, indien men slaen moste, omdat hij de stadt niet geheelijck en wilde verlaten, alleer te sien of den viant oick soude willen slaen. Hij dede de 6 halve canons op de strange planten in thooft van sijn volck. Hij stelde

tot alles de beste ordre mogelijck ende wapende hemselven met sijn broeder Graef Hendrick, (die d'eerste reise van sijn leven hem nu dadelijck in een exploict van oirloge soude vinden) de heeren Hertoge van Holsteyn, Furst van Anhalt, Heere van Chastillon, heere van Gray, Drury, Almiral Nassau ende meer andere officiers van sijn huys ende van tleger. De heere Philps Sidnei, tsij uyt vrese ofte anders, ontvont hem van daer ende geraeckte met groote moeite ende naer veel schampere woorden hem bij eenigen gegeven, tscheepe, selfs met presentatie van gelt ende voer doen wech, niet dervende in den slach blijven.

In dese ordre verwachte Sijn Ex^{cie} den viant, daertegen hij van verre eenige ruyteren gesonden hadde, om noch naerder heur te recognosceren. Ende om gansch geen hoipe van ontcommen aen yemant te laten, dede hij alle de schepen met amunitie, bagagie ende anders weder naer Oisteynde gaen, daertoe sij goeden wint hadden. Den viant die vrouch op de strange geweest was, bleef seer lang van verre staen, tsij omdat hij als vooren delibererende was, ofte om sijn volck alles bijeen te brengen, sijn geschut aen te voeren ofte om andere redenen. Altoos mits sijn verbeiden hadde Sijn Ex^{cie} tijt alle de soldaten in goede ordre te brengen ende te vermanen heur mannelijck te willen quyten. Hij hadde eenich naerdencken op de Walen, maer heur commandeur de heere van Marquette dede heur alles de hant opsteecken ende sweeren, dat se dien dach met hem voor de voeten van Sijn Ex^{cie} souden leven ende sterven. Geduyrende dit stillestaen denuncieerden verscheiden personen aenden Ertshertoge van degeenen die gesint waren, dat men voorts trecken soude, dat der Staten volck niet over de 4^{m} man starck en waren, ende drongen so veel sij mochten om de victorie, die se seiden in de hant te hebben, te mogen vervolgen; eyntelijck so den Ertshertoge alle de schepen van Nieupoort naer Oisteynde sach seilen, ende velen hem diets maeckten, dat ontwijffelijck Graef Maurits ende de principale heeren daerinne souden wesen, besloot hij mede voorts te trecken ende liever de fortune van slaen te tenteren, als sijn tijt op de schantse Albertus te verliesen, ende begonst daerop met sijn leger de strange langes voorts te trecken naer Nieupoort toe. In dit aentrecken naer Sijn Ex^{cie} hadden de ruyteren, die tot Oisteynde waren sonder pericule een voornamen dienst connen doen, indien sij mer thart hadden gehadt met 300 ofte 400 peerden (die sij noch wel starck waren) alleenlijck den viant van achteren op een quartier mijls naer te volgen sonder hem aen te grijpen, omdat in sulcken gevalle den viant nootelijck altoos achter ende tegen heur soude hebben moeten houden 400 peerden om heur

thooft te bieden, die dan sijn ruyterie so veel verswackt souden hebben, ende als den viant op heur gekeert hadde, hadden sij mede mogen keeren ende al weder volgen, als den viant weder hadde voorts getogen, ende indien den viant sonder naer heur te sien den slach hadde aengevangen, konsten sij met eene charge van achteren hem heel in desordre gebracht hebben. Maer sij waren so verveert, dat geen bevelen nochte bidden vande Staten selfs heur ofte oick tvoetvolck konden doen wapenen ofte uyttrecken, so veel vermach verschricktheit onder den menschen. Ontrent den middach quam een groote trouppe cavalerie vanden viant langes de strange tot dicht bij Sijn Ex^{cie} leger, so men vermoet om den achtergelatenen te matsen [1]. Sijn Ex^{cie} hadde goet gevonden, dat men dselve soude doen rencontreren bij 2 compagnien harquebusiers te peert om heur so aende schermutsinge te brengen ende tot onder tgeschut te locken, twelcke niet gevolcht en werde, maer ter contrarie bij anderen gelast te schieten op heur mettet geschut, dwelcke schietende in haeste 10 ofte 12 schooten, vluchte alle de cavalerie vanden viant in de duynen, ende bleven tsedert een seer lange tijt aldaer. Men en conde naderhant niet vernemen deur wiens last geschoten was [2]. Dese ruyteren

[1] Doodslaan, vermoorden.

[2] In een ander eveneens door Duyck eigenhandig geschreven berigt over den slag bij Nieuwpoort, dat op het Rijks Archief berust (Loket-kast Holland, B 31, N°. 5), wordt bepaaldelijk gezegd, dat dit ontijdige afvuren van het geschut op last van Vere geschiedde. „Ontrent 11 uyren”, lezen wij daar, „quam de cavalcrie vanden viant aendringen: de resolutie was genomen dselve met 2 compagnien harquebusiers te doen chargeren, maer deur bevel vanden Generael Vere werde met geschut daer op geschoten, waerdeur de ruyteren van Diest, die de avantgarde hadden, schielijcken in de duynen vertogen.” Trouwens Vere zegt het zelf in zijne beschrijving van den slag (Bor, IV, Bijvoegsel van Authentieke stukken), „desja la Cavaillerie estant venue soubs la portée de nostre canon, je proposay qu'il le falloit descharger, qui fut trouvé bon, et si bien effectué qu'il faisoit escarter leurs troupes et fuir en desorde, pour se sauver dedans les Dunes.”

Overigens komt het hierbovengenoemde berigt van Duyck, hoewel minder uitvoerig, in hoofdzaak vrij wel overeen met zijn journaal. Omtrent één punt evenwel bestaat er een merkelijk onderscheid, namelijk omtrent het gebeurde bij Leffinghem. Terwijl de voorstelling van het journaal aan geen wederstand hoegenaamd doet denken, zegt het berigt, van Graaf Ernst sprekende, dat hij, „vertogen wesende quam met tvolck op den pas van Leffinge tamelijcken vrouch, doch vont den viant doen al gepasseert deur de engte vanden wech tot op tbreede. Hij plante de 2 stucken ende stelde sijn volck in ordre om den viant noch te keeren. Daer en tusschen quamen bij hem de compagnien van Piron ende Bruges mette ruyteren uyt Oisteynde, om tfort Albertus te verseeckeren ende hem te helpen, maer mits den viant hem mette menichte overwooch, ende t'elcken met versch volck aengreep, most hij ten lesten de vluchte nemen ende tgeschut verlaten.”

Het komt ons voor, dat de voorstelling in onzen tekst de ware is; het zware verlies, de vernietiging van het grootste gedeelte van het Schotsche regiment, op de vlugt omgebragt, en vooral het flaauwhartige gedrag vande naar Ostende gevlugten gedurende het volgende gedeelte van den dag,

gesien hebbende alle de trouppen van Sijn Ex[cie] ende dat dselve in ordre stonden om te slaen, veradverteerden daeraf den Ertshertoge, die doen mette sake seer becommert was, maer omdat hij geen middel en sach, om sonder groot gevaer ende desordre dvoors. ruyteren wederom te crijgen, die sonder voetvolck waren ende een retraicte van een cleine mijle souden moeten doen, liet hij se daer blijven ende dede alle sijn leger marcheren om mede te slaen, hoewel velen hem seiden, dat hij met een deel gedespereerde menschen ende die geen uytcomtste als in heur wapenen en sagen, soude moeten vechten. Sijn Ex[cie] vont daerentusschen goet een deel van sijn musquettiers in de duynen te logeren om de strange te

doen niet denken aan troepen, die alleen gedrongen worden te wijken voor herhaalde aanvallen van een overmagtigen vijand. Veel waarschijnlijker is de lezing in het journaal, dat zij „siende de ruyteren vanden viant aencommen met een goede resolutie ende oick sijn voetvolck naerderen, sijn metten schrick overwoogen ende veel afwerpende heur wapenen in confusie op een haestige vlucht gecommen."

Hoe het zij, ontegenzeggelijk is het, dat het oponthoud van den vijand te Leffinghem van beslissenden invloed is geweest op den slag, want zonder dat zou het Maurits welligt onmogelijk geweest zijn, zijne troepen bij tijds over de haven van Nieuwpoort en in behoorlijke slagorde te brengen, en in zoo verre is er veel waarheid in de eenigzins zonderlinge uitdrukking in den brief van Uitenbogaert, den dag na den slag geschreven (Bor, IV, bl. 657), als hij spreekt van des vijands „victorie over onse eerste regiment, die Sijn Excellentie schijnt den vijand als een morgensoppe voorgeworpen te hebben, om sich daeraen wat te vergeten." Zeer natuurlijk is het dat hij daarop laat volgen: „gelijk sij den vijand ook sonderlinge goede resistentie deden"; want behalve Maurits kende op dat oogenblik nagenoeg niemand den waren toedragt der zaak, die opzettelijk geheim gehouden was. Vere, die de detachering van Graaf Ernst had afgekeurd, glijdt er in het vervolg van zijn verhaal over heen.

Frederik van Vervou, die den broeder van Graaf Willem Lodewijk zeker den roem niet zou onthouden hebben, welke hem toekwam, zegt in zijne „Gedenckweerdige geschiedenissen" niets anders dan: „Graeff Ernst, nergens kunnende wijcken, is hij vande viandt geslagen geworden, soo dat weinich daer van quamen, als die ruyter, die in Oostende vluchteden, ende Graeff Ernst, Collonel Edmundt, ende drye van de Zeusche Capiteinen." (bl. 96.)

Het meest afdoende omtrent het gebeurde bij Leffinghem is naar ons gevoelen de brief, dien Graaf Ernst aan Willem Lodewijk schreef (Groen van Pr., Archives, 2e serie, tome 2, pag. 17), en waarin hij zegt: „als ick des morgens umbtrent 8 uhren mit den beiden regimenten, nemblichen dem Schottischen und Seeländischen, sampt 4 compagnie reuttern, bei der schantz St. Albertus angekommen, ist den feindt stracks uf mich angemargirt, und weil der feind mit all seiner macht praesent gewesen, und ich ihn vor einem morasz erwarten mueszen, ist er so starck ankommen, das er mich abgetrieben, und ist das Schottische und Seeländische regiment gantz ufgeschlagen." Laat het zich denken, dat een jeugdig aanvoerder, zelfs bij de verst gedreven nederigheid, met geen enkel woord melding zou gemaakt hebben van het gedrag zijner troepen, indien het waar was, wat van Reid in die dagen aan zijnen vriend Stöver te Dillenburg schreef: „Graf Ernst was mit zweien regimenten an einen pas gelegt mit welchen er zum euszersten gefochten" (Id. pag. 15)? Evenmin spreekt Graaf Ernst een enkel woord van een eigenlijk gevecht bij Leffinghem in den brief, dien hij later aan zijn broeder schreef (Id. pag. 35).

flanqueren tegen de cavalerie vanden viant, indien hij aenquame, dan naderhant siende dat de zee begonst te wassen ende de strange enge te worden, ende dat den viant daerom sijn meeste volck in de duynen dede trecken, beval hij van gelijcken te doen, omdat ten lesten de strange so enge werde, dat men tvolck daerop niet en conde houden. Hij dede mede 2 halve canons op de duynen brengen ende planten, om oick op ende over de duynen te mogen schieten, doch ten lesten merckende dat den viant hem heel starck begonst te ontdoen achter de duynen in de clingen, dede hij niet alleen alle sijn cavalerie, maer oick meest alle de infanterie van de bataille over de duynen commen, treckende de cavalerie in tvelt ende latende de infanterie op de duynen ende in de clingen, die hij mede in verscheiden troupen als voeren dede stellen ende ruym van malcanderen gesepareert houden, latende alleenlijck vande avantgarde totte bewaringe van tgeschut op de strange een bataillon Engelsen van 6 vendelen ende hadde een gelijck bataillon van Engelsen mette trouppe van van der Aa deur getogen tot in de clingen, ende de 2 andere bataillons vande Engelsen ende de 4 vande Vriesen bleven in de duynen. Ende omdat hij terstont naer t'aencommen van des viants peerden gemerckt hadde, dat de saken so verre geengagieert waren, dat men voor seecker soude moeten slaen, sonderlings so hij anders geen uytcomtste in sijn saken en sach, hadde bij den heere van Tijmpel naer Nieupoort gesonden, om van voor de stadt te doen commen de regementen van Graef Ernst, Huchtenbrouck ende Gistelles met de resterende cavalerie vande arriere garde, dwelcke aengecommen wesende, hij mede dede stellen tvoetvolck in 4 trouppen, te weten t'regement van Graef Ernst in 2 ende d'andere regementen elcx in eene trouppe ende de cavalerie in 3 trouppen, doch dede de cavalerie bij de anderen op tvelt commen ende de infanterie in de clingen houden om so alle sijn volck bij de hant te houden, te meer dewijle met thooge water des naernoens uyte haven van Nieupoort losgemaeckt ende onder seil gebracht waren alle de schepen die snachts niet en hadden konnen uytcommen tot op 3 ofte 6 naer, die so vast saten dat se niet en waren af te brengen geweest. Naer dat den heere van Tijmpel de regementen vande arrieregarde van voor Nieupoort hadde gehaelt ende gebracht over de brugge bij de cleine vierboete, werde terstont dselve so veel mogelijck afgebroocken ende de jachten ende pincken mede afgebracht ende sulcx aldaer niet gelaten, daerop yemant hem soude mogen salveren, omdat Sijn Ex^{cie} geen hoipe als tot slaen wilde laten, daertoe de duynen tamelijck advantagieus waren, maer omdat men daer

geen ordre en const houden, hadden alle de verveerden den rechten middel gevonden om heur vande trouppen te ontvinden ende heur uyte wege te mogen houden. Sijn Ex^cie^ behielt gestadelijck de wint voor hem ende hadde op den naernoen mede vercregen beneficie vande sonne, die naer twesten gedrayt den viant naer t'oosten in de oogen was. In dese ordre sagen de legers malcanderen lang aen. Ten lesten quam den viant al meer ende meer aendringen, daerop ons geschut begonst te schieten, ende sij schoten terstont wederom met 5 halve canons ende 1 veltstuck op de strange geplant, twelcke een goede wijle duyrde ende ondertusschen quam heur volck deur de duynen vast aen. Sijn Ex^cie^ nam terstont een deel vande musquettiers vande garde om de schermutsinge te beginnen ende doen stont sijn leger in dese ordre: Hij was selfs met alle de cavalerie over de duynen op tvlacke velt, verdeilt in 18 trouppen, doch so, dat elck commandeurs trouppen bijeen stonden. De avantgarde te voet bestont van 43 vendelen knechten, die gestelt waren in 9 bataillons als vooren, ende dese was heel starck. De bataille was niet so starck ende hadde mer 26 vendelen knechten verdeilt in 4 bataillons, te weten, de Francoisen in 2 trouppen ende de reste elcx in een. De arrieregarde was van 27 vendelen, mede verdeilt in 4 trouppen als vooren. De avantgarde was meest in de duynen, een trouppe op de strange ende 2 in de clingen, maer de bataille ende arrieregarde waren alles deur de duynen tot in de clingen getogen. Naernoen ontrent half vier uyren was den viant so naer gecommen, dat niet alleen dvoors. musquettiers vande garde aende hant waren, maer begonnen in de duynen beide de avantgarden aen malcanderen te commen ende met musquetten ende roers dapper te schieten, ende daermede begonst de slach met een seer schrickelijck geluyt, so dat men niet dan schieten, roupen, trommelen ende trompetten en hoirde. Sijn Ex^cie^ siende tvoetvolck aldus aen malcanderen commen, ende dat tijt was met de cavalerie mede te beginnen, dede eerst Graef Lodewijck met 3 vanen ruyteren, te weten de sijne, die van Sijn Ex^cie^ ende van Graef Hendrick op den viant chargeren, te weten op heur cavalerie, ende naer hem mede chargeren Marcel Bax met sijn vane ende die van Paul Bax ende La Sale. Dese treften so dapper, dat se meest alle de ruyteren van des viants avantgarde braecken ende in de vlucht brachten, doch met diverse evenementen. Marcel Bax met sijne ende de ruyteren van Paul Bax vervolchde een partie ruyteren vanden viant totte poorte van Nieupoort toe; Graef Lodewijck mette sijnen vermaeckte hem op tvelt, ende keerde wederom met oick de ruyteren van La Sale, daeraf den ritmeester dwers deur den viant was

gedrongen ende gereden naer Oisteynde, daerinne hij niet voorsichtich genouch en dede. Bax bracht naer sijn ruyteren weder in ordre ende quam op tvelt bij Sijn Ex^cie^, die middelertijt noch de ruyteren van Graef Frederick aende charge gesonden hadde, die mede met tamelijcke advantagie chargeerden. Daer en tusschen vocht tvoetvolck evenseer in de duynen met musquetten, roers ende piecken ende met een schrickelijck getier, ende schenen wij deurgaens oick te voet advantagie te hebben, omdat onse advantgarde starcker was als die vanden viant, so dat ons volck noch niet dan voordel schenen te nemen ende den viant repousseerden. Daernaer dede Sijn Ex^cie^ noch chargeren 3 vanen harquebusiers, beleit bij den ritmeester du Bois (die voor sijn persoin in tleger was gebleven) te weten de vanen van Panier, Batenberch ende Conteler. Dese in plaetse van te fonceren, swenckten ende wenden af ende schooten so mette lange roers van tersijden op 2 vanen lanciers vanden viant, dwelcke op heur terstont in flancke indruckten ende heur in desordre ende op de vlucht brachten, so dat se oick braken met heur vlucht de 2 vanen van Bax die aenquamen om heur te seconderen. Den viant druckte so aen, dat hij ten delen voorbij reedt 2 compagnien, die met Clout op tvelt stonden ende heur daer vermaeckt hadden, die doen den viant weder in flancke chargeerden ende afsneden, daerdeur den viant weder op de vluchte quam ende een goet deel ruyteren verloor, hebbende altoos 2 vanen vande sijnen 7 vande onsen in desordre gebracht. Ende terwijle men die weder in ordre soude brengen, dede Sijn Ex^cie^ weder chargeren aen Stakenbrouck met 2 vanen, de sijne naer Oostende wesende, Graef Lodewijck ende naer oick aen Graef Frederick, ende hielt Balen met 3 vanen altoos voor reserve.

Onse advantgarde vocht daer en tusschen even opiniaterlijck, ende sonderlinge veelen vande Engelsen, tot dat den viant siende dat sijn advantgarden te swack was, sijn bataille, die heel starck was, aenbracht, die doen versch aencommende seer hart tegen onse advantgarde vochten ende ten lesten dselve meest alles braecken ende in desordre brachten, in twelcke den Generael Vere gequetst werde van een schoot, ende uyten slach wech reedt, om hem te doen verbinden, maer den Colonnel Horatio Veer, siende dese desordre, creegh bij hem den lieutenant colonnel Sutton metten capitein Ogle, capitein Lauwer, lieutenant van des generaels vendel ende capitein Farfax, ende bracht met behulp vande selven wederom in ordre ontrent 600 ofte 700 man uyt alle de trouppen vande Engelsen, met dwelcke hij doen met een sonderlinge resolutie weder ging chargeren de grootste trouppe vande bataille vanden viant, die starck was over de

2ᵉ mannen, ende vocht daertegen so opiniaterlijck dat den viant hem qualijck konde breecken ofte doen keeren. Sijn Excie siende dat den hoop hem te groot ende te swaer was, dede eenige compagnien ruyteren daerop in flancke geven, die wel een deel van dien in desordre brachten, maer de reste, vervoucht met heur advantgarde, bleef den Engelsen ende Vriesen te machtich, daerom hij oick sijn bataille dede advanceren ende t'regement vande Walen aentrecken om heur te seconderen, die deden mede een brave charge ende hielen goede ordre om mette roers ende musquetten wel te schieten, dewijle sij weinich piecken hadden om vast te staen. Doch eer desen te degen aende hant quamen was de trouppe vanden Colonnel Horatio weder gebroocken ende meest alle onse avantgarde begonst te deisen ende advantagie te verliesen, ende terwijle Sijn Excie met sijne ruyteren, de ruyteren vanden viant hier ende daer chargeerde, sondt hij noch aen de Switsers om den Walen te seconderen ende naer heur oick de Francoisen in 2 trouppen, om den viant so t'elcken nieu werck te geven ende met versch volck te doen vechten, die elcx deden dat sij mochten, maer onse advantgarde moede ende meest gebroocken wesende, en konden sij den viant niet doen wijcken. Oick ging onder dien mede aen tbataillon Engelsen dat op de strange stondt met een goede resolutie om te forceren tgeschut vanden viant, daertegen weder een trouppe voetvolcx vanden viant aenquam, gesecondeert met eenige ruyteren, die op de Engelsen chargerende dselve braacken ende deden wijcken, ende met alle dese chargen begonst den viant in de duynen voordel te crijgen, doende de onsen duyn achter duyn verliesen, te meer so se ten lesten oick braecken ende in desordre brachten alle de bataille van Sijn Excie. Dwelcke dat siende ende met veel chargerens van sijne ruyteren alle de ruyteren vanden viant meest op de vlucht gebracht hebbende, daerdeur oick sijne ruyteren alles gebroocken waren ende in desordre gecommen, uytgeseyt alleen de vanen van reserve, dede hij aencommen ende mede chargeren de arrieregarde, te weten, de Duytsen in 2 trouppen, naer heur t'regement van Huchtenbrouck, ende ten lesten oick t'regement van Gistelles, om middelertijt weder in eenige ordre te brengen de reste van sijn cavalerie, die hij met bidden ende smeecken versocht ende vermaende doch ordre te willen houden, dewijle doch geen ander uytcomtste en was, als van winnen, sterven ofte verdrencken; terwijle van desen, werde den wagemeester geschooten ende alle de wagens quamen op de strange in desordre ende begonnen in confusie over malcanderen te rijden, veel heel diep ter zee inne. Veel conducteurs ende

gevolch vanden leger, ende oick eenige ruyteren ende soldaten die heur onder de bagagie begeven hadden, liepen uyt verveertheit mede in zee so diep, dat velen verdroncken, twelcke bijgecommen was, omdat de carroije te dicht op terijsvolck was gevolcht ende doen die wijcken mosten, dede men de carroije keeren ende teruggaen, daeruyt desen schrick quam. Daer lach aen t'eynde vanden haven een schip op droogh, daer de heere Vere, mogelijck desperende vande uytcomtste van desen slach, diep deur twater rijdende, inneweeck. Den ritmeester Gent, die mede al vrouch gequetst was, ende anderen liepen mede daerinne, so dat tschip so vol volcx liep, datter niet meer inne en conden. De creet onder de vrouwen ende kinderen werde uytermaten groot ende den schrick overal ijsselijck. De trouppen vande arrieregarde vochten d'een voor d'ander naer met tamelijcke ordre ende steuyten doen wat de macht vande bataille vanden viant, maer so den viant ten lesten mede sijn arrieregarde dede avanceren ende sach dat meest alle sijne ruyteren op de vlucht waren, drong hij met alle sijn voetvolck te gelijck met een uytnemende couragie so dapper aen, als of hij de fortune hadde willen vercrachten. Doen begonst tvoetvolck van Sijn Ex^{cie} alles te wijcken, so wel op de duynen als in de clingen, ende sonderlings drong een trouppe vanden viant op de strange, die d'Engelsen daer gebroocken hadden uytermaten dapper aen, om de canon van Sijn Ex^{cie} daer staende te vermeesteren. Daer waren weinich trouppen van Sijn Ex^{cie} die den rug keerden, omdat niemants daertoe en quam als t'regement van Gistelles ende een trouppe vande Francoisen, maer evenwel was twijcken generael van alle tvolck, duyn achter duyn, ende plaets achter plaetse verlatende ende so groot ende duyrde so lange, dat scheen dat alle saken verloren gingen, te meer so Sijn Ex^{cie} doch noch de reste vande cavalerie niet weder in ordre hadde konnen brengen, waerom elckeen met bedroefden oogen begonst te sien, of oick de Heere die florissanten staet vande Nederlanden also soude laten ondergaen ende accableren. De saken quamen so verre dat den viant ging meester werden vanden canon van Sijn Ex^{cie}. Dselve was op tvelt ende scheen alleen onverschrickt te wesen, roupende, biddende ende smeeckende, dat elckeen de desperatie voor meester wilde nemen ende liever vechtende sterven, dan alles verdrencken ende versmoren, dat de saken noch sonder hoipe niet en waren, ende bracht so met die wegen weder eenige ruyteren in ordre ende verstaende dat de canon op de strange in so grooten danger was, sondt hij derwerts ende om op des viants voetvolck te chargeren de 3 laeste vanen van reserve onder tcommandement van Balen, om de saken

te secoureren. Dese verdeilden heur dat Balen chargeren soude op de strange, Vere in de clingen ende de vane van Cicil in de duynen. Dese quamen recht op de duynen als den viant dicht bij tgeschut was gecommen, ende als de laeste schooten daermede gedaen wierden met goede operatie op den viant ende tgeschut voorts geabandonneert. Balen dede in tpasseren vande duynen langsaem rijden, om de peerden in asem te houden, maer wesende op strange gecommen, chargeerde met furie op des viants voetvolck, dat doen daer alleen was, hij nam se inne van tersijden ende over de musquettiers, die weinich schooten, omdat se meest gelost hadden op de Engelsen die voor heur opweecken ende brack se also ende bracht se op de vlucht, so dat velen van heur dootgeslagen ende daer gevangen werden. De ruyteren van Cicil in de duynen chargerende steuyten daer den viant ende braken eenigen, ende die van Vere renverseerden mede een heel bataillon in de clingen, twelcke doen tsamen veranderinge in de saken gaf, want d'Engelsen ende Vriesen, die langes de duynen weecken, begonnen weder te staen ende thooft te bieden, ende ontrent 150 pieckiers vande Vriesen aenvallende, deden den viant weder een duyne quiteren, ende daerop begonnen eerst de bootsgesellen ende canoniers bij tgeschut te roupen val aen, val aen, ende anderen, sonder fundament nochtans, victorie, victorie, op welcken roup alle tcrijsvolck van Sijn Ex^{cie} even dapper begonst aen te dringen ende den viant alleenskens terug te wijcken, daerop doen tvolck van Sijn Ex^{cie} heftiger aendrong, waerdeur in de vluchte quam een trouppe ruyteren, die den viant in de duynen noch van reserve scheen te houden ende doen werde sijn voetvolck vande laeste ruyteren verlaten. Sijn Ex^{cie} dat siende ende weder in ordre gebracht hebbende eenige ruyteren, sondt dselve in cleine trouppen aen, om des viants voetvolck, die noch al wijckende vochten, in flancke te chargeren, om die alles te breecken, daerdeur den viant eyntelijck in de volle vluchte quam ende doen begonst de victorie haer voor Sijn Ex^{cie} gehelijck te openen, hebbende den slach geduyrt van half vier uyren af tot over seven uyren toe. Den viant vluchtende werde bij tvolck van Sijn Ex^{cie} seer vervolcht langes de duynen, maer Sijn Ex^{cie} noch vresende eenige desordre, creegh eenige vanen ruyteren aende hant, die hij in ordre bracht ende op tvelt vast hielt. Hij dede mede versamelen de regementen van Gistelles ende Huchtenbrouck ende meest alle de Walen, om die tegen een val van noot bijeen te houden ende bleef also victorieus ende meester van tvelt. T'is apparent indien des viants cavalerie so animeus gevochten hadden als de infanterie, dat hij de victorie soude vercregen hebben, maer

God mogelijck aensiende de larmen ende tranen dergeener, die in heure benautheit hem aenbaden, gaf haer de vrese ende dede de cantse die voor den viant heel apparent was, ten lesten in een oogenblick verdraijen, die men oick alleen de victorie heeft toe te scrijven, omdat hij de God der heircrachten is ende niemant met reden dselve soude konnen toescrijven een hoip volcx, die alles al aen t'wijcken ende velen op de vlucht waren. Den Almirante van Arragon (dien schrick van Duytslant ende de gansche cristenheit) was in dese slach bij ordre vanden Ertshertoge geweest bij de gemutineerde ruyteren om ordre op heur chargeren te stellen, sittende op een bidé-peert, omdat hij niet en meynde selfs daer te chargeren ofte gechargeert te sullen werden, dan in de tweede charge die de compagnie van Pierre Panier dede op een deel van deselve gemutineerden, werde hij Almirante daer onder de voet gereden ende bij eenige Spangiaerden onder Panier bekent ende gevangen genomen wel een groot half uyre voor de vluchte van heur volck ende so afgebracht. In desen slach hadde den viant groot verlet gehadt, dat de sonne hem altoos in de oigen stont, ende dat hij den wint so en tegen hadde, dat stof ende roock al op hem ende sijn volck in tgesichte dreef, al mede deur de gehenckenisse Godes, die sijn volck barmhartelijck aensach. De ruyteren van Oisteynde, die te vooren niet te vinden nochte te peerde te crijgen waren, merckende uytet stof ende de lopers dat den viant op de vluchte was, waren welhaest te peerde om doen naer te loopen, ende tvoetvolck liep oick so veel uyter stadt, dat de Staten de poorten mosten doen sluyten, om te beletten dat alle tvolck vande stadt niet uyt en liepe. Dese vervolchden mede een goet deel vande vluchtende, sloegen noch velen doot ende cregen noch verscheiden peerden ende gevangenen, maer hadden sij te voiren de couragie gehadt tot op den wech van Leffingen te commen, so souden se den Ertshertoge ontwijffelijck gecregen hebben ende alle de reste van tvolck lichtelijck konnen verdelgen ofte die gedwongen deur de reviere te loopen ende te versmoren [1]. Immers omdat 20 ruyteren van Oisteynde eerst op den engen

[1] Hoewel de opmerking volkomen juist is, die Duyck eenige bladzijden vroeger maakt omtrent het groote voordeel, dat de ruiters uit Ostende hadden kunnen aanbrengen indien zij den vijand in den rug hadden bedreigd, zoo is het toch duidelijk, dat de aanwezigheid van dat krijgsvolk, zelfs in weerwil hunner werkeloosheid, tot de detachering van Don Louis de Velasco met 2000 man (Carnero en Campana zeggen 4000) heeft aanleiding gegeven. Carnero geeft het gemis van die troepen op het slagveld dan ook aan als eene der redenen van de nederlaag, die hij overigens hoofdzakelijk aan de houding der Spaansche kavalerie toeschrijft. „Algunos”, zegt hij, „han discurrido sobre este mal suçesso, y todos dan culpa a la desorden que huvo en la cavalleria, y esta la atribuyen a no tener caveça que las governase y pusiese en los puestos que convenia, porque faltava

wech waren, cooren veele al twater, daeronder men seide dat den Ertshertoge was, maer siende daernaer dat dselve ruyteren verveert werden ende wechreden, salveerden sij heur doen alles deur denselven wech ende over de brugge naer Leffingen, sonder dat oit yemant heur tot Leffingen toe vervolchde. Dese victorie was voor Sijn Ex^cie heerlijck, so omdat se vercregen was op sijn viant, in viande landen, als omdat hij die gekregen hadde op een victorieusen viant, ende daerinne den slach meest gegaen was over de Spangiaerden ende Italianen, die den meesten macht vanden viant waren geestimeert, ende nu alles vooraen quamen als om mer te nemen de vruchten vande victorie, die se meynden in handen te hebben. Sij was evenwel seer bloedich ende met veel bloets verkregen, omdat Sijn Ex^cie van sijn volck wel ontrent 1^m mannen verloor, die doot bleven, ende noch wel 700 die swaerlijck gequetst waren. Onder de doden verloor hij 3 ritmeesteren met namen Conteler, Hamylthon ende Barnard (commanderende de compagnie van Graef Hendrick) met Jaques de Wael, lieutenant van Batenberch ende meer andere officiers. De Engelsen verlooren vijf capiteinen als Jaxley, Honiwod, Tyrrel, Duxberi ende Pyrton, met den lieutenant van Horatio Vere ende verscheiden mindere officiers. De Vriesen verlooren twee capiteynen, Holsteyn ende Assuerus. De Francoisen verlooren mede 2 capiteinen, met namen La Simendiere ende Mariscot. Van Graef Ernst regement bleef doot den capitein Stael. De Walen verlooren

---

en ella el comissario general Juan de Contreras Gamarra que era platiquissimo, y Don Ambrosio Landriano que se quedo enfermo en Bruçelas. Y es cierto que si la cavalleria con su fuga no rompiera el esquadron de la ynfanteria que aviendo los de la frente suvido en la duna y ganado dos pieças de artilleria, que pasaran adelante con la victoria, porque la ynfanteria del enemigo empeçava ya a blandear. Pero no lo permitio Dio por sus secretos juycios ni que los Catolicos acometieran al enemigo con todas sus fuerças sin dejar tan gran golpe de gente atras con Don Luis de Velasco». (Guerras civiles de Flandes, Lib XIV, Cap. 9.)

Opmerkelijk is het, dat een berigtgever uit Keulen, die den 9^en Julij een vrij naauwkeurig verslag geeft van den loop der krijgsbewegingen, mededeelt, dat het juist de bevelhebbers van de Spaansche kavalerie waren, die na het innemen der schanteen bij Ostende den aanval op het Staatsche leger afrieden. »Inmittels dieser zurüstung und ermanung«, schrijft hij, »hatt sich die Spannische reutterei nicht konnen vertragen mit den votis der Obersten vom Fueszfolck und hauptleuten von gemeltten Reuterey seindt der Meinung gewest, man sollt mit der erhalttener und erworbener victori sich für diszmahl begnügen laszen, dan der feindt, so alda dermaszen beschloszen, das er Ihnen nicht entlauffen kontte, mit hülff des landts und anderer Kriegsleut, welche Ihnen folgten, mehr und mehr beschlieszen und ohne Schlag und Stösz, in äuszerste noth bringen, und da er sich über See zum Theil salviren wollte, alsdan den rest ohne einig gefahr und verlüst des volcks angreiffen undt bisz uffs haupt erlegen». (Arch. van Z. M.)

Den 13^en October werden van de veertien vanen kavalerie, die de Spanjaarden bij Nieuwpoort in 't gevecht bragten, elf gecasseerd. (Zie Duyck's Journaal op dien datum.)

den capitein Jan de Bou met vele lieutenanten, vendrechs ende andere officiers van alle regementen. Vanden viant sijn in de duynen ende op tvelt dootgebleven gelijck tsedert uyte tellinge der dooden geestimeert werde ontrent 3^m mannen, ende daeronder veel heeren, edelluyden, capiteinen ende officiers van marcque, sonderlings vande Spaense ende Italiaense natie ende eenige Italiaense heeren versch in tlant gecommen om den crijgh te sien, behalven degeenen die hier ende daer in de vlucht dootbleven ende in de slooten ende wateren versmoorden, want men tsedert verstaen heeft, dat een groot deel volcx bijnaest heel naeckt ende oick velen gequetst te Brugge waren gecommen, ende dat den Erthertoge selfs met grooten haeste was gevlucht ende tot Oudenburch niet hadde derven blijven, maer noch dien nacht voorts gereden was naer Brugge. Op hoipe vande victorie van smorgens was seer veel bagagie voorts gecommen tot Leffinge toe, maer de voerluyden siende de vlucht van heur volck, spanden de peerden uyte wagens ende liepen wech, ende lieten de bagagie daer staen, die de gansche volgende nacht daer bleef. Anders waren vanden viant gevangen wel 600 personen, daeronder den Almirante voors. mette colonnellen Caspar Çapena ende Luys del Villar, den Seneschal van Montelijmart, genaemt le Comte de la Fere (die naer tot Oisteynde storf vande quetsuren) den Grave van Salms seer gequetst ende Juan Cesate, ritmeester, met den cornet van Verdugo. Noch Vespasiano Stanco, Vespasiano Magio, Juanni Baptista Gambaloiti, Decio Magio, Flaminio de la Verde ende Jeronimo Roock, alles Italiaense capiteinen met 2 adjoudanten als, Camillo Magio ende Angeli de Mariville, Don Luys de Monroy d'Avila, Don Diego Didiacques, Hernando Mota, Don Caspar Morechon, Don Fr^co d'Eirarchaval, Fr^co Ruys d'Aguira, Luys Peraça, Diego Calvo de Villalobos, Matthias d'Ostanges, Symon Antheunis, capitein Lignan, Juan Navarro, alle Spaense capiteinen en chef, met Don Pedro de Montanegro ende Fr^co Guevarra, gereformeerde capiteinen. Vande Nederlantse regementen George d'Uyterwijck, Herry Flud, Robert Gliens alias d'Eyer, Guillame Carré, Herry Jerves, Pieter Fiers, Jan Hayon ende Martijn Meinarts, capiteinen van vendelen, met Claude de Lanoy dit la Moterie, gereformeert capitein ende meer anderen, die naderhant versteecken ende verduystert werden, daeronder noch waren verscheiden adjoudanten ende seer veel domesticque dienaers vanden Ertshertoge ende Almirante ende onder dien van Marque comte Carlos Resyn, den heere van Nertur de Croy ende Don Diego de Gousman, pagien vanden Ertshertoge, Don Pedro de Montemajor, edelman van sijn huys ende Juan de Sinte Stevan, soin vanden grooten pagador,

met cocks, archers, hellebardiers, dienaers vande camer, vande stal ende meer anderen ende bovendien wel hondert alferes, so vivos [1] als gereformeert ende veel andere crijsofficiers. Men creegh vanden viant wederom alle de vendelen, die se gecregen hadden vande regementen bij heur op huyden verslagen ende noch in de t'negentich vendelen vande heuren met 4 cornetten ende een costelijcke geborduyrde standaert, die men verstont dat de gemutineerde ruyteren gevoert hadden. Men creegh mede vanden viant wederom de 2 halve canons op huyden bij Graef Ernst verlooren, ende daer en boven noch 4 halve canons ende 2 veltstucken ofte halve coleuvrins met veel amunitie, die hij met hem gebracht hadde, die in de vlucht alles op de strange verlaten waren. Dese victorie werde vervolcht tot in de nacht, daerom seer qualijck alle tvolck weder konden bijeen gebracht werden. Sijn Ex^{cie} ging met eenige trouppen bij den duyster logeren op tvelt vanden slach, niet wijt vande kercke van Westeynde, daer alleenskens meer trouppen quamen, maer mits de nacht duyster was en konden sij niet alles bij hem commen Hij dede snachts bij hem brengen om wat te eeten den Almirante ende begaf hem daernaer te ruste, danckende ende lovende God van dese victorie ende van also ontcommen te wesen de pericule daerinne hij was geweest.

Graef Willem siende dat den twist ende scheuringe vande regieringe van Vrieslant meer toenam, ende dat de gedeputeerden van Ostergoe ende Westergoe gansch af weigerden weder tot Lieuwaerden te commen, schreef een lantdach uyt van volmachten om bijeen te commen ende den twist ter neder te leggen, dan dat werde bij velen so qualijck genomen ende geinterpreteert, alsof hij sich de souverainiteit vande provincie hadde willen aennemen ende hem toeeigenen macht om den Staten te bescrijven (hoewel in dese landen de stadhouders altoos de Staten hebben mogen bescrijven ende geen dienaers ongeoirloft en behoirt te wesen in grooten noot heur meesters te ontbieden) ende de animositeit ging so verre, dat de gedeputeerden van Ostergoe ende Westergoe heur principalen screven dat se op de bescrijvinge vanden stadthouder niet commen en souden, ende doen se niet en quamen, en const tot nederlegginge vande swaricheiden niet gedaen werden, also ist seer moeijelijck in sake van state te doen te hebben met heete verwerde hoofden, want al hadden de gedeputeerden van Ostergoe al eenich recht om tot de scheidinge te commen, nochtans naerdien de regieringe van tlant in de scheidinge niet en const blijven staen, en be-

[1] Alférez vivo — Vaandrig in werkelijke dienst, in activiteit.

hoirden sij niet af te weeren ende te verwerpen de rechte middelen, die dienen mochten, om malcanderen te verstaen ende den staet weder te vereenigen, als was t'middel vande volmachten ofte de principalen vande Staeten selfs.

Den iij^en Julij was schoin weder. Sijn Ex^cie siende sijn leger vol alderhande gequetsten van sijn eigen volck, vol gevangenen ende plunderinge vanden viant ende sonder eenige vivres, mits alle de schepen wech waren, ende tvolck de vivres heur uytgedeilt in den slach afgeworpen hadden, besloot voor eenige dagen naer Oisteynde te gaen, om sijn volck te refraischeren, alle de gequetsten te mogen doen verbinden ende cureren, ende ordre te stellen op de gevangenen, ten einde sijn leger daeraf mocht ontledicht worden, mogelijk meinende oick, dat den viant sijn verlies niet haest en soude konnen repareren. Desen raet was wel goet ende aengenaem voor den soldaten vanden leger, maer periculeus voor de staet van tlant, omdat apparent was, dat indien men stracx op Nieupoort aenging, terwijle den schrick groot is, dat se haest tot desperatie souden commen ende de plaetse overleveren, die men mogelijck niet lichtelijck en sal konnen crijgen als den schrick wat gepasseert, ende de saken weder wat verseeckert sullen wesen, beneffens dat men nu wel weet, dat niet veel crijsvolck in stadt en is, ende dat den viant mogelijck terstont veel crijsvolckx daerinne sal senden om tleger op te houden ende tijt te hebben om sijn saken te radoubberen. Doch eenigen die desen raet dreven, maeckten de plaetse seer swack, so dat Sijn Ex^cie die soude konnen becommen alst hem beliefde, hoewel anderen meinden, dat men daermede ging verliesen een groot deel vande vrucht van so sorgelijcke victorie. Volgende dan dvoors. resolutie brack alle tleger op, ende ging logeren op tvelt bij St Mariekercke, ende Sijn Ex^cie tooch naer Oisteynde om metten Staten op alles naerder te delibereren. Tcrijsvolck tot Oisteynde was so verwoet op den viant, om den slach van gisteren over heur gevallen, dat se so binnen als buyten de stadt alle de gevangenen vanden viant, die daer quamen, dootsloegen, tot dat Sijn Ex^cie met harde ende strickte bevelen ende mette hooge hant des dede verbieden ende beletten, naerdat noch wel 30 ofte 40 mannen daer gesnoevelt waren. Den Colonnel Edmonde dede tot Oisteynde brengen 7 capiteinen, 10 lieutenanten ende 11 vendrechs van sijn regement uyte doden gehaelt, die hij dede begraven. Uyt Oisteynde werde eenich volck naer Oudenburch gesonden om te weten of den viant daer noch was, maer sij bevonden de plaetste noch beset, ende verstonden dat Don Luys de Velasco al vrouch naer Brugge getogen

was, om daer tleger weder te vergaderen, daer bij hem quamen ten lesten Graef Frederick vanden Berge, den Grave van Barlaymont, den Graef van Busquoy, de Colonnellen Monroy ende la Bourelotte ende meer anderen. Men verstont mede dat den Ertshertoge vrouch metten dach tot Brugge was gecommen ende mer een uyre ofte 2 vertouft hebbende, voortsgetogen was naer Gent naer de Infante. Sijn Ex^cie dede noch desen dach onder sijn crijsvolck bevelen, dat se alle de gevangenen vanden viant souden brengen tot Oisteynde om daerop geteyckent ende voorts bewaert te worden, ende dat men oick alle de gequetsten binnen de stadt soude brengen om verbonden ende voorts naer andere steden gesonden te werden om te doen cureren, om also sijn crijsvolck metten eersten daervan te ontlasten. Tmeeste deel van desen dach bleef de verlaten bagagie vanden viant noch tot Leffingen staen, sonder dat oyt yemant vande onsen so verre reedt ofte daernaer sach, twelcke die van Oudenburch bemerckende, sonden eenige peerden om de wagens te halen ende weder tot Oudenburch te brengen, daerinne ons volck heur lelijcken versagen, ende was te verwonderen dat naer so groote victorie so weinich affectie ofte lust onder tvolck was om die wel te vervolgen ende heur prouffijt daermede te doen.

De Heere van Oldebarnevelt schreef terstont van desen slach aen Caron in Engelant om de Coninginne des aen te dienen. Ende so hij van desen naer den ontfang vande brieven rapport aende Coninginne dede, was dselve daerinne so verblijt, dat se hem in den raet dede commen ende wel 3 uyren blijven, omdat se heur niet en const versaden vande tijdinge, seggende ten lesten dat de Staten so wel regierden, dat sij ende alle Princen mosten bekennen, dat dselve heur meesters waren ende om wel te regieren van heur behoirden te connen leeren, ende seide dat se God op haer knien daerover soude dancken.

Den iiij^en Julij was windich weder. Tleger bleef stille leggen, ende Sijn Ex^cie leide metten Staten in deliberatie of men naer Sluys ofte weder naer Nieupoort soude gaen. In tstuck van Sluys werden veel swaricheiden geimagineert ende daertegen stont seer de resolutie van thooftdessein (so men dat noemde) om naer Duynkercken te gaen, want of sij wel te vooren in die pericule waren gevallen van te moeten slaen op de persuatie die sij hadden, dat den viant mits de muterie geen leger en soude konnen bijeen brengen, en geloofden sij nu noch te meer, dat den viant dit verlies niet en soude konnen repareren, ofte men soude hem Nieuport ende andere plaetsen wel afnemen, ende bleven daerom te vaster staen op tpoinct van om weder naer Nieupoort te gaen, daerop nochtans niet

eyntelijcx geresolveert en worde. Daerentusschen werden tot Oisteynde begraven de ritmeesteren Conteler, Barnard, den wagemeester Johan Langley, den lieutenant de Wael met meer anderen, ende de gevangenen vanden viant werden daer in de kercke gebracht ende opgeteyckent, die bevonden werden in crijsvolck ten getale van 520 personen, daeraf de meeste helft waren Spangiaerden, veel Italiaenen, ende vande Walen ofte lantsaten de minste. Men dede mede in scheepen doen om naer Hollant ende Zeelant gevoert te werden alle de gequetsten vanden leger, die bevonden werden te wesen over de 700 menschen, behalven verscheiden anderen die noch binnen Oisteynde bleven omdat se te seer gequetst waren. De Staten deden ordre stellen op de begravinge van heur volck, die bij de schantse Albertus des morgens verslagen waren geweest, maer alle de doden vanden viant liet men leggen in de duynen, die noch lang daernaer lagen, ende ten lesten met sant meest overstooven.

Ontrent dese tijt ontfingen de Staten Generael tot Oisteynde wederom brieven van Bassigny ende de anderen, daerbij sij, antwoordende op der Staten scrijven, alsnoch versochten pasport om selfs te mogen commen ende heur last te openen. Hierop communicatie met Sijn Ex[cie] gehouden, werde bij aendringen van eenigen goetgevonden, dat men heur pasport verleenen soude om tot Bergen op den Zoem te commen, om te sien of men met die communicatie eenige beroerte in die landen konde maken, dewijle sij noit so weinich Spangiaerden daer gehadt en hadden als nu, dat se meest verslagen waren ende de provincien best de middel hadden om heur selven vrij te maken. Met dit geimagineert voornemen werden heur pasport vergunt om tegen den xx[en] deser tot Bergen op den Zoem te commen, daer men heur hoiren ende ten meesten dienste vande landen soude bejegenen.

Den v[en] Julij was schoin weder, ende omdat den wint starck noortwest was en konden geen schepen uyte haven commen tot groote beswaernisse vande gequetste soldaten, die in de schepen bleven leggen sollen. Tleger bleef noch tot Oisteynde stille, ende al wast dat men begonst te seggen, dat den viant hem bij Brugge weder rallieerde, ende dat men daerom naer alle redenen van oirloge behoirt hadde Oudenburch wederom inne te nemen ende wel te besetten om in tlant van Vlaenderen een open pas te houden ende so naer aen Brugge te mogen commen, dat men de versamelinge daer hadde mogen beletten, so werde des evenwel versuymt al op die onseeckere persuasie, dat den viant sijn schade niet en soude konnen verhalen ende sijn leger hermaken, ende daerom werde hem traste

lant rontsomme beset gelaten ende ons leger besloten gehouden tusschen de moerassen ende de zee, als of men t'allen tijden, wanneer men begeren soude, wel een vande passen om in Vlaenderen te commen, soude konnen crijgen, daerinne velen meinden dat onvoorsichtelijck gehandelt werde, want gecommitteert sijnde die faute, dat men de vrucht van so schoinen victorie op Nieupoort niet en hadde vervolcht ende gelet dat tusschen Nieupoort ende Sluys mer 3 wegen en sijn om vande duynen in tvaste lant van Vlaenderen deur de moerassen te konnen commen, te weten den wech van Blanckeberge naer Oudenburch, den wech van Oisteinde langes Bredene naer Oudenburch ende den wech van Mariekercke naer Leffingen ende Snaeskercken, die alle 3 enge ende met schantsen beset waren, so meinden sij, dat men den viant alle voordel liet om Oisteynde even benaut te houden, tbinnenste van Vlaenderen met cleine macht te konnen beschermen ende om met een half leger alle de desseinen van Sijn Ex^cie^ alomme te konnen difficulteren. Doch de aenporringe vande executie van thooftdessein op Duynkercken [1] ende de vaste persuasie, dat men Nieupoort ende Veurne sonder groote moeite soude konnen winnen ende dan passen genouch in Vlaendereu hebben, dede dit alles passeren ende alleenlijck dencken, hoe men metten eersten weder naer Nieupoort soude gaen, daertoe men ten lesten last gaf aen alle tleger wederom voor 4 dagen vivres uyt te reicken ende om de ontcommen Schotten ten getale van ontrent 300 wederom te wapenen, die alles gereduceert wierden onder de compagnien van Edmonde, Brog, Caddel, Hinderss. ende Kair, die noch in tleven waren, ende vanden Sergiant Mayor ...... Nijs ende Jacob Philps, lieutenant van capitein Michel, die mede ontcommen waren ende van nieus capitein gemaeckt werden [2]. Men delibereerde mede

[1] Als een klein bewijs van het goed vertrouwen, dat de Algemeene Staten toenmaals nog in het welslagen hunner verdere veroveringsplannen hadden, moge dienen, dat zij den 8^en^ Julij aan den Agent Sailly den schriftelijken last zonden om bij voorraad te „informeren, wye binnen de steden van Nyenpoort, Duynkercken ende Grevelingen de rijckste ende partidichste reeders van des vijants schepen sijn ende d'heeren Staten daervan adverteren". (Resol. der Staten Gen. 8 Julij 1600.)

[2] Verder werd nog door de Algemeene Staten besloten, dat men de Engelschen met 800 man zou versterken; de provinciën werden aangeschreven, hunne compagniën compleet te maken; aan Graaf Willem Lodewijk werd verzocht, zooveel vendelen naar het leger te zenden als eenigzins zou kunnen geschieden, en de Graaf van Hohenlo uitgenoodigd om met de eerste gelegenheid vijf vanen ruiters en tien vendelen knechten naar Vlaanderen te zenden (Resolutie der Gen. Staten 4 Julij 1600). De ligting in Engelant ontmoette geene zwarigheden: integendeel, Caron schreef reeds den 8^en^ Julij aan de Staten Generaal: „De Heere van Oldenbarnevelt hadde mij oock vermaent, van U. M. E. wege, dat ick op H. M. soude begeeren datter een nomber van 10 of 12 hondert Engelsche sol-

den Almirante Luys del Villar ende alle capiteinen ende officieren ende oick de gemeine soldaten vanden viant gevangen naer Hollant ende Zeelant te senden, te weten den Almirante met eenige vande principaelste op Woerden ende d'anderen in de steden alomme te logeren, ende dat men se om bewaert te wesen soude doen convoyeren met 4 oirlochschepen ende daerop selfs doen gaen den Almirante met alle de capiteinen ende principaelste gevangenen om beter verseeckert over te commen, ende dat men op de schepen, daerop d'andere gevangenen wesen souden, eenige musquettiers te convoy soude doen gaen. Sijn Ex^cie^ gaf aen Jan Hamilthon de compagnie te voet vanden ritmeester Hamylthon ende dede die naer tleger commen. Hij gaf oick de compagnie van Turqueau aen Charles Logier, die van Walraven aenden soin van Piron, die van La Grappe aen Philips Cardon, lieutenant van van der Noot, die van Busigny aen ...... Waes, lieutenant van Rollé ende die van Gistel, aen des overleden capiteins broeder. Hij gaf mede aenden Heere van Cruiningen de compagnie van Stael ende die van Hans van Eyndhoven (die bijnaest alles ontdaen was) aen Ernst Borck, lieutenant vanden colonnel Gistelles. De compagnie van La Simandiere gaf hij aen Pommarede, die van Cormieres aen du Puys ende die van Mariscot aen Chilandre, latende de Engelsen staen ter gifte vanden Heere Vere, ende de Vriesche ter gifte van Graef Willem. Daerentusschen verstont men vast dat den viant hem begonst te versamelen bij Brugge ende dat vele van sijn oversten, die men meynde doot te wesen, daer bijeen waren, ende dat mer een van heur Colonnellen in den slach doot was gebleven met namen Bastock, die t'regement van Standley hadde, doch omdat men voornam weder naer Nieupoort te gaen, werde de brugge naer Leffingen (daer den viant laest overgecommen was) gebroocken. Ende de Staten screven aenden Coning van Vranckrijck ende Coninginne van Engelant van heur victorie ende voornemen op Duynkercken te executeren ende versochten vrije toevoert van vivres uyt derselver landen. Sij screven oick naerder aen alle de provincien van dese victorie ende versochten daerbij dat se metten eersten de consenten wilden voorderen ende innewilligen.

---

daten tot recrute hier opgelicht souden mogen worden: daerin heeft H. M. oock geen swaricheyt gemaekt, maer mij tselve terstont vrijmoedich geconsenteert». (Gedenkst. van J. van Oldenbarnevelt, II, bl. 291.) Binnen vier weken was dan ook reeds het grootste gedeelte van deze nieuwe ligting in het leger aangekomen. «Hyer comen alle daghen nyeuwe Engelsche soldaten over, zoo datter nu ontrent 600 vande recrente hyer zijn aengecomen», schreven de gedeputeerden van den Raad van State den 29^en^ Julij 1600 aan de Algemeene Staten. (Lias loopende van 1600, op het Rijks Arch.)

Den vj^{en} Julij was seer regenich weder. De saken al blijvende bij de oude hoipe van Duynkercken te konnen vermeesteren, toogh Sijn Ex^{cie} met alle den leger weder naer Nieuport, daer hij t'meeste deel van sijn leger mettet lage water deur de haven bracht ende wederom ging logeren ten westen vande stadt, latende ten noorden aende cleine vierboete achter den dijck de regementen van Gistelles ende Huchtenbrouck ende beoosten de haven Graef Ernst met 6 vanen ruyteren. Hij dede terstont de approchen beginnen langes den dijck vande vierboete naer de sluyse aldaer toe, ende scheen hem gansch aen te stellen tottet beleggen vande stadt so veel tweder mocht geleyden. Daer en tusschen waren de Staten tot Oisteynde doende, om ordre te stellen op tverstercken van heur volck in plaetse vande dootgeblevenen, ende om des metten eersten voer de Engelsen te doen, gaven sij aenden heere Vere een ordonnantie van 4^{m} £ ende voor de Schotten een ordonnantie van 3^{m} £ aenden colonnel Edmonde. Ende omdat de Schotten dapper geslaegen waren, werde goetgevonden dat den Colonnel om de racreute te doen selfs naer Schotlant soude gaen om den Coning van alles met de beste bescheidentheit te mogen berichten. De Staten deden oick in schepen doen den Almirante van Arragon, Luys del Villar, meest alle de andere capiteinen ende officiers ende wel 350 gemeen soldaten om naer Hollant ende Zeelant deur de steden gesonden ende daer bewaert te mogen werden. Ende om verseeckerder over te commen, lasten dat men den Almirante met alle de principale gevangenen op oirlochschepen soude doen gaen ende de reste in ledige schepen, daerop men eenige musquettiers te convoy soude bestellen. Ende naerdat de Staten der Almirante hadden doen begroeten, werde hij ende alle de anderen tscheepe gedaen, maer den winst viel so contrarie, dat se dien dach mosten blijven leggen. De Staten ontfingen noch een vendel, twelcke den Graef van Hohenloe in t'overquartier, in tconvoy van Wachtendonck gekregen hadde met brieven van denselven Graef, dat hij met 5 vanen ruyteren ende de regementen knechten van Duvenvoorde ende Wingaerden tot in Zeelant gecommen was, waerom de Staten aen hem screven, dat hij met alle mogelijcke vlijt tselve volck, of selfs naer Oisteynde brengen, ofte oversenden soude. Vanden viant vernam men noch dat hij bij Brugge versamelde, ende dat Don Alfonso d'Avalos daer mede gecommen was.

Den vij^{en} Julij was noch seer regenich weder, so seer, dat men in tleger voor Nieupoort naulijcx yet doen konde, doch dede Sijn Ex^{cie} evenwel sijn legers retrancheren, ende de soldaten waren meest doende om heur tegen den grooten regen te hutten. Ontrent den middach ende naernoen togen

oick naer tleger de regementen van Piron ende vander Noot met de reste vande Schotten ende gingen logeren bij Graef Ernst, ende men liet uyt Oisteynde vertrecken naer Blanckeberge ende Brugge alle de suite ofte domesticquen van thuys vanden Ertshertoge ofte den Almirante met den capitein Liegnan, die seer gequetst was, voor aller welcker rantsoenen den Almirante voor sijn wechgaen geteyckent ende hem verobligeert hadde. Vanden viant verstont men, dat sij vast voor Brugge vergaderden ende dat Don Alfonso d'Avalos in poste gesonden was naer Hammont, om de gemutineerde Italianen te persuaderen naer tleger te commen om dienst te doen, waerdeur eenigen te grooter achten de faute te vooren gecommitteert, dat men niet gegaen en was naer Oudenburch om van daer te disturberen de vergaderinge vanden viant bij Brugge, ende altoos af te loopen ofte te brantschatten twest quartier van Vlaenderen ende den viant vande middelen van dien te incommoderen, omdat se meinden dat den viant niet onderlaten soude alles te bewegen om weder een leger bijeen te brengen, te meer so men verstont, dat hij veel nieuwe lichtingen in Artois ende Henegouwe dede doen, ende van daer naer hem ontbooden hadde alle de oude garnisoenen met de benden van ordonnancie. In tleger van Sijn Ex^{cie} was mettet quade weder groot gebreck van broot, daerom seer gejaeht werde om amunitiebroot derwerts te brengen. Snachts dede Sijn Ex^{cie} al voorts naer de stadt approcheren, maer tweder was so quaet, dat men weinich uytrechten konde. Tot Oisteynde sterf den capitein Pontoubert van t'regement van La Noue, die in den slach seer verhit wesende, veel soutwaters uyter zee hadde gedroncken, ende daernaer de souticheit van dien hadde willen wechnemen met drincken van asijn. Sijn compagnie werde gegeven aen een edelman genaemt du Buisson.

Den viij^{en} Julij was tamelijck weder. In tleger was noch tvolck al meest doende om te hutten ende de legers te retrancheren. De Staten Generael al voor heur vertreck uyten Hage op aendringen van eenigen geresolveert wesende te hoiren spreecken de gedeputeerden vande Staten Generael der landen onder den Ertshertoge wesende op tstuck vande conferentie van vrede, ende nu siende dat de saken in Vlaenderen niet so voorts en wilden als sij wel gemeint hadden, hebben voorgenomen van Oisteynde naer Zeelant te vertrecken ende van daer naer Antwerpen te seinden de pasport voor deselve gedeputeerden volgende heur voorgaende resolutie om tot Bergen op den Zoem te commen, waerom sij heur met convoy hebben doen brengen in den leger voor Nieupoort om aen Sijn Ex^{cie} oirlof te nemen ende metten eersten te mogen vertrecken, alwaer

Sijn Ex[cie] heur in tlange de swaricheit van dit beleg communiceerde, in gevalle den viant sijn leger weder bijeen konde brengen, ter oirsake dese plaetse qualijck te besluyten was rontsomme, ende sonderlings aende sijde van Dixmuyden, ten ware hij sijn leger noch voorder scheide, ende op dien wech mede een partije van sijn leger bracht ende dselve wech met geschut te besetten, meinde hij dat tselve te veel tijts requireerde. Daer en tusschen liet hij vast repareren de schantse aenden Nieuwendam. De Staten bleven snachts in tleger ende men approcheerde vast ten noortwesten vande stadt, alwaer den viant uyter stadt veel schoot ende snachts een valschen alarme makende, uytet werck verdreef alle de werckluyden, die uyt vrese gingen loopen. Sijn Ex[cie] dede snachts branden eenige bruggen, die uyt Veurneambacht naer de stadt leiden, maer de brugge gaende naer Dixmuyden en konde men niet branden, omdat den viant daer te goede wacht hielt.

Den ix[en] Julij regendet seer. De Staten siende de swaricheit in dit beleg, stelden tselve alles aen Sijn Ex[cie], om daerinne te doen gelijck hij te raede soude vinden ende so veel mogelijck ten minsten dese plaetse sien te crijgen om de reputatie vanden tocht ende de contributie in Vlaenderen te mogen weder in train brengen [1] ende vertogen daernaer wederom naer Oisteynde. Daerentusschen vont men hoe langer hoe meer swaricheit in dit beleg, omdat tweder so quaet was, dat men naulijcx konde approcheren, behalven dattet so hooch vloeide, dat alle de trancheen aenden havendijck onderliepen, ende dat den viant vast rontsomme starcker werde, so dat niet geraden gevonden en werde tleger noch eens te scheiden, om de stadt oick aende Dixmuydensen sijde te besluyten. Hierom en vont Sijn Ex[cie] oick noch niet goet tgeschut aen lande te doen, voordat alle approchen ende batterien gereet souden wesen, twelcke naer noch veel verhinderinge causeerde, dede nietemin ten noorden in den dijck voor de stadt een batterie maken tot 12 stucken, ende ten oosten over de haven een batterie tot 4 stucken; ende om dselve wel te mogen bewaren, dede

---

[1] Hoe moeijelijk het den Staten viel om toe te stemmen in het vertrek van het leger zonder dat er eenig materieel voordeel uit de behaalde overwinning gevolgd was, blijkt onder anderen daaruit, dat zij den 8[en] Julij in den brief aan Maurits, waarbij zij hunne komst in het leger aankondigden, zijdelings den raad gaven, om zich stormenderhand van Nieuwpoort meester te maken. „Ende soe Zijne Excellentie”, schreven zij, „doenelijck soude vinden de stadt te forceren met een furieuse batterie in weynige daegen, sonder deselve met vele wercken te omcingelen, dat d'heeren Staten meyninge is, dat Zijn Excellentie door haer E. compste aldaer egeenen tijt int prepareren van t'geene daertoe noodich is, en soude willen verliesen”. (Resol. der Staten Gen. 8 Julij 1600.)

hij seer veel gabions maken. Op den naernoen ging Sijn Ex^cie^ naer den Nieuwendam om daer een dijck deur te steecken ende tlant daer ontrent te inunderen. Sij staken den dijck deur ende daer liep veel waters inne, maer en was niet van sulcke operatie als men wel gemeint hadde, mits daerachter noch een ander dijck lach, die gansch Veurneambacht beschermde. Daerentusschen werde men alle dagen vast merckende, dat meer volcx in de stadt heur thoinden, dat se alle dagen meer ende meer met geschut uyter stadt schooten (twelcke de approchen seer difficulteerde omdat Sijn Ex^cie^ noch geen geschut geplant en hadde) ende dat de plaetse starcker was, als men wel gemeint hadde, mits die buyten dę grachte vande stadt van tsuytoosten af langes tsuyden ende westen omme totte haven ten noorden toe noch een omwater hadde, twelcke uytwaterde door een sluyse in de havendijck leggende, die bedorven was ende niet open en conste gedaen werden om t'elcken metten hooge water weder te sluyten, ende dat se een ander sluyse in stadt hadden, daermede sij de wateren van Veurneambacht, die mits t'natte weder starck waren geworden, konden ophouden ende sulcx tvoors. omwater so doen rijsen dat tlant op beiden sijden most onderloopen. Nietemin om tquartier van Graef Ernst ten noostoosten vande stadt geretrancheert wesende tegens uytvallen ende anders beter te bewaren, dede Sijn Ex^cie^ daerinne planten 4 stucken geschuts. Desen dach werde den ingenieur David van Orleans in de voet geschooten, ende voor Oisteynde quamen tscheepe den colonnel Wingaerden met 9 vendelen knechten ende 5 vanen ruyteren bij den Grave van Hohenloe uyt Zeelant gesonden, denwelcken in t'aencommen de galeijen waren gevolcht, maer omdat de scheepen heur dicht slooten ende d'oorlochschepen bij heur hadden en dorsten sij niet aencommen, hoewel tweder heel calm was.

Den x^en^ Julij was een eclipsis der sonne die voor Nieupoort claerlijck gesien werde op den middach. Anders wadent seer uyten noortwesten, waerdeur de schepen in de haven van Nieupoort seer tegen malcanderen stieten mettet hooge water ende malcanderen veel schade deden. Hier sach men nu claerlijck dat de haven van Nieupoort niet bequaem en is om veel schepen tegen een noortwesten storm te bewaren ofte men moste de stadt hebben ende de schepen mettet hooge water tot aende stadt ende ten minsten tot achter de cleine vierboete brengen. Anders ging men noch al voort mettet approcheren ende maken vande batterien, dan gelijck difficulteit in saken van state irresolutien causeert, gebeurde mede in desen, dat tgeene d'eenen dach geordonneert ende goetgevonden werde, tsanderen

daechs als qualijck veracht ende verworpen werde. De voors. j[e] batterie was eerst goetgevonden te maken tot 12 stucken om daeruyt t'meeste effort te doen, ende werde nu geacht daertoe onbequaem, waerom noch een iij[e] batterie geordonneert worde, treckende het ten noortwesten vande stadt, ende om twercken van dien, ende de approchen, die men noch doen moste, te favoriseren, werden naernoen in de j[e] batterie 4 stucken geplant, doch Sijn Ex[cie] en wilde niet, dat men noch daermede schieten soude. Die vande stadt mogelijck merckende, dat men in den dijck geschut geplant hadde, brachten een stuck onder den moelen ende schooten daermede seer naer de voors. eerste batterie ende d'andere approchen. Sijn Ex[cie] laste evenwel, dat men de boots, daerinne tgeschut geladen was, soude in de haven brengen om alle tgeschut te mogen landen so haest van noode soude wesen, ende ging op naernoen met eenige ruyteren ende sijn garde naer tclooster van Duynen in Veurneambacht, om de advenuen ende wegen wat te besichtigen. Hij sondt oick alle dagen verscheiden soldaten met springstocken in tlant om deur de velden te loopen ende kuntschap te crijgen. Dese brachten tegen den avont inne 2 personen commende van Dixmuyden naer Nieupoort, dwelcke seiden dat La Bourelotte eergisteren avont met 2[m] man in Nieupoort was gecommen, twelcke, hoewel onwarachtich was, nochtans gelooft werde, omdat men van die tijt af meer volcx was gewaer geworden ende dien avont oick eenigen ontdeckt hadde op den wech van Dixmuyden. Hierom bevreesde Sijn Ex[cie] een uytval ende dat den viant daermede sijn geschut mocht commen te forceren, ende daerom dede hij des avonts de 4 stucken in de j[e] batterie geplant terugge trecken ende brengen naer de cleine vierboete, ende dede alle de wachten in de approchen verdubbelen. Mettet aftrecken van dit geschut werde veel volcx in tleger seer gedecourageert ende de approchen en gingen so niet voort als wel behoirt hadde, ja scheen dat Sijn Ex[cie] selfs van die uyre aen begonst te twijfelen aende uytcomtste van dit beleg.

Den xj[en] Julij was beter weder, ende hoewel den viant dien nacht niet en was uytgecommen ende daerom velen twijffelden of oick warachtich ware, dat meer volcx in stadt was gecommen, bleef Sijn Ex[cie] mette sake seer becommert, ende ging daerom de approchen alomme besichtigen, daerinne hij seer moijelijck was, omdat them alles scheen qualijck gedaen, daer hij t'nochtans selfs te vooren gelast hadde so te doen, daerom hij t'elcken alle dingen op een ander voet ordonneerde ende scheen bij geen stucken te resolveren. Die vande stadt schooten seer veel met geschut. Op den naernoen werden gevangen gekregen eenige vrouwen van Veurne, dwelcke seiden dat la Bourelotte daer was met veel volcx, ende eenige

fortificatien aende stadt hadde geordonneert, dat hij oick eenich volck naer Duynkercken hadde gesonden. Desen dach werde volmaeckt een schantsken ten westen vande stadt geleit, om tegen t'uytvallen te mogen dienen als een vast corps de guarde. Sijn Ex^{cie} hem noch niet seer wel verseeckert houdende van t'uytvallen, dede snachts wederom seer starcke wacht in de trencheen houden ende hadde last gegeven, om de brug over t'omwater voors. leggende ende streckende naer Dixmuyden aftebranden, maer so tvolck daer quam, vonden se den viant heel starck buyten de stadt, so dat se ontrent de brugge niet en konden commen, ende en consten om tstille staen vanden viant anders niet bedencken, of hij moste volck, ofte een convoy in stadt krijgen, hoewel sij aende oostsijde vande stadt een alarme maeckten ende schenen te willen uytvallen, daerdeur de Schotten ende anderen veel uyte approchen verliepen, mits de schrick noch seer onder heur was, doch en quamen niet uyt. Desen dach werde men gewaer tgeene velen te vooren niet en hadden willen geloven, te weten dat de stadt tlaege lant konde inunderen, want sij desen nacht so veel waters op tlage lant lieten loopen, dat men niet alleen niet voorder approcheren en konde, maer selfs oick veel loopgraven moste verlaten, ende daermede ging desen nacht deur. Tlant van Veurneambacht is alles meest laegh lant, seer gebroocken ende vol sloten, waerdeur bij quam, dat de boeren een mijle weechs van ons leger, alles met heur beesten noch bij huys waren, hebbende t'meeste van heur meublen in de velden gedragen, ende t'elcken als eenige ruyteren van ons aenquamen, liepen sij in tvelt, ende over een sloote gesprongen wesende, spotteden mette selve.

Den xij^{en}. Julij was wederom betrocken weder. Daer quam een soldaet vande onsen bij Sijn Ex^{cie} die den voorleden nacht metten viant gemarcheert hadde, ende onder hem dienste genomen hadde om vande gevanckenisse los te commen. Dese verseeckerde dat snachts in stadt gecommen waren ontrent 2^{m} mannen te voet onder tbeleit van La Bourelotte, den Heere van Valengijn, lieutenant colonnel vande Bourguignons ende anderen, ende dat Graef Frederick met eenige anderen dselve tot bij Nieupoort toe geconvoijeert hadde. Hierom vermoede men of denselven La Bourelotte wel den viij^{en} naer Veurne mocht getoogen wesen ende nu weder naer Dixmuyden gekeert. Nietemin Sijn Ex^{cie} nu de sake voor seecker houdende, sont den heere van Tijmpel in haeste naer Oisteynde, om de Staten voor heur vertreck noch te spreecken ende desen te communiceren ende met eenen aen te seggen, dat hij niet veel hoips van goede uytcomtste tot dit beleg en hadde, ende met heur te beraetslagen of niet beter en ware

tleger in tijts op te breken, eer sijn volck ende de tijt te vergeefs te consumeren. De Staten en gaven aen Tijmpel geen eyntelijcke resolutie, maer seiden dat sij t'alles gestelt hadden aen Sijn Ex^cie, dan Sijn Ex^cie wetende met wat hefticheit van resolutie men tleger hier gebracht hadde, en begeerde den ondanck op hem alleen niet te laden ende in desen niet te doen als met der Staten welbehagen. Terwijle Tijmpel naer Oisteynde was, dede Sijn Ex^cie de approchen voorderen, doch slappelijck, ende vresende een uytval, dede de voorste approchen blooten van volck ende mer eenige sentinellen daer houden met last alles meest bij de sluys te houden om niet overvallen te werden. Des naernoens ontrent 5 uyren viel den viant uyt ter poorten naer de vierboete ende oick ter Suyderpoorte naer Dixmuyden; die naer de vierboete uytquamen schenen starck te sijn wel 5^c ofte 6^c mannen ende druckten de eerste trancheen inne, daer se weinich resistentie vonden, ende toogen in haeste voort naer de sluyse. De onsen dat siende weecken tot ontrent de groote vierboete, ende bleven daer staen, ende so se terstont ontset cregen uyte regementen van Gistelles ende Huchtenbrouck, die achter de cleine vierboete lagen, vielen sij den viant met groote couragie weder aen ende dreven hem met meerder haeste weder terugge, dan hij te vooren aengecommen was. 'Tscheen dat den viant wat wilde resisteren aende sluyse, maer siende ons volck met sulcken resolutie aencommen, mosten sij de wijck naer de stadt nemen ende alle de approchen wederom verlaten. Desen uytval duyrde wel een uyre lang, in twelcke uyte stadt dapper geschoten werde. Vande onsen bleef doot een Schots capitein, Jacob Philps genaemt, met noch 14 soldaten ende verscheiden gequetst. Vanden viant bleef doot den heere van Valangijn voorn^t. ende wel 40 mannen met hem, meest omdat se wat te lang hadden willen resisteren aende sluys, ende daerom ten lesten so schielijck vluchten mosten, dat wie viel terstont achter blijven moste, ende dootgeslagen werde. Valangijn was mede al gevangen, maer werde bij anderen in de furie dootgeschooten. Hierop sondt Sijn Ex^cie des avonts naer Oisteynde de heere van Nassau om den Staten oick van desen te berichten ende naerder op alles te doen delibereren, te meer, so men tijdinge hadde dat den Graef van Busquoy te Dixmuyden was gecommen om daer te blijven. Ende om tegen gelijcke uytvallen te voorsien, laste Sijn Ex^cie aende sluyse in den dijck een vaste corps de guarde te maken ende rontsomme met een goede walle op te setten, om daer altoos thooft te mogen bieden. De partije vanden viant, die ter Suyderpoorte uytgecommen was, en quam niet aen, ende scheen mer te wesen om te amuseren, waerom

men geloofde, dat de meiuinge vanden viant was geweest ten noorden te forceren tgeschut, indien het in de batterie noch hadde gestaen. Nietemin quam Sijn Ex^{cie} altoos in meerder bedencken vande uytcomtste van dit beleg, ende of hij wel den heere van Nassau naerde Staten gesonden hadde, besloot hij nochtans snachts, dat hij op morgen selfs naer de Staten naer Oisteynde soude gaen, sonderlings omdat in sijn crijsvolck alle dagen claerder bemerckt werde een groote onwillicheit tottet wercken ende een meerder vrese als de gelegentheit toedroege, twelcke velen meynden toe te commen, omdat eenigen onder den soldaten uytstaken, dat men tvolck daer op een vleysbanck hadde gebracht, daerdeur die soldaten naer de victorie vanden voorgaende slach verschrickter schenen te wesen, als in den slach selfs, omdat se overdenckende de gevaerlijckheit vande saken, indien de cantse qualijck geluckt hadde tselve lichtelijck geloofden, ende werden daerinne seer verstijft, omdat se alomme de groote irresolutie ende wanhoipe van Sijn Ex^{cie} selfs in alle saken sagen. Anderen meynden des bij te commen, omdat se qualijck gelt ontfingen ende heur altijt met amunitiebroot niet en wilden lijden, ende anderen, dat se daeromme niet wercken en wilden, omdat se in tlant loopende, thienmael meer aen beesten wisten te crijgen, dan se met wercken winnen konden.

Den xiij^{en} Julij was eerst schoin weder, maer begonst op den avont ende nacht seer te regenen. Sijn Ex$_{cie}$ reedt heel vrouch uyten leger wech naer Oisteynde, om metten Staten noch te spreecken, die doen in tlange met hem op de sake delibereerden, ende hoirende de gelegentheit van alles, vonden doen goet, dat men tleger stille houden soude voor de stadt met de beste verseeckertheit ende dat men naer Oisteynde senden soude 3 ofte 4^{m} man met 12 stucken geschuts, om wech te nemen de schantsen daervooren leggende. Middelertijt werde dapper gearbeit aen tcorps de guarde op de sluys begonnen, ende die vande stadt hielden heur seer stille, schietende so weinich, dattet te verwonderen was. Den Colonnel Wingaerden quam op den middach met 4 vendelen voetknechten in t'leger ende so hij recht tot aen tquartier ten westen was gecommen, viel den viant ten noorden naer de sluys ende vierboete toe wederom uyt, maer niet so starck als te vooren. Hij vont de voorste approchen naer gewoente weinich beset ende overliep daerom dselve lichtelijck, maer aende eerste batterie werde hij gesteuyt, ende de wachten daer, van achteren gerenforceert wesende, werde dapper weder uyte approchen gedreven, doch omdat hij geen tegenstant en dede als te vooren, liet hij seer weinich volcx, te meer omdat hij niet verre uyt en was ende met menichte

van schieten vande walle gedefendeert werde. De 4 vendelen van Wingaerden werden op tvelt gehouden, ende alle tvolck naer de stadt gevoert op den uytval, ende doen die gecesseert was, quamen sij voorts in tleger, starck ontrent 400 mannen. Corts naer heur volchden de 5 vanen ruyteren vanden Grave van Hohenloe, van Onstae, van Edmonde, van Wermeloe ende van Arthur (die de compagnie ruyteren van Sidnei hadde gecregen) starck ontrent 320 peerden, daeraf Arthur onder Balen ging ende d'anderen bleven onder tbeleit van Onstae. Sijn Ex^cie quam op den avont wederom mette voors. resolutie, ende werden doen terstont geordonneert om naer Oisteynde te gaen de 9 vendelen van Wingaerden, 6 vande Engelsen, 5 vande Vriesen, 4 vande Francoisen, 2 vande Walen ende 4 van Graef Ernst. Doch Sijn Ex^cie dit scheiden overdenckende ende dat den viant rontsomme starck was, wilde hem noch naerder daerop bedencken, ende beval daerom dat de compagnien heur wel gereet souden houden, maer niet vertrecken sonder naerder last. Des nachts viel den viant wederom uyt, ende hoewel hij niet aen en quam, belette hij nochtans de approchen.

In dese tijt was den Coning van Vranckrijck tot Lyons gecommen om van den Hertoge van Savoyen sijn recht van Salussen te hebben ofte hem met gewelt daertoe te bedwingen, ende terwijle hij vast den gedeputeerden van Savoyen in thandelen ophielt, prepareerde hij hem vast ten oirloge ende sont rontsomme deur sijn lant commissien uyt om volck te lichten ende die van Savoyen te mogen overvallen, eer sij souden konnen gereet wesen, ende hoewel vele vande restanten vande ligue wel gaerne hadden gesien, dat men de saken van Savoyen mette wapenen niet en hadde getermineert ende daerom excusen sochten om derwerts niet te gaen, so en dorste nochtans niemant hem beroeren ofte heur voor denselven Hartoge ontdecken, in vougen dat scheen, dat daer wel een groot vier mogt ontsteecken, twelcke selfs de Spangiaerden wel aenden brant mocht helpen.

Den xxiiij^en Julij regendet seer. In achtervolginge vande resolutie van gisteren gaf Sijn Ex^cie last om 12 stucken geschuts te schepen ende naer Oisteynde te brengen om van daer tegen de schantse te mogen gebruyckt werden. Men delibereerde mede op de voors. compagnien voetknechten of men se daer senden soude onder tbeleit vanden Graef van Solms, ofte van Graef Ernst. Daer waren consideratien ten wedersijden, dat den Graef van Solms te vooren gecommandeert hadde als de schantse Albertus gewonnen werde ende anders ouder was ende meerder experientie ende respects hadde, ende aen d'andere sijde, dat Graef Ernst wonderlijck

neerstich was ende nimmermeer rustende om naer te commen tbevel dat men hem gaf maer altoos trachtende tselve precys te volbrengen. Maer terwijl men dit disputeerde bleef tprincipael achter de deure staen, te weten oft geraden was tleger van sulcken partije volcx te ontblooten ende te swacken, daer den viant in de stadt ende rontsomme tamelijck starck was. Oick terwijle men aldus delibereerde, bemerkten de soldaten seer wel dattet op een breecken vanden leger soude afloopen ende waren daeromme seer langsaem in t'arbeiden ende approcheren, omdat se meinden verlooren arbeit te doen. Daer beneffens konden sij oick weinich doen, omdat tweder deurgaens so quaet ende onstumich was, dat scheen dat God selfs onse saken hier wilde beletten. Nietemin om t'uytvallen vanden viant te beletten, ofte so veel mogelijck te difficulteren, sneedt men deur den dijck benoorden dicht aende stadt, opdat degeenen die ter poorten uyt souden willen commen, niet langes den effendijck souden mogen aencommen als te vooren geschiet ware.

Desen dach quam uyte gevanckenisse van Brugge den capitein Daem Verhorst, gewisselt tegen een capitein vanden viant, genaemt Martijn Meinarts, dwelcke seide dat den viant hem vast onder Brugge hadde versamelt ende verscheiden trouppen herwerts aen hadde gesonden, ende dat se onder Brugge laest hadden gehadt de reste vande Spangiaerden, de keurlingen van Vlaenderen, die den Ertshertoge op ontbooden hadde, maer dat die alles vertogen waren naer Oudenburch. Keurlingen sijn mannen uyt alle dorpen gekooren om bij noot op de been te commen met wapenen tot defensie van tlant. Hij seide mede, dat men daer uytgaf, dat se al wel 8 ofte 9^m^ man te voet weder starck waren. Dit gaf noch meer bedencken in tvoors. verswacken vanden leger.

Den xv^en^ Julij was noch onstumich, regenich weder, ende omdat de de tijdingen vanden viant vast continueerden, en vont Sijn Ex^cie^ niet goet sijn leger te verswacken, maer claerlijck siende, dat hij voor dese stadt niet en konde uytrechten, achte beter te wesen tgansche beleg op te breecken om metten leger naer Oisteynde te gaen ende sien, of hij de schantsen daer nemen konde; beval daerom dat men alle tgeschut dat te lande was op 8 halve canons naer weder tscheepe doen soude, ende alle de schepen vlot doen leggen, om mettet hooge water te beginnen uyt te loopen; ende om de retraicte van voor de stadt onbecommert te mogen doen, dede Sijn Ex^cie^ de afgeworpen schantse op t'eynde vande haven leggende weder wat opmaken ende tschantsken op de sluyse benoorden de stadt al voorts opmaken om volck in beiden te mogen houden, ter tijt toe

alles buyten pericule ware. Eenige gevangenen vanden viant seiden dat tot Veurne een starck garnisoen was geweest, maer dat een deel van dien weder vertogen waren naer Dixmuyden, twelcke vermoet werde te geschieden om meer volckx bijeen te brengen. Des naernoens quam haestelijck ende alleen in tleger de heere van Oldenbarnevelt, die met Sijn Ex^cie^ ontrent een uyre lang in communicatie was op de sake van dit beleg ofte op tstuck vande handelinge, daervan den heere van Bassigny gescreven hadde, ende sij omme souden vertrecken naer Bergen, ende keerde terstont daernaer weder naer Oisteynde, ende scheen doen dat de resolutie vastelijck genomen was dit leger te breecken ende daermede geheelijck neer Oisteynde te gaen om te sien wat voordel men daer soude konnen doen, want hierop werde terstont last gegeven aende compagnien naer Oisteynde gedestineert, dat se niet vertrecken en souden. Den viant was snachts heel stille, ende omdat de onsen dachten deur te gaen, en gaven sij hem oick geen occasie met approcheren.

Den xvj^en^ Julij was tamelijck weder. Sijn Ex^cie^ verstaende uyt 2 gevangenen, dat den viant nu in Nieupoort over de 25^c^ soldaten hadde, ende in Dixmuyden over de 1^m^, sont vrouch naer Oisteynde den Heere van Nassau, om metten Staten altemael noch te spreecken ende naerder te communiceren op tbreecken vanden gehelen leger, tsij dat de heere Oldenbarnevelt des also begeert hadde, ofte dat Sijn Ex^cie^ om minder ondanck op hem te laden, daerinne met alder advys wilde procederen. De Heere Nassau quam tot Oisteynde recht so de Staten gereet waren om te vertrecken naer Zeelant, ende met heur in deliberatie getreden, vonden alles goet tleger te breecken ende mette beste verseeckertheit ende ordre mogelijck naer Oisteynde te brengen, ende daernaer begonnen de Staten op den naernoen tscheepe te gaen. Sijn Ex^cie^ was daerentusschen mette ingenieurs gereden tot bij de schantse Albertus ende ontrent Marickercke, om te sien waer hij sijn leger best soude konnen nederslaen ofte logeren om versch water te mogen hebben, ende vont dat in die heele streeke van Oisteynde af geen versch water en was, dan bewesten de schantse Albertus langes de duynen ende den slaper ofte zeedijck daer achter leggende, alwaer themels water tusschen de duynen ende den dijck beclemt bleef, ende sulcx soet was. Hierom vont hij goet sijn leger daer te brengen in de lengte van een tamelijcke canon-scheute vande schantse Isabelle. Hier en tusschen sondt hij naer Oisteynde om den Staten noch wat te doen wachten, indien sij niet wech en waren ende selfs met heur naerder te mogen spreecken. De Staten waren al tscheepe gegaen, maer hoirende dat Sijn Ex^cie^ daer

was, quamen weder aen lant om hem noch te spreecken. Ende of wel verdrietich ende achterdelich bevonden werde tleger van voor Nieupoort op te breecken ende daermede geheel ende al te verliesen de vrucht van so magnificken victorie ende sonderlinge de hoipe totte conqueste van Duynkercken so seer te vooren ingebeelt, item dat de reputatie van Sijn Ex^cie ende vande macht van tlant daermede dapper geengagieert soude werden, so werde nochtans beter geacht tleger noch in tijts te breecken ende te brengen naer Oisteynde, dan tselve voor Nieupoort met groot gevaer ende sonder apparentie van vrucht te doen consumeren. Dese resolutie generalijck genomen, gingen de Staten wederom tscheepe ende voeren op den avont af, in twelcke de oirlochschepen dapper schooten, ende daer bleven alleenlijck tot Oisteynde de heeren Coorn, Boulesz. ende Aleman. Sijn Ex^cie ging aenspreecken den Generael Vere ende oick den gequetsten colonnel vanden viant Çapena, ende quam op den avont wederom in tleger. Des nachts werde men gewaer seer veel volcx vanden viant bij Ramscapelle ende anders op den wech van Nieupoort, daerdeur men vermoede dat eenich convoy in de stadt gedaen moste werden.

Den xvij^en Julij was schoin weder. In tleger dede Sijn Ex^cie alle saken aenstellen om op morgen te mogen vertrecken, waerom des morgens vrouch mettet hooge water al veel schepen uyte haven van Nieupoort waren vertogen, maer mettet hooge water, dat des avonts was, gingen meest alle de schepen uyte haven, ende al advenant elcx uytquam, maeckten die seil naer Oisteynde. Ende opdat te meer verhaest soude werden de schepen uyt te brengen, ging Sijn Ex^cie selfs derwerts. Den viant hielt hem tamelijck stille, ende men vernam van hem dat den Ertshertoge alle de passen om in Vlaenderen te commen ende alle de naeste garnisoenen tamelijck beset hebbende, vertogen was naer Bruessel om meer volcx te doen aennemen ende de benden van ordonnantie, mitsgaders de oude garnisoenen uyt Artois ende Henegouwen naer Vlaenderen te doen marcheren. Sijn Ex^cie sondt den scheepscapitein Arien de Jonge naer Oisteynde om aldaer te doen aenhouden alle de ledige schepen, ende voorts terstont naer Zeelant te gaen, ende van daer naer Oisteynde te doen commen noch 100 schepen, om met sijn volck wech te mogen commen, indien hij schielijck vertrecken moste. Des nachts was men alomme seer stille, maer die vanden Nieuwendam hadden een alarme, omdat eenigen heur seiden, dat den viant naer heur toe marcheerde, daer doch niet aen en was. Snachts dede Sijne Ex^cie mineren de cleine vierboete om die te doen springen, indien den viant op den aftocht op hem soude willen uytvallen,

ende gaf last dat men morgen heel vrouch de gemaeckte schantskens soude afwerpen, uytgeseit op de sluyse ende tschantsken op de duynen aenden mont vande haven.

BELEG VANDE SCHANTSE ISABELLE.

Den xviij[en] Julij was tamelijck weder, ende tgansche leger was vrouch in roere om te packen tottet vertreck. Ten 6 uyren werde een schoot in tleger met grof geschut gedaen, wesende een signael dat alle tvolck heur in de wapenen stellen mosten. Ten 7 uyren daeraen werde noch een schoot gedaen, wesende signael om te beginnen te vertrecken. Daerop begonst de carroije terstont alles naer de haven te gaen, om mettet lage water te mogen deurcommen, ende tvolck dat ten westen van Nieupoort gelegen hadde, trock uytet quartier ende stelden heur alles in slachordre. Daernaer begonst men tquartier te branden, treckende tvolck langsaem naer de haven toe. De kercke van tdorp (abdie) ten Duynen was over lange gebrant geweest ende alle thout van binnen uyten toorn gebroocken, maer de cappe stont er noch op. Daer waren eenige soldaten, die met stroy ende andere materie tot boven aen die cappe clommen ende dselve mede aen brant staken. So seer sijn sommigen lustich om quaet te doen. Tlage water was ten 11 uyren, ende ten half thienen begonst eenige cavalerie mette carroije deur te trecken, ende om de retraicte beter te doen, werden de 4 stucken van Graef Ernst uytet quartier gehaelt ende gebracht op de strange op de oostsijde vande haven, om daermede te mogen schieten over de haven, indien den viant uyte stadt viel ende tot op de mont vande haven commen wilde. Ontrent 10 uyren begonst tvoetvolck deur de haven te trecken ende ten half elf uyren werden alle de wachten van voor de stadt gelicht ende begonnen mede te vertrecken naer de haven toe mette regementen van Huchtenbrouck ende Gistelles, die noch eenige musquettiers terug lieten om te schermutseren, indien den viant mocht uytcommen, maer den viant en sondt niet dan een man ofte twee uyt ende hielt hem cort in de stadt, waerom de musquettiers ten lesten mede aftoogen, ende werde also tgansche leger sonder eenich verlies over de haven gebracht. Dit gedaen werde den Nieuwendam aen brant gesteecken ende tgarnisoen van dien quam daer uyt trecken over

Westeynde naer tquartier van Graef Ernst toe, die doen mede met alle sijn volck uyttooch naer de strange, ende sijn quartier dede branden. Hiernaer quamen verscheiden soldaten uyte stadt naer de cleine vierboete toe, maer eenige Francoisen overloopende, wenckten heur dat se vande cleine vierboete souden afblijven, waerdeur dselve vierboete niet en sprong. Tleger aldus alles bijeen gebracht, tooch langes de strange heene tot tusschen Mariekercke ende Ravesij, daer tselve mede geslagen werde, ende de ruyteren alles gelogeert aenden slaeper ofte zedijck achter de duynen, ende tvoetvolck in tvelt, welck velt so laech ende mocrassich was, dat niet mogelijck en scheen te wesen daer eenich volck te mogen houden, indien het veel geregent hadde. Sijn Ex^cie^ dede noch dien nacht de approchen beginnen tegen de schantse Isabelle, ende om dselve te favoriseren op de duynen beoosten de schantse Albertus planten 4 halve canons, ende dede een ij^e^ in tvelt beginnen tusschen de duynen ende Isabelle, ende daertoe een loopgrave trecken vande duynen af om derwerts vrij te mogen commen.

Den xix^en^ Julij was schoin weder. Sijn Ex^cie^ dede sijn leger deur de duynen ende over den slaperdijck retrancheren, ende indien den viant langes de strange tegen sijn leger mocht willen aencommen, dede hij op de bequaemste duynen 2 platte formen maken om geschut daerop te stellen ende de strange te mogen flanckeren, ende oick binnen deur tlant, indien van noode ware, hoewel tlant daerontrent met slooten seer gebroocken was. Men schoot vast altemet vande duynen in de schantse, ende die vande schantse schoten veel wederom. Den viant was ontrent Nieupoort in de duynen, daer den slach geschiet was met een groote partije volcx, tsij om noch naer eenige doden te soucken ofte andersins, ende vertooch daernaer weder naer Nieupoort. Desen dach ende volgende nacht werde opgemaeckt de ij^e^ batterie in tvelt, ende daerinne geplant 6 heele canons, ende men begonst ten westen vande schantse deur tvelt mede te approcheren.

Den xx^en^ Julij was schoin weder. Sijn Ex^cie^ dede vrouch eenige voleen op de schantse schieten uyt beide de batterien, die men sach dat goede operatie deden, ende sondt daernaer om de schantse te sommeren, maer die van binnen en wilden den tromslager niet hoiren spreecken, ende wenckten hem dat hij afblijven soude, daer deur men bestont te mercken, dat men dese plaetse beswaerlijck soude konnen crijgen, sonderlinge omdat men seide, dat den viant met sijn leger weder naer Oudenburch quam. Hierdeur vreesde Sijn Ex^cie^ dat den viant eenigen aenslach mocht commen te maken om te branden de schepen die beoosten de stadt Oist-

eynde in de Geule lagen, ende ging daerom selfs over de Geule tvelt besichtigen, ende vindende dat sulcx lichtelijck om doen was met een laech water, beval dat alle de schepen uyte Geule mosten wech gaen om op t'diep ofte ten noorden de stadt te leggen. Ende omdat tusschen de ij^{e} batterie ende de schantse Isabelle noch een groote creecke was, dede Sijn Ex^{cie} de trencheen van dage derwerts ende langes de creecke seer verbreden ende gereetschap maken om te nacht daerover te mogen commen, ende so een batterie veel naerder aende schantse te maken, omdat de ij^{e} wat te verre vande schantse stont. Desen dach quamen eenige ledige schepen uyt Zeelant tot Oisteynde aen, ende omdat de Staten Generael scrijvens uyt Vranckrijck becommen hadden, dat wederom 30^{m} cronen daer gereet waren voor heur, ende dat sij mits den apparenten crijgh van Savoijen bevreesden of dselve penningen mochten gediverteert werden, werde den commissaris Francois Doublet in haeste naer Franckrijck gesonden met 2 Hollantse oirlochschepen ende last dselve penningen te ontfangen ende daermede de Mase inne te commen ende niet in Zeelant, omdat men t'anderen tijden bemerckt hadde, dat die van Zeelant begonnen te sprecken van dselve penningen daer te houden. De Staten vande Nederlanden metten Ertshertoge waren vergadert als den slach bij Nieupoort geschiede op tstuck vande consenten, daerinne sij niet en hadden konnen verdragen, maer naer tverlies vanden slach, consenteerden sij te onderhouden de ordinaris garnisoenen geraemt op 8450 man te voet ende te sullen costen ter maent 81120 £ ende tot een leger 10^{m} man verdeilt in 5 regementen, die costen souden 1287^{c} £. Item de 15 benden van ordinancie te betaelen voor 6 maenden vol, ende de reste halve soldie beraemt ter maent op 60750 £, ende tot onderhout vanden Ertshertoge in tjaer 250^{m} £, ofte ter maent 21^{m} £, ende voor 250 wagens voor tleger ter maent 16667 £, ende voor oncosten van tcollecteren vande middelen ende van t'monsteren van tcrijsvolck 12^{m} £ ter maent, maeckende also tsaemen ter maent 520^{m} £. Vele vande provincien drongen aen om dit te doen vinden op de voet ende quote vande novennale bede, maer d'Ertshertogen decideerden de disputen ende stelden ter maent op Brabant 70^{m} £, Limborch 6^{m}, op Lutsemburch 10^{m} £, Gelder op 10^{m} £, op Vlaenderen 95^{m} £, op Arthois 30^{m} £, Henegouwen 30^{m} £, Rissel 10^{m}, Douay 5^{m} £, Orchies 10^{m} £, Valenchijn 5^{m} £, Namen 7^{m} £, Dornick 35^{c} £, Tournesis 5^{m} £, Mechelen 35^{c} £. Doch Brabant creegh hiernaer in December op den 18^{en} een private acte, dat se souden mogen gestaen, mits betalende alle maenden 60^{m} £ ende die van Antwerpen, dat se heur

quote daerinne voor een jaer lang souden mogen innehouden, ende de Staten bewillichden ten laesten mede heur quote, meest te vinden op de consumptien. So haest dese consenten waren gedragen vertooch den Ertshertoge wederom naer Brugge, daer hij desen dach arriveerde, ende teickende een quartier voor alle de gevangenen van oirloge, maer omdat tselve niet heel conform en was tquartier te vooren bij den Almirante te Groot Lit [1] gemaeckt, ende dat daerinne waren eenige clausulen, daeruyt men sach, dat hij meer trachte sijn gevangenen voor dese reise los te trecken ende dan voorder aen geen quartier gebonden te wesen, als om tselve absolutelijck te maken ende te doen houden; dat oick van des viants sijde selfs veel tegen tquartier was gedaen so in tvangen van soldaten ende stellen op de galeije als in t'niet willen hoiren trompetters ende tromslagers om gevangenen commende, ende oick de gevangenen vande onsen niet willen rantsonneren laten; item dat den Ertshertoge selfs gedoocht hadde, dat men onse soldaten uyt Oudenburch treckende tegen t'appoinctement van hem selfs geteyckent, hadde berooft, ende die van Snaeskercken tegen tselve appoinctement vermoort, ende anders eenige soldaten in tlant van Vlaenderen opgehangen, so sondt Sijn Ex^cie^ ten lesten tselve quartier wederom aenden Ertshertoge met scrijvens, dat hij tquartier absoluyt soude maken, sulcx als te vooren bij den Almirante gedaen was ende doen repareren tgeene daertegens was gedaen, waernaer Sijn Ex^cie^ wel gesint was alle de gevangenen op tselve quartier los te doen laten. Dan omdat den Ertshertoge daernaer tselve niet en wilde doen, bleven alle de gevangenen sonder quartier.

De Staten Generael hadden terstont so sij in Zeelant gecommen waren een pasport voor den Graef van Bassigny ende d'andere gedeputeerden vanden viant gesonden naer Antwerpen om tegen den xx^en^ Julij tot Bergen op den Zoem te commen, ende daer heure last te mogen openen, waerom dselve Staten [2] desen dach uyt Zeelant naer Bergen getogen sijn, om op morgen mette voors. gedeputeerden vanden viant te spreecken. Sij quaemen naernoen aldaer ende gingen logeren in de slinckersijde van thof. Een uyre naer heur quamen daer mede den Graef van Bassigny voorn^t^ met Philps Benting, heer te Biecht, den Pensionaris Hendrich de Coot ende een Secretaris, ende gingen logeren aende rechter sijde in thof. De Staten

[1] Het dorp Lith aan de Maas, ook wel Groot-Lith genaamd, ter onderscheiding van Lithoyen, dat voorheen den naam van Klein Lith droeg.

[2] De heeren van Kenenburg, Oldenbarnevelt, Jacob Huygensz., van der Dussen, Sille, Santen, N. Hubert, Renesse, Franckena ende Alberda, met Aerssen.

Generael van dese sijde gingen heur terstont wellecoem hieten ende gingen doen wederom wech. Des avonts noide den Gouverneur Bax alle de heeren van beiden sijden te gaste, ende waren vrolijck met malcanderen tot in de nacht.

Den xxj^en^ Julij was heel heet ende schoin weder, ende mits de voors. nacht tot twee plaetsen bruggen gemaeckt waren over de creecke voor de ij^e^ batterie, ende van daer een trenchee begonnen naer seecker hooch lant, twelcke ontrent 500 treden vande grachten van tfort lach, volmaeckte men voorts van dage dselve tranchee ende men maeckte een iij^e^ batterie op tselve lant tot 12 stucken, om van so veel naerder de schantse in furie te beschieten, ende om te beter te flancqueren werde oick in twesten een iiij^e^ batterie gemaeckt tot 2 stucken, daeraen men desen dach meest arbeide. Terwijle van dien sach men dat den viant een convoy vande schantse Clare tot Isabelle deden met veel wagens over een wech, die sij midden deur de moerassen gemaeckt hebben, waerom Sijn Ex^cie^ te meer bemerckte dattet hier hart om bijten soude wesen, omdat die vande schantse bij noot so veel secours souden crijgen als sij souden willen, ende dat hij daerom vooreerst most maken dien wech te vermeesteren ende oick wech te nemen een cleyn schansken leggende ten oosten van Isabelle, genaemt Grooten Dorst, tusschen twelcke ende Isabelle de voors. wech aen quam ten suyden vanden gront ende ruinen vande kercke van Sinte Catharinen, daerom hij last gaf aenden Grave van Solms om te nacht met 500 man hem te begeven op deselve ruinen daer te retrancheren, ende oick een retranchement tot aenden wech te maken, om dan een batterie tegen Grooten Dorst te rechten. Men sach desen dach dat den viant veel groef tusschen de schantse Colombijn (leggende benoorden het dorp Santvoort) ende de schantse Clare (die ontrent Steene lach) tsij om daer te logeren ofte den wech naer Clare beter te verseeckeren. Tsavonts schooten alle de schantsen triumphe, so men vermoede, omdat den Ertshertoge in heur leger gecommen was. Snachts daeraen ging den Graef van Solms om de hoochte van Ste Catherinen te saiseren, maer daeromtrent commende, vonden eenige sentinellen perdue, die op heur schooten, waerom sij meynden dat den viant heel starck daer was, ende sulcx sonder ander moeite daertoe te doen, gingen sij wederom ende weecken ten noorden naer tgeschut met sulcke apprehensie, dat sij beduchten of den viant heur volgen ende trachten soude tgeschut te vermeesteren, ende waeren daerom seer sorchvuldich om de bruggen, die over de creecken lagen, te besetten, daertoe veel scheen te helpen dat die van Isabelle dapper schooten. Dese faute

benam Sijn Ex[cie] naderhant de hoipe totte veroveringe niet alleen van dese schantse, maer oick om in gans Vlanderen wat te konnen doen, ende smeet voorts in de asche de gehoipte laeste vrucht van so magnificken victorie, te meer so men noch s'anderen daechs den heelen dach sach, dat den viant op die plaetse niet en was gelogeert, ende dattet sulcx mer sentinellen perdue waren geweest. [1] Men hadde snachts noch een tranchee laten maken ten noortoosten van Isabelle, op hoipe dat de hoochte van S[te] Catherinen gesaiseert soude werden, maer omdat des niet en geschiede,

---

[1] Het mislukken van den aanslag op St. Catharine schijnt beslissend geweest te zijn om Maurits tot het besluit te brengen, dat het opbreken van het leger noodzakelijk was. Den volgenden dag schreef hij aan de Staten Generaal, dat hij bezwaarlijk iets van belang zou kunnen uitrigten, en met de andere krijgsoversten en de voornaamste officieren van het leger het raadzaamste had geoordeeld, dat vooreerst de kavalerie, wie het aan fourrage ontbrak, naar Brabant en elders zou worden gezonden. (Lias loopende 1600.) In weerwil van dit gevoelen van den Prins, dat in deze en verscheiden volgende brieven ondubbelzinnig wordt uitgedrukt, werden er nog bevelhebbers gevonden, die met hem van meening verschilden. Immers was dit bepaald het geval met François Vere, zoo als blijkt uit eenen brief, dien de gedeputeerden van den Raad van State den 25sten Julij aan de Staten Generaal schreven, en waarin wij het volgende lezen:

„Gisteren onder anderen hebben wij Uwer M. E. bij onze missive te kennen gegeven dat alhyer waeren gecomen van weghen Haere Ma[t] van Engelandt Milord Cobbam en S[r] Walter Raley. Wij hadden oock voorgenomen heure E. dyen dach te gaen begroeten, dan alsoo zij bij Zijne Ex[cie] bleven tot den avondt zoo hebben wij tselve uytgestelt tot op huyden. Desen morgen dede Mons[r] Veer versoucken dat de heere Aleman bij hem wilde comen, die hij in bedencken gaff oft ons nyet geraden en soude duncken die voorsz. Heeren aen te spreken (overmits zij van meyninghe waeren metten yersten weder nae Engelandt te keeren) ende te versoucken dat heure E. bij Haere Ma[t] wilden te weghe brenghen dat alhyer van weghen ende tot costen van Haere Ma[t] enich secours mochte gesonden wordden, opdat ons legher nyet gedrongen en wordde met schande van hyer te vertrecken. Wij hebben ons voor den noen bij de voorsz. heeren laeten vinden, ende naerdat wij de behoirlicke complimenten hadden gedaen, hebben wij heure E. gebeden dat hun gelieven soude onsen staet aen Haer Ma[t] te recomanderen in generalibus terminis. Daertoe wordde bij hun gerepliceert dat sij gemeent hadden ons legher voor Duynkercken of ten minsten voor Nyeupoort gevonden te hebben. Dat het schijnt wij gheen uytlantsche hulpe en begeerden, gelijck opt voerjaar was gebeurt dat Haere Ma[t] hadde toegelaten ij[m] soldaten uyt haer landt herwaerts te laeten gaen. Dat aen den Agent naderhandt was gescreven hij soude die aldaer laeten blijven. Indien wij begeerden Haere Ma[t] yet voorgedragen te wordden, dat Milord Cobbam desen avondt noch soude terugge varen, dat hij tselve geerne doen soude; middelertijt mochten wij ons daer op beraden. Naer recommandatie als voor ende declaratie dat wij tot dese expeditie ons uytterste vermogen hadden geemploijeert, zoo hebben wij ons affscheyt van heur E. genomen. Daernae zijn wij naer tquartier van Zijne Ex[cie] getrocken om ons wedervaren Zijn Ex[cie] te kennen te gheven, ende te vernemen wat Zijn Ex[cie] dyenaengaende soude moegen wesen bejegent; dan wij en hebben nyet connen verstaen dat de voorn. heeren aen Zijn Ex[cie] daervan enighe openinge hebben gedaen. Nae verscheyden discoursen zeyde Zijn Ex[cie]: zoude dan Mons[r] Veer cunnen goet vinden dat wij alhier naer meer volcx souden behoren te wachten? (daervan men in lange nyet en soude cunnen versekert wesen). Wij hebben voor dees tijdt noch te veel volcx, ende al waeren wij de helft stercker, zoo

en const des anderen daechs oick niemant in die trenchee blijven, als te seer van achteren ontdeckt wesende. Men stelde anders aende iij[e] batterie de gabions daertoe noodich, die men vulde ende tot een batterie prepareerde, ende om mettet geschut daeraen te mogen commen, werde de creecke recht voor de ij[e] batterie gedempt. Men volmaeckte mede de iiij[e] batterie ten westen om geschut daerinne te mogen planten, ende omdat men ontwijffelijck meinde dien nacht de hoochte van S[te] Catherinen te saiseren ende sulcx den Grooten Dorst te mogen aentasten, hadde Sijn Ex[cie] bij tgarnisoen van Oisteynde een ander approche ende trenchee laten maken op de creecke van S[te] Catherinen loopende naer de Grooten Dorst om denselven Grooten Dorst oick vande oistsijde te naerderen ende mogen aentasten, maer dat werck bleef daernaer vruchteloos, omdat niet geeffectueert en werde de approche op Sinte Catharine.

Desen dach smorgens quamen tot Bergen op den Zoem in thof bij malcanderen de Staten Generael van dese sijde, heur mede intitulerende gedeputeerden, ende de gedeputeerden vande Staten vande andere sijde, dwelcke naer een corte congratulatie overleiden een brief vande Staten van Brabant, Limborch, Lutsemborch, Gelderlant, Vlaenderen, Artois, Henegouwen, Valenchijn, Namen, Rijsele, Douay ende Archies, Dornick, Tornesy ende Mechelen, gescreven binnen Bruessel op den v[en] Junij ende onderteyckent P. Masius, houdende, dat se op de brieven vande Staten van dese sijde vanden 22[en] Marty 1599 niet en hadden geantwoort, omdat se tsedert niet vergadert en waren geweest, deurdien de Ertshertoge eerst moetende alomme doen de gewoonlijcke eeden, heur niet eer en hadden bijeen ontboden. Dat se verlangden dese Staten op deselve vergaderinge mede te sien, twelcke mits de oneenicheit niet geschieden en konde. Dat de landen noit meer en hadden gefloreert, dan als die tsamen onder eenen oversten heere hadden geseten, twelcke daerom noch te wenschen ware. Dat se hoipten daertoe te konnen commen, indien sij met dese Staten in spraecke conden commen. Dat heur daerom dunckt, dat men alle voorleden saken behoirt te vergeten met een eeuwich geswijch ende in ruste te bedencken de middelen om uyt dese verwerringe,

---

sonde men met iiij[m] soldaten die drye ingangen met schantsen beset om dieper in Vlaenderen te comen, cunnen sluyten.»

Uit den inhoud van dezen brief, die onder de ingekomen stukken van de Staten Generaal op het Rijks Archief (Lias loopende) berust, is niet onduidelijk op te maken dat Vere het met den Prins omtrent dit punt volstrekt oneens was, ja zelfs dat hij, door de gedeputeerden in aanraking te brengen met de genoemde Engelsche heeren, aan de zaken een anderen loop trachtte te geven, die meer met zijn gevoelen overeenkwam.

daerinne de landen sijn, te geraken, dewijle die den staet bederft, ende tot noch geen uytganck hebben gevonden. Dat se heur nieuwe princen bij heur hebben ende daerom trachten om weder te keeren tot heur oude voorspoet, ende sulcx desen scrijven, opdat dese Staten van gelijcken deden om uyt dese ellenden te commen met een goede vereeninge, die anders d'een ende d'ander onderwerpen de fortune van gansch eens bedurven te werden, ende niet en dijden dan tot schade vande ingeborenen ten wedersijden. Dat men daertegen moet voorsien, dat God noch even machtich is, mits dat men mer aenneme dese occasie ende sorchelijck voor degeene, die dselve sullen veronachtsamen. Dattet mer aen dese Staeten en hangt om hiervan een prouve te nemen bij onderlinge versamelynge, tsij hier bij heur ofte in neutrale plaetsen. Dat se hoipen dat elcx daerbij vernougen sal konnen hebben, daertoe uyt heure vergaderinge gesanten met volle macht sullen gesonden worden, om alle achterdencken wech te nemen, mits dat dese Staten van gelijcken doen, als de Gedeputeerden Bassigny, Benting ende Coot naerder sullen verclaren, daerop sij verwachten sulcke antwoort ende resolutie, als de Staten van dese sijde tot een goeden vrede van noode sullen achten. D'opscrift was aende Staten van Gelderlant, Hollant, Zeelant, Utrecht, Overijssel, Vrieslant ende Groningen. Hierbij verhaelden sij in tlange de swaricheit de landen overgecommen met desen swaren inlantsen crijgh, representeerden de onseeckere ende bederffelijcke uytcomtste van der oirlogen, ende ter contrarien van dien de commoditeiten vanden pays, ende dat daeromme alle de Staten van heure sijde niet meer ter herten en namen, dan te dencken op de middelen om tot een goede pays te commen ende voor t'expedientste bedachten te wesen met dese landen in handelinge van vrede te commen, ende versochten sulcx, dat dese Staeten heur daermede wilden conformeren ende bestemmen een plaetse van bijeencomtste, in Brabant, in Hollant ofte in eenige neutrale landen. Dat sij daertoe gesanten souden senden met volle macht om te handelen ten genougen van partijen, mits dat men van dese sijde van gelijcken wilde doen, ende seiden anders al dat sij konden om onse Staten daertoe te persuaderen, waerop de gedeputeerden vande Staten Generael van dese sijde antwoorden, dat sijluyden oick niet lievers nochte meer en sochten als twelvaren ende vrijheit vande Nederlanden, die bij den Spangiaerden verdruckt werden. Dat daerom de Staten vande andere sijde heur mede mosten disponeren om heur oick tegen de Spangiaerden te stellen, als die van dese sijde hadden gedaen, daertoe sij nu beter occasie als oit te vooren hadden, omdat de Spangiaerden in 30

jaren in dese landen noit so onstarck sijn geweest als nu, mits den slach van Nieupoort. Immers dat se vooral versochten te verstaen, off de meininge was dat alleen mette Staten van d'andere sijde soude gehandelt worden, ende of se oick gesint waren te doen effectueren tgeene tot der landen welstant soude gehandelt werden, dan of de meininge was, dat men metten Ertshertoge ofte Spangiaerts soude moeten handelen ende van deselve de effectueringe vercrijgen. Den Graef van Bassigny ende d'andere gedeputeerden vande andere sijde seiden daerop niet gelast te sijn, dat se oick een Prince hadden ende sonder denselven niet en vermochten te doen, vertrouden nietemin dat hij t'alles soude goetvinden ende doen effectueren. De gedeputeerden van dese sijde seiden plat uyt, dat se niet gesint en waren metten Ertshertoge te handelen, omdat hij aen Spangien so verbonden was, dat men met hem niet en soude konnen accorderen, dat dese landen dienstelijck soude konnen wesen, noch in den welstant van dien, noch in de religie ofte vrijheyt ende gerechticheyt derselver. Ende mits de gedeputeerden vande andere sijden heur daerop innehielden ende naerder niet en verclaerden bij gebreck van last ende om tegen heuren Prince niet te misdoen, dan alleen bleven insisterende om eens bijeen te mogen commen, gaven de gedeputeerden van dese sij voor heur eintelijcke resolutie denselven mede een brief aende Staten vande andere sijde vanden 21en Julij, houdende dat se heuren brief hadden geopent ende met heur gedeputeerden lange gecommuniceert op den inhout van denselve, ende daerop dienstelijck gevonden aen heur principalen rapport te doen, ende sullen besorgen dat heur principalen op de propositie van heur gedeputeerden behoirlijck sullen antwoorden. Dat se daerom sijn gescheiden met vertrouwen, dat heur gedeputeerden mede getrou rapport aen heur sullen doen, dat se desen ten besten sullen verstaen, ende dat se den welstant der Nederlanden met heur in gunstige recommandatie souden houden. Ende was ondergescreven, die gedeputeerden vande heeren Staten Generael der Vereenichde Nederlant, geteyckent C. Aerssen. Ende scheiden so ten lesten van malcanderen naer veel caresseren, vermanen ende recommanderen in tgeneracl ende particulier, wesende aende voors. gedeputeerden gegeven copie vande voors. brieven. Hebbende de onsen wel bemerckt dat die vande andere sijde seer confuys waren geweest, als men heur aengemaent hadde op de middelen om te doen effectueren tgeene sij souden resolveren ofte met ons accorderen, daerom geacht werde dese sake meer te geschieden om den gemeinen man ginder den mont te stoppen als op hoipe van wat uyt te richten.

Den xxij^{en} Julij was seer heet ende schoin weder, maer Sijn Ex^{cie} en was niet wel tevreden, dat men snachts so versuymt hadde St Catharinen te saiseren, te meer so men desen helen dach noch niemant daer gelogeert en sach, doch omdat den viant nu reden hadde te bemercken, dat hij daernaer trachte, vreesde hij altoos geprevenieert te werden. De trencheen ten noortoosten gemaeckt most men meest verlaten, omdat se mits tvoors. versuym te seer onvrij waren ende openlagen. Daerentusschen quam uyt Zeelant naer Oisteynde een vloote schepen, daerinne waren 9 vendelen knechten van Duvenvoorde, te weten de sijne ende die van Aert van Brienen, Corn. Maertss., Souck, Calslagen, Rijswijck, Poelgeest, Jac. van den Eynde, Steenhuys ende Arkel, ende hadden bij heur 7 oirlochschepen, ende omdattet calm weder was, waren de galeijen op heur uytgecommen, doch en cregen geen schepen vande vloote, omdat se seer cort bijeen bleven, maer wel een ander schip ofte passager, dat wat verre buyten af was ende branden tselve, volgende altoos de vloote tot op een groote mile naer aen Oisteynde, alwaer sij der boven om voeren, ende gingen so deur de oirlochschepen, schoten dapper van verre ende brachten so de schepen ten lesten alles sonder schade te lijden tot Oisteynde. Men arbeide desen dach seer aende approche bij die van Oisteynde gemaeckt, om dselve tegen den uytval te verseeckeren, want omdat Ste Catharinen niet gesaiseert en was, bleef dselve alleen ende in gevaer. Snachts dede Sijn Ex^{cie} wederom tenteren om op de hoochte van Ste Catharinen te commen ende hadde daertoe 3 regementen doen marcheren ende tgeschut bij de hant brengen om terstont daer te planten ende den Grooten Dorst te mogen beschieten, maer daer ontrent commende, bevonden dat den viant heur geprevenieert ende dvoors plaetse gesaiseert hadde ende so dapper op heur schoot, dat se terugge mosten wijcken ende tgeschut doen wederom brengen, twelcke de vruchte was van tversuym van gisteren. Daerentusschen dede Sijn Ex^{cie} in de iiij^{e} batterie 2 stucken planten om in flancke op Isabelle te mogen schieten.

Desen dach vertogen van Bergen op den Zoem weder wech de gedeputeerden vanden viant, meinende noch dien avont binnen Bruessel te wesen, ende de Staten Generael vertogen mede wederom naer Zeelant om voor eenige dagen daer noch te blijven.

Den xxiij^{en} Julij was schoin ende heet weder, ende omdat men sach dat den viant ons hadde geprevenieert ende niet alleen gesaiseert de hoochte vande kercke van Ste Catherinen, maer aen t'uytcommen vanden voors. wech tusschen den Grooten Dorst ende Isabelle hem selven logeerde ende

een retranchement maeckte, daer sij noch van dage seer arbeiden, dat scheen, dat hij daer geschut wilde planten, werde dit beleg voor verlooren ende vruchteloos geacht. Want in alles werde veel swaericheit bevonden, te weten dat men de schantse niet rontsomme en const besetten, dat men se van heur secours niet en const uytsluyten, ende als schoin de bresche daerop al soude geschooten wesen, dat men dan noch aenden storm niet en soude konnen commen dan in misericordie van tgeschut van Grooten Dorst ende vande musquettaden vande trencheen van Ste Catharine ende daer aenden voors. wech gemaeckt, waerom Sijn Ex^cie^ siende, dat den compas in Vlaenderen verloopen was ende dat daer meer niet en was uyt te rechten, besloòt sijn leger metten eersten op te breecken ende wech te gaen, sondt daerom weder naer Zeelant den capitein Arien de Jonge, om van daer naer Oisteynde te doen commen alle de ledige schepen die daer waren. Hij gaf last dat men de 6 halve canons uyte ij^e^ ende de 2 stucken uyte iiij^e^ batterie te nacht soude wech halen ende naer Oisteynde brengen, ende dat men op morgen de schantse Albertus soude slechten, ende meinde op overmorgen te trecken op de oistsijde van Oisteynde om sijn volck van daer bequamelijcker te embarqueren. Desen dach quam voor Oisteinde aen een oirlochschip vande Coninginne, daerinne waren Milord Cobbham, Sr Walter Raly ende Sr Herry Pemel, Vice Almiral van Engelant ende andere ridders commende om tleger ende de plaetse vande bataille te besichtigen. In t'aencommen schooten sij seer uytet schip ende seiden dat noch op wech waren de Graven van Noorthumbelant ende Rutlant met heure broeders ende andere heeren om desen somer hier tleger te besichtigen. Des avonts werde tvoors. geschut afgehaelt, maer om geen semblant van vertrecken aenden viant te maken, werde de approchen evenwel gevoordert, in twelcke den ingenieur Andries de Roy deur den arm geschooten werde sonder been te raken.

Den xxiiij^en^ Julij was schoin ende heet weder. Sijn Ex^cie^ dede sijn approchen al soetelijck voorderen, ende den viant arbeide seer aen sijn retranchement aenden voors. wech, twelcke hij dapper stijf ende hooch maeckte. Sijn Ex^cie^ ging besichtigen ten oosten van Oisteynde over de Geule, om sijn leger daer te logeren, overmits de voeragie begonst dunne te worden. Hij bevont dat op de oostsijde wel voeragie was, maer nergens geen soet water, ende dat hem mitsdien onmogelijck was sijn leger daer te houden, derhalven hij besloot in t'oude quartier te blijven, totdat de schepen souden commen om te mogen wech varen ende dede sulcx ophouden de afwerpinge van Albertus die begonnen was. Ende omdat hij op

sijn vertreck de retraicte ten aensien vanden viant soude moeten doen, dede hij in de duynen bijnaest ten half wege tusschen Albertus ende de stadt een v^{e} batterie maken, ende 2 halve canons gecommen uyte iiij^{e} batterie, daerinne planten om de retraicte te verseeckeren ende den viant in sijn retranchement aenden voors. wech met schieten wat te quellen. Des morgens vrouch quam noch een coninginne schip voor Oisteinde ende schoot in t'aencommen seer, daerinne waren de Graven van Noorthumbelant ende Rutlant met heur broeders ende meer andere ridders, dwelcke, aen lant gecommen wesende, met de andere heeren des middachs naer tleger quamen, bij Sijn Ex^{cie} aten, ende gingen der naernoens met Graef Lodewijck ende eenige vanen ruyteren besichtigen tvelt, daer den slach was geschiet ende daer de doden noch lagen. Hier en tusschen dede Sijn Ex^{cie} sijn quartier noch al voort beschantsen ende de voorste approchen tegen Isabelle beset houden met musquettiers, die met schieten den viant bedeckt deden houden. Den colonnel La Bourclotte, wesende in t'retranchement vanden viant aenden voors. wech, ende opclimmende om wat te besichtigen werde met een musquet deur den cop doot geschooten, twelcke bij den viant geacht werde een groot verlies, omdattet een stout soldat was ende onversaecht om wat hasardeus aen te grijpen. Aen onse sijde werde in tbeen gequetst den capitein Aeneas van Treslong, doch sonder pericule.

De saken liepen in Vrieslant hoe langer hoe meer in tverwerren, omdat den algemeinen lantdach niet en const gehouden werden ende de gedeputeerden van Ostergoe ende Westergoe een particulieren lantdach van heur leden ofte Goen hadden uytgescreven ende dat thof (die bij instructie verplicht waren huer met geen saken van politien ofte regieringe te bemoeijen nochte in cas van scheuringe d'een ofte d'ander partije te mogen bijvallen) bij openbare mandaten aende volmachten verboden hadde tot Franicker te gaen, maer de gedeputeerden insisterende op de particuliere vergaderinge, brachten te wege dat de volmachten vande twee Goen tot Franicker quamen, die daervoor eerst approbeerden de scheidinge van tcollegie, tot dat de steden de 6 specien souden innewilligen, ende deputeerden 4 edelluyden om naer Lieuwerden te gaen ende thof te bewegen hem in desen stille te houden ende te sien hoe men de sake soude konnen in accoorde brengen, maer thof pretenderende dat se tegen heur bevelen tot Franicker waren gegaen, liet se alle vier tot Lieuwaerden arresteren, twelcke niet weinich de sake en verbitterde. Corts daernaer beschreef thof de voors. gedeputeerden van Oostergoe ende Westergoe naer Lieuwaerden te commen

om dese swaricheit te mogen afmaken, ende so d'anderen niet en quamen, gaven hoip dat se yemant naer Franicker souden senden om te sien hoe men de sake daer best soude konnen handelen, doch naderhant heur anders bedenckende, deden deur den procureur generael procederen tegen Hottinga, Roussel ende Isebrandi, ende depescheerden van dage daerop mandement, bij twelcke sij heur peremptoirlijck deden citeren tegen den xxix^{en} deser in persoin te commen hoiren den eisch van denselven Procureur Generael ende daerop te antwoorden, ende dat voor de eerste, tweede, derde ende vierde reise, met inthimatie, sij quamen ofte niet, dat se evenwel voorts souden procederen, wesende het mandement gegrondet als of sij op eigener auctoriteit dese scheuringe hadden gemaeckt ende eenige registers met des lants segel hadden met genomen. Dese maniere van doen scheen veel onpartijdige menschen te seer precipitant ende dangereus in een populaire regieringe als tegenwoordich alomme in dese landen is.

Den xxv^{en} Julij was noch heet ende schoin weder, tleger lach stille ende schoot altemet naer den viant wederom. Op den naernoen ging Sijn Ex^{cie} besichtigen de Engelse schepen in tgeselschap van alle de Engelse ende veel andere heeren, ende daer wat gerefraischeert hebbende, scheide op den avont wederom vande scheepen, die doen seer dapper schoten ende thoinden dat se wonderlijck voorsien waren van geschut. Eenigen meinden dattet onvoorsichtelijck gedaen was van Sijn Ex^{cie} op deselve schepen te gaen, omdat men hem daer een baste hadde konnen spelen, maer hij willende bethoinen dat hij dselve heeren ganschelijck vertroude, ging daerop, achtende heur daermede eere ende vruntschap te bewijsen. Sijn Ex^{cie} hadde sijn meeste becommeringe om de retraicte seeckerlijck te mogen doen ende laste daerom dat men in de approchen ten noorden 2 goede corps de guarden soude maken ende als schantskens viercant optrecken om t'uytvallen vanden viant beter te beletten.

Den xxvj^{en} Julij was noch heet ende schoin weder. Sijn Ex^{cie} hielt sijn leger noch stille, ende verstaende dat den viant wederom veel volcx geleit hadde in de schantse te Bredene, ende daerom bevresende dat se hem empeschement mochten willen doen, als hij sijn volck in de Geule mocht commen te embarqueren, tooch over de Geule tlant besichtigen, ende ordonneerde een halve mane te maken over de Geule tot bewaringe vande brugge daer geslagen, ende wat hooger op de creecke ofte canal loopende naer Bredene op beiden sijden een retranchement te maken, om sijn volck daerinne te mogen houden, welck retranchement aende voors. halve mane aengetogen soude werden. Daer en tusschen dede hij uyte

haven van Oisteinde wisselen ende uyttrecken alle de ledige schepen ende die op tdiep leggen, om te mogen gebruycken ter bequaemster plaetsen tottet embarquement. Die vande schantse Isabelle schooten seer veel, in twelcke naernoen den capitein Ingenhaef tbeen afgeschooten werde, daeraen hij noch tenselven dage sterf. Daer quam eenen vanden viant over, die verseeckerde de doot van La Bourelotte, ende men verstont op den avont, dat desen dach bij Brugge gecommen waren 2500 man te peert ende te voet vande gemutineerden tot Hamont, die met groote beloften van betalinge gedaen marcheren waren, ende dat den Ertshertoge doende was om noch 12 benden van ordonnancie op de been te brengen, daerdeur des viants leger vast starcker werde ende de hoipe van yet goets te doen voor Sijn Ex^cie vast weiniger. Op den avont gingen wederom tscheepe om naer Engelant te varen de heeren Cobham, Rhaly, Pemel ende anderen, ende voeren des nachts af met beide de schepen, maer de Graven van Noorthumberlant ende Rutlant met heur broeders ende andere ridderen bleven noch bij Sijn Ex^cie, om tlant hier te besichtigen.

Den xxvij^en Julij was noch heet ende schoin weder. Sijn Ex^cie wesende vastelijck geresolveert sijn leger geheel van hier op te breecken ende wech te brengen, tvoetvolck in schepen naer Zeelant ende de cavalerie in schepen naer Bergen op den Zoem ende vooreerst een goede partije volcx noch tot Oisteynde te laten, sonder eenich seecker dessein vooren te hebben, maer alleen sulcx te doen, als de heeren Staten Generael souden goetvinden, heeft desen alles aen deselve Staten gescreven, met verclaringe dat hij mettet volck in Zeelant soude wachten op heur antwoort om te weten of men tleger breecken ofte langer bijeenhouden soude, ende wat men noch voorder soude mogen doen. Hij dede voorts seer arbeiden aende retranchementen over de Geule beoosten de stadt begonnen, alwaer hij deur dede steecken den dam, die t'zeewater vande contrescharpen hielt, om te meer waters te doen innevloeijen ende de Geule meer tochts te geven. Hij creegh mede tijdinge, dat de gemutineerden voorseecker bij des viants leger waren gecommen, twelcke te meer gelooft werde, omdat men desen dach voor Oudenburch veel salven hoirde schieten, daerom hij in sijn leger ende approchen de wachten dede verswaren ende mede wacht houden over de Geule in de begonnen trancheen tot bewaringe vande schepen, die daer leggen mosten, omdat de haven van Oisteinde so seer vol was, datter geen schepen meer innecommen konden. Hij dede mede seer arbeiden aende corps de guarden totte retraicte voor Isabelle begonnen.

Den xxviij^en Julij was heet ende schoin weder. Sijn Ex^cie begonst alle

de preparatien tottet vertreck te maken. Hij dede de quartieren in stadt afsteecken om te logeren boven tgarnisoen noch 39 compagnien te voet ende 4 vanen ruyteren, ordonneerde mede dat men in de stadt soude brengen noch 30^{m} pont cruyts, twee halve ende 2 heele canons met de scharpen daertoe, noch 80^{m} ℔ caes, ende boven t'90 lasten rogge, alrede in de stadt wesende, noch 10 andere lasten. Anders lach tleger noch stille, schietende altemet op de schantse, ende die vande schantse wederom. In stadt werde begraven den capitein Ingenhaef.

De gedeputeerden vande Staten van Oostergoe ende Westergoe in Vrieslant gaven op van dage een libel uyt, daerbij sij recuseerden thof voor rechters in de saken van heur principalen, omdat se partijdich waren, ende in t'citeren vande gedeputeerden voors. gedaen hadden tegen heur eedt ende instructie, geciteert heur overicheit, ende sulcx de hoocheit van dien hadden gevioleert, seggende dat se geen rechters en hadden als heur principalen, bevalen heur daerom op privatie van heure officien op te houden van sulcke wegen van doen, ende dat de Raden die van wegen de 2 Goen waren gestelt op s'anderen daechs naer insinuatie voor heur souden compareren om rekenschap van sulcken heur doen te geven, ende so se voorts gingen met procederen, wilden sij daertegen sulcke middelen bij de hant nemen, als sij souden goetvinden. Ende of wel sij dry notarissen gecommitteert hadden om de insinuatie te doen, en wilde thof dselve notarissen niet hoiren spreecken, waerom de gedeputeerden om dselve insinuatie te doen den lesten deser mosten deputeren twee advocaten.

Den xxix^{en} Julij was noch seer schoin weder. Tleger lach noch al stille, maer omdat dese dach uyt Zeelant tot Oisteynde quamen 70 ledige schepen, begonst Sijn Ex^{cie} op tvertreck van tleger naerder te voorsien. Hij dede in de stadt brengen de 4 stucken geschuts voors. ende dede voorts verdeilen de ledige schepen vooreerst onder de cavalerie, om daermede wech te mogen commen, omdat hij achte t'voetvolck lichtelijcker wech te brengen als de cavalerie.

Desen dach quam uyt Vranckrijck wederom den commissaris Doublet mette 30^{m} cronen, die hij, in Hollant gecommen, most overleveren aenden ambassadeur Busenval, dwelcke alleer die over te tellen dselve dede verslaen in nieuwe Overijsselse nobels om daeraen te quinten 6^{m} ofte 7^{m} gulden, die bij verslaen ende verargeren vande munte tot oneere van sijn meester te prouffiteren waren.

Ontrent dese tijt werde van sijn aenhoudinge ontslagen ende vrijgelaten den Grave van Essex, met last wel toe te sien, met wien hij voortsaen

sal converseren ende geen suspecten aen te houden, twelcke geschiede om hem stille te doen houden ende alle militaire personen van hem te vervreemden, om hem in cleinicheit te doen houden.

Den xxx^en^ Julij was noch schoin weder. Sijn Ex^cie^ prepareerde alle saken tottet vertreck tegen morgen, ende om minder belet in tscheepen te hebben, sondt hij op den naernoen 15 vanen ruyteren naer Oisteynde, die noch dien avont meest alles geembarqueert werden, ende daeraf noch eenigen dien dach afvoeren. Men en behoufde niet veel commandementen te gebruycken om heur tschepe te doen gaen, aengesien elcx so ijverich ende blijde was wech te mogen commen, dat se niet dan altewel heur selven schickten ende tscheepe begaven, twelcke noch al teyckenen waren vande vrese vanden slach. Ende omdat Sijn Ex^cie^ gesint was de schantse Albertus aftewerpen ende hij vreesde dat hem tselve noch veel belets soude doen, dede hij de bolwercken mineren om cruyt daeronder te leggen ende die te mogen doen springen.

Den lesten Julij was noch schoin weder. Van Oisteynde voeren vrouch af 106 schepen met ruyterie geladen, die alles recht naer Bergen op den Zoem gingen. Sijn Ex^cie^ brack vrouch van voor Isabelle alle sijn leger op, doende de stucken vande platte formen op de duynen wech halen ende naer Oisteinde voeren, ende hebbende tselve alles in slachordre op de strange gebracht, tooch daermede naer de schantse Albertus toe, daer de borstweringe afgewurpen was. Ende wesende tusschen de schantse ende Oisteynde, dede hij lang halte doen, om alle de reste van tvolck ende bagagie uyten leger te verwachten. So haest die alles voorbij waren, dede hij t'vier in de minen onder de bolwercken steecken, maer omdat de minen niet wel gestopt en waren, ende oick weinich cruyts in elcx lach, eventeerden dselve altemael, ende sloegen totte poorte uyt, twelcke Sijn Ex^cie^ siende, ende dattet nu te laet was de wallen met schuppen af te werpen, heeft tselve also laten leggen, ende doen aen stucken slaen de sluyse leggende beoosten aen deselve schantse. Daernaer heeft hij doen aftrecken de 4 halve canons uyte eerste batterie op de duynen, ende van voor Isabelle doen wech commen alle de wachten vande trencheen ende anders, ende is daernaer al langsamelijck naer Oisteinde getogen, doende in tvoorbijgaen oick afhalen de 2 halve canons uyte leste batterie op de duynen. Den viant quam totten laten avont toe seer weinich uyt, ende noch niet voorder als in de gemaeckte corps de guarden. De cavalerie van tleger quam eerst naer de stadt om te schepen, ende werde desen dach meest alles gescheept op 7 vanen naer, die men bij gebreck van schepen

niet wech brengen en konde. Tvoetvolck werde naer desen dach mede meest alles gescheept, so verre de schepen recken konden, daertoe den ijver ende begeerlijcheit om wech te wesen seer veel holp. Tegen den avont voer Graef Lodewijck met eenige ruyteren die noch gescheept waren mede naer Bergen toe, ende den viant siende dat ons leger gansch wech was, nam op den avont de schantse Albertus weder inne ende begonst die wat te prepareren om te houden ende den wech van Nieupoort daermede weder te sluyten.

Den eersten Augusti was schoin weder. Alle de schepen mettet voetvolck voeren vrouch met een goede wint af naer Rammekens met last daer te blijven ende te wachten op bescheit. De resterende schepen met cavalerie gingen oick af om tot Bergen mede te landen. Sijn Ex^cie^ dede voorts in schepen van amunitie, in oirlochschepen ende soetelaersschepen gaen de resterende Schotten ende Switsers, die te cort van schepen quamen, in vougen dat hij t'alles scheepte dat met gaen soude ende haeste daernaer dapper dat doch alle de amunitieschepen uyte haven souden commen, die hij rontuyt des naernoens mettet hooge water wilde uytgebracht hebben. Daerentusschen liet hij in de stadt boven de 11 compagnien die daer in garnisoen waren, vande Engelsen de compagnien van Hamont, Daniel Vere, Holcraft, Farfax, Metkercke ende Vavasour onder tbeleit van Hamont; vande Vriesen die van Ripperda, Hans Vries, Melis van Amerongen ende Ernst van Millingen onder t'beleit van Ripperda; vande Duytsen ende Switsers die van Huseman, Cotwis, Embiesen, Cruningen, Hans Sax, Hans Barnard onder tbeleit van denselven Huseman, lieutenant colonnel; vande Francoisen ende Walen de compagnien van Dussau, Fermentieres, Pomarede, Buisson, Francois Marischal, Fr. Marlye ende van Gilson, onder tbeleit van Dussau; vande Zeuwen ende Schotten de compagnien van Bievry, Dominicque, Pacquo le Ducq, Logier, Hamylthon ende Caddel onder tbeleit van Bievry; ende vande Hollantse ende Stichtse compagnien die vanden Colonnel Wingaerden, van Calf, Bovetis, Arckel, Calslagen, Poelgeest, Floris van Wingaerden, Ruse, Dirck de Jong ende van Loen onder tbeleit van denselven Colonnel, ende vande ruyteren souden voor een tijt daer blijven de vanen van Balen, Cicil, Vere ende Arthur onder tbeleit van Balen, ende bij gebreck van schepen bleven daer mede de vanen van Onsta, Edmonde ende Wermeloe onder tbeleit van Onstae, ende om tselve gebreck mosten mede tot Oisteynde blijven alle de wagens ende treckpeerden. In summa op alle desen ordre gestelt wesende, ging Sijn Ex^cie^ mette gedeputeerden vande Staten des naer-

noens ontrent 3 uyren tscheep in oirlochschepen, om met sijn exempel alle de anderen te eer te doen bewegen om mede uyt te porren, ende maeckte terstont seil, maer en seilde niet wijdt of hij en wierp weder t'ancker in de gront ende bleef leggen om de lesten uyte haven te wachten, ende siende dat veel cleine schepen al voor seilden, dede dselve signael met een schoot om mede te blijven, dan die waren so verre geadvanceert, dat se niet wederom commen konden, ende naer 5 uyren verstaende dat alle de schepen, die uyt Oisteynde commen souden, uyt waren, maeckte hij wederom seil ende quamen tot bij de cleine schepen, die voor waren, daer hij weder t'ancker wierp ende bleef, omdat tweder heel calm was, wesende ontrent een mile van Oisteynde.

Den ij^en Augusti was betrocken donderich weder. Des morgens ontrent 2 uyren voor dach begonstet moy op te coelen, waerom alle de schepen seil maeckten ende voorts voeren, maer omdat de wint w. n. w. was, mosten sij meest de lantcuste van Vlaenderen houden, ende so voorts seilende, quamen tot dicht voor tgat van Sluys heen, daer men de 4 galeijen aende schantse bij de Knock sach leggen, ende omdattet matelijck waide, voeren de smackseilen wat voor uyt met de ingaende vloet, doch so se recht voor tSwarte gat quamen, viel de wint als in een sack ende werde so seer calm, dat alle de schepen mer dreven mette stroom. De galeijen siende alle de smacken aldus voor uyt, ende dat mits de calmte de oirloichschepen bij heur niet commen konden, begonnen uyt te commen langes het eilant van Casande heen, welck gat tamelijck lang is, ende commende aen t'eynde van tgat, souden ontwijffelijcken veel smacken met amunitie ende bagagie geladen te schande gemaeckt hebben, maer rechts in deselve tijt begonstet te regenen ende te waijen, in vougen dat de smacken weder seilen konden ende de oirlochschepen naer de galeien toecommen, waermede meest alle de oirlochschepen naer de galeijen toeliepen, ende de galeijen dat siende, keerden wederom ende roeiden tgat weder inne, in twelcke de achterste schepen recht aenvoeren om de galeijen te onderscheppen, maer een santplate daer tusschen beide leggende, belette des, doch schooten van alle canten seer naer heur, ende sommigen van so naerbij, dat de galeijen heur met musquettiers defendeerden als geen geschut van tersijden voerende. Men sach hier wat voordel galeijen in calmte op schepen hebben, ende hoe beswaerlijck dattet is voor schepen dselve te volgen, mits sij tegen stroom ende wint op konnen commen, daer heur geen schepen en konnen volgen. De vloote voer voort ende quam onbeschadicht tot voor Vlissingen (hoewel eenige schippers van

smacken heur schepen al geabandonneert hadden) alwaer Sijn Ex^{cie} uytet oirlochschip in sijn eigen schip ging ende voer voorts totte haven van Middelburch, daer alle de schepen mettet voetvolck lagen. In sijn schip vont hij de gedeputeerden van Zeelant ende een commis uyt Hollant, die daer was gecommen met 115^{m} £ tot betalinge van terijsvolck ende ging tsavonts tot Middelburch logeren.

ANDERE GESCHIEDENISSEN.

Den iij^{en} Augusti was betrocken stormich weder. Sijn Ex^{cie} was mette Staten in lange deliberatie wat men mettet leger soude mogen aengrijpen, maer omdat hij sonder seecker dessein, twelcke hadde mogen dienen, om den viant in haeste te diverteren uyt Vlaenderen was gescheiden, ende dat mits t'retardement twelcke nu hier geschiet, den viant middel ende tijt gegeven werde om mede sijn volck ontrent de Schelde te brengen ende sulcx bij de hant te hebben, heeft men voor best moeten innesien terijsvolck voor eenigen tijt in de steden te leggen ende te refraischeren om te sien wat continantie den viant soude houden, ende wat men naer de occasien noch soude konnen doen. Desen volgende begonst men terstont de patenten aen terijsvolck uyt te deilen, ende men laste dat alle tgeschut ende amunitie soude gebracht werden ter Vere in de haven ende daer gehouden tot naerder bevel. In vougen dat scheen dat wij tsedert de victorie in onse actien so verblint waren, dat wij niet en wisten wat te doen, want indien tvoornemen hadde konnen vallen om op den Bosch ofte de Grave yet voor te nemen tot diversie, men soude daermede den viant in haeste hebben konnen in Brabant trecken ende daernaer gelegentheit hebben konnen vinden tot verlichtinge van die van Zeelant yet op Sluys ofte de schantsen voor Sluys voor te nemen [1].

---

[1] De Staten beschouwden, en niet ten onregte, de verovering van Sluis en tegelijk daarmede de verdrijving van Spinola's galeijen, als de meest wenschelijke onderneming, welke in die dagen beproefd kon worden. Den 29sten Junij hadden zij aan hunnen agent Sailly te Calais geschreven: „Alsoe wij onderrigt wordden van een overgekomen slave vande galeijen des vijants datter apparentie is, soe verre d'andere slaven wisten dat sij overkommende alhier souden vrij zijn, dat zij ontloopen ende wat van importantie souden aenrichten, soe hebben wij goetgevonden u daer af te adverteren,

Ende omdat Sijn Ex[cie] niet van meininge en was wederom so hooch in zee te loopen, laste hij dat men tgeschut ter Vere weder in ponten soude doen, ende de boots daerinne tselve geweest was, afdancken. Besloot mede t'meeste voetvolck in Zeelant te houden ende de ruyteren in Brabant, maer die van Zeelant en wilden tvoetvolck niet accepteren, ten ware men dselve wel dede betalen, daerop aen alle tvolck uyte aengecommen penningen betaelt werde een halve maent solts, ende aen die van Zeelant verseeckert, dat men se voorts wel doen betalen soude.

Den iiij[en] Augusti regende ende waidet seer. Men gaf voorts uyt de resterende patenten aen tvoetvolck, daervan veel noch desen dach begonnen te vertrecken naer heur garnisoenen, te weten d'Engelsen ende Francoisen alles in Zeelant ende de reste naer Hollant ende in Brabant, om den viant beter in asem te houden ende sijn volck wat in de vette landen van Vlaenderen ende Brabant te doen blijven, om die wat uyt te mergelen ende af te teeren.

Desen dach gaven de gedeputeerden van Oostergoe ende Westergoe in Vrieslant bij openbaren placcaten uyt de redenen waerom de citatie van thof tegen eenigen vande heuren uitgegeven, nul was, dat thof partijch was, ende rechter wilde wesen in een sake die heur niet en gebeurde, dat se tegen heuren eedt in de hoocheit vande provincie tasteden, dat se niet en vermochten tegen heur overicheit rechtsvoorderinge te doen ofte voor te nemen, dat sij gedeputeerden mits dien tselve hof ende heur ju-

---

begerende dat ghij met alle dexteriteyt soe vele soudt (bewerken) dat die voorsz. slaven opte galeijen tot Sluys mogen sekerlijck gelooven ingevalle sij yet weeten uyte richten om hen te vrijen, dat men hen alhier niet en sal misdoen maer vele meer favorizeren.» (Minuten van uitgegane brieven der Staten Generaal, Rijks Archief.) Zelfs den 15[en] Augustus toen het geheele leger reeds uit Vlaanderen vertrokken was, oordeelden de Algemeene Staten nog, «datter jegenwoordich egeen notabelder exploict en sonde kunnen nogh mogen voorgenomen werden, als het ruineren vande galeijen des vijants in t'gat vande Sluys met gewelt, dewijle den vijandt notoirlick daerop seecker fundament maeckt, dat hij dese landen door de beroovinge vande zeevaert, ende consequentelick vande neringe ende traffycque bij middel van t'gewelt der voorsz. galeijen, ende die hij noch meer uyt Spaignen verwacht, ende het invaderen, verbranden ende verwoesten vande eylanden in Hollandt ende Zeelandt, eyntelijck sal krencken ende ruineren, ende onder sijn gewelt brengen, ende dat men daerom dit exploict soude behooren te behertigen, om 'tselve indient eenichsints doenlijck soude sijn, alwaer t'oock met eenigen hazardt, met Godes hulpe eerstdaechs bijder handt te nemen ende te effectueren». (Secreetboek, 15 Augustus 1600.) Meer dan waarschijnlijk is het Maurits geweest, die er nu een onoverkomelijk bezwaar in zag, om, zelfs wanneer men door eene diversie een gedeelte van de vijandelijke strijdkrachten naar Brabant had kunnen trekken, het beleg te slaan voor eene vesting, die veel te sterk was om binnen korten tijd te kunnen worden ingenomen, zooals vier jaren later bleek, toen zij onder veel ongunstiger omstandigheden nog drie maanden weerstand bood.

risdictie wraeckten ende recuseerden. Ende omdat de gedeputeerden vande seven wolden ende steden tot Lieuwaerden gebleven voornamen te disponneren over de penningen van Oostergoe ende Westergoe ende daerop assigneerden, ende de ontfangers tot furneren van penningen bescreven ende aenmaenden, gaven dselve gedeputeerden vande Goen tot Franicker uyt seecker open placcaet, bij twelcke sij allen grietsluyden, secretarisen, bisitteren, dorprichters, ontfangers van grietenien ende dorpen ende allen ingesetenen vande selve Goen verboden de bevelen vande gedeputeerden tot Lieuwaerden te obedieren ofte met heur communicatie te houden ofte oick te obedieren de bevelen van thof bij fameuse libellen (so sij seiden) tegen heuren eedt gedaen op peine van gestraft te worden als fauteurs vande verstoorders vande gemeine ruste. Aldus ging de animositeit van alle de partijen daer dapper in swanck, als of sij tschip in de gront wilden hebben.

Den v^en^ Augusti regendet seer. De reste van tvolck vertooch meest naer de garnisoenen ende de schepen, die de cavalerie naer Bergen op den Zoem gebracht hadden, ledich gemaeckt wesende, werden naer Oisteynde gesonden, om van daer te halen de andere ruyteren met alle de wagens ende treckpeerden, ende omdat terijsvolck te voet daer noch most blijven, werde mede gelt derwerts gesonden om elcx een halve maent solts te geven.

De saken vande Almiraliteit der Vereenichde Nederlanden waeren alomme deur quade regieringe ende tverbot vande licenten bij den viant gedaen seer verloopen ende tot een groote verwerringe ende verachtertheit gecommen ende sonderlings in Zeelant, deurdien mits tsluyten vande Schelde de middelen vande binnelantse licenten cesseerden ende deur de vrese vande galeijen de middelen vande convoyen vande uytgaende ende innecommende goederen seer gekrenckt werden, daer nochtans de equippagie ter zee, om dselve galeijen wille seer most verswaert worden, twelcke tot noch toe in Zeelant groote swaricheit hadde gemaeckt, omdat de middelen vande licenten op de Schelde alleen so machtich waren geweest, dat se daeruyt ende uyte convoyen niet alleenlijck de equippagie ter zee wel ende rijckelijck konden doen, maer noch alle jaren een goet deel van dien imployeren tot subsidie van heur quote te lande, twelcke de meeste oirsake was geweest, waerom sij te vooren de middelen te water niet en hadden willen laten commen in een gemeinen beurse voor alle de almiraliteiten. Ende dewijle nu de middelen te water so swack waren, dat se uyte middelen te lande mosten gesubvenieert werden, werde de quote van Zeelant te hart ende te beswaerlijck voor de provincie, so verre, dat se in langen

tijt heur volck te water geen afreeckeninge nochte betalinge en hadden konnen geven, maer dselve houdende in gestadigen dienste, altoos gesleept ende gedifferreert hadden, begerende nu wel so tscheen de middelen in tgemeen te laten commen, om d'andere provincien in de groote t'achterheit van heure almiraliteit te doen concureren. Hierover gebeurde in dese tijt dat t'oirlochschip van Ligier Pieterss. aencommende tot Vlissingen ende in de 30 maenden geen afreeckeninge gehadt hebbende, tbootsvolck van dien begonnen te muyten, ende so noch een oirlochschip ofte twee aenquamen, deden die van gelijcken, waerdeur die vande Almiraliteit aldaer seer becommert waren, ende versochten de gedeputeerden vande Staten Generael ende Raet van State tot Middelburch wesende, bij heur te willen commen om met heur te adviseren, hoe men best hierinne soude mogen voorsien, alleer dit vier voorder quame te ontsteecken. Men vont goet met heur bij provisie te doen handelen ende daerentusschen te sien wat middelen men soude mogen voornemen om de sake te stillen. Dit exempel sal apparentelijck alle de Almiraliteiten doen terugge dencken.

Den vj^{en} Augusti was tamelijck weder, mits het weinich regende. Die van Middelburch gaven op heur stadthuys van dage een braef banquet, daer se Sijn Ex^{cie} ende alle de andere heeren genodet hadden.

Den vij^{en} Augusti regendet seer. De Staten van Hollant hadden desen dach een dachvaert uytgescreven, ende begonnen te vergaderen, blijvende bijeen totten xiij^{en} toe, meest op tpoint om gelt te vinden ende rapport te doen vanden Vlaemschen tocht ende de besongien tot Bergen op den Zoem verloopen, op dewelcke sij voor eerst besloten met alle ernst te doen innen de restanten vande middelen desen jare geconsenteert, ende dat de steden sulcx d'een helft vande capitale impositie mette verdubbelinge van dien binnen 14 dagen ende de wederhelft binnen 14 dagen daernaer sullen doen opbrengen. Dat de dorpen daertoe mede geexecuteert sullen werden, ende om van tcorpus wegen te verdubbelen voor de geenen die beneden de 25 £ geset sijn, mits dat men heur theuren keure sal geven renthen in tgenerael op de verpondinge van heur dorp ofte particulier op de landen als andere. Dat men de ontfangers vande landen voorts op interest sal doen lichten de resten vande 4^{cm} £ in Majo geconsenteert te lichten, gelet wesende dat d'almiraliteiten wel 30^{cm} £ sijn verloopen ende de equippagie ter zee ende binnenwateren beloopt wel 100^m £ ter maent meer als de middelen vande convoyen ende licenten innebrengen, ende dat de ongerepartieerde ruyteren ende knechten wel 150^m £ ter maent trecken ende de lasten sulcx alomme groot sijn.

Daer werde wel verstaen, dat men alle de middelen tot noch toe niet ingewillicht behoirde aen te nemen ende die vande Almiraliteit promptelijck te assisteren, maer de difficulteiten vielen op de particuliere resumptie. Want om 200^{m} £ op de voet vande verpondinge te vinden en werde des ten platten lande om t'sober gewas van tvoorleden jaer ende de slappe suyvelmarckt van dit jaer niet practicabel gevonden. D'impost op de waren mette ronde mate werde mede niet practicabel geacht sonder diversie van neeringe te maken. D'impositie op de wolle, sijde, goude ende lynde lakenen ende op boomolie, honich, sirop, talck, roet, smeer ende anders is mede niet wel practicabel geacht ende van cleyn innecommen. De capitale impositie werde mede niet meer praticabel geacht. Nietemin omdat uyt alle de voors. lasten de staet van tlant alle jaren wel te cort soude commen 15^{cm} £ is verstaen dat de edelen, gedeputeerden vande steden ende gecommitteerde raden eenige middelen souden ramen, die practicabel mochten wesen om daervan rapport te doen, waerop gebesoingeert ende noodich geacht tot de lasten te lande promptelijck te moeten vinden 400^{m} £ ende tot assistentie vande Almiraliteit 800^{m} £, is op welbehagen ingewillicht tschoorsteengelt tegen 2 £ op elcke haertstede van tlant, mits dat men in t'setten op de verlichtinge vande armen sal letten. Dat men eenige goude ende silvere penningen sal munten, die in ander landen mede mogen gangbaer wesen, maer hier so hooch sullen gepermitteert worden, dat men ettelijcke hondert duysenden daeruyt mach vinden, (twelcke doch naderhant niet voorts en ging). Dat men in treyn sal brengen de impositie op de ronde maet op den besten voet mogelijck, mits dat van t'eerste incommen in dese landen niet betaelt en worde, maer wel in tvercoopen daernaer, als te weten tot laste vanden cooper van tlast terwe 15 st, rogge 10 st, geerst ende mout 15 st, haver, bouckweyt, spelt 10 st, erweten, boonen, ront ende plat saet 20 st, vanden hoet hoppe 5 st, ende anderen naer advenant. Dat uyte excijsen vande steden sullen commen ten minsten voor een jaer ten prouffite van tgemeen lant op elcke tonne biers bij den tappers inne te leggen 12 st, ende bij den borgers inne te leggen 4 st. Dat men van alle losrenthen voor den jare 1601 sal contribueren den $viij^{en}$ penning ende vande lijfrenthen den xvj^{en} penning, mits dat de rentgevers dan niet meer en mogen corten dan beide die middelen, en gingen naer niet voort, omdat se niet en konden ingewillicht werden. Werde noch geresolveert dat men ter naester dachvaert soude letten op den impost vande lakenen, olie ende anders, gelijck mede om te beneficieren de generale middelen van wijnen,

bieren, wolle lakenen ende de middelen vande consumptien, uytgeseit van greinen ende vanden sout, ende dselve te mogen verhoogen een vierde paert, twelcke sij dienstelijcker achten als den staet vande landen meer te laten vervallen. Vonden niet goet eenige groote belegeringe bij de hant te nemen, omdat t'saison al verre verloopen is, maer dat Sijn Ex[tie] sal mogen despicieren om met surprinse wat te doen op de galeijen ofte anders, ofte bij devastatie vande viants landen. Dat men sal doen casseren de wagens, treckpeerden, schepen ende de soldaten bij den steden aengenomen. Dat men ter naester vergaderinge sal adviseren op tverminderen vande costen vande Raden ende officiers vande Almiraliteit ende die in tverpachten vande middelen gedaen werden ende anders in den helen staet vande landen. Dat men van wegen de landen den Almirante mette colonnels voor een redelijcken prijs sal aennemen [1] ende hem aenseggen, indien hij weet los te doen commen alle de gevangenen van dese landen in Spangien ende in de Nederlanden gevangen sittende ofte op de galeijen sonder rantson, dat men hem mede sonder rantson sal los laten ende alle de andere officiers ende soldaten op redelijck rantsoen, ofte so hij des niet en wilde aennemen, dat men de Spangiaerden ende Italianen mede sal tracteren als sij dese lantsaten doen, so lange tot dat se daervan ophouden, ende de costen ende anders, die men aenden Almirante sal leggen, sullen gevonden worden op de gevangens deur hem te ontslaen. Werde voorts rapport gedaen van des Keisars gesanten, vanden tocht ende slach in Vlaenderen, vande besongien gehouden metten Graef van Bassigny ende anderen, vande 30[m] cronen uyt Vranckrijck gecommen, vande apparente oirlogen van Savoijen om tstuck van t'marquisaetschap van Salussen. Dat de gedeputeerden van Engelant ende vanden Ertshertoge te Bouloigne

---

[1] De Admirant was als gevangene aan Graaf Lodewijk van Nassau, en Luys del Villar aan den generaal Vere geschonken.

In eenen uitvoerigen brief, van den 4[en] Julij 1600, dien Erasmus Stöver ontving van een zijner neven, die den togt in Vlaanderen mede maakte, schrijft deze omtrent het rantsoen, dat Graaf Lodewijk van den Admirant te wachten had, het volgende: „Mein gnädige Herr Gr. Ludwig hatt in dieser Schlacht ein gutte beut bekommen. Der Admirant is von der reudterey gefangen worden; den haben die herrn Staden ahn S. G. geschencket und sein rantson gesetzet auff hundert tausend doppele ducaten. Meinen auch die herrn das diselbe sum wohl soll erlangt werden. Und seind S. G. alsdan genugsam besorget umb ein gravenstand zu führen. Ich hoffe, so fern Gott gnad geben wird, das wir in disen landen einige gutte weittere victorie haben werden, mein G. herr soll Gouvernor von Flander werden, so viel wir dasz unter unsen commandament bringen können." (Archief van Z. M.)

Bij de uitwisseling van den Admirant werden aan Graaf Lodewijk honderd duizend en aan Vere vijf duizend gulden als losprijs gegeven. (Resol. der St. Gen. 21 April 1601.)

waren gescheiden terstont naer tverlies vanden slach in Vlaenderen. Dat de Coninginne van Engelant geconsenteert hadde lichtinge van 10ᵉ man tot racreute ende den Coning van Schotlant om 3ᵐ ofte 4ᵐ Schotten in der Staten dienst te laten commen in den toecommende jare. Noch werden in heur vergaderinge gelesen de brieven vande alteratie in Zeelant op tschip van Ligier Pieterss. Item is daer gehoort Cornelis Frans Wittess. verclarende naerder dselve alteratie ende de groote verachtertheit vande almiraliteit van Zeelant, die niet machtich en was dese aenstaende swaericheit alleen te weeren. Sijn noch gehoort de heeren van Zanten ende Hubert op tselve subject, clagende over de onvermogentheit van Zeelant ende versouckende promte assistentie. Daerop sij goetgevonden hebben dat met den capiteinen, die binnens jaers geen gelt ontfangen en hadden, terstont soude gehandelt werden op d'een helft van heur dienst, ende so de Staten van Zeelant daertoe ordre willen stellen, dat die van Hollant heur dan promptelijck assisteren sullen met 30ᵐ £ ende dat se de andere capiteinen bij maenden heur afreeckeninge willen geven, te weten alle maenden aen 2 schepen. Die vande Almiraliteit tot Rotterdam versochten mede assistentie om de heetste ende verachterste capiteinen ende eenigen die men soude mogen afdancken, te betalen, dien geantwoort werde, dat se de lijsten daervan souden overleveren, ende dat men se promptelijck sal doen assisteren, daertoe de gecommitteerde Raden gelast waren om alle alteratie te voorcommen. Ende daermede scheide dese dachvaert, wiens resolutien, als commende vande machtichste provincie in de gemeine sake meest gevolcht wierden.

Den viijᵉⁿ Augusti was tamelijck weder. Tot Oisteynde sterf aen sijn quetsure den gevangen colonnel Çapena, die met een wagen gesonden wert naer de schantse Albertus ende Isabelle, daer hij ontfangen ende voorts wechgebracht werde om hem te doen begraven.

Den ixᵉⁿ Augusti was tamelijck weder. Sijn Exᶜˡᵉ vertooch uyt Zeelant naer Bergen op den Zoem, alwaer hij eenige compagnien voetvolck ontboot, ende de beste soldaten uyt meest alle de andere compagnien in meininge ergens een aenslach te maken, daertoe noch alle de ruyteren in Brabant waren gehouden [1].

[1] De aanslag, waarvan hier gesproken wordt, was reeds beraamd voordat Maurits te Bergen op Zoom was aangekomen. In de resolutiën van den Raad van State van den 29sten Julij 1600 lezen wij daaromtrent het volgende: „Den Secretaris Huygens, den Raede communicerende eenen brieff vanden Gouverneur Bacx, is goed gevonden, aen hem Gouverneur daerop te schrijven, dat men nodigh agt, datter een exploit van executie aen de onwillige dorpen over den Demer nu worde gedaen, dat men hem daertoe authoriseert omme tselve metten eerste met correspondentie van den

Den viant was ontrent dese tijt van voor Oisteynde meest wechgetogen, latende daer ontrent boven de garnisoenen vande schantsen noch 2 regementen knechten ende hadde mette reste den pas genomen naer de Schelde, ende om sijn volck lichtelijck over ende weder van Brabant in Vlaenderen te brengen, hadde ontrent Repelmonde een brug geslaegen ende scheen aende Schelde te willen blijven leggen.

Den x^en Augusti was tamelijck weder. Van Oisteinde voeren wech alle de wagenen ende treckpeerden, mitsgaders de 7 resterende vanen ruyteren, omdat se daer geen boete en konden doen[1], ende quamen met goede voorspoet tot in Zeelant, van wae: de ruyteren mede naer Bergen toogen om te debarqueren, ende de andere schepen mette wagenen ende treckpeerden bleven in Zeelant om te wachten bescheit.

Desen dach quamen in Zeelant aen de schepen van Moucheron, die naer Oist Indien geweest waren, ende aldaer gecommen aen een eilant, daer se meynden te traffycqueren ende heur scheen alle acceuil gedaen te worden. Den Coning van t'eilant scheen begeerich om de schepen te sien ende was daer aengecommen, ende om van hem meer confidentie te

gouverneur ende assistentie vanden major Lambert te doen (*); ligtende soo veel crijgsvolck, als men uyt de steden van Bergen op den Zoom, Breda ende omleggende frontieren sal nodigh hebben, mids dat die plaetsen altijts verseekert latende; dat men hem die saecke recommandeert; oock omme het crijgsvolck niet te hazardeeren; dat men hem recommandeert de eerbaerheyt der vrouwen ende jonge dochteren, ende oock daerop te letten, dat die kosten niet te vergeefs werden gedaen »......
» Hiervan den Gouverneur Heraugieres tot Breda te adverteren, ten eynde hij den Gouverneur Bacx hiertoe, ligtende aldaer drie bequame veldstucken met hare furnituren etc., midsgaders den major Lambert hij hem daertoe mede late gebruycken, die behulpsame handt te bieden. »

Den 2den Augustus wordt besloten, dat Paul Bacx deze expeditie zal kommanderen, » ten ware graaf Lodewijk van Nassau met last van Zijne Excellentie tot eenigh exploict, off eenig ander aensienelijck bevelhebber daer was aengekomen ».

Intusschen schreef Heraugnieres den 1sten Augustus aan den Raad van State: » Je ne trouve nullement convenable d'exploicter en ceste conjuncture ce dont Vos S^ies m'escrivent par lettres du 29e du passé. Dautant que nos fortifications estans prestes a estre joinctes au rempart de la ville, sont au plus daugereux qu'elles pourroient estre. Et auroie plustost besoing d'estre renforce de trois ou quatre compaignies jusques à ce que lesd^es fortifications soieut hors de danger, que non pas de degarnir la garnison. Joinct quil faut craindre les mutinéz de Diest et de Hamont, qui ne faudroient d'estre incontinent à pied et à cheval à la queue de nos gens, lesquels ne pourroient estre à beaucoup pres si fort qu'eux. » (Lias loopende, van 1600.)

Hierop werd aan Heraugnieres teruggeschreven dat hij slechts de drie veldstukken met de noodige munitie zou zenden (Resol. van den Raad van State 3 Aug. 1600). De zaak schijnt daarop uitgesteld te zijn tot de komst van den Prins te Bergen op Zoom.

[1] Boete doen — baete doen, van nut zijn.

(*) Hiermede kunnen niet anders bedoeld zijn, dan Heraugnieres, Gouverneur en Lambert, Sergeant Majoor van Breda.

doen nemen, bracht met hem 30 lasten peper. Gecommen wesende in tschip daer Holtman op was, overvielen sijn volck denselven ende sloegen hem doot ende meinden tselve schip te vermeesteren, maer om t'ontset dat heur van t'andere schip geschiede, en consten sij des niet doen ende mosten sulcx met heure caracellen weder afwijcken, twelcke die vande schepen siende, namen dselve peper ende wierpen se in heur scheepen, ende wesende anders onderwege seer geswackt van volck, waren sij wederom gecommen met cleine ladinge, in vougen dat se niet veel meer weer dich als de costen vande reise wederom en brachten.

Den xj[en] Augusti was regenich weder. De Staten Generael ontfingen brieven van Sailly ende Aerssen uyt Vranckrijck, beide houdende dat den Hertoge van Savoijen, die te vooren scheen te hebben willen bewilligen de restitutie van Salussen, ende deur sijn ambassadeurs dselve hadde doen beloven tegen den x[en] deser, nu wederom swaricheit maeckte, ende dat daerom den crijgh in dat quartier wel mocht voorts gaen. In dese tijt was in Brabant ende Vlaenderen ingewillicht het schoersteengelt tegen een gulden op elcke schouwe, so wel in de steden als platte landen, mits dat vande schouwen daer neeringe deur gedaen werden (als van taverniers, rotissiers, smeden, goutsmeden ende andere) dubbelt gelt soude betaelt worden. Dit consent ende meer anderen waren aldaer bij den Staten ingewillicht terstont naer den slach van Nieupoort om de saken te redresseren.

Den xij[en] Augusti was regenich weder. Sijn Ex[cie] sondt last om alle de wagenen ende treckpeerden naer Hollant te voeren ende daer te casseren, ende willende selfs voor eenigen tijt tot Bergen blijven, ontboot daer veel bagagie met alle sijn jacht.

Den xiij[en] Augusti was noch regenich weder. Tvoetvolck meest tot Bergen gecommen wesende, hadde Sijn Ex[cie] oick uyt Bredae bescreven alle de ruyteren met verscheiden wagens uytet lant, die desen dach naer Bergen toogen, ende hoewel desen tocht noch niet begonnen en was, liep in Hollant rontsomme tijdinge, dat Liere overvallen ende ingenomen was, tsij dat t'exploict ofte den aenslach daerop was gemunt ofte niet.

Den xiiij[en] Augusti was schoin weder. Tvolck alles tot Bergen wesende, werden opgehouden, tsij omdatter yet voorgecommen was dat den aenslach belettede, ofte dat de brug over de Schelde gemaeckt wesende, ende dat den viant lichtelijck overcommen konde, swaricheit ende bedencken daerinne maeckte[1].

---

[1] „Wij zijn alhier tot Berge opten Zoom gecommen,” schrijft Maurits den 13[en] Augustus aan de Staten Generaal, „ende hadden zeecker getal volcx herwaerts ontboden, in meeninghe met

In dese tijt waren uyt Duynkercken geloopen 10 schepen van oirloge onder tbeleit vanden heere van Wackene, Lieutenant Almiral, ende gevaren naer de buyssen vande vischerie. Den commanderende voor Duynkercken, daer leggende met 12 schepen en was heur uytvaren niet geheel gewaer geworden, waeromme hij heur mer naersondt 3 schepen, ende bleef mette reste leggen. Dese Duynkerckers quamen onder de haringbuyssen ende vielen daer eerst op een oirlochschip, daer capitein op was den jongen Cloyer, twelcke sij dapper beschoten ende bevochten, ende in tselve schieten ging een cogel deur een tonne cruyts in tschip van Cloyer staende, waermede tvier daerinne vatte, twelcke tschip meest al dede wechspringen ende vergaen. Sij vielen oick aen t'almiraelschip vande visscherie, twelcke sij mede so uytrechten, dat tselve naer verlies van veel volcx tlant most kiesen. Daernaer namen sij ontrent 7 ofte 8 buyssen vande Mase ende 7 ofte 8 van Noorthollant die se alles in de gront hackten, sommigen met volck met alle, ende sommigen sonder volck, die se afnamen ende behoudende den stierman, setten tvolck meer over in vreemde schepen, die se op zee gemoeteden ende lieten die so wechvaren. Hierdeur was de confusie onder de buyssen seer groot, elcx maeckte seil om te ontcommen, somigen salverende heur want, ende anderen tselve verlatende ende werden hier ende daer bij den viant vervolcht, twelcke eenige dagen duyrde, tot dat t'almiraelschip van Enchuysen ende noch 1 ofte 2 oirlochschepen daer quamen, die heur deden de buyssen verlaten ende zee kiesen. Tscheen dat bij den viant dit exploict voorgenomen was om de gansche vischerie voor dese landen te verderven ofte ten minsten om te water mede quartier te doen maken ende sulcx alle de visscherieschepen op sauvegarde ofte contributie te brengen.

Den xv^en Augusti was schoin weder. Den tocht in Brabant alsvoeren gebroocken wesende, werde alle tvolck weder naer garnisoen gesonden, de

---

deselve ende de cavaillerie althans in Brabant wesende, d'executie te doen doen over d'onwillige dorpen. Maer alsoo se t'eenemael gereet waren omme uyt te trecken, quamen ons tijdinghe van degene die wij uytgesonden hadden, dat den vijandt tusschen Mechelen ende Lier was gecomen met het volck dat hij met hem in Vlaenderen gehadt heeft, uytgenomen de drye regementen die hij ontrent Oudenborch heeft gelaten. Ende alsoo hij daermede jegens Oostende nyet can uytrichten, zouden wij onder UE correctie goetvinden, dat de voorsz. negenendertich compaignien, die wij aldaer hebben gelaten, herwaerts ontboden worden.»

In denzelfden brief had de Prins namelijk voorgesteld slechts 12 kompagniën in Ostende te laten en de overige 39, die daar zeer bezwaarlijk konden onderhouden worden, er uit te ligten. Hiermede evenwel konden zich de Staten Generaal niet vereenigen (Secr. Resol. van den 15^en Augustus 1600), hetgeen dus mede eene oorzaak was dat het beraamde plan niet tot uitvoering kwam.

wagens ende treckpeerden naer Gorinchem ende Schoinhoven gevoert wesende, werden alles gecasseert.

Den Graef van Gaury in Schottlant eenich miscontentement op den Coning hebbende, hadde denselven met practycquen onder dexel van ter jacht te gaen op sijn huys gecregen, ende meinde op van dage hem daer te doen ombrengen bij personen daertoe geapposteert, maer deur dien d'executeurs verschrickten ende tfeit niet effectueren en dorsten, werde tselve niet alleen belet maer den Graef van Gaury met sijn broeder bij den Coning selfs ende sijn suite dootgeslaegen, daerover thof ende gansche lant seer beroert waren.

Den xvj[en] Augusti was heel schoin weder. Men creegh tijdinge dat den viant noch aende Schelde lach, ende dat sijn crijsvolck op beiden sijden seer oevel op den boer leefde ende den ougst daer ontrent seer bedurven.

Den xvij[en] Augusti was schoin weder. Men lach alomme stille. Den capitein Massau, die tot Oisteinde sieckelijck was gebleven, sterf ontrent dese tijt. Sijn Ex[cie] hoirende de tijdinge, dat die van Duynkercken uyt waren naer de buyssen ende dat se daer onder waren geweest, beval terstont dat uyt Zeelant souden uytloopen 20 oirlochschepen, de 12 onder tbeleit van Corn. Leunss. om te gaen leggen voor Duynkercken ende tweder innecommen te beletten, ende de 8 onder tbeleit van Cornelis Leynss. om in zee te gaen ende de Duynkerckers te soucken, die men met alderhaest dede gereet maken om in zee te gaen.

Den xviij[en] Augusti was heel schoin weder, ende omdat Sijn Ex[cie] vast stille lach, deputeerden de Staten Generael naer hem toe de heeren Gilpijn, Oyen, Beveren ende Aleman, om mette selve te delibereren oft niet mogelijck en soude wesen noch yet voordelijckx te doen tegen de galeijen van Sluys ofte de schantsen daer ontrent ofte oick op den Rijn, om dien stroom te openen tot voorderinge vande commercien ende om den Duytsen eenich contentement te geven, van eenigen van dewelcken de Staten dit jaer in verscheiden payementen ontrent 200[m] £ te dien eynde getogen hadden om den viant vanden Rijn af te weren. Met dese last vertogen dselve gecommitteerden op van dage ende met heur ging een commis met penningen om aen alle t'ongerepartieerde crijsvolck te betalen een halve maent solts, so van degeenen die tot Oisteinde lagen, als die in Zeelant ofte Brabant waren.

Den xix[en] Augusti was heet weder. Sijn Ex[cie] siende dat in Brabant niet veel uyt te rechten en was, omdat den viant noch even vast op de Schelde bleef leggen, sondt een goet deel vande overrijnsche ruyteren

weder naer heur garnisoen, die van dage deur tlant van Altena passeerden om in de Betuë te commen, ende dede in Brabant noch blijven 18 vanen ruyteren ende meest logeren tot Bergen op den Zoem ende tot Bredae ende eenigen van dien tot Steenbergen, Geertruydenberch ende Heusden.

Den xx^en^ Augusti was seer heet weder. In dese tijt liepen de saken in Vrieslant vast tot alle rouwicheit ende tot sulcken bitterheit, dat thof tegen de gedeputeerden van Oostergoe ende Westergoe, te weten Hayo Roussel, Jan Hottinga ende Echo Isebrandi uytgaf een sententie, daerbij sij dselve deporteerden van heure staten ende officien, verclaerden inhabil, ende dat men heure goederen soude annoteren. Sijnde een beclaegelijcke sake, dat de animositeiten der menschen niet en konnen cesseren voor de ruine van d'een ofte d'andere ende onlijdelijck dat in een vrije lantsregieringe yemant also overvallen wort, om den last van sijn principalen gevolcht te hebben.

Den Coning van Vranckrijck siende dat hij bij den Hertoge van Savoijen vast uytgestelt werde van d'eene tijt tot de andere op tstuck van Salussen, ende hebbende eenige preparaten van crijsvolck bijeen geruckt, dede de stadt Chambery in Savoijen overvallen ende innemen ende terstont de oirlogen openbaer verkundigen ende ruckte daernaer alles bijeen wat hij konde van edelen ende soldaten, ende marcheerde daermede selfs naer Grenoble ende Chambery, daer hij desen dach sijn intree dede ende alle de inwoenderen ende tparlament aen hem eedt dede doen, ende sondt daernaer sijn crijchsvolck onder verscheiden commandeurs alomme in tlant, om alle de plaetsen van Savoijen inne te nemen eer den Hertoge gereet mocht wesen om hem te keeren. In dese landen hoipte men dat dit stuck de gemoederen van Savoijen ende Spangien tegen Vranckrijck verbitteren soude ende daeruyt wel mogen spruyten een nieu oirloch met Spangien ende volgens mette Nederlanden tot verlichtinge vande Vereenichde Staten.

Den xxj^en^ was tamelijck weder. Men creegh in Hollant de tijdinge van tverlies van tschip vanden jongen Cloyer ende van veel buyssen, twelcke in tbegin al veel meer gemaeckt werde dan t'wel was, daerom in veele steden ende plaetsen daerover een groote verslagentheit was, sonderlings omdat men meinde dat se alle tvolck hadden doen verdrencken, twelcke een uytermaten tyrannige procedure was, voorgenomen tegen een deel visschers, die den viant niet en sochten te misdoen, maer alleen heur cost op de zee te winnen.

Den xxij^en^ Augusti was schoin weder. In dese tijt deden de Staten

meest alomme heur crijsvolck monsteren, anders was in Hollant dese ende volgende dagen de verslagentheit vande buyssen seer groot.

Den xxiij^en Augusti was schoin weder. De Staten Generael verstaende de rouwe proceduren, die in Vrieslant voorgenomen werden tegen de gedeputeerden van Oostergoe ende Westergoe, ende dat die niet dan tot meerder verbitteringe en konden strecken, designeerden derwerts te senden de heeren Bouless: ende Foock, Raden van Staten ende de Voocht, Raedt in den Hoogen Raede van Hollant om te sien, hoe men alle die swaricheit best soude konnen afleggen ende doen verdragen om alle confusie tot ondienst vande gemeine regieringe te weren, dan overmits in Overijssel oick groote oneenicheit was geresen met de stadt Swol, die noch geen volcommen verbittertheit hadde gemaeckt, werde goetgevonden dat se eerst derwerts soude gaen, om dselve in tijts ter neder te leggen.

Den xxiiij^en Augusti was nog heel heet weder. Desen dach quamen in Texel de 2 laeste scheepen vande rerije van Amsterdam, die in Oost Indien waren geweest, dwelcke veel volcx verloren hadden, maer op veel naer so costelijck niet geladen en waren als de 6 voorgaende. Nietemin omdat se behouden wederom quamen ende noch meer prouffijt als schaede brachten, werde de winst van deselve rerie seer hooch geestimeert, twelcke bij veelen so seer aensoete, dat men op nieus tot Amsterdam ende in Zeelant dapper equippeerde om wederom gins te gaen.

Den xxv^en Augusti was regenich weder Men creegh tijdinge dat tot Gent bij den Ertshertoge was gecommen uyt Spangien Dom Enrico de Gousman met brieven vanden Coning, daerbij hij den Ertshertoge beloofde assistentie van volck ende gelt, ende sondt hem bij provisie wisselbrieven van 500^m cronen ende aende Infante in tparticulier noch 50^m cronen, ende hoewel tselve al veel was, werdet nochtans bij anderen weinich geacht onder so groote schulden, ende dat mogelijck elckeen daeruyt betaelt soude willen wesen, ende dien sulcx niet en soude konnen gebeuren, dan mogelijck meer gealtereert souden worden.

Den xxvj^en Augusti was tamelijck weder. Sijn Ex^cie bleef noch tot Bergen stille, ende mits in Brabant niet te doen en was, waren velen daerinne seer verwondert ende begonnen te murmureren dat hem yet most letten, ofte dat hij metten Staten in oneenicheit moste wesen, welck gerucht van tijt tot tijt meer toenam naer de humeuren van elcx daer t'bijquam, ende naer dat elcx de sake met apparentien van redenen wiste te stofferen. Den viant bleef aende Schelde mede stille, maer tcrijsvolck dat tot Oisteynde gebleven was, leedt veel ongemacks bij faute van stroy

ende anders, daerom de sterfte al vrij veel daeronder quam, te meer so den viant heur daer so benaut hielt, dat niemant veel uyte stadt commen en konde [1].

Tfort ende stedeken van Conflans in Savoijen wesende bij den heere Desdiguieres belegert ende met tschieten van weinich stucken verschrickt, hoewel sij van binnen noch wel 2^m starck waren, hadde met hem begonnen te parlamenteren ende gaven de plaetse op van dage seer schendelijck over, waerom den Coning terstont alle sijn crijsvolck dede trecken naer Mont Melian, omme de stadt inne te nemen ende de citadelle (die de principaelste forteresse van Savoijen was) te belegeren.

Den xxvij^{en} Augusti was schoin weder. De Staten Generael ontfingen brieven van beide de partijen in Vrieslant, elcx clagende over de proceduren van partijen, ende vergaderden daerom terstont naer de predicatie om te delibereren wat men best in tijts in sulcken scheuringe, die niet dan tot ondienst vande landen const strecken, soude konnen doen, ende bemerckende dat thof niet alleen een seer precipitante sententie hadde gestreecken, maer oick trachte dselve te doen executeren, daerover de gedeputeerden tot Franicker den deurwaerderen in de gevanckenisse hadden gesmeten, ende dat apparent was dat alle de saken daer metten eersten souden commen tot wegen van feiten, so hebben se goetgevonden dat de gedestineerde metten eersten soude vertrecken ende niet naer Overijssel, maer recht uyt naer Vrieslant souden gaen ende met alle middelen vooreerst thof induceren van sulcke proceduren ende executien te supersederen ende dan sien, of men de saken tot vergaderinge van een algemeinen lantdach soude konnen brengen ende tot hoipe van verdrach, ende omdat

---

[1] De ellende, die de troepen binnen Ostende leden, laat zich eenigzins beoordeelen uit een brief, dien de Gouverneur van Cruyningen, den 22sten Augustus aan de Staten Generaal schreef, en waarin het volgende voorkomt: „Aensiende de groote nombre van crijghvolc tot 51 vendelen, die Zijn Ex^{cle} hier ghelaten heeft, ende daermoede die zij passeren bij ghebreck van ghelde, en connen derhalve niet laeten Uwe Mo. Ed. dies te verwetigen opdat daer in gheremedieert werde bij de ghereetste ende bequaemste middelen, als gans hoognoodigh is tot conservatie vande goede discipline onder zoo veelderhande natien van volck, ende in een stad daer zoo veel aen gheleghen is. Ic ben ghenootsaect gheweest aen die Inghelschen te doen distribueren broot ende kees vande provisie vande stad opdat zij ten minsten den buic mochten vollen, ghelijc die vanden Rade van State mij gheauthoriseert hebben in een dringhenden nood mij daermede te moghen behelpen. Ende voor die Francoisen hebbe afghesproken goede somme van penninghen. Voorwaer het valt die arme soldaden swaer, zoo Uwe Mo. Ed. ooc wel connen considereren, hongher te lijden onder zoo veel ongemacx die zij hier noch hebben. Gheen stroy hebbende om op te legghen ende ghelogeert 30 tot 50 op een camer. En hebben ooc gheen brandpenninghen twelc, alsoo zij qualic derven connen, desmantcleren tghene zij ghereetst vynden, enz." (Lias loopende, 1600)

men achte dat sulcx met veel remissen soude toegaen, werde heur gelast op de beste gelegentheit oick eens naer Overijssel te vertrecken om de saken van Swol te accommoderen.

De schepen, die in zee gesonden waren om den Duynkerckers te vervolgen, ontdeckten ten lesten dselve, seilden heur naer ende vervolchden se tot in de canal, alwaer sij een vande Duynkerckse schepen bij t'eilant van Wicht overvielen, ende naer veel vechtens innenamen. Daer bleef veel van tvolck doot, ende den capitein met 38 man ende 6 jongens gevangen. T'oirlochschip dat hen genomen hadde, quam met hen naer Zeelant, latende d'andere schepen de reste vervolgen. In tselve schip waren noch 3 bootsgesellen vanden jongen Cloyer gevangen ende eenige stierluyden, die alles losgelaten werden, ende men verstont van heur, dat noch 4 vande gasten van Cloyer op den heere van Wackene schip waren.

Den xxviij^en Augusti was schoin weder. Dvoors. gecommitteerden vertogen uyten Hage naer Vrieslant. Graef Lodewijck hadde op van dage de 18 vanen ruyteren van Brabant bijeen bescheiden om daer mede te gaen naer Werdt, daer de gemutineerden van Hamont waren verleit, die men meinde starck te wesen wel ontrent 800 peerden, om te sien of hij dselve uytlocken ende tot slaen brengen konde. Hij reedt den heelen dach ende volgende nacht, in dewelcke hij tot Verkensweert quam ende sondt van daer den xxix^en eenige ruyteren, om die van Weert uyt te locken met last de vlucht naer de heide ende Verkensweert te nemen. Dese togen voorts, maer commende ontrent Weert, bevonden dat meestal heur ruyteren op een convoy naer Ruremonde waren, ende dat de reste vande ruyteren op eenige dorpen in tlant waren, waerom sij derwerts reden, ende vonden de sentinellen van deselve ruyteren, maer so corts daerop dselve ruyteren volchden met een propere trouppe, namen de onsen den wijck. Den viant dat siende volchde een stuck weegs, doch naderhant vresende eenigen hinderhout ofte anders daervan gewaerschout, keerden alles wederom ende reden naer Weert toe, sonder te willen uytcommen, waerom Graef Lodewijck den xxx^en opbrack ende cruyssende hier ende daer de dorpen, quam den lesten wederom sonder yet uytgerecht te hebben, anders als met gestadich rijden veel moede peerden gemaeckt, ende daeraf eenige onder wege totten boeren gelaten.

Den xxix^en Augusti was schoin weder, ende naerdien van Groningen vertogen was de heere Sirxma, gewerden secretaris vande Almiraliteit ende dat de differenten vande executie op de achterstellen noch niet en waren gewideert, dat oick noch eenige poincten aende executie vande sententie

tusschen stadt ende landen ontbraken, werde bij de Staten Generael gecommitteert om metten eersten daertoe derwerts te gaen de heere Iniosa, Raedt in den Hoogen Raede van Hollant.

Den xxx^{en} Augusti was schoin weder. De Staten van Hollant hadden wederom een dachvaert uytgescreven ende begonsten van dage te vergaderen om eintelijck te resolveren op de middelen op de laeste dachvaert voorgeslagen ende op welbehaigen aengenomen, ende naer veel debats werde eintelijck ingewillicht het schoorsteengelt; tstuck van gelt te slaen ende hooch uyt te geven werde verwurpen als subject de pericule van veel valsche munte. De impositie op de ronde mate werde aengenomen, om uyte excijsen vande steden te lichten yet op tbier werde afgeslagen, ten ware men de steden consenteerde dselve so veel te mogen verhogen. Den impost op de losrenthen werde mede afgeslagen om de swaricheit in t'censureren van der luyden goederen gelegen. De generale middelen op wijnen, bieren, wolle lakenen ende anders werden verhoocht den iiij^{en} penning ende op de andere poincten const sonderlings niet gedaen werden, waermede de dachvaert ten laesten wederom scheide.

Sijn Ex^{cie} wesende gegaen van Bergen naer Lillo, was wederom ter Goes gecommen ende toogh van daege daer in tlant om alle de advenuen ende de diepten der wateren te besichtigen, daerdeur den viant in tselve lant soude konnen commen om te sien of noodich ware eenich ordre daertegen te stellen.

Desen dach vertooch uyten Hage de Hartoginne van Aerschot om naer Utrecht ende Tiel ende so naer Megen te gaen ende van daer naer de Grave ende tlant van Luyck, daer se vooreerst meinde te blijven wonen, omdat den Ertshertoge ende oick haer man haer hadden toegelaten t'vrije gebruyck van alle haer eigen goederen, mits dat se op neutrale plaetse quam wonen. Velen meynden dat se haer nu wel voorts soude laeten bereden om mede in Brabant te commen ende dat sulcx vermengt was met apparent pericule van haer leven, omdat haer man sonder erfgenamen ende sij buyten hoipe van kinderen te crijgen was. Anderen meinden dat dese landen aen tvertreck van haer persoin geen schaede en hadden te reeckenen, omdat meest alle de alarmen van pays van haer waren gecommen.

Den lesten Augusti was heet ende schoin weder. In den Hage quamen wederom de heeren Beveren ende Aleman rapporteren, dat Sijn Ex^{cie} niet geraden en vont yet aen te grijpen so lang den viant op de Schelde soude blijven leggen.

Desen dach quam den Graef van Fuentes met grooter pompe binnen Milan, bij hem hebbende veel Spaensche soldaten, die hij daer deur tlant in garnisoen verstroide, tsij om dat lant beter te bewaren ofte den Hertoge van Savoijen tegen de Francoisen te assisteren.

Den ij^{en} Septembris quam Sijn Ex^{cie} ter Vere ende bleef snachts daer ende gaf last dat men alle tgeschut ende amunitie van daer weder naer Dordrecht soude brengen.

Desen dach werden ter Sluys in Vlaenderen noch gebracht 2 cleine galeijen tot Duynkercken getimmert, om beter over de droochten te konnen vlotten, mits dat de anderen seer diep gingen.

Den iij^{en} Septembris was schoin weder. Sijn Ex^{cie} quam tot Sirxzee, tgeschut mette amunitie werde meest vander Vere wechgevoert om tot Dordrecht in t'magasijn opgedaen te worden.

Den iiij^{en} Septembris was stormich regenich weder. Sijn Ex^{cie} toogh naer Brouwershaven ende ging besichtigen Bommenede, commende tsavonts wederom tot Brouwershaven.

In den Hage creegh men tijdinge dat Graef Willem naer Lieuwaerden gesonden hadde 2 compagnien knechten vande repartitie vande Omlanden om de gedeputeerden vande steden tegen de gedeputeerden vande Goen te helpen, daerinne velen seer becommert waren, ende daerom werde oick gescreven aende gecommitteerden derwerts, om mede te intercederen dat terijsvolck niet en mocht gebruyckt werden om nieuwe verbitteringe te maken.

Desen dach werde tot Vlissingen ingebracht tvoors. schip vande Duynkerckers, ende men verstont dat Cornelis Leunss. in zee ontrent de Duynkerckers commende, dselve meest van malcanderen waren gescheiden, waervan dit schip genomen was, ende dat noch 2 schepen, daerop den capitein Meeu was, ontrent Duynkercken waren gestrangt ende tvolck meest gesalveert, maer den capitein gebleven. Datter noch 2 anderen waren gevlucht in de haven van Dieppe, ende dat den heere van Wackene mette 5 anderen was gelopen naer Spangien tot St Andér[1], daer 9 van onse schepen naer waren gevolcht. Sijn Ex^{cie} laste daerom dat noch 2 schepen vande onsen loopen souden in de haven van Dieppe ende daer blijven tot dat de Duynkerckers daer uyt souden lopen ende dat se dan souden volgen.

De Heeren Gilpijn ende Oyen quamen den v^{en} Septembris weder in den Hage van heur voyagie naer Bergen.

---

[1] Santander, aan de Biscaïsche zee.

Den vj[en] Septembris was schoin weder. In den Hage waren de Staten Generael ende Raden van State vrouch vergaedert op den staet van der oirlogen ende repartitie vande ongerepartieerde compagnien te maken, om dselve bij provisie tot laste van eenige provincien te brengen, tot dat den nieuwen staet vander oirloge soude ingewillicht wesen. Sijn Ex[cie] vertooch naer Helvoetersluys, den Briel, Maeslantsesluys ende quam al vrouch in den Hage. Desen dach begonnen die vande Almiraliteit in Zeelant te procederen tot examinatie vande gevangenen van Duynkercke, daer onder eenen gevonden werde, die den capitein ende alle de anderen verclaerden bij dwange op den schepen te wesen.

Den vij[en] September was schoin weder. In Zeelant werden opgehangen den capitein ende 37 mannen vande Duynkerckers, onaengesien de schepen van Duynkercken nu uytgerust waren als oirlochschepen bij den Ertshertoge ende niet als piraten bij particulieren, omdat se so wredelijck onder de buyssen ende de schamele vischers hadden geleeft, ende hoewel den heere van Wackene naer Spangien was ontcommen, so en sal hij de hant Gods niet ontgaen, die hem in Spangien sal doen sterven alleer weder tot Duynkercken te commen, als naermaels bleeck.

Ontrent den xij[en] Septembris was Alfonso, Lieutenant vande compagnie ruyteren van Sijn Ex[cie] met een groote partije ruyteren uyt Bergen op den Zoem vertogen naer den Rijn met pascedulle van Graef Lodewijck om den viant afbreuk te doen, so hij voorgaf, maer in effecte om den neutralen van Coelen, Munster, Paderborn, Reeckelijckhausen ende anderen te beswaren ende een deel gelts af te dringen, meinende mogelijck sulcx onder faveur van Sijn Ex[cie] ongestraft te sullen mogen doen[1].

---

[1] De strooptogt, waarvan Duyck hier met weinige woorden spreekt, had voor de Staten zeer onaangename gevolgen. Het blijkt niet alleen, dat de neutralen op schromelijke wijze werden geplunderd en gerantsoeneerd, maar dat ook het grondgebied van den Staat niet ontzien werd. Reeds den 21sten September kwam er eene dringende klagte van de raden van Gelder en Zutphen, die aan de Staten Generaal mededeelden, „wie dat die Ruiterie van Breda, Nijmeghen, ende Bergen op ten Zoom voor eenigen tijt door dese quartieren is gepasseert nae de neutrale landen, alwaer sijluyden hair noch tegenwoirdich tom deel erholden, mit grote exactien, ransonnierongen ende roverien vande arme ingesetenen der landen van Munster, Coln, Westvalen, Osnabrugge ende van der Marcken, levende met d'arme onderdanen so barbaris dat besorchelick Godes torn ende straeff dairover werdt volgen, behalven thederff vande onderdanen deser quartieren mit die inlegerongen int passieren ende repassieren, dewelcke onderdanen daerover het platte landt zullen moeten verlaten". (Lias loopende, 1600, Rijks Archief.)

De algemeene ontevredenheid, die hierdoor in Gelderland ontstond, laat zich onder anderen afleiden uit het voorstel dat de gedeputeerden van die provincie ter Algemeene Staten den 16den November daaraanvolgende aan dat ligchaam indienden, en waarin met ronde woorden gezegd wordt,

In t'midden vande maent van September screven de Staten Generael ende Sijn Ex[cie] aen die van Venegien, dat se verstaen hebbende dat daer gevangen was Dom Sebastiaen, geseit Coning van Portugal ende dat op tvervolch der Spangiaerden tegen hem werde geprocedeert ende versochten

---

dat de bewoners van het platteland meer belast en bedorven werden dan toen de vijand er nog eenige steden bezet had, „gemerckt doemaels d'eene partije voor d'ander bevreest sijnde, ten plattenlande niet dorste dan met groote vreese passieren, veel weiniger logieren ofte benachten, daer nu ter contrarien het geheele platte landt bij maniere van spreecken geheel vijandtelijck wort getracteert". Verder klagen zij „dat niet alleene die ruyteren ende soldaten binnen dieselve provintie garnisoen houdende, dan mede die vuyt Brabant als van Bergen, Breda ende andre steden sijn getogen naer het neutrael landt, off soo sij dat noemen op eenich exploict, welcke garnisoenen vuyt Brabandt comende, eerst int passeren ende wederom int repasseren eenige nachten logeren in de Betuwe, daernae in Veluwen, ende dan volgens in de Graeffschap Zutphen, nemende haren pas ende nachtleger naer haer eigen believten, treckende somtijts op eenen dach niet meer dan een off anderhalff mijle weechs, brantschatten niet alleene die dorperen dan oock alle particuliere luyden, daerbij sij logeren, d'welcke haer niet alleene moeten versorgen met vouraige, cost ende dranck, dan daerbenevens gelt geven voor dat sijl. geen wijn drincken, off geen voorder moetwil aenrichten, zulcx dat op d'oude maniere het gelt onder den teller moet liggen, alvoren sij willen eten, etc."

Na in hun overigens zeer gematigd vertoog te hebben laten invloeijen: „U. M. E. als die hoochverstandige connen wel affnemen ende verstaen, dat sonder int geene verhaelt is geremedieert wordt, geen goede consenten sullen wesen te verwachten", doen zij een voorstel ten opzigte van het behoorlijk leiden van dergelijke tochten, het verzorgen van de troepen, het beschermen van de ingezetenen enz., ten einde dergelijke misbruiken in het vervolg zouden kunnen voorgekomen worden. Dit voorstel, waarmede de Raad van State en de Prins zich in hoofdzaak vereenigden, is met de daarop gestelde adviezen te vinden in de verzameling der bij de Staten Generaal ingekomen stukken van dien tijd.

Het straffen der schuldigen, waarop de Staten Generaal met ernst aandrongen, schijnt nog al groote bezwaren gehad te hebben, en niet onduidelijk is het uit de resolutiën van den Raad van State op te maken, dat de omstandigheid, dat de in den tekst genoemde Alfonso Cacho Canuto, luitenant van Zijne Ex[cie], de hoofdpersoon daarbij was, geen geringen invloed daarop had. Deze toch, naar 's Gravenhage ontboden om zich te verantwoorden, liet zich eerst verontschuldigen dat hij door het podagra belet werd, Utrecht, waar hij zich toen ophield, te verlaten. Gelast zijnde zich te laten brengen zoo hij niet gaan kon, verzocht hij, daar het hem „midts het swaer podagra onmogelijck is, zigh herwaerts te begeven, dat den Raede soude goetvinden, dat hem sijn proces tot Utrecht gemaeckt worde, daer dogh eenen fiscael is". Eenige dagen later intusschen werd hij op aandringen van den Advokaat-fiskaal gevankelijk naar 's Gravenhage gebragt door den geweldigen provoost van Nijmegen en zijnen luitenant, die eerst, zoo zij voorgaven om kosten te sparen, een escorte van twaalf soldaten in Dordrecht achterlieten, daarna den gevangene, tegen uitdrukkelijken last van den Raad, niet op de voorpoort maar in een herberg onderbragten, van waar hij, terwijl de luitenant-provoost aan den voortrap de wacht hield, langs den achtertrap ontvlugtte, na alvorens „met den camerlinck van de Heere Grave Lodewijck van Nassau gecommuniceert te hebben". De geweldige provoost, die later verklaarde „daerinne soo verbaest ende verslagen te sijn geweest, dat hij niet wiste wat hij deede off' doen soude", gaf eerst den volgenden dag aan den Raad berigt van het ontkomen van zijn gevangene, die nu wel door het geheele land bij tromslag werd ingedaagd, maar zich bij tijds uit de voeten had gemaakt, en zulks in weerwil van zijn flerecijn,

daerom indien hij naer eenige apparentie de warachtige Dom Sebastian mocht wesen, dat se hem doch geen ongelijck en wilden doen, maer alle mogelijcke faveur bewijsen. Dit geschiede, omdat alle de Cristenheit deur geseit werde, dat hij so veel litteickenen over hem hadde ende so veel seeckerheiden wis te verhaelen, dat men met redenen niet en behoirde te twijffelen of hij en was den warachtigen Dom Sebastiaen, die in Barbarie verslagen ende onder den Mooren so lange was geweest, twelcke bij veele Portugesen so animeuselijck werde geconfirmeert met brieven ende boucken, dat alle oiren daeraf vol waren. Ende de heeren Staten achtende dat dselve den Spangiaert soude konnen moeite maken, hadden wel gewilt dat hij ergens op vrije voeten hadde konnen commen ende screven daerom dvoors. brieven.

Den xv^en Septembris quam in den Hage den Marquys van Rohan met sijn broeder, commende uyt Italien over Duytslant in dese landen om voorts naer Engelant te gaen ende so de landen alomme te besichtigen.

Den xvj^en Septembris quam in Zeelant aen den Colonnel Edmonde met ontrent 300 man te racreute van sijn regement, ende wachte eersdaechs de reste. Hij hadde in Schotlant gemaeckt 3 nieu capiteinen als: Balfour, Couts ende Makaigne, daeraf de 2 nu met hem overquamen ende Makaigne volgen soude, in vougen dat sijn regement nu bleef van 10 vendelen, als: tsijne, van Brog, Caddel, Hinderss, Caar, Nijs, Sincler (die de compagnie van Jacob Philips gecregen hadde) ende de 3 nieuwen.

Den Raet van State versocht ontrent dese tijt in Staten Generael dat de provincien wilden consenteren noch eens de somme van 300^m £ om te vervallen tgeene tvoorleden jare ende desen jare aende gedragen consenten te corte sal commen [1].

---

waarvan Zijne Ex^cie zelf aan den Raad van State verklaard had, „dat het geen gesogte excuse, maer waeragtig was”.

De vreemde toedragt van deze zaak, die in alle bijzonderheden uitvoerig in de resolutiën van den Raad van State is opgeteekend, wordt evenwel duidelijker, wanneer men de omstandigheid in aanmerking neemt, dat Alphonso gehuwd was met de dochter van den Raadsheer Bruyninck, die hij ruim vier jaren geleden uit haars vaders huis had geschaakt, zoo als blijkt uit de stukken van het criminele proces, dat daaruit gevolgd is, die op het Rijks Archief aanwezig zijn.

Alphonso Cacho Canuto, op de herhaalde indagingen niet verschenen zijnde, werd in het begin van het volgende jaar bij verstek veroordeeld om in effigie gehangen te worden, welk vonnis op voorspraak van den Prins, intercedeerende ten gunste van den Raadsheer Bruyninck, „die synen raedt ende oock syns Heers vaders getrouwe dienaer veele jaren geweest hadde”, gemodereerd en in bannissement veranderd werd. (Zie de Resol. van den Raad van State 1601, passim.)

[1] Op eenen „Staet int corte vande oorlochslasten gevallen ende noch te vallen binnen den jegenwoordigen jaere xvj^c boven de consenten voor den selven jaere versocht”, die door den Raad

Den xviij[en] Septembris deden de de Staten Generael een generaele monsteringe alomme doen van heur crijsvolck met last op de capiteinen heur compagnien te verstercken, omdat se alle tcrijsvolck niet wel betalen en conden. Uyten Hage vertoogh naer Duytslant Graef Frederick van Solms met sijn 2 broeders, omdat sijn vader was gestorven, ende hoewel hij den outsten soin was, verclaerde hij evenwel weder in dese landen bij sijn compagnie te willen commen. Den Colonnel Edmonde quam in den Hage bij Sijn Ex[cie], affirmerende tvoors. verraet vanden Grave van Gaury, hoewel veelen het stuck fabuleus dochte te wesen.

Den xix[en] Septembris werde bij de Staten van Hollant uytgegeven het placcaet op tschoorsteengelt, te weten dat van elcken haertstee, daer men vier stoocken mach, ofte van elck roockgat, daer roock uytgaet, betaelt sal worden een gulden, ende van elcke broukelel, backersoven, verwerije, soutpanne, calckoven, steenoven, meestoven, zeperie ende mouterie 2 gulden, half tot laste vanden eigenaer ende half tot laste vanden bruycker, te verschieten bij den bruycker ofte huyrman, alles ten prouffijte van tgemeen lant ende sullen daeraf alleen exempt wesen de stadthuysen, wachthuysen, stadtoorns, godshuysen, leprooshuysen ende anderen van aelmisse levende ofte die om Godswille bewoent werden, ende sullen de magistraten in de steden ende dorpen voor alles verantwoorden die de armen wat sullen mogen verschoinen ende tselve op de rijcken vinden. Dat d'opscrivinge sal geschieden bij personen uyte magistraet ofte anders onder eedt daertoe te committeren, aen wien elcx sijn huys sal moeten openen om de haersteden ende ovens te tellen op peine van triple, ende sullen aenteickenen, de eigenaers ende bruyckers ende tgetal der haersteden ende ovens, ende so yemant heur injurieert, die sal arbitralijck gestraft worden.

Den xxij[en] Septembris waidet seer starck. Tvoors. gerucht van t'misverstant dat tusschen Sijn Ex[cie] ende eenigen vande Staten soude wesen ontstaen tsedert den tocht van Vlaenderen hadde in de Nederlanden so veel toegenomen, dat niet alleen vastelijck uytgestroyt werde, dat Sijn Ex[cie] den heere Barnevelt hadde geslagen, maer dat in Zeelant opentlijck werde geseit dat dselve heere was gevangen setten ende naer Woerden gevoert, ende dat meer anderen mede waren geapprehendeert, ende hoewel

---

van State aan de Generale Staten werd overgelegd, worden de verschillende posten van uitgaaf gespecificeerd tot een totaal bedrag van 827,652 £ 18 ß 7 ₰, „waertegens affgetogen 300,000 gl. in desen jaere vuyt Vranckrijck gecommen, blijft noch in achterwesen 527,652 £ 18 ß 7 ₰”. (Lias loopende 1600.)

tselve onwarachtich ende alleen versiert was bij eenige quaetwilligen om te sien of sulcx eenigen oproer const causeren, so werdent nochtans bij velen lichtelijck gelooft ende ingenomen, omdat heur den tocht van Vlaenderen wat vreemt ende onvoorsichtich dochte, ende so dapper uytgestroyt, dat niet alleen in Brabant, maer oick t'geruchte daeraf in Engelant quam ter oiren vande Coninginne, dwelcke, uyt sulcke swaricheit een tweedracht in dese landen bevresende, die den ondergang van deselve mocht naer sleipen ende sulcx oich haer prejudiciabel wesen, heeft den heere Caron naer dese landen gesonden om den gront vande selve misverstanden te ondertasten, die uyt haren naem te soucken ter neder te leggen, ende so hij des niet doen en conde, haer dan daervan te verstendigen, om met een solemnele legatie daertoe te intercederen, met welcke last Caron desen dach in den Hage quam, hoewel hij al in Zeelant bericht was, datter niet aen en was, ende van daer de Coninginne sulcx al toegescreven hadde, ende leverde des anderen daechs over aende Staten brieven vande Coninginne vanden 30 Augusti oudes stijls, houdende dat sij lange wel ingenomen hadde, dat indien eenige tweedracht quam in de regieringe vande Staten, dselve soude mogen heur heelen staet ruineren, ende of wel sij altoos seer blijde was geweest in de eendracht van heur regieringe, dat sij nochtans altoos t'ander gevreest hadde te mogen vallen ende daerop met Caron dickwils hadde gediscoureert. Ende daerom nu verstaende dat onder heml. eenich misverstant was geresen, ende siende hoe noodich tselve in tijts dient ter neder geleit, was van meininge geweest een legatie te senden om haer meininge daerinne te openbaren, maer vresende dat tselve veel geruchts soude maken, hadde vooreerst liever Caron hier gesonden, begerende dat men hem wilde geloven in tgeene hij van haeren twegen sal verclaren, ende dat men dese sake wel wilt bedencken ende haer geen occasie geven te clagen, dat sij haer so diep heeft verbonden met sulcken volck, die heuren eigen staet ruineren. Dat tvolck vande landen mette langdurige oirlogen niet dan al te seer ontset en is, dwelck dan noch siende de desordre tusschen heur regierders lichtelijck tot wanhoipe soude commen, die naer niet te besetten soude wesen. Dat se hoipt dat de Staten naer heure wijsheit sullen dit haer advys in achtinge nemen, als commende vande geenen, die met heur een fortuyne loopt ende tquaet so overmercken, dat se alle particuliere passien afsettende tot conservatie van tpublyck sullen arbeiden. Dat se dit om haeren twille wilden doen ende bethoinen, dat se om haeren twille wat willen doen, als sij deden over dry jaren, doen bij haren middel de swaricheit tusschen Hollant ende

Zeelant werde afgeleit, twelcke heur lief sal wesen ende doen continueren heur affectie totten Staten.

In dese maent van September van tbegin totten einde regendet in de Vereenichde Nederlanden uytermaten seer, in vougen dat veel kooren, haver, boonen ende ander gewas op tvelt bedurf, omdattet niet drogen en konde, daerdeur oick de wegen so diep werden, dat men tselve uyte velden niet wech crijgen en konde tot een uytnemende groote schade van veel huysluyden, die in de lage landen woonden.

Sijn Ex[cie] besoigneerde in tlaeste van dese maent seer veel metten Raet van State in Staten Generael op den staet van oirloge ende de betalinge der ongerepartieerde ruyteren ende knechten, om daerop ordre te doen stellen, ofte dselve mede te doen repartieren, ende hoewel velen vande gedeputeerden in Staten Generael seer aendrongen om een deel van tselve ongerepartieert crijsvolck te casseren, so belette Sijn Ex[cie] nochtans tselve, so veel doenlijck was, om tlant vande macht van tcrijsvolck niet te ontblooten, ende bracht te wege, dat daeraf een provisionele repartitie op t'welbehagen vande provincien gemaeckt werde, in dewelcke op Hollant werden gebracht de compagnien ruyteren van Tijmpel, Cicil, Artur, la Sale ende Clout, elcx met 80 ruyteren boven de bidets ende de compagnien te voet vanden Generael Vere, den Colonnel Horatio Vere, van Freijer, van Tijmpel ende van La Noue, elcx met 150 man, noch de compagnien van Calist. Brocke, Harcot, Tyrrel, Honniwod, Daniel Vere, Ogle, Hamond, Garnet, Holcraft, Forster, Jaxlei, Farfax, Knoulleis, Cicil, Metkercke, Schot, Sutton, Vavasour, Duxberi, Aldriche, Morgan, Beeden (ofte die dselve compagnien nu hadden), Formentieres, Chilandre, du Buisson, Verneuil ende Hallart, alles van 113 hoofden; noch de 4 compagnien Switsers, elcx van 150 man, vier cautionarisen elcx van 150 man ende een van 100 man. Op Zeelant de compagnien van Dussau, Rocques, Brusse, du Puys, Dommarville, du Fort, Hamelet, Denis ende Madisson elcx van 113 hoofden met 3 compagnien vande cautionarisen elcx van 150 hoofden. Op Utrecht de vanen ruyteren van Vere ende Balen met de compagnien te voet van Caddel, Hamylthon, Caar ende Dort, elcx van 113 hoofden. Op Vrieslant de vanen ruyteren van Hamylthon ende Jan Bax, elcx van 80 peerden ende de compagnien te voet van B. van Eussum, Hembiesen, Bodenhausen, Cruyningen, Planits, Huseman, Hoboocken, Goswijn van Lauyck ende Hareschoe elcx van 113 hoofden. Op Overijssel de compagnie te voet van Renier Sloet, ende op Groningen ende Omlanden de vanen ruyteren van Graef George van Solms ende van Graef Fre-

derick van Solms, elcx van 80 peerden ende de compagnien te voet van Graef Ernst van 150 hoofden, ende van Massau, Hanicrot, vander Burch, Pithan, Pomarede, Olivier Serlambert ende van Cotwis, elcx van 113 hoofden. Ende hoewel veel gedeputeerden vande provincien daerinne niet wel tevreden en waren, werde tselve nochtans bij provisie also deur gedrongen [1].

---

[1] De Staten Generaal besoigneerden in deze dagen uitvoerig met den Prins over de mogelijkheid „off men het crijchsvolck in den dienst vanden lande wesende soude moegen brengen ende voor eenen tijt onderhouden tot soulagement vande provincien op des vijants ofte neutralen bodem, mitsgaders off men alnoch yet binnen het loopende saisoen des jaers tot affbreuck des vijants soude moegen exploicteren". (Resol. van de St. Gen. 14 Sept. 1600.) Een voorstel van den Prins om eenige steden (die evenwel in het resolutieboek niet genoemd worden) te belegeren, werd „met pluraliteyt van stemmen" afgeslagen, om de kosten, die ruim 250,000 gulden zouden bedragen, en zulks, niettegenstaande de Raad van State verklaarden dat zij zich met den voorslag van Zijne Exc^tie wel konden vereenigen.

Wat overigens den invloed van den Raad van State op de krijgsoperatiën betreft, deze was in dien tijd al tot een zeer laag peil gezonken. Om zich hiervan te overtuigen behoeft men slechts de notulen der vergaderingen in die dagen in te zien, die wat krijgszaken betreft nagenoeg op niets dan ondergeschikte punten van administratieven aard betrekking hebben. Een sterk sprekend bewijs van die terugzetting alsmede van de kwalijk verborgen ontevredenheid, die daarover in den Raad heerschte, vindt men in het verslag der zitting van den 4^den September, waar wij het volgende lezen: „Denselven Heer van Loenen," (overbrenger van een brief van die van Thiel), „communiceert oock seeckere advertentien van Wesel, dat den vijandt zigh seer versterckt te paerde ende te voet binnen Emmerick; schijnende dat hij wederomme den oorloge over den Rhijn sal willen aennemen. Ende aght daeromme nodigh ware, die Frontiersteden, als Deutecom, Doesburgh, Groll, etc. te voorsien met nodigh garnisoen, oock een goede quantiteyt van ammunitie tot Arnhem gesonden worde, om daeruyt die frontiersteden, die onvoorsien sijn, te voorsien. Hem wordt geantwoordt, dat hij wel weet, dat den Raadt geen authoriteyt meer en heeft in Crijgs- nog Landtsaecken, als werdende alle saecken gedaen sonder kennisse vanden Raede; dat selfs Sijne Excellentie met den Raede geene correspondentie meer en houdt; soo oock Emmerick is verlaten, den crijgh in Vlaenderen aengenomen, ende voorts alles anders gedaen sonder kennisse vanden Raede; dat hij, van Loenen, daerom hem sal mogen addresseren aende Generale Staten, daer hij dogh sessie heeft."

De onaangename verhouding, welke dientengevolge tusschen de Algemeene Staten en den Raad van State bestond, blijkt onder anderen ook uit hetgeen op den 28sten October vermeld wordt:

„Den voorsz. Griffier Aerssens komt overbrengen diversche klagten van die van Cleeff ende anderen over ons crijgsvolck, die seer excessive dingen hebben aengerigt; begeerende de Generale Staten dat den Raede procedere tot straffe, om Gods gramschap over ons niet te verwecken, off soo 't den Raede niet en soude begeeren te doen, dat den Raede sulcx verklare, opdat die Staten Generael mogen sien, dat zij 't selfs doen. Men antwoordt hem dat er veele exploicten gedaen worden, daervan den Raede niet en weet; ende oock dat den Raedt elders soo gebruyckt wordt, dat den Raedt naauwelijcx bij malcanderen, dan dickwils in kleyn getale blijft, gelijck den Raedt nogh binnen korte dagen, door last vande Generale Staten, t'eenemael nae de provintien sal vertrecken, sulcx dat niet wel doenlijck is simul sorbere et flare."

Den xxvj^en Septembris quam in de Staten Generael de heere Gilpijn, die van wegen de Coninginne daer proponeerde, dat de Staten uyten brief bij Caron gebracht hadden verstaen wat redenen de Coninginne beweecht hadden hem over te senden, ende of wel de rumoeren onwarachtich waren, so sagen se nochtans de sorge ende affectie die sij voor heur droech, waertegens de Staten in alle occurentien haer wederom so behoirden te bejegenen, als haer gunste ende weldaden vereischen, ende sonderlings met haer alle goede correspondentien te houden. Dat notoir is, dat de voors. geruchten van wegen den viant sijn gestroyt om beroerte te maken ende apparentelijck voet genomen hebben op de differenten tusschen Groningen ende de Omlanden, ende oick in Vrieslant ontstaen, meinende daerdeur een grooten brant te maken, die men daerom behoirt te trachten wech te nemen, so omdat de meeste vasticheit deser landen bestaet in een goede unie, als opdat alle geallieerde princen mogen sien de sorge, die de Staten selfs voor heuren staet draegen, dat se daerom willen afleggen alle particulariteiten om so met eenicheit malcanderen te conserveren ende met contesteren malcanderen in geen pericule te voeren, dewijle een staet niet en kan continueren sonder eenicheit van degeenen, die den last daervan hebben, ofte te weeren ende wech te nemen alle discordatien, die bij passien ofte affectien konnen gevoedt worden, daerop den viant dessein soude konnen maken. Dat de Coninginne daerom den Staten ernstelijck doet vermanen tot nederleggen van alle differenten tusschen de provincien ende de leden van dien, om eenige saken geresen, ende dat sulcke naersticheit mach gedaen worden, dat de gemeine sake geen interest en lijde, tsij bij faute vande vergaderinge van Staten, bewillinge vande consenten, furnissement van penningen ofte anderssins, twelcke de Coninginne wel gevallen ende animeren soude tot continuatie van haer affectie ende faveur tot dese provincien ende elcx van dien, behalven dat de provintien selfs mede de vruchten souden genieten van een goede eenicheit. Dat de Staten daerop willen letten sulcx als sij ten dienste vande landen ende tot satisfactie vande Coninginne sullen bevinden te behoiren.

Den xxvij^en Septembris proponeerde Caron in Staten Generael, dat hij voor sijn vertreck de Coninginne getracht hadde uyten hoofde te slaen tstuck vande voors. quade geruchten, maer omdat sij haer niet en const in ruste stellen sonder yemant hier te senden, hadde hij de reise aengenomen, sonderlings omdat se hem noch andere consideratien hadde te kennen gegeven, die haer seer ongerust stelden, als dat se serieuselijck schijnt te apprehenderen, dat een goeden pays haer meer dan nootsakelijck

is, ende dat haer natuyre geheellijck daertoe inclineert, indien sij daertoe tot hare ende haerder geallicerde verseeckertheit konde geraken. Dat se seer claecht over de groote lasten, die se in de oirlogen van Irlant moet dragen, die sij meint dat bij de Spangiaerts gevoedet werden, dwelcke metten pays souden afnemen. Dat alle de heeren vanden Raedt haer persuaderen, dat se een vasten pays soude konnen hebben, indien sij daertoe wilt verstaen als den Coning van Vranckrijck gedaen heeft, representerende dat haer geallieerden niet en onderhouden tgeene sij met haer noch laest getracteert hebben, noch en sullen konnen doen, wat sij meer mogen beloven; dat dselve in t'eynde heuren staet niet sullen konnen mainteneren, ende dattet dan alleen op haer sal aencommen, indien sij die sal willen conserveren. Dat hem dunckt dat haer eigen dispositie daertoe oick inclineert, achtende dat des viants vermoeytheit oick groot is, ende dat hij daerom den pays te recht moet meinen. Item dat met den ouden Coning de oude viantschappen wel mochten begraven wesen, ende den jongen Coning ende Ertshertogen de vruntschap van heur nabuyren wel van noode hebben. Dat sulcx haer gemoveert hadde in handelinge te commen, daertoe sij met respect ende eere versocht was, ende oick om den werelt contentement te geven ende haer gemeenten, die de vreede ten hoochsten begeerden, dan naer bemerckende, dat den viant daerdeur trachte de geunieerde provincien tot vrede te trecken of in confusie te brengen, hadde sij haer raetslagen daernaer geproportioneert, dat se wenst metten viant so goeden pays te maken, die d'affairen vande Staten niet en mocht troubleren, ende dat se met d'een ende d'ander in goede vruntschap ende alliantie mocht blijven. Dat hij bevindt, indien se daertoe konde geraken, dat sij tselve soude accepteren, ende dat sulcx de handelinge niet heel afgebroocken en is, maer dat se daertoe bekent noch versocht te worden, om de handelinge te leggen in een stadt van Vlaenderen, daer den viant belooft haer de preseancie te geven met hoipe van goet succes. Dattet schijnt dattet mer aen haer hangt om den pays naer haer wille te hebben, dan dat se alleenlijck sorchvuldich is metten staet van dese landen ende daerom geerne soude weeten, waerop de Staten heur voorts eigentlijck sullen willen resolveren, ende of se middelen hebben dese sware oirlogen op heur eigen macht langer te continueren, dewijle sij seit haer niet mogelijck te wesen uyt hare middelen daertoe yet te doen, maer wil gaerne haer goede wille ende affectie continueren tot dienst vande gemeine sake, indien dat mocht helpen, want sij geentsins heurluyder affairen in danger soude willen brengen. Wenst daerom dat men haer bethoine dat

de staet deser landen bij heur eigen middelen tegen tgewelt der Spangiaerden sal konnen subsisteren, ende dat hij haer tselve wilde doen verstaen op sijn wedercomtste, ende waertoe de Staten nu voorts heur sullen willen resolveren om hare resolutien daernaer te construeren. Dat hij mede van haer gelast was den Staten tot goede concordie te vermanen, ende dat tselve heur meer animeren sal tot continuatie van haer goede gunste, ofte dat se haer anders geheel soude decouragieren ende genootsaeckt sijn op haer stuck tot haer eigen preservatie te letten. Dit aengeven was bij den Staten seer aengenaem, als gevende een groot licht in der lant saken, twelcke hij daerom daernaer op heur begeren bij gescrifte overleverde. Hij verhaelde mede aende Staten dat de gesanten vanden Coning van Marocco in Engelant bij de Coninginne waren geweest ende haer met veel presenten hadden vereert, ende sonderlings met eenige gevangenen uyte Nederlanden, die de Coninginne hem terstont geschoncken hadde ende bij hem vrij waren gemaeckt, ende dat de Coninginne tsijnder eere hem ridder geslagen hadde met haer eigen hant.

Den xxvij^en^ Septembris vertooch den Prince van Anhalt weder uyt dese landen naer Duytslant.

In t'eynde van dese maent creegh Sijn Ex^cie^ tijdinge dat den viant seer groote preparaten maeckte binnen Brugge, ende dat se schenen Oisteynde te willen belegeren waerom hij bij de Staten Generael aenhielt, dat ordre totte fortificatie van die stadt mocht gestelt worden ende sulcke voorsieninge gedaen, dat die plaetse mocht behouden blijven, omdat se dese landen meer ondienst soude konnen doen als eenige andere stadt in Vlaenderen.

Ontrent dese tijt was in den Hage eenen Jonch^r^ Pallant, daer gesonden bij de Furstinne van Cleef om op tbehendichste den Almirante te doen ondervragen wat joncheren ofte officiers in de landen van Gulyck, Cleef, der Marck ofte andere sijn comtste metten leger aldaer gesolliciteert hadden ofte tselve daer in tlant hadden doen blijven. Dese Furstinne, dochter van Lorreinen, begon in handen te nemen alle de regieringe van tlant ende scheen te willen wechnemen alle de quade practijcken, die tot noch toe daer in de regieringe waren geweest, ende daerom hadde sij doen innemen thuys te Gulick, gediscrediteert ende verdreven den Marschalck Schinckarn, om te seer gehangen te hebben op de sijde vanden viant ende sij soude wel geerne stof ende reden gehadt hebben, om tegen den Marschalck Horst ende anderen gelijcke proceduren te mogen voornemen, om also de regieringe van tlant vande quade humeuren te suyveren, ende so

veel doenlijck alles tot voordel vande landen te bestellen, om die in ruste ende vrede te regieren, ende om eenich stoffe te vinden tegen de personen, die het metten Almirante mochten hebben gehouden, hadde sij Pallant ten fyne als boven in den Hage gesonden. Dese hadde sijn werwinge aen Sijn Ex^{cie} geproponeert ende dselve so verre geïnduceert, dat hij goet gevonden hadde den Almirante op dẽ poincten bij Pallant overgeleit te doen hoiren, ende committeerde daertoe den heere van Tijmpel metten Advocaet Fiscael vande Generaliteit met achterlast, indien den Almirante yet soude seggen tot excuse van Schinckarn, Horst ofte anderen, waerdeur eenich voordel voor deselve soude mogen genomen werden, dat sij gedeputeerden aen Pallant sulcx niet refereren en souden, omdat dselve personen viant vanden staet deser landen waren, die men daerom van hier egeen voordel en behoufde te doen, maer dat se in sulcken gevalle aen Pallant souden seggen, dat den Almirante op de articulen niet en hadde willen antwoorden. De gedeputeerden vertoogen sijnde naer Woerden, waren den lesten deser ende eersten Octobris bij den Almirante, dwelcke deurgaens lochende met Schinckarn, Horst ofte anderen yet secreets gehandelt te hebben; dan op tpoint van Wesel seide hij de veranderinge vande religie daer gedaen doen te hebben met kennisse vanden Furst. Hij seide mede den Keiserlijcken commissaris Carel Nutsel niet gedaen dreigen te hebben deur den marquis van Montenegre, doen hij t'mandaet van aacht aen hem soude insinueren, maer dat hij hem gebeden hadde die insinuatie achterwege te laten, omdat se geen van beiden heur meesters en konde voordelijck wesen, maer dat hij bij hem te gaste wilde commen, twelcke hij gedaen hadde ende hem t'mandaet niet geinsinueert. Hij seide ten derden dat de Cleefse ende andere landen vanden Furst niet neutrael en waren nochte konden wesen, volgende de tractaten metten huysen van Bourgondiën gemaeckt. Ende ten vierden, dat hij de stadt Berck hadde belegert op t'aenhouden ende begeren vanden Bischop van Ceulen, ende dat dselve hem geconsenteert hadde de stadt te mogen houden. Dese vier poincten scheenen een groot bedencken te maken ende daerom vondt Sijn Ex^{cie} goet, dat men dselve aen Pallant soude refereren ende daerbij vougen, dat hij op de andere articulen niet en hadde willen antwoorden, twelcke also geschiede. Doch de Staten vande Vereenichde Nederlanden namen groot bedencken op den persoin van Carel Nutsel, omdat hij heur t'mandaet vander aacht so precise hadde doen insinueren ende tselve aenden Almirante ongeinsinueert gelaten, gelijck mede op den Bischop van Ceulen, dat hij den viant geconsenteert hadde Berck te mogen

houden, dewijle sij daeruyt sagen dat de groote heeren bijnaest scheenen rontsomme malcanderen te ontsien ende te willen gelieven tot bederf van deser landen staet.

Ontrent dese tijt was in den Hage Jan Hottinga om bij de Staten Generael te excuseren de afwijckinge van thalve collegie vande Staten van Vrieslant ende te beletten dat bij deselve heeren niet en soude voorgenomen nochte gedisponeert werde tot naerdeel van thalve collegie wesende te Franicker, overmits doen mede in den Hage was een raetsheer van Vrieslant, bij de Staten aenhoudende om alle de decreten van thof tegen de gedeputeerden van Oostergoe ende Westergoe uytgegeven bij provisie te mogen doen executeren, maer de Staten Generael sonden se beide wederom naer Vrieslant aende gedeputeerden van haerentweegen daer gesonden, dien sij op deselve saken volcommentlijck souden lasten. Ende so Hottinga op sijn vertreck was, creegh hij een depesche van Franicker om de Staten Generael noch te verthoinen, dat thof heimelijcke ende ombehoirlijcke brieven binnen Franicker hadden gesonden om de gemeente sonder consent vanden magistraet te doen vergaderen, ende so daer een oproer te maken, twelcke al so veel geopent hadde, dat de burgers tegen malcanderen op de been waren geweest, waerom de gedeputeerden daer wesende heur selven met crijsvolck daertoe aen te nemen, hadden moeten wapenen. Doch de Staten seiden op alles de beste ordre mogelijck te sullen ramen, ende daervan heur gedeputeerden te sullen verwittigen, waermede Hottinga in tbegin van October weder vertooch.

De maent van October begonst meest met natte dagen ende continueerde totten xx^en^ toe, als wanneer het weder begonst te veranderen in claerheit ende vorst totten eynde toe tot groote verblijdinge van veel arme huysluyden, die daerdeur noch eenigen tijt cregen om de reste vande vruchten uyte lage landen te halen, hoewel dselve wel half verdurven ende verrot waren, ende om twintercooren weder in de eirde te mogen werpen.

De Gravinne vanden Brouck meinende in Hollant eenich recht te sullen konnen crijgen op den Almirante van Arragon ende den Colonnel Luys del Villar, ter cause van t'ombrengen van haer man ende tplunderen van alle haer goet, is ontrent den ij^en^ Octobris gecommen op Buyren bij den Graef van Hohenloe, meinende met sijn intercessie tot haer sake te konnen geholpen worden, maer bleef daernaer seer veel dagen aldaer.

Omdat den marquis van Rohan met sijn broeder wilde vertrecken naer Engelant, hebben de Staten deur Sijn Ex^cie^ aen denselven een fray banquet doen doen den iij^en^ Octobris, daer meest alle de gedeputeerden in

Staten Generael mede waren, ende naer recommendatie vanden staet deser landen aen deselve, sijn sij vertoogen den iiij^en om naer Engelant te varen.

Omdat de oirlogen in Savoijen seer aengingen ende de Francoisen daerom vreesden, dat den Ertshertoge hem mogelijck mede soude willen roeren, so hebben sij alle heur frontieren tegen de Nederlanden ten besten beset, ende van alle nootdruften voorsien, hoewel velen meinden dat den Ertshertoge hem niet en soude derven reppen, hebbende so grooten afbreuck metten slach geleden.

De Staten van Hollant hadden al over eenigen tijt in heure dachvaert goetgevonden, dat men de saken in Staten Generael soude sien daer heen te beleiden, dat aenden Almirante van Arragon soude gepresenteert worden indien hij alle de gevangenen vande Vereenichde Nederlanden ofte dselve dienende in Spangien, de Nederlanden ofte andere landen onder den Coning ofte Ertshertogen wesende, sittende, wist los te maken sonder rantsoen ofte costen, dat men dan hem mede sonder rantsoen soude mogen ontslaen. Desen volgende is den v^en Octobris in Staten Generael geresolveert, dat men den Almirante soude proponeren, dat hij soude hebben te besorgen, dat alle de ingesetenen vande Vereenichde Nederlanden, tsij burgers, huysluyden ofte soldaten en anderen in dienst derselver landen geweest sijnde, ofte noch wesende uyt sake vande oirlogen gevangen ende sittende in de Nederlanden in de steden, starckten, op de galeijen, schepen ende andere plaetsen, sullen ontslagen worden binnen 2 maenden sonder costen ofte rantsoen, ende alle de gevangenen als boven in Spangien ofte andere Conings landen sittende binnen 3 maenden, ende dat se bij provisie als gevangenen van oirloge worden getracteert, dat hij alle tselve geeffectueert ende daerenboven betaelt hebbende eens 30^m £ ofte so veel min als hij sal konnen accorderen, dat hij dan mede sonder rantsoen sal worden ontslagen, mitsgaders alle de gevangenen van oirloge in de Vereenichde Nederlanden sittende op redelijck rantsoen, ende so hij des niet en soude willen doen, nochte procureren dat de gevangenen aen des viants sijde beter getracteert werden, dat de Staten dan van meininge waren alle t'onheil vande heuren op den Almirante ende d'andere gevangenen feitelijck te verhalen. Om twelcke den Almirante te insinueren ende voorders op sijne bewaringe ordre te stellen, gecommitteert werden den heere van Tijmpel, Arnout Duyck, Gecommitteerde Raet van Hollant ende den Fiscael vande Generaliteit, dien gelast werde mette sake in haeste voorts te gaen om dselve in preoccupatie te brengen alleer de

Gravinne vanden Brouck aenquame ende ande Staten eenich versouck dede. Waerom de Gedeputeerden naer Woerden treckende dselve resolutie den Almirante proponeerden ende voorhielden den viij[en] Octobris, die daerop voor antwoort gaf, dat hij met geen verseeckeringe daerop konde antwoorden sonder al vooren te verstaen de geliefte vanden Coning ende Ertshertoge van wiens wille de poincten meest hingen, ende versocht daerom tijt ende consent om yemant naer den Ertshertoge te mogen senden, ende noemde daertoe Symon Antheunis, ofte den Colonnel Luys del Villar, daermede de gedeputeerden wederom keerden naer den Staten, ende deden den x[en] daeraf in de Staten Generael rapport, die den xiiij[en] daerop consenteerden dat den Almirante naer Bruessel ende oick naer Spangien soude mogen senden den capitein Symon Antheunis met sijn secretaris, mits dat hij voor des capiteins wedercomtste soude caveren voor 2[m] cronen, ende dat dselve binnen een maant souden uytbrengen antwoort vanden Ertshertoge ende binnen 3 maenden vanden Coning van Spangien, ende dat de gevangenen voortsaen beter getracteert sullen werden om twelcke metten Almirante te handelen wederom gecommitteert sijn de heeren van Tijmpel ende Fiscael voors., ende om eensamentlijck ordre op de bewaringe vanden Almirante ende op t'onfangen ende scrijven van sijn brieven ende om niemant bij hem te laten commen, te stellen. Twelcke metten selven verhandelt is den xvj[en] Octobris, ende dien volgende sijn naer Brabant vertogen den selven Symon Antheunis metten Secretaris op den xx[en] Octobris om bij den Ertshertoge de sake voor te dragen ende antwoort te obtineren. Ende terwile den Almirante alleen was, werde den xxvj[en] bij hem gesonden den Colonnel Luys del Villar.

De Staten Generael gelet hebbende op de propositien aen heur gedaen van wegen de Coninginne van Engelant bij de heeren Gilpijn ende Caron hebben den vij[en] Octobris besloten daerop te antwoorden ende aen Gilpijn de sijne doen leveren open bij forme van antwoorde, houdende, dat se haer bedanckten vande goede vermaningen die haer hadde gelieft te doen, om tot eendracht ende goede unie te verstaen, so wel onder de provincien in tgenerael als onder elcx in tparticulier, als t'eenige steunsel van heur staet, als commende van een sorchvuldich moederlijck hart tot desen landen, die se daerom met alle respect ingenomen hebben ende oick sullen emploijeren, indien immermeer de saken daertoe commen, ten einde sij mogen voortsbrengen de effecten vande goede intentie van so wijsen monarche. Dat altemet tusschen de provincien ende de leden van dien wel disputen vallen op de contributien ende de egaliteit vande

selve, maer selden om de contributien. Dat oick dickwils swaricheit valt op de middelen om dselve te collecteren, als nu in Vrieslant ende tot Groningen ende in de Omlanden is gevallen, mer dat dselve so substantiel niet en sijn, dat men daerover sware inconvenienten heeft te wachten. Ende als schoin eenige sulcke disputen souden vallen, so souden de Staten volgende de unie so wel in tijts met heure auctoriteit daerinne voorsien, gelijck al bereits in Vrieslant, Groningen ende Omlanden is gedaen, dat dselve wel haest ter neder geleit souden wesen. Versouckende dat de Coninginne wilt geloven dat de Staten onder haer faveur sullen besorgen alle tgeene tot maintenering van heur staet ende rechtveerdige oirlogen van noode sal wesen ter eere Godes, de dienste vande Coninginne ende de welvaert van dese landen. Caron ontbooden sij in hare vergaderinge, instrueerden hem op de gedragen consenten ende de middelen, daer uyt die konden gevonden werden ende op de groote swaricheit van heure lasten, ende hoewel die seer groot waren, ende dat se daerom wel van doen souden hebben eenich behulp vande nabuyrprincen ende heeren in dese oirlogen geinteresseert, dat se nochtans ten uytersten commende noch haer selven konden helpen. Gaven hem voorts last tselve alles de Coninginne te representeren, aen dewelcke sij bij een missive screven antwoort op de voorgedragen pointen van sijn last, houdende, dat heur seer lief was te bemercken de gestadige sorge, die sij voor deser landen staet droech, als sij uyt haren brief bij Caron gebracht sagen ende de openingen die haer belieft hadde deur denselven Caron te doen doen. Dat se hoipen dat God heur eens occasie sal verleenen om alle de faveuren ende gratien van haer naer heuren goeden wille te mogen erkennen, opdat sij so veel te meer geneicht mach wesen daerinne te continueren, ende dat de Staten altoos daernaer haer actien ende resolutien sullen dirigeren. Dat se wel bekennen dat heur lasten groot sijn gewerden tsedert de Francoisen de pays gemaeckt hebben, ende sij Coninginne ingetrocken heur secours, so dat scheen, ende den viant oick staet maeckte, dat se niet en souden konnen subsisteren, sonderlings belettende de commercie vande licenten, doch dat God dese landen niet alleen en hadde geconserveert, maer daer en boven noch middel gegeven, om groote exploicten te mogen voornemen ende denselven in een gerengierde bataille te vermeesteren. Ende al ist dat daerop niet en is gevolcht de vrucht, die men wel gehoipt hadde, so haddet nochtans der Staten sake seer gestijft, so van binnen bij de lantsaten als van buyten bij alle princen, ende hoipten daerom dat de middelen, couragie, nochte resolutie heur niet manqueren

en sullen om heur staet ende sake staende te houden, mits de gratie Godes ende de continuatie vande goede affectie vande Coninginne, sonderlings omdat se alle dagen meer ontdecken de barbare ende wreede resolutien, die de Spangiaerden tegen desen staet nemen, tsedert den nieuen Coning in Spangien totte crone ende de Ertshertoge totte Nederlanden sijn gecommen, die ganschelijck afsnijden alle apparentien om met heur te mogen tracteren. Dat se vertrouwen dat de Coninginne uyte laeste ende voorgaende handelinge wel sal hebben gemerckt wat de Spangiaerden voer hebben tegen haer persoin, landen ende ondersaten ende tegen alle princen ende republicken vande gereformeerde religie, daer deur sij hadde doen breecken de handelinge te Bouloigne, ende de Staten hoipen dat se oick alle voordere handelinge haest afsnijden sal, om alle de bedriegerien van dien te ontgaen tot naerdeel van haer eigen dienst. Nopende de tweedracht, die sij meinden onder den Staten te wesen, daerinne bedanckten sij heur van haer goede vermaningen ende baden haer te geloven, dat se so seer op de eendracht in heuren staet letten als op haer salicheit, als wesende heur eenich steunsel naest God, wel wetende dat den viant heur niet eer als met discordie soude konnen bederven, daerom sij daertegen so wel sullen voorsien, dat daervoor niet en is te vresen, ende dat de Coninginne vrijelijck haer resolutien daerop mach gronden, als Caron haer naerder sal konnen verclaren, volgende de instructien hem gegeven, daerinne haer believen sal hem volcommen gelove te geven. De Staten screven noch een anderen brief met Caron aende Coninginne, houdende dat se seer verblijt waren te verstaen dat haer macht ende wijsheit in sulcken admiratie bij alle de werelt was, dat selfs de barbaren ende dien grooten Coning van Marocco haer met besendinge hadden doen eeren ende doen schencken eenige gevangenen, die sij hadden, hoipende dat sulcx noch ter eeren Godes ende voorderinge van sijn religie sal strecken, tot welvaert vande Cristenheit, ende dat sij haer met dese occasie oick daertoe wel sal konnen dienen. Dat se haer seer bedanckten dat sij dvoors. gevangenen aen Caron hadde gesonden, ende dat se hem ridder met haer hant hadde geslaegen, met welcke depeschen Caron corts daernaer wederom naer Engelant ging. In dese tijt creegh den Keiser eenich bedencken op sijn opperste hofmeester Rumf ende op sijn opperste stalmeester Trautsoom, als souden dselve sijn broeder Alberto ende den Spangiaerden te seer toegedaen sijn geweest, ende daerom hem veel saken verborgen hebben, die tot naerdeel der Spangiaerden waren, opdat den Keiser daertegen geen behoirlijcke remedie voorname. Dit bedencken was hem gecommen, overmits eenigen rontuyt

hem daeraf hadden verwitticht ende geopenbaert tverstant, twelcke dselve twee met Alberto hadden. Dese kennisse hebbende jough hij terstont ende noch dien nacht Rumf uyt sijn hof wech, naerdat hij selfs hem gesoufletteert hadde ende Trautsoom eenige dagen daernaer, omdat hij voor Rumf wilde intercederen. Dese twee waren eenigen tijt lang de secreetste Raden vanden Keiser geweest, so dat alle saken deur heur handen mosten passeren ende daerom mosten alle heeren ende fursten dselve seer eeren ende respecteren. Sij voerden een staet als Fursten selfs, ende werden nu mede beschuldicht oirsake geweest te sijn van t'uytgeven van alle de rouwe bevelen tegen die vande religie meest buyten weten vanden Keiser, wiens hant ende segel sij daertoe misbruyckt hadden. Of nu tselve warachtich was, dan oft een treck van thof was om die vande religie van tot desperatie te commen ende de wapenen aen te nemen, te diverteren, sal den tijt leeren. Evenwel is warachtich dat dese vande voornaemtste waren, die alle Spangiaerden saken in thof vanden Keiser patrocineerden. T'uytcommen wert bij eenigen gehouden op heer Peter van Rosenburch, die een bevel vanden Keiser toegesonden was om sijn predicanten wech te doen, daermede hij selfs bij den Keiser was gegaen, deur dien hij contrarie consent hadde ende dat tbedroch also was in tlicht gecommen.

Den x^en^ Octobris werde gecasseert de compagnie van Jacob van der Burch, overmits den capitein nu eene goede tijt lang dselve seer qualijck in ordre hadde gehouden, ende ten lesten geen raet meer siende om die te houden, de compagnie begeerde over te setten aen sijnen lieutenant. Dese occasie werde waergenomen om de landen te ontheffen van een deel vande ongerepartieerde compagnien, omdat de lasten so groot waren, dat niet en scheen dat de regieringe also mocht staende blijven, ende om gelijcke saken was te vooren mede gecasseert de compagnie van Massau, naer dat den capitein gestorven.

Den xiij^en^ Octobris casseerde den viant mede 11 vanen ruyteren vande 14, die in den slach geweest waren, om in den slach niet genouch heur devoir gedaen te hebben, ende onder de gecasseerde was mede Don Juan de Braccamonte, die doch daernaer ten opsien van sijn ohem den Graef van Fuentes, weder Colonnel gemaeckt werde in plaetse van Çapena.

Ontrent dese tijt waren in den Hage verscheiden gouverneurs ende andere officieren vanden crijgh om te voorderen eenige aenslagen die elcx dreef, als op Liere, op Venloe ende andere plaetsen, om bij Sijn Ex^cie^ dselve te doen goetvinden ende voornemen.

Ontrent dese tijt werde bij Sijn Ex^cie^ ende den Raet van State in de

Staten Generael gedaen de propositie totte consenten voor den toecommenden jare, bestaende daerinne, om aen te nemen de staet vander oirloge anno 99 gedresseert ende om te hebben onderhout voor de 13 compagnien uyt Sint Andries gecommen, noch om te hebben 300^m £ totten leger, 200^m £ totte fortificatien, 100^m £ eens in tjaer bij den raet te mogen lichten totten voorvallenden noot, ontlastinge vanden ontfanger generael, 300^m £ voor de Coninginne, 900^m £ om de Almiraliteit te subvenieren, continuatie van alle de contributien, vanden impost van tsout, op de bieren ende anders, mitsgaders vande convoyen ende licenten naer gewointe, ende versochten voor uytgaen Novembris de resolutien daerop te mogen ingebracht werden vrij ende sonder limitatien.

Den xxj^{en} Octobris quamen in den Hage verscheiden clachten uyte landen van Munster ende andere neutrale landen over den lieutenant Alfonso ende d'andere ruyteren die heur daer wonderlijck aenstelden met roven ende brantschatten tot groote disreputatie vande landen.

Den xxij^{en} Octobris quam in den Hage den heere van Knijphuysen als gesant vanden Graef van Emden, die den xxvj^{en} in Staten Generael gehoirt werde, daer hij aenboodt de goede affectie vanden Graef Enno, ende verhaelde dat den Coning van Spangien de souverainiteit hadde van eenige goederen van Esens ende Jeverden, ende dat hij daerom veel swaricheiden met desselfs raden hadde, ende dat om tselve recht ende sijn grieven te verstaen eenigen gecommitteert waren om bij hem te commen, daerom hij aende Staten voor deselve dede versoucken vrij pasport om onverlet bij hem te mogen commen ende daer alomme deur sijn lant reisen ende wederom wech te keeren.

Den xxiiij^{en} Octobris quam in den Hage de Gravinne vanden Brouck ende bleef daer weder een geruymen tijt, wachtende op de comtste vanden Graef van Hohenloe, in vougen dat se eerst den xiij^{en} Novembris heur clachten scriftelijck aende Staten overgaf, innehoudende den moort tegen haer man begaen ende de berovinge van haer huys op veel duysenden geestimeert, ende versocht tegen den Almirante ende Luys del Villar recht ende justitie te mogen vervolgen, twelcke aen velen een sotte sake dochte, omdat den Almirante ende Villar beide gevangenen van oirloge waren, ende daerom wat sij vermochten ofte goets hadden, dat tselve de Vereenichde Nederlanden ofte die heur gevangen hadden toequam, in vougen dat men sonder dese landen die prouffijt af te nemen haer niet helpen en konde, ende meinden daerom dattet absurd soude wesen den landen de prouffijt van heur prinse af te nemen om heur te helpen, die den Keiser

ende andere overicheit hadde, voor dewelcke sij haer schaede vervolgen mochte[1]. Nietemin eenige vande Staten hielden dese saken heel in suspensie ende hoip om de Gravinne harder te doen aenhouden ende dan te mogen sien of sij onder schijn vanden schrick van dien beter acooort metten Almirante souden konnen maken.

Sijn Ex^{cie} geconsenteert hebbende, dat Graef Lodewijck noch een aenslach soude mogen maken om de gemutineerden van Weert uyt te locken, is dselve aldus voorgenomen, dat uyt Breda trecken souden 100 peerden voorbij Weert ende de Mase passeren, als of sij naer tlant van Overmase wilden, hoipende dat de gemutineerden, verstaende dat sij niet starcker en waren, haer volgen souden, ende dan souden dese 100 peerden van Bredae heur rendevous nemen naer een dorp genaemt Woltniel niet wijdt van Dulcken ende haer uyttocht so nemen, dat sij den xxix^{en} Octobris te Woltniel souden commen, daerop deselve tijt mede commen soude Graef Lodewijck met ontrent 1^{m} peerden, ende dan tsamen de gemutineerden over tlijf vallen. Ende om desen te bevoorderen, vertoogh Graef Lodewijck naer Nieumegen den xxv^{en} ende de Brabantse ruyteren, die met hem souden gaen, meest sonder vanen, togen den xxvj^{en} ende xxvij^{en} tot Woudrichem over, ende marcheerden in grooter diligentie naer Nieumegen, daer se den xxvij^{en} snachts ende den xxviij^{en} vrouch overtogen, ende quamen dien dach alles aen t'nieu clooster in de landen van Cleef, daer bij heur quamen de Overijsselse ruyteren, die meest aen Sgravenweert gepasseert waren, ende daer wat gerust hebbende, togen sij voorts ende quamen den xxix^{en} op de gesette uyre te Woltniel, daer onlangs daernaer mede quamen de 100 peerden uyt Bredae, over de Mase gecommen, die seiden dat se niet met allen vernomen en hadden van t'uytcommen van die van Weert. Graef Lodewijck bleef dien dach voorts daer, wachtende of yemant volgen soude, dan niemant vernemende, tooch hij den xxx^{en} op, als wilde hij in

[1] Het verzoekschrift van de Gravin van Falkenstein en Broek, dat den 14^{den} November aan de Algemeene Staten werd overgeleverd, is te vinden in de verzameling van ingekomen brieven van 1600 op het Rijks Archief. Na de vermelding van de plundering van haar kasteel en den moord van haren echtgenoot eindigt zij haar verzoekschrift: » Soo verstae ende sustinere ick mits alle de naest voorgaende redenen, doch met Uwe E. E. believen ende toelaten alsvooren, dat dvoorsz. Luys de Villar oock beneffens den voorn. Almirante schuldich ende gehouden is, mij effectuelijcken te doen restitueren ende weder te leveren alle de voorscreven mij affgerooffde meuble gooderen, veel costelijck ende van grooter valeur geweest sijnde, ende daerenboven te verantwoorden voor de voorscreven schandelijcke moort » . . . . » ernstelijcken versouckende dat Uwe E. E. gelieve mijne voorscreven rechtvaerdige saecke soo te hanthaven dat deselve mach commen tot een goede einde. »

tlant van Gulick trecken, maer op den naernoen keerde hij wederom ende quam des nachts weder te Woltniel, ende verstont doen, dat de gemutineerden heel starck met veel voetvolcx over de Mase quamen, waerom hem ongeraden dochte dselve langer te verwachten, ende keerde mitsdien wederom naer Wachtendonck, niet uytgerecht hebbende, als in tpasseren een deel arme boeren gemaeckt ende veel ruyterpeerden afgereden mits den langen ende swaren wech.

In dese tijt liepen de saken in Hungarien. Den Keiser hadde in sijn macht gebracht tlant van Sevenbergen, daer hij Georgio Basta tot oversten hadde gestelt. Michel Weida was met veel volcx uyt Moldavia daer gecommen om tselve lant weder inne te nemen, maer werde geslagen ende verdreven. Middelertijt was Sigismundus Battori (die des Keisers nicht hadde gehadt ende tlant aenden Keiser overgedragen hadde) in Polen doende om hem daer starck te maken ende tvoors. lant weder te mogen innenemen. Vele vande Wallackse soldaten waren al vrouch in tjaer binnen Pappa gemutineert, ende haddent daer lange gehouden ende eintelijck willen de plaetse aende Turken overleveren, maer tselve niet konnende doen, mits heur belegeringe, waren ten lesten daeruyt gevallen, meinende daerdeur te slaen, daeraf veel gevangen, doch een deel deur quamen naer Alba Regale, van waer sij veel excursien op de Cristenen deden. Aende andere sijde hadden de Turcken met starcken macht belegert Canissa, een frontier plaetse van Styrien ende van Carinthien, om die te veroveren, ende hoewel die tamelijck wel gedefendeert werde, vreesden de Cristenen dselve te verliesen, ende daerom creegh den Hertoge van Mercur de last om mettet volck van Neder Ungaren te sien de plaetse te ontsetten. De ingesetenen daer ontrent waren alles tegen den Ertshertoge Ferdinando seer geanimeert, omdat hij alle exempelen van wreetheit volchde om de Evangelischen uyt te royen ende daer alleen de pausselijcke religie te doen onderhouden, die daerom meer naer den Turk dan naer hem schenen te inclineren ende te presagieren den ondergang vande plaetse. In Oistenrijck waren de proceduren tegen dic vande religie wat beginnen te besatigen, tsedert de veranderinge in des Keisers hof.

Den xxvj[en] Octobris quam in den Hage Graef Otto van Solms, afgesant vanden Palsgraef om de Staten Generael ende Sijn Ex[cie] te bidden tot gevaeders van sijn tweede soin, dan terwijle den Graef noch in den Hage was, quam de tijdinge dattet kint gestorven was, daerom dese legatie te niete liep. Desen dach werde in den Hage gevangen genomen een Swits capitein, genaemt Guillaem du Puys, omdat hij in tstuck vande monsterin-

gen de landen leelijcken hadde bedrogen ende veel passe volanten gebruyckt.

Ontrent dese tijd dede den Ertshertoge sijn gansche leger noch aenden Demer leggende scheiden ende sondt een Spaens regement binnen Liere, een binnen Antwerpen ende een binnen Gent, dat van Busquoy te Herentals, t'regement van Achicourt te Hoochstraten ende eenige trouppen naer Namen ende Lutsenburch [1].

Omdat de Coninginne van Engelant den Agent Caron seer veel eere aendeedt, van hem met haer eigen hant ridder te slaen, wilden de Staten Generael tselve in eeniger manieren vergelden op de heere Gilpijn, die van wegen de Coninginne in den Raet van State sadt ende hadden daerom geordonneert dat Gilpijn voortsaen in den Raede van State op sijn beurte mede soude presideren gelijck de gedeputeerden vande provincien, twelcke noch niemant voor hem gehadt en hadde, ende dien volgende trad hij in possessie van dien den xxx[en] deser ende presideerde de heele weecke, parapherende alle depeschen gelijck andere presiderende, twelcke bij velen wonderlijck geinterpreteert werde, omdat dese landen bij heur selven ende deur heur eigen gedeputeerden worden geregieert, so verre dat de stadthouders wel acces ende plaetse ende oick stemme in den Raet van State hebben, maer geen presidentscap om voor te mogen dragen dat hem gelieft, te parapheren ofte stemmen te mogen colligeren, ende meinden daerom, of wel dit alleenlijck geschiede om de heere Gilpijn eere aen te doen, dattet nochtans een prejudiciabel exempel was in een

---

[1] Eenige weken te voren waren er bij de Staten berigten ingekomen, dat de vijand voornemen, zou zijn een strooptogt in een der Zeeuwsche eilanden te ondernemen. Den 6[den] October kreeg men advies, „dat den vijant gemant soude hebben vijff galeijen met duysent soldaten, ende voorts deselve versien met een groote quantiteyt van schuppen ende manden om daermede een lantganck te doen op eenige vande eylanden in Zeelandt ofte elders". (Resol. der St. Gen. 6 Oct. 1600.) Men besloot daarom de bezettingen aldaar te versterken en eenige oorlogschepen voor Vlissingen gereed te houden. Toen de tijdingen van de voornemens des vijands verder aanhielden, stelde de Prins voor, het garnizoen van Biervliet, waar hij reeds vier vendelen had heengezonden, met nog zeven anderen te versterken, en aldaar een gesloten fortificatiewerk aan te leggen, waarin die troepen zouden blijven zoolang de vijand de buitengewone bemanning op zijne galeijen onderhield. De ingenieur Andries de Roy werd naar Biervliet gezonden om het plan voor dat werk te ontwerpen. (Id. 9 Oct. 1600.) Door het een en ander schijnt de vijand van zijn voornemen teruggebragt te zijn; immers de beraamde fortificatie, waartoe reeds alles was voorbereid, kwam niet tot uitvoering; den 16[den] November stelde Zijne Exc. het aanvangen of uitstellen daarvan ter discretie van de Heeren Staten Generaal, en den 28[sten], toen men de zekerheid had, dat de aanslag was opgegeven werd besloten, „dat men die materialen ende behoeften, gesonden totte fortificatie van Biervliet sal doen opleggen en dispicieren ofter niet eenige van dien tot Oistende soude mocgen gebruyckt worden". (Id. 28 Nov. 1600.)

populaire regieringe, anderen als van haer eigen lant so verre inne te laten.

De tweedrachten duyrden noch al in Vrieslant, hoewel de gecommitteerde vande Staten Generael de saken so verre hadden gebracht dat 8 persoinen als pacificatores van beiden sijden waren gecooren om te sien of sij de differenten souden konnen ter nederleggen, welcke pacificatores daer vast besoignerende waren met beide de partijen.

In t'einde van dese maent quam in Vranckrijck de Princesse van Florencen om te huwelijcken metten Coning van Vranckrijck ende werde te water tot Marseille gebracht bij Don Pedro de Mendoça, Generael vande galeijen van Malta, jongste broeder vanden Almirante, ende met haer quam om haer te convoyeren de Hertoginne van Florence met veel vrouwen ende jongvrouwen, ende sij werden daer met veel triumphe ingehaelt.

Tbegin vande maent van November was meest noch schoin weder, ende seer bequaem om t'saet noch in de eirde te werpen ende de beesten wat lange uyt te houden, maer in t'midden vande maent begonstet wederom te regenen, ende claddich verdrietich weder te werden, beginnende vanden x^{en} ende duyrde meest totten xxv^{en} toe, als wanneer tweder begonst clair ende schoin te werden ende sich te disponeren tot vriesen.

In tbegin van dese maent waren de Staten van Hollant weder vergadert ende bleven bijeen totten xij^{en} toe, daer den iij^{en} quamen Sijn Ex^{cie} ende den ganschen Raet van State, die aldaer proponeerden de lasten vande Generaliteit, ende heur versochten de nodige consenten daertoe in tijts te willen dragen, ende sulcx aen te nemen den staet van oirloge anno 99 gedresseert, opdat alle de ongerepartieerden eens op repartitie mochten gebracht werden. Dat se daerom niet alleen en wilden continueren de voorgaende middelen, maer noch so veel nieuwe opstellen, dat die tegen de lasten mochten gecompasseert worden. De Staten decreteerden op dese dachvaert een legatie naer Vranckrijck te doen senden om thuwelijck vanden Coning te congratuleren so haest tselve volbracht soude wesen. Ende commende voorts totte poincten van bescrijvinge, werde daervoor eerst geresolveert dat voortsaen de edelen ende steden precise op de bescrijvingen souden commen, ofte voor elcken dach die se te laet commen sonder wettelijcke excuse verbeuren 25 ℒ voor den armen. Dat men alle de middelen alomme sal doen beneficieren ende de ordonnantie daerop gemaeckt strickter doen onderhouden. Dat men de saken van oirloge te lande mette minste costen behoirt te beleiden ende den commissarissen

daertoe te houden, dat se in tmonsteren heur devoir doen, ende dat
4°. men alle excessen van tcrijsvolck behoirt te doen straffen. Dat men
op tgebruyck der schepen in slants dienste so in t'laden als afdancken
5°. menageerlijcker behoirt te letten. Dat men omme te ontgaen veel
sware costen vande Almiraliteit alle de collegien van dien in superinten-
dentie soude konnen brengen aen Sijn Ex^{cie} ende den Raet van State,
mits tselve collegie stivende bij meer gedeputeerden uyte provincien, tstuck
van Almiraliteit verstaende, ofte dat men van alle een generael collegie
make met ordre van veranderen van residentie ten meesten contentemente,
ende alle jaren tweemael te vergaderen om te adviseren op de ordre om
de zee te veiligen, ende dat de equippagie naer gewoente geschiede bij
goede ende getrouwe personen, ende dat men de judicature ter eerster
instantie soude mogen brengen aende schepenen totte middelen gecommit-
teert ende bij provocatie aenden voorn. Raedt. Dat men most sien goede
capiteinen te gebruycken, de qualijck beseilde schepen te vercoopen ende
beter te maken naer den patroen daeraf te arresteren. Dit waren voorslagen
in de lucht, overmits de steden die gewent sijn d'almiraliteiten in heur
stadt te hebben ende daermede te doen wat se willen, heur bij dese
veranderinge beswaert vonden, ende meinden dat beter ware dat elcke
provincie sijne Raeden in de Almiraliteit behoorde te tracteren, ende als
dan die van Hollant de heuren mer jaerlijcx en gaven 400 £, dat sulcx
een groote verlichtinge in dat stuck soude konnen maken, ende als men
dan goede ordre dede onderhouden ende de schepen sonder diversie wel
gebruycken, dat sulcx dienstelijcker wesen soude als de heele regieringe te
6°. veranderen. Dat de gedeputeerden op de veilinge vander zee ordre sullen
stellen, ende om in Hollant dry galeijen te doen maken ende in Zeelant
een, so wanneer de gedeputeerden van Zeelant sullen aengecommen wesen,
7°. die den xxij^{en} verwacht worden. Dat mede ordre dient gestelt op de
vaert van Oist Indien ende andere vreemde landen om die bij verpachtinge
8°. ofte anders te conserveren. Sij hielden in advys om tcollegie vanden
Provincialen Raede sulcx te augmenteren, dat de expeditie vande processen
9°. mocht gevoordert worden. Gelijck mede tversouck van Sijn Ex^{cie} om te
hebben den x^{en} penning ende ander rechten van alle prinsen als Almirael
10°. Generael. Sij gaven last aen heur gedeputeerden om in Staten Generael
te mogen innewilligen tversochte consent vande 500^{m} £ voor het te cort
11°. vande consenten, ende dat bij gevolge vande andere provintien. Op de
propositie vanden Raet van State ende Sijn Ex^{cie} is overleit dat heur quote
vanden staet vander oirloge soude bedragen 277746 £, 13 ß elcke corte

maent, ende dat tcontingent vande andere poincten ende consenten versocht voor die van Hollant noch wel bedragen soude 1200^{m} £ eens in tjaer, in vougen dat de heele lasten voor die van Hollant ende West Frieslant wel bedragen souden in tjaer tusschen de 46 ende 47^{cm} £, boven de particuliere lasten vande provincie die wel bedragen noch jaerlijcx tusschen de 14 ende 15^{cm} £. Is evenwel goetgevonden daerinne te consenteren indien de middelen vande landen des konnen uytbrengen, anders dat men Sijn Ex^{cie} ende den Raet behoirt te vermanen toe te sien dat de lasten niet hooger gemaeckt en worden als de consenten ende middelen konnen verdragen om alle muterien te weeren, dewijle de gemeenten so hooch belast sijn als sij dragen konnen, doch bewillichden van heure sijde alles te doen wat mogelijck soude wesen om Sijn Ex^{cie} te secunderen, mits dat d'andere provincien van gelijcken doen. Op t'advys vande 3 collegien van justitie ende reeckeninge is verstaen, dat men sijn beste sal doen om alle swaricheiden in de contributien te overwinnen, om de petitie te voldoen so naer mogelijck. Willichden daerom inne alle de middelen mette verpondinge in treyn wesende mette 200^{m} £ op de steden ende platte landen elcx de helft ende te continueren alle de penningen op interest loopende. Dat men behoirt te verhoigen den impost op den turf van 1 op 2 ofte van 2 op 3, te consenteren den xij^{en} penning van tbranthout, te verhoogen den impost vande wolle lakenen van 1 op 2, den impost op de wage, op specerien ende coopmanschappen in de lijste gestelt, volgende den taux van dien. Item op t'hondert van rout, talck ende smeer te stellen een impost van 25 st. Item vanden xx^{en} penning van gout, silver, gesteenten, peerlen ende alle waren bij goutsmeden, jueliers, apothecarisen ende anderen te vercoopen. Item den viij^{en} penning vande losrenthen ende den xvj^{en} vande lijfrenthen, ofte bij redemtie daervooren 200^{m} £ over de steden ende platte landen, ten aensien in Zeelant noch meer gegeven wort. Nogh op 2 st. te betalen vande tonne biers op t'mout ende coorn dat gestort wort, ende indien alle die noch niet en konnen bijcommen, dat men dan noch andere sal moeten vinden ten minsten quetse vande ingesetenen op de voet van capitale impositie, verpondinge ofte anderen, tsij bij meeste stemmen ofte submissie aen Sijn Ex^{cie} voor dese reise sonder consequentie. Dat de steden ter naester vergaderinge willen bewilligen te anticiperen 300^{m} £ voor de maenden Januarius ende Februarius tot betalinge van tcrijsvolck, daertoe de gemeine middelen niet suffisant en sijn. Dat men dan mede sal resolveren op de veilinge van der zee, tbeleit vande oirlogen te water ende op de regieringe vande

Almiraliteit, als t'rapport vande gedeputeerden ende van die van Zeelant sal wesen gesien, mitsgaders op de versochte x^{e} penning van Sijn Ex^{cie}.
16^{e} Dat thaertstedegelt den xxvij^{en} Novembris in treyn sal gaen ende dat de
17^{e}. steden daetelijck daerop sullen anticiperen 150^{m} £. Dat men aenden gesante van Oistfrieslant in Staten Generaal sal mogen consenteren de versochte pasport, mits dat de gecommitteerden vanden Ertshertoge in de
18^{e}. Vereenichde Nederlanden niet en commen. Dat men metten eersten sal vercoopen de resterende domeinen, geestelijcke goederen ende degeenen, daeraen den Graef van Arenbcrch recht pretendeert, ende dat de Gecom-
19^{e}. mitteerde Raden tselve sullen voorderen ende effectueren. Dat den Fiscael van Hollant sal in Staten Generael aenhouden ofte bij den Raet van State om te doen ophouden de proceduren van thof van Utrecht tegen die van Hilverssum ofte feitelijck dselve beletten bij aenhoudinge van degeenen die
20^{e}. se doen. Dat men sal procureren dat die van Bommel desisteren van particulier licent te ontfangen van goederen daer voorbij varende, ofte dat
21^{e}. men daertegens sal moeten voorsien. Den Graef van Egmont versocht de Beemster te mogen bedijcken met gelijcke vrijdom als de Zijpe, daerop doen nemen is advys aende reeckencamer om te letten of ende hoe tselve soude konnen geschieden.

De Raden van State hadden geresolveert gedeputeerden uyten heuren te senden in alle provincien om te voorderen de consenten voor den toecommende jare, welcke gedeputeerden vertogen terstont naer de intercessie bij Sijn Ex^{cie} ende den Raedt ten selven fynen aen die van Hollant gedaen.

Den vij^{en} Novembris werde tot Venegien in de senaet geexhibeert de brieven bij de Staten Generael aen heur gescreven in faveur van Dom Sebastien, Coning van Portugal geseit, die de senaet met achtinge aennam.

Wesende den voorgaenden aenslach om de gemutineerden afbreuck te doen gefailleert, heeft Sijn Ex^{cie} voorgenomen een aenslach op de stadt Venloe te versoucken, die beraemt was te doen vande watersijde ende om daer een poort met een petart open te slaen, ende heeft daertoe de patenten uytgegeven op veel ruyteren ende knechten om naer Nieumegen te trecken, ende van daer den aenslach te voorderen die gedestineert was te doen mette naeste ruyteren, van Nieumegen ende t'Overijssels quartier ende met 2^{m} man te voet, daeraf eenigen bij heele vendelen souden vertrecken, ende anderen uyte compagnien ende garnisoenen weder uytgeschoten. Hiertoe vertooch desen nacht Graef Lodewijck metten Colonnel Horatio Vere ende den heer van Dommarville uyten Hage, omdat den tijt om desen aenslach te exploicteren geraemt was op den x^{en} deser

snachts, dan omdat mits den seer grooten regen den wech deur de Betuë uytermaten quaet was, ende dat sulcx tvoetvolck niet voorts commen en konde, most dselve tijt uytgestelt ende verlengt worden totten xij^{en} snachts, ten welcken dage alle tcrijsvolck uyt Nieumegen vertooch om snachts ten 3 ofte 4 uyren voor Venloe te wesen, maer om den grooten regen die gevallen was, waren alle de wegen so quaet ende verdurven, dat tvolck niet voorts commen en konde, in vougen dat den tijt so verliep dat niet en scheen dat se voor den dach voor Venloe souden konnen commen. Hierbij quam oick dit, dat bij Sijn Ex^{cie} ordre gestelt was op de Colonnellen Horatio Vere, Huchtenbrouck ende Dommarville met eenige anderen aen wat sijde sij souden aenvallen ende de stadt beclimmen, waervan men heur scriftelijcke last soude geven op seeckere plaetse niet wijdt vande stadt, twelcke also geschiedende, bevonden werde dat eenigen seer verschrickten, die doen al willens oick niet so haestich en marcheerden, waerom Graef Lodewijck geraden vont niet naer de stadt te trecken, maer een keer deur tlant te doen om mettet crijsvolck een dach ofte 2 te refraischeren, vallende de sake wederom op dat point, dat sonder vrucht te doen den armen huysman de last most dragen. Daerentusschen kan men hier sien hoeveel ende verscheiden swaricheiden sulcke aenslagen onderwurpen sijn ende om hoe cleine accidenten dselve t'elcken in de asse loopen.

Ontrent dese tijt creegh men tijdinge, dat den Coning van Vranckrijck bijnaest geheel Savoijen ingenomen hadde ende dat tcasteel van Montmelian in tractaet ende handelinge van overgeven metten Coning getreden was ende dat den Coning de saken aldaer so aenstelde als of hij meinde tlant altoos voor hem te houden.

Den x^{en} Novembris verclaerden de Staten van Hollant uyt volle macht, dat men geen landen bij de Staten vercoft met opstal van renthen tot onderhout vande predicanten ofte anders, niet weder en mach vercoopen goetwillich nochte bij eenige executie dan met gelijcken opstal, op peine van nullité van alles, ende dat d'executeurs daerom alleer executie daer aen te dirigeren, moeten ondersoucken of van wegen tgemeen lant op deselve goederen geen opstal en is gehouden.

Den xij^{en} Novembris quam uyt Brabant wederom in den Hage den capitein Symon Antheunis ende den secretaris vanden Almirante met brieven vanden Ertshertoge (die seer obscur ende twijffelachtich waren), die den xvij^{en} wederom bij den Almirante quamen, wesende met heur naer Woerden gegaen den Heere van Corbeecke ende den Fiscael vande Generaliteit om

op de wedercomtste van sijn volck antwoort vanden Almirante te voorderen, ende hem te seggen, dat dese saken geen langer uytstel en konden lijden, omdat de Staten van veel oirden gesolliciteert werden tegen hem Almirante ander proceduren voor te nemen, als hij sien konde uyte clachten vande Gravinne vanden Brouck, die se hem bij copie souden overleveren; ende naer verscheiden communicatien op dat stuck gehouden, hebben dselve gedeputeerden op de voors. middelen van hem Almirante eintelijck antwoort gevoordert, dwelcke sij den xx^{en} van hem ontfingen, houdende dat de Staten souden los laten alle de gevangenen van oirloge, die sij in heur macht hadden, betalende de costen ende te rantsoen het half quartier. Dat se souden vrij sonder costen ofte rantsoen ontslaen alle de gevangenen van Canarien ofte St Thomé, ende vrij sonder rantsoen loslaten sijn persoin met Luys del Villar ende Don Ferdinando de Meneses Pisa, Gouverneur van St Thomé, waertegen hij soude vrij ende sonder rantsoen doen uytgaen alle soldaten ende inwoenderen vande Vereenichde Nederlanden tot dien dage toe gevangen ende wesende in de Nederlanden, mits betalende alleen haer costen, ende die in Spangien waren soude hij sonder costen ofte rantsoen doen uytgaen. Des souden onder de gevangenen niet begrepen sijn die geenen, die om particuliere delicten waren gevangen ofte gecondemneert, ende so dit accoort aengegaan wort, dat dan alle gevangenen ten wedersijden binnen 15 dagen sullen uytgaen, indien sij heur costen ende rantsoen betaelt ofte daer vooren gecaveert hebben sonder te mogen opgehouden ofte gearresteert worden om saken in andere ofte neutrale landen gevallen, mits dat hij voor sijn persoin met Luys del Villar ende Don Ferdinando Pisa soude uytgaen so haest d'een helft vande gevangenen van t'Nederlant souden verlost wesen, caverende voor de verlossinge vande reste binnen 6 dagen daernaer te geschieden ende voor die van Spangien binnen den gestelden tijt, ende dat men hem van alle de gevangenen een lijste soude moeten geven, om derselver verlossinge beter te voorderen. Ende om alle desen beter te wege te brengen, begeerde hij selfs eens naer Bruessel te mogen gaen voor een corten tijt onder suffisante belofte ende cautie, omdat hij seide daer veel vianden te hebben die alle sijne saken daer traversseerden. De gedeputeerden hierop metten Almirante alderhande discourssen gehadt hebbende, sijn wederom naer de Staten vertogen om rapport van alles te doen.

Over eenige dagen waren in den Hage gecommen vier gesanten uyte landen van Cleef, dwelcke den j^{en} Novembris in Staten Generael audientie hadden ende aldaer seer claechden over de foulen van der Staten crijs-

volck in heur lant, ende versochten daertegen remedie ofte consent om alle degeenen, die se daerover souden crijgen, te mogen dootslaen. Versochten ten tweeden restitutie van Sgravenweert ende dadelijck ontruiminge van dien. Ten derden versochten sij den Almirante in heur presentie te mogen doen hoiren op verscheiden pointen van sijn handelinge in heur lant ende namentlijck om te weten wat personen uyte selve landen hem in sijn voernemen met raedt ofte daet geassisteert hadden. Hierop cregen sij den xiij^en voor antwoort dat de Staten leedt was te verstaen de foulen van heur volck ende daerom niet lievers en souden sien, dan dat de Cleefsen die ordre stelden dat den viant deur heur lant geen pas en naem om dese landen te beschadigen, want sij dan oick lichtelijck heur volck uyte selve landen souden konnen houden, maer dat de Cleefsen crijsvolck aen souden nemen, die heur viantelijcker tegen de onsen souden aenstellen als den viant selfs, gelijck te vooren was geschiet, en meinden niet dat daermede de sake soude konnen geremedieert worden, gelijck mede niet met den soldaten indifferentelijck doot te slaen, maer dat men daerinne behoirde te volgen den gevouchelijcksten wech van justitie. Nopende Sgravenweert, dat se daerop so veel hadden gepresenteert als met reden van heur const geeist worden, te weten de sake te submitteren aen tseggen ende arbitragie van dry Churfursten, ende dat se daerom alsnoch daerop anders niet en konden doen. Op tstuck vanden Almirante te mogen doen hoiren, waren de Staten des wel tevreden, ende werde den Fiscael vande Generaliteit gecommiteert om met heur bij den Almirante te gaen, die naer sijn wedercommen van Woerden mette selve wederom derwerts tooch ende quamen tsamen bij den Almirante den xxvij^en, maer so se hem begonnen te openen heure last, stelde denselven Almirante hem in groote colere, seggende de articulen niet te willen sien, nochte lesen, nochte daerop antwoorden, ende begonst den Cleefsen gesanten wel heftich te dreigen dat se hem hier in de gevanckenisse quamen beswaren, seggende dat heur prins, heur lant ende de onderdanen daerom noch souden moeten lijden, ende wesende in die colere seide hij ettelijcke malen dat de landen van Cleef niet neutrael en waren noch conden wesen, volgende de tractaten van Venloe ende anderen. Dat se nu gedencken souden in wat staet heur Prins was, doen hij met een bast om sijn hals voor den Keiser op de knieden lach. Dat hij niet en wilde noemen degeenen, die daer in tlant hem goet ende toegedaen geweest waren. Dat de Raden van Cleef hem hadden versocht die van Wesel te castigeren, de religie daer te veranderen ende een casteel daer te leggen, omdat den Furst daer geen volcommen heere en

konde wesen. Dat hij de steden van die landen meest op heur eigen versouck met geschut hadde beschoten als Emmerick ende anderen. Dat hij Gennep ende Goch hadde ingenomen met consent vanden Furst, van Carel Nutsel ende vande burgers. Seide mede dat Carel Nutsel niet en dede als een orateur maer als een duvel, ende so hij voorts continueerde in sijn weigeringe van niet te willen antwoorden, ende dat niemant daertoe macht over hem en hadde, jae selfs dat de Staten vande Vereenichde Nederlanden mer een gestolen macht hadden, hoewel den Fiscael seide dat sij heur macht wel souden executeren sonder yemants belet ende dat hij vast veel die van Cleef dreichde, begonst een vande gesanten de sake te excuseren, seggende dat men heur diets hadde gemaeckt, dat hij Almirante opentlijck de personen wel noemde, die in tlant van Cleef, der Marck ende andere hem hadden geassisteert, ende dat hij se noch wel sonder swaricheit soude noemen. Ende so men geweten hadde, dat hij daerinne swaricheit soude hebben gemaeckt, en soude dese legatie niet gesonden sijn geweest, sonderlings so se niet en quamen om hem ofte yemant anders te accuseren ofte te beswaren, maer alleen om op particuliere stucken te ondervragen. Met welcke excuse den Almirante hem ter neder sette, ende nam daeruyt terstont oirsake van niet te willen antwoorden, dewile de commissie des Fiscaels verleent was ad instantiam partis, die haer nu geexcuseert hadde, ende dat hij niet en geloofde, dat de Staten sulcke enqueste op hem ex officio souden willen doen, twelcke hij den gesanten bij gescrifte gaf. In dese handelinge was den Fiscael particulierlijck vande Staten gelast den Almirante voor te houden, dat hij wel sach wat intercessien tegen hem geschieden ende dat die alle dagen meerder worden, dat hij wel bedencken conde watter den Staten aen was gelegen te kennen in neutrale landen wie heur vianden meest toegedaen sijn, ende watten ondienst het voor sijn meesters soude wesen die te moeten noemen, dat hij daerom simpelijck wilde aennemen de conditien hem gepresenteert, mits twelcke men hem van alles ongemoeit soude laten. Ende daerop metten Fiscael in communicatie gecommen wesende op de differentiale poincten, elargeerde hij hem, dat hij oick alle de gevangenen vande Nederlanden sonder coste soude doen uytgaen, ende dat de soldaten ende officiers vanden viant hier sittende rantsoen souden betalen volgende theele quartier. Dese legatie vande Cleefsen aenden Almirante scheen veel menschen een sotte ende onvoordachte sake te wesen, omdat se behoirden te weten dat men den Almirante alhier met gewelt niet en soude dwingen te antwoorden op de poincten voorgeslagen, ende dat

men den Almirante oick hier niet en soude begeeren te doden, maer prouffijt van hem te trecken ende hem dan laten gaen, in welcken gevalle sij ende heur lant niet dan onheil van dese vraechstucken hem voor te houden en hadden te wachten, ende meinden daerom dat se heur rechte loen hadden, dat den Almirante heur wat hadde afgewassen, maer de Staten namen de legatie daerom voor goet, omdatter voor heur stant geen ondienst in was gelegen, al name den viant al voor dien van Cleef wat te quellen.

Den Graef van Fuentes was te Milan, preparerende sijn crijsvolck om den Hertoge van Savoijen te secoureren, ende hadde daerom uyte Nederlanden ontbooden Don Juan de Braccamonte sijn neef, met een deel lieutenanten van cavalerie ende capiteinen ende lieutenanten van infanterie met een deel van alderhande officiers, verstant hebbende om te beleijen den train van artelerie, wagens ende amunitie, ende dat men die als passagers deur Duytslant wilde laten commen. Den Ertshertoge dede ontrent dese tijt dselve personen allenskens licentieren ende wechtrecken om niet opentlijck te schijnen assistentie aenden Hertoge van Savoijen te doen, maer velen meinden dat den Coning van Vranckrijck dit wel soude konnen verstaen ende mogelijck daeruyt oirsake nemen om den Ertshertoge mettertijt tselve te vergelden, twelcke niet en soude konnen geschieden als met verlichtinge vander Staten oirloge.

Tot Groningen stonden de saken noch wonderlijck ende die vande stadt ende tplatte lant claechden uytermaten seer over de rouwe proceduren vanden heere Junius, die se voor een tyran scholden, beschuldichden hem mede van geen goede ordre in twercken van t'retranchement gehouden te hebben, ende dat hij sijn prouffijt ende lange commissie daerbij hadde gesocht. De Staten sagen mede dat sij bij tselve stuck uytermaten seer waren bedrogen, want in plaetse dat men heur te vooren hadde wijs gemaeckt, dat dit werck met 60^m ofte ten uytersten 70^m ℒ heel op te maken soude wesen, werde nu gevonden dattet met geen 500^m ℒ te doen en soude wesen, in vougen dat tgeheele achterstal van Groningen ende de Omlanden meest daeraen soude loopen sonder dat daeruyt soude konnen afgedaen worden yet vande penningen bij den ontfanger generael op interest gelicht, so dat de provincien deselve lasten noch souden moeten dragen, ende dat uyte executie niet alleen niet en sal commen de vrucht daertoe die voorgenomen was, maer dat daermede noch is verdurven t'meeste deel vande Omlanden, die te bevresen sijn daerom oick de toecommende consenten te min sullen konnen betalen ende dat de Staten

daermede sonder prouffijt tot heur schade op den hals hebben geladen den vlouck van so veel arme, verdurven, desolate menschen, die malcanderen vlouckende Junius duvel toewenschen, ende seggen als Junius comt voor Mei en blijft in de Omlanden niet een ey. De onervarentheit vande gedeputeerden vande Staten Generael in dat stuck, te weten van Junius ende Castricom, hadde veel geholpen om den Staten aldus te verleiden ende heur onordre, dat se liever in dachgelden als in bestedingen deden wercken, om alle weecken werck te hebben de rollen vande dachgelden op te nemen ende te betalen, mogelijck om also sonder werck te hebben daer niet te leggen ende meer occasie te hebben in troubel water te visschen, daeraf die van Groningen dvoors. gedeputeerden opentlijck beschuldichden.

Ontrent dese tijt cregen de Staten tijdinge dat in Vranckrijck wederom gereet lagen 50m cronen, over den derden termijn van dit jaer bij den Coning aengenomen te rembourssèren, twelcke veel geacht worde, omdat den Coning selfs in de oirlogen van Savoijen bemoyt wesende noch om den Staten dachte ende heur evenwel noch gelt sondt, waerom de Staten den commis Jan Sproussen naer Vranckrijck sonden, die tselve daernaer ontfangen ende in dese landen overgebracht heeft den vjen Decembris tot groote verlichtinge vanden benauden staet van tlant. Den Coning liet bij de penningen weten dat hij dselve sondt om geemploijeert te werden in onse oirlogen ende niet om daermede de Coninginne te rembourseren, ende indien hij konde vernemen, dat men de Coninginne daeraf yet gave, dat hij dan die voortsaen so liberalijck niet en soude doen tellen.

In t'midden van dese maent cregen de Staten Generael ende Sijn Excie advertentie uyt Spangien, dat den Heere van Wackene noch daer was met de schepen van Duynkercken ende dat den Coning een goede vloote ruste in de haven van Lisbona, om daerop een deel crijsvolck naer de Nederlanden te senden, mitsgaders noch een merckelijcke somme gelts, ende oick alle de resterende juelen ende meublen vande Infante, ende dat se gedestineert waren in Vlaenderen ergens aen te doen, waerom die van Hollant terstont aen die van Zeelant screven om alle principale oirlochschepen te doen rusten ende in zee te slaen ende deur heur gecommitteerden te doen in communicatie brengen met die van Hollant hoe veel schepen men metter haest soude konnen doen in zee gaen. Die van Zeelant adverteerden terstont aen Caron om oick de Coninginne des voor te dragen ende te versoucken dat haer schepen mede in zee mochten slaen ende heur bij der Staten schepen vougen. De Coninginne sulcx hoirende gaf mede terstont last om een deel van haer schepen gereet te maken

ende in zee te doen gaen. Hij creegh corts daernaer mede tijdinge dat de equippagie in Spangien was ende dat 3^m man daer gescheept waren, waerom sij te meer heur schepen dede gereet maken. Ende Caron adverteerde den Staten bij brieven vanden xxviij^en Novembris daervan ende solliciteerde dselfde om oick van hare sijde te haesten, twelcke sij in alder diligentie begonnen te doen.

In Vrieslant waren de Staten bijeengebracht, dwelcke overmerckende de sware differenten van heure regieringe ende om dselve ter neder te leggen op den xvij^en Novembris resolveerden, dat yder camer ofte Goe twee gequalificeerde personen, geen volmachten ofte officiers, wesende ingesetenen ende ingeborenen vande provincie, souden nomineren tot reconciliätie vande opgeresen twist, salve ende onvercort des hofs sententie ende een yder sijne gerechticheit, mits dat naer gedane nominatie, ende bescreven wesende de personen, t'meerder getal datelijck sal procederen tot besoigne der consenten ende den voet van dien, salf ende onvercort allesins een yder sijn gerechticheit. Op dese resolutie waren van Oostergoe, Ubco van Bourmania ende Joucke Jochims; Westergoe, Laes. v. Jongma, Sybolt Byrdyszoon; de Seven Wolden, D. Baert ende J. Andringa, ende vande steden Joucke Idtszoon ende Dirck Dirckss., die dselve terstont aen heur principalen sonden om also geeffectueert te worden. Ende naerdat bij elcx nominatie was gedaen, so depescheerden de Staten terstont acte van commissie van date den xxiiij^en deser onder slants segel, houdende dat se gecommitteert hadden van Oostergoe Ubco H. v. Bourmania ende Hessel van Eminga; uyt Westergoe, Taco van Camminga ende Rijvert Franss. Rollema; uyte Sevenwolden Popco Buma ende Fedde Rouckes, ende uyte steden Doctoren Jacobus Bouricium ende Theodoretum Tyara, omme als onpartijdige personen, ende wiens vromicheiden, goede discretie ende genegentheiden tot des gemene lants ruste, welvaert, vrede ende eenicheit in desen volcommentlijck vertrout wert te procederen tot reconciliatie vande opgeresen twist so als des tot des gemeine lants ruste, eendracht ende welvaren dienstich ende noodich bevonden sal worden, salf ende onvercort shofs sententie ende een yeder sijn gerechticheit volgens ende in conformiteit vande voorgaende resolutie, belovende ende aennemende denselven heeren gecommitteerden desen aengaende altoos costeloos ende schadeloos te houden. Op welcke commissie dvoors. genomineerde ende gecommitteerden terstont in besoigne begonnen te treden, om alle dese tweedrachten af te mogen leggen.

In dese maent van November wierpen de ruyteren van Smeltsing af een

paep, die den Biscop van Ceulen gesonden hadde aenden Paus, om hem aen te dienen, dat de saken vande catholycke religie in tStift van Munster noch in goeden doen waren, ende dat hij se daerinne wel verhoipte te houden, niettegenstaende alle de practicken van sijn vianden van Hollant, maer dat hij den Paus dede versoucken dat dselve wilde ordonneren dat t'clooster te Marienweert met alle sijne goederen mocht gegeven worden aende Jesuiten ende geconverteert tot een collegie voor heur, om also de catholycke religie in dat lant te beter te mogen doen onderhouden, ende dat hem noch gelieven wilde een deel vande geestelijcke goederen vande selve landen te converteren tot sijn biscops ceucken, omdat hij tot bescherminge vande catholycke religie groote costen moste doen. Dese machinatie werde bij velen wonderlijck geinterpreteert, dan de Staten achten dselve voor heuren staet weinich. Ende so hiernaer eenige Munsterse gesanten in den Hage quamen om te clagen over de intochten van der Staten ruyteren over heur lant, baden sij den ritmeester Smeltsing so verre, dat hij heur dvoors. instructie bij den Biscop geteyckent wederom gaf onder beloften dat se daertegen over sijne ruyteren in heur clachten niet en souden clagen.

Den xxij^en^ Novembris werde bij den hoogen ende provincialen Raede van Hollant op versouck vande Staten Generael een verclaringe ofte consultatie gegeven, daerbij sij verstonden ende verclaerden dat de landen van Meurs naer rechte Sijn Ex^cie^ ende niet den Furst van Cleef toe quamen.

Den xxix^en^ Novembris tsavonts voer de galeije der Staten met noch 2 ofte 3 salouppen bij den duyster de reviere van de Schelde op, ende quam voor Antwerpen om daer een aenslach te executeren op t'almiralschip voor de stadt leggende, daertoe een goet deel musquettiers ende ander crijsvolck op de galeije gewurpen waren vande compagnie van capitein Renier du Camp. Sij vielen terstont op tselve schip aen, vochten in den duysteren nacht lang daermede, ende naer dootslaen van meest alle tvolck daerop wesende, veroverden sij ten lesten tschip, daerinne sij mer een jongen levendich cregen, mits t'resterende volck alles over boort sprong. Den Almiral en was op tschip niet, maer om St Andries avont te houden in de stadt gebleven. Op tschip werden gekregen 24 metale stucken, ende terwijle de galeije dit exploicteerde voeren de saloupen aende kaye vande stadt ende bonden daer af noch 6 heuden met een cleyn schip, ende daeronder een vande marcktschepen van Bruessel, dan en vonden niemant in deselve schepen. Daernaer dreven sij mette selve alles af ende brachten se in Zeelant. Geduyrende dit exploict quam een groten

alarme in de stadt met een schrickelijck getier, maer omdattet so heel duyster was en dorsten die vande stadt de poorten niet openen, ende daerom en konden de schepen niet geholpen werden. Den capitein van dit Almiraelschip was genaemt Maes.

In tleste van dese maent quam seeckere tijdinge dat den Gouverneur van tcasteel van Montmelian in Savoijen tselve overgegeven hadde den xvj^{en} deser, ende vanden Coning genoten een stuck gelts ende mits treckende een jaerlijcxe pension voorts in sijn dienst gebleven was, ende dat in tcasteel gevonden waren 39 metale stucken so van batterie als halve slangen, ende wel 43^{e} cogels, ende tusschen de 11 ende 12^{em} ℒℒ cruyts met veel musqueten, roers ende andere wapenen, twelcke alle te samen veel was, ende sonderlings het cruyt, daerom oick anderen achten tselve so veel niet geweest te sijn. Altoos hadde den Coning daermede geasseureert sijn conqueste van Savoijen, die hem qualijck prouffijt soude hebben konnen doen sonder dese conqueste.

De maent van December begonst met claer weder ende vorst, ende vroors totten xviij^{en} toe, ende maeckte so veel ijs dat alle de binnen wateren belegen waren, ende de revieren mede al staken, hoewel dselve hier ende daer noch open bleven, maer den xviij^{en} begonstet te doyen ende doyde totten xxvj^{en} toe, waernaer tweder begonst te vriesen ende continueerde totten lesten van tjaer toe.

De Staten Generael naerder gelet hebbende op de sake vanden Almirante hebben al den xxvj^{en} Novembris daerop gearresteert. Dat den Almirante alsnoch binnen 2 maenden soude moeten los maken alle de gevangenen vande Vereenichde Nederlanden, so soldaten als andere in de Nederlanden gevangen sittende, sonder cost ofte rantsoen, daerinne begrepen alle de gevangenen, die ten dage van tbesluyt gevangen sullen wesen. Ende alle de gevangenen van Spangien ende de andere landen binnen 3 maenden, ende dat geen vande selve gevangens ter cause vande religie ofte anders en sullen mogen aengehouden worden, ende dat hij sal betalen de 30^{m} ℒ, twelcke gedaen, souden de Staten ontslaen den Almirante ende Don Ferdinando de Meneses, mits betalende heure costen, ende alle de gevangenen van St Thomé ende Canarien sonder costen ofte rantsoen, ende souden mede ontslaen alle de andere gevangenen, mits betalende heur costen ende rantsoen volgende het quartier ofte sulcx sij des gemaeckt hebben, mits dat tquartier wederom onderhouden worde voor den tijt van 2 jaren. Dat de gevangenen om private delicten gevangen in t'accoort niet en souden wesen begrepen ende dat geen gevangenen en souden gerechercheert worden

om saken op de neutrale ofte andere landen gevallen. Dat men lijsten van alle de gevangenen soude leveren binnen 14 dagen naer tbesluyten ende dat men een dach soude ramen op dewelcke den Almirante ende alle de gevangenen van dese sijde, ende de gevangenen onder den Ertshertoge in de Nederlanden sittende op een seecker plaetse souden gebracht ende tegen malcanderen gewisselt worden, mits eerst stellende borge voor 200^{m} cronen voor de verlossinge vande gevangenen in Spangien ende andere landen sittende om dselve in de Nederlanden te leveren. Hierbij was een instructie gearresteert op den heere van Corbeecke ende den Fiscael vande Generaliteit, houdende dat sij dvoors. verclaringe den Almirante souden insinueren ende cathegoricke antwoort voorderen, dat se den tijt van tquartier sullen mogen verminderen ende dat den Ertshertoge tselve soude moeten approberen. Dat Luys del Villaer uyte handelinge blijft, tot dat hij van sijn rantsoen verdragen sal wesen. Dat hij moet procureren binnen 16 dagen, dat de gevangenen beter werden getracteert ofte bij faute van tgunt voors. is, dat de gedeputeerden alle presentatien revoceren ende de handelinge afsnijden. Dese last is bij den Staten Generael den voors: gedeputeerden eerst gegeven in tbegin vande maent December, die daermede naer den Almirante vertogen, ende hebben hem sulcx voorgedragen den iij^{en} deser. Den $iiij^{en}$ heeft den Almirante hem over -dselve conditien seer beclaecht, seggende dat de voorgaende hem gepresenteert daermede verswaert worden, so in tgeene Luys del Villar uyte handelinge te blijven verclaert worde, als dat hem nu precise geeist worden de 30^{m} ℒ, die te vooren in verminderinge waren gelaten, ende dat nu mede in de verlossinge getogen werden de gevangenen uyt sake vande religie, daer te vooren mer en was gesproocken vande gevangenen uyt sake van der oirlogen. Ende naer veel discourssen daerop gehouden,
1°. gaf hij over sijn antwoorde in gescrifte, houden: dat hij selfs voor een
2°. tijt soude moeten uytgaen om alle desen te doen agreeren. Dat Luys del
3°. Villar in de handelinge soude moeten los gaen. Dat tquartier soude
4°. gebroocken blijven. Dat hij vande 30^{m} ℒ niet en conde betalen, als van
hem selven den middel niet hebbende, nochte gelt vanden Coning ofte
Ertshertoge te hebben te verwachten, die veel doen souden dat sij hem
met de gevangenen accommodeerden, ende dat hij liever wilde gevangen
5°. blijven als sijn vrunden moeijen. Dat hij met dreigementen van tbreecken
6°. vande handelinge ende anders niet en was te bewegen. Dat de gevangenen op de galeijen al op eenen voet getracteert werden, welcken voet niet en was te veranderen al was den staet van dien verdrietich.

7°. Dat hij lossen soude alle de gevangenen ter sake vande oirlogen in
8°. Spangien ofte de Nederlanden sittende. Ende nopende die van Spangien
voldaen sal hebben als hij open patente vanden Coning uytbrengt, dat
9°. se alles mogen vertrecken sonder costen ofte rantsoen. Ende nopende
de cautie van 200^{m} cronen daer vooren, meinde hij die onredelijck te wesen,
doch dat men daerop letten soude, als alle de pointen so naer voldaen
waren. De gedeputeerden tverschil van dese antwoorde siende, hebben
dselve aende Staten gesonden om naerder last, ende den v^{en} aenden Al-
mirante geinsinueert dat hij binnen 24 uyren soude doen tgeene hem
te doen stondt, omdat sijn secretaris Luys del Villar ende Symon
Antheunis daernaer souden moeten vertrecken. Den vj^{en} versocht hij noch
3°. andere 24 uyren. Den vij^{en} antwoorde hij naerder, dat hij tquartier
2°. soude doen maken voor theele jaer 1601. Dat Luys del Villar soude
4°. uytgaen mits betalende 3^{m} £. Dat hij vande 30^{m} £ niet en conste
1°. geven. Dat hij om dese sake ten effecte te brengen soude moeten uyt-
9°. gaen ende presenteerde cautie van 100^{m} cronen indien hij leefde ende
niet wederom en quaem, ende commende te sterven souden evenwel vrij
losgaen d'een helft van alle de gevangenen van t'Nederlant niet begrepen
in tquartier ende die in tquartier stonden souden dien volgende losgelaten
werden gelijck die van sijne sijde mede, so haest den Ertshertoge tquar-
tier soude aengenomen hebben. De gedeputeerden siende dat hij hem
vast verre teruggehielt, ende hebbende naerder last vande Staten ontfan-
gen, hebben hem ten selven dage op de antwoorde vanden iiij^{en} bij forme
1°. van difficulteiten gedient: Dat niet mogelijck en was te impetreren dat
2°. hij Almirante soude voorheen losgaen. Dat Luys del Villar niet los en
3°. mocht alleer verdragen te wesen van sijn rantsoen. Dat den Almirante
4°. wel soude doen ende offereren tquartier. Dat hij de 30^{m} £ moste betalen
5°. ofte een goede partije van dien. Dat anders de gedeputeerden mosten
6°. doen volgende heur last. Dat den Almirante most procureren, dat de
7°. gevangenen bij provisie vande galeijen afgingen. Dat de gevangenen ter
cause vande oirlogen gevangen niet en souden mogen opgehouden werden
8°. om de sake vande religie. Dat hij de gevangenen van Spangien ende
andere landen vrij in de Nederlanden ofte in Vranckrijck soude moeten
9°. leveren. Ende voor de verlossinge van dien of selfs moeten blijven sitten,
volgende d'eerste propositie of cautie suffisant stellen. Waerop den
1°. Almirante ten selven dage noch verclaerde: Dat hij nootelijck soude
moeten uytgaen om dit te doen agreeren, omdat hij veel vianden hadden,
2°. die altoos eenich verlet in de sake souden vinden. Dat hij Luys del Villar

3°. in het tractaet most begrijpen. Dat hij op tquartier hadde geantwoort.
4°. 5°. Dat hij de 50m £ niet geven en konde. Dat hem dreigementen niet en
6°. bewegen. Dat hij nopende de gevangenen op de galeijen een brief aenden
7°. Ertshertoge hadde gescreven om dselve daeraf te willen nemen. Dat hij alle gevangenen ter cause van oirlogen sal doen ontslaen, maer niet die om delicten
8°. gevangen sijn. Dat hij vanden Coning sal uytbrengen consent, dat dselve den
9°. gevangenen in Spangien geheele vrijdom geve om te gaen daer se willen. Dat hij cautie daervoeren sal stellen eer hij uytgaet. Ende verclaerde daerbij, indien men met die presentatie niet tevreden en ware, dat hij dan alles revoceerde, omdat de gedeputeerden hem geinsinueert hadden dat se gelast waren alles te breecken, waerom hij scheen heur daerinne te willen voorcommen. De gedeputeerden bemerckende dat t'loscrijgen van so veel gevangenen een sake was van grooter importantie, ende dat voor de heeren Staten niet eere genouch wesen en soude, als sij het tractaet eens hadden gebroocken, tselve wederom te doen voordraegen ende beginnen, hebben goetgevonden eerst noch rapport aende Staten te doen, ende sijn so wederom gekeert. Naer t'rapport hebben de Staten mede goetgevonden dese sake voor een tijt te laten berusten om te sien wat contenantie den Almirante soude houden, maer hij dat siende sondt den casteleyn van
1°. Woerden den xxen deser in den Hage om den Staten aen te seggen, dat hij tevreden was met selfs uyt te gaen, maer deur anderen de agreatie
2°. 4°. van sijn accoort te doen solliciteren, ende so het daerop aenquame, dat de rantsoenen die gemaeckt waren souden blijven, dan worde hem geseit dat den Almirante hem oick most elargeren in tstuck van Luys del Villar ende vande 50m £.

De Staten van Groningen ende Omlanden waren vergadert in tbegin van December om op de consenten te delibereren, ende om die te voorderen quamen daer den iijen de heeren Bouless. ende Hugens uyten Raedt van Staten gesonden, die den vijen heur propositie deden, ende in tselve wat veel extolleerden den macht vanden viant ende de weinich middelen van gelde, die de Staten daertegen hadden, ende hoeseer de provincien van Hollant ende Zeelant in schulden waren verloopen om heur seer tegen den viant geevertueert te hebben, ende versochten daerom dat sij promptelijck wilden doen voldoen de restanten van t'lopende jare ende aennemen ende dragen de versochte consenten voor den toecommenden jare, ende innewilligen dat de lasten vander oirloge egalijck over de provincien mochten gerepartieert worden volgende de voorgeslagen staet van oirloge. Maer dselve Staten verstaende dat sij mette restanten voornt souden moeten

betalen voor het toecommende jare ontrent 800m £ sijn daerinne, ende omdat se verstonden tverloop van Hollant ende Zeelant, sonderling verslagen geweest, so verre dat de vroomste patrioten daeraf seer swaermoedich wierden, in vougen dat niet en scheen dat sij heur tot so hooge consenten souden konnen disponeren, te meer omdat se sagen dat de regieringe vast so aengeleit werde, dat de beswaernissen van jare te jare grooter werden. Ende mits dat de saken in Vrieslant oick noch niet vereenicht en waren, hoewel de 8 pacificatores waren gecooren, die al so verre gebesoigneert hadden, dat se bereit waren heur besoigne aen partijen te openen, meinden veelen, dat uyt dien houck noch voor het toecommende jare niet veel te verwachten en was.

De Staten van Hollant waren vergadert geweest vanden xxijen Novembris af ende bleven bijeen totten xiijen deser maent Decembris toe, meest op tstuck om middelen te ramen, daeruyt sij souden konnen vinden hetgeene sij in de versochte consenten ende om tverloop vande Almiraliteit te cort quamen, want hoewel heur provincie in groot verloop van schulden quam, en wilden sij noch geen ordre stellen op 't beter administreren vande penningen, maer keerden liever alles om om nieuwe middelen te vinden als met een schaerse administratie de oude te doen strecken, ende daerom lieten sij evenwel de administratie van een groot deel vande penningen vande Almiraliteit alleen ter dispositie van Sijn Excie, sonder ordre ofte contrerolle, sonder dat men aen die coorde wilde slaen, maer besoigneerden evenwel theele begin van dese maent dapper, ende resolveerden eintelijck: Dat heur gecommitteerden in Staten Generael op alle de poincten vande propositie vanden Raede van State totte oirlogen te water ende te lande tot assistentie vande Almiraliteit, remboursement vande Coninginne, costen te velde vallende, ende totte fortificatien voor Hollant ende Westfrieslant souden mogen consenteren voor den jare 1601 de somme van 40cm £ eens, mits dat die van Zeelant ende andere provincien pro rata mede consenteren, te verminderen de somme indien de andere provincien min consenteren, ende dit boven de middelen van convoijen, licenten, de 14 £ op elck hondert souts dat gesoden wert ende vande denne gaet, ende t'middel van pasporten. Item dat se sullen consenteren in de ontlastinge vanden ontfanger generael ende arbeiden dat d'andere provincien daertoe mede consenteren. Dat men sal arbeiden om de consenten vanden lopenden jare te doen dragen ende doen suyveren. Om welcke consenten te vinden gecontinueert sijn alle de middelen in treyn wesende. Daerop eenige steden swaericheit maeckten: Amsterdam niet te konnen consenteren

dén impost op de ronde maet als tot ultima Septembris toe; Alckmaer dat ander impositie op tsout most gestelt, ende in andere provincien mede in treyn gebracht werden; Enchuysen niet te konnen practiseren den im-
6°. post van t'sout op de haring in de Zuyderzee gevangen. Dat men de ordonnantien op tverpachten der middelen sal redresseren naer behoiren.
7°. Dat de verpondinge sal betaelt werden als die den voergaende jare was
8°. 9°. geconsenteert. Item de 200^m £ over de steden ende tplatte lant. Te
10°. continueren alle de penningen op interest gelicht. Dat men den impost
11°. vande turf tot laste vanden vercooper sal verhoogen van 2 op 3. Dat men sal verpachten den xij^{en} penning van alle branthout tot laste vanden
12°. vercooper. Dat men den impost op de wolle lakenen, weerdich tstuck over de 150 £, sal verhogen van 1 op 2, ende onder dien prijs van 2
13°. op 3 ende de minste soorten om den armen wille niet te verhoogen. Dat men sal verhoogen den impost op de wage in de volgende partijen: op elck hondert vande cortsenille te betalen 30 st., indigo 20 st., pastel, mee ende wiet 3 st., aluyn 3 st., peper, nagelen, nootenmuscaeten, caneel 10 st., gember 4 st., foeille 15 st., greyn 4 st., boter thondert 3 st., soetemelcxcaese 3 st., roet ende kaerssen 3 st., suycker 5 st., tinne 4 st., ijser out ofte nieu, gesmeet ofte ongesmeet ende gotelingen 2 st., hennep, henneppergaern ende want 1½ st., drithulfust ½ st., truylwerck 1 st., gemaeckt coperwerck 6 st., cooper 5 st., metael 5 st., salpeter, sulfur 4 st., buscruyt 5 st., boras thondert 8 st., was 4 st., amandelen 6 st., amijs, comijn, stijfsel, canarisaet, corenthen 5 st., rijs 4 st., cassie, oliphantstanden, quicsilver 6 st., potasse 3 st., sijde 15 st., alle andere
14°. waren thondert 3 st. Noch 25 st. op elck hondert roet, talck ofte smeer, daer kaerssen van gemaeckt worden ende van keerssen van buyten inne-
15°. commende. Dat men noch in treyn soude konnen brengen een impost vanden xxv^{en} penning van alle gout, vergult, silver, gesteenten, juelen, peerlen, schilderien, printerien, druckerien ende van alle manufacturen van gout, silver, sijde, wollegaren, leer ende andere stoffen. Item van alle specerien bij apteeckers ofte andere winckelhouders ter slete vercoft, waerop dry ordonnantien sijn geconcipieert, om ter naester dachvaert geresolveert te worden, of men die in treyn sal brengen ofte niet, ende of ment op één ordonnantie ende verpachtinge, ofte op dry ver-
16°. pachtingen sal doen. Sij bewillichden noch te furneren over de steden ende tplatte land 200^m £ op elcx de helft, in plaetse vande cortinge vanden viij^{en} penning op alderlei renthen, daerinne der Goude, Schiedam, Hoorn, Enckhuysen, Edam, Monickendam ende Medemblick swaricheit

maeckten, liever siende die cortinge als dese last, daerom men sien soude
dselve te doen conformeren, ende souden de steden heur contingent daeraf
moeten vinden bij verhoginge vande verpondinge ofte lichten van gelt,
17°. sulcx als op de volgende dachvaert sal geadviseert worden. Dat men sal
trachten dat bij de Generaliteit een algemeine impositie op tbrouecoorn
18°. mocht gebracht worden in plaetse vande 2 st. op elcke tonne biers. De
swaricheiden daertegens vielen dese, dat verstaen worde beswaerlijck oick
sonder exempele eenige nieuwe middelen op meerderheit van stemmen ofte
overstemminge inne te voeren, ende niet doenlijck geacht de verpondinge
te verhoogen als voorgeslagen was, nietemin dat men een halve capitale
impositie soude konnen consenteren ende ter naester vergaderinge daerop
19°. letten. Is voorgeslagen om te verhoogen den impost op de wijnen inne-
commende, van bieren tot laste vande tappers, besonder ten platten
lande tegen de 16 st. vande steden, op elck hondert pont soetemelcxcaese
in de landen te maken 7½ st., elck vat boters 2 £, schapecaes naer adve-
nant de soetemelcx. Een redelijck convoy vande goederen gaende van
d'eene provincie in d'andere tot betalinge vande schulden vande Almiraliteit,
ende een redelijcken impost op de tractamenten, mitsgaders een
redelijcke impositie van lastgelt der schepen, die behouden reise souden
doen in den jare 1601, op alle twelcke sij ter naester vergaderinge sou-
20°. den letten. Dat de steden bij anticipatie sullen furneren in de maenden
van Januarius, Februarius ende Maert t'elcken 100ᵐ £ tot betalinge
vande restanten vanden lopende jare, ende de extraordinaris lasten vande
voors. maenden, ende daervan verhael hebben op de verpondingen ende
de tweemael 100ᵐ £, ende de 16 st. op de tonne biers ende van tgeene
te cort comt op den lesten termijn vande naest gelegen dorpen ofte ge-
21°. meine middelen in heur stadt vallende. Sij willichden voor den jare 1601
inne de middelen van convoijen ende licenten op de gewoenlijcke condi-
22°. tien. Resolveerden mede, dat men geduyrende het wintersaisoen tot vei-
linge vande zee in dienste sal houden 34 schepen, te gebruycken de 18
voor Duynkercken, 4 bij de verschvaerders vande Mase, 2 ofte 3 bij sout-
vaerders vande Mase, 2 bij de soutvaerders uyte Zuyderzee, 1 bij de
verschvaerders vande eilanden, ende tot convoijers van Rotterdam 3, van
Amsterdam 3 ofte 4, van Hoorn 2 ten alderhoochsten. Ende in tsomer-
saisoen beginnende in Maerte sullen die van Hollant houden alleenlijck op
de custen van Vlaenderen 26 schepen (te weten van Amsterdam 17, van
Rotterdam 4 ende van Hoorn 5) vande beste beseilde ende de beste capi-
teinen, ende boven den 4 jachten. Ende om beter beseilde schepen te

hebben, sullen naer de nieuwe modellen gemaeckt worden bij tcollegie
van Amsterdam 5 schepen ende 2 jachten. Van Rotterdam 2 schepen,
1 jachte, ende van Hoorn 3 schepen 1 jachte om tegens half Maert ge-
reedt te wesen [1]. Dat Jan Garbrants, Vice Almiral van Hollant, met 4 raden,
scheeps ende zeevarens verstaende (te verkiesen 3 uyt Hollant ende van
elck collegie ende een uyt Zeelant) over dselve schepen, ende de 10, die
van Zeelant daertoe gevoucht sullen worden, sal commanderen ende tijde-
lijck doen de verkiesinge vande beste schepen ende capiteinen, bevoor-
derende de opmakinge vande nieuwe schepen. Daervooren de raden hebben
sullen de cost eerlijck op de schepen ende 100 £ ter maent toe, ende
daer moeten blijven van Maerte af totten lesten November toe. Dat de
raden sullen verdeilt worden op de schepen, ende in plaetse vande af-
gaende sullen anderen gestelt worden. Dat geene collegien van Almirali-
teit sullen vermogen als voorheen, dselve schepen tot andere diensten te
diverteren, maer die laten onder tcommandement vanden voors. com-
mandeur ende sijn raden. Nietemin omdat de schepen in Zeelant souden
moeten ververschen van vivres, versocht den commandeur dat tcostgelt
23°. wat mocht vermeerdert worden. Dat men tegen de galeijen vanden viant
noch 4 galeijen sal maken, 3 in Hollant bij de collegien ende 1 in Zee-
24°. lant, ende tegen tgat van Sluys gebruyckt sullen worden. Dat men de
binnenwateren ten besten mogelijck sal bevrijden ende daertoe eenige
jachten maken, ofte eenigen vande beste uyt Engelant coopen volgens
25°. t'advys van Sijn Ex^cie^. Dat men tegen den toevoer naer den viant son-
26°. der licent scharpelijck behoirt te voorsien. Tpoint of men de Almiraliteit
niet beter bijeen als so veel collegien soude konnen regieren, daertoe de
meeste stemmen inclineerden, maer niet de geinteresseerde steden, is ge-
houden in bedencken, om naerder met die van Zeelant te spreecken.
Nietemin dat men in de Generaliteit bevoorderen sal dat elcke provincie
sijn raden gageere, ende dat men die van Hollant niet hooger en sal
27°. tracteren als tegen 400 £ in tjaer. Is in bedencken gehouden of men 6

[1] Uit de uitvoerige bestekken, volgens welke deze schepen gebouwd werden, blijkt onder anderen, dat zij 104 voet lang en 25 à 27 voet breed moesten zijn, terwijl omtrent de bewapening bepaald werd, «dat aen elcke zijde vande schepen sullen gemaeckt werden seven poorten, maer dat daertoe nyet meer en sullen gebruyckt worden als aen elcke zijde sees stucken geschuts, de boucheistucken mette achterstucken daerinne gerekent, om soo te bequamelicker een ofte twee stucken bij noot te mogen brengen nae de leedige poorten, daervuyt men sal bevinden den besten dienst te connen doen». Zij waren voorts ingerigt tot roeijen zoowel als tot zeilen, ten welken einde aan beide zijden roeigaten op vier voet onderlingen afstand waren aangebragt. (Lias loopende, Dec. 1600.)

ofte 8 slaetsschepen voorsien van geschut ende amunitie op voordere cos-
ten vande avanturiers sal senden op de custen van Spangien ende anders,
28°. mits genietende de avanturiers de $\frac{2}{3}$ vande prinsen. Ende op tversouck
bij Sijn Ex^{cie} aende Staten Generael gedaen, om als almirael generael van
alle prinsen te hebben den x^{en} penning, is geresolveert dat de gedeputeer-
den van Hollant sullen mogen consenteren bij provisie ende tot weder-
seggens toe, dat Sijn Ex^{cie} sal volgen van alle prinsen ter zee, oistwaerts
ende westwaerts totte Cabo de St Vincent in Spangien toe een x^e deel,
ende westwaerts van deselve Cabo een xxx^e deel, uytgeseit van alle amu-
nitie van oirloge, so wel van buyten alreede gemaeckt als noch te maken,
29°. ende voor goede prinse erkent. Dat men vande goederen den Rijn ofte
Mase op te voeren ende uyt Zutphen ende Overijssel mette asse te bren-
30°. gen voorts een derden deel meer sal doen betalen te convoy. Dat men ter
31°. naester dachvaert sal letten dat alle schepen wel gewapent varen. Dat
heur gedeputeerden in de Generaliteit tot onderstant vande fortificatie
ende zeewercken tot Oisteynde sullen mogen consenteren 100^m £ eens,
ende de quote van Hollant in penningen ende materialen doen furneren
32°. tot tegenstant vanden viant. Is mede bewillicht inde handelinge metten
Almirante begonnen, ende dat men de geeischte somme van 50^m £ sal
33°. modereren ten meeste dienste vande lande. Sij ordonneerden mede dat
geen studenten tot Leiden vergaderinge sullen mogen maken sonder con-
sent vanden rectoor op arbitrale correctie, oick geen glasen inneslaen,
straetvechterie maken, roers ofte getrocken swaerden bij nacht dragen ofte
rumoer maken op peine van te vervallen van heur vrijdom ende bij de
34°. ordinaris rechters te mogen gestraft worden. Dat men ter naester dach-
35°. vaert op tstuck vande vagabonden ende bedelaers sal voorsien. Op de
pretensien vande wed^e van Heer Reinout van Brederode van Cloetingen
eischende 1100 goutgulden jaerlijcx vande goederen van Arenberch met
een groot verloop van dien, is geordonneert dat den rentmeester van
Sevenbergen haer bij provisie sal tellen 1000 £ ende alle jaers 500 £,
mits dat sij haer actie voor den hoogen ofte provincialen raet intentere
ende vervolge tegen den rentmeester $voorn^t$, die geauctoriseert wert de
defensie daertegens te doen ende is gelijcke resolutie genomen op gelijcke
36°. pretensien vande Gravinne vanden Brouck. Dat ter naester dachvaert ge-
ordonneert sal werden op de ordre om de processen in den provincialen
hove beter te doen expedieren, om te verminderen de costen der deur-
waerders ende dat den Fiscael Veen bij provisie als raet sal besoigneren in
37°. saken hem, nochte de Graeffelijcheit ofte derselver officiers niet rakende. Op

tversouck van die van Zeelant sijn eenigen gecommitteert om met heur gedeputeerden te handelen op den eenparigen tegenstant vanden viant, ende dat alle de middelen van impositie in Hollant bewillicht, in Zeelant oick mogen ingestelt worden ende de consenten vergeleecken, mitsgaders de ordre op de Almiraliteit ende veilinge ter zee.

Uyt dese resolutien is te sien de promptheit van die van Hollant om consenten te dragen, maer de swaricheit in tstuck van nieuwe middelen op te stellen, ende hoe weinich dat men over al hoiren wil vande desordren te remedieren, d'abusen in de administratie van slants penningen af te schaffen ende om de saken daerheen te brengen, dat alle dingen mette minste costen mogen beleit worden, omdat geen onordentelijcheit ergens en is, daeraf niet yemant prouffijt en voelt, ende die de prouffijten voelen, beletten dat men de desordren niet en kan wech nemen, ende hoe seer dese landen vanden viant benaut waren, en const men nochtans alle man niet binnen de limiten vande sinceerheit bedwingen.

Den Grave van Arenberch hadde in Vranckrijk aenden Agent Aerssen geseit verstaen te hebben, dat men in Hollant sijne goederen vercoopen wilde, ende dat tselve alleen aengedreven werde bij de heere Oldenbarnevelt, advocaet van tlant, dat hij begeerde dat Aerssen hem scrijven soude, dat hij daervan wilde desisteren, ofte hij hadde in Hollant noch wel 400 mannen, die sulcx op denselven Oldenbarnevelt souden wreecken, waervan den Advocat mede in dese vergaderinge verhael dede ende seide op sulcke dreigementen niet te passen, ende nu ter contrarie gesint te wesen oick eenige stucken vande selve goederen te coopen, om te sien of de Staten hem niet en souden konnen presteren tgeene sij souden vercoopen, hoewel hij te vooren daertoe niet gesint en ware geweest. Doch watter mocht schuylen en const men naderhant niemant vuyten Staten vinden die als commissaris op de vercoopinge van dien wilde besoigneren.

Men verstont dat bij den viant Dom Ambrosio Landriano uyt sijn staet als lieutenant van alle de cavalerie was gescheiden ende dat Nicolo Basta in sijn plaetse was gestelt.

Den iij^en^ Decembris quam de bruyt van Vranckrijck binnen Lyons, ende werde daer met grooter pompe innegehaelt, daer men den Coning tegen den v^en^ verwachte, maer omdat tleger voor tfort van Ste Catharinen was getoogen, was hij oick selfs derwerts gegaen om de belegeringe ten besten mogelijck te ordonneren ende doen voorderen, ende tot een haestich einde te mogen brengen, terwijle de apparentie daertoe goet was. Ende daerom en quam den Coning te Lyons niet dan op den ix^en^ deser, ende commende

op de camer vande Coninginne quam hij in tgevolch ende onder de dienaers van Mons'. le Grand, doch sij wert hem evenwel kennende, daerom sij ter eirden knielende hem reverentie dede, ende hij haer met groote eere opnemende, ende weinich woorden met haer gesproocken hebbende, begeerde met haer alleen te vertrecken om haer Coninginne te maken; ende so sij haer daertegen wat soeht te excuseren op de ceremonien, van dat se noch niet ter kercken geleit en was, seide hij dat in Vranckrijck anders geen ceremonien en waren, dan die hij selfs innestelde, ende dat hij selfs grootmeester vande ceremonien was, ende sulcx naer geen ceremonien en behoufde te wachten, daerop sij tsamen alleen vertrocken, ende wachten also den xvij^en, op welcken dach hij haer te kercke leide, ende de feeste van dit huwelijck met alle magnificentie begonst gehouden te worden tot verblijdinge van velen ende groot bedencken vàn eenigen, die, overmerckende de jaren vanden Coning, heur selven innebeelden dat de regieringe van tlant wel wederom vallen mochte in handen van een Italiaense roine mere met de voorleden Catherine uyt een huys gebooren, ende dat daerdeur de swaricheit in Vranckrijck weder eens soude mogen ontstaen.

Den vij^en Decembris nieuwes stijls deden de pacificatores in Vrieslant openinge van heur gebesoigneerde in de swaricheiden van tlant aldaer, daerbij sij te kennen gaven dat de misverstanden vanden lantdach ende de separatie van tcollegie daerop gevolcht groote beroerte in de provincie gemaeckt hadde tot schade der ingesetenen ende tot arger scheen te strecken, indien daerinne niet voorsien en werde, ende dat de volmachten ten lantdage dselve pacificatores bescreven ende gecommitteert hadden om dselve differenten te slissen ende d'ingesetenen in rust ende eenicheit te brengen, ende de saken te reconcilieren salf ende onvercort de sententie van thof, ende yder sijn gerechticheit volgende de acte van resolutie ende commissie daerop gevolcht, ende hoewel sij naer de eigentlijcke interpretatie vande woorden te procederen tot reconciliatie vanden opgeresen twist wel behoirt hadden de partijen te hoiren ende te induceren totte selve reconciliatie, dat se nochtans sulcx niet en hadden gedaen om te ontgaen alle de swaricheiden die bij de tsamenspreeckinge van partijen hadden mogen ontstaen tot meerderen twist, maer in crachte vande volgende clause, so als des tot des lants gemeene ruste, eendracht ende welvaren dienstich ende noodich bevonden sal worden, dvoors: maniere van induceren tot reconciliatie voorbijgaende, den volmachten over te leveren den volgenden voerslach, daermede sij verstonden dat d'opgeresen twist behoirde gesleten

ende gereconcilieert te wesen, behouden den volmachten ende elcx sijn beter oirdel. Te weten: dat sij gesien hebbende verscheiden schriften heur ter hande gestelt tot ontdeckinge ende aenwijsinge vanden twist deur de liefde totte ruste van heur vaderlant ende t'mishagen dat se lange in dese beroerten gehadt hebben, ende om dselve gansch wech te nemen, goet geraden ende noodich bevonden hebben, ende bevonden bij dien salf ende
1°. onvercort des hofs sententie ende een yder sijn recht. Dat vooreerst alle offensien, injurien ende excessen, so wel bij gescrifte als bij monde ende feitelijcke wegen gedaen ende gevallen tegen wat personen die gesproocken, gescreven ende geschiet sijn, ter oirsake vanden opgeresen twist, in t'eeuwich vergeten ende vergeven sullen sijn ende blijven, ende dat niemant ter oirsake van dien eenich verwijt, vermaen ofte moeijenisse aengedaen
2°. sal mogen worden. Dat oick dien volgende alle voorder executie vande voors: sententie vanden hove ende de proceduren vanden procureur generael alrede begonst, ende die naermaels aengestelt souden mogen worden, so wel tegens degeenen die in de voors: sententie begrepen sijn als alle andere personen van wat qualiteit ofte conditie die souden mogen wesen deur dvoors. twist ofte tgevolch van dien verdacht, bij generale dispensatie van Staten des lants sullen ophouden ende in t'eeuwich gesuspendeert
3°. blijven. Dat mede alle fameuse, contumelieuse ende bittere gescriften, sowel die gescreven als gedruckt sijn, hoedanich die oick mogen wesen bij opene brieven van placcaten der Staten voors: verbooden sullen worden, ende geinterdiceert dat niemant dselve onder hem sal mogen hebben, holden, vercoepen, geven, lesen, prenten nochte uytscrijven, dan dat een yder geholden sal wesen dselve te verbranden ende aboleeren, in vougen dat die in rerum natura niet en blijven, bij arbitrale correctie, ende dat den procureur generael gelast wort tegens d'overtreders van dien te pro-
4°. cederen naer behoiren. Ende dit alles sonder prejudicie van yemants reputatie, eere, goeden naem ende faem, die bij desen een yder gereserveert
5°. wort, wel verstaende dat deur dvoors. generale amnestie niet verstaen en wort wech genomen te wesen de verreeckeninge der lantspenningen geduyrende den voors. twist bij d'ingesetenen der landen opgebracht. Dit was de besoigne van dese pacificatores, die meinden dattet beter was aldus alles af te snijden als in kennisse te treden wie gelijck ofte ongelijck mocht hebben. Welcke voorslach naer bij den Staten van Vrieslant aengenomen werde, ende om de fundamenten te beter te weeren, beslooten de gansche regieringe van heur lant te vernieuwen, mits casserende alle personen in dienst van State tot dien dach geweest, ende daertoe stellende andere,

meest nieulingen ende personen te vooren weinich in regieringe geweest, om also niemant van allen oirsake van clagen te geven. Maer terwijle sij heur regieringe so heel veranderden, en bemerckten sij niet, dat se bij de personen van nieus opgeworpen voor t'eerste qualijck gedient souden wesen, ende dat naer apparentie de afgesetten souden trachten voortsaen volmachten te worden ende dan middel souden vinden de saken mogelijck noch meer te troubleren ofte te traverseren. Daer en boven naerdien den twist gecomen was om tbelet gedaen in tverpachten vande ses specien, so werden voorgeslagen verscheiden middelen, die men meinde dattet florien-gelt seer konden verlichten ende met bewillinge van steden in treyn souden konnen gestelt werden, mits dat men den steden onthefte van tcorporgelt, ofte den ix^en^ penning van alle des lants contributien ten opsien van tgeene sij in deselve middelen souden moeten dragen, ende dat sij achten meerder te sullen wesen als tcorporgelt. De middelen waren desen, te geven 2 gulden op elcke haertstede in de landen ofte steden tot betalinge van der landen achterstellen, ende jaerlijcx een daelder tot de gemeen sake, van een ame brandewijns 18 ℒ, van een ame Spaense ofte Rijnse wijn 12 ℒ, een oxhoft France wijn 9 ℒ, een vat jopen bier, 9 ℒ, een tonne Lubeck, Hamborger ofte Engelsbier, 4 ℒ, een tonne Bremerbier 3 gulden, van alle binnelantse gebrouwen bieren weerdich dry gulden, ende daerover ten tappe gesleten xx st., een ame asijns xxx st., een clein vat zeepe 10 st., een tonne Lunenburgersout, 15 st., van ander solt 10 st.,, een loopen weydt die gemalen wert 8 st., rogge ofte masteluyn 2 st., garst 1 st., bonen 1 st., erweten 1 st., haver ½ st., oostermolt 8 st., inlants molt 6 st., havermolt 3 st., elck hondert pont op de wage te wegen 2 st., van alle beesten, die gesteecken, geslacht ofte uyte provincie gevoert werden den xx^en^ penning, van alle tweeback innecommende den xij^en^ penning, van alle tseventich manden turf van Blocksijl, Swartewater, Sluys, uyt den Omlanden, het Olde ampt 7 st., vanden swarten turf uyt Oostergoe 5 st., ende de loelgrauwe 5 st., ende vanden swarten turf uyte Sevenwolden 4 st., de Keteler, Derger ende Pluster turf uyte Sevenwolden 5 st., de witte turf ende die sijn eigen veen voor sijn huysgesind graeft en sal niet geven. Van alle steenpannen ende calck die vercoft wort den xx^en^ penning, van elcke gesouten huyt 4 st., ende van een dieckens calfsvel 2 st. Welcke voerslach de volmachten mede overnamen, ende aen heure principalen sonden om den gemeenten voorgedraegen ende terstonts daerop geresolveert te worden, twelcken volgende dselve oick in t'einde van desen jare aengenomen werden, omdat die vande

plattenlanden, haelende heur waren in de steden alreede een groot deel vande selve mosten betalen, ende daermede werden de steden van toorporgelt ontheft, ende sulcx wech genomen de oceasie daerop de verpachtinge vande ses specien te vooren waren belet.

Ded viij^en^ Decembris werde aende Munsterse gesanten heur antwoort gegeven bestaende daerinne, dat de Staten verclaerden heur leedt te wesen de intochten in heur lant vallende, ende dat se niet lievers doen en souden als heur crijsvolck ganschelijck uyt die landen bouden, indien dselve landen mer middel wisten om oick den viant daer uyt te houden ende te beletten dat over heur landen dese Nederlanden geen schaede gedaen en werde, dat se nietemin alle mogelijcke ordre sullen stellen om heur landen te doen verschoenen ende de berovinge ende foulen, die heur aengedaen worden volgende de placcaten te doen straffen, ende dat men oick wel lijden mochten, dat sijt selfs mede deden, mits dat se daerinne volchden den wech van justitie ende niet alle man indifferentelijck doot en sloegen.

Den ix^en^ Decembris waren in den Hage gesanten vanden Westfalischen Creits om te clagen over de groote excursien vander Staten crijsvolck, op wiens versouck bij den Staten een nieu placcaet op de excurssien van heur volck gemaeckt worde, inhoudende strict verbot van op den neutralen bodem niet uyt te loopen ende sonder patente van Sijn Ex^cie^ ofte de Raden van State geen revieren te mogen passeren dan bij sulcken noot, die de beleiders terstont souden weten te justificeren, waervan den gesanten dubbelt gegeven werde. Maer vele meinden dattet aende placcaten niet en ontbrack, dan alleen aen t'onderhout van dien, ende dat vande Staten wege selfs niet devoirs genouch gedaen en worde, om de voorige placcaten, die hart ende strickt genouch waren, wel te doen onderhouden.

Overmits het vast dapper begonst te vriesen, so dat de stromen begonnen te steecken ende den viant seer starck in Brabant was, die mogelijck over t'ijs yet soude willen aengrijpen, heeft Sijn Ex^cie^ den xij^en^ Decembris aen alle de ruyterie gescreven om heur gereet te houden ende op t'eerste bevel te marcheren, ende daertoe heur peerden scharp te beslaen; ende den xiij^en^ schreef hij aen alle steden ende garnisoenen op de Wale leggende om wel toe te sien ende heur steden te bijten ende tcrijsvolck gereet te houden om mede te marcheren op t'eerste bevel, dewijle Sijn Ex^cie^ gesint was selfs naer de Wale te trecken, maer mits den doy daer op quam, bleef tselve terugge tot verblijdinge van velen ende ontheffinge van groote costen die mettet bijeentrecken vanden leger daerop souden geloopen hebben.

Men verstont ontrent dese tijt uyte brieven van Caron, dat de Coninginne van Engelant seer benaut van gelde was ende seer merckelijcke partijen van penningen van coopluyden hadde gelicht ende oick veel silveren ende gouden vaten doen breecken ende in gelde verslaen.

Die van Aken tyranniseerden seer alle die vande religie, die noch daer in stadt waren ofte heur goederen daer hadden, waerom den Raet van State in faveur van deselve op den xiiij^en deser aen die van Aken schreef, houdende: dat se verstaen hadden dat de luyden, die om de vrijdom van heur conscientie uyte Nederlanden waren gevlucht ende tot Aken als in een vrije rijcxstadt heur hadden nedergeslagen, mitsgaders veel burgers vande stadt, die vande ware Cristelijcke religie waren ende heur onder de politische regieringe stillick droegen, aldaer om tstuck vanden doop, van thuwelijck ende de begravinge der doden ende anders met excessive amenden werden belastet, dat se daerop bedencken cregen, dat die van Aken liever heur vianden wilden complaceren in tvervolgen van degeenen, die dselve verjagen als met t'ophouden ende favoriseren van sulcke beswaerde luyden de oprechte neutraliteit aen te hangen ende in goede correspondentie ende vruntschap met dese landen te blijven, daerinne den Raet heur becommert vonde om t'ongelijck, dat men heur religions verwanten toevoucht ende d'inconvenienten, die daeruyt souden mogen ontstaen, omdat se niet verstaen en konden, dat de neutraliteit gelijckformich ware, dat men den waren Cristenen die met heur in religie eens waren als vianden soude tracteren ende heure ende der gansche Cristenheit vianden daermede liefcosen ende t'heuren appetijte sulcken vervolch te doen. Item dat se de moordadige seckte vande Jesuiten daer planten, daeraf de voerouders niet en hebben geweten, ende die bij de Catholycke parlamenten van Vranckrijck sijn veroordeelt als professie makende van Princen te vermoorden ende landen te verraden, die sij voor maranen hielden ende voor tsupport van alle de barbarische handelingen van heur vianden. Versochten ende vermaenden heur sulcx van verder persecutie tegen heur eigen burgeren, die vrij in hare religie in stillicheit begeren te leven ende heure innewoenderen te willen desisteren, bedenckende dat heur te swaer sal vallen den loop des heiligen evangely te weren, daer vast allenthalven in den heiligen rijcke de vrije religie gestadet wort, te meer omdat andere steden heur selven deur sulcke moderatie in stillicheit ende ruste hebben gestelt ende gehouden, welck exempel sij eer als vander Spangiaerden ende vreemde natien wreetheit, sij behoirden te volgen, dewijle dselve natien niet en doen dan om de ware religie te dempen, gansche landen

ende rijcken in vier ende bloet te stellen, dat se daerom willen ordre stellen dat sulcke rigoureuse proceduren mogen opgehouden worden, sonder yemant die polityck vroom is van wegen sijn religie te laten bedroven ofte de vervolgers ende der oprechte vrijheits vianden te favoriseren, ende dat se theurder requisitie des wilden toegeven, opdat sij te meer redenen mogen hebben heur ende heur burgeren te believen, ende mette selve te continueren de oude neutraliteit, tweleke sij van heur verwachten, daermede sij heur wilden te ruycken geven, indien sij so wilden voorts gaen, dat se dan weder mochten sien wat heur van dese sijds crijsvolcks soude konnen gebeuren.

Den xv^en Decembris snachts ten 10 uyren werde binnen Venegie resolutie genomen op de sake van Dom Sebastien, ende hem gelast uyt heur stadt te vertrecken binnen 24 uyren, ende uyt heur landen binnen 3 dagen, ende dat sijn gevanckenisse van 2 jaren ende 22 dagen hem gehouden werde voor verdiende straffe, omdat hij niet geobedieert en hadde den podestat van Padouë, die hem bevolen hadde uyte landen van Venegien te vertrecken. Veele menschen waren in tstuck van desen Dom Sebastian seer becommert ende daer werde alom veel af geseit, hoewel veele niet en conden innemen dat een Coning so lang soude konnen verborgen wesen, ende meinden daerom dat desen een imposteur was, niettegenstaende hij so veel hadde weten te seggen, dat die S^rie geen ander vatten op hem in so langen tijt hadde konnen crijgen.

Overmits den viant vast veel preparatien in Vlaenderen dede, ende daerom gevreest werde of hij Oisteinde wel soude willen belegeren ende aentasten[1], ende dselve plaetse veel importanter voor den Staten was als eenige andere van gansch Vlaenderen, so om de situatie op de zee als om te hebben een tamelijcke groote ende bedeckte haven binnen de stadt,

---

[1] »Ic hadde ghisteren,« schreef Bax den 18^den December uit Bergen op Zoom aan den Gouverneur van Ostende, »tidynghe becommen ende was ooc de mompelinge binnen Antwerpen, dat de viand de ooghe hadde op Steenberghen meinende als zij een fort aldaer op thooft zouden ghemaect hebben hare galeien aldaer te brenghen ende zoo die van Holland ende Zeeland van Vlaenderen te houden; maer nu comt stracx eenen anderen ghetrouwen in, die binnen Loeven, Breussel, Liere, Mechelen ende overal geweest is, seyt mij voor seker ende ghesien te hebben, dat den viand alrede beghint te marcheren. Heeft ooc acht mijlen ghegaen met eenen bode die alomme de patenten was dragende, sekeren meulder van zijn kennisse ende ander binnen Liere seiden hem ooc, dat zij tsamen naer Oostende trocken, mids een bollewerc aldaer acu het water gansch wech was gedreven ende dat zij de stad nu niet en conden misschen. Ic zal uwe Ed. naerder verstaende altijt adverteren, maer ic houde voor seker dat zij deen of dander sullen menen te exploicteren,« enz. (Lias loopende, 1600, in een brief van van Cruininghen aan de Staten Generaal van den 21sten December.)

heeft Sijn Ex^cie lang daerop aengehouden, dat de plaetse voorts moch gefortifieert werden, waerop hij noch den xvj^en metten Raet van State ende die van Zeelant in Staten Generael was, alwaer geraemt ende goetgevonden werde, dat men de vervallen fortificatien ende contrescharpen wederom souden doen opmaken ende de plaetse voorts fortifieren ende van alles wel voorsien, tot twelcke beraemt ende geconsenteert werde te doen employeren de somme van 100^m £, ende om alle tselve met beter ordre te doen effectueren, werde goetgevonden dat de Heere Coorn uyte Staten Generael ende eenigen uyt Zeelant derwerts souden gaen om alle de vervallen wercken wel te besichtigen ende de opmakinge aen te besteden ende voorts op alles de beste ordre mogelijck te stellen.

De Staten van Hollant ende Zeelant tsamen in communicatie geweest sijnde op tstuck vande equippagie in Spangien, ende seeckerlijck verstaende dat dselve mede geschiede om nieuwe Spangiaerden in de Nederlanden te brengen, dewijle den wech om te lande te comnen gesloten was, hoewel sij uytermaten seer belast ende heur almiraliteiten verachtert waren, resolveerden nochtans tsamen hant over hardt te leggen ende in der ijl in zee te doen slaen 40 oirlochschepen, ende die gereet waren terstont zee te doen nemen, ende de reste in der haest te rusten met last de schepen van Spangien in de canal ofte tusschen de hoofden van Cales te wachten, ende alles in zee te wesen voor den lesten deser, omdat men verstont dat de vloote in Spangien al gereet lach ende mer op wint en wachte, ende dat se gedestineert souden wesen naer Sluys ofte Duynkercken, dewijle den Heere van Wackene daer bij was, die in Spangien vanden Coning zeer was gecaresseert. De Staten lasten oick alle heur capiteinen, indien sij den Spaensen conden ontmoeten dselve aen te vallen, te clampen ende te slaen, met welcke equippagie men in dese tijt seer doende was, ende al advenant elcx gereet werde, namen die uyt Zeelant zee, maer en konden uyt Hollant mits den vorst niet wel uytcommen.

Ontrent dese tijt sterf ter Goude den capitein Charles Schot, wiens compagnie naer gegeven werde aen sijn lieutenant Wilfort.

Over lange jaren was groote questie geweest tusschen de Staten van Hollant ende de Heeren van Leerdam ende Ysselsteyn, sustinerende de Staten dat dselve steden mette dorpen van Schoinrewourt, Acquoy, t'overeynde van Spijck, Benscop ende Polsbrouck waren leden vande provincie van Hollant, ende sulcx gehouden te contribueren mette selve pro rate, ende dvoors: heeren ende onderdanen ter contrarie sustinerende, daerover in tpossessoir seeckere verclaringe was gedaen bij den Coning van Span-

gien op den 20en Augusti 86, dat sij ongehouden waren met die van Hollant te contribueren, reserverende in tpetitoor aende Staten heur actie te mogen vervolgen voor den grooten raedt tot Mechelen, twelcke wel begonnen maer niet voltoogen was, om de opgecommen oirlogen. Dat den Prince van Orangie als heere in den jare 79 geconsenteert hadde dese questie te submitteren, twelcke mede niet geeffectueert en was. Middelertijt hadden sij tot sustentatie van der oirlogen een seeckere contributie betaelt, maer omdat onbehoirlijck scheen, dat in dese gemeene sake van defensie sij vrijer als anderen souden wesen, is den Graef van Hohenloe, als regierende die goederen, op xxijen Decembris metten Staten verdraegen, dat hij met consent van sijn onderdanen bij provisie de contributie sal verhoogen, sulcx hij metten Staten sal konnen accorderen, ende daertoe de gemeine middelen van impositie in dselve steden in treyn brengen, ende de reste vande questie, of die plaetse geduyrende dese oirlogen met die van Hollant sullen contribueren, is van dage mede gecompromitteert aen 8 onpartijdige ende niet suspecte rechtsgeleerden, elcx 4 te kiesen binnen 6 maenden, die een overman sullen mogen nemen, daervoeren de Staten binnen dselve tijt sullen dienen van eysch bij middelen, ende den Graef binnen gelijcken tijt antwoorden, ende op deselve termijnen repliceren, dupliceren, ende dienen van stucken, dan wisselen, ende op volgende gelijcke termijn scrijven bij reprochen ende salvatien, waernaer de arbiters binnen een gelijcken termijn van 6 maenden sullen moeten uytspraecke doen, ende dat sal geduyrende de oirlogen sonder prejudicie van elcx recht gevolcht worden, sullende tot daertoe loopen de voors: contributie bij den Graef te maken ende te verhoogen, ende was de submissie bij den Graef, ende uyten naem vande Staten bij heur Secretaris onderteyckent.

Den xxviijen Decembris ontfing Busenval brieven van Villeroy vanden 25en ende 28en Novembris uyt Savoijen, houdende die vanden xxven dat den xvjen Montmelian overgegaen wesende aenden Coning dselve sijn leger 2 ofte 3 dagen hadde op de dorpen geleit, maer naer hoirende dat den Hertoge van Savoijen met sijn leger gecommen was over den berch van cleyn Sint Barnard, tooch met den leger deur de valeie van Tarantaise daer naer toe, ende quam so naer dat hij tleger vanden Hertoge sach, maer en conster niet aencommen als over een enge brugge, waerom hij dselve den xxen met eenich volck hadde doen schermutseren, ende siende dat se niet wel uyt te locken en waren, bedacht heur anders te doen aentasten ende sondt ontrent jm achter over een berch naer heur leger,

die ontrent 300 mannen daeraf versloegen, ende so hij beraemde over een ander berch daerop een aenval te doen doen met 3^m man, begonstet te sneuwen, twelcke eenige dagen lang continueerde, waerdeur den Coning sijn leger van daer hadde moeten wechvoeren, ende tselve senden naer tfort Ste Catherinen om selfs te gaen naer Chambery, daer gecommen was den Cardinal Aldebrandino mette gesanten vanden Hertoge van Savoijen, om dselve te hoiren spreecken. Die vanden xxviij^{en} hielden dat den Coning treckende naer Chambery ordre gegeven hadde om sijn bruyloftfeeste tot Lyons gereet te maken, ende daeraf sijn bruyt doen verwittigen. Dat hij commende tot Chambery bij hem gecommen waren den Cardinal mette gesanten voors. Dat de gesanten heur op de knieden geworpen hadden ende in tlange verhaelt de goede meininge van heur meester ende sijn begeerte om den Coning met alle redenen te bejegenen ende sijn dienaer te blijven, dat daerentusschen bij sijn vianden de saken waren geprecipiteert ende so verre gebracht dat den Coning mit misgenougen in sijn lant was gevallen, versochten dat den Coning alsnoch van voorder innenemen wilde ophouden ende met heur meester in tractaet van vrede commen. Dat den Coning dese gesanten tegen sijn natuyre geheel op de knieden leggende, hadde laten doen heur propositie ende oick niet hieten opstaen, dat hij op sijne maniere van doen heur cort hadde geantwoort, segt u meester dat hij te voet is, ende ick te peert, wilt hij vrede, dit is de man van vrede, wijsende op Aldebrandino, ende wilt hij oirloch, hier is den man van oirloch, wijsende op hem selven, ende vouchde daerbij, dat hij wilde volcommen contentement hebben alleer op te houden.

Ontrent dselve tijt verstont men bij andere brieven van jonger date, dat den Coning aen Aldebrandino hadde verclaert van oirlogen niet te sullen ophouden ofte hij wilde ten vollen in sijn handen gerestitueert hebben tmarquisat van Salussen, sonder te achten, dat den Paus deur Aldebrandino hem dede dreigen mette wapenen van Spangien, indien hij tot vrede niet en verstont. Dat uyt desen beginssel geschapen was een goeden crijgh te commen tegen de voortijt van het toecommende jaer, te meer so Aldebrandino ende de gesanten met miscontentement wederom wilden vertrecken, twelcke nochtans den Coning om t'respect vanden Paus niet geerne en scheen te sien. Werde noch gescreven dat den Coning van Spangien deur sijn ambassadeur den Coning van Vranckrijck hadde doen verthoinen dat hij binnen Montmelian gesonden hadde 450^m ££ cruyts, om naer t'Nederlant te senden, die den Hertoge van Savoijen niet toe en quamen, maer alleen daer geleit waren

om bewaert te wesen, ende hadde versocht dat men dselve sijn meester wilde laten volgen om voorts naer t'Nederlant te senden, daerop den Coning hadde geantwoort, dat hij al wat binnen Montmelian was, gevonden hadde in handen van sijn vianden tegen hem gewapent, dat hij mette selve hadde getracteert, ende dat in tractaet geen mentie en was gemaeckt van eenige goederen den Coning van Spangien toecommende, dat hij daerom van tselve cruyt niet en wiste, nochte oick dachte yet weder te geven. Werde mede gescreven dat de Coninginne van Engelant den Coning van Vranckrijck hadde laten aenmaenen om restitutie van 4½ milion gulden (cronen) ende dat den Coning daerop hadde geantwoort, segt de Coninginne van Engelant dat de crone van Vrankrijck haer niet schuldich en is, daeruyt, ende uytet laeste advertissement mette penningen hier gecommen, men vermoede datter groote jalousie tusschen die twee monarchen moste wesen. Werde noch gescreven dat den Coning van Vranckrijck den heere van Desdiguieres in Savoije als Gouverneur geset hadde met een extraordinaris ample commissie om tlant te regieren ende de oirloge tegen den Hertoge te voeren. Dat hij oick versocht hadde particuliere alliantie mette canton van Berne in desen crijgh te maken ende heur presenteerde te restitueren de 3 balliagien van Tonon ende anders aenden Lac leggende, dat dselve wel wilden verstaen totte alliantie, indien den Coning wilde verclaren in de oirloge te sullen continueren, ende waren tevreden de ballagien aen te nemen. Men verstont mede dat tfort Ste Catherine metten Coning al geaccordeert was tot overgeven, en sulcx gelevert soude werden den xvj^en^ deser, mits genietende den Gouverneur daer voern 20^m^ cronen.

Den capitein Hamont sterf in t'eynde van desen jaer van sieckte, wiens compagnie daernaer gegeven werde aen.......

Den xxix^en^ Decembris quam in den Hage den dienaer van Caron met brieven van denselven vanden 28^en^. Novembris, houdende van ordre bij de Coninginne gegeven op de rustinge te zee, ende vanden staet van Irlant ende Schotlant, hiernaer op tvolgende jaer aengetogen, maer insonderheit excuseerde hij hem bij dien brief op de familiare correspondentie, die hij hielt mette heere Oldenbarnevelt, seggende dat hij des dede om de sake secreet te houden, dewijle hij altemet deur tweede ende derde hant wat wiste, ende sonderlings vande handelinge van pays, die wederom heel starck gedreven werde met boden over ende weder te senden om de sake te hervatten.

Hiermede liep ten eynde dit jaer van sesthien hondert, sijnde seer beswaerlijck geweest voor de Nederlanden, om de overgroote costen vanden

tocht van Vlaenderen, maer anders merckelijck meer favorabel aende Staten als aenden Ertshertoge, overmits de Staten daerinne van heuren hals wechgenomen hadden den grooten schrick, die tfort St Andries heur maeckte, ende d'eerste reise geduyrende alle dese oirlogen in gerangeerde slachordren ende bij openbare veltslach op heuren viant victorie gekregen, hoewel met veel bloets ende met groot gevaer, behalven dat geduyrende dese oirlogen nergens so veel Spangiaerden ende Italianen op een hoope sijn dootgeslagen geweest als desen jare in Vlaenderen, ende indièn heur gelijcke ongelucken weer souden overvallen, soude te bedencken staen of de Spangiaerden in de eeuwe van 1600 wel mochten verliesen alle de reputatie, die se in de euwe van 1500 verkregen hebben. God de Heere, die alles regieert ende weet hoe ende wanneer hij de sijnen sal te hulpe commen ende beschermen, sij gelooft ende gedanckt.

FINIS.

INDEX.

FINIS.